

โครงการสังเคราะห์ผลงานยูววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง

สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเซีย
มหาวิทยาลัยมหิดล

พ.ศ.2554

โครงการสังเคราะห์ผลงานวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง

สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย
มหาวิทยาลัยมหิดล

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

คำนำ

สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเซีย มหาวิทยาลัยมหิดล ได้รับความไว้วางใจจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.) ให้ดำเนินการจัดทำโครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลางขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสนับสนุนให้นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาในพื้นที่ 7 จังหวัด คือ นครปฐม ราชบุรี เพชรบุรี กาญจนบุรี สมุทรสงคราม สมุทรสาคร และสุพรรณบุรี สามารถสร้างทักษะการวิจัยผ่านการศึกษาประวัติศาสตร์และเรื่องราวในท้องถิ่น

จากการดำเนินงานโครงการฯ ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ได้มีโรงเรียนต่างๆ ในพื้นที่ 7 จังหวัดภาคกลาง เข้าร่วมโครงการทั้งสิ้น 98 โรงเรียน ครูที่ปรึกษาจำนวน 123 คน สร้างยววิจัยทางประวัติศาสตร์ 543 คน และมีผลงานวิจัยทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นทั้งสิ้น 114 โครงการ ซึ่งผลงานการวิจัยของยววิจัยเหล่านี้ ได้สะท้อนให้เห็นถึงขั้นตอนและกระบวนการในการวิจัยคือ ยววิจัยได้ทำการสำรวจ สืบค้น ร้อยทางประวัติศาสตร์ จากหลักฐานต่างๆ ที่ยังคงเหลืออยู่ อาทิเช่น ผู้คน วิถีการดำเนินชีวิต แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรมประเพณี พิธีกรรม โบราณสถาน โบราณวัตถุ ฯลฯ จากการค้นพบหลักฐานต่างๆ เหล่านี้ ทำให้ยววิจัยได้พบกับข้อมูลทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นทั้งที่ไม่ได้ถูกบันทึกและข้อมูลบางส่วนที่ได้มีการบันทึกไว้แต่ไม่ได้ถูกนำไปเผยแพร่ให้เป็นที่รู้จักแก่คนทั่วไป ยววิจัยได้เห็นร่องรอยแห่งความเคลื่อนไหวของผู้คนและเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในครั้งอดีต พบกับเหตุและผลของความเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวของผู้คนในท้องถิ่นแต่ละยุคสมัย ซึ่งการค้นพบเหล่านี้ ถือว่าเป็นการค้นพบองค์ความรู้ที่แฝงอยู่ในเรื่องราวและความทรงจำทางประวัติศาสตร์ในท้องถิ่นอันทรงคุณค่ายิ่ง

โครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง เล็งเห็นและตระหนักถึงคุณประโยชน์ของกระบวนการวิจัยและการค้นพบข้อมูลทางประวัติศาสตร์ภายในท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง ดังนั้นจึงเห็นสมควรอย่างยิ่งที่จะได้นำผลการวิจัยเหล่านี้ไปใช้เป็นข้อมูลในการสังเคราะห์เพื่อเป็นการสร้างและประสานองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง ให้เกิดองค์ความรู้ในมิติที่มีความแตกต่างและหลากหลายกันไป

ด้วยเหตุที่การสังเคราะห์เป็นกิจกรรมสุดท้าย โครงการฯ จึงได้จัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันขึ้นอีกครั้งหนึ่ง เพื่อให้ครูที่ปรึกษา ศึกษาวิเคราะห์และผู้ประสานงานส่วนกลางได้มีโอกาสได้ทบทวน แลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับผลงานประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของยววิจัยในภาพรวม และนำมาประมวลเป็นเนื้อหาประวัติศาสตร์ได้ 8 ประเด็นคือ 1) ประวัติศาสตร์และตำนานท้องถิ่น 2) ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ในพื้นที่ภาคกลาง 3) ความเชื่อ ศาสนาและประเพณีท้องถิ่น

4) วิธีชีวิตชุมชนคนภาคกลาง 5) โบราณสถาน/โบราณวัตถุ 6) ชื่อบ้านนามเมือง 7) หัตถกรรมและศิลปกรรม และ 8) ทรัพยากรท้องถิ่นและการเปลี่ยนแปลง ซึ่งสามารถนำมาสู่การสังเคราะห์และขยายผลทั้งในเชิงลึกและในมุมกว้าง

ทั้งนี้ โครงการฯ ได้รับความกรุณาจาก รศ.ดร.ชูลีพร วิรุฬหะ จากมหาวิทยาลัยศิลปากร และ ผศ.อดิสร หมวกพิมาย จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มาเป็นวิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิ ปูพื้นฐานความรู้เกี่ยวกับการสังเคราะห์ทางประวัติศาสตร์ ร่วมพิจารณากันกรองประเด็นสังเคราะห์ให้ข้อเสนอแนะในการพัฒนาโครงร่างงานสังเคราะห์ ซึ่งประเด็นที่ควรแก้ไขงานสังเคราะห์ รวมทั้งให้กำลังใจนักสังเคราะห์เป็นอย่างดี จนเกิดผลงานสังเคราะห์เกี่ยวกับเนื้อหาประวัติศาสตร์ 19 เรื่องเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาผู้เรียนรวม 3 เรื่อง

โครงการฯ ขอขอบพระคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ที่ได้สนับสนุนให้สังเคราะห์งานดังกล่าว ขอขอบคุณวิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิ ครูที่ปรึกษา ศึกษาพิเศษและผู้ประสานงานส่วนกลางที่มีมานะบากบั่นในการสังเคราะห์งานเหล่านี้จนสำเร็จลุล่วง เพื่อให้สาธารณชนได้นำไปใช้ประโยชน์ต่อไป

คณะผู้ประสานงาน

โครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง

สารบัญ

คำนำ	ก
บทนำการสังเคราะห์ผลงานยูววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง	จ
บทสังเคราะห์ผลงานวิจัยยูววิจัยประวัติท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง	ฉ
O ประวัติศาสตร์และตำนานท้องถิ่น	
- แคว้นน้อยลำนํ้าสายประวัติศาสตร์	1
วิสูตร ปัญญาชัยรักษา	
- สงครามโลกครั้งที่ 2 : ความทรงจำและการรับรู้ประวัติศาสตร์ของคนในท้องถิ่น	27
ชัยศักดิ์ ภูมุล	
- ตลาดมืด : ภาพสะท้อนวิถีชีวิต เศรษฐกิจ สังคมคนเมืองเพชรฯ	49
ในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2	
ชนิกา ชีรานันท์	
O ความหลากหลายทางชาติพันธุ์	
- วิถีลาวเวียงวิถีไทยทรงคำความเหมือนที่แตกต่าง	74
สายพิน แก้วงามประเสริฐ	
- กว่าจะได้ชื่อว่าไทย.....มุมมองจากเจ้าของกลุ่มชาติพันธุ์	144
พิมพ์นภา รัตนสิงห์	
- ตัวตนคนมอญภาคกลาง	169
วรรณิศา พิทักษ์พิเศษ	
- คนจีนในนครปฐม: บทสังเคราะห์จากงานยูววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น	195
จังหวัดนครปฐม	
สุภาพร คชารัตน์	
- ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น วัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ ชนกลุ่มน้อยในพื้นที่ภาคกลาง	218
จิตชายงค์ ยมาภัย	

สารบัญ

๐ ความเชื่อ ศาสนา และประเพณีท้องถิ่น

- “ผี” กับการธำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวไทยทรงดำและมอญ : กรณีสังเคราะห์ผลงานยูวีวิจัยประวัติศาสตร์ฯ ภาคกลาง
เชาวน์มนัส ประภักดิ์ 249

๐ วิถีชีวิตชุมชนคนภาคกลาง

- คลอง : สายน้ำกับวิถีชุมชนดั้งเดิมของคนริมคลองภาคกลาง
สนอง บัวงาม 288
- คลอง : สายน้ำกับการเปลี่ยนแปลงของวิถีชุมชน
วารี สวัสดิ์จุ่น 327
- การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของกลุ่มคนที่อาศัยอยู่บริเวณคลองมหาสวัสดิ์ และคลองโยงช่วงพ.ศ.2500-ปัจจุบัน
พรรณวิภา คารามาศ 348
- วิถีชีวิต ผู้คน และการหาอยู่หากินของชุมชนลุ่มน้ำท่าจีน-แม่กลอง
เสาวภา พรศิริพงษ์ 383
- ภูมิโนเวศ ภูมิวัฒนธรรม : ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นสุพรรณบุรี
พรทิพย์ อุดุสภรัตน์ 396

๐ โบราณสถาน โบราณวัตถุ และชื่อบ้านนามเมือง

- โบราณสถาน โบราณวัตถุในห้วงคำนึง: ความสัมพันธ์ ความทรงจำ และการรับรู้ประวัติศาสตร์ของผู้คนกับสถานที่
พญู กุศรีพิทักษ์ 433

๐ หัตถกรรมและศิลปกรรม

- ประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาของปัญญาชนงานช่างปูนปั้น
เฉลิมย เทศกลิ่น 474

สารบัญ

- ศิลปหัตถกรรมท้องถิ่น : มุมสะท้อนการเปลี่ยนแปลงจากชุมชนเกษตรกรรม สู่ชุมชนอุตสาหกรรมครัวเรือน อภิญา บัวสรวง	494
O ทรัพยากรท้องถิ่นและการเปลี่ยนแปลง	
- พัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวนาเกลือในภาคตะวันตก แมนสรวง เฟิงนู	515
- พลวัตท้องถิ่นภาคกลางท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลง : เติมเต็มสิ่งที่หายไปด้วยความทรงจำ ขวัญจิต ศศิวงศาโรจน์	537
O บทสังเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และบทสังเคราะห์งานเขียนประวัติศาสตร์เชิงสารคดี	
- โครงการยูววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกับการปลูกปัญญาให้กับเยาวชน สายพิน แก้วงามประเสริฐ	560
- ประวัติศาสตร์เป็นเรื่องของอนาคต : กระบวนการเรียนรู้ เพื่อการเปลี่ยนแปลงตนของยูววิจัย ชิตชยางค์ ยมาภัย / พฐุ คุศรีพิทักษ์	584
- ลีลาภาษาเขียนของยูววิจัย หรือ อัตลักษณ์ภาษาเฉพาะวัย ? กฤตยา อกนิษฐ์	606

บทนำ

โครงการสังเคราะห์ผลงานยูววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง

หลักการและเหตุผล

สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล ได้รับความไว้วางใจจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.) ให้ดำเนินการจัดทำโครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลางขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสนับสนุนให้นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาในพื้นที่ 7 จังหวัด คือ นครปฐม ราชบุรี เพชรบุรี กาญจนบุรี สมุทรสงคราม สมุทรสาคร และสุพรรณบุรี สามารถสร้างทักษะการวิจัยผ่านการศึกษาประวัติศาสตร์และเรื่องราวในท้องถิ่น

จากการดำเนินงานโครงการฯ ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ได้มีโรงเรียนต่างๆ ในพื้นที่ 7 จังหวัดภาคกลาง เข้าร่วมโครงการทั้งสิ้น 98 โรงเรียน ครูที่ปรึกษาจำนวน 123 คน สร้างยววิจัยทางประวัติศาสตร์ 543 คน และมีผลงานวิจัยทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นทั้งสิ้น 114 โครงการ ซึ่งผลงานการวิจัยของยววิจัยเหล่านี้ ได้สะท้อนให้เห็นถึงขั้นตอนและกระบวนการในการวิจัยคือ ยววิจัยได้ทำการสำรวจ สืบค้น ร่องรอยทางประวัติศาสตร์ จากหลักฐานต่างๆ ที่ยังคงเหลืออยู่ อาทิเช่น ผู้คน วิถีการดำเนินชีวิต แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม โบราณสถาน โบราณวัตถุ ฯลฯ จากการค้นพบหลักฐานต่างๆ เหล่านี้ ทำให้ยววิจัยได้พบกับข้อมูลทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นทั้งที่ไม่ได้ถูกบันทึกและข้อมูลบางส่วนที่ได้มีการบันทึกไว้แต่ไม่ได้ถูกนำไปเผยแพร่ให้เป็นที่รู้จักแก่คนทั่วไป ยววิจัยได้เห็นร่องรอยแห่งความเคลื่อนไหวของผู้คนและเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในครั้งอดีต พบกับเหตุและผลของความเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวของผู้คนในท้องถิ่นแต่ละยุคสมัย ซึ่งการค้นพบเหล่านี้ ถือว่าเป็นการค้นพบองค์ความรู้ที่แฝงอยู่ในเรื่องราวและความทรงจำทางประวัติศาสตร์ในท้องถิ่นอันทรงคุณค่ายิ่ง

โครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง เล็งเห็นและตระหนักถึงคุณประโยชน์ของกระบวนการวิจัยและการค้นพบข้อมูลทางประวัติศาสตร์ภายในท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง ดังนั้นจึงเห็นสมควรอย่างยิ่งที่จะได้นำผลการวิจัยเหล่านี้ไปใช้เป็นข้อมูลในการสังเคราะห์โดยนักวิจัยประจำโครงการ นักวิชาการ นอกจากนี้โครงการยังได้เปิดโอกาสให้ครูที่ปรึกษา ศึกษานิเทศก์ และผู้ที่สนใจ ได้มีโอกาสเข้าร่วมการสังเคราะห์ผลงานวิจัย เพื่อเป็นการสร้างและประสานองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง ให้เกิดองค์ความรู้ในมิติที่มีความแตกต่างและหลากหลายกันไป

จากข้อมูลผลงานวิจัย 114 โครงการที่ได้ดำเนินการมาถึงบัดนี้ ได้สะท้อนให้เห็นถึงเนื้อหาในประเด็นต่างๆ รวม 8 ประเด็น ได้แก่ 1.ประวัติศาสตร์และตำนานท้องถิ่น 2.ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ในพื้นที่ภาคกลาง 3.ความเชื่อ ศาสนาและประเพณีท้องถิ่น 4.วิถีชีวิตชุมชนคนภาคกลาง 5.โบราณสถาน/โบราณวัตถุ 6.ชื่อบ้านนามเมือง 7.หัตถกรรมและศิลปกรรม และ 8.ทรัพยากรท้องถิ่นและการเปลี่ยนแปลง ซึ่งประเด็นเหล่านี้จะได้นำมาสู่การสังเคราะห์และขยายผล

ทั้งเชิงลึกด้านเนื้อหา เช่น การเก็บรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติม และในมุมกว้างที่เป็นการมองแบบองค์รวมของประวัติศาสตร์แบบท้องถิ่นในภาคกลาง เพื่อจะได้นำผลงานการสังเคราะห์ดังกล่าวนี้ ไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในโอกาสต่อไป

วัตถุประสงค์

เพื่อสังเคราะห์ผลงานวิจัยของยูววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคกลาง แบ่งออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ 1.เนื้อหาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น 2.กระบวนการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และ 3.การพัฒนาผู้เรียน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เกิดองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง จากการสังเคราะห์ผลงานวิจัยเพื่อนำไปสู่การเผยแพร่และต่อยอดองค์ความรู้ทางวิชาการ
2. เกิดการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างนักวิจัย นักวิชาการ ศิษยานุศิษย์ และครูที่ปรึกษา

วิธีดำเนินงาน

โครงการสังเคราะห์ผลงานยูววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคกลางครั้งนี้ มีวิธีดำเนินการ ได้แก่ 1.พิจารณาประเด็นสังเคราะห์ 2.ประชุมพิจารณากันกรองประเด็นสังเคราะห์ 3.ดำเนินการสังเคราะห์ 4.นำเสนอประเด็นการสังเคราะห์ ครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2 และ 5.ส่งผลงานการสังเคราะห์

O ประวัติศาสตร์และตำนานท้องถิ่น

O ความหลากหลายทางชาติพันธุ์

O ความเชื่อ ศาสนา และประเพณีท้องถิ่น

O วิถีชีวิตชุมชนคนภาคกลาง

O โบราณสถาน โบราณวัตถุ และชื่อบ้านนามเมือง

O หัตถกรรมและศิลปกรรม

O ทรัพยากรท้องถิ่นและการเปลี่ยนแปลง

O บทสังเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

และบทสังเคราะห์งานเขียนประวัติศาสตร์เชิงสารคดี

แควน้อยลำนํ้าสายประวัติศาสตร์

วิสูตร ปัญญาชัยรักษา

แควน้อยลำน้ำสายประวัติศาสตร์

อาจารย์วิสูตร ปัญญาชัยรักษา
โรงเรียนไทรโยคน้อยวิทยา

บทที่ 1 เมื่อเริ่มสายน้ำ

แม่น้ำแควน้อยหรือแม่น้ำแห่งประวัติศาสตร์แห่งนี้ ต้นน้ำเกิดจากบริเวณทุ่งใหญ่นเรศวร อำเภอสังขละบุรี มีลำน้ำรันตี ลำน้ำซองกาเลีย ทางเขาคะนาวศรีมีลำน้ำบักเล ลำน้ำทั้ง 3 ไหลมารวมกันตรงบริเวณที่เรียกว่า “สามสบ” ที่อำเภอสังขละบุรีจากนั้นจึงรวมกันเป็นแม่น้ำแควน้อยหรือแควไทรโยค ไหลผ่านท้องที่อำเภอสังขละบุรี อำเภอทองผาภูมิ อำเภอไทรโยค และอำเภอเมืองกาญจนบุรี แม่น้ำแควน้อยเป็นแม่น้ำที่สวยงามไหลผ่านภูมิประเทศที่สวยงาม มีน้ำตก น้ำพุ เกาะแก่งอยู่ตลอดสาย จนมาบรรจบกับแม่น้ำแควใหญ่เป็นแม่น้ำแม่กลองที่บริเวณหน้าเมืองกาญจนบุรี แม่น้ำแควน้อยมีพื้นที่รับน้ำประมาณ 10,400 ตารางกิโลเมตร รวมระยะทางประมาณ 315 กิโลเมตรและแควน้อยสายน้ำสายนี้เองที่ไหลรินหล่อเลี้ยงคนเมืองกาญจน์มานานหลายชั่วอายุคน แควน้อยลำน้ำสายนี้ที่ถูกจารึกเรื่องราวประวัติศาสตร์ไว้มากมาย แม่น้ำแควน้อยเป็นแม่น้ำที่สำคัญสายหนึ่งของจังหวัดกาญจนบุรีและภาคกลางของประเทศไทย รวมไปถึงกรุงเทพมหานคร เนื่องจากพื้นที่เกษตรกรรมที่สำคัญในภาคกลางได้แก่จังหวัดกาญจนบุรี ราชบุรี สุพรรณบุรีและนครปฐมนั้นจะใช้น้ำเพาะปลูกที่ส่งมาจากเขื่อนแม่กลองซึ่งรับน้ำมาจากแม่น้ำแควน้อยและแควใหญ่ยังรวมไปถึงน้ำที่ใช้ทำน้ำประปาส่วนหนึ่งในกรุงเทพมหานคร นอกจากนี้แม่น้ำแควน้อยยังเป็นที่ตั้งของเขื่อนวชิราลงกรณ์ซึ่งเป็นเขื่อนหลักที่ผลิตกระแสไฟฟ้าเพื่อใช้ในประเทศ ตลอดเส้นทางที่แม่น้ำแควน้อยไหลผ่าน นั่นจะเป็นพื้นที่ป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์และภูเขาน้อยใหญ่ดังนั้นแม่น้ำแควน้อยจึงมีลักษณะภูมิประเทศที่สวยงามและอุดมสมบูรณ์จึงเป็นที่สนใจของผู้คนที่เสาะหาแหล่งที่ทำกินและนักท่องเที่ยวนักผจญภัยที่ต้องการธรรมชาติ ดังนั้น ในปัจจุบันสองฝั่งริมแม่น้ำจึงเป็นแหล่งเกษตรกรรมที่หลากหลายและเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดกาญจนบุรี รวมไปถึงเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของคนหลากหลายเชื้อชาติหลายภาษาจึงทำให้มีความหลากหลายของวัฒนธรรมอยู่บริเวณแม่น้ำแควน้อยแห่งนี้

สายน้ำที่มีประวัติศาสตร์มากมายที่ตรงกันข้ามกับชื่อของตัวเองสายนี้ได้ไหลมาอย่างช้านาน มีผู้คนหลากหลายเชื้อชาติได้เข้ามาอยู่อาศัย และผู้คนเหล่านั้นได้สร้างเรื่องราวมากมายที่มีการเล่าขานกันมาช้านาน รวมทั้งมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ต่างๆปรากฏอยู่อย่างเด่นชัดตลอดริมฝั่งน้ำ ตามแต่ละยุคสมัยตามที่ปรากฏอยู่ในประวัติของเมืองกาญจนบุรีว่า “เมืองกาญจนบุรี เป็นเมืองโบราณเก่าแก่มากมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาทุกยุคสมัย หลักฐานทางโบราณคดีที่ขุดค้นพบได้

เกี่ยวกับอารยธรรมของมนุษย์ที่เข้ามาอาศัยพึ่งพิงลำน้ำแควน้อยแห่งนี้ก็คือ หลักฐานที่บ่งบอกว่ามีมนุษย์มาอาศัยอยู่ตั้งแต่สมัยหินใหม่ ได้แก่พวกเครื่องมือหินกะเทาะ จนมาสมัยโลหะ ได้แก่เครื่องมือที่ทำจากโลหะ เครื่องปั้นดินเผา เครื่องประดับ รวมไปถึงภาพเขียนสีต่างๆที่มีอยู่ตามหน้าผาหรือผนังถ้ำโดยทั่วไปริมสองฝั่งแควน้อย โดยหลักฐานส่วนใหญ่จะถูกขุดค้นพบและรวบรวมไว้ที่ตำบลบ้านเก่า อำเภอเมือง ในยุคต่อมาที่เป็นอารยธรรมโบราณคือยุคทวารวดี จะพบทั้งแควน้อยและแควใหญ่ที่แควน้อยจะค้นพบได้ที่บริเวณ บ้านวังตะเคียน อำเภอเมือง หลักฐานที่ได้เช่น พระพุทธรูป เครื่องประดับ เครื่องปั้นดินเผา สมัยต่อมาที่มีมนุษย์เข้ามาอยู่อาศัยและมีหลักฐานก็คือสมัยอิทธิพลขอม จะมีหลักฐานเห็นได้อย่างชัดเจนก็คือบริเวณปราสาทเมืองสิงห์ ที่ปัจจุบันได้ทำเป็นอุทยานประวัติศาสตร์ เป็นแหล่งท่องเที่ยวและศึกษาหาความรู้ที่สำคัญของจังหวัดกาญจนบุรี จะเห็นได้ว่าแควน้อยสายนี้้น่าจะมีความอุดมสมบูรณ์และความยิ่งใหญ่ในตัวเป็นอย่างมาก จึงมีมนุษย์เข้ามาอาศัยตั้งแต่ยุคโบราณ และเกิดชุมชนอยู่บริเวณนี้อย่างต่อเนื่องทุกยุคทุกสมัย แม่น้ำสายนี้้น่าจะเป็นแหล่งยุทธศาสตร์ที่สำคัญจึงมีมนุษย์เข้ามาอาศัยอยู่อย่างต่อเนื่อง เมื่อชนชาติไทยได้รวบรวมกันเป็นปึกแผ่นแล้วนั้นในประวัติศาสตร์ของแม่น้ำแควน้อยจะไม่มี ความสำคัญในช่วงของสุโขทัย ครั้นเมื่อศูนย์กลางของชนชาติไทยมารวมอยู่ที่กรุงศรีอยุธยาแล้ว แม่น้ำแควน้อยสายนี้ก็กลับโดดเด่นขึ้นมาอย่างมากเนื่องจากในสมัยกรุงศรีอยุธยานั้น ชาติไทยเรามีภาระสงคราม ต้องต่อสู้กับชาติพม่าเพื่อนบ้านอย่างยาวนาน และในการต่อสู้นี้เองชนชาติพม่าได้อาศัยแม่น้ำที่สำคัญสายนี้เป็นที่เดินทางเพื่อเคลื่อนย้ายทัพลงมาตีกรุงศรีอยุธยา สาเหตุที่พม่าเลือกใช้แม่น้ำแควน้อยเป็นทางเดินทัพก็เพราะว่าทางต้นน้ำแควน้อยนั้นมีช่องเขาที่สะดวกต่อการเดินทางของกองทัพที่มีทั้งผู้คนมากมาย ยุทโธปกรณ์เสบียงอาหาร สัตว์ต่างๆที่จำเป็นในกองทัพ ช่องเจดีย์สามองค์นี้เหมาะสมที่จะใช้เป็นทางผ่านแทนที่จะต้องข้ามภูเขาสูง และเมื่อผ่านช่องเจดีย์สามองค์มาแล้วก็จะพบกับแม่น้ำแควน้อย พม่าจึงอาศัยแม่น้ำสายนี้ เพื่อขนกองทัพจำนวนมหาศาล เป็นการลดเวลาเดินทางไปได้อย่างมาก ทางฝ่ายอยุธยาเองก็เห็นความสำคัญของแม่น้ำแควน้อยนี้เช่นเดียวกัน เพราะถ้าหากสามารถหยุดทัพของพม่าไว้ได้ แถบบริเวณแควน้อยที่ใดที่หนึ่ง กรุงศรีอยุธยา ก็จะปลอดภัย จึงได้ตั้งเมืองกาญจนบุรีเป็นเมืองหน้าด่านที่สำคัญเพื่อต่อต้านกองทัพของพม่า และเมืองกาญจนบุรีเองก็มีการตั้งด่านตามจุดต่างๆริมน้ำแควน้อย เช่นที่ ท่าดินแดง สามสบ พระเจดีย์สามองค์เป็นต้น ซึ่งในปัจจุบันยังสามารถพบสิ่งก่อสร้างที่เป็นหลักฐานอยู่ และเมืองด่านต่างๆที่สร้างไว้นี้ก็ได้นำประโยชน์เพื่อการรบและการส่งข่าว รวมไปถึงการติดต่อกับพม่ามาจนถึงยุคของธนบุรีและรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยในยุครัตนโกสินทร์นี้เองทำให้แม่น้ำแควน้อยสายนี้้นี้มีความสำคัญต่อฝ่ายไทยมากขึ้น เพราะได้มีการปราบปรามการก่อกวนการเสียกรุง จากสมัยอยุธยา และการรบเพื่อกู้เอกราชและรักษาเอกราชไว้ในสมัยธนบุรี เมื่อมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์จึงได้มีการเกณฑ์ให้ชาวมอญเชลย มอญอาสา และชาวกะเหรี่ยง

มาตั้งชุมชนริมแม่น้ำแควน้อยเป็นระยะเพื่อต่อต้านพม่ารวมไปถึงส่งข่าวความเคลื่อนไหวของพม่ามายังกรุงเทพอีกด้วย เมืองต่างๆที่สำคัญริมแม่น้ำแควน้อยได้แก่ เมืองสิงห์ เมืองลุ่มสุม เมืองท่าตะกั่ว เมืองไทรโยค เมืองท่าขนุน และเมืองทองผาภูมิ ได้มีการตั้งเจ้าเมืองต่างๆเหล่านี้จากชาวมอญหัวหน้าที่ปกครองอยู่ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นได้ทรงพระราชทานนามให้กับเจ้าเมืองต่างๆที่ปกครองอยู่ได้แก่

เมืองสิงห์ เป็น พระสมิงสิงห์บุรินทร์ ปัจจุบันเป็นต้นสกุล สิงห์บุรินทร์ ชำรงโชติ
เมืองลุ่มสุม เป็น พระนิพนภูมิบดี ปัจจุบันเป็นต้นสกุล นิพนดี จำเมือง หลวงบรรเทา
เมืองท่าตะกั่ว เป็นพระชินดิฐบดี ปัจจุบันเป็นต้นสกุล ท่าตะกั่ว ชินอักษร ชินหงสา
เมืองไทรโยค เป็น พระนิโครธาภิโยค ปัจจุบันเป็นต้นสกุล นิโครธา
เมืองท่าขนุน เป็นพระปณัติฐบดี ปัจจุบันเป็นต้นสกุล หลักคงคา
เมืองทองผาภูมิ เป็น พระเสถภูมิบดี เป็นต้นสกุลเสถานนท์ เสถาคณ
เมืองท่ากระดาน เป็นพระผลกดิฐบดี เป็นต้นสกุล พลบดี ตูลานนท์

จะเห็นได้ว่าเมืองเหล่านี้มีความสำคัญต่อชนชาติไทยเป็นอย่างมาก ในสมัยต่อมาจึงไม่มีเหตุการณ์เสียกรุงอีก และชาวมอญที่ตั้งชุมชนเป็นเมืองต่างๆเหล่านี้เมื่อประเทศไทยไม่มีภาระสงครามกับพม่า แล้วจึงได้พากันย้ายลงไปตามลำน้ำและหาแหล่งที่อยู่อาศัยที่ใกล้กับเมืองหลวงคือกรุงเทพมหานครมากยิ่งขึ้น ในปัจจุบันพบว่ามีชาวมอญอยู่ทั่วไปทั้งจังหวัดปทุมธานี นนทบุรี สมุทรสงคราม สมุทรสาคร ราชบุรี เป็นต้น เมื่อชาวมอญเหล่านี้ย้ายถิ่นฐานลงมาพื้นล่างแล้วจึงทำให้เมืองต่างๆเหล่านั้นบางเมืองยังคงอยู่ด้วยจำนวนประชากรเพียงเล็กน้อย บางเมืองก็สลายลงไปเป็นเมืองร้างไร้ผู้คน ในช่วงนี้เองที่ทำให้ริมฝั่งแม่น้ำแควน้อย และตัวแม่น้ำแควน้อยเองไม่มีผู้คนมารบกวน จึงเกิดสภาพป่าไม้และธรรมชาติรวมไปถึงสัตว์ป่าที่อุดมสมบูรณ์เป็นอย่างมาก เนื่องจากในสมัยก่อนจำนวนประชากรของประเทศไทยยังน้อยอยู่จึงน่าจะเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ชาวมอญที่ตั้งเมืองหน้าด่านเหล่านี้ต้องอพยพย้ายถิ่นลงไป เพื่อความสะดวกในการปกครองและติดต่อสื่อสารต่อเมื่อจำนวนประชากรของประเทศเพิ่มมากขึ้น ดินแดนริมฝั่งแควน้อยที่ถูกละทิ้งแห่งนี้ก็เกิดมีความสำคัญขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง เมื่อมนุษย์ได้สร้างเหตุการณ์ที่สำคัญจนเหตุการณ์นั้นเป็นประวัติศาสตร์ แม่น้ำแควน้อยแห่งนี้มีเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ที่สำคัญและสร้างความสะเทือนใจต่อผู้คนชาวโลกเป็นอย่างมากเหตุการณ์หนึ่งคือสงครามโลกครั้งที่สอง และสงครามโลกครั้งนี้เองที่เป็นต้นเหตุให้แม่น้ำแควน้อยได้เปิดเผยความอุดมสมบูรณ์ ความสวยงาม และความท้าทาย เปิดให้ผู้คนที่หมดหนทางได้มีความหวังที่จะสร้างอนาคตของตัวเองและครอบครัว เปิดโอกาสและแนวคิดให้รัฐบาลที่ปกครองประเทศในยุคนั้น ได้คิดที่จะเข้ามาดักดวงเอาทรัพยากร ความอุดมสมบูรณ์ต่างๆที่มีอยู่อย่างมากมายในพื้นที่ป่าปิดแห่งนี้เพื่อนำไปใช้พัฒนาประเทศให้มีความเจริญทัดเทียมกับ

ประเทศต่างๆ ทั่วโลก เกิดโครงการต่างๆ ของภาครัฐเพื่อเข้ามาค้นเอาทรัพยากรลงไปยังพื้นล่าง เมื่อภาครัฐได้เข้ามา ผู้คนพื้นล่างที่มีหนทางทำกินน้อย ความหวังในชีวิตน้อยก็เริ่มเดินทางกลับขึ้นมายังพื้นที่แควน้อยอันอุดมสมบูรณ์ ภาครัฐนั้นมีโครงการต่างๆ มากมาย ทั้งการสัมปทานเหมืองแร่ ก่อนหน้านี้นี้ใครจะไปรู้ได้ว่าผืนป่าตะวันตกแห่งนี้จะเป็นผืนป่าที่ปกคลุมแร่ต่างๆ ที่มีค่ามากมาย จนเมื่อรัฐบาลเปิดให้มีการทำสัมปทานเหมืองแร่จึงมีผู้คนเข้ามารับทำสัมปทานอย่างมากมาย อีกเรื่องหนึ่งของการเข้ามาดักดวงทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ก็คือการเปิดให้มีสัมปทานป่าไม้ ทั้งไม้ท่อนและไม้ไฟ เมื่อมีการขุดเหมืองแร่และตัดไม้เพื่อใช้ประโยชน์แล้วพื้นที่ดินที่ถูกกรุกรานก็เกิดเป็นที่ว่าง ผู้คนที่ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตัวเอง หรือว่ามีที่ดินน้อย หรือที่ดินที่ทำกินอยู่ไม่นั้น ไม่มีความอุดมสมบูรณ์ ก็เริ่มอพยพเข้ามาจับจองพื้นที่ทำกินริมสองฝั่งแม่น้ำแควน้อย คนงานเหมืองแร่ที่ครั้งแรกเข้ามาขายแรงงาน เมื่อแรกที่ขุดนั้นหมดไปก็จับจองที่ดินเช่นกัน รวมไปถึงกลุ่มแรงงานที่เข้ามารับจ้างตัดไม้ เมื่อเข้ามาเห็นความอุดมสมบูรณ์ของผืนป่าแห่งนี้แล้วก็จับจองที่ดินตั้งหลักปักฐานทำกินโดยไม่ย้ายกลับไปยังท้องถิ่นเดิมอีก เมื่อมีเหตุการณ์เหล่านี้เกิดขึ้น ผืนป่าที่เคยร้างผู้คนไประยะเวลาหนึ่งก็กลับมีผู้คนเข้ามาอยู่อย่างคึกคักจวบจนถึงในปัจจุบัน เมื่อมีผู้คนมากขึ้น ความต้องการปัจจัยพื้นฐานต่างๆ สำหรับการดำรงชีวิตก็เพิ่มมากขึ้นเป็นเงาตามตัว รัฐในฐานะผู้ที่ดูแลประชาชนจึงมีความจำเป็นต้องคิดหาโครงการที่จะมารองรับความต้องการของพลเมือง จึงเกิดโครงการพัฒนาลุ่มน้ำแม่กลองขึ้น โครงการนี้มีทั้งการสร้างเขื่อนที่สำคัญของประเทศไทยได้แก่ เขื่อนศรีนครินทร์ เขื่อนเขาแหลม และเขื่อนท่าทุ่งนา เพื่อใช้ผลิตกระแสไฟฟ้าและใช้น้ำเพื่อการเกษตร จากการสร้างเขื่อนนี้เองผืนป่าตะวันตกจึงได้ถูกรบกวนอย่างรุนแรง แต่เพื่อแลกกับความเจริญของประเทศและผู้คนส่วนใหญ่จึงมีความจำเป็นต้องยอมเสียในหลายๆ สิ่งไป แม่น้ำแควน้อยสายนี้ที่ได้ไหลจากภูเขาสูงในพื้นที่ที่ห่างไกลมานานแสนนาน สร้างความอุดมสมบูรณ์ให้กับริมสองฝั่งลำน้ำมากมาย ก็ได้ทำหน้าที่หล่อเลี้ยงผู้คน que เข้ามาอาศัยต่อไปอย่างไม่รู้กำหนดว่าจะต้องทำหน้าที่ต่อไปอีกเมื่อไหร่ จะมีก็แต่ผู้คนเหล่านี้เองที่เข้ามาเปลี่ยนแปลงแม่น้ำที่มีค่ามหาศาลสายนี้ให้ทรุดโทรมลงไปเรื่อยๆ

สามประสบพบสายน้ำที่สังขละ
 ของกาเลีย บิคลี รันตีไ
 สามสายน้ำรวมเข้าเป็น "แควน้อย"
 น้อยแต่ชื่อแต่สายน้ำกลับไม่เบา
 ชื่อแควน้อยแต่ไม่น้อยตามชื่อตัว
 หลายอำเภอหลายหมู่บ้านหลายตำบล

บ้านวังกะเมือมอญแหล่งรวมไหล
 จากดงไพรชายเขตประเทศเรา
 ไหลหยดย้อยลงตามเนินเขา
 จากป่าเขาสู่ดินแดนแคว้นผู้คน
 หล่อเลี้ยงทั่วเมื่อไหลผ่านทุกแห่งหน
 ตราบสายชลยังรินไหลไม่หยุดเคย

บทที่ 2 ท่ามกลางสายน้ำ

จากการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ได้จากการสอบถามผู้คนที่อยู่อาศัยบริเวณริมสองฝั่งแม่น้ำแควน้อย จะมีการแบ่งยุคต่างๆของผู้คนที่อพยพเข้ามาได้ดังนี้

ยุคก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง ก่อนหน้าจะเกิดสงครามโลกครั้งที่สองนั้น แม่น้ำแควน้อยตั้งแต่ปราสาทเมืองสิงห์เป็นต้นไปจะไม่ปรากฏว่ามีผู้คนอาศัยอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน จะมีแต่เพียงชาวกะเหรี่ยงซึ่งเรียกตัวเองว่าเป็นชาวเขากลุ่มหนึ่งได้อาศัยอยู่ริมลำธารต่างๆบนที่สูงตั้งแต่เขตอำเภอไทรโยค ขึ้นไปเรื่อยๆจนถึงอำเภอทองผาภูมิ และไปพบมากตามตะเข็บชายแดนแถวอำเภอสงขละบุรี จากการที่ไปสอบถามชาวบ้านซึ่งอาศัยอยู่ดั้งเดิมในเขตอำเภอสงขละบุรีนั้น ส่วนใหญ่จะพบว่าเขตนี้อาจเป็นที่อยู่ของชาวกะเหรี่ยงกลุ่มใหญ่ มีหลายหมู่บ้าน และเมื่อทางการได้ตั้งหน่วยราชการขึ้นก็เริ่มมีข้าราชการเข้ามาปฏิบัติหน้าที่ อยู่ต่อมาก็ได้แต่งงานกับชาวกะเหรี่ยงพื้นเมืองและตั้งหลักปักฐานอยู่ในพื้นที่บริเวณนี้ในที่สุด พื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำส่วนใหญ่ตั้งแต่สงขละบุรีลงมานั้นจะเป็นป่าดงดิบไม่มีผู้คนอาศัยอยู่จะรู้ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ที่มาใช้แรงงานในช่วงสงครามได้เล่าให้ฟังว่าตั้งแต่เลยบ้านเก่าขึ้นมาจะไม่มีหมู่บ้านอยู่ การสร้างทางรถไฟนั้นได้สร้างเข้าไปในป่าลึกจึงมีเชลยศึกเสียชีวิตจำนวนมากเนื่องจากไข้ป่า

ยุคสงครามโลกครั้งที่สอง เมื่อเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่สอง กองทัพญี่ปุ่นต้องการที่จะสร้างทางรถไฟจากสถานีหนองปลาดุกไปยังประเทศพม่าเพื่อประโยชน์ทางทหาร จึงได้เริ่มมีการบุกเบิกทางเข้าไปยังผืนป่าแต่ก็ยังคงที่จะยึดเอาแนวของลำน้ำแควนี้เป็นเส้นทางเพราะต้องใช้ประโยชน์จากน้ำทั้งเพื่อการเดินรถและค้ำกินรวมทั้งชำระล้างของผู้คนในกองทัพที่มีอยู่มากมาย ในช่วงของสงครามโลกนี้เองที่ผู้คนต่างๆได้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของทั้งผืนป่าและผืนดินของริมฝั่งแม่น้ำแควน้อยที่ไม่มีผู้คนเข้าไปเห็นมาเป็นเวลาช้านาน จากการบอกเล่าของคุณปู่ทองอยู่ ชาละวันภูมิ อายุ 86 ปี ปัจจุบันอยู่ที่หมู่ที่ 3 ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรีซึ่งเดิมเป็นชาวมลายู ได้ถูกชักชวนให้มาทำงานสร้างทางรถไฟสายมรณะที่กาญจนบุรีเมื่ออายุได้ 16 ปี คุณปู่ได้เล่าให้ฟังว่าหลังจากที่ทางรถไฟสร้างนานขึ้นทางญี่ปุ่นจึงเร่งเพื่อให้การสร้างทางรถไฟสำเร็จเร็วขึ้นจึงเพิ่มเวลาทำงาน อีกทั้งยังเข้าไปในป่าลึกขึ้นเรื่อยๆผู้คนก็เริ่มไข้ป่ากันมากผู้คนเริ่มเสียชีวิตมากขึ้น คุณปู่จึงเกิดความคิดที่จะหนีค่ายสร้างทางรถไฟ โดยมีการชักชวนกับเพื่อนเชลยและแรงงานด้วยกันหลายคนเตรียมหนีเมื่อสร้างทางรถไฟไปถึงประมาณอำเภอทองผาภูมิ โดยได้เตรียมตัดไม้ไผ่ลอบไว้ใต้ม่าน้ำแควน้อยพอติดหนอยทหารญี่ปุ่นนอนหลับหมดจึงค่อยๆลงน้ำแล้วเกาะลำไม้ไผ่ล่องไปตามแม่น้ำเรื่อยๆ จนเช้าเมื่อทหารญี่ปุ่นตรวจสอบจำนวนเชลยและแรงงานจึงได้รู้ว่ามีคนหลบหนีจึงออกตามเมื่อมาพบเห็นกลุ่มของคุณปู่ลอยคออยู่ในแม่น้ำ จึงใช้ปืนยิงลงไปหวังฆ่าให้ตายเสีย คุณปู่จึงได้หนีขึ้นฝั่งตรงกันข้ามกับทางรถไฟเพราะว่าทหารญี่ปุ่นไม่กล้าและไม่มีทางจะข้ามแม่น้ำ

ไปยังฝั่งตรงกันข้ามได้ เมื่อหนีขึ้นไปบนฝั่งแล้วจึงเดินไปเรื่อยๆหวังจะไปให้ถึงเมืองกาญจนบุรีเพื่อกลับบ้านที่ประเทศมาเลเซีย แต่ปรากฏว่าบนฝั่งนั้นกลับพบโขลงช้างป่า กลุ่มของคุณปู่จึงได้วิ่งหนี แต่คิดว่าหนียังไงก็ไม่พ้นแน่จึงต้องหลบเข้าไปในกอไผ่หนาม ซึ่งช้างนั้นก็ใช้วงล้อมเข้ามาเพื่อเกี่ยวเอาตัวของคุณปู่แต่ล้มมาไม่ถึงจึงรอดมาได้ ช้างนั้นเฝ้าอยู่นานจึงได้เดินหนีไป คุณปู่จึงค่อยๆคลานออกมาจากกอไผ่หนามนั้น เริ่มออกเดินมาครู่หนึ่งจึงได้พบกับกระทิงตัวใหญ่แม่ลูกอ่อน เมื่อกระทิงได้กลิ่นจึงพุ่งเข้าใส่คุณปู่ทันทีต้องวิ่งหนีครั้งแรกนั้นคุณปู่หนีขึ้นต้นไม้แต่เนื่องจากต้นไม้ขนาดเล็กล้มไปกระทิงได้ชนจนต้นไม้ล้มลงมาจึงต้องถอยลงนอนนิ่งอยู่กับพื้นคอนั้นคุณปู่คิดว่ายังงี้เสียตายนั่นแน่ แต่เมื่อกระทิงค้มมาดูแล้วเห็นคุณปู่ไม่ขยับจึงได้เดินจากไป คุณปู่จึงปีนขึ้นไปหลบอยู่บนกิ่งก้านใหญ่ทั้งคืนเพราะกลัวกระทิง เมื่อสิ่งรอบข้างเริ่มสงบลงจึงได้เตรียมการเพื่อลงตามแม่น้ำแควน้อยโดยใช้ไม้ไผ่เหมือนเดิม แต่คราวนี้คุณปู่เลือกที่จะเดินทางตอนกลางคืนเพื่อไม่ให้ทหารญี่ปุ่นพบได้ แต่ปรากฏว่าในแม่น้ำนั้นคุณปู่พบว่ามิจะระเข้ามามากมาย คุณปู่เล่าว่าตอนนั้นกลัวมากๆแต่ก็คิดว่าถ้าจะตายก็ต้องตายไม่ว่าจะอย่างไรแล้วเพราะว่าบนบกก็มีสัตว์มากพอลงมาในน้ำก็ยังมีจะเจอจะเขี่ยจะข้ามไปฝั่งทางรถไฟก็กลัวจะเจอทหารญี่ปุ่น แต่สุดท้ายคุณปู่ก็รอดไปได้ และได้ลงไปยังหมู่บ้านซึ่งปัจจุบันคือบ้านเก่า อำเภอเมืองกาญจนบุรี คุณปู่ได้ไปอาศัยพระในวัดบ้านเก่าเพื่อขอข้าวกันบาตรกินกันตาย จนอยู่ที่บ้านเก่าเรื่อยไปจนเมื่อสงครามเลิกแล้วจึงได้ย้อนกลับขึ้นมามั่งรกรากทำกินที่อำเภอไทรโยคและได้แต่งงานกับชาวไทยและมีลูกหลานมากมาย จึงไม่ได้กลับมาเลเซียอีกเลย จะเห็นว่าจากการบอกเล่าของคุณปู่ป่าไม้แถบนี้ยังอุดมสมบูรณ์มาก เพราะเจอทั้งช้างโขลงใหญ่ ทั้งกระทิง จระเข้ในแม่น้ำอีก

ยุคหลังสงครามโลกครั้งที่สอง หลังจากเสร็จสิ้นสงครามแล้ว ประเทศไทยก็เข้าสู่ภาวะที่ต้องการพัฒนาประเทศทั้งภาคเกษตรกรรม อุตสาหกรรมและการก่อสร้างเป็นอย่างมาก จึงมีการเปิดสัมปทานเหมืองแร่ขึ้นในบริเวณพื้นที่อำเภอทองผาภูมิ เริ่มมีนายทุนที่รับสัมปทานเหมืองแร่ได้เข้ามาและนำเอาแรงงานเหมืองแร่ต่างๆเข้ามาด้วย เมื่อมีผู้คนมากขึ้นจึงเริ่มมีชุมชนเล็กๆเพื่อค้าขายสินค้าที่จำเป็นต่อชีวิต แต่การดำรงชีวิตช่วงนี้ก็ยังลำบากมากเพราะการเดินทางยังลำบากเนื่องจากไม่มีถนนหนทางมีการเดินทางได้ทางเดียวคือแม่น้ำแควน้อย คุณสมใจ มาโนช อายุ 72 ปี อาศัยอยู่ที่ตลาดทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งคุณสมใจได้เล่าให้ฟังว่าครอบครัวนั้นได้รับทำสัมปทานเหมืองแร่บริเวณบ้านอิต้อง อำเภอทองผาภูมิ ซึ่งเป็นเหมืองแร่ดีบุก และพลแฟรม ในการทำเหมืองยุคแรกๆนั้นลำบากมากเพราะต้องขนเครื่องมือชุดแร่จากเมืองกาญจนบุรีโดยทางเรือขึ้นไปถึงทองผาภูมิ หลังจากนั้นจะต้องใช้ช้างชักลากไปจนถึงเหมืองแร่อิต้อง และเมื่อชุดแร่ได้แล้วก็ขนแร่ที่ได้ใส่เกวียนและใช้ช้างชักลากลงมายังทองผาภูมิเพื่อใส่เรือล่องลงมาเพื่อส่งไปยังปากน้ำแล้วล่องทางทะเลไปยังภาคใต้อีกทีหนึ่ง เพราะว่าสมัยนั้นโรงงานถลุงแร่มีอยู่แต่ภาคใต้ของไทยเท่านั้นและการ

ล่องแรลงมาขายนี้เองจึงมีเรื่องเล่ามากมายจากคุณสมใจ มาโนช โดยสมัยนั้นเจ้าของเหมืองแร่จะมีอิทธิพลในท้องถิ่นมากกว่าเจ้าหน้าที่บ้านเมืองเพราะการเดินทางจากทองผาภูมินั้นมีความจำเป็นจะต้องโดยสารเรือขนแร่มาทางเดียวเท่านั้นเพราะยังไม่มีทางรถยนต์และระยะทางที่ยาวไกลจึงยังไม่มีเรือเมล์ ในการโดยสารทางเรือขนแร่เองจะเห็นถึงความมีน้ำใจซึ่งกันและกันของผู้คนสมัยก่อน เพราะเจ้าของเรือนั้นในการล่องแรลงมาจะใช้เวลาประมาณ 7 วันเป็นอย่างเร็ว ทางเจ้าของเรือจะต้องหุงข้าวเลี้ยงผู้คนที่โดยสารกับเรือมาด้วย ซึ่งในปัจจุบันไม่มีรูปแบบนี้อีกแล้ว และผู้คนที่โดยสารมาทางเรือนั้นเมื่อเรือเกยตื้นหรือว่าคิดหินบางทีก็จะใช้แรงงานตนเองลงมาช่วยเข็นเรือด้วยความเต็มใจ เป็นน้ำใจของผู้คนที่อยู่อย่างมากมายในสมัยที่ยังลำบากอยู่ในสมัยนี้คงจะหาบน้ำใจแบบนี้ได้ยากมากขึ้น อีกเรื่องหนึ่งคือเมื่อข้าพเจ้าถามถึงการปล้นขโมยในสมัยนั้น คุณสมใจ ได้บอกว่าจะขโมยจะปล้นไปไหน เมื่อปล้นแล้วไม่สามารถที่จะเข้าไปอยู่ในป่าคนเดียวได้ แต่ยังคงต้องอาศัยอยู่พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันในชุมชนต่อไป สมัยนั้นจึงไม่มีการขโมยและปล้นในบริเวณอำเภอทองผาภูมิ และเมื่อหลังจากที่เหมืองแร่เลิกกิจการไปแล้วตัวเจ้าของเหมืองแร่ก็เริ่มหันมาทำกิจการสัมปทานไม้ท่อน เริ่มมีผู้คนจากพื้นล่างที่ฝืดเคืองทางเศรษฐกิจเริ่มอพยพขึ้นมาเพื่อรับจ้างตัดไม้ท่อนบางส่วนก็รับจ้างล่องซุงเพื่อนำไม้ท่อนที่ตัดได้ล่องไปตามแม่น้ำแควน้อยไปขายยังเมืองกาญจนบุรีเรื่อยไปจนถึงเมืองแม่กลอง จากการลงเก็บข้อมูลในพื้นที่นั้นชาวบ้านที่อาศัยอยู่ริมแม่น้ำแควน้อยในยุคแรกๆ หลังสงครามโลกนั้นส่วนใหญ่จะเป็นชาวบ้านที่เข้ามารับจ้างตัดไม้ท่อนเช่น คุณยายพุด สุทธิ อยู่บ้านวังโพธิ์ อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี ปัจจุบันอายุ 95 ปี เดิมอยู่หมู่บ้านที่เรียกว่าบ้านยางในอำเภอเมืองกาญจนบุรี ได้อพยพย้ายมาพร้อมกับสามีเพื่อทำอาชีพตัดไม้ท่อน คุณยายเล่าว่าในสมัยนั้นยังไม่มีถนน ต้องเดินทางโดยใช้เกวียนเทียมวัวบรรทุกข้าวของที่จำเป็นต่อชีวิตมาจากบ้านยาง โดยต้องเตรียมมาให้พอกับที่ต้องการอยู่เป็นเวลา 2 เดือน เมื่อข้าวสารอาหารแห้งหมดก็จะเดินทางกลับไปเพื่อขนเสบียงมาครั้งหนึ่งต่อมาจึงเริ่มขนกันทางเรือและสุดท้ายเมื่อเลิกสงครามโลกครั้งที่ 2 ไปแล้วจึงขนมาทางรถไฟเพราะว่าสมัยนั้นยังไม่มีชุมชนอยู่แถวนี้ จะมีพวกกะเหรี่ยงซึ่งจะอยู่ห่างจากแม่น้ำแควน้อยขึ้นไปเรียกว่าบ้านบ้องตี้ นานๆทีชาวกะเหรี่ยงจะนำของป่าลงมาแลกกับสิ่งของอย่างอื่นที่จำเป็น คุณยายเล่าตรงกับท่านอื่นว่าสมัยนั้นจะต้องเลี้ยงช้างตัวคุณยายเองก็ขี่ช้างได้ เพื่อบังคับให้ลากไม้ซุงจากภูเขาลงมาแม่น้ำเพื่อล่องลงไปขายยังพื้นล่างต่อไป ตอนนั้นยังไม่มียารักษาโรคขายเมื่อเจ็บไข้ได้ป่วยจะต้องใช้สมุนไพรรักษา ซึ่งคุณยายเองมีความรู้เรื่องสมุนไพรอย่างมากสามารถบอกได้หมดว่าถ้าเป็นโรคท้องร่วงจะต้องใช้เปลือกต้นแค โดยตากขึ้น 1 ครั้ง ตากลง 2 ครั้ง นำมาต้มน้ำแล้วดื่ม และอีกหลายโรคซึ่งแม้คุณยายจะมีอายุถึง 95 ปีแต่ก็ยังสามารถบอกด้วยได้ อย่างแม่นยำ ถ้าเป็นตาแดงใช้สารส้มผสมกับยอดมะขามเช็ดตา เมื่อเวลาผ่านไปจะมีเมือกตาของมาขายทางเรือ เจ้าของเรือที่คุณยายซื้อของคือ เรือยายเต่ง จะมีข้าวสาร อาหารแห้ง กะปิ น้ำปลาเป็นต้นที่

นำมาขาย เมื่อตัดไม้ท่อนจนไม้ท่อนน้อยลงจึงเริ่มมาตัดไม้ไผ่เพื่อล่องลงไปขายยังโรงงานกระดาษที่เมืองกาญจนบุรี ต่อมาจึงเริ่มสร้างโรงแรมแห่งแรกของอำเภอไทรโยค ชื่อว่า”โรงแรมสุทธิธรรม” ราคาห้องพักสมัยนั้นห้องเดี่ยวคืนละ 25 บาท ห้องคู่ คืนละ 50 บาทโดยผู้คนที่จะเดินทางขึ้นไปทองผาภูมิหรือสังขละบุรีสมัยนั้นจะต้องมาพักกลางทางที่วังโพธิ์ คือว่าคนที่จะเดินทางขึ้นทองผาภูมิจะนั่งรถไฟมาถึงวังโพธิ์ตอนเย็นคืนนอนพัก 1 คืน เช้าจึงนั่งเรือต่อไป เช่นเดียวกันคนที่จะเดินทางลงเมืองกาญจน์ ต้องนั่งเรือมาถึงวังโพธิ์ตอนเย็นพัก 1 คืน เช้าจึงนั่งรถไฟไปยังกาญจนบุรี กิจการตอนนั้นรุ่งเรืองดีเพราะว่ามีรายเดียวที่ทำโรงแรม บางครั้งก็จะมีพ่อค้าพลอยชาวพม่าเดินทางค้าขายมาพัก บางกลุ่มก็พวกข้าราชการที่ต้องเดินทางขึ้นลงเพื่อติดต่อราชการที่เมืองกาญจนบุรีอาชีพอื่นๆก็ถือการเลี้ยงวัวและเลี้ยงควาย เรื่องเลี้ยงวัวและเลี้ยงควายนี้คุณยายมีเรื่องเล่าที่น่าสนใจมากก็คือ ข้าพเจ้าได้ถามคุณยายว่าเคยมีเสือมาปล้นแถวอำเภอไทรโยคหรือนี่ไหม คุณยายตอบว่า “เสือน่ะมี แต่มันไม่ปล้นยาย เสือนั้นเขาเชื่อว่าเสือแก้วเวลามาที่บ้านของคุณยายนั้นจะมากันหลายสิบคน โดยคุณยายจะใจนึกเลงมากๆ เสือแก้วและลูกน้องจะขอให้คุณยายหุงข้าวทำกับข้าวให้กิน คุณยายก็ทำให้โดยไม่คิดอะไร ฉะนั้นวัวควายที่เป็นของคุณยายเสือแก้วจะปล้นไม่ทำร้ายรวมไปถึงเสืออื่นๆที่เกรงอิทธิพลของเสือแก้ว ก็พลอยไม่กล้ายุ่งตามไปด้วย คุณยายเล่าว่าเวลาพวกเสือนั้นจะไม่ยอมเข้ามานั่งบนบ้านหรือบริเวณบ้าน จะชุมนุมอยู่ตามป่าละเมาะรอบๆบ้าน เมื่อหุงข้าวทำกับข้าวเสร็จเขาก็จะยกเข้าไปกินกันในป่า พวกเสือนี้นี้จะมีสัจจะ ถ้าไม่ทำคือไม่ทำ (ทำร้าย) เวลาปล้นก็จะไม่ปล้นคนยากคนจน เมื่อปล้นแล้วก็จะเอาแต่พอดีไม่เอาเขาจนหมดเนื้อหมดตัว เมื่อพวกเสือจะเข้ามาขอข้าวกินครั้งหนึ่งก็จะจูงวัวหรือควายมาให้ทุกครั้ง บางทีเสือแก้วก็บอกยายว่าอยากได้วัวหรือควายฝูงไหนก็ไปด้อมมาได้เลยแต่ยาย ก็ไม่คิดจะไปเอาของเขา เสืออีกกลุ่มที่คุณยายจำได้คือกลุ่มของเสืออรรถ” อีกเรื่องหนึ่งคือการมองเห็นไกลของคุณยาย เรื่องที่คุณยายเคยบอกสามีของคุณยายและผู้คนรอบข้างอย่างเช่นว่า ถ้าทางรถไฟสายมรณะนี้รัฐบาลรี้ออกก็โง่เต็มทีแต่สุดท้ายรัฐบาลก็ตัดสินใจรี้ออก อีกหน่อยชาวบ้านจะไม่มีไม้ไผ่เผาข้าวหลามกิน มีแต่คนหัวเราะเพราะว่าพื้นที่นี้ไม้ไผ่ขึ้นอย่างล้นเหลือซึ่งไม่มีใครคิดว่ามันจะหมดไปได้ แต่ ปัจจุบันก็เป็นความจริงตามที่คุณยายว่าไว้ อีกหน่อยยอดเขาจะมีถนนมีรถวิ่ง สามีของคุณยายก็บอกว่าคุณยายเพี้ยนไปแล้วแต่ในปัจจุบันขอเขาที่คุณยายว่าก็มีถนนสาย 323 ซึ่งเป็นถนนสายสำคัญทางภาคตะวันตกสามารถวิ่งไปถึงประเทศพม่าได้ อีกหน่อยที่ดินจะมีราคาเหมือนทองคำมีแต่คนหัวเราะเยาะคุณยายเพราะว่าในสมัยนั้นใครมีความสามารถทางที่ได้เท่าไร ก็เป็นเจ้าของเท่านั้นเพราะว่าที่ดินไม่มีเจ้าของมีแต่ผืนป่ากว้าง แต่ในปัจจุบันที่ดินแถบนี้มีราคามากเพราะว่านายทุนนิยมซื้อเพื่อสร้างเป็น โรงแรมและรีสอร์ท คุณยายยังพูดติดตลกว่า “แฟนฉันนะเขาไม่ยอมเชื่อสิ่งที่ฉันพูด หว่าฉันเพี้ยน แต่สุดท้ายก็เป็นจริงอย่างที่ฉันว่าทุกอย่าง แต่ตัวเขาก็รีบตายไปเสียก่อนไม่ยอมอยู่ดูสิ่งที่หาว่าฉันเพี้ยน”

จะเห็นได้ว่าในสมัยก่อนนั้นกลุ่มคนที่อพยพขึ้นมานั้นจะอยู่กันอย่างลำบากต้องมีความอดทนต่อสภาพแวดล้อมเป็นอย่างสูง คนสมัยก่อนจึงแข็งแรงมากทั้งร่างกายและจิตใจ บางครั้งก็มีวิชาบางอย่างติดตัวซึ่งวิชาเหล่านั้นคนสมัยนี้อาจจะเห็นเป็นเรื่องตลกแต่ข้าพเจ้าคิดว่าถ้าคนสมัยนี้ไปใช้ชีวิตอยู่เหมือนกับคนยุคนั้นอาจจะไม่มีชีวิตรอดก็เป็นได้ อีกท่านหนึ่งที่ข้าพเจ้าได้ไปสัมภาษณ์คือ คุณยายสำราญ ดวงสว่าง อายุ 72 ปี และคุณป้าชอนกลิ่น ทับทิมทอง อายุ 53 ปี ปัจจุบันอาศัยอยู่ที่หมู่บ้านวังเขมร ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี คุณยายสำราญนั้นย้ายมาอยู่บริเวณนี้เมื่อ 40 ปีที่แล้ว ตอนนั้นสงครามโลกเลิกแล้ว ผู้คนก็เริ่มอพยพขึ้นมาบ้างประปรายแต่ที่หมู่บ้านวังเขมรนี้คุณยาย มาอยู่เป็นรายที่ 2 โดยญาติที่ชื่อตาเขียวเป็นผู้ชักชวนให้ขึ้นมาอยู่แต่เดิมยายอยู่ที่อำเภออุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี แต่ด้วยความลำบากในการทำกิน มีคนเล่าว่าที่นี่มีไม้มากมาย ของกินก็มากมาย จึงขึ้นมาเพื่อทำอาชีพรับจ้างตัดไม้ท่อนขายให้กับนายทุน เมื่อไม้ท่อนหมดก็จะตัดไม้ไผ่ต่อเมื่อไม้ไผ่หมดคุณยายก็จับจองที่ดินไว้ได้หลายสิบไร่เพื่อทำเกษตรกรรม ในสมัยนั้นจะปลูกข้าวไร่เพื่อบริโภคเองในครอบครัว การปลูกบ้านสมัยนั้นจะปลูกบ้านใต้ถุนสูงเพราะว่ากลัวช้าง คุณยายบอกว่าสัตว์ป่ามีมากมายเหลือเกิน ปลาในแม่น้ำ ก็เยอะกินไม่มีวันหมด แต่ด้วยความทุรกันดารทำให้ขาดการรักษาโรคที่จำเป็น เรื่องน่าสะเทือนใจเรื่องหนึ่งที่คุณยายเล่าคือ มีครั้งหนึ่งลูกชายของคุณยายป่วยเป็นไข้ป่า แต่ ด้วยความที่ห่างไกลคุณยายอุ้มลูกไปนั่งรอเรือโดยสารที่ล่องจากทองผาภูมิลงไปยังเมืองกาญจนบุรีแต่เมื่อเรือเห็นว่าคุณยายอุ้มลูกซึ่งป่วยหนักอยู่ก็ไม่จอดรับเพราะว่ากลัวจะไปเสียชีวิตกลางทาง คุณยายจึงต้องเอาลูกลงเรือลำเล็กๆ ของตัวเองเพื่อพาลูกไปหาหมอที่บ้านท่าเสา อำเภอไทรโยค ฝนก็ตกหนักในที่สุดลูกชายก็ตายในอ้อมกอดยายนั่นเอง เดินทางไปไม่ทันถึงมือหมอ ลูกของคุณยายนั้นเสียชีวิตไปถึง 5 คนเพราะไข้ป่า คุณยายเล่าอีกว่าในแม่น้ำแควน้อยสมัยนั้นมีคนตายลอยตามน้ำมาบ่อยๆ แต่ก็ไม่มีใครสนใจ บางทีคุณยายกำลังซักผ้าอยู่ริมแม่น้ำ มีศพลอยเข้ามาใกล้ๆ ก็จะใช้ไม้ไผ่คันให้ศพลอยห่างออกไปเป็นอยู่แบบนั้นจนรู้สึกชิน อีกเรื่องที่น่าสนใจคือสมัยก่อนนั้นท้องที่แถบนี้มีไม้สักทองเป็นจำนวนมาก ซึ่งในปัจจุบันนี้ไม่มีให้เห็น จะพบได้แต่ไม้สักที่ปลูกนั่นเอง

ยุคการสร้างเขื่อนชลประทาน เมื่อสองฝั่งริมแม่น้ำแควน้อยมีผู้คนเข้ามาอาศัยเพิ่มมากขึ้น ชุมชนก็เริ่มเติบโตมากขึ้น รวมทั้งประเทศไทยก็มีโครงการภาครัฐเพื่อพัฒนาในหลายๆ ด้าน หนึ่งในนั้นคือโครงการพัฒนาลุ่มน้ำแม่กลองตามประวัติของเขื่อนวชิราลงกรณ์ หรือเขื่อนเขาแหลม ที่ว่า “เขื่อนวชิราลงกรณ์ เป็นโครงการหนึ่งของแผนพัฒนาลุ่มน้ำแม่กลอง และการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (กฟผ.) ได้พัฒนาให้สามารถผลิตไฟฟ้า เพื่ออำนวยประโยชน์ให้กับประชาชนเพิ่มมากขึ้น เขื่อนวชิราลงกรณ์จึงจัดเป็นเขื่อนอเนกประสงค์อีกแห่งหนึ่งของประเทศไทย โดยลักษณะเขื่อนเป็นเขื่อนหินถมแห่งแรกของประเทศไทย เททับหน้าด้วยคอนกรีตเสริมเหล็กตั้งอยู่บนแม่น้ำ

แควน้อย ในท้องที่ ตำบลท่าขนุน อำเภอทองผาภูมิจังหวัดกาญจนบุรี อยู่ห่างจากตัวอำเภอไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ เชื่อนสูงจากฐาน 92 เมตร สันเขื่อนกว้าง 10 เมตร ยาว 1,019 เมตร มีความจุ 8,860 ล้านลูกบาศก์เมตร ปริมาณน้ำไหลเข้าอ่างเฉลี่ยปีละ 5,369 ล้านลูกบาศก์เมตร บริเวณปล่อยน้ำได้ติดตั้งเครื่องกำเนิดไฟฟ้า 3 เครื่อง ขนาดกำลังผลิต 100,000 กิโลวัตต์ รวมกำลังผลิต 300,000 กิโลวัตต์ ให้พลังงานไฟฟ้าเฉลี่ยปีละ 760 ล้านกิโลวัตต์ชั่วโมง เขื่อนวชิราลงกรณ์เป็นเขื่อนเอนกประสงค์โดยมีวัตถุประสงค์ด้านผลิตกระแสไฟฟ้าเป็นหลัก สร้างปิดกั้นแม่น้ำแควน้อยบริเวณตำบลท่าขนุน อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี อยู่ห่างจากตัวอำเภอไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ประมาณ 6 กิโลเมตร ตัวอ่างเก็บน้ำอยู่ในท้องที่อำเภอทองผาภูมิ และอำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี มีพื้นที่รับน้ำฝน 3,720 ตารางกิโลเมตร

เริ่มก่อสร้างในเดือนมีนาคม 2522 เสร็จในปี 2527 แต่เดิมมีชื่อว่า เขื่อนเขาแหลม หลังสร้างเสร็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วย สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอจุฬาราชวงศ์ด้วยลัญจณ์ฯ ทรงประกอบพิธีเปิดเขื่อนวชิราลงกรณ์ เมื่อวันที่พฤหัสบดีที่ 9 มกราคม 2529 และพระราชทานชื่อใหม่ว่า เขื่อนวชิราลงกรณ์ สามารถผลิตพลังงานไฟฟ้าได้เฉลี่ยปีละประมาณ 760 ล้านกิโลวัตต์ชั่วโมง

นอกจากนี้ยังช่วยบรรเทาอุทกภัย โดยปกติน้ำในฤดูฝน ทั้งในลำน้ำแควน้อยและแควใหญ่จะมีปริมาณมาก เมื่อไหลมารวมกันจะทำให้เกิดน้ำท่วม ลุ่มแม่น้ำแม่กลองเป็นประจำ หลังจากได้ก่อสร้างเขื่อนศรีนครินทร์ และเขื่อนวชิราลงกรณ์แล้วเสร็จ อ่างเก็บน้ำของเขื่อนทั้งสองจะช่วยเก็บกักไว้ เป็นการบรรเทาอุทกภัยในพื้นที่ดังกล่าวอย่างถาวร

ด้านการชลประทานและการเกษตร ทำให้มีแหล่งน้ำถาวรเพิ่มขึ้นอีกแห่งหนึ่ง เพื่อช่วยเสริมระบบชลประทาน ในพื้นที่ของโครงการแม่กลองใหญ่ โดยเฉพาะทำการเพาะปลูกในฤดูแล้งจะได้ผลผลิตการเกษตรเพิ่มขึ้น ด้านการประมงอ่างเก็บน้ำเหนือเขื่อนเหมาะสำหรับเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลาน้ำจืดได้เป็นอย่างดี และยังช่วยเพิ่มพูนรายได้ให้แก่ประชาชนอีกทางหนึ่งด้วย รักษาคุณภาพน้ำแม่กลอง ด้านน้ำเค็มและน้ำเสียในฤดูแล้ง รวมทั้งยังมีน้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรมของสองฝั่งแม่กลองอีกส่วนหนึ่ง และจากการปล่อยน้ำจากเขื่อนเพิ่มขึ้นในฤดูแล้งจะช่วยขับไล่ น้ำเสียและผลักดันน้ำเค็มทำให้สภาพน้ำในแม่น้ำแม่กลองมีคุณภาพดีขึ้น

นอกจากนี้ยังช่วยเหลือราษฎร กฟผ. ได้ช่วยเหลือราษฎรที่ได้รับผลกระทบ จำนวน 1,860 ครัวเรือน ในท้องที่อำเภอทองผาภูมิ และอำเภอสังขละบุรี อพยพไปอยู่ในที่จัดสรรแห่งใหม่ โดยจัดสรรที่ดินพร้อมที่ทำกิน จ่ายเงินค่าทดแทนที่ดิน และทรัพย์สิน รวมทั้งก่อสร้างสาธารณูปโภค และสาธารณูปการครบครันนอกจากนี้ กฟผ. ได้มอบเงินจำนวน 18 ล้านบาท จัดตั้งสหกรณ์การเกษตรขึ้น 5 แห่งในหมู่บ้านอพยพ จ่ายเงินช่วยเหลือราษฎร ในการดำรงชีพในระยะแรก แนะนำ

การส่งเสริมเกษตรแผนใหม่ เช่น การปลูกพืชเมืองหนาว และยางพารา เป็นต้น รวมทั้งแนะนำให้รู้จักการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำและการใช้ ประโยชน์จากทรัพยากรได้ถาวรตลอดไป” เมื่อมีการสร้างเขื่อนวชิราลงกรณ์นี้เองทำให้แม่น้ำแควน้อยสายเดิมนั้นเปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิง อันดับแรกตัวของแม่น้ำเองนั้นแต่เดิมเคยมีความยาวจากสามประสบที่อำเภอสังขละบุรีมาจนถึงหน้าเมืองกาญจนบุรี เมื่อสร้างเขื่อนแล้วตัวแม่น้ำบริเวณจากอำเภอทองผาภูมิไปจนถึงสามประสบจะถูกน้ำท่วม จึงเหลือแม่น้ำที่เริ่มต้นแค่จากสันเขื่อน วชิราลงกรณ์ ที่ตำบลท่าขนุน อำเภอทองผาภูมิมาจนถึงหน้าเมืองกาญจนบุรีเท่านั้น สายน้ำที่เคยมีมนุษย์อพยพเข้ามาพึ่งพิงอาศัยจนมนุษย์เหล่านั้นได้สร้างประวัติศาสตร์มากมายมาอย่างยาวนาน หลากหลายเรื่องราว และในที่สุดมนุษย์ก็เป็นผู้ที่จัดการเปลี่ยนแปลงแม่น้ำแควน้อยสายนี้อย่างสิ้นเชิงด้วยเขื่อนกั้นน้ำ จากสายน้ำที่เชี่ยวกรากและน่ากลัวมากในหน้าฝน จะมีน้ำมากจนท่วมพื้นที่ริมสองฝั่งแม่น้ำ จนชาวบ้านต้องใช้เรือติดต่อจากบ้านตัวเองไปสู่บ้านอื่น และในหน้าแล้งนั้นน้ำก็น้อยจนสามารถที่จะเดินข้ามแม่น้ำได้อย่างสบาย สัตว์น้ำที่เคยมีอยู่อย่างมากมาย หลากหลายชนิดนั้น บางชนิดก็สูญหายไปจนคนรุ่นหลังนี้ไม่เคยพบเห็น หรือที่เหลือก็น้อยจนแทบจะไม่รู้จัก จากคำบอกเล่าของ คุณปู่เท และคุณย่าเฮียง กลิ่นเกลสา สองเฒ่าผู้ย้ายถิ่นมาจาก บ้านคุ้มพะยอม อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี เดินทางทวนสายน้ำขึ้นมายังบ้านเขาพัง ตำบลวังกระแจะ อำเภอไทรโยค สาเหตุที่ต้องย้ายขึ้นมาเพราะว่าที่ทำกินเดิมนั้น น้อยและขาดความอุดมสมบูรณ์ อีกทั้งมีความต้องการที่จะเลี้ยงลูกซึ่งมีอยู่หลายคนให้อยู่รอด โดยมีคนรู้จักที่ย้ายขึ้นมาอยู่ก่อนได้กลับลงไปแล้วเล่าให้ฟังว่าพื้นที่ริมแม่น้ำแควน้อยนี้อุดมสมบูรณ์ มีที่ดินทำกินให้ถากถางมากมาย จึงได้เดินทางขึ้นมาตามคำบอกเล่าของคนรู้จักนั่นเอง ในการเดินทางขึ้นมานั้นจะนั่งรถไฟจากบ้านโป่งขึ้นมาถึงสถานีน้ำตกแล้วเดินตัดป่ามาถึงบริเวณฝั่งตรงกันข้ามบ้านที่อยู่ปัจจุบัน ระยะทางประมาณ 5 กิโลเมตร เมื่อมาถึงแล้วต้องกู้เรียกคนฝั่งตรงกันข้ามให้พายเรือมารับข้ามฝั่งอีกที เมื่อมาได้แล้วซื้อที่ดินจากเจ้าของเดิมจำนวน 20 ไร่ ในราคา 4,000 บาท แต่ต้องถางป่าเองจึงจะสามารถปลูกพืชได้ ในครั้งแรกนั้นปลูกมะนาว และกล้วยน้ำว้า ซึ่งให้ผลผลิตดีมากเพราะพื้นที่อุดมสมบูรณ์แต่ราคาจะถูกมาก มะนาวขายได้กิโลละ 50 สตางค์ แพงที่สุดคือ 5 บาท กล้วยน้ำว้าหวีละ 25 สตางค์ การขายนั้นจะต้องขนลงเรือล่องไปตามแม่น้ำถึงท่าเรือปากแซง จะมีเรือมารับซื้อ สิ่งของเหล่านี้ เรือเหล่านั้นก็จะนำสิ่งของที่จำเป็นจำพวก กะปิ น้ำปลา ข้าวสารมาขายให้อีกต่อหนึ่ง ในบางครั้งก็ปลูกถั่วเหลือง ข้าวโพด ข้าวฟ่าง ไปขาย จนสามารถเลี้ยงลูกๆ ให้เติบโตและสร้างฐานะอยู่ได้จนถึงปัจจุบัน เมื่อถามถึงการสร้างเขื่อนเขาแหลมนั้น ในความคิดเห็นของคุณปู่ว่าธรรมชาติในลำน้ำหลายๆอย่างหายไปก็จริง แต่คุณปู่บอกว่าดีกว่าไม่สร้าง เพราะว่าเมื่อสร้างเขื่อนแล้วหน้าน้ำ ก็ไม่เคยมีน้ำท่วมอีก เนื้อที่ทำกินที่เคยถูกน้ำท่วมก็เพิ่มมาอีกมาก ในหน้าแล้ง น้ำก็ไม่แห้งจนมากเกินไป สามารถที่จะนำน้ำนั้นมาใช้ประโยชน์ในที่ทำกินได้มากขึ้น จาก คำบอกเล่า ของปู่เทห์ นั้นจะได้

ความรู้เพิ่มขึ้นอีกว่า ในสมัยก่อนนั้นตลาดท่าเสา หรือตลาดน้ำตกไทรโยคน้อยในปัจจุบันนี้ยังไม่มีบ้านคนก็ยังน้อยมีเพียงร้านค้าเล็กๆอยู่ แต่การซื้อขายนั่น ผู้คนจะเดินทางจากที่ต่างๆมารอที่สถานีรถไฟน้ำตก เมื่อรถไฟมาถึงจะมีแม่ค้าที่ขนสินค้าต่างๆจากเมืองกาญจนบุรีหรือเมืองอื่นๆลงจากรถไฟมาขายตรงที่รถไฟจอดนั่นเอง แต่ ต้องรีบซื้อรีบขาย เพราะว่ามีเวลาเพียงแค่อรไฟพุดและเปลี่ยนหัวจักรเท่านั้นเอง เมื่อรถไฟเปลี่ยนหัวเสร็จก็จะออกเดินทางกลับเมืองกาญจนบุรีทันที แม่ค้าก็ต้องรีบขนของขึ้นรถไฟเพื่อเดินทางกลับไปด้วยเพราะถ้ากลับไม่ทันจะไม่มีที่พุด เพราะยังไม่มีบ้านคนมากนัก ตรงสถานที่ ที่เป็นสถานีรถไฟน้ำตกในปัจจุบันนี้ ในสมัยก่อนนั้นยังเป็นป่าดงดิบเวลากลางคืนจะน่ากลัวมาก จากคำบอกเล่าของ คุณปู่สันติ ชาลีฟอง อายุ 86ปี ได้เข้ามาตั้งแต่ก่อนปี 2500 โดยย้ายมาเป็นนายสถานีรถไฟน้ำตกรุ่นแรกๆ คุณปู่เล่าให้ฟังว่า ที่มาตอนแรกนั้นบริเวณสถานีรถไฟนี้น่ากลัวมาก เพราะอยู่ท่ามกลางป่าดงดิบ ตอนกลางคืนจะมีสัตว์เดินไปเดินมาบริเวณที่พักจำพวกช้างป่า กระทิง หมูป่า เสือก็มี บริเวณดินเขาหลังสถานีนั้นจะมีสัตว์ป่าพวกเสือดาว เก้ง กวาง เดินผ่านให้เห็นตัว อย่างมากมาย สัตว์สมัยนั้นไม่กลัวคนเพราะว่าไม่เคยเห็นคน คนที่จะมาทำร้ายก็ยังไม่มาก แต่ในสภาพปัจจุบันหลังจากมีการพัฒนาสิ่งต่างๆไปอย่างมากทำให้มีผู้คนเข้ามาอยู่ในพื้นที่มากขึ้น ความอุดมสมบูรณ์ที่คนเก่าแก่เล่าให้ฟังนั้น ไม่มีเหลือให้เห็นอีกต่อไป จะเหลือก็แต่ความทรงจำที่คนรุ่นเก่าจะเล่าถ่ายทอดไปรุ่นสู่รุ่นจนหายไปที่สุดในที่สุด หลังจากมีการสร้างเขื่อนเขาแหลมแล้วที่ดินริมฝั่งแม่น้ำแควน้อยก็เพิ่มค่าและราคาขึ้นมาหลายเท่าตัว จากที่ปู่เทห์เคยซื้อ 20 ไร่ ราคา 4,000 บาทนั้น ขยับขึ้นมาเป็นไร่ละกว่าหนึ่งแสนบาท และในปัจจุบันนี้ราคาไร่ละหลายแสนบาท จากพื้นที่เกษตรกรรมริมแม่น้ำ กลายเป็นพื้นที่เหมาะสำหรับโรงแรมและรีสอร์ทต่างๆ ด้วยความที่มีธรรมชาติที่สวยงาม เกาะแก่งในแม่น้ำมากมาย และระดับน้ำไม่สูงมากและลดมากจากการควบคุมของเขื่อน อีกทั้งพื้นที่ยังไม่ห่างจากกรุงเทพมหานครมากเกินไปเหมาะกับการเดินทางมาพักผ่อน เจ้าของกิจการต่างๆทั้งรายใหญ่และรายเล็ก ต่างก็มุ่งหมายจะหาที่ดินผืนสวยริมแม่น้ำเพื่อพัฒนาเป็นแหล่งพักผ่อน ที่สร้างรายได้มหาศาลให้กับผู้ที่สามารถดึงดูดลูกค้าได้จำนวนมาก นอกจากโรงแรมและรีสอร์ทต่างๆแล้ว จากการสร้างเขื่อนนั้นมีการพัฒนาถนนสาย 323 เพื่อให้สะดวกในการขนอุปกรณ์และวัสดุ เมื่อมีถนนที่สะดวกผู้คนจากสารทิศต่างๆก็เริ่มย้ายเข้ามามากยิ่งขึ้น จากการสร้างเขื่อนนั้น การไฟฟ้าฝ่ายผลิตร่วมกับกรมป่าไม้และสำนักงานปฏิรูปที่ดินได้จัดสรรพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม ให้เป็นที่ทำกินของผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการที่ถูกน้ำท่วมพื้นที่ทำกินและยังได้ จัดสรรเพื่อไปถึง เกษตรกรที่ไม่มีที่ดินทำกินอีกด้วย จึงมีผู้คนย้ายถิ่นเข้ามาอยู่อย่างต่อเนื่องจากหลายที่ เพราะต้องการมีที่ดินทำกินเป็นของตัวเอง

ยุคที่ชาวมอญพม่าหนีความลำบากจากประเทศตนเองมาสู่เมืองสยาม เมื่อมีผู้คนย้ายมาอยู่เพิ่มขึ้นมีการทำเกษตรกรรมมากขึ้น บางรายเจ้าของกิจการต้องการแรงงานในภาคเกษตรกรรม

จำนวนมากแรงงานชาวไทยที่อยู่ในพื้นที่นั้นไม่เพียงพอในยุคแรกๆ ได้มีการนำแรงงานจากภาคอีสานมาทำงาน แต่เนื่องจากคนอีสานเป็นกลุ่มคนที่รักบ้านเกิดเมืองนอนพอมายู่นานๆ ก็เกิดมีความคิดอยากกลับบ้าน จึงทำให้การดำเนินกิจการเกิดปัญหาขึ้น ประจวบเหมาะกับมีชาวมอญและพม่าเริ่มอพยพเข้ามายังประเทศไทยเพราะการเมือง ผู้อพยพเหล่านี้ต้องการมีความหวังใหม่ในการดำรงชีวิตให้อยู่รอดและมีความสุข จึงไม่เกี่ยงงอนต่อค่าจ้างแรงงานที่แสนถูก งานหนักเพียงใดก็อดทน เพราะคิดว่ายังดีกว่าอยู่ในประเทศพม่าหลายเท่า จึงเป็นที่นิยมของเจ้าของกิจการทุกอย่างทั้งภาคเกษตรกรรม อุตสาหกรรม รวมไปถึงการท่องเที่ยว การค้า เมื่อมาอยู่แล้วมีรายได้ มีความหวังที่จะสร้างฐานะความเป็นอยู่จึงกลับไปชักชวนญาติพี่น้อง ให้อพยพมาอยู่ด้วยกัน ช่วงนี้เป็นยุคที่ชาวมอญและพม่าได้เข้ามาอยู่อย่างมากมายไม่เฉพาะจังหวัดกาญจนบุรีเท่านั้น ยังรวมไปถึงจังหวัดต่างๆ ทั่วประเทศอีกด้วย การเข้ามาของชาวมอญ จากคำบอกเล่าของชาวสังขละบุรีที่เป็นชาวกะเหรี่ยงซึ่งอยู่มาแต่เดิมนั้นเล่าว่าเมื่อ 40 ปีที่แล้วจะมีขบวนของชาวมอญที่หนีทหารพม่าเข้ามาโดยเดินทางโดนเกวียนเข้ามาเป็นร้อยๆ เล่มเกวียน ปัจจุบันชาวมอญกลุ่มนี้ จะอยู่เป็นชุมชนใหญ่ใกล้ๆ กับวัดวังวิเวการาม อำเภอสังขละบุรี ซึ่งมีพระราชอุคมมงคล หรือหลวงพ่อดุตะมะเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ จากคำบอกเล่า ของชาวมอญเอง ได้เล่าว่าเมื่อหลวงพ่อดุตะมะได้เดินทางกลับไปยังชุมชนชาวมอญในประเทศไทยมา บอกกับชาวบ้านว่า”ถ้าใครทนไม่ได้ ก็ให้ตามหลวงพ่อดุตะมาอยู่ที่ประเทศไทยนี้ดีกว่า เพราะว่าคนไทยใจดีเป็นมิตรกับชาวมอญมานานอีกทั้งยังมีในหลวงที่ทรงมีพระเมตตามาก” เมื่อชาวมอญได้ยินดังนั้นจึงอพยพย้ายตามหลวงพ่อดุตะมาเป็นจำนวนมาก อีกครั้งคือ เมื่อประเทศพม่ามีความหวังว่า นางองซานซูจีจะได้เป็นประธานาธิบดีของประเทศแล้ว นางจะแบ่งให้ชาวมอญ และชนกลุ่มน้อยต่างๆ ได้ปกครองตนเอง ชาวมอญเหล่านั้นจึงมีความหวังในการดำรงชีวิต แต่หลังจากการยึดอำนาจของรัฐบาลทหารและจับตัวนางองซานซูจีไว้ รัฐบาลก็เริ่มปราบปรามชนกลุ่มน้อยที่คิดจะปกครองตนเอง ทำให้ชาวมอญต้องอพยพย้ายถิ่นเข้ามายังประเทศไทยเป็นระลอกที่สอง และเข้ามาเป็นแรงงานตามที่ต่างๆ ทั่วประเทศในปัจจุบัน ชาวมอญกลุ่มนี้เป็นที่น่าจับตามากเพราะตอนที่เข้ามาช่วงแรกๆ นั้นจะขายแรงงานซึ่งบางครั้งก็ถูกนายจ้างกดขี่ เอาไรต์เอาเปรียบ แต่เขาก็มีความอดทนเป็นอย่างสูง มีความขยัน และความช่างเก็บหอมรอมริบ ในระยะเวลาแค่ประมาณ ไม่ถึง 20 ปี ในสมัยก่อนชาวมอญจะเป็นแรงงานในไร่ ในกิจการต่างๆ ในระยะต่อมา ชาวมอญกลุ่มนี้บางคน ได้เช่าที่ดินของคนไทยที่เป็นเจ้าของที่ดิน บริเวณริมแม่น้ำแควน้อย เพื่อปลูกผักชนิดต่างๆ เช่น มะเขือพริก ถั่วฝักยาว แตงกวา มะระ บวบ แล้วก็ส่งขายให้พ่อค้าคนกลางชาวไทยเพื่อไปส่งขายตามตลาดอีกครั้งหนึ่ง พ่อค้าคนกลางก็จะผูกขาดชาวมอญเหล่านี้ด้วยการเอาปุ๋ย ยาฆ่าแมลง หรือเงินมาให้ชาวไร่ผัก แล้วก็ผูกมัดผักไว้มิให้ขายแก่ผู้อื่น บางครั้งพ่อค้าเหล่านี้ ก็จะกดราคารับซื้อจนเกินจริงแต่ชาวมอญก็ไม่มีโอกาสที่จะไปเรียกร้องอะไรได้ จนในปัจจุบันเมื่อรุ่นลูกได้มีโอกาสรับสัญชาติไทย ชาว

มอญกลุ่มนี้ปลูกผักแต่ไม่ยอมขายให้กับพ่อค้าคนกลางอีก เขาได้ซื้อรถยนต์กระบะป้ายแดง เพื่อบรรทุกพืชผักของตัวเอง ไปขายส่งยังตลาดขายส่ง ช่วงแรกๆก็จ้างคนขับรถที่เป็นคนไทย ขับรถให้ แต่เมื่อบุตรหลานของตนเองที่สามารถมีบัตรประชาชนแล้วทำใบขับขี่ได้ก็จะเลิกจ้างคนขับรถชาวไทย เป็นที่น่าจับตาอีกว่าชาวมอญเหล่านี้เริ่มจะมีโอกาสซื้อที่ดินทำกินเป็นของตนเอง เริ่มจากซื้อที่ดินที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ จนค่อยๆซื้ไปซื้อที่ดิน ที่มีเอกสารสิทธิ์ อีกสิ่งหนึ่งเป็นที่น่าสนใจของชนมอญเหล่านี้คือ ความไม่ลืมตัวตนของตนเอง ประเพณี ความเป็นอยู่ ภาษา วัฒนธรรมต่างๆ ยังคงได้รับการปฏิบัติและสืบทอดยังรุ่นลูกรุ่นหลานอย่างต่อเนื่อง การนับถือศาสนาพุทธอย่างแรงกล้า จะพบเห็นชาวมอญทั่วไปเมื่อมีพระภิกษุเดินผ่านเขาจะขอบตัวลงนั่งกับพื้นแล้วกราบอย่างนอบน้อม ผิดกับคนไทยเองในปัจจุบันนี้ เห็นพระเดินผ่านบางคนก้มศีรษะบ้าง บางคนเดินผ่านเฉยๆบ้าง แต่บางคนถึงกับเดินชนหรือไม่เคารพก็มี การนับถือผีก็ยังคงมีการปฏิบัติและสืบทอดอยู่ เช่น ถ้าใครนับถือผีเต่า เมื่อเดินทางไปที่ใดแล้วเจอเต่ากลางทาง จะต้องเก็บเต่านั้นมาไว้ที่บ้าน แต่ถ้าไม่อยากเก็บก็ต้องพุดออกไปดังๆว่า “เต่าตัวนี้เน่าแล้ว” จึงไม่ต้องเก็บเต่าตัวนั้นมา แต่ถ้ามีคนที่ไม่รู้ประเพณีเดินทางไปด้วยกัน ทักออกมาว่า “เฮ้! เต่ายังดีอยู่เลยไม่เน่าเนี่ยนา” ก็จำเป็นต้องเก็บเต่าตัวนั้นกลับมา หากคนไหนนับถือผีไก่ ทุกครั้งที่มีการนำเนื้อไก่มาปรุงเป็นอาหารจะต้องดักใส่ถ้วยเล็กๆไปไว้ที่เสากลางบ้านก่อนที่คนในบ้านจะกิน หากคนไหนนับถือ ผีมะพร้าว คนบ้านอื่นจะมาขอมะพร้าวจากบ้านนี้ไม่ได้ แต่สามารถหยิบไปเฉยๆโดยไม่ต้องบอกเจ้าของได้ หากมีคนที่ไม่รู้ประเพณีมาขอมะพร้าวจากบ้านนี้ เจ้าของต้องแก้เคล็ดด้วยการโยนมะพร้าวนั้นออกไปนอกบ้านแล้วพูดเสียงดังว่า “มะพร้าวเน่าแล้วไม่เอารอก” จากการที่ข้าพเจ้าได้มีโอกาสไปสอบถาม นางจิ ไม่มีนามสกุล สัญชาติมอญ อายุ 56ปี ได้เล่าให้ฟังว่า แต่ก่อนนั้นอาศัยอยู่ที่เมือง เข ซึ่งติดกับทะเลอันดามันในฝั่งพม่า เป็นเมืองใหญ่ คนที่นั่นส่วนมากเป็นชาวมอญ แต่เนื่องจากว่าที่ประเทศพม่านั้นหากินลำบาก ค่าแรงถูก ไม่มีงานให้ทำ ปลูกผักก็ไม่มีที่ขาย ต่อมามีคนข้างๆบ้านที่ได้เข้ามาประเทศไทยก่อนหน้านั้นได้กลับไปเที่ยวบ้านและชักชวนให้มาอยู่ที่ประเทศไทยด้วยกัน คนที่ไปชักชวนนั้น ได้บอกว่าประเทศไทยนี้ดี ไม่มีใครกดขี่ข่มเหง หากินง่าย งานเยอะมาก ปลูกผักก็ขายได้ ที่สำคัญที่สุดคือประเทศไทยมีในหลวงที่ใจดีมาก ๆ นางจึงตัดสินใจอพยพย้ายครอบครัวตามคนนั้นเข้ามายังเขตจังหวัดกาญจนบุรี โดยในครั้งแรกได้เข้ามาอาศัยชาวมอญด้วยกันแถวอำเภอสังขละบุรี ที่อพยพเข้ามาก่อนหน้านี้แล้ว ต่อมาจึงขยับขยายลงมาตามแม่น้ำแควน้อยเพื่อหาแหล่งทำกินที่เหมาะสม นางจึงได้บอกว่า มาเมืองไทยแล้วไม่ผิดหวังจริงๆ เพราะสามารถตั้งหลักครอบครัวได้ ถ้าอยู่ฝั่งพม่าจะถูกทหารพม่ารีดไถ หรือข่มขู่สารพัด ไม่พอใจก็ทุบตีโดยไม่มีเหตุผล อีกทั้งญาติๆขายก็สั่งสอนมาให้เกลียดพม่า เพราะว่าพม่านั้นมาแย่งประเทศของมอญ แต่คนไทยไม่เคยมีประวัติไม่ดีกับคนมอญ จึงรู้สึกอบอุ่นใจมากเมื่อมาอยู่เมืองไทย และไม่คิดที่จะกลับไปอยู่ประเทศพม่าอีก

ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศแม่น้ำแควน้อย

จากบทสังเคราะห์นี้จะเห็นได้ว่าแต่ลำพังชาวบ้านที่อพยพเข้ามาอยู่อาศัยแม่น้ำแควน้อยนี้จะไม่ส่งผลกระทบทำให้ระบบนิเวศของแม่น้ำแควน้อยเปลี่ยนแปลงไปมากนัก ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของทั้งคนดั้งเดิมในท้องถิ่นรวมถึงคนใหม่ที่เข้ามาอยู่อาศัยบริเวณริมแม่น้ำแควน้อยจะมีลักษณะการพึ่งพิงและเห็นคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ รูปแบบวิถีการดำรงชีวิตยังเป็นรูปแบบของการทำมาหากินเพื่อเลี้ยงตนเองและครอบครัว สำหรับในส่วนที่จะต้องพบปะกับคนสังคมอื่น มักจะเป็นไปในรูปแบบของการค้าแลกเปลี่ยนสินค้าประเภทของป่า ล่าสัตว์ แต่ก็เพียงเล็กน้อยเท่านั้น

การเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่ที่เกิดขึ้นกับจังหวัดกาญจนบุรีรวมถึงจังหวัดอื่นๆ ในประเทศไทยจากการวิเคราะห์พบว่า เกิดขึ้นจากนโยบายภาครัฐที่ต้องการสร้างความเจริญยกระดับคุณภาพชีวิตของชนในประเทศผ่านระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมในรูปแบบต่างๆ ข้าพเจ้าคิดว่าสิ่งนี้นี่เองที่เป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้ส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อระบบนิเวศของแม่น้ำแควน้อย และเป็นปัจจัยหลักในการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านสังคมอย่างใหญ่หลวงตามมา ข้าพเจ้าขอเสนอ นโยบายที่ส่งผลกระทบแต่ลำน้ำแควน้อย ดังนี้

1. การให้สัมปทานเหมืองแร่

การให้สัมปทานกับนายทุนในการทำสัมปทานเหมืองแร่นี้เอง เป็นการทำลายพื้นที่ป่าอย่างมาก เพราะการขุดแร่จำเป็นต้องขุดทำลายหน้าดินเพื่อนำไปเข้าสู่ระบบคัดแยกให้ได้แร่ที่ต้องการ ซึ่งการทำลายหน้าดินนี้เองถือเป็นการทำลายป่าไม้และสัตว์ป่าไปในตัวด้วยพร้อมๆ กัน ปัจจุบันในบางพื้นที่ของจังหวัดกาญจนบุรีถือเป็นเขตอันตรายเนื่องจากแร่ตะกั่วที่มีการขุดพบนั้นได้รั่วไหลลงสู่ลำธารตามธรรมชาติ เกิดผลให้ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในพื้นที่และอาศัยลำธารเพื่ออุปโภคบริโภค ต้องเป็นโรคร้ายอย่างไม่รู้ตัว ส่วนมาตรการแก้ไขที่จะเข้ามาช่วยเหลือคนในชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากสารพิษจากการทำเหมืองแร่ นั้น ปัจจุบันยังไม่ได้รับความช่วยเหลืออย่างจริงจังมากนัก ทั้งนี้เนื่องจากปัจจัยแวดล้อมที่พยายามปะทะกันระหว่างนโยบายส่วนหนึ่งของภาครัฐที่ยังคงเห็นความสำคัญของการทำเหมืองแร่ ที่สามารถสร้างรายได้ให้กับประเทศอย่างมาก แต่ต้องแลกกับการทำลายทรัพยากรธรรมชาติที่รุกรานเข้าไปสู่เขตพื้นที่เตรียมประกาศเป็นอุทยานแห่งชาติลำคลองงู และการส่งผลกระทบอย่างร้ายแรงกับคนในชุมชนใกล้เคียงเหมือง

แม่น้ำแควน้อยถือว่ามีความสำคัญเกี่ยวกับการที่ภาครัฐได้ให้สัมปทานกับนายทุนให้สามารถเข้ามาทำการถลุงแร่ในจังหวัดกาญจนบุรีได้ ทั้งนี้เนื่องจากแม่น้ำแควน้อยได้กลายเป็นเส้นทางหลักในการลำเลียงแร่โดยเรือแร่ เพื่อส่งไปยังโรงงานในเขตภาคกลางที่เชื่อมต่อมาขงสายที่สุดสายที่แม่กลอง ข้อมูลจากคนในพื้นที่เล่าถึงผลด้านดีของการเปิดให้มีการทำสัมปทานเหมืองแร่ในจังหวัด

กาญจนบุรีในช่วงแรกๆ ว่า “ตั้งแต่เริ่มมีคนขึ้นมาขุนเหมืองแร่ที่ทองผาภูมิ พื้นที่เริ่มคึกคักมากขึ้น เมื่อเรือแร่ต้องขนแร่จากทองผาภูมิลงไปที่แม่กลอง ผู้คนที่เดินทางเข้ามาอยู่ริมสองฝั่งแม่น้ำแควน้อย ส่วนใหญ่แล้ว เวลาเดินทางขึ้นลงมักจะต้องอาศัยเรือแร่ทั้งนั้น” (ยูวิจัยฯ โรงเรียนไทรโยคน้อย วิทยา, 2552:23) แต่ในปัจจุบันผลกระทบที่ส่งผลกระทบต่อระยะเวลาการทำเหมืองแร่ นับเป็นผลเสียที่สำคัญต่อระบบนิเวศและคุณภาพชีวิตของผู้คนในท้องถิ่น

2. การให้สัมปทานตัดไม้

เมื่อสมัยที่ภาครัฐกระตุ้นระบบเศรษฐกิจในด้านต่างๆ นั้น ผลผลิตที่ได้จากป่าคือ “ไม้” ถือเป็นสินค้าส่งออกที่สร้างรายได้ให้กับประเทศไทยอย่างมหาศาล จะพบว่าในภูมิภาคต่างๆ โดยเฉพาะบริเวณป่าตะวันตก ป่าไม้ธรรมชาติถูกนายทุนที่ได้สัมปทานจากภาครัฐเข้าไปตัดโค่นอย่างจริงจัง รวมถึงป่าไม้ในจังหวัดกาญจนบุรี ที่ภาครัฐมอบสิทธิให้นายทุนเข้าไปตัดไม้ ทั้งที่อยู่ในเขตป่าลึกและบริเวณพื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำแควน้อยซึ่งถือเป็นผืนป่าที่อุดมสมบูรณ์อย่างมากเช่นกัน การทำสัมปทานตัดไม้ได้แผ่กว้างออกไปอย่างมาก เนื่องจากป่าไม้แถบนี้มีความอุดมสมบูรณ์ มีพันธุ์ไม้หลากหลายชนิดที่ตลาดต้องการ ดังนั้นจึงมีผู้คนสนใจเข้ามาทำอาชีพตัดไม้จนกระทั่งสร้างรายได้และสร้างฐานะของครอบครัวได้อย่างเป็นกอบเป็นกำ ซึ่งนับได้ว่าผืนป่าริมฝั่งแม่น้ำแควน้อยนี้สามารถสร้างรายได้มหาศาลให้กับประเทศ สร้างฐานะให้ผู้ที่เข้ามาอยู่อาศัย

จากคำบอกเล่าของคุณตาเฮียง กลีบเมฆ ผู้เคยทำหน้าที่ตัดและล่องแพไม้ เล่าถึงประสบการณ์เมื่อครั้งที่เคยเป็นลูกจ้างนายทุนสัมปทานไม้ ซึ่งลุงเล่าให้ฟังถึงความอุดมสมบูรณ์ของผืนป่าบริเวณแม่น้ำแควน้อยและขั้นตอนการทำงานว่า “ป่าผืนนี้มีพันธุ์ไม้นานาชนิดที่นายทุนต้องการ ได้แก่ ไม้ประดู่ ไม้แดง เวลามาไม้ลงน้ำจะใช้ช้างดึงแล้วพ่วงกันเป็นแพ บนแพที่ล่องจะมีกระต๊อบเล็กๆ เพื่อเป็นที่ประกอบอาหาร เพื่อล่องไปเมืองกาญจน์และโพธาราม” (ยูวิจัยฯ โรงเรียนไทรโยคน้อยวิทยา, 2552:20) แต่หลังจากการให้สัมปทานการตัดไม้ที่เกิดขึ้นซึ่งในด้านหนึ่งเป็นการสร้างมูลค่าให้กับนายทุนและภาครัฐ แต่ในด้านหนึ่งการให้สัมปทานการตัดไม้ที่เมืองกาญจน์ฯ ครั้งนี้ได้ส่งผลต่อการทำลายสภาพธรรมชาติของแม่น้ำแควน้อยไปอย่างรวดเร็ว จากผืนป่าที่เคยหนาแน่นกลับกลายเป็นที่รกร้างว่างเปล่า และมีคนเข้ามาจับจองเป็นเจ้าของเพื่อสร้างที่อยู่อาศัย ส่งผลให้ต้นไม้น้อยลง มีผลสืบเนื่องไปถึงแหล่งกำเนิดแม่น้ำแควน้อยที่มีปริมาณน้ำลดลง และน้ำที่ไหลลงสู่แควน้อยก็ลดลงตามไปด้วย ทั้งนี้ในขณะที่พื้นที่ป่าลดลง พื้นที่เกษตรกรรม ธุรกิจการท่องเที่ยวเพิ่มกลับเพิ่มมากขึ้น มีการขยายตัวโดยผู้คนเข้ามาอยู่อาศัย ผลร้ายแรงที่เกิดขึ้นในช่วง 30 ปีที่ผ่านมาคือ เกิดสภาวะภัยแล้งฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาลและไม่สามารถควบคุมปริมาณน้ำให้เหมาะสมกับความจำเป็นของวิถีการดำรงชีวิต ส่งผลกระทบต่อการเกษตรและผลผลิตที่ทำเป็นจะต้องใช้น้ำเข้ามาเป็นปัจจัยหลัก

นอกจากการที่ภาครัฐได้ให้สัมปทานกับนายทุนที่สามารถเข้ามาครอบงำผลประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติบริเวณป่าริมแม่น้ำแควน้อย ที่มีไม้ขนาดใหญ่เป็นหลักแล้ว การให้สัมปทานหรืออนุญาตให้คนเข้าป่ามาตัดไม้ไผ่ ซึ่งเป็นพันธุ์ไม้ที่มีอยู่มากในพื้นที่แถบนี้ ส่งผลให้มีการตั้งโรงงานกระดาษขึ้นที่เมืองกาญจนบุรี ชาวบ้านเมื่อตัดไม้ซุงหมดแล้วจึงเริ่มหันมาตัดไม้ไผ่เพื่อส่งโรงงานกระดาษ ช่วงการอนุญาตให้มีการตัดไม้ไผ่เองในช่วงแรกๆ ยังไม่ถือว่าเป็นปัญหา แต่ต่อมาเมื่อมีคนเข้าไปตัดเป็นจำนวนมากและไม่มีการปลูกทดแทนจึงทำให้เกิดสภาวะวิกฤติของป่าเมืองกาญจน์มากที่สุดครั้งหนึ่งส่งผลให้ผืนป่าตะวันตก ที่เคยมีค่าเล่าขานถึงความอุดมสมบูรณ์อย่างมาก กลายเป็นต้องจบประวัติของตัวเองลง จนส่งผลให้กลายเป็นเขตพื้นที่แห้งแล้ง บางแห่งพื้นดินสีแดง บางแห่งพื้นดินปนหิน สัตว์ป่าที่เคยอุดมสมบูรณ์ก็หายไปหมดแม้กระทั่งนกหรือกระแตมีอยู่ให้เห็นน้อยมาก

จากการสัมภาษณ์ตาเรือง ได้เล่าให้ฟังว่า “สมัยก่อนพื้นที่แถบนี้มีต้นไม้มันยืนยงนานแน่นทั้งไม้ขนาดใหญ่หลายคนโอบ และไม้ไผ่ น้ำในแม่น้ำก็ใสสะอาด น้ำไม่เคยแห้ง มองไปทางไหนก็เขียวสุดลูกหูลูกตา” (ยูวิจัยฯ โรงเรียนเทพศิรินทร์ลาดหญ้า กาญจนบุรี, 2554:5) ซึ่งข้าพเจ้าเชื่อว่าคนในชุมชนสมัยก่อนจะตัดไม้ทำลายป่าก็แค่เพียงนำไปใช้เพื่อตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานสำหรับการดำรงชีวิตเท่านั้น เช่น การตัดไม้ใหญ่ไปเพื่อปลูกสร้างบ้านเรือน หรือไม้ไผ่ก็จะนำไปใช้เฉพาะภายในครอบครัว หรือชุมชน เช่น การสานเครื่องมือ อุปกรณ์จับสัตว์ หรือสำหรับประกอบการเกษตร เป็นต้น แต่สำหรับต้นเหตุที่ส่งผลให้เกิดสภาวะวิกฤติด้านป่าไม้ถูกทำลายนั้นล้วนมีสาเหตุเกิดขึ้นจากระบบทุนนิยม ที่กระตุ้นให้คนในชุมชนท้องถิ่นมองเห็นคุณค่าของรายได้ผลตอบแทนและผลประโยชน์มากกว่าการใช้ชีวิตที่พอเพียงสำหรับการดำรงชีวิต และที่สำคัญคือความต้องการของตลาดภายนอกที่ต้องการวัตถุดิบในการขับเคลื่อนกลไกอุตสาหกรรม จึงทำให้วิถีการดำเนินชีวิตของคนในท้องถิ่นเปลี่ยนแปลงไปโดยสิ้นเชิง

3. การสร้างเขื่อนวชิราลงกรณ์ (เขื่อนเขาแหลม)

การเปลี่ยนแปลงครั้งที่ยิ่งใหญ่และส่งผลกระทบมากที่สุดกับแม่น้ำแควน้อยที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนานก็คือการสร้างเขื่อนวชิราลงกรณ์ ณ บ้านท่าขนุน อำเภอทองผาภูมิ เกิดขึ้นเมื่อมีการสร้างเขื่อนขึ้น ระบบนิเวศธรรมชาติต่างๆ ที่เคยดำรงมาอย่างยาวนานก็มีอันต้องเปลี่ยนแปลงไป ปลาบางชนิดที่ต้องว่ายทวนน้ำไปขยายพันธุ์ยังดันน้ำก็สูญหาย หอยกาบที่สมัยก่อนมีอยู่อย่างมากมายในแม่น้ำ เดิมนี่ไม่มีให้เยาวชนได้เห็นอีก ระบบนิเวศดั้งเดิมอย่างคั้งน้ำต่างๆ ที่เป็นที่พักอาศัยของนกलोंซุงและนักเดินเรือในแควน้อยก็หายไป คงเหลือแต่คำบอกเล่าและเรื่องเล่าอันน่าตื่นเต้นเมื่อต้องเดินทางผ่านคั้งน้ำเหล่านั้น ทราบแม่น้ำซึ่งสมัยก่อนเป็นสีขาวสะอาด ก็กลับกลายเป็นสีเหลืองออกดำ สายน้ำที่เคยแผ่ล่งฤทธิ์ในยามหน้าน้ำจนผู้คนต่างหวาดกลัวในเสียงน้ำและ

ความเชื่อวรากของมัน อีกทั้งความเอื้อยไหลอย่างแผ่วเบาเจียบสงบในยามหน้าแล้ง สิ่งต่างๆ เหล่านี้ ได้หายไปจากแม่น้ำแควน้อยอย่างสิ้นเชิง คงเหลือแต่คำบอกเล่าของคนเฒ่าคนแก่ว่า “ที่ตรงนี้เคยมีน้ำท่วมจนต้องพายเรือผ่าน” “ที่ตรงนี้เป็นเกาะที่น้ำท่วมไม่ถึง” “แม่น้ำช่วงนี้ฉันเคยเดินข้ามไปมาเป็นประจำ” ในขณะที่เดียวกันผลจากการสร้างเขื่อนก็ทำให้เศรษฐกิจในพื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำแควน้อยเจริญมากขึ้นเป็นทวีคูณ มีการสร้างงานใหม่ๆ มีผู้คนเข้ามาเที่ยวมากขึ้น ชาวบ้านมีรายได้มากขึ้นของต่างๆ ก็ขายได้ง่ายขึ้น ไม่ต้องหวาดกลัวว่าน้ำจะท่วม ไม่ต้องกังวลว่าน้ำจะแห้ง แต่มีสิ่งที่เป็นที่กังวลและหวาดกลัวอย่างมากของผู้คนริมฝั่งน้ำก็คือกลัวว่าเขื่อนจะแตก!

4. การปฏิรูปที่ดินทำกิน

ผลที่เกิดขึ้นหลังจากรัฐอนุมัติให้มีการสร้างเขื่อนและการให้สัมปทานนายทุนบุกรุกเข้าไปตัดไม้อย่างจริงจังได้นั้น ส่งผลทำให้สภาพแวดล้อมของป่าดั้งเดิมที่เคยอุดมสมบูรณ์ กลับกลายเป็นป่าเสื่อมโทรม ดังนั้นทางออกในการแก้ไขปัญหา คือ การเปลี่ยนป่าให้กลายเป็นที่ดินทำกิน เกิดนโยบายการจัดสรรที่ดินที่เรียกว่าป่าเสื่อมโทรม (ที่มีผลมาจากน้ำมือมนุษย์เอง) ให้กับผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อน และผู้ที่ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเองได้เข้ามาเป็นเจ้าของพื้นที่ ทำให้พื้นที่แถบนี้มีผู้คนอพยพเข้ามาอย่างรวดเร็วและมีปริมาณเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นเมื่อประชากรเพิ่มขึ้นความต้องการในการบริโภคทรัพยากรธรรมชาติก็ย่อมมีมากขึ้นเป็นทวีคูณด้วยเช่นกัน ส่งผลให้ป่าไม้แถบนี้ถูกแผ้วถางลงอย่างมากเพื่อจับจองเป็นพื้นที่ทำกิน การที่มีผู้คนเข้ามามากขึ้น ความเจริญต่างๆ ก็ตามเข้ามาเหมือนเงา การเดินทาง การค้าขาย หน่วยงานราชการ โรงพยาบาล สถาบันการเงิน ภาคเอกชนต่างๆ ได้ทยอยเข้ามาในพื้นที่ จนสถานที่บางแห่งนั้น มีสภาพที่ไม่น่าเชื่อว่าครั้งหนึ่งมันเคยเป็นป่าดงดิบมาก่อน และการเข้ามาอย่างมากของผู้คนนี่เอง ต่างคนต่างแย่งกันฉกฉวยเอาทรัพยากรธรรมชาติที่คิดว่าจะมีประโยชน์สร้างรายได้ให้กับตนเองมากที่สุด โดยที่คนเหล่านี้ไม่ได้มีกำเนิด ณ พื้นที่แห่งนี้ จึงขาดความรักความหวงแหน ต่อพื้นที่ ยังคงจะดักดวงผลประโยชน์ต่อไปโดยไม่คำนึงถึงผลเสียที่จะตามมา

5. การพัฒนาการท่องเที่ยว

จากที่ได้กล่าวไว้ในตอนต้นว่า จ.กาญจนบุรี เป็นอีกหนึ่งจังหวัดที่นับว่าเป็นดินแดนที่มีต้นทุนด้านต่างๆ ที่สามารถสร้างความน่าสนใจให้กับนักท่องเที่ยวได้ทั้งทุนทางประวัติศาสตร์ ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ อาทิเช่น สะพานข้ามแม่น้ำแคว ทางรถไฟสายมรณะ สุสานกาญจนบุรี เขื่อนเขาแหลม อุทยานแห่งชาติเอราวัณ น้ำตกไทรโยค ถ้ำต่างๆ วัดป่าเลไลยก์ แม่น้ำแควใหญ่ แควน้อย ฯลฯ ด้วยต้นทุนทรัพยากรด้านต่างๆ ที่มีอยู่ในพื้นที่ผนวกกับนโยบายภาครัฐที่มุ่งนโยบายส่งเสริมด้านการท่องเที่ยวให้เกิดขึ้นในจังหวัดต่างๆ โดยเริ่มต้นจากการที่รัฐบาลได้จัดให้ปี พ.ศ. 2530 เป็นปีแห่งการท่องเที่ยวไทย จุดเริ่มต้นดังกล่าวได้ส่งผลให้การเจริญเติบโตของอุตสาหกรรม

การท่องเที่ยวไทยถือกันอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน เม็ดเงินทั้งภาครัฐและภาคเอกชนที่ระดมทุนปลูกชีวิตการท่องเที่ยวให้เกิดขึ้นกับแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ได้กลายเป็นพลวัตรที่สำคัญอันมีผลในการขับเคลื่อนให้ทั้งชุมชนในเมืองและชุมชนท้องถิ่น เปิดพื้นที่ด้านการท่องเที่ยวของตนเองเพื่อดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวทั้งในประเทศและต่างประเทศ ดังนั้นปัจจัยดังกล่าวจึงกลายเป็นแรงสนับสนุนให้จังหวัดกาญจนบุรีกลายเป็นเมืองแห่งการท่องเที่ยวที่มีความหลากหลายโดยเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ

จากการระดมกำลังอย่างเต็มที่ของทั้งภาครัฐและเอกชนกลายเป็นแรงกระตุ้นที่สำคัญทำให้จังหวัดกาญจนบุรีโดยเฉพาะบริเวณสองฝั่งริมแม่น้ำแควน้อยเกิดแหล่งท่องเที่ยว ที่พัก รีสอร์ท เกสเฮาส์ สนามกอล์ฟ แหล่งบันเทิงยามราตรี ร้านค้า ฯลฯ และในที่สุดด้วยการพัฒนาระบบการท่องเที่ยวแบบระดมทุนอย่างไม่มีการวางแผนที่เป็นระบบ จึงส่งผลให้เกิดปัญหาทั้งด้านการระบบการท่องเที่ยวและระบบนิเวศโดยรอบแม่น้ำแควน้อย

ผลที่เกิดขึ้นเริ่มจากการทำให้สภาพแวดล้อมเสื่อมโทรม ทั้งนี้จากการศึกษาพบว่าเจ้าของที่แท้จริงของอาคารพักอาศัยหรือแหล่งพักผ่อนสำหรับนักท่องเที่ยวไม่ใช่คนในพื้นที่แต่เป็นนายทุนจากที่อื่น เข้ามาแสวงหาผลประโยชน์โดยไม่คำนึงถึงสิ่งที่ได้ก่อขึ้นเป็นปัญหาแก่ท้องถิ่น เช่น การบุกรุกทำลายป่าเพื่อสร้างรีสอร์ท สนามกอล์ฟ ระเบิดภูเขา ทำให้เกิดฝุ่นควันที่เป็นผลกระทบให้คนในชุมชนทั้งคนเดิมและคนใหม่ และปัจจัยอันเป็นผลกระทบที่สำคัญต่อแม่น้ำแควน้อยและแม่น้ำสายต่างๆ ในจังหวัดกาญจนบุรีคือ การล่องแพ แพร้านอาหาร แพที่พัก ซึ่งไม่ได้มีระบบการดูแลเรื่องการบำบัดสิ่งปฏิกูลอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นเมื่อมีสิ่งปฏิกูลเศษขยะมูลฝอย จึงปล่อยลงสู่แหล่งน้ำทำให้เกิดสภาวะน้ำเน่าเสียไม่อาจที่จะใช้อุปโภคบริโภคได้

จากปัญหาที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างไร้ทิศทางจนนำไปสู่การเกิดปัญหาด้านระบบนิเวศทั้งปัญหาป่าเสื่อมโทรม ป่าไม้ถูกทำลาย ป่าไม้ถูกบุกรุก แม่น้ำกลายเป็นแหล่งทิ้งสิ่งปฏิกูล แปรสภาพไปจากเดิมอย่างสิ้นเชิง ภายหลังจากความเดือดร้อนของในชุมชนดั้งเดิมและส่งปัญหาไปถึงผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับปัญหาดังกล่าว จึงทำให้หลายกลุ่มรวมตัวและออกมาทำหน้าที่ยุติการแหล่งน้ำ โดยแนวทางหลักที่สำคัญในการพัฒนาเชิงอนุรักษ์ที่จะทำให้ไม่ส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม และเป็นการสร้างจิตสำนึกให้ทั้งในท้องถิ่นและนักท่องเที่ยว รวมถึงนายทุนให้เกิดความตระหนักถึงปัญหาและเห็นคุณค่าของทุนทรัพยากรในท้องถิ่น จำเป็นที่จะต้องดำเนินการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบภายใต้ขอบเขตความสามารถของธรรมชาติ ชุมชนขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมที่เกิดจากการมีส่วนร่วมจากชุมชน ภาครัฐ องค์กรเอกชนอย่างแท้จริง และนอกจากนั้นแล้วผลประโยชน์ที่จะได้รับไม่ว่าทางตรงหรือทางอ้อมควรจะกระจายให้ทั่วถึงทั้งคนดั้งเดิมและคนใหม่ในพื้นที่ ไม่จำกัดไว้เฉพาะนายทุนและนักท่องเที่ยวเท่านั้น

แควน้อยไหลหล่อเลี้ยงทุกชีวิต
ไม่รับรู้הל่านั้นจะเป็นใคร
จากพื้นล่างเมื่อหมดทางจะเลี้ยงชีพ
เพื่อหาทางทำกินเกียกจน
สงครามโลกมนุษย์สร้างเพื่ออำนาจ
จึงได้ข้ามมหาสมุทรทะเลมา
เมื่อคนเพิ่มรัฐต้องเริ่มพัฒนา
อีกทั้งรับแรงสร้างสันเขื่อนยาว

ไม่เคยคิดรังเกียจว่ากลุ่มไหน
ทั้งพงไพร สัตว์ป่า แลผู้คน
จึงต้องรีบย้ายไปในไพรสมถ์
เส้นสายชลแควน้อยจึงนำมา
อยากสร้างชาติให้เป็นหนึ่งในเวหา
สู่พม่าด้วยแควน้อยสายน้ำยาว
มุ่งเสาะหาแหล่งป่าไม้และแร่ขาว
เพื่อให้ชาวนาไทยได้พัฒนา

บทที่ 3 สูดปลายสายน้ำ

แม่น้ำแควน้อยที่เปรียบเสมือน“แม่” ที่สร้างชีวิตให้กับผู้คน สังคมและประเทศชาติมาอย่างยาวนาน แม่น้ำแควน้อยที่เคยพศให้ผู้คนได้หวาดกลัวในยามหน้าน้ำ แม่น้ำแควน้อยที่เคยอ่อนโยนแผ้วเบาเหมือนจะหมดแรงในยามหน้าแล้ง แม่น้ำแควน้อยที่เป็นตัวนำพาให้มนุษย์ขึ้นมายังสถานที่ห่างไกล เพื่อหาผลประโยชน์ต่างๆและเป็นตัวเชื่อมต่อนำพาผู้คนเหล่านั้นกลับลงไปยังพื้นล่าง เป็นตัวส่งทรัพยากรต่างๆลงไปยังพื้นล่าง แม่น้ำแควน้อย ที่นำพาเอามนุษย์ต่างเชื้อชาติต่างภาษาที่ไม่เคยรู้จักกันมาก่อน ให้มามีความหลังร่วมกันด้วยการทรมาน และทำร้ายกัน บางครั้งก็พึ่งพาอาศัยกัน เห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน แม่น้ำแควน้อย ที่ให้โอกาสแก่ผู้คนที่กำลังจะสิ้นหวังในชีวิต ให้ชีวิตใหม่แก่ผู้คนด้วยโอกาสในการทำมาหากิน แต่ในที่สุดผู้คนเหล่านั้นก็กลับมาเปลี่ยนแปลง แม่น้ำแควน้อยด้วยน้ำมือของตนเอง และเมื่อการพึ่งพาต่อแม่น้ำสายนี้ลดน้อยลงไป ผู้คนเหล่านั้นก็ไม่ได้ตระหนักถึงความสำคัญของมันอีก ในปัจจุบันนี้แม่น้ำแควน้อยมีความสำคัญแค่ เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของคนเมือง เป็นที่ระลึกถึงความหลังของคนชราที่เคยมีประวัติศาสตร์ที่น่าชื่นชม เศร้าโศก และภาคภูมิใจ

แต่อย่างไรก็ตามแควน้อยก็ยังคงเป็นแควน้อยที่ยิ่งใหญ่ ถึงแม้ว่ามนุษย์จะพยายามเปลี่ยนแปลงอย่างไร แควน้อยแห่งนี้ก็ไม่เคยที่จะลดความสำคัญของตัวมันเองต่อสังคมและประเทศชาติ ผู้คนที่อยู่ริมฝั่งแม่น้ำ เริ่มหวงแหนถึงความเป็นเจ้าของ เริ่มมีคำถามที่ว่า “ชาวบ้านที่นี่เป็นเจ้าของน้ำ ต้องเสียสละพื้นที่เพื่อกักเก็บน้ำ แต่น้ำที่กักเก็บไว้ส่วนใหญ่นำไปสร้างประโยชน์ให้กับคนอื่น เชื้อเขาแหลมผลิตกระแสไฟฟ้าได้อย่างมากมาย แต่ชาวบ้านริมเขื่อน ริมแม่น้ำบางที่ยังไม่มีไฟฟ้าใช้ ที่มีใช้ก็ไม่สม่ำเสมอบางครั้งก็ติดบางที่ก็ดับ แต่ไฟที่ผลิตได้ส่วนใหญ่กลับถูกส่งลงไปยังพื้นล่างที่นอกจากได้ผลประโยชน์จากการใช้ไฟฟ้าได้เต็มที่แล้ว ปริมาณน้ำที่กักเก็บไว้ในเขื่อนนั้น เจ้าของพื้นที่จะได้ใช้น้อยมาก น้ำส่วนใหญ่จะถูกส่งลงไปเป็นน้ำประปาแก่เมืองหลวงของประเทศ เมืองใหญ่แถบภาคตะวันตก อีกส่วนน้ำไปใช้กับพื้นที่เกษตรกรรม ตามแผนพัฒนาที่ราบลุ่มภาคกลาง มีพื้นที่ได้ผลประโยชน์ ตั้งแต่กาญจนบุรี นครปฐม สุพรรณบุรี ราชบุรี รวมถึงกรุงเทพมหานคร แต่ผู้คนที่เสียที่ดินและคอยเฝ้าน้ำที่กักไว้ รวมถึงผู้คนที่คอยหวาดระแวงถึงมหันตภัยที่อาจจะเกิดจากเขื่อนพัง แต่ผลประโยชน์ที่ได้จากน้ำนั้นมีจำนวนน้อยมาก ในหน้าแล้งจะได้ใช้น้ำแต่เฉพาะที่ดินติดริมฝั่งแม่น้ำ แต่ที่ดินห่างออกไปก็ยังคงต้องพึ่งพา น้ำฝนจากธรรมชาติเหมือนเมื่ออดีตที่ผ่านมา ยิ่งบางปีนั้นอากาศของโลกแปรปรวนฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล การปลูกพืชต่างๆก็ต้องเสียหายตามไปด้วย คนในพื้นที่เมื่อมีโอกาสได้ลงไปยังพื้นล่างแล้วเห็นคลองส่งน้ำที่คนแถวนั้นได้ใช้อย่างอุดมสมบูรณ์ ต้องเจ็บลึกๆว่านี่น้ำมาจากบ้านเราแต่เราไม่เคยได้ใช้ เราต้องอยู่กับความแห้งแล้งแต่ พื้นที่อื่นกลับอุดมสมบูรณ์ ปัจจุบันนี้ ชาวบ้านในพื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำแควน้อยหรือได้

เชื่อนวชิราลงกรณ์ เริ่มที่จะจับกลุ่มคุยกัน และมีความคิดที่ตรงกันว่า ในเมื่อเราเป็นเจ้าของน้ำเราก็น่าที่จะมีโอกาสได้ใช้น้ำบ้าง ภาครัฐนั้นครั้งหนึ่งเมื่อได้ทำโครงการโดยใช้งบประมาณมหาศาลเพื่อพัฒนาการผลิตกระแสไฟฟ้าและเพื่อพัฒนาลุ่มน้ำแม่กลองแล้ว ครั้งนี้นักน้ำจะถึงเวลาแล้วที่จะใช้งบประมาณบางส่วนทำท่อส่งน้ำให้กับพื้นที่ใต้เขื่อน เพื่อที่ชาวบ้านเจ้าของพื้นที่จะได้มีโอกาสใช้น้ำบ้าง และยังจะเป็นการพัฒนาประเทศได้อีกด้วย เพราะพื้นที่เกษตรริมฝั่งแม่น้ำแควน้อยนี้มีพื้นที่กว้างขวาง มีการปลูกพืชพรรณได้หลากหลาย หากมีน้ำใช้ทำการเกษตรเขาก็ไม่จำเป็นต้องลงทุนปลูกพืชแปลงใหญ่ เพราะว่าการทำเกษตรแบบพึ่งพาธรรมชาตินั้น จำเป็นจะต้องใช้พื้นที่มาก เนื่องจากในบางปีหากฝนฟ้าไม่ดี จะต้องขาดทุน จึงต้องทำพื้นที่มากเพื่อที่จะเผื่อไว้หากปีไหนได้กำไรก็จะได้ทดแทนในปีที่ขาดทุน ไม่มีอนาคตที่แน่นอนในการประกอบอาชีพ หากมีน้ำที่สามารถใช้ได้ทั้งปี เกษตรกรก็จะมาสามารถ กำหนดผลผลิตได้ว่าจะได้ปริมาณเท่าไร และสามารถควบคุมผลผลิตที่ได้ ไม่ต้องออกมาพร้อมๆกันในปริมาณที่มากจนขายไม่ได้ราคา ชาวบ้านในพื้นที่ต้องเจ็บปวดมาหลายเรื่อง เช่น กลุ่มที่ปลูกกะหล่ำปลี จะปลูกได้เฉพาะฤดูฝน ผลผลิตจึงออกมาพร้อมกัน พื้นที่ปลูกก็มากผลผลิตที่ได้จึงมาก ราคาเหลือแค่กิโลกรัมละ 2 บาท หรือบางครั้งเหลือเพียง 1 บาท ชาวไร่ต้องตัดสินใจทิ้งผลผลิตให้เน่าคาไร่ เพราะว่าถ้าตัดขายแค่ค่าแรงงานคนตัดผักก็ไม่พอจ่ายแล้ว ช่วงไหนราคาแพงถึงกิโลกรัมละ 20 บาท ปรากฏว่าเป็นหน้าแล้งที่ชาวไร่ไม่สามารถปลูกได้

วันนี้หากจินตนาการว่า แม่น้ำแควน้อยนั้นหยุดไหล ความเดือดร้อนจะแผ่ขยายไปไกลขนาดไหน จะเกิดผลกระทบทั้งภาคเกษตรกรรม อุตสาหกรรมของประเทศอย่างร้ายแรง ผลกระทบร้ายแรงนี้จะกระทบไปถึงกรุงเทพมหานครอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จะมีหลายล้านชีวิตที่เดือดร้อน ฉะนั้นเราจึงมีความจำเป็นจะต้องหาวิธีให้แม่น้ำแควน้อยยังคงเป็นแควน้อยต่อไปให้ได้ยาวนานที่สุดในปีพุทธศักราช 2552 จะเห็นได้ชัดมากที่สุด ปีนั้นปริมาณน้ำในเชื่อนวชิราลงกรณ์ลดน้อยลงถึงขั้นวิกฤต ชาวแพ และชาวประมงเหนือเขื่อนเดือดร้อนมาก ปริมาณน้ำวิกฤตถึงขั้นที่ทางเชื่อนวชิราลงกรณ์ต้องประกาศเตือน พื้นที่เกษตรกรรมที่ได้ผลประโยชน์อยู่นั้นว่า เขื่อนอาจจะหยุดส่งน้ำ เพราะเขื่อนมีความจำเป็นจะต้องมีน้ำเหลือไว้ในเขื่อนหากปล่อยแห้งจะมีผลกระทบต่อตัวเขื่อนเอง ช่วงนั้นมีความกังวล มากในทุกภาคส่วน หากไม่มีการเตรียมการไว้ ไม่แน่วิกฤตนั้นอาจจะกลับมาอีกในปีหน้าหรือปีต่อไป มนุษย์ที่ใช้ประโยชน์จากน้ำอยู่จะอย่างไร ในปัจจุบันนี้พื้นที่ป่าเหนือเขื่อนและเหนือฝั่งน้ำแควน้อยยังถูกทำลายอยู่อย่างต่อเนื่อง ยังมีความต้องการพื้นที่แปลงใหญ่เพื่อทำเกษตรกรรม หากไม่มีการปลูกจิตสำนึกให้คนในพื้นที่รักและหวงแหนแม่น้ำแควน้อยไว้ อนาคตแควน้อยก็ไม่รู้ว่าจะทนไหลไปได้อีกนานแค่ไหน อันที่จริงผู้คนที่อยู่ในพื้นที่ก็ไม่ได้มีความจำเป็นจะต้องหวงแหนไว้เท่าไร น้ำในแม่น้ำเองนั้น ก็มีแต่โรงแรม รีสอร์ท สนามกอล์ฟ ที่ต้องใช้ เพื่อดึงดูดลูกค้าที่มาพัก หากไม่มีน้ำโรงแรมเหล่านี้ก็หมดความหมาย น้ำที่ไหลไป ก็เป็นประโยชน์ต่อ

การเกษตรในพื้นที่ลุ่มน้ำไหลไปไม่ถึงพื้นที่เหล่านั้นก็เดือดร้อน ผู้คนในพื้นที่ได้ใช้น้ำฝนที่ตกลงมาเป็นส่วนใหญ่ หน้าแล้งหากต้องการใช้น้ำในแม่น้ำต้องจ้างรถที่คนน้ำบรรทุกมาส่งในราคาแพง ไฟฟ้าเองที่ผลิตได้จากเขื่อน ผู้คนในท้องที่ที่มีสัดส่วนในการใช้น้ำน้อยมาก หากเขื่อนไม่มีน้ำมากพอที่จะผลิตกระแสไฟฟ้าได้ผู้คนในพื้นที่จะเป็นกลุ่มที่เดือดร้อนน้อยที่สุด หากแม่น้ำแควน้อยในปัจจุบันนี้จะมีอันเป็นไป คนในพื้นที่ลุ่มน้ำจะเป็นกลุ่มที่เดือดร้อนมากที่สุด ฉะนั้น หากจะมีการวางแผนลำนน้ำแควน้อย หรือความพยายามที่จะคงสภาพแม่น้ำแควน้อยให้อยู่ได้นานที่สุดนั้น คนพื้นที่ลุ่มน้ำจะต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมายมากกว่าคนในพื้นที่เป็นสองเท่า ในเมื่อทุกวันนี้คนที่ได้ประโยชน์จากแม่น้ำแควน้อยส่วนมากที่อยู่พื้นที่ลุ่มน้ำก็ไม่ได้สนใจความเป็นอยู่ของแม่น้ำแควน้อย คนในพื้นที่ซึ่งในปัจจุบันนี้พึ่งพิงแม่น้ำน้อยเหลือเกิน ก็ไม่น่าจะต้องให้ความสนใจในแม่น้ำที่สำคัญของประเทศสายนี้ หากปล่อยให้เหตุการณ์เป็นแบบนี้เรื่อยไป แม่น้ำแควน้อยที่ไหลมาอย่างยาวนานหล่อเลี้ยงผู้คนมากมายก็อาจจะต้องสิ้นสุดเร็วขึ้น

ปัจจุบันนี้อยู่ในยุคโลกาภิวัตน์ ฉะนั้นข่าวสารต่างๆ จะเผยแพร่ไปอย่างรวดเร็วไร้ขีดจำกัด ในครั้งที่มีการสร้างเขื่อนวชิราลงกรณ์นั้น ชาวบ้านในท้องที่บางคนไม่รู้เรื่องของการสร้างเขื่อนเลยจะรู้ก็ต่อเมื่อน้ำในแม่น้ำเปลี่ยนไปจึงได้รับรู้ว่ามีเขื่อน ใครจะสร้างอะไรตรงไหนก็ได้รับรู้ได้เพราะว่าไม่ได้มาสร้างตรงบ้านของเขา เขาไม่ได้เดือดร้อน จึงไม่เกิดการต่อต้านต่างๆ แต่ในปัจจุบันไม่เป็นเช่นนั้น ชาวบ้านในพื้นที่เริ่มรับรู้ข่าวสารมากขึ้น เริ่มเกิดความตระหนักถึงผลที่จะเกิดขึ้นรวมถึงผลดีและผลเสียที่พวกเขาจะได้รับ ผลประโยชน์ที่พวกเขาจะสามารถเรียกร้องได้ ตอนนี้ชาวบ้านได้ทราบข่าวว่าจะมีการสร้างเขื่อนย่อยของเขื่อนวชิราลงกรณ์ เพื่อใช้ประโยชน์ในการดึงน้ำกลับไปผลิตกระแสไฟฟ้า เหมือนกับเขื่อนท่าทุ่งนา ที่เป็นเขื่อนย่อยของเขื่อนศรีนครินทร์ ฉะนั้นหากจะมีการสร้างเขื่อนย่อยนี้ ชาวบ้านจึงเริ่มมีการเรียกร้องว่าเมื่อสร้างแล้วชาวบ้านในพื้นที่จะได้อะไร ผลประโยชน์ที่ได้จากการสร้างเขื่อนจะไปตกอยู่กับผู้คนพื้นที่ลุ่มน้ำส่วนใหญ่อีกหรือเปล่า ถ้าเป็นเช่นนั้น คนในพื้นที่ที่จะขอรับผลประโยชน์บ้างจะได้หรือเปล่า สิ่งที่คนในพื้นที่ต้องการก็คือ หากมีการสร้างเขื่อนย่อยเสร็จแล้ว ควรจะมีการทำท่อส่งน้ำกระจายไปในพื้นที่ของเกษตรกรรมฝั่งแควน้อยเพื่อให้สามารถทำเกษตรกรรมได้แม้ในฤดูแล้ง และชาวบ้านก็สามารถที่จะใช้น้ำเพื่ออุปโภคบริโภคในราคาถูกได้ สิ่งนี้เป็นสิ่งที่ชาวบ้านในพื้นที่มีความหวังมานานว่าภาครัฐจะนึกถึงเจ้าของน้ำ ที่ส่งผลประโยชน์ให้กับคนพื้นที่ลุ่มน้ำมานาน หากสิ่งที่ชาวบ้านรอก่อนหน้านี้สามารถเป็นไปได้จริง เมื่อเขาได้รับผลประโยชน์จากแม่น้ำแควน้อยอย่างจริงจังแล้ว ความหวงแหน ความต้องการอนุรักษ์เพื่อให้แควน้อยนี้ยังคงอยู่ต่อไปก็จะเกิดขึ้น แม่น้ำสายนี้ก็จะยังคงสามารถไหลเพื่อหล่อเลี้ยงหลายล้านชีวิตได้ต่อไปอีกนานแสนนาน

จากการศึกษาถึงลักษณะ แหล่งกำเนิด การเข้ามาอยู่และใช้ประโยชน์ของมนุษย์ การตั้งชุมชน ประวัติศาสตร์ต่างๆที่มนุษย์เหล่านั้นสร้างขึ้น ต่อแม่น้ำแควน้อยสายนี้ เป็นตัวอย่างหนึ่งของการเรียนรู้ต่างๆ ในครั้งแรกที่คิดหัวข้อขึ้นมานั้น ข้าพเจ้ายังไม่ได้มีความรู้สึกว่แม่น้ำแควน้อยแห่งนี้มีความสำคัญมากเพียงใด รู้แต่เพียงว่ามันเป็นสายน้ำที่ไหลผ่านให้ข้าพเจ้าเห็นตั้งแต่ครั้งยังเป็นเด็กจนปัจจุบันแม่น้ำแห่งนี้ก็ยังคงไหลอยู่ ไม่เคยเกิดความคิดว่าหากวันใดแควน้อยสายนี้หยุดไหลจะเกิดอะไรขึ้น รวมไปถึงกลุ่มนักเรียนที่ร่วมศึกษาพร้อมกับข้าพเจ้านั้น แต่เดิมในความคิดของพวกเขาไม่เคยมีแควน้อยอยู่เลย แต่เมื่อได้ศึกษา สอบถามจากคนเฒ่าคนแก่แล้ว พวกเขากลับทิ้งว่แม่น้ำแควน้อยมีหลายสิ่งนี้ที่ไม่เคยได้ยินและได้รู้มาก่อนและเริ่มคิดว่าจะมีสิ่งใดของแควน้อยอีกที่จะสูญหายไป ชาวบ้านคนเฒ่าคนแก่ ที่ข้าพเจ้าและนักเรียนได้ไปสัมภาษณ์ นั้นปกติเขาอยู่เพื่อรอคอยช่วงสุดท้ายของชีวิตอย่างไร้ค่า แต่เมื่อมีการเข้าไปสอบถามถึงความหลังครั้งอดีต ผู้เฒ่าเหล่านั้นก็จะเล่าให้ฟังด้วยความสุขที่เห็นได้จากประกายตาในขณะที่เล่าความหลังนั้นให้ฟัง การไปสัมภาษณ์นี้เองทำให้พวกเขาได้คิดว่าพวกเขานั้นนอกจากจะสร้างชุมชนริมน้ำแควน้อยมาแล้วด้วยความยากลำบากแล้ว ในปัจจุบันพวกเขาไม่ได้เป็นเพียงไม้ใกล้ฝั่งที่รอคอยวาระสุดท้ายของชีวิตเท่านั้น แต่พวกเขากลับเป็นผู้ที่เก็บเรื่องราวที่เกิดขึ้นในอดีตที่ยังไม่เคยมีการจดบันทึกที่เราเรียกว่า “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น” ไว้อย่างมากมาย รอวันที่รุ่นลูกหลานจะมาค้นเอาประวัติศาสตร์ที่ทรงคุณค่าเหล่านี้ออกไปเผยแพร่เพื่อให้เป็นความรู้ เพื่อสร้างความตระหนักและมีจิตสำนึกต่อแม่น้ำที่ให้พระคุณแก่ผู้ที่ได้เข้ามาอาศัย เพื่อให้พวกเขานั้นได้คิดอนุรักษ และใช้ประโยชน์จากแม่น้ำให้เกิดคุณค่ามากที่สุดโดยไม่ทำร้ายและทำลายแม่น้ำไปพร้อมๆกัน ข้าพเจ้าหวังว่ “แควน้อย” สายนี้จะยังคงไหลไปอีกตราบนานเท่านาน จะยังคงหล่อเลี้ยงชีวิตผู้คนอีกหลายล้านชีวิตได้อย่างไม่บกพร่อง แต่ทั้งนี้และทั้งนั้น ผู้คนทั้งหลายที่พึ่งพิงลำน้ำแห่งนี้จะต้องมีจิตสำนึกต่ออนุคุณและมีความคิดที่จะรักษาให้แม่น้ำสายนี้ได้ไหลอยู่คู่กับผืนป่าตะวันตกของประเทศไทยต่อไปตราบนานเท่านาน

สาย”แควน้อย”ไหลรินมาเนิ่นนาน
 หลากผู้คนหลายเผ่าพันธุ์ที่มาพบ
 “แควน้อย”นี้มีแต่ให้ไม่รู้หยุด
 มุ่งทำลายธรรมชาติไม่เหลียวแล
 น้ำ”แควน้อย”คงอ่อนแอแน่ยิ่งแล้ว
 ถึงวันนั้นไม่ว่าจะเป็นใคร
 มาเถิดเรามาร่วมคิดถึงแม่น้ำ
 ร่วมรักษาเก็บไว้ซึ่งสายชล

เรื่องเล่าขานมีมากไม่รู้จบ
 มีทั้งรบมีทั้งสร้างริมทางแคว
 แต่มนุษย์มีแต่สร้างให้เกิดผล
 ปล่อยให้แม่น้ำชำระจิตใจ
 คงไม่แคล้วในที่สุดต้องหยุดไหล
 คงจะได้เดือดร้อนทุกตัวคน
 มาร่วมทำความจริงให้เกิดผล
 ให้ทุกคนรักแม่ “แควน้อย” เอย

บรรณานุกรม

มหาวิทยาลัยมหิดล.2542.ประมวลองค์ความรู้โครงการวิจัยและพัฒนาประชาคมจังหวัด: ร่วมสร้าง
วิสัยทัศน์กาญจนบุรี.นครปฐม.

ชัยยุทธ ทิศวงศ์และคณะ.2552.อาชีพทำไม้ไผ่วิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปของชาวดำบลลาดหญ้า.
โรงเรียนเทพศิรินทร์ลาดหญ้า จังหวัดกาญจนบุรี.โครงการวิจัยประวัติศาสตร์
ท้องถิ่นที่ภาคกลาง.สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.).เอกสารอัดสำเนา.
วิสูตร ปัญญาชัยรักษาและคณะ.2552.แควน้อยลำนํ้าสายประวัติศาสตร์.โรงเรียนไทยโยคน้อยวิทยา
จังหวัดกาญจนบุรี.โครงการวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ภาคกลาง.สำนักงาน
กองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.).เอกสารอัดสำเนา.

เว็บไซต์

<http://www.rd.go.th/kanchanaburi/1542.0.html>

http://vrk.egat.com/home/vrk/th/khl_1.htm

[http://irre.ku.ac.th/miis\(wdevelop\)/Dev-b.htm](http://irre.ku.ac.th/miis(wdevelop)/Dev-b.htm)

<http://www2.sac.or.th/archives/2552/ethnic/Content/Information/karen.html>

http://monstudies.com/index.php?main_menu_id=1

สงครามโลกครั้งที่ 2 : ความทรงจำและการรับรู้ประวัติศาสตร์ ของคนในท้องถิ่น

ชัยศักดิ์ ภูมุล

สงครามโลกครั้งที่ 2 : ความทรงจำและการรับรู้ประวัติศาสตร์ของคนในท้องถิ่น

อาจารย์ชัยศักดิ์ ภูมุล
โรงเรียนอุดมสิทธิศึกษา

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่พบในประเทศไทย พบเครื่องมือของคนยุคหินสมัยหินเก่าและพบโครงกระดูกคนสมัยหินกลางหนึ่งโครงที่ถ้ำพระ อำเภอบึงสามพัน จังหวัดกาญจนบุรี (ชิน อยู่ดีและสุคนธ์ แสงวิเชียร, 2517:35) จากหลักฐานดังกล่าวเป็นสิ่งที่ยืนยันว่าในพื้นที่ของจังหวัดกาญจนบุรีมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของชนชาติเป็นอย่างยิ่ง โดยสภาพที่ตั้งของจังหวัดกาญจนบุรี มีพื้นที่ด้านตะวันตกที่เป็นแนวพรมแดนไทย – พม่า มีทิวเขาสูงชันสลับซับซ้อน ทำให้ดินแดนแห่งนี้เต็มไปด้วยเรื่องราวของผู้คนหลากหลายชาติหลากหลายภาษา เรื่องราวของวิถีชีวิตและประวัติศาสตร์

ถ้าพูดถึงเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ก็จะเป็นสิ่งที่อยู่คู่กับทุกเมืองและทุกยุคสมัยซึ่งแต่ละประเทศต่างก็มีเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่น่าจดจำของประเทศนั้นๆ และประเทศไทยเองก็มีเรื่องราวทางประวัติศาสตร์มากมายที่น่าสนใจ ซึ่งจังหวัดต่างๆ ในประเทศไทยนั้นก็ล้วนมีประวัติที่แตกต่างกันออกไป แต่ละจังหวัดก็จะมีการบินที่ประวัติศาสตร์ของแต่ละจังหวัดไว้ ส่วนใครก็ตามที่อยู่ในช่วงสำคัญของประวัติศาสตร์ก็จะมีคนเล่าสืบต่อกันมาให้กับรุ่นลูกหลานเป็นทอดๆ จนกลายเป็นตำนานที่ทุกยุคทุกสมัยให้ความสนใจและเห็นคุณค่าทางประวัติศาสตร์ และแต่ละจังหวัดนั้นๆ ต่างก็มีเรื่องราวทางประวัติศาสตร์มากมายที่ได้บันทึกไว้ในความทรงจำของคนในแต่ละจังหวัด

หากพูดถึงจังหวัดกาญจนบุรีก็เป็นอีกจังหวัดหนึ่งที่ขึ้นชื่อเกี่ยวกับเรื่องราวของประวัติศาสตร์ต่างๆมากมายที่ยังคงถูกจารึกไว้ในความทรงจำของชาวเมืองจังหวัดกาญจนบุรีมาตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน

กาญจนบุรีนั้นเป็นเมืองประวัติศาสตร์ มีประวัติความเป็นมายาวนาน ในอดีตเคยเป็นเมืองหน้าด่านในการรับมือข้าศึกที่จะมารุกรานแดนสยาม ก็ต้องผ่านเมืองกาญจนบุรีดังนั้นเมืองกาญจนบุรีจึงเป็นจุดยุทธศาสตร์จุดแรกในการปกป้องแดนสยามและหลายครั้งหลายคราวที่ไม่สามารถต้านข้าศึกได้เลยทำให้เป็นจุดอ่อนในการยึดพื้นที่แผ่นดินสยาม ด้วยเหตุนี้เมืองกาญจนบุรีจึงมีความสำคัญอย่างมากต่อประเทศสยามและในเวลาต่อมาก็ได้เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ญี่ปุ่นได้ใช้

พื้นที่ในจังหวัดกาญจนบุรีเป็นเส้นทางผ่านไปยังประเทศพม่าโดยเริ่มต้นจากจังหวัด ราชบุรีในการสร้างทางรถไฟ ในการสร้างทางรถไฟครั้งนี้ถือว่ากองทัพญี่ปุ่นต้องการเชื่อมเขตอิทธิพลให้ง่ายต่อการทำสงคราม จากการศึกษาพบว่าชาวอังกฤษได้ทำการสำรวจและเขียนแผนที่เส้นทางนี้ไว้แล้ว พบว่ามีภูเขาขนาดใหญ่มาขวางอยู่ถึง 2 ลูกและถ้าหากเป็นช่วงเวลาปกติจะต้องใช้ระยะเวลาในการสร้างทางรถไฟสายนี้ถึง 6 ปีด้วยกัน ทางเมืองหลวงของญี่ปุ่นเห็นว่าควรที่จะล้มเลิกความคิดนี้ไปซะ เพราะเป็นสิ่งที่เป็นไปได้แต่กองทัพญี่ปุ่นที่อยู่ทางทิศใต้ก็ยังไม่ละทิ้งความคิดนี้

ในช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพา ญี่ปุ่นตัดสินใจสร้างทางรถไฟสายไทย – พม่า เชื่อมจากสถานีหนองปลาตุก จังหวัดราชบุรี ผ่านกาญจนบุรี เลาะริมแม่น้ำแควน้อยไปเชื่อมกับทางรถไฟที่สร้างมาจากสถานีตันบิวชายัดทางตอนใต้ของพม่าที่ด่านเจดีย์สามองค์ เป็นทางรถไฟที่มีชื่อเสียงไปทั่วโลกและมีผู้คนจำนวนมาก เดินทางมาเยี่ยมชมเพื่อการระดมทุนบริจาคช่วยเหลือผู้เสียชีวิตและรำลึกถึงความโหดร้ายทารุณของสงครามในบริบทต่างๆ

จากมหาสงครามที่เกิดขึ้นในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2484 – 2488 ญี่ปุ่นได้สร้างค่ายทหาร ค่ายเชลยศึกสงครามและเส้นทางรถไฟสายมรณะได้มีบันทึกเรื่องเล่าสืบทอดกันมามากมาย นับว่ามีคุณค่าในเชิงการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในแง่มุมต่างๆ เป็นอย่างมาก แต่ ณ สภาพการณ์ปัจจุบันเยาวชนรุ่นหลังกลับไม่ได้รับทราบถึงเรื่องราวในอดีตของท้องถิ่นตนเองอย่างเป็นระบบและเป็นกระบวนการทางวิชาการ แต่กำลังถูกละเลยและลืมเลือนไปตามกาลเวลา จึงนับเป็นความบกพร่องในการจัดการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่น่าเสียดาย ด้วยเหตุในคุณค่าทางประวัติศาสตร์ดังกล่าว กลุ่มวิจัยของกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม โรงเรียนอุดมสิทธิศึกษา จึงมีความสนใจที่จะทำการศึกษาสถานที่ทางประวัติศาสตร์สงครามมหาเอเชียบูรพา ในพื้นที่อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี เพื่อนำองค์ความรู้ที่ได้มาพัฒนาต่อยอดในด้านการศึกษาและการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่นให้มีคุณภาพต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาโลกทัศน์และการรับรู้ของคนในท้องถิ่นเกี่ยวกับสงครามโลกครั้งที่ 2
2. เพื่อศึกษามุมมองและความหมายที่แตกต่างของสงครามโลกครั้งที่ 2

ขอบเขตการศึกษา

การศึกษาในครั้งนี้ได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาเป็น 3 ด้านดังนี้

1. พื้นที่ การศึกษาค้นคว้าในครั้งนี้ได้ทำการศึกษาในเขตพื้นที่ของอำเภอสังขละบุรี
2. ประชากร ประชากรที่ใช้ในการศึกษาสามารถแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มคือ

2.1 ผู้รู้ (ผู้ที่อยู่ในค่ายของทหารญี่ปุ่น) เป็นผู้ให้ข้อมูลด้านโลกทัศน์และการรับรู้ของคนในท้องถิ่นเกี่ยวกับสงครามโลกครั้งที่ 2

2.2 ชาวบ้านทั่วไปที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน ที่พบเห็นเหตุการณ์ในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ประกอบด้วย ชาวกะเหรี่ยงและชาวมอญ เพื่อศึกษามุมมองและวิถีคิดของชาวบ้านที่มีต่อสงครามโลกครั้งที่ 2

3.ระยะเวลาในการศึกษาค้นคว้า การศึกษาค้นคว้าในครั้งนี้ใช้เวลาในการศึกษา เริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคม 2552 จนถึงเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2553

วิธีการดำเนินการศึกษา

การศึกษาค้นคว้าจะใช้การศึกษาจากการศึกษาภาคสนามเป็นวิธีการศึกษาหลักโดยสอบถามผู้รู้ที่อยู่ในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่ยังมีชีวิตอยู่ชาวบ้านที่รู้เรื่องเกี่ยวกับสงครามโลกครั้งที่ 2 และการวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้อง

1.การศึกษาจากเอกสาร เป็นการศึกษาจากหนังสือต่างๆเพื่อนำข้อมูลที่ได้นั้นมาเป็นข้อมูลประกอบพื้นฐาน เพื่อที่จะเป็นการวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยได้ทำการศึกษาค้นคว้า จากแหล่งข้อมูลต่างๆที่มีความสำคัญดังต่อไปนี้

- จากหนังสือประวัติศาสตร์กาญจนบุรี (เส้นทางรถไฟสายมรณะ)
- หนังสืออนุสรณ์สถานช่องเขาขาด
- จากเอกสารอื่นๆ ในอินเทอร์เน็ต

2.การศึกษาภาคสนาม การศึกษาค้นคว้าในครั้งนี้ได้ใช้ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาภาคสนามจะเป็นใช้ข้อมูลหลักในการศึกษา เพื่อที่จะวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ซึ่งมีการศึกษาดังต่อไปนี้

- 2.1 การสัมภาษณ์ ทำการสัมภาษณ์จากประชากรในกลุ่มตัวอย่างได้ดังนี้
- ผู้รู้คือผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นแหล่งข้อมูลชั้นต้น
 - ชาวบ้านที่มีวิถีชีวิตร่วมในเหตุการณ์ช่วงสงคราม
 - ชาวบ้านที่รับรู้เรื่องราวหลังสงครามแล้ว
 - พระสงฆ์ที่จัดเก็บสิ่งของเครื่องใช้ทหารญี่ปุ่นเพื่อจัดเป็นพิพิธภัณฑ์

2.2 การสังเกต สังเกตบริบทแวดล้อมที่สำคัญและการสังเกตจากหลักฐาน

3.การนำเสนอการศึกษาค้นคว้า เป็นการนำเสนอผลการศึกษาค้นคว้าแบบพรรณนาวิเคราะห์และแบบ

บทสังเคราะห์

มุมมองและความหมายที่แตกต่างของสงครามโลกครั้งที่ 2

จากการศึกษาจากผู้ที่มีความรู้และอยู่ในช่วงสมัยสงครามโลกนั้น สรุปการเข้ามาของทหารญี่ปุ่นได้ว่าการเข้ามาของทหารญี่ปุ่นนั้นส่วนมากที่ไปสอบถามมาผู้ที่ให้คำตอบแก่เราตอนนั้นเป็นวัยรุ่นญี่ปุ่นเข้ามาเมื่อไหร่ก็จำไม่ได้ จำได้ว่าญี่ปุ่นทำการสร้างทางรถไฟเข้ามาจากทางหนองประโด่ง(รัตนินปัจจุบัน)ซึ่งสมัยนั้นเป็นหมู่บ้านที่มีผู้คนอาศัยอยู่มากมายและพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ป่าโดยทหารญี่ปุ่นได้ขอใช้พื้นที่บางส่วนในหมู่บ้านเป็นการตัดผ่านมองทางรถไฟซึ่งชาวญี่ปุ่นบอกว่ามันจะเป็นประโยชน์แก่ชาวบ้านแถวนั้น(ทหารญี่ปุ่นนี่ฉลาดจริงๆเลยนะครับ) โดยทหารญี่ปุ่นนั้นได้นำเชลยมาเป็นจำนวนมากเพื่อใช้เป็นแรงงานในการก่อสร้างทางรถไฟแล้วยังมีการใช้เงินจ้างคนในพื้นที่ทำงานอีกด้วย การเข้ามาของญี่ปุ่นนั้น สร้างความแตกตื่นให้แก่ชาวบ้านเป็นอย่างมากหลักจากที่สร้างผ่านหนองประโด่งมาแล้วเส้นทางรถไฟก็ได้ผ่านทางบริเวณสามแยกปัจจุบันเป็นเส้นทางหลักในการคมนาคม ทหารญี่ปุ่นนั้นได้สร้างทางผ่านเข้าจนถึงช่องกาเรีย ซึ่งเป็นจุดที่มีแม่น้ำไหลตัดเลยทำให้จำเป็นต้องใช้การสร้างสะพานในการข้ามไปยังอีกฝั่งหนึ่ง ดังนั้นจึงเป็นเรื่องยากในการสร้างสะพานข้ามไป ทหารญี่ปุ่นจึงได้ขอกำลังเสริม ซึ่งนั่นเป็นครั้งที่ 2 ที่ญี่ปุ่นเข้ามายังเขต สังขละบุรีซึ่งทำให้มีจำนวนเชลยศึกเพิ่มขึ้นอีก หลังจากการสร้างสะพานเสร็จพวกทหารได้สร้างบ่ออาบน้ำขึ้นในป่าซึ่งปัจจุบันคือบ่อญี่ปุ่น (จากการสังเกตของผู้ที่ศึกษาที่มีความเห็นว่าชาวญี่ปุ่นชอบแช่น้ำในลักษณะที่เป็นบ่อหรืออ่างโดยเฉพาะน้ำแร่ที่ญี่ปุ่นได้สร้างขึ้นที่ทองผาภูมิ)หลังจากนั้นญี่ปุ่นได้สร้างไปยังเจดีย์สามองค์ซึ่งเป็นจุดหมายที่สำคัญของการสร้างทางรถไฟโดยหลังจากที่ได้ศึกษาแล้วพบว่าจุดสำคัญในการสร้างทางรถไฟนั้นมีอยู่ด้วยกัน 3 จุดคือ หนองประโด่ง หมู่บ้านพระเจดีย์สามองค์ และหมู่บ้านช่องกาเรีย ซึ่งแต่ละจุดนั้นยังเป็นที่ตั้งค่ายของทหารญี่ปุ่นอีกด้วย(จากศึกษาจะเห็นได้ว่าเส้นทางของทหารญี่ปุ่นในการสร้างทางรถไฟส่วนใหญ่จะสร้างกันแบบยาวๆ)เห็นได้จากการมีสามสถานี่เองในอำเภอสังขละบุรีแต่ความจริงน่าจะมีแค่ 2 สถานี่เท่านั้น ถ้าไม่คิดที่ต้องสร้างสถานี่เพิ่มที่ช่องกาเรีย

ความโหดร้ายของทหารญี่ปุ่น

จากการรวบรวมข้อมูลของผู้ศึกษา จากการศึกษาคพบความโหดร้ายของทหารญี่ปุ่นมีดังนี้ จากการบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่บอกว่าพวกญี่ปุ่นใช้แรงงานที่เป็นเชลยอย่างหนัก ใช้เสมือนไม่ใช่คนโดยเฉพาะกับชาวยุโรปที่เป็นศัตรูโดยที่ญี่ปุ่นจะไม่มีปราณีใดๆให้แก่พวกเขาเลย ใครทีู่้งานหรือทำงานได้ช้าก็จะใช้อาวุธทุบตีเชลยศึกให้ทำงานเร็วขึ้นแล้วทหารญี่ปุ่นเองก็จะไม่สนใจว่าเนื้อหนังของเชลยศึกจะเป็นแผลหรือไม่ ส่วนอาหารที่ทหารญี่ปุ่นให้เชลยศึกกินนั้นเป็นข้าวต้ม

และผสมกับเนื้อเล็กน้อยโดยอาหารแต่ละครั้งที่ทหารญี่ปุ่นทำให้กินนั้นแทบจะเรียกได้ว่าไม่มีประโยชน์เลยสำหรับการใช้แรงงานในการก่อสร้างทางรถไฟ (จากการศึกษามานี้จะพบว่าพวกทหารญี่ปุ่นไม่สนใจว่าเชลยจะมีสภาพเช่นไรและน่าจะเป็นการประหยังบประมาณในการทำอาหารเพราะถึงยังงี้ก็ยังเหลือเชลยศึกอีกจำนวนมาก) โดยการให้อาหารแก่เชลยศึกนั้นจะให้วันละ 2 มื้อ บางวันก็วันละ 1 มื้อเท่านั้นซึ่งทำให้เชลยศึกบางคนทนไม่ไหวจึงล้มตายกันเป็นจำนวนมากจากการขาดแคลนอาหาร ซึ่งบางคนก็เป็นโรคตายโดยที่ทหารญี่ปุ่นบางคนไม่ยอมให้รักษาและการรักษาจะมีแพทย์เพียงคนเดียวส่วนที่เหลือนั้นก็จะเชลยมาเป็นผู้ช่วยแพทย์โดยที่ยาในการรักษาก็ไม่มีเพียงพอ ในตอนนั้นมีผู้ป่วยจำนวนมากทำให้ยากต่อการรักษาเยียวยาเลยเปล่าให้ตายเป็นจำนวนมาก (ในตอนนี้ผู้ศึกษาเห็นว่าที่ทหารญี่ปุ่นต้องปล่อยให้เชลยศึกตายไปเป็นจำนวนมากเนื่องมาจากน่าจะเป็นการลดค่าใช้จ่ายในการรักษาคนไข้) ดังนั้นความโหดร้ายของทหารญี่ปุ่นจึงมีมากส่งผลให้มีคนประณามและเกลียดทหารญี่ปุ่น ทหารญี่ปุ่นยังเคยเข้าไปขโมยของขโมยสัตว์ต่างๆในหมู่บ้านของจุดพักสถานีต่างๆ และบางครั้งก็มีการข่มขืนชาวบ้านอีกด้วย สรุปได้ว่าความโหดร้ายของชาวญี่ปุ่นนั้นส่งผลกระทบกระเทือนให้แก่ประชาชนทั่วโลก ทั้งผู้ที่เกี่ยวข้องและผู้ที่ไม่เกี่ยวข้อง (ข้อสังเกตของผู้ศึกษาที่ชาวญี่ปุ่นต้องโหดร้ายเช่นนี้เนื่องจากชาวญี่ปุ่นนั้นเป็นชนชาติที่มีระเบียบวินัยเป็นอย่างมากดังนั้นเมื่อตนเองได้รับหน้าที่ควบคุมงานในการสร้างทางรถไฟจึงต้องเข้มงวดเป็นอย่างมากเพื่อที่จะได้ประสบความสำเร็จในการสร้างทางรถไฟที่มีเวลาจำกัด)

ทหารญี่ปุ่นคือ HERO ในดวงใจ

จากการรวบรวมข้อมูลสอบถามจากผู้เฒ่าผู้แก่หลังจากที่ได้เล่าถึงความโหดร้ายของทหารญี่ปุ่นไปแล้วอีกมุมหนึ่งของทหารญี่ปุ่นนั้นคือ ความดีที่ผู้เฒ่าผู้แก่ได้เล่าให้ฟังว่าชาวญี่ปุ่นนั้นส่วนมากจะเป็นมิตรกับชาวบ้าน โดยที่ทหารญี่ปุ่นจะพูดดีและทำตัวเหมือนกับเป็นญาติพี่น้องของพวกชาวบ้านคนหนึ่ง พวกทหารญี่ปุ่นยังให้การรักษาแก่ชาวบ้านโดยที่ชาวบ้านคนใดที่เป็นโรคหรือไม่สบายหรือบาดเจ็บก็สามารถเข้าไปรักษาได้โดยที่ชาวญี่ปุ่นจะไม่เก็บค่ารักษาใดๆเลยทั้งสิ้น โดยเฉพาะตามลายุ ที่เป็นคนทำงานกับชาวญี่ปุ่นที่สนิทสนมกับชาวญี่ปุ่นมา เพราะว่าตาทำงานกับญี่ปุ่นตั้งแต่อยู่ เมืองมลายูแล้วยังสร้างทางรถไฟยาวจนมาถึงเจดีย์สามองค์ ตาบอกว่าเขากับญี่ปุ่นนั้นเป็นเสมือนเพื่อนกันโดยที่ตานั้นแทบจะไม่ถูกทำโทษเลยก็ว่าได้ (จากการศึกษาสาเหตุที่ตาไม่ค่อยจะถูกทำโทษน่าจะมีสาเหตุมาจากตานั้นพูดได้หลายภาษาและตาเป็นคนที่มีอัธยาศัยดีเลยทำให้เป็นมิตรกับชาวญี่ปุ่น) ตามลายุนั้นยังเคยหนีออกมาจากค่ายอีกด้วย พอทหารญี่ปุ่นรู้จักไปตามให้ตากลับโดยพูดในเชิงขอร้องให้ตากลับมาอยู่อีกแต่ตาก็ปฏิเสธแต่แทนที่ทหารญี่ปุ่นจะทำร้ายหรือบังคับให้ตากลับไปยังค่ายทหารญี่ปุ่นกลับปล่อยตาไปเฉยๆและนี่ก็เป็นความดีหรือเรื่องประทับใจอีกเรื่อง

หนึ่งที่ตามลายมีความประทับใจจากญี่ปุ่นเรื่องรถไฟที่ใช้ในการขนของหรืออุปกรณ์นั้นเมื่อผ่านที่หมู่บ้านใดหมู่บ้านหนึ่งก็จะหยุดจอดให้ผู้คนในหมู่บ้านนั้นขึ้นไปโดยสารบนทางรถไฟด้วยซึ่งทำให้เป็นประโยชน์แก่ชาวบ้านเป็นอย่างมากโดยเฉพาะการคมนาคมที่สมัยนั้นต้องใช้เท้าเดินแต่เมื่อมีรถไฟเข้ามาเลยทำให้สะดวกต่อการเดินทางเป็นอย่างมากและจากเดินทางนี้เองทำให้เกิดการค้าขายขึ้นซึ่งก็ส่งผลต่อแม่ค้าพ่อค้าตามหมู่บ้านต่างๆ ให้มีรายได้เพิ่มอีกด้วย (จากการศึกษาของพวกเรา จะเห็นได้ว่าพวกทหารญี่ปุ่นจะได้กำไรหรือผลประโยชน์เหมือนกันในการให้ผู้คนในหมู่บ้านใช้รถไฟในการคมนาคมและในการค้าขายเพราะชาวบ้านก็จะซื้อทหารญี่ปุ่นมากขึ้นเป็นการสร้างความไว้วางใจให้แก่ชาวบ้านที่มีต่อทหารญี่ปุ่น) จากการรวบรวมข้อมูลต่างๆ นานา ในเรื่องความดีของทหารญี่ปุ่นนั้นถึงจะมีส่วนน้อยสำหรับผู้ที่ไม่เห็นความดีของทหารญี่ปุ่นแต่ก็สังเกตได้ว่าทหารญี่ปุ่นนั้นก็มีทั้งแง่บวกและแง่ลบซึ่งเป็นสิ่งที่มีอยู่แล้วในตัวคนของความเป็นคนที่มีทั้งดีและชั่วปะปนไป และนี่คือ Hero ในดวงใจอีกมุมหนึ่งของตัวคนทหารญี่ปุ่นที่ถูกฉายาตีพิมพ์

ความสัมพันธ์ของทหารญี่ปุ่นกับชาวบ้าน

จากการรวบรวมข้อมูลของผู้ศึกษาจากการศึกษาพบว่าความสัมพันธ์ของชาวบ้านกับทหารญี่ปุ่นในช่วงแรกที่ทหารญี่ปุ่นนั้นเข้ามาสร้างทางรถไฟชาวบ้านต่างก็กลัวหวาดระแวงกันว่าจะมาทำร้ายพวกชาวบ้านหรือเปล่าเพราะพวกทหารญี่ปุ่นนั้นมีอาวุธปืนและมีจำนวนคนมากเลยทำให้พวกชาวบ้านไม่แน่ใจจากการสร้างทางรถไฟนี้เองที่ทำให้ชาวบ้านเริ่มมีความมั่นใจขึ้นมาเพราะชาวญี่ปุ่นนั้นได้มีการจ้างให้สร้างทางรถไฟชาวบ้านจึงเริ่มมีความมั่นใจในตัวชาวญี่ปุ่นขึ้นมาซึ่งต่อมาทหารญี่ปุ่นกับชาวบ้านก็เริ่มสนิทกันหลังจากการสร้างทางรถไฟไปได้ระยะหนึ่งแล้วเพราะการสร้างทางรถไฟนั้นช่วยให้ชาวบ้านได้ขึ้นรถไฟไปยังหมู่บ้านถัดไปแล้วทางชาวบ้านเองก็ได้นำของมาขายซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่ดีขึ้นของชาวบ้านกับชาวญี่ปุ่นโดยที่ชาวบ้านสามารถที่จะกล้าพูดกล้าที่จะไปหาทหารญี่ปุ่นและหลังจากนั้นไม่นานหลังจากสร้างทางรถไฟไปถึงด่านพระเจดีย์สามองค์ความสัมพันธ์ของชาวบ้านกับชาวญี่ปุ่นจึงเป็นเสมือนเพื่อนที่อยู่กันมานาน (จากการศึกษาจะเห็นได้ว่าความสัมพันธ์ของชาวบ้านกับชาวญี่ปุ่นมีความสัมพันธ์ที่ดีขึ้นเหมือนทางรถไฟ คือยิ่งยาวยิ่งมีความสัมพันธ์ที่ดีขึ้น โดยผู้ศึกษาเห็นว่าญี่ปุ่นใช้ทางรถไฟในการเชื่อมความสัมพันธ์กับชาวบ้าน โดยการให้โดยสารรถไฟโดยที่ไม่ต้องเสียเงิน) จากความกลัวที่มีต่อทหารญี่ปุ่นหลังจากได้สร้างทางรถไฟจนถึงเจดีย์สามองค์ความกลัวเหล่านั้นก็ได้หายไป เหลือไว้แต่เพียงความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ความสัมพันธ์ของทหารญี่ปุ่นยังดีขึ้นไปหลังจากที่ให้ชาวบ้านเข้ารับการรักษาโรคได้โดยที่ไม่เสียเงิน บางครั้งชาวบ้านได้มีการนำข้าวของไปให้ชาวญี่ปุ่นก็มี แต่ส่วนมากจะเป็นการค้าขายระหว่างกันมากกว่าจนกระทั่งทหารญี่ปุ่นพ่ายแพ้สงคราม กำลังจกกลับไป

นั้นก็มีการล่าล่า ซึ่งทำเหมือนญาติพี่น้องที่กำลังจะจากกันไป ทหารญี่ปุ่นบางคนถึงขนาดได้เมียเป็นคนไทย และอยู่ในประเทศไทย คนไทยบางคนก็ตามกลับไปกับทหารญี่ปุ่น จึงเรียกได้ว่าชาวบ้านในตอนนั้น มีความสัมพันธ์ที่ดีกับทหาร ซึ่งหลายท่านที่ได้ให้การสัมภาษณ์มาก็ให้ความที่ตรงกันถึงเรื่องความมีน้ำใจของทหารญี่ปุ่นจากการศึกษาของพวกเราจะเห็นได้ว่าชาวบ้านกับทหารญี่ปุ่นมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันแต่ชาวญี่ปุ่นกับเชลยศึกแตกต่างกัน เพราะทหารญี่ปุ่นจะไม่มีความปราณีต่อเชลยศึก แต่กลับเป็นมิตรกับคนทั่วไป จึงแสดงให้เห็นว่าคนญี่ปุ่นนั้นเป็นผู้ที่มีอัธยาศัยดีต่อผู้คนทั่วไป

การสร้างทางรถไฟ

จากการรวบรวมข้อมูลของผู้ศึกษา จากการศึกษาพบว่าการสร้างทางรถไฟจริง ๆ นั้นเริ่มจากราชบุรี แล้วผ่านเข้ามาทางจังหวัดกาญจนบุรีจนถึงสังขละบุรี โดยการสร้างทางรถไฟได้เริ่มจากที่ หนองปรือ ซึ่งเป็สถานี่แรกจากอำเภอสังขละบุรีโดยการสร้างทางรถไฟนั้นเป็นไปไดยาก เพราะพื้นที่ส่วนใหญ่่นั้นเป็นป่าและยังมีหินกั้นทางไว้ จึงทำให้ทหารญี่ปุ่นต้องใช้กำลังจำนวนมากถึงขนาดที่ต้องจ้างแรงงานที่เป็นชาวบ้านเพิ่มขึ้น ซ้ำยังมีการใช้แรงงานอย่างหนักโดยการสร้างทางรถไฟทำงานกันแบบหามรุ่งหามค่ำทำให้มีผู้ตายจำนวนมากเหมือนกัน โดยสถานที่สร้างทางรถไฟที่ยากที่สุดคือหมู่บ้านของกาเริยเพราะเป็นพื้นที่ที่มีแม่น้ำไหลตัดผ่านเลยทำให้ต้องสร้างสะพานข้ามไปอีกฝั่งจึงต้องเพิ่มกำลังคนเข้าไปอีก (จากการศึกษาของพวกเราจะเห็นได้ว่าเมื่อใดที่ทหารญี่ปุ่นต้องการกำลังเสริมในการสร้างค่ายก็จะได้เพิ่มโดยทัน จึงเป็นที่สังเกตได้ว่านักโทษหรือเชลยศึกของทหารญี่ปุ่นนั้น คงมีจำนวนมากพอที่จะใช้ทั้งใช้ขว้างเลย) หลังจากการที่ต้องสร้างสะพานข้ามไปแล้วนั้น การสร้างยังเพิ่มความยากขึ้นไปอีก เนื่องจากโดนทิ้งระเบิดจากฝ่ายพันธมิตร จึงทำให้การสร้างทางรถไฟได้ยากลำบากแล้วยังต้องสร้างเฉพาะกลางคืนเพราะกลางวันนั้นไม่สามารถสร้างได้เนื่องจากจะถูกโจมตีจากฝ่ายทหารพันธมิตร ซึ่งกลางคืนนั้นเองเป็นสิ่งที่ทำได้ยากมากเพราะแสงในการมองทางในการสร้างทำได้ยากมาก จึงเป็นเหตุให้เกิดการเสียชีวิตเป็นจำนวนมาก บ้างก็ถูกระเบิดที่ทิ้งลงมาตาย บ้างก็ป่วยตาย ทำให้ต้องมีการเสริมคนเป็นจำนวนมาก หลังจากการสร้างสะพานเพื่อข้ามแม่น้ำไปแล้วจุดต่อมาที่สร้างผ่านคือเจดีย์สามองค์ซึ่งเป็นอีกจุดหนึ่งที่ทำให้มีคนตายเป็นจำนวนมาก (จากการศึกษาจะพบว่าสองจุดที่ผู้เฒ่าคนแก่เล่าให้ฟังจะเป็นจุดสำคัญในการสร้างทางรถไฟเป็นอย่างมากเพราะลักษณะทางภูมิศาสตร์ในสถานที่ไปศึกษานั้นเป็นพื้นที่ที่ยากต่อการสร้างทางรถไฟ)

โรคระบาด

จากการศึกษารวบรวมข้อมูลจากคนเฒ่าคนแก่ต่างๆ ได้สรุปการตายของคนงานและเชลยศึกที่ก่อสร้างทางรถไฟส่วนมากแล้วสาเหตุการตายมาจาก การระบาดของโรค ที่ในสมัยนั้นรักษากันไม่ได้เช่น โรคไข้มาลาเลีย โรคท้องร่วง โรคขาดแคลนวิตามิน เป็นไข้ตัวร้อนโดยโรคอหิวาตกโรคที่สมัยนั้นเป็นโรคที่ไม่สามารถรักษาได้เพราะไม่มียารักษาจึงเป็นโรคที่อันตรายและเมื่อเป็นโรคอหิวาตกโรค ก็จะไม่มีการรักษาเพราะกลัวที่แพร่เชื้อไปสู่คนอื่น ๆ จึงเป็นโรคที่น่าเกลียดจึงไม่มีใครอยากคบหากับคนที่ เป็นโรคนี้โรคนี้จึงเป็นโรคนี้จึงเป็นโรคที่น่ากลัวเพราะสามารถติดต่อกันได้อย่างรวดเร็วจึงทำให้มีผู้ตายเป็นจำนวนมาก โรคระบาดนี้เป็นอีกหนึ่งสาเหตุที่ทำให้งานไปได้ช้า เพราะทหารญี่ปุ่นเองบางคนยังเป็นโรคนี้เลย (จากข้อสังเกตของผู้ศึกษาการระบาดของโรคนี้สาเหตุน่าจะมาจากอาหารที่ไม่มีคุณภาพ ข้างยังไม่มีการดูแลสุขภาพอาหารอีกด้วยจึงเป็นสาเหตุที่ทำให้โรคนี้เกิดการระบาดอย่างหนักแพร่ได้อย่างรวดเร็ว) จึงทำให้ผู้คนที่ต้องระวังอย่างมากและการเป็นไข้มาลาเลียก็เป็นอีกหนึ่งสาเหตุที่สำคัญมากเพราะพื้นที่ส่วนมากจะเป็นป่าที่ยุงมากมาบวกับการทำงานตอนกลางคืนและมีเหงื่อมากเลยมีกลิ่นตัวทำให้ยุงกัดและทำให้เป็นไข้มาลาเลียโดยเฉพาะโรคนี้ทำให้เป็นอุปสรรคในการสร้างทางรถไฟจากตรงนี้เองเลยทำให้ทหารญี่ปุ่นต้องเพิ่มเชลยศึกให้มากขึ้นเพื่อทดแทนที่ขาดหายไปและจากที่เคยทิ้งศพคนที่ตายไว้ในป่าก็เปลี่ยนเป็นการฝังและการเผาเพื่อกันการแพร่ระบาดของโรคระบาดต่างๆที่เกิดจากศพโดยหมอที่รักษาผู้ป่วยต้องให้ช่วยแบกศพของคนตายออกไปวันละหลายศพ ทำให้เห็นคนตายมากกว่าคนที่รอดชีวิต (จากการสังเกตของผู้ศึกษาจะเห็นได้ว่าชาวญี่ปุ่นเองก็เริ่มเน้นความสะอาดเพื่อความปลอดภัยของคนในค่ายถ้าไม่อย่างนั้นจะไม่ก่อสร้างทางรถไฟ)

สถานที่ทางประวัติศาสตร์

จากการศึกษาจากผู้เฒ่าผู้แก่ที่ได้ไปสัมภาษณ์มานั้น จากการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งหมดพบว่า สถานที่ทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับทางรถไฟนั้นปัจจุบันได้เปลี่ยนไปมากแล้วเช่นหนองประโด่งซึ่งในสมัยก่อนหน้านั้นที่แห่งนี้เคยเป็นสถานที่แรกของการเข้ามาสร้างค่ายของญี่ปุ่นซึ่งญี่ปุ่นใช้เส้นทางนี้ในการเดินทางเข้าไปยังประเทศพม่าแต่ในตอนนี้สถานที่แห่งนี้เต็มไปด้วยทะเลสาบที่กว้างใหญ่หลังจากการสร้างเขื่อนของการไฟฟ้าโดยที่บริเวณทางรถไฟนั้นได้ถูกน้ำท่วมสามารถไปชมได้เพียงแค่นในฤดูร้อนเท่านั้นเพราะในฤดูร้อนนั้นน้ำจะลดลงสามารถเห็นทางรถไฟได้โดยที่ทางรถไฟจะมีเพียงเนินดินสูงๆแล้วหินจำนวนมากแต่ไม่มีหมอนรถไฟหรือรางรถไฟอยู่แล้วและได้มีการสร้างสะพานขึ้นเพื่อข้ามไปยังอีกฝั่งโดยสะพานที่สร้างขึ้นเป็นสะพานปูนที่มีลักษณะแข็งแรงและคงทนชาวบ้านจากเดิมที่เคยสร้างบ้านจากบนพื้นดินปรับเปลี่ยนตัวเองกลายเป็นสร้าง

บ้านแพอยู่กันเป็นจำนวนมาก อีก 1 สถานที่ที่เป็นประวัติศาสตร์ในการสร้างทางรถไฟก็คือของกาเรียซึ่งเป็นจุดที่ทหารญี่ปุ่นนั้นล่าบากมากในการสร้างทางรถไฟเพราะจะต้องสร้างสะพานข้ามแม่น้ำไหนดจะต้องระวังระเบิดไหนดจะต้องเก็บศพจึงทำให้จุดนี้ล่าบากมากในการสร้างทางรถไฟ ในปัจจุบันของกาเรียได้มีสถานะเป็นหนึ่งในหมู่บ้านจากทั้งหมดเก้าหมู่บ้านและเป็นสถานที่ท่องเที่ยวอีกสถานที่หนึ่งของผู้ที่มาท่องเที่ยวในอำเภอสังขละบุรี สะพานที่ทหารญี่ปุ่นไว้ใช้ข้ามแม่น้ำนั้นตอนนี้ได้ถูกสร้างทดแทนโดยเป็นสะพานปูนที่มีขนาดแข็งแรงและใหญ่กว่าเดิมโดยบริเวณข้างแม่น้ำก็จะมีร้านค้าไว้รองรับนักท่องเที่ยว การท่องเที่ยวเล่นน้ำในแม่น้ำของกาเรียนิยมเล่นมากในฤดูร้อน (ข้อสังเกตของผู้ศึกษาหลังที่จบสงครามโลกครั้งที่สอง หลังวันเวลาผ่านไปแล้วสถานที่ต่างๆที่เคยเป็นจุดสำคัญในการสร้างทางรถไฟนั้นปัจจุบันเป็นสถานที่ท่องเที่ยว ที่มีผู้คนมาท่องเที่ยวกันเป็นจำนวนมากไม่ว่าจะเป็นสะพานรันตี ของกาเรีย ซึ่งเป็นสถานที่สำคัญทั้งนั้นโดยเฉพาะชาวต่างชาติที่ต้องมาท่องเที่ยวชมสถานที่การก่อสร้างทางรถไฟในอดีตปีละ 1 ครั้ง) อีกหนึ่งสถานที่ที่สำคัญคือ ด่านเจดีย์สามองค์ซึ่งปัจจุบันเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญที่สุดในอำเภอสังขละบุรีซึ่งในครั้งอดีตนั้นเป็นเส้นทางที่สิ้นสุดในการสร้างทางรถไฟของญี่ปุ่นที่อยู่ในประเทศไทยและต่อเข้าไปยังประเทศพม่าซึ่งปัจจุบันได้รับการบูรณาการเป็นอย่างดีจนเป็นสถานที่สำคัญที่ขาดไม่ได้หากใครจะมาเที่ยวสังขละบุรีจะต้องแวะเวียนไปเที่ยวสักครั้งหนึ่ง ซึ่งตอนนี้หมู่บ้านพระเจดีย์สามองค์ก็มีความเปลี่ยนแปลงต่างไปมาจากเดิมมากจากที่เคยเป็นป่าตอนนี้กลับกลายเป็นสิ่งที่ดึงดูดผู้คนได้เป็นจำนวนมาก (ข้อสังเกตของผู้ศึกษาเหตุที่หมู่บ้านพระเจดีย์สามองค์มีผู้คนเข้ามาท่องเที่ยวอย่างไม่ขาดสายเนื่องจากมีหลายประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับเจดีย์สามองค์อย่างเช่น สงครามเก้าทัพ เส้นทางรถไฟเป็นต้นเลยทำให้เป็นที่ดึงดูดผู้คนเข้ามาเยี่ยมชมด้านพระเจดีย์สามองค์)

โลกทัศน์และการรับรู้ของคนในท้องถิ่นเกี่ยวกับสงครามโลกครั้งที่ 2

จากการศึกษาภาคสนามในการเก็บรวบรวมข้อมูลของนักเรียนโรงเรียนอุดมสิทธิศึกษาซึ่งได้รับทุนโครงการวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) จำนวน 5 คน ประกอบด้วย นายชูโต สืบวงศ์ชนะศึก นายสิโรจน์ นายเสน่ห์ สาลี นางสาวอังคณา ใต้ไธ้ และนางสาวทรศนันท์ ชันธิระจิโรจน์ ได้บันทึกคำบอกเล่าของชาวบ้านที่เคยมีเสียวประสบการณ์กับสงครามมหาเอเชียบูรพาและทหารญี่ปุ่นในอดีต

ผู้เกี่ยวข้องเหตุการณ์และยูววิจัยประวัติศาสตร์

บันทึกจากปากคำตาเตี้ย

ในสมัยนั้นตามีอายุประมาณ 17 ปี ตาเล่าว่าตามาทำงานกับญี่ปุ่น ตาเป็นชาวมลายู แต่เดิมอาศัยอยู่ที่ระยอง ประเทศมาเลเซียมาก่อนแล้วตาก็ได้มาทำงานกับญี่ปุ่นในการก่อสร้างทางรถไฟตั้งแต่เริ่มเรื่อยมาจนถึงอำเภอสังขละบุรี แล้วญี่ปุ่นได้ตั้งค่ายตรงหมู่บ้านหนองปะโด่ง (หมู่บ้านรันตีในปัจจุบัน) ญี่ปุ่นเรียกชื่อตาว่า ยีโร่

ตาเล่าว่าเชลยศึกที่ก่อสร้างทางรถไฟมีหลายเชื้อชาติ เช่น อินเดีย มาเลเซีย ฝรั่งเศส พม่า อังกฤษ เป็นต้น ในสมัยนั้นบริเวณที่ก่อสร้างทางรถไฟ เป็นพื้นที่ป่ากว้างเต็มไปด้วยสัตว์ป่าและในช่วงนั้นได้มีการแพร่ระบาดของไข้ป่า จึงทำให้ผู้คนล้มตายเป็นจำนวนมากและส่งกลิ่นเหม็นไปทั่ว

ตาอยู่กับญี่ปุ่นเป็นเวลา 3 ปีเต็มและได้ทำการก่อสร้างทางรถไฟเป็นเวลาประมาณ 1 ปี ส่วนมากการก่อสร้างทางรถไฟจะสร้างในเวลากลางคืนมากกว่าเวลากลางวัน เพราะเวลากลางวันต้องคอยระวังการโจมตีของศัตรู เชลยศึกที่สร้างทางรถไฟจะไม่มีการหยุดพัก ถ้าทหารญี่ปุ่นพบว่าใครแอบพักหรืออยู่ก็จะถูกตีด้วยไม้กระบองและถูกทำโทษอย่างทารุณและสาหัสบางคนถึงกับเสียชีวิต

ในสมัยนั้นรถไฟเป็นแบบระบบหัวจักรไอน้ำและระหว่างเส้นทางรถไฟจะมีสถานีเล็กๆที่ทำหน้าที่คล้ายกับปั๊ม และมีเชลยศึกคอยตัดและผ่าฝืนเก็บไว้ เพื่อเวลารถไฟมาจอดจะได้ส่งเชื้อเพลิงขึ้นไปบนรถไฟเพื่อจะได้เป็นเชื้อเพลิงในการเล่นของรถไฟและจะมีสถานีที่เล็กๆ เป็นจุดๆ อย่างนี้ไปตลอดเส้นทาง ขบวนของรถไฟจะมีประมาณ 44 ตู้

เรื่องอาหารการกินของเขลลียง เวลากินข้าวจะมีโรงอาหารให้นั่งกินพร้อมกัน แต่จะให้กินข้าวเพียงจานเดียวเท่านั้นแต่เป็นจานขนาดใหญ่ กับข้าวส่วนมากมักจะเป็นเนื้อวัว คนละ 1 ชิ้น กินอาหารวันละ 2 มื้อ

ต่อมาอีกไม่นานตาก็ได้หนีออกจากค่ายญี่ปุ่น เข้ามาอยู่ในหมู่บ้านของชาวกระเหรี่ยง และไม่เคยกลับมาที่ค่ายอีกเลย และเมื่อญี่ปุ่นรู้ว่าตาคือได้ไปตามตาคลับมา แต่ตาก็ปฏิเสธและในเวลาต่อมาอีกไม่นานทางประเทศญี่ปุ่นที่กรุงโตเกียวในเมืองฮิโรชิมา โดนทิ้งระเบิดทำให้เมืองทั้งเมืองเสียหายเป็นบริเวณกว้างจึงทำให้มีการออกคำสั่งให้ทหารที่ก่อสร้างทางรถไฟออกกองกำลังกลับประเทศ จึงทำให้การสร้างทางรถไฟไม่เสร็จสำเร็จ

ก่อนกลับทหารญี่ปุ่นได้ไปชวนตาคลับไปด้วย แต่ตาก็ปฏิเสธและทหารญี่ปุ่นได้ลือทางรถไฟบางส่วนกลับไปด้วย ส่วนรางรถไฟที่เหลือชาวได้เก็บไปใช้ประโยชน์ เช่น นำไปตีเป็นมิดจอบ เป็นต้น

จนทุกวันนี้ไม่มีรางรถไฟเหลือไว้ให้คนรุ่นหลังได้ดู เหลือไว้เพียงแต่ร่องรอยของเนินดินของทางรถไฟ และไม้หมอนของทางรถไฟที่เป็นซากหลงเหลืออยู่ ส่วนเขลลียงที่เป็นชาวอังกฤษและฝรั่งเศส ทหารญี่ปุ่นจะฆ่าทิ้งทั้งหมด เพราะถือว่าเป็นศัตรู ส่วนเขลลียงที่เหลือก็ฆ่าทิ้งเช่นกัน แต่บางส่วนก็หนีไปได้

บันทึกจากปากคำลุงอรุณ สังขเลลา อายุ 62 ปี

ตอนทหารญี่ปุ่นมาก่อสร้างทางรถไฟลุงมีอายุประมาณ 12 ปี ทหารญี่ปุ่นได้ตั้งฐานอยู่ตรงหมู่บ้านหนองปะโด่ง (หมู่บ้านรัตนในปัจจุบัน) และได้ก่อสร้างทางรถไฟ ซึ่งในสมัยนั้นสถานีที่ใหญ่ญี่ปุ่นได้เกณฑ์เขลลียงทำการก่อสร้างทั้งคืนทั้งวันโดยไม่มีการหยุดพัก เพื่อให้การก่อสร้างเสร็จอย่างรวดเร็ว และญี่ปุ่นจะมีศูนย์พยาบาลเฉพาะไว้สำหรับคนที่ไม่สบายและบาดเจ็บ

ญี่ปุ่นได้ทำการก่อสร้างนานประมาณ 1 ปี ในระหว่างการก่อสร้างนั้นทหารญี่ปุ่นก็มีการสู้รบกับพม่าหลายครั้ง และประกอบกับอีกหลายครั้งที่เครื่องบินมาบินรอบๆ ตรงค่ายญี่ปุ่นแล้วทิ้งระเบิด

สมัยนั้นเป็นรถไฟไอน้ำที่ใช้เป็นเชื้อเพลิง และญี่ปุ่นจะมีผู้คุมเส้นทาง เพื่อคอยส่งข้าวและป้องกันข้าศึกมาโจมตี

ชาวบ้านส่วนมากประกอบอาชีพ ทำไร่ ทำนา ทำสวน ค้าขาย โดยในบางครั้งญี่ปุ่นจะซื้อของกินในหมู่บ้านไปประกอบอาหารกินกัน ในสมัยนั้นส่วนมากจะใช้เงินญี่ปุ่นในการซื้อขาย

ส่วนรถไฟนั้นชาวบ้านสามารถใช้ในการสัญจรไปมาได้ โดยไม่เสียค่ารถไฟ ลุงเคยเล่าว่า ลุงมักจะขึ้นรถไฟไปขายขนมในค่ายเป็นประจำ และญี่ปุ่นเคยรักษาขาของลุงที่เป็นแผล

ขนาดใหญ่จนหายขาดเป็นปกติและต่อมาอีกไม่นานก็มีเครื่องบินมาทิ้งระเบิดในตอนกลางคืนและมีเสียงดังมาก ชาวบ้านต้องหาที่หลบกันข้างคนก็หลบได้ดิน บางก็หลบเข้าไปในป่า ทำให้ชาวบ้านต้องอยู่ด้วยความระมัดระวังอยู่ตลอดเวลา

ส่วนเคลยศึกที่ตายทหารญี่ปุ่นจะฝังไว้ในบริเวณใกล้เคียงกับค่ายทหารญี่ปุ่นและบางส่วนก็เผาทิ้ง และลุงเตี้ยเล่าว่าญี่ปุ่นถอนกำลังกลับเพราะว่าในเมืองหลวงของญี่ปุ่นได้มีการทิ้งระเบิดและได้มีการยอมแพ้สงครามจึงมีการถอนทัพกลับ

ตามลายเล่าเรื่องในเหตุการณ์เคลยศึก

ตามลาย หรือ นายสมัง วนาพิทักษ์กุล เป็นคนมาเลเซีย อาศัยอยู่ที่เมืองละแะโฮ ตอนนั้นตามมีอายุเพียง 17 ปี คาเรียนหนังสืออย่างเดียวไม่ได้ทำงาน ทหารญี่ปุ่นได้มาบอกกับครอบครัวว่าคาอยู่ไปก็ไม่ได้ทำงาน เรียนเพียงอย่างเดียว ทหารญี่ปุ่นจึงชวนตามมาช่วยสร้างทางรถไฟซึ่งจะนานประมาณ 6 เดือนเท่านั้นแต่คาที่ปฏิเสธและร้องไห้เพราะกลัว แต่ทหารญี่ปุ่นก็ไม่สนใจเอาเชือกมัดมือคาบังคับให้ตามาสร้างทางรถไฟ แล้วทหารญี่ปุ่นก็ได้เข้ามาคุยกับแม่ของตามานานเพียงแค่ 6 เดือน แม่ของตามจึงบอกว่าไปเถอะเพียงแค่ 6 เดือนเอง แปบเดียวแล้วกลับมาละ ทหารญี่ปุ่นก็เลยจับตามขึ้นรถมาปล่อยที่กาญจนบุรี คาที่เลยต้องสร้างทางรถไฟมาเรื่อยๆ ตั้งแต่เมืองกาญจน์ ผ่านไทรโยคที่ต้องระเบิดหินทำเป็นช่องเขาขาด แล้วผ่านทองผาภูมิมาทางรันตีมายังสังขละบุรี

ตามเล่าต่อว่า ก่อนที่จะสร้างทางรถไฟนั้นบริเวณนี้ปกคลุมไปด้วยป่ารกและมีทางรถ 10 ล้ออยู่ ทหารญี่ปุ่นจึงสร้างทางรถไฟตามทางรถ 10 ล้อ โดยทหารญี่ปุ่นจะแบ่งเคลยศึกออกเป็นจุดๆ แล้วสร้างทางรถไฟให้มาติดกัน

ในแต่ละวันนั้น คาและเชลยศึกจะตื่นประมาณตีสี่ตีห้า ล้างหน้าล้างตาเสร็จก็ต้องออกมาเข้าแถวอย่างเป็นระเบียบ ทหารญี่ปุ่นจะตรวจเช็คจำนวนคนและเชลยศึก เมื่อตรวจเสร็จแล้วก็จะปล่อยให้ไปกินข้าว ซึ่งอาหารที่นำมาเลี้ยงนั้นก็จะเป็ข้าวสุกแต่เป็นข้าวที่ได้มาจากข้าวสารที่ไม่มีคุณภาพ ส่วนกับข้าวก็จะเป็นเนื้อสัตว์คนละ 1 – 2 ชิ้น แต่ถ้าเป็นผักต่างๆเชลยศึกก็ต้องปลูกกินเอง (เชลยศึกบางส่วนมีหน้าที่ทำอาหาร ปลูกผัก และเผื่อค่าย) ซึ่งข้าวที่ได้มาก็ต้องแบ่งไว้ส่วนหนึ่งเพื่อไปกินเป็นมื้อเที่ยง เมื่อกินเสร็จแล้ว ประมาณ 7 โมง ก็ต้องออกไปทำงานซึ่งในการออกไปทำงานนั้นก็ต้องเดินทางโดยการเดินเท้าเปล่าเป็นระยะทางที่ไกลมากพอสมควรอีกทั้งยังต้องเดินอย่างเป็นระเบียบ เมื่อถึงจุดที่ต้องสร้างทางรถไฟแล้ว ทหารญี่ปุ่นก็จะให้เริ่มทำงานทันทีโดยไม่ให้หยุดพักเลยจะพักได้ก็ต่อเมื่อทหารญี่ปุ่นสั่งให้พักเท่านั้น โดยเวลาที่พักนั้นจะต้องนั่งนิ่งๆ เหมือนกับการนั่งสมาธิไม่ให้มีการเคลื่อนไหวใดๆ ทั้งสิ้น และไม่ให้อะไรของมาเล่น แม้แต่การพูดคุยกันก็ไม่ให้พูด หากใครฝ่าฝืนจะถูกสั่งให้ทำงานต่อคนเดียวทุกๆ ที่เพื่อนๆ ยังนั่งพักอยู่ และเวลาทำงานนั้นจะต้องเข้าแถวหน้ากระดานอย่างเป็นระเบียบ แล้วทหารก็จะคอยนับเลขเพื่อให้ทำงานอย่างเป็นจังหวะพร้อมๆ กัน เช่น การขุดหินขุดดินทหารจะนับ 3 2 1 ก็ต้องยกจอบขึ้น แล้วก็นับ 1 2 3 ก็ต้องขุด แล้วก็นับ 3 2 1 ก็ต้องยกจอบขึ้น เป็นอย่างนี้ตลอด ส่วนการแบกเหล็กรางรถไฟก็เช่นกัน ทหารญี่ปุ่นก็จะแบ่งกลุ่มให้ กลุ่มละ 8 คน โดยที่จะไม่สนใจว่าจะตัวเล็กหรือตัวใหญ่ จะสูงหรือเตี้ยแต่เมื่อนับ 1 2 3 ก็ต้องแบกขึ้นไหล่ให้ได้ทุกคน ถ้าคนใดไม่ยอมแบกก็จะถูกทุบตี หรือลงโทษ เมื่อถึงตอนเที่ยงเชลยศึกก็จะได้พักกินข้าวเที่ยง แล้วก็ต้องทำงานต่อจนถึง 6 โมงเย็น ถึงจะกลับที่พักได้ แล้วเข้าแถวรับข้าว หลังจากกินข้าวเสร็จก็ให้เข้านอน

ในการอยู่ที่ค่ายนั้นคาจะมีหน้าที่หลายอย่าง เช่นการทำกับข้าวให้หัวหน้าทหารญี่ปุ่นยกอาหารไปให้ทหารญี่ปุ่นกิน รวมทั้งคอยปิดและไล่แมลงวันให้แก่หัวหน้าญี่ปุ่นตอนกินข้าว จากนั้นก็ต้องนำจานข้าวไปล้าง บางวันทหารญี่ปุ่นก็จะให้คาไปสร้างทางรถไฟโดยที่ทหารญี่ปุ่นจะให้ค่าแรง วันละ 2 บาท แต่จะให้เป็ครั้งๆ ไป เช่น 5 – 7 วันจะให้ครั้งหนึ่ง ส่วนเชลยศึกคนอื่นจะให้ครั้งละ 2 สลึง

ส่วนเชลยศึกที่ไม่สบาย พอตรวจดูแล้วเห็นว่าไม่สามารถช่วยได้ก็จะถูกปล่อยให้ตาย แล้วจะนำไปฝังหลุมละ 5 – 6 ศพโดยให้เชลยศึกคนอื่นๆ ไปฝัง แต่ถ้าคนอื่นที่ไม่เป็นอะไรมากนักก็จะให้กินยา ถ้าเชลยศึกคนไหนหนีออกจากค่าย ทหารก็ออกตามหาและเมื่อเชลยศึกคนไหนถูกจับได้ก็จะถูกยิงหรือฆ่าให้ตาย

เวลาที่มีเครื่องบินมาทิ้งระเบิด หรือมีภัยเกิดขึ้นทหารญี่ปุ่นก็ส่งสัญญาณเตือน ต่างคนก็ต่างหาที่หลบภัย บางคนจะแอบหนีออกจากค่ายไปเลย เมื่อเครื่องบินทิ้งระเบิดกลับไปทหารญี่ปุ่นก็

จะส่งสัญญาณให้ออกมาจากที่หลบภัยได้ แล้วก็ให้มาเข้าแถวเพื่อตรวจจำนวนคนงานและเชลยศึก แล้วก็ถูกส่งให้ไปทำงานต่อ

ในการสร้างทางรถไฟในเขตอำเภอสังขละบุรีนั้นมีจุดหนึ่งที่ลำบากมากคือบริเวณหมู่บ้านของกาเรียว เนื่องจากมีแม่น้ำขึ้น จึงต้องสร้างสะพานข้ามไป ในสร้างครั้งแรกได้มีเครื่องบินมาทิ้งระเบิดจึงทำให้สะพานที่ถูกสร้างไว้เพื่อเป็นทางข้ามนั้นถูกทำลาย ให้เสียหาย แล้วก็สร้างอีกครั้งที่เดิมก็ถูกเครื่องบินมาทิ้งระเบิดอีกครั้งทำให้เกิดความเสียหาย แล้วยังทำให้เชลยและคนงานตายเป็นจำนวนมาก และที่สำคัญที่สุดก็คือทำให้เสียเวลาในจุดนี้มาก จึงทำให้ทหารญี่ปุ่นปรับเปลี่ยนเส้นทางรถไฟใหม่ โดยการย้ายขึ้นไปสร้างทางด้านบนซึ่งห่างจากจุดเดิมประมาณ 700 – 800 เมตร (ซึ่งขนานกับสะพานในปัจจุบัน) และช่วงนี้เองจึงทำให้เชลยศึกถูกใช้งานอย่างทารุณ โดยถูกใช้งานทั้งกลางวันและกลางคืนเพื่อเป็นการรักษาเวลาแทนเวลาที่ล่าช้าไปให้ทันกำหนดการ จนกระทั่งสำเร็จ และผ่านไปยังด่านพระเจดีย์สามองค์ (พญาทองซู) เข้าไปยังประเทศพม่า

บางวันมีชาวบ้านได้เข้ามาขายปลา และขนมต่างๆ ในค่ายซึ่งมีราคาแพงมาก จนเชลยศึกไม่มีเงินมากพอที่จะซื้อกินได้ ซื้อกินได้เฉพาะขนม ส่วนปลานั้นซื้อกินไม่ได้เพราะราคาแพงมาก ราคาตัวละ 50 บาท

บางครั้งทหารญี่ปุ่นจะเข้าไปซื้อของในหมู่บ้าน แล้วมีการเข้าสถานบริการทางเพศ ทหารญี่ปุ่นจะเข้าไปใช้บริการและไม่ยอมเสียค่าบริการเป็นเช่นนี้ประจำ

ทางด้านเสื้อผ้าทหารญี่ปุ่นจะให้กระสอบผ้า 1 ใบ แจกแบ่งกัน 3 คน เวลานอนก็ไม่มีผ้าห่ม ยิ่งช่วงหน้าฝน ก็ต้องนอนตากฝนทนเปียกทนหนาว หากใครทนไม่ไหวทหารญี่ปุ่นก็จะปล่อยให้ตาย

ดาทำงานกับพวกญี่ปุ่นเป็นเวลาทั้งสิ้น 3 ปี สร้างทางรถไฟ 1 ปี และดาก็ได้หนีออกมาจากค่ายทหารญี่ปุ่นเข้ามาอาศัยอยู่ในหมู่บ้านของชาวกะเหรี่ยง พอทหารญี่ปุ่นรู้ก็ได้มาตามดาที่หมู่บ้านดาก็เลยหนีโดยการปีนขึ้นไปแอบบนต้นไม้เพื่อไม่ให้ถูกจับได้

รถไฟที่ใช้ในสมัยนั้นเป็นแบบเครื่องจักรไอน้ำและจะมีเชลยศึกคอยผ่าฟันไว้ใช้ในการขับเคลื่อนในรถไฟนั้น จะขนอาวุธเพื่อไปทำสงครามและขนอาหารเสบียง

ต่อมาญี่ปุ่นได้แพ้สงครามทำให้มีคำสั่งส่งถอนกำลัง จึงทำให้ทหารญี่ปุ่น ต้องถอนกำลังกลับ ระหว่างเดินทางกลับบางคนก็ฆ่าตัวตาย ก่อนกลับหัวหน้าญี่ปุ่นได้ส่งจดหมายถึงดาว่าจะกลับบ้านแล้ว แต่ดาได้ปฏิเสธกลับไปญี่ปุ่นว่าดาไม่กลับแล้ว เพราะตอนนี้ดาทำงานอยู่กับสาว ๆ ทำให้เกิดความผูกพันรักเกิดความรัก หลังจากนั้นดาก็ไม่ได้กลับไปอีกเลย ดาบอกว่าจากที่ญี่ปุ่นบอกไว้ว่าจะกลับมาภายใน 6 เดือน แต่ตอนนี้ผ่านมาแล้ว 60 ปี ยังไม่ได้กลับเลย

ในความรู้สึกของตาบอกว่าไม่เคยถึงญี่ปุ่นไม่ชอบและเกลียดอีก ตามากับเพื่อนตั้ง 5000 กว่าคนเหลือแค่ประมาณ 20-30 คนเพราะความทารุณโหดร้ายและการใช้งานอย่างหนักของญี่ปุ่นทำเพื่อนๆของตาสัมตายนั่นไปเกือบหมด จึงทำให้ตาไม่ชอบญี่ปุ่น

ลุงสมชัยนักการภารโรงผู้เห็นคุณค่าทางประวัติศาสตร์

ลุงสมชัยเป็นภารโรงที่ โรงเรียนบ้านช่องกาเรียน ตอนนี้อายุได้ 58 แล้วลุงเล่าว่าตั้งแต่ที่ลุงเข้ามาเป็นภารโรงที่นี่ลุงก็ได้พบกับนักท่องเที่ยวเป็นจำนวนมากที่มาเยี่ยมชมซากทางรถไฟที่สร้างไม่สำเร็จตาบอกว่าพวกเราเป็นเด็กกลุ่มแรกเลยที่มาสอบถามเรื่องการสร้างทางรถไฟเพราะส่วนมากแล้วจะมีแต่ผู้ใหญ่หรือนักท่องเที่ยวเท่านั้นที่จะมาสอบถามเกี่ยวกับทางรถไฟ โดยที่นักท่องเที่ยวเหล่านั้นพอได้มาพบเจอก็เลยเล่าประวัติความเป็นมาให้กับลุงฟังแต่ก่อนลุงไม่รู้เรื่องราวเหล่านี้เท่าไรหรอกแต่พอนักท่องเที่ยวมาทุกปีเล่าให้ฟังทุกปีเลยจำได้หมดทุกอย่าง ลุงยังเล่าให้ฟังอีกด้วยว่าการสร้างทางรถไฟที่บริเวณแม่น้ำของกาเรียนนั้นตอนนั้นสร้างได้ยากมากเพราะต้องสร้างข้ามแม่น้ำและยังโดนเครื่องบินโจมตีทิ้งระเบิดถึง 2 ครั้ง 2 คราทำให้ต้องเลื่อนจุดในการสร้างขึ้นมาด้านบนเป็นระยะทาง 800 เมตรจนสร้างสำเร็จการก่อสร้างครั้งที่ 3 นี้ทหารญี่ปุ่นได้ใช้แรงงานอย่างไม่ปราณีโดยใช้งานทั้งวันทั้งคืนเพื่อที่จะได้เสร็จทันตามกำหนดเวลา ลุงสมชัยเองเคยไปดำน้ำแล้วเจอเศษเหล็กที่ใช้ในการสร้างทางรถไฟลุงจึงดำน้ำหาอีกปรากฏว่าพอลำได้นำมีอีกเป็นจำนวนมากแต่ไม่สามารถที่จะดำหาต่อได้เพราะบางพื้นที่เป็นน้ำลึกเสี่ยงต่อการเกิดตะกั่วซึ่งลุงสมชัยเองก็นำเศษเหล็กมาเก็บไว้ที่บ้านของตน ลุงเล่าต่อไปว่าหลุมระเบิดที่เกิดขึ้นหลังโรงเรียนบ้านช่องกาเรียนนั้นก็เกิดขึ้นจากระเบิดที่ถูกทิ้งลงมาทำให้เกิดเป็นหลุมขนาดใหญ่ โดยภาพรวมแล้วนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะนำแผนที่มาเองโดยแผนที่ที่นักท่องเที่ยวเหล่านั้นนำจะได้จาก ปู่ของพวกเขาก็เคยเป็นเฉลยศึกอินเตอร์เน็ต โดยโรงเรียนบ้านช่องกาเรียนนั้นจะเป็นจุดที่มีนักท่องเที่ยวผ่านเป็นจำนวนมากจึงทำให้ตาได้รับรู้ประวัติศาสตร์ไปในตัว

ยาสุ ญี่ปุ่นผู้ตามหาอดีต

คุณยาสุเป็นชาวญี่ปุ่นที่เข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทยโดยเข้ามาในประเทศไทยเป็นเวลา 1 ปีแล้วตลอดระยะเวลา 1 ปีที่ผ่านมา คุณยาสุได้ศึกษาภาษาไทยโดยให้เหตุผลที่เลือกมาเที่ยวประเทศไทยเพราะ เป็นประเทศที่สวยงาม ผู้คนมีน้ำใจซึ่งกันและกัน และสาวไทยก็น่ารักแต่เหตุผลหลักของการมาท่องเที่ยวประเทศไทยคือคุณยาสุได้เข้าอินเตอร์เน็ตที่ญี่ปุ่นแล้วเจอแผนที่ทางรถไฟที่ขึ้นอยู่บนเว็บทำให้เกิดความสนใจเลยเลือกที่จะมาเที่ยวประเทศไทยโดยได้ปรินออกมา

คุณยาสูใช้เวลาในการเรียนภาษาไทยอยู่หนึ่งปีก็สามารถพูดและเขียนได้เป็นบ้างคำ ตอนที่พบคุณยาสูนั้นคุณยาสูกำลังถ่ายรูปเศษซากทางรถไฟที่หลงเหลืออยู่ที่โรงเรียนบ้านชองกาเรีย หลังจากนั้นจึงได้เข้าไปถามคุณยาสูก็เลยให้ดูแผนที่แล้วชี้ให้เห็นถึงจุดต่างๆที่อยู่ในอดีตเคยสร้างทางรถไฟโดยแผนที่ที่คุณยาสูให้ดูนั้นเป็นภาษาญี่ปุ่นทำให้อ่านไม่ออกแต่หลังจากดูรูปแล้วก็เข้าใจว่าตรงไหนคือทางรถไฟหลังจากนั้นเราพาคุณยาสูไปยังถ้ำที่ถูกขุดไว้ซึ่งคุณยาสูบอกว่าเป็นอะไรที่น่าตกใจมากเพราะในแผนที่หรือในเว็บนั้นไม่มีเขียนกล่าวเอาทำให้คุณยาสูถ่ายรูปไว้เป็นที่ระลึกจำนวนมากจากนั้นได้พาไปชมสถานที่สุดท้ายคือด่านเจดีย์สามองค์ซึ่งก่อนที่คุณยาสูจะกลับก็ขอบอกขอใจเป็นการใหญ่เลยที่พาไปดูสถานที่ต่างๆและคุณยาสูบอกว่าในเดือนมีนาคมนี้จะกลับไปประเทศญี่ปุ่นแล้ว

บทสรุป

หลังเหตุการณ์การเกิดสงครามแห่งประวัติศาสตร์นี้ยังได้มีร่องรอยที่บุคคลในสมัยนั้นเหลือไว้ ทั้งด้านนามประเพณี วรรณกรรม มีทั้งการเขียนศิลาจารึกไว้บนแผ่นผนังคงมีร่องรอยศิลาปลักหักพัง มีวัดเก่าหรือโบสถ์สำคัญต่างๆ ในสมัยนั้นและยังมีเครื่องครัวที่แตกพังกรบไว้เพื่อได้แสดงถึงว่าพื้นที่ในชุมชนแห่งนั้นมีการเป็นอยู่ที่สมบูรณ์มีการดำรงอยู่อย่างไร หรืออาจมีการดูจากลายของวัตถุที่ฝังอยู่ว่าสมัยนั้นมีการพัฒนาการทางศิลปกรรม หัตถกรรม เช่นดังปัจจุบันที่ยังด่านเจดีย์สามองค์ที่มีที่มาจากสมัยศึกสงคราม คือการสู้รบกับพม่าและกะเหรี่ยง มอญ ญี่ปุ่น-พม่า ได้มีการใช้ก้อนหินในการนำมาเป็นตั้งกองไว้ เพื่อทำให้กลุ่มคนที่เดินทางมาลี้ภัยหลังนั้นได้รู้ว่ากลุ่มเดียวกันหรือพวกเดียวกันมาใช้เส้นทางนี้ในการกลับเข้าไปในประเทศ นานๆไปหลายปีได้มีการพัฒนาให้หินสามกองนี้ได้สร้างสร้างให้เป็นลักษณะที่สวยงามได้ปั้นก่อให้เป็นเจดีย์ขึ้นและนำผ้าสามสีมาผูกไว้อย่างสวยงาม เป็นสักการะกราบไว้ของคนในหมู่บ้านและผู้คนที่มาเที่ยวในด่านเจดีย์สามองค์และยังได้เป็นที่รู้จักกันเป็นจำนวนมากของด่านเจดีย์สามองค์และยังเป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยวให้มาสืบค้นประวัติในการศึกษา สารคดี และบันเทิงคดี ฯลฯ จวบจนทุกวันนี้ยังคงมีผู้เข้ามาเที่ยวอยู่กันไม่ขาดสายและยังสนใจในการที่จะสืบค้นข้อมูลให้เป็นแหล่งประวัติศาสตร์ทำความเข้าใจให้ผู้ที่สนใจ อยากทำการเขียนเกี่ยวกับความเป็นมาของเจดีย์สามองค์ ในตัวด่านเจดีย์สามองค์ยังมีเส้นทางรถไฟอีกที่มีการเชื่อมต่อระหว่างฝั่งไทยกับฝั่งพม่า มีความยาวระยะทางไปจนถึงประเทศพม่า แต่ตอนนี้คงเหลือไว้เพียงร่องรอยเท่านั้นเพราะในปัจจุบันได้มีการสร้างทางรางอย่างที่มีความสมบูรณ์เข้ามาในหมู่บ้านจึงทำให้มีเหลือเพียงแค่บางจุดเท่านั้นที่จะมองเห็นได้ในพื้นที่ด่านเจดีย์สามองค์ และในสมัยนั้นมีลูกบ้านประชากรหลายเชื้อชาติที่ต้องสูญเสียเลือดเนื้อให้แก่การแย่งชิงดินแดน พื้นที่ ฝั่งไทย-พม่า แย่งชิงอำนาจกันอยู่ทั้งทหารกะเหรี่ยงและทหารพม่ารวมทั้งทหาร

มอญด้วย จวบจนปัจจุบันก็ยังต้องทหารไทยมาดำเนินหน้าที่ให้การควบคุม การขึ้นลงของประชากร ในหมู่บ้านมีการตรวจสอบการขนส่งสินค้าที่จะนำขึ้นลง เพราะฝ่ายพม่ารวมประชากรยังคงมีการ แอบขนสินค้าขึ้น-ลงโดยไม่ยอมเสียภาษีทุกๆด้านรอบหมู่บ้านบางครั้งมีการแอบขนเฟอร์นิเจอร์เข้าไปขายต่อในเมืองอีกด้วย

สังคมปัจจุบันนี้คงสงบนิ่งแต่ด้านขึ้นลงนั้นยังคงปิดไว้ แต่ความสูญเสียของผู้คนที่ต้องสู้รบนั้นมีไม่น้อยลงเลย ต้องสูญเสียเลือดเนื้อ กลุ่มคนคนที่รัก เสาหลักของคนในครอบครัว จึงเป็นสิ่งที่จะคงติดและเป็นปรากฏการณ์ที่ฝังจิตใจของผู้ที่รอดชีวิตมากในตอนนั้น เหลือเพียงความทรงจำ ที่มีไว้ในเวลาที่ผ่านมาไปในอดีตก่อนนั้นสร้างความหนักใจสูญเสียขวัญกำลังใจให้กับลูกบ้านในหมู่บ้านพระเจดีย์สามองค์ แต่ว่าหลังจากเหตุการณ์สงบลงทำให้มีนักท่องเที่ยวมาเที่ยวทำให้เศรษฐกิจฟื้นฟูผู้คนต่างขายของให้กับนักท่องเที่ยวทำให้มีรายได้เข้าสู่ครอบครัวโดยเฉพาะของฝาก ที่จำหน่ายได้เป็นจำนวนมาก อีกที่หนึ่งที่มีประวัติศาสตร์เกี่ยวกับเส้นทางรถไฟคือชองกาเรียที่ปัจจุบันนี้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญในฤดูร้อนเพราะนักท่องเที่ยวจะมาพักผ่อนและเยี่ยมชมสถานที่เคยเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์เส้นทางรถไฟบริเวณริมแม่น้ำชองกาเรียจากเดิมที่เป็นเพียงป่า ปัจจุบันกลายเป็นที่ทำมาหากินของชาวบ้านในหมู่บ้านชองกาเรียไปแล้วโดยการทำอาหารริมน้ำขาย ทำให้กลายเป็นอาชีพหลักของชาวบ้านและบริเวณนั้นก็ยังมีการทำอาชีพประมงอยู่โดยจับสัตว์ไปขายในตลาดหรือนำมาประกอบอาหารซึ่งก่อให้เกิดการเป็นการดำรงชีวิตแบบพอเพียง

วัดเก่าจมน้ำ อีกหนึ่งทางเลือกของการท่องเที่ยวในอำเภอสังขละบุรีเป็นวัดที่ถูกน้ำท่วมจากการสร้างเขื่อนทำให้เกิดชื่อเมืองว่าเมืองบาดาลลักษณะเป็นวัดมีรูปรางลักษณะเป็นวัดของชาวมอญซึ่งเป็นวัดที่หลวงพ่อดุตตะมะสร้างขึ้นโดยที่การที่จะไปท่องเที่ยวเมืองบาดาลแนะนำให้ไปช่วงฤดูร้อนเพราะน้ำจะลดทำให้สามารถมองเห็นวัดได้การเดินทางไปยังวัดเก่าหรือเมืองบาดาลต้องขึ้นเรือไปประมาณ 20-30 นาทีเมื่อไปถึงจะพบหอระฆัง พระพุทธรูป โบสถ์ เจดีย์ ซึ่งถูกน้ำกัดกร่อนเลยทำให้บางส่วนของวัดหายไป

สะพานรันตีก็คือสถานที่ท่องเที่ยวอีกสถานที่หนึ่งที่มีความเกี่ยวข้องทางด้านประวัติศาสตร์โดยเมื่อในอดีตกาลก่อน(สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2) บริเวณรันตีจะเป็นสถานที่ตั้งค่ายของชาวญี่ปุ่น คนงาน วิศวกร กรรมกร เกลยศึก ที่มาสร้างทางรถไฟ โดยในที่ตรงนี้จะเป็นค่ายหลักของชาวญี่ปุ่นในค่ายนั้นจะประกอบไปด้วยโรงพยาบาล ที่กักขังเกลยศึก โรงเรียน (แต่ก่อนนั้นเรียกสถานที่ตรงนี้ว่า หนองประโด่ง) สถานที่ตรงนี้เป็นสถานที่ที่มีคนตายเป็นจำนวนมากเพราะว่ามีการทิ้งระเบิดของฝ่ายชาวยุโรปหลายครั้งและการเกิดโรคระบาดหลายอย่างจึงเป็นสาเหตุที่ทำให้มีคนตาย ปัจจุบันสถานที่ตรงนี้ถูกน้ำท่วมจากการสร้างเขื่อนกักเก็บน้ำจึงทำให้ร่องรอยการสร้างทางรถไฟถูก

พัดหายไหลไปตามกระแสน้ำโดยที่การที่จะไปท่องเที่ยวสะพานรันดินั้นแนะนำให้มาในช่วงฤดูร้อน เพื่อที่จะได้มาเห็นร่องรอยของทางรถไฟที่ยังโผล่ให้เห็นอยู่เป็นเนินดิน

อภิปรายผล

เรื่องราวทางประวัติศาสตร์เป็นเรื่องราวที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ต่อคนรุ่นหลังที่จำเป็นต้องศึกษาเพื่อเป็นการยกระดับเรื่องราวที่เกิดขึ้นทางประวัติศาสตร์เพื่อให้คนรุ่นต่อๆ ได้รับรู้และเห็นคุณค่าของประวัติศาสตร์เพราะว่าบ้านเมืองของเรามีวันนี้ได้ก็เพราะบรรพบุรุษของเราได้เสียเลือดเนื้อและเสียสละประโยชน์ส่วนตัวเพื่อประโยชน์ส่วนรวมและเพื่อป้องกันรักษาบ้านเมืองของเรามาจนปัจจุบันและในสงครามมหาเอเชียบูรพาครั้งนี้เองก็นับว่าเป็นเหตุการณ์หนึ่งที่ทำให้เรารู้สึกถึงความอดทน เสียสละ และความกล้าหาญของผู้เฒ่าผู้แก่ที่อยู่ในสมัยสงครามมหาเอเชียบูรพาครั้งนั้นและจากการที่เราไปสัมภาษณ์ผู้เฒ่าผู้แก่ที่เคยร่วมหรือทันเหตุการณ์ในช่วงสงครามนั้นยิ่งทำให้เรารู้สึกถึงคุณค่าของประวัติศาสตร์มากขึ้นเพราะก่อนที่จะเป็นประวัติศาสตร์นั้นไม่ใช่เรื่องง่ายๆ และความทรงจำของทั้งผู้สัมภาษณ์และผู้ให้สัมภาษณ์ ซึ่งผู้ให้สัมภาษณ์ก็คือผู้เฒ่าผู้แก่ที่ทันช่วงเหตุการณ์สงครามมหาเอเชียบูรพา เช่น ช่วงหนึ่งของการสัมภาษณ์ที่ผู้สัมภาษณ์ได้ถามผู้เฒ่าผู้แก่ว่า “รู้สึกอย่างไรกับเหตุการณ์สงครามมหาเอเชียบูรพาในครั้งนั้นและในการสร้างเส้นทางรถไฟ” ผู้เฒ่าผู้แก่ตอบว่า “เหตุการณ์ก็ได้ผ่านมานานแล้ว ไม่อยากรื้อฟื้นแต่ที่สำคัญคืออยากให้คนรุ่นหลังเห็นความสำคัญและจะได้ไม่ลืมไป แต่ลูกก็เต็มใจที่จะเล่าถึงเหตุการณ์ต่างๆ ให้ฟังถึงแม้ว่ามันจะเป็นช่วงเวลาที่ยาวนานๆ เพราะลูกต้องทนทรมาน ต้องทนหิวก็อดทน และถึงมือไม่มันจะพองมาก แผลไหนต้องทนเห็นหลายสิ่งหลายอย่างทั้งเรื่องการเข่นตีเชลยศึกหรือเชลยที่ถูกทรมานตายต่อหน้าต่อตา ก็ตาม” และนี่ก็เป็นความรู้สึกดีๆ ที่อยู่ในใจของผู้เฒ่าผู้แก่ตนเอง และในความรู้สึกของผู้สัมภาษณ์เองก็รู้สึกดีใจและภูมิใจที่ได้รับรู้ถึงเหตุการณ์ต่างๆ ทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญ และรู้สึกเห็นคุณค่าของประวัติศาสตร์ไทยและความเสียสละของผู้เฒ่าผู้แก่ในสมัยก่อน

ในปัจจุบันเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ในการก่อสร้างเส้นทางรถไฟสายไทย-พม่า นั้นก็ได้ถูกรื้อฟื้นขึ้นมาอีกครั้งรวมถึงหลักฐานต่างๆ ที่ยังคงหลงเหลืออยู่ ก็ได้จัดทำเป็นพิพิธภัณฑ์เพื่อให้คนรุ่นหลังได้เข้าไปเยี่ยมชมและศึกษา เช่น พิพิธภัณฑ์ช่องเขาขาด อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี ก็เป็นพิพิธภัณฑ์อีกแห่งหนึ่งที่มีการจัดตั้งวัตถุต่างๆ หรือหลักฐานต่างๆ ที่อยู่ในช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพา ในการก่อสร้างเส้นทางรถไฟสายไทย-พม่านั้นรวมถึงวิถีทัศน์ที่ได้มีไว้ให้ผู้เข้าไปเยี่ยมชมนั้นได้รับดูและได้เก็บเกี่ยวความรู้รวมถึงรูปภาพเก่าๆ ที่เกี่ยวกับการก่อสร้างเส้นทางรถไฟสายไทย-พม่าที่หาดูได้ยาก ได้ตั้งโชว์ไว้ให้ชมและศึกษากัน

ส่วนในอำเภอสังขละบุรีเองก็มีหลักฐานและร่องรอยต่าง ๆ มากมายที่เกี่ยวกับร่องรอยของการสร้างรถไฟสายไทย-พม่า ยกตัวอย่างเช่น เนินดินของเส้นทางรถไฟที่สะพานรันตี และตัดมายังอำเภอสังขละบุรีผ่านไปยังด่านพระเจดีย์สามองค์, ร่องรถไฟที่หลงเหลืออยู่ตรงด่านพระเจดีย์สามองค์, แท่งน้ำที่ถูกก่อสร้างขึ้นเพื่อนำน้ำไปใช้ในค่ายของทหารญี่ปุ่นทั้งในการก่อสร้างเส้นทางรถไฟและเส้นทางเดินรถที่ถูกก่อสร้างขึ้นเป็นแท่นปูนเพื่อข้ามไปยังอีกฝั่งของแม่น้ำซองกาเรียแต่ไม่สำเร็จ ตั้งอยู่ที่หมู่บ้านซองกาเรีย อำเภอสังขละบุรี รวมถึงหมอนรถไฟ ค้อน ตะขอเหล็ก โชตรวน รวมถึงอุโมงค์ที่ถูกขุดขึ้นมาในสงครามมหาเอเชียบูรพา แต่อุโมงค์นี้ไม่มีใครรู้แน่ชัดว่าขุดไว้เพื่ออะไร แต่มีการสันนิษฐานว่า น่าจะเป็นอุโมงค์ที่มีไว้เพื่อหลบภัยในยามที่มีการทิ้งระเบิด หรือเมื่อมีการปะทะกับประเทศพม่าและรวมถึงหลุมระเบิดขนาดกว้างอีหลายหลุม เป็นต้น

นอกจากการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์แล้ว อำเภอสังขละบุรีก็มีสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ อีกมากมายให้ชื่นชม ทั้งทางด้านธรรมชาติทั้งดงามและทางด้านศิลปวัฒนธรรมที่หลากหลายเนื่องจากอำเภอสังขละบุรีมีอาณาเขตที่ติดกับชายแดนไทย-พม่า จึงมีหลายเชื้อชาติ หลายชนเผ่ามารวมกัน ฉะนั้นจึงทำให้มีหลายวัฒนธรรม ซึ่งแต่ละชนเผ่าก็จะมีรูปแบบของวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์แตกต่างกันออกไป และได้เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมต่างไปในตัวด้วย ซึ่งสถานที่ท่องเที่ยวในอำเภอสังขละบุรีที่สำคัญ เช่น สะพานไม้ซึ่งเป็นสะพานที่เชื่อมระหว่างสองฝั่งของแม่น้ำสามประสบเพื่อเป็นการเชื่อมความสัมพันธ์และการไปมาหาสู่กันของสองหมู่บ้าน, วัดจมน้ำ(เมืองบาดาล) อดีตเคยเป็นวัดที่มีความงดงามทางด้านอารยธรรมแล้วยังเป็นศูนย์รวมทางด้านจิตใจของชาวบ้านอีกด้วยโดยที่บริเวณโดยรอบของวัดก็จะเป็นหมู่บ้านและผู้คนที่ย้ายมาอยู่ที่นี่ก็จะมีหลายเชื้อชาติ แต่เนื่องจากต่อมาได้มีการสร้างเขื่อนเขาแหลม (เขื่อนวชิราลงกรณ์) จึงทำให้วัดและหมู่บ้านถูกน้ำท่วมจมหายไป โดยชาวบ้านได้อพยพขึ้นมามาตั้งถิ่นฐานใหม่ (หมู่บ้านในปัจจุบัน) ถือได้ว่าวัดจมน้ำเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่งดงามอีกแห่งทั้งทางด้านทัศนียภาพและทิวทัศน์ที่สวยงาม, วัดวังแก้วเวการาม ก็เป็นอีกสถานที่หนึ่งที่มีความงดงามทางด้านอาคารสถานที่ที่ได้ถูกสร้างไว้แบบอารยธรรมรามัญ อีกทั้งเป็นศูนย์รวมใจที่สำคัญและมีหลวงพ่ออุตตมะเป็นที่เคารพสักการะนับถือของชาวอำเภอสังขละบุรี นอกจากนี้ยังมีด่านพระเจดีย์สามองค์ ที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์อีกแห่งที่สำคัญและมีเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่น่าจดจำ เนื่องจากสมัยก่อนด่านเจดีย์สามองค์เป็นเมืองหน้าด่านที่สำคัญของประเทศสยาม (ประเทศไทย) เพื่อป้องกันการโจมตีของประเทศพม่าที่จะเข้าตีกรุงศรีอยุธยา เมืองหลวงของประเทศสยาม และนอกจากนี้ก็ยังมียุทธสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติอีกมากมายที่เหมาะสมแก่การพักผ่อนหย่อนใจ

ข้อเสนอแนะ

ในการศึกษาเส้นทางรถไฟครั้งนี้ถือว่าเป็นการศึกษาที่สำคัญของยุววิจัยท้องถิ่น นอกจากจะได้รับรู้เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับเส้นทางรถไฟในช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพาจากผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านแล้วยังทำให้ทราบถึงเรื่องราวชีวิตคู่ของคุณตา คุณยายที่ให้สัมภาษณ์แล้วยังทำให้ผู้สัมภาษณ์ และผู้ให้สัมภาษณ์ที่อยู่ในหมู่บ้านเดียวกันรู้สึกสนิทสนมและกล้าที่จะทักทายกันมากขึ้น

นักยุววิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าในอนาคตนั้นอำเภอสังขละบุรีจะได้รับความสนใจเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ประวัติศาสตร์มากยิ่งขึ้นและคาดว่าจะมีแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์เกิดขึ้นอีกหลายแห่งโดยอาจมีมัคคุเทศก์น้อยที่จะนำเที่ยวหรือพาทัวร์นักท่องเที่ยวไปชมสถานที่ต่างๆในอำเภอสังขละบุรีรวมถึงอาจจะมีรถไฟเล่นมายังอำเภอสังขละบุรีจนถึงด่านพระเจดีย์สามองค์ เพื่อเป็นการพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์

บรรณานุกรม

ชมรมประวัติศาสตร์เมืองกาญจนบุรีและสำนักงาน ททท.กาญจนบุรี.มปป.ด้านพระเจดีย์สามองค์.
กาญจนบุรี.

วิเชียร สงวนวงศ์.2551.บทสวดมนต์ (เนื่องในพิธีบำเพ็ญกุศลและบรรจุศพพระราชอุดมมงคล).
กรุงเทพฯ.สำนักพิมพ์ธรรมเมธิ.

วัดวังแก้วเวการาม.มปป.ชีวประวัติและบทสวดมนต์พระราชอุดมมงคล.กรุงเทพฯ.เอ็มเอส.91การพิมพ์.
สลิลทิพย์ เชียงทอง.2551.ฝากหัวใจไว้...ที่ไถ่ไว้.กรุงเทพฯ.สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(องค์การ
มหาชน).

เสาวภา พรศิริพงศ์และคณะ.2548.วิถีชีวิตชุมชนลุ่มน้ำนครชัยศรี.กรุงเทพฯ.สถาบันภาษาและ
วัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล.

หอการค้าไทย-ออสเตรเลีย.2545.อนุสรณ์สถานช่องเขาขาด:ทางรถไฟสายไทย-พม่า.กรุงเทพฯ.

**ตลาดมืด : ภาพสะท้อนวิถีชีวิต เศรษฐกิจ สังคมคนเมืองเพชรฯ
ในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2**

ชนิดา ชีรนนท์

ตลาดมืด : ภาพสะท้อนวิถีชีวิต เศรษฐกิจ สังคมคนเมืองเพชรฯ ในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2

อาจารย์ชนิดา ชีรานนท์
โรงเรียนพรหมานุสรณ์จังหวัดเพชรบุรี

บทนำ

“ตลาดมืด” คือภาวะที่มีการซื้อขายสินค้าในราคาที่สูงกว่าที่รัฐบาลกำหนด เป็นตลาดที่แอบซื้อขายกันอย่างลับๆ โดยหลีกเลี่ยงข้อกำหนดที่ทางราชการวางไว้ เป็นการซื้อขายที่เกิดจากความสมัครใจของผู้ซื้อและผู้ขาย ดังนั้นตลาดมืดจึงเป็นตลาดสำหรับคนบางกลุ่ม ไม่ใช่ตลาดสำหรับทุกคน เนื่องจากราคาของสินค้าจะแพงกว่าที่รัฐควบคุม กล่าวตามความเป็นจริงแล้วตลาดมืดคือตลาดที่ผิดกฎหมายนั่นเอง แม้สินค้าที่ซื้อขายกันจะเป็นสินค้าที่ไม่ผิดกฎหมาย ซึ่งในภาวะปกติตลาดมืดจะไม่มีมีความสำคัญเพราะประชาชนมีสินค้าอุปโภคบริโภคเพียงพอต่อความต้องการหาซื้อได้ในตลาดทั่วไป แต่ในช่วงที่ประเทศไทยเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 2 สินค้าหลายชนิดที่เป็นสินค้าที่จำเป็นในการครองชีพสำหรับประชาชนอยู่ในภาวะที่ขาดแคลน ตลาดมืดจึงมีความสำคัญขึ้นมา

สำหรับบทความนี้เป็นการศึกษาเรื่องตลาดมืดในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 เพื่อศึกษาดูผลกระทบต่อวิถีชีวิต เศรษฐกิจและสังคมคนเมืองเพชร ดังนั้นเพื่อให้เกิดความเข้าใจตรงกัน จึงต้องอธิบายความคิดของคนเมืองเพชร เกี่ยวกับความเข้าใจในเรื่องตลาดมืดในสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งความเข้าใจของคนเมืองเพชรตลาดมืด หมายถึงร้านที่ขายของที่รัฐบาลควบคุมห้ามขาย(สินค้าควบคุมด้านยุทธปัจจัยในภาวะสงคราม) เช่น ไม้ขีดไฟ น้ำตาลทราย ทองแดง ผ้า ข้าว น้ำมัน ซึ่งเป็นสินค้าที่จำเป็นในการดำรงชีวิต และเป็นสินค้าที่ขาดแคลนในช่วงสงคราม รวมทั้งยังตลาดมืดยังหมายถึง ร้านที่ขายของที่แอบซื้อของทหารญี่ปุ่นมาขาย เช่น ปากกาของทหารญี่ปุ่น กล้อง ซึ่งส่วนใหญ่คนไทยจะเอา บุหรี่ หรือสิ่งของที่ทหารญี่ปุ่นต้องการไปแลกมา แล้วมาขายในตลาดมืด และนอกจากนั้นตลาดมืดของคนเมืองเพชรยังหมายถึง ธุรกิจที่คนไทยทำกับทหารญี่ปุ่นอย่างลับๆ เช่น คนเพชรที่ทำธุรกิจส่งอาหารสด เพื่อให้ทหารญี่ปุ่นนำไปทำอาหารเลี้ยงค่ายทหารญี่ปุ่น ซึ่งเป็นการทำธุรกิจต่อเนื่องตลอดระยะเวลาที่ญี่ปุ่นมาตั้งค่ายทหารในจังหวัดเพชรบุรี

ประเทศไทยกับการตัดสินใจเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่

จากการศึกษาประวัติศาสตร์สงครามโลกครั้งที่ 2 ในประเทศไทยจะพบว่า ประเทศไทยต้องเข้าสู่ภาวะสงครามในช่วง พ.ศ. 2484 – 2488 เป็นเพราะภาวะจำยอม เนื่องจากถูกบีบคั้นจากประเทศญี่ปุ่น และดูเหมือนว่าจะมีทางเลือกน้อย ? รัฐบาลของประเทศไทยในขณะนั้นอยู่ในสมัยของจอมพล ป. พิบูลสงคราม สภาพการเมืองในประเทศเป็นช่วงที่ประเทศไทยเพิ่งเปลี่ยนการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชเป็นระบอบประชาธิปไตย พ.ศ. 2482 รัฐบาล จอมพล ป. พิบูลสงคราม ประกาศเปลี่ยนชื่อจากสยามเป็นประเทศไทย หลังจากนั้น รัฐบาลเจรจาให้ฝรั่งเศสปรับสนธิสัญญาเขตแดนแม่น้ำโขง เพื่อเอาดินแดนที่สูญเสียไปคืน ได้รับการสนับสนุนอย่างกว้างขวางจากประชาชน จอมพล ป. สถาปนาตนเองเป็นจอมพลเรียกตัวเองต่อสาธารณะว่า ผู้นำและตั้งคำขวัญ “เชื่อผู้นำชาติพ้นภัย” ขึ้น รัฐบาลออกกฎหมายหลายฉบับซึ่งให้อำนาจกับทางการอย่างมาก เช่น ออกกฎหมายควบคุมหนังสือพิมพ์และจับกุมผู้สงสัยได้ทันทีทันใด แต่การส่งเสริมอำนาจของรัฐบาลและกองทัพต้องยุติลง เมื่อญี่ปุ่นยกพลขึ้นบกเข้าประเทศไทยเมื่อ พ.ศ. 2484 และเข้ามามีอำนาจอยู่ในประเทศไทยเป็นเวลา 4 ปี¹

ก่อนที่ญี่ปุ่นจะยกพลขึ้นบกเข้าประเทศไทย ญี่ปุ่นกำลังพยายามเข้ามามีบทบาทภายในประเทศไทยโดยเข้ามาใกล้ชิดกับกรณีสงครามอินโดจีนระหว่างประเทศไทยกับประเทศฝรั่งเศส ซึ่งถ้าศึกษาจากหนังสือประวัติศาสตร์จะพบว่า คณะรัฐบาลและนายกรัฐมนตรีก็รู้อยู่แล้วว่านี่คือวิธีการที่ประเทศญี่ปุ่นกำลังจะเข้ามาในประเทศไทย เห็นได้จากการที่รัฐบาลได้เตรียมการเพื่อรับการเข้ามาของประเทศไทยหลายประการ ซึ่งสามารถศึกษาข้อมูลได้จากสมุด “คำสั่งรายวันประจำปี 2584” ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ถึงเจ้าหน้าที่และหน่วยราชการต่างๆ เกี่ยวกับการเตรียมสงครามทางการเมือง ก่อนที่กองทัพญี่ปุ่นจะบุกรุกเข้าทำลายความเป็นกลางของประเทศไทย ในวันที่ 7 – 8 ธันวาคม 2553 เช่น ขอให้ประชาชนมีความสามัคคี รักษาชาติไทย ถ้าไม่สามารถรักษาความกลางไว้ได้ ขอให้ทุกคนยอมเสียสละเพื่อชาติ²

ต่อมาเมื่อญี่ปุ่นได้ละเมิดความเป็นกลางของไทย ? รัฐบาลญี่ปุ่นได้ยื่นข้อเสนอ 3 ข้อต่อรัฐบาลไทย โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ให้ประเทศไทย คนไทยร่วมมือกับญี่ปุ่นในการรบ ญี่ปุ่นจะเคารพต่อเอกราชของชาติไทย และจะคืนดินแดนที่ไทยเสียไปให้ชาติตะวันตกคืนมาให้ทั้งหมด

¹ ผาสุก พงษ์ไพจิตรและคริส เบเคอร์, เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพฯ, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: ชิลเวอร์มูนบุ๊คส์, 2542), หน้า 438 - 440.

² อนันต์ พิบูลสงคราม, จอมพล ป. พิบูลสงคราม (เล่ม 1), พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค, 2540)

2.ให้ประเทศไทยร่วมลงนามในสัญญาไตรภาคี (Three Power Pacts) กับญี่ปุ่น

3.ให้กองทัพพระเจ้าจักรพรรดิญี่ปุ่น เคลื่อนทัพผ่านประเทศไทย โดยไม่จำกัดเวลา และไม่จำกัดจำนวนทหารที่จะผ่านและพำนักในประเทศไทยนานเท่าใดก็ได้ แต่ก็จะเคารพในเอกราชของชาติไทย

ในการประชุมของคณะรัฐบาลที่พิจารณาข้อเสนอของญี่ปุ่นพบว่า มี นายปรีดี พนมยงค์ คนเดียวเท่านั้นที่เห็นว่าประเทศไทยควรรักษาความเป็นกลางอย่างเคร่งครัดคนอื่น ๆ นอกนั้นให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีเป็นผู้ตัดสินใจ พร้อมกับมีข้อคิดว่าถ้าเราไม่ยอมให้ญี่ปุ่นเดินทัพผ่านไทยโดยสะดวก คงไม่มีประเทศที่อยู่ฝ่ายสัมพันธมิตรประเทศใดที่สามารถช่วยเหลือประเทศไทยได้ และถ้าประเทศไทยอยู่ฝ่ายญี่ปุ่นก็อาจได้ดินแดนที่เสียไปกลับมา ในงานค้นคว้าของสรศักดิ์ พบว่าเมื่อมีการยื่นข้อเสนอ ผู้นำคนสำคัญ เช่น จอมพลป. พิบูลสงคราม และนายปรีดี พนมยงค์ ไม่อยู่ในพระนคร เสี่ยงในคณะรัฐบาลแตกออกเป็น 3 กลุ่ม คือ เข้าร่วม, รักษาความเป็นกลาง และงดออกเสียง(ตามเสียงข้างมากหรือข้างน้อยก็ได้)

จอมพล ป. พิบูลสงครามได้ตัดสินใจให้ทหารญี่ปุ่นเดินทัพผ่านไทย ไปยังพม่าและมลายูตามข้อเรียกร้อง เพราะไทยไม่สามารถต่อต้านแสนยานุภาพของกองทัพญี่ปุ่นได้ รวมทั้งรัฐบาลอังกฤษและรัฐบาลอเมริกา ก็ไม่สามารถช่วยเหลือไทยด้านอาวุธยุทธโปกรณ์ได้ ต้องให้ประเทศไทยพึ่งตนเองก่อน เพราะทั้งสองประเทศก็อยู่ในภาวะวิกฤติเหมือนกัน ถ้าไทยต่อสู้ก็อาจส่งผลให้คนไทยต้องบาดเจ็บล้มตายจำนวนมากมา ต่อมารัฐบาลก็ลงนามเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น และประกาศสงครามกับอังกฤษ สหรัฐอเมริกาในเวลาต่อมา โดยญี่ปุ่นมอบดินแดน 4 จังหวัดภาคใต้ในกับไทย ญี่ปุ่นให้รัฐบาลไทยบริหารประเทศต่อไป แต่ขอควบคุมกิจการสนามบิน ทางรถไฟและทางหลวง ประเทศญี่ปุ่นให้รัฐบาลบริหารประเทศโดยไม่ไปก้าวก่าย เพียงแต่พยายามหาทางให้รัฐบาลไทยให้ความร่วมมือกับญี่ปุ่นมากขึ้น

สำหรับด้านเศรษฐกิจ ประเทศไทยต้องส่งกำลังบำรุง และวัตถุดิบทั้งหมดให้กับกองทัพญี่ปุ่น ไทยต้องค้าขายกับประเทศญี่ปุ่นเพียงประเทศเดียวและต้องซื้อสินค้าส่วนใหญ่จากประเทศญี่ปุ่น ซึ่งความสะดวกในการซื้อสินค้าจากญี่ปุ่นขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ทางการเมือง เมื่อใดที่ญี่ปุ่นไม่พอใจไทยก็จะไม่อนุญาตให้มีการขายสินค้าให้ไทย บางครั้งก็กักขวางเรือสำหรับบรรทุกสินค้าไว้ ทำให้ประชาชนคนไทยขาดแคลนเครื่องอุปโภค บริโภค สินค้าที่มีอยู่ก็มีไม่มากนักจึงมีราคาสูงค่าครองชีพก็สูงตามไปด้วย นอกจากนั้นญี่ปุ่นยังบังคับไทยให้โยกเงินบาทไว้กับเงินเยนในอัตราส่วน 1 บาท ต่อ 1 เยน ทำให้เกิดภาวะเงินเฟ้อขึ้น ประกอบกับการค้าระหว่างประเทศก็หยุดชะงัก เนื่องจากอยู่ในภาวะสงครามไม่สามารถผลิตสินค้าออกจำหน่ายได้ นอกจากนี้ญี่ปุ่นยังกู้ยืมเงินจากรัฐบาลไทย เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายของกองทัพญี่ปุ่นหลายครั้งมากเป็นเงินรวมทั้งสิ้น

ประมาณปีละ 196,700,000 บาท ซึ่งสูงกว่าค่าใช้จ่ายของรัฐบาลในแต่ละปีทำให้ภาวะเงินเฟ้อขยายตัวมากขึ้น ทำให้รัฐบาลไทยต้องพิมพ์ธนบัตรออกมาใช้เป็นจำนวนมากในแต่ละปี ทำให้เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติแล้ว มีธนบัตรหมุนเวียนถึง 7 เท่าตัว³

การที่ประชาชนชาวไทยต้องเผชิญปัญหาค่าครองชีพที่สูงขึ้นเรื่อย ๆ และการทำมาหากินฝืดเคืองทำให้เกิดปัญหาโจรผู้ร้ายชุกชุม ช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 ไทยส่งสินค้าส่วนใหญ่จากยุโรป เช่น เครื่องจักร ยารักษาโรค ผ้า กระดาษ นมข้น เครื่องไฟฟ้า เมื่อไทยเข้าร่วมสงครามกับญี่ปุ่นการค้ากับยุโรปก็ชะงัก รวมทั้งไม่มีการผลิตสินค้าในประเทศเนื่องจากภาวะสงคราม จึงเกิดการขาดแคลนสินค้า สินค้าที่จะสั่งต้องสั่งจากประเทศญี่ปุ่นเท่านั้น สินค้าทุกประเภทจึงขาดแคลนอย่างมาก ทั้งอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ฯลฯ

จากสภาวะทางการเมืองภายในและภายนอกประเทศของไทย และปัญหาทางเศรษฐกิจที่ประเทศไทยต้องเผชิญในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ดังที่กล่าวมาแล้ว ส่งผลกระทบโดยตรงต่อประชากรไทย ทำให้คนไทยบางส่วนและมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ไม่เห็นด้วยที่รัฐบาลยอมให้ญี่ปุ่นเดินทัพผ่านไทย เพราะเมื่อญี่ปุ่นเข้ามาในประเทศไทยแล้วญี่ปุ่นก็บีบบังคับไทยเกือบทุกเรื่อง แม้กระทั่งสั่งให้ประเทศไทยพิมพ์ธนบัตรไทยให้ญี่ปุ่นใช้ ทำให้เกิดภาวะเงินเฟ้อที่รุนแรงขึ้นเรื่อยๆ คนไทยส่วนใหญ่คิดว่าเราอาจไม่สามารถหลีกเลี่ยงการเข้าสู่สงครามได้ แต่การที่เราต้องอยู่ฝ่ายญี่ปุ่นก็เป็นสิ่งเราไม่ต้องการ ดังนั้นจึงเกิดขบวนการเสรีไทยขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงความไม่เห็นด้วยกับการเข้าร่วมญี่ปุ่น ต่อต้านญี่ปุ่น และขณะเดียวกันก็ช่วยเหลือฝ่ายสัมพันธมิตรและเสรีไทยก็เป็นกำลังสำคัญทำให้ฝ่ายสัมพันธมิตรสามารถตัดกำลังของทหารญี่ปุ่นได้หลายแห่ง การทำงานของเสรีไทยจึงทำให้ประเทศไทยรอดพ้นจากการเป็นประเทศที่แพ้สงครามเมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลง

สำหรับจังหวัดเพชรบุรี ก็เป็นจังหวัดหนึ่งที่อยู่ในเส้นทางการเดินทัพของญี่ปุ่นไปมลายูและพม่า จึงน่าสนใจที่จะศึกษาผลกระทบของสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่มีต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวเพชรบุรี และความเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 และหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เนื่องจากยังไม่มีข้อมูลที่ได้ทำการศึกษาไว้ ซึ่งการศึกษานี้ได้ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร หนังสือ หลักฐานจริงทางประวัติศาสตร์ ศึกษาจากคำบอกเล่า การสัมภาษณ์บุคคลที่อยู่ในเหตุการณ์ เพื่อจะได้เป็นข้อมูลที่จะให้ภาพในอดีตเกี่ยวกับสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่ประเทศไทยต้องเผชิญชัดเจนขึ้น สามารถนำมาเป็นบทเรียนในปัจจุบันเพื่อไม่ให้เหตุการณ์เหล่านี้เกิดขึ้นอีก

³ ธนาคารแห่งประเทศไทย, ทัศนะการครอบงำที่ขี้สับ, (พระนคร : 2502), หน้า 11.

การดิ้นรนต่อสู้เพื่อการอยู่รอดของผู้คนเมืองเพชรในภาวะสงคราม

จังหวัดเพชรบุรีเกี่ยวข้องกับสงครามโลกครั้งที่ 2 อย่างไร จังหวัดเพชรบุรีเกี่ยวข้องกับสงครามโลกครั้งที่ 2 เนื่องจากจังหวัดเพชรบุรีเป็นจังหวัดที่อยู่ในเส้นทางของทางรถไฟสายใต้ ที่เชื่อมติดต่อจากมลายูทางภาคใต้ไปยังภาคตะวันตก เป็นเส้นทางที่ญี่ปุ่นใช้ขนส่งสินค้า เสิบียงอาหาร น้ำมัน รวมทั้งที่สำคัญใช้ขนส่งเชลยชาวสิงคโปร์ ชาวดัชและชาวมลายูซึ่งนอกจากชาวมลายูที่เป็นเชลยแล้ว ยังมีชาวมลายูที่เป็นแรงงานรับจ้างทหารญี่ปุ่นด้วย แรงงานทั้งหมดญี่ปุ่นนำขึ้นรถไฟมาจากมลายูเพื่อมาสร้างทางรถไฟไปภาคตะวันตกเพื่อไปยังประเทศพม่า ซึ่งจากคำบอกเล่าของนายสมควร บุญยสิทธิ์ อายุ 81 ปี และอีกหลายคนซึ่งเป็นชาวบ้านที่ดั่งบ้านเรือนอยู่บริเวณสะพานรถไฟข้ามแม่น้ำเพชรบุรีที่ถูกทิ้งระเบิดเสียหายในช่วงสงครามได้เล่าว่า เมื่อรถไฟสายใต้มาถึงสะพานข้ามแม่น้ำ พนักงานขับรถไฟจะค่อยๆ ชะลอความเร็ว ทำให้รถไฟวิ่งช้าลง ซึ่งช่วงนั้นจะมีเชลยศึกที่ญี่ปุ่นเกณฑ์มากับรถไฟ กระโดดหนีออกมาจากรถไฟในขณะที่รถไฟวิ่งช้าๆ เป็นจำนวนมากและจะมีทหารญี่ปุ่นวิ่งตาม ชาวบ้านบอกว่าเคยช่วยเชลยศึกชาวสิงคโปร์ที่กระโดดหนีขบวนรถไฟสายใต้ให้เข้ามาหลบหนีทหารญี่ปุ่นอยู่ในบ้านของตน โดยที่ทหารญี่ปุ่นจับไม่ได้ซึ่งเชลยชาวสิงคโปร์พูดภาษาไทยไม่ได้ พูดได้แต่ภาษาจีน ชาวบ้านที่ช่วยไว้บังเอิญพูดภาษาจีนได้บ้างเนื่องจากมีเชื้อสายจีนจึงพอพูดกันรู้เรื่องและหลบอยู่ประมาณ 1 สัปดาห์ก็หนีไปอยู่ที่อื่น เมื่อจังหวัดเพชรบุรีอยู่ในเส้นทางรถไฟที่ญี่ปุ่นใช้ในการคมนาคมขนส่ง ดังนั้นเมื่อฝ่ายสัมพันธมิตรได้รู้ข้อมูลของทหารญี่ปุ่นว่าจะมีการขนส่งสินค้า หรือวัสดุอุปกรณ์ หรือสิ่งสำคัญต่างๆ มาในขบวนรถไฟก็จะถูกทหารฝ่ายสัมพันธมิตรทิ้งระเบิดทำลายเพื่อเป็นการตัดกำลังทหารญี่ปุ่น โดยก่อนที่เครื่องบินของฝ่ายสัมพันธมิตรจะมาทิ้งระเบิดก็จะเปิดไซเรนเป็นสัญญาณเตือนภัย ให้คนในเขตเมืองเพชรได้หลบหนี ซึ่งส่วนใหญ่จะหนีลงหลุมหลบภัยที่ชาวบ้านสร้างขึ้นเอง หรือหลุมหลบภัยที่เป็นที่สาธารณะที่มักจะอาศัยคูหรือคลองเดิมที่แห้งแล้วมีความกว้างและความลึกสามารถหลบภัยได้หลายคน และใช้กิ่งไม้กำบังไม่ให้เครื่องบินเห็น คุณยายประยูร พุ่มดอกไม้ อายุ 82 ปี เล่าให้ฟังว่า ญี่ปุ่นมีโกดังเก็บของอยู่ตรงข้ามจวนผู้ว่า ที่บ้านของผู้เล่าเหตุการณ์อยู่ใกล้กับสถานีรถไฟที่ฝ่ายสัมพันธมิตรมาทิ้งระเบิดสามารถมองเห็นได้ชัดเจน เวลาเครื่องบินจะทิ้งระเบิดคนนอกจากจะเปิดไซเรนแล้ว จะมีปืนจากเครื่องบินยิงกราดมาก่อน ทำให้คนไทยหนีได้ทัน ส่วนครูนิภา เบญจานุวัตร อายุ 81 ปี ที่บ้านเป็นโรงไม้ และอยู่ใกล้สะพานรถไฟเหมือนกัน เล่าให้ฟังว่า ตอนที่มีการทิ้งระเบิดนั้น คนงานกำลังเลื่อยไม้อยู่ที่โรงไม้ที่บ้าน ตอนที่ระเบิดตกลงในบริเวณบ้านสันนิษฐานว่า พวกทหารต้องการทิ้งที่บริเวณสะพานรถไฟ แต่ทิ้งพลาดเลยมาลงที่ปล่องไฟโรงงานที่บ้านซึ่งมีอยู่ 2 ปล่อง แยกไป 1 ปล่อง

ปล่องไฟโรงไม้ที่ไม่ถูกระเบิดเหลืออยู่ 1 ปล่อง

คุณยายสงบ ณ เสือ ซึ่งบ้านของท่านอยู่บริเวณสะพานรถไฟด้านตะวันตก เล่าให้ฟังว่า “ก่อนที่เครื่องบินจะทิ้งระเบิดนั้นเครื่องบินจะบินวนอยู่ประมาณ 3-4 เที้ยวแล้วก็ค่อย ๆ บินต่ำลง เมื่อถึงเวลาที่จะทิ้งระเบิดเครื่องบินจะบินแบบเอียงและพอจะปล่อยระเบิดเครื่องบินก็จะเชิดหัวขึ้น” และคุณตาบุญยืน บัวทอง ซึ่งอยู่ใกล้ๆ บริเวณสะพานรถไฟเหมือนกันเล่าว่า “ตอนที่พวกญี่ปุ่นเข้ามา ก็พยายามที่จะทิ้งระเบิดตรงบริเวณสะพานรถไฟ แต่ก็ทิ้งพลาดเพราะไม่รู้จุดว่าต้องปล่อยตรงไหนจึงจะพอดี และจากการทิ้งระเบิดครั้งนั้นทำให้มีชาวบ้านล้มตายมากมาย ด้วยความอยากรู้อยากเห็น หลังจากที่เครื่องบินทิ้งระเบิดแล้วตากับเพื่อนของตาก็วิ่งไปดูตรงที่เกิดเหตุ ภาพที่ตาเห็นก็คือผู้คนล้มตายมาก สภาพศพช่างน่ากลัวเหลือเกิน หลังจากวันนั้นญี่ปุ่นพยายามทิ้งระเบิดหลายครั้งแต่ก็ไม่สำเร็จ จนในที่สุดพวกทหารญี่ปุ่นก็ได้บังคับให้พวกกลุ่มเสรีไทยนั่งไปด้วยบนเครื่องบินพร้อมบอกจุดที่จะทิ้งระเบิดได้และในครั้งนั้นก็ทำได้สำเร็จญี่ปุ่นสามารถทำลายเส้นทางคมนาคมได้สำเร็จ สภาพของรางรถไฟหลังที่โดนทิ้งระเบิดนั้นเหมือนกับผ้าที่โดนพับเก็บเรียบร้อยเพราะว่าตัวเหล็กของสะพานรถไฟ 2 ข้างพับเข้าหากันอย่างแนบสนิท แต่หลังจากการทิ้งระเบิดครั้งนี้แล้วตาก็ไม่กล้าออกไปดูอีกเลย ตรงกันข้ามพอตาได้ยินเสียงเครื่องบินบินมาตากับเพื่อนๆ ก็วิ่งหาที่หลบ กันให้วุ่นเลยทีเดียว”

บุคคลต่อมาที่ได้สัมภาษณ์คือคุณตาเชียวแก้ว แซ่เจียง ซึ่งบ้านของท่านอยู่ใกล้สะพานรถไฟเช่นกัน ได้เล่าให้ฟังว่า

“ก่อนที่ฝ่ายสัมพันธมิตรจะทิ้งระเบิดทหารญี่ปุ่นจะเอาพวกเชลยมาถอดเสื้อแล้วให้ยืนตรงสะพานรถไฟ หลังจากเครื่องบินทิ้งระเบิด สะพานรถไฟถูกทำลายได้รับความเสียหาย ญี่ปุ่นต้องเอาเชลยไปซ่อมให้ใช้ได้ชั่วคราวโดยใช้ไม้ค้ำยันไว้ ไม่ค่อยจะแข็งแรงเท่าไร แต่ก็พอที่จะทำให้

ทหารญี่ปุ่นขนเอาพวกเขลยไปสร้างรถไฟที่จังหวัดกาญจนบุรีได้และตอนที่รถไฟวิ่งผ่านสะพานที่ซ่อมไว้จะวิ่งพร้อมทั้งชะลอเครื่อง ทำให้พวกเขลยที่ญี่ปุ่นขนมาจากสิงคโปร์ วิ่งหนีลงจากรถไฟไปหลบอยู่ตามบ้านเรือนของชาวบ้านในละแวกนั้นเป็นจำนวนมาก ที่บ้านคุณตายังมีเขลยอยู่ 2 คนเป็นชาวจีนมาจากสิงคโปร์ที่หนีมาอยู่เลย”

ข้อมูลเพิ่มเติมจากคุณลุงสมควร บุญยสิทธิ์พรณ เล่าว่า

“ตอนที่เครื่องบินทิ้งระเบิดลงมา มีท่อนซุงซึ่งเป็นไม้ท่อนใหญ่ถูกระเบิดขาดท่อนและแรงระเบิดทำให้ท่อนซุงลอยไปตกแถวชุมชนซึ่งมีบ้านคน อยู่มากพอสมควรแต่โชคดีที่ไม่มีใครได้รับบาดเจ็บ และการทิ้งระเบิดในครั้งนั้นเป็นครั้งสุดท้าย เท่าที่ได้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์มีระเบิดที่ลงทั้งหมด 3 ลูก แต่ไม่ระเบิด 1 ลูก ลูกที่ไม่ระเบิดอยู่ที่บริเวณโรงสีเก่า หลังจากนั้นไม่กี่วัน ฝ่ายทหารไทยก็ได้เก็บกู้ระเบิดและเก็บไปเป็นของหลวง”

เมืองเพชรบุรี

นอกจากการทิ้งระเบิดที่สะพานรถไฟในตัวเมืองเพชรบุรีแล้ว สถานีรถไฟเพชรบุรีก็ถูกเครื่องบินโจมตี โดยเครื่องบินยังกราดกระสุนปืนทำลายตู้รถไฟที่บรรทุกน้ำมันจนไฟลุกท่วมตู้สินค้า ผู้บรรทุกยุทธภัณฑ์และอุปกรณ์ต่างๆของญี่ปุ่นที่จะส่งไปภาคใต้เสียหายหมด นอกจากนั้นก็มีการยิงปืนใส่ตู้รถไฟและทิ้งระเบิดด้วยที่สถานีรถไฟหนองไม้เหล็กในเวลาต่อมา โดยเครื่องบินยังปืนกราดตู้รถไฟ แล้วทิ้งระเบิดลงมาด้วย บางคนบอกว่ันระเบิดได้ทั้งหมด 11 ลูก แต่มีอยู่ 1 ลูกที่ไม่ระเบิด ซึ่งระเบิดลูกนั้นปัจจุบันไม่คิดระเบิดแล้ว แต่ได้เก็บไว้ที่โรงเรียนวัดถ้ำนุรา เพื่อเป็นอนุสรณ์สงครามโลกครั้งที่ 2

ชาวเพชรบุรีที่เกี่ยวข้องกับสงครามโลกครั้งที่ 2 มักจะอยู่ในเขตตัวจังหวัด เนื่องจากทหารญี่ปุ่นจะมาตั้งค่ายอยู่ตามวัดต่างๆ ที่อยู่ในเขตชุมชนเมือง เช่น วัดจันทราวาส วัดป้อม วัดใหญ่ วัดเหล่านี้ก็จะมีเชลยศึกชาวตะวันตกขังอยู่ด้วย ส่วนพื้นที่ที่อยู่รอบนอกตัวจังหวัด เช่น ที่ตำบลหัวสะพาน อำเภอเมือง ที่บ้านกุ่ม ตำบลท่าแร่ อำเภอบ้านแหลม ก็จะเป็นพื้นที่ที่ไม่ค่อยได้เกี่ยวข้องกับสงครามเท่าไรนัก เนื่องจากอยู่ห่างมาจากตัวเมือง ดังนั้นพื้นที่ส่วนใหญ่ที่อยู่บริเวณรอบๆ ตัวจังหวัดจะเป็นสถานที่ ที่คนในตัวจังหวัดอพยพมาอยู่ในช่วงที่มีสัญญาณเตือนภัย หรือมานอนตอนกลางคืนแล้วเมื่อปลอดภัยแล้วก็กลับไปอยู่ในตัวเมือง คล้ายๆ กับคนในกรุงเทพฯ ที่มีกอพยพหนีระเบิดมาอยู่กับญาติต่างจังหวัดที่ไม่มีเครื่องบินทิ้งระเบิดหรือบริเวณชานเมือง

อำเภอท่ายางก็เป็นอีกอำเภอหนึ่งที่ต้องสัมผัสและเกี่ยวข้องกับทหารญี่ปุ่น เนื่องจากทหารญี่ปุ่นไปตั้งค่ายอยู่ที่วัดเขากระจุย ซึ่งเป็นวัดที่อยู่ติดภูเขา มีชื่อว่าเขากระจุย เขากระจุยมีโพรงขนาดใหญ่ที่คนจำนวนมากสามารถเข้าไปอยู่ได้อย่างสบาย จึงเป็นสถานที่ที่ทหารญี่ปุ่นไปตั้งค่ายที่บริเวณหมู่บ้านเขากระจุย อำเภอท่ายาง จังหวัดเพชรบุรี ที่นี้ทหารญี่ปุ่นจะจ้างคนไทยให้ทำงาน โดยให้ทำงานขุดดิน ขนหิน มีการนำเอาหินจากภูเขา เอาไปสร้างสนามบินที่บริเวณบ้านสระพระ อำเภอท่ายาง หรือที่เรียกว่าหนองบัว ซึ่งห่างจากค่ายทหารญี่ปุ่นประมาณ 4-5 กิโลเมตร เวลาที่มีเครื่องบินญี่ปุ่นบินมาลงที่สนามบินนี้ คนไทยที่รับจ้างทหารญี่ปุ่นทำงานทุกคนจะถูกเกณฑ์ให้เดินไปขึ้นเครื่องบินเอาไปไปแอบในป่าเพื่อไม่ให้ฝ่ายสัมพันธมิตรเห็นบางครั้งเวลาชนพื้นชนพักไปส่งในค่ายซึ่งอยู่บริเวณเชิงเขากระจุย จะเห็นหลุมศพของทหารญี่ปุ่นเรียงอยู่อย่างเป็นระเบียบ มีป้ายปักเป็น

ภาษาญี่ปุ่น และเห็นเชลยศึกที่เป็นชาวตะวันตก หรือเป็นฝรั่งนุ่งผ้าผืนเดียวอยู่ในค่ายทหารญี่ปุ่นด้วย ซึ่งทุกเย็นทหารญี่ปุ่นจะคุมเชลยเดินเป็นแถวไปอาบน้ำที่คลองสะพานบอน ขากลับจากอาบน้ำทหารญี่ปุ่นจะเอาน้ำใส่ถังใส่รถ 6 ล้อ แล้วให้เชลยลากรถกลับค่ายไกลประมาณ 500 เมตร มีการสร้างค่ายทหาร มีทหารประมาณ 200 คน มีการนำเชลยมาขังไว้ โดยจะเดินทางตอนกลางคืนตั้งแต่ประมาณ 5 ทุ่ม ถึงเช้า มีการขนช้างมาจากจังหวัดชุมพร จะนำไปตากไม้ที่จังหวัดกาญจนบุรี มีบ้านหญิงบริการสำหรับทหารญี่ปุ่นซึ่งเป็นผู้หญิงญี่ปุ่นประมาณ 4 หลัง อยู่ในบริเวณเดียวกันกันเป็นสัดส่วน มีร้านค้าตมซึ่งตมให้คนไทยในหมู่บ้านด้วยเรียกว่าตมทรงญี่ปุ่น มีลักษณะคล้ายทรงทหารปัจจุบัน นอกจากนั้นมีการเลี้ยงม้าสำหรับใช้เป็นพาหนะในการเดินทาง

ภายใต้ภาวะสงครามและการครอบงำของญี่ปุ่น กลุ่มต่างๆ ในประเทศไทยซึ่งอาจจะมิได้มีความเห็นหรือแนวคิดทางการเมืองเดียวกัน ได้เข้ามารวมกลุ่มกันเพื่อต่อต้านญี่ปุ่นในเดือนมกราคม พ.ศ.2548 เสรีไทยได้ก่อตัวขึ้น บุคคลสำคัญ 2 คนในขบวนการนี้คือ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เอกอัครราชทูตไทยประจำกรุงวอชิงตัน และนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งได้ลาออกจากรัฐบาลหลังจากญี่ปุ่นบุก และในขณะนั้นดำรงตำแหน่งเป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดินประเทศไทย⁴ สำหรับเสรีไทยเมืองเพชรนั้น คุณยายทองคำ ทองสัมฤทธิ์ อายุ ๘๘ ปี บ้านอยู่ในตลาดเมืองเพชรบุรี เล่าให้ฟังว่าคนเมืองเพชรที่อยู่ในละแวกบ้านเป็นเสรีไทยมีหลายคน ส่วนใหญ่จะเป็นคนที่มีฐานะดี บางคนหายไปแล้ว

นอกจากนั้นอำเภอหนองหญ้าปล้อง จังหวัดเพชรบุรี จะเป็นสถานที่ที่ชักชวนเกมบังคับเกณฑ์ข้าราชการชายที่อายุประมาณ 20 ปีขึ้นไป ฝึกการใช้อาวุธอยู่ที่บ้านท่าตะคร้อ อำเภอหนองหญ้าปล้อง ซึ่งตอนนั้นเต็มไปด้วยป่ารกทึบ ในการฝึกบได้รับการช่วยเหลือจากทหารอเมริกันไปฝึกให้ มีการนำอาวุธมาแจกจ่ายให้ ในการฝึกมีการฝึกยิงปืน การฝึกโจมตีและมีการวางแผนเพื่อที่จะตีกลับหลังญี่ปุ่น โดย

จากคำบอกเล่า การสัมภาษณ์ การไปศึกษาสถานที่จริงในอดีต ทำให้ได้รู้ว่าในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อประเทศไทยต้องเข้าร่วมสงครามด้วยภาวะจำยอมดังที่ได้กล่าวมาตอนต้นแล้ว คนเพชรบุรีก็ต้องเปลี่ยนวิธีการดำรงชีวิต ตามสภาวะของสงคราม ประชาชนที่อยู่ในเขตอำเภอเมืองเพชรบุรี ต้องเผชิญกับภาวะสงครามที่ต้องวิ่งหนีลงหลุมหลบภัย มากกว่าอำเภออื่นๆ รวมทั้งก่อนจะมีเครื่องบินมาทิ้งระเบิดจะมีสัญญาณเสียง “หาว” เตือนก่อน ดังนั้นคนเมืองเพชรที่อยู่ในเขตอำเภอเมือง จะรีบประกอบอาหารและรับประทานอาหารให้เสร็จเรียบร้อยในช่วงเย็น หลังจากนั้นจะปิดบ้านแล้วอพยพไปนอนกันนอกเมืองโดยใช้การเดิน เช่น ที่ตำบลหัวสะพาน แล้วในช่วงเช้าก็จะ

⁴ ศาสตราจารย์ไพจิตรและคริส เบเกอร์, เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพฯ, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ:ซิลเวอร์มูนบุ๊คส์, 2542), หน้า 445.

กลับบ้าน จะดำเนินชีวิตในลักษณะนี้ ส่วนคนที่ไม่หนีไปนอกเมืองก็จะไปหลบที่หลุมหลบภัย ในช่วงกลางคืน หรือหลบตามสวนผลไม้ หรือตามป่าธรรมชาติที่คิดว่าจะปลอดภัยเนื่องจากมีต้นไม้ปกคลุม

ส่วนความขาดแคลนอาหาร ในชนบทจะขาดแคลนน้อยกว่าเนื่องจากคนชนบทจะปลูกข้าว พืชผักต่างๆสำหรับบริโภคเองอยู่แล้ว ในเขตเมืองจะขาดแคลนอาหารมาก โดยเฉพาะข้าวสาร มีราคาแพงมาก ต้องกินข้าวต้มผสมมัน เผือก เม็ดเดียว อาหารก็กินตามมีตามเกิด จับปลาน้ำลอยในแม่น้ำลำคลองตามที่จะมีโอกาสหาได้ ส่วนเสื้อผ้าจะเป็นสิ่งที่คนเพชรบุรีทั้งจังหวัดขาดแคลนมาก รวมทั้งผงซักฟอก หรือ สบู่ซักผ้า จะหายากมาก คนในเมืองจะใช้น้ำขี้เถ้าซักเสื้อผ้าจากการสัมภาษณ์นางจันทน์ ดิฉัน ซึ่งถึงกับร้องไห้เมื่อถามถึงความเป็นอยู่ในสมัยนั้น โดยบอกว่าเสื้อผ้าก็มีอยู่ชุดเดียว และยังไม่สามารถหาผงซักฟอกหรือสบู่มาซักเสื้อผ้าให้สะอาดได้เลย ต้องใช้ขี้เถ้า หรือใช้ฟิซบางชนิดคุณยายเรียกว่าต้นขี้หนอน นำส่วนที่เป็นลำต้นมาทุบให้แตกเพื่อนำมาแช่น้ำแล้วจะมีฟอง ก็จะนำน้ำนั้นไปซักผ้า ในสงครามโลกครั้งที่ 2 ชาวบ้านที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียงกันและชาวบ้านในเขตอำเภอบ้านลาด จะใช้ต้นขี้หนอนแทนสบู่ซักเสื้อผ้าเหมือนกัน

เมื่อสงครามยุติลงความขาดแคลนก็ยังคงมีอยู่ โดยเฉพาะข้าวซึ่งยังคงมีราคาแพง เนื่องจากเกิดภาวะเงินเฟ้อ โดยเฉพาะตอนปลายของสงคราม ปัญหาการขาดแคลนสินค้ายังมีมากขึ้น พ.ศ.2490 มีการนัดหยุดงานคนงานโรงงาน เนื่องจากปัญหาข้าวมีราคาแพง ต้องจัดการหาข้าวราคา ถูกให้กับคนงาน⁵ ซึ่งคนเมืองเพชรก็ยังคงเผชิญปัญหาความขาดแคลนสินค้าหลังสงครามต่อมาอีก เหมือนคนส่วนใหญ่ในประเทศ ต่อมาเมื่อเริ่มมีสินค้าอุปโภค บริโภค แล้ว สินค้าก็มีราคาสูงขึ้นกว่าช่วงก่อนเกิดสงคราม

วิถีชีวิตของผู้คนเมืองเพชรฯ ในยุคสงครามโลกครั้งที่ 2

วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนเมืองเพชรสงครามโลกครั้งที่ 2 ก็คงคล้ายกับวิถีชีวิตของผู้คนในภูมิภาคอื่นๆที่อยู่ในช่วงสงครามเหมือนกัน คืออยู่แบบเรียบง่าย เพราะความขัดแย้งที่รุนแรงถึงขั้นทำสงครามกันนั้น มนุษย์จะไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่อย่างปกติได้ เนื่องจากสงครามทำให้มีข้อจำกัดต่างๆ มากมาย ทำให้มีวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ตั้งแต่ความเป็นอยู่ในครอบครัวที่ต้องอยู่อย่างประหยัด อาหารและสินค้าที่จำเป็นในการครองชีพไม่สามารถหาได้โดยทั่วไปเหมือนในภาวะปกติ การทำงานก็ไม่สามารถไปทำงานได้ตามปกติต้องหนีระเบิด หลบหลุมหลบภัยหรือหลบ

⁵ เรื่องเดียวกัน, 311

ไปอยู่ตามสวน ในเวลาเย็นต้องรีบเร่งประกอบอาหาร และรีบรับประทานอาหารให้เรียบร้อย พร้อมทั้งจะอพยพไปอยู่ในสถานที่ปลอดภัยในช่วงกลางคืน

ในสมัยก่อนสงครามนักเรียนจะเรียนหนังสือกันที่โรงเรียนใกล้บ้าน ส่วนใหญ่จะเป็นโรงเรียนวัด โดยเดินทางไปเรียน ใช้กะดานชนวนและดินสอหิน มีหนังสือเล่มเดียว คือหนังสือแบบเรียน ก ไก่ ข ไข่ ในช่วงสงคราม นักเรียนจะได้ไปเรียน บางครั้งก็ต้องหยุด ถ้ามีสัญญาณไซเรนเตือนภัย ครูจะพาหลบหลุมหลบภัย บางทีต้องหยุดเรียนไปหลายวัน สงครามทำให้ไปโรงเรียนบ้าง ไม่ได้ไปบ้าง ที่โรงเรียนนอกจากการเรียนแล้วนักเรียน จะได้เล่นกับเพื่อนๆ การละเล่นที่เด็กจะเล่นกันในโรงเรียนและนอกโรงเรียน ได้แก่ หมากเก็บ หมากจูด หมากเรือบิน โรงเรียนในระดับประถมศึกษาจะเรียนที่วัด ที่ศาลาวัด ผู้ปกครองก็กลัวโรงเรียนจะถูกทิ้งระเบิด ครูก็กลัวนักเรียนจะไม่ปลอดภัย นางจำขิง ดิฉันกล่าวว่า ตอนสงครามเรียนไม่จำเป็นต้องหยุดเรียน เมื่อสงครามยุติ ก็กลับมาเรียนต่อให้จบชั้นประถมปีที่ 4 พร้อมกับบอกว่าในสมัยนั้นถ้าเรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 7 ก็มาเป็นครูได้แล้ว นอกจากนั้นบางโรงเรียนเช่นโรงเรียนเบญจมเทพอุทิศจังหวัดเพชรบุรีซึ่งเป็นโรงเรียนสตรีประจำจังหวัดก็จะนำเอานักเรียนไปเรียนร่วมกับโรงเรียนอรุณประดิษฐ์ ซึ่งเป็นโรงเรียนเอกชน เนื่องจากโรงเรียนเบญจมเทพอุทิศ อยู่ใกล้กับสถานีรถไฟ ซึ่งจะมีปัญหาไม่ปลอดภัย เวลาเครื่องบินมาก็จะวิ่งไปหลุมหลบภัย สรุปก็คือในยามสงครามการเรียนการสอนในโรงเรียนก็ไม่สามารถทำได้อย่างเต็มที่ บางปีก็ไม่มีการสอบปลายภาคให้นักเรียนทุกคนสามารถเลื่อนชั้นได้เลย ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ปกติเช่นเดียวกับในกรุงเทพฯ แต่ที่พิเศษก็คือโรงเรียนเอกชนในสังกัดคริสต์ตังหรือคริสต์นิกาย มีการจัดการเรียนการสอนในพื้นที่ราชบุรีและเพชรบุรีมากเป็นพิเศษ ทำให้มีนักเรียนจากพระนครอพยพมาเรียนหนังสือในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ด้วย

ผู้หญิงในสมัยก่อนจะเรียนหนังสือพอให้อ่านออกเขียนได้ เมื่อออกจากโรงเรียนแล้วก็จะมาอยู่กับบ้าน แต่ผู้หญิงบางคนที่มีความคิดก้าวหน้าก็จะไปเรียนวิชาชีพเพิ่มเติม ที่เรียนกันมากในขณะนั้นคือ เรียนเย็บผ้าโดยใช้จักร มีการเปิดสอนตามบ้านทั่วๆ ไป แต่ในช่วงสงครามขณะที่เรียนอยู่มีสัญญาณเตือนภัยดังขึ้น ต้องหนีกันไปหลบภัย ทำให้เรียนกันไม่สำเร็จเป็นส่วนใหญ่ ต้องมาเรียนใหม่เมื่อสงครามยุติแล้ว

นอกจากนั้นผู้หญิงก็เริ่มทำงานรับจ้างนอกบ้าน เช่น รับจ้างถักหมวกที่ร้านทำหมวก รับจ้างเย็บผ้า รับจ้างทำข้าวเกรียบงา ในช่วงที่เกิดสงครามก็ยังทำอยู่ถ้ามีสัญญาณเตือนภัย สถานที่ทำงานจะมีหลุมหลบภัย หรือวิ่งไปหลบภัยตามสวนที่อยู่ใกล้ๆ รายได้ที่ได้สามารถเลี้ยงตนเองได้ โดยคุณยายทองคำ ทองสัมฤทธิ์เล่าว่าคนที่รับจ้างเย็บผ้า เย็บหมวกที่ร้าน เก็บเงิน 10 ปี สามารถปลูกตึก 2 ชั้น 1 หลังได้เลย

วิธีการดำรงชีวิตในช่วงสงคราม ต้องปรับเปลี่ยนไปตามสภาวะสภาพแวดล้อม เช่น ในช่วงปกติชาวบ้านจะใช้ตะเกียงในตอนกลางคืน โดยใช้น้ำมันก๊าดจุดตะเกียงให้แสงสว่าง แต่สงครามขาดแคลนน้ำมันก๊าดต้องซื้อในตลาดมืด ชาวบ้านจะมีวิธีการที่แตกต่างกัน เช่น นายบุญเรือน พราหมณ์กล้าใช้ขี้เป็ดจุดตะเกียง สามารถอยู่ได้นานมาก นางหอม มะเจียว บ้านอยู่อำเภอยาง่าง ใช้น้ำมันละหุ่งจุดตะเกียง ส่วนพระครูสุนทรวิจิตรคุณ ปัจจุบันเป็นเจ้าอาวาสวัดพลับพลาชัย เล่าว่า ในตอนกลางคืนหลวงพ่อดึงเอาเม็ดสบู่ดำมาร้อยเป็นพวงนำมาจุดไฟ จะอยู่ได้ประมาณ 1 ชั่วโมง จึงต้องรีบทำอะไรให้เสร็จก่อนกลางคืน คุณยายทองคำ ทองสัมฤทธิ์ จะใช้น้ำมันมะพร้าวจุดตะเกียง ส่วนตะเกียงนั้นส่วนใหญ่คนเมืองเพชรจะใช้กระป๋องนมเจาะรูมีไส้สำหรับจุดไฟ

สำหรับเสื้อผ้า ก่อนสงครามจะมีเสื้อผ้าจากต่างประเทศ เช่น ผ้าเลิดซึ่งเป็นผ้าเนื้อดี มักจะใช้ตัดกางเกง กระโปรง แต่เมื่ออยู่ในสงครามจะไม่มีเสื้อผ้าจากต่างประเทศ เสื้อผ้าจะเป็นสิ่งที่ผู้ให้สัมภาษณ์ทุกคนบอกว่าขาดแคลนมากที่สุด เหมือนกับทุกจังหวัดในประเทศเนื่องจากภาวะสงครามทำให้ไม่มีการส่งสินค้ามาจากต่างประเทศ ดังนั้นคนเมืองเพชรส่วนใหญ่จะใช้ผ้าที่ปั่นฝ้ายเอง ทอเอง ครูนิภาบอกว่า ผ้าที่นักเรียนนิยมมากที่สุด คือ ผ้าด้ายดิบ ใช้ตัดเสื้อ ถ้าจะตัดเป็นกระโปรงนักเรียนก็ใช้การย้อมเอา ผ้าถุง คือสินค้าที่ขาดแคลนและหายากมาก คุณยายพวง ศิริชัยวัฒนานันท์ บ้านอยู่บริเวณสถานีรถไฟหนองไม้เหล็ก ให้สัมภาษณ์ว่ายุคสงครามมีฝ้ายแค่ฝ้ายเดียว เมื่อสงครามยุติลงและคุณยายมีฐานะดีขึ้นมาก คุณยายพูดว่า “ยายเก็บกตมากพอมีเงินตอนนี้ยายซื้อผ้าถุงครั้งละเป็นสิบๆ ผืน แจกคนนั้น คนนี้ไปเรื่อยๆ มีผ้าถุงเก็บไว้ที่บ้านมากมาย ไม่อยากให้เกิดขึ้นเลย สงครามนะ” นางยอด บ่องทรัพย์ เป็นชาวไทยทรงดำ อยู่อำเภอยะโฮย ซึ่งปกติจะมีฝีมือในการทอผ้าไหมได้สวยงาม แต่ต้องทอผ้าแบบลวกๆ โดยใช้ฝ้ายให้พอนำมานุ่งห่มได้เท่านั้น และจำได้ว่าตอนนั้นต้องใส่ผ้าถุงม้งโก้ ซึ่งเป็นผ้าถุงสีดำราคาถูก คนไทยจะต้องทอผ้าฝ้ายใช้เอง เช่น ผ้าดิบ ถ้าเป็นผ้าถุงของสตรีก็จะย้อมสีดำ ส่วนผ้าจากต่างประเทศจะหายากและมีราคาแพงมาก ประชาชนส่วนใหญ่ ใช้ผ้าดิบนำมาย้อมสี เช่น ย้อมให้เป็นสีคราม ดังนั้นเสื้อผ้าจึงเป็นเรื่องเดือดร้อนของประชาชนส่วนใหญ่ ผ้าถุง ผ้าใบหรือแม้กระทั่งธงที่โบกที่สถานีรถไฟ ก็มีคนนำมาตัดเป็นเสื้อ เป็นกางเกงใส่ ถ้าเป็นนักเรียนที่ต้องใช้ชุดนักเรียนที่เก่าๆ ถ้ากางเกงขาดก็ปะแล้วปะอีก เสื้อผ้าที่เป็นชุดนักเรียนพอกลับจากโรงเรียนแล้วก็ต้องรีบถอดเพื่อเอามาซัก ตากให้แห้ง เพื่อใส่ไปโรงเรียนในวันรุ่งขึ้น ใส่แล้วใส่อีก ซ้ำไปซ้ำมา จนผ้าเปื้อนขาด ก็ต้องนำกลับมาเย็บปะชุนกันใหม่ ซึ่งจากการสัมภาษณ์ ชักถามส่วนใหญ่ จะบอกว่ากางเกงของตนเองปะมาแล้วทั้งนั้น บางคนเล่าว่า กางเกงนักเรียนของตนปะมาแล้วไม่ต่ำกว่า 10 ครั้ง

ส่วนอาหารการกิน อาหารในสมัยสงครามจะใช้วัตถุดิบที่มีอยู่แล้ว เช่น ข้าวปลูกเอง ปลูกในทะเลและพืชผักผลไม้ต่างๆ ซึ่งในสมัยสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็มีการณรงค์ให้คน

ไทยปลูกพืชสวนครัว ชาวเพชรบุรีส่วนใหญ่ถ้าเป็นคนที่มีฐานะดีก็จะไม่เดือดร้อนในเรื่องอาหาร การค้าบอกลำของชาวเพชรที่อยู่ในตัวเมือง บอกว่าต้องดำรงชีวิตแบบง่าย ๆ ให้อยู่ได้ โดยหาอาหาร จากธรรมชาติเสริมบ้าง เช่น คนที่อยู่ริมแม่น้ำเพชรบุรีในช่วงนั้นจะช้อนกุ้ง ช้อนปลาซึ่งได้แก่ ปลา สร้อย ปลาชิว มาเป็นอาหาร มีการหมอยทรายในแม่น้ำมาเป็นอาหาร คนที่ลำบากหน่อยก็จะเอาก้านคะน้ำหั่นเป็นท่อนเล็กๆแล้วเอามาคองน้ำปลา บางคนเอามะละกอดิบ มาหั่นใส่โหลแล้วใส่น้ำปลาหรืออื่นๆ กินกับข้าวต้ม ส่วนข้าวที่จะเอาไปต้มให้ใส่ เผือก ฟักทอง เม็ดเดียว ในช่วงของสงครามโลกครั้งที่ 2 ทราบจากคำบอกเล่าของนางทองย้อย นิลห้อย ที่ไปสัมภาษณ์ว่า ในช่วงนั้นอาหารหายากมากทำให้เนื่องจากอยู่ภาวะสงครามทำให้ไม่มีการผลิตเพราะฉะนั้นแต่ละบ้านจึงต้องเก็บตุนอาหารไว้ เพื่อใช้ในยามที่ไม่มีกิน การแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้าด้านอาหาร ก็มีน้อย คนที่พอมีอาหารเหลือกิน มักจะเป็นพวกที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่นการปลูกข้าว ทำสวน ที่สามารถนำผลผลิตของตนเองมาบริโภคภายในครัวเรือน แล้วยังสามารถนำไปแจกจ่ายหรือซื้อขายแลกเปลี่ยนกับชาวบ้านบริเวณข้างเคียง ส่วนขนมในช่วงสงครามก็เหมือนกับสมัยก่อนสงครามเนื่องจากขนมส่วนใหญ่ชาวบ้านจะทำกันเอง เพราะใช้วัตถุดิบที่มีอยู่ในครอบครัว หรือปลูกทำเอง เช่น กล้วยบวชชี ขนมปาทิรม กล้วยเชื่อม แต่จะต่างกันที่สมัยก่อนสงครามจะใช้น้ำตาลทราย ช่วงสงครามน้ำตาลทรายขาดแคลน ขนมจึงต้องใช้น้ำตาลปึกหรือน้ำตาลโตนดเท่านั้น ซึ่งกลายมาเป็นวัฒนธรรมของคนเมืองเพชรสืบทอดมาถึงปัจจุบัน ที่ขนมส่วนใหญ่จะใช้น้ำตาลโตนด หรือน้ำตาลปึกซึ่งเป็นน้ำตาลเมืองเพชร

ก่อนสงครามเมื่อมีการเจ็บป่วย จะมีโรงพยาบาลรักษา ที่มีแพทย์รักษา โรคที่น่ากลัวคือโรคฝีดาษ อหิวาตกโรค วัณโรค ซึ่งรักษาไม่หาย น่ากลัว ส่วนใหญ่เป็นแล้วจะตายในที่สุด? คนที่เจ็บป่วยในสมัยนั้นบางครั้งก็รักษาโดยใช้ยาสมุนไพร หมอที่มีชื่อเสียงในรักษาคคนเมืองเพชรคือ หมอจิน เรียกกันว่า หมอซุย ซึ่งมีความรู้ทางแพทย์แบบจีน ในช่วงสงครามคนเมืองเพชรก็จะเหมือนที่อื่นๆ คือส่วนใหญ่จะรักษาโดยใช้หมอไทยใช้ยาสมุนไพรรักษา นางพวง บอกว่าถ้าเจ็บป่วยแต่จะเป็นคนรักษาให้เพราะเคยเป็นคนจีนเลยมีความรู้เรื่องสมุนไพรเยอะ ครูนิภาบอกว่า เวลาไม่สบายเป็นไข้ส่วนใหญ่ก็จะใช้ยาต้มของจีนแล้วเอาตำรายาจีนมาเทียบดูแล้วก็จ้ดให้ร้านยาจีนดู โรงพยาบาลไม่ค่อยมีไม่มีแพทย์ หมอก็มีแต่หมอซุย นายสมควร บุญยสิทธิ์ อายุ 81 ปี เล่าว่า โรคในตอนนั้นส่วนใหญ่จะเป็นโรคหัดกันมาก ส่วนใหญ่ที่เป็นจะเป็นตามนิ้วมือเท้ามาก เวลาเจ็บป่วยส่วนใหญ่รักษาหมอแผนไทย นอกจากนั้นแล้ว นายบุญมา กันพร้อม ได้บอกว่า ทหารญี่ปุ่นยังช่วยเหลือในการรักษาพยาบาลเมื่อเจ็บป่วยมี หมอเสนารักษ์ (ที่อยู่เลยทางรถไฟทางวัดใหญ่สุวรรณาราม)คอยดูแล นอกจากนั้นยังมีหมอชาวบ้านที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในการทำการรักษา จากการศึกษาด้วยตนเองที่มีส่วนช่วยดูอาการและรักษาให้ในโรคที่ไม่ร้ายแรงมาก

จากที่กล่าวมาจะเห็นว่าวิถีการดำเนินชีวิตของชาวเพชรบุรีในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 คือวิถีชีวิตของคนที่ต้องปรับเปลี่ยนไปตามสภาพแวดล้อม ตามสภาวะของสงคราม ที่แตกต่างกันไปจากการดำรงชีวิตในช่วงปกติ ซึ่งเมื่อสงครามยุติแล้ว บางอย่างก็เปลี่ยนแปลงไป แต่วิถีชีวิตบางอย่างก็ยังคงดำเนินต่อไปถึงปัจจุบัน เช่น การทำน้ำตาลเมืองเพชร ขนมหวานเมืองเพชร

ตลาดมืดกับความเปลี่ยนแปลง

การเปลี่ยนแปลงของสังคมและเศรษฐกิจเมืองเพชรประการที่สำคัญที่ควรศึกษาอีกประการหนึ่งในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 คือตลาดมืด ตลาดมืดคือ ตลาดที่ค้าขายสินค้า อย่างไม่เปิดเผยเกิดจากสภาวะทางเศรษฐกิจของประเทศในช่วงสงครามเนื่องจาก โรงงานอุตสาหกรรม ตลอดจนไร่นาทั่วไปที่ผลิตเครื่องอุปโภคบริโภคอันจำเป็นแก่การครองชีพย่อมจะต้องลดปริมาณการผลิตลงเพราะ แรงงานส่วนใหญ่จะต้องถูกใช้ไปในการสงคราม ผลผลิตจำนวนน้อยที่ผลิตขึ้นเองได้นั้น ส่วนหนึ่งจะต้องถูกส่งไปให้แก่ทหารที่ทำการรบอยู่ ซึ่งจำนวนไม่น้อยจะต้องถูกทำลายไปในการรบ ซึ่งในภาวะเช่นนี้ประชาชนย่อมประสบความขาดแคลนสิ่งที่เป็นแก่ชีวิตอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ และความขาดแคลนดังกล่าวจะอยู่ต่อไปอีกเป็นเวลานานภายหลังที่สงครามยุติลงแล้ว คนไทยที่ผ่านสงครามโลกครั้งที่ 2 มาแล้วทั้งในและนอกประเทศ คงจะจำกันได้ดีว่า ความขาดแคลนเครื่องอุปโภค บริโภคนั้นได้สร้างความลำบากยากเย็นให้อย่างมากมายเพียงใด เพราะเหตุใดจึงเกิดตลาดมืดขึ้น เนื่องจากการลดค่าเงินบาทเมื่อตอนสงครามเริ่มใหม่ๆ เป็นผลกระทบกระเทือนถึงราคาสินค้าทำให้สินค้าขาเข้าราคาแพงและราคาสินค้าประเภทอื่นๆ ก็สูงขึ้น เมื่อมีเงินมากแต่สินค้าน้อยและผลผลิตด้านอุตสาหกรรมตกต่ำ จึงเกิดการขาดแคลนสินค้ามากราคาของสูงเกินรายได้เช่น

- ราคาน้ำตาลทรายขาวสูงขึ้นกว่าราคาโดยเฉลี่ยระหว่างปี พ.ศ.2480 – 2483 ถึง 39 เท่า
- เหล็กกล้าขึ้นเป็น 69 เท่า
- เสื้อผ้าฝ้าย 43 เท่า
- ด้ายทอผ้าสีเทา 29 เท่า
- ค่าครองชีพจากปี พ.ศ. 2481 เพิ่มขึ้นร้อยละ 100⁶

ซึ่งปลายสงครามฯ ปัญหาการขาดแคลนมีมากขึ้น เช่น ผ้า เครื่องนุ่งห่ม ราษฎรในต่างจังหวัดไม่มีเสื้อผ้าใส่ บางจังหวัดใช้ไม้ขอนใหญ่ฯ วางไว้แล้วจุดไฟให้ติดห้ามรุ่มห้ามค้า เวลาต้องการไฟก็ใช้วิธีเป่า การพยาบาล ขาดแคลนผ้าก๊อซ สำลี ถึงกับต้องใช้กระดาษสาแทน พ.ศ.2487 รัฐบาลนายควง อภัยวงศ์เข้ามาบริหารงานในเดือนสิงหาคม พยายามแก้ปัญหา เช่น เลิกควบคุมสินค้า

⁶ แดมสุข นุมนนท์ , สภาวะเศรษฐกิจสมัยสงคราม, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดวงกมล.2540) หน้า 146.

บางอย่าง แต่ก็ไม่สามารถแก้ปัญหาได้จริงจัง เพราะสินค้าขาดแคลนมาก และพ่อค้าไม่ต้องการขายสินค้าในราคาควบคุมเนื่องจากได้กำไรน้อย ตลาดมีคดียังขยายตัวมากขึ้น ความเดือดร้อนของประชาชนก็ยิ่งเพิ่มขึ้น⁷

ดูจากเลขดัชนีค่าใช้จ่ายในการครองชีพในกรุงเทพฯ ที่กระทรวงพาณิชย์ทำไว้ (จากตารางหน้าถัดไป) จะเห็นว่าในระหว่างเดือนมีนาคม 2487 ถึงเดือนสิงหาคม 2488 ค่าครองชีพสูงขึ้นเป็นพิเศษ นอกเหนือไปจากเงินบาทลดค่าทำให้เกิดเงินเฟ้อแล้ว ทหารญี่ปุ่นที่เข้ามาอยู่ในประเทศยังเป็นผู้ทำให้การค้าของไทยเสียหายด้วย ถ้าดูจากตารางรายปีของสินค้า ขาออกหมวดใหญ่ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 เกิดขึ้น ในช่วง พ.ศ.2482 การค้าต่างประเทศของไทยขยายตัวมากขึ้นเพราะไทยวางตัวเป็นกลาง จึงได้ประโยชน์ในฐานะผู้ค้าวัตถุดิบในระยะ 12 เดือนแรกของสงคราม อังกฤษ จีน และญี่ปุ่น ซื้อข้าวไทยมากขึ้นกว่าแต่ก่อนและอังกฤษซื้อยางพารา ดีบุก ในปริมาณเดิมไม่เปลี่ยนแปลง และยังเป็นตลาดการค้าใหญ่ที่สุดของไทย ต่อมากืออนอร์เว ญี่ปุ่น ตามลำดับ ดูได้จากสถิติราคาสินค้าขาเข้าออกและดุลการค้าจากตารางข้างล่างนี้จะเห็นว่าก่อนสงครามโลก ดุลการค้าของไทย เพิ่มขึ้นทุกปี

เลขดัชนีค่าใช้จ่ายในการครองชีพในกรุงเทพฯ กระทรวงพาณิชย์⁸

	ปีพ.ศ.	เลขดัชนีค่าครองชีพ
ธันวาคม มกราคม กุมภาพันธ์ มีนาคม	2481	100
	2484	139.90
	2485	176.99
	2486	291.56
	2487	301.12
	2487	327.46
	2487	1,069.54

⁷ เรื่องเดียวกัน, 154.

⁸ ตัวเลขดัชนีนี้คำนวณมาจากรายได้ของครอบครัวคนงานในกรุงเทพฯ กระทรวงต่างประเทศ 2/2.6 บันทึกเรื่องค่าใช้จ่ายของทหารญี่ปุ่น, กระทรวงพาณิชย์, 7 สิงหาคม 1944 และดูได้จากพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าวิวัฒนไชย ไซยยันต์ หน้า 89

ค่ารายปีของสินค้า ขาออก หมวดใหญ่ (คิดเป็นบาท)⁹

ปี	สินค้าขาออกเป็นสิ่งมีชีวิต	อาหารเครื่องคัม	วัตถุดิบ	หัตถกรรม
2481	629,860	103,102,533	67,645,240	1,674,350
2482	780,872	119,915,960	86,181,868	1,805,189
2483	1,033,098	100,778,916	74,048,020	2,035,987
2484	1,332,540	157,068,931	121,777,712	2,203,353

ราคาสินค้าขาเข้าออกและดุลการค้า¹⁰

พ.ศ.	สินค้าขาเข้า (บาท)	สินค้าขาออก(บาท)	ดุลการค้า(บาท)
2481	129,630,731	176,760,534	49,129,803
2482	129,619,582	215,023,945	85,404,363
เมษายน- มิถุนายน 2483			25,221,773

เมื่อกองทัพญี่ปุ่นเข้าประเทศไทยในเดือนธันวาคม 2484 ญี่ปุ่นเข้าควบคุมการค้าทางทะเลของไทยไว้หมด บังคับให้ไทยค้าขายกับญี่ปุ่นได้เพียงประเทศเดียว ญี่ปุ่นกว้านซื้อธุรกิจต่างๆ เช่น ธุรกิจการโรงแรมโอเรียนเต็ลและกิจการธนาคาร เรือญี่ปุ่นค้าขายกับไทยได้เพียงชาติเดียว จนกระทั่ง พ.ศ.2485 ไทยจึงเริ่มเปิดการค้ากับประเทศที่ญี่ปุ่นยึดครองไว้ได้บ้าง เช่น สิงคโปร์ ชวามลายูและจีน อย่างไรก็ตามญี่ปุ่นก็ยังเป็นตลาดการค้าที่ใหญ่ที่สุดของไทย เมื่อการค้าในไทยซบเซา ค่าครองชีพของประชาชนถูกกระทบกระเทือนมาก เราเคยส่งสินค้าจากยุโรปได้ก่อนสงคราม แต่เมื่อญี่ปุ่นเข้ามามีการค้ากับยุโรปก็ต้องหยุดลง กองทหารญี่ปุ่นบังคับซื้อข้าวจากไทย อาหารและของใช้จากพ่อค้าไทย ซื้อแม้กระทั่ง วัว ควาย ที่ชาวนาใช้ไถนา สินค้าจำพวกของใช้ประจำวันไม่มีจำหน่าย เช่น สบู่ น้ำมันหมู ยารักษาโรค แป้งข้าวเจ้า ฯลฯ แม้กระทั่งผักสดก็กลายเป็นอาหารฟุ่มเฟือยที่คนธรรมดาไม่สามารถซื้อรับประทานได้ ในช่วงต้นปี 2485 ไทยเดือดร้อนเรื่องน้ำมันมาก น้ำมันที่ไทย

⁹ กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี สำนักงานรัฐมนตรี ค่ารายปีของสินค้าขาออกหมวดใหญ่ กองประมวลสถิติพยากรณ์ กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรีบรรพที่ 21 (พระนคร : ม.ป.ป.) หน้า 159

¹⁰ ศยามานนท์, ประวัติศาสตร์ไทยในระบอบรัฐธรรมนูญ, (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2520) หน้า 193.

ต้องการ เช่น น้ำมันดีเซล น้ำมันเตา น้ำมันก๊าด น้ำมันเบนซิน ซึ่งในกรุงเทพฯ มีการกำหนดใช้บัตรปันส่วน

ช่วงปลายสงคราม ปัญหาขาดแคลนเพิ่มมากขึ้น ต่อมาเกิดการขาดแคลนทองแดง เพราะญี่ปุ่นเอาทองแดงไปหลอมเป็นโลหะใช้หมด การขาดแคลนโลหะทำให้มีการขโมยท่อน้ำประปา สายไฟฟ้า สายโทรเลข สายโทรศัพท์ รัฐบาลจึงต้องออกกฎหมายควบคุมสิ่งของดังกล่าว ส่วนอุตสาหกรรมในประเทศก็ไม่ค่อยได้ผล เนื่องจากเครื่องจักรเสื่อมคุณภาพ ไม่มีอะไหล่มาเปลี่ยน อุตสาหกรรมทอผ้า กระดาษ ไม้ขีดไฟก็ผลิตไม่เพียงพอ ยิ่งตอนปลายสงครามการขาดแคลนยิ่งมีมากขึ้น ไม่มีเสื้อผ้า ไม่มีไฟ ฯลฯ รัฐบาลแก้ปัญหาการขาดแคลนสินค้า ออกพระราชกฤษฎีกาควบคุมเครื่องอุปโภค บริโภค มีการปันส่วนการซื้อขายเครื่องอุปโภคบริโภคให้เพียงพอกับความต้องการ นอกเหนือจากความเสียหายด้านเศรษฐกิจแล้ว สภาพสังคมก็ยังคืออยู่ แต่เกิดปัญหาตลาดมืด การกักตุนสินค้า การฉ้อราษฎร์บังหลวง ซึ่งคนเมืองเพชรก็ต้องเผชิญปัญหานี้เหมือนกัน เป็นปัญหาขาดแคลนที่รุนแรงกว่าเดิม จึงกล่าวได้ว่านี่คือภาพรวมลักษณะทางเศรษฐกิจของไทยในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2

ตลาดมืดกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจเมืองเพชรฯ ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2

เพื่อให้เข้าใจการเปลี่ยนแปลงของสังคมและเศรษฐกิจเมืองเพชรในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 จึงขอยกคำบอกเล่าของบุคคลที่อยู่ในเหตุการณ์ที่น่าสนใจเป็นกรณีศึกษา ดังนี้ นางสาวทองคำ ทองสัมฤทธิ์ อายุ 88 ปี ซึ่งคุณยายสามารถจำเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้อย่างแม่นยำ เหมือนเป็นเหตุการณ์ที่ประทับใจของคุณยาย ซึ่งได้เล่าให้ฟังว่า

“ในช่วงที่เกิดสงครามโลกนั้นทำอาชีพสานหมวกใบลานขาย พร้อมกับใช้น้ำยาเคลือบหมวกทำให้หมวกเป็นเงาสวยงาม โดยมีลูกจ้างมาช่วยทำมาช่วยถัก ร้านที่ทำอยู่บริเวณถนนพานิชเจริญ ซึ่งขายดีมาก ต้นทุนในการทำ 1 บาท แต่ขายใบละ 2.50 บาท คือได้กำไรใบละ 1.50 บาท”

คุณยายที่ทำหมวกเล่าให้ฟังว่า “แถวๆถนนพานิชเจริญมีคนทำหมวกใบลานขายหลายคน แต่ไม่มีใครทำแล้วสวยเท่ากับคุณยาย เนื่องจากคุณยายได้คิดสูตรน้ำมันวานิชใช้ทาหมวกเอง มีคนที่ทำหมวกขายหลายคนมาถามแต่คุณยายไม่ยอมบอก บางคนเห็นคุณยายหวงสูตรมาก ก็ให้พระสงฆ์ที่รู้จักคุณยายมาถามสูตร ซึ่งคุณยายก็ไม่ยอมบอกอีก เนื่องจากคุณยายเป็นคนคิดเอง ลายต่างๆที่ถักหมวกคุณยายก็คิดเอง คุณยายกลัวว่าถ้าบอกสูตรหรือวิธีทำไปแล้วก็จะมีคนมาขายแข่งคุณยาย ซึ่งการทำหมวกทำรายได้ให้กับคุณยายมาก คุณยายบอกว่าคุณยายทำหมวกก่อนที่อยู่ชานอีก โดยคุณยายบอกว่าสามารถเก็บเงินสร้างตึกได้เลย ตึก 2 ชั้นในสมัยนั้นราคาประมาณ 2 หมื่น ห้าพันบาท” ซึ่งปัจจุบันนี้ตึกก็ยังอยู่ นอกจากทำหมวกแล้วคุณยายยังไปเรียนเย็บผ้า แล้วก็มาสอนเย็บผ้า

โดยมีจักร 2 ตัว สอนให้เย็บหมวก เสื้อผ้า จีวรพระ โดยใช้จักรของเยอรมัน ราคา 8,000 บาท สามารถซิกแซกได้ ถ้าเป็นจักรซิงเกอร์ ราคา 1,500 บาท แต่ซิกแซกไม่ได้ และที่บ้านคุณยายในตอนนั้นมีนางข้าวสำหรับเก็บข้าว ซึ่งคุณยายบอกว่าบริเวณถนนพานิชเจริญแถวๆบ้านคุณยายจะมีนางข้าวทุกบ้านแต่ตอนนี้ไม่มีเหลือแล้ว คุณยายมีความรู้ดีกว่าทหารญี่ปุ่นไม่น่ากลัว แต่ที่คุณยายจำได้แม่นคือ ทหารญี่ปุ่นตัวเตี้ยมาก เหมือนเป็นคนแคระและจะสะพายปืนอยู่ตลอดเวลา เวลาเดินมาจะมีเสียงดังเหมือนฝนตก(เสียงรองเท้า) แต่ทหารญี่ปุ่นจะพูดกับคนไทยดี และทหารญี่ปุ่นจะชอบมาเดินตลาด และเห็นคนไทยส่วนใหญ่ซื้อใบพลูไปกินกับหมาก ทหารญี่ปุ่นก็ซื้อไปผัดบ้างแต่ก็กินไม่ได้เนื่องจากเผ็ดมาก คุณยายยังจำได้เวลาเครื่องบินบินมาจะทิ้งระเบิด จะบินวนก่อน แล้วปล่อยลูกระเบิดลงมา ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 มีเสรีไทยหลายคนเสรีไทยส่วนใหญ่จะเป็นคนรวย

เมื่อถามคุณยายถึงตลาดมืด คุณยายบอกว่า “เคยเห็นเพื่อนบ้านเอาเสื้อผ้าใส่กระสอบ ข้าวมาแอบไว้บนซ้อนางข้าว เพื่อจะนำไปขายเนื่องจากเสื้อผ้าราคาแพงมาก เป็นผ้าถุง ซึ่งปกติราคาถุงละ 30 สตางค์ แต่พอช่วงสงครามราคาจะสูงขึ้นเป็นถุงละ 5 บาท จึงทำให้มีคนลักลอบนำไปขาย ซึ่งปรากฏว่าเพื่อนบ้านคุณยายที่เอาเสื้อผ้าที่จะแอบเอาไปขายไปไว้ที่ซ้อถูกตำรวจจับได้ ก็พยายามโยนหรือเอาเท้าถีบกระสอบเสื้อผ้าที่เอาแอบไว้ ถีบให้ลงแม่น้ำไป แต่ปรากฏว่าที่ทำน้ำของแต่ละบ้านจะมีเสาสูงๆ เอาไว้ผูกเรือ ผ้าที่โยนทิ้งน้ำเลยไปพันกับเสาเรือ เต็มแม่น้ำไปหมด จึงถูกตำรวจจับติดคุกอยู่ 7 – 8 เดือน”

ที่น่าสนใจคือ ในช่วงที่มีเสียงสัญญาณเตือนภัยเครื่องบินจะมาทิ้งระเบิด คนส่วนใหญ่จะหนีไปบริเวณสนามเมือง เมื่อไม่มีเครื่องบินทิ้งระเบิดแล้วก็กลับมานอนที่เดิม คุณยายบอกว่า “คุณยายไม่กลัวทหารญี่ปุ่น เมื่อสัญญาณเตือนภัย ทุกคนจะพากันหนีไปที่อื่นแต่คุณยายก็อยู่ที่บ้านกับคนในบ้านอีก 1 คน ไม่ได้หนีไปไหน ในขณะที่คนอื่นๆ ในบ้านจะไปอยู่บ้านญาติบริเวณนอกเมือง จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจและน่าศึกษาว่ามีคนเมืองเพชรที่ไม่หนีในลักษณะคุณยายอีกจำนวนเท่าไร

ผู้ให้สัมภาษณ์อีกคนหนึ่งได้แก่ คุณครูนิภา เบญจานุวัตร ซึ่งปัจจุบันมีอายุ 81 ปี ในช่วงที่เกิดสงครามโลก อายุประมาณ 18 ปี เรียนอยู่ชั้นมัธยมปลาย และต้องการเรียนแพทย์ แต่เนื่องจากเกิดสงครามทำให้ไม่มีเวลาดูหนังสือ เพราะต้องหนีระเบิดไม่สามารถดูหนังสือได้ตลอด จึงเปลี่ยนใจมาเรียนครูแทน เล่าให้ฟังว่า

“ที่บ้านจะไม่ขาดไม้ขีดไฟ เพราะคนที่รู้จักกันกับพ่อแม่บอกว่าสินค้าจะขาดแคลนในช่วงสงคราม จึงกักตุนไว้ เพราะฉะนั้นที่บ้านจะมีไม้ขีดไฟ และสินค้าควบคุมบางอย่าง จะเป็นที่รู้จักกันโดยจะมีคนมาซื้อและต้องแอบขายไม่ให้ตำรวจเห็นเพราะจะถูกจับ แต่ที่บ้านก็ต้องไปเข้าเข้าคิวที่หน้าศาลากลางจังหวัดเวลาที่มีการปันส่วนน้ำมันก๊าดซึ่งการต่อคิวปันส่วนน้ำมันก๊าดใช้เวลานานเนื่องจากมีคนต้องการมากคิวจึงยาวมาก นอกจากนั้นยังเห็นเพื่อนบ้านที่อยู่ใกล้ๆมีการกักตุนผ้าเป็น

พับๆ โดยเอามาข้อมด้า เป็นผ้าถุงซึ่งราคาแพงมาก แต่เป็นผ้าไทยไม่ใช่ผ้าที่มาจากต่างประเทศ คุณครูเล่าให้ฟังว่า เมื่อคุณครูสอบได้ที่สวนสุนันทา ก็ต้องไปอยู่ที่กรุงเทพฯ แต่เมื่อสงครามต้องไปเรียนที่อยุธยา ชีวิตการเรียนลำบากมาก สนุ่ต้องใช้สนุ่กรด ยาสีฟันก็ใช้ยาสีฟันที่เป็นผง ชักริด เสื้อผ้าเอง ใช้เตารีดถ่าน ทุกคนต้องเอาไม้โก่งกางไปคนละมัดเพื่อเอาไปทำถ่านใส่เตารีดสำหรับรีดผ้า”

นอกจากนั้นยังมีผู้ให้สัมภาษณ์อีกหลายคนทีเล่าให้ฟังว่า “ต้องไปเข้าคิวน้ำมันก๊าด ไม่มีไม้ขีดไฟ ข้าวสารราคาแพงมาก และข้าวสารที่มีขายเป็นข้าวคุณภาพต่ำ จำได้ว่าเดิมข้าวสารถึงละ 5-6 บาท แต่ช่วงสงครามถึงละ 40 บาท แต่ถ้าอยู่บ้านนอก (หมายถึงนอกเมือง) จะมีการทำนาและไม่ขาดแคลนข้าว ส่วนยารักษาโรคก็เป็นของหายาก ผู้ให้สัมภาษณ์บอกว่าบางคนรู้จักกับทหารญี่ปุ่น ก็พอคุยกันได้ ก็จะมีการแอบขายของกันลับๆ เช่น ยาควินิน รักษาโรคไข้จับสั่น ราคาซื้อละ 1 บาท”

ตลาดมืดในจังหวัดเพชรบุรี จากคำบอกเล่าของชาวบ้าน หมายถึงที่ที่ขายของที่กักตุนเอาไว้ โดยขายราคาสูงกว่าราคาท้องตลาด บางคนเล่าว่าตลาดมืดส่วนใหญ่จะขายของที่รัฐบาลห้ามขาย เป็นสินค้าที่รัฐบาลควบคุมเนื่องจากเป็นสินค้าที่จำเป็นกับการครองชีพ เช่น สนุ่ ไม้ขีดไฟ น้ำมันก๊าด ด้าย ผ้า น้ำตาลทราย แต่ขายในราคาที่สูงกว่า โดยแอบๆ ซื้อมาขาย มีทั้งของกินของใช้ที่ขาดแคลน กักตุนไว้ขายให้กับทหารญี่ปุ่น พ่อค้าบางกักตุนสินค้าไว้เพื่อโก่งราคา บางคนบอกเคยซื้อยาแต่แพงมาก ส่วนใหญ่ขายอย่างลับๆ สินค้าในตลาดมืด ไม้ขีดไฟ น้ำมันก๊าด ยา ข้าวสาร ผัก กล้วยหอม อยู่บริเวณวัดจันทราวาส บริเวณโรงเรียนวัดคอนไก่เตี้ยเก่า และบางคนว่าอยู่บริเวณถนนพานิชเจริญ โดยแอบๆ ขายหลังร้าน ซึ่งเป็นที่รู้จักกัน จากการสัมภาษณ์บุคคลในท้องถิ่นที่อยู่ในเหตุการณ์พบว่า มีบางคนที่ทำธุรกิจค้าขายอาหารให้กับทหารญี่ปุ่น เป็นคนจีนในตลาดจะนำอาหารสดมาขายให้กับทหารญี่ปุ่นทุกวัน เล่ากันว่ามียาได้ดีมาก แต่เมื่อสงครามยุติลงแล้ว ก็ไม่ได้มีฐานะร่ำรวยมากมายอะไร นักธุรกิจจังหวัดเพชรบุรีส่วนใหญ่ที่มีฐานะดีจะมาจากการทำงานด้วยความขยันหมั่นเพียร บางคนเป็นลูกจ้างแต่นายจ้างเห็นถึงความขยัน อดทน ให้โอกาสในการทำงาน ทำให้เจริญรุ่งเรืองมาถึงปัจจุบันนี้ก็มีคนที่ประสบความสำเร็จในการค้า ตลาดมืด คือ คนที่มองเห็นการณ์ไกลรู้ว่าในสงครามจะต้องใช้ไม้ขีดไฟ สนุ่ ผ้า น้ำมันก๊าด ก็จะบอกพรรคพวกกันว่าให้กักตุนเอาไว้ แล้วก็แอบขายหลังร้าน บางคนถ้ากักตุนไว้มากๆ ก็จะมีร้านใหญ่ๆ เอาไปขายให้ บางคนติดต่อกับพ่อค้าที่หาได้ใหญ่ๆ เอาสินค้ามาขาย แต่ทำเป็นขบวนการอย่างลับๆ และไม่เปิดเผยสินค้าที่อยู่ในตลาดมืดเป็นสินค้าที่จำเป็นต้องใช้แต่ในขณะเดียวกันประชาชนทั่วๆ ไปที่ไม่ได้มีฐานะดีพอที่จะซื้อของราคาแพงได้ ก็จะใช่วิธีหาวัสดุอื่นทดแทน เช่น ไม้ขีดไฟซึ่งหายากมาก ชาวบ้านไม่สามารถหาซื้อได้ ก็จะใช้ที่หินจุดไฟซึ่งทำเอง ดังนั้นชาวบ้านเมืองเพชรสามารถจุดบุหรี่สูบได้โดยไม่ต้องใช้ไม้

ขีดไฟ อุปกรณ์ที่ใช้ในการทำที่จุดไฟ ได้แก่ หิน เหล็กและซุดที่มีนูนเป็นเชื้อเพลิง เมื่อเอาเหล็กเคาะหรือตีกับหินจนมีประกายไฟตกลงไปในนูน ก็จะได้ไฟสำหรับจุดบุหรืหรือต่อเอาไฟไปใช้ในการประกอบอาหาร หรือประโยชน์ตามที่ต้องการได้ ชาวบ้านจะเรียกอุปกรณ์นี้ว่า ซุดตีเหล็กไฟ หรือ หินตีเหล็กไฟ ซึ่งปัจจุบันชาวบ้านบางคนก็ยังมีใช้อยู่ นอกจากนี้ยังมีอุปกรณ์อีกชนิดหนึ่งที่สามารถใช้จุดไฟได้ เรียกว่า “ตะบันไฟ”¹¹ มีลักษณะคล้ายตะบันที่ใช้สำหรับตะบันหมาก ประกอบด้วยตัวตะบันลักษณะคล้ายกระบองสูบ และก้านตะบันลักษณะคล้ายก้านสูบ ปลายสุดของก้านตะบันเป็นหลุมขนาดก้นบุหรืหรือปลายนิ้วก้อย ใส่ขุยมะพร้าวที่ได้จากต้นเตาร้าง จะเป็นซุดที่ทำให้เกิดไฟติด ก้านตะบันต้องยาวกว่าตัวตะบันเล็กน้อย ปลายสุดอีกข้างทำเป็นที่สำหรับให้มือจับได้ถนัด ลักษณะจึงคล้ายไขควงนั่นเอง สำหรับตัวตะบันส่วนมาก ทำด้วยไม้เนื้อแข็งหรือเขาคายตัน เจาะรูให้ลึกและยาวมีขนาดพอดีกับก้านตะบันอย่าให้หลวมหรือคับมาก เวลาใช้ต้องกระแทกก้านตะบันลงไปในตัวตะบันไฟ อย่างแรง พร้อมกับดึงออกมาโดยเร็วด้วย ไฟจะติดฝอยหรือขุยมะพร้าวที่ปลายก้านตะบันไฟ ได้ไฟสำหรับจุดบุหรืสูบได้เหมือนเอาเหล็กตีหินแล้วได้ไฟใช้

ดังที่กล่าวมาแล้ว ไม้ขีดไฟถือเป็นสินค้าอันดับ 1 ที่ขาดแคลนมากในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 แต่ชาวบ้านในชนบทก็สามารถหาวิธีนำไฟมาใช้ได้ ชาวบ้านในชนบทจะใช้วิธีเอาขอนไม้มาสูมไฟไว้ใช้ไฟเมื่อยามต้องการ แต่ถ้าบ้านใดมีซุดหินเหล็กไฟหรือตะบันไฟ ก็จะมีไฟใช้หุงต้มได้ ว่ากันว่า พระสงฆ์บางรูปท่านนำตะบันไฟพกติดยามไปด้วย นำเสียดายที่ปัจจุบันอุปกรณ์ทำไฟใช้ได้ดังกล่าวทั้ง 2 อย่าง หาได้ยากแล้ว แต่ก็พอเห็นได้บ้างที่อำเภอเขาชัยวันในปัจจุบัน

นอกจากนั้นชาวสวนเมืองเพชรซึ่งปลูกชมพู เห็นว่าจังหวัดเพชรบุรีมีชื่อเสียงในเรื่องชมพูพันธุ์เพชร ซึ่งมีรสชาติอร่อย สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 อาหารขาดแคลนคนไทยประสบปัญหาทางเศรษฐกิจไม่มีเงินใช้จ่าย แต่คนญี่ปุ่นจะมีเงินใช้จ่าย สามารถซื้อของได้ทุกอย่างไม่ว่าจะแพงหรือถูก เพราะญี่ปุ่นพิมพ์ธนบัตรของรัฐบาลไทยใช้เองได้ ดังนั้นชาวสวนจึงเห็นช่องทางในการขายชมพูพันธุ์เพชร โดยชาวบ้านจะห่ออย่างดีทำให้ผลแก่จัดและลูกโตซึ่งชาวบ้านสามารถเก็บขายให้กับทหารญี่ปุ่นได้ในราคาผลละ 3 บาท ทั้งๆ ที่ราคาปกติผลหนึ่งประมาณ 10 สตางค์เท่านั้น จึงนับว่าเป็นรายได้ที่สูงมากสำหรับผู้ที่มีผลผลิตขายได้

¹¹ พรรณี บัวเล็ก, วิเคราะห์นายทุนธนาคารพาณิชย์ของไทย พ.ศ.2475 – 2516, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สยาม) หน้า 61 – 63.

บทสรุป

การศึกษาการเกิดตลาดมืดและผลของตลาดมืดที่มีต่อวิถีชีวิต เศรษฐกิจ สังคม คนเมืองเพชร สามารถสรุปได้ดังนี้

ตลาดมืดเกิดขึ้นในช่วงที่ไทยต้องเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่ 2 ตั้งแต่ พ.ศ.2484 เนื่องจากประเทศไทยมีกองทัพญี่ปุ่นมาตั้งมั่นในประเทศเป็นเวลา 4 ปี สินค้าที่เป็นยุทธปัจจัย เช่น ข้าว น้ำตาลทราย ผ้า ด้าย ไม้ขีดไฟ น้ำมัน จึงขาดแคลน รัฐบาลมีบริษัทไทยนิคมพาณิชย์ ควบคุมกิจการค้าปลีก ค้าส่ง ทั้งภายในและภายนอกประเทศ โดยได้สร้างบริษัทจังหวัดขึ้นตามจังหวัดต่างๆทั่วประเทศให้เป็นบริษัทลูกเพื่อให้สามารถควบคุมสินค้า และสามารถผูกขาดสินค้าต่างๆ ไว้ในมือได้อย่างเต็มที่ โดยบริษัทจังหวัดเหล่านี้จะรับซื้อพืชผลและสินค้าอุตสาหกรรมในครัวเรือนทุกประเภทเป็นแหล่งขายสินค้าจำเป็นทุกชนิด เป็นเอเยนต์ส่งสินค้าให้แก่ร้านค้าย่อยๆ ที่รัฐบาลสนับสนุนตั้งขึ้นมา บริษัทจังหวัดจะได้สิทธิพิเศษในการผูกขาดสินค้า สุรา บุหรี่ เครื่องกระป๋อง และน้ำตาล สินค้าต่างๆ จึงมีราคาแพงและมีน้อย จึงทำให้เกิดตลาดมืด ลักลอบขายสินค้าที่จำเป็น เช่น สนูป ไม้ขีดไฟ ผ้า ด้าย น้ำตาลทราย คนเมืองเพชรที่ซื้อสินค้าในตลาดมืดก็จะเป็นคนมีฐานะดี เพราะสินค้าในตลาดมืดจะมีราคาแพงกว่าซื้อในตลาดปกติ ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าบริษัทจังหวัดที่รัฐบาลตั้งขึ้นมาไม่สามารถแก้ปัญหาการขาดแคลนสินค้า ไม่ก่อให้เกิดการกระจายสินค้าที่เป็นธรรม เมื่อมีการปันส่วนสินค้าคนเมืองเพชรที่อยู่ใกล้รับรู้ข้อมูลข่าวสารได้รวดเร็วและมักจะมีฐานะดีอยู่แล้ว ก็จะไปเข้าคิวได้ก่อน ส่วนชาวบ้านที่อยู่ไกลต้องเคียดร้อนเข้าคิวปันส่วนสินค้าเป็นเวลานานมากและไม่ได้ นอกจากนั้นชาวบ้านที่ด้อยโอกาสและห่างไกลไม่รู้เรื่องก็มีมากมาย

การขาดแคลนสินค้าในช่วงสงคราม เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดตลาดมืด การกักตุนสินค้า และการฉ้อราษฎร์บังหลวง สาเหตุใหญ่อยู่ที่ญี่ปุ่นยึดซื้อสินค้าทุกชนิดจากพ่อค้าโดยให้ราคาสูงๆพ่อค้าก็พอใจสำหรับเมืองเพชรบุรี ก็มีการค้าขายสินค้ากับญี่ปุ่นในตลาดมืด การสัมภาษณ์ข้อมูลในเรื่องนี้ผู้ให้สัมภาษณ์จะไม่ให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูล แต่ให้ข้อมูลว่ามีคนที่มีฐานะดีขึ้นหลังสงครามจากการขายน้ำมันก๊าด ขายสินค้าก่อสร้าง ขายผ้า โดยคนกลุ่มนี้จะมีเครือข่ายที่อยู่ต่างจังหวัด เช่น จังหวัดสงขลา จะส่งสินค้าบางอย่างมาให้ รวมทั้งให้ข้อมูลสินค้าที่ขาดแคลนที่ควรกักตุน คนกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่มีทุนที่สามารถทำธุรกิจต่างๆ ได้ในช่วงสงครามสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

นอกจากนี้การที่คนเมืองเพชรขาดแคลนสินค้าจำเป็น น้ำมันก๊าด ข้าว น้ำตาลทราย ต้องไปเข้าคิวปันส่วนจากบริษัทจังหวัด ซึ่งก็มีไม่เพียงพอ จึงต้องพยายามหาสิ่งอื่นทดแทน ชาวบ้านที่ทำน้ำตาลโดนด ซึ่งเป็นน้ำตาลที่ได้จากต้นตาลนำมาเคี้ยวและใส่หม้อดิน จึงเป็นสินค้าที่ขายดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อขาดน้ำตาลทราย หลังสงครามยุติลงจึงมีคนเมืองเพชรหลายคนที่มีฐานะดีจาก

การขายน้ำตาลโตนด และมีผลทำให้มีการทำขนมหม้อแกงขนมหวานต่างๆของเมืองเพชรโดยใช้ น้ำตาลเมืองเพชรที่มีรสหวานหอม มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักมาถึงปัจจุบัน นอกจากนั้นคนเมืองเพชรที่ มองเห็นการณ์ไกลในยุคนั้นที่สามารถปรับตัวได้ ก็สามารถอยู่รอดได้ เช่น คุณยายทองคำทำหมวก ไบลาน ขายดีมากเพราะยุคนั้น ผู้นำของไทยคือจอมพล ป. พิบูลสงครามให้คนไทยต้องสวมหมวก เมื่อออกนอกบ้าน ทำให้หมวกขายดี โดยคุณยายหาวิธีการทำหมวกไบลานของคุณยายให้เป็นสินค้า ที่คุณภาพ เป็นแบบอย่างให้คนอื่นๆ ทำตามหรือคิดในลักษณะใกล้เคียงกัน หรือการที่ชาวสวนใช้ กระดาษห่อชมพูในขณะที่ผลยังเล็กอยู่ทำให้ได้ชมพูที่มีคุณภาพ รสชาติดี สามารถขายได้ราคาสูง กว่าปกติ ก็ทำให้ชมพูเพชรมีราคาดีต่อมาเรื่อยๆ หรือการขาดแคลนสินค้าทำให้เกิดนวัตกรรม พื้นบ้าน ทำที่ติดไฟขึ้นเองใช้ในหมู่บ้านเป็นนวัตกรรมแบบง่ายๆ ทุกอย่างเป็นเพราะความจำเป็นที่ ต้องอยู่ให้ได้ในภาวะของสงครามที่สินค้าขาดแคลนและมีราคาแพง แต่น่าเสียดายที่เมื่อสงครามโลก ยุติลงแล้ว รัฐบาลไม่ได้เข้ามาให้ออกาสสนับสนุนภูมิปัญญาเหล่านี้ให้เดินหน้าต่อไป งานบางอย่างก็ เลยอยู่กับที่ไม่มีการพัฒนาขึ้น

บรรณานุกรม

- กระทรวงต่างประเทศ 2/2.6.บันทึกเรื่องค่าใช้จ่ายของทหารญี่ปุ่น.กระทรวงพาณิชย์.
- กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี สำนักนายกรัฐมนตรี.(ม.ป.ป).ค่ารายปีของสินค้าขาออกหมวดใหญ่.
- กองประมวลสถิติพยากรณ์ กรมเลขาธิการ คณะรัฐมนตรีบรรพที่ 21.กรุงเทพฯ.พระนคร.
- แถมสุข นุ่มนนท์.2521.เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2.กรุงเทพฯ.สำนักพิมพ์ดวงกมล.
- ธนาคารแห่งประเทศไทย.2505.ที่ระลึกครบรอบปีที่สี่สิบ.กรุงเทพฯ.พระนคร.
- บุญมี พิบูลสมบัติ.(ม.ป.ป.).นานาสาระฉบับเมืองเพชร.รวบรวมโดยมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราชศูนย์เพชรบุรี.
- ปิยนาด บุนนาค.2550.ประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่(ตั้งแต่การทำสนธิสัญญาบาวริงถึงเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516).โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์.จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ลำดับที่ 121 กรุงเทพฯ.โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคริส เบเคอร์.2542.เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพฯ.พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ.ซิลค์เวอร์มบุคส์.
- พรรณี บัวเล็ก.2543.วิเคราะห์นายทุนธนาคารพาณิชย์ของไทย พ.ศ.2475 – 2516.พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ.สำนักพิมพ์สยาม.
- วัดหนองไม้เหือง.2538.ที่ระลึกงานฉลองพัทธโถกเกียรติยศและยาม วัดพัฒนาดีเด่นพุทธศักราช 2538 วัดหนองไม้เหือง อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี.
- สยามานนท์.2520.ประวัติศาสตร์ไทยในระบอบรัฐธรรมนูญ.กรุงเทพฯ.ไทยวัฒนาพานิช.
- อนันต์ พิบูลสงคราม.2540.จอมพล ป พิบูลสงคราม(เล่มที่ 1).กรุงเทพฯ.พริกหวานกราฟฟิค.

ผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับสงครามโลกครั้งที่๒

1.นางเยี่ยมบัว แซ่คู	อายุ 84 ปี	สัมภาษณ์วันที่ 26 กรกฎาคม 2552
2.นางจำยอง คี้น้ำ	อายุ 74 ปี	สัมภาษณ์วันที่ 28 สิงหาคม 2552
3.พันตรีจำลอง ชัยโชติ	อายุ 84 ปี	สัมภาษณ์วันที่ 16 สิงหาคม 2552
4.นายฉลาด สงวนศิลป์	อายุ 80 ปี	สัมภาษณ์วันที่ 16 สิงหาคม 2552
5.นายเลียว ัญญะเจริญ	อายุ 76 ปี	สัมภาษณ์วันที่ 15 ตุลาคม 2552
6.นายเชียวกำ แซ่เจียง	อายุ 76 ปี	สัมภาษณ์วันที่ 26 กรกฎาคม 2552
7.นางสาวทองคำ ทองสัมฤทธิ์	อายุ 88 ปี	สัมภาษณ์วันที่ 15 ตุลาคม 2552 และ

		วันที่ 30 สิงหาคม 2553
8.นางทองย้อย นิลน้อย	อายุ 81 ปี	สัมภาษณ์วันที่ 3 ตุลาคม 2552
9.นางทับ ประกอบพันธ์	อายุ 84 ปี	สัมภาษณ์วันที่ 23 ตุลาคม 2552
10.นายรัช เษยสุวรรณ	อายุ 91 ปี	สัมภาษณ์วันที่ 17 กรกฎาคม 2552
11.นางนิตยา ชัยโชติ	อายุ 75 ปี	สัมภาษณ์วันที่ 16 สิงหาคม 2552
12.นางนิภา เบญจานุวัตร		สัมภาษณ์วันที่ 10 กรกฎาคม 2552 และ วันที่ 12 สิงหาคม 2553
13.นายบุญมา กันพร้อม	อายุ 71 ปี	สัมภาษณ์วันที่ 15 ตุลาคม 2552
14.นายบุญมี พิบูลย์สมบัติ	อายุ 74 ปี	สัมภาษณ์วันที่ 10 กรกฎาคม 2552
15.นายบุญยืน บัวทอง	อายุ 84 ปี	สัมภาษณ์วันที่ 3 ตุลาคม 2552
16.นายบุญเรือน พรหมณ์กล้า	อายุ 69 ปี	สัมภาษณ์วันที่ 14 มิถุนายน 2552
17.นางประยูร พุ่มดอกไม้	อายุ 82 ปี	สัมภาษณ์วันที่ 26 กรกฎาคม 2552
18.นายพวน จัดพูล	อายุ 73 ปี	สัมภาษณ์วันที่ 15 ตุลาคม 2552
19.พระครูวัชรญาณโสภิต เจ้าอาวาสวัดเขากระฉูด	อายุ 54 ปี	สัมภาษณ์วันที่ 21 มิถุนายน 2552
20.พระครูสุนทรทวารวิฑูณ	เจ้าอาวาสวัดพลับพลาชัย อายุ 75 ปี	สัมภาษณ์วันที่ 13 กรกฎาคม 2552
21.นางพวง ศิริชัยวัฒนานันท์	อายุ 74 ปี	สัมภาษณ์วันที่ 23 ตุลาคม 2552
22.นายเพชร แสนสำราญ	อายุ 85 ปี	สัมภาษณ์วันที่ 14 ตุลาคม 2553
23. นางยอด บ่องทรัพย์	อายุ 79 ปี	สัมภาษณ์วันที่ 30 สิงหาคม 2553
24.นายอยู่กั๊ย ตั้งเจริญบำรุงสุข	อายุ 81 ปี	สัมภาษณ์วันที่ 14 ตุลาคม 2552
25.นางสงบ ณ เสือ	อายุ 72 ปี	สัมภาษณ์วันที่ 26 กรกฎาคม 2552
26.นายสมควร บุญยสิทธิ์พรณ	อายุ 81 ปี	สัมภาษณ์วันที่ 26 กรกฎาคม 2552 และวันที่ 22 สิงหาคม 2553
27.นางสมุทรร ไม้จันทน์	อายุ 81 ปี	สัมภาษณ์วันที่ 27 ตุลาคม 2552
28.นายเสรี ศรีสุขใส	อายุ 50 ปี	ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดถิ่นปฐรา สัมภาษณ์วันที่ 14 มิถุนายน 2552
29.นายแสน ทรัพย์สิน	อายุ 76 ปี	สัมภาษณ์วันที่ 23 ตุลาคม 2552
30.นางหอม มะเจียว	อายุ 76 ปี	สัมภาษณ์วันที่ 21 มิถุนายน 2552
31.นายอำนาจ ธนพินิจศิลป์	อายุ 79 ปี	สัมภาษณ์วันที่ 10 กรกฎาคม 2552

O ประวัติศาสตร์และตำนานท้องถิ่น

O ความหลากหลายทางชาติพันธุ์

O ความเชื่อ ศาสนา และประเพณีท้องถิ่น

O วิถีชีวิตชุมชนคนภาคกลาง

O โบราณสถาน โบราณวัตถุ และชื่อบ้านนามเมือง

O หัตถกรรมและศิลปกรรม

O ทรัพยากรท้องถิ่นและการเปลี่ยนแปลง

O บทสังเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น
และบทสังเคราะห์งานเขียนประวัติศาสตร์เชิงสารคดี

วิถีลาวเวียง วิถีไทยทรงดำ ความเหมือนที่แตกต่าง

สายพิน แก้วงามประเสริฐ

วิถีลาวเวียง วิถีไทยทรงดำ ความเหมือนที่แตกต่าง

อาจารย์สายพิน แก้วงามประเสริฐ

โรงเรียนโพธาวัฒนาเสนี

ความสำคัญของปัญหา

ภาคกลางของประเทศไทยมีผู้คนหลากหลายชาติพันธุ์มาอยู่ร่วมกัน ทั้งคนไทย คนจีน คนมอญ และคนลาว ซึ่งคนเชื้อสายลาวเป็นชาติพันธุ์หนึ่งที่มีจำนวนไม่น้อยในภาคกลางของประเทศไทย และยังสามารถแบ่งออกได้หลายกลุ่ม เช่น ลาวเวียง ลาวโซ่ง ลาวยวน ลาวพวน ลาวครั่ง เป็นต้น คนที่มีชาติพันธุ์ลาวเหล่านี้ล้วนมีประวัติความเป็นมาที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ไทยในสมัยต่างๆ อย่างต่อเนื่อง

การเข้ามาตั้งถิ่นฐานของคนเชื้อสายลาวในประเทศเกิดจากการถูกกวาดต้อนเข้ามาในฐานะเป็นเชลยศึก เมื่อกว่า 200 ปีที่ผ่านมา ซึ่งในปัจจุบันคนเชื้อสายลาวเหล่านี้ได้ถูกผสมกลมกลืนและหล่อหลอมกลมกลืนจากกระบวนการเรียนการสอนในโรงเรียน และนโยบายต่างๆ ของรัฐที่จะทำให้คนทุกคนที่อยู่ในแผ่นดินมีความรู้สึกเป็นไทยร่วมกัน ทำให้น่าสนใจว่ากว่าคนเชื้อสายลาวจะมีฐานะของความเป็นไทยต้องผ่านประสบการณ์อะไรมาบ้าง

ขณะเดียวกันหากเปรียบเทียบระหว่างคนเชื้อสายลาวเวียง จากเวียงจันทน์ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับประวัติศาสตร์การทำสงครามกวาดต้อนคนลาวเวียงเข้ามายังดินแดนของประเทศไทยตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรี จนกระทั่งถึงสมัยรัชกาลที่ 3 ในสงครามศึกเจ้าอนุวงศ์ ที่คนลาวถูกกวาดต้อนมาจำนวนมาก และยังเป็นเหตุการณ์ที่รัฐไทยมีความรู้สึกอย่างรุนแรงต่อการกระทำของเจ้าอนุวงศ์ ทำให้ทัศนคติเหล่านี้มีผลต่อการปฏิบัติต่อคนลาวเวียงเป็นอย่างยิ่งทำให้น่าสนใจว่าวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนเชื้อสายลาวเวียงที่ผ่านมาเป็นเวลานานมีการบอกเล่าเรื่องราวมาซึ่งถูกหลอมอย่างไร วิถีชีวิตในอดีตกับปัจจุบันมีความแตกต่างกันอย่างไร และเพราะเหตุใดการเปิดเผยตัวตนความเป็นคนลาวเวียงจึงมีค่อนข้างน้อย รวมทั้งสิ่งที่หลงเหลืออยู่ ที่แสดงอัตลักษณ์ความเป็นคนลาวเวียงในปัจจุบันเป็นอย่างไร

ตลอดจนการสร้างจิตสำนึกความเป็นคนลาวเวียงในปัจจุบัน ความพยายามที่จะเปิดเผยตัวตนความเป็นคนลาวเวียงให้สังคมได้รับรู้ รวมทั้งการสร้างจิตสำนึกในความภูมิใจในชาติพันธุ์ของตนเองให้แก่ลูกหลานในปัจจุบันมีแนวโน้มเป็นอย่างไร

ขณะที่คนลาวโซ่งซึ่งถูกกวาดต้อนมาในคราวเดียวกันกับคนลาวเวียง แต่เพราะเหตุใดคนลาวโซ่ง จึงถูกเรียกว่า “ไทยทรงดำ” ขณะที่คนลาวเวียงยังถูกเรียกว่า “ลาว” การปฏิบัติของรัฐต่อคนลาวโซ่งและลาวเวียงมีความแตกต่างกันหรือไม่อย่างไร เพราะเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น

การเปิดเผยตัวตนของคนลาวโซ่งหรือไทยทรงดำให้สังคมได้รับรู้เห็นได้ชัดเจนว่ามีมากกว่าคนลาวเวียง และเป็นการเปิดเผยตัวตนอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน รวมทั้งอัตลักษณ์ของคนลาวโซ่งมีความโดดเด่นชัดเจนกว่าคนลาวเวียง เพราะเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น

มีความคำถามมากมายที่เกิดขึ้นจากการเปรียบเทียบความเป็นมาของการอพยพ วิธีการดำเนินชีวิตในช่วงเวลา 200 ปี ที่สืบเนื่องมาจนปัจจุบันว่าทั้งคนลาวเวียงและลาวโซ่งมีวิถีชีวิตประสบการณ์ที่เหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร การดำรงอัตลักษณ์ของตนเองไว้ได้ดีมากน้อยเพียงใด เพราะเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น

ความสำคัญของการศึกษาเรื่องนี้ ไม่ใช่การย้อนให้ลูกหลานกลับไปเป็นคนลาวเวียงหรือลาวโซ่ง แต่เป็นส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจในตนเองว่าเป็นใครมาจากไหน บรรพบุรุษต้องปรับเปลี่ยนวิธีการดำรงชีวิตให้เหมาะกับสภาพสังคมแต่ละยุคสมัยอย่างไร โดยไม่ต้องละทิ้งรากเหง้าเดิมของตนเอง ในขณะที่เดียวกันก็สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ตลอดจนทำให้เห็นความสำคัญของความเป็นคนภาคกลางที่คนหลากหลายชาติพันธุ์สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ช่วยเหลือเกื้อกูลกันท่ามกลางความแตกต่างแต่ไม่เกิดความแตกแยกเหมือนในอดีตที่ผ่านมา

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบการอพยพย้ายถิ่นฐาน วิธีการดำรงชีวิต และการปฏิบัติของรัฐต่อคนลาวเวียงและคนไทยทรงดำ
2. ศึกษาเปรียบเทียบเหตุผลที่มีต่อนามเรียกขานที่แตกต่างกันระหว่างคนลาวเวียงกับคนไทยทรงดำ
3. ศึกษาเปรียบเทียบการดำรงและการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของคนลาวเวียงกับคนไทยทรงดำ
4. ศึกษาเปรียบเทียบมุมมองทัศนคติของรัฐและผู้คนที่มิต่อคนลาวเวียงและคนไทยทรงดำตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ขอบเขตเนื้อหาของประเด็นที่จะสังเคราะห์

1. จากถิ่นฐานบ้านลาวมาสู่ดินแดนสยาม

- 1.1 การอพยพย้ายถิ่นเข้ามาด้วยเหตุปัจจัยเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร

- 1.2 ระบุปฏิบัติต่อคนลาวเวียงและคนไทยทรงดำแตกต่างกันหรือไม่อย่างไร
- 1.3 ลักษณะการตั้งถิ่นฐาน ทำเลที่ตั้ง มีความเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร
- 1.4 วิถีชีวิตจากอดีตสู่ปัจจุบันเหมือนหรือต่างกันอย่างไร
2. นามเรียกขานที่ผันผ่านตามกาลเวลา
 - 2.1 จากความเป็นลาวสู่ความเป็นไทย นโยบายของรัฐสมัยใหม่ที่ทำให้คนลาวโซ่งกลายเป็นไทยทรงดำ แต่ทำไมคนลาวเวียงยังคงเป็นคนลาวเวียงในปัจจุบัน
 - 2.2 ความแตกต่างของการปรากฏตัวต่อสาธารณะของคนลาวเวียงและคนไทยทรงดำ
3. การดำรงและการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของคนลาวเวียงและไทยทรงดำ
4. มุมมองของคนลาวเวียง และคนไทยทรงดำที่มีต่อตนเอง และมุมมองของคนอื่นที่มองคนลาวเวียงและคนไทยทรงดำ

วิธีการสังเคราะห์

ศึกษาข้อมูลจากชุดวิจัยประวัติศาสตร์ของโรงเรียนต่าง ๆ ที่ศึกษาเรื่องลาวโซ่งหรือไทยทรงดำ และเรื่องลาวเวียงในท้องถิ่นที่ภาคกลางเป็นข้อมูลพื้นฐานเบื้องต้น รวมทั้งการค้นคว้าหลักฐานจากงานวิจัย วิทยานิพนธ์ที่ศึกษาเกี่ยวกับประเพณีวัฒนธรรมของชาติพันธุ์เหล่านี้ รวมทั้งทัศนคติของรัฐ นโยบายของรัฐที่มีต่อการสร้างความรู้สึกรักในการเป็นไทย

ศึกษาจากประชุมพงสาวดาร จดหมายเหตุที่บันทึกโดยชาวต่างชาติที่ให้ภาพการปฏิบัติของรัฐต่อคนเชื้อสายลาวในสมัยนั้น ตลอดจนพงสาวดารที่กล่าวถึงเหตุการณ์การกวาดต้อนคนเชื้อสายลาวในเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ของไทย รวมทั้งหนังสือ บทความที่เขียนเกี่ยวกับคนลาวเวียงและไทยทรงดำ

นอกจากนี้ยังได้เก็บข้อมูลเพิ่มเติมจากการสัมภาษณ์คนเชื้อสายลาวเวียงและไทยทรงดำเพิ่มเติม ตลอดจนการเข้าไปชุมชนเพื่อสังเกตความพยายามในการดำรงอัตลักษณ์ของคนเชื้อสายลาวเวียงและไทยทรงดำในปัจจุบัน

การสังเคราะห์เพื่อเปรียบเทียบวิถีลาวเวียงวิถีไทยทรงดำความเหมือนที่แตกต่าง ในครั้งนี้ ผู้สังเคราะห์ได้ใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ ผสมผสานกับวิธีการทางมนุษยวิทยา เพื่อผลงานการสังเคราะห์มีสีสันตามธรรมชาติที่จำเป็นต้องอาศัยศาสตร์ทั้งสองวิชารวมกัน

บทสังเคราะห์

จากถิ่นฐานบ้านลาวสู่ดินแดนสยาม

คนไทยทรงดำมาจากไหน

คนไทยทรงดำ เดิมเรียกว่า “ไทดำ” หรือ “ผู้ไทดำ” มีถิ่นฐานดั้งเดิมอยู่บริเวณที่เป็นรอยต่อของ 3 อาณาจักรคือ จีน พวน และลาว ซึ่งบริเวณนั้นคือเมืองสิบสองผู้ไทย แต่ในปัจจุบันเรียกว่าสิบสองจุไทย ซึ่งประกอบด้วยเมืองของผู้ไทยขาว 4 เมือง ได้แก่ เมืองไล เมืองเจียน เมืองมุน เมืองยาง เมืองผู้ไทยดำ 8 เมือง ได้แก่ เมืองแฉง เมืองควาย เมืองดุง เมืองม่วย เมืองลา เมืองโมะ เมืองหวัด และเมืองซาง(ประชุมพงสาวดาร เล่ม 9, 2507 : 52 – 53)

เมืองเหล่านี้จะส่งบรรณาการให้กับทั้งจีน พวน และหลวงพระบาง ซึ่งทำให้เมืองเหล่านี้เหมือนอยู่ในอาณาจักรของสยามด้วย จึงเรียกว่า “เมืองสามส่วยฟ้า” หรือ “เมืองสามฝ่ายฟ้า”

การที่เรียกว่าผู้ไทยดำ และผู้ไทยขาว นั้นดั้งเดิมเมื่ออยู่ในเมืองสิบสองผู้ไทย มีอัตลักษณ์ที่บ่งบอกความเป็นตัวตนของตนเองแล้ว โดยเฉพาะในธรรมเนียมเกี่ยวกับศพ ผู้ไทยขาวจะไม่เผาศพ พิธีศพจะนุ่งขาวห่มขาว และเช่นศพอย่างธรรมเนียมจีน และทำฮวงซุ้ยเช่นเดียวกับจีน

ขณะที่ผู้ไทยดำ มีธรรมเนียมการเผาศพและนุ่งห่มดำในงานศพหรืออาจบางทีก็อาจฝังศพบ้างตามแบบธรรมเนียมลาวและไทย (ประชุมพงสาวดาร เล่ม 9, 2507 : 60) คงด้วยเหตุนี้ที่ทำให้เมื่อผู้ไทยดำต้องอพยพเข้ามาอยู่ในดินแดนสยาม จึงถูกเรียกว่า “ไทยทรงดำ” เพราะคำว่า “ทรง” เรียกเพี้ยนเป็น “ซ่ง” ที่หมายถึงเสื้อผ้า ความนิยมใส่เสื้อผ้าด้วยสีดำ จึงถูกเรียกว่า “ไทยซ่งดำ”

การปรากฏตัวของคนไทยทรงดำในประเทศไทย

คนไทยทรงดำเข้ามาอยู่ในดินแดนสยาม ด้วยการอพยพเข้ามาถึง 3 ครั้งใน 3 เหตุการณ์ด้วยกัน ได้แก่

ครั้งที่ 1 สมัยกรุงธนบุรี พ.ศ. 2321 พระเจ้าตากสินได้โปรดเกล้าฯให้ สมเด็จเจ้าพระยามหา-กษัตริย์ศึก และเจ้าพระยาสุรสีหนาท เป็นแม่ทัพยกไปตีเวียงจันทน์ได้สำเร็จ โดยในศึกครั้งนี้ได้ อัญเชิญพระแก้วมรกต พระคู่บ้านคู่เมืองของของเวียงจันทน์กลับมา พร้อมกับพระบางซึ่งเป็นพระคู่บ้านคู่เมืองของหลวงพระบาง และกวาดต้อนไพร่พลลาวกลับมาในคราวนี้ด้วย

แม้ว่ากองทัพของสมเด็จเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกจะไปตีเมืองเวียงจันทน์ แต่เหตุที่ได้พระบางกลับมาด้วยและอาจมีการกวาดต้อนไพร่พลที่เป็นผู้ไทยดำมาในคราวนี้ด้วย โดยก่อนหน้านี้สมัยพระเจ้าอินทโสมแห่งเมืองหลวงพระบาง กองทัพพวนได้ยกทัพมาตีเมืองหลวงพระบาง ตีถูกเจ้าอินทวงษากุมารพระโอรสของพระเจ้าอินทโสมยกทัพออกรบกับพวน และสามารถปราบกองทัพ

ญวนได้ราบคาบ(พงสาวดารเมืองหลวงพระบาง ภาค 11 ในประชุมพงสาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 9, 2545 : 118)

เมืองของไทยดำตั้งอยู่ระหว่างเมืองหลวงพระบางและญวน เมื่อกองทัพญวนเดินทัพมาเพื่อตีหลวงพระบาง จึงต้องกวาดต้อนผู้คนของเมืองสิบสองผู้ไทยมาด้วย และอาจทำให้ผู้ไทยดำหลงเหลืออยู่ในเมืองหลวงพระบาง

ต่อมาเจ้าอินทวงษากุมารได้ขึ้นครองราชย์ที่หลวงพระบางได้เพียง 8 เดือน เกรงจะได้รับอันตรายจึงยกราชสมบัติให้กับพระเชษฐาคือ เจ้าโชติกะกุมาร เป็นเจ้าเมืองแทน เมืองเวียงจันทน์ได้ยกทัพมาตีหลวงพระบางโดยขอความช่วยเหลือจากพม่า ทำให้เมืองหลวงพระบางถูกตีแตก เจ้าเมืองหนีไปได้ แต่พม่าจับเจ้าสุริยวงษา ซึ่งเป็นพระอนุชาเจ้าเมืองหลวงพระบางไปได้ และในคราวนี้อาจทำให้พระบางถูกอัญเชิญไปอยู่เวียงจันทน์

พ.ศ. 2306 พม่าให้เจ้าสุริยวงษาที่ถูกจับตัวไป ให้คุมไพร่พลมาตีเมืองล่า เมืองแมน เจ้าสุริยวงษาจึงพาไพร่พลเมืองหลวงพระบางที่ขึ้นไปด้วย หักออกจากกองทัพพม่าแล้วหนีมาตั้งอยู่ที่เมืองแฉง(พงสาวดารเมืองหลวงพระบาง ภาค 11 ในประชุมพงสาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 9, 2545 : 118-119) ซึ่งเมืองแฉงเป็นเมืองของไทยดำ แสดงให้เห็นว่าเจ้าสุริยวงษาคงต้องมีความสัมพันธ์ที่ดีกับเมืองแฉง หรือไม่ก็สามารถคุมไพร่พลของผู้ไทยดำที่เมืองแฉงได้

ต่อมา พ.ศ. 2309 เจ้าสุริยวงษายกทัพมาเมืองหลวงพระบาง เพื่อมาขอราชสมบัติคืน จึงได้เป็นเจ้าเมืองหลวงพระบางอีกครั้งหนึ่ง

พ.ศ. 2314 เจ้าสุริยวงษา ยกทัพไปตีเวียงจันทน์ ด้วยโกรธแค้นที่เมืองเวียงจันทน์มีหนังสือขึ้นไปขอให้พม่ามาตีเมืองหลวงพระบางในคราวก่อน จึงยกทัพไปล้อมเมืองเวียงจันทน์ รบกันอยู่ 3 เดือน เจ้าเมืองเวียงจันทน์ในขณะนั้นคือเจ้าบุญสาร หรือสิริบุญสารส่งข่าวให้พม่ามาช่วย พม่าจึงส่งกองทัพไปตีเมืองหลวงพระบาง ทำให้เจ้าสุริยวงษายกทัพกลับหลวงพระบาง รบกับพม่า และทำให้เมืองหลวงพระบางต้องขึ้นกับพม่า แต่ต่อมา พ.ศ. 2319 สมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี เมืองพระบางส่งบรรณาการมาให้ ทำให้เมืองหลวงพระบางมีความสัมพันธ์ที่ดีกับกรุงธนบุรี (พงสาวดารเมืองหลวงพระบาง ภาค 11 ในประชุมพงสาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 9, 2545 : 119 - 121)

ในส่วน of เมืองเวียงจันทน์ พ.ศ. 2321 เจ้าสิริบุญสารเจ้าเมืองเวียงจันทน์เกิดความขัดแย้งกับพระวอซึ่งเป็นอุปฮาดของเมือง พระวอจึงพาไพร่พลมาตั้งอยู่หนองบัวลำภู เมื่อช่องสุ่มผู้คนได้มากจึงสร้างเป็นเมืองให้ชื่อว่า เมืองจำปานครขวางกบแก้วบัวบาน แล้วแข็งเมืองต่อเมื่อเวียงจันทน์ ทำให้เกิดการสู้รบกันเมืองเวียงจันทน์สู้ไม่ได้จึงไปดึงพม่ามาช่วยรบ พระวอต้องพา

ไพร่พลหนีไปอยู่คอนมดแดงเหนือเมืองจำปาศักดิ์ แล้วมีพระราชสาส์นขอเป็นข้าขอบขัณฑสีมาของพระเจ้ากรุงธนบุรี จึงโปรดฯ ให้พระวอตั้งบ้านเรือนอยู่คอนมดแดง

เจ้าสิริบุญสารเจ้าเมืองเวียงจันทน์ทราบข่าวจึงส่งกองทัพจับพระวอประหารชีวิต เมื่อพระเจ้ากรุงธนบุรีทราบเรื่องจึงส่งสมเด็จพระยามหากษัตริย์ และเจ้าพระยาสุรสีห์ เป็นแม่ทัพมาตีเมืองเวียงจันทน์ ครั้นเมืองหลวงพระบางทราบข่าว จึงยกทัพมาช่วยกองทัพฝ่ายสยาม ด้วยเหตุที่ไม่ถูกกับเวียงจันทน์อยู่แล้ว กองทัพของสยามรบกับกองทัพของเวียงจันทน์อยู่ถึงสี่เดือนเศษ กองทัพสยามจึงเข้าเมืองเวียงจันทน์ได้ และตามไปจับเจ้าสิริบุญสารและบรรดาญาติวงศ์ทั้งหลายได้ พร้อมทั้งให้ทหารไทยลาวไปเกลี้ยกล่อมให้หัวเมืองลาวฝั่งตะวันออกให้เป็นพวก

พร้อมกันนี้เมื่อเสร็จศึกใน พ.ศ. 2322 แล้ว สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกได้กวาดต้อนครอบครัวลาวชาวเมืองกับทั้งพระราชบุตรธิดาวงศ์ และขุนนางท้าวเพี้ยต่าง ๆ พร้อมทรัพย์สิ่งของ เครื่องศาสตราวุธช้างม้าจำนวนมาก รวมทั้งอัญเชิญพระแก้วมรกตและพระบางกลับมาด้วย (พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 2, 2542 : 220-222)

นอกจากนี้ ใน พ.ศ. 2322 ยังโปรดฯ ให้กองทัพเมืองหลวงพระบางไปตีเมืองม่วย เมืองทันต์ ซึ่งเป็นเมืองของผู้ไทยดำ ที่อยู่ติดกับดินแดนญวน ได้กวาดต้อนครอบครัวไทยทรงดำ แล้วโปรดฯ ให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่เมืองเพชรบุรี (อุสนา นาศรีเคน, 2548 : 36)

ในการศึกครั้งนี้จะมีกวาดต้อนคนลาวมาหลายกลุ่ม ดังปรากฏให้เห็นจากจดหมายของมองซิเออร์คูเด บาทหลวงชาวฝรั่งเศส ที่เขียนถึงผู้อำนวยการคณะกรรมการต่างประเทศ ลงวันที่ 25 มิถุนายน ค.ศ. 1779 (พ.ศ. 2322) เกี่ยวกับการศึกครั้งนี้และเขียนถึงคนลาวที่ถูกกวาดต้อนมาว่าสยามได้จับคนลาวเข้ามาไว้ที่กรุงกว่า 3,000 คน เฉพาะที่เหลือจากการบาดเจ็บล้มตายระหว่างทางที่ตายระหว่างทางน่าจะมากกว่า 2 เท่าที่เหลือ ซึ่งบาทหลวงฝรั่งเศสได้รับเด็กลาวมาเข้ารีตกว่า 900 คน เพื่อช่วยเหลือ

นอกจากนี้บาทหลวงคูเด ยังได้เขียนว่าเมื่อเชลยชาวลาวถูกกวาดต้อนมายังในกรุงแล้วสยามได้แบ่งเชลยลาวออกเป็น 3 กลุ่ม แบ่งเป็น 3 ค่าย ๆ ละประมาณ 700 - 800 คน ต่อมาเมื่อเชลยลาวหนี รวมทั้งพระเจ้ากรุงธนบุรีไม่ทรงไว้วางใจพวกลาว จึงให้รวมเชลยลาวแล้วพระราชทานให้กับขุนนางคนละ 4 - 6 ครอบครัว ทำให้เชลยลาวเหล่านี้กระเจาไปทั่วทุกแห่ง (ประชุมพงศาวดาร เล่ม 23, 2511 : 147 - 153)

การที่พระเจ้ากรุงธนบุรีแบ่งลาวออกเป็น 3 กลุ่ม คงแยกตามกลุ่มของคนลาวที่อาจมีทั้งลาวเวียงจันทน์ ผู้ไทยดำ และลาวหลวงพระบางก็เป็นได้ อีกทั้งการที่พระราชทานให้กับขุนนางก็คงเป็นเพราะหากลาวอยู่รวมกันมาก ๆ อาจเกิดความวุ่นวายยากแก่การควบคุม ประกอบกับเป็นช่วงที่บาทหลวงฝรั่งเศสเข้ามาเผยแพร่ศาสนาให้กับคนลาวเหล่านี้ด้วย พระองค์อาจจะไม่โปรดฯ

ให้เผยแผ่ศาสนาคริสต์ ดังที่ในเวลาต่อมาปลาย ๆ รัชกาล บรรดาบาทหลวงเหล่านี้ต้องเดินทางออกจากสยามไป

เมื่อมีการพระราชทานเชลยลาวให้กับขุนนางแล้ว สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกซึ่งเป็นแม่ทัพสำคัญในครั้งนี้ คงได้รับพระราชทานเชลยลาวมาจำนวนไม่น้อย และด้วยความที่ท่านเคยเป็นยกกระบัตรเมืองราชบุรีมาก่อน อาจเป็นไปได้ว่าเชลยลาวถูกส่งมาทำรับใช้ขุนนางในเมืองราชบุรี และเป็นเหตุให้มีการตั้งถิ่นฐานของคนลาวในราชบุรี จนถึงปัจจุบันนี้

ครั้งที่ 2 สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ 1 พ.ศ. 2335 เจ้านันทเสนเจ้าเมืองเวียงจันทน์ ซึ่งเป็นอริกับเมืองหลวงพระบาง ยกทัพไปตีเมืองหลวงพระบางได้สำเร็จ แล้วจับเจ้าอนุรุทธเจ้าเมืองหลวงพระบาง เจ้าอุปราช เจ้าราชวงศ์ แล้วกวาดต้อนครัวเมืองหลวงพระบางลงมายังเมืองเวียงจันทน์ พร้อมทั้งได้ส่งเจ้าเมืองหลวงพระบาง เจ้าอุปราช เจ้าราชวงศ์ และญาติพี่น้องลงมลายวพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

ต่อมาในปีเดียวกันคือ พ.ศ. 2335 เมืองแกลง เมืองพวนแจ้งซื้อต่อเมืองเวียงจันทน์ เจ้าเมืองเวียงจันทน์จึงยกทัพไปตีเมืองแกลง เมืองพวน แล้วกวาดต้อน “ลาวทรงดำ” “ลาวพวน” ส่งมายังกรุงเทพฯ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกโปรดฯ ให้ลาวทรงดำไปตั้งถิ่นฐานอยู่เมืองเพชรบุรี ส่วนลาวพวนให้ตั้งอยู่กรุงเทพฯ (พงสาวดารเมืองหลวงพระบาง ในประชุมพงสาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 9. 2545 : 71)

ในสมัยรัชกาลที่ 1 น่าจะเป็นสมัยที่มีการบันทึกเป็นหลักฐานชัดเจนว่ามีการส่งผู้ไทยดำหรือไทยทรงดำมาไว้ที่เมืองเพชรบุรี ซึ่งจากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุชาวไทยทรงดำที่อาศัยอยู่ที่เมืองเพชรบุรี ต่างกล่าวว่า ไทยทรงดำถูกกวาดต้อนมาอยู่เมืองเพชรบุรีตั้งแต่สมัยพระเจ้ากรุงธนบุรีแล้ว (ย้อนรอยชีวิตไทยทรงดำ, โครงการวิจัยประวัติศาสตร์โรงเรียนพรหมมนุสรณ์ เพชรบุรี, 2552 : 4) ซึ่งก็อาจเป็นไปได้ว่าเมื่อมีการกวาดต้อนคนไทยทรงดำแล้ว ก็ส่งไทยทรงดำในรุ่นต่อมามาไว้ที่เมืองเพชรบุรี เพื่อให้อยู่รวมกัน และอยู่ในภูมิประเทศที่อาจคล้ายคลึงกับถิ่นเดิมของไทยทรงดำ เพราะให้สามารถผลิตข้าวปลาอาหารส่งให้แก่รัฐได้อย่างเพียงพอ

ครั้งที่ 3 สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 เมื่อคราวเจ้าอนุวงศ์แห่งเมืองเวียงจันทน์เป็นกบฏ เมื่อ พ.ศ. 2369 – 2371 กองทัพสยามได้กวาดต้อนคนจากเวียงจันทน์และหัวเมืองใกล้เคียงลงมายังกรุงเทพฯ ส่วนเจ้าอนุวงศ์หนีไปพึ่งญวน ขณะที่สยามรบกับเวียงจันทน์อยู่นั้น ญวนถือโอกาสยึดหัวเมืองลาวที่อยู่เขตแดนของญวน ได้แก่ เมืองสิบสองจุไทยและเมืองพวน พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดฯ ให้ เจ้าพระยาธรรมาธิบดียกทัพไปตีเมืองแกลง และหัวพันทั้งห้าทั้งหก ในพ.ศ. 2376 – 2378 จนได้รับชัยชนะแล้วกวาดต้อนไทยทรงดำ

และลาวพวนลงมายังกรุงเทพฯ แล้วโปรดฯให้ให้ไทยทรงดำลงไปอยู่เมืองเพชรบุรี (จิรวัดน์ นัยจิต, 2550 : 29)

ไทยทรงดำ : จากเพชรบุรีสู่ถิ่นฐานต่าง ๆ ในภาคกลางของไทย

ไทยทรงดำที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่เมืองเพชรบุรี มีถิ่นฐานดั้งเดิมอยู่ที่เมืองแกลงเป็นส่วนใหญ่ ดังจะเห็นได้จากเมื่อสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อโปรดฯให้เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรียกทัพไปปราบฮ่อ พ.ศ. 2430 ในกองทัพนี้ได้เกณฑ์ชายฉกรรจ์ที่เป็นไทยทรงดำจากเพชรบุรีไปในกองทัพหลายร้อยคน ซึ่งเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี ได้บันทึกว่า ไทยทรงดำเหล่านี้ได้พบญาติพี่น้องที่เมืองแกลงเป็นอันมาก (เรไร สืบสุข และคณะ, มปป : 29 – 30)

ในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรีโปรดฯให้ไทยทรงดำไปตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านท่าแร่ อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี แต่ภูมิประเทศเป็นที่ลุ่มไม่เหมาะกับการดำรงชีวิตของไทยทรงดำ ไทยทรงดำจึงอพยพมาอยู่บริเวณสะพานอีहन ในเขตอำเภอเมือง ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 โปรดเกล้าฯให้ไทยทรงดำที่ถูกกวาดต้อนมาอีกครั้ง ไปตั้งถิ่นฐานบริเวณบ้านหนองปรัง ที่ไทยทรงดำเรียกว่าหมู่บ้านหนองเลา อำเภอเขาย้อย ซึ่งมีภูมิประเทศคล้ายบริเวณสิบสองจุไทย(จิรวัดน์ นัยจิต, 2550 : 31)

ภูมิประเทศที่เหมาะสมกับคนไทยทรงดำ เหมือนในแคว้นสิบสองจุไทย หรือเขินเบียนฟู ซึ่งอยู่ทางตอนเหนือของเวียดนามในปัจจุบัน คือ เป็นบริเวณที่เป็นภูเขาล้อมรอบ ตรงกลางเป็นที่ราบลุ่มกว้างใหญ่ ลักษณะภูมิประเทศเป็นแอ่งกระทะ อยู่ระหว่างหุบเขา ซึ่งจังหวัดเพชรบุรีมีป่ามีหุบเขา ลำธาร และน้ำท่วมไม่ถึง ลักษณะภูมิประเทศค่อนข้างใกล้เคียงกับเมืองแกลง ทำให้คนไทยทรงดำอาศัยอยู่บริเวณเขาย้อยเป็นส่วนใหญ่ (ยุววิจัยประวัติศาสตร์โรงเรียนพรหมานุสรณ์ จังหวัดเพชรบุรี, 2552 : 3 – 4) ทำให้ไทยทรงดำอาศัยอยู่บริเวณนี้จำนวนมาก รวมทั้งอีกหลายอำเภอในจังหวัดเพชรบุรี

ต่อมาสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เมื่อยกเลิกระบบทาส และระบบการเกณฑ์แรงงานไพร่ แล้วออกพระราชบัญญัติเกณฑ์ทหาร ทำให้คนลาวในหัวเมืองอพยพได้สะดวกขึ้น คนไทยทรงดำที่เมืองเพชรบุรีจึงเริ่มอพยพไปยังหัวเมืองต่าง ๆ มากขึ้น (จิรวัดน์ นัยจิต, 2550 : 33)

ซึ่งจากคำบอกเล่าที่เล่าสืบต่อกันมาในหมู่คนไทยทรงดำ บอกว่าเมื่อบรรพบุรุษถูกกวาดต้อนมาอยู่เมืองเพชรบุรีแล้ว มีความคิดถึงถิ่นเดิมที่เมืองแกลง และมีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะอพยพกลับไปยังเมืองแกลง จึงพากันอพยพออกจากเมืองเพชรบุรีด้วยการเดินเท้า เมื่อถึงฤดูฝนก็แฉะพักทำนาเก็บข้าวปลาเป็นเสบียงอาหารเพื่อเดินทางต่อไป โดยเดินทางขึ้นเหนือไปเรื่อย ๆ ด้วย

ความยากลำบาก เมื่อคนไทยทรงดำรุ่นแรกได้เสียชีวิตลงแล้ว ไทยทรงดำที่เกิดและโตในประเทศไทย เมื่อไม่สามารถกลับถิ่นฐานเดิมของบรรพบุรุษได้ จึงตั้งถิ่นฐานในจังหวัดต่าง ๆ ตามเส้นทาง การอพยพในจังหวัดต่าง ๆ ได้แก่ สระบุรี ลพบุรี ชัยนาท นครสวรรค์ พิจิตร พิษณุโลก และ สุโขทัย (ยูวิจัยประวัติศาสตร์, โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาพัฒนาการดอนคลัง, 2552 : 4-5)

แต่จากการทำวิจัยของมนู อุดมเวช (2547 : 224 – 225) เรื่องประวัติศาสตร์ไทยดำในประเทศไทย มีการสำรวจเส้นทางการอพยพของคนไทยทรงดำในประเทศไทย พบว่าคนไทยทรงดำมีการอพยพเคลื่อนย้ายที่อยู่ก่อนการยกเลิกระบบไพร่และทาสแล้ว แต่อาจมีการอพยพมากขึ้นเมื่อไม่ ต้องมีภาระผูกพันกับระบบนี้ หรืออาจเป็นไปได้ว่ารัฐไม่ค่อยสนใจคนไทยทรงดำมากนัก ทำให้คน กลุ่มนี้อพยพเคลื่อนย้ายที่อยู่อาศัยได้ง่าย เส้นทางการอพยพของคนไทยทรงดำเรียงลำดับปีที่อพยพ ได้ ดังนี้คือ

ราว พ.ศ. 2350 – 2400 อพยพอยู่ภายในเขตจังหวัดเพชรบุรี

ราว พ.ศ. 2400 เริ่มอพยพไปในท้องถิ่นที่ห่างไกล เช่น สุพรรณบุรี

ราว พ.ศ. 2420 เริ่มอพยพไปทางนครปฐม

ราว พ.ศ. 2440 เกิดกระแสการอพยพครั้งใหญ่จากเพชรบุรี ไปชุมพร ราชบุรี นครปฐม สุพรรณบุรี นครสวรรค์ และมีการอพยพจากราชบุรีไปนครสวรรค์ด้วย

ราว พ.ศ. 2460 อพยพกันมากอีกครั้งหนึ่งจากนครปฐม สุพรรณบุรี และเพชรบุรี ยัง นครสวรรค์ พิจิตร และพิษณุโลก

ราว พ.ศ. 2469 – 2475 มีการอพยพเป็นครั้งคราวไปสุโขทัย ประจวบคีรีขันธ์ พิษณุโลก กาญจนบุรี นครปฐม นครสวรรค์ รวมทั้งมีการอพยพจากลาวเข้ามายังจังหวัดเลยด้วย

ราว พ.ศ. 2480 – 2511 มีการอพยพเป็นระยะ ๆ

สาเหตุของการอพยพนอกจากความต้องการกลับไปยังเมืองเดิมในระยะแรกแล้ว ใน เวลาต่อมาเป็นการอพยพเพื่อหาที่ดินทำกิน เนื่องจากจำนวนประชากรของไทยทรงดำมีจำนวน เพิ่มขึ้น และประกอบกับที่ดินเดิมอาจขาดความอุดมสมบูรณ์ เนื่องจากรัฐไม่เอาใจใส่ดูแลเท่าที่ควร สังเกตได้จากรัฐไม่ได้มีการจัดบันทึกเรื่องการอพยพของคนไทยทรงดำเลย

ในปัจจุบันคนไทยทรงดำกระจายอยู่ตามท้องถิ่นต่าง ๆ ในประเทศไทย นอกเหนือจาก จังหวัดที่กล่าวมาแล้ว เช่น นครปฐม ราชบุรี กาญจนบุรี สุพรรณบุรี สมุทรสาคร เลย ชุมพร และ สุราษฎร์ธานี เป็นต้น

ไม่ว่าคนไทยทรงดำในปัจจุบันจะไปตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ใด สิ่งที่คนไทยทรงดำในประเทศไทย รับรู้คือ พวกเขาต่างอพยพมาจากเมืองเพชรบุรี และมีถิ่นฐานเดิมอยู่ที่เมืองเดิม หรือเมืองเดิม

เขียนฟูในประเทศเวียดนามในปัจจุบัน(สัมภาษณ์เด็กหญิงอารยา เด็กหญิงไทยทรงดำ บ้านดอนพรม อ.บางแพ จ.ราชบุรี)

คนลาวเวียงมาจากไหน

คนเชื้อสายลาวในภาคกลางของประเทศไทยมีหลากหลายกลุ่ม มีทั้งลาวพวน ลาวยวน ลาวโซ่ง ลาวครั่ง และลาวเวียง ในบรรดาคนเชื้อสายลาวต่าง ๆ เหล่านี้ คนที่ถูกเรียกว่าลาวเวียงน่าจะมีจำนวนมากที่สุด แต่การรับรู้เกี่ยวกับคนลาวเวียงมีค่อนข้างน้อย โดยเฉพาะหากเปรียบเทียบกับคนลาวโซ่งที่อยู่ในละแวกใกล้เคียงกันนั้น สังคมกลับรับรู้เกี่ยวกับอัตลักษณ์ของคนลาวโซ่งมากกว่า อีกทั้งการเปิดเผยตัวตนของคนลาวโซ่งมีการเปิดเผยตัวตนมากกว่า ขณะที่คนลาวเวียงแม้มีจำนวนมากแต่การเปิดเผยตัวตนมีค่อนข้างน้อย ทำให้เกิดข้อสงสัยว่าเพราะเหตุใดจึงเป็นเช่นนี้ จึงต้องสืบค้นที่มาที่ไป และอัตลักษณ์ของคนลาวเวียง ตลอดจนทัศนคติของคนลาวเวียงที่มีต่อตนเองและคนอื่นที่มีต่อคนลาวเวียงว่าเป็นเช่นใด

คนลาวได้ย้ายถิ่นฐานเข้ามายังหัวเมืองชั้นในตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ในฐานะเชลยศึก ซึ่ง ควอริช เวลส์ ได้กล่าวถึงสาเหตุว่าเป็นเพราะ ปัญหาการขาดแคลนกำลังคนในการเพาะปลูกในราชอาณาจักรที่มีเขตแดนกว้าง ขวาง การขาดกำลังคนที่เข้ามาเป็นทหารในกองทัพยามสงคราม เมื่ออาณาจักรเหล่านี้มีจำนวนคนน้อย จึงพยายามหาทางเพิ่มจำนวนพลเมืองโดยการกวาดต้อนเชลยจากการทำสงคราม (อ้างใน บังอร ปิยะพันธุ์, 2541 : 12)

นอกจากการย้ายถิ่นในสมัยกรุงศรีอยุธยาแล้ว สมัยกรุงธนบุรีเป็นราชธานี เมื่อพม่ามีอำนาจปกครองกรุงเวียงจันทน์ คนลาวเวียงจันทน์ส่วนหนึ่งอพยพลี้ภัยพม่ามาอยู่ที่เมืองนครราชสีมา ซึ่งพระเจ้ากรุงธนบุรีอนุญาตให้คนลาวทั้งหมดนี้ไปตั้งบ้านเรือนอยู่ที่เมืองสระบุรี นับเป็นคนลาวรุ่นแรกที่เข้ามาในสมัยกรุงธนบุรี

สมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี เกิดกรณีพระวอพระตาซึ่งเป็นขุนนางกรุงเวียงจันทน์เกิดความขัดแย้งกับพระเจ้าสิริบุญสาร พระวอพระตาจึงพาไพร่พลประมาณ 50,000 คน ไปตั้งเมืองใหม่ที่หนองบัวลำภู ต่อมาถูกเจ้าสิริบุญสารโจมตี จึงหนีไปตั้งเมืองที่ดอนมดแดง หรืออุบลราชธานี พระวอถูกกองทัพที่เจ้าสิริบุญสารส่งไปปราบประหารชีวิต ซึ่งก่อนหน้านี้พระวอได้ขอเข้าพึ่งพระบรมโพธิสมภารกับพระเจ้ากรุงธนบุรี

พระเจ้ากรุงธนบุรีจึงโปรดฯ ให้เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกกับเจ้าพระยาสุรสีห์คุมกำลังไปตีเมืองเวียงจันทน์ ในปลาย พ.ศ.2321 กองทัพกรุงธนบุรี สามารถยึดเมืองเวียงจันทน์ได้สำเร็จในวันแรม 3 ค่ำเดือน 10 พ.ศ. 2322 จึงได้กวาดต้อนครอบครัวลาวเวียงจันทน์ ทรัพย์สิน และอาวุธต่าง

ๆ พร้อมทั้งพระแก้วมรกต และพระบางลงไปยังสยาม (พงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 2, 2542 : 220- 222)

บรรดาครัวลาวที่ถูกกวาดต้อนมา มีพระโอรสของเจ้าสิริบุญสาร รวมอยู่ด้วย 3 พระองค์ ได้แก่ เจ้านันทะเสน เจ้าอินทวงศ์ และเจ้านูงส์ โปรดให้ไปพำนักอยู่ที่บางยี่ขัน(บริเวณวัดดาวดึงส์ในปัจจุบัน) สำหรับครอบครัวลาวเวียงจันทน์ก่อนนั้น โปรดฯให้รวมไว้ที่เมืองสระบุรีเป็นจำนวนหลายหมื่นคน บางส่วนส่งไปเมืองราชบุรี ตามหัวเมืองตะวันตกบ้าง เมืองจันทบุรีบ้าง (บังอร ปิยะพันธุ์, 2541 : 12)

ส่วนครัวลาวที่ถูกกวาดต้อนมาแล้วนำมาไว้ในกรุงเทพฯ จากบันทึกของมองซิเออร์คูเดบาทหลวงชาวฝรั่งเศสที่เข้ามาเผยแผ่ศาสนาในกรุง บันทึกว่ามีคนลาวที่ถูกกวาดต้อนมาราว 3,000 คน เฉพาะที่เหลือรอดชีวิตมา แต่คาดว่าจะเสียชีวิตระหว่างการอพยพมากกว่า 2 เท่า เมื่อมาถึงกรุงแล้วพระเจ้ากรุงธนบุรีได้แบ่งลาวออกเป็น 3 กลุ่ม แต่ต่อมามีลาวหลบหนีไปบ้าง ทำให้ต้องแบ่งปันครัวลาวเหล่านี้ให้กับบรรดาขุนนางคนละ 4 - 6 ครัว ทำให้ครัวลาวกระจายไปทั่วทุกแห่ง (ประชุมพงศาวดารเล่ม 23, 2511 : 150 – 153)

เมื่อมีการแจกจ่ายครัวลาวให้แก่ขุนนางไปควบคุมดูแล ทำให้เข้าใจว่าสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก ซึ่งเป็นแม่ทัพในการตีเวียงจันทน์ครั้งนี้ คงได้รับพระราชทานครัวลาวเวียงจันทน์เหล่านี้มาเป็นจำนวนไม่น้อย และด้วยเหตุที่ท่านเคยได้เคยเป็นหลวงยกกระบัตรเมืองราชบุรีมาก่อน (พ.ศ. 2303) รวมทั้งบรรดาทหารที่ไปรบในครั้งนี้อาจมีขุนนางจากเมืองราชบุรีไปด้วย และเมื่อเสร็จศึกคงได้รับพระราชทานครัวลาวให้มารับใช้ในฐานะเป็นเชลยที่เมืองราชบุรีจำนวนไม่น้อย จึงทำให้ลาวเวียงมาตั้งถิ่นฐานที่เมืองราชบุรี

ข้อสันนิษฐานว่าทำไมคนลาวเวียงจันทน์ต้องอพยพมาอยู่ที่ราชบุรี สอดคล้องกับข้อสันนิษฐานของพระครูโพธารามพิทักษ์ (เขียน สิริมกุล โล) เจ้าอาวาสวัดโบสถ์ เจ้าคณะอำเภอโพธาราม ซึ่งมีเชื้อสายลาวเวียงว่า การที่คนลาวเวียงอพยพมาอยู่ราชบุรี อาจเป็นเพราะสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกเคยเป็นหลวงยกกระบัตรเมืองราชบุรี ดังนั้นเมื่อไปรบชนะเวียงจันทน์จึงทำให้ได้รับพระราชทานครัวลาวเวียงมาเป็นไพร่พลข้าทาสอยู่ในเมืองราชบุรี

คนลาวเวียงถูกกวาดต้อนเข้ามาอีกครั้งหนึ่งเมื่อเกิดศึกเจ้านูงส์แห่งเมืองเวียงจันทน์ ในสมัยรัชกาลที่ 3 พ.ศ.2369 ก่อนหน้านี้นี้คือ พ.ศ. 2368 เจ้านูงส์แห่งเมืองเวียงจันทน์ ได้ลงมากรุงเทพฯ เพื่อร่วมการพระบรมศพของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เมื่อมาถึงก็ได้รับมอบหมายให้นำไพร่พลไปตัดต้นไม้จากเมืองสุพรรณบุรี เพื่อไปใช้ที่เมืองสมุทรปราการ โดยไม่กำหนดว่าจะให้ตัดเท่าไร ทำให้รู้สึกละเลยไพร่พลได้รับความลำบาก ต่อมาเมื่อจะเสด็จกลับ เจ้านูงส์

ได้ทูลขอพวกละครผู้หญิงข้างในกับดวงคำซึ่งเป็นลาวเวียงกลับไปยังเวียงจันทน์ แต่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่โปรดฯให้ (พระราชพงสาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3, 2538 : 10)

ปีถัดมาคือ พ.ศ. 2369 เจ้าอนุวงศ์จึงยกทัพมาเพื่อกวาดต้อนคนลาวจากเวียงจันทน์กลับคืนไป โดยมอบหมายให้กองทัพเจ้าราชวงศ์กวาดต้อนครัวลาวเวียงจากเมืองสระบุรี ไปได้ราว 10,000 คนเศษ (พระราชพงสาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3, 2538 : 20) แสดงว่าศึกก่อนหน้านี้อาจเป็นในสมัยกรุงธนบุรี คนลาวจากเวียงจันทน์ถูกกวาดต้อนมาเป็นจำนวนมาก ซึ่งยังไม่นับหัวเมืองอื่น ๆ รวมทั้งสระบุรี เฉพาะที่สระบุรีมีเป็นหมื่นคน

แต่ศึกเจ้าอนุวงศ์ครั้งนี้กรุงเทพฯได้ปราบปรามอย่างรุนแรง เมื่อเมืองเวียงจันทน์แตก คนลาวได้อพยพหลบหนีกระจัดกระจายไปยังหัวเมืองลาวอื่น ๆ ได้แก่ นครลำปาง นครเชียงใหม่ นครลำพูน เมืองแพร่ เมืองน่าน เมืองหล่มสัก ซึ่งเมืองเหล่านี้เรียกรวมกันว่าเป็นลาวพุงดำ และไปเมืองหลวงพระบางเป็นอันมาก รวมถึงอพยพไปถึงเมืองญวน

ในการกวาดต้อนผู้คนในครั้งนี้กรุงเทพฯได้มอบหมายให้หัวเมืองลาวพุงดำ เป็นผู้กวาดต้อนในฐานะมีความผิดที่เดินทัพมาช้า ซึ่งบรรดาเจ้าเมืองและอุปราชเมืองเหล่านี้คาดการณ์ว่าจะพยายามเกณฑ์และกวาดต้อนคนลาวเวียงจันทน์ให้ได้ราว 50,000 – 60,000 คน (สยามสงครามว่าด้วยกองทัพกรุงสยามทำศึกสงครามกับลาวชาวเวียงจันทน์เป็นมหายุทธนาการ, หอสมุดแห่งชาติ : 87 – 89)

จำนวนคนที่ถูกกวาดต้อนที่ระบุในเอกสารการรายงานทัพครั้งนี้เป็นจำนวนประมาณการ และน่าจะมีการเคลื่อนพลมาเป็นระลอกมากกว่ามาในคราวเดียว เนื่องจากข้อจำกัดเรื่องเสบียงอาหาร และการเดินทางในฤดูฝนที่อาจทำให้ลำบากได้ แต่ก็มีการกวาดต้อนคนลาวจากเวียงจันทน์มาทั้งเมืองจนแทบจะเป็นเมืองร้าง

เหตุการณ์ศึกเจ้าอนุวงศ์ในครั้งนี้จะทำให้คนลาวเวียงถูกกวาดต้อนมาอยู่ราชบุรีเป็นจำนวนมากกว่าที่จะอยู่ที่สระบุรี เนื่องจากสระบุรีค่อนข้างเป็นเส้นทางเดินทัพผ่านที่เวียงจันทน์อาจจะยกทัพมาตีและกวาดต้อนผู้คนกลับไปได้อีก ในขณะที่ราชบุรีเป็นเมืองที่อยู่ใต้กรุงเทพฯลงมา น่าจะควบคุมดูแลได้ง่ายกว่า อีกทั้งที่เมืองราชบุรีในสมัยนั้นก็มีเชลยลาวที่ถูกกวาดต้อนมาตั้งแต่ครั้งกรุงธนบุรีแล้ว ก็อาจทำให้คนลาวได้มาอยู่รวมกันกับญาติพี่น้องของตนเอง อาจทำให้หาอยู่หากินได้ง่ายขึ้น

นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับความรับรู้ของชาวบ้านในแถบท้องถิ่นเมืองโพธาราม จังหวัดราชบุรี ที่เป็นชุมชนคนลาวเวียงขนาดใหญ่ในปัจจุบัน ที่ได้รับคำบอกเล่าจากบรรพบุรุษต่อกันมาว่าอพยพมาจากเวียงจันทน์ในสมัยศึกเจ้าอนุวงศ์ โดยพระครูโพธารามพิทักษ์ได้รับคำบอกเล่า

จากทวด ว่า อพยพมาจากเวียงจันทน์ ซึ่งต้องใช้เวลากวาดต้อนคนลาวจากเวียงจันทน์มาราชบุรีใช้เวลาถึง 3 ปี ทำให้คนลาวเวียงในราชบุรีมีจำนวนมาก

หลักฐานที่ปรากฏร่องรอยว่ามีคนลาวเวียงถูกกวาดต้อนมาอยู่ที่เมืองราชบุรีจำนวนมาก มีทั้งวัดที่เป็นชุมชนลาวเวียง ชื่อคลองลาว ผู้คนที่ยังคงสื่อสารด้วยภาษาลาว การดำรงรักษาประเพณีวัฒนธรรมในฐานะมีเชื้อสายลาวเวียงยังปรากฏให้เห็นทั่วไปในชุมชนโพธารามและอำเภอกลไศย

ต่อมาสมัยรัชกาลที่ 5 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดฯ ให้เลิกทาส ทำให้เชลยลาวที่ราชบุรีทั้งหลายมีอิสระในการตั้งบ้านเรือน ทำมาหากิน โดยแยกย้ายไปตามที่ต่าง ๆ เช่น หมู่บ้านนาสมอ หมู่บ้านสูงเนิน หมู่บ้านท่าเนียบ หมู่บ้านเกาะ หมู่บ้านหนองเก่าหมู่บ้านวังมะเคือ สายหนึ่ง

ส่วนสายที่สองขยายมาทางทิศตะวันออก จากบริเวณวัดพญาไผ่ ฝั่งซ้ายของแม่น้ำแม่กลอง ตำบลโคกหม้อ ตำบลเขาแร้ง อำเภอเมืองราชบุรี เมื่อจำนวนคนมากขึ้นจึงขยายตัวไปทางฝั่งขวา(ฝั่งตะวันตก) ของแม่น้ำแม่กลอง บริเวณเขาวังสะดิงส์ หนองหอย นางแก้ว บ้านฆ้อง(ฝั่งซ้าย) และตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำแม่กลอง จากพื้นที่เหนือวัดเฉลิมอาสน์ ถึงวัดสร้อยฟ้า(ปัจจุบัน)

ต่อมาเมื่อคนมอญอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในโพธารามมากขึ้น ทางราชการเกรงว่าจะเกิดการทะเลาะวิวาทระหว่างคนลาวเวียงและคนมอญ ถึงขั้นรบราฆ่าฟันกันได้ จึงอพยพลาวเวียงไปอยู่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำแม่กลอง ซึ่งเป็นบริเวณที่อุดมสมบูรณ์ ปัจจุบันอยู่ในเขตตำบลบ้านสิงห์ บ้านฆ้อง และบ้านเลือก

ส่วนบริเวณที่อยู่ของคนลาวเวียงเดิม ซึ่งมีคนมอญมาอยู่อาศัยแทนนั้น มีร่องรอยที่เคยเป็นถิ่นที่อยู่ของคนลาวเวียงมาก่อนจึงตั้งชื่อบริเวณนี้ว่า “บ้านลาว” ต่อมาได้เรียกชื่อเพี้ยนเป็น “บางเลา” ภายหลังทางราชการเปลี่ยนชื่อเป็นตำบลสร้อยฟ้า ซึ่งเป็นชื่อของตัวละครในวรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผน

ดังนั้นปัจจุบันจึงพบชุมชนคนลาวเวียงที่อพยพลอยร่นจากริมฝั่งแม่น้ำแม่กลองไปทางทิศตะวันออกประมาณ 2 กิโลเมตรโดยตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณบ้านฆ้อง บ้านสิงห์ บ้านเลือก บ่อมะกรูด บ้านกำแพงเหนือ บ้านกำแพงใต้ บ้านคอนทราย บ้านบางลาน ในเขตอำเภอโพธาราม ส่วนในเขตอำเภอบ้านโป่ง คนลาวเวียงจะตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนในเขตบ้านคอนเสลา บ้านหนองปลาคุก และบ้านหนองอ้อ เป็นต้น (ยงค์ ชุ่มจิต, 2547 : 172)

แต่อย่างไรก็ตามแม้ว่าคนลาวเวียงจากถูกเคลื่อนย้ายจากริมฝั่งแม่น้ำแม่กลองเข้าสู่ตอนในของแผ่นดิน แต่ชุมชนคนลาวเวียงส่วนใหญ่ก็จะอาศัยอยู่ติดกับคลอง ซึ่งอาจจะเหมาะกับคนลาว

เวียงที่ประกอบอาชีพทำนาเป็นสำคัญ ซึ่งอาจไม่คุ้นเคยกับการใช้ชีวิตริมแม่น้ำเหมือนกับคนมอญ ดังนั้นการถูกเคลื่อนย้ายจึงเป็นที่พอใจของคนลาวเวียงก็เป็นได้

ปัจจุบันนี้ชาวลาวเวียงที่ถูกกวาดต้อน หรืออพยพมาจากนครเวียงจันทน์ ได้ตั้งรกรากถิ่นฐานอยู่ในแผ่นดินไทยโดยเฉพาะในเขตอำเภอต่าง ๆ ของจังหวัดราชบุรี โดยเฉพาะอำเภอโพธาราม มีลูกหลานสืบทอดตระกูลกันมาหลายชั่วอายุคน จนผสมกลมกลืนเป็นพลเมืองของประเทศไทย แต่ยังคงรักษาอัตลักษณ์ความเป็นคนลาวเวียงไว้ได้เป็นอย่างดี

ความทรงจำเกี่ยวกับความเป็นมาของลาวเวียงในประเทศไทย

จากการลงพื้นที่ของยูววิจัยประวัติศาสตร์ลาวเวียง โรงเรียนโพธารามราษฎร์ จังหวัดราชบุรี เพื่อสำรวจและเก็บข้อมูลเกี่ยวกับการรับรู้ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชาติพันธุ์ลาวของคนลาวเวียงในพื้นที่อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี พบตำนานและเรื่องเล่าเกี่ยวกับชุมชนดังนี้

บ้านฆ้อง (สัมภาษณ์อาจารย์ถวิล นครพันธุ์) เป็นหมู่บ้านของชุมชนลาวเวียง ที่ยังมีประเพณีดั้งเดิมของคนเชื้อสายลาวเวียง มีตำนานเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานว่าเมื่อต้นรัชกาลที่ 1 สมัยกรุงรัตนโกสินทร์มีชาวลาวอพยพมาจากเวียงจันทน์ นำโดยพระภิกษุรูปหนึ่งคือพระอาจารย์มะนาวเขียว มีความรู้ด้านภาษา และมีความจำเป็นเลิศ สามารถท่องมนต์คาถาแต่ละบทได้รวดเร็วใช้เวลาเพียงแค่ปาดมะนาวขาดก็จำได้ ชาวบ้านจึงเรียกว่าพระอาจารย์มะนาวเขียว เวลานอนจำวัดใช้ผลมะนาวแห้งหนุนศีรษะ ท่านมาพร้อมกับเครือญาติอีก 3 ท่าน นำคณะชาวลาวเวียงอพยพออกจากนครเวียงจันทน์ ประกอบด้วย

1. โยมผู้ชายไม่ปรากฏนามเป็นผู้บังคับช้าง
2. ผู้เฒ่าก้อ (หญิง)
3. นางประทุมมา (เป็นคนทรงเจ้า)

เมื่อมาถึงได้พักอาศัยอยู่ที่ศาลเจ้าปู่ตา(พื้นที่ตำบลบ้านฆ้องในปัจจุบัน) อยู่ห่างจากวัดไปทางทิศเหนือประมาณ 500 เมตร คณะที่มาด้วยก็แยกย้ายเพื่อจัดหาที่อยู่ อาหาร ได้พบวัดร้าง จึงได้ชวนกันมาพักอาศัยที่วัดร้างแห่งนี้ และได้ซ่อมแซมบูรณะใช้เป็นที่อยู่อาศัย ต่อมามีคนลาวอพยพมาสมทบเรื่อย ๆ จนเป็นหมู่บ้านมีผู้คนมากขึ้น เมื่อมีปัญหาขาดแคลนน้ำดื่มน้ำใช้จึงได้ขุดสระน้ำ ได้พบร่องไหใหญ่หิมาขนาดเท่าล้อเกวียน เนื้อคล้ายทองสัมฤทธิ์ จมอยู่ในดิน จึงช่วยกันนำขึ้นมาแขวนไว้ที่ต้นพิกุล ชาวบ้านดีใจจึงใช้ไม้และก้อนหินปาฆ้องใหญ่เป็นที่สนุกสนาน แต่จะเคาะจะตีเท่าไรก็ไม่มีความเสียงดัง แต่ถ้าหยุดเคาะดีสักกระยะหนึ่ง จึงมีเสียงดังกังวาน ไปทั่วบริเวณวัด และเกิดปรากฏการณ์น่าอัศจรรย์ใจที่ชาวบ้านไม่เคยพบเคยเห็นมาก่อน คือท้องฟ้าที่กำลังมีแสงแดดเจิด

เจ้าพลันก็มีคหกรรมมีเมฆลอยมาปกคลุมดวงอาทิตย์ เกิดพายุเสียงดังสนั่นหวั่นไหว ต้นไม้เอนล้มไปมา ปานฟ้าดินจะถล่มทลาย ผุพังวิหค นกกา พากันบินกับรังส่งเสียงไปทั่วสารทิศ

พระอาจารย์มะนาวเขียวจึงให้นางประทุมมาเข้าทรง แล้วบอกว่าห้องใบใหญ่นี้เป็นของหมู่บ้านคูเมือง เป็นของหมู่บ้านมีของเจ้าฟ้าพระมหากษัตริย์มาหลายช่วงอายุคนแล้ว ไม่ควรต่อปลูชนคนธรรมดาจะมาเคาะตีเล่น ดังนั้นเมื่อขุดขึ้นมาใช้เมื่อใด จะเกิดเภทภัยต่าง ๆ นานา ชาวบ้านจึงได้นำห้องไปฝังไว้ที่เดิม และเปลี่ยนสถานที่ขุดสระเสียใหม่

ในคืนนั้นห้องใบใหญ่นั้นได้แสดงอภินิหารขึ้นมาอีก มีเสียงดังวังเวงเสนาะจับใจ พอรุ่งเช้า จึงพร้อมใจกันทั้งหมู่บ้านทำบุญให้ทานรักษาศีล อุทิศส่วนกุศลไปให้ดวงวิญญาณของบรรพบุรุษ และเทพเจ้าผู้เรืองฤทธิ์และตั้งชื่อหมู่บ้านนี้ว่า “วัดบ้านห้องใหญ่” ซึ่งถือว่าเป็นมงคลนาม แต่ในปัจจุบันเรียกว่า “วัดบ้านฆ้อง” ตั้งอยู่ในเขตอำเภอโพธาราม

บ้านบ่อมะกรูด

บ้านบ่อมะกรูดเป็นชุมชนลาวเวียงที่อพยพมาจากเวียงจันทน์ เมื่อรัชกาลที่ 1 ขณะเป็นสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกได้ยกทัพไปตีเมืองเวียงจันทน์จึงกวาดต้อนครอบครัวชาวลาวมาส่วนหนึ่ง หมู่บ้านนี้เดิมชื่อว่า “บ้านช้าง บ้านสร้าง บ้านช้างงาม วัดช้างงาม” ปัจจุบันเรียกว่า “บ้านบ่อมะกรูด” คนในหมู่บ้านนี้พูดภาษาลาวเวียง

หมู่บ้านนี้มีศาลเจ้าพ่อ คือ “ศาลเจ้าพ่อหลวงราม” ซึ่งเชื่อว่าเป็นผู้นำมาจากเวียงจันทน์ เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ เชื่อในการบนบานศาลกล่าว ถึงเวลาทำบุญปีจะมีการแก้บน เช่น ลิเก (มีคนทรง)

บ้านสิงห์ (สัมภาษณ์อาจารย์ชูชีพ เกสร)

อาจารย์ชูชีพ เกสร เป็นผู้รู้พื้นประเพณีแห่ดอกไม้วัฒนธรรมประเพณีของคนเชื้อสายลาวเวียง เล่ากันต่อมาว่าคนลาวเวียงที่บ้านสิงห์อพยพมาตั้งแต่สมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี โดยส่งสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกไปตีเวียงจันทน์ กวาดต้อนคนลาวมาประมาณ 30,000 คน โดยที่ราชบุรีมีคลองที่เรียกว่า “คลองลาว” เข้าใจว่าเป็นแหล่งที่คนลาวมาอยู่กันมาก นอกจากนี้มีคำที่พูดกันติดปากว่า “ขุนค้ำอยู่เขาแร้ง ขุนแดงอยู่บ้านสิงห์” ซึ่งบริเวณเขาแร้งเป็นอีกชุมชนหนึ่งในราชบุรีที่เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของคนลาวเวียง

บ้านกำแพงเหนือ – บ้านกำแพงใต้

การตั้งชื่อหมู่บ้านว่าบ้านกำแพงเหนือ กำแพงได้น่าจะมาจากการที่มีคนลาวอพยพมาจากเวียงจันทน์ในคราวเดียวกับหมู่บ้านอื่นๆ แต่คนลาวที่บ้านกำแพงเหนือ กำแพงใต้ น่าจะเป็นคนลาว ที่อยู่ในเขตนครหลวงเวียงจันทน์ ส่วนคนลาวหมู่บ้านอื่นอยู่นอกกำแพงเมือง

หมู่บ้านที่วัดกำแพงเหนือเป็นชุมชนลาวเวียงที่เก่าแก่ มีคนลาวเวียงอยู่รวมกันอยู่เหนียวแน่น สืบเนื่องจากปรากฏร่องรอยวัดที่สร้างโดยชุมชนคนลาวเวียงคือ โบสถ์หลังเก่าวัดกำแพงเหนือ ที่จารึกว่าสร้างเมื่อ พ.ศ. 2460 ซึ่งอยู่ในสมัยรัชกาลที่ 6 และยังพบสถาปัตยกรรมที่เป็นศิลปะแบบลาว ได้แก่หลังคาโบสถ์ที่มีหางหงส์เป็นรูปตัวพญานาค ซึ่งเป็นศิลปะในดินแดนลุ่มแม่น้ำโขง โดยที่พญานาคที่เป็นหางหงส์ที่วัดกำแพงเหนือจะต่างจากพญานาคที่วัดอื่นคือ พญานาคที่วัดอื่นจะมีเฉพาะด้านข้างอย่างเดียว แต่ที่วัดกำแพงเหนือเป็นพญานาคทั้งตัวทำให้มีภาพเด่นชัด เป็นเอกลักษณ์เฉพาะที่นี้

ข้อฟ้าที่วัดกำแพงเหนือมีลักษณะเด่นเฉพาะคือข้อฟ้าวัดอื่น ๆ มักจะเป็นรูปนก แต่ข้อฟ้าที่โบสถ์หลังเก่าวัดกำแพงเหนือเป็นหน้ายักษ์เหนือหน้ายักษ์ขึ้นไปจะเป็นหน้าคน หน้าบันของโบสถ์มีความแตกต่างจากวัดอื่นเช่นกัน ซึ่งที่วัดอื่นมักเป็นลายปูนปั้นเกี่ยวกับพุทธประวัติเป็นส่วนใหญ่ แต่หน้าบันของวัดกำแพงเหนือ เป็นลายปูนปั้นที่เกี่ยวกับเวตาล ที่มีทั้งอมมนุษย์ สัตว์ต่าง ๆ การใช้สีที่หน้าบันต่างจากที่อื่น มักจะพบเป็นสีทอง แต่ที่วัดกำแพงเหนือมีสีสันสวยงามเด่นชัด

พระครูสันติภิธรรม เจ้าอาวาสวัดกำแพงเหนือ ให้ความรู้ว่โบสถ์วัดนี้มีลักษณะเหมือนลิ้ม ในภาคอีสาน และยังเป็นการผสมผสานระหว่างศิลปะแบบลาวและแบบจีน ตัววัดอาจจะสร้างในสมัยรัชกาลที่ 4 และมีการขุดพบใบเสมาที่ทำด้วยหินทราย คาดว่าจะมีอายุประมาณ 160 ปี แต่ตัวโบสถ์จารึกว่าสร้างสมัยรัชกาลที่ 6

บ้านดอนกลาง

ดอนกลางเป็นหมู่บ้านซึ่งอยู่ห่างจากวัดบ้านเลือกประมาณ 1 กิโลเมตรเศษ เป็นหมู่บ้านของคนเชื้อสายลาวเวียง ที่ขยายมาจากบริเวณรอบ ๆ วัดบ้านเลือก ซึ่งเป็นชุมชนที่เก่าแก่ของคนเชื้อสายลาวเวียงที่ขยับขยายมาจากริมแม่น้ำแม่กลอง

จากความทรงจำของจำสับเอกเชียร หมื่นศิริ อายุ 80 ปี ผู้สูงอายุในหมู่บ้าน ได้บอกเล่าความเป็นมาของคนลาวเวียงว่าสมัยธนบุรีมีการกวาดต้อนคนลาวมาประมาณ 40,000 คน แต่เหลือประมาณ 20,000 คน เดิมอยู่ทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำแม่กลอง แถบวัดพญาไม้ โคกหม้อ บางลี่ บ้านส้อง บ้านกล้วย ทาราบ คลองท้อ ถือเป็นลาวดั้งเดิม คนลาวเหล่านี้ตั้งถิ่นฐานอยู่ได้ประมาณ 60 – 70 ปี ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวให้อพยพออกไปอยู่ที่กว้างๆ ทำให้คน

ลาวส่วนหนึ่งย้ายไปอยู่ทางขวาของแม่น้ำแม่กลองไปทางเขาเล้ง เขาแดง นาสมอ ส่วนหนึ่งมาอยู่ที่บ้านฆ้อง อีกส่วนหนึ่งอพยพไปอยู่ดอนทราย

ต่อมาสมัยรัชกาลที่ 4 ประมาณ พ.ศ. 2400 คนลาวเวียงจำนวน 18 ครอบครัวอพยพเข้ามาอยู่ที่บ้านดอนกลาง ห่างจากบ้านฆ้องไปทางตะวันออกเฉียงเหนือ โดยมีที่นาคันระหว่างดอนกลางกับบ้านฆ้อง ดังนั้นในสมัยก่อนจึงเรียกว่า “บ้านฟากทอง” หรือ “บ้านฟากทุ่ง” เนื่องจากอยู่กันคนละทุ่ง ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 6 มีการออกพระราชบัญญัติการปกครองท้องที่ เจ้าหน้าที่ได้มาสำรวจพบว่าพื้นที่ของหมู่บ้านนี้ถูกน้ำล้อม จึงเรียกชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านดอนกลาง”

ในหมู่บ้านมีความเชื่อเรื่องศาลเจ้าแม่ยายขาว ถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้าน โดยเชื่อว่า “ยายขาว” มาตั้งรกรากที่นี่ก่อนคนลาวเวียงทั้ง 18 ครอบครัว สมัยก่อนเมื่อใครเจ็บไข้ได้ป่วยยายขาวสามารถรักษาหาย ปัจจุบันมีการตั้งศาลแม่เผ่าขาวไว้ประจำหมู่บ้าน เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจของคนในหมู่บ้านนี้

เครื่องเซ่นไหว้แก่ศาลเจ้าแม่ขาวคือ ขนมข้าวปุ้น หรือขนมจีน ซึ่งเป็นวิถีวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับคนลาวเวียงในชุมชนดอนกลาง และในทุกปี ในช่วงเทศกาลสงกรานต์ชาวบ้านจะจัดงานสักการะศาลแม่เผ่าขาว และงานประเพณีดำข้าวปุ้น

หมู่บ้านดอนกลางถือเป็นหมู่บ้านของคนลาวเวียง ที่มีการรวมกลุ่มกันอย่างเหนียวแน่น ทั้งยังคงรักษาประเพณีดั้งเดิมและอัตลักษณ์ของคนลาวเวียงไว้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะการใช้ภาษาลาวในการสื่อสาร และการสืบสานประเพณีต่าง ๆ ของคนลาวเวียงไว้จนถึงปัจจุบัน

บ้านเลือก

พระครูโพธารามพิทักษ์ เจ้าอาวาสวัดโบสถ์ เจ้าคณะอำเภอโพธาราม ซึ่งมีเชื้อสายลาวเวียง เล่าประวัติความเป็นมาการอพยพของคนลาวเวียงว่า น่าจะอพยพมาตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรี เนื่องจาก แม่ทัพไปตีเมืองเวียงจันทน์ในสมัยธนบุรีคือ สมเด็จเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก เคยเป็นยกกระบัตรเมืองราชบุรี เมื่อตีกรุงเวียงจันทน์ได้แล้วจึงได้กวาดต้อนผู้คนลงมายังเมืองราชบุรี และคนลาวเวียงอพยพมาอีกครั้งหนึ่งเมื่อคราวเกิดศึกเจ้าอนุวงศ์ โดยใช้เวลาเดินทางอพยพถึง 3 ปี ซึ่งการอพยพทั้งสองครั้งนี้ มีส่วนหนึ่งที่เสียชีวิตระหว่างการเดินทาง เนื่องจากไข้ป่า

การตั้งถิ่นฐานริมแม่น้ำแม่กลอง โดยเฉพาะบริเวณวัดคงคาราม ในปัจจุบัน ต่อมากลุ่มคนมอญขยายตัวอพยพเข้ามาอยู่มากขึ้นตามประวัติกล่าวว่า เป็นกลุ่มมอญ ๑ หัวเมือง จากกาญจนบุรี ซึ่งเป็นกลุ่มชนชั้นเจ้านาย มีสิทธิ์ในการเลือกที่อยู่ มากกว่าคนลาวเวียง คนลาวเวียงจึงค่อยๆ ถอยร่นเข้าไปตอนใน โดยรวมพลกันแถบบ้านเลือกบริเวณใต้วัด ต่อมาเมื่อมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นจึงเลื่อนไปอยู่บ้านน้อย วัดโบสถ์ บ้านเหนือหรือเหนือวัดบ้านเลือก

ร่องรอยที่ปรากฏความเป็นชุมชนคนลาวเวียงคำบลบ้านเลือก โดยเฉพาะที่วัดโบสถ์ คือ ศาลาหลังเก่าที่ทำด้วยไม้หน้าบันศาลาจารึกด้วยตัวธรรมเป็นอักษรขอมลาว

นอกจากนี้ยังปรากฏร่องรอยประเพณีวัฒนธรรมของคนเชื้อสายลาวเวียงที่วัดโบสถ์ เช่น ประเพณีตักบาตรดอกไม้อันทำบุญสารทลาว การเคร่งครัดในพุทธศาสนา ซึ่งจะพบว่าที่หน้าบ้านชาวบ้านแต่ละบ้านจะมีที่วางปันโตสำหรับใส่อาหารให้ลูกศิษย์วัดหิ้วกลับไปวัด เมื่อพระภิกษุเดินมาบิณฑบาตที่หน้าบ้าน เมื่อเปลี่ยนถาดอาหารให้พระฉันเรียบร้อยแล้ว ลูกศิษย์วัดจะนำปันโตที่ล้างแล้วมาคว่ำไว้ที่หน้าบ้าน เพื่อให้ชาวบ้านนำไปใส่อาหารถวายพระในตอนเช้าอีก ซึ่งวิถีชีวิตแบบนี้ยังคงพบที่หมู่บ้านวัดโบสถ์ชุมชนลาวเวียงที่มีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน (ยูวิจัย ประวัติศาสตร์ลาวเวียง โรงเรียนโพธารามพัฒนาฯ จ.ราชบุรี)

จากข้อมูลเกี่ยวกับความทรงจำเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของคนเชื้อสายลาวเวียงในโพธาราม พบว่าทุกหมู่บ้านรับรู้ประวัติความเป็นมาของตนเองว่าอพยพมาจากไหนอย่างไร และมีการบอกเล่าเรื่องราวเหล่านี้ให้กับลูกหลานฟัง

รวมทั้งมีการฟื้นฟูประเพณีของคนลาวเวียงขึ้นมา ทำให้อัตลักษณ์ของคนลาวเวียงเป็นที่รับรู้ทั้งในหมู่คนลาวเวียงด้วยกัน และชุมชนภายนอก สร้างความภาคภูมิใจให้แก่ลูกหลานของตนเอง

นามเรียกขานที่ผันผ่านตามกาลเวลา

จาก “ผู้ไทดำ” เปลี่ยนไปเป็นลาวहनถิ่นสู่ความเป็น “ไทยทรงดำ”

คนไทยทรงดำ เมื่อครั้งอยู่เมืองแฉ่ง เรียกว่าผู้ไทดำ ซึ่ง คำว่า “ผู้” หมายถึง “คน” ส่วนคำว่า “ไท” หมายถึง “คน” เช่นกัน การที่ผู้ไท นำคำว่า “ผู้” เข้ามาประกอบข้างหน้า เหมือนเป็นการย้ำในความเป็น “คน” ให้หนักแน่นขึ้น (จิตร ภูมิศักดิ์, 2535 : 373) ซึ่งเมืองของผู้ไทจะอยู่ระหว่างอาณาจักร 3 อาณาจักรคือ จีน เวียดนาม และหลวงพระบาง ดังนั้นวัฒนธรรมและวิถีชีวิตจะมีส่วนที่คล้ายคนจีน และลาวปนกัน ในส่วนของจีนคือเรื่องการแต่งกายผู้ไทดำจะนุ่งกางเกงคล้ายจีน ส่วนที่คล้ายกับลาวคือ ภาษาพูด และภาษาเขียนค่อนข้างใกล้เคียงกัน

ต่อมาเมื่อผู้ไทดำ ถูกกวาดต้อนเข้ามาในสมัยกรุงธนบุรี ด้วยความที่อยู่ปะปนกับคนลาวกลุ่มอื่น ๆ คือทั้งลาวเวียงจันทน์และลาวหลวงพระบาง ทำให้เมื่อถูกกวาดต้อนเข้ามาในสยามแล้ว ผู้ไทดำจึงถูกเรียกว่า “ลาว” หรือ “ลาวโซ่ง” ซึ่งคำว่า “โซ่ง” เพี้ยนมาจากคำว่า “ซ่ง” หมายถึง กางเกง เพราะผู้ไทดำทั้งผู้หญิงและผู้ชายนิยมนุ่งกางเกง จึงถูกเรียกเพี้ยนเป็น “ลาวโซ่ง”

ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 รัฐบาลมีความพยายามจะสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับหัวเมืองภาคอีสาน และหัวเมืองล้านนา ที่เรียกว่า

“ลาว” เนื่องจากกำลังถูกฝรั่งเศสคุกคามในแถบหัวเมืองภาคอีสาน ดังนั้นเพื่อสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จึงทรงประกาศเปลี่ยนชื่อมณฑลต่าง ๆ ที่มีคำนำหน้าชื่อมณฑลว่าลาว ให้ใช้ชื่ออื่นแทน รวมทั้งการปฏิรูปการศึกษาด้วยการให้คนในหัวเมืองภาคอีสานและล้านนาเรียนภาษาไทย เรียกคนเหล่านี้ว่าเป็นคนไทย โดยห้ามเรียกว่าลาว ดังนั้นเมื่อรัฐมีความพยายามที่จะผสมกลมกลืนและสร้างความรู้สึกเป็นไทยร่วมกัน จึงเป็นสาเหตุให้มีการเรียกชื่อ “ลาวโซ่ง” เป็น “ไทยทรงดำ” ทำให้ผู้ไทดำ ได้กลับมาเป็น “ไทย” อีกครั้งหนึ่ง

นามที่เรียกขานจากลาวเวียงสู่ความเป็นไทยและกลายเป็นลาวเวียง

คนที่ถูกกวาดต้อนมาจากเวียงจันทน์ หลวงพระบาง สิบสองจุไทย หรือแม้แต่จากภาคเหนือของไทยเมื่อสมัยก่อนนั้นต่างถูกคนภาคกลาง หรือกรุงเทพฯ เรียกว่า “ลาว” ซึ่งคำว่า “ลาว” แต่ดั้งเดิมนั้นมีความหมายที่บ่งบอกถึงความเป็นชาติที่เจริญ

จิตร ภูมิศักดิ์ นักประวัติศาสตร์และนักภาษาศาสตร์ ได้ค้นคว้าพบว่าคำว่า “ลาว” ในภาษาจ้วง และภาษาพื้นเมืองของมณฑลกว๋างดุงและกว๋างซี แปลว่า “คน” แต่หมายถึงอารยชนด้วยคือชนผู้มีความเจริญ นอกจากนี้ในพงศาวดารล้านช้างเรื่อง ขุนบุญมราชธิดาธิราช กล่าวถึงยุคแรกของขุนลอโอรสของขุนบุญมยกทัพมาตั้งมั่นที่ล้านช้าง จะเรียกราชาหรือประมุขของชมรมว่า “ขุน” และหลายชมรมมีหลายขุน ประมุขของหลายขุนเรียกว่า “ขุนลาว” ดังนั้นคำว่า “ลาว” จึงหมายถึง “ผู้ทรงอำนาจสูงสุด” หรือ “ผู้เป็นใหญ่” คำนี้จึงหมายถึงการยกย่องตนเองเป็นนาย (จิตร ภูมิศักดิ์, 2535 : 385 – 386)

เมื่อคนจากเวียงจันทน์ถูกกวาดต้อนมายังดินแดนสยามจึงถูกเรียกว่าลาว ซึ่งในตอนนั้นคงมีทั้งลาวจากเวียงจันทน์ ลาวจากหลวงพระบาง ลาวจากเมืองพวน และผู้ไทดำ หรือลาวโซ่งในเวลาต่อมา ลาวแต่ละกลุ่มเหล่านี้จะเกิดการแต่งกายที่ผิดแผกแตกต่างกัน หรือมีข้อสังเกตที่เห็นความแตกต่างกันได้ จึงทำให้เมื่อมีการเคลื่อนย้ายให้ไปตั้งถิ่นฐานในที่ต่าง ๆ จึงไม่ค่อยปะปนกันและอาจทำให้เกิดคำเรียกชื่อเป็นลาวกลุ่มต่าง ๆ ด้วย ดังนั้นคำว่า “ลาวเวียง” คงใช้เรียกกลุ่มลาวที่ถูกกวาดต้อนมาจากเวียงจันทน์ ตั้งแต่ในระยะแรก ๆ ของการกวาดต้อนแล้ว เพราะการกวาดต้อนแต่ละครั้งมักเชื่อมโยงกับการที่รัฐสยามมีทัศนะว่าลาวที่เวียงจันทน์ต่อต้านอำนาจของสยาม เมื่อมีการกวาดต้อนย่อมต้องจับดาตูเป็นพิเศษแก่คนลาวเวียง และใช้คำว่า “ลาวเวียง” เรียกกลุ่มคนลาวที่มาจากเวียงจันทน์อย่างชัดเจน

คำว่า “ลาวเวียง” น่าจะถูกเรียกมาตั้งแต่แรกแล้ว แต่ปรากฏหลักฐานชัดเจนอย่างน้อยในสมัยรัชกาลที่ 6 พ.ศ. 2468 ในสมุดราชบุรี ซึ่งเป็นหนังสือที่เขียนโดยพระยาภาณุราชบริดิ จางวางโท (เทียม อัสวรักษ์) สมุหเทศาภิบาลมณฑลราชบุรีในขณะนั้น เขียนถึงคนมณฑลราชบุรีไว้ว่า

“นอกจากชาวพื้นเมืองเดิม...ยังมี...ลาวเวียงจากศรีสัตนาคนหุตซึ่งเป็นพวกชะเลยที่กวาดต้อนเข้ามาในคราวชนะสงครามแต่ครั้งกรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์เช่นเดียวกัน แต่ชนพวกนี้มีการอพยพย้ายครอบครัวไปมาตามจังหวัดในพระราชอาณาจักรบ่อย ๆ เนื่องจากการหาที่ทำไร่นาที่บริบูรณ์ ผิดกับมอญที่มีได้ใช้ย้ายภูมิลำเนา โดยคงอยู่ประจำท้องที่ แต่การอยู่เป็นหมู่เป็นพวก พวกลาวโซ่ง พวกลาวเวียง ก็คงเป็นเช่นพวกมอญ” (สมุตราชนบุรี, 2550 : 13 – 15)

จากสมุตราชนบุรี แสดงให้เห็นว่ามีการใช้คำว่า “ลาวเวียง” เรียกคนที่ถูกกวาดต้อนมาจากเวียงจันทน์ตั้งแต่นานแล้ว และเป็นคำเรียกที่เป็นที่รับรู้โดยทั่วกัน

แต่หากสอบถามคนที่มีเชื้อสายลาวเวียงพบว่า การเรียกตนเองว่าลาวเวียง หรือการเปิดเผยตัวตนว่าเป็นคนลาวเวียงในอดีตจะมีการเปิดเผยตัวตนค่อนข้างน้อย โดยเฉพาะเมื่อไปโรงเรียนจะใช้ภาษาลาวพูดกับเฉพาะเพื่อนที่มีเชื้อสายลาวด้วยกัน แต่มักไม่ค่อยแสดงตัวว่าเป็นคนลาวให้ผู้อื่นให้เห็น เนื่องจากมักรู้สึกว่าจะได้รับการดูถูก ดังนั้นจึงมีผลทำให้การแสดงอัตลักษณ์ความเป็นคนลาวในอดีตไม่ค่อยชัดเจน รวมทั้งทำให้ถูกหล่อหลอมให้กลายเป็นไทยไปโดยปริยาย

นอกจากนี้ยังพบว่าทัศนคติของสังคมในอดีต หรืออย่างน้อยในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ที่สืบต่อมามีทัศนคติก่อนข้างดูถูกเหยียดหยาม และใช้คำว่า “ลาว” ในเชิงดูถูก (จิตร ภูมิศักดิ์, 2535 : 389 – 390) ในเฉพาะเมื่อเชื่อมโยงกับเหตุการณ์เจ้าอนุวงศ์ ซึ่งไทยมองว่าเป็นกบฏยิ่งทำให้ตอกย้ำคำว่า “ลาว” ในความหมายในทางหมิ่นแคลน ซึ่งในทางเดียวกันก็เกิดปฏิกิริยาสะท้อนกลับที่คนลาวเวียงไม่ได้มีความพยายามที่จะใช้คำเรียกกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเองให้ใช้คำว่า “ไทย” ว่า ไทยเวียง หรืออย่างน้อยในเขตจังหวัดราชบุรีก็ไม่พบคำว่า “ไทยเวียง” สำหรับเรียกกลุ่มคนลาวเวียงแต่อย่างใด ซึ่งแตกต่างคนชาติพันธุ์อื่นราชบุรี เช่น “ไทยทรงดำ” “ไทยยวน” เป็นต้น

ต่อมาเมื่อสังคมเปิดกว้างมากขึ้น การยอมรับความแตกต่างของผู้คนมีมากขึ้น รวมทั้งกระแสของความพยายามหาอัตลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่น ทำให้คนลาวเวียงในราชบุรีเปิดเผยตัวตนให้คนอื่นรับรู้ความเป็นคนลาวเวียง ตั้งแต่การเรียกชื่อชาติพันธุ์ของตนเอง การบอกเล่าที่มาที่ไปของการเข้ามาตั้งถิ่นฐานในราชบุรีและในภาคกลางของประเทศไทย รวมทั้งการรื้อฟื้นประเพณีวัฒนธรรมของคนลาวเวียงให้เป็นรับรู้แก่คนทั่วไป การส่งเสริมให้เรียนรู้ภาษาท้องถิ่นในโรงเรียน และการแต่งกายตามวัฒนธรรมของคนลาวเวียงในโรงเรียน เป็นการสร้างความภูมิใจให้กับท้องถิ่นและชาติพันธุ์ของตนเอง เป็นที่รับรู้ในนามของความเป็น “คนลาวเวียง”

การดำรงและการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของคนไทยทรงดำ

อัตลักษณ์ของคนไทยทรงดำ

เมื่อนึกถึงคนไทยทรงดำ ภาพที่เรานึกถึงมักจะเป็นภาพของคนที่แต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีดำ หากเป็นผู้หญิงจะนุ่งผ้าซิ่นมีลายทางขวางเป็นสีฟ้า ที่เรียกว่าผ้าลายแดงโม พร้อมกับทรงผมทรงผมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว การนับถือผี รวมทั้งบ้านของคนไทยทรงดำจะมีลักษณะเฉพาะตัว อัตลักษณ์เหล่านี้ของคนไทยทรงดำในปัจจุบันมีสิ่งใดที่ยังสามารถรักษาอัตลักษณ์เหล่านี้ไว้ได้ โดยเฉพาะคนไทยทรงดำในท้องถิ่นภาคกลาง ประกอบด้วยอัตลักษณ์ในเรื่องต่อไปนี้ได้แก่

การแต่งกายของคนไทยทรงดำ

การแต่งกายของคนไทยทรงดำมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวมาตั้งแต่อดีตแล้ว อาจย้อนไปถึงตั้งแต่การอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยแล้ว จนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 เมื่อ พ.ศ. 2468 คราวที่มีการเปิดสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ ได้มีการเขียนหนังสือเรื่อง สมุद्रาชนูรี โดยพระยาศุภราชบดี จางวางโท (เทียบ อัศวรักษ์) สมุหเทศาภิบาลมณฑลราชบุรี เพื่อใช้ประกอบการเปิดสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ ถือเป็นการให้ภาพเกี่ยวกับท้องถิ่นโดยข้าราชการในท้องถิ่นเมื่อเกือบ 100 ปีที่แล้ว ได้กล่าวถึงเรื่องเกี่ยวกับการแต่งกายของคนไทยทรงดำที่มณฑลราชบุรี โดยเรียกคนไทยทรงดำเหล่านี้ว่า “ลาวโซ่ง” ไว้ว่า

“การแต่งกายของคนพวกนี้ แต่งแบบเดิมอย่างเดียว ไม่ยกย้ายเหมือนชนชาติอื่นคือผู้ชาย นุ่งกางเกงแบบไทยหรือจีน ขาววับข้างขึ้น แต่ขาแคบพอดีเข้าและข้อเข่าสวมเสื้อดำยาวรัดข้อมือ ผู้หญิง นุ่งถุงพื้นดำมีลายแปดทางขาว สวมเสื้อดำแขนยาวรัดข้อมือ ลูกคุดเสื้อใช้หลายแถวมีตั้ง 20 ลูก เครื่องนุ่งห่มนี้โดยมากใช้ทำเอาเองพอใช้สอย มิได้ทำซื้อขายเป็นสินค้า” (สมุद्रาชนูรี, 2550 : 16)

จากสมุद्रาชนูรี แสดงให้เห็นการแต่งกายของคนไทยทรงดำที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวไม่เหมือนคนลาวกลุ่มอื่น ๆ ที่อพยพมาพร้อม ๆ กัน และยังคงอยู่เป็นกลุ่มก้อนรักษาอัตลักษณ์เรื่องการแต่งกายไว้ได้

แต่งกายของคนไทยทรงดำแบ่งออกเป็น 2 แบบ คือการแต่งกายในชีวิตประจำวัน และประกอบพิธีกรรมที่สำคัญ การแต่งกายในชีวิตประจำวันนั้นในปัจจุบันหลงเหลือเฉพาะในหมู่ผู้สูงอายุ แม้ว่าจะเป็นคนที่เกิดในประเทศไทยก็ตาม และเวลาจะผ่านมากกว่าสองร้อยกว่าปีแล้วก็ตาม แต่ก็ยังสามารถรักษาอัตลักษณ์เรื่องการแต่งกายไว้ได้

จากการศึกษาเรื่อง เครื่องแต่งกายที่มีอิทธิพลต่อประเพณี ความเชื่อ และพิธีกรรม ของชาวไทยทรงดำตำบลดอนคลัง ของยูววิจัยประวัติศาสตร์โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาพัฒนาการดอนคลัง ราชบุรี

การแต่งกายของคนไทยทรงดำผู้ชาย

กางเกง มี 2 แบบ คือ กางเกงขาสั้น ปลายแคบเรียวยาวปิดเข้า ส่วนเอวกว้างตัดเย็บมีตะเข็บ เรียกว่า “ส้วงขาตันหรือส้วงก้อม” หมายถึง กางเกงขาสั้น เป็นกางเกงที่ใส่ทำงานหรือใส่เที่ยว

กางเกงอีกชนิดหนึ่งของผู้ชายเรียกว่า “ส้วงอี” หมายถึงกางเกงขายาว ใส่ในงานสำคัญ และงานเทศกาลต่าง ๆ เช่น งานแสนเรือน การเล่นคอนฟ้อนแคน

กางเกงทั้งสองแบบของคนไทยทรงดำนี้ ทำจากผ้าฝ้ายทอ ตัดเย็บด้วยมือช้อมด้วยครามเป็นสีดำ สมัยก่อนจะทั้งทอผ้า และตัดเย็บด้วยตนเอง แต่ในปัจจุบันไม่มีการทอผ้าใช้เองแล้ว จึงใส่กันน้อยลง ยกเว้นยังมีอยู่ในพิธีสำคัญ

เสื้อของชายไทยทรงดำมี 2 แบบ แบบแรกเรียกว่า **เสื้อก้อมชาย** เป็นเสื้อคอตั้งไม่มีปก แขนยาวทรงกระบอกผ่าด้านหน้า ดิกระคุมเงินขดแหลมมีลวดลายเรียงกัน 10 – 19 เม็ด

เสื้อแบบที่สองเรียกว่า **เสื้ออี** ตัวเสื้อคอตั้ง แขนยาวไม่มีปก เป็นสีดำยาวคลุมเข่า ด้านหน้าเสื้อจะผ่าแล้วป้ายทับไปทางซ้าย มีกระคุมติดที่หน้าอกและเอว ด้านในของเสื้อจะตัดเย็บด้วยผ้าสีต่าง ๆ ทำให้มีสีสันสวยงาม และมีการปักลวดลายที่บริเวณสวบเสื้อ ชายเสื้อ และปลายแขนเสื้อ ซึ่งลวดลายที่สวยงามนี้จะใส่เมื่อเสียชีวิตแล้ว

ลวดลายที่อยู่บนเสื้ออีจะตกแต่งด้วยผ้าชิ้นเล็ก ๆ มีสีแดง สีขาว สีส้ม และสีเขียว มาตัดเย็บเป็นดอก เป็นลาย ลายที่พบคือลายดอกพรม ลายดอกบัว ลายดอกแปด และลายดอกมะลิ ซึ่งลายเหล่านี้แสดงถึงความเชื่อว่า ให้คุณค่าความเป็นลูกผู้หญิง การขอขมาเพื่อให้ได้รับการดูแลจากแดน นอกจากนี้ยังปักเป็นลายดอกแก้ว ลายดอกผักแว่น ลายดอกพิกุล หรือลายตานกแก้ว ลายหมาป่า ลายผีเสื้อ และลายหน้าเสือ ด้วยความเชื่อเพื่อให้มีความอดทน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความกลมเกลียว ความซื่อสัตย์ ความผูกพัน ความจงรักภักดี มีอายุยืน มีน้ำใจและมีความดี นอกจากนี้คนไทยทรงดำยังนำกระจกมาทำเป็นเกสรดอกไม้ติดเสื้อ ด้วยความเชื่อว่าจะช่วยสะท้อนสิ่งที่ไม่ดีออกจากตัวผู้สวมใส่เสื้ออีเป็นเสื้อผ้าชุดพิเศษที่ใช้ในพิธีสำคัญต่าง ๆ เช่น พิธีแสนเรือน พิธีแต่งงาน พิธีศพ เป็นต้น

เสื้ออีกประเภทหนึ่งที่ชายไทยทรงดำใส่ในสมัยก่อนคือ **เสื้อห่มหรงและเสื้อจาง** หากตัดด้วยไหมสีแดงเรียกว่าเสื้อจาง เป็นเสื้อที่ใช้สำหรับใส่ไปทำนาทำไร่ ทำสวน เลี้ยงสัตว์ มีลักษณะ

คล้ายเสื้อกุยเฮง แขนยาว คอตั้ง ไม่มีกระดุมเงินติด แต่ใช้ผ้ามัดเกี่ยวไว้แทนกระดุม ตัดเย็บด้วยผ้าสีครามเข้ม หรือผ้าไหมย้อมสีแดง ซึ่งสีแดง หมายถึงความเป็นเผ่าพันธุ์เดียวกัน

นอกจากเสื้อกางเกงแล้ว ชายไทยทรงดำยังมีเครื่องประดับอีกชนิดหนึ่งเป็นกระเป๋าคาดเอว เรียกว่า หลวม ซึ่งตัดเย็บจากผ้าสีครามเข้มหรือสีดำ ใช้ผ้าสีทำเป็นดอกกลดลายสวยงาม และนำกระจากมาติดเป็นเกสรดอกไม้เหมือนเสื้อฮี กระเป๋าคาดเอวนี้ สมัยก่อนหนุ่ม ๆ จะใส่กันในงานประเพณี เช่น อีนก๊อนฟ้อนแคน

การแต่งกายของหญิงไทยทรงดำ

เครื่องแต่งกายของหญิงไทยทรงดำประกอบด้วยผ้าซิ่น เสื้อ และผ้าสไบ ซึ่งมีอัตลักษณ์ที่บ่งบอกความเป็นไทยทรงดำ ดังนี้

ผ้าซิ่น เป็นผ้าฝ้ายหรือผ้าไหมทอมือผ้าถุงพื้นขอมเป็นสีครามเข้มหรือสีดำ มีลายขนานกับลำตัวคล้ายลายแดงโม จึงเรียกว่าผ้าซิ่นลายแดงโม ซึ่งถือเป็นผ้าซิ่นที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของหญิงไทยทรงดำ ผ้าซิ่นประกอบด้วยผ้า 3 ส่วนคือ

ตัวซิ่น เป็นผ้าถุงสำหรับพันรอบตัว พื้นเป็นสีครามเข้มหรือสีดำ มีลายทางสีขาวหรือสีฟ้า แทรกตามทางยาวของลำตัว แต่ละลายห่างกันประมาณ 1.5 – 2 นิ้ว คล้ายลายแดงโม ตัวซิ่นเส้นด้ายยืนจะมีสีดำหรือสีแดง อาจเป็นฝ้ายหรือไหม ส่วนเส้นด้ายพุ่งจะเป็นฝ้ายสีดำหรือสีคราม ขึ้นอยู่กับว่าต้องการผ้าซิ่นสีดำหรือสีคราม (พิรมาลย์ บุญธรรม, 2544 : 15)

การใช้สีเส้นด้ายที่ตัวซิ่น ด้ายเส้นยืนจะใช้สีแดงเป็นหลัก มีความหมายแฝงแทนหัวใจที่รักและอาวรณ์ห่วงหาสามีมที่อยู่ห่างไกล ส่วนด้ายที่เป็นเส้นด้ายพุ่งใช้สีครามเข้มเกือบดำ ทอทับเป็นเส้นขัดเป็นเนื้อผ้าเพื่อซ่อนสีแดงไว้ แทนความหมายว่าภรรยากำลังคอยสามีกลับมา ผ้าซิ่นที่สะท้อนแสงแดดแวววับเหลืองสีแดงจะสะท้อนออกมา เป็นสัญญาณแห่งความรักที่ทั้งสองมีต่อกัน การที่เห็นเหลืองสีแดงเพียงจาง ๆ เปรียบเหมือนการปกปิดความอายของหญิงไทยทรงดำ

ผ้าลายแดงโมมีหลักในการวางลายคือ ลายชุดหนึ่งประกอบด้วยลายละ 10 เส้น มีทั้งหมด 3 ลาย

ลายที่ 1 เส้นหนา 2 เส้น อยู่ชิดติดกัน หมายถึง ไทยและลาวเป็นพี่น้องกัน

ลายที่ 2 เส้นเล็กเดี่ยว หมายถึงความโดดเดี่ยวเดียวดาย

ลายที่ 3 เส้นหนา 2 เส้น อยู่ห่างกัน หมายถึงไทยกับลาว แยกจากกัน และเส้นหนาทุกเส้นจะมีเส้นเล็กเคียงข้างกันเสมอ (ยูวิจัยประวัติศาสตร์โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาพัฒนาการดอนกัล)

หัวขึ้น เป็นผ้าพื้นสีครามเข้มหรือสีดำ สีต้องกลมกลืนกับตัวขึ้น หัวขึ้นมีความกว้างประมาณ 8 – 10 นิ้ว การต่อหัวขึ้นจะใช้เข็มสอยด้วยฝีมือที่ละเอียดมาก เพื่อให้เกิดความคงทน

ตีนขึ้น เป็นผ้าที่ทอขึ้นโดยเฉพาะ มีความกว้าง 1.5 นิ้ว โดยการทอสลับสีของเส้นด้ายขึ้นให้เป็นสีดำหรือสีครามเข้ม และสีขาวหรือสีฟ้า ส่วนเส้นด้ายพุ่งเป็นสีดำหรือสีครามเข้ม ลายที่เกิดขึ้นจะเป็นลายตามความยาว แล้วนำไปติดกับตัวผ้าขึ้นด้วยการเย็บด้วยมือ

เสื้อก้อมหญิง เป็นเสื้อสีครามเข้มหรือสีดำ สามารถใส่ได้ทั้งสองด้าน เป็นเสื้อคอกลมแขนกระบอกเข้ารูป ผ่าหน้าติดกระดุมถี่ประมาณ 10 – 12 เม็ด กระดุมทำด้วยเงินแท้เป็นขอดแหลมลายกลีบบัว ดิดหัว เสื้อก้อมนี้จะใช้กับผ้าขึ้น เป็นชุดจำลอง ใช้สวมใส่ได้ในทุกโอกาส (พิรมาลัย บุญธรรม, 2544 : 15)

เสื้ออีหญิง จะเหมือนกับเสื้ออีชาย ตรงที่มีการปักหรือปะด้านในเหมือนกัน ด้วยลวดลายดาวกระจาย ลายดอกแปด และลายขอกูดซึ่งเป็นการปักโดยใช้ด้ายไหมสลับสี ได้แก่สีขาว แดง เหลือง เขียว เป็นเสื้อคอกลมแขนกระบอก มีลวดลายประดับที่คอเสื้อ สิบเสี้ยว รักแร้ ด้านข้าง และชายเสื้อ เสื้ออีของหญิงไทยทรงดำจะเป็นแบบสวมหัว เวลาใส่หากเป็นงานมงคลจะใส่ด้านนอกออก ซึ่งเป็นด้านที่ไม่มีลวดลาย หากเป็นงานอวมงคลจะสวมใส่โดยเอาด้านที่มีลวดลายออก

คนไทยทรงดำแต่ละคนจะมีเสื้ออีอย่างน้อยคนละตัว เสื้ออีนี้เมื่อใส่แล้วมักจะไม่ซักหรือหากซักก็ซักน้อยมา เพราะกลัวสีตกเนื่องจากย้อมสีจากธรรมชาติ ดังนั้นเมื่อใส่แล้วจะนำมาผึ่งแดด หากเปื้อนจะนำผ้าชุบน้ำแล้วเช็ดให้สะอาดแล้วนำไปผึ่งแดดให้แห้ง ส่วนมากเสื้ออีจะไม่ค่อยเปื้อน เนื่องจากเวลาสวมจะมีเสื้อตัวในหากเป็นชายจะสวมเสื้ออีทับเสื้อก้อมอีกทีหนึ่ง (พิรมาลัย บุญธรรม, 2544 : 18)

เสื้อน้อย ใช้เป็นเสื้อชั้นในของผู้หญิง เป็นเสื้อคอกลม ติดกระดุมด้านซ้ายของลำตัวสำหรับทำงานอยู่กับบ้าน หรือสวมใส่ไปงานที่ไม่เป็นพิธีการ แล้วห่มทับด้วยผ้าสไบหรือผ้าเปีย นอกจากนี้ยังมีเสื้อซอน ซึ่งเป็นเสื้อชั้นใน มีกระเป๋าลึก ๆ อยู่ตรงกลางเสื้อ

เสื้อตัก คำว่า “ตัก” หมายถึง ตกใจ หรือใจหาย เป็นเสื้อที่ใช้ใส่ในพิธีศพ สำหรับลูกหลานจากสายโลหิตเดียวกัน เสื้อตักเป็นเสื้อคอวี ไม่มีแขน เหมือนกันทั้งหญิงและชาย ทำจากผ้าฝ้ายดิบสีขาวดัดเย็บง่าย ๆ เพราะใช้ครั้งเดียว เพื่อแสดงว่าบ้านนี้มีคนตาย (ยูววิจัยประวัติศาสตร์โรงเรียนเตรียม-อุดมศึกษาพัฒนาการดอนคลัง)

ผ้าสไบหรือผ้าเปีย จากโครงการงานยูววิจัยประวัติศาสตร์ของโรงเรียนเขาย้อยวิทยา จังหวัดเพชรบุรี เรื่อง ผ้าพื้นเมืองไทยทรงดำ : ผ้าเปีย ทำให้ทราบว่าผ้าเปียหรือผ้าสไบของคนไทยทรงดำมีความหมายบ่งบอกสัญลักษณ์อะไรบางอย่างที่น่าสนใจ

ผ้าเปียว เป็นผ้าที่ทอจากฝ้ายหรือผ้าไหมสีครามเข้ม กว้างประมาณ 45 เซนติเมตร ยาว 2 เมตร ปักด้วยไหมสีแดง สีส้ม สีเขียว และสีขาว ปักเป็นลายบนชายผ้าทั้งสองด้าน ผ้าเปียวเป็นสัญลักษณ์ของการมีเจ้าของ และคนชรา โดยหญิงไทยทรงดำสมัยก่อนต้องจัดเตรียมผ้าเปียวไว้สำหรับไหว้แม่สามี ผ้าเปียวนี้นักสูงอายุใช้ห่มไปวัด โดยนำมาห่มเฉียงบ่าเหมือนห่มผ้าสบง ใช้พันศีรษะแทนหมวก นอกจากนี้เมื่อเสียชีวิตก็ยังต้องห่มผ้าเปียว โดยมีความเชื่อว่าผ้าเปียวเป็นสัญลักษณ์ประจำตระกูล เมื่อเสียชีวิตแล้วญาติที่ล่วงลับไปก่อนจะได้มารับไปอยู่ในดินแดนเดียวกันได้ถูกต้อง ซึ่งเรื่องนี้สะท้อนให้เห็นถึงการที่คนไทยทรงดำให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ในครอบครัวหรือในตระกูล

ความเชื่อเกี่ยวกับลายผ้าเปียว

1. ลายขอกูด มาจากผักกูดที่ใบเป็นมัน เป็นเกล็ดห้ยกล้ายี่พันที่บริเวณขอบใบ ยอดอ่อนนอเข้าหากัน คนไทยทรงดำนำผักกูด มากินแก้มกับก่องหน่อส้ม

ตามตำนานเกี่ยวกับผ้าเปียวลายผักกูดคือ คนไทยทรงดำมีอาชีพทำนาทำไร่ และจะปลูกผักกูดไว้ที่ปลายไร่ เป็นธรรมเนียมที่ลูกสาวหรือหลานสาวต้องไปเก็บผักกูดให้พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ทำเป็นอาหาร วันหนึ่งลูกสาวออกไปหาผักกูดแต่ไม่พบเลยสักต้น จึงนั่งร้องไห้เพราะเกรงว่า จะไม่มีอาหารให้พ่อแม่กิน เมื่อลูกสาวคนนี้นั่งร้องไห้จนน้ำตาตกถึงพื้นดิน จึงเห็นใจในความ กตัญญูของนาง ผักกูดก็พากันชูยอดขึ้นมา หญิงสาวคนนี้เมื่อกลับบ้านระลึกถึงบุญคุณผักกูด จึงนำ รูปลักษณะของผักกูดมาทอเป็นผ้าลาย “ผักกูด” หรือลาย “ขอกูด” บนผ้าทุกชั้นของตน

ผ้าเปียวลายขอกูดนี้ที่ประเทศเวียดนามก็มีเหมือนกัน แต่ลายขอกูดของไทยทรงดำเป็น ลายที่โค้งเป็นวงกลมเหมือนเหรียญ ที่เวียดนามลายจะเป็นลักษณะสี่เหลี่ยม

ลายผักกูดจึงเป็นเหมือนสัญลักษณ์ของความกตัญญู นอกจากยังพบลายขอกูดบน หลังคาบ้านของคนไทยทรงดำด้วย

2. ลายดอกผักแว่น ผักแว่นเป็นผักพื้นบ้านประเภทเฟิร์น ใบหนาแน่นช่วงฤดูฝน เป็น พืชที่ชายฝั่งตามลำน้ำหรือตามนาข้าวที่ได้เก็บเกี่ยวผลผลิตไปแล้ว ใช้เป็นผักจิ้มกับน้ำพริก ลักษณะ ของดอกผักแว่นดอกเล็ก ๆ เป็นกลุ่ม ๆ สวยงามโตเร็ว คนไทยทรงดำเชื่อว่าใครสามารถปลูก ผักแว่นได้ แสดงว่ามีความอดทน ประณีตละเอียดอ่อน เอื้อเฟื้อ มีความเจริญงอกงาม และสร้าง ความกลมกลืนให้ครอบครัวเป็นปึกแผ่นได้ลายดอกผักแว่นนี้นิยมมอบให้กับหนุ่มสาวในวัน แต่งงาน หรือมอบให้กับผู้ใหญ่ที่นับถือ

3. ลายสายรุ้ง คนไทยทรงดำเชื่อว่าสายรุ้งคือ บันไดที่แดนคอยส่งมนุษย์มาเกิดและ คอยรับเมื่อเสียชีวิตให้ไปอยู่กับแดน ดังนั้นเมื่อเกิดรุ้งกินน้ำ คนไทยทรงดำต้องคอยก้มศีรษะเพื่อ

แสดงความเคารพนบถนอบต่อเถน ด้วยความที่ลายสายรุ้งถือว่าเป็นของสูง จึงทำให้พบลายนี้เฉพาะบนผ้าเปียว หรือผ้าพันศีรษะเท่านั้น นอกจากนี้ลายสายรุ้ง ยังเป็นลายที่ได้รับการสืบทอดมาจากรรพบุรุษในประเทศลาวและประเทศเวียดนามเหนือ

4. ลายขาปัว เป็นลายขอกุดที่ดอกเลื่อนชั้นขึ้นไป คำว่า ปัว แปลว่าพุงกัน หรือรับกัน ลายขาปัวแสดงถึงความรักความสามัคคี การช่วยเหลือกันในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของไทยทรงดำ

นอกจากลายผ้าเปียวจะมีความหมายแล้ว สีเส้นไหมที่ใช้ปักยังมีความหมายด้วยคือ สีครามเข้มสื่อถึงการพลัดพรากจากบ้านเกิด สีทองสื่อถึงการเจริญเติบโตและความศรัทธาในพระพุทธศาสนา สีส้มสื่อถึงความกตัญญูของคนไทยทรงดำ สีเขียวสื่อถึงพืชพรรณที่ให้ความร่มรื่น สีแดงหรือสีแดงเลือดหมูสื่อถึงการหยุดหรือการหลุดพ้น สีขาวสื่อถึงความบริสุทธิ์ เยือกเย็น

สถานการณ์การใช้ผ้าเปียวในปัจจุบัน ไม่ค่อยได้ทอใช้แล้ว มีการใช้ในชีวิตประจำวันน้อย ไม่เหมือนสมัยก่อนที่ใช้ได้สารพัดประโยชน์เหมือนผ้าขาวม้า โดยใช้ “ฮ้างนม” หรือคาดอก ใช้โพกหัว ใช้เสียวหลา (อุ้มเด็ก) ใช้แทนสไบ ปัจจุบันใช้เฉพาะในพิธีกรรมหรือในช่วงเทศกาลสำคัญเท่านั้น รวมทั้งประยุกต์ใช้ผ้าเปียวหลากสีมากล้องคอ เช่น การเล่นคอนฟ้อนแคน และเพื่อเป็นสัญลักษณ์ว่าเป็นคนไทยทรงดำมาจากหมู่บ้านใด เช่น ที่บ้านดอนคลัง ดอนพรมใช้ผ้าเปียวสีเหลือง นอกจากนี้ลวดลายมีการออกแบบแปลก ๆ เยอะ ทำให้ไม่ค่อยหลงเหลือร่องรอยเดิม อีกทั้งคนปักลายผ้าเปียวเป็นมีน้อย จึงทำให้นับวันจะสูญหายไป

ทรงผมของคนไทยทรงดำ

ทรงผมของคนไทยทรงดำก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่แสดงอัตลักษณ์ความเป็นคนไทยทรงดำ นอกจากเครื่องแต่งกายแล้ว ทรงผมคนไทยทรงดำมีรูปทรงตามแต่ละช่วงอายุ แบ่งออกเป็น 8 แบบ ดังนี้ (ยูวิจัยประวัติศาสตร์โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาพัฒนาการดอนคลัง)

1. ทรงเอื่อมไหล่ หรือเอื่อมไร เป็นทรงผมสำหรับวัยที่เพิ่งเป็นสาว ผมยังไม่ยาวมาก ไว้ผมปะบ่า ทรงนี้เป็นสัญลักษณ์ว่ายังคุยกับหนุ่มไม่ได้

2. ทรงสับปลิ้น เป็นทรงผมของหญิงอายุ 14 – 15 ปี เป็นผมยาวแล้วพับปลายผมสับหัวไว้ท้ายทอย เป็นสัญลักษณ์ว่าเริ่มคุยกับหนุ่มได้

3. ทรงจุกผม เป็นทรงผมของหญิงอายุ 14 – 15 ปี ทรงนี้ไว้ผมกระบังหน้าส่วนข้างหลังไว้ผมเปีย เป็นสัญลักษณ์ว่าคุยกับหนุ่มได้แล้ว

4. ทรงขอดกระต๊อก เป็นทรงผมสำหรับหญิงอายุ 16 – 17 ปี ซึ่งไว้ผมยาว ผูกผมแบบเชือกเงื่อนตาย เอาชายผมไว้ข้างหน้า เป็นสัญลักษณ์ถึงความพร้อมในการออกเรือน

5. **ทรงยอชอย** เป็นทรงผมสำหรับหญิงอายุ 17 – 18 ปี ซึ่งไว้ผมยาวผูกผมแบบเชือกเงื่อนตาย เอาชายผมไว้ข้างซ้าย ทำผมเป็นโบว์ 2 ข้าง เป็นสัญลักษณ์ถึงความพร้อมในการออกเรือน

6. **ทรงปั้นเกล้าชอย** เป็นทรงสำหรับหญิงอายุ 19 – 20 ปี ซึ่งไว้ผมยาว ผูกผมเหมือนผูกเนคไท หรือนูกระด่าย แต่มีหางออกทางขวา ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ว่าออกเรือนได้แล้ว

7. **ทรงปั้นเกล้า หรือปั้นเกล้าต่ง** ต่ง หมายถึง ตังผมที่เกล้าแล้วให้ตรง และอยู่สูงสุดของศีรษะเป็นทรงผมสำหรับผู้หญิงอายุ 20 ปี ขึ้นไป แต่ผมต้องยาวมาก ม้วนผมเป็นกลุ่มไว้ข้างหน้าแบบปั้นเกล้าชอย แต่ไม่มีหางยาวออกมา ผมต่อผมพันกันใช้ไม้ขัดเกล้าเสียบ ผมจะพันกันอย่างเรียบร้อย ผมแบบนี้ไว้กันตั้งแต่สาวจนแก่

8. **ทรงปั้นเกล้าตก** เป็นทรงสำหรับผู้หญิงที่ไว้ทุกข์เมื่อสามีตาย ขณะที่ศพยังอยู่ในบ้าน หญิงที่เป็นภรรยาต้องปล่อยผมไม่ปั้นเกล้า ไม่แต่งเครื่องประดับ เพื่อไว้ทุกข์ 1 ปี ต่อเมื่อเผาศพแล้ว และเอาผีขึ้นเรือนแล้ว หญิงหม้ายจึงจะแต่งผมแบบปั้นเกล้าตกเหมือนเดิม ทรงนี้เหมือนกับทรงปั้นเกล้าต่ง แต่ไม่ต้องต่ง คือให้ปล่อยให้ผมที่เกล้านั้นตก หรือย้อยไปทางด้านหลัง

ผมทรงต่าง ๆ เหล่านี้มักพบในผู้สูงอายุเป็นส่วนใหญ่ ส่วนในวัยอื่นทำเฉพาะร่วมประเพณี หรือการแสดงที่สำคัญหรืองานพบปะของคนเชื้อสายไทยทรงดำเท่านั้น

ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องผีฟ้าและผีบรรพบุรุษ

พงศาวดารเมืองแกลงกล่าวถึงตำนานเกี่ยวกับกำเนิดมนุษย์ว่า เดิมเมืองแกลงเป็นทุ่งที่ว่างเปล่า มีต้นไม้ตามชายทุ่งบ้าง แต่ไม่มีคนอยู่ เทพดา 5 องค์ กับเทพธิดา 5 นาง ก็ร่วมจิตรณภูมิตรเป็นรูปเต่าปุง(น้ำเต้า) แล้วเข้าไปนั่งน้ำเต้านั้น น้ำเต่าปุงนั้นก็ลอยไปบนฟ้า แล้วตกลงมาบนเขาที่ทุ่งนาเตา แดกออกกลายเป็นมนุษย์รูปร่างต่างกัน ได้แก่ ข้าเงะออกมาก่อน ถัดมาผู้ไทยดำ ลาวพุงขาว ส่อ และแกว (ญวน) เป็น 5 พวกมีชาย 5 คน หญิง 5 คน แล้วพากันลงจากภูเขาไปอาบน้ำ กินน้ำในหนองสกหนองฮาย ซึ่งเป็นหนองน้ำศักดิ์สิทธิ์ ทำให้เนื้อตัวสะอาดมีสติปัญญาคิดอ่านราชการบ้านเมืองได้ แต่ข้าเงะที่ออกมาก่อนกลัวหนาวไม่ยอมลงมาอาบน้ำ ทำให้เนื้อตัวดำมอมจนบัดนี้

ต่อมาหนุ่มสาวเหล่านี้ได้แต่งงานมีลูกมีหลานสืบมา แล้วแยกย้ายกันออกไปสร้างบ้านเมืองเป็นบรรพบุรุษของคนหลายเชื้อชาติ โดยผู้ไทยไปตั้งตัวเป็นเจ้าที่เมืองแกลง ต่อมาทั้งสี่กลุ่มจึงตกลงกำหนดให้มีการค้ำบผีฟ้า คือเทพดาบนสวรรค์ เพื่อให้ผีฟ้าอวยพรให้พี่น้องอยู่เย็นเป็นสุข ทำให้ทั้งพวกผู้ไทย ลาว ส่อ และญวน ต่างนับถือผีฟ้ามาจนบัดนี้

จนถึงสมัยของดึกเที่ยง เป็นเจ้าเมืองแกลง ก่อนตายได้สั่งลูกหลานไว้ว่าเมื่อตายแล้วจะขึ้นไปอยู่กับผีฟ้าด้วยกัน เมื่อจะฝังศพให้ฆ่าสัตว์ที่เคยเป็นอาหาร เช่น กระบือ แพะ หมู เป็ด ไก่ เช่นศพไปอย่าให้ดึก เถียงอดอยาก หรือหากใครจะมารองเมืองก็ให้ฆ่าสัตว์ที่เป็นอาหารเช่นศพ

ส่งไป แล้วเด็กก็จะอวยพรให้ผู้ปกครองเมืองนั้นเป็นสุข (พงสาวดารเมืองแกลง ในประชุมพงสาวดาร เล่ม 9, 2507 : 103 – 110)

จากตำนานทำให้เห็นถึงที่มาว่าทำไมคนไทยทรงดำ หรือผู้ไทยดำจึงมีความเชื่อเกี่ยวกับผีฟ้า หรือแถน ซึ่งถือว่าเป็นเทวดายอยู่บนสวรรค์ ดังนั้นจึงต้องปฏิบัติตนให้ถูกต้อง เพื่อให้แถนบันดาลความร่มเย็นเป็นสุขให้

นอกจากมีความเชื่อเรื่องแถนแล้ว คนไทยทรงดำยังมีความเชื่อเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษ คือผีของปู่ย่าตายาย พ่อ แม่ ที่ถึงแก่กรรมแล้ว จะถูกเชิญขึ้นไปอยู่บนเรือน หรือห้องของผีบรรพบุรุษที่เรียกว่าห้อง “กะลื้อห้อง” แล้วต้องจัดพิธีเช่นไหว้ทุกปี เรียกว่า พิธีเสนเรือน

การรับผีหรือถือผี เมื่อพ่อตาย ลูกชายต้องรับผีต่อไปจากเรือนของพ่อ หากไม่มีลูกชาย ก็ให้ลูกสาวรับแทน แม้ว่าจะแต่งงานแล้ว ซึ่งทำให้มีสองผีขึ้นในครอบครัวนั้น คือผีจากฝ่ายภรรยา และผีจากฝ่ายสามี แต่ต้องปลุกเรือนสองหลังเพื่อให้ต่างผีอยู่

เรือนไทยทรงดำต้องมีห้องกะลื้อห้อง ภายในห้องต้องมีถ้วยน้ำตอง ใส่น้ำให้ผีกิน และมีถ้วยเช่าเหล้า สำหรับใส่เหล้าให้ผีกิน โดยถ้วยใส่เหล้าจะมีจานรองอีกชั้นหนึ่ง แต่ถ้วยใส่น้ำไม่มีจานรอง สำหรับภาชนะใส่น้ำในสมัยก่อนจะให้เป็นผลไม้เต้านิดคอดกลาง นำผลที่แก่จัดแล้วและเมื่อดอก เรียกว่า “มะเต้า” หากใช้น้ำเต้าใส่น้ำ จะเรียกว่าหม่อนน้ำตอง(มนู อุคมเวช, มปป : 204 – 206)

นอกจากนี้ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องผี ได้แก่ เมื่อมีใครมาค้างที่บ้านที่มีกะลื้อห้อง จะต้องมีการบอกกล่าวให้ผีทราบ ด้วยการนำเหล้าไปเทในถ้วยเหล้าที่ห้องกะลื้อห้อง ถือว่าเป็นการ “หนึ่งก้อ” คือการรินเหล้าเช่นผี หรือเมื่อมีแขกมาบ้าน แล้วมีการดื่มสุราเมรัยกันขึ้น ต้องมีการหนึ่งก้อ หรือเมื่อมีงานบวชลูก แต่งงานในบ้านไทยทรงดำ ก็ต้องหนึ่งก้อ เป็นการบอกกล่าวแก่ผี ซึ่งการนี้บอกผีนั่งของ ๆ ไม่คุกเข่า

ห้องกะลื้อห้องของคนไทยทรงดำ เป็นสถานที่ที่ไม่ให้ใครไปวุ่นวายรบกวน หากเป็นลูกหลานของผีเรือนในกะลื้อห้องนั้น จะอาศัยนอนได้ หากยังไม่ได้แต่งงาน แต่หากเป็นสามีหรือภรรยาของเจ้าของเรือนสามารถนอนในกะลื้อห้องได้ (มนู อุคมเวช, มปป : 209 – 213)

นอกจากมีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องผีบรรพบุรุษแล้ว คนไทยทรงดำยังมีความเชื่อเกี่ยวกับผีประจำหมู่บ้าน ทำให้หมู่บ้านของคนไทยทรงดำจะมีศาลประจำหมู่บ้าน หรือศาลเจ้าที่เจ้าทาง ที่ภาษาไทยทรงดำเรียกว่า “ศาลกุนพอ” เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ถือว่ามีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตประจำวัน หากมีเรื่องสำคัญเกิดขึ้นก็ต้องไปบอกกล่าว เช่น เมื่อมีชายหนุ่มในหมู่บ้านบวช ก็ต้องไปบอกกล่าว นอกจากนี้ยังมีการเลี้ยงผีเจ้าที่ของศาลประจำหมู่บ้านเป็นประจำทุกปี ส่วนใหญ่มักเลี้ยงกันในช่วงเดือน 6 การเลี้ยงจะนำข้าวปลาอาหารใส่ถ้วย ใส่กระตุง ไปที่ศาล ซึ่งในประเพณี

โบราณจะถือว่าเป็นวันอื่นก่อนวันสุททาย หลังจากทีเล่นกันมาตลอดเดือนเมษายน (มนู อุดมเวช, 2547 : 216 – 217)

ความเป็นอยู่วิถีชีวิตของไทยทรงดำ

ที่อยู่อาศัย บ้านของคนไทยทรงดำในอดีตมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว มีลักษณะคล้ายกระโจมยกพื้นสูง หลังคาชิดระเบียงบ้าน ภายในบ้านจะโล่ง ไม่มีผนังกั้นระหว่างห้อง โดยมีห้องสำหรับบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว เรียกว่า “ห้องกะลือห้อง” นอกนั้นเป็นห้องนอน และห้องครัว ซึ่งคนไทยทรงดำจะทำครัวบนบ้าน ปัจจุบันไม่นิยมสร้างบ้านแบบนี้แล้ว นิยมสร้างบ้านแบบหลังคาหลังป็นหมาแทน แต่ยังคงมีห้องกะลือห้อง เพื่อใช้ประกอบพิธีกรรม (ยูวิจัย ประวัติศาสตร์โรงเรียนพรหมานุสรณ์ จังหวัดเพชรบุรี)

นอกจากนี้ในหนังสือเรื่อง สมุตราชนูรี ซึ่งเขียนขึ้นใน พ.ศ. 2468 เมื่อเกือบ 100 ปีที่แล้ว กล่าวถึงบ้านเรือนของคนไทยทรงดำ หรือลาวโซ่งว่า

“บ้านเรือนของชนพวกนี้ ทำเป็นเรือนรูปร่างคล้ายกระท่อมหรือเรือนโรง เครื่องบนใช้ไม้จริงข้างไม้ไผ่บ้าง เสาใช้ไม้จริงและต้นตาล หลังคามุงแฝก (มีมุงจากบ้างแต่น้อย) ฝาใช้ไม้ไผ่ขัดแตะมากกว่าใช้ไม้จริง ทำเป็น 2 ห้อง บ้าง 3 ห้อง บ้าง แล้วแต่ความพอใจ ด้านหน้าเรือนทำเป็นหลังคากระโจมคลุม ซึ่งผิดกับบ้านเรือนของลาวพวนหรือลาวเวียง (บ้านเรือนลาวพวนหรือลาวเวียงไม่มีกระโจมคลุม แต่อย่างอื่นเหมือนกัน)” (สมุตราชนูรี, 2550 : 17)

อาหาร อาหารของคนไทยทรงดำ เป็นอาหารที่หาง่ายในท้องถิ่น ที่นิยมรับประทานคือ แกงหน่อไม้ส้ม น้ำพริกปลาร้า ซึ่ง คนไทยทรงดำเรียกว่า “แจ่ว” และรู้จักการถนอมอาหาร เช่น ปลาร้า ซึ่งเป็นอาหารในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้คนไทยทรงดำยังมีอาหารที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อของตนเอง เช่น การประกอบพิธีปากตงข้าวใหม่ โดยชาวไทยทรงดำต้องนำข้าวต้นฤดูที่เริ่มแก่ สามารถนำมารับประทานได้ มาประกอบอาหารเช่น ไหว้บรรพบุรุษ หรือการที่คนไทยทรงดำมีความเชื่อว่าจะต้องนำหมูดิบเข้าร่วมพิธีเสนเฮือน (จิรวัดน์ นัยจิต, 2550 : 160 – 161)

ข้าวที่บริโภคมีทั้งข้าวเจ้าและข้าวเหนียว ข้าวเหนียวจะใช้เลี้ยงแขกในพิธีกรรมต่าง ๆ เท่านั้น กับข้าวที่ทำสำหรับพิธีกรรมจะเป็นน้ำพริกปลาร้า แกงผำ แกงหน่อไม้ดอง จู๊บ แกงหยวก แกงบอน ส่วนปัจจุบันรับประทานเหมือนคนไทยภาคกลางทั่วไป (พิรมาลย์ บุญธรรม, 2544 : 9)

การทอผ้า ผ้าของคนไทยทรงดำมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว โดยเฉพาะผ้าซิ่นลายแดงโม แม้ในปัจจุบันอาจไม่ได้ใส่ในชีวิตประจำวัน ยกเว้นผู้สูงอายุตามหมู่บ้านของไทยทรงดำอาจมีใส่กันบ้างก็ตาม แต่ยังใส่เสื้อผ้าชุดพื้นเมืองในพิธีกรรมต่าง ๆ และงานประเพณีของตนเอง ทำให้การทอผ้าของคนไทยทรงดำยังคงหลงเหลืออยู่ในหลายพื้นที่ โดยเฉพาะทางภาคตะวันตกในเขตจังหวัด

เพชรบุรี ราชบุรี นครปฐม สุพรรณบุรี ในอดีตนั้นหญิงไทยทรงดำนอกจากทอผ้าได้ ยังสามารถทำเครื่องใช้อื่น ๆ ได้ด้วย เช่น หมอน ที่นอน มุ้ง เป็นต้น เนื่องจากหญิงไทยทรงดำเป็นคนขยัน และประหยัด (พิรมาลย์ บุญธรรม, 2544 : 9)

การที่การทอผ้าของคนไทยทรงดำยังคงสืบทอดต่อกันมาถึงปัจจุบัน อาจเป็นเพราะการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อดั้งเดิมทั้งเกี่ยวกับการนับถือผีฟ้า ผีบรรพบุรุษ และตามพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการแสดงความกตัญญู การอยู่รวมเป็นหมู่คณะล้วนต้องใส่เสื้อผ้าที่เป็นเอกลักษณ์ดั้งเดิมของตนเอง ทำให้ความจำเป็นในการทอผ้าแบบดั้งเดิมจึงยังคงอยู่และสืบทอดมาจนปัจจุบัน เป็นส่วนหนึ่งที่ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจแก่ชาวไทยทรงดำไม่น้อยในเรื่องนี้

ภาษาพูดและภาษาเขียน คนไทยทรงดำมีภาษาพูดและภาษาเขียนเป็นของตนเองตั้งอยู่สิบสองจุไทยแล้ว เมื่ออพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยได้นำภาษาพูดและภาษาเขียนมาด้วย แม้ว่าเวลาที่อพยพเข้ามาตั้งแต่แรกจนถึงปัจจุบันจะผ่านมาสองร้อยกว่าปีแล้วก็ตาม แต่คนไทยทรงดำโดยเฉพาะผู้สูงอายุยังคงรักษาพูดไว้ได้ดี ส่วนลูกหลานรุ่นใหม่ฟังภาษาได้รู้เรื่องและพูดได้บ้าง

ส่วนภาษาเขียนมีการจดบันทึกไว้ในสมุดต่อ ๆ กันมา โดยเฉพาะเรื่องประเพณีพิธีกรรม ความเชื่อต่าง ๆ คนที่เป็นผู้ทำพิธี เช่น หมอเสนา แม่ผด พ่อมนต์ หมอแปงขวัญ ของชาวไทยทรงดำยังคงอ่านและเขียนภาษาไทยทรงดำได้เป็นอย่างดี แต่คนทั่วไปอ่านเขียนภาษาไทยทรงดำไม่ได้ ทำให้บางพื้นที่ต้องพึ่งพาการเขียนการอ่านภาษาไทยทรงดำ

ตัวอักษรของไทยทรงดำคล้ายตัวอักษรของประเทศลาว แต่ระเบียบไวยากรณ์เป็นแบบเดียวกับภาษาไทย (พิรมาลย์ บุญธรรม, 2544 : 11)

ประเพณีของคนไทยทรงดำ

ประเพณีหรือพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับคนไทยทรงดำ ส่วนใหญ่มักเกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องผี ทั้งผีฟ้า หรือผีแดน และผีบรรพบุรุษ ประเพณี และพิธีกรรมที่ยังหลงเหลืออยู่ของคนไทยทรงดำ เช่น

พิธีปาดตง เป็นการเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษที่ตายไปแล้ว ด้วยอาหารหวานคาว น้ำ หมากพลู บุหรี่ เพราะมีความเชื่อว่าผีบรรพบุรุษจะคอยปกป้องคุ้มครองลูกหลานให้อยู่เย็นเป็นสุข การเซ่นไหว้บรรพบุรุษในทุก 5 วัน สำหรับผู้ดำว และทุก 10 วัน วันละ 2 มื้อ คือมื้อเช้า กับมื้อกลางวัน สำหรับผู้น้อย โดยผู้ดำวจะนับวันล่วงหน้าผู้น้อยไป 1 วัน ซึ่งคนไทยทรงดำจะแบ่งคนเป็น 2 พวก คือ ผู้ดำว คือ ผู้เป็นเชือกษัตริย์ และผู้น้อยคือ สามัญชน

การเช่นผีเรือนหรือผีบรรพบุรุษเรียกว่า วันเลี้ยงตง หรือเรียกว่า “มือเวนต์” คือการจัดข้าวปลาอาหารไปเลี้ยงบรรพบุรุษที่ห้องกะล่อห้อง วันเวนต์ จะนับเอาวันที่ผีต้นตระกูลบ้านนั้นตาย ตระกูลเดียวกันวันเวนต์จะตรงกัน (ยูวิจัยประวัติศาสตร์โรงเรียนพรหมานุสรณ์ เพชรบุรี)

พิธีปาดตงข้าวใหม่ ปาดตง แปลว่าตั้งไว้ คือการนำอาหารไปเลี้ยงผีเรือนหรือผีบรรพบุรุษที่ห้อง กะล่อห้อง ปาดตงข้าวใหม่คือการนำข้าวใหม่ที่เพิ่งจะเก็บเกี่ยวไปเลี้ยงผีบรรพบุรุษก่อนเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว โดยจะทำปีละ 1 ครั้ง ในราวเดือนอ้ายเดือนยี่ โดยเตรียมข้าวเฒ่า (ข้าวในนามาคั่วแล้วดำ) มีการนึ่งข้าวเหนียว “ข้าวฮางปางข้าวใหม่” (ข้าวเปลือกที่เป็นข้าวเหนียวมานึ่งแล้วนำไปตากแดดให้แห้ง แห้งแล้วนำไปตำฟาดเกลบออก นำแต่เมล็ดข้าวเหนียวมานึ่งอีกครั้งหนึ่ง ข้าวฮาง เป็นข้าวจัดเป็นข้าวน้ำนมที่แก่เกินจะทำข้าวเฒ่า แต่ยังไม่สุกพอที่จะเก็บเกี่ยวได้)

ในวันพิธี จะนำข้าวเหนียว ข้าวฮาง และข้าวเฒ่าที่คูลกมะพร้าวชุบพรมน้ำเกลือ ข้าวต้มมัด ขนมนมสาว (ขนมเทียน) อ้อย กล้วย เผือก มัน และผลไม้แล้วแต่จะหาได้ ไก่ 1 ตัว สำหรับทำแกงไก่ใส่หน่อไม้ ซึ่งเป็นแกงที่จะขาดไม่ได้ นอกจากนี้จะมีแกงผักจืด ผักแว่น ผักบุ้ง แก้วปลาร้า แล้วนำเครื่องเช่นใส่สำหรับ ซึ่งประกอบด้วย เหล้า 1 ขวด ขันหมาก ขันน้ำ ข้าวเหนียวใส่กล่อ ข้าวเฒ่า ข้าวฮางใส่ถ้วย พร้อมทั้งสำหรับอาหารหวานคาวไปไว้ที่กะล่อห้อง แล้วเจ้าของบ้านจะเรียกผีปู่ย่าตายายมากิน โดยใช้เวลาประมาณครึ่งชั่วโมง หลังจากนั้นจึงเรียกผีพี่น้องมากินปาดตงข้าวใหม่

การแต่งกายในการประกอบพิธีเหมือนกับการเล่นเรือคือ ญาติที่สืบสายโลหิตจะแต่งกายธรรมดา แต่ถ้าเป็นญาติจากการแต่งงาน เช่น ฝ่ายเขยสะใภ้ จะแต่งกายพิเศษด้วยเสื้อฮี ส่วนเพื่อนบ้าน ผู้ที่เคารพนับถือแต่งกายธรรมดา ส่วนหมอลำจะแต่งตัวด้วยชุดเสื้อฮีชาย ถือพัดอยู่ในมือ (ยูวิจัยประวัติศาสตร์โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาพัฒนาการคอนคั้ง จ.ราชบุรี)

พิธีปาดตงข้าวใหม่ นอกจากเป็นพิธีที่แสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษแล้ว ในสมัยก่อนถือเป็นการเปิดโอกาสให้หนุ่มสาวได้มีโอกาสพบกัน เป็นการสร้างความสัมพันธ์ไมตรีที่ดีต่อกัน เนื่องจากก่อนทำพิธีต้องเตรียมข้าวเฒ่า โดยผู้หญิงจะตำข้าวเฒ่า แล้วผู้ชายจะมาช่วยตำข้าวเฒ่า และขูดมะพร้าว ทำให้มีโอกาสรู้จักคุ้นเคยกัน เป็นโอกาสให้สามารถตัดสินใจในการเลือกคู่ต่อไปได้

พิธีเล่นเรือ หรือเล่นเอือน คือ พิธีเช่นไหว้ผีบรรพบุรุษ เพื่อระลึกถึงบุญคุณของบรรพบุรุษลูกหลานจะให้เป็นประจำ 1-3 ปีครั้งหนึ่งก็ได้ ขึ้นอยู่กับฐานะและความเหมาะสม พิธีนี้ไทยทรงดำทุกครอบครัวต้องจัด ถ้าไม่จัดจะเกิดอัปมงคลแก่ครอบครัว (จิรวัดน์ นัยจิต, 2550 : 4)

สถานที่จัดคือบ้านของต้นตระกูล คือบ้านของลูกชายคนโตของตระกูลที่เป็นผู้สืบทอดผี หรือผู้รับผี
เฮือน (จิรวัดน์ นัยจิต, 2550 : 158)

ช่วงเวลาที่จะทำพิธีเสนเฮือนทำในเวลาใดก็ได้ ยกเว้นเดือนเก้า เดือนสิบสอง
เนื่องจากเชื่อว่าผีเรือนไม่อยู่ต้องไปเฝ้าเทวดาหรือแถน และเดือนห้าก็ไม่นิยมทำ เนื่องจากเป็นช่วง
หน้าแล้ง ข้าวปลาอาหารไม่อุดมสมบูรณ์ (ยูวิจัยประวัติศาสตร์โรงเรียนสวนแตงวิทยา สุพรรณบุรี)

ในการพิธีเสนเฮือน จะมีผู้ทำพิธี ซึ่งต้องเป็นผู้ที่มีเวทมนต์คาถาถือเป็นผู้ที่มี “มด”
หรือ “มนต์” หากผู้ทำพิธีเป็นหญิงจะเรียกว่า “แม่มด” ถ้าเป็นชายเรียกว่า “หมอเสน” (ยูวิจัย
ประวัติศาสตร์โรงเรียนสระยาไสยวิทยา สุพรรณบุรี)

การแต่งกาย หมอเสนจะแต่งกายด้วยชุดเสื้อสีขาว ถือพดที่สานด้วยไม้ไผ่อยู่ในมือ
ใบพดเป็นรูปคล้ายใบโพธิ์ ขอบพดตกแต่งด้วยผ้าสีเป็นลวดลายประณีตงดงาม พดนี้คนไทยทรงดำ
เรียกว่า “วี” พดประจำตัวนี้ถือว่าเป็นครูบาอาจารย์ของหมอเสน จึงต้องเก็บรักษาไว้อย่างดี พดทำ
มาจากขนนกยูง ขนนกเค้าแมว ขนนกกก ขนนกกลาม หมอเสนจะมีพดหลายอันเพื่อใช้ในพิธีที่
ต่างกัน ก่อนทำพิธีต้องมีการบอกกล่าวแก่ครูบาอาจารย์ และต้องเซ่นเหล้ากับอาหารให้พดเมื่อทำ
พิธีเสร็จแล้ว

การแต่งกายของญาติผู้สืบสายโลหิต คือคนที่มืบรรพบุรุษเดียวกันหรือมีผีเดียวกัน จะ
แต่งกายธรรมดาด้วยชุดประจำวันของไทยทรงดำ ชายจะใส่เสื้อก้อม ส้วง(กางเกง)ขาฮีหรือส้วง
ก้อม ส่วนหญิงใส่เสื้อก้อมนุ่งผ้าซิ่น มีผ้าเปียวพาดบ่า ส่วนผู้เป็นเขย สะไ้จะแต่งกายด้วยพิเศษ
ด้วยชุดเสื้อฮี หรือเสื้อยาว เพื่อเป็นการเคารพผีเรือน โดยถูกเขยต้องใส่เสื้อฮีตลอดเวลา เนื่องจาก
ต้องเป็นคนหามหุมและหั่นหุมเตรียมไว้ในพิธีเสนเฮือน

ก่อนพิธีเสนเฮือน ลูกหลานญาติพี่น้องที่ถือผีเดียวกันจะมาพร้อมกันที่บ้านงาน บาง
คนอาจเอาขนม ผลไม้มาสมทบลงใน “ปานเฟือน” (ภาชนะคล้ายกระเจาขนาดใหญ่)

พิธีเริ่มเมื่อเจ้าบ้านยกเครื่องเซ่นไหว้ในปานเฟือนออกมา ประกอบด้วยหุมจิบ (เนื้อหุม
เครื่องในหุมย่า) แกงไก่หน่อไม้เปรี้ยว เนื้อหุมดิบ ซี่โครงหุม ไส้หุม ข้าวต้มมัด มัดเทศดัม ผีอก
ดัม อ้อย ขนม และผลไม้ต่าง ๆ ตามฤดูกาล นอกจากนี้ยังมีข้าวเหนียวหนึ่งเจ็ดห่อ ตะเกียบเจ็ดคู่
หมาก พลุ บุหรี่ เป็นต้น

จากนั้นหมอเสนจะเริ่มพิธีกล่าวเชิญให้ผีเรือนมารับเครื่องเซ่น โดยเรียกผีเรือนจาก
“ปี่ป” กระดาษจรายชื่อผีเรือน โดยเรียกทีละคน ขณะที่เรียกชื่อ หมอเสนจะใช้ไม้ทุ(ตะเกียบ)ตีสบ
อาหารและเครื่องเซ่นป้อนให้ผีเรือนกิน โดยหย่อนลงช่องเล็ก ๆ ข้างฝาบ้านบริเวณมุมห้องกล่อห้อง
หรือหย่อนลงไปได้ถุนบ้าน แล้วหยอดน้ำตามลงไป จนกระทั่งเรียกชื่อผีเรือนครบทุกคน

พิธีเซ่นไหว้ผีเรือนนี้จะทำ 2 ครั้ง คือเมื่อเช้าและเมื่อกลางวัน หลังจากนั้นจะเสนเหล้า หลวง โดยใช้เหล้า 1 ขวด และกับแก้มเป็นเครื่องเซ่น โดยหมอเสนจะทำพิธีเรียกผีบรรพบุรุษตามรายชื่อในปีจันทรบททุกคนเป็นอันเสร็จพิธี (ยูวิจัยประวัติศาสตร์โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา พัฒนาการคอนคัง ราชบุรี)

พิธีแปงขวัญ หรือการเรียกขวัญสำหรับคนที่ได้รับอุบัติเหตุจนเลือดตกยางออก หรือคนที่เจ็บไข้หนัก ๆ จึงต้องมีการเรียกขวัญกลับมาเพื่อให้หายเจ็บไข้ ๆ ผู้ทำพิธีอาจเป็นแม่มด หรือหมอเสน ก็ได้

ขั้นตอนทำพิธีจะมีไม้เสี่ยงทาย ถ้าเสี่ยงทายแล้วไม่มีจำนวนคู่แสดงว่าเรียกขวัญกลับมาได้ หากได้จำนวนคี่แสดงว่าเรียกขวัญกลับมาไม่ได้ จึงต้องเสี่ยงทายไปจนกว่าจะเรียกขวัญกลับมาได้ แต่หากไม่สามารถเรียกขวัญกลับมาได้ เชื่อว่าจะทำให้ผู้ถูกเรียกขวัญถึงแก่เสียชีวิตได้

ของที่ใช้ประกอบพิธีจะแบ่งตามอายุคือ แรกเกิดถึงอายุ 3 ปี ใช้ไข่ต้ม ข้าวสุกปากหม้อเกลือ อายุ 4 ปี ถึง 20 ปี ใช้ไก่ ข้าวต้มมัด และผลไม้ หากอายุ 20 ปีขึ้นไป ใช้หัวหมู ข้าวต้มมัด และผลไม้ ซึ่งผลไม้ที่จำเป็นต้องมี ได้แก่ มัน เผือก กล้วย อ้อย

การเรียกขวัญในเด็ก หมอเสนหรือแม่มดจะนำไข่ต้มข้าวสุกปากหม้อและเกลือที่ผสมกันแล้วไปโปะไว้บนกระหม่อมของเด็ก เพื่อทำการเรียกขวัญกลับคืนมาพร้อมทั้งทำการเสี่ยงทาย ส่วนการเรียกขวัญผู้ใหญ่ หมอเสนหรือแม่มดจะนำสายสิญจน์มาผูกที่ข้อมือ แล้วจะทำการเรียกขวัญพร้อมเสี่ยงทาย (ยูวิจัยประวัติศาสตร์โรงเรียนสระยาโยธินวิทยา จ.สุพรรณบุรี)

ประเพณีกินดอง หรือการแต่งงาน มีข้อห้ามสำหรับคนไทยทรงดำคือ ห้ามผู้ที่นับถือผีเดียวกันแต่งงานกัน เพราะถือว่าเป็นการแต่งงานภายในบ้าน

การแต่งงานเจ้าบ่าวจะใส่เสื้อสี กางเกงขาวสีกาหรือสีกรมท่า ส่วนเจ้าสาวนุ่งผ้าซิ่นลายแดงโม สวมเสื้อสี เพื่อนเจ้าบ่าว เพื่อนเจ้าสาว ญาติสนิท แต่งกายแบบไทยทรงดำ ส่วนผู้มาร่วมงานอื่น ๆ แต่งตัวธรรมดา เนื่องจากมีพิธีแบบไทยรวมอยู่ด้วย

ขั้นตอนการแต่งงานได้มี 4 ขั้นตอนคือ ส่อง คู่ सा และส่ง

ขั้นส่องหรือหมั้น คือ ขั้นที่ฝ่ายชายไปเยี่ยมฝ่ายหญิงเป็นครั้งแรก ภาษาไทยทรงดำเรียกว่า ไปหยามห่อมะปู้ คือไปเยี่ยมเยียนห่อหมากพลุของหมั้นของฝากไปให้ที่บ้านหญิง

ขั้นคู่ คือ ขั้นที่ฝ่ายชายไปมาหาสู่ฝ่ายหญิง

ขั้นสา คือ ขั้นที่ฝ่ายชายต้องไปทำงานรับใช้บ้านฝ่ายหญิงเป็นเวลา 1 – 5 ปี กรณีที่พ่อแม่ฝ่ายหญิงไม่เรียกสินสอดทองหมั้น ฝ่ายชายจึงต้องไปอาสารับใช้พ่อแม่ฝ่ายหญิงเป็นการทดแทน

ขั้นส่ง คือ พิธีส่งตัวเจ้าสาวให้แก่เจ้าบ่าวในวันแต่งงาน

พิธีสำคัญของประเพณีกินดองคือ การไหว้ผีเสื้อ เพื่อให้ผีเสื้อของฝ่ายชายยอมรับเข้ามาเป็นคนในตระกูล ซึ่งผู้หญิงที่แต่งงานแล้วจะนับถือผีเสื้อฝ่ายชาย โดยในพิธีฝ่ายชายต้องเตรียมหมอปิธี เพื่อเซ่นไหว้บรรพบุรุษ เพื่อนชาย 6 – 8 คน แต่งชุดตามประเพณี เครื่องขันหมากได้แก่ กระเหล็บใส่เหล้า หมากพลู ยาสูบ 4 ที่ เหล้า 1 เท (36 ขวด) ขนมหันอับ 8 ถาด และพาน หรือพานเฟื่อน บรรจุเนื้อหมู ไก่ เหล้า ขนมหัน และหมากพลู สำหรับไหว้ผีเสื้อ 1 ที่ และขันหมากพลู 4 ที่ สิ้นสอด ส่วนถาดผลไม้ มี มะพร้าวอ่อน กล้วยน้ำว้า 2 พานขวัญ 1 ที่ สำหรับรับขวัญตอนส่งตัวเจ้าสาว (ขววิจัยประวัติศาสตร์โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาพัฒนาการดอนคลัง ราชบุรี)

พิธิศพ หรือเรียกว่าพิธิเฮ็ดแฮ้ว สังคมไทยทรงดำ เป็นสังคมที่มีความเชื่อเรื่องแกนผู้ให้กำเนิดมนุษย์ และเชื่อว่าเมื่อคนไทยทรงดำเสียชีวิตลงแล้วต้องไปเฝ้าแกนซึ่งอาศัยอยู่เมืองฟ้า ดังนั้นพิธีกรรมของไทยทรงดำจึงต้องช่วยพาวิญญาณของผู้ตายไปเฝ้าแกนที่เมืองฟ้าให้สำเร็จ จึงต้องมีพิธีกรรมบอกทางให้คนตาย รวมทั้งการสมมติสิ่งของต่าง ๆ เพื่อเป็นพาหนะสำหรับเดินทางไปเฝ้าแกน (จิรวัดน์ นัยจิต, 2550 : 159)

จากการสืบค้นของยูริจัยประวัติศาสตร์ของโรงเรียนสระยาโยสุมวิทยา จังหวัด
สุพรรณบุรี ได้ไปสอบถามผู้เฒ่าผู้แก่ที่ตำบลดอนมะเกลือ ถึงพิธีเอ็ดเฮ่นนี้ได้ข้อมูลว่า

การตายแบ่งออกเป็น ตายดี กับตายไม่ดี ตายดีคือแก่ตายหรือเจ็บป่วยตาย ตายไม่ดีคือ เกิดอุบัติเหตุตาย ต้องไปทำพิธีที่วัด และไม่มีการเชิญผีผู้ตายไปไว้ที่กะล่อห่อง หากญาติต้องการให้ผู้ตายมีอาหารกินก็ต้องไปทำบุญที่วัด นอกจากนี้พิธีศพ หากเป็นเด็กจะฝังไม่นิยมเผาและไม่ทำเฮวให้ หากเป็นคนที่มียาย 20 ปี ขึ้นไปจึงนิยมเผาศพ

ในงานศพจะมีการทำแห้ว คือบ้านจำลองที่สร้างด้วยไม้ไผ่และทำเสาหลวงซึ่งทำจากไม้ขนาดใหญ่ ให้กับผู้ตาย และใช้ไม้ไผ่ไว้กันเป็นรูปกากบาทแล้วใช้ไม้ไผ่ผ่าซีกกลวงล้อมรอบเป็นวงกลม ไว้สำหรับปักธง เียบห่อแก้ว เขียน ปลิ ถ้าเป็นผู้ชายเรียกว่านกหงส์ ผู้หญิงจะเรียกว่าปลิ

ในการจัดงานศพ ก่อนที่จะบรรจุศพลงในโลง จะมีการอาบน้ำศพและแต่งกายให้ด้วยชุดที่ใหม่และใส่เสื้ออีกلبเอาด้านในออกทับชั้นนอกอีกชั้นหนึ่ง ทาแป้ง รดน้ำศพ และให้ลูกหลานขอขมาต่อผู้ตาย จากนั้นจะจะใช้ผ้าไหมสีขาววางซ้อนทับผ้าขาวยาวประมาณ 2 วาซอก แล้วนำศพมาวางไว้บนผ้าขาวใช้สายสิญจน์ผูกหัวนิ้วเท้าและหัวแม่มือติดกัน ในมือมีดอกไม้รูปเทียน แล้วพับผ้าทั้งสองชั้นจากปลายเท้าถึงคอ นำผ้าแพรแดงมาปรกหน้า 1 ชั้น แล้วนำผ้าอีกด้านหนึ่งมาคลุมหน้าอีกที ใช้ไม้ไผ่ปลายแหลมมาเย็บหรือกลัดผ้าทางด้านข้างให้ติดกันทั้งสองข้าง แล้วจึงนำศพไปใส่โลง

ลูกหลานของผู้ตายต้องใส่เสื้อตัด ที่ทำจากผ้าฝ้ายดิบสีขาว และมีผ้าโพกหัว ส่วน
ลูกเขยจะใส่เสื้อสี ลูกสะใภ้ใส่เสื้อสีและนุ่งผ้าซิ่นสีดำ

ขณะที่ศพอยู่ที่บ้าน ต้องก่อกองไฟสองกองอยู่ทางฝั่งตะวันออกและฝั่งตะวันตกของบ้าน โดยต้องให้ไฟลุกตลอดเวลา จนกว่าจะนำศพไปเผา ซึ่งเรียกกองไฟนี้ว่าแสงไฟเรือน

ตำแหน่งการวางโลงศพระหว่างหญิงกับชายก็จะแตกต่างกัน โลงศพผู้ชายจะวางไว้ได้ชื่อบ้าน ด้านในสุดติดกับกะล่อห้อง ส่วนผู้หญิงจะวางไว้ด้านนอกกะล่อห้อง โลงศพจะวางบนแคร่ไม้ไผ่หรือที่เรียกว่าจอง แล้วปูที่นอนบนจอง แล้วถึงวางโลงศพบนที่นอนอีกชั้นหนึ่ง เหนือโลงศพจะมีขอส่วน ที่ทำจากไม้ไผ่ยาวประมาณ 1 เมตร ผูกแขวนไว้เหนือโลงตามทางยาวของโลงศพ สำหรับแขวนสิ่งของไว้ให้ผู้ตาย ช่าง ๆ โลงจะมีอาหาร 1 ตำรับ มีข้าว กับข้าว พร้อมไก่ดิบ 1 ตัว ใส่ไว้ในชะลอม สำหรับอาหารนี้เรียกว่า ปานนายฮ้อย

ผู้ทำพิธีในงานศพเรียกว่า หมอเขย หรือเขยกก แต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีดำสวมหมวก มีผ้าขาวผูกเอว มีมิดหมอ 1 เล่ม และตำราบอกทาง 1 ฉบับ ทำหน้าที่บอกทางให้กับผู้ตายและเรียกผู้ตายมากินอาหาร

วันสุดท้ายที่จะนำศพไปเผา เขยกกจะทำพิธีเรียกผีให้มากินอาหารให้อิ่ม จากนั้นจะหันหัวโลงศพไปทางกะล่อห้องเพื่อทำพิธีช้อนขวัญ เพื่อเป็นการเรียกขวัญของลูกหลานคนตายให้กลับมา ไม่ให้ตามคนที่ตายไป โดยจะมีคนสองคนเดินถือสวิง ในสวิงจะใส่เสื้อผ้าของทุกคนในบ้าน แล้วเดินนำหน้าลูกหลานของผู้ตายไป 3 รอบจากซ้ายไปขวา แล้วจะมีผู้เฒ่าผู้แก่มาช่วยดึงแขนให้ออกจากพิธีเมื่อครบ 3 รอบแล้ว และช่วยปลอบขวัญให้ขวัญกลับมา

เมื่อเสร็จพิธีช้อนขวัญแล้วลูกเขยจะช่วยกันหามโลงศพไปวัดหรือหามขึ้นรถ แล้วนำไปเผาจะ คล้าย ๆ พิธีของคนไทย เว้นแต่การนำสิ่งของโยนข้ามโลงศพ 3 รอบ เพื่อมอบให้ผู้ตายนำไปใช้ เมื่อเผาเสร็จก็จะเก็บอัฐิใส่โกศไว้ที่บ้าน หรือเก็บใส่หม้อดินปิดฝาหม้อด้วยผ้าสีแดงผูกด้วยด้ายสีเหลือง จากนั้นจุดหลุมแล้วฝัง บนปากหลุมจะวางทับด้วยแคร่ไม้ไผ่ ปูด้วยที่นอน หมอน ผ้าห่ม กระเช้าหมากพลู พร้อมของใช้ต่าง ๆ แล้วครอบด้วยบ้านจำลอง และมีสายไหม 1 ใจ เรียกว่า สายใจผูกติดกับหม้อดินแล้วโยงขึ้นมาไว้บนบ้าน แล้วจึงจุดหลุมฝังเสาหลวงซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกของบ้านจำลอง

หมอเขยจะเรียกลูกเขยมาทำพิธีบอกทางให้ผู้ตายไปยังเมืองแดน แล้วให้ลูกหลานมาจุดธูปบอกลาเป็นครั้งสุดท้าย จากนั้นจะนำรั้วบ้านที่สานด้วยไม้ไผ่ขัดไปมามาล้อมปิดทั้งสี่ด้านของบ้านจำลอง ส่วนลูกสะใภ้จะปลูกพืชที่กินได้ ข่า ตะไคร้ วัชล้อมรอบรั้ว เพื่อให้คนตายมีพืชไว้กิน

เมื่อเสร็จพิธีที่ป่าช้าแล้วจะมีพิธีที่บ้านต่อเพื่อทำพิธีเรียกขวัญเขย ซึ่งมีเครื่องเซ่นที่จัดใส่ถาด ประกอบด้วยข้าวสุกห่อใบตอง 2 ห่อ ข้าวสุก 1 ชาม ไก่ต้ม 1 ตัว ถ้วยหมากพลู 1 ชาม ชันใส่ น้ำ 1 ชัน และเหล้า 1 ขวด แล้วให้หมอขวัญ ลูกเขย ลูกหลานนั่งล้อมวง แล้วหมอขวัญจะเป็นคนทำพิธีทอคาถาเรียกขวัญของลูกเขยให้กลับมา จากนั้นให้ลูกเขยกินข้าวกินไก่ในถาด ส่วนหมอขวัญ

จะกินข้าวที่ห่อใบตอง แล้วให้ลูกหลานกินอาหารในถาดต่อให้เสร็จ เมื่อเสร็จแล้วหมอขวัญจะประพรมน้ำมันต์เรียกขวัญให้กลับคืนมา เป็นการเสร็จพิธีเรียกขวัญเขย แต่ต้องมีพิธีเสนกวัดไกว และนำผีขึ้นบ้านต่อไป

พิธีเสนกวัดไกว หรือเสนกวัดก้วย เป็นพิธีปัดรังควาญสิ่งชั่วร้ายให้ออกจากเรือน เนื่องจากบ้านที่มีคนตาย เรือนจึงเป็นเรือนไม่ดี หรือที่เรียกว่า “เฮือนฮ้าย” ดังนั้นเมื่อเผาศพไปแล้วประมาณหนึ่งเดือนจึงต้องมีพิธีเสนปัดกวาด โดยจะเชิญแม่มด หรือหมอเสนก็ได้ แต่หมอเสนจะมีค่าใช้จ่ายมากกว่าเพราะต้องใช้คนหลายคน แต่จะแข็งแรงกว่า มาทำพิธีไล่สิ่งชั่วร้ายออกจากบ้านไป เพื่อให้บ้านนั้นบริสุทธิ์ที่เรียกว่า “แผ้วเฮือน” พิธีนี้ผู้ร่วมพิธีจะมีเฉพาะลูกหลานของคนตายเท่านั้น

โดยหมอเสนจะท่องคาถาแล้วหยิบเมล็ดข้าวขึ้นมา หากนับได้จำนวนก็แสดงว่าไม่ดี หากนับได้จำนวนคู่แสดงว่าดี ส่วนแม่มดจะใช้ไม้ไผ่หรืออาจเป็นตะเกียบ ท่องคาถาแล้วถูไม้ไผ่กับมือเปล่า แล้วจะแบ่งไม้ไผ่ออกเป็นสองข้างแล้วนับ ทำการเสี่ยงทายเหมือนหมอเสน ถ้าออกมาไม่ดีต้องทำการสะเดาะเคราะห์ต่อชะตาหรือแปลงขวัญให้กลับมามีได้ นอกจากนี้ยังมีการทำนายให้ลูกหลานของคนตายเป็นราย ๆ ไปด้วย เมื่อเสร็จพิธีทำนายแล้ว จะมีการผูกค้ายข้อมือที่ผ่านการท่องคาถาจากแม่มดหรือหมอเสน และก่อนที่หมอเสนจะกลับต้องมีการประพรมน้ำมันต์ทั่วบ้านไปจนถึงบันได แล้วใช้กำไบไม้ตัดขาดกับผู้ตายที่หน้าบ้าน เพื่อเป็นการแบ่งเขตระหว่างคนเป็นกับคนตายให้อยู่กันคนละภพ (ขุววิจัยประวัติศาสตร์โรงเรียนสระยายโสมวิทยา จ.สุพรรณบุรี)

พิธีนำผีขึ้นบ้าน เป็นพิธีเรียกผีผู้ตายให้ขึ้นกะล่อห้อง ซึ่งจะเรียกเฉพาะคนที่ตายดีเท่านั้น ผู้ทำพิธีเรียกว่าหมอเสน หรือแม่มด โดยพิธีนี้ญาติจะห่อข้าวห่อปลาใส่ใบตองมาให้เจ้าบ้านเพื่อเป็นการปลอบใจ

หมอเสนจะนั่งบนตั่งในกะล่อห้อง และทำอาหารในห้องนี้ อาหารที่ทำคือผักชุบ ทำจากผักหลายชนิด เช่น ผักบุ้ง ผักแว่น ผักโขม แล้วนำมาต้มสับให้ละเอียด มีเครื่องยำ น้ำต้มไก่ และน้ำปลาร้า นำมาคลุกเคล้ากันแล้วชิมรสให้อร่อย ตักผักชุบใส่ชามแล้วให้หมอเสนท่องคาถาเรียกผีให้มากินผักชุบ โดยเรียกตั้งแต่ผีใหญ่จนผีผู้ตายเมื่อเสร็จพิธีแล้ว หมอเสนจะทำพิธีตามผีขึ้นเรือน มีการท่องเป็นภาษาไทยทรงดำ เมื่อเสร็จพิธีแล้วต้องทำพิธีไล่หมอเสนลงจากบ้าน อันเป็นการเสร็จพิธีงานศพ (ขุววิจัยประวัติศาสตร์โรงเรียนสระยายโสมวิทยา จ.สุพรรณบุรี)

ประเพณีอันกอนฟอนแคน เป็นอีกประเพณีหนึ่งของคนไทยทรงดำที่ยังคงอนุรักษ์เอาไว้ ที่ดอนคลัง จังหวัดราชบุรี ประเพณีนี้จะจัดทุกปีทุกวันที่ 25 เมษายน ปัจจุบันอนุรักษ์ไว้เพื่อสร้างสัมพันธไมตรีกับคนไทยทรงดำหมู่บ้านอื่น

การอินทกอนฟอนแคน หรือการลงช่วง นั้นมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้หนุ่มสาวได้มีโอกาสพบกัน ซึ่งในสมัยรัชกาลที่ 6 สมุคราชบุรี ซึ่งเขียนใน พ.ศ. 2468 ได้กล่าวถึงประเพณีนี้ของคนไทยทรงดำไว้ว่า

“ตามธรรมเนียมคาวจาศและการเล่นมาหาสู่ของชายหนุ่มหญิงสาว มักมีในโอกาสกลางคืน คือในเวลากลางคืน พวกหญิงสาวพากันไปนั่งเป็นหมู่ ๆ กลางลานบ้าน นำเอาฝ้ายไปปั่น ซึ่งเรียกว่าลงช่วงหรือนั่งช่วง แล้วมีชายหนุ่มมาพุดจาเกี้ยวพาราสีกัน ถึงแม้ว่าหญิงชายจะไม่รู้จักกันก็พุดกันได้ บิดามารดาหญิงไม่ห้ามปราม และดูเหมือนจะไม่เป็นห่วงใยในบุตรสาวของตนเสียด้วย ถ้าหญิงไม่เต็มใจจะพุดด้วยเขาก็เลิกนั่งช่วงเสีย” (สมุคราชบุรี, 2550 ;17)

ในการเล่นอินทกอนฟอนแคน ผู้ชายจะสวมเสื้อแขนยาวสีดำ คอตั้ง หรือเสื้อสี ที่เอวมีกระเป๋าทึบเรียกว่า “หลวม” ส่วนผู้หญิงสวมเสื้อก้อมสีดำ หรือฮ้างนม(ผ้าสีดำยาวพอประมาณ แล้วใช้คาดอกคล้ายเสื้อเกาะอก มีผ้าเปียว หรือผ้าสไบคล้องคอ หากเป็นหญิงมีอายุใช้คล้องบ่าเหมือนผ้าสไบ และนุ่งซิ่นลายแดงโม

การเล่นอินทกอนฟอนแคนนั้น ชายหนุ่มประมาณ 5 – 10 คน ในหมู่บ้านหนึ่ง ๆ จะชวนกันไปเล่นคอนตามหมู่บ้านอื่น ๆ โดยชายหนุ่มนั้นต้องมีหมอแคนหนึ่งคน หมอขับ(ร้อง)หนึ่งคน หมอลำหนึ่งคนหรือสองคน พร้อมแล้วจะเข้าไปยังหมู่บ้านที่ลานบ้านของสาวที่ตนเองประสงค์จะไปเล่นคอนด้วย ในหมู่บ้านจะมีสาวใหญ่ที่เป็นหัวหน้าของสาว ๆ นั้นคอยต้อนรับ เมื่อคุยกันเรียบร้อยแล้วฝ่ายชายจะไปพักที่ขี้ข้าว ส่วนฝ่ายหญิงไปแต่งตัว แล้วหญิงกับชายก็จะออกมารำด้วยกันเป็นแถว ๆ มีการแอวหรือร้องเพลงแก่กันไป ประมาณ 2-3 ชั่วโมง หลังจากนั้นจะหยุดกินข้าวที่บ้านฝ่ายหญิง พอหายเหนื่อยแล้วผู้หญิงจะออกมาทอลูกช่วงและเซ็งแคนกันต่อไป

ในปัจจุบันการเล่นคอนจะเริ่มประมาณ 17.00 น. มีการฟ้อนรำไปตามเสียงแคน ซึ่งจะมีคนร้องเป็นภาษาลาวโซ่ง หญิงชายที่มาจากต่างถิ่นจะมาพบปะกันและฟ้อนแคนอย่างสนุกสนาน การเล่นคอนฟอนแคนในปัจจุบันเพื่ออนุรักษ์ประเพณีดั้งเดิมของคนไทยทรงดำไว้ และเป็นการสร้างความสัมพันธ์กับคนไทยทรงดำหมู่บ้านอื่น (ยุววิจัยประวัติศาสตร์โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาพัฒนาการดอนคลัง ราชบุรี)

นิทานของคนไทยทรงดำ เป็นเรื่องเล่าที่เล่าต่อ ๆ กันมาจากบรรพบุรุษ สะท้อนให้เห็นถึงวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคม เป็นข้อเตือนใจไม่ให้ประพฤติดิฉิลธรรม บางทีเล่าเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลิน หรือเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของชาติพันธุ์ของตนเอง ที่บรรพบุรุษผูกเรื่องเป็นนิทานเพื่อให้ลูกหลานได้จดจำง่าย ไม่ลืมที่ไปที่มาของตนเอง (จิรวัดน์ นัยจิต, 2550 : 161)

นอกจากนี้จากการวิจัยของ เรไร สืบสุข และคณะ (2523 : 77 - 79) ที่ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับวรรณกรรมพื้นบ้านไทยทรงดำ อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี ได้ข้อสรุปเกี่ยวกับวรรณกรรมไทยทรงดำว่าเนื้อหาวนนอกจากเกี่ยวข้องกับประวัติความเป็นมาของคนไทยทรงดำแล้ว ยังมีนิทานหรือวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องประเพณีต่าง ๆ ของคนไทยทรงดำ ประวัติความเป็นมาของการสร้างโลกของแกน ความเชื่อเกี่ยวกับผีและวิญญาณ การปลูกฝังค่านิยมต่าง ๆ เช่น ความกตัญญู การยกย่องวีรบุรุษ ความเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกันเป็นต้น ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นค่านิยมที่ทำให้อยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข

วรรณกรรมของคนไทยทรงดำยังมีลักษณะของจัดระเบียบในสังคมด้วย เช่น มีเรื่องเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกัน การทำงานเป็นหมู่คณะ เพื่อให้เกิดความสามัคคีกัน นอกจากนี้ยังมีการกล่าวถึงบทบาทที่ชายเหนือกว่าหญิงในเรื่องทรัพย์สินมรดก แต่ในขณะเดียวกันหญิงก็มีความสำคัญในด้านเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ของครอบครัว เท่ากับสอนเพื่อให้รู้จักหน้าที่และความสำคัญของคนแต่ละเพศ

จากวรรณกรรมที่บอกเล่ากันสืบต่อมาของคนเชื้อสายไทยทรงดำทำให้เห็นถึงอิทธิพลที่มีต่อความสามารถในการดำรงอัตลักษณ์ของไทยทรงดำคงอยู่มาจนถึงปัจจุบันได้

การดำรงและการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของคนลาวเวียง

อัตลักษณ์ของคนลาวเวียง

วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนลาวเวียงในโพธาราม ในปัจจุบันอาจมีความแตกต่างจากอดีตไม่น้อย แต่คนลาวเวียงยังสามารถรักษาสัญลักษณ์ของตนเองไว้ได้ เช่น การแต่งกาย ภาษาพูด วัฒนธรรมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาและความเชื่อ เป็นต้น

การตั้งถิ่นฐานของคนลาวเวียงมักจะอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ๆ ซึ่งยังพบร่องรอยของหมู่บ้านที่มีคนลาวเวียงอาศัยอยู่รวมกันเป็นหมู่บ้าน มีกิจกรรมประเพณีร่วมกัน แสดงถึงความสามัคคีและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน อาจเป็นเพราะผ่านความทุกข์ยาก และมีประวัติศาสตร์ร่วมกัน รวมทั้งการสื่อสารด้วยภาษาเดียวกัน และมีการบอกเล่าเรื่องราวเหล่านี้ให้ลูกหลานฟัง ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมากในปัจจุบัน

การดำรงชีวิตของคนลาวเวียงอาจจะเปลี่ยนแปลงไปบ้างเพราะต้องปรับให้เข้ากับยุคสมัย เช่น ที่อยู่อาศัย อาหารการกิน การแต่งกาย การใช้ภาษาในการสื่อสาร การละเล่นต่างๆ หรือศิลปะที่อาจจะหลงเหลืออยู่ เป็นต้น

จากการสอบถามข้อมูลของยูววิจัยประวัติศาสตร์ลาวเวียงของโรงเรียนโพธารามศึกษา จังหวัดราชบุรี พบว่า

ที่อยู่อาศัย ลักษณะบ้านมักใช้วัสดุที่หาง่ายจากธรรมชาติ โดยนำหญ้าคาทาบเป็นดับสำหรับมุงหลังคา ฝาบ้านเป็นไม้ขัดแตะ บางหลังอาจเป็นฝาแฝก บริเวณหน้าบ้านมีนอกชานใช้เป็นที่นั่งคุยกันเรียกว่า บ้านทอง ตัวบ้านมีใต้ถุนสูงพอที่คนสามารถค่อมหัวได้เรียกว่า ขัดเกล้า

วัดกำแพงใต้ ในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี มีผ้าพระเวสส์ (ผ้าที่วาดภาพเกี่ยวกับพระเวสสันดรชาดก) จำนวนมากที่แสดงถึงวัฒนธรรมของลาวเวียงที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่นี้ ภาพจิตรกรรมเล่าเรื่องพุทธชาดก มีภาพวิถีชีวิต เครื่องแต่งกาย อาทิ ในกัณฑ์ชูชก สตรีชาวบ้านในหมู่บ้านของชูชก จะนั่งโงงกระเบนลายดอก ห่มสไบหรือพาดเฉียง ผมเกล้าเป็นมวยสูงแบบสตรีลาวเวียง

ภาพเรือนเครื่องผูกที่มีทั้งฝาไม้ไผ่ขัดแตะ และผสมแฝกแบบฝาสำหรับดัก ฝนปูนพาดหลังคามุงจาก แฝก หรือหญ้าคาผูกเป็นดับเรียกตามภาษาลาวเวียงว่า "โพหญ้า" หน้าบ้านมีพื้นที่โล่งเป็นชานสำหรับนั่งพักผ่อนตามแบบบ้านลาวเวียงที่เรียกว่า "บ้านทอง"

เรือนของคนลาวในสมัยโบราณ พระครูโพธารามพิทักษ์ เล่าให้ฟังว่าเรือนลาวมักหันหน้าไปทางทิศใต้ บนเรือนมีห้อง 3 ห้อง ห้องแรกเป็นห้องสำหรับลูกสาวเรียกว่า “ในเปิง” ห้องที่สองเป็นห้องของพ่อแม่ ซึ่งมักนอนข้างห้องลูกสาวเรียกว่า “นอกเปิง” ส่วนห้องที่สามเรียกว่า “กระเปิง” เป็นห้องสำหรับตั้งหิ้งบรรจุน้ำของบรรพบุรุษหรือญาติที่ตายไปแล้ว หรือเป็นห้องสำหรับคนแก่ที่ใกล้ตาย

นอกจากตัวเรือนหลักแล้วยังมีเรือนประกอบคือ ด้านซ้ายมือเรียกว่าเรือนต่อ ส่วนด้านขวามือเป็นครัวไว้สำหรับปรุงอาหาร ด้านหลังของเรือนแต่ต่ำกว่าตัวเรือนเรียกว่า ระเบียง ส่วนด้านหน้าเป็นชานน้อยไว้สำหรับนั่งกินข้าว มีบันไดขึ้นบ้าน บันไดจะสามารถชักขึ้นเก็บได้เพื่อป้องกันไม่ให้ขโมยขึ้นทางบันได

ส่วนผู้ขี้ขลาดมักสร้างทางทิศตะวันออก ทำด้วยไม้ไผ่หรือไม้กระดาน ฝาผนังทำจากไม้ไผ่สาน ยาด้วยจี้วไม่ให้ข้าวร่วง แต่ปัจจุบันไม่พบการปลูกบ้านแบบลาวเวียง ซึ่งอาจเปลี่ยนไปตามสมัยนิยม

อาหาร วัฒนธรรมดั้งเดิมของคนลาวเวียง กินข้าวเหนียวเช่นเดียวกับลาวกลุ่มอื่น แต่ปัจจุบันหันมากินข้าวเจ้าแทน อาจเป็นเพราะข้าวเจ้าหาง่ายกว่า อีกทั้งหมู่บ้านที่อพยพเข้ามาอยู่เหมาะกับการปลูกข้าวเจ้ามากกว่า และพันธุ์ข้าวเจ้าน่าจะหาง่ายกว่าข้าวเหนียว ส่วนข้าวเหนียวมักจะใช้ทำขนม เพื่อนำไปทำบุญที่วัด เช่น ข้าวต้มมัด ข้าวเหนียวแดง กาละแม ข้าวจี ข้าวหลาม เป็นต้น

อาหารหลักที่สำคัญสำหรับของคนลาวเวียงทุกครอบครัว ได้แก่ ปลา ร้า แต่คนลาวเวียงเรียกว่า “ปลาแดก” ซึ่งคนไทยจะทำ “ปลาแดก” ไว้กินเช่นกัน แต่วิธีการทำปลาแดกของคน

ไทยจะต่างจากปลาแดกของคนลาว ขณะที่ปลาแดกของคนลาวเวียงเหมือนกับปลาร้าของภาคอีสาน โดยนิยมนำปลาตัวเล็ก เช่น ปลากระดี ปลาสร้อย มาทำ โดยเฉพาะเมื่อถึงฤดูน้ำหลาก คนลาวเวียง นิยมจับปลาเล็กปลาน้อยที่ขังอยู่ตามไร่นามาหมักทำน้ำปลา ไว้เป็นเครื่องปรุงอาหารเช่นเดียวกับคนกลุ่มอื่น

นอกจากอาหารประเภทข้าวแล้ว คนลาวเวียงชอบกินขนมจีนตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน เมื่อมีงานบุญหรืองานในชุมชนของคนลาวเวียงอาหารที่ขาดไม่ได้ก็คือ “ขนมจีน” ซึ่งวัฒนธรรมการกินขนมจีน น่าจะเป็นวัฒนธรรมร่วมกันของผู้คนที่บริโภคข้าวเจ้าเป็นอาหาร เช่น คนไทย คนมอญ และคนลาวเวียง

นอกจากปลาร้าหรือปลาแดกที่ยังคงเป็นอาหารตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันแล้ว อาหารอื่นๆ ที่ยังคงบริโภคกันอยู่ในครัวเรือน ได้แก่ ปลาจ่อม กุ้งจ่อม ปลาต้ม หรือปลาข้าวสุก รวมทั้งแกงที่เหมือนกับภาคอีสานคือ แกงอ่อมหน่อไม้ เรียกอีกชื่อหนึ่งว่าแกงลาว หรือแกงเปรอะ

ภาษา กลุ่มชนเชื้อสายลาวเวียงมีภาษาพูดเป็นของตนเอง สำเนียงคล้ายกับคนไทยในภาคอีสาน แต่จะพูดช้ากว่า นุ่มนวลกว่าฟังสบายกว่า

การพูดด้วยภาษาลาวพบในคนเฒ่าคนแก่พูดกันเป็นส่วนใหญ่ ส่วนพวกลูกๆ หลานๆ รุ่น เด็ก ๆ มักพูดไม่ค่อยได้ เนื่องจากในครอบครัวมักไม่ค่อยพูดภาษาลาวกับลูกหลาน และไม่ค่อยสอนให้เด็ก ๆ พูด ยกเว้นบางครอบครัวที่พูดได้ตั้งแต่ปู่ย่าตายาย จนชั้นหลานเหลน ด้วยความตั้งใจที่จะรักษาอัตลักษณ์เรื่องภาษาพูดเอาไว้

การที่บางครอบครัวไม่สอนให้ลูกหลานพูดภาษาลาว อาจเป็นเพราะทัศนคติดั้งเดิมที่รู้สึกว่าเป็นลาวต่ำต้อย ทำให้อาย กลัวโดนเพื่อนล้อหรืออาจจะเป็นเพราะที่ไม่มีคนสอน จึงทำให้พูดไม่ได้ คนที่พูดภาษาลาวจึงลดน้อยลง เหลือแต่คนเฒ่าคนแก่พูดกันในกลุ่มของตนเอง เมื่อไปอยู่กับคนแปลกหน้าจะไม่พูดลาว เพราะกลัวคนที่คุยด้วยจะฟังไม่รู้เรื่องจึงทำให้การพูด เหลืออยู่แค่ในชุมชนนั้นๆ

แต่อย่างไรก็ตามในปัจจุบันคนลาวเวียงในโพธารามได้ลุกขึ้นมาอนุรักษ์ภาษาพูด ด้วยการเปิดสอนภาษาถิ่นในโรงเรียน และพบว่านักเรียนชั้นประถมศึกษาในโรงเรียนอนุบาลโพธารามสามารถพูดด้วยภาษาลาวเวียงได้ โดยไม่รู้สึกลอายแต่อย่างใด

การแต่งกาย ในอดีตผู้ชายใส่เสื้อคอปาน นุ่งโจงกระเบนหรือกางเกงทรงจีน ผ้าขาวม้าคาดเอว ส่วนผู้หญิงนุ่งซิ่นลวดลายต่าง ๆ สวมเสื้อสีดำแขนกระบอกหรือเสื้อคอกระเช้า มีผ้าสไบเฉียง หรือผู้หญิงสูงอายุอาจสวมเสื้อที่เรียกว่า “เสื้อฮ็อต”(ถวิล นครพันธุ์) คล้ายเสื้อคอกระเช้าของคนไทย แต่มีสายข้างเดียวคล้ายๆ การห่มเฉียง แต่ด้านที่ไม่มีแขนเสื้อจะห่มด้วยผ้าพาดเฉียง

เสื้อแบบนี้อาจเหมาะกับอากาศที่ร้อน และเหมาะกับผู้สูงอายุ ส่วนทรงผมไว้ผมมวยหรือทรงดอกกระทุม

เสื้อผ้าที่ใส่จะทอจากไหมหรือฝ้ายด้วยฝีมือของหญิงสาว แต่ปัจจุบันคนลาวเวียงในจังหวัดราชบุรีไม่ได้ทอผ้านุ่งเองแล้ว แต่จะซื้อเสื้อผ้าที่มีขายทั่วไปตามท้องตลาด แต่ปัจจุบันเมื่อมีความพยายามรื้อฟื้นประเพณี เมื่อมีงานประเพณีต่างๆ คนลาวเวียงจะแต่งกายแบบย้อนอดีตคือนุ่งซิ่นเพื่อรักษาอัตลักษณ์ของคนลาวเวียงไว้ ในงานประเพณีสำคัญของหมู่บ้าน

ปัจจุบันการทอผ้าในชุมชนลาวเวียงในโพธารามไม่หลงเหลือการทอผ้าใช้เองแล้ว ในขณะที่ชุมชนลาวอื่น ๆ ยังคงทอผ้าใช้เอง และเป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือนที่นารายได้สู่ครอบครัวไม่น้อย ผ้าซิ่นที่พระครูโพธารามพิทักษ์ พยายามเก็บรักษา และอนุรักษ์ไว้ เป็นผ้าซิ่นแบบมิดิน (ชายผ้า) ผ้าซิ่นที่คนแก่นุ่งเรียกว่า “ซิ่นก่วย”

การละเล่น เด็ก ๆ ลาวเวียงสมัยก่อนนิยมเล่นไม้หึ่ง จี๋ม้าก้านกล้วย เดินกะลา ส่วนการละเล่นของผู้ใหญ่ มักเล่นกันในช่วงเทศกาล หรือว่างจากการทำงาน อาทิ การเล่นฝีมะกวัก ฝีลิงลม ซึ่งปัจจุบันไม่พบว่ามีการเล่นดังกล่าว

ในช่วงเดือนพฤศจิกายน ถึง ธันวาคม ข้าวในนาจะเริ่มแก่รวง เจ้าของนาจะเกี่ยวข้าวมาคั่วทำข้าวเม่า จึงมีประเพณีขว้างข้าวเม่า โดยแต่ละบ้านที่มีลูกสาวจะรับหน้าที่คั่วข้าวเม่า ส่วนฝ่ายชายจะเอาผ้าขาวม้าห่อมะพร้าวแล้วขว้างเข้ามาในลาน โดยไม่ให้ฝ่ายหญิงรู้ว่า เป็นของใคร ฝ่ายหญิงจะเก็บ มะพร้าวและทำตำหนิที่ผ้า แล้วเอาข้าวเม่าที่คั่วแล้ว คลุกมะพร้าวกับกล้วย ใส่ห่อผ้าไปขว้างไว้ที่เดิม แล้วคอยแอบดูว่าใครมาหยิบไป ปัจจุบันไม่พบการเล่นแบบนี้แล้ว เพราะยุคสมัยเปลี่ยนแปลงไป อีกทั้งเด็ก ๆ และหนุ่มสาวมีโอกาสมพบปะกันได้มากขึ้นในหลายโอกาส ประเพณีเช่นนี้จึงสูญหายไป

เครื่องดนตรี ดั้งเดิมที่คนลาวเวียงนิยมเล่นคือ แคน สมัยก่อนนิยมเล่นแคนในงานประเพณีหรือเล่นเพื่อความสนุกสนานหลังจากทำงานเสร็จแล้ว ปัจจุบันหาชมยาก มีเฉพาะในประเพณีที่สำคัญ เพราะนิยมนำแตรวงมาเล่นมากกว่า เนื่องจากหาง่าย

แต่การเป่าแคนยังพอหลงเหลืออยู่บ้างในชุมชนลาวเวียงบ้านเลือก มีวงดนตรีที่เป็นวงแคนรับเล่นตามงานต่าง ส่วนการร้องหมอลำในอดีตเคยมีการร้องหมอลำในหมู่ของคนลาวเวียงราชบุรี และจากการลงหมู่บ้านเพื่อสัมภาษณ์พบว่ายังมีผู้สูงอายุที่เคยร้องหมอลำได้

การเล่นแคนของคนลาวเวียงในอดีตคงเป็นที่นิยมมาก และเป็นวิถีชีวิตที่ติดตัวมาตั้งแต่อพยพ ดังจะพบหลักฐานเรื่องการเล่นแคนในหมู่คนลาวเวียงในช่วงอพยพ จนทำให้เกิดเนื้อร้องเพลงลาวแพนที่แต่งโดยคนลาวที่ถูกกวาดต้อนมาเป็นเชลยความว่า

“ฝ่ายพวกชาวเป่าแคนแสนเสนาะ
เป็นใจความขมขื่นจากเวียงจันทน์
อีแม่คุณเอ๋ย ข้อยบ่เคยตกยาก
พลัดที่กินถิ่นฐาน พลัดทั้งบ้านเมืองมา
พลัดทั้งแม่ลูกเมีย พลัดทั้งเสียดู๊กเต้า
เพื่อนไทยมันเมียน เพื่อนไทยมันขัง
จะตายเสียแล้วหนา ในป่าดงแดน
คาดแต่เตี้ยเกลียวกลม หนาวลมนี้เหลือแสน
มีแต่แคนอันเดียว ก็พอได้เที่ยวขทานเขากิน
สีซ้อมคำด้อย ตะบิดตะบอยบู้สู้
ชมชมซานซานไปทุกบ้านทุกถิ่น
แสนอดแสนจน เหมือนอย่างคนตกนาสก
ถือข้องสอคงบ ไปไล่จับกับทุ่งพระเมรุ
จับทั้งอ่างทองจิง จับทั้งอิงทองเขียว
จับกบขาเหยียดเหยียด จับเขียดขาวยาว
เป็นกรรมของเราเพราะเจ้าเวียงจันทน์

มาสอเพาะเข้ากับแคนแสนขยัน
ตกมาอยู่เขตขันท้อยูธา
ตกระกำลำบาก แสนยากนี่นักหนา
พลัดทั้งปู่ทั้งย่า พลัดทั้งตาทั้งยาย
พลัดทั้งพงศ์ทั้งเผ่า ลูกเต้าก็หนีหาย
จนไหลจันทน์ของข้อยนี้ลาย
ผ้าขาวก็บ่มีนุ่ง ผ้าถุงก็บ่มีห่ม
ระเหินระหกตกยาก ต้องเป็นคนกากคนแค้น
ตกมาอยู่ในเมือง ต้องถือกระเดื่องกระด้อย
ถือเคียวเกี่ยวหญ้า ไปให้ม้าของเพื่อนมันกินเที่ยว
จะได้กินก็แต่เดน
มีดมนฝนดก เทียวหยกหยกตกเขมร
เปื้อนเลนเปื้อนตม เหม็นขมเหม็นคาว
จับเปี้ยวจับปู จับหนูทองขาว
จับเอามาให้สิ้น มาต้มกินกับเหล้า
อ้ายเพื่อนเอ๋ย”

(สุจิตต์ วงษ์เทศ อ้างใน เชาวนัมน์ส ประภักดี, 2552 : 72-73)

เนื้อเรื่องเพลงลาวแพนแสดงความเสียใจที่ถูกวาดต้อนมาเป็นเชลย ดังนั้นจึงหาทางออกให้หายคับข้องใจด้วยการเล่นแคน หรือเล่นเพลงลาวแพน ในสมัยรัชกาลที่ 4 พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดการเล่นแคนหรือการแ่่วลาวมาก มักเสด็จไปประทับที่วังสราญที่สระบุรีอยู่เสมอ จนทำให้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 ทรงประกาศห้ามเล่นแคนแ่่วลาว ที่แสดงนัยยะทางการเมือง เพราะเนื้อร้องสะท้อนแนวคิดทางการเมือง ซึ่งอาจกระตุ้นให้คนลาวเกิดความตื่นตัวทางการเมือง จึงต้องห้ามเล่นเพลงลาวแพน อีกทั้งต่อมาเพลงลาวแพนถูกนำมาบรรเลงด้วยเครื่องดนตรีไทยและเครื่องดนตรีอื่น ๆ ให้มีทำนองอ่อนหวาน ทำให้แทบไม่พบร่องรอยความเสียใจซึ่งขังของเชลยชาวลาวขณะถูกกวาดต้อนให้อพยพลงมา

นิทานพื้นบ้าน ที่มีการเล่าสืบต่อกันมา จากการสัมภาษณ์คุณยายนางเยาว์ ช่วยพิณิจ อายุ 73 ปี ที่บ้านวัดโบสถ์ เล่าว่าเคยฟังนิทานเรื่อง “เชียงเมียง” เป็นเรื่องเกี่ยวกับความฉลาดไหวพริบปฏิภาณของคนที่ชื่อว่า เชียงเมียง มีเนื้อความเกี่ยวกับเด็กคนหนึ่งที่มีความซุกซนและฉลาด

มาก เป็นนิทานที่มีข้อคิดสอนใจ สมัยก่อนเรียกว่า นิทานก้อม คือเน้นความสนุกสนาน โดยเล่าเป็นภาษาลาว ซึ่งในภาคอีสานก็มีเล่านิทานเรื่องเชียงเมี่ยง เป็นเรื่องที่คล้าย ๆ เรื่อง ศรีธนญชัยของคนไทย

นิทานเรื่องเชียงเมี่ยงเป็นนิทานที่เล่ากันฟังในหมู่ของคนเชื้อสายลาวทั้งในภาคอีสาน และคนลาวเวียงที่อพยพมาอยู่ที่ราชบุรี คนเฒ่าคนแก่ส่วนใหญ่จะเคยได้ยินได้ฟังนิทานพื้นบ้านเหล่านี้ นอกจากนี้ยังพบว่าในภาคเหนือก็ยังมีย่านพื้นบ้านที่เชื่อว่าเชียงเมี่ยงเช่นกัน เพียงแต่ภาษาที่ใช้เล่าและบรรยากาศของเรื่องต่างกันไปบ้าง

ส่วนที่เล่าในภาคอีสานกับของคนลาวเวียงจะเน้นความสนุกสนาน แต่ที่คล้ายคลึงกับภาคเหนือคือตัวเอกของเรื่องคือเชียงเมี่ยงนั้นเป็นคนมีไหวพริบปฏิภาณ ออกไปทางเจ้าเล่ห์เพทุบาย เช่นเดียวกับเรื่องศรีธนญชัยในภาคกลาง นอกจากนี้การมีนิทานเรื่องเชียงเมี่ยงเหมือนกันของคนในภาคเหนือกับคนลาวเวียงและภาคอีสาน อาจเป็นไปได้ว่าเป็นวัฒนธรรมร่วมกันของคนในกลุ่มแม่น้ำโขง หรือคนเชื้อสายลาวก็เป็นได้

ศาสนา และความเชื่อ คนลาวเวียงนับถือศาสนาพุทธอย่างเคร่งครัด เมื่อถึงวันงานบุญทุกคนต่างพากันไปทำบุญที่วัด ซึ่งคนลาวเวียงจะมีวัดประจำหมู่บ้านของตนเองจำนวนหลายวัด ซึ่งแต่ละวัดจะอยู่ใกล้ ๆ กันมาก แสดงให้เห็นถึงความศรัทธาในพระพุทธศาสนา และเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน

นอกจากนี้คนลาวเวียงมีความเชื่อและนับถือผีบรรพบุรุษและถิ่นกำเนิดเดิมมาโดยตลอด เมื่อครบครวัไคญาติถึงแก่ความตาย บรรดาญาติพี่น้องจะนำลาบ หรือ ยำ ที่เป็นอาหารพื้นบ้าน ไปเช่นไหว้ผู้ตาย พร้อมกับอธิษฐานขอให้ดวงวิญญาณของผู้ตายจงกลับสู่เวียงจันทน์ และในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 ของทุกปี ถือเป็นวันสารทลาว คนลาวเวียงจะทำบุญที่วัดเพื่ออุทิศส่วนกุศลไปให้บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว

คนลาวเวียงยังมีความเชื่อเกี่ยวกับการทรงเจ้าเข้าผี มีทั้งผีกระดัง ผีล่อง ผีปลาไหล และผีอื่นๆ การทรงเจ้าเข้าผีจะเข้าทรงในเทศกาลวันสงกรานต์ เพื่อทำนายทายทักว่าชุมชนจะเป็นอย่างไร มีเรื่องต้องปรับปรุงแก้ไขอย่างไร ถือว่าเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจให้การดำรงชีวิตของคนในชุมชน

รวมทั้งมีความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ เช่น การไหว้พระแม่โพสพ และยังสืบอัตลักษณ์ความเชื่อเดิมที่เป็นของลาวเวียงที่เกี่ยวกับการบูชาบรรพบุรุษจนปัจจุบัน

ศิลปะ ที่ยังหลงเหลือ ที่เป็นเอกลักษณ์ของลาวเวียง คือโบสถ์หลังเก่าวัดกำแพงเหนือ เป็นโบสถ์เก่าแก่ของคนลาวเวียง มีลักษณะคล้ายสิมในภาคอีสาน ซึ่งสร้างในสมัยรัชกาลที่ 6 มีลักษณะศิลปะแบบลาวที่น่าจะหลงเหลืออยู่เพียงแห่งเดียวในละแวกนี้

โบสถ์หลังเก่าวัดกำแพงเหนือมีข้อฟ้าที่แตกต่างจากโบสถ์ทั่วไป คือมีข้อฟ้าเป็นหน้ายักษ์ ถัดขึ้นไปมีหน้าคนปรากฏอยู่ แล้วยังมีหางหงส์เป็นหัวพญานาค ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของคนลุ่มแม่น้ำโขงถิ่นเดิมของคนเชื้อสายลาวเวียง ปกติวัดทั่วไปหางหงส์จะเป็นรูปนาคสามเศียรซึ่งมองเห็นไม่ชัดเจนเท่ากับหัวพญานาคของวัดกำแพงเหนือ นอกจากนี้ยังมีโบสถ์ล้อมรอบๆ โบสถ์หลังเก่าวัดกำแพงเหนือ เป็นโบสถ์มหินทรายมีอายุเก่าแก่

ภายในโบสถ์มีพระพุทธรูปศิลาแลง เพดานที่เป็นรูปดอกพุดตาน และส่วนด้านหน้าของโบสถ์เป็นรูปของลิงกำลังยืนน้ำผึ้งและช้างกำลังยืนดอกบัวให้กับพระพุทธเจ้า ซึ่งแสดงพุทธประวัติ ทำให้เราเห็นว่าคนลาวเวียงเคารพและเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนามาก ซึ่งไม่แตกต่างไปจากคนไทย ที่แตกต่างกันคือการเข้าวัดทำบุญ จากการสังเกตพบว่าวัดลาวจะมีคนเข้ามาทำบุญอย่างหนาแน่น แต่วัดไทยจำนวนคนที่มาวัดจะน้อยกว่า ส่วนมากมักจะเป็นผู้สูงอายุมากกว่าคนหนุ่มคนสาว

วิถีความเป็นอยู่ของคนลาวเวียงในปัจจุบันมีความแตกต่างไปจากอดีต ทั้งการสร้างวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนลาวเวียงในปัจจุบัน อาจเปลี่ยนแปลงไปบ้างตามยุคสมัย แต่มีความพยายามดำรงรักษาประเพณี เช่น เรื่องการแต่งกายในงานประเพณี เพื่อรักษาความเป็นลาวเวียงเป็นประจำทุกปี เป็นการใช้ประเพณีเป็นตัวกลางในการรักษาอัตลักษณ์ของตนเอง เพื่อปลูกจิตสำนึกให้กับเด็กรุ่นหลัง ได้รู้ว่าการมีเชื้อสายลาวเวียงไม่ใช่สิ่งที่หน้าอาย แต่กลับต้องภาคภูมิใจ ในความมีอัตลักษณ์เป็นของตนเองไม่แพ้ชาติพันธุ์ใด ๆ ในประเทศไทย

ประเพณีของคนลาวเวียง

ประเพณีของคนลาวเวียง ในที่นี้เก็บข้อมูลจากอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ซึ่งเป็นท้องที่ที่มีประชากรหลากหลายชาติพันธุ์ ทั้งไทย มอญ จีน เขมร และลาว ชาติพันธุ์เหล่านี้มีประเพณีและวัฒนธรรม ที่แตกต่างกันออกไป แต่สามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันได้

คนลาวเวียงมีอัตลักษณ์เป็นของตนเอง ทั้งเรื่อง ภาษาพูด วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ การแต่งกาย การดำรงชีวิตที่มีมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เช่น

บุญข้าวจ้ เป็นประเพณีในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 คนลาวเวียงจะนำข้าวจ้หรือข้าวเหนียว ที่นึ่งสุกแล้วปั้นเป็นก้อนเท่าไข่เป็ดทาเกลือ นำไปเสียบไม้ย่าง จากนั้นตีไข่ทาให้ทั่วแล้วย่าง

จนไข่สุกและถอดไม้เลียบออกนํานํ้าตาลอ้อยช้ดลงตรงกลางเป็นไส้ นํ้าถวายพระสงฆ์ในช่วงที่หมดฤดูทำนา

การทำข้าวจีด้วยวิธีดั้งเดิมค่อนข้างยุ่งยาก ปัจจุบันคนลาวเวียงจึงทำบุญข้าวจี ด้วยการทำเป็นข้าวหลามแทน โดยเริ่มเผาข้าวหลามในวันขึ้น 14 ค่ำเดือน 3 และในวันรุ่งขึ้นจะนำข้าวหลามไปทำบุญที่วัด เพื่อเป็นพุทธบูชา เป็นประเพณีที่ทำสืบทอดในหมู่คนเชื้อสายลาวเวียงทั้งในโพธาราม และในภาคอีสาน

ประเพณีแห่ดอกไม้ เป็นประเพณีดั้งเดิมของคนลาวเวียง แต่ห่างหายไป พึ่งได้รับการรื้อฟื้นเมื่อไม่กี่ปีมานี้ ที่หมู่บ้านสิงห์ อำเภопоธาราม จังหวัดราชบุรี โดยอาจารย์ชูชีพ เกสร ผู้มีเชื้อสายลาวเวียง ประเพณีแห่ดอกไม้เป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับประเพณีสงกรานต์ แต่เดิมเมื่อสิ้นสุดวันสงกรานต์แล้ว จะเลือกวันที่เหมาะสมวันใด วันหนึ่งแล้วแต่ความพร้อมของชาวบ้าน ซึ่งวัตถุประสงค์เดิมของชาวบ้าน คือ การนำดอกไม้ไปบูชาพระที่วัด และสรงนํ้าพระไปพร้อมกันด้วย

เมื่อถึงกำหนดวันแห่ดอกไม้ชาวลาวเวียง จะไปหาเก็บดอกไม้ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ได้แก่ ดอกคูณ และดอกไม้จากต้นไม้ต้นใหญ่กลางหมู่บ้าน มีดอกสีขาวยเป็นหลัก เมื่อถึงเวลาประมาณ 17 นาฬิกา พระสงฆ์จะเดินทางมาจากวัดพร้อมด้วยชาวบ้านสองสามคน แล้วตีฆ้องบอกชาวบ้านว่า ให้ไปรวมกันที่จุดนัดหมายโดยเดินตามพระไป

ในขบวนแห่ชาวบ้านจะมาพร้อมกันแล้วแต่งกายด้วยเสื้อผ้าชุดลาวเวียง มีการรำฟ้อนอย่างสนุกสนานครึกครื้น ขณะที่ขบวนแห่ดอกไม้ผ่าน ที่หน้าบ้านจะมีภาชนะใส่นํ้าตั้งไว้ เพื่อให้คนที่ถือดอกไม้ร่วมขบวน นํ้าดอกไม้ของตนจุ่มนํ้า เพื่อให้ดอกไม้สดชื่นไม่เหี่ยวเฉา และบริสุทธิ์ผุดผ่องเมื่อไปบูชาพระ

นอกจากมีการแห่ดอกไม้เพื่อไปถวายพระแล้ว ยังมีประเพณีรดนํ้าคำหัวผู้ใหญ่เพื่อแสดงถึงความกตัญญูต่อญาติผู้ใหญ่ และผู้อาวุโสในชุมชน ซึ่งเป็นประเพณีที่ควรอนุรักษ์ไว้ให้ลูกหลานได้สืบทอดต่อไป

ประเพณีตักบาตรดอกไม้ในวันเข้าพรรษา ซึ่งตรงกับวันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 ที่วัดโบสถ์ตำบลบ้านเลื่อ อำเภопоธาราม จังหวัดราชบุรี ซึ่งเป็นชุมชนของคนลาวเวียงยังมีประเพณีดั้งเดิมที่อนุรักษ์ไว้คือประเพณีตักบาตรดอกไม้

โดยก่อนวันเข้าพรรษาชาวบ้านจะเข้าไปในสวนเพื่อเก็บดอกไม้ไว้ตักบาตรในวันเข้าพรรษา ดอกไม้ที่ใช้ตักบาตรเรียกว่า ดอกเข้าพรรษา ต้นมีลักษณะคล้ายต้นกระชาย มักขึ้นเองตามป่า หรือตามเรือกสวน มีหลายสีทั้งสีขาว สีเหลือง และสีม่วง ส่วนที่หาได้ง่ายที่บ้านวัดโบสถ์เป็นดอกสีเหลือง บางทีเรียกว่าดอกหงส์เหิร ประเพณีตักบาตรดอกไม้ของที่นี่เป็นประเพณีเล็ก ๆ ประเพณีหนึ่ง แต่ชาวบ้านที่วัดโบสถ์ปฏิบัติสืบเนื่องกันมาเป็นเวลานาน ซึ่งคงเป็นประเพณีดั้งเดิม

ของคนเชื้อสายลาวเวียง และไปสอดคล้องกับประเพณีตัดบาตรดอกไม้ที่ใหญ่โตของจังหวัดสระบุรี ซึ่งมีคนเชื้อสายลาวเวียงอยู่จำนวนมากไม่น้อยเช่นกัน

ประเพณีการตัดบาตรดอกไม้ นอกจากเป็นพุทธบูชา แสดงให้เห็นถึงความศรัทธาในพุทธศาสนาแล้ว การไปเก็บดอกไม้พรรษาของชาวบ้านยังก่อให้เกิดความสามัคคี และการรู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เพราะมีการแบ่งปันดอกไม้ให้แกกันด้วย

ประเพณีแห่ห่อข้าวในวันสารทลาว เป็นประเพณีที่ทำในวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 10 เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว คนลาวเวียงจะนำกระยาสารท พร้อมอาหารหวานคาวไปทำบุญที่วัด โดยนำห่อข้าว ที่มีข้าว กระยาสารท อาหารหวานคาว และผลไม้ ห่อด้วยใบตองหรืออาจมีหนังสือพิมพ์หุ้มอีกชั้นหนึ่ง แล้วนำไปใส่ในภาชนะที่วัดเตรียมไว้ พระสงฆ์จะสวดเพื่อทำพิธีแก่ห่อข้าว เมื่อทำพิธีเสร็จ ชาวบ้านจะหยิบห่อข้าวมาตามจำนวนที่ต้องการ ส่วนมากเท่ากับจำนวนที่นำไปวัด ถ้าเป็นสมัยก่อนจะมีการแย่งกัน แล้วนำไปแก่ที่ หน้าอุโบสถของบรรพบุรุษ ซึ่งภาษาลาวเวียงเรียกว่า “แก่ยายข้าวห่อ” ซึ่งคำว่า “ยาย” หมายถึง การวางเรียงราย หลังจากนั้นจะจุดรูปเทียนเจริญวิญญูณาให้บรรพบุรุษมารับอาหารหวานคาวที่ลูกหลานเตรียมมาให้

นอกจากนำห่อข้าวที่ได้มาแก่ต่อหน้าที่บรรพบุรุษแล้ว ยังนำไปแก่เพื่อนุชา พระแม่โพสพ ส่วนห่อเล็ก ๆ จะนำไปวางไว้ตามซุ้มบริเวณโบสถ์ เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับผีไม่มีญาติมารับส่วนบุญไป ในบางท้องถิ่น เช่น ชุมชนลาวเวียงที่เขาย้อยเพชรบุรี ข้าวห่อเล็กจะนำไปห้อยไว้ตามกิ่งไม้หรือเชือกที่แขวนไว้เพื่อให้ผีไม่มีญาติมารับส่วนบุญ

ประเพณีสารทลาวเป็นอีกประเพณีหนึ่งซึ่งคนเชื้อสายลาวเวียงต้องปฏิบัติกันอย่างเคร่งครัด เพื่อแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย โดยมีความเชื่อว่าหากไม่ได้ทำบุญสารทลาวจะทำให้ลูกหลานเป็นบ้า

ประเพณีสารทลาวนอกจากเป็นประเพณีที่แสดงถึงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ พระแม่โพสพ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ แล้ว ยังเป็นประเพณีที่ก่อให้เกิดความสามัคคี โดยในสมัยโบราณคนลาวเวียงจะช่วยกันกวนกระยาสารทจนเสร็จครบทุกบ้าน แต่ในปัจจุบันส่วนมากมักไม่ได้ทำกระยาสารทเองแล้ว

บุญออกพรรษา จะทำในวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 11 มีทำบุญที่วัด ถัดมาวันแรม 1 ค่ำเดือน 11 จึงเป็นวันตัดบาตรเทโว มีความเชื่อว่าพระพุทธเจ้าเสด็จขึ้นไปโปรดพระมารดาบนสวรรค์เป็นเวลา 3 เดือน ครั้นถึงเวลาที่พระพุทธเจ้าเสด็จลงมา ประชาชนจึงมารอการเสด็จกลับของพระพุทธองค์ด้วยการไปทำบุญที่วัด ตักบาตรเทโว และฟังเทศน์มหาชาติ

เมื่อถึงวันออกพรรษานอกจากมีการทำบุญตักบาตรแล้ว ยังมีการทำบุญที่เรียกว่า “บุญพระเวส” (อ่านว่าพะเหวด) คือการเทศน์มหาชาติ ถือว่าเป็นประเพณีที่สำคัญอย่างหนึ่งของคน

ลาวเวียง เนื่องจากความเชื่อที่เล่าไว้ในเรื่องพระมัลลย์หมื่นมัลลย์แสนว่า พระมัลลย์ได้ขึ้นไปไหว้พระธาตุเกศแก้วจุฬามณีในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ พบพระศรีอริยเมตไตรย พระศรีอริยเมตไตรยได้ดำรัสตั้งกับพระมัลลย์ว่าถ้ามนุษย์อยากพบพระองค์ จงอย่าได้ทำบาปหนัก ได้แก่ ฆ่าหรือข่มเหงบิดามารดา สมณพราหมณาจารย์ ทำร้ายร่างกายพระพุทธเจ้าและยุยงพระสงฆ์ให้แตกกัน ให้อุตส่าห์ฟังเรื่องราวมหาเวสสันดรชาดกให้จบในวันเดียว ฟังแล้วให้นำไปประพฤติปฏิบัติ จะได้พบพระศาสนาของพระองค์ เมื่อพระมัลลย์กลับมาถึงโลกมนุษย์จึงได้บอกให้มนุษย์ทราบ ด้วยเหตุนี้ผู้ปรารถนาจะพบศาสนาพระศรีอริยเมตไตรย จึงพากันทำบุญพระเวสส์ืบต่อมา

การเตรียมงานจะมีการกำหนดวันเวลา แล้วนำต้นกล้วยต้นอ้อยไปผูกติดกับต้นเสาสาลาการเปรียญ เพื่อให้ดูเหมือนป่าหิมพานต์ในเรื่องพระเวสสันดรชาดก จัดเตรียมเตียง หมาก รูปเทียน ดอกไม้อย่างละพัน นอกจากนี้ในสมัยก่อนยังมีการสร้างปะรำ ซึ่งเรียกว่า “ผาม” หรือ “ตูบ” เพื่อเป็นที่พักสำหรับพระสงฆ์ที่นิมนต์มาร่วมงาน งานบุญนี้จัดขึ้น 2 วัน วันแรกชาวบ้านเรียกว่า “วันมือโสม” หรือวันรวม วันที่สองคือวันเทศน์ โดยจะมีการตักลงเงินเป็นสัญญาณให้ชาวบ้านมาเตรียมงาน

วันที่สองเป็นวันเทศน์มหาชาติ จะเริ่มประมาณ 05.00 น. ก่อนพระจะเทศน์ตอนเช้ามีดจะมีการทอดผ้าป่าที่หน้าโบสถ์ และแห่ข้าวพันก้อน โดยนำข้าวเหนียวมาปั้นเป็นก้อนกลม ๆ นำไปแห่ แล้วจึงนำมาใส่ภาชนะที่วัดเตรียมไว้

เหตุที่ต้องใช้ข้าวพันก้อนเนื่องจากการเทศน์มหาชาติเรื่องพระเวสสันดรชาดกนั้นมีเทศน์ 13 กัณฑ์ มีถาวรรวมกันทั้งหมด 1,000 คาถา ดังนั้นการแห่ข้าวพันก้อนจึงเป็นการบูชากัณฑ์ต่าง ๆ นั้นเอง กัณฑ์ต่าง ๆ ประกอบด้วย กัณฑ์ทศพร 19 คาถา กัณฑ์หิมพานต์ 134 คาถา ทานกัณฑ์ 209 คาถา กัณฑ์วนปเวสน์ 57 คาถา กัณฑ์ชูชก 79 คาถา กัณฑ์จุลพน 35 คาถา กัณฑ์มหาพน 80 คาถา กัณฑ์กุมาร 101 คาถา กัณฑ์มัทรี 90 คาถา กัณฑ์สกบรพ 43 คาถา กัณฑ์มหาราช 68 คาถา กัณฑ์ฉกษัตริย์ 30 คาถาและนครกัณฑ์ 48 คาถา รวม 1000 คาถา (ยุววิจัยประวัติศาสตร์โรงเรียนโพธาวัฒนาเสนี จังหวัดราชบุรี)

หมู่บ้านของคนเชื้อสายลาวเวียงที่ยังคงรักษาประเพณีแห่ข้าวพันก้อนในรูปแบบดั้งเดิมไว้ได้เป็นอย่างดี คือ หมู่บ้านหนองรี ตำบลบ้านเลือก อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี โดยเรียกว่า ประเพณีโยนข้าวพันก้อน

พิธีเริ่มประมาณตีสี่ครึ่ง ชาวบ้านจะนำข้าวเหนียวปั้นเป็นก้อน ๆ ดอกไม้ รูปเทียน ธง และอื่น ๆ อีก นำมาอย่างละ 1,000 ชิ้น ก่อนจะโยนข้าวเหนียวต้องนำดอกไม้รูปเทียนมาไหว้พระเพื่ออธิษฐาน แล้วจึงเดินรอบศาลา 3 รอบเพื่อให้โยนก้อนข้าวเหนียวขึ้นไปบนสวรรค์ ซึ่งสวรรค์สมมติทำจากไม้ไผ่มาสานเป็นชั้น ๆ รูปร่างคล้ายฉัตรแต่หงายขึ้น มี 6 ชั้น ชั้นล่างสุดจะมีขนาดใหญ่

และลดขนาดลงไปเรื่อย ๆ ส่วนล่างสุดเรียงไปสูงสุด ได้แก่สวรรค์ชั้นจาตุรุมหาราชิกา ชั้นดาวดึงส์ ชั้นยามา ชั้นดุสิต ชั้นนิมมานนรดี และชั้นปรนิมมิตสวดี ซึ่งเป็นชั้นของสวรรค์ในไตรภูมิ (ยูว วิจัยประวัติศาสตร์โรงเรียนหนองโพวิทยา จังหวัดราชบุรี)

การเทศน์มหาชาตินี้ของคนลาวเวียงที่วัดกำแพงเหนือ ซึ่งเป็นวัดเก่าแก่ของคนเชื้อสายลาวเวียง พระเทศน์ด้วยภาษาลาว ไปเรื่อย ๆ จนครบ 13 กัณฑ์ การเทศน์ด้วยภาษาลาวแสดงถึงความเป็นชุมชนคนเชื้อสายลาวจากเวียงจันทน์ ที่ยังรักษาทั้งภาษาและประเพณีดั้งเดิมไว้ได้เป็นอย่างดี

นอกจากที่วัดกำแพงเหนือ จะรักษาประเพณีดั้งเดิมของคนเชื้อสายลาวเวียงไว้แล้ว ยังอนุรักษ์ภาพวาดบนผืนผ้าที่วาดภาพกัณฑ์ต่าง ๆ ทั้ง 13 กัณฑ์ เพื่อใช้ประกอบการทำบุญพระเวสส์ ซึ่งเป็นภาพที่เก่าแก่ สะท้อนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนเชื้อสายลาวเวียง

จากประเพณีต่าง ๆ ของคนลาวเวียงที่กล่าวมาแล้วนั้น แสดงให้เห็นว่าวิถีชีวิตของชาวลาวเวียง ส่วนใหญ่แม้จะมีความแตกต่างจากไปจากอดีต แต่ยังคงรักษาประเพณีดั้งเดิมไว้ได้บ้าง และมีความคล้ายคลึงกับคนไทยมากขึ้น เนื่องจากท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสังคมนั้น คนรุ่นใหม่ที่มีเชื้อสายลาวเวียงมีโอกาสดูแลเปลี่ยนแปลงเรียนรู้ ผสมผสานวัฒนธรรมกับบุคคลภายนอกมากขึ้น ทำให้วิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของคนลาวเวียงเปลี่ยนแปลงไป หรือปรับเปลี่ยนให้เหมาะกับปัจจุบันมากขึ้น

ศิลปะ นอกจากประเพณีวัฒนธรรมที่แสดงอัตลักษณ์ความเป็นลาวเวียงแล้วสิ่งที่บ่งบอกถึงความเป็นลาวเวียงอีกอย่างหนึ่งคือ สถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม ที่อยู่ในวัดของหมู่บ้านต่างๆ เช่น วัดบ้านสิงห์มีหลังคาโบสถ์และหน้าจั่วที่เป็นศิลปะผสมผสานระหว่าง ศิลปะของลาวเวียง กับ ศิลปะแบบไทย

โบสถ์มหาจินตารายที่วัดบ้านสิงห์ วัดกำแพงเหนือ โบสถ์หลังเก่าของวัดกำแพงเหนือที่แสดงอัตลักษณ์ลาวเวียงที่ปรากฏในโบสถ์เป็นตัวแทนความเชื่อทอดตัวต่อจากข้อฟ้าไปถึงทางหงส์ ส่วนทางหงส์เป็นหัวพญานาค ขณะที่ข้อฟ้าเป็นหน้ายักษ์ ซึ่งวัดทั่วไปมักเป็นนก ส่วนสีหน้าบันและลายปูนปั้นหน้าบันจะแตกต่างจากที่อื่นเช่นกัน รวมทั้งรูปทรงของโบสถ์มีความคล้ายคลึงของอีสานมากกว่าโบสถ์ในภาคกลางทั่วไป

รวมทั้งภาพวาดบนผืนผ้าที่ใช้ในงานเทศน์มหาชาติ หรือบุญพระเวสส์ อันเป็นภาพเก่าแก่ของวัดกำแพงเหนือ ชุมชนลาวเวียงอีกแห่งหนึ่งของโพธาราม มีภาพวาดที่แสดงวิถีชีวิตผู้คนและบ้านเรือนของคนลาวเวียงในอดีต ตลอดจนจิตรกรรมฝาผนังที่วัดกำแพงใต้ สิ่งเหล่านี้ล้วนบ่งบอกอัตลักษณ์วิถีชีวิตความเป็นไปของคนเชื้อสายลาวเวียงได้เป็นอย่างดี

ประเพณีวัฒนธรรมและศิลปกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจของคนเชื้อสายลาวเวียงไม่น้อย เพราะสามารถรักษาอัตลักษณ์ของคนลาวเวียงไว้ได้ แม้เวลาจะผ่านมานานก็ตาม

อีกทั้งยังก่อให้เกิดสำนึกรักท้องถิ่น ต่อความเป็นคนลาวเวียงมากยิ่งขึ้นในอดีตรุ่นก่อนมา ดังจะเห็นได้จากความพยายามที่จะรื้อฟื้นทั้งประเพณีวัฒนธรรม และที่ปรากฏเป็นรูปธรรม เช่น การปรากฏตัวของพิพิธภัณฑสถานลาวเวียงที่บ้านเลือก หอวัฒนธรรมลาวเวียง ซึ่งกำลังอยู่ในระหว่างการเก็บรวบรวมสิ่งของและการจัดแสดงมรดกของคนลาวเวียงที่บ้านวัดโบสถ์ ตลอดจนการรวมกลุ่มของคนเชื้อสายลาวเวียงอย่างเหนียวแน่นที่บ้านสิงห์ กิจกรรมต่าง ๆ ถือเป็นการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมไทย และ วัฒนธรรมลาวเวียง ทำให้ผู้คนเหล่านี้ที่อยู่ท่ามกลางความแตกต่างกันแต่สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข

มุมมองทัศนคติต่อคนไทยทรงดำและคนลาวเวียง

มุมมองทัศนคติต่อคนไทยทรงดำ

คนไทยทรงดำในประเทศไทยถูกกวาดต้อนเข้ามาในประเทศไทยหลายระลอกตั้งแต่สมัยธนบุรี จนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ขณะที่เมื่ออยู่บริเวณแคว้นสิบสองจุไทย ตอนเหนือของหลวงพระบาง ใกล้กับเวียงจันทน์นั้น คนไทยทรงดำเรียกตัวเองว่า “ผู้ไทดำ” แต่เมื่อถูกกวาดต้อนให้อยู่พหุเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย ถูกคนไทยเรียกว่า “ลาวโซ่ง” ซึ่งสะท้อนทัศนคติของการได้รับการดูถูกเหยียดหยามในความเป็น “ลาว” เช่นกัน แม้ว่าในสายตาของรัฐบาลไทยในสมัยนั้นจะพอแยกออกว่า คนไทยทรงดำ ไม่ใช่ลาวที่มาจากเวียงจันทน์ เนื่องจากการแต่งกายมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน

การที่ถูกเรียกว่าลาวโซ่งในท่ามกลางอำนาจรัฐในช่วงที่ถูกกวาดต้อนมา โดยเฉพาะในศึกเจ้าอนุวงศ์ ถึงแม้คนไทยทรงดำจะไม่ได้เป็นคนลาวจากเวียงจันทน์ก็ตาม แต่ก็สะท้อนการได้รับการดูถูกเหยียดหยามไม่ต่างจากลาวกลุ่มอื่น ๆ นอกจากนี้การมีฐานะเป็นเชลยศึก ย่อมได้รับการปฏิบัติจากผู้มีอำนาจไม่ดีเช่นกัน ภาพที่สะท้อนเรื่องนี้ได้ดี ก็บทขับสายเป่งที่คนไทยทรงดำใช้ร้องสืบทอดกันมา ซึ่งปาทิพย์ คงยิมละมัย ได้รวบรวมและศึกษาไว้ (อ้างใน จิรวัดน์ นัยจิต, 2550 : 31 – 32) ซึ่งมีเนื้อร้องว่า

“...หนองเลานี้เป็นแต่บ้านมาอยู่
ปัญญามะพอจ้งยอมแพ้
เขาสับมาซังเป็ด เขาสับมาซังไก่
วางชะดัวแกนหลาห้อยฝาด่าง

บ้านปู่เจ้าย่าเจือมันอยู่ดินตอ
ลุ่มะล้วยจ้งถ่มปล่อยเมืองชะ
จ้งล้วยวางชะกะเหลี่ยน้อยห้อยฝาด่าง
วางชะดัวกับางห้อยฝาด่างเต็งหัว

วางชะดัวหัวไกวเมือง

วางชะดัวเฟื่องสองเล่า

เขาฟูปั่นแปแวนเสาแนวหลัง

เขาลับฆ่ามาซังหล่างโตกวาย

กวาดมาซังกวาดแหน

วางชะแต่เจ้าบ้านเกิดของลาว

กางหลังปองคืออึ่งเบือนห้า

กางหลังลายมีแต่ฮอยฮวยเขาเหมียน

กวาดเล่าเฮื่อแปลลอยมากกลางน้ำ...”

จากเนื้อร้องพบทับสายเป่งที่บรรยายความรันทดหนุ่ ความทุกข์เวทนาระหว่างถูกกวาดต้อนมาเป็นเชลย กว่าจะถึงเมืองเพชรบุรี สภาพของเชลยศึกไทยทรงดำ ไม่ได้แตกต่างคนลาวเวียงที่ถูกกวาดต้อนมา หากสังเกตจากเนื้อร้องของเพลงลาวแพนที่บรรยายสภาพของเชลยเวียงจันทน์ที่มาในคราวเดียวกันนี้ ย่อมแสดงให้เห็นว่า การปฏิบัติของรัฐของเชลยศึกเหล่านี้ไม่ว่าจะเป็นคนไทยทรงดำ หรือคนลาวเวียงจันทน์ก็ตามไม่ได้มีความแตกต่างกันแต่อย่างใด อาจเป็นเพราะทัศนคติที่รัฐสร้างขึ้นอย่างน้อยก็ในหมู่ของขุนนางหรือแม่ทัพนายกอง เกี่ยวกับทัศนคติต่อกรณีเจ้าอนุวงศ์ว่าเป็นกบฏ ได้ก่อให้เกิดทัศนคติที่ต่อคนถูกกวาดต้อนมาในครั้งนี้ ที่ทำให้เกิดความเกลียดชัง จึงทำให้เรียกผู้ถูกกวาดต้อนมาพร้อมกันนี้ว่าเป็น “ลาว” และทำให้คำว่า “ลาว” มีความหมายต่ำด้อยกว่าในอดีต ทั้งที่ความหมายแสดงถึงความสูงส่ง เพราะแม้แต่กษัตริย์ลาวหลายพระองค์ในอดีตก็มีคำว่าลาวนำหน้าพระนามด้วย

การปกครองคนไทยทรงดำในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ราชสำนักให้คนไทยทรงดำสังกัดมูลนายมีหน้าที่หาส่วย หรือถูกเกณฑ์แรงงานไปใช้ตามที่ทางราชการมอบหมาย มีการควบคุมอย่างเข้มงวดภายในหัวเมืองเพชรบุรี ต่อมาสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อยกเลิกระบบไพร่ทาสแล้วพระราชบัญญัติการเกณฑ์ทหารแทน เมื่อไม่ต้องถูกยึดติดกับมูลนายคนไทยทรงดำจึงเริ่มอพยพเคลื่อนย้ายไปที่อื่น ซึ่งในช่วงแรกมีความตั้งใจจะอพยพกลับเมืองแกน แต่เดินทางไกลมา และคนรุ่นแรกที่ต้องการกลับไปยังบ้านเมืองของตนพากันบาดเจ็บล้มตาย คนรุ่นมาจึงเลิกความคิดที่จะกลับไปยังบ้านเมืองเดิม จึงตั้งถิ่นฐานตามเมืองต่าง ๆ ดังที่ปรากฏในปัจจุบัน

ความคิดที่จะกลับบ้านเมืองเดิม รวมทั้งความจำเป็นที่ต้องโยกย้ายที่อยู่เพื่อหาพื้นที่อุดมสมบูรณ์กว่า แสดงให้เห็นถึงการไม่ได้รับการเอาใจใส่จากรัฐเท่าที่ควรจะเป็น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยเกี่ยวกับไทยทรงดำในประเทศไทยของ มนุ อุดมเวช ที่สรุปว่าการอพยพย้ายถิ่นของคนไทยทรงดำจากเพชรบุรี ไปที่อื่น ภาครัฐไม่รู้แต่อย่างใดทั้งที่กินเวลานับร้อยปี แสดงให้เห็นว่าภาครัฐไม่ได้สนใจประชาชนในระดับรากหญ้า หรืออาจพิจารณาว่าไทยทรงดำเป็นประชากรชั้นสอง จึงไม่ใส่ใจในความเคลื่อนไหวของประชากรกลุ่มนี้ (มนุ อุดมเวช, 2547 : 227)

เมื่อเวลาผ่านไปจนถึงยุคสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อเกิดความจำเป็นที่ต้องทำให้ประชาชนในแผ่นดินสยามมีความเป็นไทยร่วมกัน ดังนั้นการจะเรียกชื่อชาติต่าง ๆ ว่าเป็น “ลาว” อาจไม่สามารถสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ รัฐจึงมีนโยบายทั้งปฏิรูปการศึกษาด้วยการกำหนดเด็กนักเรียนต้องเรียนภาษาไทยในโรงเรียน ให้พูดภาษาไทย รวมทั้งการไม่ให้เรียกชื่อกลุ่มคนด้วยคำนำหน้าว่า “ลาว” เปลี่ยนชื่อมณฑลที่มีคำว่าลาวให้เป็นชื่ออื่น รวมทั้งเปลี่ยนจากเรียก “ลาวโซ่ง” เป็นไทยทรงดำ

แม้ว่าจะมีความพยายามที่จะไม่เรียกเชื้อชาติประชากรว่าเป็น “ลาว” ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 แล้วก็ตาม แต่ก็ยังพบคำเรียกว่าลาวโซ่ง แทนคำว่าไทยทรงดำอยู่เสมอ ดังที่พบคำเรียกว่าลาวโซ่งในสมุตราชนบุรี ซึ่งเป็นหนังสือที่พิมพ์ขึ้นในคราวที่เปิดสยามรัฐพิพิธภัณฑน์ใน พ.ศ. 2468 ซึ่งเขียนโดยพระยาภาณุวงศ์ จางวางโท(เทียม อัสวรักษ์) สมุหเทศาภิบาลมณฑลราชบุรี แสดงให้เห็นมุมมองของข้าราชการท้องถิ่นต่อความเป็นคนลาว แต่ไม่ใช่ในลักษณะการดูถูกเหยียดหยามเนื่องจากในหนังสือเล่มนี้ยังมีภาพถ่ายการทอผ้าของคนไทยทรงดำอยู่ด้วย การกล่าวถึง และการเผยแพร่รูปภาพของคนไทยทรงดำในสมัยนั้น ทำให้คนอื่น ๆ รู้จักและเห็นอัตลักษณ์เรื่องการแต่งกาย กิจกรรมการทอผ้าของคนไทยทรงดำ สมุหเทศาภิบาลน่าจะมีความต้องการแสดงความเป็นอัตลักษณ์ของทั้งคนไทยทรงดำ และความเป็นมณฑลราชบุรีที่มีความหลากหลายมีคนหลายชาติพันธุ์มาอยู่รวมกัน อีกทั้งยังแสดงว่ารัฐยอมรับความเป็นส่วนหนึ่งของคนลาวโซ่งในท้องถิ่นมณฑลราชบุรี

ในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี รัฐบาลมีนโยบายชาตินิยม ทำให้เน้นความเป็นไทยร่วมกัน ทำให้ลาวโซ่ง ถูกหล่อหลอมกล่อมเกลียดผ่านกระบวนการเรียนการสอนในโรงเรียน ให้รู้สึกถึงความเป็นไทยร่วมกัน โดยเฉพาะการเน้นว่าคนไทยมีหลายเผ่าพันธุ์อยู่รวมกัน

ดังนั้นในปัจจุบันเราจึงพบการเรียกชื่อชาติพันธุ์นี้ว่าไทยทรงดำ แม้ว่าจะมีการเรียกว่าลาวโซ่งบ้างเหมือนกันก็ตาม แต่หากพิจารณาถึงความภูมิใจในตัวเองของคนไทยทรงดำ เด็กนักเรียนอายุ 15 ปี ที่มีเชื้อสายไทยทรงดำ แต่มาเรียนในโรงเรียนที่มีคนชาติพันธุ์มากกว่า มีความรู้สึกภูมิใจต่อการเป็นคนไทยทรงดำมาก อาจเนื่องมาจากได้รับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับคนไทยทรงดำ ทั้งประวัติความเป็นมา ประเพณีวัฒนธรรม ตลอดจนได้ร่วมประเพณีวัฒนธรรมกับคนไทยทรงดำในที่ต่าง ๆ กับครอบครัวอยู่เสมอ รวมทั้งมีสำนึกว่าตนเองเป็นลาว และ รู้ว่าตนเองเป็นลาวจากการที่พ่อแม่ปู่ย่าพูดภาษาไทยทรงดำ ทำให้ฟังได้เข้าใจ

การสร้างเสริมความภูมิใจในการเป็นคนไทยทรงดำ นอกจากเกิดจากการรับรู้ด้วยประสบการณ์ตรงจากครอบครัวแล้ว น่าจะเกิดจากกระบวนการสร้างเสริมอัตลักษณ์ด้วยการเปิดเผยตัวตน และการรื้อฟื้นประเพณีต่าง ๆ ขึ้นมา ทำให้คนไทยทรงดำเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปมากยิ่งขึ้น

เมื่อประมาณยี่สิบกว่าปีที่ผ่านมา คนไทยทรงดำได้มีการรื้อฟื้นประเพณีของตนเองด้วยการจัดงานประเพณีปีใหม่ของไทยทรงดำในช่วงตรุษสงกรานต์ ที่วัดหนองปรัง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี เป็นครั้งแรก ซึ่งในครั้งนั้นมีคนไทยทรงดำจากจังหวัดราชบุรี สมุทรสงคราม นครปฐม สุพรรณบุรี กาญจนบุรี ชุมพร และจังหวัดอื่น ๆ มาร่วมงานจำนวนมาก และจัดต่อเนื่องมาถึงปัจจุบัน รวมทั้งผลักดันไปเยือนถิ่นไทยทรงดำตามที่ต่าง ๆ ซึ่งในงานก็จะมีการฟ้อนแคน โดยมีวงแคนจากหลายที่มาร่วมเล่น คนไทยทรงดำก็จะพากันไปฟ้อนร่าอย่างสนุกสนาน นอกจากนี้ยังพาลูกหลานไปร่วมกิจกรรมด้วย เป็นการปลูกฝังความภูมิใจในความเป็นคนไทยทรงดำด้วย

เมื่อไปจัดชุมนุมกันในท้องถิ่นใด คนไทยทรงดำจะจัดทอดผ้าป่าวัดที่จัดงาน มีการตั้งชมรมของคนไทยทรงดำ โดยเฉพาะเมื่อตั้งชมรมไทยทรงดำที่บ้านนาป่าหนาด อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย การเปิดชมรมเมื่อ พ.ศ. 2543 คนไทยทรงดำทั่วประเทศพากันไปร่วมงานนี้อย่างคับคั่ง ทั้งที่มาจากคนละสารทิศก็ตาม เนื่องจากลักษณะเด่นของคนไทยทรงดำคือความรู้สึกเป็นพวกพ้องเดียวกัน (พิรมาลย์ บุญธรรม, 2544 : 30) จึงทำให้คนไทยทรงดำสามารถรักษาอัตลักษณ์ของตนเองไว้ได้อย่างเหนียวแน่นจนทุกวันนี้

นอกจากนี้หากสอบถามความคิดเห็นของคนอื่น ๆ ว่ามีความรู้สึกต่อคนไทยทรงดำอย่างไร มีความเห็นว่าคนไทยทรงดำสามารถรักษาอัตลักษณ์ของตนเองไว้ได้ดี น่าภาคภูมิใจที่คนไทยทรงดำมีความภูมิใจในตนเอง

มุมมองทัศนคติต่อคนลาวเวียง

การปรากฏตัวหรือการแสดงตัวของคนลาวเวียงหากเทียบกับคนชาติพันธุ์อื่น ๆ ในสังคมไทย คนลาวเวียงจะเปิดเผยตัวค่อนข้างน้อย โดยเฉพาะในวิถีชีวิตประจำวันทั่วไป แยกแทบไม่ออกว่าใครเป็นคนลาวเวียง โดยเฉพาะในโรงเรียน หรือในที่สาธารณะ แต่ยังพบการใช้ภาษาลาวติดต่อกันในหมู่คนเชื้อสายลาวเวียง หรือในประเพณีที่สำคัญยังมีร่องรอยบอกความเป็นคนลาวเวียงอยู่บ้างไม่มากนัก

วัฒนธรรมประเพณี วิธีการดำรงชีวิตของคนลาวเวียงมีอัตลักษณ์ที่น่าสนใจไม่แพ้ชาติพันธุ์อื่น ๆ และมีหลายประเพณีที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน แต่ความรู้ของสังคมที่มีต่อคนลาวเวียงยังค่อนข้างน้อย หากเทียบกับคนลาวกลุ่มอื่น ๆ ที่อาจเป็นผู้คนที่อพยพมาพร้อมกัน เช่น คนเชื้อ

สายลาวกลุ่มอื่น ๆ ที่เรียกต่อมาว่า ไทยทรงดำ ไทยยวน ไทยพวน และลาวครั้ง เป็นต้น แต่ทำไมคนลาวเวียงจึงเป็นที่รับรู้ของคนทั่วไปค่อนข้างน้อย จึงทำให้เกิดความสงสัยว่า เพราะเหตุใดคนลาวเวียง ไม่ค่อยแสดงตัวตนของตนเอง ทำไมเราถึงรับรู้เรื่องของคนลาวเวียงน้อย

คนลาวเวียงในอดีตที่ผ่านมาไม่ได้แสดงอัตลักษณ์ความเป็นคนลาวเวียงให้คนอื่นเห็นหรืออย่างไร หากเป็นเช่นนั้นอาจต้องหาคำตอบให้ได้ว่าเป็นเพราะเหตุใด แล้วคนลาวเวียงคิดต่อตนเองอย่างไรหรือ? คนอื่นคิดต่อคนลาวเวียงอย่างไร ซึ่งทั้งความคิดต่อตนเอง และความคิดของคนอื่นต่อคนเชื้อสายลาวเวียง ย่อมส่งผลกระทบต่อการรับรู้ถึงอัตลักษณ์ความเป็นคนลาวเวียงที่สืบทอดจากอดีตมาสู่ปัจจุบัน

มุมมองทัศนคติที่มีต่อคนลาวเวียงคงต้องเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของการเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย ซึ่งจะพบว่าเหตุการณ์ที่ทำให้ทัศนคติของรัฐที่มีต่อคนลาวเวียงในประเทศไทยเปลี่ยนแปลงไป คือเหตุการณ์กบฏเจ้าอนุวงศ์ พ.ศ.2369 โดยก่อนเกิดเหตุการณ์นี้ คนลาวจากเวียงจันทน์อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ในลักษณะของการเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารของพระมหากษัตริย์กรุงศรีอยุธยา หรืออาจจะถูกกวาดต้อนมาเป็นเชลยก็ตามที แต่รัฐไทย(อยุธยา) มีทัศนคติที่ดีต่อคนลาวเวียง และให้ความอุปถัมภ์แบบไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน

เมื่อถึงสมัยกรุงธนบุรีมีการยกทัพไปตีเวียงจันทน์พร้อมทั้งกวาดต้อนผู้คนมาอยู่ในดินแดนประเทศไทย เริ่มมีการอพยพคนลาวเวียงเข้ามาตั้งถิ่นฐานที่เมืองราชบุรี กระจายกระจ่ายอยู่ในหมู่บ้านต่าง ๆ แม้จะถูกกวาดต้อนมาในฐานะเชลย แต่น่าเชื่อว่าจะได้รับการปฏิบัติจากรัฐเป็นอย่างดีสมควรแก่สภาพ อย่างน้อยคนลาวเวียงเหล่านี้ได้รับอนุญาตให้อยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ตั้งบ้านเรือนอยู่ริมแม่น้ำแม่กลอง ซึ่งเป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูก ทำให้คนลาวเวียงเกาะกลุ่มกันอย่างเหนียวแน่นและมีจำนวนมากขึ้น

เมื่อถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ 1 เมื่อบรรดาเจ้าเมืองมอญ 7 หัวเมือง พาไพร่พลอพยพเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร พระองค์ทรงอนุญาตให้บรรดามอญเหล่านี้ตั้งถิ่นฐานอยู่ริมฝั่งแม่น้ำแม่กลองบริเวณบ้านโป่งลงมาถึงโพธาราม ซึ่งเป็นที่อยู่เดิมของคนลาว คนลาวจึงต้องอพยพถอยห่างจากแม่น้ำแม่กลองเข้ามาอยู่ตอนใน (สุภาพรณี จินตามณีโรจน์, 2547 : 134 – 135) ซึ่งทำให้เห็นว่ารัฐค่อนข้างให้ความสำคัญกับคนมอญมากกว่าคนลาว

เมื่อเกิดเหตุการณ์เจ้าอนุวงศ์ ใน พ.ศ. 2369 ทัศนคติของรัฐไทยต่อคนลาวเวียงเป็นไปในลักษณะที่ไม่ค่อยดีนัก แสดงให้เห็นได้จากวิธีการปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์ พร้อมทั้งเผาเมืองเวียงจันทน์อย่างราบคาบ ซึ่งการคิดแบบผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่าของรัฐไทย ทำให้เกิดความรู้สึกชิงชังต่อคนลาวมากยิ่งขึ้นกว่าเดิม (ทวิศิลป์ สืบวัฒนะ, 2548 : 3-4)

เหตุการณ์กับฏเจ้าอนุวงศ์คนลาวเวียงถูกกวาดต้อนเข้ามาจำนวนมาก แต่บาดเจ็บล้มป่วยระหว่างทางเป็นจำนวนมาก ตลอดจนระหว่างการเดินทางมานั้น การปฏิบัติของขุนนางไทยต่อคนลาวคงอยู่ในสภาพที่แย่มาก สังเกตได้จากเนื้อเพลงลาวแพน ซึ่งเชื่อว่าเชลยลาวแต่งขึ้นเพื่อร้องในระหว่างถูกกวาดต้อนมา เช่น เนื้อร้องส่วนหนึ่งซึ่งสะท้อนสภาพของเชลยลาว และสะท้อนทัศนคติของรัฐไทยที่มีต่อคนลาว ว่า

“ฝ่ายพวกชาวเป่าแคนแสนเสนาะ	มาสอพพะเข้ากับแคนแสนขยัน
เป็นใจความยามยากจากเวียงจันทน์	ตกมาอยู่เขตขันฑ์อยุธยา
อีแม่คุณเอ๋ย ข้อยบ่เคยตกยาก	ตกระกำลำบาก แสนยากนี่นักหนา
พลัดถิ่นถิ่นฐาน พลัดทั้งบ้านเมืองมา	พลัดทั้งปู่ทั้งย่า พลัดทั้งตาทั้งยาย
พลัดทั้งแม่ลูกเมีย พลัดทั้งเสียลูกเฒ่า	พลัดทั้งพงศ์ทั้งเผ่า ลูกเฒ่าก็หนีหาย
เพื่อนไทยมันเขี่ยน เพื่อนไทยมันขัง	จนไหลจันทหลังของข้อยนี้ลาย
จะตายเสียแล้วหนา ในป่าดงแดน	ผ้าขาวก็บ่อมีนุ่ง ผ้าถุงก็บ่อมีห่ม
คาดแต่เดี๋ยวกเลียวกลม หนาวลมนี้เหลือแสน	ระเหินระเหตกยาก ต้องเป็นคนกากคนแค้น...”

การกวาดต้อนที่โหดร้ายหรือใช้ความรุนแรงสะท้อนความรู้สึกของรัฐไทยต่อการกระทำของเจ้าอนุวงศ์ที่ไทยมองว่าเป็นกบฏ ย่อมทำให้มีทัศนคติต่อคนลาวแตกต่างไปจากการอพยพเข้ามาในครั้งก่อนหน้านี้ ในขณะเดียวกันเพลงลาวแพนยังสะท้อนความรู้สึกของคนลาวทั้งเรื่องความทุกข์ยากที่ได้รับ ความน้อยเนื้อต่ำใจจนกระทั่งเปรียบเทียบตนเองว่าเป็นเหมือน “กากคน”

ในสมัยรัชกาลที่ 4 คนลาวถูกดึงเข้ามาอยู่ในวังวนของการแข่งบารมีระหว่างพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กับพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีสนมเป็นคนลาวที่บ้านสีทา เมืองสระบุรี และโปรดเสด็จพระราชดำเนินไปที่นั่น ทำให้กลุ่มคนลาวเหมือนเป็นฐานอำนาจของพระองค์ ทำให้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ไม่พอใจ จึงแสดงความเหนือกว่าพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ด้วยการกดคนลาวให้เป็นกลุ่มคนที่ต่ำกว่าไทย (อุศนา นาศรีเคน, 2548 : 79)

ในสมัยรัชกาลที่ 4 การเล่นเพลงลาวแพนหรือการแอ่วลาว ที่มีทั้งร้องทั้งรำเป็นที่นิยมมาก โดยเฉพาะในวังของพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวมีการเล่นแอ่วลาว ทรงมีข้าทาสและสนมเป็นคนลาวเวียง ความนิยมในการเล่นแอ่วลาว ซึ่งเนื้อหาของเพลงสะท้อนทัศนคติของคนลาวที่มีต่อรัฐไทยในทางที่ไม่ดีนัก ดังนั้นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 จึงทรงประกาศห้ามเล่นเพลงลาวแพนหรือแอ่วลาว (ดรารัตน์ เมตตาริกานนท์, 2546 : 72 – 73)

เพราะเนื้อหาของเพลงจะเป็นการสร้างทัศนคติไม่ดีต่อรัฐไทย อีกทั้งจะเป็นการปลุกความคิดแบบชาตินิยมให้กับคนลาวได้

นอกจากนี้การประกาศห้ามเล่นแอ่วลาวยังสะท้อนมุมมองของรัฐที่แสดงความเหนือกว่า และมองว่าวัฒนธรรมลาวต่ำต้อยกว่าตน ดังที่รัชกาลที่ 4 ทรงประกาศว่า

... ไม่สู้งามไม่สู้ควร ที่การเล่นอย่างลาวจะมาเป็นพื้นเมืองไทย ลาวแคนเป็นข้า
ของไทย ๆ ไม่เคยเป็นข้าลาว จะเอาอย่างลาวมาเป็นพื้นเมืองไม่สมควร...
(ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 อ้างใน (อุศนา นาศรีเคน, 2548 : 80)

ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 มีความพยายามที่จะทำให้คนลาวที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยเป็นคนไทย พระองค์จึงพยายามหล่อหลอมกล่อมเกลาให้คนลาวเป็นคนไทย ด้วยการเปลี่ยนชื่อมณฑลจากที่มีคำว่าลาวนำหน้า เป็นการเรียกชื่อมณฑลตามทิศ เช่น มณฑลพายัพ รวมทั้งการปฏิรูปการศึกษาแล้วกำหนดให้คนลาวในภาคอีสานต้องเรียนภาษาไทย พูดยาภาษาไทยในโรงเรียน เพื่อให้มีความเป็นไทย (ฉลอง สุนทรวาณิชย์, 2468 : 14 -15)

เดิมโรงเรียนในภาคอีสานจะเรียนด้วยภาษาลาว เขมร ขมุ เป็นต้น ส่วนที่มาของความรู้ได้มาจากตำราโบราณ การรักษารโรค ดาราศาสตร์ คณิตรี พิธีกรรม การสวดมนต์ และการทำสมาธิ แต่ภายหลังการปฏิรูปการศึกษาแล้ว กรุงเทพฯ ได้กำหนดให้สอนภาษาไทยในโรงเรียนแทนภาษาถิ่น และใช้ตำราเรียนชุดเดียวกันทั่วประเทศ เนื้อหาและเรื่องราวที่เรียนเป็นการพยายามสื่อว่าวัฒนธรรมที่กรุงเทพฯ สูงส่งกว่าวัฒนธรรมความเป็นลาวของคนในท้องถิ่น (สมชัย ภัทรชนนันทน์, 2548 : 25)

นอกจากนี้ในสมัยรัชกาลที่ 5 นอกจากมีนโยบายสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันหรือหล่อหลอมให้คนหัวเมืองภาคอีสาน และคนเชื้อสายอื่น ๆ โดยเฉพาะคนลาวในประเทศไทยให้เกิดความรู้สึกเป็นคนไทยร่วมกัน ด้วยการกำหนดให้เด็ก ๆ ในโรงเรียนต้องเรียนวิชาประวัติศาสตร์ ซึ่งมีเรื่องราวที่เกี่ยวกับการปลุกฝังแนวคิดเกี่ยวกับความรักชาติ จึงทำให้เกิดงานเขียนหรือตำราเรียนประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับวีรบุรุษ และวีรสตรีทั้งหลาย ที่มุ่งหมายให้คนในหัวเมืองภาคอีสานมีประวัติศาสตร์ร่วมกัน ทำให้เรื่องเล่าเกี่ยวกับวีรกรรมของท้าวสุรนารีปรากฏตัวในตำราเรียน

แต่ในขณะเดียวกันการปรากฏของเรื่องลาวเกี่ยวกับท้าวสุรนารีในตำราเรียนประวัติศาสตร์ที่เรียนในโรงเรียน ในพระราชพงสาวดาร รวมทั้งเรื่องที่เล่าปากต่อปาก ทำให้วีรกรรมท้าวสุรนารีดูยิ่งใหญ่ แต่ในมุมมองที่กลับกัน สะท้อนให้เห็นว่ามีความพยายามที่จะทำให้

คนทุกคนในพระราชอาณาเขตมีความเป็นไทยเหมือนกัน จึงเท่ากับรัฐมีทัศนคติถึงความเป็นลาวว่ามีความด้อยกว่าไทย

ดังนั้นเมื่อมีการปฏิรูปการศึกษาแล้ว ทำให้เด็ก ๆ เริ่มได้มีโอกาสเรียนมากขึ้น เรียนด้วยภาษาไทยเหมือนกัน เมื่อต้องไปโรงเรียน ซึ่งเดิมคนเชื้อสายลาวเวียงในภาคกลางเมื่ออยู่บ้านคงใช้ภาษาลาวพูดกับพ่อแม่พี่น้อง และเพื่อนบ้าน แต่เมื่อไปโรงเรียนที่ครูสอนด้วยภาษาไทย และนโยบายของรัฐที่ต้องการให้เป็นไทย อาจส่งผลให้เด็ก ๆ ที่มีเชื้อสายลาวเวียงอาจไม่กล้าแสดงตัวให้คนอื่นเห็นว่าตนมีเชื้อสายลาวเวียง เนื่องจากความเป็นคนลาวเวียงในสมัยนั้นคงได้รับการดูถูกเหยียดหยาม จึงส่งผลให้คนลาวเวียงอาจไม่กล้าแสดงออกถึงอัตลักษณ์ของตนเองให้คนอื่นเห็นก็เป็นได้

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 6 มีความพยายามสร้างอุดมการณ์หรืออัตลักษณ์ไทย โดยเมื่อต้องเผชิญหน้ากับการคุกคามของตะวันตก รัฐได้พยายามเน้นและขยายแนวคิดความเป็นไทย ให้ครอบคลุมถึงคนชาติอื่นที่อาศัยอยู่ในราชอาณาจักรสยามด้วย รวมทั้งชนเผ่าอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ไทย นอกจากนี้มีการออกกฎหมายสัญชาติ พ.ศ. 2454 กำหนดให้บุคคลที่เกิดในประเทศไทยเป็นคนไทย การออกพระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับทำให้คนทุกคนต้องเรียนภาษาไทย พูดภาษาไทย (สมชัย ภัทรนันทน์, 2548 : 26 - 27) ซึ่งความพยายามที่จะสร้างอัตลักษณ์ของความเป็นไทยมีผลทำให้คนชาติพันธุ์อื่น ๆ ไม่กล้าแสดงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของตน

ในสมัยรัชกาลที่ 6 ทัศนคติของผู้ปกครองไทยต่อคนลาวยังไม่เปลี่ยน ดังจะเห็นได้จาก สมุดราชบุรี ซึ่งเขียนในวาระที่จะมีการจัดแสดงสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ เมื่อ พ.ศ. 2468 ในสมุดราชบุรีนี้ได้แสดงทัศนคติต่อคนลาวเวียงมีฐานะต่ำด้อยกว่า โดยเรียกคนลาวเวียงว่า “เชลย” และ “...ชนพวกนี้มีการอพยพย้ายครอบครัวไปมาตามจังหวัดในพระราชอาณาจักรบ่อย ๆ เนื่องจากหาที่ทำไร่นาที่บริบูรณ์ ผิดกับมอญที่มีได้ไยย้ายภูมิลำเนา...” (ฉลอง สุนทรวาณิชย์, 2468 : 14 -15)

ทัศนคติของผู้ปกครองที่มีต่อคนลาวเวียง นับตั้งแต่เกิดเหตุการณ์กบฏเจ้าอนุวงศ์ ทำให้คนลาวที่ถูกกวาดต้อนหรืออพยพเข้ามาอยู่ในดินแดนประเทศไทยถูกมองด้วยความไม่ไว้วางใจหรือมองว่าต่ำด้อยกว่าคนไทยหรือคนเชื้อสายอื่น เช่น คนมอญ คนจีน ซึ่งมุมมองหรือทัศนคติเหล่านี้มีผลต่อการดำรงรักษาอัตลักษณ์ของคนลาวในอดีต รวมทั้งมีผลต่อการเปิดเผยตัวตนของคนลาวเวียงต่อสาธารณะเช่นกัน

จากการลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลของยูวิจัยประวัติศาสตร์ลาวเวียง โรงเรียนโพธารามพัฒนา เสนี จังหวัดราชบุรี คำบอกเล่าของพระครูโพธารามพิทักษ์ เจ้าคณะอำเภอโพธาราม ซึ่งมีเชื้อสายลาวเวียงและมีสำนึกในความเป็นคนลาวเวียงมาตั้งแต่เป็นเด็ก โดยท่านได้รับการปลูกฝังสำนึกความเป็นคนลาวเวียงมาจากครอบครัว และอยู่ในชุมชนคนลาวเวียง จนกระทั่งได้บรรพชาเป็นพระสงฆ์

ที่มีพรรษาว่า 50 ปี ท่านเคยเดินทางไปประเทศลาวหลายครั้ง มีส่วนในการบูรณะศาสนสถานในประเทศลาว เคยพาคนเชื้อสายลาวที่วัดโบสถ์ บ้านเลื่อ ไปเวียงจันทน์ตลอดจนเจ้าหน้าที่สถานทูตลาวได้เดินทางมานมัสการท่านหลายครั้ง

นอกจากนี้ท่านเป็นผู้เก็บรวบรวมผ้า เครื่องมือเครื่องใช้ สมุดข่อยที่เขียนอักษรขอมลาว สืบค้นเรื่องราวในประวัติศาสตร์เกี่ยวกับการอพยพของคนลาวเวียงในโพธาราม และมีแนวคิดจะทำหอวัฒนธรรมลาวเวียงที่วัดโบสถ์ สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความตระหนักในความเป็นคนลาวเวียงมาอย่างยาวนานของท่าน ท่านได้สะท้อนคำบอกเล่าของบรรพบุรุษว่า คนลาวเวียงตอนที่อพยพมาได้รับความลำบากมาก ซึ่งแสดงให้เห็นว่าคนลาวเวียงได้รับการปฏิบัติอย่างไม่เท่าเทียมกับคนไทย

อาจารย์ถวิล นครพันธุ์ ผู้มีเชื้อสายลาวเวียงให้ทัศนะว่า “คนเชื้อสายลาวจะมีความรู้สึกว่าตัวเองด้อยกว่าคนอื่น อาจเป็นเพราะประวัติศาสตร์ความเป็นมา กรณีกบฏเจ้าอนุวงศ์ และคนลาวในอดีตมักมีฐานะยากจน จึงทำให้พ่อแม่มักสอนลูกหลานให้รู้จักเจียมเนื้อเจียมตัว และมีความพยายาม” ส่วนนี้กลายเป็นข้อดีของคนเชื้อสายลาวเวียง เพราะทำให้เป็นคนมีธรรมาศยดีไม่หยิ่งจองหอง และมีความพยายาม จึงมักจะประสบความสำเร็จในด้านการเรียนและการทำงาน

อาจารย์สมจิต ม่วงสวย ผู้เคยเรียนร่วมกับเพื่อนที่มีเชื้อสายลาวเวียงเมื่อประมาณ 30 ปีที่ผ่านมา มีความเห็นว่า “คนลาวเวียงมักเกาะกลุ่มกันอย่างเหนียวแน่น พูดภาษาลาวเฉพาะในกลุ่มเพื่อนที่มาจากละแวกเดียวกัน ทำตัวเงียบ ๆ ไม่แสดงอัตลักษณ์ความเป็นคนลาวเวียงมากนัก แต่จะมีความพยายามในการเรียนแข่งขันกันเรียน”

เมื่อหลายสิบปีที่ผ่านมาคนลาวเวียงไม่ค่อยได้แสดงอัตลักษณ์ของความเป็นคนลาวเวียงมากนัก แต่ปัจจุบันเริ่มมีการรื้อฟื้นประเพณีบางอย่าง นับตั้งแต่ประเพณีแห่ดอกไม้ และการจัดงานวัฒนธรรมของ 8 ชาติพันธุ์ในราชบุรี ตลอดจนความพยายามที่จะสร้างพิพิธภัณฑ์ลาวเวียงในหมู่บ้าน และการที่โรงเรียนในชุมชนของคนลาวเวียงสอนเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมา ประเพณีและวัฒนธรรมลาวเวียง ตลอดจนการแต่งกายด้วยชุดลาวเวียงในโรงเรียน ทำให้ความสำนึกรับรู้เกี่ยวกับความเป็นคนลาวเวียงน่าจะมีแนวโน้มเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ภูมิใจในตนเองมากขึ้น

นอกจากนี้ผู้วิจัยประวัติศาสตร์โรงเรียนโพธารามศึกษา จังหวัดราชบุรี ได้สอบถามความคิดเห็นของนักเรียนในโรงเรียนที่มีเชื้อสายลาวเวียง เกี่ยวกับความรู้เรื่องลาวเวียงพบว่า ระดับความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาว่าอพยพมาจากไหน เพราะเหตุใดจึงเรียกคนลาวในโพธารามว่า “ลาวเวียง” ตลอดจนความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประเพณีวัฒนธรรมลาวเวียงของเด็กๆ รวมทั้งความสามารถในการใช้ภาษาลาวเพื่อสื่อสารอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งสอดคล้องกับการ

สอบถามและสังเกตว่า เด็กเชื้อสายลาวเวียงในปัจจุบันมักไม่ได้พูดภาษาลาว เนื่องจากในครอบครัวส่วนใหญ่มักไม่สอนให้ลูกหลานพูดภาษาลาวกับคนในครอบครัว แต่ยังมีปู่ย่าตายายในครอบครัวที่ยังพูดภาษาลาวกับลูกหลานในบ้าน ทำให้เด็ก ๆ เหล่านี้แม้พูดไม่ค่อยได้ แต่ยังพอฟังภาษาลาวได้เข้าใจ

อย่างไรก็ตามในปัจจุบันมีการรื้อฟื้นทั้งประเพณีวัฒนธรรม และการอ่านเขียน การพูดภาษาลาวในโรงเรียน เช่น โรงเรียนอนุบาลโพธาราม ซึ่งเป็นชุมชนบ้านสิงห์ที่มีการรื้อฟื้นประเพณีของคนลาวเวียง เด็ก ๆ ที่โรงเรียนนี้มีเชื้อสายลาวเวียงสามารถพูดภาษาลาวได้ดี

ขณะที่เด็ก ๆ บอกถึงความภูมิใจในการที่จะบอกใคร ๆ ว่าตนเองมีเชื้อสายลาวเวียง ตลอดจนเห็นความจำเป็นที่จะต้องรักษาอัตลักษณ์ของคนลาวเวียงไว้ รวมทั้งได้รับการปลูกฝังจากครอบครัวให้รับรู้และภาคภูมิใจในการเป็นคนลาวเวียง ระดับความคิดเห็นเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก

สิ่งเหล่านี้สอดคล้องกับกระแสของท้องถิ่นนิยมที่ต้องการรื้อฟื้นและเสริมสร้างอัตลักษณ์ความเป็นคนลาวเวียงให้กับคนในท้องถิ่น นอกจากนี้เด็ก ๆ ยังเห็นว่าการที่ชุมชนโพธารามมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ทำให้โพธาราม มีความน่าสนใจและเป็นที่น่าสนใจของคนที่ภาคภูมิใจของคนในชุมชนเป็นอย่างยิ่ง

ส่วนทัศนคติที่มีต่อตนเองตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน จากการสอบถามคนที่มีเชื้อสายลาวเวียง ซึ่งส่วนใหญ่อายุมากกว่า 30 ปี ขึ้นไป มีทัศนคติต่อความเป็นคนลาวเวียงอยู่ในระดับปานกลาง ขณะที่ในอดีตครอบครัวได้ปลูกฝังความรู้สึกของการเป็นคนลาวเวียงมาก จึงมีความรู้สึกภูมิใจที่จะบอกคนอื่นว่าตนเองเป็นคนลาวเวียง สะท้อนทัศนคติว่าคนที่มีเชื้อสายลาวเวียงเหล่านี้มีความภูมิใจในตนเองค่อนข้างมาก

นอกจากนี้ยังพบว่าในอดีตเด็ก ๆ มักพูดภาษาลาวในโรงเรียนเพื่อสื่อสารกับเพื่อนอยู่ในระดับน้อย แสดงให้เห็นทัศนคติหรือความรู้สึกเกรงว่าสังคมจะไม่ยอมรับความแตกต่างในชาติพันธุ์ โดยเฉพาะความเป็นลาวก็อาจเป็นไปได้

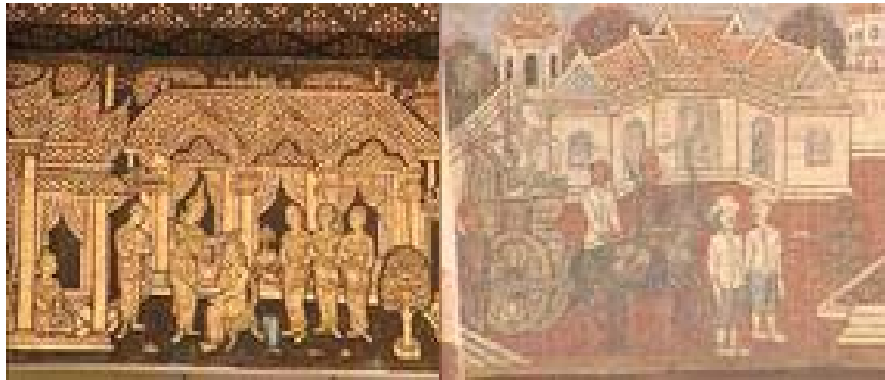
การปลูกฝังความรู้สึกเป็นคนลาวเวียงให้กับลูกหลาน หากเทียบระหว่างอดีตกับปัจจุบันพบว่า ปัจจุบันมีการปลูกฝังความเป็นคนลาวเวียงให้กับลูกหลานน้อยกว่าในอดีตอย่างชัดเจน เห็นได้จากการที่เด็กรุ่นใหม่พูดภาษาลาวได้น้อยลง อาจเป็นเพราะการที่เด็กต้องออกสู่สังคมภายนอก แล้วผู้ใหญ่ซึ่งอาจยังมีทัศนคติต่อตนเองที่กลัวว่าคนชาติพันธุ์อื่น ๆ จะไม่ยอมรับความเป็นคนลาวเวียง จึงมักไม่ค่อยได้ปลูกฝังความเป็นคนลาวเวียงให้แก่ลูกหลานมากนัก และแสดงทัศนคติของการถูกเหยียดหยามจากอดีตที่สืบเนื่องในความรู้สึกจนถึงปัจจุบัน

แต่หากนำเรื่องนี้ไปเปรียบเทียบกับทัศนคติของเด็ก ๆ ที่มีต่อตนเอง จะพบว่าเด็ก ๆ กลับเห็นว่าตนเองมีความภาคภูมิใจและต้องการจะบอกใคร ๆ ว่าตนเองเป็นคนลาวเวียง อยู่ในระดับ

มาก โดยเฉพาะเห็นว่าตนเองได้รับการปลูกฝังจากครอบครัวให้รับรู้ และภูมิใจในความเป็นคนเชื้อสายลาวเวียงมาก ซึ่งอาจจะสอดคล้องกับกระแสสังคมชุมชน และสังคมไทยที่ต่างต้องสืบเสาะค้นหา เสริมสร้างอัตลักษณ์ให้กับท้องถิ่นของตนเอง ตลอดจนการยอมรับความแตกต่างทางชาติพันธุ์มีมากขึ้นกว่าในอดีต จึงพบว่าหลาย ๆ ชุมชนมีการจัดงานประเพณีเกี่ยวกับลาวเวียง การจัดพิธีภัณฑ์ท้องถิ่นบอกเล่าเรื่องราวในชุมชนมากยิ่งขึ้น

อีกทั้งกระแสการสร้างภูมิใจในตนเองของคนลาวเวียง ยังสะท้อนทัศนคติของคนไทยในชุมชน ที่ให้การยอมรับความเป็นคนลาวเวียงมากยิ่งขึ้นกว่าเดิม จนแทบไม่มีความแตกต่างกันแต่อย่างใด อีกทั้งในสังคมชุมชนไทยทั้งในอดีตและปัจจุบันมีคนหลากหลายเชื้อชาติมาอยู่ร่วมกันต่างอยู่ด้วยกันอย่างสงบสุข เอื้อเพื่อเกื้อกูลกันเสมอมา ทำให้ชุมชนมีความน่าอยู่ สวยงามเหมือนดอกไม้ที่ต้องมีหลากหลายสีส่นจึงจะสวยงาม เปรียบเช่นเดียวกับการมีหลากหลายชาติพันธุ์ในประเทศไทย

ภาพเกี่ยวกับวิถีชีวิต อัตลักษณ์ของคนลาวเวียงในภาคกลางของประเทศไทย

ภาพจิตรกรรมวัดบ้านหม้อ บริเวณคอสอง ซึ่งเป็นภาพเก่าถ่ายมาจากศาลาการเปรียญ หลังเดิมเป็นภาพจิตรกรรม โทนสีทองตามแบบศิลปะลาว ขณะเดียวกันมีภาพบุคคลแต่งกายใส่เสื้อราชปะแตน สวมชุดเครื่องแบบทหารตามแบบอย่างในสมัยรัชกาลที่ 6 ซึ่งเป็นสมัยเดียวกับธรรมเนียมมาสัปดาห์ปิดทองประดับกรมีโทนสีทองแบบจิตรกรรมลาว ภาพเมฆในตอนพระมหากษัตริย์เป็นลายแบบศิลปะจีน ที่อาจเกี่ยวข้องกับช่างจีนไหหลำจากแถบสมุทรสงคราม ที่มักรับวาดภาพในวัดแถบจังหวัดราชบุรี ภาพม้าสองตัวแสดงกล้านเนื้อเหมือนจริงตามแบบอิทธิพลศิลปะตะวันตก ภาพทหารแต่งกายชุดราชปะแตนนั่งฝ้าม่วงและนั่งกางเกง ที่มีจารึกว่าสร้างในปีพุทธศักราช 2468 (ข้อมูลจากจดหมายเหตุกรุงศรี)

ภาพวาดในผ้าพระเวสส์ วัดกำแพงใต้ ที่สะท้อนวิถีชีวิตคนลาวเวียง ภาพบ้านเป็นบ้านแบบลาเวียง

โบสถ์วัดบ้านสิงห์ สร้างในสมัยรัชกาลที่ 5 พ.ศ. 2430 เป็นวัดของชุมชนลาวเวียงอีกแห่งหนึ่ง
สังเกตหน้าบันของโบสถ์มีรูปสิงห์ และมีรูปปั้นสิงโตอยู่ทางเข้าโบสถ์

ศาลาการเปรียญหลังเก่าของวัดโบสถ์ สถานที่ที่จะจัดเป็นหอวัฒนธรรมลาวเวียง
มีตัวอักษรขอมลาว ร่องรอยวัฒนธรรมลาวเวียงในโพธาราม

ข้อฟ้าของโบสถ์หลังเก่าวัดกำแพงเหนือเป็นหน้ายักษ์ และมีหน้าคนอยู่ด้านบาน หน้าบันมี
รูปลักษณะสี่แปดตา หางหงส์เป็นสิริระพญานาค

ข้อฟ้าเป็นหน้ายักษ์ เป็นข้อฟ้าซึ่งไม่พบในวัดของชุมชนลาวเวียงที่โพธารามนอกจากวัดกำแพงเหนือ

ภาพเกี่ยวกับวิถีชีวิต อัตลักษณ์ของคนลาวเวียงในภาคกลางของประเทศไทย

การแต่งกายด้วยชุดลาวเวียง ภาพแรกเป็นลาวเวียงที่บ้านสิงห์
ภาพหลังเป็นเด็กน้อยลาวเวียงที่บ้านสระพัง เขาย้อย เพชรบุรี สังเกตว่ามีการตัดดอกไม้ที่ศีรษะ
ซึ่งดอกลีลาวดีสีขาว ลาวเรียกว่าดอกจำปาลาว

การแต่งกายของคนลาวเวียงที่บ้านเลือก ร่วมในขบวนแห่ 8 ชาติพันธุ์ในราชบุรี

ผ้าเก่าของคนลาวเวียง ที่พระครูโพธารามพิทักษ์เก็บรักษาไว้

การแต่งกายของคนไทยทรงดำที่ดอนพรม อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี

เสื้อกัอมชาย เสื้อกัอมหญิง และผ้าซิ่นลายแดงโม

เสื้อฮีหญิงสำหรับใส่ในพิธี

ผ้าซิ่นลายแดงโม

เสื้อฮีชาย

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร.2542. พระราชพงสาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 2. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ : กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.
- กนกวรรณ จูประสงค์และคณะ.2552.ศึกษาอัตลักษณ์ของชุมชนคนลาวเวียงในโพธาราม.โรงเรียนโพธารามพัฒนา.จังหวัดราชบุรี.โครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง. กองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.).เอกสารอัดสำเนา.
- กำพล จำปาพันธ์. “รัฐและความเป็นไทยในประวัติศาสตร์นิพนธ์ลาว (พ.ศ. 2429 – 2484)”.วารสารเมืองโบราณ. ปีที่ 35 ฉบับที่ 2 (เม.ย. – มิ.ย. 2552) : 50 – 68.
- จักรกรีน พันธุ์สุขและคณะ.2552.ไทยทรงดำคนพื้นบ้านเมืองสุพรรณ.โรงเรียนสระยายโสม จังหวัดสุพรรณบุรี.โครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง.กองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.).เอกสารอัดสำเนา.
- จิตร ภูมิศักดิ์.2535.ความเป็นมาของคำสยาม ไทย ลาว และขอม และลักษณะทางสังคมของชื่อชนชาติ ชื่อที่จริงว่าด้วยชนชาติขอม.กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สยาม.
- จิรวัดน์ นัยจิต.2550.การศึกษาประเพณีเกี่ยวกับวิถีชีวิตลาวโซ่ง ตำบลคอนคา อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี.วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต(ไทยศึกษา).มหาวิทยาลัยรามคำแหง,
- ฉลอง สุนทราวาณิช.2550.สมุทรราชบุรี.กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ต้นฉบับ.
- เชาวน์มนัส ประภักดี.2552.วงศาวิทยาของเพลงลาวแพน.วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาวัฒนธรรมศึกษา.มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ณัฐพล ชุนิตและคณะ.2552.ศึกษาเรื่องเครื่องแต่งกายที่มีอิทธิพลต่อประเพณี ความเชื่อ และพิธีกรรม ของชาวไทยทรงดำ ในตำบลคอนคั้ง.โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาพัฒนาการคอนคั้ง จังหวัดราชบุรี.โครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง.กองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.).เอกสารอัดสำเนา.
- คารารัตน์ เมตตาริกานนท์.2546.การเมืองสองฝั่งโขง.กรุงเทพฯ : มติชน.
- ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ.2548.“ลาวในทัศนะของไทย”.เอกสารการประกอบการสัมมนาทางวิชาการเรื่องสู่สังคมสมานฉันท์. จัดโดยมูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 26 – 27 พฤศจิกายน 2548.

ทิพากรวงศ์,เจ้าพระยา.2538.พระราชพงสาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3.กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง.

ธันวา ใจเที่ยง.2549.“ลาว : รากเหง้าของความเป็นไทย”.เอกสารประกอบโครงการศึกษานิเวศวิทยา ชาวนา 2 ฟังโขง. มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์.

นิสาร์ตัน กลีบบัวทองและคณะ.2552.ศึกษาประวัติศาสตร์ลาวเวียง เรื่องประเพณีโยนข้าวพันก้อน บ้านหนองรี ตำบลบ้านเลื่อ อำเภอโพนธรม จังหวัดราชบุรี.โรงเรียนหนองโพวิทยา จังหวัดราชบุรี.โครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง.กองทุนสนับสนุน การวิจัย(สกว.).เอกสารอัดสำเนา.

บังอร ปิยะพันธุ์.2541.ลาวในกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และ มนุษยศาสตร์.

บุญชม ศรีสะอาด.2546.การวิจัยสำหรับครู. กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น.

ประชุมพงสาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 3.2542.กรุงเทพฯ : กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.

ประชุมพงสาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 9.2545.กรุงเทพฯ : กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.

ประชุมพงสาวดาร เล่ม 9 .2507. (ประชุมพงสาวดารภาคที่ 9 แลภาคที่ 10 ตอนต้น).กรุงเทพฯ : องค์การค้ำของครุสภา.

ประชุมพงสาวดาร เล่ม 23 .2511. (ประชุมพงสาวดารภาคที่ 39 (ต่อ) – 40). กรุงเทพฯ : องค์การค้ำ ของครุสภา.

พรรณนิศา สุขศรีมงคลและคณะ.2552.ตามรอยไทยทรงดำบ้านสวนแดง.โรงเรียนสวนแดงวิทยา จังหวัดสุพรรณบุรี.โครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง.กองทุน สนับสนุนการวิจัย(สกว.).เอกสารอัดสำเนา.

พิรมาลย์ บุญธรรม.2544.ความคิดเห็นของชาวไทยทรงดำเกี่ยวกับเครื่องแต่งกายในพิธีกรรม : กรณีศึกษาจังหวัดเพชรบุรี และจังหวัดนครปฐม.วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหา บัณฑิต(คหกรรมศาสตร์ศึกษา). มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

มนู อุดมเวช.2547.ประวัติศาสตร์ไทดำในประเทศไทย.เอกสารการวิจัยของคณะมนุษยศาสตร์และ สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี.

เรไร สืบสุข และคณะ.2523.วรรณกรรมพื้นบ้านไทยทรงดำ อำเภอยะย้อย จังหวัดเพชรบุรี.เอกสาร การวิจัยของภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครู เพชรบุรี.

- ลลิตา เขยขุ่มและคณะ.2552.ย้อนรอยชีวิตไทยทรงดำ.โรงเรียนพรหมมานุสรณ์ จังหวัดเพชรบุรี.
โครงการขุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง.กองทุนสนับสนุนการวิจัย
(สกว.).เอกสารอัดสำเนา.
- สมชัย ภัทรชนานนท์.“ความขัดแย้งระหว่างอีสานกับรัฐไทย”.วารสารมนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม 4 (เม.ย. – มิ.ย.2548)
- หอสมุดแห่งชาติ. “สยามจดหมายเหตุกองทัพลองสยามทำศึกสงครามกับลาวชาวเวียงจันทน์เป็น
มหายุทธการ จ.ศ. 1187 (พ.ศ. 2368)” สมุดฝรั่ง. อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นหมึก. จ.ศ.
1187 (พ.ศ. 2368). เลขที่ 5/ก/1. 117 หน้า.
- สุเจน กรรพฤทธิ์. “จากเวียงจันทน์ถึงบางกอก ตามรอยเจ้าอนุวงศ์ คลิปประวัติศาสตร์ไทย-ลาว”
ใน นิติสารสารคดี. ปีที่ 25 ฉบับที่ 291 (พ.ค. 2552) : 100 – 152.
- สุทธิณี หนูทิพย์และคณะ.2552.ไทยทรงดำในชุมชนทุ่งหลวง.โรงเรียนสันติการาม จังหวัดราชบุรี.
โครงการขุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง.กองทุนสนับสนุนการวิจัย
(สกว.).เอกสารอัดสำเนา.
- สุภาภรณ์ จินดาณิโชติ.2547.“ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นลุ่มแม่น้ำแม่กลอง บ้านโป่ง – เจ็ดเสมียน” ใน
ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ “เครือญาติ” มอญ ลุ่มน้ำแม่กลอง.กรุงเทพฯ : มติชน.
- สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 1 ราชบุรี.2544.พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ
ราชบุรีและจังหวัดราชบุรี. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สมานพันธ์ จำกัด.
- อุศนา นาศรีเคน. 2548.อีสานในการรับรู้และทัศนะของผู้ปกครองกรุงเทพฯ ตั้งแต่หลังกบฏเจ้า
อนุวงศ์ พ.ศ. 2369 ถึงการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475. วิทยานิพนธ์ศิลปศา
สตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์.มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ข้อมูลสัมภาษณ์

1. อาจารย์ชูชีพ เกสร
2. พระครูโพธารามพิทักษ์ เจ้าอาวาสวัดโบสถ์ เจ้าคณะอำเภอโพธาราม
3. ร.ต.ประดิษฐ์ อ่อนละมัย มรรคทายกวัดกำแพงเหนือ
4. พระครูสันติภิธรรม เจ้าอาวาสวัดกำแพงเหนือ
5. คุณยายน้อง อาจปีงษา
6. คุณยายแดง เขียวมาประเสริฐ
7. คุณยายนงเยาว์ ช่วยพินิจ
8. คุณยายนิต เกิดคำ

9. คุณยายพา สุวรรณประเสริฐ
10. จ.ส.อ.เคียร หมั่นศิริ
11. อาจารย์ถวิล นครพันธุ์
12. คุณยายภู่ ตะสุวรรณ
13. คุณอนงก เหลาโชติ
14. คุณยายรอด ผานาค
15. คุณตาสมบุญ รัตนพิทักษ์
16. คุณตาทองอยู่ วรศรีบุญ
17. อาจารย์สมจิต ม่วงสวย
18. ค.ญ.ศศิธารา ตันทเจริญรัตน์
19. ค.ญ.อาทิตยา ทองอินทร์
20. ค.ญ.ธิตีรัตน์ นุชสนิท
21. เด็ก ๆ นักเรียนโพธาวัฒนาเสนี ผู้กรอกแบบสอบถาม
22. ผู้กรอกแบบสอบถามทุก ๆ คน

กว่าจะได้ชื่อว่าไทย.....มุมมองจากเจ้าของกลุ่มชาติพันธุ์

พิมพ์นภา รัตนสิงห์

กว่าจะได้ชื่อว่าไทย..... มุมมองจากเจ้าของกลุ่มชาติพันธุ์

อาจารย์พิมพ์ภา รัตนสิงห์

โรงเรียนพรหมานุสรณ์จังหวัดเพชรบุรี

ความสำคัญของปัญหา

งานสุดท้ายของโครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ก็คือการเขียนสังเคราะห์งานยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ของอาจารย์ที่ปรึกษาโครงการในเรื่องที่ทำวิจัยนั้นๆ ที่ได้รับคัดเลือกจากคณะกรรมการประสานงานโครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง งานสังเคราะห์ชิ้นนี้ เป็นการสังเคราะห์เรื่องราวต่างๆของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำ หรือลาวโซ่ง ที่ยววิจัยได้ทำโครงการไว้แล้ว ในหลายพื้นที่ของภาคกลาง ด้วยการนำข้อมูลของยววิจัย ที่คล้ายคลึงกันมาหลอมรวม และเพิ่มเติมข้อมูลบางอย่างที่เปลี่ยนแปลง และต้องการให้เกิดขึ้นในมุมมองของเจ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำ หรือลาวโซ่งเอง

ไทยทรงดำ บางครั้งก็เขียนว่า ไททรงดำ คำนี้เข้าใจได้ว่า หมายถึง กลุ่มชาติพันธุ์โซ่งในประเทศไทย แต่คำหลัง คงหมายถึง กลุ่มชาติพันธุ์โซ่งในถิ่นแคว้นสิบสองจุไทย เมื่อโยกย้ายเข้ามาอยู่ในประเทศไทยแล้ว คำที่ถูกเรียกกลุ่มชาติพันธุ์นี้ จนติดปากและคุ้นชินคือ คำว่า ลาวโซ่ง ถึงแม้องค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 จะโปรดเกล้าฯให้เรียก “ไทย” นำหน้าชื่อกลุ่มชนหรือกลุ่มภาษา ที่มีอยู่ในประเทศ เพื่อต้องการเน้นความเป็นชาติและความเป็นไทย แล้วก็ตาม แต่ก็ยังเรียกกันว่า “ลาวโซ่ง” หรือ “ลาว” ในลักษณะที่ถูกเหยียดหยาม ตั้งแต่โยกย้ายกันมาในครั้งแรก จนถึงปัจจุบันเป็นเวลากว่า 200 ปีแล้ว ปัจจุบันมีคนรู้จักโซ่ง กันมากขึ้น เนื่องจากจากการศึกษาของกลุ่มผู้สนใจ จากการเผยแพร่ของเจ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ โซ่งเอง โดยเรียกกลุ่มชาติพันธุ์นี้ว่าไทยทรงดำ และ ไทยโซ่ง ในลักษณะการยอมรับในความเป็นคนไทยกลุ่มหนึ่งที่มีอัตลักษณ์ควรแก่การชื่นชม จึงให้ชื่องานสังเคราะห์ชิ้นนี้ว่า “กว่าจะได้ชื่อว่าไทย..... มุมมองจากเจ้าของกลุ่มชาติพันธุ์”

วัตถุประสงค์

เพื่อให้เห็นพัฒนาการดำเนินชีวิตของชาวไทยทรงดำ หรือไทยโซ่ง ให้เป็นที่ยอมรับของคนไทยทั่วไปว่า เป็นคนไทยกลุ่มหนึ่งที่มีความสามารถและมีศักดิ์ศรี เช่นเดียวกับคนไทยในประเทศไทย ได้รับการเรียกขาน เรียกชื่อนำหน้า กลุ่มชาติพันธุ์ ว่า “ไทย” อย่างเต็มภาคภูมิ

ขอบเขตเนื้อหาของประเด็นในการสังเคราะห์

1. ประวัติศาสตร์การโยกย้าย และการตั้งถิ่นฐานของไทยโซ่ง
 - เวลา และสาเหตุการอพยพย้ายถิ่น
 - การตั้งถิ่นฐาน, ท่าเลที่ตั้ง และความพึงพอใจในการตั้งถิ่นฐาน
2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและสถานภาพของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยโซ่ง
 - ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์ไทยโซ่ง
3. กระบวนการผสมผสานปะทะสังสรรค์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์กับสังคมไทย
 - ชาวไทยโซ่งมีการสร้างชาติพันธุ์ การปรับเปลี่ยนหรือเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของตนเองอย่างไรในสังคมวัฒนธรรมไทย
4. “กว่าจะได้ชื่อว่าไทย.....” การดิ้นรนของชาวไทยโซ่งหรือนโยบายการผสมกลมกลืนของรัฐ ไทย

วิธีการสังเคราะห์

ในการสังเคราะห์ครั้งนี้ได้ข้อมูลต่างๆจาก 3 ลักษณะ คือ

1. ข้อมูลจากการศึกษาจุลร่วมในงานวิจัยกลุ่มชาติพันธุ์ไทยโซ่งของยูววิจัยในหลายๆพื้นที่ของภาคกลาง
2. ข้อมูลจากเอกสารต่างๆ
3. ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุกลุ่มชาติพันธุ์ไทยโซ่ง
4. ข้อมูลจากจิตสำนึกและประสบการณ์ของตนเองในฐานะที่เป็นเจ้าของกลุ่มชาติพันธุ์

นิยามศัพท์

กลุ่มชาติพันธุ์ หมายถึง กลุ่มคนที่แตกต่างกันทางวัฒนธรรม เช่น กลุ่มชาติพันธุ์ไทย กลุ่มชาติพันธุ์มอญ กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง กลุ่มชาติพันธุ์โซ่ง เป็นต้น ในงานสังเคราะห์ชิ้นนี้หมายถึง กลุ่มชาติพันธุ์โซ่ง

บทสังเคราะห์

การโยกย้าย และการตั้งถิ่นฐานของไทยโซ่ง

จากการศึกษาจากเอกสารและหลักฐานทางประวัติศาสตร์ พอสรุปได้ว่า ไทยโซ่ง เดิมมีถิ่นฐานอยู่บริเวณชายแดนทางใต้ของประเทศจีน แถบมณฑลยูนนาน กวางสี และดงเกีย แถบกลุ่มแม่น้ำดำและแม่น้ำแดง กับทางตอนเหนือของประเทศเวียดนาม จนถึงบริเวณแคว้นสิบสองจุไทย ซึ่งแคว้นนี้ ประกอบไปด้วย เมืองผู้ไทดำ 8 เมือง คือ เมืองแอ่ง (เมืองทันต์) เมืองกวาง เมืองตุง เมืองม่อ เมืองลา เมืองโมะ เมืองกวัด และเมืองซาง โดยมีเมืองแอ่ง (หรือเดียนเบียนฟู) เป็นเมืองศูนย์กลาง และเมืองผู้ไทขาวอีก 4 เมือง คือ เมืองไล เมืองมุน เมืองเจียน และเมืองบาง แคว้นสิบสองจุไทยนี้ ปกครองตนเองอย่างอิสระ เมืองแอ่งนั้น เคยตกอยู่ใต้อำนาจของ ลาว จีน เวียดนาม เจ้าเมืองแอ่งจึงต้องส่งเครื่องบรรณาการไปผูกไมตรีกับ 3 ประเทศนี้ เพื่อป้องกันการรุกรานดินแดน แคว้นสิบสองจุไทยนี้จึงถูกเรียกว่า “เมืองสามส่วยฟ้า” หรือ “เมืองสามฝ่ายฟ้า” ณ ที่นั้น ไทยโซ่ง จะเรียกกลุ่มชาติพันธุ์ตนเองว่า “ไทดำ” หรือ “ผู้ไทดำ” และยังมีผู้เรียกเป็นชื่อต่างๆกันออกไปอีกหลายชื่อ เช่น ไทดำ ผู้ไทดำ ไทยทรงดำ ผู้ไททรงดำ ลาวซ่ง ลาวโซ่ง ไทยโซ่ง ลาวซ่ง ลาวซ่งดำ ลาวทรงดำ ตามถิ่นฐานที่อยู่และลักษณะการแต่งกาย ที่สวมเสื้อสีดำ และเรียกติดปากคนทั่วไปว่าลาวโซ่ง

เวลาและสาเหตุการอพยพย้ายถิ่น

ไทยโซ่งอพยพเคลื่อนย้ายเข้าสู่ประเทศไทยด้วยการถูกกวาดต้อน จากเหตุผลทางการเมือง คือ ความแตกแยกภายในประเทศ และการก่อกบฏต่อราชอาณาจักรไทยและเข้ามาสู่ประเทศไทยในลักษณะ การทำสงครามเป็นส่วนใหญ่ แต่ก็มีบ้างที่เข้ามาในลักษณะสมัครใจ ไทยโซ่งได้โยกย้ายถิ่นฐานเข้ามาอยู่ในประเทศไทยหลายครั้ง ที่สำคัญๆ มี 3 ครั้ง คือ

ครั้งที่ 1 สมัยกรุงธนบุรี ในยุคนั้น ลาวแบ่งออกเป็น 2 อาณาจักร คือหลวงพระบาง (เวียงจันทน์) และจำปาศักดิ์ ซึ่งทั้ง 2 อาณาจักรมักแก่งแย่งช่วงชิงอำนาจกันและกัน ขณะนั้นทางเจ้านครจำปาศักดิ์ได้อ่อนน้อมยอมสวามิภักดิ์กับไทย เมื่อทางหลวงพระบางแก่งแย่งรบกับนครจำปาศักดิ์ ทำให้สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีจัดเครื่องพระทัย ที่เจ้านครเวียงจันทน์หมิ่นพระบรมเดชานุภาพของพระองค์ จึงโปรดเกล้าฯให้ สมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก (ต่อมาคือ รัชกาลที่ 1 แห่งราชวงศ์จักรี) พร้อมด้วยเจ้าพระยาสุรสีห์พิชัยธวัชราชเป็นแม่ทัพ ยกขึ้นไปตีเมืองเวียงจันทน์ และเลยไปตีเมืองล้านช้าง แล้วยังให้กองทัพเมืองหลวงพระบางซึ่งตกเป็นของไทยแล้ว ไปตีเมืองทันต์ เมืองม่วย ซึ่งเมืองทั้งสองเมืองนี้ เป็นเมืองผู้ไทดำ ตั้งอยู่ริมเขตอาณาจักรญวน แล้วกวาดต้อนครอบครัว

ชาวเมืองทั้ง 2 เมืองนี้ ลงมากรุงธนบุรีเป็นจำนวนมาก แล้วโปรดเกล้าฯให้ผู้ไทดำไปตั้งบ้านเรือนอยู่ที่เพชรบุรี

ครั้งที่ 2 สมัยรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ขณะนั้นลาวอยู่ใต้อำนาจของไทยแล้ว รัชกาลที่ 1 ทรงมีนโยบาย จะให้เมืองเวียงจันทน์เป็นศูนย์กลางการควบคุมหัวเมืองลาวทั้งหลาย และพอดีกับช่วงนั้น เมืองพวน เมืองแฉก เอาใจออกห่างไปขึ้นกับญวนซึ่งอยู่ใกล้กัน เจ้าเมืองเวียงจันทน์จึงยกทัพไปตี และกวาดต้อนผู้ไทดำ จาก 2 เมืองนั้น มาเป็นบรรณาการแก่ไทย รัชกาลที่ 1 ก็โปรดเกล้าฯ ให้ผู้ไทดำ ไปอยู่เพชรบุรีอีก ว่ากันว่า ครั้งนี้มาประมาณ 4,000 คน

ครั้งที่ 3 สมัยรัชกาลที่ 3 ช่วงนี้เป็นช่วงที่เกิดสงครามครั้งสำคัญ ระหว่างไทย ลาว เรียก “สงครามกบฏเจ้าอนุวงศ์” เพื่อกอบกู้เอกราชลาวให้เป็นอิสระจากไทย รัชกาลที่ 3 ต้องส่งกองทัพขึ้นไปปราบ แล้วขึ้นไปตีเมืองพวน ที่ไปเข้ากับญวนซึ่งเป็นการสร้างชนวนสงครามระหว่างไทยกับญวน และเลยขึ้นไปตีเมืองแฉกด้วย แล้วกวาดต้อนครอบครัวชาวเมืองพวน และชาวเมืองแฉกลงมาอีก ในครั้งนี้รัชกาลที่ 3 ทรงกำชับให้กวาดต้อนครอบครัว และทรัพย์สินของเมืองเวียงจันทน์ และบรรดาหัวเมืองลาวทั้งหลาย ลงไปกรุงเทพฯ ให้มาก เพื่อจะได้ชดเชยพระราชทรัพย์ที่ใช้ไปในการสงครามและเพื่อให้เกิดความเรียบร้อยในหัวเมืองฝ่ายเหนือ เป็นการตัดความยุ่งยากที่จะเกิดขึ้นตามมาอีก แม้ทัพจึงต้อนครอบครัวชาวเมืองแฉก ซึ่งส่วนมากก็เป็นผู้ไทดำลงมา ประมาณ 10,000 คน แล้วก็โปรดเกล้าฯให้ไปตั้งบ้านเรือนที่เพชรบุรี

ในรัชกาลที่ 3 นี้ ยังมีการยกกองทัพขึ้นไปปราบหัวเมืองทางเหนือลาว อีก 2-3 ครั้ง เพราะหัวเมืองเหล่านั้น เกิดกระด้างกระเดื่องกับหลวงพระบางที่ขึ้นกับไทยบ้าง และเจ้าเมืองหลวงพระบาง กับเจ้าเมืองเวียงจันทน์ เกิดพิพาทกันเองบ้าง เสร็จแล้วก็กวาดต้อนชาวไทดำลงมาทุกครั้ง และโปรดเกล้าฯให้ไปอยู่ที่ เพชรบุรี ทุกครั้งเช่นกัน

ในสมัยรัชกาลที่ 5 พระองค์โปรดเกล้าฯให้ พระยาสุรศักดิ์มนตรี (เจิม แสงชูโต) ยกทัพไปปราบฮ่อในเขตสิบสองจุไทย เมื่อปราบฮ่อได้แล้วก็ยกทัพกลับ พร้อมอพยพครอบครัวผู้ไทดำลงมาอีก และคราวนี้มีชาวไทดำ สมครใจที่จะอพยพมาประเทศไทยด้วยก็มี ดังปรากฏอยู่ในบันทึกของพระยาสุรศักดิ์มนตรี (เจิม แสงชูโต) เมื่อครั้งเป็นผู้แทนประเทศไทย ในกรณีพิพาทเกี่ยวกับดินแดนซึ่ง ได้โต้เถียงกับ ม. ปาวิ ผู้แทนฝ่ายฝรั่งเศส ว่าเมื่อครั้งที่ท่านยกทัพไปปราบฮ่อท่านได้เกณฑ์ชายฉกรรจ์ซึ่งขึ้นไปด้วยหลายร้อยคน พวกเขาได้พบญาติพี่น้องในเมืองแฉก และขอตามมาอยู่เมืองไทยด้วย

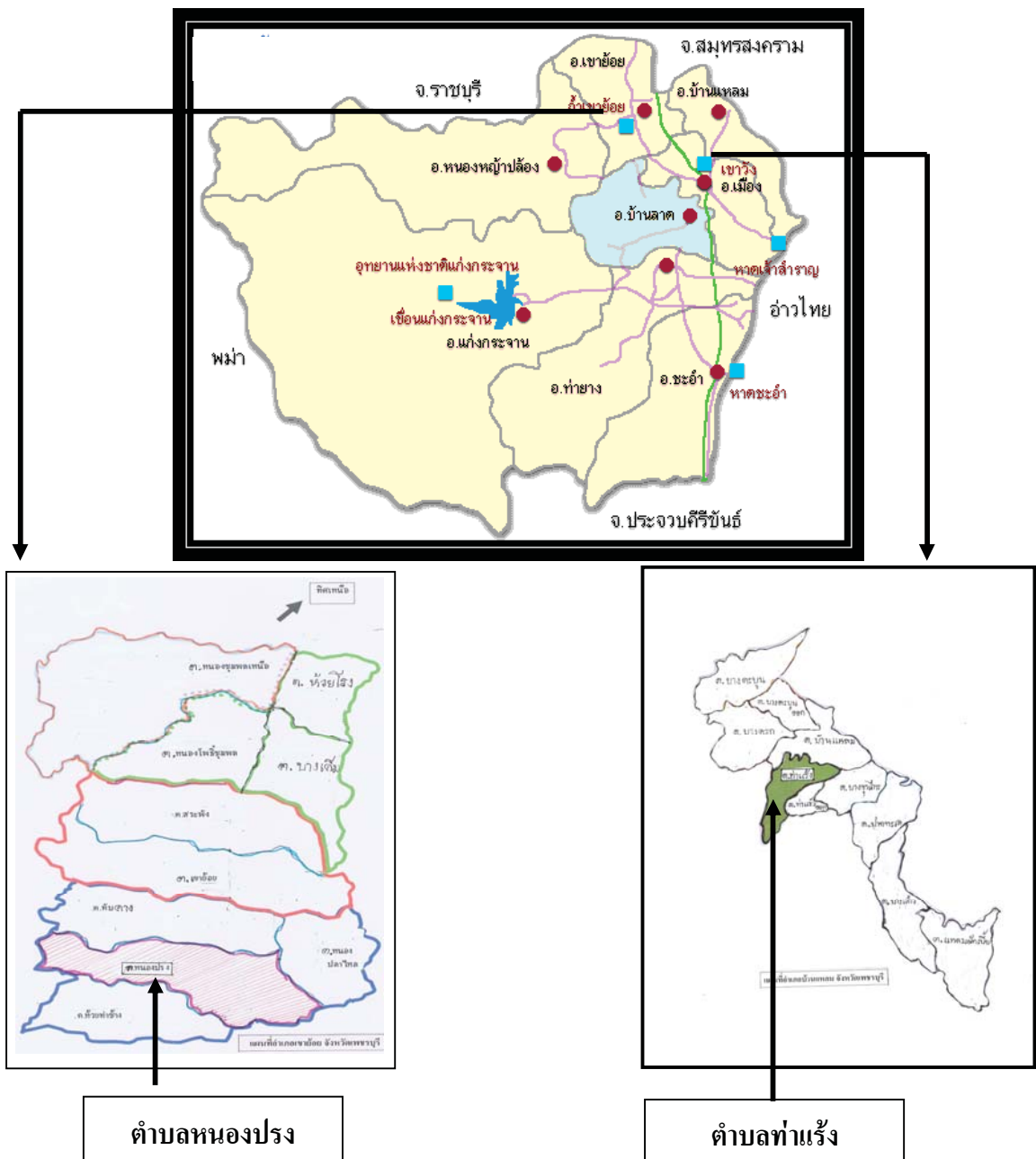
เหตุผลที่กวาดต้อนชาวเมือง ที่เป็นเมืองขึ้นลงมายังเมืองหลวงของไทยนั้น เข้าทำนอง “ตัดกำลังเมืองเดิม เพิ่มกำลังเมืองใหม่” คือต้องการตัดกำลังเมืองเดิมของประเทศที่แพ้สงครามไม่ให้ก่อปัญหาขึ้นมาอีกและเพิ่มพลเมืองเมืองของตน หรือเมืองใหม่หรือเพื่อมา มาทดแทนพลเมืองไทยที่เสียชีวิต เนื่องจากสงคราม โดยเฉพาะสงครามไทยกับพม่า เมื่อปี พ.ศ. 2310 มีการล้มตายกันมาก นับว่า

เป็นการเพิ่มพลเมืองให้มีจำนวนมากพอ เพื่อเป็นกำลังป้องกันเมือง และยังใช้เกณฑ์ไปราชการสงครามอีกด้วย

การตั้งถิ่นฐาน ทำเลที่ตั้ง และความพึงพอใจในการตั้งถิ่นฐาน

ไม่ว่าจะเป็นไทยโซ่งรุ่นไหนก็ตาม เพื่อต้องอพยพเข้ามาเมืองไทย พระมหากษัตริย์ไทยก็โปรดเกล้าฯ ให้มาอยู่ที่เพชรบุรีทั้งสิ้นและแยกกลุ่มกันอยู่เพื่อไม่ให้รวมตัวกันเป็นกลุ่มใหญ่ จนเกินไปป้องกันการแข็งข้อ สาเหตุที่นำมาให้ตั้งถิ่นที่เพชรบุรีอาจเป็นเพราะ เพชรบุรีเป็นเมืองหน้าด่านที่ติดชายแดนพม่า มีการรบกับพม่าอยู่เนืองๆ พลเมืองจะล้มหายไปใน การสงครามเป็นจำนวนมาก จึงต้องมาเพิ่มพลเมืองที่ตรงนี้ และจะได้ให้ผู้ชายไทยโซ่ง ซึ่งแข็งแรง อดทน ออกรบช่วยป้องกันบ้านเมืองของไทยด้วย และอีกเหตุผลหนึ่งเพราะเพชรบุรี มีภูมิประเทศคล้ายคลึงกับบ้านเมืองเดิมของโซ่ง คือเป็นที่ราบสลับที่สูง มีห้วยลำธาร ป่าเขาหลายแห่ง เหมาะแก่การดำรงชีวิตที่เคยชิน ในครั้งแรกปลายสมัยกรุงธนบุรีและต้นกรุงรัตนโกสินทร์นั้น กลุ่มโซ่งมีความพึงพอใจกับทำเลที่ตั้งมาก เพราะถูกนำมาไว้แถบหมู่บ้านหนองปรัง อำเภอยะโฮย และหมู่บ้านป่าตาลหรือบ้านตาล (หมู่บ้านสะพานยี่หน อำเภอมือง ในปัจจุบัน) เนื่องจากลักษณะพื้นที่เหมือนถิ่นฐานเดิมมาก แต่ในการโยกย้ายในสมัยต้นรัชกาลที่ 3 นั้น โปรดเกล้าฯ ให้ไปอยู่ที่ตำบลท่าแร่ อำเภอบ้านแหลม ซึ่งเป็นทำเลที่ตั้งแบบที่ลุ่มติดทะเล กลุ่มไทยโซ่งไม่พึงพอใจกับที่ตรงนี้นัก จึงพากันเดินทางขึ้นไปทางตะวันตก และทางเหนือ แถบตำบลทับตาง ตำบลเขาเยอย อำเภอเขาเยอย ซึ่งจะเป็นที่ราบภูเขา และมีห้วยหนองคลองบึงให้หาปลา และอีกเหตุผลหนึ่งที่ต้องย้ายจากที่เดิมที่มาอยู่ในตอนแรก เพราะแออัด ประชากรไทยโซ่งเพิ่มขึ้น จะจับจองที่ทำมาหากินก็จำกัด เพราะไม่ใช่เจ้าของพื้นที่เดิม จึงโยกย้าย ขยับขยายไปหาที่ทำมาหากินที่ใหม่ ที่เหมาะสมแก่กลุ่มชาติพันธุ์ของตน โซ่งจึงไม่ได้มีอยู่เฉพาะที่อำเภอเขาเยอยเท่านั้น แต่มีอยู่ในต่างตำบล ต่างอำเภอ ต่างจังหวัด อีกทั้งไทยโซ่งรุ่นเก่าที่อพยพมา มีความปรารถนาแรงกล้า จะกลับไปสู่มาตุภูมิเดิมที่จากมา คือเมืองแกลง แคว้นสิบสองจุไทย จึงพยายามรวมสมัครพรรคพวกญาติพี่น้อง เคลื่อนย้าย เดินทางทางเท้าขึ้นไปทางเหนือเรื่อยไป เมื่อถึงฤดูฝนก็หยุดพักทำนา เพื่อเป็นเสบียง แล้วก็เดินทางต่อไป เรื่องความตั้งใจที่จะกลับถิ่นฐานเดิมนี้นี้ จะเห็นได้จากพิธีกรรมในงานศพ คือจะมีพิธีการบอกวิญญาณ(ผู้ทำหน้าที่บอกทางให้ผู้ตาย เรียกว่า “เชือกก”) โดยบอกว่าให้กลับไปเมืองแกลงก่อนไปเฝ้าแกลง แล้วค่อยกลับมาอยู่บ้าน ดังนั้นหลังจากเสียชีวิตไปแล้ว ประมาณ 10-15 วัน ลูกหลานจะทำพิธีรับผีขึ้นเรือน คืออัญเชิญผีบรรพบุรุษผู้ล่วงลับให้มาอยู่ที่บ้าน ในห้องพิเศษที่เรียกว่า ห้อง “กะล่อห้อง” ในพิธีเดียวกันนี้ ยังมีการประดิษฐ์ตัวหงส์ ซึ่งทำด้วยไม้และด้ายจากเส้นไหม เพื่อให้วิญญาณขึ้นกลับไปเมืองแกลง และไปเฝ้าแกลง (แกลง เป็นผีสูงสุดของกลุ่มชาติพันธุ์โซ่ง เชื่อกันว่า เป็นผู้สร้างและควบคุมทุกสิ่งทุกอย่างในโลก เสด็จรโกเศศ

ได้อธิบายว่า แถน แปลว่า ฟ้า ถ้าเป็นบุคคล หมายถึงผู้เป็นใหญ่ในเมืองฟ้า) ในการเดินทางกลับถิ่น
เก่านั้นใช้เวลานานมาก เพราะเดินทางเท้า จนกระทั่งคนเก่ายุคแรกๆ ได้ล้มตายในระหว่างทาง
เดินทาง ลูกหลานก็ไม่สามารถเดินทางไปให้ถึงที่หมายได้ จึงพากันตั้งบ้านเรือนเป็นหลักแหล่งตาม
ระยะทาง เป็นแห่งๆ ไป โดยพวกที่เดินทางไปได้ไกลที่สุดเพียงจังหวัดพิจิตรและจังหวัดพิษณุโลก
เท่านั้น ดังนั้นจึงเห็นไทยโซ่ง มีอยู่ในจังหวัดที่ใกล้เคียงเพชรบุรี และไกลออกไป เช่น ราชบุรี
นครปฐม สุพรรณบุรี กาญจนบุรี นครสวรรค์ พิจิตร พิษณุโลก และเดินทางลงไปทางใต้ก็มีเช่นกัน
คือ ชุมพร สุราษฎร์ธานี เป็นต้น จนถึงปัจจุบัน ไปอยู่ในต่างประเทศกันหลายประเทศแล้วก็มี

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต และสถานภาพของกลุ่มชาติพันธุ์

กลุ่มชาติพันธุ์ไทโซ่งจะมีวิถีชีวิตเป็นอัตลักษณ์ของตนเองโดยเฉพาะไทโซ่งยุคเก่าๆ จะดำเนินชีวิตแบบครบวงจร ตามพื้นฐานปัจจัย 4 ไม่ว่าจะเป็นที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม อาหาร ข้าวของเครื่องใช้ก็หาเองทำเองตั้งแต่ต้นจนสำเร็จ แทบไม่ต้องพึ่งสินค้าในท้องตลาดโดยไม่จำเป็น รู้จักใช้ภูมิปัญญามาสร้างสรรค์ นำธรรมชาติมาประยุกต์ใช้ด้วยการทำขึ้นเอง ตลอดระยะเวลาเกือบ 60 ปีที่ผู้เขียนได้อยู่กับวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม ของกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเอง รวมทั้งการบอกเล่าของปู่ตา ยายนั้น ผู้เขียนได้เห็นความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นมากมาย จนบางสิ่งไม่มีให้เห็นในปัจจุบันอีกแล้ว ทั้งรูปแบบที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม อาหารการกิน ข้าวของเครื่องใช้และวัฒนธรรมประเพณี ซึ่งจะชี้ให้เห็นการเปลี่ยนแปลงดังนี้

ที่อยู่อาศัย ในยุคแรกๆที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยที่เพชรบูรณ์นั้น กลุ่มชาติพันธุ์ไทโซ่งอาศัยอยู่รวมกันเป็นหมู่บ้าน ตั้งบ้านเรือนชิดติดๆ กันแบบพี่น้อง สมัยก่อนจะไม่มีรั้วกัน หรือถ้ามีก็เป็นประเภทไม้รวก ไม้ไผ่ยาวๆ กันแนวนอนเตี้ยๆ พอเป็นเขต แต่ถึงแม้จะปลูกบ้านติดกันก็ไม่ดูแลแออัด เพราะจะมีบริเวณรอบๆบ้านว่างไว้ สำหรับปลูกพืชผักสวนครัวและยังมีลานบ้าน (ที่เรียกว่า ขวง) เชื่อมระหว่างกัน และเป็นที่เล่นของเด็กๆ เป็นที่พักผ่อน พบปะของเพื่อนบ้านหรือเป็นสถานที่เล่นรำแคนของหนุ่มสาวไทโซ่ง และยังมีลานข้าว ของแต่ละบ้าน เอาไว้สำหรับนวดข้าวในฤดูเก็บเกี่ยวอีกด้วย บ้านเรือนก็ปลูกกันเอง โดยการเข้าป่าตัดไม้ ทำไร่ห้วยคาสำหรับมุ่งหลังคาสร้างบ้านโดยการไถ่วานแรงงานเพื่อนบ้านมาช่วยทำ รูปร่างลักษณะของบ้าน หรือ เรือนโซ่ง นั้นจะมีลักษณะเฉพาะตัวที่เด่นชัด เรียกว่า เป็นอัตลักษณ์อย่างหนึ่งของกลุ่มชาติพันธุ์ไทโซ่งที่โดดเด่นคือเมื่อมองในระยะไกล จะเห็นหลังคาสูงชัน มุงด้วยหญ้าคา ทั้งชายคาลงมายาวมาก จนบังฝาบ้านมิด คลุมตัวเรือนไว้ เพื่อป้องกันความหนาวจากลมโกรก ซึ่งเป็นความเคยชิน เพราะถิ่นเดิมที่เมืองแถงนั้นมีอากาศค่อนข้างหนาวมาก หลังคาทางด้านหน้าจั่ว จะมุงโค้งมน ทั้งชายคายาวลงมาเสมอกับชายคาบ้าน เช่นกัน ดูเผินๆ คล้ายกระโจม บางคนบอกว่าคล้ายหลังเต่า (ความเชื่อเรื่องเต่านี้นี้จะมีปรากฏอยู่ในนิทานปรัมปราของกลุ่มชาติพันธุ์ไทโซ่งหลายสำนวน) บนยอดจั่วจะประดับด้วยไม้แกะสลักคล้ายเขากวางเรียกว่า “ขอกูด”

บ้านยุคแรกๆ รูปร่างดั้งเดิม

มีประตูเข้าห้อง แต่ไม่มีช่องหน้าต่าง ส่วนเสานั้นจะเป็น ไม้ยาวทั้งคัน มีง่ามสำหรับวางคานรับน้ำหนักของตัวบ้านได้ พื้นบ้านทำด้วยฟาก โดยเอาไม้ไผ่มาสับให้เป็นชิ้นแฉ่ออกเป็นแผ่นติดกันแทนกระดาน ลักษณะบ้านเรือนแต่เดิมนั้น เป็นแบบเครื่องผูกและเจาะ วัสดุที่ใช้ ส่วนใหญ่เป็นไม้ไผ่ เช่น ฝาบ้าน พื้นบ้าน เครื่องบน (ใช้ไม้ไผ่ขนาดเล็กมัดรวมกันประมาณ 10 ลำ ใช้ทำโครงหลังคา) แม้กระทั่งบันได จะใช้ไม้จริงบ้างในบางส่วน เช่น เสา รอด ช่อ และแม่บันได หลังคาก็มุงด้วยหญ้าคา มีบันไดขึ้นทั้งทางหน้าบ้านและหลังบ้าน ภายในบ้านจะเปิดโล่งและมีห้องพิเศษที่กั้นฝาห้องด้วยไม้ไผ่ขัดแตะหรือฟาก เรียกว่าห้อง “กะลือห้อง” เป็นห้องที่เอาไว้เช่น ให่วีผีเรือน และทำพิธีกรรม บ้านเรือนโง้งจะเป็นชั้นเดียว ใต้ถุนสูง โลงกว้างแต่จะมีเสาหลายต้น บริเวณใต้ถุนใช้ประโยชน์สารพัด ใช้เก็บสิ่งของเครื่องใช้และทำงาน เช่น เป็นที่เก็บฟืน ที่ทอดผ้า ที่เก็บเกวียน เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์เลี้ยงประเภทวัว ควาย หมู เป็ด ไก่ เป็นต้น

ปัจจุบัน บริเวณบ้านจะมีรั้วรอบขอบชิด กันเขตเป็นสัดส่วนของใครของมัน เห็นได้ชัดเจน เป็นไม้รวกขัดแตะแนวตั้งหรือลวดหนามหรือสังกะสีหรือคอนกรีตไปเลย จะเข้าออกพบปะกันก็ไม่สะดวก ประมาณ 60 กว่าปีมานี้เอง โง้งก็ค่อยๆ เปลี่ยนมาปลูกเรือนไม้จริงแบบคนไทยทั่วไป เพราะทนทานกว่า ดูดีกว่าและวัสดุบางอย่างแบบเก่าเริ่มหายาก เช่น พวกไม้ไผ่ หญ้าคา หลังคาจึงเปลี่ยนมาเป็นสังกะสีบ้าง กระเบื้องบ้าง บ้านไหนที่นำแบบบ้านสมัยใหม่ (แบบคนไทย) มาปลูกเป็นหลังแรกๆ ก็จะได้รับ ความชื่นชม เพราะแสดงถึงความมีฐานะ และทันสมัย อิทธิพลของสื่อมวลชนต่างๆ มีส่วนทำให้วัฒนธรรมของรูปแบบบ้านที่อาศัยเปลี่ยนรูปแบบไป เกิดการลอกเลียนแบบตามสังคมในเมือง ยิ่งปัจจุบันรูปแบบบ้านโง้งก็ไม่ต่างจากบ้านของคนไทยเลย เพราะมีรูปร่างสวยงามแปลกตา “หลากหลายสไตล์” ตามรสนิยมของเจ้าของบ้านเรือนโง้งแบบดั้งเดิมนั้นหมดไปแล้ว เขียนจำได้ว่าสมัยเด็กๆ ประมาณ พ.ศ. 2500 ยังเห็นบ้านโง้งแบบดั้งเดิมอยู่บ้าง ทราบว่าบ้านโง้งแบบดั้งเดิมหลังสุดท้ายที่ตำบลหนองปร่ง อำเภอเขาชัย จังหวัดเพชรบุรี เป็นของนายสมัย เจือจาน อยู่บ้านเลขที่ 64 หมู่ 5 ตำบลหนองปร่ง อำเภอเขาชัย จังหวัดเพชรบุรี ไร่ 50 ไร่ประมาณ 50 กว่าปีแล้ว หันมาปลูกเป็นทรงปั้นหยาแทน มีนางเหรียญ จรรยางาม บุตรสะใภ้เป็นเจ้าของบ้านในปัจจุบัน (สัมภาษณ์ นางขง พายยาม และนางเหรียญ จรรยางาม เมื่อวันที่ 2 ตุลาคม 2553)แต่ไม่ว่าจะปลูกบ้านแบบใดก็ตาม ส่วนที่จะต้องมียู่คือห้อง “กะลือห้อง” ซึ่งเป็นห้องที่เอาไว้เช่น ให่วีผีเรือน และทำพิธีกรรมในปัจจุบันบ้านโง้งแบบดั้งเดิมนี้อาจมีให้เห็นบ้างตามศูนย์วัฒนธรรมไทยโง้งที่ปลูกเอาไว้ให้ดูเป็นตัวอย่าง ดังนั้นรูปแบบของบ้านไทยโง้งแทนที่จะเป็นที่อยู่อาศัยจริงก็กลายเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์โง้งไปแล้ว

บ้านยุคที่ 2 ทรงปั้นหยา (เอือนยาด)

บ้านยุคปัจจุบัน รูปแบบสมัยใหม่ทั่วไป

เครื่องนุ่งห่ม และเครื่องอุปโภคบริโภคต่างๆ

กลุ่มชาติพันธุ์โซ่งมีวัฒนธรรมในการแต่งกาย ที่มีลักษณะเฉพาะตนคือ แต่งกายด้วยผ้าสีดำเป็นการสืบทอดจากบรรพบุรุษคือไทดำ (เมืองแดง) นั่นเอง ในสมัยแรกๆ นั้น ต้องผลิตเครื่องนุ่งห่มขึ้นเองทั้งหมด เรียกว่า “ทำกับมือ” กันทีเดียว เริ่มตั้งแต่ปลูกฝ้าย นำมาแกะปั่น มากรอ เป็นเส้นด้าย เส้นฝ้าย ทอเป็นผืนผ้า แล้วตัดเย็บด้วยมือ ให้เป็นเครื่องนุ่งห่ม เครื่องนอนหมอนมุ้ง และเครื่องใช้สอยต่างๆ มาระยะช่วง 50-60 ปีมานี้ ไม่ได้ปลูกคันฝ้ายเพื่อนำมาปั่นเป็นเส้นด้ายใช้ อีกแล้ว แต่จะซื้อจากตลาดที่ทำเป็นเส้นด้ายเอาไว้แล้วมาใช้ทอผ้าได้เลย

วัฒนธรรมการทอผ้านี้ หญิงโซ่งจะถูกฝึกกันมาตั้งแต่เด็กๆ อายุประมาณ 5 ขวบ – วัยรุ่น และเมื่อมีอายุประมาณ 20 ปีขึ้นไป จะเริ่มมีความชำนาญ เป็นการเตรียมความพร้อม ที่จะออกเรือน การทอผ้าในช่วงวัยรุ่นนั้น ยังเป็นสื่อให้ชายหนุ่มได้มาพูดคุยกันฉันท์หนุ่มสาว ดูความอดทนและความประณีตจากการทอผ้า เพื่อหาคู่ที่เหมาะสมจะแต่งงานด้วยต่อไป

ชนิดของเนื้อผ้าก็มีทั้งผ้าฝ้ายธรรมดาและผ้าไหม ผ้าไหมนี้ก็เป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องมีไว้ ก็ต้องปลูกหม่อนเลี้ยงไหมกันเองตามกรรมวิธีการเลี้ยงไหมทั่วไป จนทอออกเป็นผืนเช่นกัน การทอผ้าสำหรับนุ่งห่มนี้เป็นเรื่องจำเป็นที่ต้องทำทุกครัวเรือนเพราะไม่มีการซื้อขาย จะยืมกันใช้ก็ไม่ได้ ประเภทของผ้าที่ผลิตใช้กันพอกล่าวได้ดังนี้

1. ผ้าฝ้ายธรรมดา

เอามาจากฝ้ายที่ปลูกแล้วทอเป็นผืนไว้ มีหน้ากว้างประมาณ 20 นิ้ว สีขาวขุ่นคล้ายผ้าดิบ (เป็นสีธรรมชาติของฝ้าย) แต่เนื้อจะบางกว่าผ้าดิบนิดหน่อย เวลาจะใช้ตัดเย็บเสื้อผ้าต้องนำไปย้อมนิล (นิลหรือต้นคราม) ให้มีสีดำก่อน ไม่นิยมตัดเย็บทั้งสีขาวนั้น แต่จะใส่สีขาวธรรมดาเวลาไว้ทุกข์ให้คนตายเท่านั้น

นอกจากนั้นยังทอเป็นผ้าสไบ (ผ้าเปียว) มีหน้าผากกว้างประมาณ 45 เซนติเมตร ก่อนนำไปใช้ต้องตัดออกให้ยาวประมาณ 2 เมตร และย้อมนิต แล้วนำไปปักที่ชายผ้าทั้ง 2 ชาย เป็นลายต่างๆ เฉพาะของผ้าสไบ เช่น ลายขอกูด ลายหาวาย ลายดอกแปด ลายดอกผักแว่น ลายขาปั่วและลายสายรุ้ง เป็นต้น

2. ผ้าชั้นลาวและผ้าดินชั้น หรือ ดินถุง

ผ้าชั้นลาวนี้บางทีเรียก “ชั้นตา” ทอเป็นผืนยาว ลายทางขวางผ้า ลายทางนั้นมีสีขาวดำ สลับกันแบบตาตัว บางคนเรียกว่าลายแดงไม่มีหน้ากว้างประมาณ 25 นิ้ว ใช้เป็นผ้านุ่งของหญิงเท่านั้น ลาย “ชั้นโซ่ง” จะเรียกว่าลายที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะตัวที่โดดเด่น ของกลุ่มชาติพันธุ์อีกอย่างหนึ่ง

ส่วนผ้าดินชั้น หรือ ดินถุงนั้น ทอไว้สำหรับต่อเชิงชั้นลาวหรือทำขอบฟูกที่นอนหรือทำถุงย่ามโดยเฉพาะซึ่งจะมีสีต่างกันไป แต่ถ้าเป็นเชิงชั้นลาวจะมีลายเหมือนกัน ผ้าชนิดนี้มีหน้าแคบมาก คือ นิ้วครึ่งเท่านั้น แต่จะทอหนาแข็งแรงมาก

4. ผ้าไหม

ผ้าไหมนี้เมื่อได้เส้นไหมแล้วจะทอเป็นผืน และมีสีตามธรรมชาติของไหมที่เลี้ยง (ยังไม่ได้ฟอก) มีหน้ากว้างประมาณ 20 นิ้ว เอาไว้ใช้ในพิธีกรรมต่างๆ เช่น งานศพ งานเซ่นผีเรือน ใช้ทั้งสี่ธรรมชาติ และย้อมเป็นสีต่างๆ เพื่อเอาไว้เย็บปะ ปักแซมเป็นลวดลายในงานฝีมือต่างๆ เช่น หน้าหมอนลาว (มีชื่อลายดอกต่างๆมากมาย) ปลอกหมอนและที่เป็นเส้นไหมที่ยังไม่ได้ทอ เพื่อเอาไว้เย็บและเป็นเส้นยืนในการทำผ้าชั้นลาวด้วย (ผ้าชั้นลาวนั้น ถ้ามีด้ายเส้นยืนเป็นไหม จะสวยกว่าฝ้ายธรรมดา)

นอกจากนั้นยังมีการกรอฝ้ายเก็บไว้เป็นเส้นด้ายสำหรับเย็บเครื่องนุ่งห่มต่างๆ อุปกรณ์ที่จะผลิตเครื่องนุ่งห่มก็ต้องทำเองทั้งหมด เช่น ในกรอผ้า ที่ปั่นผ้า ก็ทอผ้า ฯลฯ ที่จำเป็นต้องซื้อคงเป็นเข็มและกรรไกร (สมัยก่อนจะตีเหล็กเอาเอง) ในการเย็บของใช้นี้ จะเย็บด้วยมือทั้งสิ้น ส่วนจักรเย็บผ้า นั้น เพิ่งเข้ามามีบทบาทในราวสงครามโลกครั้งที่ 2 นี้เอง (ประมาณปี พ.ศ. 2485)

กลุ่มชาติพันธุ์โซ่งจะมีวัฒนธรรมในการแต่งกายทั้งหญิงและชาย มีเสื้อผ้าสวมใส่หลายประเภทหลายรูป ตามโอกาส ทั้งที่ใช้ในชีวิตประจำวันและในพิธีกรรมต่างๆ เช่น เสื้อฮี เสื้อไท เสื้อก้อม เสื้อหงเหง เสื้อตัก เสื้อแขนน้อย กางเกงขายาว กางเกงขาสั้นและผ้าซิ่น

นอกจากการทอผ้าเพื่อเอาไว้ตัดเย็บเป็นเครื่องนุ่งห่มแล้ว ยังมีศิลปหัตถกรรมของหญิงโซ่งประเภทการฝีมือ เย็บปักถักร้อยด้วยเศษผ้า เย็บประดิษฐ์ให้เป็นลายดอกไม้ต่างๆ เอาไว้ตกแต่งปักแซมเสื้อผ้า ที่นอน หมอน มุ้ง กระเป๋าคาดเอวของผู้ชาย (เรียกว่า หลวม) ลายดอกไม้เหล่านี้มีมากมาย

ล้วนสวยงาม มีชื่อเรียกต่าง ๆ กัน เช่น ลายดอกมะลิ ดอกพรม ดอกน้ำเต้า ดอกแก้ว ดอกจัน ดอกพิกุล ดาวกระจาย ดอกบัวขาแก้ว เป็นต้น

ส่วนเครื่องอุปโภคอื่นๆ เป็นต้นว่า เครื่องเรือน เครื่องใช้สอยส่วนตัว อุปกรณ์ทำมาหากินเช่น เสื้อผ้า หมวก เปล กระเป๋าย่าม รองเท้า พัด กระเชือก (ตะกร้าสานใส่ของโหวงโดยเฉพาะ) ม้อง (ครกกระเดื่อง) กระด้งไม้ไผ่ กระด้งเถาข้าว (กระด้งทำด้วยไม้ไผ่ใช้รองรับข้าวเหนียวตอนที่นึ่งสุกก่อนที่จะใส่ลงกล่อ่งข้าว) กระบุง กระจาด เสิ่ง (ตะแกรงตาถี่สำหรับร่อนข้าวสาร) กล่อ่งข้าวเหนียวแห สวิง ไซ ข้อง ไถ เชือก เกวียน ฯลฯ ล้วนแต่ทำขึ้นเองทั้งสิ้น ทำจากไม้ จากหนังสัตว์ ซึ่งอาจหาจากป่าหรือปลูกขึ้นเองบ้าง ยกเว้นของที่เป็เหล็กหรืออะลูมิเนียมประเภทอาวุธต่างๆ หรือหม้อ กระทะที่ต้องหาซื้อเอามั่ง

หัตถกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์โหวงที่เด่นชัดที่สุดมี 2 ประเภท คือ เสื้อผ้าและเครื่องจักสานซึ่งในเรื่องการทำของใช้นี้ ถ้าเป็นประเภทชุด ถาก ดอก ฟัน ผูก ฟันเชือกหรือจักสานจะเป็นงานของผู้ชาย ผู้ชายไทยโหวงจึงมีฝีมือในงานช่างไม้กันแทบทุกคนเพราะต้องทำใช้ขึ้นเอง ตั้งแต่จักดอกเป็นไม้จิ้มฟันยันถึงสร้างบ้านเรือนกันทีเดียว ไทยโหวงจะมีความสัมพันธ์กับไม้ไผ่มาแต่ต้นใช้สร้างบ้าน ทำเครื่องใช้ ทำเครื่องจักสาน แต่ถ้าเป็นประเภทเย็บ ปัก หรือให้อาหารสัตว์ประเภทหมู เป็ด ไก่ หมา แมวจะเป็นงานของผู้หญิง ยกเว้นการให้อาหารแก่สัตว์ใหญ่ประเภทวัว ควาย กลับเป็นผู้ชาย เพราะเป็นงานหนักต้องใช้กำลัง และความแข็งแรง

ปัจจุบันหนุ่มสาวรุ่นใหม่ไม่สนใจเรื่องทอผ้าหรือการฝีมือแบบเดิมๆ อีกแล้ว ไม่เห็นคุณค่าที่จะสืบสานต่อ เมื่อไม่ฝึกก็ไม่รู้วิธีทำและทำไม่ได้ นอกจากผู้สูงวัย ที่ยังต้องทำไว้ใช้เอง และเอาไว้ใช้ในพิธีกรรมเท่านั้น หรือที่ทำก็เพราะเป็นอาชีพคือทำไว้ขายให้ผู้สนใจ ทั้งเป็นรายบุคคลและเป็นกลุ่มแม่บ้าน สาเหตุที่ไม่ทำกันเพราะหนุ่มสาวต้องไปเรียนหนังสือหรือทำงานนอกบ้าน เช่นทำงานโรงงานหรือทำงานตามที่ร้านเรียนมา และเมื่อการคมนาคมสะดวกขึ้นทำให้เดินทางได้รวดเร็ว การสื่อสารเข้าถึงรู้เหตุการณ์ภายนอกได้รวดเร็ว อยากเลียนแบบตามสมัยนิยม มิให้เลือกหลายรูปแบบตามความพอใจของตน สะดวกสบายและราคาไม่แพง บางคนอายุที่จะสวมใส่เสื้อผ้าแบบโหวงที่มีสีดำ และลักษณะแปลกๆ ถูกคนภายนอกมองอย่างแปลกแยกและดูถูก ข้อสำคัญคือทั้งเสื้อผ้าและงานฝีมือต่างๆ เป็นงานที่ใช้เวลาและมีขั้นตอนที่ซับซ้อน แม้จะมีศูนย์ฝึกอาชีพเพื่อสอนการทอผ้าให้ แต่ก็ไม่ได้รับการสนใจ เท่าที่ควร อุปกรณ์เครื่องใช้อื่นๆ ในการดำรงชีพ ประเภทจักสานก็หันไปพึ่งพาอุปกรณ์ที่เป็นพลาสติกแทนเพราะหาซื้อง่าย ทนทาน ราคาไม่แพงเช่นกัน

อาหารการกิน

ที่ว่ากันว่า “เรื่องกินเรื่องใหญ่ เรื่องตายเรื่องเล็ก” นั้น สำหรับไทยโง่งแล้วเห็นจะ “เรื่องกินไม่ใหญ่ เรื่องตายไม่เล็ก” เสียมากกว่าเพราะเวลาตายนั้นจะมีพิธีกรรมกันมากมายเป็นเรื่องใหญ่จริงๆ เป็นเรื่องที่ไม่ทำไม่ได้ แต่เรื่องกินกลับง่าย กินพอให้อิ่ม โดยไม่ยึดหลักโภชนาการใดๆ ทั้งสิ้น แต่ก็ไม่มีใครเป็นโรคขาดสารอาหาร เพราะมีธาตุอาหารตามธรรมชาติที่สมบูรณ์มากในยุคแรกๆ

ข้าว เป็นอาหารหลัก ปลุกกินกันเองทั้งข้าวเจ้าและข้าวเหนียว เมื่อก่อนต้องซ้อมข้าวด้วยมือและครกกระเดื่อง เรื่องนี้นับว่าได้สารอาหารที่อุดมไปด้วยวิตามินโดยไม่รู้ตัวส่วนที่เหลือเป็นรำและปลายข้าวก็นำไปเลี้ยงหมู เป็ด ไก่ได้อีก ต่อมาหลังปี พ.ศ. 2500 เริ่มมีโรงสีขนาดเล็กแบบครอบครัวกันบ้าง ชาวบ้านก็จะหาข้าวเปลือกจากบ้านไปสีครั้งละหาบ (2 กระบุงประมาณ 2 ถัง) เจ้าของโรงสีจะได้ค่าจ้างเป็นรำและปลายข้าว แต่ถ้าใครอยากได้รำไปเลี้ยงหมูเลี้ยงไก่ ก็ต้องซื้อกลับคืนโดยดวงเป็นถึง โง่งนิยมรับประทานข้าวเหนียวมากกว่าเป็นข้าวเจ้า อาจเป็นเพราะอึดทนและง่ายต่อการเก็บ คือจะเก็บใส่กระสอบหรือถ่วงข้าวและยังง่ายต่อการพกพาพกห่อ เช่น ห่อข้าวไปไร่ไปนา เข้าป่าหรือไปทำงานอื่นๆ ที่ไกลบ้าน นอกจากนั้นยังไม่ยุ่งยาก ในการหาภาชนะใส่เวลาจะรับประทานอีกด้วย เพราะไม่ต้องพกใส่จาน เพียงปั้นออกจากถ่วงมาถือไว้ได้เลยด้วยความชำนาญเป็นพิเศษและจะไม่ประอะเปื้อนติดมือเด็ดขาด อาหารอื่นๆ นั้นไม่ว่าจะเป็นของสดของแห้งก็หาทำ หาเก็บ เลี้ยงหรือปลุกกันไว้เองทั้งสิ้น ไม่ต้องเสียเงินซื้อเลย เช่น พืชผักต่างๆ ก็เก็บกันตามริมรั้วที่ขึ้นเอง หรือที่ปลูกไว้กินท้ายสวนหลังบ้านของแต่ละบ้านซึ่งเป็นพวกผักสวนครัวตามฤดูกาล เช่น บวบ ฟักแฟง ฟักทอง น้ำเต้า มะระ แตงต่างๆ เผือก มัน ผักต่างๆ เช่น ชะอม ตำลึง สะเดา กระถิน ดอกแค ผักเสี้ยน ฯลฯ และยังมีพืชผักจากป่าอีก เช่น ผักหวาน หน่อไม้ เรียกว่าอุดมสมบูรณ์มาก โดยเฉพาะหน่อไม้นั้นนอกจากจะรับประทานสดแล้ว ยังทำเก็บไว้เป็นของแห้งหรือดองเอาไว้รับประทานได้ซนปี นับเป็นอาหารหลักอีกชนิดหนึ่งที่โง่งทุกบ้านต้องคงใส่ให้เอาไว้ เพราะเป็นอาหารที่ต้องใช้ในพิธีกรรมด้วย ต้นไม้ยืนต้น ที่ปลูกกันไว้เป็นอาหารก็มี มะม่วง มะขาม มะละกอ มะรุม ฝรั่ง มะยม ใผ่ มะพร้าว ตาล (ส่วนใหญ่จะขึ้นเอง) ซึ่งเก็บผลรับประทานได้ตลอดปีทั้งสดและแห้ง อย่างเช่นมะขามสุก ก็จะทำเป็นมะขามเปียก ใส่ให้เอาไว้ทุกครัวเรือน

อาหารประเภทเป็นสัตว์ ก็หาจากป่าบ้าง จากน้ำในนาบ้าง ในหนองน้ำบ้าง ประเภทนก ปู ปลา กุ้ง หอย การจับสัตว์น้ำในหนองคลองบึงนั้น เป็นงานถนัดนัก เป็นวิถีชีวิตที่ขาดไม่ได้เช่นกัน ส่วนสัตว์ใหญ่ เช่น ควาย วัว หมู ไก่ จะได้รับประทานก็ตอนที่ทำใช้ในพิธีกรรมบางอย่าง เช่น งานเส่นเรือน งานแต่งงาน อาหารอีกชนิดหนึ่งที่ทุกครัวเรือนต้องมี คือ ปลา ร้า ทำจากปลาเล็ก ปลาน้อยหมักใส่ไหเอาไว้ปีละหลายไห เพื่อใช้ปรุงรสแทนน้ำปลา ยังทำน้ำพริกปลาร้า กินกับผักต่างๆ อีกด้วย

อาหารแห้งอีกอย่างหนึ่งคือน้ำตาล ทำจากต้นตาลที่ขึ้นที่นาของใครของมัน การทำน้ำตาลนี้คงได้รับอิทธิพลจากคนเมืองเพชรดั้งเดิม เพราะกรรมวิธีในการทำคล้ายกันแต่จะทำรวมกันหลายบ้านแล้วแบ่งกัน เก็บใส่ไหหรือโอ่งเล็กเอาไว้ ถ้าได้มากก็ขายเสียบ้าง ที่ต้องซื้อจริงๆ ก็คือเกลือ เพื่อเอาไว้หมักปลาร้า ทำกะปิ กุ้ง ทำปลาเค็ม แต่จะออกมาในรูปของการแลกเปลี่ยน คือเอาข้าวเปลือกมาแลกเกลือจากพ่อค้าที่นำเกลือเข้าไปเร่ขาย อาหารที่นิยมรับประทานกันในชีวิตประจำวัน คือ แกงป่าปลาเล็กปลาน้อย หรือกบเขียว แกงส้มมะละกอ แกงหน่อไม้ดอง แกงผำ (ลูกแหง) แกงหยวก แกงบอน แกงหน่อไม้ใบย่านาง แกงหัวตาล ยำเตา ผักจู้บ(ยำผักต้ม) แจ่ว แจ่วคั่ว นอกจากนั้นยังมีอาหารเฉพาะในพิธีกรรมต่างๆ อีกด้วย เช่น อาหารเฉพาะพิธีเสนเรือน พิธีแต่งงาน พิธีศพ พิธีเลี้ยงดง เป็นต้น

ปัจจุบัน อาหารการกินนั้นก็เหมือนกับคนไทยทั่วไป แม้ยังมีอาชีพทำนา ทำไร่แต่จะทำเพื่อขายข้าวเปลือกเสียมากกว่ามาถึงปัจจุบันนี้ไม่มีใครซื้อข้าวกินเองแล้ว แต่ยังมีการเอาข้าวเปลือกไปสีที่โรงสีอยู่ข้างหรือนำไปแลกเปลี่ยนเป็นข้าวสารบ้าง หรือบางบ้านก็ซื้อข้าวสารจากร้านค้าไปเลย แม้แต่หน่อไม้ดอง และปลาร้า บางบ้านก็ไม่ได้ทำเองแล้ว เมื่อต้องใช้ใช้ในพิธีกรรมหรือปรุงอาหารก็ต้องไปซื้อหาซื้อเอาหรือไม่ก็ซื้ออาหารสำเร็จรูปมาเลย อาหารที่ต้องใช้ในพิธีกรรมนั้นยุ่งยากมาก โดยเฉพาะพิธีเสนเรือน ปัจจุบันมีผู้จัดบริการเบ็ดเสร็จทุกอย่าง ครอบคลุมตามพิธี ราคาขึ้นอยู่กับแขกที่จะต้องต้อนรับ มีบริการอุปกรณ์ด้วยชาวดอย ถ้าเจ้าภาพต้องการ ส่วนพวกผลไม้ยัดดินหรือผักสวนครัวพวกมะม่วง มะขามและมะขามเปียก ก็ต้องซื้อหามารับประทานกันแล้ว เพราะไม่ได้ปลูก ครั้นจะไปขอของบ้านอื่นก็เกรงใจ เนื่องจากบางบ้านนั้นปลูกเอาไว้ขาย เช่น ผักลิ้นเืองเก็บดองขาย พริก กระเพรา โหระพา ใบมะขามอ่อนและตำลึงก็ปลูกขาย

ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

กระแสการเปลี่ยนแปลง ทางเศรษฐกิจและสังคม เกิดขึ้นรวดเร็วมากในช่วงเวลา 40 ปี (ประมาณพ.ศ.2510) ที่ผ่านมา ปัจจัยสำคัญที่สุดในการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและสถานภาพของกลุ่มชาติพันธุ์ไทโซ่งคือ กาลเวลาและสิ่งแวดล้อม ทั้งภายในและภายนอก ซึ่งพอจำแนกได้ดังนี้

1. ด้านเศรษฐกิจ

ไทยโซ่งมีอาชีพทำนาเป็นหลัก และทำปีละครั้งตามฤดูกาลเพื่อเก็บไว้เป็นอาหารและใช้แลกเปลี่ยนของอื่นแทนเงิน อยู่กันเป็นครอบครัวใหญ่และช่วยกันประกอบอาชีพทำนาทุกคน สมัยก่อนไม่ค่อยมีรายจ่าย ได้ข้าวมากก็ขายไปบ้าง เก็บเงินไว้ใช้ยามจำเป็น บางบ้านขยันทำนาได้ข้าวมากขายได้เงินมากจนเป็นเศรษฐีไปเลยก็มี ช่วงประมาณ 40 ปีที่ผ่านมา (ประมาณ พ.ศ.2510) ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล เพราะตัดไม้ทำลายป่ากันมาก ทำให้ผลผลิตข้าวลดลง ราคาผันผวน

พืชผลทางการเกษตรอื่นๆตกต่ำ อีกทั้งปฏุนและยามาแมลงแพงขึ้นตามราคาน้ำมัน การจับจ่ายใช้สอยมีมากขึ้นตามกาลเวลา ทำให้ชาวบ้านหันไปทำงานอื่นนอกชุมชนมากขึ้น เพราะต้องดิ้นรนหารายได้มาใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ทั้งให้คนแก่และเด็กอยู่บ้าน วิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์หยุดชะงักและเปลี่ยนไป ปัจจุบันการทำนาทำไร่นั้นทำเพื่อการค้าไปแล้ว คือทำเพื่อขาย หรือนโยบายการเมืองสมัยหนึ่งที่ผันเงินสู่ชนบท เกิดการจ้างแรงงานชาวบ้าน เพิ่มอาชีพรับจ้างเกิดขึ้นหรือปัจจุบัน นโยบายแบบประชานิยมมีการจัดสรรเงินทุนในการลงทุนให้ชาวบ้านทำอาชีพใหม่ๆขึ้น เช่น การเลี้ยงกบในบ่อปูน การเพาะเห็ดต่างๆ เป็นต้น

อีกสิ่งหนึ่งที่เกิดขึ้นคือ โรงงานอุตสาหกรรมในบางพื้นที่ที่เป็นเขตอนุญาต เช่น พื้นที่ของอำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี มีโรงงานเกิดขึ้นหลายแห่ง ชาวบ้านก็เข้าทำงานได้ง่ายขึ้นหางานหาเงินได้คล่องขึ้น ไม่ต้องทำงานในบ้านเหมือนแต่ก่อน แต่การมีโรงงานก็ก่อให้เกิดมลภาวะนอกจากอากาศไม่บริสุทธิ์แล้ว พวกน้ำดื่มที่บูดจากบ่อและน้ำฝนก็ดื่มไม่ได้ เพราะมลภาวะจากโรงงานดังกล่าว คนในชุมชนก็ต้องหันไปดื่มน้ำประปาหรือจับจ่าย ชื่อน้ำดื่มยี่ห้อต่างๆ ตามท้องตลาดมาดื่ม

นอกจากนั้นยังเกิดงานบริการต่างๆขึ้นในกลุ่มชาติพันธุ์เหมือนภายนอก เช่นร้านเสริมสวย ร้านตัดเสื้อผ้า ร้านอาหารและการผลิตงานศิลปหัตถกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ เพื่อจำหน่ายเป็นของฝากแก่คนต่างถิ่นที่สนใจ เช่น ผ้าทอชนิดต่างๆ และการกลึงผลิตภัณฑ์ไม้ตาล

2. ด้านการเมือง

นโยบายทางการเมืองมีส่วนทำให้วิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์เปลี่ยนแปลง เพราะประชาชนต้องปฏิบัติตาม ไทยโซ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่รักสงบ เชื่อฟัง และพร้อมที่จะทำตามผู้นำ ปฏิบัติตามกฎหมาย ตามระเบียบการปกครองของรัฐเสมอมา ไม่มีปากเสียงหรือออกความคิดเห็นใดๆ เพราะกลัวผิด เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ไทยโซ่งก็ได้รับสิทธิเสรีภาพเช่นเดียวกับคนไทยทั่วไป แต่ปัจจุบันชาวไทยโซ่งได้รับการศึกษา มีความรู้ความสามารถ มีความรู้ทางการเมือง ชาวบ้านเองก็กล้าคิดกล้าคัดค้านหรือสนับสนุน มีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นใช้สิทธิออกเสียงเพื่อให้เกิดผลดีแก่ตนและส่วนรวม เมื่อมีการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น บางคนเป็นผู้นำท้องถิ่น คอยปกป้องดูแลชุมชนให้เกิดความสงบและเป็นไปตามนโยบายของรัฐ ก็ต้องจัดระเบียบแบบสังคมไทย ซึ่งบางครั้งก็ตรงข้ามกับวิถีชีวิตแบบเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์

3. การศึกษา ไทยโซ่งยุคแรกๆจะได้รับการสั่งสอนจากพ่อแม่ ญาติพี่น้องในการดำเนินชีวิตเท่านั้น ไม่มีการเรียนหนังสือ แต่จะมีคนอ่านและเขียนหนังสือภาษาโซ่งได้ เฉพาะที่เป็นเรื่องราวที่ต้องใช้ในการทำพิธีกรรมต่างๆ และในคำรายา ซึ่งติดตัวกันมาตั้งแต่พอพยโยกย้าย มีการฝึกสอนให้อ่านเขียนกันบ้างให้แก่ผู้สืบทอด ด้านพิธีกรรมและคำรายาบ้างเท่านั้น และเมื่อมานับถือ

ศาสนาพุทธ ได้บวชเรียนก็ได้ศึกษาธรรมวินัยจากวัดแบบคนไทย ในปี พ.ศ. 2464 สมัยรัชกาลที่ 6 มีพระราชบัญญัติ เรื่องการศึกษาภาคบังคับ คนโง่รุ่นใหม่ต้องเข้าเรียนหนังสือไทย ใช้ภาษาไทย กลางในโรงเรียน ตามระเบียบบังคับของรัฐบาลไทย ประจวบกับพ่อแม่ในปัจจุบันเห็นความสำคัญของการศึกษา มีการสนับสนุนให้ลูกหลานเรียนในระบบโรงเรียนเต็มที่ อีกทั้งฐานะก็ดีขึ้น แต่ถ้าครอบครัวไหนฐานะไม่ค่อยดีนัก ก็ให้บุตรหลานเรียนเพียงภาคบังคับ แล้วออกมาทำงานช่วยครอบครัว หรือ รับจ้างทั่วไป คุณแม่ของผู้เขียนเคยเล่าให้ฟังว่า ย้อนไปประมาณ 80 ปีก่อน (ประมาณ พ.ศ. 2470) เด็กโง่สมัยนั้นเรียนจบชั้นประถมปีที่ 4 ตามภาคบังคับกันน้อยมาก ส่วนใหญ่จะมาเข้าเรียนเพียงชั้นประถมปีที่ 1,2 เท่านั้นก็ออกไปช่วยทางบ้านทำนา ที่ได้เรียนต่อชั้นสูงขึ้นมีน้อย ที่ตำบลหนองปร่ง อำเภอยะย้อย จังหวัดเพชรบุรี นับได้เพียง 5 คนเท่านั้น และประกอบอาชีพเป็นครู มาถึงสมัยของผู้เขียนเองเมื่อประมาณ 60 ปีมาแล้ว (ประมาณ พ.ศ. 2490) จึงได้เรียนกันเต็มรูปแบบจริงๆ และเรียนต่อในชั้นที่สูงขึ้นจากระบบการศึกษาทำให้ไทยโง่รุ่นใหม่มีความรู้ในวิทยาการ ทักษะ ทักษะคิด เพื่อใช้ประกอบสัมมาอาชีพต่อไป มีความรู้ความเข้าใจ ในเหตุการณ์ต่างๆ รู้จักโลกภายนอกมากขึ้น และสามารถนำความรู้ที่นำมาพัฒนาวิถีชีวิตในเชิงวิทยาศาสตร์มากขึ้น เกิดสิ่งใหม่ๆ ตามมาอีกมากมาย ในปัจจุบันไทยโง่หลายคน ได้รับการการศึกษาสูงขึ้น จบปริญญาตรี ปริญญาโท ปริญญาเอก ในหลากหลายสาขา รู้จักนำความรู้ไปปรับปรุงปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตเดิมๆ บางอย่างให้ทันสมัยขึ้น เกิดประโยชน์ต่อตนเองและชุมชน วิถีชีวิตเดิมๆก็เปลี่ยนไปด้วย

4. การคมนาคม

ไทยโง่ในยุคแรกเดินทางไปในที่ต่างๆทางเท้าเท่านั้น หรือถ้าต้องขนของหนักจะใช้เกวียนบรรทุก เมื่อมีความเจริญทางคมนาคม มีการตัดถนนผ่านชุมชนหรือตัดเข้าไปในหมู่บ้าน ทำให้การเดินทางติดต่อสะดวกและรวดเร็วขึ้น ลักษณะการเดินทางกลายมาเป็นการขึ้นรถโดยสารหรือมีพาหนะเป็นของตนเอง เมื่อการคมนาคมสะดวกการติดต่อกันก็มีมากขึ้นทำให้รู้สิ่งใหม่จากภายนอกมากขึ้น สามารถนำสิ่งต่างๆจากภายนอกเข้าถึงชุมชนได้ง่ายดาย เช่น การค้าขายของแม่ค้าจากที่อื่นหรือการเข้ามาเผยแพร่วัฒนธรรมของคนต่างถิ่น หรือการนำเข้าสิ่งของต่างๆแบบสมัยใหม่ของคนในกลุ่มชาติพันธุ์เอง ก่อให้เกิดพฤติกรรมใหม่ๆในกลุ่มชาติพันธุ์ เมื่อมีความเจริญทางคมนาคมก็ย่อมมีความเจริญทางด้านวัตถุตามมา ทักษะคิดและค่านิยมก็เปลี่ยนตามไปด้วย

5. การสื่อสาร และเทคโนโลยี

การสื่อสารทุกรูปแบบ ตามกระแสโลกาภิวัตน์ ในลักษณะไร้พรมแดน มีอิทธิพลต่อความเป็นอยู่ของไทยโง่อย่างต่อเนื่อง ในยุคแรกๆการติดต่อสื่อสารกันต้องเดินทางไปหากันเองทั้งระยะใกล้และระยะไกล หรือใช้วิธีบอกต่อกันไปเท่านั้น ในช่วงอายุของผู้เขียนได้เห็นการเปลี่ยนแปลงถึง 3 ลักษณะ คือ

ในช่วงประมาณ 50 ปีก่อนนั้น (ประมาณ พ.ศ. 2500) ระบบการสื่อสารและเทคโนโลยียังล้าสมัย ผู้นำหมู่บ้านจะรับข่าวสารจากภายนอกมาบอกแก่ลูกบ้านเองหรือติดต่อกันทางจดหมาย โทรเลข สื่อจากสิ่งพิมพ์ประเภทวารสารและหนังสือพิมพ์หรือวิทยุ มีเครื่องกระจายเสียงบอกข่าวจากวัดบ้างในบางโอกาส หรือการประกาศโฆษณาสินค้าในรูปแบบมีรถมาเร่ขาย เช่น ขายน้ำปลา ขยายพร้อมฉายหนังกลางแปลงให้ดู

ในช่วงประมาณ 15-20 ปีมานี้ (ประมาณ พ.ศ. 2530-2535) มีระบบการสื่อสารสมัยใหม่เพิ่มขึ้นมา คือติดต่อกันทางโทรศัพท์ โทรทัศน์ เครื่องเล่นแถบบันทึกเสียง เครื่องเล่นวีดิทัศน์ มีระบบของไปรษณีย์ที่ทันสมัยให้ติดต่อรวดเร็วขึ้น มีระบบส่งข้อความลงเครื่องติดตามตัว (เพจเจอร์) และล่าสุดมีการสื่อสารและเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาก ติดต่อกันได้ทั่วโลกในระบบการสื่อสารแบบไร้สาย จากโทรศัพท์เคลื่อนที่ ส่งจดหมายอิเล็กทรอนิกส์หรือพูดคุยโต้ตอบกันผ่านทาง “เว็บแคม” ได้เห็นหน้ากันอย่างใกล้ชิด แม้จะอยู่ไกลกันสักเพียงใดก็ตาม มีเครื่องฉายแผ่นบันทึกเสียง แผ่นบันทึกภาพ ส่งผลให้เกิดทั้งประโยชน์และโทษตามมา พฤติกรรมการอยู่ร่วมกันอย่างเอื้ออาทร ผูกพันแบบเดิมหายไป ภาษาที่ใช้ก็เปลี่ยนไป มีการหลอกลวงกันอีกด้วย

6. ด้านศาสนา และวัฒนธรรม

ไทยโซ่งเดิมจะนับถือผี และขวัญ ซึ่งเป็นความเชื่อมาแต่บรรพบุรุษและมีพิธีกรรมเกี่ยวกับผีมากมาย เชื่อว่าผีจะคลั่งคลั่งคลั่งให้ชีวิตของคนแปรผันไปตามความพอใจของผีได้ ผีมีหลายประเภท ได้แก่ ผีแถน ผีฟ้า ผีบ้านผีเมือง ผีป่าผีเขาและผีอื่นๆ รวมทั้งผีบรรพบุรุษ เมื่อโซ่งอพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทย ระยะแรกๆ ยังคงยึดถือความเชื่อดั้งเดิมอยู่ แต่มาเห็นการนับถือศาสนาพุทธก็ปฏิบัติตาม มีการบวชเรียนเมื่อครบอายุบวช ชายไทยโซ่งได้รับการศึกษาจากวัดมาก่อนและเข้าเรียนในระบบโรงเรียนตามกฎหมายไทย พระสงฆ์ที่เป็นเจ้าอาวาสวัดในชุมชนโซ่งในยุคแรกๆ ต้องเป็นชายโซ่งเท่านั้น มาถึงปัจจุบันกลุ่มชาติพันธุ์โซ่งก็ประพฤติปฏิบัติตนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี อย่างคนไทยทั่วไป คือ ไส้บาตร ทำบุญ ไขว้พระ ในวันพระและวันสำคัญทางศาสนา และนำพิธีทางพุทธศาสนา มาร่วมกับพิธีกรรมของตนเองตามโอกาส ปัจจุบันวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์โซ่ง เกี่ยวกับการกินอยู่ การเกิด การตาย การแต่งงาน การขึ้นบ้านใหม่ เปลี่ยนไปค่อนข้างมากและที่เลิกกันไปแล้วก็คือ การสร้างบ้านเรือนแบบดั้งเดิมและการลงขวง เล่นรำแคน เพื่อหาคู่ของหนุ่มสาว นอกจากนั้นยังมีอิสระในการเลือกนับถือศาสนาใดๆ ก็ได้ ในช่วงที่ผู้เขียนเป็นเด็กประมาณ 50 ปีที่แล้ว มีการเข้าไปเผยแพร่ศาสนาคริสต์ในชุมชน และมีต่อเนื่องมาถึงปัจจุบัน มีการสร้างศูนย์ศึกษาคริสต์ รับเลี้ยงเด็กเล็กก่อนวัยเรียน ไทยโซ่งหลายคนก็หันไปนับถือศาสนาคริสต์กันบ้างแล้ว

ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลาและสิ่งแวดล้อม ยังมีวัฒนธรรมอีกอย่างหนึ่งที่ยังคงอยู่ แม้จะปรับเปลี่ยนไปบ้างเล็กน้อยคือพิธีกรรมตามความเชื่อแบบดั้งเดิม เกี่ยวกับเรื่องการตาย

และการเช่นผีบรรพบุรุษ หรือที่เรียกว่า “เสนเรือน” พิธีเสนเรือนนี้จะมีญาติพี่น้อง มารวมกันอย่างพร้อมเพรียงเป็นกลุ่มใหญ่ เพราะกลุ่มชาติพันธุ์ไทซ่งนั้นเป็นชุมชนระดับเครือญาติ ที่สืบเชื้อสายทางสายโลหิต ที่มีบรรพบุรุษเดียวกัน นามสกุลเดียวกันและเครือญาติจากการแต่งงาน กลุ่มชาติพันธุ์นี้จึงรวมตัวกันได้อย่างเหนียวแน่นในพิธีกรรมดังกล่าว ถือเป็นพิธีกรรมหนึ่งที่เป็น อัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ ที่ได้รับการกล่าวถึงว่า ยังคงประเพณี (เสนเรือน) ไว้ได้อย่างเหนียวแน่น

7. **ค่านิยมต่างๆ** เมื่อมีการศึกษา ขมิมีการรับรู้ข่าวสารจากสื่อต่างๆที่รวดเร็ว ทำให้เกิดค่านิยมต่างๆ ตามมา ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในกลุ่มชาติพันธุ์ ค่านิยมต่างๆ เช่น

ค่านิยมในการแต่งกาย

หญิงชาวไทยไทซ่งรุ่นใหม่ ไม่สวมใส่เสื้อผ้าแบบไทซ่งอีกแล้วรวมถึงทรงผมต่างๆที่แต่งตามอายุของหญิงไทซ่ง ก็ไม่ได้เป็นไปตามแบบแผนนั้นเช่นกัน หนุ่มสาวไทยไทซ่งหันไปแต่งกายตามแบบคนไทยทั่วไปหรือแต่งตามแฟชั่นในสื่อ จนแยกไม่ออกว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ใด ทั้งๆที่เสื้อผ้าและทรงผม เป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของกลุ่มชาติพันธุ์ไทซ่ง ยังเห็นได้บ้างในผู้สูงอายุของไทยไทซ่ง และในโอกาสงานฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์เท่านั้น

ค่านิยมในการกิน

อย่างที่กล่าวไว้แล้วว่า “เรื่องกินไม่ใหญ่ เรื่องตายไม่เล็ก” คือไม่พิถีพิถันในเรื่องการกินนัก ไม่มีพิธีรีตองใดๆ กินเพื่อให้อิ่ม กินง่ายๆ ยิ่งในสมัยก่อนนั้นยิ่งง่ายจริงๆเรียกว่า กินผักกินหญ้า กินกบ กินอึ่ง กินเข้ แล้วแต่จะหาได้ตามธรรมชาติ วัฒนธรรมการกินเช่นนี้ ทำให้ได้รับการดูแลจากคนภายนอกว่าสกปรก ไม่มีการศึกษา ปัจจุบันพืชผัก หรือสัตว์ตามธรรมชาติดังกล่าวก็หายาก ก็ต้องหันมาซื้อหาตามตลาด นำไปหุงหาที่บ้าน ทั้งยังมีอุปกรณ์การทำอาหารแบบสมัยใหม่เลือกปรุงอาหารหลากหลายประเภทตามความพอใจ และทำตามมารยาทของคนไทยทั่วไป มีการกินอาหารตามร้านนอกบ้านหรือกินแบบอาหารจานเดียว จานด่วน แบบวัฒนธรรมตะวันตก กินพ้ออ้ม กินเพื่อรักษาหุ่นและกินเพื่อสุขภาพตามแบบคนรุ่นใหม่

ค่านิยมในการเลือกคู่ครอง

ประเพณีการเลือกคู่ครองของไทยไทซ่งแบบดั้งเดิมนั้นได้รับการกล่าวขานกันว่า มีอิสระมาก เข้าลักษณะ “ปลุกเรือนตามใจผู้อยู่ ผูกคู่ตามใจผู้นอน” ไม่ได้ “คลุมถุงชน” เหมือนของคนไทยสมัยก่อน ในการเลือกคู่แบบดั้งเดิมของหนุ่มสาวไทยไทซ่งนั้น เริ่มตั้งแต่มีการ “ลงขวง” เพื่อพูดคุยคุยนิสัยกันก่อน ซึ่งอาจจะเป็นชายหนุ่มในหมู่บ้านเดียวกัน หรือมาจากต่างหมู่บ้านกันก็ได้ แล้วยังมีการเล่น “รำแคน” เป็นการพ้อนรำและร้องเพลงโต้ตอบเชิงเกี้ยวพาราสีกันจบลงด้วยการ “โอ้สาว” คือจับคู่พูดคุยจากการหมายตาจับจองไว้ในระหว่างการเล่นรำแคนนั้น เมื่อตกลงพอใจกันก็มีการสู่ขอเข้าพิธีแต่งงานตามกระบวนการของประเพณี แต่ปัจจุบันไม่ได้เคร่งครัดเข้มงวดเหมือนเมื่อก่อนแล้ว

ยิ่งถ้ามีการแต่งงานกับคนต่างกลุ่มชาติพันธุ์ ก็จะมีการผสมผสานวัฒนธรรมกันบ้าง หรือเปลี่ยนไปตามกลุ่มชาติพันธุ์นั้นๆ และอาจครองคู่อยู่ด้วยกันแบบไม่มีพิธีรีตองอะไรเลย แล้วเลิกกันไปอย่างอิสระก็มี

ค่านิยมในการประกอบอาชีพ

อาชีพเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ คือการทำนาและรับจ้างบ้างในเวลาต่อมา แต่ปัจจุบันไทยโซ่งมีการศึกษาสูงขึ้นในหลากหลายสาขา และประสบความสำเร็จในชีวิตรองานตามสาขาที่ได้ร่ำเรียนมาหรือตามกระแสในสมัยนี้ในปัจจุบัน เช่น รับราชการ เป็นแพทย์ เป็นครูอาจารย์ เป็นวิศวกรเป็นทหารเป็นตำรวจ หนายความ ผู้พิพากษา ทำธุรกิจส่วนตัว ทำงานบริษัท และอาชีพอิสระอื่นๆ ตามความชอบของตน เช่น เป็นนักดนตรี เป็นนักร้อง นักแสดง เปิดร้านขายอาหาร ขายอุปกรณ์ต่างๆทางการเกษตรหรือเป็นตัวแทนขายของของบริษัทต่างๆ เหมือนกับคนไทยทั่วไป

ค่านิยมตามกระแสวัตถุนิยม และค่านิยมแบบตะวันตก

เดิมกลุ่มชาติพันธุ์ มีความต้องการสิ่งของในการดำรงชีวิตเพียงปัจจัยสี่เท่านั้น แต่ปัจจุบันกระแสวัตถุนิยม และค่านิยมแบบตะวันตกเข้ามามีอิทธิพลกับกลุ่มชาติพันธุ์รุ่นใหม่ เหมือนกับคนไทยทั่วไป เพราะการสื่อสารที่ไร้พรมแดน ก่อให้เกิดพฤติกรรมใหม่ๆในกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น เมื่อก่อนจะเดินทางไปมาหาสู่กันทางเท้า ปัจจุบันต้องหาพาหนะไว้ใช้ มีทั้งจักรยาน จักรยานยนต์และรถยนต์ มีกันแทบทุกบ้าน แม้จะมีราคาแพง ก็มีระบบผ่อนชำระ บริการถึงบ้านยังเป็นอุปกรณ์สื่อสารต่างๆ ตลอดจนเครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ เช่น โทรศัพท์โทรศัพท์เคลื่อนที่ วิทยุ โทรทัศน์ เครื่องเล่น เครื่องฉายวิดีโอ หรือแผ่นภาพ หม้อหุงข้าวไฟฟ้า เตอบนึ่งไอน้ำ ตู้เย็น พัดลม แอร์คอนดิชัน เครื่องคอมพิวเตอร์ ฯลฯ ก็มีกันแทบทุกบ้านเช่นกัน ข้าวของเครื่องใช้เหล่านี้ต้องมียี่ห้อและมาจากประเทศที่นิยมกันในปัจจุบัน วัตถุและค่านิยมแบบตะวันตกนี้ เป็นสิ่งที่มองเห็นถึงความเปลี่ยนแปลงไปจากวิถีชีวิตเดิมๆ อย่างเห็นได้ชัด

การปฏิบัติแบบวัฒนธรรมของตะวันตก เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่ทำให้วัฒนธรรมที่มีอยู่ไม่ได้รับการสืบสาน เช่น วัฒนธรรมการเล่นรำแคน ของไทยโซ่ง ที่เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจนซึ่งปัจจุบันเลิกเล่นไปแล้ว (ประมาณปี พ.ศ. 2519-2520) จะมีการเล่นกันบ้างในโอกาสเทศกาลพื้นฟูประเพณีของไทยโซ่งเองเท่านั้น ซึ่งการละเล่นนี้ถือเป็นนันทนาการที่มีคุณค่า สร้างความสามัคคีและความสามัคคีในหมู่คณะ ที่ต้องเลิกไปเพราะหนุ่มสาวรุ่นใหม่ต้องเรียนหนังสือ หรือทำงานเพื่อหาเงินเลี้ยงชีพและหันไปหาความบันเทิงแบบสมัยนิยม เช่น เล่นดนตรีแบบคนไทยทั่วไป ทั้งดนตรีไทยและดนตรีสากล หรือร้องเพลงในแบบที่เรียกว่า “คาราโอเกะ” ตามกระแสในสมัย

อีกปัจจัยหนึ่ง ที่ทำให้วิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์เปลี่ยนแปลง คือเหตุผลทางธรรมชาติ เช่น ภาวะโลกร้อน ความแห้งแล้ง ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล ทำให้อาชีพ หรือประเพณีที่เคยปฏิบัติ

กันอยู่เปลี่ยนแปลงไป เช่นการทำงานที่ต้องอาศัยน้ำตามฤดูกาล ไม่สามารถทำได้ ต้องอาศัยน้ำจากคลองชลประทานบ้าง แต่มีส่วนดี คือ บางพื้นที่ทำนาได้ถึงปีละ 2-3 ครั้ง แต่ก็ไม่ได้ทำกันทุกครัวเรือนแล้ว หันไปทำอาชีพอื่นที่สบายกว่าหรืออพยพไปหาที่ทำมาหากินในพื้นที่อื่นในหมู่คนไทยทำให้ชีวิตเปลี่ยนไปแบบคนไทย

กระบวนการผสมผสาน ปะทะ สังสรรค์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์กับสังคมไทย

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม ทำให้วัฒนธรรมไทยโซ่งได้รับการปะทะกับวัฒนธรรมภายนอก เกิดผลกระทบทำให้วัฒนธรรมเดิมอ่อนแอลง จนเกือบหายไป การมาอยู่ในประเทศไทยของกลุ่มชาติพันธุ์โซ่ง สมัยแรกๆจะอยู่กันเป็นกลุ่มตามวิถีชีวิตดั้งเดิม และอยู่กันในกลุ่ม “สังคมปิด” ไม่ติดต่อกับคนภายนอก จากประสบการณ์ของผู้เขียนเอง จะเห็นการดำเนินชีวิตทุกอย่างเป็นแบบ “ทำเองใช้เอง” ไม่ว่าจะเป็นที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม อาหารการกินและของใช้ต่างๆในชีวิตประจำวัน มีความเป็นอยู่อย่างพอเพียง ไม่มีค่าใช้จ่ายใดๆ ไม่ค่อยได้ติดต่อกับคนภายนอก นอกจากพวกที่ไปเรียนหนังสือ ผู้เขียนในสมัยเด็กๆ มักจะเห็นคนภายนอกที่เข้าไปในหมู่บ้านคือ คนจีน ที่หาบของมาขาย ประเภท เข็มเย็บผ้า มีด และบริการซ่อมผ้า ปัจจุบันมีการติดต่อกับภายนอกมากขึ้น การจับจ่ายซื้อขายก็คล่องตัวไปด้วย การค้าขายก็เติบโตตามเศรษฐกิจของบ้านเมืองไปด้วยเช่นกัน และสามารถ ใช้ระบบการศึกษามาปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ให้เข้ากับสังคมไทยได้อย่างกลมกลืน รู้จักนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาผสมผสานกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ เป็นการเพิ่มมูลค่าให้สินค้า ทั้งการเกษตร และอุตสาหกรรมในครัวเรือน

ในด้านนโยบายของรัฐบาลไทย กลุ่มชาติพันธุ์โซ่งนั้นยอมรับ และปฏิบัติตามระบบการปกครองของรัฐ ตามกฎหมายไทยหรือพระราชบัญญัติต่างๆ อย่างเคร่งครัด เช่น เมื่อมีบัญญัติขนานนามสกุล (พ.ศ. 2455) ก็มีการไปตั้งนามสกุลของครอบครัวตนเอง โดยตั้งคำโซ่งคู่กับคำไทยให้ผสมผสานกัน เช่นนามสกุล “**ป่องทรัพย์**” (นามสกุลของผู้เขียนเมื่อก่อนแต่งงาน คำว่า **ป่อง** ในภาษาโซ่ง แปลว่า **เจาะ** หรือ **ขุด**) หรือเมื่อมีพระราชบัญญัติทางการศึกษาให้เรียนหนังสือภาคบังคับ (พ.ศ. 2464) ก็ต้องเข้าเรียนในระบบโรงเรียนร่วมกับคนไทยทั่วไป ทำให้ได้พบปะสัมผัสกับคนอื่นมากขึ้น การศึกษานี้เป็นสิ่งที่สำคัญที่ทำให้วัฒนธรรมเกิดการเปลี่ยนแปลงแบบผสมผสานอีกหลายด้านตามมาและที่ภูมิใจมากคือ การได้รับอนุญาตให้โซ่งถือสัญชาติไทย เมื่อมีกฎหมายให้ชาวไทยที่มีสัญชาติไทยต้องเข้ารับการเกณฑ์ทหาร ก็ต้องเข้ารับการเกณฑ์ทหารหรืออายุครบที่ต้องทำบัตรประชาชน ก็ทำตามกฎระเบียบนั้นๆ เมื่อมีเรื่องต้องติดต่อกับคนภายนอก เพื่อทำภารกิจดังกล่าวกับทางราชการ ก็ได้นำวัฒนธรรมด้านนอกเข้าไปปรับใช้ในกลุ่มชาติพันธุ์มากขึ้นยอมรับบุคคลภายนอกที่เข้าไปติดต่อสัมพันธ์ในลักษณะต่างๆ เช่น ผู้นำจากทางราชการ นักปกครอง

นักการเมือง ครู พ่อค้าขายแร่ และสื่อต่างๆ (สื่อแรกๆ คือ ภาพยนตร์กลางแปลง) ทำให้คนในกลุ่มชาติพันธุ์รับรู้ถึงภายนอกมากขึ้น และเริ่มปรับเปลี่ยนพฤติกรรมตามวิถีชีวิตเดิมผสมผสานกับสังคมภายนอก เพื่อให้อยู่ร่วมกับสังคมไทยได้มากยิ่งขึ้น นโยบายของรัฐบาลบางเรื่องในปัจจุบัน ก็มีมีส่วนช่วยผสมผสานวัฒนธรรมให้คงอยู่ได้ เช่น วัฒนธรรมการแต่งกาย คือจะให้โรงเรียนในชุมชนแต่งกายตามวัฒนธรรมของชุมชน โรงเรียนชุมชนไทยโซ่ง เช่น โรงเรียนวัดหนองปรัง(บุญมานุสรณ์) ตำบลหนองปรัง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี ได้กำหนดให้แต่งชุดประจำกลุ่มชาติพันธุ์ สัปดาห์ละ 1 วัน

การนับถือศาสนานั้นเดิมไทยโซ่งนับถือผีและสิ่งนอกเหนือธรรมชาติ แบบแผนชีวิตและพิธีกรรมของไทยโซ่ง จึงมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับใกล้ชิดกับผี เมื่อโซ่งอพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทย ระยะเวลาแรกๆ ยังคงยึดถือความเชื่อดั้งเดิมอยู่ ไม่รู้จักพิธีทางพุทธศาสนา ไม่กล้าเข้าร่วมเพราะกลัวผีผี ภายหลังเกิดความเลื่อมใส และค่อยๆ รับเอาความเชื่อและแนวทางปฏิบัติพิธีกรรมทางพุทธศาสนา แบบคนไทย มาผสมผสานกับความเชื่อเรื่องผีในพิธีกรรมต่างๆ ของโซ่งก็จะมีพิธีทางสงฆ์เข้าร่วมด้วย เช่น พิธีศพ มีการนิมนต์พระมาสวด และเผาที่วัดก่อน แล้วจึงนำเถ้ากระดูกไปทำพิธีกรรมแบบโซ่งที่ป่าช้า โดยไม่ทิ้งความเชื่อดั้งเดิมเสียทีเดียว เช่น ยังคงรักษาพิธีเซ่นไหว้ผีมาจนทุกวันนี้

วัฒนธรรมการเล่นรำแคนเป็นขั้นตอนหนึ่งต่อการลงขวงตามกระบวนการการเลือกคู่ครอง ปัจจุบันเลิกไปแล้ว แต่จะเห็นได้จากการนำมาแสดงในโอกาสต่างๆ เช่น การต้อนรับแขกผู้ใหญ่ แขกต่างถิ่นต่างชาติที่มาเยี่ยมชมวัฒนธรรม หรือในงานของโรงเรียน หรือหน่วยงานต่างๆ ที่ขอให้ไปแสดง อีกทั้งได้นำเครื่องดนตรีของไทยเช่น กลอง ฉิ่ง ฉาบ มาเล่นผสมผสานให้เกิดความเข้าใจและทันสมัยเพื่อคนภายนอกจะได้เข้าร่วมเล่นได้ด้วยเป็นการสร้างมิตรต่อคนในสังคมไทยด้วยกันอีกด้วย

ภาษาพูด ก็เป็นอัตลักษณ์อีกอย่างหนึ่งของกลุ่มชาติพันธุ์ ที่ยังใช้พูดกันอยู่ในชุมชนจนถึงทุกวันนี้ และจะใช้คำในภาษาไทยกลางเข้าไปผสม ปะปนบ้าง เพื่อสื่อสารให้คนไทยเข้าใจเรื่องราวของตนยิ่งขึ้น

ปัจจุบันการดำเนินชีวิต หรือวัฒนธรรมต่างๆ ของไทยโซ่งได้เปลี่ยนไปมาก เริ่มเลือนหายไปตามกาลเวลา และสิ่งแวดล้อม ผู้นำท้องถิ่น พระสงฆ์และครูในท้องถิ่นรวมถึงชาวโซ่งเอง เล็งเห็นความสำคัญในสิ่งของที่เป็นวิถีชีวิตเก่าๆ จึงได้จัดหารวบรวมมาไว้ ในลักษณะศูนย์วัฒนธรรมไทยโซ่ง ตามกำลังงบประมาณที่ทำได้ ซึ่งรอผู้สนับสนุนงบประมาณ เพื่อจัดเป็นพิพิธภัณฑ์ต่อไป ส่วนประเพณีต่างๆ เช่น การเล่นรำแคน ก็จัดในลักษณะงานฟื้นฟูประเพณีประจำปี กลายเป็นประเพณีท้องถิ่นไปแล้ว ทั้งยังได้รับการกลุ่มนักท่องเที่ยวที่สนใจในวิถีชีวิตของกลุ่มชาติ

พันธุ์ เป็นการเผยแพร่วัฒนธรรมไปด้วย และถึงแม้จะต้องปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตไปบ้าง ก็ต้องยอมปรับตามยุคสมัย เพื่อให้เป็นการผสมผสานกับสังคมไทยได้อย่างไม่ให้เกิดแตกแยก พร้อมทั้งต้องอนุรักษ์ในบางเรื่องเอาไว้บ้าง เพื่อธำรงอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไว้ และให้อยู่ร่วมกันในสังคมชาติไทยได้อย่างมีความสุข

กว่าจะได้ชื่อว่าไทย..... มุมมองจากเจ้าของกลุ่มชาติพันธุ์

ความรู้สึกของกลุ่มชาติพันธุ์ໄສ່งในยุคนั้นๆ รวมถึงผู้สูงวัยและวัยกลางคน ในปัจจุบันต่างก็รับรู้ได้ว่ากลุ่มชาติพันธุ์ของตนเอง เป็นประชาชนชั้นสองของประเทศ เพราะเข้ามาอยู่ในประเทศไทยด้วยเหตุผลทางการเมือง แพ้สงคราม ถูกกวาดต้อนเข้ามาในลักษณะเชลยศึก ระหกระเหินกันมาด้วยความยากลำบาก คนในกลุ่มชาติพันธุ์ จะรับรู้กันดี แม้จะไม่ใช่คนในยุคนั้นก็ตาม เพราะเหตุการณ์นั้น ได้บอกเล่าไว้ในวรรณกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์เอง ที่เรียกกันว่า “จับสายเป้ง” แม้จะไม่ถูกกักขังหรือกระทำการทารุณเฉกเช่นนักโทษก็ตาม ในหมู่คนไทยทั่วไปจะเรียกกลุ่มชาติพันธุ์ໄສ່งว่า “ลาว” หรือ “ลาวໄສ່ง” มาเรียก “ไทยทรงดำ” บ้าง ในช่วงที่มีผู้สนใจเข้าไปในพื้นที่เพื่อศึกษาวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ ถึงแม้ว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) จะโปรดเกล้าฯ ให้เรียกชนกลุ่มน้อย หรือกลุ่มภาษาต่างๆ ในประเทศไทย ว่า “ไทย” นำหน้า ดังที่กล่าวมาข้างต้นแล้วก็ตาม คนไทยก็ยังเรียกกลุ่มชาติพันธุ์ໄສ່งว่า “ลาวໄສ່ง” อยู่นั่นเอง เป็นความรู้สึกที่เป็นปมด้อยของกลุ่มชาติพันธุ์ ที่ได้รับการดูแคลน เมื่อต้องเข้าไปอยู่ในสังคม พบปะกับชาวไทยแท้ สมัยก่อนคนภายนอกส่วนใหญ่จะไม่เรียกกลุ่มชาติพันธุ์ໄສ່งว่า “ไทยทรงดำ” เลย แต่จะเรียกกันว่า “ลาวໄສ່ง” ประมาณ 50 – 60 ปีมานี้ (ประมาณ พ.ศ. 2490 - 2500) ไส่ได้เรียนหนังสือกันเต็มรูปแบบ และเรียนต่อในชั้นที่สูงขึ้นได้ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับคนภายนอกกลุ่มชาติพันธุ์มากขึ้น สมัยที่ผู้เขียนเป็นเด็กนักเรียนประมาณปีพ.ศ. 2510 ผู้เขียนก็ยังได้ยินคนไทยเรียกกลุ่มชาติพันธุ์ของเราว่า “ลาว” ซึ่งไม่ได้หมายถึงคนในประเทศลาว แต่เป็นการเรียกในความหมายที่เหยียดหยาม ดูถูกดูแคลนว่าเป็นคนต่างด้าวและโง่เขลา ทั้งๆ ที่เราก็ปฏิบัติตามกฎระเบียบ และเรียนหนังสือเก่งกว่ากลุ่มคนไทยอีกหลายคน

ประมาณ พ.ศ. 2510 นี้เอง ทางสถาบันอุดมศึกษาของไทยในระดับวิทยาลัยและมหาวิทยาลัย เริ่มส่งเสริมสนับสนุนนักศึกษา และครูอาจารย์ ให้ทำวิจัย ศึกษาค้นคว้าเรื่องราวต่างๆ กลุ่มชาติพันธุ์ໄສ່ง ก็เป็นหนึ่งในงานวิจัยที่มีผู้สนใจจะศึกษาค้นคว้า ในชื่อ “ไทยทรงดำ” ชื่อนี้จึงเริ่มเป็นที่รู้จักมากขึ้น แต่พอเรียก “ໄສ່ง” ก็จะเรียกว่า “ลาวໄສ່ง” อยู่นั่นเอง

ในปัจจุบันไทยໄສ່งหลายคนได้รับการการศึกษาสูงขึ้น ประสบความสำเร็จในชีวิตการทำงาน มีหน้าที่รับผิดชอบสูง เป็นหัวหน้า เป็นผู้นำและมีฐานะมั่นคงร่ำรวยขึ้นเศรษฐกิจก็มี ในระยะ

หลังๆนี้ มีผู้สนใจ นักวิชาการ อาจารย์และนักศึกษา มากันค้ำว่าทำวิจัย เรื่องราวของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยโซ่งกันมากมาย ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์โซ่งเป็นที่รู้จักขยายวงกว้างออกไป หรือแม้แต่เด็กเขียนอย่างคุณทวีโรจน์ กล้ากล่อมจิตต์นักเขียนอิสระซึ่งเป็นคนเพชรบุรี ก็ได้ศึกษาค้นคว้าเรื่องราวของไทยโซ่งเชิงประวัติศาสตร์ เขียนหนังสือ แนวอัตชีวประวัติ และ พฤติกรรมบางแง่บางมุม ที่หลายคนยังไม่รู้จักในเรื่องขุนนางโซ่ง เจ้าจอมโซ่ง โซ่งตักน้ำเข้าวัด เป็นการเผยแพร่เกียรติคุณไทยโซ่งให้ทราบกันยิ่งขึ้น อีกทั้งมีการถ่ายทำวิถีชีวิตไทยโซ่งออกรายการโทรทัศน์อยู่เนืองๆ และล่าสุดที่กลุ่มชาติพันธุ์เราภูมิใจมากคือ เรามีการสื่อสารถึงกันได้ทั่วประเทศ และร่วมมือร่วมใจกันจัดงาน เพื่อสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4) ที่ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณแก่หมู่ชาวไทยโซ่งค่อนข้างมาก ซึ่งเป็นการรวมตัวและพบปะของกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันทั่วประเทศ เป็นครั้งแรก จัดขึ้น ณ สนามหน้าเขาวัง จังหวัดเพชรบุรี เมื่อ 30 เมษายน 2553 เนื่องจากเพชรบุรีเป็นถิ่นที่ ไทยโซ่งยุคแรกมาตั้งถิ่นฐาน และจะจัดงานเช่นนี้กันทุกปีตลอดไป

ภาพจากงาน “ไทดำรวมใจเทิดไท้พระจอมเกล้า”

ซึ่งเป็นการ จัดขึ้นครั้งแรก ณ สนามหน้าเขาวัง จังหวัดเพชรบุรี เมื่อ 30 เมษายน 2553

ในกลุ่มไทยโซ่งที่มีการศึกษารวมทั้งผู้เขียนเอง ที่เป็นเจ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ได้ตระหนักถึงความสำคัญของความเป็นคนไทย พยายามทำทุกอย่างเพื่อให้คนต่างกลุ่มชาติพันธุ์ประจักษ์ในความสามารถ ยอมรับความเป็นคนไทยของตนจากประชาชนชั้นสองหรือท้ายแถว จนกลายเป็นคนแถวหน้าได้ช่วยกันเผยแพร่ แนะนำกลุ่มชาติพันธุ์ในชื่อ “ไทยโซ่ง” ให้คนอื่นยอมรับ ไม่ถูกดูถูก

เหยียดหยามอีกต่อไป ทั้งสามารถเป็นที่พึ่งพาได้ในบางโอกาส และวันนี้เราก็ประสบผลสำเร็จในระดับหนึ่งแล้ว ที่ได้ชื่อว่าไทย.....คือได้รับการเรียกกลุ่มชาติพันธุ์ว่า “ไทยโซ่ง” อย่างเต็มภาคภูมิ เพราะเราคือคนไทย อยู่บนผืนแผ่นดินไทย มีสัญชาติไทย และมีความจงรักภักดีต่อสถาบันสูงสุด สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ ที่ได้อาศัยอยู่ใต้พระบรมโพธิสมภาร ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระองค์เดียวกัน

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร.2507.ประชุมพงศาวดาร เล่ม 9.กรุงเทพฯ : องค์การคำครุสภา.
- _____.2503.พระราชพงศาวดาร รัชกาลที่ 1 ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์. กรุงเทพฯ : องค์การคำครุสภา.
- _____.2512.จดหมายเหตุเกี่ยวกับเขมร และญวนในรัชกาลที่ 3. กรุงเทพฯ : ครุสภา.
- งามพิศ สัตย์สงวน.2538.หลักมานุษยวิทยา.กรุงเทพฯ : ธรรมสภา.
- จิตร ภูมิศักดิ์.2524.ความเป็นมาของคำสยาม ไทย ลาวและขอมและลักษณะทางสังคมของชื่อชนชาติ.กรุงเทพฯ : ดวงกมล.
- ชูชีพ อุดมและคณะ.2518.“ลาวโซ่ง”.วารสารเมืองโบราณ.
- ถวิล เกศรราช.2512.ประวัติผู้ไทย.พระนคร : กรุงสยามการพิมพ์.
- สมทรง บุรุษพัฒน์.2516.ประวัติความเป็นมาของลาวโซ่ง.กรุงเทพฯ : ศรีสมบัติการพิมพ์.
- สิริ พิงเดช.2519.ประวัติ-ลัทธิของผู้ไทซ่งดำ.กรุงเทพฯ : ครุสภา.
- สุมิตร ปิติพัฒน์.2544.ศาสนาและความเชื่อไทในสิบสองจุไท ประเทศเวียดนาม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อนุমানราชชน,พระยา(เสถียร โกเศศ).2498.เชื้อชาติ ภาษาและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : กองวัฒนธรรม กรมการศาสนา.

ข้อมูลสัมภาษณ์

1.นางยอด บ่องทรัพย์	อายุ 79 ปี	สัมภาษณ์วันที่ 20 สิงหาคม 2553
2.นางนันทา พายาม	อายุ 62 ปี	สัมภาษณ์วันที่ 20 สิงหาคม 2553
3.นายทิด คงสนิท	อายุ 76 ปี	สัมภาษณ์วันที่ 25 สิงหาคม 2553
4.นางชม บุญแก้ว	อายุ 85 ปี	สัมภาษณ์วันที่ 8 สิงหาคม 2553
5.นางยง พายาม	อายุ 73 ปี	สัมภาษณ์วันที่ 2 ตุลาคม 2553
6.นางเหรียญ จรรย์งาม	อายุ 57 ปี	สัมภาษณ์วันที่ 2 ตุลาคม 2553

ตัวตนคนมอญภาคกลาง

วรรณิดา พิทักษ์พิเศษ

ตัวตนคนมอญภาคกลาง

อาจารย์วรรณิดา พัทธกษพิเศษ

โรงเรียนรัตนราษฎร์บำรุง

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

การทำโครงการขุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของนักเรียนในเขตพื้นที่ภาคกลาง 7 จังหวัด คือ เพชรบุรี กาญจนบุรี สุพรรณบุรี ราชบุรี นครปฐม สมุทรสงครามและสมุทรสาคร ได้แสดงให้เห็นถึงเจตนาของเยาวชนที่ให้ความสำคัญในการศึกษาเรื่องราวของคนผ่านกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ในท้องถิ่น ดังปรากฏข้อมูลจากการสรุปผลการทำโครงการได้ว่าเป็นการศึกษาประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์จำนวน 19 โครงการ อันเป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงการตื่นตัวในความเป็นท้องถิ่น ความต้องการที่จะศึกษารากเหง้าของตนเองอันเป็นสิ่งที่ควรจะปรากฏอย่างยิ่งในการเรียนรู้เพื่อการเติบโตอย่างเข้าใจความเป็นตัวตนของเยาวชนเหล่านั้น

การศึกษางานของขุววิจัยพบว่า ในจำนวน 19 โครงการ เป็นการศึกษาเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับคนมอญจำนวน 5 เรื่อง คือ การบวชนาคของคนมอญที่บ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี และการบวชนาคของคนมอญที่ตำบลบัวปากท่า อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม การศึกษาเรื่องหางหงส์ ธงตะขาบ ของชาวมอญตำบลเจ็ดริ้ว อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร การศึกษาวิถีชีวิตของคนมอญที่ชุมชนวัดศรีทธาธรรม ตำบลบางจะเกร็ง อำเภอมือง จังหวัดสมุทรสงคราม การศึกษาวิถีชีวิตของคนมอญที่อำเภอกำมะกา จังหวัดกาญจนบุรี การศึกษาเรื่องพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงกับการดำรงอัตลักษณ์ของคนมอญ: กรณีศึกษาชุมชนบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี และการสืบค้นประวัติศาสตร์ของชุมชนชาวมอญบ้านวังกะ อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดกาญจนบุรี

เมื่อได้วิเคราะห์ข้อมูลจากผลงานของขุววิจัยทำให้สรุปได้ว่าสาระสำคัญที่ได้จากการทำโครงการของขุววิจัยเน้นการศึกษาอัตลักษณ์ของคนมอญด้านประเพณีวัฒนธรรม สัญลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์มอญ

วิถีชีวิตของคนมอญ การดำรงอัตลักษณ์ของคนมอญและการสืบค้นประวัติศาสตร์ของชุมชน ข้อสรุปเบื้องต้นที่ได้จากการศึกษาพบว่าคนมอญในแต่ละชุมชนต่างก็มีความเป็นตัวตนทั้งที่เป็นอัตลักษณ์ร่วมกันและแตกต่างกัน กลุ่มคนเหล่านี้ต่างมีวิธีการในการธำรงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม วิธีการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์และวิธีการสร้างอัตลักษณ์เพื่อให้สามารถดำรงอยู่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมโดยยังคงยึดมั่นในความเป็นตัวตนเอาไว้

ด้วยความเข้าใจในความเป็นมนุษย์ของทุกกลุ่มชาติพันธุ์ที่ต่างต้องการพื้นที่ในการแสดงอัตลักษณ์ของตน คนมอญก็เช่นกัน ผู้สังเคราะห์เห็นคุณค่าการทำงานของยววิจัยที่เป็นกระจกส่องให้รู้จักคนมอญในมุมมองของเขวชนและเห็นประโยชน์ในการจะสังเคราะห์อัตลักษณ์ของคนมอญในบริบทของคนมอญภาคกลางโดยใช้พื้นที่การนำเสนอของยววิจัยเป็นหลัก และกำหนดแนวทางการวิเคราะห์ความเป็นตัวตนที่ร่วมกันและแตกต่างกัน วิธีการในการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม วิธีการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์และวิธีการสร้างอัตลักษณ์เพื่อให้สามารถดำรงอยู่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม

ในการสังเคราะห์ผลงานของยววิจัยในครั้งนี้ผู้สังเคราะห์จะใช้โครงการในบริบทของการทำงานของยววิจัยเป็นตัวแทนในการสะท้อนความเป็นตัวตนของคนมอญภาคกลางและการศึกษาเอกสาร งานวิจัย การเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยการสัมภาษณ์และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในพื้นที่ชุมชนมอญที่บ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี และชุมชนมอญบ้านวังกะ อำเภอสว่างละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี เพื่อประมวลความคิดในการทำงานเช่น การคิดวิเคราะห์ เปรียบเทียบ คิดวิพากษ์ คิดอย่างมีวิจารณ์ฐาน คิดบูรณาการและคิดอนาคต ทั้งนี้เพื่อจะได้มีแนวคิดร่วมกับยววิจัยและช่วยในการตรวจสอบ ยืนยันอัตลักษณ์ของคนมอญภาคกลางเพื่อให้ได้บทสรุปในระดับหนึ่งในการตอบโจทย์ว่าความเป็นตัวตนของคนมอญภาคกลางเป็นเช่นไร

วัตถุประสงค์

1. อัตลักษณ์ที่แสดงความเป็นตัวตนของคนมอญภาคกลางมีอะไรบ้างและอยู่ในสถานะเช่นไร
2. คนมอญภาคกลางมีวิธีการสร้างอัตลักษณ์เดิมของตนได้อย่างไร
3. การปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของคนมอญภาคกลางใช้วิธีการใดบ้าง ทำอย่างไร
4. การสร้างอัตลักษณ์ใหม่ของคนมอญที่สะท้อนความเป็นตัวตนของคนมอญมีรูปแบบอย่างไร

ขอบเขตเนื้อหาของประเด็นที่จะสังเคราะห์

ขอบเขตเนื้อหาที่ใช้ในการสังเคราะห์มี 4 ประเด็น คือ

1. อัตลักษณ์ที่แสดงความเป็นตัวตนความเป็นคนมอญประกอบด้วย การเลือกทำเลที่อยู่อาศัย ประเพณีวัฒนธรรม ความเชื่อเรื่องผีและการนับถือพระพุทธศาสนา ภาษาอาหาร และการแต่งกาย
2. วิธีการสร้างอัตลักษณ์ของคนมอญ

3. วิธีการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของคนมอญเพื่อการดำรงอยู่
4. วิธีการสร้างและรูปแบบอัตลักษณ์ใหม่ของคนมอญ

วิธีการสังเคราะห์

1. ศึกษาผลงานของขุขววิจัยเรื่องกลุ่มชาติพันธุ์มอญทั้งหมด บูรณาการข้อค้นพบจากงานวิจัยเพื่อการสังเคราะห์ตามวัตถุประสงค์
2. ศึกษาเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคนมอญด้านประวัติศาสตร์และมานุษยวิทยา การเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยการสัมภาษณ์และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในบางพื้นที่มาใช้ในการตรวจสอบและตอบคำถามตามวัตถุประสงค์ของการสังเคราะห์
3. การสังเคราะห์เชิงพรรณนาวิเคราะห์ (Content Analyze)

บทสังเคราะห์

คนมอญอพยพเข้าสู่ประเทศไทย

การศึกษาของสุภรณ์ โอเจริญ(2541: 43) สรุปว่าคนมอญอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยรวม 7 ครั้ง เป็นการอพยพเข้ามาในสมัยกรุงศรีอยุธยา 5 ครั้ง คือ สมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชา สมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช สมัยพระเจ้าปราสาททอง สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช และสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ สมัยกรุงธนบุรี 1 ครั้ง และสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ 1 ครั้ง การอพยพดังกล่าวข้างต้น ีเรียกว่าเป็นการอพยพเข้ามาอย่างเป็นทางการเพราะพระมหากษัตริย์ยินยอมให้อพยพเข้ามาและส่งข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ออกไปรับทุกครั้งนอกจากนี้ นิธิ เอียวศรีวงศ์(2546:128-132) ยังมีความเห็นที่แตกต่างออกไปว่าคนมอญอพยพเข้ามาประเทศไทยถึง 9 ครั้ง อย่างไรก็ตามการอพยพของคนมอญสู่ประเทศไทยที่ไม่ได้บันทึกไว้อย่างเป็นทางการมีปรากฏอยู่เสมอๆ เช่น การอพยพเข้ามาตามแนวชายแดนไทย-พม่าทางด้านตะวันตก จนเกิดเป็นชุมชนขนาดใหญ่ในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี เป็นต้น

สาเหตุการอพยพของคนมอญเข้าสู่ประเทศไทยในประวัติศาสตร์ที่ได้บันทึกไว้เป็นหลักฐานได้แก่

การเข้ามาในฐานะเป็นเชลยศึก การหลบหนีจากกองทัพพม่า และการลี้ภัยทางการเมือง เอกสาร งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับคนมอญที่เข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยระบุว่า คนมอญในประเทศไทยอพยพมาจากเมืองแครง เมืองมะตะมะ หงสาวดี มะละลำเลิง และเริง เส้นทาง การอพยพ ได้แก่ เส้นทางด่านแม่ละเมา จังหวัดตาก เมืองอุทัยธานี เมืองเชียงใหม่และด่านพระเจดีย์สามองค์ จังหวัดกาญจนบุรี (สุภรณ์ โอเจริญ 2541: 49)

คนมอญเข้ามาหลายครั้ง ฮัลลiday (Halliday) (สุภรณ์ โอเจริญ 2541: 44) ได้แบ่งการอพยพของคนมอญในประเทศไทยว่าเป็นมอญเก่าและมอญใหม่โดยใช้ยุคสมัย(Period) เป็นตัวแบ่ง กล่าวคือ มอญที่อพยพเข้ามาสมัยกรุงศรีอยุธยาและธนบุรีเป็นกลุ่มมอญเก่า และมอญที่เข้ามาสมัยกรุงรัตนโกสินทร์เป็นมอญใหม่ เนื่องจากเขาวิเคราะห์ว่ามอญทั้งสองกลุ่มมีคำพูดที่แตกต่างกันอย่างใดก็ตาม คนมอญทั้งสองกลุ่มมีความคิดว่าพวกตนเป็นคนมอญเหมือนกัน เมื่อเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยคนมอญต่างมีการติดต่อกัน อพยพโยกย้ายถิ่นฐาน สืบสานวัฒนธรรมร่วมกันอยู่ตลอดเวลา ดังนั้นเมื่อศึกษาในแง่ของอัตลักษณ์ความเป็นมอญ พบว่าพวกเขาต่างมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในการร่วมกันดำรงอัตลักษณ์ของความเป็นมอญ

ถิ่นฐานบ้านคนมอญภาคกลาง

คนมอญได้รับอนุญาตให้ตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณริมแม่น้ำเป็นส่วนใหญ่ สุเอ็ด กษเสนี (2551:34) สรุปว่าบริเวณที่คนมอญตั้งถิ่นฐานคือ บริเวณแม่น้ำเจ้าพระยา ได้แก่ มอญในกรุงเทพมหานคร นนทบุรี ปทุมธานี พระนครศรีอยุธยาและสมุทรปราการ บริเวณแม่น้ำแม่กลอง ได้แก่ มอญในอำเภอบ้านโป่งและอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี นอกจากนี้ผลการศึกษาของยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในโครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลางพบว่า มีมอญอาศัยอยู่ริมฝั่งแม่น้ำแม่กลองในอำเภอดำรงวิทยะ จังหวัดกาญจนบุรี มอญตำบลบางจะเกร็ง อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม การศึกษาของยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจังหวัดนครปฐมและจังหวัดสมุทรสาคร พบว่ามีคนมอญอาศัยอยู่บริเวณลุ่มน้ำท่าจีน การศึกษาข้างต้นสอดคล้องกับเอกสารข้อมูลเรื่องตำนานโนครวัพลเมือง เมื่อ พ.ศ. 2446 และบันทึกไว้ว่า ระหว่างแม่น้ำเจ้าพระยาและแม่น้ำแม่กลอง ในมณฑลราชบุรี มณฑลนครชัยศรี มีคนมอญตั้งถิ่นฐานอยู่ (เพิ่มเอกสารกษ เรื่องตำนานโนครวัพลเมือง ร.ศ. 122) ดังนั้นในการสังเคราะห์งานเรื่องตัวตนคนมอญภาคกลางจึงใช้พื้นที่ ถิ่นฐานบ้านคนมอญที่ยววิจัยศึกษา คือมอญในอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี มอญอำเภอดำรงวิทยะ จังหวัดกาญจนบุรี มอญตำบลบางจะเกร็ง อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม และมอญในหมู่บ้านวังกะ อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดกาญจนบุรี

ถิ่นฐานบ้านคนมอญภาคกลาง : กรณีศึกษาของยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

การตั้งถิ่นฐานของคนมอญที่บ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

การตั้งถิ่นฐานของคนมอญที่บ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ไม่พบว่าอยู่ในหลักฐานการอพยพเข้าสู่ประเทศไทย แต่การสืบประวัติการตั้งถิ่นฐานจากการบอกเล่าสืบต่อกันมาของคนมอญที่บ้านม่วงเล่าว่าบรรพชนรุ่นแรกอพยพจากเมืองมะตะมะ ในสมัยสมเด็จพระนเรศวร

(พ.ศ. 2133-2148) โดยติดตามพระมหาเถระคันฉ่อง ซึ่งเป็นพระสงฆ์มอญ เข้ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณริมแม่น้ำแม่กลอง โดยใช้ชื่อ หมู่บ้านเหมือนบ้านเดิมในเมืองมอญว่า “บ้านม่วง” (กวานเกริก) และได้สร้างวัดประจำหมู่บ้านชื่อว่า “วัดม่วง” ซึ่งสอดคล้องกับเอกสารทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับมอญที่วัดม่วงซึ่งพบว่าคัมภีร์ใบลานที่จารึกที่สุด คือ คัมภีร์ใบลาน หมายเลข 320 เป็นเรื่องเกี่ยวกับพระปริต (12 ตำนาน) ในตอนท้ายจารไว้ว่า “.....ศักราช 1000 เดือน 6 แรม 5 ค่ำ วันศุกร์ จารเสร็จเมื่อตะวันบ่าย กระผมชื่อ อุดตมะจารไว้ในวัดม่วง” (สุภาภรณ์ จินตามณีโรจน์ 2536:93) ศักราช 1000 นั้นเป็นจุลศักราช เมื่อเทียบเป็นพุทธศักราช จะเท่ากับ (1000+1181) พ.ศ. 2181 ซึ่งตรงกับสมัยอยุธยาในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง (พ.ศ. 2173-2198) และหลังรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรประมาณ 30 ปีเศษ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าคนมอญกลุ่มนี้อาศัยอยู่ที่บ้านม่วงอย่างต่อเนื่องถึงปัจจุบันมากกว่า 350 ปี นอกจากนี้การตั้งถิ่นฐานของชาวมอญในบ้านม่วงมีการเคลื่อนไหวตลอดเวลา นับแต่สมัยอยุธยา จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยพบหลักฐานว่าได้มีการเคลื่อนย้ายชุมชนมอญเข้ามาอาศัยอยู่บริเวณฝั่งแม่น้ำแม่กลอง เช่น บ้านโป่ง โพธาราม ทั้งอพยพมาจากเมืองมอญโดยตรง และ อพยพมาจากกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา เช่น ปทุมธานี นนทบุรี และสมุทรปราการ และจากหมู่บ้านอื่นๆ ในบริเวณแม่น้ำ แม่กลอง การหนีภัยสงคราม ตามมาอยู่กับเครือญาติ และการแต่งงานระหว่างกันทำให้เกิดเป็นชุมชนขนาดใหญ่

การตั้งถิ่นฐานของคนมอญอำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี

การตั้งถิ่นฐานของคนมอญอำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี จากการเก็บข้อมูลของยูววิชัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นโรงเรียนท่ามะกาวิทยาคม ได้ข้อมูลว่าชุมชนชาวมอญ ในอำเภอท่ามะกาสืบเชื้อสายมาจากมอญบ้านม่วงอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี จากคำบอกเล่าของนายฉวี โคตรเครือ และนายสวน มักศิลา ชาวมอญอาวุโสที่หมู่บ้านห้วยเหนียว เล่าว่าบรรพบุรุษของชาวมอญในอำเภอท่ามะการุ่นแรกอพยพมาจากชุมชนมอญบ้านม่วงและชุมชนมอญนครชุมน์ ในอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี เมื่อกว่า 200 ปีมาแล้ว เพื่อหาที่ทำกิน ผลการศึกษาของยูววิชัยกลุ่มนี้ด้วยการเก็บข้อมูลจากสารสนเทศของอำเภอท่ามะกาพบว่า มีประชากรไทยเชื้อสายมอญอาศัยอยู่ในอำเภอท่ามะกาจำนวน 10 ตำบล 121 หมู่บ้าน จาก 16 ตำบล 151 หมู่บ้าน โดยยูววิชัยได้รวบรวมนามสกุลคนไทยเชื้อสายมอญที่อำเภอท่ามะกาไว้ได้จำนวน 38 นามสกุลเมื่อตรวจสอบกับนามสกุลของคนมอญที่หมู่บ้านนครชุมน์และบ้านม่วงพบว่ามีความสอดคล้องกัน

การตั้งถิ่นฐานของคนมอญที่ตำบลบางจะเกร็ง อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม

จากการศึกษาหลักฐานทางประวัติศาสตร์ไม่ได้ระบุชัดเจนว่าคนมอญที่ตำบลบางจะเกร็ง อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงครามอพยพมาจากที่ไหน แต่การเก็บข้อมูลของยูววิจัยโรงเรียนท้ายหาด อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงครามด้วยวิธีการสัมภาษณ์ผู้รู้ในชุมชนสอดคล้องกับ องค์ บรรจุน (2551 : 54) ว่า คนมอญที่บางจะเกร็ง อพยพมาจากสมุทรปราการและอำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี มาตั้งถิ่นฐานและประกอบอาชีพประมง ตัดจากและทำสวนมะพร้าวสอดคล้องกับ องค์ บรรจุน (2551 : 54) เมื่อชุมชนมอญบางจะเกร็งสร้างวัด(วัดศรัทธาธรรม- ในอดีตเรียกว่าวัดมอญ) ขึ้นได้นิมนต์พระสงฆ์จากวัดใหญ่ครุฑมุนีและวัดตาผา ในอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรีมาเป็นเจ้าอาวาสตามลำดับ จึงทำให้สันนิษฐานได้ว่า อาจจะมีคนมอญจากลุ่มน้ำแม่กลองในหมู่บ้านครุฑมุนีและบ้านตาผาได้อพยพไปตั้งถิ่นฐานที่ตำบลบางจะเกร็ง เนื่องจากการศึกษาของ สุภาภรณ์ จินตมณีโรจน์ (2536 : 96) พบว่า มีพ่อค้าจากสมุทรสงครามนำสินค้าจากทะเลพวกกะปิ น้ำปลาและปลาแห้งปลาเค็มและสิ่งของเครื่องใช้จำพวกตุ้ม โอง ไห มาขายที่ตลาดนัดบริเวณหาดทรายที่บ้านครุฑมุนีและที่บ้านตลาดนัดตำบลคุ้งพยอม อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

การตั้งถิ่นฐานของคนมอญที่ตำบลเจ็ดริ้ว อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร

ยูววิจัยโรงเรียนวัดเจ็ดริ้ว อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร ได้สืบค้นเรื่องของคนมอญที่ตำบลเจ็ดริ้ว อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร ได้ข้อมูลว่า คนมอญรุ่นแรกของจังหวัดสมุทรสาครอพยพมาจากปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี โดยมาตั้งถิ่นฐานที่ตำบลบ้านเกาะและตำบลท่าทรายก่อนขยายชุมชนเพื่อหาที่ทำกินมาอยู่ที่ตำบลเจ็ดริ้ว โดยยูววิจัยวิเคราะห์จากเครื่องใช้ในพิธีกรรมของคนมอญที่นี่คือ ครก หม้อน้ำและตุ้มแดง ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ของคนมอญที่ปากเกร็ด และข้อมูลจากการสัมภาษณ์พบว่า คนมอญที่บ้านเจ็ดริ้วมีญาติอยู่ที่ปากเกร็ดด้วย การศึกษาของสุเ็ด คชเสนี (2551:81) ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับคนมอญที่จังหวัดสมุทรสาครว่า มีคนมอญอาศัยอยู่ตามลำน้ำมหาชัย ด้วยการมารับจ้างขุดคลอง และ สุภาภรณ์ จินตมณีโรจน์ (2536 : 74-112) สรุปว่า มีคนมอญอพยพมาอาศัยอยู่ที่ลำน้ำท่าจีนและลำน้ำแม่กลอง

การตั้งถิ่นฐานของคนมอญที่อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี

ผลการศึกษาเอกสารและเก็บข้อมูลภาคสนามทำให้ยูววิจัยโรงเรียนวัดวังวิเวการาม อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรีพบหลักฐานว่า การอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของคนมอญที่หมู่บ้านวังกะ อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรีปรากฏหลักฐานว่าคนมอญกลุ่มใหญ่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานที่บ้านวังกะตั้งแต่ พ.ศ. 2492-พ.ศ. 2494 ด้วยเหตุผลเพื่อลี้ภัยการเมือง ส่วนใหญ่อพยพมาจาก

เมืองเย เมืองสบปึก เมืองมูเตง เมืองเมะลำเลิง เมืองจัสโตว เมืองจัสเมะราว เมืองจัสกะมอย เมืองสะเทิม เมืองบือะเรียง เมืองปองอะโคย เมืองโมกะกะเนียง บริเวณที่คนมอญอาศัยอยู่ก่อนการสร้างเขื่อนเขาแหลมได้แก่บริเวณริมแม่น้ำแควน้อย แม่น้ำปัลลีย์และแม่น้ำซองกาเลีย หลังการสร้างเขื่อนเขาแหลมคนมอญส่วนใหญ่จะอพยพขึ้นมาอาศัยอยู่บริเวณที่ดอนแต่ยังมีคนมอญอาศัยอยู่ในเรือนแพรอบอ่างเก็บน้ำเขื่อนเขาแหลม (อรรณพ ทับสกุล 2547 : 13)

ผลการศึกษาประวัติการตั้งถิ่นฐานของคนมอญในภาคกลางตามบริบทของยววิจัยได้ข้อสรุปว่า คนมอญนิยมตั้งถิ่นฐานริมแม่น้ำ ใช้แม่น้ำเป็นเส้นทางในการอพยพเพื่อหาที่ทำกิน สอดคล้องกับผลการศึกษาของนักวิชาการที่ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของคนมอญในประเทศ ที่สรุปว่า คนมอญในภาคกลางของประเทศไทยอาศัยอยู่บริเวณริมฝั่งแม่น้ำสำคัญ ๆ คือ แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำแม่กลอง แม่น้ำท่าจีน และน่าจะมีการติดต่อความสัมพันธ์ระหว่างกันเพื่อกิจกรรมทางวัฒนธรรมและการติดต่อค้าขาย ตามเส้นทางของแม่น้ำ การทำกิจกรรมร่วมกันคนมอญในกลุ่มน้ำแม่กลอง กลุ่มน้ำท่าจีนทำให้สามารถรวมกลุ่มและธำรงวัฒนธรรมของตนไว้ได้ ต่อมาภายหลังเมื่อคนมอญกลุ่มใหม่ได้อพยพมาอยู่ที่บ้านวังกะ อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งเป็นชุมชนคนมอญที่มีขนาดใหญ่ มีการแสดงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของความเป็นมอญอย่างชัดเจน ส่งผลต่อสำนึกในความเป็นมอญของคนมอญกลุ่มอื่น ทำให้เกิดพื้นที่วัฒนธรรมมอญที่กว้างขวางขึ้น

ประวัติการเดินทางเข้าสู่ประเทศไทยของคนมอญแต่ละกลุ่มแตกต่างกันทั้งเหตุผลระยะเวลา สถานะความเป็นอยู่และการปรับตัวในสังคมไทย แต่คนมอญได้ชื่อว่าเป็นกลุ่มคนที่มีอัตลักษณ์ที่ชัดเจนโดยเฉพาะทางด้านวัฒนธรรม ประเพณีและวิถีชีวิต ชวนให้ศึกษาว่า การแสดงความเป็นตัวตนของคนมอญแต่ละกลุ่มจะมีความเหมือนและความต่างกันอย่างไร การสังเคราะห์ให้เห็นตัวตนคนมอญครั้งนี้ จึงให้ความสำคัญกับอัตลักษณ์ทางด้านวัฒนธรรมโดยกำหนดจากบริบทการทำงานของยววิจัยและการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ของคนมอญ ผู้สังเคราะห์เลือกศึกษาอัตลักษณ์ด้านการเลือกทำเลที่อยู่อาศัย ประเพณีวัฒนธรรม ความเชื่อเรื่องผีและการนับถือพระพุทธศาสนา ภาษา อาหาร และการแต่งกาย ในบริบทของการธำรงอัตลักษณ์เดิม การปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์และการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ด้วยวิธีการศึกษาเปรียบเทียบวิธีการธำรงอัตลักษณ์เดิมของคนมอญ วิธีการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของคนมอญเพื่อการดำรงอยู่และวิธีการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ของคนมอญ

ตัวตนคนมอญภาคกลาง

ดังได้กล่าวข้างต้นแล้วว่าประเด็นที่จะสังเคราะห์ให้เห็นความเป็นตัวตนของคนมอญในภาคกลาง ได้แก่ การเลือกทำเลที่อยู่อาศัย ประเพณีวัฒนธรรม ความเชื่อเรื่องผี ภาษา อาหาร และการแต่งกาย จะได้นำเสนอตามลำดับดังนี้

การเลือกทำเลที่อยู่อาศัย

คนมอญในภาคกลางของประเทศไทย มักเลือกเลือกทำเลที่อยู่อาศัยริมแม่น้ำ การศึกษาจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ของสุเ็ด คชเสนี (2551: 51) อะระโท โอชิม่า (2536 : 36) หลักฐานการบันทึกครั้งเสด็จไปบางปะอินของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาต่อราชานุภาพ เมื่อเสด็จผ่านชุมชนมอญที่สามโคก และพระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในการเสด็จลุ่มน้ำแม่กลองบริเวณชุมชนมอญที่อำเภอบ้านโป่ง คราวประพาสไพรโยกเมื่อ พ.ศ. 2420 และการศึกษาของอรรณพ ทับสกุล (2547 : 134) สามารถสรุปอัตลักษณ์ด้านการเลือกทำเลที่อยู่ได้ว่า คนมอญตั้งถิ่นฐานอยู่ริมแม่น้ำ ปลูกบ้านขวางแม่น้ำ ปลูกบ้านตามตำราโลกะสิทธิ มีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนอยู่รวมกันเป็นหมู่ อยู่รวมกันในกลุ่มเครือญาติ ในบริบทการศึกษาของยูวิจัย กลุ่มที่ยังคงรักษาอัตลักษณ์ตั้งถิ่นฐานอยู่ริมแม่น้ำ ความเป็นบ้านมอญขวาง ปลูกบ้านตามตำราโลกะสิทธิ การอยู่รวมกันเป็นหมู่ในกลุ่มเครือญาติไว้ได้ คือ คนมอญที่บ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี กลุ่มที่ยังคงรักษาอัตลักษณ์การอยู่รวมกันเป็นหมู่ในกลุ่มเครือญาติไว้ได้ คือ คนมอญที่บ้านวังกะ อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี คนมอญที่อำเภอด่านมะกอก จังหวัดกาญจนบุรี ยังคงรักษาอัตลักษณ์การปลูกบ้านตามตำราโลกะสิทธิ ส่วนคนมอญที่ตำบลบางจะเกร็ง อำเภอมะนัง จังหวัดสมุทรสงครามและคนมอญที่ตำบลเจ็ดริ้ว อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร ไม่ปรากฏหลักฐานที่แสดงข้อมูลอัตลักษณ์ด้านการเลือกทำเลที่อยู่อาศัยที่ชัดเจน

ประเพณีวัฒนธรรม

คนมอญได้ชื่อว่าเป็นผู้ที่แสดงความเป็นตัวตนด้านประเพณีวัฒนธรรมที่ชัดเจน โดยเฉพาะประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ผลการศึกษาจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและผลการศึกษาของยูวิจัยสรุปว่า คนมอญทุกกลุ่มให้ความสำคัญกับประเพณีวัฒนธรรมด้านพระพุทธศาสนา ประเพณีที่เหมือนกันทุกกลุ่ม คือ การส่งข้าวแช่ในวันสงกรานต์ คนมอญที่บ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรีและคนมอญที่บ้านวังกะ อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี จะแสดงอัตลักษณ์ด้านประเพณีวัฒนธรรมความเป็นมอญชัดเจนกว่ากลุ่มอื่น คนมอญที่บ้านวังกะ อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี เน้นความสำคัญกับประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาโดยจะปฏิบัติตามประเพณี 12 เดือน และการแสดงความเคารพหลวงพ่อดูตตะมะ ประเพณีที่แตกต่างกันระหว่างคนมอญที่บ้านม่วงและบ้านวังกะ คือ คนมอญที่บ้านม่วงทำบุญโห่ด้านในเดือน 3 ปีใดที่มี

เดือน 8 สองหน จะทำประเพณีทุกะทาน เดือน 10 ตักบาตรน้ำผึ้ง แต่คนมอญที่บ้านวังกะ ทำบุญเลี้ยงพระที่มาสอบนักธรรมที่วัดวังเวการาม ในเดือนอ้ายและเดือนยี่ เดือน 3 วันมาฆบูชา จะทำขนมมนมสาวและกวนข้าวยาคุ เดือน 4 ทำบุญวันเกิดหลวงพ่อดุดมมะ เดือน 9 งานบุญหม้อเงิน หม้อทอง เดือน 10 ลอยเรือสะเดาะเคราะห์ ส่วนคนมอญกลุ่มอื่นจะปฏิบัติกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่นเดียวกับพุทธศาสนิกชนทั่วไป โดยคนมอญที่ตำบลบางจะเกร็ง อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงครามจะแสดงอัตลักษณ์ของความเป็นมอญ คือ ประเพณีแห่หงส์ ชงตะขาบในช่วงสงกรานต์ ทำบุญกลางแจ้งปล่อยเรือสำเภากลางเดือน 6 ส่วนคนมอญที่ ตำบลเจ็ดริ้ว อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร จะแสดงอัตลักษณ์ของความเป็นมอญ คือ ประเพณีแห่หงส์ ชงตะขาบ ส่วนคนมอญที่อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี พบว่าประเพณีที่แสดงอัตลักษณ์ของความเป็นมอญคือการส่งข้าวแช่ในวันสงกรานต์

ด้านประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ ขุววิจัยพบว่าประเพณีที่เกี่ยวข้องกับองคนมอญที่บ้านม่วง คือ การทำนา โดยประเพณีที่ชาวมอญบ้านม่วงยังปฏิบัติ คือ พิธีระลึกถึงคุณพระพุทธรเจ้าก่อนการทำนา การไหว้ผีนา และการไหว้แม่โพสพ ประเพณีเกี่ยวกับวิถีชีวิตการทำนาหลายอย่างได้หายไปจากวิถีชีวิตของชาวมอญที่บ้านม่วง คือ การดำข้าวเม่า การเกี่ยวข้าว นวดข้าว เอาข้าวขึ้นยุ้ง เนื่องจากชาวมอญบ้านม่วงสามารถทำนาได้ 2 หน และใช้เครื่องจักรในการทำนาและเกี่ยวข้าว คนมอญที่ตำบลบางจะเกร็ง อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงครามทำบุญกลางแจ้งปล่อยเรือสำเภากลางเดือน 6 เนื่องจากคนมอญที่นี่แสดงตนว่าเป็นมอญทะเล ที่ทำอาชีพประมง ส่วนชุมชนมอญอื่นๆ ไม่พบประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ ส่วนประเพณีเกี่ยวกับชีวิตพบว่า คนมอญที่บ้านม่วงและคนมอญที่บ้านวังกะ แสดงอัตลักษณ์ความเป็นมอญคือ พิธีโกนผมไฟ การบวชนาค การแต่งงาน ประเพณีเกี่ยวกับการตาย ส่วนชุมชนอื่น แสดงอัตลักษณ์ของความเป็นมอญด้วยประเพณีบวชนาค ประเพณีแต่งงาน และประเพณีเกี่ยวกับการตายโดยเฉพาะการตายของพระสงฆ์

ความเชื่อเรื่องผี

การศึกษาของขุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นทุกกลุ่มและผลการศึกษาของนักวิจัยที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อของคนมอญ (อดะระโท โอชิม่า 2536 :) (อมาวสี ยิมอำนาจ 2536 :220) (ศิริรัตน์ แอดสกุลและคณะ 2542 : 64 -65) (เจื้อจันท์ วงศ์พลกานนท์ 2542 : 92-100) และ(อรวรรณ ทับสกุล 2542 : 158-160) สรุปไว้ตรงกันว่า อัตลักษณ์ด้านความเชื่อของคนมอญทุกกลุ่ม คือ ความเชื่อเรื่องผีมอญ โดยมีการรับรู้เรื่องประวัติความเป็นมาของผีและสาเหตุของการรำผีเหมือนกัน ผีที่นับถือจะเป็นผีบรรพบุรุษ ผีเจ้าพ่อ ผีบ้าน ผู้ปกป้องรักษาคนในหมู่บ้าน โดยมีความแตกต่างกันบ้าง คือ มอญที่วัดวังเวการามจะนับถือผีโมโตนเลียซึ่งเป็นผีเจ้าสมุทรด้วย ทุกกลุ่มนับถือผีทางพ่อ ทุกชุมชนจะไหว้ผีและรำผี ยกเว้น คนมอญที่ชุมชนวังกะ ไหว้ผีแต่ไม่จัดพิธีรำผี สัญลักษณ์ของผีมีทั้ง

เหมือนกันและต่างกัน เช่น ผีเต่า ผีลิง ผีมะพร้าว ผีปลาช่อน ผีกระบอก ขึ้นอยู่กับชุมชนเดิมที่พบว่า บรรพชนนับถือผีใด

ภาษามอญ

ผลการศึกษาของยูววิจัยพบว่า อัตลักษณ์ด้านการใช้ภาษาของคนมอญยังปรากฏอยู่ใน คนมอญทุกกลุ่ม โดยแต่ละกลุ่มจะมีสำเนียงภาษาที่แตกต่างกันแต่สามารถสื่อสารกันได้ กลุ่มที่ แสดงอัตลักษณ์ด้านการใช้ภาษาชัดเจนที่สุด คือ คนมอญที่ชุมชนวังกะเนื่องจากเป็นกลุ่มมอญใหม่ เข้าอาศัยอยู่ในประเทศไทยประมาณ 60 ปี อรวรรณ ทับสกุล (2547 : 133-134) ได้สรุปผลการศึกษา ว่า คนมอญที่หมู่บ้านวังกะรุ่นที่อยู่เมืองไทยเกิน 50 ปี จะใช้ภาษามอญในชีวิตประจำวัน พูดและฟัง ภาษาไทยไม่เข้าใจ กลุ่มที่เกิดในเมืองไทยจะใช้ภาษามอญในชีวิตประจำวัน ฟังและพูดภาษาไทยได้ ส่วนรุ่นอายุต่ำกว่า 30 ปีลงมา สามารถพูดฟังและภาษามอญได้และสื่อสารด้วยภาษาไทยได้ชัดเจน ที่ บ้านม่วง ผู้สูงอายุเท่านั้นที่สามารถฟังและพูดภาษามอญได้ โดยผู้ชายสามารถเขียนภาษามอญได้ คน ที่อายุ 50 ปีลงมาสามารถฟังและพูดภาษามอญปนศัพท์ภาษาไทยได้ คนที่อายุ 20 ปีลงมาสามารถฟัง ภาษามอญได้พูดภาษามอญไม่ได้แต่รู้คำศัพท์ภาษามอญบางคำ ส่วนในชุมชนอื่นนั้นผู้สูงอายุเท่านั้น ที่สามารถฟังและพูดภาษามอญได้

อาหารมอญ

อาหารของชาวมอญส่วนใหญ่ได้จากธรรมชาติตามฤดูกาล อาหารมอญเน้นปลาและผัก ไม้หวานนิยมรสเปรี้ยวจากมะปรางดองและไม่นิยมแกงกะทิ อัตลักษณ์ด้านอาหารร่วมกันของทุก ชุมชนคือ ข้าวแช่ ส่วนอัตลักษณ์ของแต่ละชุมชน เช่นมอญที่บ้านม่วงแสดงอัตลักษณ์ด้วย แกง มะตาด แกงลูกสั้น แกงบอน และน้ำปลาลำ ชุมชนมอญที่บ้านวังกะ แสดงอัตลักษณ์ด้านอาหารด้วย ขนมหินแกงหยวกกล้วยและแกงฮังเล ชุมชนมอญที่ตำบลบางจะเกร็ง แสดงอัตลักษณ์ด้านอาหารด้วย กาละแม

การแต่งกาย

คนมอญยังคงดำรงอัตลักษณ์รูปแบบการแต่งกายแบบมอญ กลุ่มที่ชัดเจนที่สุดคือ คน มอญที่บ้านม่วง และมอญ เมื่ออยู่ในหมู่บ้านพวกเขาจะแสดงอัตลักษณ์ด้านการแต่งกายอย่างชัดเจน การแต่งกายแบบมอญยังปรากฏทั้งในผู้ใหญ่และ เด็ก โดยกลุ่มผู้ใหญ่จะแต่งกายแบบมอญเมื่ออยู่ใน ชุมชน ไปวัดและงานพิธีต่างๆในหมู่บ้านส่วนเด็กจะแต่งเมื่อไปวัดและงานพิธีต่างๆในหมู่บ้าน รายละเอียดในการแต่งกายของคนมอญแต่ละกลุ่มจะแตกต่างกัน คนมอญบ้านวังกะจะแสดงอัต ลักษณ์การแต่งกายด้วยสีและลายผ้า วิธีการนุ่งห่มเพื่อแสดงความแตกต่างจากการนุ่งห่มของคนพม่า แต่ทุกกลุ่มไม่ได้ทอผ้าใช้เอง ส่วนคนมอญที่ชุมชนอื่นๆ แสดงอัตลักษณ์ด้านการแต่งกายด้วยการนุ่ง ผ้าถุง ผ้าขาวม้าพาดไหล่และสะไบ

วิธีการชำระอัตลักษณ์เดิมของคนมอญภาคกลาง

ชุมชนคนมอญในบริบทการศึกษาของยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ล้วนมีอัตลักษณ์ที่แสดงความเป็นตัวตนดังได้กล่าวแล้วข้างต้น ต่างกันที่วิธีการการชำระอัตลักษณ์ ในขั้นตอนนี้จะได้กล่าวถึงวิธีการการชำระอัตลักษณ์เดิมของคนมอญภาคกลางว่าท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสังคม ปัจจัยที่ช่วยให้การดำรงอัตลักษณ์ความเป็นตัวตนของคนมอญให้ยังคงอยู่ได้มีอะไรบ้าง โดยจะได้นำเสนอดังนี้

1. การสร้างสำนึกทางประวัติศาสตร์ร่วมกัน คนมอญมีวิธีการในการชำระไว้ซึ่งตัวตนความเป็นคนมอญด้วยการเล่าเรื่องราวของคนมอญสู่คนรุ่นหลัง โดยวิเคราะห์ได้จากผลการศึกษาของยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นทุกกลุ่ม ได้คำตอบเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของคนมอญจากการบอกเล่า การบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรทำให้คนที่มีเชื้อสายมอญมีประวัติศาสตร์ร่วมกัน โดยเฉพาะการสืบชาติสืบแผ่นดิน ต้องทิ้งถิ่นมาอยู่ประเทศไทยจากการกระทำของพม่า ทำให้คนมอญพยายามชำระอัตลักษณ์ด้านวัฒนธรรมให้คงอยู่เพื่อแสดงตัวตนความเป็นมอญ การสร้างความ เป็นเครือญาติจากการกำหนดนามสกุลที่แสดงความเป็นชาติพันธุ์มอญ เช่น คนมอญที่บ้านม่วง นามสกุลจะขึ้นต้นหรือลงท้ายด้วยคำว่า เครือ ที่หมายถึงกลุ่มเครือญาติเดียวกัน เช่น เครือเครือ กรดเครือ การตั้งนามสกุลจากชื่อสถานที่ เช่น วังมะนาว ม่วงงาม ม่วงสวย หรือตระกูลเจ้าเมืองมอญ 7 หัวเมืองที่ได้รับโปรดเกล้าฯ ให้ลงมาตั้งถิ่นฐานบริเวณลุ่มน้ำแม่กลองในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เช่น เสลานนท์ เสลาคุณ นิไชโยค นิโครธา นิพนดี เป็นต้นหรือการตั้งนามสกุลด้วยชื่อหมู่บ้าน ตำบล หรือเมืองเดียวกันเพื่อแสดงว่าเป็นคนกลุ่มเดียวกัน เช่น นามสกุลของคนมอญที่ชุมชนวังกะ เช่น ปุณณะการี หงสา เจริญหงสา

2. การประกอบพิธีกรรมความเชื่อเรื่องผีของคนมอญ

ผลการศึกษาของยววิจัยประวัติศาสตร์ทุกกลุ่ม สรุปว่า การประกอบกิจกรรมความเชื่อเรื่องผีของคนมอญ เป็นภูมิปัญญาในการชำระอัตลักษณ์ความเป็นคนมอญที่สำคัญ อมาวสี ยิ้มอานวย กล่าวไว้ในเรื่องความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวและเครือญาติว่า นอกจากความเชื่อทางพระพุทธศาสนาแล้ว ชาวมอญที่บ้านม่วงยังมีความเชื่อเรื่องผีสงเวทดาอยู่ด้วย ผลการศึกษาของยววิจัยโรงเรียนรัตนราษฎร์บำรุงและโรงเรียนท่ามะกาได้ข้อสรุปตรงกันว่า ผีมีความสำคัญที่สุดในการดำรงอยู่ของชาวมอญ ความเชื่อในการนับถือผีของชาวมอญมีแนวโน้มที่จะดำรงอยู่ต่อไปเพราะผีคือเครื่องมือสำคัญในการสร้างสำนึกความเป็นคนในครอบครัวเดียวกันที่แสดงให้เห็น โครงสร้างของสังคมที่อาศัยบทบาทของต้นผีในการควบคุมสมาชิกในกลุ่มที่มีบรรพบุรุษร่วมกัน

พิธีรำผีมอญ เป็นพิธีกรรมอย่างเดียวกันที่สำคัญของชาวมอญในอำเภอท่ามะกา ที่ยังหลงเหลืออยู่และปฏิบัติสืบทอดกันมาจนปัจจุบัน ทำให้ชาวมอญในอำเภอท่ามะกา แตกต่างจาก

ประชาชนกลุ่มอื่นๆ ในอำเภอท่ามะกา ในส่วนของการนับถือผีของคนมอญที่สังขละบุรี คงจะไม่ค่อยได้แสดงออกในด้านการรำผี แต่คนมอญที่นี่ก็มีความเชื่อ มีข้อห้ามเกี่ยวกับการปฏิบัติที่เหมือนกับคนมอญที่อื่นเช่นกัน และการได้มาทำพิธีไหว้ผีด้วยกันย่อมช่วยส่งเสริมให้เกิดความผูกพันในความเป็นคนมอญร่วมกันในชุมชนมอญที่ตำบลบางจะเกร็งและตำบลเจ็ดริ้ว ก็พบว่า ยังมี การไหว้ผีและรำผีมอญ ผลการศึกษาของ อรรถโท โອຶມາ (2536: 51-69) ที่ได้ข้อค้นพบว่า พิธีเลี้ยงผี และพิธีรำผีเป็นกลไกสำคัญต่อการธำรงเอกลักษณ์ชาติพันธุ์มอญและการสืบต่อชาติพันธุ์มอญ

3. การประกอบพิธีกรรมทางศาสนาร่วมกันทั้งในระดับครอบครัวและชุมชนเดียวกัน คนมอญในทุกชุมชนให้ความสำคัญกับการนับถือพระพุทธศาสนากิจกรรมต่างๆ จึงมักเกี่ยวข้องกับ การประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เช่น การใส่บาตรตอนเช้า การไปทำบุญที่วัดในวันพระและวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา นอกจากนี้มีกิจกรรมทางศาสนาที่ปฏิบัติในครอบครัวเฉพาะกลุ่ม เช่น กลุ่มผีเดียวกันสังเกตจากการทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ผู้ตาย ในระดับชุมชนที่บ้านม่วงจะมี ประเพณีทุกะทาน ประเพณีสงกรานต์ หรือปฏิบัติในการทำบุญร่วมกัน 9 วัด ในวันเข้าพรรษา และพิธีเทศน์มหาชาติ ที่เป็นการทำกิจกรรมร่วมกันกับคนในชุมชนอื่นชุมชนมอญที่บ้านวังกะจะมี กิจกรรมร่วมกันในระดับชุมชน เช่น การไปทำบุญตักบาตรที่วัดทุกวันพระเข้าร่วมงานวันประเพณี ทางศาสนาทุกงาน ให้ความช่วยเหลือกิจการของวัด ที่บ้านม่วง นาคที่บวชจะไปขอขมาลาบวชจาก ญาติผู้ใหญ่ในหมู่บ้านตามที่ยังปฏิบัติมาแต่ครั้งบรรพบุรุษ และผู้ที่บวชต้องขอขมาเจ้าอาวาสหรือ พระอุปัชฌาย์ของวัดมอญถึง 3 แห่ง ที่วังกะเมื่อมีสมาชิกที่เป็นผู้ชายบวชจะให้ความช่วยเหลือกันทั้ง หมู่บ้านเหมือนนาคเป็นส่วนหนึ่งของคนในครอบครัว ที่ชุมชนมอญตำบลบางจะเกร็งจะมีกิจกรรม ลงขันลงแรงส่งข้าวแหว่งสงกรานต์ กิจกรรมเหล่านี้มีส่วนร่วมในการส่งเสริมอัตลักษณ์ความเป็นชาติพันธุ์มอญด้านอื่นๆด้วย เช่น ภาษาพูด การแต่งกายและที่สำคัญ คือ ช่วยสร้างจิตสำนึกให้กับคนมอญ ว่าคนมอญทุกคนเป็นป็นญาติกันทั้งนั้น

4. การให้ความสำคัญกับตำราโลกะสิทธิ ตำราเล่มนี้ทำหน้าที่สำคัญต่อการธำรงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์มอญเพราะได้ให้รากฐานวัฒนธรรมมอญทั้งส่วนที่เกี่ยวกับคนมอญและกฎเกณฑ์ต่างๆ ซึ่งเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต เป็นคู่มือในการใช้ชีวิตของคนมอญตั้งแต่เกิดจนตาย คนมอญยังใช้ในชีวิตประจำวัน ในชุมชนมอญที่บ้านม่วงได้มีการแปลเป็นภาษาไทยแล้ว และตำรานี้ยังพบที่วัดห้วยเหนียว อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรีจากการศึกษาของยูวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอำเภอท่ามะกาอีกด้วย การศึกษาของยูวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นโรงเรียนรัตนราษฎร์บำรุง ได้สรุปว่า สิ่งที่คนมอญบ้านม่วงยังรักษาความเป็นตัวตนเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยเอาไว้ได้ คือ การอยู่ร่วมกันเป็นหมู่ (หมู่ในความหมายของคนมอญที่บ้านม่วง คือ การอยู่ร่วมกันในหมู่ญาติพี่น้องและมีความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นเหมือนคนในครอบครัวเดียวกันมักจะมีผีบรรพบุรุษร่วมกัน หมู่จึงเป็น

ครอบครัวขยายของลูกที่สร้างบ้านอยู่ในบริเวณเดียวกันกับบ้านเดิมของพ่อแม่) ซึ่งเป็นผลจากการศึกษาดาราลोकกะสิทธิที่กำหนดแนวทางในการปลูกสร้างที่อยู่อาศัยรวมทั้งการให้ความช่วยเหลือกันในกิจกรรมต่างๆ ส่งผลให้คนมอญได้ร่วมกันธำรงอัตลักษณ์ความเป็นมอญไว้ได้

5. โครงสร้างทางสังคมที่อยู่ร่วมกันเป็นคุ้ม เป็นกลุ่มเครือญาติ คนมอญที่บ้านวังกะมีกระบวนการธำรงอัตลักษณ์เดิมด้วยการจัดระเบียบการอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มที่เรียกว่าคุ้ม หัวหน้าคุ้มมีบทบาทในการควบคุมดูแลสมาชิกให้ปฏิบัติตามกฎระเบียบของสังคม เช่น กฎการอยู่ร่วมกัน 3 ประการ การจัดพิธีเลี้ยงผีศาลเจ้าประจำหมู่บ้านซึ่งทำเป็นประจำปีละ 1 ครั้ง กิจกรรมสำคัญที่ช่วยส่งเสริมการธำรงอัตลักษณ์มอญ คือ การมาทำพิธีร่วมกันของสายตระกูลที่นับถือผีเดียวกันและกลุ่มเครือญาติ ซึ่งคนมอญที่หมู่บ้านวังกะ อำเภอสังขละบุรีส่วนใหญ่ล้วนแต่เป็นเครือญาติกัน การอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มเครือญาติ ยังช่วยส่งเสริมอัตลักษณ์ด้านการประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา การแต่งกาย การใช้ภาษามอญในการสื่อสาร และอาหาร

6. การสร้างวิถีประชา คนมอญที่สังขละบุรีสร้างกฎเกณฑ์ร่วมกันด้วยการแสดงพฤติกรรมด้านความเคารพ ความกตัญญูต่อพ่อแม่ โดยการแสดงออกอย่างเป็นรูปธรรมเช่น ลูกหลานต้องปรนนิบัติดูแลพ่อแม่ที่ไปถือศีลปฏิบัติธรรมที่วัดในวันพระใหญ่หรือวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาด้วยการ เตรียมเครื่องนอนและทุนสำหรับอาหารไปให้ การปฏิบัติเรื่องนี้ในชุมชนมอญที่สังขละบุรีถือว่าสำคัญมาก ถ้าใครไม่ปฏิบัติจะถูกนิทว่าร้ายจากเพื่อนบ้านและพ่อแม่จะได้รับความอับอาย ลูกหลานที่อยู่ไกลเมื่อถึงวันสำคัญต้องกลับมาทำหน้าที่นี้ และจะแข่งขันกันในที่ว่าลูกหลานในครอบครัวใดทำหน้าที่ได้ดีกว่ากัน การแสดงพลังในการทำพิธีกรรมทางศาสนา การตักบาตรตอนเช้า การทำบุญวันพระ วันสำคัญทางศาสนา วันเกิดหลวงพ่อดุตตะมะ การรวมกลุ่มเพื่อแสดงพลังในการทำบุญด้วยการปฏิบัติธรรมนิยมถวายแกงเวียน(คือการจัดเวรผลัดเปลี่ยนกันรับผิดชอบในการทำกับข้าวไปถวายพระทั้งอาหารเช้าและอาหารเพลวันละ 10 ครอบครัว โดยหมุนเวียนกันไปแต่ละคุ้ม มิได้ส่งมอบเวรว่าถึงบ้านใดแล้ว) กิจกรรมเหล่านี้จึงเป็นอัตลักษณ์สำคัญอีกประการหนึ่งที่ช่วยส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีให้ดำรงอยู่ได้

7. การสร้างวิบุรุษทางวัฒนธรรมและผู้นำทางจิตวิญญาณ คนมอญทุกกลุ่มให้ความเคารพนับถือพระสงฆ์ คนมอญที่บ้านม่วงยอมรับบทบาทในการเป็นผู้นำทางวัฒนธรรมของพระครูวรธรรมพิทักษ์ ทำให้สามารถสร้างพิพิธภัณฑสถานบ้านวัดม่วงได้เป็นผลสำเร็จ และพระสงฆ์อีกรูปหนึ่งที่ได้ชื่อว่าเป็นวิบุรุษของมอญ คือ หลวงพ่อดุตตะมะที่เป็นบุคคลสำคัญต่อการธำรงอยู่ของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ด้วยการนำแนวทางของวิถีพุทธและกฎการอยู่ร่วมกันมาใช้ในการธำรงชาติพันธุ์มอญ บริบทความสัมพันธ์ของคนมอญกับหลวงพ่อดุตตะมะที่คนมอญให้การยอมรับ

เชื่อฟังและปฏิบัติตามหลักการดังกล่าว ทำให้อัตลักษณ์ด้านพระพุทธศาสนามีความชัดเจน กล่าวได้ว่าเป็นอัตลักษณ์ที่เด่นชัดที่สุดของคนมอญที่สังขละบุรี

8. การถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่น สังคมคนมอญที่อยู่รวมกันเป็นครอบครัว ผู้อาวุโสจะทำหน้าที่เลี้ยงดูหลานที่พ่อแม่ต้องออกไปทำงานนอกบ้าน ทำให้มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมด้วยการใช้ภาษามอญในการสื่อสาร การเล่านิทานของมอญและขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ให้ลูกหลานฟัง ทำให้ลูกหลานๆ ได้ซึมซับอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม (เจือจันทร์ วงศ์พลกานนท์ 2549:88) ส่วนคนมอญที่บ้านม่วงใช้การถ่ายทอดทางวัฒนธรรม ด้วยการปลูกฝังให้ลูกหลานเข้าวัดทำบุญและแต่งกายแบบมอญเมื่อมีโอกาส การกำหนดให้นักเรียนโรงเรียนวัดบ้านม่วงแต่งกายพื้นเมืองมอญสัปดาห์ละ 1 วัน คนมอญรุ่นปู่ย่าตายาย ยังทำอาหารมอญรับประทานในชีวิตประจำวัน จึงเป็นการปลูกฝังให้เด็กได้รับประทานตั้งแต่เล็กๆ ทำให้เด็กมอญคุ้นเคยกับอาหารมอญทำให้อาหารมอญยังอยู่ในวิถีชีวิตของคนมอญ

การปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของคนมอญ

คนมอญแต่ละชุมชนเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยในระยะเวลาที่แตกต่างกัน การอพยพโยกย้ายหาที่ทำกินและการติดต่อกับคนกลุ่มอื่นในสังคม ทำให้เกิดการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม ย่อมมีผลต่อการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของคนมอญด้วยเช่นกัน

ยูวิจัยโรงเรียนรัตนราษฎร์บำรุงได้สัมภาษณ์คนในชุมชนบ้านม่วงเกี่ยวกับความเป็นมอญและไทย สรุปคำตอบได้ว่า พวกเขาเป็นคนไทยเพราะมีบัตรประชาชน มีสิทธิต่างๆ ตามที่คนไทยทุกคนพึงมีตามกฎหมาย แต่เขามีวิถีชีวิต การปฏิบัติประเพณีที่แตกต่างจากคนไทยกลุ่มอื่นตรงที่เขามีเชื้อสายมอญ ขณะที่คนมอญในชุมชนบางจะเกร็งและวัดเจ็ดรีว ได้ผสมผสานตัวเองจนกลมกลืนกับคนไทย แต่คนมอญบ้านวังกะ อำเภอสังขละบุรีต้องการบัตรประจำตัวประชาชนเพื่อให้สามารถมีสิทธิเท่าเทียมกับคนไทยในประเทศไทย พฤติกรรมความต้องการที่แตกต่างกัน ย่อมส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของคนมอญ ปัจจัยที่นำสู่การปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์คือ

1.นโยบายของรัฐบาลไทย เป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด กล่าวคือ ในอดีตพระมหากษัตริย์ไทยให้การยอมรับฐานะของคนมอญเทียบเท่ากับคนไทย ทำให้ได้รับสิทธิต่างๆ เฉกเช่นเดียวกัน เมื่อมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติสัญชาติในปี พ.ศ. 2456 ที่กำหนดให้คนทุกคนที่เกิดในประเทศไทยเป็นคนไทยและมีนามสกุลใช้ คนมอญทุกคนในประเทศไทยได้รับสัญชาติไทยและเป็นคนไทยอย่างสมบูรณ์ตามกฎหมาย (ไฉน สนสกุล 2535 : เมื่อมีพระราชบัญญัติการศึกษา คนมอญทุกคนได้เรียนหนังสือในโรงเรียนทำให้รับวัฒนธรรมความเป็นไทย เข้าผสมกลมกลืนกับความเป็นมอญ ส่งผลให้คนมอญเป็นคนไทยตามกฎหมาย ในบริบทที่ศึกษา คือคนมอญที่บางจะเกร็งและวัดเจ็ดรีวมีความ

เป็นไทยมากกว่ากลุ่มอื่น ในบริบทของคนมอญที่บ้านม่วง ชูวิชัยโรงเรียนรัตนราษฎร์บำรุงได้สัมภาษณ์คนในชุมชนบ้านม่วงเกี่ยวกับความเป็นมอญและไทย สรุปคำตอบได้ว่า พวกเขาเป็นคนไทยเพราะมีบัตรประชาชน มีสิทธิต่างๆ ตามที่คนไทยทุกคนพึงมีตามกฎหมาย แต่เขามีวิถีชีวิต การปฏิบัติประเพณีที่แตกต่างจากคนไทยกลุ่มอื่นตรงที่เขามีเชื้อสายมอญส่วนคนมอญที่บ้านวังกะมิสถานะที่แตกต่างจากคนมอญที่เข้ามาในสมัยก่อนหน้า ที่มีฐานะเป็นคนพลัดถิ่นที่รัฐบาลไทยไม่เต็มใจให้พักอาศัยอยู่ในประเทศไทย ทำให้คนมอญที่บ้านวังกะต้องการได้สิทธิความเป็นคนไทยตามกฎหมายโดยการมีบัตรประชาชน ต้องการให้ลูกหลานได้แต่งงานกับคนไทย ให้เข้าเรียนในโรงเรียนไทยที่เปิดสอนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ อย่างไรก็ตามในด้านการใช้ชีวิตคนมอญกลุ่มนี้ยังแสดงอัตลักษณ์ความเป็นมอญด้านวิถีชีวิตแบบพุทธได้อย่างชัดเจน

2. การพบปะทางวัฒนธรรมกับคนกลุ่มอื่น เมื่อมีทางรถยนต์ที่เชื่อมต่อระหว่างหมู่บ้าน การมีสะพาน มีระบบไฟฟ้า ทำให้คนมอญสามารถติดต่อสื่อสารกับคนภายนอกได้สะดวกขึ้น วิถีชีวิตของคนมอญเปลี่ยนไปเมื่อต้องเรียนต่อในระดับสูงขึ้นยังทำให้คนมอญต้องออกไปเรียนห่างไกลชุมชน เช่น ตัวอำเภอ ตัวจังหวัด ที่กรุงเทพฯ เมื่อไฟฟ้าเข้ามาในหมู่บ้านทำให้คนมีโทรทัศน์ใช้ ทำให้สามารถรับรู้วัฒนธรรมจากภายนอก ทำให้คนมอญกลุ่มนี้รับวัฒนธรรมจากภายนอกและมีการผสมกลมกลืนกับคนเชื้อสายอื่นมากขึ้น รวมถึงการแต่งงาน อะระโธ โอชิมะ(2536: 81) กล่าวว่า การแต่งงานเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้คนมอญกลายเป็นไทย เพราะคู่แต่งงานมักอยู่นอกสังคมคนมอญด้วยการประกอบอาชีพที่เกิดการได้เรียนสูง ทำให้การใช้ชีวิตผสมผสานกันความเป็นไทยและความเป็นมอญ ลูกที่เกิดมาจึงไม่มีอัตลักษณ์ความเป็นมอญนอกจากนี้การให้ความสำคัญกับความเป็นมอญผ่านการแต่งงาน กล่าวคือ คนมอญสืบทอดความเป็นมอญด้วยฝีมือ ซึ่งจะนับความเป็นเครือญาติทางฝ่ายผู้ชาย เมื่อคนมอญที่เป็นผู้ชายแต่งงานกับผู้หญิงในกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ลูกจะเป็นคนมอญ เมื่อคนมอญที่เป็นผู้หญิงแต่งงานกับผู้ชายในกลุ่มชาติพันธุ์อื่นลูกจะเป็นคนในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกับพ่อส่งผลให้คนมอญสูญเสียอัตลักษณ์ของความเป็นมอญ

การวิจัยของศิริรัตน์ แอดสกุลและคณะ(2542:170) พบว่าการพบปะทางวัฒนธรรมกับคนกลุ่มอื่น มีผลต่ออัตลักษณ์ของความเป็นมอญด้านการใช้ภาษา ชาวบ้านม่วงสามารถพูดได้ทั้งภาษามอญและภาษาไทย คือ เมื่ออยู่ในสังคมของคนไทยก็จะพูดภาษาไทย เมื่ออยู่ในชุมชนมอญก็จะพูดภาษามอญ และบางคนจะพูดภาษามอญปนไทย การศึกษาของชูวิชัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นโรงเรียนรัตนราษฎร์บำรุงพบว่า คนที่มีอายุ 20 ปี ลงมาและเรียนหนังสือในชุมชนคนไทยจะพูดภาษามอญไม่ได้แต่ฟังออกเมื่อมีคนพูดด้วยแต่ไม่สามารถสื่อสารตอบด้วยภาษามอญได้ ในส่วนของพระสงฆ์ วัดในชุมชนมอญจะสวดภาษามอญ(เฉพาะวัดที่มีพระที่มีอายุ 40 ปีขึ้นไป หรือวัดที่มีพระ

เชื้อสายมอญจากประเทศพม่ามาจำพรรษา) เพราะการศึกษาของขุววิจัยพบว่า วัดในชุมชนมอญบางวัดไม่ได้สวดภาษามอญ เพราะสวดไม่ได้และมีคนไทยมาทำบุญด้วยจึงสวดเป็นภาษาไทย

3. การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม เมื่อเกิดการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมทำให้คนมอญสร้างบุคลิกภาพ 2 ลักษณะ คือ ความเป็นไทยและความเป็นมอญ เช่น การแต่งกาย ภาษาพูด การปฏิบัติกิจกรรมทางวัฒนธรรม สมัยหนึ่งคนมอญนุ่งโจงกระเบนเหมือนคนไทยรวมทั้งหลักฐานจากนิราศภูเขาทองของสุนทรภู่ ที่กล่าวถึงการแต่งกายของผู้หญิงมอญที่ปากเกร็ดว่า “จับเขมมาและถอนไผ่ม” เหมือนคนไทย คุณตาแจ่ม คอกร้อยและคุณตาจวน ครูวิชาจารย์ ให้คำตอบที่ตรงกันว่า เพราะคนมอญเข้ามาอยู่ในแผ่นดินไทยจึงต้องการปรับตัวให้เข้ากับคนไทย ผลการศึกษาของขุววิจัยพบว่าคนมอญยังคงแต่งกายแบบมอญ โดยคำนึงถึงเวลา(time) และสถานที่ (space) เช่น เมื่ออยู่บ้านหรือไปงานสำคัญต่างๆ ในหมู่บ้านชาวบ้านจะแต่งกายแบบมอญเสมอ ยกเว้นเวลาเดินทางไปนอกหมู่บ้านที่ไม่ใช่หมู่บ้านคนมอญจะแต่งแบบฝรั่ง คุณตาจวน ครูวิชาจารย์ เล่าว่า “เมื่อต้องไปทำงานที่โรงเรียนวัดปลักแรด ตลาดบ้านโป่ง ก็นุ่งกางเกงฝรั่ง (กางเกงขาขาว) ไปทำงานเมื่อกลับมาบ้านก็นุ่งโจงเหมือนเดิม

การแต่งกายแบบมอญไม่ได้มีเฉพาะผู้ใหญ่เท่านั้น เด็กมอญก็แต่งกายแบบมอญเช่นกัน โดยแต่งตามโอกาสที่เหมาะสม เช่น เมื่อไปเรียนหนังสือที่โรงเรียนในตัวอำเภอหรืออยู่บ้านในเวลาปกติหรือเดินทางไปนอกหมู่บ้านก็แต่งกายแบบสากล แต่เมื่อไปทำบุญที่วัดในวันพระ วันหยุด หรืองานบุญต่างๆ พวกเขาจะแต่งกายแบบมอญ จากการสัมภาษณ์ ฉัตรณรงค์ เสลาคุณ เขากล่าวว่า ก็ไม่ถือเป็นเรื่องน่าอายอะไรที่จะต้องใส่ชุดพื้นบ้านมอญ เพราะใส่มาตั้งแต่เล็กๆ ชาวบ้านหรือเด็กกรุ่นราวคราวเดียวกันก็ใส่เสื้อผ้าแบบมอญเมื่ออยู่บ้าน ชาวมอญแต่งตัวแบบมอญแท้ (แต่งแบบมอญตลอดเวลา) ก็จะมีแต่คนสูงอายุแล้ว แต่ถ้าต้องการเห็นคนหนุ่มสาวแต่งกายแบบมอญก็ต้องไปวัดที่วัดคนมอญยึดถือประเพณีการแต่งกายอย่างมาก ถึงแม้ในเวลาปกติจะไม่ค่อยใส่กัน แต่ถ้าไปงานบุญพิธีต่างๆ ก็จะใส่แบบมอญทั้งเด็กและผู้ใหญ่ โดยถือเป็นเรื่องธรรมดาของหมู่บ้าน พ่อแม่ผมให้ผมใส่มาตั้งแต่เล็กแล้ว...”

กรกนก แก้วพิกุล เป็นลูกสาวชาวมอญที่ไปทำบุญที่วัดอีกคนหนึ่งกล่าวว่า “... การแต่งกายแบบมอญจะแต่งเฉพาะไปงานบุญหรือไปวัด แต่ถ้าอยู่บ้านก็จะใส่ชุดปกติหรือไปข้างนอกหมู่บ้านก็จะใส่ชุดปกติ เวลาไปวัดจะนุ่งผ้าถุง ใส่เสื้อธรรมดาที่สุภาพ และมีผ้าคาดสีอ่อนพาดบ่าเป็นสะไบเฉียงเพื่อให้ดูเรียบร้อย ถ้าเป็นผู้ชาย จะใส่เสื้อขาว โสร่ง และพาดผ้าขาวม้า เวลาไปวัดจะไม่ใส่รองเท้า พ่อแม่จะเป็นผู้หาเสื้อผ้าให้ ...”

4. การยอมรับความเปลี่ยนแปลงและปรับตัว ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสังคม ทุกกลุ่มชาติพันธุ์ต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลง คนมอญได้ปรับตัวยอมรับการ

เปลี่ยนแปลงโดยยังยึดมั่นในอัตลักษณ์ของตนไว้ เช่น คนมอญที่บ้านม่วงมีการปรับตัว เรื่องอาหารที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมโกนผมไฟต้องมี เจ็ดอย่าง การปรับตัวคือ ต้องเป็นอาหารที่ขาดไม่ได้ 4 อย่าง คือ แกงขี้เหล็ก แกงเผง แกงฟักทอง แกงส้มปลาลูกขึ้น ที่เหลืออีก 3 อย่างเป็นอะไรก็ได้ การบอกบุญในประเพณีบวชนาคใช้วิธีแจกการ์ดแทนการเดินบอก อาหารเปลี่ยนเป็นโต๊ะจีนแต่ยังคงมีขนมจีนขึ้นโต๊ะหรือในวันสุกดิบยังมีประเพณีเลี้ยงขนมจีน การทำขวัญนาคแบบมอญยังคงมีอยู่ การแต่งกายของนาคยังคงอัตลักษณ์แบบมอญที่เน้นความสวยงาม ผู้หญิงไม่เข้าร่วมพิธีกรรมในโบสถ์ ยังมีประเพณีการขอขมาเจ้าอาวาสหรือพระอุปฌาย์ของวัดมอญ 3 วัด การบอกผีบรรพบุรุษเพื่อแสดงความเคารพและการขอขมาต่อเจ้าพ่อที่รักษาหมู่บ้านบริเวณต้นโพธิ์ใหญ่และนำรูปเทียนหมากพลูไปขอขมาต่อญาติผู้ใหญ่ในหมู่บ้านและยังมีประเพณีเหยียบย่ำน้ำค้าง การเกาะชายผ้าเหลืองแบบคนมอญ การปรับตัวของคนมอญที่สังขละบุรีได้แก่ การปรับตัวเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผี กล่าวคือ ยังมีความเชื่อ ความเคารพเรื่องผี แต่ลดกระบวนการแสดงความเคารพด้วยการไหว้ขอขมาแทนการรำผีเมื่อทำผิดต่อผี และให้ความสำคัญกับวีรบุรุษทางวัฒนธรรมคือหลวงพ่อดูตมะมากกว่ารวมทั้งการนำเอาวิถีแห่งพุทธมาเป็นแนวทางในการปฏิบัติในการดำเนินชีวิต

คนมอญยอมรับความเปลี่ยนแปลงและปรับตัวอย่างมีอัตลักษณ์ พระอาจารย์อุ่นเจ้าอาวาสวัดม่วงกล่าวว่า “...ประเพณีไหนไม่เคยสูญหายแต่มันมีการเปลี่ยนแปลงตามเวลาต่างหาก เพราะประเพณีนั้นเขาถือกันเป็นธรรมเนียมที่จำเป็นจะต้องปฏิบัติสืบต่อกันมา แต่พอนานเข้าอะไรมันก็เปลี่ยนแปลง อย่างเช่นขนมที่ใช้ในงานบุญ ประเพณีต่างๆที่เคยทำกันนั้นเมื่อก่อนทำกันได้ทุกบ้านทำกันเองแต่ปัจจุบันไม่ได้ทำกลับซื้อ ท่านได้ยกตัวอย่างเช่นบุญออกพรรษาที่ต้องถวายกระยาสารทว่า “เมื่อก่อนนั้นทำทุกบ้านทุกหลังคา ทุกคนในชุมชนทำกันเอง วัตถุดิบมีเยอะ แต่ปัจจุบันมันมีอยู่คนเดียว และเขาไม่อยากจะเหนื่อยอยากจะสบายก็เอาปัจจัยไปซื้อ...”

ผลจากการสังเคราะห์การปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของคนมอญข้างต้นสอดคล้องกับผลการศึกษาของสุรณ โอเจริญ (2441:94-95)สรุปว่า การดำรงความเป็นมอญของคนมอญนั้นดำรงอยู่ได้เฉพาะในระยะแรกๆเท่านั้น เมื่อมีการติดต่อกับชุมชนภายนอกหรือมีการขยายชุมชนออกไป ทำให้อยู่ห่างจากศูนย์กลางของวัฒนธรรมเดิมทำให้มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมและประเพณีซึ่งกันและกัน นำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและสังคมทำให้อัตลักษณ์เดิมคลายตัวลง ในที่สุดทำให้มอญไม่สามารถธำรงความเป็นมอญเอาไว้ได้ รวมทั้งผลการวิจัยของ อรพรรณ ทับสกุล (2542:212)เกี่ยวกับอัตลักษณ์ของคนมอญบ้านวังกะ อำเภอสังขละบุรี สรุปว่า ผู้ที่สามารถธำรงความเป็นตัวตนของคนมอญไว้ได้ คือ คนมอญรุ่นเก่าที่เป็นรุ่นปู่ย่าตายายและคนมอญที่อพยพเข้ามาใหม่ไม่เกิน 5 ปี เพราะเป็นกลุ่มที่พูดภาษาไทยไม่ได้ และไม่สามารถออกไปทำงานนอกหมู่บ้านได้เพราะอยู่ในฐานะผู้พลัดถิ่น ในอนาคตเมื่อคนรุ่นปู่ย่าตายายเสียชีวิตไปและคนมอญที่เข้ามาใหม่ได้สัญชาติ

ไทยหรืออยู่นานวันเข้า ความเป็นตัวตนของคนมอญที่สังขละบุรีอาจจะเปลี่ยนไป เพราะคนรุ่นใหม่ขาดสำนึกร่วมในความเป็นมอญด้วยเติบโตในสังคมไทย รับวัฒนธรรมไทย และที่สำคัญที่สุดหลวงพ่อดุตตะวีรบุรุษของพวกเขาได้มรณภาพไปแล้วประกอบกับหมู่บ้านมอญแห่งนี้ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก การธำรงความเป็นตัวตนของคนมอญจะคงอยู่ต่อไปได้หรือไม่ ดำรงอยู่อย่างมีจิตวิญญาณของความเป็นมอญอย่างแท้จริงได้อย่างไร เป็นสิ่งที่น่าติดตามต่อไป

การสร้างอัตลักษณ์ใหม่ที่สะท้อนความเป็นตัวตนของคนมอญ

การดำรงชีวิตอยู่ในสังคมไทยในบริบทความแตกต่างคนมอญที่ชุมชนบางจะเกร็ง ชุมชนเจ็ดริ้ว เป็นชุมชนมอญกลุ่มเล็กที่อยู่ท่ามกลางการปะทะสังสรรค์ทางวัฒนธรรมกับชุมชนภายนอก แต่มีศูนย์รวมจิตใจอยู่ที่วัด คนมอญที่อำเภอท่ามะกา อยู่ในภาวะเกือบสิ้นอัตลักษณ์ความเป็นมอญด้วยไม่มีวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจ สภาพสังคมเปลี่ยนจากชนบทเป็นเมืองอุตสาหกรรม ครอบครัวขยายหายไป ปู่ ย่า ตา ยาย ไม่สามารถ ถ่ายทอดวัฒนธรรมให้กับคนรุ่นหลังๆ ได้ การเรียนการสอนในโรงเรียนไม่ได้เชื่อมโยงบูรณาการวิชาการสมัยใหม่ให้เข้ากับวิถีชีวิตของชาวมอญทำให้ลูกหลานมอญรุ่นใหม่ขาดช่องทางในการศึกษาเรื่องราวของตนเอง ในชุมชนไม่ได้สอนภาษามอญ ลูกหลานคนมอญจึงพูดภาษามอญไม่ได้ และฟังภาษามอญไม่เข้าใจ ส่วนชุมชนมอญที่บ้านม่วง ให้ความสำคัญกับความเป็นคนไทยตามกฎหมายของประเทศไทย และเกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมกับคนภายนอก แต่ยังแสดงอัตลักษณ์ความเป็นมอญให้ปรากฏ ส่วนคนมอญที่บ้านวังกะ อำเภอสังขละบุรี มีอัตลักษณ์ที่แสดงความเป็นมอญอย่างชัดเจนแต่ขณะเดียวกันสถานะความเป็นมอญผลักดันทำให้ต้องการเป็นคนไทยตามกฎหมายที่จะมีสิทธิเท่าเทียมกับคนไทยในประเทศไทย อย่างไรก็ตามคนมอญทุกชุมชนต้องการธำรงอัตลักษณ์ของตนเองไว้ แต่ละกลุ่มจะทำอย่างไร ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคมบริบทที่แตกต่างกัน และสำนึกของความเป็นตัวตนของคนมอญ จึงเป็นประเด็นที่ต้องสังเคราะห์ต่อไปเกี่ยวกับการสร้างอัตลักษณ์เพื่อสะท้อนความเป็นตัวตนของคนมอญ และสามารถกำหนดอัตลักษณ์ที่คนมอญภาคกลางได้สร้างขึ้นดังนี้

1. การสร้างพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้าน ชุมชนบ้านม่วงได้จัดสร้างพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วงสืบเนื่องจากพระครูวรธรรมพิทักษ์ เจ้าอาวาสวัดม่วงที่ได้ล่วงลับไปแล้ว ตระหนักในคุณค่าและความสำคัญของวัฒนธรรมมอญที่บ้านม่วง จึงได้ผลักดันให้เกิดพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านขึ้นในชุมชน ด้วยความร่วมมือของนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยศิลปากร นับเป็นพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านแห่งแรกของประเทศไทย พิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วงจึงนับเป็นอัตลักษณ์สำคัญของคนมอญที่บ้านม่วงที่ใช้บรรจุอัตลักษณ์อื่นๆ ของคนมอญเอาไว้ พิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วงทำให้คนในชุมชนมีความภาคภูมิใจในความเป็นมอญ

ผลการศึกษาของยววิจัยโรงเรียนรัตนราษฎร์บำรุงพบว่า แม้ในเบื้องต้นการสร้างพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วงจะมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เป็นที่รวบรวมของเก่าไว้เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์เพื่อให้คนรุ่นหลังได้ศึกษา แต่ความเป็นจริงพิพิธภัณฑสถานแห่งนี้นอกจากจะเป็นแหล่งค้นคว้าประวัติความเป็นมา วิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่นชาวมอญตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันแล้วยังเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมของความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์มอญที่กลายเป็นแหล่งเรียนรู้ของนักประวัติศาสตร์ สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา รวมทั้งนักเรียนทุกระดับชั้นที่สำคัญเหนืออื่นใดการก่อเกิดของพิพิธภัณฑสถานทำให้คนมอญที่บ้านม่วงต้องรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้มาเยี่ยมชมอีกด้วย ภายหลังการสร้างพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้าน อัตลักษณ์ของคนมอญมีความเด่นชัดมากยิ่งขึ้นเพราะคนมอญภาคภูมิใจในความเป็นมอญ มีการรื้อฟื้นประเพณีการดักบาตรน้ำผึ้งที่เลิกไปนานแล้ว แต่ตอนหลังมาชักชวนทำกันใหม่เพื่อเป็นการสืบทอดประเพณีที่มีมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ อัตลักษณ์ด้านอาหารมอญภายหลังการสร้างพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านมีความเด่นชัดมากยิ่งขึ้นเพราะมีการนำเสนออาหารมอญให้นักท่องเที่ยวได้รับประทานควบคู่การศึกษาพิพิธภัณฑสถานและงานบุญต่างๆ อัตลักษณ์ด้านการแต่งกายของชาวมอญชัดเจนขึ้นรวมทั้งการกำหนดให้นักเรียนในโรงเรียนของชุมชนแต่งกายแบบมอญในวันศุกร์ มีการรื้อฟื้นการทอผ้าแบบมอญขึ้นในหมู่บ้านโดยตั้งเป็นกลุ่มแม่บ้าน มีการเปิดสอนภาษามอญในโรงเรียน การเกิดขึ้นของพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วงส่งผลต่อจิตสำนึกของคนมอญในแถบเดียวกัน โดยปรากฏว่าหลังจากนั้นมีการสร้างพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดคงคารามขึ้น วัดมอญทุกวัดแถบลุ่มน้ำแม่กลองในอำเภอบ้านโป่งและอำเภอโพธารามได้จัดสร้างเสาหงส์ขึ้นมาใหม่เพื่อเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม

2. การสร้างสัญลักษณ์ของความเป็นชาติ คนมอญได้สร้างความเป็นชาติให้มีความเป็นรูปธรรมด้วยการกำหนดให้มีวันชาติมอญ ธงชาติมอญ เพลงชาติมอญ และการทำกิจกรรมวันชาติมอญ การอนุรักษ์ภาษาและวัฒนธรรมมอญผ่านสื่อสิ่งพิมพ์และเว็บไซต์

3. การสร้างวิถีชีวิตแบบมอญและการกำหนดกฎการอยู่ร่วมกัน คนมอญที่บ้านวังกะอำเภอสองขันบุรีใช้วิธีการสร้างวิถีชีวิตเพื่อแสดงตัวตนความเป็นคนมอญโดยอยู่ร่วมกันเป็นคุ้ม มีหัวหน้าคุ้มเป็นผู้ดูแล โดยได้จัดตั้งกลุ่มที่เป็นทางการ นอกจากคุ้มบ้านแล้วยังมี กลุ่มกรรมการวัด กลุ่มอาชีพ กลุ่มมอญรำ กลุ่มอนุรักษ์วัฒนธรรมมอญ ชมรมเผ่าพันธุ์มอญ และกลุ่มที่ไม่เป็นทางการ ได้แก่ กลุ่มเครือข่าย กลุ่มเพื่อนบ้าน กลุ่มที่ทำอาชีพเดียวกัน กระบวนกลุ่มข้างต้นช่วยส่งเสริมการดำรงอัตลักษณ์ให้คงอยู่เพราะส่วนใหญ่เป็นกลุ่มที่มีเชื้อสายเดียวกัน จึงมีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่เหมือนกัน ทำให้ไม่เกิดความแปลกแยก วิถีชีวิตอีกประการหนึ่งที่แสดงอัตลักษณ์ความเป็นมอญที่บ้านวังกะ คือ การแสดงความกตัญญูต่อพ่อแม่ด้วยการกราบไหว้ รับใช้ดูแลและส่งเสริมให้พ่อแม่ไป

ปฏิบัติธรรมในวันสำคัญทางศาสนา นอกจากนี้คนมอญที่บ้านวังกะ ยังมีกฎการอยู่ร่วมกัน 3 ประการ คือ ห้ามดื่มสุรา ห้ามเล่นการพนัน และห้ามลักทรัพย์และห้ามผิดลูกเมียใคร

การสร้างวิถีชีวิตแบบมอญผ่านอัตลักษณ์ด้านอาหาร อาหารเป็นสิ่งที่คนมอญในชุมชนต่างๆ ได้สร้างขึ้นเพื่อแสดงความเป็นตัวตนของความเป็นมอญ ที่บ้านวังกะ อัตลักษณ์ด้านอาหารคือ ขนมหินที่มีลักษณะเฉพาะ คือ กินเป็นอาหารเช้า สูตรอาหารที่แตกต่างจากขนมหินของคนกลุ่มอื่น ด้วยน้ำแกงหยวกกล้วย เครื่องเคียงที่เป็นหอมซอยคลุกแป้งทอดกรอบ และการนำเสนอแกงฮังเลเป็นตัวแทนของอาหารมอญสำหรับนักท่องเที่ยวเช่นแกงฮังเลปลาตุก แกงฮังเลไก่ แกงฮังเลหมู แกงฮังเลเนื้อ เป็นต้น อาหารที่แสดงความเป็นตัวตนของคนมอญที่บ้านม่วง คือ แกงมะตาด แกงลูกสั้น แกงบอน น้ำปลาลำ อาหารที่แสดงความเป็นตัวตนของคนมอญที่บางจะเกร็ง คือ กะละแม

การสร้างวิถีชีวิตแบบมอญผ่านอัตลักษณ์ด้านการแต่งกาย การแต่งกายแบบมอญจะเห็นได้ชัดเจนในทุกชุมชน มอญที่บ้านม่วงและบ้านวังกะ อำเภอสังขละบุรี เมื่อมีเทศกาลสำคัญทางศาสนาในชุมชน ชาวมอญที่หมู่บ้านวังกะจะแสดงความเป็นตัวตนด้านการแต่งกาย คือ ผู้หญิงสูงวัยจะนุ่งผ้าซิ่นตีนน้ำดาด เสื้อคอป้ายสีขาว เก้าฝั่มมวย ส่วนหญิงวัยสาวและกลางคนจะนุ่งซิ่นและสวมเสื้อสีสันสดใส มีผ้าสไบห่มพาดบ่า ชุมชนมอญที่บ้านวังกะและบ้านม่วงมีปัญหาาร่วมกันเรื่องเยาวชนไม่นิยมแต่งกายแบบมอญจึงกำหนดให้นักเรียนโรงเรียนวัดวังวิเวการามและโรงเรียนบ้านม่วงแต่งกายด้วยชุดประจำชาติทุกวันศุกร์เพื่อเป็นการสืบสานวัฒนธรรมด้านการแต่งกายให้เป็นอัตลักษณ์ของคนมอญต่อไป

4.การสร้างภาพลักษณ์วิถีพุทธ ในการปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาเป็นการแสดงความศรัทธาที่มีต่อพระพุทธศาสนาที่มีพื้นฐานอยู่เดิมให้ดำรงอยู่ต่อ คนมอญที่วังกะจะแสดงตัวตนในฐานะพุทธศาสนิกชนโดยการแสดงพลังในการทำพิธีกรรมทางศาสนา เช่น การทูลรับอาหารสำหรับพ่อแม่ที่ไปปฏิบัติธรรมที่วัดอย่างพร้อมเพรียงกัน ในวันสำคัญทางศาสนาคนมอญจะแต่งกายแบบมอญไปปฏิบัติกิจกรรมทางวัฒนธรรมหมดทั้งหมู่บ้าน การตักบาตรตอนเช้า การก้มลงกราบพระกลางถนนในหมู่บ้านเมื่อพระเดินมาบิณฑบาตรในระยะที่มองเห็นการจัดเวรผลัดเปลี่ยนกันรับผิชอบในการทำกับข้าวไปถวายพระทั้งอาหารเช้าและอาหารเพลวันละ 10 ครอบครัว โดยหมุนเวียนกันไปแต่ละคุ้ม รวมทั้งการฟื้นฟูประเพณีเดิมที่หายไปจากชุมชนให้กลับมาใหม่ เช่น พิธีลอยเรือสะเดาะเคราะห์ ประเพณีตักบาตรดอกไม้วัดวันอาสาฬหบูชา บางอย่างก็เป็นประเพณีที่สร้างขึ้นเฉพาะชุมชน คือ งานวันคล้ายวันเกิดของหลวงพ่อดุตตะ เป็นต้น กิจกรรมเหล่านี้คนมอญต้องการธำรงไว้เพราะเกิดการรับรู้ว่าจะนอกจากจะแสดงความเป็นตัวตนของคนมอญแล้ว ยังสามารถขายเพื่อการท่องเที่ยวได้ ด้วยเหตุผลประการหลังนี้ทำให้มีการสร้างวิถีพุทธพาณิชย์ขึ้นในชุมชน

ด้วยการขายเครื่องบูชา เช่น ดอกไม้ถวายพระ ชุติบัตรตอนเช้าแก่นักท่องเที่ยว ซึ่งเป็นวัตถุที่คนมอญไม่ได้ใช้ในการถวายพระยามเช้า

การสร้างวิถีชีวิตแบบมอญและการสร้างภาพลักษณ์วิถีพุทธเป็นวิธีการที่หลวงพ่อดุตตะกำหนดให้คนมอญที่บ้านวังกะ ปฏิบัติเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ได้กลายเป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่น เป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยว ทำให้คนมอญเกิดการเรียนรู้และสร้างความเป็นตัวตนด้วยการประกอบพิธีกรรมเพื่อแสดงพลังวิถีพุทธและวิถีมอญอย่างชัดเจนสำหรับขายการท่องเที่ยว

บทสรุป

ผลการสังเคราะห์ตัวตนของคนมอญในภาคกลางสรุปได้ว่า อัตลักษณ์ความเป็นตัวตนของคนมอญใน-สรุปได้ว่า อัตลักษณ์ความเป็นตัวตนของคนมอญในภาคกลาง ได้แก่ การเลือกทำเลที่อยู่อาศัย ประเพณีวัฒนธรรม ความเชื่อเรื่องผี ภาษา อาหาร และการแต่งกาย วิธีการธำรงอัตลักษณ์เดิมของคนมอญภาคกลางประกอบด้วยการสร้างสำนักทางประวัติศาสตร์ร่วมกัน การประกอบพิธีกรรมความเชื่อเรื่องผี การประกอบพิธีกรรมทางศาสนาด้วยกัน การให้ความสำคัญกับตำราโลกะสิทธิ การกำหนดโครงสร้างทางสังคมเป็นคุ้ม เป็นกลุ่มเครือญาติ การสร้างวิถีประชา การสร้างวีรบุรุษทางวัฒนธรรมและผู้นำทางจิตวิญญาณและการถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่น อย่างไรก็ตาม การปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของคนมอญจะเป็นไปในลักษณะกลมกลืนกับความเป็นไทยด้วย นโยบายของรัฐบาลไทย การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม การยอมรับความเปลี่ยนแปลงและปรับตัวของคนมอญเอง ดังนั้นเมื่อต้องการให้ความเป็นตัวตนยังคงธำรงอยู่ทำให้คนมอญได้สร้างอัตลักษณ์ที่สะท้อนความเป็นตัวตนของคนมอญ ประกอบด้วย การสร้างพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน การสร้างสัญลักษณ์ของความเป็นชาติ การสร้างวิถีชีวิตแบบมอญและการกำหนดกฎการอยู่ร่วมกันและการสร้างภาพลักษณ์วิถีพุทธโดยชุมชนมอญที่บ้านม่วง บางจะเกร็งและวัดเจ็รวัดต้องการพื้นที่เพื่อแสดงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในฐานะที่เป็นคนไทยเชื้อสายมอญ ส่วนมอญที่บ้านวังกะต้องการพื้นที่เพื่อแสดงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในฐานะที่เป็นคนไทยเชื้อสายมอญที่ถูกต้องตามกฎหมายประเด็นที่ควรจะได้ศึกษาต่อไป คือ ท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลงของสังคมและกระแสของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม วีรบุรุษทางวัฒนธรรมได้มรดกภาพแล้ว คนมอญรุ่นใหม่จะธำรงความเป็นตัวตนของอยู่ได้หรือไม่ จะปรับตัวอย่างไร และจะธำรงอยู่อย่างมีคุณค่าได้อย่างไร นับเป็นประเด็นที่น่าศึกษาต่อไป

บทส่งท้าย

การอยู่ร่วมกันในสังคมไทย ต้องยอมรับว่า เรามีความเป็นพหุวัฒนธรรมเป็นความหลากหลายที่แตกต่างแต่มีคุณค่า สะท้อนความหมายในคุณค่าของความเป็นมนุษย์ การยอมรับความจริงว่าสังคมของเรามีวัฒนธรรมที่แตกต่างกันทั้ง ผลผลิต ความคิดและพฤติกรรมแต่ทุกคนเป็นมนุษย์เหมือนกัน กลุ่มชาติพันธุ์แต่ละกลุ่มมีการจัดระเบียบทางสังคม มีการปกครอง ความเชื่อ การปฏิบัติตนทางศาสนา การใช้ภาษา การกินอาหารและการแต่งกายที่เป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมที่บรรพชนได้ส่งต่อ การทำความเข้าใจประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์ย่อมให้ทำความเข้าใจได้ว่า ทำไมเขาจึงคิด ทำและนำเสนอ อัตลักษณ์ของเขาแตกต่างจากคนกลุ่มอื่นและยอมรับในความแตกต่างย่อมทำให้เกิดความขัดแย้งน้อยกว่าการพยายามผสมกลมกลืนให้ทุกคนมีวัฒนธรรมเหมือนกัน แน่ชองยอมเป็นไปไม่ได้และความขัดแย้งก็จะตามมา ดังปรากฏตัวอย่างให้เห็นอยู่บ่อยๆ ทั้งในสังคมบ้านเราและบ้านเมืองอื่น จากการสังเคราะห์งานของยูวิจัยพอจะสรุปได้ว่า พวกเขาเหล่านั้นต้องการเห็นตัวตนของคนมอญอย่างอย่างที่มีมอญเป็น แม้มอญในภาคกลางจะมีประวัติการเข้ามาตั้งถิ่นฐานที่แตกต่างกันทั้งระยะเวลา วิธีการเข้ามา การปรับตัวในสังคมไทย จนทำให้ความเป็นตัวตนของคนมอญในแต่ละชุมชนมีความแตกต่างกัน อย่างไรก็ตามพวกเขาอาจจะมีความคิดต่าง เพื่อการดำรงอยู่แต่อย่างไรก็ตามพวกเขาก็รู้ว่าความเป็นตัวตนของคนมอญคืออะไร และที่สำคัญพวกเขามีความคิดเหมือนคือเป็นคนมอญพวกเขาต้องการปลุกเร้าความเป็นมอญด้วยการสร้าง การธำรงไว้ และการปรับเปลี่ยนด้วยความรู้สึกสมานฉันท์ในความเหมือนที่แตกต่าง ขอให้ชาติพันธุ์ของคนมอญยังคงดำเนินต่อไปตามบริบทแห่งการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

การศึกษาวิจัยของยูวิจัยโรงเรียนท่ามะกาวิทยาคมที่ได้ข้อสรุปว่าเมื่อ 50 ปี ชาวมอญในอำเภอท่ามะกา แต่งกายด้วยชุดมอญนั่งเรียงรายในศาลาวัด ในวันพระและวันสำคัญทางศาสนา ภาพการละเล่นสงกรานต์ที่มีกีฬาประจำถิ่นเช่นสะบ้า ลูกช่วง ในหมู่บ้านชุมชนมอญ เสียงพูดคุยภาษามอญ วันนี้ภาพดังกล่าวได้ลบเลือนไปจากชุมชน เหลือเพียงอดีตที่งดงาม ประสบการณ์ข้างต้นเป็นหน้าที่ของเราทุกคนในการพิจารณาว่า จะปล่อยให้ทุกอย่างก้าวไกลไปสู่จุดนั้นตามกาลเวลาจะอนุรักษ์ หรือผลิตซ้ำเพื่อการท่องเที่ยวชั่วคราวหรือจะสืบสานให้ยั่งยืน ให้มอญมีที่อยู่ในการธำรงความเป็นชาติพันธุ์อย่างรู้เท่าทัน มิใช่การหลงใหลในความเป็นชาติ ทั้งนี้รวมถึงกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆในสังคมไทยด้วยเช่นกัน

บรรณานุกรม

- จารุภา จอมู.2541.“หงส์เกาะชายน่านบนสองฝั่งแม่น้ำแม่กลองเรายังอยู่ที่นี้”ราชบุรี.กรุงเทพฯ : คำน
สุทธาการพิมพ์.
- เจือจันทร์ วงศ์พลกานันท์.2549.“กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของสตรีชายแดนกลุ่มชาติพันธุ์มอญ
และปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มพม่าและไทย : กรณีศึกษาชุมชนมอญในอำเภอสังขละบุรี
จังหวัดกาญจนบุรี”.วิทยานิพนธ์ปริญญาคุยภีบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาลัยสห
วิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- จวน เครือวัชฌาจารย์.2543.ประเพณีมอญที่สำคัญ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิมพ์เนศ พรินต์ติ้ง เซ็นเตอร์
จำกัด.
- ไฉน สนสกุล.2535.การดำรงชาติพันธุ์และการผสมกลมกลืนของชาวมอญ : ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชน
มอญบางขันหมาก ลพบุรี.วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต ภาควิชาสังคมวิทยาและ
มานุษยวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทัศนพงษ์ พงษ์ธีรสถิต.2537.ความคิดเห็นของชาวบ้านที่มีต่อพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน : กรณีศึกษา
พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง ตำบลบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี.สารนิพนธ์
ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิตสาขาวิชามานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- เทพธิดา วิเชียรตนนท์และคณะ.2552.เมียงมอญมอญในอำเภอท่ามะกาจังหวัดกาญจนบุรี.โครงการยว
วิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง.สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว).
เอกสารอัดสำเนา.
- ประภากราม ศรีวิชัย.2551.“อาหารมอญบ้านฉัน”.นิตยสารครัว ปีที่ 14 เมษายน 2551.
- นริศราอยู่สถิตย์และคณะ.2552.พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงกับการดำรงอัตลักษณ์ของคนมอญ :
กรณีศึกษาชุมชนบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี.โครงการยววิจัย
ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง.สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว).
เอกสารอัดสำเนา.
- มหาวิทยาลัยศิลปากร.2536.ลุ่มน้ำแม่กลอง:พัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรม.จัดพิมพ์เนื่องใน
โอกาสสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีเสด็จเปิดพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน
วัดม่วง.
- อรนภา กงเพชรและคณะ.2552.โครงการงานเรื่องเรื่องเสาหงส์ขง-ตะขาบ: สัญลักษณ์แห่งความรักความ
ภาคภูมิใจของชาวมอญตำบลเจ็ดริ้ว.โรงเรียนวัดเจ็ดริ้ว (สาครกิจโกศล) จังหวัด

สมุทรสาคร.โครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง.สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว).เอกสารอัดสำเนา.

วิมล สระทองเทียนและคณะ.2552.โครงการเยือนรอยประวัติศาสตร์บ้านโป่ง ประเพณีบวชพระเชื้อสายมอญชุมชนบ้านม่วง.โรงเรียนวัดบ้านโป่ง “สามัคคีคุณูปถัมภ์” จังหวัดราชบุรี.โครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง.สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว).เอกสารอัดสำเนา.

ดา สุทธิวงศ์และคณะ.2552.โครงการประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคนมอญชุมชนบ้านวังกะ อำเภอสว่าง
บุรี จังหวัดกาญจนบุรี.โรงเรียนวัดวังวิเวการาม จังหวัดกาญจนบุรี.โครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง.สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว).เอกสารอัดสำเนา.

ศิริรัตน์ แอดสกุลและคณะ.2542.การขำรงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวมอญ : กรณีศึกษามุขม
มอญบ้านม่วง ตำบลบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี.

สุจิตต์ลักขณ์ ศีผดุงและคณะ.2542.มอญ: บทบาทด้านสังคม วัฒนธรรม ความเป็นมาและการเปลี่ยนแปลงในรอบ200 ปี ของกรุงรัตนโกสินทร์. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เดือนตุลา.

สุจิตต์ วงษ์เทศ.2547.ลุ่มน้ำแม่กลอง ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ “เกรือญามอญ”.กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน.

สุภารณ จินดาณโรจน์.2536.“ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นลุ่มน้ำแม่กลอง : ศึกษาจากกรณีมุขมบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี” ลุ่มน้ำแม่กลอง : พัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : บริษัทพิมพ์เนศ พรินต์ติ้ง เซนเตอร์ จำกัด.

สุภรณ์ โอเจริญ.2519.“ชาวมอญในประเทศไทย : วิเคราะห์ฐานะและบทบาทในสังคมไทยตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนกลางถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น”.วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิตแผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุภรณ์ โอเจริญ .2541. “มอญในเมืองไทย.โครงการหนังสือชุด “ประเทศเพื่อนบ้านของไทยในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้”.จัดพิมพ์โดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สุเ็ด คชเสนี.2551.วัฒนธรรมประเพณีมอญ.อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพศาสตราจารย์นายแพทย์สุเ็ด คชเสนี กรุงเทพฯ : บริษัทเทคโนโลยี โมชั่น แอนด์ เอ็ดเวอร์ไทซิ่ง จำกัด.

- สมทรง พิทักษ์พิเศษ.2541.“การสร้างหนังสืออ่านเพิ่มเติมเรื่องวัฒนธรรมท้องถิ่นไทยรามัญจังหวัดราชบุรีสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น”.วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- อดิพงษ์ ไวยะสุนทรและคณะ.2552.ชุมชนมอญวัดศรีทธาธรรมแห่งลุ่มน้ำแม่กลอง จังหวัดสมุทรสงคราม.โรงเรียนท้ายหาด จังหวัดสมุทรสงคราม.โครงการวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง.สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว).เอกสารอัดสำเนา.
- อะมาลี ยิ้มอานวย.2536.“ประเพณี ความเชื่อของชาวมอญบ้านม่วง” ลุ่มน้ำแม่กลอง : พัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรม.กรุงเทพฯ : บริษัทพิมพ์เศ พรินท์ติ้ง เซนต์เตอร์ จำกัด.
- อะระโท โอชิมะ.2536. “ชีวิต พิธีกรรมและเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของคนมอญในเมืองไทย กรณีศึกษาในเขตอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี”.วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัย คิต คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- อรรพรรณ ทับสกุล.2547.หลวงพ่อดุจดมะหลวงพ่อใหญ่ของชาวมอญ.กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน.
- อรศิริ ปาณินท์.2539.เรือนพื้นถิ่นไทย-มอญที่สังขละบุรี. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศิลปากร.
- องค์ บรรจุน.2551.“ประวัติศาสตร์และถิ่นฐานชาวมอญสมุทรสาคร”.อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพศาสตราจารย์ นายแพทย์สุเ็ด คชเสนี กรุงเทพฯ : บริษัทเทคโนโลยีโมชั่น แอนด์ แอ็ดเวอร์ไทซิง จำกัด.

คนจีนในนครปฐม
: บทสังเคราะห์จากงานยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจังหวัดนครปฐม

สุภาพร ชาติรัตน์

คนจีนในนครปฐม : บทสังเคราะห์จากงานยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น จังหวัดนครปฐม

อาจารย์สุภาพร คชรัตน์

สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล

บทสังเคราะห์นี้ได้แรงบันดาลใจจากการทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานโครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง จังหวัดนครปฐม ตลอดระยะเวลาการทำงาน ผู้วิจัยได้เรียนรู้เรื่องราวความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดนครปฐม ในแง่มุมที่หลากหลาย ซึ่งในหลายๆ โครงการที่ผู้วิจัยรับผิดชอบอยู่ มีความสัมพันธ์กับ “คนจีน” อยู่ไม่มากนักน้อย จึงเป็นการจุดประกายสำหรับผู้วิจัยว่าน่าจะ ได้ศึกษาเพิ่มเติมถึงเรื่องราวของคนจีนในนครปฐมด้วย

คนจีนในมณฑลนครชัยศรี

ชาวจีนจะเข้ามาอยู่ในจังหวัดนครปฐมตั้งแต่เมื่อใดนั้นไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด แต่สันนิษฐานกันว่าน่าจะเข้ามาอยู่ในเมืองไทยไม่ต่ำกว่า 200 ปีมาแล้ว จากการสืบค้นทางประวัติศาสตร์ในเรื่องของชาวจีนที่มีความเชื่อมโยงกับนครปฐมนั้น ผู้วิจัยพบว่า ชาวจีนเป็นชนชาติที่เข้ามามีบทบาทต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของจังหวัดนครปฐมเป็นอย่างมาก และจากการศึกษาค้นคว้าพบว่า ตามเอกสารโบราณของจีนที่ชื่อ *ไท่ผิงอี๋หล่า* ได้พูดถึงอาณาจักรหนึ่งของประเทศไทยคือ “อาณาจักรทวารวดี” แสดงให้เห็นว่าคนจีนในราชวงศ์สุยต้องมีการติดต่อกับอาณาจักรทวารวดีอันมีเมืองนครปฐมเป็นศูนย์กลาง (ตัวน ลิเซิง และคณะ, 2540: 26-27) และข้อความในจดหมายเหตุของหลวงจีนอี้จิง หรือ หนานไห่ จี้ กุ้ย เน่ ผ่า จั้ว ซึ่งเป็นพระที่มีชื่อเสียงในราชวงศ์ถัง (ค.ศ. 671) มีข้อความระบุถึงนครปฐมไว้ว่า “ทางตะวันออกเฉียงใต้ของแคว้นชิลี ซา ตาลือ ซึ่งหมายถึง แคว้นศรีเกษตรในประเทศพม่า มีแคว้นที่เรียกว่า หลั่ง ยะ ลิว หรือ หลั่ง เกีย ฉู หรือ นครชัยศรีอยู่ เป็นนครใหญ่ มีความรุ่งเรืองทางพุทธศาสนา มีพระสถูปเจดีย์ขนาดใหญ่เป็นจำนวนมาก ครึ่งถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ได้เรียกบริเวณนี้ว่า เมืองนครปฐม” (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2525: 7) ดังนั้นจึงจะเห็นได้ว่าชาวจีนกับเมืองนครปฐมนั้นมีการติดต่อกันเป็นเวลานานแล้ว

จังหวัดนครปฐม เดิมมีชื่อว่า “นครชัยศรี” เป็นเมืองที่มีสภาพภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่ม มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูกด้วยตั้งอยู่ริมแม่น้ำท่าจีน (ในช่วงที่ไหลผ่านจังหวัดนครปฐม จะเรียกว่า “แม่น้ำนครชัยศรี”) และอยู่ใกล้กับกรุงเทพมหานครซึ่งเป็นเมืองหลวง การ

คมนาคมทางน้ำก็ทำได้สะดวก อีกทั้งยังอยู่ห่างจากทะเลไม่มากนัก จึงเป็นเหตุที่เอื้อให้ชาวจีนเข้ามาอาศัยอยู่ในบริเวณนี้ ซึ่งชื่อของแม่น้ำท่าจีนนั้นก็ได้มาจากชุมชนคนจีนตรงปากน้ำไหลออกอ่าวไทยที่เป็นท่าจอดสำเภาจีน(ตั้งแต่ยุคสุพรรณภูมิ) ซึ่งน่าจะมีขึ้นราว 500 ปีมาแล้ว(ในแผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ) ในพระอัยการตำแหน่งนายทหารหัวเมือง เรียกเมืองที่มีจีนภายหลังว่า เมืองท่าจีน (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2552) และจากการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณนี้เป็นจำนวนมาก จึงทำให้นครชัยศรีกลายเป็นแหล่งชาวจีนที่สำคัญของประเทศ (หจข., ร.5 ม.2 19/4, ร.ศ. 129) โดยชุมชนเดิมที่อาศัยอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำนครชัยศรีก่อนรัชกาลที่ 3 จะเป็นคนไทย คนจีน และมีคนชาติอื่นบ้างประปราย และจะเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณริมน้ำเป็นส่วนใหญ่ การประกอบอาชีพในสมัยนั้นจะเป็นเศรษฐกิจเพื่อการยังชีพ

ในสมัยรัชกาลที่ 3 ประเทศสยามได้เปิดเสรีทางการค้า และมีการติดต่อค้าขายกับต่างประเทศเพิ่มมากขึ้น เศรษฐกิจบริเวณลุ่มแม่น้ำนครชัยศรีจึงขยายตัวมากขึ้นตามไปด้วย และในช่วงเวลาดังกล่าวนี้เอง ชาวจีนได้อพยพเข้ามาอาศัยอยู่บริเวณนครชัยศรีเป็นจำนวนมาก โดยบันทึกของบาทหลวงยอก (ศูนย์วิจัยมหาวิทยาลัยศิลปากร, 2532: 52) กล่าวไว้ว่า มีการตั้งโรงงานน้ำตาลในสมัยรัชกาลที่ 3 ถึง 30 โรง มีการใช้แรงงานคนจีนเป็นจำนวนมาก โดยแต่ละโรงจะใช้แรงงานประมาณ 200 คน และแรงงานชาวจีนส่วนหนึ่งจะเป็นคนปลูกอ้อย ซึ่งสอดคล้องกับชนัญ วงษ์วิภาค (2532) ที่กล่าวถึงชาวจีนที่เข้ามาอาศัยอยู่ในจังหวัดนครปฐมไว้ในรายงานการศึกษาเรื่อง “การศึกษาวิจัยกลุ่มชาติพันธุ์ในภูมิภาคตะวันตก” ว่า “จีนและมุสลิมเป็นกลุ่มที่อพยพเข้ามาเพราะเหตุผลทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ ผู้คนในกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งสองเข้ามาทำการค้าและปลูกพืชไร่เศรษฐกิจ เช่น อ้อยและฝักมากกว่าประกอบกรอย่างอื่น ส่วนกลุ่มชาติพันธุ์ที่เหลือส่วนมากอพยพเข้ามาในฐานะเชลยสงคราม...”

ครั้นถึงสมัยรัชกาลที่ 4 มีการทำสนธิสัญญาบาวริง ก่อให้เกิดการเปิดเสรีทางการค้ามากกว่าเดิม ซึ่งส่งผลต่อลุ่มแม่น้ำท่าจีนอย่างชัดเจน ความต้องการข้าวบริเวณลุ่มแม่น้ำนครชัยศรีก็เพิ่มขึ้นด้วย ในมณฑลนครชัยศรีเกิดการค้าขายแลกเปลี่ยน ตลอดจนการขยายชุมชนการสร้างชุมชนใหม่ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณริมฝั่งแม่น้ำท่าจีน พบว่ามีคนจีนเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่เป็นจำนวนมาก จากการสำรวจสำมะโนประชากรในปี พ.ศ. 2447 พบว่า จังหวัดนครปฐมในขณะนั้น เป็นประเทศที่มีคนจีนอาศัยอยู่มากที่สุดในภาคกลางตอนล่างรองจากกรุงเทพมหานคร ดังแสดงให้เห็นในตารางต่อไปนี้

ตารางแสดงจำนวนประชากรจีนตามมณฑลในประเทศไทย พ.ศ. 2447

ภาคและมณฑล	สำมะโน ประชากร	การคาดประมาณโดยทั่วถึง และสมบูรณ์	% ของชาวจีนทั้งหมดใน แต่ละภาค
สยามตอนล่าง			
นครชัยศรี	33,992	34,000	
อยุธยา	18,165	18,600	
กรุงเทพฯ	197,918	<u>185,000</u>	
ทั้งหมด		237,600	59.8 (ตอนล่าง)
สยามตอนกลาง			
นครสวรรค์	6,283	6,300	
พิษณุโลก	4,442	4,450	
เพชรบูรณ์	136	<u>150</u>	
ทั้งหมด		10,900	2.7 (ตอนกลาง)
สยามตอนเหนือ			
พายัพ	-	5,000	1.3 (เหนือ)
สยามตะวันออกเฉียงเหนือ			
นครราชสีมา	2,431	2,450	
อีสาน	-	3,000	
อุดรธานี	-	<u>1,500</u>	
ทั้งหมด		6,950	1.7 (ตะวันออกเฉียงเหนือ)
สยามตะวันออกเฉียงใต้			
ปราจีนบุรี	35,912	35,950	
จันทบุรี	10,080	<u>10,100</u>	
ทั้งหมด		46,050	11.6 (ตะวันออกเฉียงใต้)
สยามตะวันตกเฉียงใต้			
ราชบุรี	38,767	38,750	9.8 (ตะวันตกเฉียงใต้)
สยามตอนใต้			
ชุมพร	3,129	3,150	

ภาคและมณฑล	สำมะโน ประชากร	การคาดประมาณโดยทั่วถึง และสมบูรณ์	% ของชาวจีนทั้งหมดใน แต่ละภาค
นครศรีธรรมราช	9,303	9,300	13.1 (ใต้)
ภูเก็ต	32,408	32,400	
ไทรบุรี (บางตอน)	-	<u>7,000</u>	
ทั้งหมด		51,850	
ทั้งหมดทั่วสยาม อาณานิคมต่างๆหลังค.ศ. 1907 (พ.ศ.2450)		397,100	100.0

ที่มา : หนังสือสังคมจีนในประเทศไทย : ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์ แปลจากหนังสือ Chinese Society in Thailand : An Analytical History ของ G. William Skinner (1957)

ดังที่กล่าวไปแล้วว่า ในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้น กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่มีความสำคัญสูงสุดก็คือ การผลิตน้ำตาลทราย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการผลิตในบริเวณลุ่มน้ำท่าจีน ดังที่สุภาพรณ์ จินดาณโรจน์ (2532: 40-41) ได้ศึกษาเอาไว้ว่า เมืองนครชัยศรีถือเป็นแหล่งปลูกอ้อยและผลิตน้ำตาลสำหรับส่งออกที่ใหญ่กว่าแหล่งอื่นๆในประเทศมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 2 ซึ่งผู้ที่มีบทบาทในการผลิตที่สำคัญก็คือ **คนจีน** เพราะเป็นแรงงานอิสระที่อพยพเข้ามาอยู่ในเมืองไทยเป็นจำนวนมาก โดยที่แรงงานไทยในสมัยนั้นยังผูกติดอยู่กับระบบไพร่ จึงไม่สามารถจะออกมาทำงานต่างถิ่นหรือรับจ้างอิสระได้เหมือนกับคนจีน ดังนั้นคนจีนจึงเป็นแรงงานสำคัญในการปลูกอ้อยเพื่อใช้เป็นวัตถุดิบในการทำน้ำตาลทราย และจากการศึกษาจำนวนประชากรในมณฑลนครชัยศรีในสมัยรัชกาลที่ 5 พบข้อมูลที่น่าสนใจดังนี้

ตารางแสดงจำนวนประชากรมณฑลนครชัยศรีแยกตามเชื้อชาติ พ.ศ. 2450

เชื้อชาติ	จำนวนประชากร	ร้อยละ
ไทย (รวมคนลาว)	207,472	81.75
จีน	33,836	13.33
มอญ	6,936	2.73
เขมร	3,540	1.40
อื่นๆ เช่น กะเหรี่ยง มลายู	2,015	0.97
รวม	253,799	100.00

ที่มา : กระทรวงมหาดไทย. เทศาภิบาล เล่ม 7 แผ่นที่ 38 (1 พฤษภาคม ร.ศ. 128) : 39 อ้างถึงใน
มณฑล คงแถมทอง, 2527 : 18

จากตารางข้างต้น จะเห็นได้ว่า คนจีนเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในมณฑลนครชัยศรี
ขณะนั้นมากที่สุดเป็นอันดับ 2 รองจากคนไทยเลยทีเดียว จึงนับได้ว่า คนจีนเข้ามามีบทบาทต่อ
เศรษฐกิจและสังคมไทย มาเนิ่นนานแล้ว

เรื่องเล่าชาวจีนในงานยววิจัย

จากงานวิจัยของยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น จังหวัดนครปฐมหลายโครงการ แสดง
ให้เห็นถึงความสำคัญของชาวจีนที่เข้ามาในมณฑลนครชัยศรีตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดย
เริ่มแรกนั้น ชาวจีนได้เข้ามาในฐานะของแรงงานในการขุดคลอง ซึ่งเมื่อเสร็จสิ้นจากภารกิจก็
แต่งงานกับคนในพื้นที่ และลงหลักปักฐานทำมาหากินในจังหวัดนครปฐมในเวลาต่อมา งานของยว
วิจัยที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับเรื่องราวของคนจีนในนครปฐม มีดังนี้

ยววิจัยจากโรงเรียนบ้านคลองโยง ได้ศึกษาถึงประวัติความเป็นมาของคลองโยง คลอง
สายสำคัญสายหนึ่งของนครปฐม ที่เป็นเส้นทางเดินเรือสายหลักในการสัญจรทางน้ำระหว่างแม่น้ำ
เจ้าพระยาและแม่น้ำท่าจีน คลองโยงนี้จะเกิดขึ้นตั้งแต่เมื่อใด ไม่ปรากฏแน่ชัด แต่ในนิราศพระประ
ธม ของพระสุนทรโวหาร (ภู่) ซึ่งประพันธ์ ขึ้นในปี พ.ศ. 2385 (ตรงกับแผ่นดินของพระบาทสมเด็จพระ
พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3) ได้กล่าวถึงสภาพแวดล้อมของคลองโยง ซึ่งมีการพาดพิงถึงคนจีน
ไว้ด้วยว่า

ที่ริมคลองสองฝั่งเขาดังบ้าน
มีบ้านช่องสองฝั่งชื่อบางเชือก

ถึงชะวากปากช่องชื่อคลองโยง
ที่เรือน้อยลอยล่องค่อยคล่องไป

เวทนากาสรู้ตอนดิบ	ถึงแสนชาติจะมากเกิดกำเนิดกาย
ตามแนวทางกลางย่านนั้นบ้านว่าง	<u>เจ๊กจีนใหม่ไทยมุ่งไปตั้งโรง</u>
ดูทุ่งกว้างวางเวกหมอกเมฆมืด	ฝูงวิหคนกกาเที่ยวหากิน
บ้างเดินดินบินว่อนขึ้นร่อนรื่อง	ค้อนหอยย่อมมองปลาแข่งขายาว
กระทุงทองล่องเลื่อนคูเกลื่อนกลาด	มีต่างต่างยางกรอกนกคอกบัว
นกระจาบคาบคุ่มอีลุ้มร่อน	เห็นยางเจ้าเขาจับคอยสับปลา
ไอ้คุณกอกใจให้ไหวหวาด	เห็นสิ่งไรใจพิ่มมิมีเพิน

จากบทกวีข้างต้น นอกจากจะทำให้มองเห็นสภาพภูมิประเทศของคลองโยงในสมัยรัชกาลที่ 3 ซึ่งบริเวณริมฝั่งคลองยังเป็นพื้นที่ที่กว้างว่างเปล่าอยู่มากแล้ว ยังแสดงให้เห็นว่าพื้นที่บริเวณริมคลองได้มีชาว “จีนใหม่” เข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่อีกด้วย ซึ่งจีนใหม่ในที่นี้หมายถึง คนจีนที่เข้ามาใหม่ในพื้นที่ มิใช่จีนที่อาศัยอยู่เดิมตั้งแต่สมัยก่อนรัตนโกสินทร์ และลักษณะการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนนั้นจะอยู่ปะปนกับชุมชนชาวไทย

นอกจากนี้ในนิราศพระแท่นดงรัง ซึ่งแต่งโดยหมื่นพรหมสมพัตร (นายมี) กวีในสมัยรัชกาลที่ 3 ก็ได้มีการพูดถึง “คลองโยง” และประเด็น “คนจีน” ไว้เช่นกัน โดยในนิราศนี้เรียกว่า “ห้วยโยง”

มาตะบึงดูถึงห้วยโยงเชือก	เป็นโคลนเทือกท้องนาชลสินธุ์
คลองก็เล็กน้ำก็ตื้นเห็นพื้นดิน	ไม่น่ากินน้ำท่าระอาใจ
ต้องจ้างโยงโยงเรือเหลือลำบาก	ให้ควายลากเรือเลื่อนเขื่อนไหว
ผู้กระนาวยาวยัดเป็นพืดไป	ทั้ง <u>เจ๊ก</u> ไทยปนกันสนั่นอิง
ไม่พักแ้วพักถ่อให้รอร่า	เป็นราคาจ้างประจำลำสลิ้ง
ควายก็เดินคันทั่งเสียงกังกิ่ง	พอเชือกดึงเรือตามกันหลามมา

จากนิราศดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงภาพของ “คลองโยง” เส้นทางสัญจรทางน้ำที่สำคัญในพื้นที่ซึ่งอยู่ในอำเภอพุทธมณฑลในปัจจุบัน จากคำบรรยายทำให้เราเห็นภาพของการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของผู้คนในสมัยนั้น ซึ่งเป็นคนที่ย้ายเข้ามาอยู่ใหม่ปะปนกันไปทั้งคนไทยและคนจีน ซึ่งสอดคล้องกับคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ในพื้นที่ว่า คนที่มาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่นี้ในสมัยต่อมาสืบเชื้อสายมาจากคนจีนซึ่งแรกเริ่มเข้ามาด้วยการรับจ้างทั่วไป (รวมถึงการรับจ้างขุดคลอง) และการค้าขายต่อมาก็ได้ตั้งถิ่นฐาน แต่งงานอยู่กับคนในพื้นที่เดิม

นอกเหนือจากคลองโยงแล้ว คลองสายต่างๆ บริเวณใกล้เคียงกัน ยังมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับกลุ่มคนจีน และมียูววิจัยศึกษาไว้เช่นกัน ตัวอย่างเช่น

ยูววิจัยโรงเรียนบ้านคลองสว่างอารมณ์ ศึกษาถึงที่มาของชื่อ “คลองเจ๊ก” ไว้ว่า ที่มาของชื่อ “คลองเจ๊ก” นั้น มีความเชื่อด้วยกันสองกระแส กระแสแรกว่า คลองนี้มีคนจีนมาตั้งรกรากอยู่ที่บริเวณปากคลองซึ่งเชื่อมกับคลองโยง และอีกกระแสหนึ่งเชื่อกันว่า คลองดังกล่าวนี้เกิดจากการที่คนจีนช่วยกันขุดเพื่อใช้ในการสัญจรทางน้ำ

ยูววิจัยโรงเรียนมหิดลวิทยานุสรณ์ ได้ศึกษาถึงความเป็นมาของคลองมหาสวัสดิ์ คลองสายสำคัญสายหนึ่งซึ่งขุดขึ้นในปี พ.ศ. 2400 ตรงกับแผ่นดินของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ซึ่งโปรดเกล้าให้เจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี (ขำ บุนนาค) ขุดขึ้นเพื่อใช้เป็นเส้นทางเดินเรือเพื่อไปนมัสการพระปฐมเจดีย์ โดย เอี่ยม ทองดี และคณะ (4) กล่าวว่า คนที่มาขุดคลองส่วนใหญ่เป็นจีนที่อพยพมาจากประเทศจีน ซึ่งเข้ามาทำงานในลักษณะของแรงงานรับจ้าง และเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศในระยะนั้น เพราะคนไทยในสมัยนั้นยังตกอยู่ในระบบไพร่ที่ต้องเกณฑ์แรงงานประจำปี จะเดินทางไปรับจ้างหรือทำการค้าขายไกลภูมิภาคไหนไม่ได้ ต่างจากคนจีนที่เข้ามาทำงานโดยเสียภาษีต่างด้าว ผู้ที่เสียภาษีนั้นจะ “ผูกปี” ไว้ที่มือ และสามารถทำงานรับจ้างได้ทั่วราชอาณาจักร ซึ่งในการขุดคลองมหาสวัสดิ์นั้น ผู้เฒ่าผู้แก่ในพื้นที่เล่าสืบต่อกันมาว่า คนจีนเปลือยกายขุดดินกินข้าวต้มจมนโคลนตม เป็นที่น่าเวทนายิ่งนัก

ยูววิจัยโรงเรียนวัดมะเกลือ(กาญจนลักษณ์) ทำการศึกษาความเปลี่ยนแปลงในชุมชนวัดมะเกลือ ซึ่งมีคลองนราภิรมย์เป็นเส้นทางสำคัญที่ใช้ในการสัญจรทางน้ำ คลองนราภิรมย์นี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์เป็นแม่กองจ้างคนจีนขึ้นขึ้นมาเพื่อแก้ไขปัญหาม่น้ำลำคลองสายอื่นตื้นเขิน โดยขุดเชื่อมต่อกับคลองทิววัฒนาไปจรดแม่น้ำนครชัยศรี

ยูววิจัยโรงเรียนปริคารามวิทยานิคมและโรงเรียนจินดาราม ทำการศึกษาเรื่องของอาชีพของผู้คนในบริเวณคลองจินดาและประวัติความเป็นมาของคลอง พบว่า ที่มาของชื่อ “คลองจินดา” นั้น เพี้ยนมาจาก “คลองจินดา” เนื่องจากในอดีตคลองเส้นนี้มีความคดเคี้ยวมาก เมื่อพ่อค้าแม่ค้าชาวจีนพายเรือเข้ามาขายของจึงทำให้เรือชนกันข้าวของเสียหาย ค่าทอกันเสียงดังโหวกเหวกหรืออีกกระแสหนึ่งเชื่อกันว่า บริเวณปากคลองนี้มีครอบครัวคนจีนอาศัยอยู่หลายครอบครัวเมื่อทะเลาะวิวาทกันก็ส่งเสียงอะละละลั่นคลอง จึงเป็นที่มาของคำว่า “คลองจินดา” และกลายมาเป็น “คลองจินดา” ในที่สุด

นอกเหนือจากเรื่องแม่น้ำลำคลองแล้ว ยูววิจัยส่วนหนึ่งยังได้ศึกษาเรื่องราวของวิถีชีวิตและขนบธรรมเนียมประเพณีของคนจีนไว้ ดังนี้

ยูววิจัยโรงเรียนมหิดลวิทยานุสรณ์ ได้ศึกษาถึงเรื่องราวของหมวกก๊วยเลี้ย งานหัตถกรรมที่ประดิษฐ์จากไม้ไผ่ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของคนจีน ซึ่งกำลังจะสูญหายไปไว้ว่า “หมวกก๊วยเลี้ยเป็นหมวกที่ชาวจีนสานจากไม้ไผ่เพื่อใช้ใส่กันแดดกันฝนเวลาทำสวนในจังหวัดนครปฐม ครั้งหนึ่งมีความนิยมมากจนถึงขนาดที่มีผู้ผลิตเพื่อขายเป็นรายได้หลักจํานวนหลายสิบล้านเรือน แต่ในปัจจุบันผู้ที่ทำหมวกก๊วยเลี้ยขายนั้นมีจํานวนน้อยมาก และคนส่วนมากก็ไม่ค่อยจะรู้จักหมวกชนิดนี้แล้ว” ปัจจุบันยังคงมีชาวบ้านที่ประกอบอาชีพสานหมวกก๊วยเลี้ยหลงเหลืออยู่บ้างในเขตตำบลนครปฐมและตำบลวังตะกู อำเภอเมือง นครปฐม ซึ่งสาเหตุส่วนหนึ่งที่ทำให้ผู้ผลิตหมวกก๊วยเลี้ยลดลงมากคือ ธุรกิจไต้ะจีน และภูเขาทองชะชะ ที่ทำให้ผู้ผลิตหมวกหันไปประกอบอาชีพเป็นแรงงานในธุรกิจไต้ะจีน และเก็บขยะขาย

ยูววิจัยโรงเรียนวัดไร่จิงวิทยา ศึกษาเรื่องชุมชนโรมัน ซึ่งเป็นชุมชนคนจีนที่นับถือศาสนาคริสต์ในตำบลท่าข้าม อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม พบว่า พระสังฆราชกูร์เวอซีได้ส่งบาทหลวงอัลบรังค์เข้ามาเผยแผ่พระธรรมในหมู่ชาวจีนตั้งแต่ปี ค.ศ. 1835 โดยในครั้งแรกบาทหลวงได้ประจำอยู่ที่วัดกัลป์หวาร์ กรุงเทพ ต่อมาได้มีการเผยแผ่พระธรรมมาจนนครชัยศรีโดยในปี 1838 ได้แจวเรือมาตามแม่น้ำนครชัยศรี เมื่อถึงตำบลท่าข้าม ได้พบคนจีนอาศัยอยู่ริมน้ำ ทำอาชีพเลี้ยงหมูบ้าง ปลูกอ้อยบ้าง และเมื่อบาทหลวงอัลบรังค์ได้พูดคุยกับคนจีนเหล่านี้ พวกเขาก็เลื่อมใสและเข้ารับนับถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกในเวลาต่อมา และต่อมาเมื่อบาทหลวงคือปองด์ ผู้ช่วยของบาทหลวงอัลบรังค์ได้ออกเยี่ยมชาวจีนในนครชัยศรีอีกครั้ง จึงร่วมกับชาวจีนสร้างวัดแห่งแรกขึ้นมาโดยทำจากไม้ไผ่ และให้ชื่อว่า “วัดนครชัยศรี” ซึ่งใน 84 ปีต่อมา ชาวจีนผู้นับถือศาสนาคริสต์ในพื้นที่ตำบลท่าข้ามก็เพิ่มจํานวนมากขึ้น จึงได้มีการสร้างวัดใหม่ขึ้นเพื่อรองรับคริสต์ศาสนิกชน โดยได้สร้างวัดหลังใหม่ขึ้นด้วยอิฐตามศิลปะแบบยุโรป และให้ชื่อว่า “วัดนักบุญเปโตร” ซึ่งชาวบ้านทั่วไปจะเรียกวัดนี้ว่า “วัดโรมัน” ตามชื่อชุมชนที่ตั้ง นอกจากนี้ เด็กๆ ได้ค้นพบสิ่งที่น่าสนใจของชาวบ้านที่อาศัยในชุมชนแห่งนี้ว่า ล้วนแล้วแต่นามสกุลที่ขึ้นต้นด้วยคำว่า “กิจ” แทบทั้งสิ้น ซึ่งจากการรวบรวมข้อมูลของยูววิจัย พบว่า มีอยู่ด้วยกันไม่ต่ำกว่า 30 นามสกุลที่ขึ้นต้นด้วยคำว่า “กิจ” ไว้ว่าจะเป็น กิจเจริญ กิจสกุล กิจประชา กิจสวัสดิ์ กิจบำรุง เป็นต้น

สำหรับที่มาของคำว่า “กิจ” นั้น สันนิษฐานกันว่าน่าจะมาจากคำว่า “คริสต์” ซึ่งว่ากันว่า บรรพบุรุษกลุ่มแรกที่มาอาศัยอยู่บริเวณตำบลท่าข้ามนี้คือกลุ่มคนจีนที่อพยพมาจากจีนแผ่นดินใหญ่ เมื่อเห็นบริเวณนี้มีความอุดมสมบูรณ์ก็พากันมาจับจองที่ดิน เมื่อกว่า 170 ปีมาแล้ว โดยที่ครอบครัวชาวจีนดังกล่าวจะมาอยู่กันเป็นกลุ่มๆ ถ้าเป็นแซ่เดียวกันก็จะอยู่บ้านบริเวณใกล้เคียงกัน ถ้าเป็นแซ่ต่างกัน ก็จะแยกกลุ่มออกมาห่างกันและกระจัดกระจายออกไป โดยประกอบอาชีพหลักคือการเลี้ยงหมู เป็ด ไก่ ต่อมาภายหลังจึงหันมาทำนาควบคู่กันด้วย เมื่อสยามในสมัยนั้น (รัชกาลที่ 6)

ประกาศให้คนไทยต้องมีชื่อนามสกุลกันทุกคนรอบครัว และเปิดโอกาสให้ผู้ที่ใช้แซ่เปลี่ยนมาใช้ นามสกุลเหมือนคนไทยได้ ชาวจีนในแถบนั้นจึงได้เปลี่ยนจากแซ่ มาเป็นนามสกุลไทย โดยผู้คนใน ชุมชนโรมันจะนิยมตั้งนามสกุล โดยใช้คำว่า “คริสต์” นำหน้าเพื่อแสดงให้เห็นว่าตนเป็นกลุ่มที่นับ ถือศาสนาคริสต์ เช่น แซ่ตัน เปลี่ยนมาเป็น “คริสต์เจริญ” และแปลงเป็น “กฤษเจริญ” ก่อนจะใช้ เป็น “กิจเจริญ” ในที่สุด หรือ แซ่เล่า เปลี่ยนมาเป็น “คริสต์สวัสดิ์” และแปลงเป็น “กฤษสวัสดิ์” และ “กิจสวัสดิ์” ในเวลาต่อมา เป็นต้น

ยูววิจัยโรงเรียนศรีวิชัยวิทยาศึกษาเรื่อง โรงเรียนเหียงนเต้าตัว ปูนแท่ง หรือที่ชาวบ้าน เรียกกันว่า โรงเรียนซอย 2 ซึ่งปัจจุบันตั้งอยู่บริเวณ ถนนเทศบาลซอย 2 อ.เมือง นครปฐม จากการ สัมภาษณ์ชาวบ้านของยูววิจัยพบว่า โรงเรียนดังกล่าวเกิดขึ้นตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 โดยเป็นโรงเรียนที่ แยกตัวออกมาจากโรงเรียนที่ตำบลจี่วราย ซึ่งสันนิษฐานกันว่าการแยกออกมานั้นน่าจะมาพร้อมกับกลุ่ม คนที่เคารพนับถือในองค์เทพ หรือกลุ่มคนที่ไม่มีที่พักพิงในการเดินทาง จึงได้อัญเชิญองค์เทพเจ้าที่ สถิตอยู่ ณ โรงเรียนตำบลจี่วรายมาอยู่ที่นี่ โดยโรงเรียนดังกล่าวได้ชื่อว่าเป็นโรงเรียนที่ใหญ่ที่สุดในจังหวัด นครปฐมและเป็นโรงเรียนที่ใหญ่ที่สุดในภาคกลางอีกด้วย

อาชีพของคนจีนในนครปฐม

หากมองย้อนกลับไปยังอดีต ชาวจีนเป็นเชื้อชาติที่มีความขยันทำมาหากินและมีความ อดทนเป็นอย่างยิ่ง คนจีนนั้นหนักเอาเบาสู้ ทำงานได้อย่างไม่กลัวความยากลำบาก ขอเพียงแค่ให้มี รายได้หาเลี้ยงครอบครัวได้ก็จะทำงานโดยไม่เกี่ยงงาน

สังคมชาวจีนในประเทศไทยสมัยปลายศตวรรษที่ 19 มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา คนจีนที่อพยพเข้ามาอยู่ในเมืองไทยนั้น ส่วนมากมาจากทางตอนใต้ของประเทศจีน มีทั้งจีนแต้จิ๋ว ไหหล่า จีนแคะ และจีนแต้จิ๋ว พวกที่มีฐานะและได้รับความนับถือสูงสุดคือ พวกพ่อค้า เป็นเจ้าของ การค้าแบบผูกขาดขนาดใหญ่และการเก็บภาษีอากร ถือได้ว่ามีความมั่งคั่งที่สุดในชุมชน รองลงมา ก็คือพวกโรงสี โรงเลื่อยและพวกนายหน้า (พ่อค้าคนกลาง) ที่มีฐานะสูงขึ้นเรื่อยๆ อันดับต่อมาคือ พวกกรรมกรโรงสี โรงเลื่อยและกรรมกรท่าเรือ ผู้ที่มีชนชั้นทางสังคมต่ำที่สุดคือพวกพ่อค้าหาบเร่ คนงานทางการเกษตร ช่างตัดผมตามข้างถนน นักแสดงและคนลากรถ เป็นต้น (Skinner, 1957) และหากมองลงไปในเรื่องของอาชีพแล้ว จะพบว่าการแบ่งอาชีพกันตามความชำนาญและตามกลุ่ม ภาษา ตัวอย่างเช่น พวกแต้จิ๋วและฮกเกี้ยนเป็นพวกที่มีฐานะดีที่สุดส่วนใหญ่ของพวกเจ้าภีนาญ อาการและเจ้าของโรงสีจะเป็นพวกแต้จิ๋ว รองลงมาเป็นฮกเกี้ยน พวกแต้จิ๋วจะคุมกิจการค้าที่มีกำไร สูงเป็นส่วนใหญ่ซึ่งรวมทั้งการค้าข้าวและผลผลิตของท้องถิ่น สินค้าสิ่งของที่สั่งมาจากต่างประเทศ และผลิตภัณฑ์อาหารของชาวตะวันตก และพวกนี้ยังผูกขาดการรับจำนำโดยสินเชิง พวกฮกเกี้ยนก็มี

ที่เด่นดังในหมู่พ่อค้าโดยเฉพาะก็คือการค้าใบชา ส่วนพวกกวางตุ้งจะเป็นเจ้าของโรงเลื่อย และโรงสี ส่วนหนึ่ง แต่ที่เด่นชัดที่สุดคือเป็นวิศวกรและช่างกล เปิดร้านเครื่องโลหะและโรงกลึงทั้งยังคุมกิจการก่อสร้าง ตลอดจนคุมการค้าผ้าไหมและดำเนินกิจการโรงแรมและภัตตาคารเป็นส่วนใหญ่ ในส่วนของจีนแคะและไหหลำนั้นแทบจะไม่ปรากฏว่าประกอบอาชีพที่ขึ้นหน้าขึ้นตา โดยพวกจีนแคะจะเป็นพ่อค้าย่อย ขายสินค้าเบ็ดเตล็ด เป็นช่างฝีมือชั้นสองรวมทั้งช่างเงิน ช่างตัดเย็บหนัง และช่างตัดเย็บเสื้อผ้า กรรมกร พ่อค้าเร่ และช่างตัดผม เป็นต้น ส่วนไหหลำจะเป็นคนงานเลื่อยไม้ คนทำสวนผัก ชาวประมง คนใช้ คนเดินตะ เจ้าของร้านน้ำชา และบ่อยครั้งจะพบพวกนี้เป็นกุ๊ก พวกนี้เป็นพวกที่ยากจนที่สุดในบรรดาคนจีนกลุ่มภาษาต่างๆ และเป็นที่ยอมรับกันว่ามีความฐานะทางสังคมต่ำที่สุด (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2529: 137) สำหรับชาวจีนที่อพยพเข้ามาอยู่ในเขตอำเภอสามพรานนั้นส่วนใหญ่จะเป็นจีนแต้จิ๋ว ที่มีความชำนาญในการทำสวน อันได้แก่แช่ตระกูล แช่กู๋ แช่โจ้ว แช่จั้ง แช่ซิม แช่ตัน แช่เต็ง แช่ลี แช่ลิ้ม แช่เล่า แช่เฮ้ง เป็นต้น ส่วนจีนที่อาศัยอยู่บริเวณบางเลนนั้น ได้แก่ แช่ลิ้ม แช่เต็ง แช่ลี แช่เล็ก เป็นต้น

จากการศึกษาประวัติศาสตร์ของคนจีนในจังหวัดนครปฐมทั้งจากการศึกษาจากเอกสารและการทำงานร่วมกับขุขวิชัย ทำให้สามารถมองเห็นภาพการประกอบอาชีพของคนจีนจากอดีตจนถึงปัจจุบันได้ดังนี้

อาชีพรับจ้างทั่วไป

คนจีน เมื่อแรกเริ่มเข้ามาอยู่ในจังหวัดนครปฐม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยรัชกาลที่ 3 ซึ่งมีการเปิดเสรีทางการค้า และเป็นช่วงที่มีคนจีนหลังไหลเข้ามามากที่สุดนั้น ในช่วงเวลานั้น มณฑลนครชัยศรีมีการขยายตัวทางการค้า และมีการปรับปรุงเส้นทางการคมนาคมให้สะดวกสบายมากยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการขุดคลองสายสำคัญๆ ขึ้นมา อย่างคลองเจ็ดชัยนาในสมัยรัชกาลที่ 3 หรือการสร้างทางรถไฟสายใต้ ในสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งนำความเจริญมาสู่มณฑลนครชัยศรีเป็นอย่างยิ่ง ในช่วงนั้นเอง คนจีนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาและสร้างความเจริญให้กับนครชัยศรีด้วยการเป็นแรงงานรับจ้างที่เป็นแรงงานหลักในการขุดคลอง และสร้างทางรถไฟ โดยอยู่ภายใต้การควบคุมของแม่กองชาวจีนอีกทีหนึ่ง

นอกเหนือจากการเป็นแรงงานรับจ้างในการขุดคลองและสร้างทางรถไฟแล้ว ณ ช่วงขณะนั้น กิจการการค้าน้ำตาลทราย และค้าข้าวในมณฑลนครชัยศรีกำลังเจริญรุ่งเรืองเช่นกัน แรงงานจีนก็ได้เข้ามาเป็นกุ๊กตามโรงสีข้าว และทำงานเป็นแรงงานหลักในโรงงานน้ำตาลทราย โดยเฉพาะคนจีนแต้จิ๋ว มักเป็นผู้มีความชำนาญในการทำน้ำตาลทรายตั้งแต่อยู่ประเทศจีน (สุภรัตน์ เลิศพานิชย์กุล, 2544: 83)

การดำเนินนโยบายทางเศรษฐกิจที่ให้ความสำคัญกับการผลิตข้าวและน้ำตาลทรายเพื่อการส่งออกในช่วงนั้น เปิดโอกาสให้คนจีนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจการเป็นจำนวนมาก เนื่องจากชาวจีนมีความถนัดในการปลูกอ้อย และทำน้ำตาลทราย เมื่อลุ่มน้ำนครชัยศรีเป็นแหล่งปลูกอ้อยและผลิตน้ำตาลทรายแหล่งใหญ่ของประเทศ คนจีนจึงได้อพยพเข้ามาทำงานในโรงงานเหล่านี้เป็นจำนวนมาก กล่าวกันว่าคนจีนเป็นผู้ที่ดำเนินกิจการผลิตน้ำตาลทรายเกือบทั้งหมด ตั้งแต่เป็นแรงงาน ปลูกอ้อย ตัดอ้อย และบุคลากรในโรงงาน ได้แก่ ผู้จัดการที่เรียกว่าหลงจู หรือหลงจู๋นายโรงหีบ หัวหน้าคนงานที่เรียกว่าจินเตง นายช่างหรือไส้หู้ เสมียน กุลิในโรงงาน เจ้าของโรงงานน้ำตาล และผู้ผูกขาดการเก็บภาษีน้ำตาลทรายเป็นคนจีนแทบทั้งหมด (สุรรัตน์ เลิศพานิชย์กุล, 2544: 83) ซึ่งบทบาทนี้ยังคงดำเนินอยู่จนกระทั่งกิจการโรงงานน้ำตาลเลิกไป

นอกจากนี้แล้ว คนจีนยังรับจ้างแบกหาม และเข็นรถผักตามตลาดต่างๆ ในนครปฐม เช่น ตลาดต้นสน หรือตลาดพระปฐมเจดีย์ เมื่อเก็บหอมรอมริบเงินได้มากขึ้นก็เปลี่ยนมาประกอบอาชีพค้าขาย ดังจะกล่าวถึงในรายละเอียดต่อไป

อาชีพทำนา-ทำสวน

เมื่อคนจีนที่เข้ามาขุดคลองในพื้นที่นครชัยศรีเสร็จจากงานรับจ้าง ก็มีได้ย้ายไปไหนอีก เพราะพื้นที่บริเวณนี้มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การทำมาหากิน ชาวจีนที่อพยพเข้ามาอยู่ทำมาหากินในเมืองไทยนี้ ส่วนหนึ่งได้แต่งงานกับคนไทยในพื้นที่ และลงหลักปักฐานอยู่ที่นี่ ส่วนหนึ่งประกอบอาชีพทำนาตามคนไทยที่ตนเองแต่งงานด้วย แต่อย่างไรก็ดี อาชีพทำนาเป็นอาชีพที่คนจีนไม่ถนัดนัก ดังที่เอี่ยม ทองดี และคณะ (2541: 13) บันทึกไว้ถึงลูกจ้างจีนที่ทำนาว่า “สมัยนั้นนอกจากคนจีนแล้ว คนจากภาคอีสานก็เดินทางมารับจ้างทำงานในไร่นาด้วย แต่เจ้าของนาไม่นิยมจ้างคนจีนเพราะดำนาไม่ค่อยเป็น ทำให้หวักล้าหัก ปักดำแล้วไม่ปิดหลุม ที่สำคัญกินข้าววันละ 5 มื้อ เจ้าของนาต้องเอาไปส่งถึงนาทำให้ยุ่งยากลำบาก จะจ้างคนจีนก็ต่อเมื่อไม่มีแรงงานอื่นๆ”

แม้ว่าคนจีนที่อพยพเข้ามาอยู่ในเมืองไทยนั้น ส่วนใหญ่ไม่ได้มีความชำนาญในการปลูกข้าว แต่จะชำนาญในการปลูกผัก หรือทำสวนต่างๆ มากกว่า เมื่อเข้ามาอยู่ในพื้นที่นครชัยศรีในช่วงแรก ชาวจีนบางส่วนได้กระจัดกระจายไปอยู่ตามที่ต่างๆ โดยแสวงหาพื้นที่ที่คนไทยไม่ได้ทำนาเนื่องจากประสบปัญหาน้ำท่วมหรือพ้นจากเวลาที่เหมาะสมแก่การทำนาแล้ว และใช้พื้นที่ดังกล่าวเป็นที่เพาะปลูกพืชผักในฤดูแล้ง เช่น มะเขือ ถั่วฝักยาว เป็นต้น เช่น บริเวณตำบลบางแก้วฟ้า จังหวัดนครปฐม (นิวัฒน์ จิมพาลี, 2536: 21) ด้วยเหตุนี้จึงทำให้คนไทยได้รู้จักกับผักของคนจีนเป็นอันมาก เช่น ผักกาดจีน ผักกาดเขียว ผักกาดขาว ผักบุ้งจีน ผักกะหล่ำปลี ผักกะหล่ำดอก ตลอดจนอาหารจีนที่ทำจากผักต่างๆ เช่น เกี่ยมฉ่ำ จับฉ่าย เต้าเจี้ยว เต้าหู้ ตังหุน (วุ้นเส้น) เป็นต้น พันธุ์ผัก

ต่างๆเหล่านี้ได้มาจากเมืองจีน โดยคนจีนที่เดินทางเรือค้าขายเอามาขายให้ทำพันธุ์ (ส.สุคนธาภิรมย์ : 85)

ในการปลูกผักนี้ ชาวจีนได้นำเอาเทคนิควิธีการทำสวนแบบยกร่องมาเผยแพร่แก่คนไทยซึ่งคุ้นเคยแต่การทำนาเพียงอย่างเดียว การทำสวนนี้ทำกันมากในพื้นที่อำเภอสามพราน ดังที่เสาวภาและคณะ (2548: 134) กล่าวไว้ว่า “เทคโนโลยีการทำสวนแบบยกร่องนี้เป็นเทคโนโลยีทางการเกษตรของคนจีนที่อพยพมาจากประเทศจีนตอนใต้ นำมาเผยแพร่ วิธีการทำสวนแบบนี้มีอยู่ในพื้นที่จังหวัดสมุทรสงคราม สมุทรสาคร นครปฐม สมุทรปราการ ชนบุรี และนนทบุรี คนจีนส่วนใหญ่ที่เข้ามาตั้งหลักแหล่งที่สามพราน คือ กลุ่มจีนแต้จิ๋ว ซึ่งเป็นบรรพบุรุษของคนสามพรานในปัจจุบัน ได้นำวิธีการทำสวนแบบยกร่องเข้ามาใช้ที่สามพรานด้วย แต่เดิมนั้นที่ดินในเขตสามพรานเป็นพื้นที่ทำนาเกือบทั้งหมด เมื่อคนจีนเข้ามาอยู่และบุกเบิกพื้นที่ทำสวนซึ่งทำได้เฉพาะพื้นที่ที่อยู่ริมแม่น้ำลำคลองเท่านั้น...” ซึ่งเทคนิคการทำสวนแบบยกร่องนี้ได้ถูกนำมาใช้ในการปลูกผักผลไม้จนถึงปัจจุบัน

อาชีพเลี้ยงหมู

นอกเหนือจากอาชีพเพาะปลูกแล้ว อาชีพการเลี้ยงสัตว์ยังเป็นอีกอาชีพที่คนจีนในนครปฐมนิยมทำกันมากเมื่อครั้งอดีต โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเลี้ยงหมู ซึ่งทำกันมากในเขตตำบลท่าข้าม อำเภอสามพราน ซึ่งในปัจจุบันนี้ชาวจีนที่อาศัยอยู่บริเวณนั้นยังประกอบอาชีพนี้กันอยู่ ดังคำกล่าวของชาวจีนอาวุโสท่านหนึ่ง ในชุมชนโรมัน ตำบลท่าข้ามที่ให้สัมภาษณ์กับยูววิชัย ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นโรงเรียนวัดไร่จิงวิทยาว่า “เขาบอกว่าเป็นคนจีนเลขนะที่มาบุกเบิก คนจีนนะที่มาจับจองตรงนี้...มันก็เหมือนคนจีนรุ่นที่เขาค้าขายกันเขาตายไปหมดแล้ว แล้วก็มาเหมือนรุ่นเดียรรุ่นแม่เรา เขาก็มาเลี้ยงหมูเป็นอาชีพ” แต่อย่างไรก็ดี พบว่าในปัจจุบันอาชีพเลี้ยงหมูของคนจีนในตำบลท่าข้ามลดจำนวนลงอย่างเห็นได้ชัด เนื่องจากงานเลี้ยงหมูเป็นงานหนัก และผู้เลี้ยงประสบปัญหาต่างๆ เช่น หมูเป็นโรค มูลของหมูมีกลิ่นเหม็นส่งกลิ่นรบกวนผู้อื่น จึงทำให้คนในชุมชนหันไปประกอบอาชีพอื่นแทน

อาชีพค้าขาย

ชาวจีนนั้นขึ้นชื่อว่าเป็นชนชาติที่มีความสามารถในการค้าขายเป็นอย่างยิ่ง เมื่ออพยพเข้ามาในประเทศไทย แม้จะมีเพียงเลื้อฝืนหมอนใบ แต่ด้วยความอุตสาหพยายามก็สามารถตั้งตัวจนเป็นเจ้าของธุรกิจใหญ่ในเวลาต่อมา คนจีนเมื่อแรกเริ่มเข้ามาอยู่ในนครปฐม นอกจากจะเป็นแรงงานรับจ้างแล้ว ส่วนหนึ่งก็ประกอบอาชีพค้าขาย เริ่มจากการพายเรือขายสินค้าต่างๆไปตาม

แม่น้ำนครชัยศรีและคลองต่างๆ ซึ่งต่อมาได้พัฒนามาเป็นตลาดริมน้ำหรือแพขายของดังปรากฏให้เห็นในปัจจุบัน

นอกเหนือจากการค้าขายในกลุ่มน้ำนครชัยศรีแล้ว คนจีนยังเป็นผู้บุกเบิกการค้าขายในตลาดจังหวัดนครปฐมอีกด้วย กล่าวคือเมื่อประชากรเริ่มมาอยู่ในบริเวณริมฝั่งแม่น้ำท่าจีนเพิ่มมากขึ้น ก็ได้เกิดการขยายตัวของชุมชนเข้าไปในแถบพื้นที่ดอนมากขึ้นตามลำดับ รวมถึงกลุ่มของคนจีนที่เข้ามาเป็นแรงงานในโรงงานน้ำตาลทราย ก็อพยพเข้ามาอยู่ ณ บริเวณพระปฐมเจดีย์ปัจจุบันมากขึ้น โดยใช้คลองเจดีย์บูชาซึ่งขุดขึ้นมาในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นเส้นทางหลักที่เชื่อมต่อกับแม่น้ำนครชัยศรี ประกอบกับที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้วางผังเมือง อาคารสถานที่และ ย้ายที่ว่าการเมืองนครชัยศรีไปอยู่ที่ตำบลพระปฐมเจดีย์ บริเวณรอบพระปฐมเจดีย์ ใน พ.ศ. 2444 นี้เอง จึงทำให้พื้นที่ที่เคยรกร้างว่างเปล่า ตลาดเก่าไปด้วยผู้คน เกิดเป็นตลาดขึ้นมาใหม่ คนจีนที่อาศัยอยู่บริเวณนั้นเองก็ประกอบอาชีพค้าขาย ทำการค้าอยู่ ณ บริเวณนั้นเอง นอกจากการขุดคลองเจดีย์บูชาจะเป็นประโยชน์ต่ออุตสาหกรรมน้ำตาลแล้ว เมื่อมีการสร้างทางรถไฟเชื่อมกรุงเทพมหานครกับนครปฐมเข้าด้วยกัน ก็ยังส่งผลให้การค้าขายบริเวณแม่น้ำท่าจีน โดยเฉพาะเมืองนครชัยศรีทวีความสำคัญยิ่งขึ้น ตลาดปากคลองเจดีย์บูชา หรือตลาดต้นสน จึงกลายเป็นตลาดที่สำคัญของจังหวัด เป็นแหล่งจำหน่ายสินค้าโดยเฉพาะอย่างยิ่งพวกผักผลไม้ต่างๆ ที่รับมาจากตลาดนครปฐมเพื่อจำหน่ายแก่ชาวบ้านในบริเวณใกล้เคียง (ด้วน ลิเซิง และคณะ, 2540 : 41) สินค้าสำคัญที่ผลิตในอำเภอนครชัยศรีและมีชื่อเสียงเป็นอย่างยิ่งก็คือ ผ้าคำข้อมมะเกลืออนครชัยศรี ซึ่งยุววิจัยของโรงเรียนวัดมะเกลือได้กล่าวถึงเรื่องของกำข้อมผ้าคำด้วยมะเกลือไว้ว่า จะช่วยให้ผ้านั้นมีความทนทาน และให้สีคำที่ติดทน ซึ่งในชุมชนวัดมะเกลือ นั้น บริเวณที่มีการข้อมผ้าคำกันมากคือบริเวณคลองเจ๊ก และผู้ที่ริเริ่มการข้อมผ้าคำด้วยมะเกลือก็คือชาวจีนนี่เอง โดยแรงงานที่อยู่ในโรงงานข้อมผ้าคำนี้ส่วนใหญ่จะเป็นคนจีน ซึ่งพื้นที่นครชัยศรีในขณะนั้นมีต้นมะเกลือขึ้นอยู่หนาแน่น แต่ในปัจจุบันต้นมะเกลือได้สูญหายไปหมดเหลือเพียงไม่กี่ต้น

บทบาทของคนจีนในฐานะผู้นำทางการค้าในตลาดนั้น ปรากฏให้เห็นได้ชัดเจนจากคำสัมภาษณ์ชาวไทยเชื้อสายจีนผู้อาวุโสท่านหนึ่ง ซึ่งด้วน ลิเซิงและคณะ (2540) ได้บันทึกไว้ว่า “เมื่อเข้าไปในตลาดนี้จะมีแต่ภาษาจีน จีนแต่จั่วทั้งตลาดเลย ถ้าใครพูดภาษาจีนแต่จั่วไม่ได้ เรียกว่าเข้าตลาดไม่ได้ ในวงสังคมใหญ่ๆ ย้อนหลังไปประมาณ 50-60 ปี ไม่ว่าจะแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่ งานเปิดโรงสี งานไหว้เจ้า ตามศาลเจ้าต่างๆ ถ้าพูดภาษาจีนไม่ได้ แทบจะไม่ต้องเข้าไปเลย เพราะไม่มีใครพูดภาษาไทยกัน เพราะฉะนั้นภาษาจีนจึงรุนแรง แทรกซึมไปยังคนไทย โรงเรียนจีนในตลาดเฉพาะในอำเภอเมืองมีประมาณ 5 แห่ง ที่ตั้งเป็นทางการแต่ว่าเลิกไปตั้งแต่ปี 2497 แต่ขณะนี้ก็ยังพอมีอยู่ที่เป็นทางการ 1 แห่ง แล้วโรงเรียนจีนมีทุกอำเภอ สอนภาษาแต่จั่วไม่ใช่ภาษาแมนดาริน” จากคำ

กล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นว่าคนจีนมีบทบาทต่อการค้าขายในจังหวัดนครปฐมมากถึงขนาดที่ว่าในการติดต่อค้าขายในตลาดจะต้องใช้ภาษาจีนเป็นหลัก เนื่องจากพ่อค้าแม่ค้าส่วนใหญ่ในตลาดล้วนแต่เป็นคนจีนด้วยกันแทบทั้งสิ้น

นอกเหนือจากการเป็นพ่อค้าแม่ค้าแล้ว เมื่อเก็บหอมรอมริบเงินได้มากขึ้น คนจีนส่วนหนึ่งก็ได้ขยายฐานะขึ้นมาเป็นพ่อค้าคนกลาง ด้วยการล่องเรื่อนำสินค้าไปแลกเปลี่ยนกับข้าวของชาวบ้าน หรือรับซื้อ ซึ่งราคาที่รับซื้อนั้นไม่แน่นอนตามแต่จะตกลงกัน เมื่อซื้อข้าวได้แล้วก็จะนำมาขายต่อที่กรุงเทพฯ นับได้ว่าพ่อค้าคนกลางชาวจีนเหล่านี้มีบทบาทสำคัญต่อการค้าขายข้าวในแถบลุ่มน้ำนครชัยศรีเป็นอย่างมาก

หากเปรียบเทียบบทบาทในการประกอบอาชีพระหว่างคนจีนกับคนไทยในสมัยนั้นจะพบว่ามีความแตกต่างกันค่อนข้างชัดเจน กล่าวคือ คนไทยมีความพอใจกับการเพาะปลูก ขณะที่คนจีนมีบทบาทในทางการค้ามากกว่า คนจีนที่พอจะมีเงินก็ขยับฐานะมาเป็นพ่อค้าคนกลาง และขยับไปเป็นเจ้าของกิจการในที่สุด ดังที่มณฑล คงแถมทอง (2527) ได้แบ่งการค้าของชาวจีนออกเป็น 3 ลักษณะ คือ เป็นพ่อขายสินค้าเบ็ดเตล็ด พ่อค้าข้าวรายใหญ่ และพ่อค้าแลกข้าว พ่อค้าชาวจีนที่ล่องข้าวส่วนใหญ่เป็นพ่อค้าที่มีฐานะการเงินดี ส่วนพ่อค้าแลกข้าวเป็นชาวจีนที่มีทุนน้อยกว่าสองประเภทแรก พ่อค้าประเภทนี้นำสินค้าเบ็ดเตล็ด เช่น เสื้อผ้า เครื่องบริโภคไปแลกข้าวกับชาวนาแล้วนำมาขายพ่อค้ารายใหญ่อีกต่อหนึ่ง ธุรกิจการค้าขายของชาวจีนในกลุ่มแม่น้ำท่าจีนเป็นธุรกิจที่ได้กำไรสูง เพราะพ่อค้าเป็นผู้กำหนดราคาสินค้าเองตามใจชอบ ชาวนาไม่มีโอกาสทราบความเคลื่อนไหวของราคาสินค้าในตลาดแต่อย่างใด พ่อค้าชาวจีนบางคนเมื่อมีเงินมากจะออกเงินให้ชาวนากู้ด้วย มีรายงานของข้าหลวงบอกลักษณะของการซื้อขายข้าวของพ่อค้าชาวจีนไว้ดังนี้

“วิธีขายข้าว นั้น คือมีพวกจีนชาติแต่จ้าว ไหหล้า ซึ่งอยู่ในตำบลเดียวกันโดยมากล่องเรื่อนำสัตว์เทียมถาม ซื้อตามบ้านราษฎรชาวนา และให้ราคาเกวียนละ 48-50 บาท สัต 25 ทะนาน พวกชาวนาดูราคาข้าวกับสัตว์ขางเห็นราคาพอสมควรก็ยอมขายให้ จีนก็ได้เงินวางประจำไว้ สิบบาท บ้าง ห้าบาทบ้าง อีก 2-3 วัน ก็นำเรือลำเลียงไปตวง และบรรทุกมาใส่เรือใหญ่ เมื่อบรรทุกเรือใหญ่เสร็จแล้วก็ล่องไปขายตามโรงสีในกรุงเทพฯ” (หจข.ร.6, น.10.2 ข/1)

เป็นที่น่าสังเกตว่า กลุ่มคนจีนที่ทยอยอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในชุมชนต่างๆ ในนครปฐมนั้น จะอาศัยในชุมชนใหญ่ที่เหมาะสมแก่การทำการค้า ไม่ว่าจะเป็น บ้านตลาดต้นสน (ตลาดใกล้คลองเจดีย์บูชา) บ้านท่านา ตลาดบ้านห้วยพลู เป็นต้น ซึ่งบริเวณดังกล่าวจะมีร้านค้าหนาแน่นและเกือบทั้งหมดจะเป็นร้านค้าของคนจีนหรือลูกผสมคนจีนกับคนในท้องถิ่น ซึ่งในตลาดเหล่านี้จะค้าขายสินค้านานาชนิด ไม่ว่าจะเป็นเสื้อผ้า เครื่องอุปโภคบริโภค พืชผักผลไม้ เมื่อคนจีนเข้ามาอาศัยอยู่ใน

ชุมชนเป็นจำนวนมากจึงทำให้เกิดการตั้งศาลเจ้าแบบจีน และสมาคมจีนที่ทำหน้าที่ด้านสาธารณกุศลในเวลาต่อมา

นอกเหนือจากการเป็นพ่อค้าแล้ว คนจีนยังเข้ามามีบทบาทในการเป็น “เจ้าภาษีนาอากร” อีกด้วย กล่าวคือ เมื่อมีการทำสนธิสัญญาเบอร์นีในปี พ.ศ. 2469 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 3 ทรงประกาศเก็บภาษีอากรใหม่เพิ่มขึ้นอีก 38 ชนิด และทรงฟื้นฟูการผูกขาดภาษีอากรขึ้นมาซื้อขายอย่างเข้มแข็ง เพื่อให้มีรายได้เข้าท้องพระคลังทดแทนรายได้จากการค้าที่ยังชะงักงัน ในช่วงหลังปี พ.ศ. 2369 ด้วยการเปิดรับการเสนอและประมูลภาษีสินค้าต่างๆ ผู้ใดที่เสนอจำนวนเงินตอบแทนรัฐสูงสุดก็จะได้เป็น “เจ้าภาษี” ซึ่งมีฐานะเป็นกึ่งข้าราชการขุนนาง มีตำแหน่งเป็น “ขุน” หรือ “หมื่น” ถือศักดินา 400 ไร่ มีสิทธิตั้งทนายแทนตัวว่าความในชั้นศาลได้ และมีอำนาจเข้าเมืองในอาณาเขตภาษีของตน ซึ่งคนจีนที่มีเงินจากการเป็นพ่อค้าคนกลางก็มักมีบทบาทเป็นเจ้าภาษีนาอากร ทำให้มีโอกาสสะสมทุนทำกิจการค้าขนาดใหญ่อย่างอื่นได้อีก

จะเห็นได้ว่า บทบาททางการค้าของชาวจีนในนครปฐม เป็นบทบาทที่เด่นและเห็นได้ชัดเจนที่สุดในบรรดาอาชีพต่างๆ ที่เข้ามาทำ ทั้งนี้ด้วยลักษณะนิสัยที่ยึดมั่นเพียร หนักเอาเบาสู้ ไม่เกียจงาน และความชำนาญในการค้าขายซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของชาวจีน จึงส่งผลให้ชาวจีนที่อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยนั้นประสบความสำเร็จในการค้า นอกจากนี้แล้ว ชาวจีนยังเป็นชนชาติที่รักพวกพ้อง จีนที่เข้ามาอยู่ในเมืองไทยกลุ่มแรกก็ให้ความช่วยเหลืออุปถัมภ์ค้ำชู และไม่ทอดทิ้งชาวจีนใหม่ที่เข้ามาในภายหลัง จึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ช่วยให้ชาวจีนสามารถตั้งตัวในเมืองไทยได้อย่างรวดเร็ว ดังคำกล่าวของชาวไทยเชื้อสายจีนอาวุโสท่านหนึ่งซึ่งกล่าวไว้ในงานวิจัยของ ด่วนลิเชิง และคณะ (2540) ว่า “...คนจีนรุ่นแรกที่เข้ามา ได้สร้างฐานะไว้พอสมควร คนจีนที่มาทีหลังเมื่อเข้ามาก็เอาแบบอย่าง คนจีนบางคนก็อุปการะคนจีนด้วยกัน ที่แรกก็กวาดบ้าน ถูบ้าน อะไรก็ทำได้ทุกอย่าง พอเก่งแล้วก็แยกออกไป เป็นหลายอาชีพ คือบางอาชีพก็อยู่ที่ตลาด ทำกิจการค้าขายเล็กๆ น้อยๆ อย่างเช่น ขายรำข้าว ขายของชำ บางพวกก็แบ่งไปทำสวน เลี้ยงเป็ด เลี้ยงสุกร อะไรพวกนี้ พอแบ่งไปทีนี้คนจีนรู้สึกจะทำสวนปลูกผักอะไรนี้จะเก่งกว่าคนไทยมากสมัยก่อนโน้น คือสมัยที่ยังไม่มีปฎิวัติศาสตร์ ก็ใช้ปฎิวัติชาติ ก็คงรู้ว่าปฎิวัติชาติคืออะไร คนจีนก็นำมาใช้ก่อน คนไทยก็เลียนแบบซึ่งปัจจุบันคนไทยปลูกผักได้เก่งมาก เดียวนี้คนจีนก็ไปทำการค้าขาย อย่างหมูก็เลี้ยงเป็นหมื่นๆ ตัว บางคนมีอาชีพที่มีเรือใหญ่ๆ ซึ่งไปบรรทุกข้าวตามแม่น้ำนครชัยศรี แล้วก็บรรทุกสินค้าเข้ากรุงเทพฯ อยู่แถวซอย 7 นี้ เป็นท่าเรือบรรทุกสินค้าเข้ากรุงเทพฯ แล้วบรรทุกสินค้าจากกรุงเทพฯ มาขาย คือตั้งแต่นั้นก็พัฒนามาเรื่อยๆ นี่คือการเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจของคนจีนในสมัยโบราณในนครปฐม”

อาชีพทำโต๊ะจีน

โต๊ะจีนนครปฐม ถือเป็นธุรกิจที่มีชื่อเสียงเลื่องลือไปทั่วประเทศ ด้วยรสชาติอันเอร็ดอร่อยและความหลากหลายของอาหารในสำรับโต๊ะจีน ทำให้ธุรกิจนี้สร้างรายได้ให้กับจังหวัดนครปฐมเป็นจำนวนมากในแต่ละปี อาชีพทำโต๊ะจีนนี้ริเริ่มจากชาวจีนผู้มาจากโพ้นทะเลซึ่งมีฝีมือในการทำอาหารเป็นทุนเดิม โต๊ะจีนของนครปฐมนั้นมีจุดเด่นที่แตกต่างจากที่อื่นคือ ความหลากหลายของอาหาร คือ มีทั้งอาหารจีนกวางตุ้ง อาหารจีนไหหลำ และอาหารจีนกลาง ทั้งนี้เนื่องจากในนครปฐมมีคนจีนที่มาจากหลายถิ่นฐานอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ปัจจุบันมีคนจีนส่วนหนึ่งประกอบธุรกิจโต๊ะจีน โดยจะซื้อสินค้าจากตลาดบน ตลาดล่าง หรือที่ชาวนครปฐม เรียกกันว่า “ตลาดใหญ่” ไปเป็นวัตถุดิบในการปรุงอาหาร ประมาณการว่าในนครปฐมมีผู้ทำธุรกิจโต๊ะจีนมากกว่า 1,000 ราย และสร้างรายได้ให้จังหวัดนครปฐมมากกว่าปีละ 100 ล้านบาท (หนังสือพิมพ์ไทยโพสต์, 2552) ซึ่งจากการศึกษาของยูวิจัยโรงเรียนมหิดลวิทยานุสรณ์พบว่า ธุรกิจโต๊ะจีนได้รับความนิยมเป็นอย่างมากเมื่อประมาณ 12 ปีที่แล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในตำบลนครปฐม และส่งผลกระทบต่อ การประกอบอาชีพสวนหมวกกล้วยของชาวบ้าน ซึ่งหันไปทำงานในธุรกิจโต๊ะจีน เช่น คนล้างจาน คนยกโต๊ะ ซึ่งใช้เวลาน้อยกว่า และไม่ต้องใช้ความประณีตอดทนเท่าการสวนหมวก

จากเรื่องราวทั้งหมดที่ผู้วิจัยศึกษามาข้างต้นนี้ ล้วนแสดงให้เห็นว่า ชาวจีนนั้นเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ปรับตัวง่าย และไม่ยึดติดอยู่กับการประกอบอาชีพใดอาชีพหนึ่งแต่เพียงอย่างเดียว เมื่อเข้ามาอยู่ในมณฑลนครชัยศรีซึ่งชาวบ้านดั้งเดิมประกอบอาชีพทำนาเพียงอย่างเดียว นั้น ชาวจีนก็ได้ต้องทำนาแต่เพียงอย่างเดียวเหมือนกับชาวไทยเจ้าของพื้นที่เดิม แต่ประยุกต์ใช้ความรู้ความสามารถที่ติดตัวมาจากเมืองจีน หันมาประกอบอาชีพให้เหมาะกับสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัย ทั้งการทำสวนเลี้ยงสัตว์ หรือการค้าขาย เมื่อคนจีนเหล่านั้นเก็บหอมรอมริบได้มากขึ้นก็ยกระดับตนเองมาเป็นพ่อค้าคนกลาง เป็นเจ้าภานายอากร เป็นเจ้าของกิจการใหญ่โต สืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

สมาคมคนจีน และความสัมพันธ์ของคนจีนกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นในท้องถิ่น

ชาวจีนได้ชื่อว่าเป็นผู้ปรับตัวง่าย และเข้ากันได้กับคนทุกชาติทุกภาษา ประชากรชาวจีนกระจายตัวไปอยู่ในทั่วทุกมุมโลกด้วยเหตุผลทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ เมื่อชาวจีนอพยพมาตั้งหลักปักฐานในเมืองไทยนั้น ชาวจีนจะนิยมอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม และให้การช่วยเหลือเกื้อกูลกันเป็นอย่างดี คนจีนให้ความสำคัญต่อดีดแต่ๆกับให้ความสำคัญต่อนาคต กล่าวคือ คนจีนไม่เพียงแต่คำนึงต่อบรรพบุรุษของตนในสิ่งที่ครอบครัวยุคก่อนมีอยู่เท่านั้น แต่ยังต้องรับผิดชอบต่อบรรพบุรุษในสิ่งที่ตนกระทำเพื่อความรุ่งเรืองของวงศ์วานว่านเครือในตระกูลของตนอีกด้วย ดังนั้นโลกทัศน์ของคน

จีนจึงผูกพันกับเครือญาติ (Skinner, 1957) คนจีนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเมืองไทยมาก่อนเป็นเวลานาน (เล่าตั้ง) จะให้ความช่วยเหลือจีนใหม่ที่เข้ามา(จีนตั้ง) ไม่ว่าจะเป็นการให้คำแนะนำในเรื่องการทำมาหากิน หรือช่วยไถ่เกี้ยเมื่อเกิดกรณีพิพาท หรือตกทุกข์ได้ยาก จึงเกิดการรวมตัวกันเป็นสมาคมแซ่ต่างๆ เพื่อประกอบกิจการเพื่อกลุ่มของตน รวมทั้งจัดสวัสดิการให้แก่ชาวจีนด้วยกัน ในรูปแบบขององค์กรสาธารณกุศล จัดจีน ศาลเจ้า สถานพยาบาลต่างๆ นอกจากนี้ชาวจีนเมื่อมารวมตัวกันในเมืองไทยก็ยังจะสามารถรักษานับธรรมเนียมประเพณี รวมถึงความเชื่อทางศาสนาไว้ได้อย่างเหนียวแน่น ดังปรากฏให้เห็นในรูปของการบูชาบรรพบุรุษ การเซ่นบูชาเทพเจ้า การตั้งศาลเจ้าต่างๆ ตลอดจนวัดจีนในประเทศไทย และคงสืบทอดขนบธรรมเนียมประเพณีเหล่านี้มาซึ่งลูกหลานจนถึงปัจจุบัน

อย่างไรก็ดี ตามที่กล่าวไปแล้วข้างต้นว่า ชาวจีนนั้นไม่ได้อยู่ในระบบไพร่ เมื่อเกิดปัญหาความขัดแย้งกับขุนนางหรือข้าราชการอื่นจึงไม่มีใครคอยให้ความช่วยเหลือนอกจากพวกของตนเอง ดังนั้นจึงก่อให้เกิดการรวมตัวกันเป็นสมาคมลับเพื่อช่วยเหลือพวกพ้องของตน โดยชาวจีนในแถบลุ่มน้ำนครชัยศรีได้เริ่มก่อตั้งสมาคมมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 2 และเริ่มขยายตัวใหญ่ขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 โดยมีพฤติกรรมไปในทางที่ไม่ดี ก่อให้เกิดปัญหาเรื่องความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองสร้างความเดือดร้อนให้กับชุมชน โดยในยุคแรกเรียกตัวเองว่า สมาคมตัวเหี้ย ครั้นสมัยรัชกาลที่ 5 ก็ได้มีการเปลี่ยนชื่อและเป็นที่รู้จักกันดีในนามของ “สมาคมลับอั้งยี่”

ในสมัยรัชกาลที่ 5 พวกอั้งยี่ได้แยกตัวออกเป็นก๊กต่างๆ มากมายตามหัวเมือง นอกจากนี้จะมีสมาชิกเป็นคนจีนแล้ว ยังมีสมาชิกเป็นคนไทย แยก และฝรั่งอีกด้วย โดยพยายามจะหลีกเลี่ยงจากอำนาจกฎหมายไทย และก่อความไม่สงบขึ้นในหัวเมืองใหญ่ๆ จนทางการต้องใช้กำลังเข้าปราบปราม สำหรับนครปฐมนั้น ได้เกิดการก่อความไม่สงบโดยกลุ่มอั้งยี่ขึ้น 2 ครั้ง คือใน พ.ศ. 2411 พวกอั้งยี่เข้าปล้นราษฎร และปี พ.ศ. 2439 มีคนจีนจากกรุงเทพฯ ไปชักชวนคนจีนในตำบลพระปฐมเจดีย์และตำบลวังตะกู เข้าเป็นพรรคพวกอั้งยี่ แต่การก่อเหตุของพวกอั้งยี่ในเมืองนครชัยศรีไม่ค่อยรุนแรงนัก ที่เป็นเช่นนี้น่าจะเป็นเพราะการเสื่อมสลายของอุตสาหกรรมน้ำตาลทราย ทำให้ผลประโยชน์ที่อั้งยี่ที่แสวงหาจากชาวจีนด้วยกันลดน้อยลง และในขณะเดียวกันมีการขยายตัวของการเพาะปลูกมาแทนที่ พวกกรรมกรที่อยู่รวมกันเป็นกลุ่มก้อนจำนวนมากต้องกระจัดกระจายไปอยู่ตามไร่นา ดังนั้นการรวมตัวกันเป็นกลุ่มอั้งยี่ขนาดใหญ่จึงทำได้ยากลำบาก ประกอบกับบทบาทของอั้งยี่ในกลุ่มน้ำนครชัยศรีมีไม่มากนัก ต่อมารัชกาลที่ 5 ได้ทรงออก “พระราชบัญญัติอั้งยี่รัตนโกสินทร์ศก 116” เพื่อควบคุมมิให้มีการตั้งเป็นหมู่เป็นเหล่าอีก และมีการบัญญัติโทษไว้รุนแรงถึงขั้นประหารชีวิต จึงทำให้พวกอั้งยี่ไม่ค่อยกำเริบแบบแต่ก่อนอีก (เสาวภาและคณะ, 2528: 54)

อย่างไรก็ดี ในสายตาของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ นั้น ต่างมองว่าคนจีนเป็นผู้ขยันทำมาหากิน อ่อนน้อมและเข้ากับคนอื่นได้ง่าย เมื่อเข้ามาอาศัยอยู่ในนครปฐมก็ปรับตัวให้เข้ากับชาวบ้านและสามารถอยู่ร่วมกับคนไทยและชนชาติอื่นในพื้นที่ได้อย่างปรองดอง และสามารถพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันได้เป็นอย่างดี ดังที่เสภาและคณะ (2548) ได้สัมภาษณ์ชาวไทยเชื้อสายจีนรายหนึ่งไว้ดังนี้

“...เพราะสาเหตุว่า ถึงปีต้องวิดน้ำ ปลูกอะไรไม่ค่อยได้ มะม่วงก็ยังไม่ค่อยมี แล้วมีกลุ่มพวกคนจีนเนียเค้าทำไร่ ปลูกมัน ปลูกเผือก ปลูกกล้วยอะไรเนีย พอถึงปีก็น้ำล้น พอหน้าแล้งน้ำลดเขาก็ปลูกอีก ปลูกมะเขือ ปลูกมัน ปลูกผักขาย แล้วหนักๆเขาก็ทำเป็นคั้นล่อมย่อยๆ ถ้าน้ำขึ้นไม่มากก็ไม่ท่วม ก็เลยมีมะม่วง มีมะพร้าว (พื้นที่บางระกำ) ...ที่นี้คนฝั่งนี้ก็เลยเป็นคนยากจนส่วนใหญ่เวลาจะไปหาเงินก็ต้องไปหาเค้าละ คนเจ๊ก...”

“...มาตอนหลังเค้า(คนจีน) ก็มาซื้อที่ตรงเนียะ ซื้อที่ชาวบ้าน แต่ว่าเค้าทำมาหากินได้ผลที่แน่นอน คือว่าเขามีรายได้ทุกวัน เขามีอะไรก็เอามาขาย พวกเรานี้ก็ซื้อกัน อยู่ฝั่งนี้เวลาไม่มีเงิน ก็ไปขอกู้เขา การเลี้ยงหมู เลี้ยงไก่ ก็เอามาจากเค้ามันแหละ...”

“...คนจีนจะอยู่เกาะชายคลอง เค้าอาศัยอยู่หน้าท่า เค้าเช่าอยู่นะ..เค้าเช่า เป็นสลัม แบบโรงอย่างเนียะ โรงจโรงอะไร แล้วเค้าล่อมคั้นล่อมริมคลอง เค้าขอยู่แล้วก็ปักหลักอยู่ชายคลอง เค้าก็มีเรือ มีอะไร คนจีนเค้ามีสตางค์ โดยมากเค้าจะอยู่ในหมู่คน..เค้าไม่อยู่เปลี่ยวก็อาศัยเรา(คนโง่) เป็นรั้วให้...คนจีนจะซื้อข้าว ไปตวงข้าวขาย เป็นคนกลางรับซื้อข้าวจากพวกเรา แล้วเอาไปขายให้โรงสีอีกที เค้าเป็นคนค้าขายเก่งว่ำนั่นเอง คนจีนบางกลุ่มมาเช่าที่ทำสวนผักจากคนโง่ จนปัจจุบันมีฐานะร่ำรวย ย้ายไปอยู่นครปฐมหมดแล้ว...”

คนจีนนี้ เมื่อถึงเทศกาลงานสำคัญต่างก็ชวนคนไทยและคนกลุ่มอื่นๆ เข้าร่วมกิจกรรมอย่างไม่วังเกียจ ไม่ว่าจะเป็นเทศกาลงานฉลองต่างๆ เช่น ตรุษจีน เเซ็งเม้ง จึงทำให้คนเหล่านั้นพอใจที่จะอยู่ร่วมกับคนจีน อีกทั้งเมื่อจีนเข้ามาอยู่ในเมืองไทย ก็ได้แต่งงานอยู่กินกับคนไทย และกลุ่มชนชาติอื่นๆ โดยไม่ได้รังเกียจหรือถือเป็นข้อห้ามในการแต่งงานกับคนข้ามชาติแต่อย่างใด ดังเช่น กลุ่มเขมรที่อาศัยอยู่บริเวณลุ่มน้ำนครชัยศรีก็เป็นเขมรเชื้อสายจีน เนื่องจากบรรพบุรุษแต่งงานกับคนจีนและทำให้ลูกหลานเขมรเชื้อสายจีนนี้ประกอบอาชีพค้าขาย จนมีฐานะร่ำรวยเหมือนกับจีนส่วนใหญ่ในประเทศไทย

จะเห็นได้ว่า คนจีนนั้นปรับตัวได้ง่าย สามารถเข้ากับคนอื่นได้ทุกชาติทุกภาษา แต่ขณะเดียวกันก็ยังสามารถรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมของตัวเองไว้ได้เป็นอย่างดีแม้จะอาศัยอยู่บนแผ่นดินอื่น เมื่อกลุ่มคนจีนกลุ่มแรกเข้ามาก่อร่างสร้างตัวที่เมืองไทยจนประสบความสำเร็จแล้ว ก็ได้ชักจูงให้ญาติพี่น้องจากประเทศจีนเข้ามาทำมาหากินในเมืองไทยอีกเป็น

จำนวนมาก และได้แต่งงานกับกลุ่มชนอื่นๆในท้องถิ่นที่เกิดการผสมผสานและอยู่ร่วมกันโดยสงบสุขจนถึงปัจจุบัน

บทสรุป

ประเทศจีนนั้น ได้ชื่อว่าเป็นประเทศที่มีประชากรมากที่สุดในโลก ด้วยจำนวนประชากรที่มากมาย ผสมกับปัญหาความแห้งแล้ง และภัยสงครามในอดีตจึงเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดการอพยพไปทำมาหากินยังดินแดนแห่งใหม่ ซึ่งชาวจีนนั้นได้กระจายตัวอยู่ทั่วทุกมุมโลก อันจะเห็นได้จากการที่มี “China Town” หรือ ชุมชนคนจีน อยู่ในแทบจะทุกประเทศทั่วโลก

เมื่อย้อนรอยเข้าไปศึกษาถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาของจังหวัดนครปฐมในแง่ของผู้คนแล้ว อาจกล่าวได้ว่า ชาวจีน ถือได้ว่าเป็นบรรพบุรุษของชาวนครปฐมก็ว่าได้ สาเหตุที่ทำให้คนจีนอพยพเข้ามาอาศัยอยู่บริเวณมณฑลนครชัยศรี หรือจังหวัดนครปฐมในปัจจุบันเป็นจำนวนมากนั้นพอจะสรุปได้ดังนี้

1. ในยุคสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้น ประเทศจีนเกิดความแห้งแล้งอดอยาก และเกิดสงคราม จึงทำให้ชาวจีนอพยพออกมาหาที่อยู่ใหม่ โดยจะอพยพเข้ามายังประเทศที่ยังไม่มีนโยบายกีดกันคนต่างด้าวในสมัยนั้น ซึ่งในช่วงรัชกาลที่ 3 เมื่อประเทศไทยเปิดเสรีทางการค้า ทำให้ต้องการแรงงานเข้ามาเป็นจำนวนมาก คนจีนจึงถือโอกาสนี้เดินทางเข้ามาหางานทำในเมืองไทย

2. เมื่ออพยพเข้ามาอยู่ที่เมืองไทยแล้ว ชาวจีนย่อมมองหาทำเลที่เหมาะสมกับการเป็นที่ทำกิน ซึ่งสภาพภูมิประเทศของมณฑลนครชัยศรีในสมัยนั้น เป็นเมืองที่อยู่ติดริมฝั่งแม่น้ำท่าจีน เป็นพื้นที่ราบลุ่มมีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูกและประกอบอาชีพอื่นๆเป็นอย่างยิ่ง อีกทั้งยังเป็นเมืองที่อยู่ใกล้กับเมืองหลวงอย่างกรุงเทพมหานคร อยู่ไม่ห่างจากทะเลมากนัก การคมนาคมก็ทำได้สะดวก จึงทำให้คนจีนอพยพเข้ามาอาศัยอยู่บริเวณนี้เป็นจำนวนมาก

3. เมื่อสภาพเศรษฐกิจของมณฑลนครชัยศรีเจริญเติบโตขึ้นมากจนมีการตัดถนนและทางรถไฟผ่านไปยังจังหวัดสมุทรสาครออกปากอ่าว และผ่านไปยังจังหวัดราชบุรีและหัวเมืองใกล้เคียง ชาวจีนจึงอาศัยอยู่ในบริเวณนี้ได้อย่างสะดวกกว่าจังหวัดสุพรรณบุรีซึ่งมีลักษณะเหมือนเมืองปิด และการคมนาคมสะดวกเฉพาะทางแม่น้ำลำคลองอย่างเดียว (สุภาพร วัฒนศิริ, 2532: 137) สอดคล้องกับคำบอกเล่าของชาวไทยเชื้อสายจีนอาวุโสท่านหนึ่งว่า “มีชาวจีนบางกลุ่มเมื่อหนีมาจากเมืองจีน ก็มาอาศัยอยู่ที่นครชัยศรีเป็นแห่งแรก บางคนพอขึ้นจากเรือมาถึงกรุงเทพฯ ก็บอกว่าจะไปนครชัยศรี คนไทยบางคนยังหานครชัยศรีไม่เจอ แต่คนจีนแท้ๆยังหานครชัยศรีเจอได้” (ด้วน ลิเซิง และคณะ, 39)

4. ในช่วงรัชกาลที่ 3 อุตสาหกรรมน้ำตาลทรายกลายเป็นอุตสาหกรรมสำคัญของประเทศ ซึ่งแหล่งผลิตที่ใหญ่ที่สุดของประเทศอยู่ที่มณฑลนครชัยศรี ซึ่งต้องการแรงงานเป็นจำนวนมาก ผนวกกับชาวจีนเองเป็นชนชาติที่คุ้นชินและมีความชำนาญในการผลิตน้ำตาลทรายแต่เดิม จึงเข้ามามีส่วนร่วมในอุตสาหกรรมนี้ เริ่มจากการเป็นแรงงานปลูกอ้อย เป็นแรงงานในโรงงาน จนผันตัวเองมาเป็นเจ้าของกิจการที่เรียกกันว่า “หลงจูโรงหีบน้ำตาล” (กาญจนา นาคินทร์, 2515: 87)

5. หลังจากผ่านพ้นยุคทองของการผลิตน้ำตาลทรายไปแล้ว โรงงานน้ำตาลทรายหลายแห่งได้ปิดตัวลงไป ชาวจีนก็ได้ผันตัวเองไปประกอบอาชีพอื่นๆ ชาวจีนได้แพร่กระจายไปทั่วทุกภูมิภาคของมณฑลนครชัยศรี ชาวจีนใหม่เดินทางมาสมทบในพื้นที่ดังกล่าวอีกเป็นจำนวนมาก จากบริเวณที่ราบลุ่ม มาสู่ที่ดอน ก่อให้เกิดการขยายชุมชน เกิดตลาดขึ้นมากมาย และความรุ่งเรืองเหล่านี้ส่งผลให้เกิดการร่ำลือกันปากต่อปากถึงความอุดมสมบูรณ์ของแผ่นดินนครชัยศรี และส่งผลให้มีชาวจีนย้ายเข้ามาอยู่ในพื้นที่มากเป็นลำดับ

ชาวจีนที่อพยพเข้ามาอยู่ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้น มิได้นำลูกเมียมาจากจีนแผ่นดินใหญ่ด้วย เมื่อเข้ามาทำงานในเมืองสยาม ก็ลงหลักปักฐานแต่งงานอยู่กินกับคนพื้นถิ่นเดิม เกิดการผสมกลมกลืนกันทั้งเชื้อชาติและวัฒนธรรม ซึ่งชาวนครปฐมในปัจจุบันส่วนมากล้วนแล้วแต่เป็นลูกผสมไทยจีนด้วยกันแทบจะทั้งสิ้น ด้วยความขยัน อุตสาหะ หนักเบาเอาสุ่ ปรับตัวง่าย กอปรกับการเป็นคนมัธยัสถ์รู้จักอดออม และเก็บหอมรอมริบทรัพย์สินไว้ให้กับลูกหลาน จึงทำให้ชาวจีนสามารถก่อร่างสร้างตัว และผันตัวเองจากแรงงานรับจ้าง มาเป็นพ่อค้าคนกลาง และกลายเป็นเจ้าของกิจการในที่สุด ดังจะเห็นได้จากการที่เจ้าของกิจการใหญ่โตต่างๆ ในจังหวัดนครปฐม ไม่ว่าจะเป็นโรงสีข้าว โรงแรม หรือโรงงานต่างๆ ล้วนแล้วแต่มีบรรพบุรุษเป็นชาวจีนด้วยกันทั้งสิ้น ซึ่งชาวจีนเหล่านี้ยังมีบทบาทในการเกื้อกูลสังคมผ่านการบริจาคให้กับองค์กรสาธารณกุศล ตลอดจนจัดตั้งมูลนิธิเพื่อช่วยเหลือคนที่ยากจนกว่าตัวเองขึ้นเป็นจำนวนมาก อาทิเช่น มูลนิธิสุขศาลานุเคราะห์นครปฐม มูลนิธิปฐมธรรม มูลนิธิเลื่อมใสพุทธคุณแห่งตระกูลแซ่ลี มูลนิธิโพธิ์จ้วนตึ้นนครปฐม เป็นต้น แม้ว่าสังคมในปัจจุบันจะเปลี่ยนแปลงไปและลูกหลานชาวจีนก็ได้ผสมผสานกลมกลืนจนกลายเป็นคนไทยไปแล้วทั้งสิ้น แต่ความเป็นคนไทยเชื้อสายจีนก็ยังมีอยู่ในสายเลือด และด้วยคำสอนที่เน้นเรื่องความซื่อสัตย์และให้ลูกหลานขยันทำมาหากินนี้เอง จึงทำให้กิจการของชาวจีนรุดหน้าต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน จากประวัติศาสตร์ พัฒนาการ และความผูกพันที่พัฒนามาอย่างต่อเนื่องและยาวนานระหว่างคนทั้งสองชนชาตินี้เอง จึงเป็นการยืนยันถึงคำกล่าวที่ว่า

“ชาติจีน ชาติไทย มิใช่อื่นไกล พี่น้องกัน”

บรรณานุกรม

- กาญจนา นาครัตน์.2515.เธอเป็นเพียงแหวนพลอย. กรุงเทพฯ : ไทยสัมพันธ์.
- ชาลวิทย์ เกษตรศิริ.2529.สังคมจีนในประเทศไทย: ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- ถ้วน ลิเซียง และคณะ.2540.บทบาทของชาวไทยเชื้อสายจีนต่อการพัฒนาเศรษฐกิจในภูมิภาคตะวันตก : ศึกษากรณีจังหวัดนครปฐม. มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ.เอกสารอัดสำเนา.
- นิวัฒน์ จิมพาลี.2536.พัฒนาการทางเศรษฐกิจ-สังคม และการเคลื่อนย้ายของประชากรในเขตอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม. สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- บำรุง สุขพรรณ.2525.บทบาทของชาวจีนในประเทศไทย. คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.เอกสารอัดสำเนา.
- ไพจิตร ปอศรี.(ม.ป.ป.).ประวัติศาสตร์เมืองนครปฐม.ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏนครปฐม. เอกสารอัดสำเนา.
- มณฑล คงแถวทอง.2527.เศรษฐกิจข้าวและน้ำตาลทรายในกลุ่มน้ำท่าเงินพ.ศ.2398-2453.วิทยานิพนธ์ปริญญาโท ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ศรีศักร วัลลิโภดม.(ม.ป.ป.).“จีนในไทย”. คนจีน 200 ปี ภายใต้พระบรมโพธิสมภาร เส้นทางเศรษฐกิจฉบับพิเศษ. หน้า 15-26.
- สุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล.2545.หาอยู่หากิน: เศรษฐกิจไทยรัตนโกสินทร์ตอนต้น. กรุงเทพฯ : มติชน. สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร.2532. สังคม-วัฒนธรรมภาคตะวันตกศึกษา. นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ส.สุคนธาภิรมย์.(ม.ป.ป.). “บทบาทคนจีนต่อภาวะเศรษฐกิจไทยในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์”. คนจีน 200 ปี ภายใต้พระบรมโพธิสมภาร เส้นทางเศรษฐกิจฉบับพิเศษ. หน้า 81-89.
- สุนทรภู์. (ม.ป.ป.). นิราศพระปฐม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ.
- สุภาภรณ์ จินดาณโรจน์.2532.รายงานการวิจัยเรื่อง ประวัติศาสตร์สังคมของชุมชนกลุ่มน้ำท่าเงิน. หมดวิชาประวัติศาสตร์ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- เสาวภา พรศิริพงษ์และคณะ.2548.วิถีชุมชนลุ่มน้ำนครชัยศรี. กรุงเทพฯ : บริษัท เอกพิมพ์ไท จำกัด.
- หจข., ร.5 ม.2 . 19/4. “คำกราบบังคมทูลของเจ้าพระยาบวรราชนายก”.
- หจข., ร.6 น.10/2 ข/1. “รายงานการเสียหายเพราะเหตุน้ำมากน้ำน้อย”.

อภิสิทธิ์ เกษมผลกุล.2550.เล่าขานตำนานศาลาया. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เอี่ยม ทองดีและคณะ. 2541. รายงานการวิจัยเรื่องพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนในอำเภอ
พทุธมณฑล จังหวัดนครปฐม. สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท
มหาวิทยาลัยมหิดล. เอกสารอัดสำเนา.

Skinner, G.W.(1957). *Chinese Society in Thailand: Analytical History*. New York: Cornell University Press.

เว็บไซต์

ศุจิตต์ วงษ์เทศ.(2552). *แม่น้ำท่าจีน ท่า(สำเนา)ชุมชนคนจีน*. เข้าถึงเมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน 2553
เข้าถึงได้จาก <http://www.sujitwongthes.com/2009/09/%E0%B9%81%E0%B8%A1%E0%B9%88%E0%B8%99%E0%B9%89%E0%B8%B3%E0%B8%97%E0%B9%88%E0%B8%B2%E0%B8%88%E0%B8%B5%E0%B8%99-E0%B8%97%E0%B9%88%E0%B8%>

[B2%E0%B8%AA%E0%B8%B3%E0%B9%80%E0%B8%A0%E0%B8% B2%E0%B8%8A/](http://www.reurnthai.com/wiki/%E0%B8%99%E0%B8%B4%E0%B8%A3%E0%B8%B2%E0%B8%A8%E0%B8%9E%E0%B8%A3%E0%B8%B0%E0%B9%81%E0%B8%97%E0%B9%88%E0%B8%99%E0%B8%94%E0%B8%87%E0%B8%A3%E0%B8%B1%E0%B8%87_(%E0%B8%99%E0%B8%B2%E0%B8%A2%E0%B8%A1%E0%B8%B5))
 นามมี.(ม.ป.ป.). *นิราศพระแท่นดงรัง*. เข้าถึงเมื่อ 20 พฤศจิกายน 2553 เข้าถึงได้จาก
[http://www.reurnthai.com/wiki/%E0%B8%99%E0%B8%B4%E0%B8%A3%E0%B8%B2%E0%B8%A8%E0%B8%9E%E0%B8%A3%E0%B8%B0%E0%B9%81%E0%B8%97%E0%B9%88%E0%B8%99%E0%B8%94%E0%B8%87%E0%B8%A3%E0%B8%B1%E0%B8%87_\(%E0%B8%99%E0%B8%B2%E0%B8%A2%E0%B8%A1%E0%B8%B5\)](http://www.reurnthai.com/wiki/%E0%B8%99%E0%B8%B4%E0%B8%A3%E0%B8%B2%E0%B8%A8%E0%B8%9E%E0%B8%A3%E0%B8%B0%E0%B9%81%E0%B8%97%E0%B9%88%E0%B8%99%E0%B8%94%E0%B8%87%E0%B8%A3%E0%B8%B1%E0%B8%87_(%E0%B8%99%E0%B8%B2%E0%B8%A2%E0%B8%A1%E0%B8%B5))

“ธุรกิจไต่ะจีน ของคินครปฐม”, ไทยโพสต์.19 พฤษภาคม 2552. เข้าถึงเมื่อ 20 พฤศจิกายน 2553
เข้าถึงได้จาก <http://www.thaipost.net/x-cite/190509/4894>

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น วัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ ชนกลุ่มน้อยในพื้นที่ภาคกลาง

จิตชายงค์ ยมมาภัย

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น วัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ ชนกลุ่มน้อยในพื้นที่ภาคกลาง

ดร.จิตชายักษ์ ยมมาภัย

สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล

บทนำ

เอกสารฉบับนี้ เป็นงานสังเคราะห์เอกสารรายงานวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง ในขอบเขตสารัตถะ (Theme) ว่าด้วยเรื่อง วิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ภาคกลาง

โครงการวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นกระบวนการสร้างความรู้จากการศึกษาประวัติศาสตร์และเรื่องราวของท้องถิ่น จึงเป็นวิธีการหนึ่งซึ่งจะสร้างทักษะความรู้ทางการวิจัย และความสามารถเชิงวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางสังคม นอกจากนี้จะมีประโยชน์ต่อตัวเยาวชนเองแล้ว ยังจะนำไปสู่การปฏิรูปการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ของครูและความสัมพันธ์ที่ดีกับท้องถิ่น เพิ่มพลังในการสร้างสังคมที่ดีในอนาคตอีกด้วย

โครงการฯ นี้ได้รับการสนับสนุนจากกองทุนสนับสนุนการวิจัย และมีสถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล เป็นผู้ประสานงานโครงการ

โครงการฯ มีวัตถุประสงค์ เพื่อให้เยาวชน ครู และชุมชน ได้เรียนรู้ สืบค้น และสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของตนด้วยตนเอง เพื่อสร้างและพัฒนาศักยภาพนักวิจัยระดับมัธยมศึกษา เพื่อใช้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับเด็กรุ่นใหม่ และ เพื่อนำความรู้ที่ได้รับจากการวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไปนำเสนอต่อสาธารณะด้วยสื่อประเภทต่างๆ

ในพื้นที่ภาคกลาง โครงการวิจัยได้ดำเนินงานในพื้นที่ 7 จังหวัด ได้แก่ กาญจนบุรี สุพรรณบุรี นครปฐม สมุทรสาคร สมุทรสงคราม ราชบุรี และเพชรบุรี มีจำนวนโครงการทั้งสิ้น 114 โครงการ จากทั้งหมด 98 โรงเรียน มีนักเรียนที่เป็นผู้วิจัยจำนวน 543 คน และครู 123 คน

ผู้เขียนได้สังเคราะห์เนื้อหา จากรายวิจัยที่มีหัวเรื่องเกี่ยวกับวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์จำนวน 10 เรื่อง¹ ได้แก่

¹ อักษรโรมันและตัวเลข ในวงเล็บท้ายชื่อเรื่อง เป็นรหัสชื่อย่อของเรื่อง ที่อาจปรากฏอยู่ใน การยกคำพูดมาอธิบายในรายงาน

1. กะเหรี่ยงแผ่นดินใหม่ (KA1)
2. ตามรอยกะเหรี่ยงบ้านคา (KA2)
3. สืบสานประเพณีข้าวหอกกะเหรี่ยง (KA3)
4. การปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของคนลาวเวียงในโพธาราม (LW1)
5. การศึกษาอัตลักษณ์ของคนลาวเวียงบ้านหนองรี ผ่านประเพณีโยนข้าวพันก้อน (LW2)
6. เสาสงส์ ธงตะขาบ สัญลักษณ์แห่งความรัก ความภาคภูมิใจ ของชาวมอญ ตำบลเจ็ดริ้ว (MN1)
7. พิพิธภัณฑสถานบ้านวัดม่วง กับการดำรงอัตลักษณ์ของคนมอญ: กรณีศึกษาชุมชนบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี (MN2)
8. เครื่องแต่งกายที่มีอิทธิพลต่อประเพณี ความเชื่อ และพิธีกรรม ของชาวไทยทรงดำ ตำบลดอนคลัง (TD1)
9. “ไทยทรงดำ” ในชุมชนทุ่งหลวง (TD2)
10. ตามรอยไทยทรงดำบ้านสวนแตง (TD3)

จากทั้ง 10 เรื่องข้างต้น มีเนื้อหาเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์จำนวน 4 กลุ่มได้แก่ กะเหรี่ยง ลาวเวียง มอญ และไทยโซ่ง หรือไทยทรงดำ ในภาษาราชการ

วิธีการสังเคราะห์

ผู้เขียนพยายามดำเนินการตามแนวทางการวิจัยแบบที่เรียกว่า อภิปรัชญาพันธุ์วรรณนา² (meta-ethnography) ซึ่งมีนัยถึง การนำข้อสรุปหรือความหมายจากงานวิจัยต่างๆ มารวมเข้าด้วยกัน (put it together) แล้วตีความหมายใหม่เป็นความหมายเชิงสังเคราะห์ กลวิธีในการสรุปและตีความหมายนั้น ใช้แนวทาง การอุปนัยเชิงวิเคราะห์ (analytic induction) กล่าวคือ ผู้เขียนเริ่มต้นที่อ่านรายงานฉบับต่างๆ แล้ว กำหนดเค้าโครงสารัตถะ (theme) สร้างเป็นข้อสรุปเชิงสมมติฐาน เมื่ออ่านทุกฉบับแล้ว จึงตรวจสอบว่าเนื้อหาในแต่ละเรื่อง คัดค้าน หรือ สอดรับกับข้อสรุปเชิงสมมติฐานที่ได้กำหนดไว้อย่างไร แล้วจึงนำมาปรับปรุง กลั่นกรองสารัตถะต่างๆ เพื่อสร้างข้อสรุปที่เป็นแกนกลางสารัตถะของเรื่อง

² Nobit, G., Hare, R.D., 1988. Meta-Ethnography: synthesizing qualitative studies. California: Sage.

(central theme) และตรวจทานข้อสรุปให้ตรงตามข้อมูลและหลักฐานที่ปรากฏในรายงานฉบับต่างๆ แล้วจึงเขียนเป็นข้อสรุปสุดท้ายของรายงานฉบับนี้

ข้อตกลงเบื้องต้น

ในเอกสารฉบับนี้ คำว่าประวัติศาสตร์ หมายถึง เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต จากมุมมองในฐานที่เป็นนักวิชาการด้านสังคมวิทยา มานุษยวิทยา ประวัติศาสตร์ จึงเป็น ทัศนียมิติ (perspective) ในการให้ความหมาย และประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตทางสังคมของมนุษย์ ที่เกิดขึ้นในอดีต โดยนัยแห่งความหมายดังกล่าว ประวัติศาสตร์จึงเป็นความรู้โดยสามัญสำนึก (commonsense of knowledge) เกี่ยวกับอดีตของคนในท้องถิ่นนั้นๆ

การตีความหมายประสบการณ์ด้วยมุมมองทางมานุษยวิทยา น่าจะมี ขอบ หรือ วิทยวินัย ที่แตกต่าง จากวิธีวิทยาทางประวัติศาสตร์อยู่บ้าง จึงขอให้ทุกท่านเข้าใจไว้แต่เบื้องต้นว่า เอกสารนี้ ไม่ใช่ประวัติศาสตร์นิพนธ์เชิงสังเคราะห์ แต่เป็นการทำความเข้าใจ การให้ความหมายประสบการณ์ของมนุษย์ ที่มีต่อการรับรู้ ความหมายของประวัติศาสตร์ (perception the meaning of the past) ของนักเรียนซึ่งเป็นขุวิจัย ผ่านการนำเสนอ (representation) เรื่องเล่า ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ในรายงานฉบับต่างๆ

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเกี่ยวกับวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย มีสาระสำคัญ ดังนี้

1. พื้นที่ต่างๆ ในภาคกลาง มีกลุ่มชาติพันธุ์หลายกลุ่มอาศัยอยู่

จากการศึกษาพบว่า ในพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทยมีกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ จำนวนมาก กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ปัจจุบันได้อยู่อย่างกลมกลืนกับคนไทย จนยากที่จะจำแนกได้ด้วยตาเปล่า

เส้นเวลา (Timeline) ของการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย

เนื้อหาประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์นั้น มีเรื่องราวการอพยพเข้ามาตั้งแต่สมัยอยุธยา ถึงรัชกาลปัจจุบัน ก็ยังมีกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อย อพยพเข้ามาในราชอาณาจักรไทย

2. กลุ่มชาติพันธุ์อพยพมา “พึ่งพระบรมโพธิสมภาร” จากสองสาเหตุคือ การถูกกวาดต้อนมาคราวสงครามระหว่างไทยกับลาว และหนีภัยสงครามในบ้านเกิดเมืองนอนของตน

การอพยพมีแต่ครั้งอยุธยา ธนบุรี รัชกาลที่ ๓ เรื่อยมา จนถึงปัจจุบัน การตั้งแต่เดิมจะรวมอยู่เป็นแหล่งใหญ่ๆ เช่น ไทยโง่งที่เพชรบุรี ลาวเวียงที่ราชบุรี แล้วจึงค่อยเคลื่อนย้ายหาที่ทำกินหรือคิดจะกลับถิ่นฐานบ้านเกิด แต่ไปไม่ถึง ชาวกะเหรี่ยงที่อพยพเข้ามาใหม่ต้องการ “การปกครองแบบประชาธิปไตย ที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

เหตุผลของการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย มี 2 ประการใหญ่ๆ ได้แก่ การอพยพเพราะถูกรุกรานจากกลุ่มอื่นๆ และการถูกกวาดต้อนเข้ามาจากการทำสงคราม

“ มีผู้สันนิษฐานว่า ชาวกะเหรี่ยงน่าจะอพยพมาจากเมืองทวายในประเทศพม่า เมื่อราว 200 ปีเศษ เนื่องจากถูกพม่ารุกราน จึงอพยพข้ามเขาตะนาวศรีเข้ามาอยู่ในเขตจังหวัดกาญจนบุรี... จากนั้นได้เกิดโรคระบาด รวมทั้งภัยธรรมชาติ จึงพากันอพยพมาจนถึงลำน้ำภาชี ตั้งบ้านเรือนอยู่ในเขตอำเภอสวนผึ้ง”

“เนื่องจากมีความขัดแย้งระหว่างพม่ากับรัฐกะเหรี่ยง รวมทั้งชนกลุ่มน้อยอื่นๆ จนกระทั่งเกิดการสู้รบขึ้น จึงเป็นแรงกดดันสำคัญที่ทำให้ชาวกะเหรี่ยงจำนวนมาก ได้อพยพเข้าสู่ประเทศไทย”

การอพยพของคนมอญ

“คนมอญในสมุทรสาครอพยพมาจากเมืองมอญ เมื่อราว พ.ศ. 2358 ในแผ่นดินสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ครั้งนั้น ชาวมอญ ได้อพยพมายังแผ่นดินไทย เป็นเรือนหมื่น เนื่องด้วยแผ่นดินตกเป็นของพม่า รมัญ ชาวมอญ ได้รับการกดขี่ทารุณแสนสาหัส จึงพากันบ้ายหน้ามาพึ่งพระบรม โพธิสมภาร

กะเหรี่ยงแผ่นดินใหม่ ได้พูดถึงเรื่องนี้ไว้ว่า

“มกราคม 2538 กองกำลังทหารพม่า ได้รุกเข้าตีกองกำลังกะเหรี่ยงในพื้นที่ มีชาวกะเหรี่ยงกว่า 200 คน อพยพ หนีเข้ามาในเขตแดนไทยเป็นชุดแรก ปลายเดือนกุมภาพันธ์ ทหารพม่าสามารถยึดที่มั่นใหญ่ ของกะเหรี่ยงอิสระได้ ประชาชนกะเหรี่ยง ได้อพยพหนีภัยเข้ามาในประเทศไทย...”

ส่วนการอพยพของชาวลาวเวียงนั้น เกิดจากการอพยพลี้ภัยและถูกกวาดต้อนเข้ามาในประเทศ

“ชาวลาวได้ย้ายถิ่นฐานเข้ามายังหัวเมืองชั้นใน ตั้งแต่อยุธยาเป็นราชธานี การย้ายถิ่นเข้ามาในฐานะเชลยศึก”

“ในสมัยกรุงธนบุรีเป็นราชธานี เมื่อพม่ามีอำนาจในการปกครองเวียงจันทน์ คนลาวเวียงจันทน์ส่วนหนึ่งอพยพลี้ภัยพม่า เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร อยู่ที่เมืองนครราชสีมา”

นอกจากนั้นยังมีชาวลาวเวียงส่วนหนึ่งที่ถูกกวาดต้อนมาเมื่อคราวเกิดสงครามระหว่างไทยกับลาว

“กองทัพกรุงธนบุรี สามารถยึดเมืองเวียงจันทน์ได้สำเร็จ จึงได้กวาดต้อนครอบครัวลาวเวียงจันทน์ ทรัพย์สิน และอาวุธต่างๆ ลงไปยังสยาม”

“ในคราวนั้นแม่ทัพนายกองและบรรดาเหล่าทหารส่วนหนึ่งจะเกณฑ์ไปจากเมืองราชบุรี เมื่อชนะศึกก็จะต้องกวาดต้อน เชลยชาวลาวมาอยู่ที่เมืองราชบุรี” “ในครั้งเหตุการณ์กับญเจ้าอนุวงศ์มีการกวาดต้อนคนลาวเวียงจันทน์เข้ามามาก ใช้เวลากวาดต้อนคนลาวจากเวียงจันทน์มาราชบุรีถึง ๓ ปี ทำให้คนลาวเวียงในราชบุรีมีจำนวนมาก”

“ชาวลาวเวียง น่าจะตั้งถิ่นฐานครั้งแรกในเขตอำเภอโพธาราม บริเวณริมคลอง ตั้งแต่บ้านเลือก บ้านห้อย บ้านสิงห์ กำแพงเหนือ กำแพงใต้ บางลาน และดอนทราย”

เส้นเวลาของประวัติศาสตร์กลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยในพื้นที่ภาคกลาง

2325		2375		2425		2475		2525	
ร.1	ร.2	ร.3	ร.4	ร.5	ร.6	ร.7	ร.8	ร.9	ปัจจุบัน
2325-2352 MN2-ตั้งถิ่นฐานตั้งแต่สมัยอยุธยา	2352-2367	2367-2394	2394-2411	ร.5-ทรงเลิกทาส ชาวลาวเวียงจึงไปอยู่ตามที่ต่างๆ (LW1)	ร.6 2453-2468	ร.7 2468-2477	ร.8 2477-2489	2489-ปัจจุบัน	
2322-LW ถูกกวาดต้อนมาราชบุรี (เมื่อMNมาเลขย้ายจากวัดคงคามากี่บ้านน้อย บ้านโบสถ์ ฯลฯ)	2358-MN บางส่วนอพยพมาจากพม่า	2369-LWถูกกวาดต้อนมาราชบุรี (เมื่อMNมาเลขย้ายจากวัดคงคามากี่บ้านน้อย บ้านโบสถ์ ฯลฯ)	2400-LW1 จำนวน 18 ครอบครัวอพยพมาที่บ้านฟากทุ่ง	ร.5-เปลี่ยนชื่อณฑล (นัยะการให้ลาวเป็นคนไทย)	2460-สร้างโบสถ์วัดกำแพงเหนือ(LW1)			2503-รัฐประกาศ พ.ร.ฎ.รักษาพันธุ์สัตว์ป่ามีผลกับ KA2 เรื่องการจัดสรรที่ทำกิน ให้คนละ 15 ไร่	
2322-LW ถูกกวาดต้อนมาราชบุรีในการสงครามสมัยธนบุรี	2358-MN บางส่วนอพยพมาจากพม่า		บ้านฟากทุ่ง	ร.5-เปลี่ยนชื่อณฑล (นัยะการให้ลาวเป็นคนไทย)	บ้านฟากทุ่งเปลี่ยนชื่อเป็นบ้านดอนกลาง (LW1)			2505-พม่าปกครองโดยระบบสังคมนตรี	
LW1 อพยพจากโพธาราม มาตั้งถิ่นฐานที่บ้านฟอง	มีใช้คำว่า มอญ แทนคำว่ารามัญ		ร.4-ตั้งห้ามเล่นแดน แอ่วลาว เพราะ	ร.5-ปฏิรูปการศึกษา ทำให้ถูกหลานลาวได้เรียนภาษาไทย พูดภาษาไทย				2520- MN1 พิธีแห่ทางหงส์จะขบวนหายไป	
	KA2-อพยพมาจากพม่ามาอยู่ส่วนฝั่ง		แสดงนัยะบางอย่างทางการเมื่อ	2423- MN จากบ้านบางปลาบ้านเกาะ อพยพมาจากบ้านเจ็ดริ้ว (MNI)				2522- สร้างเขื่อนท่าม่วง (ผลกับลักษณะบ้านได้ทุนสูงของคนMN)	
				2430-(LW1) สร้างโบสถ์วัดสิงห์				2530-2540 KA1 อพยพมาไทยเพราะการประท้วงในพม่า (มารับจ้างเป็นคนงานในไร่) และมีการตั้งศูนย์อพยพ	
				2436-2453 สร้างวัดเจ็ดริ้ว (MNI)				2540- MN1 ซ่อมใหญ่เสาหงส์ที่วัดเจ็ดริ้ว	
								2543-KA1 God Army บุ๊กชิด รพ.สวนผึ้ง	
								- KA3พุทธศาสนากับกะเหรี่ยง การสร้างวัด	
								2546-KAอพยพยังสวนผึ้ง ประมาณ 3,000-4,000 คน	
								-การจัดงานเชื่อมสัมพันธ	
								2549-KA มอญตัวปัจจุบัน	
								-KA ทำงานริสอร์ท	
								-KA มีบัตร ปชช./ ดังตัว	
								MNIมีงานเสาหงส์ จะขบวนที่วัดเจ็ดริ้ว เป็นงานประเพณี แต่ อบค. เป็นผู้กำหนดการจัดงาน (เดิมวันที่ 13 เม.ย. ของทุกปี)	
								-จะขบวนได้ถูกกลองให้มีขนาดเล็กลงเป็น เครื่องแขวน/เครื่องประดับ ดมรถ หรือน้ำต้าง	
					2468-ปรากฏที่สนคดีว่า ลาว ต่ำ ต่อย (หนังสือสยามรัฐ พิพิธภัณฑ)		2480-MN1		

ภูมิสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ภาคกลาง

ภูมิสังคม หมายถึง ลักษณะอุปนิสัยใจคอ ความสันตัดจัดเจน และรูปแบบการดำเนินชีวิตของกลุ่มคน ซึ่งผูกโยงสัมพันธ์กับลักษณะภูมิประเทศและภูมิอากาศ ของแต่ละท้องถิ่น

3. การตั้งบ้านเรือนของกลุ่มชาติพันธุ์ ส่วนใหญ่ตั้งริมน้ำ ใกล้แหล่งเพาะปลูกใช้วัสดุอาศัยที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น การตั้งบ้านเรือนเปลี่ยนแปลงไปตามความเจริญทางวัตถุและความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ ปัจจุบันกลายเป็นบ้านทรงไทยตามสมัยนิยม

ชาวกะเหรี่ยง

ชาวกะเหรี่ยงจะอาศัยรวมกันเป็นชุมชน ไม่ชอบอพยพโยกย้าย บ้านเรือนของชาวกะเหรี่ยงมักเป็นบ้านแบบใต้ถุนสูง มุงด้วยหญ้าคา พื้นปูด้วยฟาก ฝาใช้ไม้ไผ่ มุมหนึ่งจะใช้เป็นห้องครัว และมีระเบียงสำหรับเป็นที่รับแขก

ชาวกะเหรี่ยงอพยพ “เมื่อเข้ามาตั้งบ้านเรือนในเมืองไทย ก็จะสร้างบ้านอย่างเรียบง่าย โดยใช้หญ้าคาเป็นหลังคา ส่วนฝาและพื้นบ้านจะทำจากไผ่ตง”

ชาวลาวเวียง

ชาวลาวเวียงนิยมสร้างบ้านเรือนอยู่รวมกันเป็นกลุ่มตามเครือญาติ ลักษณะบ้านมักใช้วัสดุที่หาง่ายจากธรรมชาติ มุงด้วยหญ้าคา ฝาบ้านเป็นไม้ขัดแตะ มีนอกชานไว้นั่งคุยกัน ตัวบ้านมีใต้ถุนสูงพอที่คนจะค่อมหัวลอดผ่านได้ การปลูกบ้านสมัยก่อน เพื่อนบ้านจะมาลงแขกช่วยกันสร้าง

ชาวมอญ

ชาวมอญ มักจะปลูกบ้านเรียงรายกันตลอดสองฝั่งแม่น้ำ โดยจะปลูกบ้านขวางแม่น้ำ บ้านชาวมอญจะมีลักษณะเดียวกันหมด เพราะคนมอญปลูกบ้านตามตำรา “โลกะสิทธิ” บ้านชาวมอญมักมีใต้ถุนสูง เพื่อป้องกันปัญหาน้ำท่วม คนมอญจะปลูกเป็นเรือนฝากระดาน ส่วนคนฐานะไม่ค่อยดี ก็จะปลูกบ้านหลังคามุงจาก

ชาวไทยโซ่ง

บ้านชาวไทยโซ่ง เรียกว่า บ้านทรงกระดองเต่า (มีให้เห็นตามศูนย์อนุรักษ์-ผู้เขียน) ซึ่งจะสร้างด้วยวัสดุที่หาได้ง่ายจากในท้องถิ่น เสาทำด้วยไม้ทั้งต้น พื้นเรือนมักจะใช้ฟากสับ ใต้ถุนบ้านจะเปิดโล่งสำหรับเป็นที่ทอดผ้า เลี้ยงสัตว์ และจะต้องมีห้องผีไว้หนึ่งห้อง

ปัจจุบันบ้านเรือนของทุกกลุ่มชาติพันธุ์ ได้ปรับเปลี่ยนไปสร้างแบบสมัยนิยม มักจะก่ออิฐถือปูน หรือครึ่งไม้ครึ่งปูน นิยม กั้นห้องนอน ห้องน้ำ และห้องครัว

4. กลุ่มชาติพันธุ์ส่วนมากมีอุปนิสัย สงบ เรียบร้อย ขยัน ซื่อสัตย์ และรักพวกพ้อง ค่านิยมแกนหลัก คือ ครอบครัวยุติ สามัคคีในหมู่ญาติพี่น้อง

ในสังคมของชาวกะเหรี่ยงนั้น ได้มีคำบรรยายถึงอุปนิสัยของชาวกะเหรี่ยงว่า

“ชาวกะเหรี่ยงมีความรักใคร่ กลมเกลียวกันดี มีความโอบอ้อมอารีซึ่งกันและกัน ในสังคมของชาวกะเหรี่ยงให้ความเคารพนับถือกันในหมู่เครือญาติ”

ผู้ชาวกะเหรี่ยงจะมีความชำนาญในการล่าสัตว์ด้วยหน้าไม้ และปืนแก๊ป หาชองป่า ตีผึ้ง เพื่อหารายได้ ส่วนผู้หญิงก็ทำงานบ้าน หุงหาอาหารและทอดผ้าใช้เอง

สำหรับชาวลาวเวียง นั้น ก็มีประเพณีรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ เพื่อแสดงถึงความกตัญญูต่อญาติผู้ใหญ่ และผู้อาวุโสในชุมชน

ส่วนชาวมอญ ก็จะมีความรู้สึกรักภาคภูมิใจพึงพอใจในความเป็นมอญของตน ดังคำกล่าวที่ว่า “มอญ คือ มอญ มอญก็ต้องรักชามอญ”

5. อุปนิสัยอย่างหนึ่งของกลุ่มชาติพันธุ์บางกลุ่มบางพื้นที่ก็คือ จะมี“ความอาย” ต่อ ความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเองบ้าง เช่น ชาวไทยโซ่ง และชาวลาวเวียง ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากว่า คนทั้งสองกลุ่มรู้สึกว่าคุณค่าของตนเอง “ด้อยกว่า” แต่ในบางกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น ชาวมอญ กลับมีความภูมิใจในชาติพันธุ์ของตนเองว่ามีวัฒนธรรมที่เก่าแก่ รุ่งเรืองมาในอดีต

ชาวไทยโซ่งคนหนึ่ง ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ว่า

“คนไทยทรงดำบางกลุ่ม ไม่กล้าแสดงตัวเพราะมีจุดด้อยด้านการศึกษา และมีปัญหาทางเศรษฐกิจ”

ส่วนชาวลาวนั้น การรับรู้คติเกี่ยวกับการถูกกวาดต้อนเข้ามาอยู่ในประเทศไทย อาจทำให้มีความรู้สึกเป็นคนอื่น และมีความน้อยเนื้อต่ำใจอยู่บ้างมีข้อเขียนซึ่งวิเคราะห์เรื่องดังกล่าวไว้ว่า

“ทัศนคติของของผู้ปกครองที่มีต่อคนลาว นับตั้งแต่เกิดเหตุการณ์กบฏเจ้าอนุวงศ์ ทำให้คนลาวที่ถูกกวาดต้อนหรืออพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทย ถูกมองด้วยความไม่ไว้วางใจ หรือมองว่า ต่ำด้อยกว่าชาติอื่น เช่น คนมอญ คนจีน ซึ่งมุมมองเหล่านี้ มีผลต่อการดำรงรักษาอัตลักษณ์ของคนลาวในอดีต รวมทั้งมีผลต่อการเปิดเผยตัวตนของคนลาวเวียงต่อสาธารณะเช่นกัน(LW1:54)

“คนเชื้อสายลาว จะมีความรู้สึกว่าคุณค่าตัวเองด้อยกว่าคนอื่น ๆ อาจเป็นเพราะประวัติศาสตร์ความเป็นมา โดยเฉพาะกรณีเกิดกบฏเจ้าอนุวงศ์ และการที่คนลาวในอดีตมีฐานะยากจน จึงทำให้พ่อแม่มักสอนลูกหลานให้รู้จักเจียมเนื้อ เจียมตัว และมีความพยายาม ซึ่งกลายเป็นข้อดี. เพราะทำให้เป็นคนอภัยาศัยดี ไม่หยิ่งจองหอง และมีความพยายาม” (LW1:55)

ทัศนคติต่อตนเองของชาวลาวเวียงนั้น ต่างจากชาวมอญ ดังที่ผู้อาวุโสชาวมอญท่านหนึ่ง ได้กล่าวไว้ว่า

“ไม่อายที่เกิดเป็นคนมอญ เพราะมอญเป็นชาติที่มีวัฒนธรรม” (MN2:14-15)

ซึ่งโดยสรุปแล้ว ทุกกลุ่มชาติพันธุ์ จะมีอุปนิสัย รักสงบ อยู่อย่างเรียบง่าย หาอยู่หากินกับธรรมชาติรอบตัว และอาจมีความรู้สึกว่าคุณค่าตนเองด้อยกว่าคนไทย(sense of inferior) อยู่บ้าง

เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์

6. ภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ เคยเป็นเครื่องชี้ชัดเอกลักษณ์ที่ชัดเจนของกลุ่มชาติพันธุ์ แต่ปัจจุบันเด็กรุ่นใหม่ มักจะไม่สามารถสื่อสารด้วยภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ตนเอง คงไว้เฉพาะคนเฒ่าคนแก่เท่านั้น ที่ยังสื่อสารด้วยภาษาตนเองได้ เด็กๆ อยู่ในภาวะ “ฟังได้ พูดไม่คล่อง”

ชาวลาวเวียงยังคงใช้พูดด้วยภาษาลาว และสื่อสารกันเป็นภาษาลาว แต่บางครอบครัวเด็กๆ ก็ไม่สามารถพูดภาษาลาวได้ ซึ่งทัศนคติเกี่ยวกับภาษานี้ เป็นดังที่รายงานเรื่องลาวเวียงในโพธาราม ได้กล่าวไว้ว่า

“การที่บางครอบครัวไม่สอนให้ลูกหลานพูดภาษาลาว อาจเป็นเพราะทัศนคติดั้งเดิม ที่รู้สึกว่า ความเป็นลาวเป็นสิ่งที่ต่ำต้อย ทำให้อาย กลัวเพื่อนล้อ หรืออาจเป็นเพราะ ไม่มีคนสอน จึงทำให้พูดไม่ได้ คนที่พูดภาษาลาว จึงลดน้อยลง เหลือแต่คนเฒ่าคนแก่ พูดกันในกลุ่มของตนเอง เมื่อไปอยู่กับคนแปลกหน้า จะไม่พูดลาว เพราะกลัวคนที่คุยด้วยจะฟังไม่รู้เรื่อง จึงทำให้การพูดเหลืออยู่แต่ชุมชนนั้นๆ” (LWI: 22)

ประเด็นด้านภาษาของชาวไทยโซ่งก็คล้ายคลึงกับของชาวลาวเวียง ชาวไทยโซ่งนั้นมีทั้งภาษาพูดและภาษาเขียนของตัวเอง ภาษาพูดและภาษาเขียนยังคงใช้กันในหมู่คนสูงอายุจนถึงปัจจุบัน ลูกหลานสมัยใหม่จะฟังภาษารู้เรื่องและพูดได้บ้าง ปัจจุบันมีผู้เขียนภาษาไทยโซ่งได้น้อยมาก ชาวไทยโซ่งคนหนึ่งให้ข้อคิดไว้ว่า “หลายครอบครัวที่เป็นคนรุ่นใหม่ ไม่สามารถที่จะเขียนภาษาไทยทรงคำได้ เนื่องจากไม่มีโรงเรียนสอน” (TD3:19)

และการที่คนในชุมชนไม่สนใจภาษาถิ่นนั้น ก็อาจเนื่องมาจาก

“มีวัฒนธรรมใหม่ๆ แทรกเข้ามา ทำให้เด็กสามารถรับรู้ภาษาไทยตั้งแต่อายุ 2 ขวบ พ่อแม่รุ่นใหม่ที่เป็นไทยทรงคำหรือลูกผสม จะเลือกพูดภาษาไทยกับลูกแทนการพูดภาษาถิ่นของตน.. สิ่งที่สามารถคงไว้ได้คือเรื่องที่เกี่ยวข้องกับประเพณี แต่ด้านภาษา เป็นสิ่งที่รักษายาก เพราะคนในชุมชนไม่ให้ความสำคัญ พูดภาษาถิ่น และ ไม่วิตกที่คนส่วนใหญ่ในชุมชนซึ่งมีเชื้อสายไทยทรงคำ จะสื่อสารกันด้วยภาษาไทย” (TD2:28)

7. การแต่งกาย เป็นเครื่องสื่อ เอกลักษณ์ที่สำคัญประการหนึ่งของกลุ่มชาติพันธุ์

ชาวกะเหรี่ยงจะมีชุดประจำเผ่าของตนเอง ทั้งผู้หญิงและผู้ชาย ผู้หญิงนุ่งผ้าถุง สวมเสื้อทรงกระสอบ ส่วนผู้ชายนิยมไว้ผมยาว โปกผ้าเป็นขดแหลม ส่วนเสื้อผ้าสีสด นุ่งผ้าพื้นโจงกระเบน แต่ในปัจจุบัน ชาวกะเหรี่ยงไม่ได้แต่งตัวแบบดั้งเดิมในชีวิตประจำวันแล้ว โดยเฉพาะวัยรุ่นจะพบว่า มีการติดตามกระแสนิยมในการแต่งกายเลียนแบบดาราหนังทำให้อดคิดไปไม่ได้ว่า ชาวกะเหรี่ยงไม่ภูมิใจในเอกลักษณ์การแต่งกายของตน

เครื่องแต่งตัวแบบดั้งเดิมจะพบเห็นได้ในวันที่มีประเพณีสำคัญและมีเยาวชนคนรุ่นใหม่บางส่วน ที่คิดจะอนุรักษ์วัฒนธรรมการแต่งกายแบบดั้งเดิมไว้

ชาวลาวเวียงจะนุ่งโจงกระเบนลายดอก ห่มสไบ ผมเกล้าเป็นมวยสูง การแต่งกายแบบเดิมของชาวลาวเวียงนี้ ได้ถูกบันทึกไว้เป็นภาพจิตรกรรมฝาผนังในวัดกำแพงใต้ อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

ในอดีตเสื้อผ้าจะทอจากผ้าไหม หรือฝ้ายด้วยฝีมือของหญิงสาว แต่ปัจจุบันชาวลาวเวียงไม่ได้ทอผ้าใช้เองแล้ว แต่ซื้อเสื้อผ้าที่มีขายตามท้องตลาด การทอผ้านั้น บางหมู่บ้านก็ไม่มีหลงเหลืออยู่แต่ในบางชุมชนก็ยังคงทอผ้าใช้เอง และเป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือนที่ทำรายได้ให้ครอบครัวไม่น้อย

ปัจจุบันมีความพยายามรื้อฟื้นการแต่งกาย เมื่อมีงานประเพณีต่างๆ ชาวลาวเวียงจะแต่งกายแบบย้อนอดีต **ชาวมอญ** ภาพที่ปรากฏจนจินตาคือ ชาวมอญผู้ชายนุ่งโสร่ง ใส่เสื้อสีขาว หรือสีสุภาพ มีผ้าพาดไหล่ตามากรุก ส่วนผู้หญิงจะนุ่งผ้าถุงสีพื้นหรือลายตามขวาง ใส่เสื้อสีสุภาพ ห่มสไบ เกล้ามวยผม ติดดอกไม้สวดยาน ภาพดังกล่าวเป็นภาพในอุดมคติ (ideal type) การแต่งกายของชาวมอญ

ชาวมอญก็เหมือนกับคนไทยและกลุ่มอื่นๆ คือ ในอดีตทอผ้าเป็นกันทุกคน คุณยายท่านหนึ่งเล่าว่า “ได้ดูบ้านทุกหลังจะมีเครื่องทอผ้าที่เรียกว่า ‘ตะกอก’ ... สาวมอญ จะต้องทำงานเกี่ยวกับทอผ้าให้เป็น”

“การแต่งกายแบบมอญยังปรากฏให้เห็นอย่างไม่ชัดเจน เฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุ คนรุ่นใหม่ แม้ไม่ได้แต่งกายแบบมอญตลอดเวลา ด้วยภารกิจเรียนหนังสือและการทำงานนอกบ้าน แต่เมื่ออยู่ในหมู่บ้านพวกเขาจะแสดงอัตลักษณ์ด้านการแต่งกายอย่างชัดเจน”(MN2: 30)

ชาวไทยโซ่ง เครื่องแต่งกายของชาวไทยโซ่ง เป็นการบ่งบอกความเป็นไทยโซ่ง ให้แก่คนที่พบเห็น ได้อย่างชัดเจน ในอดีต ผู้หญิงจะนิยมทอผ้าด้วยเครื่องทอผ้าที่มีในหมู่บ้าน ผ้าชิ้นของชาวไทยโซ่งจะมีเอกลักษณ์ไม่เหมือนใคร คนทั่วไปเรียกว่าผ้าลายแดงโม

กางเกงของชาวไทยโซ่ง มีสองแบบ เรียกว่า ‘ส้วงขาเต้น’ หรือ ‘ส้วงก้อม’ กับ ‘ส้วงฮี’ คำว่า ส้วง นี้เอง ที่เป็นที่มาของคำว่า ไทยโซ่ง หรือ ชาวไทยโซ่ง ในภาษาไทย และมีเสื้อที่เรียกว่า เสื้อก้อมและเสื้อฮี เช่นเดียวกัน

‘ผ้าเปียว’ มีลักษณะคล้ายผ้าสไบ ผ้าเปียวเป็นสัญลักษณ์ของการมีเจ้าของและคนชรา คนไทยโซ่งเชื่อว่าเมื่อตายไปแล้วต้องมีผ้าเปียวห่ม ลวดลายบนผ้าเป็นสัญลักษณ์ประจำตระกูล

นอกจากนั้นเสื้อผ้า หน้า ผม ยังเป็นเครื่อง บ่งชี้ตำแหน่ง แห่งที่ของคนในสังคมไทยโซ่งด้วย ทรงผมต่างๆ จะเปลี่ยนไปตามวัย จากเด็กสู่ผู้สูงอายุ เช่น ทรงจุกลม ทรงขอดกะต็อก ทรงขอดชอย ทรงปั้นเกล้าชอย ทรงปั้นเกล้า ทรงปั้นเกล้าตก แต่ในปัจจุบันก็เหลือเพียงคนเฒ่าคนแก่ที่ยังไว้ทรงปั้นเกล้า ส่วนคนรุ่นใหม่ก็นิยมไว้ทรงผมตามสมัยนิยมเหมือนคนไทยในปัจจุบัน

8. ศิลปะวัฒนธรรมอันเป็นเครื่องนำเสนอเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ ได้แก่ การจักรสาน การทอผ้า แต่ก็เช่นเดียวกับภาษา คือ ค่อยๆ หาย ค่อยๆ เปลี่ยนแบบแผนจากการผลิตไว้ใช้สอยเอง เป็นหาซื้อมาไว้ใช้ในงานประเพณีต่างๆ

ในสังคมชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ มักจะมีโบราณสถาน โบราณวัตถุที่เป็นเครื่องบ่งบอก ลักษณะเฉพาะ หรือความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์นั้นๆ

“ร้อยรอยวัดที่สร้างโดยชาวลาวเวียง คือ โบสถ์หลังเก่าวัดกำแพงเหนือ ที่จารึกว่าสร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐ และยังพบสถาปัตยกรรมที่เป็นศิลปะแบบลาว ได้แก่ หน้ายักษ์ในตำแหน่งช่อฟ้า และหลังคาโบสถ์ที่มีหางหงส์เป็นตัวพญานาค” “ร่องรอยที่ปรากฏความเป็นชุมชนลาวเวียงคือ ศาลาหลังเก่าที่ทำด้วยไม้หน้าบัน ศาลาจารึกด้วยตัวธรรมเป็นอักษรขอมลาว”(LW1:30-31)

สำหรับชาวมอญ “หางหงส์ ชงตะขาบ” เป็นสัญลักษณ์สำคัญที่บ่งบอกว่าเป็นวัดของชาวมอญหรือชาวมอญ ชาวมอญคนหนึ่งเมื่อรู้ว่ามียูววิจัยมาศึกษาเรื่องหางหงส์ ก็ได้กล่าวไว้ว่า

“จริงๆ ที่เด็กๆ ยังรัก ยังเห็นสิ่งดีๆ” “เสาหงส์ หางหงส์ ต้องอยู่กับมอญไปนานๆ ให้ได้กรุ่นหลังรู้ว่า เสาหงส์คืออะไร เห็นเสาหงส์ก็ต้องภูมิใจ อยู่ถึมมอญ” (MN1:25)

ศิลปะวัตถุต่างๆ เหล่านี้ มีความสำคัญในด้านการทำให้คนในกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ เกิดความรับรู้เกี่ยวกับอดีต (perception of the past) ซึ่งเชื่อมโยงสำนึกชาติพันธุ์มาจนถึงปัจจุบัน

ความเชื่อ และกลไกควบคุมความประพฤติทางสังคมวัฒนธรรม

9. การนับถือศาสนา กลุ่มชาติพันธุ์ส่วนใหญ่ จะนับถือศาสนา ควบคู่ไปกับ ความเชื่อแบบดั้งเดิมของตน

ชาวกะเหรี่ยงในประเทศไทยแต่เดิมนับถือ ผี ในขณะที่เดียวกันก็เริ่มมีความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาจนนับถือสืบทอดมาในปัจจุบัน ชาวกะเหรี่ยงจึงนิยมทำบุญตักบาตรนอกจากนั้นชาวกะเหรี่ยงยังเชื่อว่าทุกหนทุกแห่งจะมี ผีสงสถิตอยู่ เช่น ในป่า ในไร่ ในหมู่บ้าน ผีที่มีความสำคัญคือผีบ้านและผีเรือน และชาวกะเหรี่ยงมีความเชื่อว่าทุกคนมีขวัญ อยู่จำนวน 33 ขวัญ

ชาวมอญ เป็นชนชาติที่ยึดมั่นและศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด

ชาวลาวเวียง ก็เช่นเดียวกับชาวมอญคือ นับถือพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด เมื่อถึงงานบุญทุกคนต่างพากันไปทำบุญที่วัด ซึ่งเป็นศูนย์รวมจิตใจของทุกคน ประเพณี พิธีกรรมต่างๆ ล้วนแต่เป็นเครื่องสื่อสาร คือ ความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชาวลาวเวียงแทบทั้งสิ้น

นอกจากวัด ในหมู่บ้านชาวเวียงอาจมีศาลเจ้าพ่อ หรือ เจ้าแม่ต่างๆ ซึ่งเป็นผีบรรพบุรุษที่ชาวลาวให้ความนับถือ และเป็นสิ่งที่มีความรู้สึกนึกคิดร่วมกันของคนในชุมชน(consubstantiality)

ชาวไทโซ่งนับถือผีฟ้า หรือ “ແດນ” ว่าเป็นผู้สร้างโลก เป็นผู้กำหนดทุกสิ่งทุกอย่างที่ปรากฏในโลก และยังนับถือผีบรรพบุรุษหรือผีประจำเรือนด้วยและมีพิธีกรรมต่างๆ มากมายเพื่อบวงสรวง เช่นไหว้ผีบรรพบุรุษ

“ลาวไทโซ่ง ส่วนใหญ่จะมีความผูกพันอยู่กับความเชื่อในเรื่อง “ผี” และ “ขวัญ” เป็นอันมาก เนื่องจากเชื่อว่า ผีนั้นเป็นเทพดาที่ให้ความคุ้มครอง พิทักษ์รักษา หรืออาจให้โทษถึงตายได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของผีเรือน ประดุจดังศาสนาประจำตน ซึ่งทำในสิ่งไม่ดี จะผิดผี ผีเรือนอาจจะลงโทษได้”
(TD3:14)

กะเหรี่ยงอพยพ นับถือศาสนาคริสต์ ตั้งแต่เดิมที่อยู่ในฝั่งพม่า ชาวกะเหรี่ยงจะพาลูกหลานไปเข้าโบสถ์ในวันอาทิตย์ เพื่อสวดมนต์ขอบคุณพระเจ้า ทำความดี ตามที่พระองค์สั่งสอน

กล่าวโดยสรุป นอกจากนับถือศาสนาแล้ว กลุ่มชาติพันธุ์ยังมีความเชื่อสำคัญคือ “ผี” ซึ่งมีทั้ง เทวดา ผีบรรพบุรุษ (ของหมู่บ้าน-ของตระกูล) และผีที่สิงสถิตอยู่ตามธรรมชาติ ความเชื่อเรื่องผี เป็นกฎเกณฑ์ควบคุมความประพฤติของคนในกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ผ่านคำสั่งสอนเรื่อง“ผิดผี” นอกจากความเชื่อเรื่องผีแล้ว ความเชื่ออีกประการที่ควบคู่กับก็คือ เรื่อง“ขวัญ”

ความเชื่อดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ (traditional knowledge) บางอย่างยังฝังแน่นอยู่ใน ชีวิตประจำวันของคนในกลุ่มชาติพันธุ์ โดยเฉพาะของชาวมอญ แต่ในปัจจุบันความรู้สามัญสำนึก (commonsense knowledge) ดังกล่าวไม่ค่อยมีอิทธิพลในการควบคุมความประพฤติของคนในกลุ่มชาติพันธุ์แล้วแต่ยังมีบทบาทในการสร้างขวัญและกำลังใจ ให้แก่คนในกลุ่มชาติพันธุ์ที่ยังคงยึดถือประเพณีเกี่ยวกับ ผีและบรรพบุรุษไว้อย่างเหนียวแน่นพอสมควร

วิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์

10. วิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ มีลักษณะ “ฐานชุมชน” การสร้างครอบครัวเป็นเรื่องใหญ่เพราะหมายถึงการกำหนดความมั่นคงของชีวิตและความอยู่ดีมีสุข

การแต่งงาน + การถือครองทรัพย์สิน = การสร้างครอบครัว และชีวิตที่มีความมั่นคง

สำหรับชาวกะเหรี่ยงอพยพ สมาชิกของครอบครัว คือ “คนที่รอดชีวิต หรือ หนีมาได้” ที่ต้องมาพึ่งญาติพี่น้อง ครอบครัวจึงหมายถึงคนที่แบ่งปันทุกข์สุขร่วมกันเมื่อมาอยู่ในประเทศไทย

“เมื่อเดินทางมาถึงหมู่บ้านที่มีพี่น้อง หรือญาติสนิทอยู่ก่อนแล้ว ผู้ลี้ภัยจะได้รับการต้อนรับจากญาติพี่น้องเป็นอย่างดี โดยให้ไปอยู่อาศัยในบ้านของญาติพี่น้องเสียก่อน แล้วจึงค่อยออกไปสร้างบ้านเรือนเป็นของตนเอง”

“การเลือกคู่ครองนั้น ไม่ใช่คนไกล แต่เป็นผู้ลี้ภัยด้วยกันเอง ไม่มีคนจากที่อื่นที่จะแต่งงานด้วย เพราะพูดภาษาเดียวกันได้”

ชาวไทยโซ่ง มีประเพณีการเล่น โยนลูกช่วงและเล่นคอน ฟ้อนแคน ซึ่งเป็นการละเล่นที่เปิดโอกาสให้หนุ่มสาวได้พูดคุยกันสองต่อสอง และทำให้หนุ่มสาวต่างถิ่น ได้มีโอกาสพบเจอ ทำความรู้จักกัน และอาจแต่งงานกัน การผ่านพิธีกรรมเดียวกันมา ทำให้ชาวไทยโซ่งส่วนมากมักแต่งงานกับพวกเดียวกัน และไม่ค่อยหย่าร้างกันง่ายๆ

11. ประเพณี (หมายถึง เครื่องสื่อสาร-ผู้เขียน) มีความสำคัญ และเป็นเครื่องแสดงเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ และอาจเป็นที่รวมวัฒนธรรมที่สามารถมองเห็นด้วยตา (tangible culture) เช่น การแต่งกาย การละเล่น ดนตรี หลายๆ ประเพณีสะท้อนให้เห็นศรัทธา ความเชื่อหลักของกลุ่มชาตินั้นๆ

- กะเหรี่ยง กินข้าวห่อ เลี้ยงผี ฯลฯ
- ลาวเวียง ได้ดอกลีลาวดี สารทลาว สารทข้าวหลาม โยนข้าวพันก้อน แห่ปราสาทผึ้ง ฯลฯ
- มอญ โคนผมไฟ เช่น ไหว้บรรพบุรุษ แห่หางหงส์ ชงตะขาบ กวนกะละแม ฯลฯ
- ไทยโซ่ง เสนเอือน (เพื่อเซ่นไหว้ บรรพบุรุษ) ปาดตง เล่นคอนฟ้อนแคน ฯลฯ

พิธีกรรมยังแสดงให้เห็นกุศโลบาย การจัดความสัมพันธ์ของคนในสังคม การให้ความสำคัญกับบรรพบุรุษ

12. อาชีพ ส่วนใหญ่ทำการเกษตร ทำนา ปลูกข้าวเลี้ยงชีพ ชาวกะเหรี่ยงทำไร่หมุนเวียน กะเหรี่ยงที่เป็นคนเข้าเมืองผิดกฎหมาย ก็ต้องทำงานรับจ้างใช้แรงงาน (ราคาถูก)

ชาวกะเหรี่ยงแต่ดั้งเดิมประกอบอาชีพทำไร่หมุนเวียน พืชผลที่ชาวกะเหรี่ยงนิยมปลูกได้แก่ ข้าว พริก ข้าวโพด มันสำปะหลัง นอกจากทำไร่แล้ว ชาวกะเหรี่ยงยังรับจ้างทำงานในเหมืองแร่ หรือตามฟาร์มเลี้ยงสัตว์

“การทำไร่[หมุนเวียน] เป็นวิธีที่ชาญฉลาด เพราะนอกจากไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติมากเกินไปทำกินแล้ว ยังเป็นการรักษาสภาพดินไม่ให้เสื่อมโดยเร็วอีกด้วย ทั้งยังเป็นปัจจัยให้กะเหรี่ยงอยู่เป็นหลักแหล่ง” (KA2:5)

ปัจจุบันเยาวชนนิยมเลือกอพยพเข้าเมืองเพื่อเป็นแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม

ชาวกะเหรี่ยงที่อพยพเข้ามาอยู่ใหม่ จะประสบกับปัญหาการประกอบอาชีพบ้าง เพราะพูดภาษาไทยไม่ได้ ในการหาเลี้ยงชีพแต่ละวัน จึงต้องทำงานหนักเพื่อรับจ้างเป็นส่วนใหญ่ การไปทำงานรับจ้างในโรงงานนั้น จะต้องมียัตรประชาชนแล้ว ซึ่งหมายความว่า จะต้องอยู่ในประเทศไทยมานานไม่น้อยกว่า 10 ปีแล้ว

สำหรับ ชาวมอญ ชาวไทยโซ่ง และชาวลาวเวียงนั้น ส่วนมากประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำนา ทำไร่ จับปลา เลี้ยงสัตว์ ซึ่งเป็นอาชีพหลักที่ทำมาหาเลี้ยงชีพสืบเนื่องมาแต่โบราณ

ปัจจุบัน ทุกกลุ่มชาติพันธุ์ได้เข้าสู่ระบบอุตสาหกรรมและทุนนิยม คนรุ่นใหม่จึงความนิยม และความปรารถนาอย่างแรงกล้า ที่จะไปทำงานรับจ้าง เพื่อหารายได้เลี้ยงชีพ มากกว่าประกอบอาชีพทางการเกษตร

13. อาหารเป็น วัฒนธรรมอย่างหนึ่ง ซึ่งแสดงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม และยังคงอยู่ในชีวิตประจำวันของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ และมีความสำคัญอย่างยิ่งในพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์

ในบางกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น กะเหรี่ยงอพยพนั้น การเข้าถึงอาหาร ยังเป็นไปด้วยความลำบาก ยังต้องอาศัยการหาอยู่ หากิน ตามธรรมชาติอยู่บ้าง

“ครอบครัวผู้ลี้ภัย จะมีความประหยัด ในการใช้เงิน แะไปจ่ายตลาดเพียงอาทิตย์ละครั้ง จะซื้อของที่จำเป็น เช่น กะปิ น้ำปลา น้ำตาล เกลือ ส่วนอาหารอย่างอื่น จำพวกผัก และเนื้อสัตว์ จะหาตามแถวบ้าน เนื้อสัตว์ส่วนใหญ่จะเป็นพวกปลา ก็จะไปหาตามห้วย” (ka1:14) “บริเวณรอบๆ บ้านจะมีอาหารชั้นเลิศ คือ ต้นกระเจี๊ยบแดง”(16)

การเปลี่ยนแปลงการบริโภคอาหารที่น่าสนใจ คือ ชาวลาวเวียง ที่ได้เปลี่ยนจากการบริโภคข้าวเหนียว มาเป็นข้าวเจ้า แต่ก็ยังคงอาหารหลักไว้ เช่น ปลา ร้า หรือ “ปลาแดก” ในภาษาของชาวลาวเวียง นอกจากนั้นก็มี ปลาจ่อม กุ้งจ่อม แกลเปาะ

“คุณยายแดง เขียวมาประเสริฐ เล่าว่า ตั้งแต่รุ่นปู่ ตายาย ก็กินข้าวเจ้า แทนข้าวเหนียวแล้ว อาจเป็นเพราะข้าวเจ้าหาง่ายกว่า... และหมู่บ้านที่อยู่อาจเหมาะแก่การปลูกข้าวเจ้ามากกว่า” (lw1:20)

ในส่วนของชาวมอญนั้น อาหารของคนมอญส่วนใหญ่จะเป็นประเภทแกงที่หาได้ในท้องถิ่น แกงที่นิยมบริโภคกันคือ แกงส้ม ชาวมอญท่านหนึ่งกล่าวไว้ว่า

“คนมอญทำอาหารกินเอง อยากทำอะไรกินก็ทำลูกชาน ก็หาได้ตามท้องไร่ท้องนา มะตาคก็หาเอาตามป่า ตามทุ่ง แต่เดี๋ยวนี้น้ำมันน้อยแล้ว แต่ก็พอหาได้ แกงมอญไม่มีขายเป็นถุงสำเร็จ ก็ต้องทำ..” (MN2:33)

อาหารที่เป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของชาวมอญ คือ “ข้าวแช่” ซึ่งอาจมีกับข้าวที่ทานต่างไปจากคนไทย กับข้าวที่กินกับข้าวแช่ของชาวมอญ ที่ขาดไม่ได้ ได้แก่ ยำมะม่วง ยำขนุนอ่อน ปลาผัดหวาน นอกจากนั้นในบางพิธีกรรมจะต้องมีอาหารเฉพาะอย่าง เช่น ข้าวหลาม และขนมต่างๆ ที่ทำถวายพระและเลี้ยงผี เช่น ขนมปลาหางคอก กระยาสารท ข้าวต้มลูกโยน กะละแม ขนมต้มแดง ต้มขาว

สำหรับชาวไทยโซ่งก็เช่นเดียวกัน ส่วนมากจะหาอาหารได้จากท้องไร่ท้องนา ชาวไทยโซ่งจะนิยมบริโภคข้าวเหนียว ปลุกผักไว้รับประทานเอง อาหารที่นิยมบริโภค เช่น ลาบเลือด จู้บผัก แกงไก่ ปลาปิ้งดิบ

หรืออย่างในงานเสนเฮือน ก็จะมีอาหารพิเศษสำหรับประกอบพิธีกรรม เช่น

“ พิธีกรรมเริ่มจากเจ้าบ้านยกเครื่องสำหรับเช่นใส่ภาชนะคล้ายกระจากขนาดใหญ่ เรียกว่า ‘ปานเพื่อน’ ประกอบด้วยอาหารที่เป็นเครื่องเช่นต่างๆ หมูจู้บ แกงไก่กับหน่อไม้เปรี้ยว เนื้อหมูดิบ ซี่โครงหมู ข้าวสับ ผัด มันเทศต้ม เผือกต้ม อ้อย ขนมน้ำผึ้งผลไม้ ข้าวเหนียวหนึ่งเจ็ดห่อ ตะเกียบเจ็ดคู่ หมากพลู บุหรี่ และเหล้า” (TD1: 16)

การเปลี่ยนแปลง เหตุและพลังที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์

14. มีแนวโน้มว่าวัฒนธรรมต่างๆ ของทุกกลุ่มชาติพันธุ์ จะค่อยๆ จางหายหรือเลือนลางลงไป

เหตุปัจจัยหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมคือ การปะทะสังสรรค์ทางวัฒนธรรม (acculturation) กับวัฒนธรรมกลุ่มอื่นๆ และวิถีการดำรงชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ จะต้องเปลี่ยนแปลงไป และปรับให้เข้ากับยุคสมัย ทั้ง ที่อยู่อาศัย อาหารการกิน การแต่งกาย ภาษาที่ใช้ในการสื่อสาร การศึกษาเล่าเรียน และการประกอบอาชีพ

การเปลี่ยนแปลงนั้น มีทั้งแบบที่วัฒนธรรมดั้งเดิมสูญหายไป หรือ ถูกปรับปรุง ปรับใช้ให้เหมาะสมกับยุคสมัย เช่น การปลูกบ้านเรือนนั้น ก็อาจไม่หลงเหลือบ้านแบบเก่าๆ เพราะในปัจจุบันคนก็จะปลูกบ้านเรือนตามสมัยนิยม แต่บางเรื่องก็เปลี่ยนแค่วิธีการ เช่น จากเคยทอผ้า ก็หันมาซื้อหา แต่จะเป็นลวดลายหรือลักษณะเฉพาะของกลุ่มชาติพันธุ์ อาหารในพิธีกรรมที่เคยทำกันเอง ก็เปลี่ยนมาซื้อหาเอาเพื่อความสะดวก

หลวงพ่อบ้านหนึ่งพูดถึงเรื่องประเพณีไว้อย่างน่าสนใจว่า “ประเพณีนี้ ไม่เคยสูญหาย แต่มันเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาต่างหาก” (MN2: 13)

15. ความสัมพันธ์ของผู้คนที่เปลี่ยนแปลงไป

ด้วยวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป การทำมาหากิน การประกอบอาชีพใหม่ๆ ของคนในชุมชน หรือวิถีการแบบใหม่ๆ ในการทำงาน ก็ได้ส่งผลให้ความสัมพันธ์ของคนเปลี่ยนแปลงไป ดังเช่น

“การทำงานที่เปลี่ยนไป ทำให้การใช้ชีวิตของคนเปลี่ยนแปลงไป ประเพณีลงแขกเกี่ยวข้าวไม่ค่อยเห็นแล้ว เพราะใช้รถเกี่ยวข้าว เดี่ยวเดียวก็เสร็จ ต้องใช้เงินทั้งนั้น ไม่มีการเอาแรงกันแล้ว ใครๆ ก็ต้องใช้รถเกี่ยวข้าวทั้งนั้น คนไม่มีเวลาด้วย...” (MN2:8)

แต่วิถีบางอย่างก็มิได้เปลี่ยนแปลงไปเสียทั้งหมด โดยเฉพาะการช่วยเหลือเกื้อกูลในกลุ่มเครือญาติ ซึ่งพร้อมใจกันมาช่วยแรงกันในงานบุญ งานประเพณีต่างๆ

“สิ่งที่หลงเหลืออยู่ เป็นเรื่องการให้ความสัมพันธ์กับการบูชาบรรพบุรุษ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน การรักความสนุกสนาน” (LW1: 32)

16. โลกาภิวัตน์ ความทันสมัย และอุตสาหกรรมนิยม เป็นปัจจัยสำคัญของความเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์

ชาวกะเหรี่ยงผู้หนึ่งได้กล่าวไว้ว่า

“การนำวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามายังหมู่บ้าน เช่น การแต่งกาย คำพูด รสนิยม เปลี่ยนไป ไม่กล้าที่จะแต่งชุดกะเหรี่ยง อายุที่จำสวมน้ำ เนื่องจากเป็นชุดที่ใหญ่ ไม่สวย ทำให้เด็กรุ่นหลังไม่มีการใส่เลย นอกจากมีการแต่งโซว้งานต่างๆ” (KA3:17)

“เมื่อเทคโนโลยีได้เข้ามามีบทบาทต่อเยาวชนกะเหรี่ยงรุ่นใหม่ ทำให้การเลือกอาชีพส่วนใหญ่ ไม่ใช่การเกษตรหรือเรียกว่าหากินกับธรรมชาติรอบตัวเหมือนในสมัยก่อนอีกต่อไป แต่เป็นการอพยพเข้าเมืองเพื่อเป็นแรงงานในด้านต่างๆ ของโรงงานอุตสาหกรรม” (KA2: 5)

“ปัจจุบันพบว่ามิวรุ่นชาวกะเหรี่ยงจำนวนมาก ต้องออกจากบ้านไปหางานทำยังต่างจังหวัด เนื่องจากการประกอบอาชีพส่งผลโดยตรงต่อรายได้.. รายได้ย่อมส่งผลโดยตรงต่อสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของ

ที่บ้าน ทั้งนี้จะเห็นได้ว่า เทคโนโลยีที่เข้ามาในหมู่บ้านกะเหรี่ยง ส่งผลให้วิถีชีวิตการประกอบอาชีพเปลี่ยนแปลงไป” (KA2:8)

17. สาเหตุของการสูญหาย และการเจือจางของวัฒนธรรมต่างๆ

กลุ่มชาติพันธุ์(บางกลุ่ม) รู้สึกว่าตน “ด้อยกว่า” คนไทย จึงมักปิดกั้น ไม่นำเสนอซึ่งเอกลักษณ์ของตน ทั้งในด้านการศึกษา เศรษฐกิจ สถานะทางสังคม (การนิยามสถานะการณั้ว่าตนเองเป็นคนชายขอบ) บางกลุ่มบางคน “อาย” วัฒนธรรมของตนเอง

ภาษาเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่ง เพราะเมื่อ คนอ่าน-เขียน พุคภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ตนไม่ได้ ก็ยากที่จะถ่ายทอดความหมาย และเอกลักษณ์ต่างๆ แต่ทั้งนี้กลุ่มชาติพันธุ์หลายๆ กลุ่ม ก็มีทัศนคติที่ไม่คิดเสียดายว่าภาษาตนจะสูญหายไป หรือไม่ได้คิดถ่ายทอดให้ลูกหลานได้เรียนภาษาของตนไว้

อีกเหตุปัจจัยหนึ่งที่วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ ค่อยๆ เลือนลง ก็คือ ต้นทุนในการดำเนินพิธีกรรมต่างๆ ค่อนข้างสูง ต่างจากอดีตที่คนช่วยกันและทำเอง แต่ปัจจุบัน ต้องจ้างและซื้อหา

อย่างไรก็ตามในประเด็นเรื่องการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มชาติพันธุ์นี้ พบว่าในบางกลุ่ม เช่น ชาวมอญ อยู่ในสังคมไทย โดยใช้ พหุเอกลักษณ์ (multiple identity) ทั้งมอญ และไทย (อาจเนื่องด้วยเข้ามาในไทยนานแล้ว) ชาวลาวเวียงก็เช่นเดียวกัน เป็น “คนไทย” แต่เป็น “ชาวลาว” หมายถึง เป็นพลเมืองไทย ที่มีวิถีชีวิตแบบลาว ซึ่งโดยนัยนี้ เอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ไม่ได้หายไป แต่ขึ้นกับเวลาและสถานที่ที่เจ้าของวัฒนธรรมจะเลือกใช้

โดยสรุป ความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเป็นไปตาม เอกลักษณ์ชาติพันธุ์ ที่คนเลือกใช้ในเวลา-สถานที่ต่างๆ และมีการนิยามว่า “ฉันเป็นใคร” ใหม่

การฟื้นฟู บูรณะ วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์

เพื่อต่อกรกับภาวะ ความเลือนหายไป ของวัฒนธรรมท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ จึงได้หาวิธีการที่จะรื้อฟื้นวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ตนเอง ให้กลับมามีความหมายในการดำเนินชีวิตประจำวัน

18. การอนุรักษ์หรือรื้อฟื้นวัฒนธรรมของตนเอง พบว่า “พิพิธภัณฑ” เป็นเครื่องมือ (device) ที่สำคัญมาก ในการนำเสนอความเป็นมอญ ให้แก่ทั้งคนมอญ แต่คนอื่นๆ

“ชาวบ้านม่วงทุกคนภูมิใจในพิพิธภัณฑ ภูมิใจในความเป็นมอญอีกด้วย เมื่อมีคนมาพูดคุย สัมภาษณ์ แสดงว่าเขาเห็นความสำคัญของเรา การทำงานต่างๆ จึงต้องทำให้ถูกต้อง เขาจะได้ ‘ไม่รู้ผิดๆ’ (MN2:13)

“ภายหลังมีพิพิธภัณฑ ตอนนี้เริ่มมีคนหันมาสนใจในการทอดผ้ามากขึ้น” “การมีพิพิธภัณฑเป็นสิ่งที่ช่วยดึงความเป็นอัตลักษณ์ด้านการแต่งกายอย่างมาก” “เมื่อมีพิพิธภัณฑที่บ้านวัดม่วง จะมีผู้คนและนักท่องเที่ยวไปเยี่ยมชมวิถีชีวิตของคนมอญที่บ้านม่วงมากขึ้น” (MN2:28-37)

19. การตีความหมายใหม่ เกี่ยวกับสาระสำคัญของประเพณี พิธีกรรมต่างๆ

ชาวลาวเวียงได้พยายามใช้ประเพณีเป็นกุศโลบายในการธำรงรักษาเอกลักษณ์ของตนไว้ เช่น ประเพณีสารทลาว ซึ่งมีการขยายความหมายจากการแสดงความกตัญญูถึงบรรพบุรุษ แม่โพสพ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ แล้ว ยังเป็นการสร้างความสามัคคี และเป็นกุศโลบายที่ทำให้ชาวลาว ไม่ลืมตนด้วย

“การดำรงชีวิตของชาวลาวเวียงในอดีตกับปัจจุบัน อาจเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย แต่มีความพยายามที่จะดำรงรักษาประเพณีในการแต่งกายเพื่อรักษาความเป็นลาวเวียง โดยการใช้ประเพณีเป็นตัวกลางในการรักษาอัตลักษณ์ของตนเอง เพื่อปลูกจิตสำนึกให้แก่เด็กรุ่นหลัง ได้รู้ว่าการเป็นคนลาวไม่ใช่สิ่งที่น่าอับอาย แต่ต้องภาคภูมิใจ เพราะลาวเวียงมีอัตลักษณ์ เอกลักษณ์ที่เป็นชุดเด่น ไม่แพ้ชาติพันธุ์ใดๆ ในประเทศไทย” (LW1:25)

20. ปัจจุบันมีการนำเสนอเอกลักษณ์ของตน ต่อ “คนอื่น” เพื่อจุดประสงค์ทาง “การท่องเที่ยว”

การฟื้นฟู บูรณะวัฒนธรรม ของกลุ่มชาติพันธุ์นั้น มีอิทธิพลจาก มุมมองด้าน การท่องเที่ยว และ การ
ปรีวิตรวัฒนธรรมให้เป็นสินค้า (cultural commodification) เข้ามาเกี่ยวข้องด้วยไม่มากนักน้อยเช่น
ประเพณีแห่ดอกไม้ในงานสงกรานต์

“ประเพณีแห่ดอกไม้ในเทศกาลสงกรานต์นี้ เพิ่งได้รับการรื้อฟื้นเมื่อไม่กี่ปีมานี้... จนประเพณีแห่ดอกไม้
กลายเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนคนลาวเวียงที่บ้านสิงห์ กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ และเป็นการ
สร้างจิตสำนึกแก่เยาวชนรุ่นใหม่ ให้สืบสานประเพณีท้องถิ่น ตลอดจนเป็นการสร้างความรัก ความ
อบอุ่นของสถาบันครอบครัว และสร้างขวัญกำลังใจจากผู้สูงอายุ” (LW1:35)

หรืออย่างในกรณีของเสาหงส์ ชงตะขาบของชาวมอญนั้น ก็พบว่า

“การสร้างธงทำเพื่อเป็นพุทธบูชา ด้วยความศรัทธา แต่ก็เป็นการทำเพื่อรักษาประเพณี ต่างจากคนรุ่นเก่า
คนรุ่นใหม่ยังขาดความรู้เรื่องนัยแห่งพิธีนากรรม ชงตะขาบ การแห่ชงตะขาบ จัดเป็นงานประเพณีนิยม
รวมทั้งเน้นการท่องเที่ยวด้วย” (MN1)

นอกจากชาวบ้านจะคิดฟื้นฟูวัฒนธรรมของตนเองแล้ว ยังมีหลายหน่วยงานในระดับท้องถิ่นที่เข้ามามี
ส่วนร่วมในการฟื้นฟูประเพณี พิธีกรรมต่างๆ เช่น ประเพณีข้าวห่อกะเหรี่ยง ได้รับการสนับสนุนงาน
หน่วยงานราชการ แต่ก็ทำให้ รูปแบบและสาระของงานบิดเบี้ยวไป เช่น มีการละเล่น ภาพยนต์ ประกวด
ความงาม เป็นต้น

ข้อสรุปเชิงสังเคราะห์:

21. วงจรวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ภาคกลางในทรรศน์มิติทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

จากการสรุปสังเคราะห์รายงานการวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ ทำให้มองเห็นภาพของมิติประวัติศาสตร์ใน“วงจรวัฒนธรรม” ของกลุ่มชาติพันธุ์ คำว่าวงจรวัฒนธรรมนี้ เป็น ศัพท์วิทยาของ นักวิชาการสาย วัฒนธรรมศึกษา ชื่อ พอล ดู เกและคณะ (1997)³ ซึ่งได้อธิบายว่า วงจรวัฒนธรรมเป็นกระบวนการทางวัฒนธรรมที่มีองค์ประกอบ ดังนี้

- การนำเสนอ (representation)
- เอกลักษณ์หรือความหมายทางวัฒนธรรม (identity)
- การผลิต (production)
- การบริโภค (consumption)
- การวางกฎเกณฑ์ (regulation)

การนำเสนอความหมายทางวัฒนธรรม

เอกลักษณ์และความหมายทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ถูกนำเสนอผ่าน ภาษา การแต่งกาย บ้านเรือน ประเพณี และศิลปวัตถุต่างๆ วัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม (tangible) ต่างๆ เหล่านี้ทำให้คนรับรู้ว่าเป็นใคร และจำแนกแยกแยะได้ว่า เราเหมือนกับใคร และเราต่างกับใคร

ในปัจจุบันนี้ การแสดงออกของกลุ่มชาติพันธุ์อาจมองเห็นด้วยตาได้ลำบาก เพราะคนในกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ต่างก็มีความเป็นไทย และมีความเหมือนกัน เพราะกลุ่มชาติพันธุ์ส่วนใหญ่พูดภาษาไทย แต่งตัวตามสมัยนิยม ทำงานในโรงงาน อยู่บ้านเหมือนคนไทย การจะรับรู้ว่าเป็นใคร อาจต้องเข้าไปสัมผัสอย่างลึกซึ้ง

อย่างไรก็ตาม ได้มีคนทำงานด้านวัฒนธรรม กลุ่มหนึ่ง ที่ได้พยายามนำเสนอเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มตนขึ้นมาใหม่ ผ่าน พิพิธภัณฑสถาน และประเพณีต่างๆ เพื่อสื่อสารกับคนในกลุ่มและคนต่างกลุ่มว่า สิ่งนี้คือ วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ตน

ประวัติศาสตร์การนำเสนอเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์จึงอาจมีสามช่วงเวลาใหญ่ๆ คือ ยุคที่หนึ่ง กลุ่มชาติพันธุ์แต่ละกลุ่ม แสดงเอกลักษณ์ของตนเองอย่างเด่นชัดผ่านปัจจัยสี่และภาษาพูด ยุคนี้ อาจเรียกได้ว่าเป็นยุค “หน้าฉาก” ยุคที่สองเมื่อเข้าสู่ความทันสมัย ภาษาและปัจจัยสี่ของแต่ละกลุ่มชาติ

³ du Gay, P., Hall, S., Janes, L., Mackay, H., and Negus, K, (1997) Doing Cultural Studies: the Story of the Sony Walkman. Sage Publications (in association with the Open University).

พันธุ์ มีลักษณะ “เหมือนกับคนไทย” เอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์จึงอยู่ “หลังฉาก” ของการดำเนินวิถีชีวิต และยุคที่สาม เป็นยุค รื้อฟื้น เพื่อจะนำเสนอวัฒนธรรมของตน ผ่านประเพณี พิธีกรรม และมีบางกลุ่มที่จัดตั้งพิพิธภัณฑ์เพื่อนำเสนอเรื่องราววัฒนธรรมของตนสู่สังคม ยุคนี้การนำเสนอจะมีลักษณะ “ชั่วคราว ชั่วคราว” หรือเป็นแบบ “ขึ้นฉาก”

เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม

เอกลักษณ์หรือ ความหมาย วัฒนธรรมและประสบการณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์นั้น จะเห็นได้ว่า ทุกกลุ่มชาติพันธุ์ต่างนิยามตนเอง ว่าเป็นใคร ตามภาษาศาสตร์ชาติพันธุ์ และการเรียกชื่อกลุ่มชาติพันธุ์นั้นๆ ได้แก่ กะเหรี่ยง ลาวเวียง มอญ และไทยโซ่ง

ทุกกลุ่มชาติพันธุ์ต่างมีความทรงจำร่วมว่าเราเป็นใคร เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของเราเป็นอย่างไร ทุกกลุ่มต่างมีการชี้ชัด (identification) ว่าเป็นพวกเดียวกัน ผ่านศาสนา ความเชื่อเรื่องผี บรรพบุรุษและความเป็นเครือญาติ ภาษา แบบแผนการดำรงชีวิต ระบบสังคม และความระลึกถึงถิ่นกำเนิด

ความรู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกันนี้ เกิดจากการมีความทรงจำร่วมกันว่าฉันเป็นใคร และแตกต่างจากคนอื่นอย่างไร ซึ่งความทรงจำดังกล่าวนี้เอง ที่เป็นสาระสำคัญร่วม (Consubstantial) ของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ และทำให้แต่ละกลุ่มรับรู้ความหมายของตนเอง และยึดมั่น สืบต่อมาได้หลายร้อยปี

กล่าวโดยสรุป ทรรศนียมิติทางประวัติศาสตร์ ทำให้แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์มีความหมายร่วมกันว่า “เราเป็นใคร”

อย่างไรก็ตาม เมื่อเข้ามาอยู่ในท้องถิ่น ในเขตประเทศไทย และถูกนโยบายสร้างความเป็นไทยให้แก่กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ แล้ว กลุ่มชาติพันธุ์ทุกกลุ่ม ยกเว้นกลุ่มกะเหรี่ยงอพยพ ก็จะมีการชี้ชัดตัวตนว่าเป็น ไทยด้วย จึงกล่าวได้ว่า กลุ่มชาติพันธุ์มีความเป็นทวิลักษณ์ หรือพหุเอกลักษณ์ คือ มีความเป็นไทย และมีสำนึกชาติพันธุ์ของตนเองด้วย ซึ่งในพื้นที่ภาคกลางนี้ ทวิภาวะดังกล่าว อยู่ได้อย่างบูรณาการ จึงไม่ค่อยเห็นภาพความขัดแย้งทางเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ภาคกลาง สาเหตุส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเมืองไทยมาอย่างยาวนานหลายชั่วคน จึงทำให้รวมพวกเข้ากับคนไทยได้อย่างเป็นเนื้อเดียวกันแล้ว ในขณะที่กะเหรี่ยงอพยพยังมีสถานะของคนต่างด้าวที่เข้าเมืองอย่างผิดกฎหมาย

การผลิตทางวัฒนธรรม

ผู้กระทำการทางสังคม (social agent) ที่มีบทบาทในการผลิตความหมายทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ อาจจำแนกได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ๆ ได้แก่

- 1) กลุ่มคนเฒ่าคนแก่ คนมีอายุในกลุ่มชาติพันธุ์ คนกลุ่มนี้มีส่วนสำคัญในการผลิตและถ่ายทอดวัฒนธรรมและความหมายของกลุ่มชาติพันธุ์ โดยใช้ภาษาถิ่น เป็นเครื่องมือสำคัญ
- 2) กลุ่มเยาวชน คนรุ่นใหม่ในกลุ่มชาติพันธุ์ คนกลุ่มนี้ จะมีความเป็นพหุเอกลักษณ์อยู่ในตัวเองสูง และมักจะเลือกใช้อัณัติความเป็นไทยมากกว่าเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ตนเอง คนกลุ่มนี้จึงเลือกทำงานแบบสมัยใหม่ สร้างบ้านแบบสมัยใหม่ และมีแนวการใช้ชีวิตแบบสมัยใหม่
- 3) กลุ่มคนทำงานด้านวัฒนธรรม ซึ่งอาจแบ่งได้เป็นสองจำพวก คือ กลุ่มที่มีความเป็นท้องถิ่นนิยม กับกลุ่มที่เน้นชาตินิยม

กล่าวโดยสรุป วิธีการผลิตทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์นั้น มีผู้ผลิตสองสาย คือ วิธีการผลิตฐานชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการผลิตและผลิตซ้ำ/ถ่ายทอดความหมายอยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเอง ในขณะที่คนรุ่นใหม่จะมีวิธีการผลิตแบบทันสมัยหรืออุตสาหกรรมนิยม คนกลุ่มนี้จึงมีแนวโน้มรับวัฒนธรรมไทยและโลกาภิวัตน์ และใช้ชีวิตแบบสมัยใหม่

อาจกล่าวได้ว่าประวัติศาสตร์การผลิตทางสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ เป็นความสัมพันธ์เชิงวิภาษระหว่างสังคมประเพณีและสังคมสมัยใหม่ และมีแนวโน้มว่า คนรุ่นใหม่จะเลือกให้ความหมายของสังคมทันสมัยมากกว่า การรับรู้ความหมายของวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ตน

การบริโภค

การบริโภคหรือการรับรู้ความหมายทางวัฒนธรรมของผู้กระทำต่างๆ นั้น อาจจำแนกได้เป็นสองกลุ่มคือ

- 1) สมาชิกในกลุ่มชาติพันธุ์ตนเอง ซึ่งอยู่ในฐานะผู้บริโภคที่ต้องเลือกบริโภค มรดกของตนเอง หรือ จะเลือกใช้นิยามค่านิยมใหม่ที่ทันสมัย ซึ่งจากแนวโน้มต่างๆ พบว่าคนรุ่นใหม่ส่วนใหญ่ จะไม่ค่อยสนใจวัฒนธรรมเฉพาะของกลุ่มตน แต่หันไปใช้นิยาม

[วัฒนธรรม] ทันสมัย ผู้บริโภคที่ซื้อสตั๊ดกลุ่มนี้ จึงเป็นพวกคนเฒ่าคนแก่ ที่ยังยึดมั่นในความเชื่อ การแต่งกาย การพูดภาษาถิ่นเอาไว้

- 2) คนนอกกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งหมายถึงประชาชนทั่วไปในประเทศไทย คนกลุ่มนี้ส่วนใหญ่จะเป็นนักท่องเที่ยวที่สนใจใคร่รู้ วัฒนธรรมของกลุ่มคนอื่น ๆ ที่ต่างไปจากตน

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบัน ทุกกลุ่มชาติพันธุ์ต่างก็มีความพยายามที่จะรื้อฟื้นวัฒนธรรมท้องถิ่นตนให้กลับมามีความหมายในวิถีชีวิตอีกครั้งหนึ่ง เช่น ประเพณี พิธีกรรม เครื่องแต่งกาย แต่ทั้งนี้ ผู้บริโภควัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ อาจเป็นคนนอกกลุ่มเสียมากกว่าคนในกลุ่มชาติพันธุ์นั้นๆ เอง

ประวัติศาสตร์ของการบริโภคทางวัฒนธรรม จึงเป็นการต่อสู้ระหว่าง การผลิตและถ่ายทอด วัฒนธรรมท้องถิ่นหรือวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ กับ การผลิตและถ่ายทอด วัฒนธรรมกระแสหลัก ให้คนในกลุ่มชาติพันธุ์ได้เลือกรับ เลือกบริโภค เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม

กฎเกณฑ์ทางวัฒนธรรม

กฎเกณฑ์ทางวัฒนธรรม หรือ กลไกการควบคุมพฤติกรรมทางสังคมวัฒนธรรมของคนในกลุ่มชาติพันธุ์ จะเห็นได้ว่า มีกฎ กติกา สองชุด คือ ระบบความเชื่อดั้งเดิม โดยเฉพาะความเชื่อเรื่องผีและบรรพบุรุษ นั้นยังมีอิทธิพลในแง่ของขวัญและกำลังใจของกลุ่มชาติพันธุ์อย่างมาก ดังจะเห็นได้จากประเพณีพิธีกรรมต่างๆ ที่กลุ่มชาติพันธุ์ยังคงสืบสานไว้

พุทธศาสนาเป็นกฎเกณฑ์สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ กลุ่มชาติพันธุ์ส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา ซึ่งผู้เขียนตั้งข้อสังเกตว่า น่าจะเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์กับคนไทย ไม่มีความแตกต่างหรือความเป็นอื่นมากนัก เพราะต่างก็มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ร่วมกัน และทำให้มีประเพณี พิธีกรรมคล้ายคลึงกัน แต่อาจแตกต่างในรายละเอียด หรือรูปแบบของการดำเนินพิธีกรรมต่างๆ เท่านั้น

แต่ในสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะมิติทางเศรษฐกิจและชีวิตทางสังคมนั้น “โลกาภิวัตน์” ได้มีบทบาทสำคัญในการกำหนดกฎเกณฑ์การดำเนินชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านอาชีพ ที่คนในทุกๆ กลุ่ม ต้องหันไปทำงานรับจ้าง เพราะสังคมไทยได้เข้าสู่ความทันสมัย

จุดเปลี่ยนสำคัญของประวัติศาสตร์กลุ่มชาติพันธุ์พื้นที่ภาคกลาง จึงอยู่ที่อิทธิพลของกระแสโลกาภิวัตน์ที่เข้ามา และกำหนดกฎเกณฑ์ควบคุมแบบแผนการดำรงชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ในปัจจุบัน

บทส่งท้าย

จากข้อเท็จจริงที่ปรากฏอยู่ในรายงานนั้น จะเห็นได้ว่า ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น กับ ประวัติศาสตร์กระแสหลัก มีพื้นที่ “ความจริง” ร่วมกันบางส่วน โดยเฉพาะเรื่อง กฤษฎาภินิหารของ พระมหากษัตริย์ไทย ความเป็นไทย และผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการเข้าสู่กระบวนการพัฒนาประเทศ สู่ ความทันสมัย

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ภาคกลาง เป็นการเล่าเรื่องการเปลี่ยนผ่าน จากสังคมประเพณี ไปสู่สังคมทุนนิยมและสังคมอุตสาหกรรม อันแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิง วิชาการระหว่างโลกาภิวัตน์กับความคิดแบบท้องถิ่นนิยม ทรรศนียมิติทางประวัติศาสตร์ดังกล่าว ทำให้ เห็นภาพ รูปแบบการใช้ชีวิต (Mode of life) ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ กระบวนการกลายเป็นไทย และการ ปรับตัวเข้าสู่โลกาภิวัตน์ และความพยายามที่จะธำรงรักษาและสืบสานวัฒนธรรมของตนเองไว้

การให้ความหมายแก่ประสบการณ์ในเรื่องประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ของกลุ่มชาติพันธุ์นั้น อยู่ในมาตราส่วนของเวลา (timescale) 3 ขนาด ที่เกิดขึ้นไปพร้อมๆ กัน (simultaneous) ได้แก่

- ระยะยาว (long-range timescale) ซึ่งกินเวลากว่า 100 ปี คือ ตำนานชาติพันธุ์ ซึ่งยังไม่ได้ สูญหายไปจากกลุ่มชาติพันธุ์ แต่อาจมีความเข้มข้นหรือเจือจางแตกต่างกันไป

- ระยะกลาง (intermediate timescale) ซึ่งกินเวลาประมาณ 1-2 ชั่วคน เช่น ภาษา การแต่ง กาย ประเพณี-พิธีกรรมต่างๆ

- ระยะสั้น (short timescale) เป็นการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ซึ่งอาจมีการเปลี่ยนแปลง เอกลักษณะ ได้ตลอดเวลา เพราะกลุ่มชาติพันธุ์ อาจเลือกใช้เอกลักษณะความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ เอกลักษณะ ทางวัฒนธรรมความเป็นไทย หรือเอกลักษณะความเป็นพลโลกก็ได้ เช่น การใช้ สื่อทางสังคมต่างๆ

จากข้อเท็จจริงที่พบในรายงานวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลางนั้น กลุ่มชาติ พันธุ์ชนกลุ่มน้อย สามารถอยู่ร่วมกับกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มใหญ่ในสังคมไทย ได้อย่างมีความสุขตาม อุดมภาพ มีความปรองดองตามสมควร ถึงแม้จะมีความคับข้อง หมองใจ หรือน้อยเนื้อ ต่ำใจบ้าง แต่ก็ สามารถรอมชอมกันได้ ข้อเท็จจริงเหล่านี้ แสดงให้เห็น บรูณาภาพทางวัฒนธรรม เพราะ “คนไทย” และ “กลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อย” ต่างก็มีความทรงจำและมีลักษณะร่วมกัน บางอย่าง ภาพที่ปรากฏในงานนี้ เราจึงเห็นความเป็นพหุลักษณะ มากกว่าความขัดแย้ง สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงกล่าวไว้ว่า คุณธรรม ที่ทำให้ชาติไทยเป็นปึกแผ่น คือ ความรักสงบ ความรักอิสระ และความรู้จักประสาน ประโยชน์ ซึ่งจากข้อมูลประวัติศาสตร์ท้องถิ่นนั้น ก็สะท้อนให้เห็นถึง คุณธรรมดังกล่าวได้ระดับหนึ่ง

คำถามสำหรับอนาคต ก็คือ คุณธรรมที่ทำให้คนไทยอยู่ร่วมกันมานี้ จะยังมีความหมายในวัฒนธรรมของชาติ บ้านเมือง และท้องถิ่น ได้ต่อไปอีกนานสักเท่าใด

บรรณานุกรม

- กนกวรรณ จูประสงค์และคณะ.2553.การปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของคนลาวเวียงในโพธาราม.โรงเรียนโพธารัฒนาเสนี จังหวัดราชบุรี.โครงการวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง.สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย(สกว.).เอกสารอัดสำเนา.
- กันธิมา จัดเกิดสมุทรและคณะ.2552.เสาชงส์ ชงตะขาบ : สัญลักษณ์แห่งความรักความภาคภูมิใจของชาวมอญตำบลเจ็ดริ้ว.โรงเรียนวัดเจ็ดริ้ว (สาครกิจโกศล).จังหวัดสมุทรสาคร.โครงการวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง.สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.).เอกสารอัดสำเนา.
- กิตติยา ดังแสงและคณะ.2552.สืบสานประเพณีข้าวกะเหรี่ยง.โรงเรียนหนองหญ้าปล้องวิทยา.จังหวัดเพชรบุรี.โครงการวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง.สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย(สกว.).เอกสารอัดสำเนา
- ณัฐพล ชูนิคและคณะ.2552.เครื่องแต่งกายที่มีอิทธิพลต่อประเพณี ความเชื่อ และพิธีกรรมของชาวไทยทรงดำ ตำบลคอนคั้ง.โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาพัฒนาการคอนคั้ง จังหวัดราชบุรี.โครงการวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง.สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.).เอกสารอัดสำเนา.
- รัชพรณ จริยอมรเวชและคณะ.2552.พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงกับการดำรงอัตลักษณ์ของคนมอญ : กรณีศึกษาชุมชนบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี.โรงเรียนรัตนราษฎร์บำรุง จังหวัดราชบุรี.โครงการวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง.สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.).เอกสารอัดสำเนา.
- พรเทพ ไกรวิจิตรและคณะ.2553.การศึกษาอัตลักษณ์ของลาวเวียงบ้านหนองรีผ่านประเพณีโยนข้าวพันก้อน.โรงเรียนหนองโพวิทยา จังหวัดราชบุรี.โครงการวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง.สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย(สกว.).เอกสารอัดสำเนา.
- พรณิศา สุขศรีมงคลและคณะ.2552.ตามรอยไทยทรงดำบ้านสวนแดง.โรงเรียนสวนแดงวิทยา จังหวัดสุพรรณบุรี.โครงการวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง.สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.).เอกสารอัดสำเนา.

- วดินทร คำพูดและคณะ.2552.กะเหรี่ยงแผ่นดินใหม่.โรงเรียนสวนผึ้งวิทยา จังหวัดราชบุรี.โครงการยูววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น.สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย(สกว.).เอกสารอัดสำเนา.
- สุทธินี หนูทิพย์และคณะ.2552.ไทยทรงดำ”ในชุมชนทุ่งหลวง.โรงเรียนสันติการาม จังหวัดราชบุรี.โครงการยูววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง.สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย(สกว.).เอกสารอัดสำเนา.
- อุมาพร ลำเลิศภักดิ์และคณะ.2552.ตามรอยกระเหรี่ยงบ้านคา.โรงเรียนบรมราชินีนาถราชวิทยาลัย จังหวัดราชบุรี.โครงการยูววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง.สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย(สกว.).เอกสารอัดสำเนา.

O ประวัติศาสตร์และตำนานท้องถิ่น

O ความหลากหลายทางชาติพันธุ์

O ความเชื่อ ศาสนา และประเพณีท้องถิ่น

O วิถีชีวิตชุมชนชนภาคกลาง

O โบราณสถาน โบราณวัตถุ และชื่อบ้านนามเมือง

O หัตถกรรมและศิลปกรรม

O ทรัพยากรท้องถิ่นและการเปลี่ยนแปลง

O บทสังเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น
และบทสังเคราะห์งานเขียนประวัติศาสตร์เชิงสารคดี

**“ผี” กับการชำระอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวไทยทรงดำและชาวมอญ
: กรณีสังเคราะห์ผลงานบูรณาการประวัติศาสตร์ฯ ภาคกลาง**

เชาว์มนัส ประภักดิ์

“ผี” กับการชำระอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวไทยทรงดำและชาวมอญ

: กรณีสังเคราะห์ผลงานยววิจัยประวัติศาสตร์ฯ ภาคกลาง

เชาวนมนัส ประภักดิ์

บทนำ

ตลอดระยะเวลาอันยาวนานที่ระบบการศึกษาแบบตะวันตกเข้าครอบคลุมโครงสร้างทางสังคม โดยเฉพาะโครงสร้างสถาบันการศึกษาของประเทศไทยที่ผ่านมามีตั้งแต่อดีต การเรียนรู้และรับรู้เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของประชาชนในชาติ ส่วนใหญ่จะผูกมัดและเชื่อมโยงกับเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ชาติมาโดยตลอด แม้ว่าในระยะหลังจะมีการเปลี่ยนแปลงไปสู่การนำเสนอชุดความรู้อื่นๆ เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นบ้างอย่างประปราย แต่ชุดความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นก็ยังคงไม่มีอำนาจและเป็นที่รู้จักเท่ากับการรับรู้เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ชาติ จะสังเกตได้จากหลักฐานชิ้นสำคัญที่สะท้อนให้เห็นถึงความจริงดังกล่าวที่ถูกผลิตและปรากฏอยู่ในแบบเรียน และกลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการขับเคลื่อนกลไกการรับรู้ประวัติศาสตร์ชาติ อันเป็นเรื่องราวเกี่ยวข้องกับสถาบันกษัตริย์และสถาบันศาสนา มีเนื้อหาอ้างอิงถึงความสามารถด้านสงคราม อันนำไปสู่ความเป็นวีรบุรุษ วีรสตรี การสร้างวีรกรรมอันโดดเด่นในการปกป้องคุ้มครองดินแดน อันจะช่วยส่งเสริมและสนับสนุนอำนาจของสถาบันในการสร้างฐานอำนาจทางด้านการเมืองการปกครอง และกลายเป็นกลไกในการหล่อหลอมความรู้ปลูกฝังความคิดให้กับผู้คนในสังคมไทยมาโดยตลอด

ขณะเดียวกันเรื่องราวทางประวัติศาสตร์อีกฉบับที่โดดเด่นอยู่ควบคู่กันกับประวัติศาสตร์ชาติคือ ชุดความรู้ที่ว่าด้วยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ที่เต็มไปด้วยเรื่องราว ความทรงจำ และความหลากหลายของข้อมูล ทั้งที่คล้ายคลึงและแตกต่างหลากหลาย มีอยู่อีกมากมายหลายชุดได้กระจัดกระจายอยู่ตามท้องถิ่นในภูมิภาคต่างๆ ทั้งที่เป็นความทรงจำเฉพาะตัวบุคคล ความรู้ภูมิปัญญาของชุมชน เรื่องเล่า นิทานและตำนานของท้องถิ่น หรือประสบการณ์ร่วมกันของภูมิภาค แต่ความรู้ความจริงอันเป็นเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นเหล่านี้ กลับมิได้ถูกสถาปนาให้มีความชัดเจนเป็นรูปธรรม ดังนั้น หลากหลายความรู้ ความทรงจำของท้องถิ่นจึงถูกกลืนกลายเป็นส่วนหนึ่งของเรื่องราวประวัติศาสตร์ชาติ และอีกหลายเรื่องราวก็ถูกเบียดบัง ให้เลือนราง และค่อยๆ ตายไปกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับท้องถิ่นและผู้คนตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา

ด้วยการเล็งเห็นความสำคัญดังกล่าว โครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ที่เริ่มจุดประกายความคิดและเป็นกระบอกเสียงที่สำคัญให้กับเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของผู้คนและ

ชุมชนท้องถิ่น โดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และได้ดำเนินการขับเคลื่อนกลไกทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร่วมกันทั่วทั้งประเทศจึงได้ปรากฏตัวขึ้น เพื่อทำหน้าที่ในการกระตุ้นให้ผู้คนทั้งส่วนกลางและท้องถิ่น ได้ทำความรู้จักกับเรื่องราวและเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของตนเอง ซึ่งจะเป็นการสร้างคนให้เห็นคุณค่าของความทรงจำอันเป็นภูมิปัญญาของชุมชนท้องถิ่นที่ตนอาศัยอยู่ได้อีกทางหนึ่ง

จากการที่โครงการขุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลางได้รวบรวมเรื่องราวอันเป็นประวัติศาสตร์ท้องถิ่น นำโดยนักเรียนและอาจารย์ที่ปรึกษาโครงการขุววิจัย กว่า 114 โครงการ ทำให้พบว่าในท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลางนั้น มีเรื่องราวและความทรงจำที่ไม่ได้ถูกบรรจุอยู่ในชุดความรู้ทางประวัติศาสตร์ฉบับแห่งชาติที่ควรจะนำเสนอออกไปเผยแพร่ในวงกว้าง สิ่งหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นได้อย่างชัดเจนจากรายการทั้ง 114 โครงการนี้ ทำให้ผู้เขียนรับรู้ได้ว่า ด้วยเหตุแห่งการเปลี่ยนแปลงของบริบทต่างๆ ทั้งทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ทำให้เรื่องราวทางประวัติศาสตร์และภูมิปัญญาของท้องถิ่นหลายอย่างเกิดการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพบริบททางสังคมและผู้คน สิ่งของหลายชนิดสูญหาย มรดกทางภูมิปัญญาของชุมชนไร้การดูแลและขาดผู้สืบทอด สมบัติดีสาธารณะของชุมชนถูกหิยบฉวยและทำลายอย่างไร้คุณค่า ขาดการบำรุงรักษา จนกระทั่งหลากหลายสิ่งได้สูญหายไปจากความทรงจำของผู้คนในโลกยุคปัจจุบัน

ประเด็นหนึ่งที่ผู้เขียนมีความสนใจคือ ระบบศาสนา และความเชื่อเรื่อง “ผี” ซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ และที่ได้พบอย่างชัดเจนจากการทบทวนเนื้อหาผลงานขุววิจัยฯ คือ กลุ่มชาติพันธุ์ลาวโซ่ง ซึ่งในเอกสารงานสังเคราะห์นี้ ผู้เขียนขอเรียกตามกลุ่มขุววิจัยว่า “ไทยทรงดำ” และกลุ่มชาติพันธุ์มอญในเขตพื้นที่ภาคกลางและภาคกลางด้านตะวันตก (อาทิ ราชบุรี กาญจนบุรี) ซึ่งจะสะท้อนให้เห็นถึงเรื่องราวและปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับผู้คนและสังคมในท้องถิ่นภาคกลาง ทั้งนี้เนื่องจากเรื่องราวเกี่ยวกับศาสนาและความเชื่อ ถือเป็นหัวใจสำคัญที่มีความเกี่ยวข้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์ เมื่อบริบททางสังคมเปลี่ยนไป บทบาทหน้าที่ของศาสนาและความเชื่อย่อมมีการเปลี่ยนแปลง ปรับปรุง ถูกตัดทอนหรือถือกำเนิดขึ้นใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับวิถีการดำรงชีวิตของผู้คนและสังคม นอกจากนั้นศาสนาและความเชื่อของกลุ่มต่างๆ ยังสามารถทำหน้าที่ในการธำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของกลุ่มตนเองได้อีกด้วย

จากการศึกษาข้อมูลผลงานขุววิจัยฯ ภาคกลาง 114 เรื่อง ผู้เขียนคัดเลือกเฉพาะรายงานวิจัยที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับหัวข้อที่จะทำการสังเคราะห์ ประกอบด้วย 12 เรื่อง ได้แก่

1. ย้อนรอยชีวิตชาวไทยทรงดำ (โรงเรียนพรหมานุสรณ์ จังหวัดเพชรบุรี)
2. วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวลาวโซ่ง(ไทยทรงดำ)ใน ต.ดอนยายหอม อ.เมือง จ.นครปฐม (โรงเรียนศรีวิชัยวิทยา จังหวัดนครปฐม)

3. ตามรอยไทยทรงดำบ้านสวนแตง (โรงเรียนสวนแตงวิทยา จังหวัดสุพรรณบุรี)
4. “ไทยทรงดำ”ในชุมชนทุ่งหลวง (โรงเรียนวัดสันติการามวิทยา จังหวัดราชบุรี)
5. เครื่องแต่งกายที่มีอิทธิพลต่อประเพณี ความเชื่อและพิธีกรรมของชาวไทยทรงดำ ตำบลคอนคลัง จังหวัดราชบุรี)
6. การเปรียบเทียบพิธีเสนเรือนของชาวไทยทรงดำในอดีตและปัจจุบัน (โรงเรียนห้วยกระเจาพิทยาคม จังหวัดกาญจนบุรี)
7. พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงกับการดำรงอัตลักษณ์ของคนมอญ : กรณีศึกษาชุมชนบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี (โรงเรียนรัตนราษฎร์บำรุง จังหวัดราชบุรี)
8. สืบค้นประวัติศาสตร์ชุมชนมอญบ้านวังกะ (โรงเรียนวัดวังแก้วเวการาม จังหวัดกาญจนบุรี)
9. ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นชุมชนมอญวัดศรัทธาธรรม แห่งลุ่มน้ำแม่กลอง (โรงเรียนท้ายหาด จังหวัดสมุทรสงคราม)
10. เมียงมอญในอำเภอดำมะรง (โรงเรียนดำนมะรงวิทยา จังหวัดกาญจนบุรี)
11. ย้อนรอยประวัติศาสตร์บ้านโป่งประเพณีบวชพระเชื้อสายมอญชุมชนบ้านม่วง (โรงเรียนวัดบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี)
12. ประเพณีการบวช (แบบมอญ) ตำบลบัวปากท่า อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม (โรงเรียนบัวปากท่าวิทยา จังหวัดนครปฐม)

การสังเคราะห์ครั้งนี้ผู้เขียนได้ใช้วิธีการสังเคราะห์โดยเริ่มต้นจากทบทวนรายงานวิจัยของโครงการขุววิจัยท้องถิ่นประวัติศาสตร์พื้นที่ภาคกลาง เฉพาะเอกสารที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผี ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำและมอญ เพื่อให้ได้ข้อค้นพบอันเป็นสาระสำคัญจากรายงานแล้วจึงนำมากำหนดเป็นหัวข้อ “ผี” กับการธำรงอัตลักษณ์ของชาวไทยทรงดำและชาวมอญในเขตพื้นที่ภาคกลางและภาคตะวันตก โดยมีการตั้งคำถามในการสังเคราะห์งาน ดังนี้

1. ประวัติศาสตร์การอพยพของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำและกลุ่มชาติพันธุ์มอญมีเนื้อหาเป็นอย่างไร
2. “ผี” ในความหมายของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำและกลุ่มชาติพันธุ์มอญในแต่ละพื้นที่มีเนื้อหาเป็นอย่างไร
3. ปัจจัยใดที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงสถานภาพของผี และปัจจุบันผีมีการธำรงรักษาอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไว้ได้อย่างไร

เมื่อทบทวนผลงานขุววิจัยฯ จนได้ข้อมูลดังนี้แล้ว จึงอธิบายและนำเสนอด้วยวิธีการพรรณนาเชิงสังเคราะห์

ในการนี้ ผู้เขียนขออนุญาตสังเคราะห์นี้ให้เป็นเพียงการตั้งคำถามจากการศึกษาข้อมูลผลงานของโครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ภาคกลาง ที่มีข้อมูลและเรื่องราวที่มีความเกี่ยวข้องกับศาสนาและความเชื่อ เพื่อจะนำเสนอให้เห็นว่าผลงานต่างๆ ที่ผู้เขียนได้หยิบยกขึ้นมาเป็นตัวอย่างเหล่านี้ได้สะท้อนให้เห็นปรากฏการณ์อะไรบ้าง มีความเกี่ยวข้องกับวิถีการดำเนินชีวิตกระบวนการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นและส่งผลไปในหลากหลายด้านของชีวิตผู้คนและสังคมในเขตพื้นที่ภาคกลางภายใต้กรอบการมองผ่านมุมมองเรื่อง “ผี” ดังนั้นคำตอบที่ได้ในการเขียนสังเคราะห์ผลงานยววิจัยฯ ครั้งนี้ จึงเป็นเพียงข้อมูลเบื้องต้น ที่ผู้เขียนพยายามยกระดับการสังเคราะห์ภายใต้ข้อจำกัดของข้อมูลและเวลาโดยอิงกับแนวคิดและมุมมองจากนักวิชาการหลายท่านที่ได้เคยอธิบายในเรื่องเดียวกันนี้ มาใช้เป็นแนวทางในการเขียนสังเคราะห์

บทสังเคราะห์

1. ถิ่นฐานเดิมใน “ความทรงจำ”

ไทยทรงดำ

“ลาวโซ่งหรือไทยทรงดำ มีถิ่นฐานเดิมอยู่ที่เมืองแกลง แคว้นสิบสองจุไทย ในปัจจุบันคือ เมืองเดียนเบียนฟู อยู่ทางทิศเหนือของประเทศเวียดนาม” (โรงเรียนพรหมานุสรณ์ จ.เพชรบุรี)

“ชาวไทยทรงดำเดิมเรียกว่าไทยดำ มีถิ่นฐานดั้งเดิมอยู่ที่เมืองแกลงหรือเมืองแกลง เป็นเมืองใหญ่ของแคว้นสิบสองจุไทยซึ่งปัจจุบันคือ เมืองเดียนเบียนฟูทางตอนเหนือของประเทศเวียดนาม” (โรงเรียนสวนแตงวิทยา จ.สุพรรณบุรี)

“แคว้นสิบสองจุไท แถบเมืองแกลง(เดียนเบียนฟู) ตอนเหนือของประเทศเวียดนาม ติดต่อกับลาว แถบลุ่มแม่น้ำดำหรือแม่น้ำเท้” (โรงเรียนวัดสันติการามวิทยา จ.ราชบุรี)

“เมืองแกลงประเทศเวียดนาม และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวในสมัยกรุงธนบุรี” (โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาพัฒนาการดอนคลัง จ.ราชบุรี)

จากข้อมูลรายงานของยววิจัยฯ ภาคกลางพบว่า ถิ่นฐานเดิมในความทรงจำของชาวไทยทรงดำนั้น ปรากฏชื่อเมืองแกลงหรือเมืองแกลง ซึ่งเป็นหนึ่งในสิบสองเมืองสำคัญหรือสิบสองจุ ที่ชาวไทยทรงดำเคยอาศัยอยู่ในแคว้นสิบสองจุไท ปัจจุบันดินแดนแห่งนี้อยู่ในประเทศเวียดนามเหนือ แถบแม่น้ำดำและแม่น้ำแดง และบางส่วนของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

มอญ

“บรรพชนรุ่นแรกอพยพมาจากพม่า ในสมัยสมเด็จพระนเรศวร(พ.ศ.2133-2148) โดยติดตามพระมหาเถระคันทอง ซึ่งเป็นพระสงฆ์มอญ เข้ามาตั้งถิ่นฐานยังริมแม่น้ำแม่กลอง โดยใช้ชื่อหมู่บ้านเหมือนบ้านเดิมในเมืองมอญว่า “บ้านม่วง”(กวานเกริก)” (โรงเรียนท่ามะกาวิทยาคม จ.กาญจนบุรี)

“คนมอญเข้ามาตั้งถิ่นฐานที่บ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา” (โรงเรียนรัตนราษฎร์บำรุง จ.ราชบุรี)

เรื่องราวประวัติศาสตร์ในความทรงจำของชาวมอญที่ปรากฏในผลงานวิจัยฯ กล่าวเพียงแค่ชื่อประเทศพม่า ว่าเป็นที่อยู่ดั้งเดิมและอพยพเคลื่อนย้ายครั้งเข้ามาในประเทศไทยเมื่อสมัยกรุงศรีอยุธยา จากการศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมพบว่า ในอดีตชาวมอญเคยตั้งอาณาจักรของตนขึ้นทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำอิรวดีบริเวณประเทศพม่าตอนล่างในปัจจุบัน(มนธิรา ราโท,2552:2)

2.ประวัติศาสตร์การเคลื่อนย้ายถิ่นฐานเข้าสู่ประเทศไทย

ไทยทรงดำ

จากข้อมูลระบุว่าชาวไทยทรงดำอพยพเข้ามาสู่ประเทศไทย จำนวน 3-5 ครั้ง โดยเนื้อหาทางประวัติศาสตร์ส่วนนี้จะเชื่อมโยงกับเรื่องราวประวัติศาสตร์ฉบับแห่งชาติ ที่มีความเกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์และเจ้านายชั้นสูง ตั้งแต่สมัยแผ่นดินพระเจ้ากรุงธนบุรีถึงสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ประมาณปีพุทธศักราช 2381

“การอพยพเข้ามาในประเทศไทยของชาวไทยทรงดำ เข้ามา 3 ยุคด้วยกัน ยุคแรกในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี ถูกกวาดต้อนให้ไปอยู่ที่เมืองเพชรบุรี ยุคที่ 2 ย้ายเข้ามาในสมัยรัชกาลที่ 1 (พ.ศ.2334) เจ้าเมืองเวียงจันทร์นำมาถวายรัชกาลที่ 1 ยุคที่ 3 ย้ายเข้ามาในสมัยรัชกาลที่ 3” (โรงเรียนพรหมานุสรณ์ จ.เพชรบุรี)

“อพยพลงมา 5 ครั้งด้วยกัน ครั้งที่ 1.เมื่อ พ.ศ.2322 สมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ทรงโปรดให้เจ้าพระยามหากษัตริย์และเจ้าพระยาสุรสีห์ยกทัพเข้าไปตีเมืองเวียงจันทร์ และได้พาพลเมืองชาวไทยทรงดำมาพร้อมกับครอบครัวลาวเวียงลงมาถึงกรุงธนบุรี และโปรดให้ไทยทรงดำไปอยู่ในจังหวัดเพชรบุรี ลาวเวียงให้ไปอยู่เมืองสระบุรีบ้าง ราชบุรีบ้าง ตามหัวเมืองตะวันตกบ้าง

และเมืองจันทบุรี ซึ่งได้สืบทอดเชื้อสายมาจนทุกวันนี้” ครั้งที่ 2. พ.ศ.2335 ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ 1 เมืองแกลง เมืองพวน แจ้งข้อต่อเวียงจันทน์ เจ้าเมืองจันทน์จึงยกทัพไปตีเมืองแกลง เมืองพวน ได้พาไทยทรงดำและลาวพวนมากรุงเทพฯ และทรงโปรดให้ไทยทรงดำไปอยู่ที่เพชรบุรี ส่วนลาวพวนไปอยู่ที่กรุงเทพฯ ครั้งที่ 3. พ.ศ.2378 สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 เจ้าพระยาธรรมมาเป็นแม่ทัพคุมพลไปตั้งอยู่เมืองหลวงพระบาง แล้วแต่งตั้งให้เจ้าอุปราชเจ้าสัญญาไชย บุตรเจ้าอุปราชนาทีกี 7 เจ้าแก่นคำบุตรเจ้าหอหน้าอภัยที่ 2 เจ้าคำปาน บุตรเจ้ามั่งที่ 1 ท้าวพระยาคุมกองทัพไปตีเมืองแกลง และได้พาไทยทรงดำลาวพวนมาที่กรุงเทพฯ ครั้งที่ 4. พ.ศ.2379 เจ้าอุปราช เจ้าราชวงศ์แต่งตั้งให้ท้าวพระยา คุมกองทัพไปพาผู้ไทคำลงมากรุงเทพฯ ครั้งหนึ่งโดยพระศรีมหานามเป็นผู้พา มา ครั้งที่ 5. พ.ศ.2381 เจ้าราชวงศ์มีความวิวาทกันจึงได้ลงมากรุงเทพฯ พร้อมกับนำครอบครัวไทยทรงดำมากรุงเทพฯ อีกครั้งหนึ่ง” (โรงเรียนวัดสันติการามวิทยา จ.ราชบุรี)

มูลเหตุแห่งการอพยพเคลื่อนย้ายถิ่นฐานเข้าสู่ประเทศไทยของชาวไทยทรงดำนั้น แบ่งออกเป็น

1. หลีกหนีสงครามจากการปะทะกันของอาณาจักรใกล้เคียงคือจีนและญวน (เวียตนาม) เข้ามาอยู่ในประเทศไทยด้วยความสมัครใจ

“เวลาจีนยกกองทัพไปปราบญวนก็ต้องผ่านดินแดนสิบสองจุไทย เวลาญวนไปรบกับจีนก็ต้องผ่านหรือปะทะกันบริเวณนี้ ไทยดำผู้เป็นเจ้าของถิ่นก็ต้องพลอยเดือดร้อนไปกับเขาด้วย” (โรงเรียนสวนแตงวิทยา จ.สุพรรณบุรี)

2. ถูกกวาดต้อนเข้ามาในฐานะเป็นพลเมืองแรงงานภายใต้การปกครองของประเทศไทย

“อพยพมาจากเวียตนามตอนเหนืออีกที่ถูกกวาดต้อนมาเพื่อเป็นแรงงานในการสร้างเขาวังในเพชรบุรี”(โรงเรียนศรีวิชัยวิทยา จ.นครปฐม)

“สิบสองจุไทยต้องตกอยู่ภายใต้การปกครองของเวียตนาม และอาณาจักรหลวงพระบาง จนกระทั่งหลวงพระบางตกเป็นเมืองประเทศราชของสยาม แล้วสิบสองจุไทจึงตกเป็นเมืองในอารักขาของสยาม และนี่คือสาเหตุที่บรรพบุรุษของเผ่าไทยทรงดำหรือไทดำอพยพเข้ามาเป็นพลเมืองของประเทศสยามนับตั้งแต่รัชสมัยของพระเจ้ากรุงธนบุรี” (โรงเรียนสวนแตงวิทยา จ.สุพรรณบุรี)

“ชาวไททรงดำได้เข้ามาหากินในเขตแดนจีนก็มี ในดินแดนญวนก็มีและในดินแดนลาวก็มี ทำให้ไททรงดำต้องส่งเครื่องบรรณาการให้ทั้งสามฝ่าย จนได้ชื่อว่า “เมืองสามฝ่ายฟ้า” พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของไทย ทรงเห็นว่าพี่น้องชาวไทยเราได้รับความลำบากมีความทุกข์ยากเป็นอย่างมาก ทรงห่วงใย ฉะนั้นเมื่อทรงแต่งตั้งกองทัพนั้ไปปราบยุคเข็ญครั้งใดก็โปรดให้พาครอบครัวไทดำลงมาด้วยทุกครั้ง” (โรงเรียนวัดสันติการามวิทยา จ.ราชบุรี)

3.เจ้าผู้ครองนครภายใต้การปกครองของประเทศไทยนำมาให้เจ้านายไทย

“เจ้าเมืองเวียงจันทร์นำมาถวายรัชกาลที่ 1 ยุคที่ 3 ย้ายเข้ามาในสมัยรัชกาลที่ 3” (โรงเรียนพรหมานุสรณ์ จ.เพชรบุรี)

มอญ

เนื้อหาประวัติศาสตร์การอพยพเคลื่อนย้ายครัวเข้าสู่ประเทศไทยของชาวมอญไม่ได้ระบุชัดเจนว่ามีการอพยพเข้ามาประเทศไทยจำนวนกี่ครั้ง แต่จากข้อมูลในเอกสารรายงานของยูววิจัยฯ นำเสนอให้มูลเหตุของการอพยพเคลื่อนย้ายครัวของชาวมอญเข้าสู่ประเทศไทยอย่างชัดเจนได้แก่ 1.การอพยพเข้ามาเองด้วยความสมัครใจเพราะมีดินแดนติดกัน ทั้งนี้เนื่องจากสภาพภูมิศาสตร์ของอาณาจักรมอญในขณะนั้นตั้งอยู่ในพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ทั้งที่เหมาะสมกับการทำเกษตรกรรมและการเป็นอาณาจักรที่มีชายฝั่งทะเล จึงทำให้เกิดการรุกรานจากอาณาจักรพม่าอย่างต่อเนื่อง บ้านเมืองตกอยู่ภายใต้ภาวะสงครามโดยตลอด จนกระทั่งอาณาจักรมอญต้องอยู่ภายใต้การปกครองของอาณาจักรพม่า เนื้อหาในประวัติศาสตร์นำเสนอว่า ครัวมอญที่ถูกปกครองด้วยพมานั้ได้รับความยากลำบาก ถูกกดขี่ข่มเหง ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ครัวมอญพากันอพยพเข้าสู่ประเทศไทยหลายต่อหลายครั้ง ตั้งแต่สมัยรัชกาลพระมหาธรรมราชา แผ่นดินอยุธยา เรื่อยมาจนถึงรัชสมัยของพระเจ้ากรุงธนบุรี และสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น มอญในที่นี้จึงมีฐานะเป็นผู้ลี้ภัย และ 2.การอพยพเข้ามาโดยการกวาดต้อนมาเป็นกำลังเสริมในการทำสงครามระหว่างอาณาจักรพม่าและไทย เนื่องจากอาณาจักรมอญในขณะนั้นเป็นอาณาจักรที่อยู่ตรงกลางระหว่างพม่าและไทย ดังนั้นเมื่อมีการทำสงครามกันขึ้น ครัวมอญจึงถูกเกณฑ์แรงงานจากทั้งสองอาณาจักรอยู่ตลอดเวลา (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ,2551:24)

“บรรพชนรุ่นแรกอพยพมาจากพม่า ในสมัยสมเด็จพระนเรศวร(พ.ศ.2133-2148) โดยติดตามพระมหาเถระคันฉ่อง ซึ่งเป็นพระสงฆ์มอญ เข้ามาตั้งถิ่นฐานยังริมแม่น้ำแม่กลอง โดยใช้ชื่อ

หมู่บ้านเหมือนบ้านเดิมในเมืองมอญว่า “บ้านม่วง”(กวานกริก)” (โรงเรียนท่ามะกาวิทยาคม จ.กาญจนบุรี)

“สมัยรัชกาลที่ 1 ชาวมอญเหล่านี้รวมตัวกันเรียก “รามัญ 7 เมือง” อันเป็นชาวมอญซึ่งมีบรรพบุรุษเป็นแม่ทัพนายกองมอญ อพยพมาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร ตั้งแต่ปลายแผ่นดินกรุงศรีอยุธยา จนถึงสมัยรัชกาลที่ 2 จึงได้รับพระมหากรุณาธิคุณ โปรดเกล้าฯ ให้มอญตามหัวเมืองทั้งเจ็ดมีที่ทำกินเพิ่มเติม ชาวมอญจึงล่องมาตามลำน้ำแคว ถึงเขตอำเภอโพธาราม-บ้านโป่ง”

“สาเหตุที่คนมอญอพยพเข้ามาในประเทศไทยก็คือ ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่มีพรมแดนติดกับพม่า จึงทำให้ชาวมอญอพยพเข้ามาได้ง่าย และตั้งถิ่นฐานอยู่ในหลายจังหวัด และหนึ่งในนั้นคือ จังหวัดสมุทรสงคราม”

“จุดยุทธศาสตร์ระหว่างไทยกับพม่าซึ่งเป็นศัตรูกันทำให้ชาวมอญพากันอพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่งในประเทศไทย ด้วยเห็นว่าเป็นดินแดนแห่งเสรีภาพ และกษัตริย์ไทยเต็มพระทัยในการต้อนรับทุกโอกาส มอญเองก็มีความคุ้นเคยในเส้นทางเข้าสู่ประเทศไทยเพราะเคยถูกพม่าเกณฑ์เข้ามารบกับไทยบ่อยๆ ยิ่งไปกว่านั้นสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสังคมของไทยยังคล้ายคลึงกับมอญ คือมีลักษณะภูมิประเทศและอากาศแบบเดียวกันประชากรมีอาชีพทำเกษตรกรรม มีความเป็นอยู่และอาหารการกินคล้ายกัน และที่สำคัญคือ นับถือศาสนาเดียวกันคือ ศาสนาพุทธ ทำให้มอญเลือกที่จะอพยพเข้าสู่ประเทศไทย เมื่อต้องการหาที่พึ่งใหม่เพราะเมื่อเข้ามาแล้วสามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคมใหม่ได้ง่าย” (โรงเรียนท้ายหาด จ.สมุทรสงคราม)

“สังขละบุรีหรือเมืองท่าขนุนมีฐานะเป็นหัวเมืองหน้าด่านเมืองหนึ่งในบรรดาเจ็ดหัวเมืองของรามัญที่ขึ้นอยู่กับเมืองตะวันตก เมืองหน้าด่านในแถบนี้มีช่องทางติดต่อกับพม่าทางด้านเจดีย์สามองค์ ชาวมอญมักอพยพหนีการกดขี่ของพม่าเข้ามาสู่แดนไทยเป็นประจำ” (โรงเรียนวัดวังแก้วเวการาม จ.กาญจนบุรี)

ข้อมูลจากโรงเรียนวัดวังแก้วเวการาม จ.กาญจนบุรี ได้นำเสนอประเด็นการอพยพเคลื่อนย้ายครัวมอญเข้าสู่ประเทศไทยโดยอิงกับสภาพทางสังคมและวัฒนธรรมและสภาพทางภูมิศาสตร์ของทั้งสองอาณาจักรที่มีความคล้ายคลึงกัน แบ่งออกเป็น 5 มุลเหตุ ได้แก่

1.การที่มีชายแดนติดต่อกันและการที่เคยมีการเดินทางเข้าออกไปมาหาสู่หรือทำมาหากินตามบริเวณพื้นที่ติดต่อกันมาแต่เก่าก่อน โดยที่ไม่ต้องคำนึงถึงเส้นเขตแดนที่อยู่ในแผนที่

อพยพเปลี่ยนถิ่นฐานเดิมสู่พื้นที่ใหม่ เหตุผลหลักเนื่องจากถิ่นฐานเดิมมีความแห้งแล้ง ขาดความอุดมสมบูรณ์ ไม่เหมาะกับการทำการเกษตรซึ่งเป็นวิถีชีวิตหลักของผู้คนในอดีต

“ไทยทรงดำพื้นที่นี้ดั้งเดิมอยู่ที่เพชรบุรี แล้วอพยพมาอยู่ที่นครปฐม” (โรงเรียนศรีวิชัยวิทยา จ.นครปฐม)

“แม่ของผมมีเชื้อสายไทยทรงดำอย่างเต็มเปี่ยม คุณตาเป็นชาวไทยทรงดำที่อพยพมาจากอำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี คุณยายเป็นไทยทรงดำที่อพยพมาจาก ตำบลบ้านคอน อำเภออุททอง จังหวัดสุพรรณบุรี มาตั้งถิ่นฐานทำมาหากินที่หมู่บ้านห้วยยาง อำเภอพนมทวนปัจจุบันแยกออกมาเป็นอำเภอห้วยกระเจา จังหวัดกาญจนบุรี” (โรงเรียนห้วยกระเจาพิทยาคม จ.กาญจนบุรี)

“อพยพมาจากเพชรบุรี เมื่อ พ.ศ.2501 หนีความแห้งแล้ง ความยากลำบาก” (โรงเรียนวัดสันติการามวิทยา จ.ราชบุรี)

“ชาวมอญอาวุโสเล่าว่าบรรพบุรุษของชาวมอญในอำเภอท่ามะกาเริ่มแรกอพยพมาจากชุมชนมอญบ้านม่วงและชุมชนมอญนครชุมน์ จังหวัดราชบุรี กว่า 200 ปี” (โรงเรียนท่ามะกาพิทยาคม จ.กาญจนบุรี)

4.วิถีชีวิตความเป็นอยู่

ชาวไทยทรงดำที่ได้อพยพเคลื่อนย้ายครัวเข้าสู่ประเทศไทย ถูกจัดให้อยู่ในสถานภาพของไพร่คือกลายเป็นประชาชนส่วนหนึ่งภายใต้การปกครองของอาณาจักรไทย ดังนั้นกฎระเบียบข้อบังคับต่างๆ ที่ชาวไทยปฏิบัติ ชาวไทยทรงดำจึงต้องปฏิบัติตามด้วยเช่นกัน อาทิ การเสียภาษีส่งส่วย การเกณฑ์ทหาร ฯลฯ นอกจากนั้น เนื่องจากชาวไทยทรงดำมีประวัติศาสตร์ของความเป็นชนชาติอื่นมาก่อน เมื่ออาณาจักรไทยมีเหตุการณ์สำคัญหรือต้องการความช่วยเหลืออย่างเร่งด่วน ชาวไทยทรงดำและชาวลาวกลุ่มอื่นๆ จึงถูกเกณฑ์เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ อยู่บ่อยครั้ง เช่น การขุดลอกคูคลอง การขุดคลอง การบูรณะศาสนสถาน และการทำศึกสงคราม เป็นต้น

ด้านการปกครองในช่วงแรกเริ่มที่ชาวไทยทรงดำเข้ามาอยู่ในประเทศไทยนั้น เจ้านายฝ่ายไทยจัดให้กลุ่มชาวไทยทรงดำที่กระจัดกระจายอยู่ตามพื้นที่ต่างๆ ในเขตหัวเมืองชั้นในมีการบริหารจัดการปกครองกันเอง โดยยึดหลักอย่างเช่นที่เคยปฏิบัติกันมาเมื่ออยู่ในอาณาจักรเดิม แต่จะมีเจ้านายจากฝ่ายไทยดูแลอยู่อีกชั้นหนึ่ง แต่สถานภาพของชาวลาวกลุ่มต่างๆ รวมทั้งชาวไทยทรงดำที่อยู่ในประเทศไทยในอดีต มักจะถูกมองในด้านลบ เนื่องจากเคยมีการทำสงครามระหว่างอาณาจักรลาวกับไทยในสมัยแผ่นดินพระเจ้ากรุงธนบุรีและในสมัยรัชกาล 3

สำหรับชาวมอญที่เข้ามาอยู่ในประเทศไทยจะมีสถานภาพเดียวกับพลเมืองชาวไทยทุกประการ โดยทางการไทยมีนโยบายให้ชาวมอญปกครองดูแลกันเอง โดยให้มีการจัดตั้งหัวหน้าหมู่บ้านและผู้ปกครองฝ่ายไทยจะประสานงานกับหัวหน้าหมู่บ้านแทนการปกครองโดยตรง

ดังนั้น จากการที่ราชการไทยจัดการให้กลุ่มชาวไทยทรงดำและชาวมอญมีการปกครองดูแลตนเอง จึงทำให้มีอิสระเสรีในการดำเนินวิถีชีวิต ดำรงรักษาอัตลักษณ์เดิมที่เคยมีเคยเป็นจากถิ่นฐานเดิม และสามารถผลิตซ้ำอย่างต่อเนื่องบนดินแดนใหม่ ส่งผลให้อัตลักษณ์เดิมยังคงมีอำนาจในการแสดงความแตกต่างระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำ/มอญกับความเป็นไทย และอัตลักษณ์เดิมเหล่านั้นยังคงมีบทบาทและทำหน้าที่ในการยึดเหนี่ยวความเป็นหนึ่งเดียวของกลุ่มตนเองได้เป็นอย่างดีมาโดยตลอดถึงปัจจุบัน เพื่อให้รู้ว่าตนเองเป็นใคร ไม่ว่าจะเป็น ภาษา เครื่องแต่งกาย อาหาร ศิลปวัฒนธรรม และสิ่งสำคัญคือประเพณีความเชื่อ ในที่นี้คือ “ผี” ที่ผู้เขียนนอกจากจะเห็นความสำคัญกับหน้าที่ในการยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้คนในกลุ่มชาติพันธุ์แล้วนั้น ผียังถือเป็นเครื่องมือในการสร้างอัตลักษณ์อันโดดเด่นของชาวไทยทรงดำและชาวมอญที่ผู้คนทั้งสองกลุ่มชาติพันธุ์ยังคงยึดถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัดสืบเนื่องมาโดยตลอด ผ่านสัญลักษณ์ที่สำคัญคือประเพณีและพิธีกรรมที่เราพบได้ตามท้องถิ่นต่างๆ ในปัจจุบัน

5. ประเพณีศาสนาและความเชื่อ

ชาวไทยทรงดำและชาวมอญมีความเชื่อเรื่องผี แต่เป็นผีที่มีลักษณะแตกต่างกันทั้งที่มา ตำนาน ประเภท การประกอบพิธีกรรม และรายละเอียดปลีกย่อยต่างๆ อันเป็นอัตลักษณ์เฉพาะของกลุ่ม

5.1 ตำนานผี

ไทยทรงดำ

“ผีแถนหรือผีฟ้า เชื่อว่าอยู่บนฟ้า ซึ่งสามารถคลบันดาลให้ความเป็นไปแก่มนุษย์ทั้งด้านดีและด้านร้าย จึงต้องปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามประสงค์ของแถนเพื่อให้แถนหรือผีฟ้ามีความเมตตาและบันดาลให้เกิดความสุขแก่ตนได้” (โรงเรียนสวนแตงวิทยา จ.สุพรรณบุรี)

“ชาวไทยทรงดำนับถือและเชื่อถือในเรื่องไสยศาสตร์อำนาจลึกลับที่ไม่สามารถพิสูจน์ได้ มีการนับถือผีฟ้า เป็นเทพเจ้าอันสูงสุดของชีวิต แถน คือ ผู้สร้างโลกและผู้ที่กำหนดทุกสิ่งทุกอย่างที่ปรากฏในโลก แม้แต่รูปร่างหน้าตาและพฤติกรรมต่างๆ ของมนุษย์และชาวไทยทรงดำยังนับถือผีบรรพบุรุษหรือผีประจำเรือนที่อยู่ร่วมกันได้” (โรงเรียนวัดสันติการามวิทยา จ.ราชบุรี)

ผีเถนหรือผีฟ้าถือเป็นผีสูงสุดที่ชาวไทยทรงดำและกลุ่มชาติพันธุ์ลาวอีกหลายกลุ่มให้ความสำคัญอย่างมาก ชาวไทยทรงดำเชื่อว่าผีเถนหรือผีฟ้าเป็นเทวดาอยู่บนสวรรค์ มีอำนาจสามารถคลั่งบันดาลให้เกิดปรากฏการณ์ทั้งดีและร้ายต่างๆ นานาต่อคน สัตว์และพืช ดังนั้นจะพบว่าเมื่อมีเหตุผิดปกติเกิดขึ้นภายในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นเกิดอาการเจ็บป่วย ฝนฟ้าไม่ตกต้องตามฤดูกาล หรือเกิดสิ่งผิดปกติต่างๆ ขึ้น ชาวไทยทรงดำจะมีการประกอบพิธีกรรมเช่นสรวงบูชาต่อผีเถนหรือผีฟ้า เพื่อบันดาลความเป็นปกติสุขกลับคืนมาสู่ตนและชุมชน

มอญ

จากข้อมูลรายงานการศึกษาพบว่า ด่านานผิของชาวมอญมีความเชื่อมโยงกับศาสนาพุทธ ดังนั้นจึงทำให้เห็นว่าความเชื่อเรื่องผิของชาวมอญนั้นได้รับอิทธิพลจากศาสนาพุทธเข้ามาผสมผสานทำให้เกิดความเป็นหนึ่งเดียวกันระหว่างความเชื่อดั้งเดิมเรื่องผีและการประสานกับความเชื่อใหม่ของศาสนาพุทธ ที่แพร่กระจายเข้ามาในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในภายหลัง แต่ก็สามารถผสมผสานกลมกลืนกันได้อย่างลงตัวและสามารถทำหน้าที่ขับเคลื่อนระบบความเชื่อวิถีการดำเนินชีวิตของชาวมอญได้ดั้งเดิม

“ในสมัยพุทธกาล ยังมีครอบครัวหนึ่ง เมื่อบิดาสิ้นชีวิตแล้วยังเหลือมารดาและบุตรชายคนหนึ่ง บุตรของนางเป็นคนขยันหมั่นเพียรช่วยเหลือกิจการงานทุกอย่างทั้งที่นาและที่บ้าน วันหนึ่งมารดาได้ไปสู้อหึงสาวคนหนึ่งมาเป็นภรรยา แต่หญิงคนนั้นเป็นหมันไม่สามารถจะมีบุตรสืบตระกูลได้ มารดาจึงได้ปรารภกับลูกชายว่า จะนำหญิงสาวคนอื่นมาเป็นภรรยาของเขาอีก หญิงหมันได้ยินคำสนทนาของสองแม่ลูกเช่นนั้น จึงคิดว่าถ้าแม่สามีไปสู้อหึงสาวคนอื่นมาให้แก่สามีนางจริง ภรรยาใหม่จักเบียดเบียนเราและใช้เราอย่างทาส เราจะทำอย่างไรดี เราจะได้จัดการหาหญิงสาวมาเป็นภรรยาของเราด้วยตัวเราเองดีกว่า จึงได้ไปยังตระกูลหนึ่งชี้แจงเรื่องราวให้ทราบและได้สู้อหึงสาวคนหนึ่งมาให้สามี เพื่อหวังให้สามีและภรรยาใหม่มีบุตรสืบตระกูลต่อไป

ต่อมาภรรยาใหม่ตั้งครรภ์ หญิงหมันจึงเอายาผสมอาหารให้เธอกินเพื่อให้ทารกในครรภ์แท้ง เมื่อเธอตั้งครรภ์ครั้งที่สอง ก็ทำเช่นเดียวกัน พอครั้งที่สามครรภ์แก่มาก หญิงหมันจึงได้เอายาผสมให้กิน ครรภ์ไม่อาจแท้ง ทารกนอนขวางท้อง เธอได้รับทุกขเวทนาอย่างหนัก จนกระทั่งได้เสียชีวิตในเวลาต่อมา ก่อนสิ้นชีวิตได้ตั้งความปรารถนาไว้ว่า เราลูกหญิงหมันทำลายทารกถึงสามครั้ง เมื่อตายไปแล้วขอให้ไปเกิดเป็นยักษ์นิ เพื่อจะได้เคี้ยวกินทารกของมันบ้าง เมื่อเธอตายแล้วได้ไปเกิดเป็นแมวในเรือนของหญิงหมันนั้น

ฝ่ายหญิงหมั้นถูกสามีจับได้ว่าเป็นคนทำชั่วดังกล่าว จึงถูกฆ่าตามตตามกันไปและได้ไปเกิดเป็นแม่ไก่ในเรือนนั้นเช่นกัน เมื่อแม่ไก่ตกลูกฟองไข่ แม่แมวก็กินฟองไข่หมด แม่ไก่ตกลูกฟองครั้งที่สอง ครั้งที่สาม แม่แมวก็กินจนหมดทุกครั้ง แม่ไก่เจ็บแค้นใจ จึงตั้งความปรารถนาว่า แม่แมวกินฟองไข่ของเราถึงสามครั้งแล้ว เมื่อเราตายไปขอให้ได้เกิดเป็นแม่เสือเหลืองเถิด เพื่อจะได้กินลูกของมัน เมื่อแม่ไก่ตายไปก็ได้เกิดเป็นแม่เสือเหลืองสมความตั้งใจ ฝ่ายแม่แมวได้ตายไปเกิดเป็นแม่เนื้อ พอแม่เนื้อตกลูก แม่เสือเหลืองก็มากินลูกของแม่เนื้อถึงสามครั้ง แม่เนื้อตายไปเกิดเป็นยักษ์ณี ฝ่ายแม่เสือเหลืองตายไปเกิดเป็นหญิงสาวตระกูลหนึ่งในเมืองสาวัตถี เมื่อหญิงสาวแต่งงานแล้วก็ได้ไปอยู่บ้านของสามี เธอคลอดลูกคนหนึ่ง ยักษ์ณีก็ได้มาจับลูกของเธอกิน คนที่สองก็ถูกกินอีกเช่นกัน พอตั้งครุภในครั้งที่สาม นางได้พูดกับสามีว่าจะกลับไปคลอดลูกที่บ้านเกิด เพราะถ้าคลอดลูกที่นี่จะต้องถูกยักษ์ณีจับกินอีกแน่ ฝ่ายยักษ์ณีหลังจากกลังจากเวรส่งน้ำให้ท้าวเวสสุวรรณ จึงรีบกลับมาเพื่อจะจับลูกของเธออีก เมื่อไม่พบจึงถามชาวบ้าน ได้ทราบว่าเขากลับไปคลอดลูกที่บ้านเกิด จึงได้ผูกเวรอย่างไม่ลดละ พลังคิดว่าไม่ว่ามันจะไปที่ไหนๆ จะไม่พ้นจากเงื้อมมือของเราไปได้ จึงได้วิ่งตรงไปยังบ้านของเธอในทันที ขณะนั้นเธอกำลังให้ลูกดื่มนมอยู่ พอเห็นนางยักษ์ณีก็จำได้จึงอุ้มลูกวิ่งมุ่งเข้าไปภายในพระวิหาร

ขณะนั้น พระพุทธเจ้ากำลังแสดงธรรมอยู่ในทางกลางพุทธบริษัท เธอได้วางลูกลงใกล้พระบาทของพระองค์ พร้อมกับทูลว่า หม่อมฉันขอถวายบุตรคนนี้แด่พระพุทธองค์ ขอได้โปรดช่วยชีวิตแก่บุตรของหม่อมฉันด้วยเถิด ยักษ์ณีไม่อาจวิ่งเข้าไปในพระวิหารได้ เพราะศุมนเทพผู้สิงอยู่ที่ซุ้มประตูไม่อนุญาตให้เข้าไป พระพุทธองค์จึงตรัสสั่งให้พระอานนท์ไปเรียกเข้ามา หญิงสาวร้องไห้เพราะกลัว พระพุทธองค์ตรัสถามใจเธอว่า เธออย่าร้องไห้เลยยักษ์ณีจึงมาเถิด แล้วตรัสต่อไปอีกว่า ถ้าพวกเจ้าไม่มาสู่สำนักของพระพุทธเจ้าผู้เช่นกันกับเราแล้ว เรายังคงอยู่ตลอดไปชั่วกัลป์เหมือนเราของงูกับพังพอน ของหมึกกับไม้ส่ครือและเราของกากับนกเค้า เพราะเหตุไรพวกเจ้าถึงได้จองเวรแก่กันและกันเล่า เพราะเวรย่อมระงับด้วยการไม่จองเวร แต่เราหาระงับด้วยการจองเวรไม่ ดังนี้เมื่อยักษ์ณีได้ฟังพระพุทธเจ้าดำรัสดังกล่าวแล้วก็ตั้งใจในโศคาปัดคิดผลไม่คิดจะกินบุตรของเธออีก กงคองเวรตั้งแต่บัดนั้นมา

พระพุทธองค์ได้ตรัสสั่งให้หญิงสาวพายักษ์ณีไปสู่เรือนของสามีและภรรยา ให้บำรุงเลี้ยงด้วยข้าวต้มข้าวสวยอย่างดี เธอได้ปฏิบัติเช่นนั้น เมื่อยักษ์ณีได้รับการเอาใจใส่อย่างดีจึงระลึกถึงอุปการคุณความดีงาม เธอจึงคิดหาหนทางตอบแทนคุณโดยบอกให้ทราบในแต่ละปีว่า ปีนี้ฝนดีจึงปลูกข้าวกล้าในที่ดอน ปีนี้ฝนแล้งจึงปลูกข้าวกล้าในที่ลุ่ม เป็นต้น ข้าวกล้าของคนอื่นเสียหายเพราะน้ำมากไปบ้างน้ำน้อยไปบ้าง ส่วนของเธอไม่เสียหาย ได้ผลสมบูรณ์เต็มที่ ชาวบ้านจึงถามถึงสาเหตุว่าทำไมเธอจึงทำนาได้ผลดียิ่ง เธอได้ชี้แจงว่า ยักษ์ณีบอกให้ทำนาในที่ลุ่มหรือที่ดอนเพราะรู้ว่าจะมี

ฝนแล้งหรือฝนดี ถ้าพวกท่านนำโกชนะมีข้าวต้มข้าวสวยอย่างดีไปให้แล้ว เขาคงโปรดปรานระลึกถึงอุปการคุณของพวกท่านและบอกถึงเรื่องฝนฟ้าให้และจะคุ้มครองดูแลการทำงานของพวกท่านด้วยเช่นกัน

ตั้งแต่นั้นมาชาวเมืองทั้งหลายก็ได้พากันทำสักการะด้วยการนำข้าวต้มข้าวสวยสิ่งของต่างๆ ไปให้แก่อยักษ์ณี เมื่อนางได้รับการเคารพนับถือ ได้รับการเอาใจใส่อย่างดีจากชาวเมือง จึงบอกเรื่องฝนให้ชาวเมืองทราบในแต่ละปี ชาวเมืองทำนาได้ผลดียิ่ง ดังนั้นยักษ์ณีจึงมีลาภสักการะและมีคนเคารพนับถือมาก”(โรงเรียนท่ามะกาวิทยาคม จ.กาญจนบุรี, โรงเรียนบัวปากท่าวิทยา จ.นครปฐม)

อีกตำนานหนึ่งที่มีลักษณะโครงเรื่องคล้ายคลึงกันคือการผูกเรื่องให้เชื่อมโยงกันระหว่างพระพุทธศาสนากับความเชื่อเรื่องผีของชาวมอญจากโรงเรียนวัดวังแก้วเวการาม จ.กาญจนบุรี นำเสนอว่า “ในสมัยพระพุทธเจ้าองค์ที่สอง มีสามีภรรยาคนหนึ่งมีอาชีพทำไร่ อาศัยอยู่ในกระท่อมชายป่า ต่อมาภรรยาชาวนาให้กำเนิดลูก แต่ลูกสองคนแรกที่แม่ทิ้งให้นอนอยู่ในเปลตามลำพังภายในกระท่อมเพื่อออกไปช่วยสามีทำไร่ ลูกนางยักษ์/ผีจับไปกิน เมื่อมีลูกคนที่สามแม่ก็เกรงว่าประวัติศาสตร์จะซ้ำรอยจึงคอยเฝ้าลูกไว้แบบไม่ให้คลาดสายตา แต่นางยักษ์/ผีก็ใช้ความพยายามอย่างไม่ลดละ ผู้เป็นแม่จึงอุ้มลูกหนียักษ์/ผีให้มาอยู่ใกล้ๆ กับพระพุทธเจ้า แล้วทรงตรัสถามนางยักษ์/ผีเหตุใดจึงมากินเด็กเหล่านี้ นางยักษ์/ผีตอบว่า ถ้าไม่จับเด็กกินตนก็ไม่มีอะไรกินและจะอดตาย พระพุทธองค์ทรงเทศสั่งสอนยักษ์/ผีตนนี้ ให้ระงับการจองเวรต่อกันเสีย ต่อไปนี้ให้ยักษ์/ผีกินแต่เฉพาะสิ่งที่มนุษย์นำมาให้กินเท่านั้น หรือเมื่อยักษ์/ผีหิวมนุษย์ก็จะให้การเลี้ยงดูไม่ให้อดอยาก อีกทั้งจะต้องปลูกบ้านให้อยู่และทำพิธีเลี้ยงอาหารปีละหนึ่งครั้ง-สองครั้ง ถ้ายักษ์/ผี ต้องการที่จะกินสิ่งใดก็ให้มาเข้าฝันมนุษย์และยักษ์/ผีก็ต้องตอบแทนบุญคุณมนุษย์ด้วยการคอยดูแลทุกข์สุขตลอดจนกรเจ็บไข้ได้ป่วยไม่ให้เจ็บป่วย

ต่อมาภายหลังยักษ์/ผีเอื้อประโยชน์ต่อการทำมาหากินของสองสามีภรรยาเป็นอันมาก จนกระทั่งฐานะร่ำรวยกว่าคนอื่นๆ ในหมู่บ้าน ชาวบ้านเลยพากันซักถามว่าทำสิ่งใดจึงจะร่ำรวยขึ้นอย่างทันตาเห็น ทั้งสองจึงเล่าเรื่องตนเลี้ยงยักษ์/ผีให้ฟัง ชาวบ้านจึงพากันนับถือยักษ์/ผีด้วย ซึ่งทั้งคู่ก็อนุญาต ชาวบ้านจึงมาขอแบ่งยักษ์/ผีจากสองสามีภรรยา และแบ่งไปจนกระทั่งถึงเมืองไทย เรียกว่าผีเค็งชะโมกหรือผีมอญเมืองตะวันออก ซึ่งก็คือผีมอญเมืองไทยนั่นเอง”

ข้อสังเกตที่สำคัญจากตำนานเรื่องผีของชาวมอญนอกจากจะสะท้อนให้เห็นถึงการผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่างหลักคิดทางพระพุทธศาสนา ที่เข้ามาประสานกับความเชื่อดั้งเดิมเรื่องผีของชาวมอญแล้ว ยังพบว่าตำนานเรื่องผี ยังสะท้อนให้เห็นความเชื่อมโยงกันระหว่างการนับ

ถือยักษ์หรือผีที่จะบันดาลให้สภาพดินฟ้าอากาศเป็นปกติ ส่งผลต่อการได้มาของผลิตผลจากวิถีเกษตรกรรม ที่เชื่อว่าถ้ามีการเลี้ยงยักษ์หรือผีให้อิ่มเอมมีสุข ยักษ์หรือผีก็จะประทานความสุขกลับคืนมาสู่ตน ดังนั้น จากชุดความรู้ที่ถูกผลิตขึ้นเป็นฐานความเชื่อเรื่องผีที่กล่าวมา จึงส่งผลให้ชาวมอญมีความตระหนักถึงบทบาทและอำนาจของผี ในการสร้างความสุขความทุกข์ให้แก่ตนเองและชุมชนอย่างเข้มข้นมาโดยตลอด

5.2 ประเภทของผี

ไทยทรงดำ

ชาวไทยทรงดำมีผีที่นับถือหลายชนิด แต่ละชนิดมีบทบาทและสถานะความสำคัญที่เกี่ยวข้องกับวิถีความเชื่อและมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของชาวไทยทรงดำที่แตกต่างกันออกไป สถานภาพของผีที่ชาวไทยทรงดำให้ความนับถือว่ามีความสำคัญมากที่สุดคือ “ผีแถนหรือผีฟ้า” เป็นผีที่ชาวไทยทรงดำยึดถือกันว่าสามารถดลบันดาลทุกสิ่งให้เกิดขึ้นบนโลกทั้งสุขและทุกข์ ดังนั้นชาวไทยทรงดำจึงให้ความสำคัญและประพาดตัวอยู่ในจารีตอย่างเคร่งครัด เพื่อมิให้ผีแถนหรือผีฟ้าไม่พอใจ และจะส่งผลให้เกิดเรื่องไม่ดีกับตนเอง ครอบครัว และชุมชนได้

“ผีแถนหรือผีฟ้าเชื่อว่าอยู่บนฟ้า ซึ่งสามารถดลบันดาลให้ความเป็นไปแก่มนุษย์ทั้งด้านดีและด้านร้าย จึงต้องปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามประสงค์ของแถนเพื่อให้แถนหรือผีฟ้ามีความเมตตาและบันดาลให้เกิดความสุขแก่ตนได้”(โรงเรียนสวนแตงวิทยา จ.สุพรรณบุรี)

“ผีประจำหมู่บ้าน” คือผีที่มีหน้าที่ดูแลความสงบสุขของหมู่บ้านที่ชาวไทยทรงดำอาศัยอยู่ แต่ละหมู่บ้านจะมีการสร้างศาลประจำหมู่บ้านเรียกว่าศาลปู่ตาหรือศาลพ่อปู่ โดยจะมีการจัดพิธีเช่นไหว้เป็นประจำทุกปี หรือเมื่อมีเหตุอาเพศภัยพิบัติก็สามารถจัดพิธีเช่นไหว้เพื่อขอความช่วยเหลือจากผีประจำหมู่บ้านได้เช่นกัน

“เป็นผีที่คุ้มครองป้องกันบ้านเรือนให้ร่มเย็นเป็นสุขและอุดมสมบูรณ์ อาจสิ่งสถิตย์อยู่ตามป่า ภูเขาหรือต้นไม้ บางแห่งก็สร้างศาลให้อยู่”(โรงเรียนสวนแตงวิทยา จ.สุพรรณบุรี)

“ผีบ้าน ผีเรือน(ผีเฮือน)หรือผีบรรพบุรุษ” จากข้อมูลรายงานวิจัยฯ พบว่า ผีเรือนหรือผีบรรพบุรุษมีความสำคัญและใกล้ชิดอย่างยิ่งต่อวิถีการดำเนินชีวิตของชาวไทยทรงดำทุกพื้นที่ เนื่องจากผีชนิดนี้เป็นผีที่เกิดขึ้นจากการถึงแก่กรรมของเครือญาติภายในตระกูลหรือจากคนใน

ครอบครัว ได้แก่ พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ซึ่งจะต้องตายคือแก่ตายหรือป่วยตาย สำหรับผู้ที่ตายโหงหรือตายด้วยอุบัติเหตุต่างๆ ชาวไทยทรงดำจะไม่นำมาเป็นผีเรือน

ชาวไทยทรงดำเชื่อว่า เมื่อปู่ ย่า ตา ยาย พ่อ แม่ถึงแก่กรรมลง วิญญาณจะยังคงไม่ไปไหน แต่จะวนเวียนอยู่ใกล้บ้านหรือภายในหมู่บ้าน เพื่อคอยดูแลปกป้องให้ลูกหลานอยู่อย่างมีความสุข ดังนั้น ชาวไทยทรงดำจึงมีพิธีอัญเชิญวิญญาณผีบรรพบุรุษขึ้นสู่บ้านเรือน(เฮือน) โดยบ้านของชาวไทยทรงดำทั้งในอดีตที่ยังมีการปลูกสร้างด้วยวัตถุดิบธรรมชาติ เช่น บ้านตัวอย่างที่จำลองรูปแบบวิถีชีวิตของชุมชนชาวไทยทรงดำแบบดั้งเดิมที่ จ.เพชรบุรี และบ้านสมัยใหม่ในปัจจุบันที่ชาวไทยทรงดำปลูกสร้างกันไป ก็ยังมีการสร้างห้องให้ผีบรรพบุรุษอาศัยอยู่เรียกว่า “กะล่อห้อง” ห้องดังกล่าวนี้จะถือเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ประจำบ้าน ซึ่งทั้งคนในบ้านและคนนอกจะต้องไม่เข้าไปรบกวน หรือไม่เข้าห้องก่อนได้รับอนุญาตจากเจ้าของบ้าน เพราะมีความเชื่ออย่างเคร่งครัดว่า ถ้าเข้าไปนอนหรือรบกวน ผีบรรพบุรุษจะทำให้เกิดการเจ็บไข้ ดังนั้นชาวไทยทรงดำจึงให้การนับถือเคร่งครัดอย่างมาก

“บ้านสมัยก่อนจะมีลักษณะคล้ายๆ กระโจม ยกพื้นสูง เพื่อใช้ดำข้าว ทอผ้า และกิจกรรมต่างๆ ได้ มีหลังคาที่ชันกระเบื้องของบ้าน ภายในบ้านจะโล่ง ไม่มีฝาผนังกั้นระหว่างห้อง จะมีห้องบรรพบุรุษที่ถ่วงลับไปแล้ว ที่เรียกว่า “กะล่อห้อง” (โรงเรียนพรหมานุสรณ์ จ.เพชรบุรี)

“ห้องผีเรือนหรือที่ชาวลาวโซ่งเรียกว่า “กะล่อห้อง” ห้องนี้จะเป็นห้องที่สำคัญมากและมีกันอยู่ทุกบ้านแม้ในปัจจุบันด้วย แสดงให้เห็นถึงความกตัญญูของลูกหลานที่มีต่อบรรพบุรุษของตน” (โรงเรียนศรีวิชัยวิทยา จ.นครปฐม)

“ผีเรือน คือผีที่ตายในบ้าน เช่น แก่ตายและตายคามีโชตตายโหง ผีที่ตายโดยอุบัติเหตุเรียกว่าผีตายโหง จะไม่นำมาเป็นผีเรือน ผีที่ตายที่บ้านจะมีการอัญเชิญวิญญาณให้มาอยู่บนบ้านเรียกว่า พิธีเรียกผีขึ้นเรือน ทุกบ้านจะมีรายชื่อของผู้ตายหรือบัญชีของผีประจำเรือนไว้เรียกว่า ปับผีเฮือน ในวันแสนเรือจะนำปับผีเฮือนมาอ่านรายชื่อเพื่อเชิญให้มารับของ” (โรงเรียนสวนแตงวิทยา จ.สุพรรณบุรี)

“ผี ประวัติความเป็นมาเท่าที่ทราบ วิถีชีวิตของชาวไทยทรงดำจะยึดติดอยู่กับธรรมชาติและบรรพบุรุษของชาวไทยทรงดำ มีความเชื่อว่าคนเราเมื่อตายไปแล้ววิญญาณนั้นยังคงวนเวียนว่าย

อยู่ในภพนี้คอยดูแลปกป้องลูกหลาน ดังนั้นลูกหลานสมควรที่จะทำพิธีกราบไหว้บูชาด้วยสิ่งของ” (โรงเรียนห้วยกระเจาพิทยาคม จ.กาญจนบุรี)

“ที่บ้านของชาวไทยทรงดำส่วนมากมีบรรพบุรุษหรือญาติที่ล่วงลับไปแล้วจะมีมูมห้องเล็กๆ ไว้หนึ่งมูม เรียกว่า “กะล่อห้อง” ซึ่งแปลว่ามูมห้อง สำหรับตั้งหิ้งไหว้บรรพบุรุษและภายในห้องห้ามคนเข้าไปนอนและบางบ้านที่เคร่งครัดมากห้ามคนนอกตระกูลเหยียบย่างเข้าไปเพราะมีความเชื่อที่ว่าถ้าเข้าไปจะเจ็บไข้ได้ป่วยทันที ถือว่าไม่ได้รับอนุญาตจากเจ้าของห้อง” (โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาพัฒนาการดอนคลัง จ.ราชบุรี)

“ผีป่าและผีอื่นๆ” ชาวไทยทรงดำเชื่อกันว่าสิ่งต่างๆ ในธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ น้ำตก แม่น้ำ ภูเขา ยังมีผีสิงสถิตอยู่ด้วย ผีประเภทนี้มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของผู้คนเช่นกันคือ ชาวไทยทรงดำเชื่อว่า ผีที่สิงสถิตอยู่ตามธรรมชาติ สามารถที่จะคลั่งคลุ้มให้ผู้คนเจ็บป่วยหรือได้รับพิษภัยจากการประพฤติดนไม่ถูกต้องเมื่อเข้าไปในป่า เช่น การตัดป่า ล่าสัตว์ หรือกระทำการใดๆ โดยไม่ระมัดระวังและล่วงเกินเป็นต้น

“ผีป่าผิวงและผีอื่นๆ ที่สถิตอยู่ตามป่า ภูเขา แม่น้ำหรือสถานที่ต่างๆ ซึ่งหากคนทำให้ไม่พอใจ ก็อาจลงโทษให้เจ็บป่วยได้เช่นกัน” (โรงเรียนสวนแตงวิทยา จ.สุพรรณบุรี)

นอกจากผีที่กล่าวถึงในข้างต้นที่พบในรายงานวิจัยฯ ยังมีผีอีกหลายชนิดที่ชาวไทยทรงดำให้ความสำคัญและนับถือ ซึ่งมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของชาวไทยทรงดำ เช่น ผีประจำสถานที่ต่างๆ ได้แก่ ผีบันได ผีประตู ผีเตาไฟ ผีเจ้าที่เจ้าทาง ผีตายโหง ผีประจำต้นไม้ และผีที่เกี่ยวข้องกับวิถีการเกษตร เป็นต้น

มอญ

มอญเป็นอีกกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่มีความเชื่อเรื่องผีที่มีความหลากหลาย ผีของชาวมอญที่พบในรายงานวิจัยฯ มีชื่อระบุอยู่เป็นจำนวนมาก แต่ผีที่สำคัญและมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของชาวมอญ ที่ถือเป็นอัตลักษณ์ของชาวมอญในปัจจุบันมีอยู่ 2 ชนิดคือ ผีประจำหมู่บ้านและผีบรรพบุรุษ

“ผีประจำหมู่บ้าน”

ข้อมูลจากโรงเรียนท้ายหาด จ.สมุทรสงคราม อธิบายข้อมูลของผีประจำหมู่บ้านไว้ อย่างชัดเจน ว่า “ผีบ้านหรือผีประจำบ้านที่ชาวมอญเรียกผีเจ้าพ่อ เจ้าแม่ หรือเจ้าประจำหมู่บ้าน เป็น ศูนย์รวมของหมู่บ้าน ถือว่ามีอำนาจเหนือผีประจำตระกูล สามารถปกป้องคุ้มครองลูกหลานทุก ครอบครัวในหมู่บ้านให้มีความสุข ความเจริญ มักมีข้อห้ามมิให้คนในหมู่บ้านเล่นตุ๊กตารูปคน ม้า หรือช้าง เพราะถือว่าเป็นพาหนะของท่าน สัญลักษณ์ของเจ้าพ่ออาจเป็นรูปเคารพหรือเทวรูปที่นำมา จากเมืองมอญ พิธีกรรมที่ทำประจำปีคือ การรำถวายผี หรือการเลี้ยงผี ศาลเจ้าพ่อ เจ้าแม่ ซึ่งมักจะอยู่ กลางหมู่บ้านหรือชุมชน” (โรงเรียนท้ายหาด จ.สมุทรสงคราม)

เช่นเดียวกับชุมชนมอญบ้านวังกะ หมู่ 2 ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จ.กาญจนบุรี ที่ภายในหมู่บ้านจะมีศาลเจ้าพ่อปู่ อยู่บริเวณหลังเจดีย์พุทธคยาในบริเวณป่าช้าหลังหมู่บ้าน ซึ่ง ชาวบ้านเชื่อถือกันว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นที่อยู่ของผีประจำหมู่บ้าน (โรงเรียนวัดวังแก้วเวการาม จ.กาญจนบุรี)

จากข้อมูลพบว่า ผีประจำหมู่บ้านแม้จะไม่ได้อยู่ใกล้ชิดกับคนในครอบครัวเหมือนผี บรรพบุรุษ แต่ชาวมอญก็ให้ความเคารพและให้ความสำคัญอย่างมาก เช่น การมีความเชื่อว่ามีอำนาจ เหนือผีบรรพบุรุษ ดังนั้นด้วยความเชื่อเกี่ยวกับผีประจำหมู่บ้านที่มีความสำคัญกับหมู่บ้านดังกล่าวนี้ เมื่อถึงเวลาที่คนในชุมชนจะประกอบพิธีการ เช่น การแต่งงาน การบวช หรือจะจัดกิจกรรมต่างๆ ใน หมู่บ้าน จำต้องมีการนำดอกไม้รูปเทียนไปบูชาเพื่อบอกกล่าว และมีการเซ่นสรวงเป็นประจำทุกปี

“ผีบรรพบุรุษ” มีชื่อเรียกอื่นๆ แต่มีความหมายเดียวกัน ได้แก่ ผีเรือน ผีบรรพชน ผี ประจำตระกูล กะโล่กฮ้อย เป็นต้น สมาชิกในครอบครัวจะได้รับการปลูกฝังให้รู้จักและนับถือผี บรรพบุรุษประจำตระกูลของตน โดยทุกครอบครัวจะกำหนดให้ลูกชายคนโตเป็น “ต้นผี” หรือเป็น “ผู้รับผี” จะทำหน้าที่เป็นผู้สืบทอดการเลี้ยงผีและการทำพิธีกรรมต่างๆ เกี่ยวกับผี

จากข้อมูลพบว่า บ้านของชาวมอญทุกหลังจะมีเสาหลักหรือเสาเอกของบ้าน เสา นั้น ชาวมอญจะให้ความสำคัญอย่างมาก เพราะเชื่อว่าเป็นที่อยู่ของผีบรรพบุรุษ ดังนั้นอาจจะเรียกว่า “เสาผี” ได้เช่นกัน

รายงานของโรงเรียนบัวปากท่าวิทยา จ.นครปฐม ได้นำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับเสาผีไว้ว่า

“ในแต่ละบ้านต้องมีเสาผี(ชะหย่างกะถัง) คือเสาเอกของบ้านเป็นสถานที่เก็บของใช้ ของผี ได้แก่กระบุงหรือหีบผ้าผี ภายในประกอบด้วยผ้าถุงผ้าโพก เสื้อ ผ้าห่ม กระบอกลู่มไฟ และ แหวนผี อาจจะเป็นแหวนทองหรือแหวนนาก แหวนทองห้าวพลอยแดง ซึ่งลูกหลานในตระกูลต้อง

เก็บรักษาดูแลให้ดี อย่าให้ของหายผ้าขาดชำรุด หากพบว่าชำรุดสูญหายต้องรีบหามาเปลี่ยนใหม่ มิฉะนั้นเชื่อว่าจะถูกลงโทษจากผีกับคนในตระกูลให้เจ็บไข้ได้ป่วย”

จากข้อมูลของโรงเรียนบัวปากท่า จ.นครปฐม พบว่าบริเวณเสาดิยังมี “หีบผี” ที่ชาวมอญให้ความสำคัญไม่แพ้กัน เพราะเชื่อว่าภายในหีบผีล้วนประกอบไปด้วยข้าวของต่างๆ ที่จำเป็นสำหรับผี

นอกจากผีประจำหมู่บ้านและผีบรรพบุรุษที่ชาวมอญให้ความสำคัญซึ่งมีอิทธิพลต่อการกำหนดพฤติกรรมการดำเนินชีวิตของชาวมอญแล้วนั้น รายงานวิจัยฯ ยังได้นำเสนอให้เห็นผีอีกหลากหลายชนิดที่เป็นความเชื่อถือของชาวมอญ โดยในแต่ละพื้นที่ก็จะมี การนับถือผีที่แตกต่างกันไป เช่น

ชาวมอญจังหวัดนครปฐมมีความเชื่อเกี่ยวกับ ผิง ผีเต่า ผีไก่ ผีข้าวเหนียว โดยชาวมอญมีข้อห้ามและกฎเกณฑ์ในการนับถือผีแต่ละชนิดแตกต่างกัน เช่น

ผิง “ห้ามมิให้ทำร้ายงูทุกชนิด เมื่อพบเห็นคนกำลังตั้ง ต้องบอกว่ารีบๆ หนี หรือบอกว่าไปสู่ที่ที่ชอบที่ชอบ เถิด”

ผีเต่า “เมื่อพบเห็นเต่าที่ไหนก็ตาม ก็ต้องจับมาเช่นผีที่บ้าน หากไม่สามารถนำมาได้ อันเนื่องมาจากเต่านั้นมีเจ้าของ หรือว่าไม่สามารถจับได้ แม้แต่ในที่สุดตัวมันเล็ก ผู้นับถือก็มีวิธีหลีกเลี่ยงที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา คือ ให้บอกว่า เต่าน่า เพื่อไม่ต้องจับเต่านั้น และผีประจำตระกูลก็จะไม่ลงโทษ โดยปกติทั่วไปผู้นับถือผีเต่าเชื่อกันว่า หากพบเห็นเต่าแล้วไม่นำมา เช่น ไหว้ผี ผีก็จะลงโทษ ให้เกิดการเจ็บป่วยแก่คนในตระกูล บางรายถึงกับต้องจัดพิธีราผี”

ผีไก่ “เมื่อนำไก่เข้าบ้านเพื่อทำอาหาร ต้องตัดหัวไก่เช่นผีบ้านก่อนทุกครั้ง จึงจะนำไก่ไปทำอาหารได้ มิฉะนั้นจะเกิดโทษแก่เจ้าของบ้านนานาประการ

ผีข้าวเหนียว “หากมีผู้อยากได้ข้าวเหนียวในบ้านของตน คนในบ้านจะให้หรือขายข้าวเหนียวนั้นไม่ได้ แต่ถ้าขโมยเอาโดยเจ้าของบ้านไม่ทราบก็ไม่เป็นโทษแต่ประการใด” (โรงเรียนบัวปากท่า จ.นครปฐม)

ชาวมอญอำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี มีความเชื่อเกี่ยวกับ “ผีเมียหลวง ผีเมียน้อย ผีครูอาจารย์ ผีลูกหลาน ผีญาติ ผีแมว และผีไม่มีญาติ และที่ชาวมอญในท่ามะกา นับถือเป็นผีที่แบ่งตามชนิดอาหารที่เชื่อกันว่าเป็นอาหารที่ปู่ ย่า ตา ยาย ชอบสมัยที่มีชีวิตอยู่และเชื่อถือสืบทอดกันมา ยาวนานจนปัจจุบัน กระทั่งสามารถบอกความเป็นเครือญาติในสายตระกูล ผ่านประเภทของผี เช่น ผีเต่า ผิง ผีไก่ ผีข้าวเหนียว ผีกล้วยหอม เป็นต้น”(โรงเรียนท่ามะกาวิทยาคม จ.กาญจนบุรี)

ชาวมอญหมู่บ้านวังกะ อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี ยังมีผีมะพร้าว ผีกระบอกไม้ไผ่ (โรงเรียนวัดวังแก้วเวการาม จ.กาญจนบุรี)

จะเห็นได้ว่าวิถีการดำเนินชีวิตของชาวมอญยังคงมีความเชื่อเรื่องผีเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญในการดำเนินชีวิตและมีส่วนช่วยในการจัดระเบียบพฤติกรรมของสมาชิกในชุมชนให้อยู่ดำเนินไปอย่างมีความสุขภายใต้ความเชื่อเรื่องผี และความเกรงกลัวต่ออำนาจของผี ที่ชาวมอญเชื่อว่าผีสามารถที่จะคลั่งคลั่งให้ตนเอง สมาชิกในครอบครัว หรือชุมชนเกิดเหตุต่างๆ ทั้งดีร้าย

5.3 การเซ่นสรวงบูชาผี

ไทยทรงดำ

ชาวไทยทรงดำมีผู้ประกอบพิธีเรียกว่า “หมอเสน” ที่ได้รับการสืบทอดตามสายตระกูล (โรงเรียนพรหมานุสรณ์ จ.เพชรบุรี) หรือด้วยปัจจัยที่แตกต่างกันเช่น “ตาบัวบอกว่า ได้รับเลือกจากการที่หมอเสนคนเก่าไม่สามารถทำพิธีได้แล้ว และต้องเล่าเรียนวิชาที่หมอเสนคนเก่าเป็นคนสอน ซึ่งหมอเสนคนเก่าก็เป็นญาติผู้ใหญ่ที่ฉันรู้จักดี แต่ได้เสียชีวิตแล้ว หมอเสนจะต้องเป็นเฉพาะผู้ชายเท่านั้น” (โรงเรียนศรีวิชัยวิทยา จ.นครปฐม) หรือในกรณีของหมอเสนจากข้อมูลโรงเรียนห้วยกระเจาพิทยาคม จ.กาญจนบุรี กล่าวว่า “การเสนเหื่อนของตน ได้เจริญรอยตามจากนายต่อ บุญสูง เพชร ซึ่งเป็นพ่อตาที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาแต่บรรพบุรุษไทยทรงดำในเมืองเถน ประเทศเวียดนาม มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการบูชากราบไหว้ผีบรรพบุรุษ โดยมีความเชื่อว่าลูกหลานจะต้องเคารพกราบไหว้บรรพบุรุษที่เสียชีวิตไปแล้วเพื่อเป็นสิริมงคลและผีบรรพบุรุษจะปกป้องคุ้มครองลูกหลานสืบต่อไป” หมอเสนจะเป็นผู้ดูแลและดำเนินการตั้งแต่ต้นกระทั่งจบพิธีการ

“การเสน” หรือการประกอบพิธีกรรมการเซ่นสรวงบูชาผีนั่น แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ การเซ่นสรวงที่จัดขึ้นเป็นประจำทุกปี และการเซ่นสรวงที่จัดขึ้นเป็นกรณีพิเศษ

การเซ่นสรวงที่จัดขึ้นเป็นประจำทุกปี เช่น การเสนผีประจำหมู่บ้าน การเสนผีเรือน (เหื่อน) เพราะเชื่อกันว่าถ้าทำการเซ่นผีเป็นประจำทุกปี ผีจะนำความสุขมาให้และในทางตรงกันข้าม ถ้าไม่มีการจัดพิธีการเซ่นไหว้ผี ผีก็จะนำทุกข์ภัยต่างๆ มาสู่ตนเองและครอบครัว

“ชาวไทยทรงดำทุกครัวเรือนต้องทำพิธีเสนเรือนเป็นประจำทุกปี ซึ่งเชื่อกันว่าถ้าไม่เซ่นไหว้แล้วอาจประสบเคราะห์กรรมได้” (โรงเรียนวัดสันติการามวิทยา จ.ราชบุรี)

“เหตุที่ต้องทำก็เพื่อคุ้มครองบุตรหลานให้อยู่เย็นเป็นสุข การทำมาหากินเจริญก้าวหน้า แต่ถ้าไม่ทำพิธีเลยสืบบรรพบุรุษจะมาเตือนโดยทำให้คนในบ้านเจ็บไข้ได้ป่วย”(โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาพัฒนาการคอนคัง จ.ราชบุรี)

การเสนอประจำปีจากคำบอกเล่าของตาบัวในรายงานวิจัยฯ โรงเรียนศรีวิชัยวิทยา จ. นครปฐม บอกว่า “การทำพิธีเสนจะต้องทำทุกปี เพื่อเป็นการแสดงความกตัญญูของลูกหลาน จะทำวันไหนก็ได้แต่ยกเว้นเดือนเก้ากับเดือนสิบเท่าที่ฉันทราบมาเหตุ ที่ไม่ทำพิธีเสนในเดือนนี้ เพราะผีเรือนไปเฝ้าถน ซึ่งคำว่าถนคงจะหมายถึงผีฟ้าที่อยู่บนสวรรค์ ดังนั้นชาวลาวโซ่งจึงไม่ทำพิธีในสองเดือนนี้เพราะทำไปก็ไม่ได้ผล”

การเซ่นสรวงที่จัดขึ้นเป็นกรณีพิเศษ ในกรณีนี้จะเกิดขึ้นจากการที่คนในครอบครัวกระทำการผิดผีหรือประพฤตินิดจากครรถงที่ชุมชนกำหนดไว้ กรณีที่มีคนเจ็บป่วยกะทันหัน แพทย์ไม่สามารถรักษาได้ การเชิญวิญญาณบรรพบุรุษที่ล่วงลับเข้าสู่ห้องผีเรือน การจัดงานต่างๆ เช่น แต่งงาน การแก้บน เป็นต้น ซึ่งจะมีชื่อเรียกการเซ่นที่แตกต่างกันออกไป เช่น ข้อมูลจากโรงเรียนศรีวิชัยวิทยา จ.นครปฐม กล่าวถึง “เสนแก้เคราะห์ เป็นการเสนสะเดาะเคราะห์แก้บน โดยถูกผีหรือเคราะห์ร้าย แล้วบนบานเสนไว้ คนที่เป็นเจ้าทุกขนั้นเมื่อหายเคราะห์หายโสภจะจัดทำพิธีเสนขึ้นเป็นการแก้บนแก้กรรมไถ่บาป” และ “เสนผีขึ้นเสื่อ เป็นพิธีเสนที่เกี่ยวกับคนเจ็บไข้ได้ป่วยที่ทำการรักษาพยาบาลโดยทางยา ทางกายหลายอย่างมาแล้ว แต่อาการก็ไม่หายหรือดีขึ้น โดยเฉพาะกับต้นตระกูลเป็นมดเป็นหมดเจ้าผู้รู้มาก่อนอาจเกิดการว่าบทมนต์จากครูบาอาจารย์ผิด พิธีเสนนี้จึงจัดเป็นการเสนเพื่อขอโทษ ขอให้คนป่วยได้หายมีอายุยืนยาวต่อไปและจะรักษาทายาทต้นตระกูลที่เป็นมดเป็นหมดไว้ พิธีกรรมนี้ทำกับตระกูลหมดหมดอีกอย่างหนึ่งเพื่อสืบทายาทแต่คนธรรมดาจะเป็นการเสนเพื่อต่ออายุ แต่เพิ่มถามเสื่อผ้าผู้ป่วยอีกอย่างหนึ่งเพื่อเรียกว่า เสนเรียกกวักกวักขวัญ คือการติดตามขวัญของคนป่วยโดยใช้เสื่อของคนป่วยเป็นหลักเกี่ยวสืบหา”

รวมถึงการจัดพิธีกรรมต่าง เช่น การแต่งงาน ข้อมูลจากโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาพัฒนาการคอนคัง จ.ราชบุรี อธิบายไว้ว่า “ในพิธีแต่งงานก็ยังคงไว้ซึ่งประเพณีของไทยทรงดำ ซึ่งเขาจะมีความเชื่อในเรื่องผีเรือน การแต่งงานจึงจำเป็นต้องบอกผีเรือนให้ทราบว่าใครจะเข้ามาเป็นลูกเขยหรือลูกสะใภ้ เจ้าบ่าวเจ้าสาวจะนำพานเครื่องเช่น ไหว้ผีเรือน บิดา มารดาและญาติฝ่ายเจ้าสาว ในพิธีนี้จะต้องมีหมอฟี ซึ่งหมอฟีจะทำหน้าที่กล่าวบอกให้ผีเรือนทราบ”

สำหรับพิธีการเช่นสรงนุชาหรือที่ชาวไทยทรงดำเรียกว่า “เสน” นั้น มีอยู่หลายลักษณะ ซึ่งชาวไทยทรงดำมีความจำเป็นจะต้องประกอบพิธีการเสนตามวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันออกไป โดยได้จัดแบ่งตามประเภทของผี ดังนี้

- ผีเรือนหรือผีบรรพบุรุษ ได้แก่ พิธีขึ้นบ้านใหม่ พิธีเอาผีขึ้นเรือน พิธีเสนกวัดคว้าย พิธีเสนปาดตง พิธีเสนเรือน เป็นต้น

- ผีผด ได้แก่ พิธีเสนห้ามผด พิธีเสนกินป่าง พิธีตามขวัญผู้ป่วย พิธีเสนตัว พิธีเสนแก้เคราะห์ เป็นต้น

- แถนหรือผี ได้แก่ พิธีเสนเต้งหรือเสนผีน้อยจ้อย

- ผีประจำหมู่บ้าน

- ผีเกือก คือ พิธีเสนฆ่าเกือก

- ผีนาและแม่โพสพ เช่น พิธีเลี้ยงผีนา การเรียกขวัญข้าวขึ้นยุ้ง

- ผีไม่มีญาติหรือผีที่ตายไม่ดี

ซึ่งพิธีกรรมการเสนหรือเช่นสรงนุชาผีต่างๆ เหล่านี้ เป็นความเชื่อที่ชาวไทยทรงดำดำเนินตามแบบแผนอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอด ทั้งนี้เนื่องจากชาวไทยทรงดำมีความเชื่อว่า ผีมีอำนาจในการคลั่งคลำให้เกิดทั้งความสุขและความทุกข์แก่ตนเอง ครอบครัว และสังคมได้ ดังนั้นกิจกรรมการเสนดังกล่าว จึงยังคงมีบทบาทสำคัญในการธำรงอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำได้เป็นอย่างดี

มอญ

“ไต้ง” จะเป็นผู้ทำหน้าที่ในการประกอบพิธีกรรมการเช่นสรงนุชาผีและทุกเรื่องที่ต้องมีความเกี่ยวข้องกับผีของชาวมอญ การเช่นสรงนุชาผีของชาวมอญนั้น แบ่งออกเป็น 2 ประเภทเช่นเดียวกับชาวไทยทรงดำคือ การเช่นสรงนุชาผีที่จัดขึ้นเป็นประจำทุกปี และการเช่นสรงที่จัดขึ้นเป็นกรณีพิเศษเนื่องจากเหตุต่างๆ ซึ่งทั้งสองประเภทนี้จะมีละเอียดแตกต่างกันออกไป และภายในกิจกรรมจะมีการ “รำผี” ซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์อันโดดเด่นของชาวมอญด้วยเสมอ

การเช่นสรงที่จัดขึ้นเป็นประจำทุกปี ซึ่งจากรายงานวิจัยฯ พบว่า การเช่นผีบรรพบุรุษของแต่ละจังหวัดมีช่วงระยะเวลาการจัดพิธีที่แตกต่างกันอยู่บ้าง ทั้งข้อมูลที่อธิบายว่ามีการจัดเป็นประจำทุกปี แต่ก็มีระยะเวลาการจัดที่แตกต่างกัน เช่น ข้อมูลจากโรงเรียนบัวปากท่าวิทยา จ. นครปฐม อธิบายว่า “ตามปรกติในการนับถือผีของชาวมอญนั้นก็จะมีการบวงสรวงนุชา(สะเจียะกะล่ก) เป็นประจำอยู่แล้วทุกปี หรือตามแต่โอกาสจะอำนวย โดยจะเป็นการเช่นสรงนุชากันเป็น

การภายในครอบครัว โดยมากกระทำกันช่วงสงกรานต์เพราะถือเป็นการขึ้นปีใหม่หรือบ้านใดงานมงคลในบ้านเช่น งานแต่งงาน งานบวช ถือเป็นการบอกกล่าวให้ผีบ้านได้รับทราบและช่วยให้งานนั้นเสร็จสมบูรณ์ผ่านพ้นไปได้ด้วยดี”

“จะมีการเซ่นไหว้กันในเดือนหกของทุกปี โดยจะเป็นวันใดก็ได้ที่ไม่ใช่วันเสาร์ ซึ่งถือเป็นวันแข่งไม่ควรทำพิธีมงคล” (โรงเรียนวัดบ้านโป่ง “สามัคคีคุณูปถัมภ์” จ.ราชบุรี)

“การเลี้ยงผี มักจะทำประจำปีในหมู่ญาติพี่น้องผีเดียวกัน โดยนำอาหารมาเลี้ยงผีเรือนที่จัดไว้ให้อยู่ที่เสาผีหรือเสาเอกของเรือน”(โรงเรียนท้ายหาด จ.สมุทรสงคราม)

“การรำผีจะต้องกระทำในเดือนคู่เท่านั้นจึงจะประสบผลสำเร็จ เดือนที่นิยมรำผีได้แก่เดือน 6 เดือน 8 และเดือน 12 ไม่มีการรำผีในช่วงหน้านา ทั้งนี้เพราะคนไทยรามัญส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา จะไม่รำผีในวันพระหรือวันเสาร์ เพราะเชื่อว่าวันเสาร์เป็นวันแข่ง ผีจะไม่ค่อยมา และวันพระก็ไม่รำผี เพราะผีจะไปฟังเทศน์ฟังธรรมที่วัดและจะรับประทานอาหารที่วัด เพราะวันนี้ลูกหลานจะมาทำบุญที่วัด และจะไม่รำผีในช่วงเข้าพรรษาเพราะผีบรรพบุรุษต้องไปจำศีลภาวนาที่วัดในช่วงเข้าพรรษาค่ะ”

ส่วนข้อมูลจากรายงานขุววิจัยฯ ส่วนหนึ่งได้อธิบายระยะเวลาการจัดแตกต่างออกไป เช่น โรงเรียนท่ามะกาวิทยาคม จ.กาญจนบุรี อธิบายว่า “ทุกปีหรือ 3 ปี จะต้องบูชาสังเวยผีด้วยอาหารขาว ซึ่งสิ่งที่จะขาดเสียมิได้ก็คืออาหารที่ปรุงจากสัญลักษณ์ของผีประจำตระกูล ได้แก่ เต่า ไก่ งู ข้าวเหนียว เป็นต้น อาหารหวาน ได้แก่ ขนมต้มแดงต้มขาว กาละแม กระจ่างสารท ผลไม้ ได้แก่กล้วย มะพร้าว และผลไม้ตามฤดูกาลตามแต่จะหาได้ เป็นต้น” (ท่ามะกาวิทยาคม)

“คุณตาปี เครือ เล่าว่า การรำผีจะทำเมื่อผิผีและมีการเลี้ยงผีประจำปีหรือ 3 ปีเลี้ยงครั้งหนึ่ง”(โรงเรียนรัตนราษฎร์บำรุง จ.ราชบุรี)

ดังนั้นสรุปได้ว่า การจัดพิธีเซ่นผีของชาวมอญจะจัดขึ้นทั้งแบบเป็นประจำทุกปี จัดขึ้นในเดือนคู่ หรือวันปีใหม่ไทย(สงกรานต์) เว้นวันเสาร์เนื่องจากชาวมอญเชื่อว่าเป็นวันแข่งทำพิธีไม่สำเร็จ และการจัดพิธีแบบ 3 ปีครั้ง ทั้งนี้ การจะจัดขึ้นเมื่อใด ตามวันเวลาใด ขึ้นอยู่กับความเชื่อและ

ความนิยมของชาวมอญแต่ละพื้นที่ ซึ่งมีประวัติศาสตร์ของที่มาในการจัดกิจกรรมประเพณีที่แตกต่างกันออกไป

การเช่นสรวงที่จัดขึ้นเป็นกรณีพิเศษ ข้อมูลจากรายงานยูววิจัยโรงเรียนรัตนราษฎร์บำรุง จ.ราชบุรี นำเสนอให้เห็นว่า นอกจากการเช่นสรวงที่จัดขึ้นเป็นประจำทุกปีและ 3 ปีแล้วนั้น ยังมีการเช่นสรวงที่จัดขึ้นเป็นกรณีพิเศษด้วย แต่การเช่นสรวงที่จัดขึ้นเป็นกรณีพิเศษนี้ส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นจากการกระทำที่ผิดครรลองที่ชาวมอญยึดถือปฏิบัติกัน ดังนั้นเมื่อทำผิดผี ผีก็จะไม่พอใจและจะทำให้เกิดทุกข์ภัยต่างๆ กับตนเองและครอบครัวได้ เช่นกรณีของ “ป้ามาลี(นามสมมติ) บอกว่า “รำผีเพราะลูกสาวอยู่กับผู้ชายก่อนแต่งงาน ต้องรำผีเพื่อขอมาบรรพบุรุษและจัดงานแต่งงานพร้อมกันเลย” หรืออีกกรณีที่ “ป้ามาลีเล่าให้ยูววิจัยฯ ฟังว่า ต้องรำผีเพราะลูกหลานชักชวนเพื่อนๆ มาค้างที่บ้านโดยไม่บอกกล่าวให้ผีบรรพบุรุษทราบ ทำให้ปวดหัวอยู่เป็นประจำ รักษาเท่าไรก็ไม่หาย เมื่อได้ถามและทราบสาเหตุจึงต้องรำผี” หรือในกรณีของ “คุณลุงสะอาด(นามสมมติ) ที่อาการเจ็บป่วยของคนในครอบครัวเกิดขึ้นจากการขาดการดูแลเอาใจใส่กับหีบผีหรือเสาผี ซึ่งมีผีบรรพบุรุษอาศัยอยู่ ลุงสะอาด กล่าวว่า ต้องรำผีเพราะมีคนเจ็บป่วยในบ้านโดยไม่ทราบสาเหตุ จึงไปหาคนทรง คนทรงสั่งให้ไปดูกระบุงผ้าผีเพราะเจ้าของบ้านไม่ดูแลห้องผีให้ดี ปล่อยให้หนูแมงคุดฝานึ่งของผี ทำให้บรรพบุรุษไม่พอใจ เมื่อกลับมาดูพบว่าเป็นจริง จึงต้องรำผี” เป็นต้น

ดังนั้น ด้วยความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษซึ่งถือได้ว่าอยู่ใกล้ชิดกับการดำเนินชีวิตของชาวมอญมากที่สุดนั้น จึงมีหน้าที่และบทบาทสำคัญในการกำหนดพฤติกรรมของสมาชิกในครอบครัว และชุมชนให้เกิดความเป็นปรกติสุข เพราะทุกคนเชื่อว่าไม่ว่าจะกระทำการใดๆ ก็ล้วนอยู่ภายใต้การดูแลของผีทั้งสิ้น

จากที่ได้นำเสนอเนื้อหาความเชื่อเรื่องผีของชาวไทยทรงดำและชาวมอญ ข้อมูลสามารถสะท้อนให้เห็นบทบาทหน้าที่และความสำคัญของผีที่เชื่อมโยงกับวิถีผู้คนและสังคมที่ชัดเจน ได้แก่

- **บทบาทหน้าที่ในการจัดระเบียบทางสังคม** ถือเป็นภาพสะท้อนที่ชัดเจนที่สุด จากข้อมูลจะพบว่าภายใต้วิถีการดำเนินชีวิตทั้งชาวไทยทรงดำและชาวมอญ จะมีระบบความเชื่อเรื่องผีสอดแทรกอยู่ด้วยเสมอ ดังที่ปรากฏในข้อห้าม ข้อปฏิบัติของแต่ละกลุ่มกำหนดและสืบสานกันมาอย่างยาวนาน ดังนั้น จะเห็นได้ว่าความเชื่อเรื่องผีทำให้สมาชิกในครอบครัวรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเอง โดยเฉพาะการให้ความเคารพ กตัญญูต่อบรรพบุรุษ ที่จะต้องทำการระลึกถึงผ่านประเพณีพิธีกรรม หรือการรักษาระเบียบกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่จะส่งผลไปถึงการอยู่ร่วมกันในชุมชนอย่างเป็นปรกติสุข ภายใต้ระบบความเชื่อเรื่องผีที่ฝังอยู่ภายใต้จิตสำนึกอย่างแน่นหนา

- **กระชับความสัมพันธ์ภายในกลุ่ม** คือ เป็นการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของเครือญาติผ่านประเพณีพิธีกรรมที่จัดขึ้นเป็นประจำ เพราะทุกครั้งที่มีการจัดพิธีกรรม เช่น การเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษ สมาชิกภายในครอบครัวและเครือญาติจะเดินทางกลับมาเพื่อประกอบพิธีกรรม ผลพวงที่ได้จากการรวมกลุ่มทำให้เกิดการสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและปรับทุกข์ ปลอดภัย อันจะเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่เหนียวแน่นมากยิ่งขึ้นภายในเครือญาติ และเป็นการสืบทอดพิธีกรรมต่อไป

- **ตอบสนองความต้องการด้านจิตใจ** ได้แก่ การสร้างขวัญกำลังใจและเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ประเด็นดังกล่าวนี้ถือเป็นบทบาทหน้าที่ขั้นพื้นฐานที่สำคัญของระบบศาสนาและความเชื่อ ที่มีบทบาทในการตอบสนองความต้องการทางด้านจิตใจของมนุษย์ ทำให้มนุษย์มีที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ บรรเทาความกลัวที่เกิดขึ้นจากความไม่รู้และไม่สามารถเข้าถึงความเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์ต่างๆ รอบตัว รวมถึงมีหน้าที่หลักในการอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่มนุษย์ไม่สามารถเข้าถึงหรือไม่สามารถที่จะควบคุมได้ ประเพณีพิธีกรรมศาสนาและความเชื่อจึงกลายเป็นกิจกรรมและสัญลักษณ์ที่ทำให้มนุษย์สามารถดำเนินชีวิตภายใต้ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นต่างๆ ได้อย่างไม่หวาดกลัวและมีกำลังใจอีกด้วย

6. การกลืนกลายทางวัฒนธรรมและความตระหนักถึงผลที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลง

การกลืนกลายทางวัฒนธรรม คือ การพยายามค้นหามูลเหตุอันเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกับระบบความเชื่อเรื่องผีของกลุ่มชาวไทยทรงดำและชาวมอญ โดยใช้ฐานข้อมูลจากผลงานวิจัยฯ ภาคกลาง และจากข้อมูลยังจะได้สะท้อนให้เห็นถึงความตระหนักของผลที่เกิดขึ้นจากความเปลี่ยนแปลงที่ผู้คนได้แสดงความรู้สึกผ่านผลงานวิจัยฯ เพื่อให้ได้เห็นปรากฏการณ์ที่มีความแตกต่างกันของแต่ละพื้นที่

หากจะกล่าวถึงกระบวนการกลืนกลายทางวัฒนธรรมของชาวไทยทรงดำและชาวมอญ สามารถแยกออกเป็น 2 ช่วงเวลา คือ ระยะแรกของการเกิดกระบวนการกลืนกลายทางวัฒนธรรมนั้น เกิดขึ้นจากการปะทะสังสรรค์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนต่างๆ ตัวอย่างที่ชัดเจน เช่น การแพร่กระจายของพระพุทธศาสนาที่เผยแพร่เข้ามาสู่ดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทั้งด้วยหลักธรรมและเนื้อหาสาระอื่นๆ ที่มีคุณสมบัติเฉพาะของความเป็นรูปธรรม สามารถสอดประสานไปในวิถีเดียวกันกับระบบความเชื่อและวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนพื้นถิ่น ดังนั้นจึงทำให้ศาสนาพุทธและความเชื่อเรื่องผี ขับเคลื่อนไปพร้อมกันได้ ทั้งในวิถีของชาวไทยทรงดำและชาวมอญ ดังจะเห็นได้ว่า ในประเพณีพิธีกรรมหลายอย่างที่ชาวไทยทรงดำและชาวมอญจัดขึ้น จะมีพระพุทธศาสนาเข้ามารวมอยู่ด้วยเสมอ เช่น พิธีการแต่งงานที่ตอนเช้าจะนิมนต์พระสงฆ์มาสวดมนต์เลี้ยงพระ เมื่อ

เสร็จพิธีสงฆ์เจ้าภาพก็เริ่มพิธีกรรมเกี่ยวกับผี ซึ่งการประกอบพิธีดังกล่าวนี้เป็นที่นิยมและพบเห็นได้ในหลายพื้นที่ หรือจากที่ได้กล่าวไว้ในตอนต้นถึงตำนานผีของชาวมอญ ที่มีเรื่องเนื้อหาเกี่ยวกับศาสนาพุทธเข้ามาผสมเป็นสาระหลักรวมอยู่ด้วย เป็นต้น และ การแต่งงานข้ามวัฒนธรรม จากรายงานยูววิจัยฯ พบว่าการแต่งงานข้ามวัฒนธรรมระหว่างผู้คนกลุ่มต่างๆ ที่สืบเนื่องมาแต่ครั้งอดีตส่งผลให้เกิดการกลืนกลายทางวัฒนธรรมความเชื่อด้วยเช่นกัน ซึ่งการแต่งงานข้ามวัฒนธรรมนี้เกิดขึ้นมาโดยตลอดตั้งแต่กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ อพยพเข้าสู่ประเทศไทย แต่ภาพที่ชัดเจนจากผลงานยูววิจัยฯ ส่วนใหญ่นำเสนอให้เห็นเฉพาะภาพปัจจุบัน เช่น ผลงานจากโรงเรียนพรหมานุสรณ์ จ. เพชรบุรี โรงเรียนท่ามะกาวิทยาคม จ.กาญจนบุรี และโรงเรียนรัตนราษฎร์บำรุง จ.ราชบุรี ที่ได้นำเสนอว่า “เมื่อฝ่ายหญิงหรือฝ่ายชายแต่งงานกับคนต่างวัฒนธรรม ธรรมเนียมต่างๆ ที่เคยยึดถือปฏิบัติจะต้องปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับสังคมวัฒนธรรมของอีกฝ่ายหนึ่ง โดยเฉพาะฝ่ายหญิงเมื่อแต่งงานก็จะเข้าสู่ครอบครัวของฝ่ายชาย จารีตที่เคยปฏิบัติก็ต้องยึดถือและดำเนินรอยตามวิถีของฝ่ายชาย นอกจากนั้นการแยกครอบครัวออกไป ยังทำให้การสืบทอดความเชื่อและมรดกทางชาติพันธุ์ขาดช่วงได้เช่นกัน”

“ครอบครัวกลายเป็นครอบครัวชาย เมื่อแต่งงานจะมีการแยกบ้านออกจากบ้านใหญ่ที่มีปู่ ย่า ตา ยาย ลุง ป้า น้า อา อยู่รวมกันอย่างอบอุ่น ซึ่งเป็นผู้คอยดูแลอบรม ความรู้ ความคิด ถ่ายทอดวัฒนธรรม ทำให้ไม่สามารถอบรมสั่งสอน ถ่ายทอดวัฒนธรรมให้กับรุ่นลูก รุ่นหลาน ให้ขาดการส่งต่อทางวัฒนธรรม”(โรงเรียนท่ามะกาวิทยาคม จ.กาญจนบุรี)

ระยะที่สองของการเกิดกระบวนการกลืนกลายทางวัฒนธรรม อันมีผลต่อระบบความเชื่อเรื่องผีของชาวไทยทรงดำและชาวมอญที่ปรากฏในผลงานยูววิจัยฯ เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอันเป็นผลมาจากการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่ได้รับการสถาปนาโดยชนชั้นปกครองที่รับมาจากชาติตะวันตก เป็นนโยบายรัฐที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงด้านความเชื่อเรื่องผีของผู้คนและสังคม ที่ปรากฏในงานยูววิจัยฯ ได้แก่

การศึกษา

“รัฐบาลไทยมีการบังคับทางการศึกษา ชาวไทยทรงดำก็ต้องให้ลูกหลานเรียนหนังสือไทย และส่งเสริมให้มีการศึกษาที่สูง ทำให้มีชีวิตกับโลกภายนอกมากขึ้น เริ่มรู้จักผู้คนมากมายขึ้น ดังนั้นในการดำเนินชีวิตประจำวัน ก็ค่อยๆ เปลี่ยนแปลงไป เหมือนคนไทยในประเทศไทยมากขึ้น” (โรงเรียนพรหมานุสรณ์ จ.เพชรบุรี)

“ในปัจจุบันลูกหลานชาวไทยทรงดำบางคนที่มีการศึกษาสูงๆ หน้าที่การงานดีๆ ก็หลงลืมละเลยไม่สนใจพิธีเสนเรือน แต่ในอดีตนั้นถือเป็นเรื่องที่สำคัญมากลูกหลานจะต้องทำพิธี ถ้าใครไม่ทำตามจะต้องมีอันเป็นไปถึงชีวิต”(โรงเรียนห้วยกระเจาพิทยาคม จ.กาญจนบุรี)

นอกจากนั้น ข้อมูลจากโรงเรียนท่ามะกาพิทยาคม จ.กาญจนบุรี ได้ให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับระบบการศึกษาที่ไม่ได้เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของชาวมอญ เนื้อหาสาระที่ถูกบรรจุอยู่ในตำราเมื่อนำมาสอนนักเรียนก็ยังเป็นเนื้อหาที่อยู่ห่างไกลจากสภาพแวดล้อมความเป็นจริงของชุมชนท้องถิ่นที่เยาวชนอยู่อาศัย เป็นเนื้อหาที่มาจากศูนย์กลาง จึงส่งผลให้ศิลปวัฒนธรรมตลอดจนความเชื่อประเพณีต่างๆ ในท้องถิ่นไม่ได้ถูกถ่ายทอดหรือปลูกฝังให้เยาวชนและผู้คนในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วม จึงส่งผลให้ชุดความรู้ต่างๆ ในท้องถิ่นที่ไม่ได้ถูกพูดถึงค่อยๆ ลบเลือนไปในที่สุด แต่ก็อาจจะมีอยู่บ้างในบางพื้นที่ที่ได้นำเนื้อหาใกล้ตัวในท้องถิ่นนำไปใช้ในการเรียนการสอนในโรงเรียน แต่เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับส่วนที่ไม่ได้นำมาบูรณาการกับหลักสูตรแล้ว พบว่ายังเป็นส่วนน้อยในระบบการศึกษาไทยกระแสหลักในปัจจุบัน

“ระบบการเรียน การสอนในโรงเรียนไม่ได้เชื่อมโยงบูรณาการวิชาการสมัยใหม่ให้เข้ากับวิถีชีวิตของชาวมอญ”(โรงเรียนท่ามะกาพิทยาคม จ.กาญจนบุรี)

ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและระบบเศรษฐกิจ

ในผลงานขุวิจัฯ กล่าวว่าเทคโนโลยีมีส่วนสำคัญต่อการดึงดูดความสนใจของเยาวชนให้เปลี่ยนทิศทางการครอบวิถีชีวิตความเชื่อที่ประเพณีปฏิบัติผ่านประเพณีพิธีกรรม ไปสู่เครื่องมือและอุปกรณ์ชนิดใหม่ที่ถูกนำเข้ามาแพร่กระจายและได้รับความนิยมภายในชุมชน เช่น คอมพิวเตอร์ เกมส์ ต่างๆ ดังนั้นการเข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นการสืบสานระบบความเชื่อและผลิตซ้ำอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตนเองจึงลดน้อยลง เช่น ข้อมูลจากโรงเรียนห้วยกระเจาพิทยาคม จ.กาญจนบุรี สัมภาษณ์ผู้สูงอายุชาวมอญ ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับประเด็นกล่าวนี้ว่า “เด็กรุ่นหลังไม่ค่อยสนใจที่จะเข้าร่วมพิธี มัวแต่สนใจเรื่องคอมพิวเตอร์ เล่นเกมส์ เมื่อก่อนสมัยลุงยังเด็กๆ ทุกคนที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนเดียวกันหรือสายญาติตระกูลเดียวกันต้องเข้าร่วมพิธี” และด้วยความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่แพร่กระจายเข้าสู่ทุกท้องถิ่น ยังทำให้เกิดรูปแบบวัฒนธรรมชนิดใหม่เกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรมขึ้นใน ต.ห้วยกระเจา จ.กาญจนบุรี อีกด้วย เช่นการประกอบพิธีกรรมในขณะนี้ได้นำเทคโนโลยีเข้ามาใช้อำนวยความสะดวก มีการจัดพิธีกรรมที่ผสมผสานกับวัฒนธรรมการกินเลี้ยงแบบโต๊ะจีน เพื่อความสะดวกในการจัดพิธีกรรม เป็นต้น

“พิธีเสนเรือนจะจัดขึ้นปีละ 1 ครั้ง โดยมีความประสงค์เพื่อแสดงความกตัญญูทวาทิ ต่อบรรพบุรุษและเป็นการพบปะสังสรรค์ในหมู่บ้านและเครือญาติพี่น้อง ความเปลี่ยนแปลงจากอดีตกับปัจจุบันก็มีบ้าง เช่น ในอดีตเวลาที่บ้านใดจะทำพิธีเสนก็จะใช้วิธีการเดินทางไปบอก กำหนดเวลาด้วยตนเองหรือบอกต่อๆ ไป แต่ปัจจุบันใช้โทรศัพท์มือถือ โทรบอกและที่สำคัญยุคปัจจุบันมีการพิมพ์การ์ดบัตรเชิญ บุคคลภายนอกที่ไม่ใช่ญาติหรือแขกผู้มีเกียรติที่ไม่ใช่เชื้อสายไทย ทรงดำมาร่วมงานนี้ ยังมีความแตกต่างกันอีกก็คือ ในอดีตเจ้าภาพจะเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายในการจัดพิธีเองทุกอย่าง ปัจจุบันแขกที่ได้รับเชิญจะนำเงินใส่ซองแล้วมอบให้กับเจ้าภาพ”(โรงเรียนห้วยกระเจาพิทยาคม จ.กาญจนบุรี)

จากความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและระบบเศรษฐกิจที่เป็นผลสืบเนื่องทำให้ชุมชนท้องถิ่นต้องปรับตัวและเปลี่ยนแปลงรูปแบบการดำเนินชีวิตตามนโยบายรัฐ ทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาสูงขึ้น รู้จักเลือกที่จะใช้สอยเทคโนโลยีให้เหมาะสมกับศาสตร์ที่ตนได้เรียนรู้จนชำนาญ ทำให้เกิดการประกอบอาชีพที่สามารถหารายได้และกอบโกยผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ผู้คนบางส่วนต้องอพยพจากถิ่นฐานเดิมไปสู่ดินแดนใหม่ที่สามารถหาผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจได้ ส่งผลให้ระบบความเชื่อเรื่องผีที่สมาชิกในครอบครัวจำเป็นต้องเข้าร่วมพิธีกรรมครบทุกคนเป็นประจำทุกปีต้องเปลี่ยนแปลงไป สมาชิกหลายคนในครอบครัวไม่สามารถเข้าร่วมพิธีกรรมได้ เนื่องจากติดภารกิจประกอบอาชีพในต่างท้องที่ ส่งผลให้ประเพณีพิธีกรรมขาดการผลิตซ้ำ ไร้ผู้สืบทอดและสานต่อประเพณีพิธีกรรม ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและสูญหายในที่สุด ผลงานวิจัยฯ เสนอมุมมองนี้ว่า

“สภาพสังคมของอำเภอท่ามะกา ซึ่งมีความเจริญมากในฐานะเมืองอุตสาหกรรม ซึ่งมีโรงงานอุตสาหกรรมน้ำตาลเป็นหลักและมีอุตสาหกรรมอื่นๆ เช่น ทอผ้า แปรรูปอาหาร ฯลฯ ทำให้สังคมเกษตรที่ใช้วิถีชีวิตดั้งเดิมเปลี่ยนไป”(โรงเรียนท่ามะกาพิทยาคม จ.กาญจนบุรี)

“ทุกวันนี้ลูกหลานชาวไทยทรงดำต่างก็ไปทำงานที่กรุงเทพ ที่ต่างจังหวัด บ้างก็อพยพย้ายถิ่นฐานที่ทำงาน”

“คุณยายตอบว่าคงเป็นเพราะยุคสมัยและเวลาที่เปลี่ยนไปจึงทำให้ถิ่นที่อยู่มีความเปลี่ยนแปลงไม่เหมาะกับการประกอบอาชีพและอยู่อาศัย หรืออาจจะเป็นเพราะเศรษฐกิจทำให้การทำนาของชาวไทยทรงดำเปลี่ยนไปเป็นเป็นการทำอาชีพอื่นที่ได้ผลตอบแทนสูงกว่า การศึกษาก็มี

ส่วนเกี่ยวข้อง เมื่อมีลูกหลานไทยทรงดำได้รับการศึกษาที่สูงขึ้น ส่งผลให้การประกอบอาชีพเปลี่ยนไป ทำให้เกิดการย้ายถิ่นฐาน”

“ลูกป้ามีอาชีพรับราชการไม่มีเวลาว่างและไม่ได้พบปะกับคนในหมู่บ้าน ป้าไม่แน่ใจว่าต่อไปพวกเขาจะสืบทอดหรือไม่” (โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาพัฒนาการดอนคลัง จ.ราชบุรี)

จากที่ได้นำเสนอให้เห็นถึงมูลเหตุที่เข้ามาปะทะประสานกับระบบความเชื่อเรื่องผีของชาวไทยทรงดำและชาวมอญจนส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น พบว่าข้อมูลที่น่าเสนอได้สะท้อนให้เห็นถึงความตระหนักถึงผลที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีผลต่อความเชื่อเรื่องผีของชาวไทยทรงดำและชาวมอญด้วยเช่นกัน ข้อมูลจากโรงเรียนรัตนราษฎร์บำรุง จ.ราชบุรีได้นำเสนอให้เห็นว่า ถึงแม้ความเชื่อเรื่องผีของชาวมอญ อ.บ้านโป่ง จังหวัดราชบุรีจากสายตากคนนอกมองมายังกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่แห่งนี้ จะบอกว่าเป็นกลุ่มชาวมอญที่ยังคงรักษาอัตลักษณ์ได้เหนียวแน่น แต่ในความเป็นจริงจากคำบอกเล่าของแม่เต่าชาวมอญพบว่า วิถีประเพณีพิธีกรรมของชาวมอญ อ.บ้านโป่ง กำลังตกอยู่ในช่วงขาดผู้สืบทอดอย่างจริงจังเช่นเดียวกับอีกหลายพื้นที่

“รำผีมอญก็สนุกดี แต่ยายแก่แล้ว รำไม่ค่อยไหว ยังไม่รู้ว่าลูกหลานคนไหนจะรับช่วงต่อ ถ้าไม่มีจริงๆ คงต้องหาคนนอกตระกูล ซึ่งต้องทำพิธีไหว้ครู สวมชุด ประสิทธิ์ประสาทวิชาให้เขา แต่ตอนนี้ยังไม่เห็นเลยว่าใครช่วยมาทำหน้าที่นี้ เพราะคนทำต้องมีใจรักด้วย” (โรงเรียนรัตนราษฎร์บำรุง จ.ราชบุรี)

จากกระบวนการกลืนกลายทางวัฒนธรรมที่ก่อตัวขึ้นและปะทะประสานกับอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำและชาวมอญ ได้ส่งผลกระทบทั้งโดยตรงและทางอ้อมต่อความเชื่อเรื่องผีของชาวไทยทรงดำและชาวมอญทั้งสิ้น ในผลงานวิจัยฯ ได้พยายามนำเสนอให้เห็นทั้งการปะทะของวัฒนธรรมดั้งเดิมกับวัฒนธรรมใหม่จากภายนอกที่ส่งผลให้วัฒนธรรมดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์หลายชนิดที่ไม่เข้มแข็งเกิดความสูญเสีย สูญหายไปจากเจ้าของวัฒนธรรม และกระบวนการสอดประสานทางวัฒนธรรมที่ส่งผลให้เกิดการปรับประยุกต์ระบบความเชื่อเรื่องผีให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย เช่น ข้อมูลจากโรงเรียนห้วยกระเจาพิทยาคม จ.กาญจนบุรี เสนอให้เห็นว่า ทั้งพิธีกรรม ความเชื่อ รวมถึงกิจกรรมต่างๆ เกี่ยวกับผีของชาวไทยทรงดำ ได้ปรับประยุกต์ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของผู้คนและสังคม แต่ยังคงทำ

หน้าที่หล่อหลอมระบบคิดของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำอยู่ในปัจจุบัน สะท้อนผ่านพิธีกรรม เช่น การปรับประยุกต์องค์ประกอบต่างๆ ในพิธีกรรมการเสนเรือน ได้แก่ เครื่องเช่น การสืบทอด เป็นต้น

พิธีการเสนเรือน “ความแตกต่างเรื่องขั้นตอนพิธีการในอดีตกับปัจจุบันก็เหมือนกัน แต่สิ่งของที่นำมาประกอบพิธีจะเปลี่ยนจากเดิม เช่น เดิมใช้สาโท ปัจจุบันใช้เบียร์หรือเหล้ามาเช่น ไห้ว หรือว่าเมื่อก่อนนี้ลูกหลานทุกคนต้องเข้าร่วม แต่ปัจจุบันลูกหลานที่เรียนอยู่หรือทำงานอยู่ สถานที่ต่างจังหวัดก็ไม่ได้เข้าร่วมพิธี”

เครื่องเช่น “หมูที่ใช้สมัยก่อนบ้านไหนจะเสนต้องหาหมูมาเลี้ยงแล้วประกาศให้ทุกคนในครอบครัวรู้โดยทั่วกันว่าหมูตัวนี้จะใช้ประกอบพิธีเสน เป็นที่น่าสังเกตว่าในอดีตหมูที่นำมาเลี้ยงจะไม่ใช่โรคภัยไข้เจ็บใดๆ เลย แต่ในปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปแล้ว บางบ้านบางครอบครัวประกอบอาชีพรับราชการ รัฐวิสาหกิจ พนักงานบริษัท ฯลฯ ที่ได้รับสืบทอดสืบบรรพบุรุษที่นำมาบูชาไว้ จะทำการเสนก็ไปว่าจ้างเลี้ยงหมูฆ่าแหละมาให้ ในอดีตในหมู่เครือญาติจะต้องเป็นผู้ฆ่าแหละเอง ปัจจุบันไม่สนใจว่าจะต้องเป็นหมูตัวผู้หรือเปล่า หมูอะไรก็ได้ ในอนาคตคาดว่าจะมีการนำสุกหรือพิชขามาเป็นของกราบไหว้”

และการสืบทอดทำในอดีตลูกชายจะเป็นผู้รับผีเข้าบ้านและมีหน้าที่จัดพิธีเสน ปัจจุบันถ้าไม่มีลูกชายก็สามารถให้ลูกหญิงทำหน้าที่แทนได้”(โรงเรียนห้วยกระเจาพิทยาคม จ.กาญจนบุรี)

จากการนำเสนอข้อมูลความแตกต่างของเหตุและปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบความเชื่อเรื่องผีในแต่ละพื้นที่นั้น ได้สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทและความสำคัญของความเชื่อเรื่องผีที่ยังคงมีความสำคัญกับวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คน และยังสามารถผลิตซ้ำอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละพื้นที่อีกด้วย ทั้งนี้ปัจจัยที่ทำให้การกลืนกลายของความเชื่อเรื่องผีในแต่ละพื้นที่แตกต่างกัน จากการศึกษาข้อมูลผลงานวิจัยฯ พบว่า

กรณีชาวไทยทรงดำ ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเชื่อเรื่องผีที่ยังคงเหนียวแน่นอยู่คือ **ความหนาแน่นของประชากรชาวไทยทรงดำ** โดยเฉพาะในพื้นที่จังหวัดเพชรบุรี และจังหวัดราชบุรีซึ่งมีอาณาเขตติดต่อกัน ทั้งนี้เนื่องจากมูลเหตุที่สืบเนื่องจากเหตุการณ์การอพยพเคลื่อนย้ายครัวเรือนเข้ามาในประเทศไทยตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์ ทำให้ชาวไทยทรงดำปักหลักพักอาศัยอยู่ในเขตจังหวัดเพชรบุรีเป็นจำนวนมาก ดังนั้น ด้วยความหนาแน่นของประชากรชาวไทยทรงดำที่มีความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันในพื้นที่เดียวกัน จึงทำให้ความเข้มแข็งของระบบความเชื่อที่สืบทอดกันมาจากอดีต จึงยังถูกผลิตซ้ำอย่างต่อเนื่องภายในกลุ่มชาวไทยทรงดำ มากกว่าชาวไทยทรงดำที่กระจ่ายกระจายอยู่ตามพื้นที่ต่างๆ ที่มีอยู่เป็นจำนวนไม่มากนัก นอกจากนั้น ข้อมูลจากโรงเรียน

พรหมานุสรณ์ จ.เพชรบุรี ได้เสนอข้อมูลว่า การผลิตซ้ำอัตลักษณ์เพื่อสร้างควมมีตัวตนของชาวไทยทรงดำในจังหวัดเพชรบุรี ยังถูกผลิตขึ้นผ่านการก่อตั้งศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำ (บ้านวัง) ณ อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี และด้วยกระแสความนิยมของรัฐที่พยายามให้ความสำคัญกับกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ จึงทำให้ชาวไทยทรงดำกล้าที่จะแสดงอัตลักษณ์ของกลุ่มออกมาให้ประชาชนทั่วไปรับรู้ผ่านการแต่งกาย ประเพณี พิธีกรรม ภาษา เป็นต้น แต่การแสดงอัตลักษณ์ก็ไม่ใช่เรื่องง่ายสำหรับบางพื้นที่ เนื่องจากความแตกต่างทางอัตลักษณ์ความเป็นไทยทรงดำที่ยังแสดงถึงความเป็นอื่น จึงทำให้เกิดปัญหาให้กับคนในวัฒนธรรมกระแสหลักอยู่บ้าง เช่น ข้อมูลจากโรงเรียนห้วยกระเจาพิทยาคม จ.กาญจนบุรี เสนอข้อมูลในประเด็นนี้ว่า “ช่วงเวลาที่ผมถือกำเนิดและเติบโตขึ้นมาท่ามกลางกระแสของวัฒนธรรมไทยท้องถิ่นและไทยทรงดำ ตอนช่วงเด็กสมัยเรียนประถมศึกษา ผมไม่เข้าใจอะไรมากนักเกี่ยวกับเรื่องความขัดแย้งของวัฒนธรรมทั้ง 2 ฝ่าย หลายครั้งแม่พาผมไปร่วมพิธีกรรมต่างๆ ของไทยทรงดำ เช่น พิธีงานศพ พิธีเสนเรือนและงานแต่งของญาติ จวบจนกระทั่งศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ในช่วง 2 ปีนี้ กระแสความขัดแย้งเริ่มรุนแรงมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการเมืองท้องถิ่นที่แยกเป็นฝ่ายไทยท้องถิ่นกับฝ่ายไทยทรงดำ เรื่องวัยรุ่นทั้งสองฝ่ายทะเลาะวิวาทกัน ยกพวกตะลุมบอนกันในงานต่างๆ การถูกเหยียดหยามในพิธีกรรมของไทยทรงดำจากชาวไทยท้องถิ่น” ในกรณีของชาวไทยทรงดำผู้เขียนพบว่า ปัจจัยด้านพื้นที่การอยู่อาศัยของชาวไทยทรงดำที่อยู่ไกลและใกล้ศูนย์กลางกรุงเทพฯ เช่น ชาวไทยทรงดำในจังหวัดนครปฐม ไม่ได้ส่งผลกระทบต่อการกลืนกลายทางวัฒนธรรมของชาวไทยทรงดำ ผู้เขียนพบว่าชาวไทยทรงดำในจังหวัดนครปฐมยังคงมีความพยายามในการผลิตซ้ำและถ่ายทอด สืบสานอัตลักษณ์ของตนผ่านสื่อชนิดต่างๆ เช่น การก่อตั้งสมาคมชาวไทยทรงดำ การปลูกสร้างบ้านเลียนแบบของเก่าๆ เพื่อบ่งบอกความเป็นไทยทรงดำ การแต่งกายหรือการประกอบพิธีกรรม ทั้งนี้การกระบวนการณ์ก่อรูปอัตลักษณ์ของชาวไทยทรงดำในพื้นที่ต่างๆ เหล่านี้อาจขึ้นอยู่กับปัจจัยด้านอื่นด้วยเช่นกัน เช่น ได้รับเงินทุนสนับสนุนจากภาครัฐ กระแสของการท่องเที่ยว และปัจจัยทางเศรษฐกิจ เป็นต้น

กรณีชาวมอญ จากการศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมในหนังสือมอญในแผ่นดินสยาม(มนธिरา ราชโ, 2552) ได้กล่าวถึงสภาพทางภูมิศาสตร์เรื่องสถานที่ตั้งของชุมชนในแต่ละพื้นที่ ที่มีส่วนสำคัญในการส่งผลให้เกิดการกลืนกลายทางอัตลักษณ์ความเป็นมอญที่แตกต่างกันไป ชุมชนมอญ ต.บ้านม่วง อ.บ้านโป่ง จ.ราชบุรี เป็นชุมชนที่มีชาวมอญอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น และด้วยความเป็นตำบลที่ตั้งอยู่ห่างจากตัวเมือง เส้นทางคมนาคมไม่สะดวก จึงทำให้การปฏิสัมพันธ์ของผู้นคนในตำบลกับสังคมภายนอกเป็นไปได้ยาก การรับอิทธิพลของเทคโนโลยีความทันสมัยจากศูนย์กลางที่แพร่กระจายเข้ามาจึงมีอยู่น้อย เมื่อเทียบกับชาวมอญที่อาศัยอยู่ในพื้นที่อื่น เช่น จ.สมุทรสงคราม จ.สมุทรปราการ ฯลฯ ที่มีการปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมกับกลุ่มอื่นได้อย่างสะดวก รับวัฒนธรรมชนิด

ใหม่เข้ามาผสมกลมกลืนจนทำให้วิถีการดำเนินชีวิตเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วตามกระแสทางสังคมไปด้วย ดังนั้นด้วยปัจจัยทางสภาพภูมิศาสตร์ถิ่นฐานที่ตั้งของชาวมอญ ต.บ้านม่วง จ.ราชบุรี จึงทำให้กระบวนการกลืนกลายทางวัฒนธรรมของชาวมอญแห่งนี้เป็นไปอย่างช้าๆ กว่าชาวมอญในชุมชนอื่น

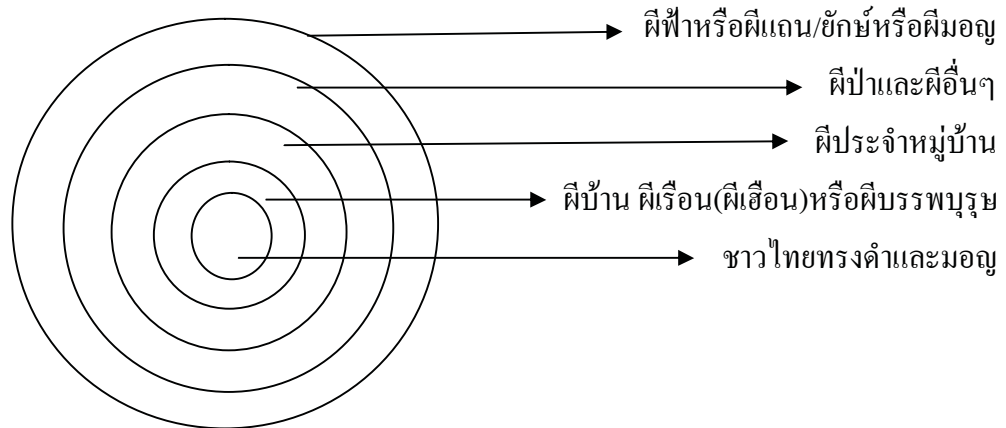
ข้อมูลจากโรงเรียนท่ามะกาวิทยาคม จ.กาญจนบุรี เสนอให้เห็นว่า**ศูนย์รวมจิตใจ**ในที่นี้คือ “วัด” เป็นสถานที่ในการทำหน้าที่ยึดเหนี่ยวและธำรงอัตลักษณ์ของชาวมอญได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้เนื่องจากวิถีชีวิตและสำนึกทางประวัติศาสตร์ความเชื่อเรื่องผีที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของชาวมอญนั้น มีพระพุทธศาสนาเข้ามาปะปนอย่างเข้มข้นรวมอยู่ด้วย ข้อมูลเสนอว่า “ชุมชนมอญในอำเภอท่ามะกาไม่มีวัดมอญ ต่างจากชุมชนที่บ้านม่วง ซึ่งมีวัดม่วง วัดใหญ่ นครชุมน์ ที่เป็นศูนย์รวมในการสืบสานประเพณี พระชาวไทยเชื้อสายมอญที่บวชในวัดอำเภอท่ามะกา บางรูปที่พ่อ แม่ มีความเคร่งครัด เลื่อมใสในประเพณีมอญ จะต้องขออนุญาตไปจำพรรษาที่วัดม่วง วัดใหญ่ นครชุมน์ อำเภอบ้านโป่ง เนื่องจากจะได้เรียนคัมภีร์ บทสวดทางพระพุทธศาสนาแบบมอญ” และด้วย**กระแสความนิยมของรัฐ**ที่เข้าไปบริหารจัดการกับกลุ่มชาติพันธุ์มอญให้เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางในสังคมวงกว้าง ส่งผลให้อัตลักษณ์ของชาวมอญเป็นที่รู้จักผ่านสื่อที่ให้ความสนใจในกิจกรรมประเพณีและพิธีกรรม ปรากฏชัดเจน เช่น การรำผีมอญ การจัดประเพณีสงกรานต์ การบวชกระแบบมอญ การแต่งกาย การละเล่นและการแสดงของชาวมอญ จนกระทั่งรวมตัวก่อตั้งเป็นสมาคม พิพิธภัณฑสถาน ภัตตาคาร การแนะนำเสนอผ่านสื่อที่ภาครัฐได้เข้าไปบริหารจัดการกับวิถีชีวิตชาวมอญ กลายเป็นอีกหนทางหนึ่งที่ทำให้ชาวมอญยังคงผลิตซ้ำและภาคภูมิใจในอัตลักษณ์เดิมไว้ได้อย่างดี ในขณะที่ชาวมอญก็ได้ก่อรูปอัตลักษณ์แบบใหม่ขึ้นมาเพื่อเหตุผลทางเศรษฐกิจ และเพื่อเท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เข้ามาปะทะกับกลุ่มชาติพันธุ์มอญตลอดเวลา

ดังนั้นจากการศึกษาข้อมูลความแตกต่างของเหตุและปัจจัย ได้แก่ ความหนาแน่นของประชากร การก่อตั้งศูนย์วัฒนธรรม พิพิธภัณฑสถาน ภัตตาคาร กระแสความนิยมของรัฐ สภาพทางภูมิศาสตร์ และการมีศูนย์รวมจิตใจของชาวไทยทรงดำและชาวมอญ จึงเป็นภาพสะท้อนที่ทำให้เห็นกระบวนการกลืนกลายและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ที่ส่งผลต่อระบบความเชื่อเรื่องผีในแต่ละพื้นที่ได้เป็นอย่างดี

7. “ผี” กับบทบาทการสร้างสำนึกทางชาติพันธุ์

ภาพแสดงระบบความสัมพันธ์และขอบเขตการรับรู้เรื่องผีของชาวไทยทรงดำและชาวมอญ

ซึ่งเป็นพื้นฐานความคิดและแสดงออกถึงอัตลักษณ์ผ่านกิจกรรมต่างๆ

จากภาพภาพได้แสดงให้เห็นถึงระบบความสัมพันธ์และขอบเขตการรับรู้เรื่องผีของชาวไทยทรงดำและชาวมอญ จะสังเกตได้ว่าชาวไทยทรงดำและชาวมอญจะมีการรับรู้และความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับเรื่องผีประเภทต่างๆ ที่แตกต่างกัน จึงทำให้การประกอบกิจกรรมเกี่ยวกับผีแตกต่างกันออกไปด้วย ยกตัวอย่างเช่น ชาวไทยทรงดำจะมีความเชื่อและศรัทธาต่อผีฟ้าหรือผีแถน ส่วนชาวมอญจะเชื่อผีหรือยักษ์ที่เกิดขึ้นจากตำนานเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ซึ่งผีทั้งสองชนิดนี้ผู้เขียนถือว่าเป็นผีที่สำคัญและมีอิทธิพลสูงสุดต่อการสร้างสำนึกทางชาติพันธุ์ ถึงแม้จะอยู่ห่างไกลจากผู้คนเมื่อเทียบกับผีบรรพบุรุษ แต่บทบาทของผีฟ้าผีแถนหรือผีของชาวมอญจะทำหน้าที่ในการสร้างจิตสำนึกของกลุ่มชาติพันธุ์ ในการทำให้นึกถึงเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การอพยพเคลื่อนย้าย และเหตุการณ์ต่างๆ

สำหรับผีประจำหมู่บ้าน ผีป่า และผีอื่นๆ ชาวไทยทรงดำและชาวมอญจะให้ความสำคัญเช่นกัน แต่ผู้เขียนสังเกตว่า จะมีอำนาจในการคลั่งคลั่งสุขทุกข์ให้กับผู้น้อยกว่าผีชนิดแรกทั้งนี้อาจสืบเนื่องมาจากผีชนิดนี้มีอาณาเขตที่ชัดเจนคือ ป่า เขา ซึ่งเป็นสิ่งที่อยู่นอกหมู่บ้านหรือในสถานที่ที่จัดไว้ให้เป็นการเฉพาะจึงมีส่วนร่วมกับผู้คนและชุมชนเฉพาะในบางกรณี แม้กระทั่งผีอื่นๆ แฝงอยู่กับสิ่งต่างๆ รอบกายผู้คน ผู้คนก็มีอำนาจในการต่อรองได้มากกว่าผีชนิดแรก เช่น กรณีของผีมอญ ได้แก่ ผีเต่า ผีงู เป็นต้น แต่ทั้งนี้ในเทศกาลสำคัญหรือเมื่อใดที่หมู่บ้านมีการจัดกิจกรรมต่างๆ ขึ้น ชาวบ้านก็จะต้องจัดพิธีเช่นสรงเพื่อบอกกล่าวผีประจำหมู่บ้านให้รับรู้ทุกครั้งเสมอ

สำหรับผีเรือน ผีบรรพบุรุษ ซึ่งเป็นผีที่มีความใกล้ชิดกับผู้คน ทั้งที่เป็นเครือญาติที่จากไป และผีที่ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ความเชื่อในผีที่ใกล้ชิดนี้ทำให้ผู้คนในกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งสองกลุ่มนี้ต่างผลิตสัญลักษณ์ ผ่านกิจกรรมต่างๆ อย่างหลากหลายทั้งที่จะต้องจัดเป็นประจำทุกปี หรือในกรณีที่จำเป็นต้องจัดโดยด่วน เพราะมีความเชื่อว่าเป็นผลมาจากผีเรือนหรือผีบรรพบุรุษเป็นผู้บันดาลให้เกิดขึ้น กิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากความเชื่อที่ว่าผีเป็นผู้บันดาล เช่น การรำผีมอญ การเซ่นไหว้ การรับผี ฯลฯ ได้กลายเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญอันทำให้เกิดการผลิตซ้ำทางอัตลักษณ์ของกลุ่มและเป็นการธำรงรักษาอัตลักษณ์เดิมของกลุ่มชาวไทยทรงดำและชาวมอญรวมถึงกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ได้เป็นอย่างดี

จากที่ผู้เขียนได้นำเสนอเรื่อง “ถิ่นฐานเดิมในความทรงจำ” ของชาวไทยทรงดำและชาวมอญในหัวข้อแรก กระทั่งถึงในหัวข้อ “การกลืนกลายทางวัฒนธรรมและความตระหนักถึงผลที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลง” ที่ผู้เขียนได้นำเสนอข้อมูลการสังเคราะห์ผลงานวิจัยฯ ภาคกลาง ภาพที่ปรากฏผ่านข้อมูลเหล่านี้ที่เด่นชัดคือ “อัตลักษณ์” ของทั้งชาวไทยทรงดำและชาวมอญที่มีลักษณะและคุณสมบัติบางส่วนทั้งที่ยังดำรงอยู่ดั้งเดิมและอีกหลายส่วนที่กำลังเปลี่ยนแปลงและเปลี่ยนแปลงไปแล้ว ตามสภาวะทางสังคมที่มีการขับเคลื่อนตลอดเวลา ประเด็นสำคัญที่บอกเล่าผ่านอัตลักษณ์ต่างๆ นี้คือ ความเชื่อเรื่อง “ผี” ที่ทั้งสองกลุ่มชาติพันธุ์ยังคงยึดถือปฏิบัติและพยายามที่จะ “สืบทอด ถ่ายเท” ชุดความรู้ดั้งเดิมไปยังสมาชิกในครอบครัว ในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน และอีกหลายส่วนที่ได้มีการก่อร่าง “สร้างใหม่” เพื่อให้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม แต่คงยังมีนัยยะในการธำรงรักษาอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตนเอาไว้

เมื่อพิจารณาระบบความเชื่อเรื่องผีของกลุ่มชาวไทยทรงดำและชาวมอญในผลงานวิจัยฯ พบว่า บทบาทของความเชื่อเรื่องผี มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้างสำนึกและยึดเหนี่ยวความเป็นชาติพันธุ์ของทั้งสองกลุ่มสืบเนื่องมาตั้งแต่ครั้งอดีต กรณีความเชื่อเรื่องผีของชาวไทยทรงดำ สะท้อนผ่านข้อมูลเรื่องตำนาน ที่ยูววิจัยฯ ได้ทำการสัมภาษณ์ชาวไทยทรงดำ สะท้อนให้เห็นว่าชาวไทยทรงดำมีความเชื่อเรื่องผีฟ้า ผีแถน ผีบ้านผีเรือน ผีบรรพบุรุษ และผีอื่นๆ ซึ่งแฝงอยู่ในวิถีชีวิตและจิตสำนึกโดยตลอด ตั้งแต่ครั้งก่อนอพยพครัวจากถิ่นฐานเดิมที่เชื่อว่าอยู่เมืองแฉ่ง แคว้นสิบสองจุไทย เข้าสู่ประเทศไทย นอกจากนั้นเรื่องเล่าหรือตำนานที่ถูกถ่ายทอดกันในกลุ่มที่มีลักษณะเป็นมุขปาฐะเช่นนี้ ยังสะท้อนให้เห็นถึงเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ เหตุการณ์ และความเป็นมาของชาวไทยทรงดำ ซึ่งเป็นพลังในการสร้างสำนึกความเป็นหนึ่งเดียวของกลุ่มที่มีความเชื่อมโยงกับเหตุการณ์ต่างๆ ในอดีตได้ในกรณีต่างๆ เช่น เมื่อเกิดการปะทะทางวัฒนธรรมอย่างหนักจากสังคมภายนอกจนทำให้อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ดั้งเดิมเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรงหรือเกิดความ

หวาดหวั่นกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจนทำให้ต้องนำตำนานหรือเรื่องเล่าต่างๆ มาใช้จูงใจผู้คน หรือแม้ในกรณีของวัฒนธรรมดั้งเดิมเกิดการปะทะประสานและผ่านกระบวนการกลืนกลายทางวัฒนธรรมในสังคมแบบใหม่แล้วก็ตาม สำนักเรื่องผีที่ถูกผลิตขึ้นผ่านสัญลักษณ์ต่างๆ ยังคงทำหน้าที่ยึดเหนี่ยวความเป็นชาติพันธุ์ไว้อย่างเหนียวแน่น ดังข้อมูลจากโรงเรียนพรหมานุสรณ์ จ.เพชรบุรี นำเสนอข้อมูลที่เป็นเครื่องยืนยันความเชื่อเรื่องผีของชาวไทยทรงในปัจจุบันที่ปะทะประสานกับอิทธิพลของวัฒนธรรมสมัยใหม่จนทำให้เกิดการเลือกรับปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมดั้งเดิมให้สามารถดำเนินอยู่คู่กับวัฒนธรรมแบบใหม่ ความว่า “ปัจจุบันบ้านแบบดั้งเดิมที่มีลักษณะคล้ายกระโจมไม่ค่อยปลูกแล้ว หันมาปลูกบ้านที่มีลักษณะง่าย ๆ เป็นทรงปั้นหยาเหมือนกัน ในพื้นที่เดียวกัน แต่ก็ยังมีการกันสร้างห้อง “กะล้อห้อง” อยู่ เพื่อใช้ในการประกอบพิธี” ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการปรับตัวให้เข้ากับยุคสมัยแต่ก็ยังคงดำรงรักษาเอกลักษณ์เรื่องผีเอาไว้ได้อย่างดี

กรณีความเชื่อเรื่องผีของชาวมอญ พบว่าบทบาทของผีในการสร้างสำนึกทางชาติพันธุ์ของชาวมอญนั้นมีความเข้มข้นอยู่มาก เนื่องจากการรับอิทธิพลแนวความคิดที่ผสมผสานกันระหว่างผีกับพระ(พระพุทธศาสนา) เข้ามาผสมกลมกลืนจนกลายเป็นชุดความรู้เดียวกัน และประสบความสำเร็จในการช่วงชิงพื้นที่ทางความคิด ที่ทำให้ชาวมอญเกิดความเชื่อว่าผีกับพุทธเป็นเรื่องเดียวกัน ชุดความรู้เรื่องตำนานผีของชาวมอญจึงมีความเข้มข้นขนานไปกับความเข้มข้นของพระพุทธศาสนา ซึ่งข้อมูลจากโรงเรียนรัตนราษฎร์บำรุง จ.ราชบุรี ได้กล่าวถึงประเด็นนี้ไว้ด้วยเช่นกันว่า “ความเชื่อในการนับถือผีของชาวมอญมีแนวโน้มที่จะดำรงอยู่ต่อไป โดยมีสถาบันครอบครัวเป็นสถาบันหลักในการสืบทอดความเชื่อนี้จากรุ่นสู่รุ่น ประกอบกับวิถีชีวิตของชาวมอญที่มีความผูกพันกับพุทธศาสนา ซึ่งเป็นที่มาของความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนับถือผี จะส่งผลให้ความเชื่อในการนับถือผีของชาวมอญมีอาจสูญหายไปได้ในจิตสำนึกและสายเลือดของชาวมอญทุกคน

นอกจากนั้นการกล่าวถึงผีที่ส่งผลต่อวิถีการดำเนินชีวิตของสมาชิกในครอบครัวหรือภายในชุมชน ที่เกิดขึ้นจากการบันดาลของผีในรูปแบบต่างๆ ยังเป็นภาพสะท้อนให้เห็นว่า บทบาทของผียังคงฝังรากลึกในสำนึกของชาวมอญ และยังได้ถูกนำเสนอและสนับสนุนผ่านกิจกรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับเรื่องผี เช่น การรำผีมอญ ที่ในแง่หนึ่งได้กลายเป็นการแสดงอัตลักษณ์ของชาวมอญให้กับนักท่องเที่ยว แต่ในขณะเดียวกันก็เป็นการแสดงให้เห็นบทบาทของผีในการดำรงอัตลักษณ์ของชาวมอญไว้ได้อีกด้วย ข้อมูลจากโรงเรียนท่ามะกาวิทยาคม จ.กาญจนบุรี ได้กล่าวถึงการรำผีมอญว่า “การรำผีมอญในอำเภอท่ามะกาตอนนี้เป็นเอกลักษณ์ที่เด่นชัด เป็นพิธีกรรมที่ยังคงสะท้อนให้เห็นความเหนียวแน่นของความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์มอญ” และยังได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐอีกด้วย

ภาพสะท้อนความเชื่อเรื่องผีของทั้งสองกลุ่มยังถูกหยิบยกขึ้นมาผลิตซ้ำเพื่อมีนัยยะในการธำรงอัตลักษณ์ได้ เช่น ในกรณีที่มีผู้ได้รับความเจ็บป่วยและแพทย์แผนปัจจุบันไม่สามารถรักษาให้หายหรือไม่ทราบถึงสาเหตุ ความเชื่อเรื่องผี จะถูกผลิตซ้ำขึ้นทันทีเพื่ออธิบายถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับผู้คนในชุมชน โดยการแสดงออกผ่านกิจกรรมต่างๆ เช่น การเซ่นสรวงบูชา การรำผี เป็นต้น

จากที่ได้กล่าวถึงพิธีกรรมต่างๆ ทั้งของกลุ่มชาติพันธุ์มอญและไทยทรงดำ จะพบว่าบทบาทหน้าที่ของประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวกับผี ทั้งการเสนของชาวไทยทรงดำ และการรำผีของชาวมอญ แต่ละกิจกรรมนั้น ล้วนแต่มีนัยยะสำคัญที่นอกจากจะเป็นการสร้างพื้นที่ให้คนในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันมาพบปะสังสรรค์แลกเปลี่ยนสารทุกข์สุขดิบกันเป็นประจำแล้ว พิธีกรรมหรือกิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ยังได้สร้างแรงยึดเหนี่ยวของกลุ่มคนให้มีความเข้มแข็ง อีกทั้งยังแฝงไว้ด้วยเรื่องของการปลูกฝังค่านิยมเดิมและผลิตซ้ำทั้งเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของกลุ่ม สร้างเอกลักษณ์และกระตุ้นความทรงจำร่วมในลักษณะเดียวกัน อีกทั้งยังสืบทอดความเชื่อเรื่องผีให้กับสมาชิกรุ่นใหม่ของกลุ่มที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมอีกด้วย

จากการนำเสนอข้อมูลการสังเคราะห์ผลงานยูววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง เรื่อง “ผี” กับการธำรงอัตลักษณ์ของชาวไทยทรงดำและชาวมอญ กรณีสังเคราะห์ผลงานยูววิจัยฯ ภาคกลาง พบว่า ระบบศาสนาและความเชื่อมีอิทธิพลอย่างมากต่อการดำเนินชีวิตของผู้คน ทั้งที่ได้ทำหน้าที่ในการขจัดความกลัวที่มนุษย์มีต่อสภาพแวดล้อมในเหตุการณ์ต่างๆ หรือทำหน้าที่ในการอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทางธรรมชาติ ซึ่งมีผลในการสร้างความไม่มั่นคงในการดำเนินชีวิตเรื่อยมาจนกระทั่งเกิดชุดความรู้อื่นๆ ตามมาอีกมากมายตามการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้น เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ เหล่านั้นให้กับมนุษย์ได้ก้าวข้ามขอบเขตของความกลัวและความไม่มั่นใจในการดำเนินชีวิต ซึ่งเราจะเห็นได้จากกิจกรรมและสัญลักษณ์ต่างๆ เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ การเซ่นสรวงบูชา ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะที่แตกต่างกันออกไปตามท้องถิ่น

ในกรณีศึกษาที่ผู้เขียนกล่าวถึงความเชื่อเรื่อง “ผี” ซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิมที่ถูกผลิต สืบทอด และสร้างขึ้นใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับสังคมและผู้คนที่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านกายภาพและความคิดอยู่ตลอดเวลา สิ่งสำคัญของความเชื่อเรื่องผีที่กลายเป็นผลทางอ้อม ซึ่งนอกจากจะช่วยขจัดความกลัวและอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ รอบกายของมนุษย์แล้วนั้น ประเพณีพิธีกรรมที่ก่อกำเนิดขึ้นผ่านความเชื่อเรื่องผี ยังกลายเป็นอัตลักษณ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งความแตกต่างเหล่านี้กลายเป็นเครื่องมือในการตอกย้ำความเป็นกลุ่มและสามารถสร้างสำนึกความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของผู้คนแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ได้อีกด้วย ดังในกรณีของชาวไทยทรงดำและชาวมอญ จากผลงานยูววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง

บรรณานุกรม

ชาญวิทย์ เกษตรศิริและคณะ.2551.มอญ-เขมรศึกษา.กรุงเทพฯ.

ณัฐพล ชุนด์และคณะ.2552.เครื่องแต่งกายที่มีอิทธิพลต่อประเพณี ความเชื่อและพิธีกรรมของชาวไทยทรงดำตำบลคอนคลัง.โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาพัฒนาการคอนคลัง จังหวัดราชบุรี.โครงการวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง.สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.).เอกสารอัดสำเนา.

มนธิรา ราโท,ชนิษฐา คันธะวิชัย.2552.มอญในแผ่นดินไทย.กรุงเทพฯ: หจก.ศรีบุรณค้อมพิวเตอร-การพิมพ์.

เทพธิดา วิเชียรตนนท์และคณะ.2552.เมียงมองมอญในอำเภอท่ามะกา.โรงเรียนท่ามะกาวิทยาคม จังหวัดกาญจนบุรี.โครงการวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง.สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.).เอกสารอัดสำเนา.

นรินทร์ วงษ์กรณ์และคณะ.2552.การเปรียบเทียบพิธีเสนเรือนของชาวไทยทรงดำในอดีตและปัจจุบัน.โรงเรียนห้วยกระเจาพิทยาคม จังหวัดกาญจนบุรี.โครงการวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง.สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.).เอกสารอัดสำเนา.

นริศรา อยู่สถิตและคณะ.2552.พิธีภักดิ์พื้นบ้านวัดม่วงกับการดำรงอัตลักษณ์ของคนมอญ:กรณีศึกษาชุมชนบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี.โรงเรียนรัตนราษฎร์บำรุง จังหวัดราชบุรี.โครงการวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง.สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.).เอกสารอัดสำเนา.

บังอร ปิยะพันธุ์.2541.ลาวในกรุงรัตนโกสินทร์.กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พรณิศา สุขศรีมงคลและคณะ.2552.“ตามรอยไทยทรงดำบ้านสวนแดง”.โรงเรียนสวนแดงวิทยา จังหวัดสุพรรณบุรี.โครงการวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง.สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.).เอกสารอัดสำเนา.

รัชกร เขาวนัเลิศเสรีและคณะ.2552.“วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวลาวโซ่ง(ไทยทรงดำ) ใน ต.คอนยายหอม อ.เมือง จ.นครปฐม”.โรงเรียนศรีวิชัยวิทยา จ.นครปฐม.โครงการวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง.สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.).เอกสารอัดสำเนา.

เรณู เหมือนจันทร์เชย.2542.ความเชื่อเรื่องผีของไทยโซ่ง.กรุงเทพฯ: บริษัทสหธรรมิก จำกัด.

- ลลิตา เขยชุ่มและคณะ.2552.ย้อนรอยชีวิตชาวไทยทรงดำ. โรงเรียนพรหมานุสรณ์ จังหวัดเพชรบุรี.โครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง.สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.).เอกสารอัดสำเนา.
- วิมล สระทองเทียนและคณะ.2552.เยือนรอยประวัติศาสตร์บ้านโป่ง ประเพณีบวชพระเชื้อสายมอญชุมชนบ้านม่วง. โรงเรียนโครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง จังหวัดราชบุรี (สกว.)
- วิมล พัทธสังข์และคณะ.2552.ประเพณีการบวช(แบบมอญ) ตำบลบัวปากท่า อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม. โรงเรียนบัวปากท่าวิทยา จังหวัดนครปฐม.โครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง.สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.).เอกสารอัดสำเนา.
- สุจิตต์ลักษณ์ ดีผดุงและคณะ.2542.มอญ บทบาทด้านสังคม วัฒนธรรม ความเป็นมาและความเปลี่ยนแปลงในรอบ 200 ปี ของกรุงรัตนโกสินทร์.กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดือนตุลา.
- สุภรณ์ โอเจริญ.2541.มอญในเมืองไทย.กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุทธินิ หนูทิพย์และคณะ.2552.“ไทยทรงดำ” ในชุมชนทุ่งหลวง.โรงเรียนวัดสันติการามวิทยา จังหวัดราชบุรี.โครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง.สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.).เอกสารอัดสำเนา.
- หญิงดา สุทธิวงษ์และคณะ.2552.สืบค้นประวัติศาสตร์ชุมชนชาวมอญบ้านวังกะ.โรงเรียนวัดวังแก้วการาม จังหวัดกาญจนบุรี.โครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง.สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.).เอกสารอัดสำเนา.
- อดิพงษ์ ไวยะสุนทรและคณะ.2552.ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นชุมชนมอญวัดศรีทธาธรรม แห่งลุ่มน้ำแม่กลอง.โรงเรียนท้ายหาด จังหวัดสมุทรสงคราม.โครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง.สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.).เอกสารอัดสำเนา.
- อะระโท โอชิมะ.2536.ชีวิต พิธีกรรมและเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชนมอญในเมืองไทย กรณีศึกษาในเขตอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี.วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมวิทยา และ มานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล, คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

O ประวัติศาสตร์และตำนานท้องถิ่น

O ความหลากหลายทางชาติพันธุ์

O ความเชื่อ ศาสนา และประเพณีท้องถิ่น

O วิถีชีวิตชุมชนคนภาคกลาง

O โบราณสถาน โบราณวัตถุ และชื่อบ้านนามเมือง

O หัตถกรรมและศิลปกรรม

O ทรัพยากรท้องถิ่นและการเปลี่ยนแปลง

O บทสังเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น
และบทสังเคราะห์งานเขียนประวัติศาสตร์เชิงสารคดี

คลอง : สายน้ำกับวิถีชุมชนดั้งเดิมของคนริมคลองภาคกลาง

สนอง บัวงาม

คลอง : สายน้ำกับวิถีชุมชนดั้งเดิมของคนริมคลองภาคกลาง

ว่าที่ร้อยตรีสนอง บัวงาม
โรงเรียนวัดจินดาราม

หลักการและเหตุผล

สังคมในทุกยุคสมัยล้วนมีพัฒนาการในการสร้าง พัฒนาและธำรงชาติ ท้องถิ่นและชุมชน การศึกษาพัฒนาการของท้องถิ่นจึงมีความจำเป็นอย่างมากในการทำความเข้าใจท้องถิ่น และเข้าใจแนวโน้มทิศทางการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาท้องถิ่นในอนาคต

ประเด็น/คำถามของการศึกษา

1. คลอง : สายน้ำมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตชุมชนดั้งเดิมของคนริมคลองภาคกลางเช่นไร
2. เงื่อนไขหรือปัจจัยใดที่มีผลต่อพัฒนาการของวิถีชีวิตชุมชนดั้งเดิมของคนริมคลองภาคกลาง

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาและสังเคราะห์พัฒนาการของวิถีชีวิตชุมชนดั้งเดิมของคนริมคลอง ภาคกลางจากอดีตถึงปัจจุบันผ่านงานเขียน/งานศึกษาโครงการบูรณาการประวัติศาสตร์ท้องถิ่น
2. เพื่อศึกษาเงื่อนไขและปัจจัยที่มีต่อพัฒนาการของวิถีชีวิตชุมชนดั้งเดิมของคนริมคลอง ภาคกลาง

วิธีการศึกษา

วิธีการหลักที่ใช้ในการศึกษา คือ การอ่านและตีความตัวบท โดยเฉพาะตัวบทความเป็นงานเขียนของโครงการบูรณาการประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง รวมทั้งงานเขียนอื่นที่อยู่ในแนวเดียวกัน ทั้งนี้โดยให้ความสำคัญกับการคิดและการมองชุมชนพื้นที่และสถานที่ที่ปรากฏอยู่ในงานเขียนของโครงการ รวมถึงตัวบทที่เป็นการปฏิบัติการเพื่อพัฒนาท้องถิ่นและชุมชน กล่าวโดยรวม งานศึกษานี้ให้ความสำคัญกับตัวบทความเป็นงานเขียนของโครงการบูรณาการประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลางที่หลากหลายโดยตรง และตัวบทที่ซ่อนอยู่ในการมองพื้นที่และสถานที่และ

กิจกรรมพัฒนาและเปลี่ยนแปลงพื้นที่และสถานที่ ซึ่งปรากฏและซ่อนอยู่ในงานเขียนของโครงการ
การยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคกลางอื่นๆ

ขอบเขตการศึกษา

ศึกษาพัฒนาการของพัฒนาการของวิถีชีวิตชุมชนดั้งเดิมของคนริมคลองภาคกลาง
เงื่อนไขหรือปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชุมชนดั้งเดิมของคนริมคลองภาคกลาง

ฐานคิดหลักในการศึกษา

งานสังเคราะห์วิจัยในครั้งนี้ ไม่ได้มีจุดประสงค์เพื่อวิพากษ์วิจารณ์งานวิจัย
โครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคกลาง แต่มีความหมายมุ่งที่สังเคราะห์ คิดต่อ คิดเสริมจาก
งานวิจัยดังกล่าว

บทสังเคราะห์

คลอง : สายน้ำกับวิถีชุมชนดั้งเดิมของคนริมคลองภาคกลาง

บทนำ

จากลักษณะทางกายภาพของบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำภาคกลางของไทย ตั้งแต่ภาคกลาง
ตอนบนลงมาจะพบว่าลักษณะภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำ อันเกิดจากการทับถมของ
ดินตะกอนแม่น้ำพัดพา มีความสูงจากระดับน้ำทะเลไม่มากนัก มีแม่น้ำไหลผ่านหลายสาย ได้แก่
แม่น้ำเจ้าพระยาและแม่น้ำสาขา เช่น แม่น้ำท่าจีน แม่น้ำป่าสัก และแม่น้ำลพบุรี นอกจากนี้ยังมีแม่น้ำ
บางประกต่างทางตะวันออกและแม่น้ำแม่กลองทางตะวันตกและยังไม่รวมลำน้ำ ลำธารและลำคลอง
อีกเป็นจำนวนมาก ทำให้ที่ราบภาคกลางเป็นบริเวณที่มีการเลือกเป็นชัยภูมิสร้างบ้านเมืองของไทย
มาทุกยุคสมัย ดังเช่น อาณาจักรสุโขทัยตั้งราชธานีบริเวณริมฝั่งแม่น้ำปิง อาณาจักรอยุธยาตั้งราชธานี
บริเวณเกาะกลางแม่น้ำเจ้าพระยา ในอาณาจักรอยุธยาตั้งอยู่ในบริเวณแม่น้ำเจ้าพระยาและแม่น้ำ
สาขา มีลำคลองเป็นจำนวนมากจนชาวต่างประเทศเห็นมีแม่น้ำลำคลองมากจึงให้สมญานามว่า “เว
นิสตะวันออก” สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ก็ตั้งราชธานีบริเวณริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาและใกล้ทะเล จะ
เห็นว่าตั้งแต่โบราณมา การเลือกชัยภูมิที่ตั้งเมืองก็จะเลือกบริเวณริมแม่น้ำสายใหญ่หรือบึงขนาดใหญ่แล้ว
ยังมีการขุดคลองน้อยใหญ่เป็นจำนวนมาก ประชากรในบริเวณภาคกลางก็เลือกตั้ง
บ้านเรือนบริเวณริมฝั่งแม่น้ำและลำคลองไหลผ่าน ทั้งนี้เพราะน้ำมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของคน
ไทยเป็นอย่างมาก จนมีคำพูดติดปากคนไทยมาแต่โบราณว่า “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” และมักจะได้

ยินคำถามของคนไทยว่า“กินข้าวกินปลาแล้วหรือยัง” หรือ “กินข้าวกินปลาก่อนแล้วค่อยไป” น้ำกับปลาเป็นของคู่กัน มีน้ำก็ต้องมีปลา ผู้คนต้องอาศัยน้ำในชีวิตประจำวันและในการประกอบอาชีพแล้ว ถ้าไม่มีน้ำสำหรับดื่ม สำหรับประกอบอาหารและการประกอบอาชีพ ใช้ในการทำเรือสวนไร่นาแล้ว ผู้คนก็ไม่อาจจะอยู่ในพื้นที่นั้นได้ ซึ่งปรากฏในหลักฐานทางประวัติศาสตร์หลายครั้งว่า ถ้าเกิดกันดารน้ำหรือกระแสน้ำแปรเปลี่ยนทางเดินก็ต้องย้ายบ้านเมืองไปอยู่ในที่มีน้ำอุดมสมบูรณ์ การที่ต้องอาศัยน้ำนี้เองทำให้มีการขุดคลองเพื่อดึงน้ำให้เข้าไปสู่ไร่นาและหมู่บ้านซึ่งนอกจากจะใช้น้ำแล้ว คลองยังเป็นเส้นทางคมนาคมสำหรับเดินทางไปมาหาสู่กันได้สะดวกยิ่งขึ้น ทำให้ผู้คนมีความคิดต่อเรือขึ้นใช้ เกิดภูมิปัญญาในด้านต่างๆ มากมายตามมา ในน้ำนอกจากมีสัตว์น้ำชนิดต่างๆ เป็นจำนวนมากแล้วก็มีพืช ผัก ไม้พืชนานาพันธุ์ใช้เป็นอาหาร ผู้คนที่อาศัยอยู่ริมคลองมีการทำมาหากินที่ต้องอาศัยน้ำยังทำให้เกิดขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมขึ้นมากมาย ล้วนเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะแม่น้ำลำคลอง วิถีชีวิตของคนไทยภาคกลางที่อยู่ริมคลองต่างก็มีความสะดวกสบายในการใช้น้ำ ครั้นเมื่อผู้คนขยายไปบนบกมากขึ้นและไกลแม่น้ำออกไป จึงเกิดความจำเป็นต้องขุดคลองชักน้ำเข้าไปใช้ นอกจากนี้การเกษตรยังต้องอาศัยน้ำมากขึ้นจะอาศัยน้ำจากน้ำฝนเพียงอย่างเดียวคงไม่ได้ เพราะมีความไม่แน่นอน ประกอบกับมีการขยายตัวทางเศรษฐกิจที่เปลี่ยนจากการผลิตเพื่อยังชีพ เป็นการผลิตเพื่อการส่งออก ผลผลิตมีปริมาณมากขึ้น จึงมีการขุดคลอง ลำรางต่างๆ เพื่อการเกษตรและการขนส่งผลผลิตออกสู่ตลาดได้รวดเร็วมากขึ้น จะเห็นว่าการใช้น้ำและลำคลองเป็นเรื่องใหญ่มากในอดีต ถ้าฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาลก็เป็นเหตุให้เกิดความแห้งแล้ง อดอยากล้มตาย และนี่จึงเป็นความสำคัญสำหรับคลองที่มีประชากรที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ปัจจุบันเราหลายๆ คน หลายๆ พื้นที่เห็นความสำคัญของแม่น้ำลำคลองน้อยลง มีความโลภหวังจะได้ทรัพย์สินเงินทองด้วยการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การตัดไม้ทำลายป่า การบุกรุกแม่น้ำลำคลอง การถมคลองเพื่อเป็นที่อยู่อาศัยและทำถนนการสร้างสิ่งก่อสร้างขวางการไหลของน้ำ ปล่อน้ำเสียและสิ่งสกปรกลงในแม่น้ำลำคลอง ลำคลองกลายเป็นคลองทิ้งน้ำ โดยขาดจิตสำนึกว่าถ้าไม่มีน้ำหรือถ้ามีน้ำเน่าเสียจะเกิดผลร้ายแก่ชีวิตของคนและสัตว์อย่างร้ายแรง น้ำที่เคยมีปลาที่เหลือน้อยลงหรือหมดไปเลย ลำคลองที่เคยสะอาดตักกินได้ก็กลายเป็นน้ำที่เน่าเหม็น เราต้องซื่อน้ำกินและน้ำใช้

คลอง ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานได้ให้ความหมายไว้ว่า เป็นค่านามมีความหมายว่าทางน้ำหรือลำน้ำที่ขุดเชื่อมถึงแม่น้ำหรือทะเล จากการศึกษาผลงานของนักเรียนจากโครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ได้ศึกษาวิจัยไว้หลายชิ้น งานล้วนเกี่ยวข้องกับคลองและวิถีชีวิตคนริมคลองภาคกลาง อาทิเช่น คลองดำเนินสะดวก คลองจินดา คลองมหาสวัสดิ์ คลองโยง คลองประชาชื่นชม คลองศาลา และได้ศึกษาเพิ่มเติมจากเอกสารการวิจัยของคลองต่างๆ จากนักวิจัยที่ทำได้ จะเห็นว่าความสำคัญของคลองที่มีต่อวิถีชีวิตของคนภาคกลางเป็นอย่างยิ่ง ถือว่าเป็นภูมิ

ปัญหาของคนไทยมาตั้งแต่โบราณกาล สมัยสุโขทัยมีการขุดคลองส่งน้ำเข้าไปใช้ในเมือง สมัยกรุงศรีอยุธยาซึ่งมีราชธานีอยู่บริเวณเกาะกลางแม่น้ำเจ้าพระยา มีการขุดคลองจากแม่น้ำทางทิศเหนือมาติดต่อกับแม่น้ำทางทิศใต้ จุดประสงค์ในการขุดคลองเพื่อประโยชน์หลายด้าน คือเพื่อนำน้ำเข้ามาใช้ในตัวเมืองอยุธยา การคมนาคมและยังเป็นการระบายน้ำ ป้องกันน้ำท่วมอีกอย่างหนึ่งด้วย และที่สำคัญยังเป็นคูเมืองสำหรับป้องกันข้าศึกโจมตีราชธานีอีกด้วย นับว่าเป็นภูมิปัญญาของคนไทยในอดีตอย่างแท้จริง ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นพระมหากษัตริย์และขุนนางสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ล้วนมีชีวิตมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย ก็ทรงมีดำริให้ขุดคลองให้รอบพระนครต่อจากแม่น้ำเจ้าพระยาคล้ายกับกรุงศรีอยุธยา เช่น คลองคูเมือง คลองบางลำพู คลองโอ่งอ่าง ซึ่งคือเหตุผลเช่นเดียวกับกรุงศรีอยุธยา

การขุดคลองแต่ละคลองมีจุดมุ่งหมายแตกต่างกัน แต่สามารถใช้ประโยชน์ได้หลายด้าน เช่น ใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันเพื่อการคมนาคม การระบายน้ำ ชักน้ำเข้าพื้นที่การเกษตร การป้องกันน้ำท่วม การขุดคลองมี 2 ลักษณะ เป็นคลองขุดใหม่ส่วนใหญ่เพื่อการคมนาคมเป็นสำคัญ เช่น คลองดำเนินสะดวก เป็นคลองเชื่อมระหว่างแม่น้ำท่าจีนและแม่น้ำแม่กลองเข้าด้วยกัน คลองภาษีเจริญขุดเชื่อมระหว่างคลองบางกอกใหญ่กับแม่น้ำนครชัยศรี คลองพระราชวังขุดเชื่อมคลองยี่สารกับแม่น้ำแม่กลอง คลองมหาสวัสดิ์ขุดเชื่อมระหว่างคลองบางกอกน้อยกับแม่น้ำนครชัยศรี คลองในลักษณะนี้จะเป็นคลองที่มีความกว้างมากและค่อนข้างตรงไม่คดเคี้ยว ส่วนคลองที่ขุดเพื่อการระบายน้ำจะเป็นคลองที่ขุดตามร่องน้ำไหล จะมีลักษณะคดเคี้ยวมากกว่า มีความกว้างไม่มากนัก จากการศึกษาหลักฐานเกี่ยวกับคลองขุดขนาดใหญ่นับตั้งแต่สมัยอยุธยา ธนบุรีและรัตนโกสินทร์ส่วนใหญ่เป็นไปตามพระราชบัญชาของพระมหากษัตริย์ ซึ่งสามารถแสดงให้เห็นถึงจุดประสงค์การขุดคลองแยกได้หลายข้อ คือ

1. เพื่อยุทธศาสตร์ ในสมัยโบราณจุดประสงค์ของการขุดคลองไว้เพื่อเป็นการป้องกันข้าศึกโจมตีเป็นรูปแบบการวางผังเมือง เช่น คลองคูเมือง โดยการขุดล้อมรอบเมืองไว้ ตัวอย่าง เช่น สมัยกรุงศรีอยุธยา คูเมืองสมัยอยุธยาเป็นตัวอย่างอันดีสำหรับการวางผังเมือง และเป็นแบบแผนในการสร้างเมืองมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ แต่การขุดคลองไม่ได้เป็นประโยชน์เพื่อยุทธศาสตร์เพียงอย่างเดียว แต่ยังมีประโยชน์เพื่อการคมนาคมและการระบายน้ำอีกด้วย

2. เพื่อการคมนาคม ถ้าคลองส่วนใหญ่มีจุดประสงค์ในการขุดคลอง เพื่อช่วยในการคมนาคมเป็นสำคัญ มี 2 ลักษณะ คือเป็นคลองลัดและคลองเชื่อมกับแม่น้ำ การขุดคลองลัดเกิดขึ้นอันเนื่องมาจากสภาพภูมิประเทศบริเวณพื้นที่ราบลุ่ม แม่น้ำเจ้าพระยามีความลาดชันน้อยกระแสน้ำไหลช้า ทำให้แม่น้ำมีลักษณะคดเคี้ยวมาก จึงมีการขุดคลองเล็กเพื่อช่วยให้การเดินทางสะดวกและปลอดภัยยิ่งขึ้น มีการขุดคลองเชื่อมระหว่างแม่น้ำกับแม่น้ำด้วยกัน เช่น คลองภาษีเจริญเป็นคลอง

เขื่อนระหว่างแม่น้ำเจ้าพระยากับแม่น้ำท่าจีน คลองดำเนินสะดวกเป็นคลองที่เชื่อมระหว่างแม่น้ำเจ้าพระยากับแม่น้ำแม่กลอง คลองประเวศบุรีรมย์เป็นคลองเขื่อนระหว่างแม่น้ำเจ้าพระยากับแม่น้ำบางปะกง เป็นการย่นระยะทางจากส่วนกลางของประเทศไปทางทิศตะวันตกและทิศตะวันออกให้สั้นลง เพื่ออำนวยความสะดวกในด้านการคมนาคมขนส่ง นอกจากนี้ยังเป็นประโยชน์ต่อการปกครองและหัวเมืองได้สะดวกยิ่งขึ้น

3. เพื่อผลทางเศรษฐกิจ การขุดคลองเพื่อผลทางเศรษฐกิจนั้น เริ่มจากการที่ไทยมีการปรับเปลี่ยนระบบเศรษฐกิจจากการผลิตเพื่อยังชีพ เป็นระบบการผลิตเพื่อการส่งออกไปยังต่างประเทศเพราะมีการค้าแบบเสรี การค้าขายขยายตัวมากขึ้น โดยเริ่มจากการค้าขายข้าวเป็นสินค้าที่หลายประเทศต้องการ จึงมีการขุดคลองเพื่อขยายพื้นที่การเกษตรนำน้ำเข้าสู่พื้นที่เพาะปลูก การขุดคลองเป็นการเบิกพื้นที่ที่รกร้างว่างเปล่าให้ราษฎรเข้าไปทำการเพาะปลูกและใช้เป็นเส้นทางลำเลียงผลผลิตออกสู่ตลาด เช่น การขุดคลองจินดาเพื่อเป็นเส้นทางขนส่งน้ำตาลลงสู่ตลาดและส่งขายต่างประเทศ นอกเหนือจากจุดประสงค์เพื่อการคมนาคมเท่านั้น ดังนั้นพวกที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ริมแม่น้ำลำคลองจึงเป็นประโยชน์ต่อชาวไร่ชาวนาที่จะนำผลผลิตของตนมาฝากขาย เพราะว่าการคมนาคมในสมัยก่อนมีการคมนาคมทางน้ำเป็นส่วนใหญ่ การขนส่งสินค้าต้องใช้เรือชีวิตของคนไทยในสมัยโบราณจึงผูกพันอยู่กับแม่น้ำลำคลองเป็นอันมาก

ภาพแสดงวิถีชีวิตของชุมชนดั้งเดิมริมคลองภาคกลาง

การตั้งชื่อคลอง

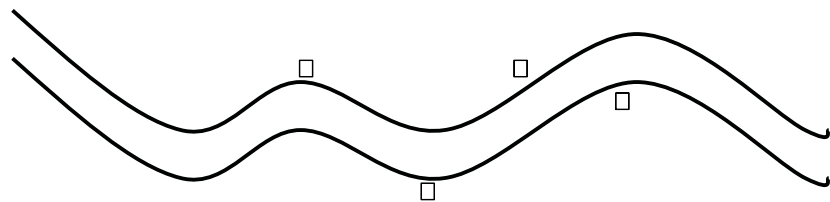
การตั้งชื่อคลองหรือการเรียกชื่อคลองมีที่มาหลายประการ เช่น ตั้งชื่อตามแหล่งที่อยู่ ใกล้ อาทิเช่น คลองหลอด คือคลองคูเมือง คลองปากตลาดเพราะตั้งอยู่ใกล้ตลาด คลองโรงไหม เพราะในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 มีโรงไหมอยู่ใกล้ๆ คลองสะพาน หัน ตั้งอยู่ใกล้กับสะพานไม้ที่สามารถหันให้เรือผ่านได้ คลองโองอ่าง เนื่องจากมีชาวมอญนำเครื่องปั้นดินเผาประเภทโอง อ่าง บรรทุกเรือจากตำบลสามโคก จังหวัดปทุมธานีมาจอดขายที่ปาก คลองวัดเชิงเลนเป็นประจำเป็นตลาดโองอ่างที่มีชื่อในสมัยนั้น คลองบางลำพูเพราะตั้งอยู่ใกล้แหล่ง ที่มีต้นลำพูมาก นอกจากนี้ยังมีการตั้งชื่อคลองบางสะแก คลองบางจาก คลองบางบอนตามแหล่งที่มีต้นสะแก ต้นจาก ต้นบอน คลองบางคลองตั้งชื่อตามแหล่งที่อยู่อาศัยของเชื้อชาติอื่นๆ เช่น บริเวณถิ่นที่อยู่อาศัยของชาวมอญ ตั้งชื่อว่า คลองบ้านมอญ และถิ่นที่อยู่อาศัยของชาวลาวเรียกว่า คลองลาว และถิ่นที่อยู่อาศัยของชาวจีน เรียกว่า คลองเจ๊ก บางคลองตั้งชื่อตามผู้เป็นเจ้าของคลองที่ ขุด เช่น คลองนางหงส์ เนื่องจากเป็นผู้มีฐานะดี บางแห่งตั้งชื่อคลองจากที่มาของงบประมาณในการ ขุด เช่น คลองบางภาษี ขุดขึ้นจากการนำเงินภาษีมาเป็นค่าใช้จ่ายในการขุดคลอง

การตั้งถิ่นฐาน

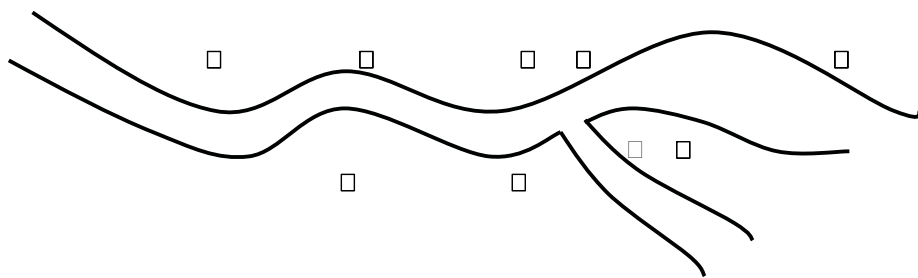
การตั้งถิ่นฐานการตั้งถิ่นฐานริมน้ำ จะพบว่ามีรูปแบบการตั้งถิ่นฐานแบบทางยาวโดยอิงไปกับเส้นทางคมนาคม โดยปรากฏในที่ราบลุ่มแม่น้ำภาคกลาง เส้นทางคมนาคมเป็นแนวหลักในการตั้งบ้านเรือน ด้านหลังของที่อยู่อาศัยจะเป็นพื้นที่เกษตรกรรม บริเวณจุดตัดหรือทางแยกจะมีการกระจุกตัวของบ้านเรือนที่ใช้เป็นเขตค้าขายของชุมชน ส่วนที่ไกลออกไปการตั้งบ้านเรือนจะห่างกัน ลักษณะการตั้งถิ่นฐานแบบยาว หรือตามเส้นทางคมนาคม ได้แก่ แม่น้ำ ลำคลองและถนน เป็นต้น การตั้งถิ่นฐานบริเวณแม่น้ำลำคลอง จะตั้งบริเวณแม่น้ำลำคลอง เป็นการเลือกพื้นที่ของชุมชนคนภาคกลางมาแต่โบราณกาล เพราะแหล่งน้ำไม่ว่าจะเป็นแม่น้ำลำคลอง ห้วย หนอง บึง เป็นต้นกำเนิดของความอุดมสมบูรณ์ แหล่งเพาะปลูก แหล่งอาหาร และใช้เป็นเส้นทางคมนาคมขนส่งเหมือนกับภูมิภาคอื่นทั่วประเทศ สำหรับถนนจะเป็นการตั้งถิ่นฐานตามเส้นทางคมนาคมทางบก เช่น ถนน รถยนต์และรถไฟ ส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นในสมัยหลังๆ ซึ่งตรงกับยุค อยุธยา ใจจงรัก กล่าวในหนังสือเรือนไทยเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานว่า “การตั้งถิ่นฐานของคนไทยส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีทั้งการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ จึงต้องอาศัยน้ำเป็นปัจจัยสำคัญ เพราะน้ำนั้นนอกจากใช้ในการเพาะปลูกแล้ว ยังมีความจำเป็นสำหรับกิน อาบ ซักล้าง จึงมีการตั้งบ้านเรือนเรียงรายไปตามลำน้ำ ส่วนบริเวณทางแยกของแม่น้ำลำคลองมักจะมีบ้านเรือนตั้งอยู่อย่างหนาแน่นและเป็นร้านค้าหรือ

ตลาด และมักจะขึ้นชื่อต้นด้วยคำว่า “บาง” เช่น บางกอกน้อย บางหัวเสือ บางจาก บางแค บางภาษี
บางนา เป็นต้น”

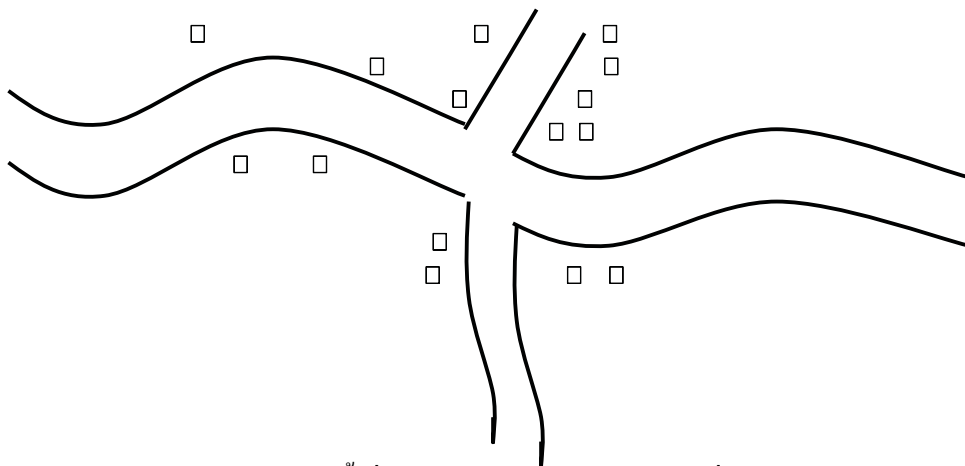
รูปแบบการตั้งถิ่นฐานบริเวณชุมชนริมคลอง

รูปแบบการตั้งถิ่นฐานตามแนวยาว RIVER LINEAR SETTLEMENT

รูปแบบการตั้งถิ่นฐานตามแนวบริเวณทางแยก(สามแยก) บริเวณชุมชนริมคลองที่พบเห็น

รูปแบบการตั้งถิ่นฐานตามแนวบริเวณทางแยก(สี่แยก)

ลักษณะของชุมชนริมน้ำ เป็นสิ่งที่ต้องแสดงให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะที่ปรากฏทั้งรูปแบบและลักษณะเฉพาะของชุมชนริมน้ำ ทั้งทางด้านกายภาพและด้านความหมายในกิจกรรมที่เกิดขึ้นกับพื้นที่ริมน้ำ ศ.พลายน้อย กล่าวว่า พื้นฐานของการดำเนินชีวิตและโครงสร้างเศรษฐกิจที่ผูกพันกับเกษตรกรรม ทำให้ชีวิตของคนไทยมีความสัมพันธ์กับแม่น้ำลำคลองเป็นอย่างมาก เช่น บริเวณที่ราบลุ่มภาคกลาง ซึ่งมีลักษณะของชุมชนชาวสวน อาศัยคลองเป็นปัจจัยในการผลิตพืชผล และเป็นแหล่งขายผลผลิตโดยใช้เส้นทางน้ำ ผู้คนทั้งบ้านเรือนอยู่ริมน้ำมีการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าและกิจกรรมตามแนวลำคลอง ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ประชากรมีความคล้ายคลึงกัน การทราบความต้องการทางด้านปัจจัยสี่ เป็นการติดต่อสื่อสารแบบปากต่อปาก และที่เป็นลักษณะที่โดดเด่นของชุมชนไทยริมน้ำและจากการวิจัยของนักวิชาการบางท่าน **สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา** กล่าวว่า ลักษณะที่เป็นรูปลักษณ์ที่โดดเด่นของชุมชนไทยอีกอย่างหนึ่งคือ มีการสร้างบ้านเรือนลงไปใต้น้ำบางส่วนหรือบางแห่งทำเป็นเรือนแพ เช่น จะเข้เกรา พิชญ์โลก อยุธยา บ้านเรือนที่ปลูกลงไปใต้น้ำหรืออยู่บริเวณน้ำตื้นๆ รวมทั้งบริเวณน้ำท่วมถึง ซึ่งจะประกอบด้วยเรือนไม้ยกพื้นสูง เช่น ชุมชนบางกอกน้อยและชุมชนคลองดำเนินสะดวก และ**เทิดศักดิ์ เตะกะกิจจอร์** กล่าวว่า ชุมชนริมน้ำและลำดับการพัฒนาชุมชนริมน้ำมีต้นกำเนิดของแนวความคิดโครงสร้างพื้นฐาน และลำดับของความสำคัญ ที่เกี่ยวเนื่องกันโดยไม่ตัดขาดจากน้ำ แต่อยู่ใกล้ชิดกับน้ำ ภายในขอบเขตและระยะที่คงที่อยู่เสมอ

ส่วน**ศรีศักร วัลลิโภดม** กล่าวไว้ในหนังสือ “เรือนไทย บ้านไทย” เกี่ยวกับความเป็นอยู่ของชุมชนในกลุ่มแม่น้ำ สภาพความเป็นอยู่ตลอดจนการคมนาคมของชาวบ้านต้องอาศัยเรือและการสัญจรทางน้ำตลอดทั้งปี ทำให้เลือกที่จะตั้งบ้านเรือนอยู่ริมน้ำ อาคารตั้งอยู่บนเสาสูง ทั้งในที่ที่น้ำท่วมถึงและน้ำท่วมไม่ถึง ลักษณะทางกายภาพที่เด่นชัดของเรือนไทย คือ มีรูปทรงของเรือนสูง เป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาด 3 ห้อง(แปดเสา)เป็นหลัก มีหน้าต่างสี่ด้านเพื่อให้ลมพัดทะลุได้และการมีใต้ถุนสูง สิ่งเหล่านี้ทำให้มีความเหมาะสมกับสภาพอากาศของเมืองไทย เรือนที่อยู่ชายน้ำมีน้ำท่วมใต้ถุน เมื่อน้ำขึ้นก็พัดพาเอาสิ่งสกปรกออกไป สำหรับเรือนที่อยู่บนตลิ่งริมน้ำพอหมดหน้าน้ำ ใต้ถุนเรือนสามารถใช้ทำที่นั่งทำกิจกรรมประจำวัน รวมทั้งเป็นที่เก็บของที่เปื้อนหรือเครื่องมือทำการเกษตรหรือเลี้ยงสัตว์ได้

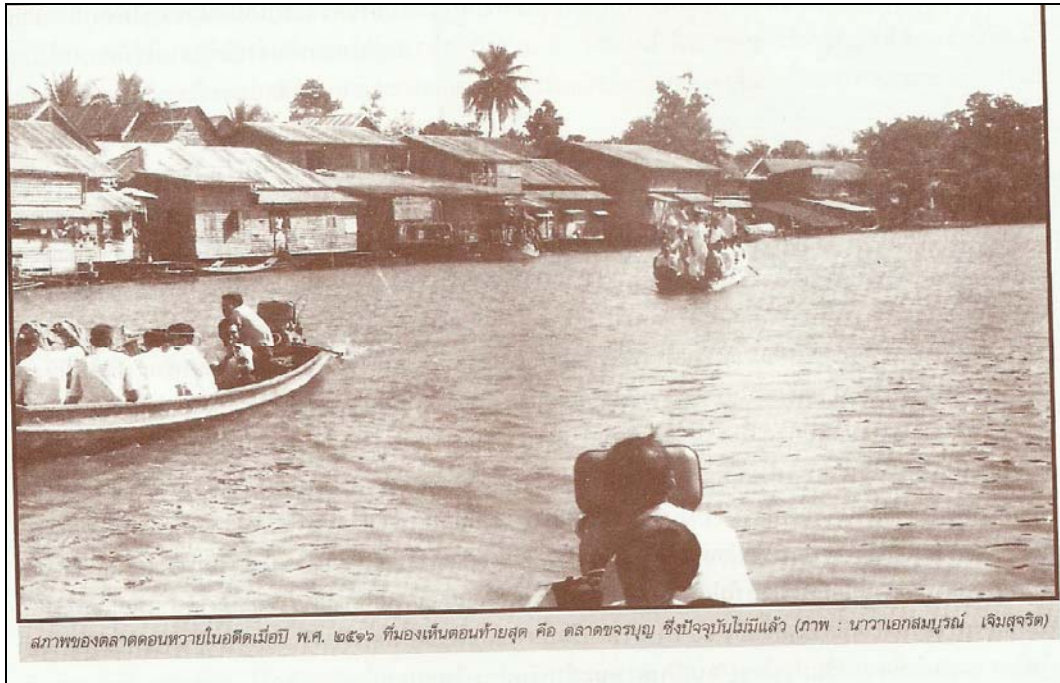
ลักษณะสำคัญของเรือนสยามได้แก่ การตั้งเสาต่อระเบียงและชานออกจากห้องนอนทำให้มีพื้นที่สำหรับนั่งเล่น ทำครัว ตลอดจนทำกิจกรรมประจำวันบนบ้านในเวลากลางวัน สำหรับตัวเรือนนั้น โดยทั่วไปมีความยาวไม่เกินห้าห้อง อาจจะขยายพื้นที่โดยทำเป็นเรือนแฝดเป็นหลังคู่ แต่บ้านเรือนจะมีศาลพระภูมิ โดยเชื่อว่าพระภูมิเทวดาเป็นเทพอยู่บนสวรรค์ในคติศาสนาฮินดู พุทธ

ช่วยคุ้มครองให้ความร่มเย็นและความเป็นมงคลแก่ผู้ที่อยู่ในครัวเรือน เพราะฉะนั้นการตั้งศาลพระภูมิจึงเป็นเรื่องของความเชื่อของเรือนไทยภาคกลางทุกบ้าน

ในบริเวณริมคลองหรือแม่น้ำภาคกลางยังมีเรือและแพที่อยู่ในน้ำ แพเป็นที่อยู่อาศัยที่ทำจากไม้ไผ่ ซึ่งมีอยู่มากในขณะนั้นมามัดรวมกันจนลอยน้ำได้ และมีการสร้างบ้านทรงไทยหรือทรงปั้นหย่าขึ้นบนแพเพื่อใช้เป็นที่อยู่อาศัย และจอดบริเวณชุมชนหรือตลาด โดยมีไม้ค้ำหรือเชือกลำนไว้กับคันไม้ ไม่เคลื่อนย้ายไปไหนและมีการค้าขายในแพเป็นอาชีพ ชีวิตชาวแพเป็นชีวิตที่สะดวกสบาย เพราะอากาศเย็นสบาย น้ำอุดมสมบูรณ์

ฤทัย ใจจงรัก กล่าวว่า ชุมชนริมน้ำเมื่อปรากฏตัวเป็นหมู่บ้านแล้วองค์ประกอบที่ตามมา ได้แก่ ตลาดและวัด ซึ่งเหมือนกับชุมชนในลักษณะอื่นๆ ทั่วไปของคนไทย ตลาดนั้นเป็นศูนย์กลางสำหรับแลกเปลี่ยนสินค้าซึ่งกันและกัน จัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน บ้านจะตั้งเรียงรายตามลำน้ำ พื้นที่ด้านหลังมักเป็นสวน ถัดออกไปจากสวนจะเป็นทุ่งนาหรือไร้

เมื่อตามแม่น้ำลำคลองเป็นชุมชน มีคนปลูกบ้านตามฝั่งคลองกันมากและมีเรือแพจอดอยู่เป็นประจำในที่สุดก็เกิดเป็นตลาดเรือ ตลาดน้ำขึ้น ตลาดเรือ หมายถึง ตลาดที่ใช้เรือเป็นที่ขายสินค้าต่างๆ หากย้อนไปในประวัติศาสตร์สมัยอยุธยาพบว่า มีตลาดเรือเป็นจำนวนมาก เพราะมีการตั้งบ้านเรือนอยู่ริมแม่น้ำลำคลอง คนที่อาศัยอยู่ตามแม่น้ำรอบกรุงศรีอยุธยาจึงต้องอาศัยตลาดเรือเป็นที่แลกเปลี่ยนสินค้า มีทั้ง 4 แห่ง เรียงรายรอบพระนคร ในชุมชนภาคกลางส่วนใหญ่จะเป็นตลาดน้ำ คือมีการค้าขายบริเวณบ้านริมคลองและมีเรือมาจอดขายบ้าง ของที่ขายส่วนใหญ่เป็นของกิน ของใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น กะปิ น้ำปลา แกลื้อ ปูเค็ม ปลากระพง ปลาทุเลา ปลาทุ หอยแมลงภู่ ปูทะเล ที่นำมาขายจากทะเล น้ำตาล ยาสูบ จากภาคกลางตอนบน นอกจากนี้ยังมีพวกปลา หมู ไก่ เนื้อวัว ผักบุ้ง สายบัว ฟักแฟง แตงโม แตงกวา เผือก มัน อ้อย มะม่วง น้อยหน่า มะพร้าว กล้วย หนามพลุ ขาดั่ง ซึ่งเป็นสินค้าในท้องถิ่นใกล้เคียง เพราะของเหล่านี้ในชุมชนภาคกลางไม่ได้มีสมบูรณ์ตลอดเวลา ตลาดในภาคกลางที่สำคัญ ได้แก่ ตลาดคลองสวน ตลาดบ้านแพ้ว ตลาดดำเนินสะดวก ตลาดสามชุก ตลาดบ้านใหม่(แปดริ้ว) ตลาดอัมพวา ตลาดคลองสระบัว ตลาดบางกอกน้อย ตลาดบางคล้า ตลาดบางพลี ตลาดคลองสาน ตลาดวัดไทร

สภาพของตลาดดอนหวายในอดีตเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๖ ที่มองเห็นตอนท้ายสุด คือ ตลาดขจรบุญ ซึ่งปัจจุบันไม่มีแล้ว (ภาพ : นาวาเอกสมบุรณ์ เจิมสุจริต)

สภาพตลาดตั้งอยู่ริมคลองอันเนื่องมาจากการคมนาคมทางน้ำ

ตลาดเรือสมัยก่อนประกอบด้วยเรือหลายชนิดตามความนิยมของท้องถิ่นนั้น ถ้าเรือจากต่างจังหวัดก็จะเป็นเรือประทุน คือใช้ไม้ไผ่ไค้งเป็นโครงรอบลำเรือไว้แล้วมุงด้วยจาก ถ้าเป็นเรือขนาดใหญ่ที่ไฉ่แจวก็จะมีกรขายหัวท้ายเรือเพิ่มขึ้น แต่ถ้าเป็นเรือพายขนาดเล็กก็มีประทุนกลางลำตัวเรือ เรือเหล่านี้ส่วนมากเป็นเรือสำปั้น มีหม้อข้าวเตาไฟมาพร้อม เรือที่มาจากต่างเมืองจะรวมกันหลายๆ ลำ ตกเย็นก็จะเลือกทำเลที่ปลอดภัย จอดเรืออยู่ที่เดียวกัน นอกจากจะมีพืช ผัก ผลไม้สดแล้วยังมีเรือที่ขายอาหารสำเร็จรูป เช่น ขนมจีน ก๋วยเตี๋ยว กาแฟ ข้าวโพดต้ม ข้าวโพดคั่ว เผือกกล้วย ขนมต่างๆ ซึ่งมักจะเป็นขนมไทย อาทิเช่น ทองหยิบ ทองหยอด ฝอยทอง เม็ดขนุน สังขยา ขนมหม้อแกว ขนมชั้น ขนมตะโก้ ข้าวเหนียวหน้ากุ้ง ล้วนแต่ใช้ภาชนะจากใบตอง ส่วนที่ใส่หม้อดินขาย ได้แก่ สาเกเปียก แงบวชฟักทอง ผู้ซื้อก็ต้องมีถ้วยชามมาใส่ โดยบรรดาพ่อค้าแม่ค้าซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นชาวจีน หรือคนไทยเชื้อสายจีนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณตลาดหรือริมคลองถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษตั้งแต่สมัยโบราณ ทั้งนี้เนื่องจากคนไทยสมัยโบราณชอบตั้งหลักแหล่งและต้องถูกเกณฑ์ไปใช้แรงงาน ส่วนคนจีนไม่ต้องถูกเกณฑ์ไปใช้แรงงานสามารถเดินทางไปค้าขายทั้งในท้องถิ่นและตามหัวเมืองได้ บรรดาพ่อค้าแม่ค้าเหล่านี้จะต้องจากบ้านตั้งแต่ตีห้าพายเรือหรือแจวเรือไปขายที่ตลาดน้ำ ถ้าขายไม่หมดก็สามารถร้องขายระหว่างทางตอนขากลับได้ บางครั้งบางบ้านไม่มีเงินซื้อ อาจใช้ผลผลิตทางการเกษตรมาแลกเปลี่ยนก็ได้ ชีวิตริมคลองจึงไม่เจียบเหงา มีเรือมาขายของเป็นระยะๆ ผู้ที่ต้องการจะซื้อสิ่งของจากบรรดาพ่อค้าและแม่ค้าก็รอฟังสัญญาณจากเสียง

แต่ เรือขบวนที่ไม่เหมือนกันและส่วนที่มาประจำมักมาตรงเวลาเสมอ แต่การค้าขายทางเรือซบเซาลง เมื่อการคมนาคมทางน้ำเริ่มหมดความสำคัญลงไป เนื่องจากมีถนนหนทางสะดวกมากยิ่งขึ้น การขนส่งสินค้าก็เปลี่ยนมาใช้รถเพราะรวดเร็วกว่าเป็นเหตุให้เรือที่เคยขนส่งสินค้าลดน้อยลงด้วยการค้าขายตามลำคลองเป็นความสำคัญของลำคลองแล้ว ลำคลองยังมีความสำคัญในการขนส่งทางเรือขนาดใหญ่อีกด้วย เช่น เรือบรรทุกข้าว บรรทุกฟาง บรรทุกข้าวเปลือก บรรทุกข้าวสาร บรรทุกทราย เรือบางชนิดก็หายไปแล้ว

วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน

ชุมชนบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำภาคกลาง จะมีวัดจะเป็นศูนย์กลางของหมู่บ้านหรือชุมชน วัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของผู้คนชาวพุทธในชุมชน ตั้งอยู่ริมคลอง บ่งบอกถึงจุดเริ่มต้นของการก่อกำเนิดชุมชนริมน้ำ ในท้องถิ่นภาคกลาง โดยเฉพาะชุมชนริมน้ำจะมีการสร้างวัดทุกชุมชน ทุกชุมชนจะมีวัดเป็นของตนเองเพื่อเป็นศูนย์รวมในด้านต่าง ๆ ของชุมชน ในสมัยก่อนประชาชนมีอาชีพเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่และเกษตรกรรมส่วนใหญ่ก็จะเป็นการทำนา เดิมการทำนาจะเป็นการทำนาปี เพียงปีละ 1 ครั้ง วางจากการทำนาผู้ชายที่มีฝีมือด้านต่างๆ ก็จะไปรวมตัวกันที่วัด โดยเฉพาะพวกที่มีฝีมือด้านช่างหรือศิลปะหลากหลายสาขา วัดจึงเป็นศูนย์รวมของงานช่างหรืองานศิลปะ ไม่ว่าจะเป็นด้านจิตรกรรมฝาผนัง การวาดภาพในอุโบสถหรือศาลาการเปรียญ ประติมากรรม งานปูนปั้น งานแกะสลักไม้ รวมทั้งวรรณกรรม ที่สำคัญคือทุกคนทุ่มเทเนื่องด้วยความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ทำเพราะความศรัทธาและเพื่อเป็นพุทธบูชา และมีการถ่ายทอดไปยังทายาทและผู้สนใจและเป็นแหล่งความรู้ของชุมชน เพราะในสมัยนั้นผู้รู้ศาสตร์ด้านต่างๆ จะเป็นพระภิกษุและผู้รู้ที่เข้าไปชุมนุมกันที่วัด วัดจึงเป็นแหล่งหรือคลังของความรู้แขนงต่างๆ

วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนและผูกพันกับวิถีชีวิตคนไทยแต่สมัยโบราณ

หน้าที่และความสำคัญของวัดต่อชุมชนในชนบทในอดีต รวมทั้งชุมชนริมน้ำภาคกลางด้วย เราจะพบว่าวัดมีทำหน้าที่หลายด้าน คือ

1. วัดเป็นแหล่งหรือศูนย์กลางของชุมชน เป็นหน้าที่สำคัญของสังคมที่สำคัญที่สุดของวัด ประชาชนจะมาร่วมพิธีและกิจกรรมต่างๆ ทั้งทางสังคมและทางศาสนา วัดจะเป็นแหล่งสำหรับการฉลองกันในทุกขั้นตอนของชีวิตความเป็นอยู่ และชีวิตของคนไทยมีความสัมพันธ์อยู่กับวัดมาเป็นเวลาหลายศตวรรษแล้ว

2. วัดเป็นสถานที่ให้การศึกษา วัดในสมัยก่อนเป็นแหล่งการศึกษาแห่งแรกและแห่งเดียวที่ให้การศึกษาแก่ราษฎร โดยให้ทั้งความรู้และอาชีพ มีวัดเป็นโรงเรียนและมีพระภิกษุสงฆ์เป็นครูอาจารย์ ยิ่งกว่านั้นวัดยังเป็นแหล่งการศึกษาสำหรับบรรดาพระภิกษุสงฆ์และเด็กวัด ในปัจจุบันเรายังมีโรงเรียนตั้งอยู่ในวัดเป็นจำนวนมาก

3. วัดเป็นสถานที่ให้คำแนะนำ คำปรึกษาและการปลอบใจ จะมีชาวบ้านมาที่วัดเพื่อขอคำแนะนำ คำปรึกษาหรือจากเจ้าอาวาสหรือพระภิกษุบางรูป เกี่ยวกับปัญหาขุ่ยากภายในบ้านหรือในการทำธุรกิจการงานสามารถทำให้คลายความทุกข์กังวลไปได้

4. วัดเป็นสถานที่พยาบาลและสถานที่จ่ายยา วัดเป็นสถานที่พักพิงสำหรับผู้เจ็บป่วย คนพิการ คนทุพพลภาพหรือวิกลจริต ผู้ถูกทอดทิ้ง บุคคลเหล่านี้ถ้าไปมีครอบครัวก็ไม่สามารถช่วยทำอะไรได้จะมาอยู่กินภายในวัด พระภิกษุสงฆ์มีส่วนสำคัญในการรักษาโรคทางใจของคนไทยอยู่เสมอมา ประชาชนที่อยู่ในชนบท ประชาชนจะมาขอคำปรึกษาทั้งปัญหาชีวิต หรือปัญหาการทำมาหากิน

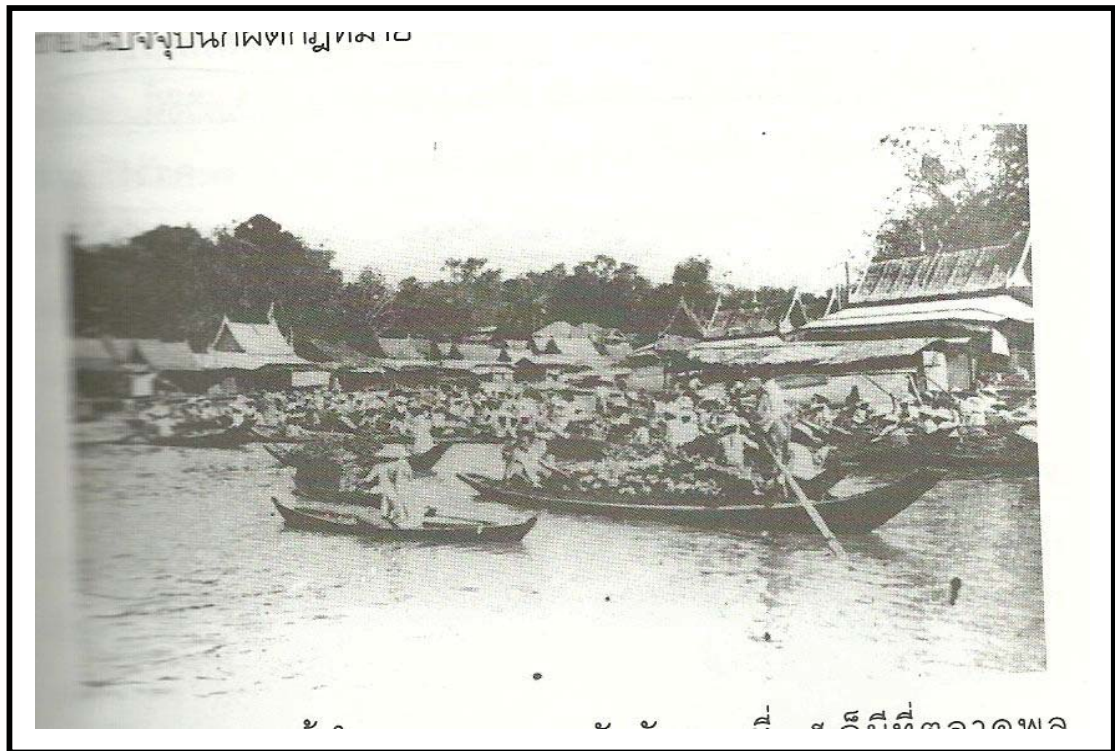
5. วัดเป็นสถานสงเคราะห์และที่พักพิงสำหรับผู้ยากจน คนชรา และเด็กกำพร้า บางครั้งก็เป็นที่พักพิงพักรแรมชั่วคราวสำหรับผู้เดินทางมาจากที่อื่น

6. วัดเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ แม้เพียงเหยียบย่างเข้าไปในวัดความทุกข์ ความเดือนร้อนก็บรรเทาลง การละเล่น การรื่นเริงหรืองานฉลองต่างๆ ที่วัด ประชาชนร่วมกันจัดขึ้นจะมีอยู่เป็นประจำ

7. วัดเป็นแหล่งจ่ายน้ำดื่ม น้ำใช้แก่ประชาชน วัดอาจเป็นสถานที่ที่มีแหล่งน้ำ บ่อน้ำ สระน้ำ หรือถึงเก็บน้ำที่ให้บริการแก่ชุมชนที่อยู่รอบๆ วัด

8. วัดเป็นแหล่งข่าวหรือศูนย์รวมข่าว วัด(เจ้าอาวาส)กับชาวบ้านจะมีการแลกเปลี่ยนข่าวสารต่างๆ กันเป็นประจำ มีการพบปะสังสรรค์กันในวันทำบุญ วันเทศกาลหรือวันนักขัตฤกษ์อื่นๆ รวมทั้งทางราชการก็จะใช้เป็นแหล่งประกาศหรือเผยแพร่ข่าวสารของราชการ

9. วัดเป็นสถานที่ฌาปนกิจศพ เป็นสถานที่เก็บศพ และฌาปนกิจศพสำหรับประชาชน

ประชาชนร่วมทำนุบำรุงศาสนาของตนเองโดยนำกลินไปทอดที่วัดใกล้บ้าน

จากการที่ได้กล่าวมาจะเห็นได้ว่า วัดเป็นหน่วยงานสวัสดิการใหญ่ที่สุดในชุมชน ช่วยในการแก้ปัญหาต่างๆ ของครอบครัวของชุมชนและของสังคมในส่วนรวมได้เป็นอย่างดี วัดก่อให้เกิดรากฐานอันมั่นคงของศิลปวัฒนธรรม จรรยาและศีลธรรมของคนไทย วัดจึงมีบทบาทสำคัญในการดำเนินชีวิตประจำวันของคนไทยโดยเฉพาะชุมชนริมคลองภาคกลาง

องค์ประกอบของชุมชนริมน้ำ โดยดูจากอาคารที่พักอาศัย ในเรื่องของกรวางอาคาร เช่น วางยาวตามลำคลอง เพื่อรับลมและให้เกิดการระบายถ่ายเทอากาศได้อย่างเต็มที่ โดยหันหน้าสู่คลอง ส่วนด้านหลังอาจเป็นสวนเพาะปลูก การปลูกอาคารบนดิน มีลักษณะที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างน้ำกับชีวิตความเป็นอยู่และกิจกรรมประจำวัน เช่น การยื่นตัวเรือนบางส่วนออกไปในน้ำ โดยอาจจะส่วนของชานหรือมีศาลาทำน้ำ และมีบันไดที่สามารถลงสู่แม่น้ำหรือสำหรับเทียบเรือ ซึ่งนับเป็นสัญลักษณ์ของการเชื่อมต่อสู่สังคมภายนอกด้วย

จากคำกล่าวที่ว่า “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” น้ำเป็นแหล่งอาหารสำคัญของชุมชนริมน้ำ ในบริเวณภาคกลาง ในสมัยก่อนในน้ำจะมีสัตว์น้ำหลากหลาย เช่น ปลา ปู หอย กุ้ง โดยเฉพาะปลามีหลายชนิด อาทิเช่น ปลาช่อน ปลาดุก ปลาช่อน ปลาหมอ ปลาตะเพียน ปลาสร้อย ปลากระดี่

พลาสติก มีหุ้กขุมในหน้าน้ำ ประชาชนสามารถจับหรือหาด้วยเครื่องมือง่ายๆ เช่น เบ็ด แห สวิง สุ่ม ในฤดูแล้งประชาชนที่เป็นชวานาก็จะวิดน้ำเพื่อจับปลา โดยเฉพาะวิดน้ำบริเวณร่องสวน เพื่อจับสัตว์น้ำ ซึ่งจะได้สัตว์น้ำเป็นจำนวนมาก เจ้าของก็จะนำไปขายเพื่อซื้อสินค้าอื่น และนำไปใส่เกลือตากแห้งไว้กินได้นานและแบ่งปันให้เพื่อนบ้าน บางส่วนที่เป็นปลาแห้งอาจเอาไปแลกเปลี่ยนกับสิ่งของอื่นๆ เช่น เสื้อผ้า น้ำตาล เกลือ หรือสิ่งของที่ท้องถิ่นตนไม่มี ส่วนพืชน้ำก็จะมีผักบุ้ง ผักกระเฉด สายบัว ผักตบ ซึ่งเป็นพืชน้ำที่มีมาก สามารถหาได้โดยทั่วไป ถือว่าเป็นอาหารหลักของชาวบ้าน

ประชาชนเก็บผลประโยชน์จากแม่น้ำลำคลอง เป็นเรื่องยืนยันได้ว่า “ในน้ำมีปลาในนามีข้าว”

ลักษณะทางเศรษฐกิจของชุมชนริมคลองภาคกลาง

ด้านเกษตรกรรม

เดิมทีบริเวณที่ราบภาคกลางเป็นป่าและพง จำนวนประชากรมีน้อย จึงมีการจับจองที่ดินเพื่อทำการเพาะปลูก โดยเจ้าขุนมูลนาย เจ้าภานุยาอากร การจับจองที่ดินโดยพวกขุนนางเหล่านี้จะเป็นพื้นที่ขนาดใหญ่หลายๆ เนื่องจากพวกขุนนางเหล่านี้นอกจากจะมีฐานะดีแล้วยังเป็นเจ้าของแรงงานเป็นจำนวนมาก จึงง่ายต่อการจับจองเป็นเจ้าของและสามารถรักษาพื้นที่เอาไว้ให้ลูกหลานได้ แต่ถ้าเป็นเกษตรกรรายย่อยมักไม่สามารถรักษาพื้นที่ไว้ได้ มีการขายต่อให้กับพวกขุนนางหรือคนจีนที่มีฐานะ ต่อมา มีการขยายพื้นที่เพื่อการเพาะปลูกมากขึ้น โดยเฉพาะการทำนาเพื่อ

เลี้ยงผู้คนในประเทศและส่งออกต่างประเทศ โดยเริ่มจากริมน้ำ ริมน้ำลำคลองและปรากฏว่า ร้อยละ 90 ของข้าวในประเทศไทย เกิดจากบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำภาคกลาง โดยมีแม่น้ำลำคลองเป็น เส้นหล่อเลี้ยงบริเวณพื้นที่

ในบริเวณที่ราบลุ่มน้ำภาคกลางในอดีตมีประชากรน้อยและที่ดินสมบูรณ์ การหาปัจจัย ในการยังชีพทำได้ง่ายและสะดวกสบายมีผลทำให้สามารถเลี้ยงตนเองได้ ทำให้การผลิตเป็นแบบ เพื่อยังชีพ นอกจากนี้ปัจจัยทางด้านความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติที่ดินเหลือเพื่อเมื่อเทียบกับ ประชากร ทำให้ผลผลิตไม่มากและการพัฒนาเทคโนโลยีให้ทันสมัย ประกอบกับมีลักษณะชุมชนที่ เหนียวแน่น มีความสัมพันธ์กันมาก มีการพึ่งพาซึ่งกันและกัน ให้ความเคารพญาติผู้ใหญ่และญาติที่ นื่อง มีความเห็นอกเห็นใจช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีการช่วยเหลือกิจกรรมของเพื่อนบ้าน เช่น งานบวช งานแต่งงาน งานศพ ชาวบ้านจะแสดงน้ำใจช่วยกันคนละไม้คนละมือในฐานะคนบ้าน เดียวกัน นอกจากนี้บางบริเวณของกลุ่มน้ำภาคกลางยังมีชนกลุ่มน้อย เช่น ลาวโซ่ง ลาวพวน มอญ และพวกมุสลิมบ้าง กลุ่มเหล่านี้จะเป็นชุมชนที่เหนียวแน่น ความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติและ ที่ดินเหลือเพื่อมีผลทำให้แรงงานอยู่ในภาคการทำนา ค่าครองชีพต่ำ ชีวิตของชาวนาในหมู่บ้านยังเป็น ชีวิตที่อิสระเป็นตัวของตัวเอง การผลิตข้าวเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญของชุมชนภาคกลาง มากกว่าการผลิตพืชชนิดอื่นๆ เนื่องจากพัฒนามาจากการผลิตเพื่อบริโภค และเป็นการผลิตมาตั้งแต่ สมัยบรรพบุรุษ

ต่อมาหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ใกล้แม่น้ำลำคลอง จะเป็นหมู่บ้านที่มีการเปลี่ยนแปลงทาง เศรษฐกิจอย่างรวดเร็วกว่าหมู่บ้านภาคกลางในบริเวณอื่นๆ เหตุผลคือ เป็นการปลูกเพื่อขายและใกล้ ตลาดเพื่อการส่งออก การผลิตมักเป็นการผลิตในพื้นที่ขนาดใหญ่ มีการปรับปรุงคุณภาพของผลผลิต อยู่เสมอประกอบกับโดยสภาพภูมิศาสตร์ที่เชื่อด้วยแม่น้ำลำคลอง ต้นทุนการขนส่งจึงต่ำกว่าพื้นที่ที่ ไกลออกไป ประกอบกับการมีเรือบรรทุกเข้าไปได้ง่ายและสามารถบรรทุกผลผลิตได้ครั้งละมากๆ จึงเป็นแรงจูงใจให้มีการขยายตัวของการค้าเพิ่มมากขึ้นด้วย มีผลทำให้ชาวบ้านได้เพิ่มการบริโภค และความต้องการสินค้ามากขึ้นอีกด้วย

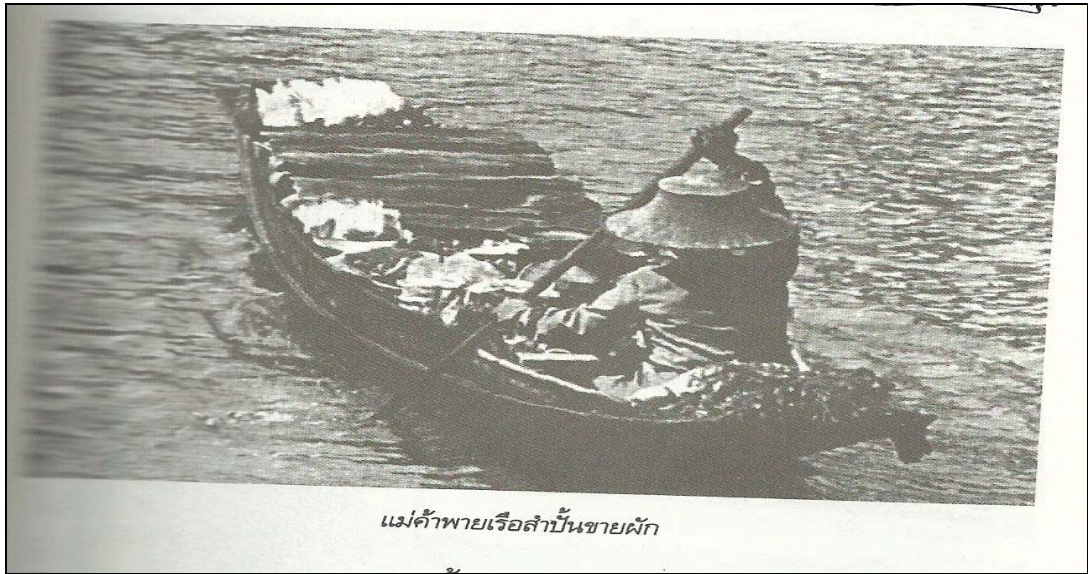
วิถีชีวิตชุมชนริมคลองภาคกลาง แม้จะได้รับผลกระทบจากกระแสทุนนิยมที่มากับการคมนาคมทางน้ำ คือแม่น้ำลำคลอง แต่ความเป็นชุมชนยังมิได้ถูกทำลายจนหมดสิ้น แต่มีการเปลี่ยนแปลงมากกว่าชาวนาในภาคกลางที่อยู่ห่างไกลออกไปจากแม่น้ำลำคลอง ด้วยลักษณะสำคัญของชุมชนหมู่บ้านที่เหนียวแน่นจึงมีผลน้อยต่อการครอบงำของทุนนิยมจากเมือง ทุนนิยมการค้าเข้าแทรกซึมวิถีชีวิตในแง่ของการผลิต และใช้แรงงานค่อนข้างจำกัด ความแตกต่างทางรายได้ของ

ชาวนาชนชั้นต่างๆ จึงเกิดขึ้นอย่างเชื่องช้า สาเหตุความแตกต่างทางรายได้ของชาวนามีขึ้นขึ้นอยู่กับการสะสมทุน หรือถ้าไต่หากแต่ขึ้นอยู่กับการสภาพความผันแปรของภูมิอากาศและฟ้าฝนเป็นสำคัญ

ปัจจัยสำคัญบางประการที่มีผลให้เศรษฐกิจชุมชนชาวนาในบริเวณที่ราบลุ่มภาคกลางจึงมีลักษณะการผลิตแบบเลี้ยงตนเองมากกว่าจะเป็นการผลิตเพื่อการค้า นอกจากจะเป็นปัจจัยทางด้านความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติแล้ว ยังมีปัจจัยสำคัญอื่นๆ อีก เช่น การคมนาคมไม่สะดวก ไม่เข้าถึงพื้นที่ด้านในของแม่น้ำลำคลอง มีผลให้หมู่บ้านเป็นอันมากถูกตัดขาดจากโลกภายนอก ไม่สามารถส่งสินค้าไปได้ไกลหรือทันทั่วถึงในขณะที่สินค้ามีราคาดี เศรษฐกิจจากการผลิตข้าวนั้นมีผลสำคัญต่อการคงอยู่ของเศรษฐกิจหมู่บ้านในชุมชนริมแม่น้ำภาคกลาง เช่น ผลผลิตรายได้เป็นผลทำให้ไม่สามารถพัฒนาไปสู่เชิงพาณิชย์ขนาดใหญ่ได้ เศรษฐกิจชนบทแบบชุมชนริมน้ำจึงดำรงอยู่ได้

ชุมชนริมแม่น้ำภาคกลาง นอกจากจะผลิตข้าวเพื่อสนองตอบการบริโภค การผลิตข้าวเป็นระบบการผลิตที่รักษาระบบนิเวศน์ธรรมชาติเป็นอย่างดี ชาวนาจะได้รับประโยชน์หลายอย่างจากการทำนา เช่น เลี้ยงเป็ดในพื้นที่นาและชายคลอง ลำธาร ห้วย หนอง บึงและเลี้ยงสัตว์น้ำนานาชนิดในพื้นที่นา เช่น ปลาช่อน ปลาช่อน ปลาหมอ ปลากระดี่ ปลาแขยง ปลาไหล กุ้ง หอย ปู เต่าและตะพาบน้ำ ชุมชนริมแม่น้ำภาคกลางจึงใช้ประโยชน์จากพื้นที่นาและสวนที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติ ทำให้ได้แหล่งโภชนาการและพลังงานที่สำคัญ

แม้ว่าชุมชนริมคลองภาคกลางได้เริ่มเน้นการผลิตข้าวเพื่อการค้ามากขึ้น หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สัดส่วนของการผลิตข้าวเพื่อการบริโภคในครัวเรือนยังคงอยู่ในระดับสูง ประชากรมิได้เน้นการผลิตเพื่อขายเพียงอย่างเดียว แต่ได้เก็บผลผลิตบางส่วนไว้เพื่อบริโภคเองด้วย โดยเฉพาะชุมชนที่ห่างไกลจากเมืองใหญ่จะยังคงมีพฤติกรรมปลูกข้าวเพื่อบริโภคเองและทำพันธุ์ ส่วนที่เหลือก็จะเอาไปขายเหมือนกับที่ทำมาในอดีต นับแต่สงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลงในปี พ.ศ.2488 หมู่บ้านในภาคกลางมีการเปลี่ยนแปลงอย่างช้าๆ ทั้งในแง่ของแรงงานและการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจหมู่บ้าน เกษตรกรรายย่อยทั้งชาวนาและชาวไร่ยังเป็นแรงขับเคลื่อน สัดส่วนของการผลิตข้าวเพื่อบริโภคอยู่ในระดับสูงถึงร้อยละ 50 ของผลผลิตทั้งหมด การเจริญเติบโตของตลาดหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 มีผลกระทบที่จำกัดต่อการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจหมู่บ้านชุมชนภาคกลาง การขายข้าวหรือผลผลิตอื่นๆ จะมากหรือน้อยเท่าใดขึ้นอยู่กับต้องการเก็บไว้บริโภคหรือเอาไปทำพันธุ์ในฤดูกาลใหม่ให้พอเสียดก่อน บางครั้งเก็บไว้จนผลผลิตฤดูใหม่แล้วจึงจะขายของเดิมและบางครั้งมีมูลค่ากว่าที่ขายไปอีกด้วย เป็นที่น่าสังเกตว่า ชาวนาที่ถือครองที่ดินน้อยไม่เกิน 30 ไร่ จะมีสัดส่วนการเก็บข้าวไว้บริโภคมีมากกว่าชาวนาที่ถือครองที่ดินมากเสียอีก ซึ่งเหมือนกับผลผลิตเพื่อการบริโภคชนิดอื่นๆ ก็เป็นไปลักษณะเดียวกัน

แม่ค้าพายเรือสำปั้นขายผัก

ภาพแม่ค้าบรรทุกพืชผลเกษตรกรรมในครัวเรือนไปขายตามคลอง
สภาพก่อนการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ก่อนการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 10 ปี คือ ช่วง พ.ศ. 2494 – 2503 ประชากรในชุมชนริมคลองภาคกลางและหมู่บ้านภาคกลางอื่นๆยังคงมีการผลิตข้าวเพื่อการบริโภคในครัวเรือนมากกว่าที่จะผลิตเพื่อขายได้ทำให้มองเห็นภาพรวมของเศรษฐกิจหมู่บ้านได้ดังนี้

1. การขยายตัวของการผลิตเพื่อการค้าไม่ได้เป็นไปอย่างรวดเร็ว แม้ว่าจะมีการสร้างระบบชลประทานและถนนเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก
2. ชาวนามีแนวโน้มที่จะปลูกข้าว โดยเน้นการผลิตเพื่อการบริโภคอยู่มาก แต่มีการกระจายไปปลูกพืชไร่ชนิดอื่นๆ เป็นจำนวนมาก

ทั้งนี้เกษตรกรรายย่อยที่ถือครองที่ดินน้อยไม่เกิน 30 ไร่ จะหาหลักประกันความมั่นคงทางด้านอาหาร เพราะพฤติกรรมของชาวนาไทยไม่มีแรงจูงใจที่จะกระจายผลผลิตจากการทำนาไปสู่พืชชนิดอื่นๆ เพราะเกษตรกรไม่สามารถแบกรับภาระต่อสภาวะความเสี่ยงจากความผันผวนของตลาดได้ ดังนั้นเกษตรกรจึงยังคงปลูกพืชประเภทธัญญาหารอยู่ แต่จะมีการเพิ่มการผลิตส่วนเกินส่วนหนึ่งไว้ขายด้วย สัดส่วนของผลผลิตข้าวเพื่อการบริโภค เมื่อเทียบกับผลผลิตข้าวทั้งหมดแสดงถึงความสามารถในการปรับตัวต่อตลาดของชาวนาเป็นสำคัญ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ชาวนาพยายามที่จะเก็บข้าวเพื่อการบริโภคเป็นส่วนใหญ่และส่วนน้อยเท่านั้นที่เก็บไว้เพื่อขาย และมีชาวนาบางส่วนได้เริ่มหันไปปลูกพืชไร่ เช่น ข้าวโพด และอ้อยแทน เพราะได้ราคาค่อนข้างสูงกว่าการปลูกข้าว โดยเฉพาะพื้นที่สูงและใช้น้ำน้อย แต่สัดส่วนก็ยังน้อยอยู่ ชาวนาส่วนใหญ่จึงเก็บข้าวไว้บริโภคเพื่อความมั่นคงในครอบครัว ในช่วง 10 ปีนี้ อัตราการเพิ่มประชากรในครอบครัวมีมากขึ้น ทำให้ชาวนา

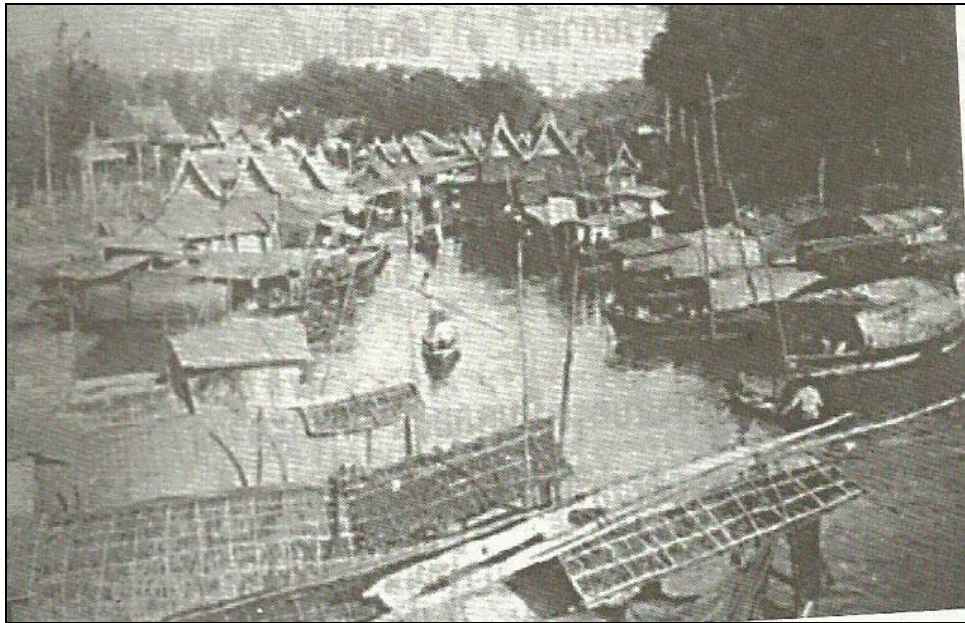
ต้องทำงานหนักขึ้นเพื่อจะผลิตข้าวเพื่อสนองความต้องการของครอบครัวมากขึ้น โดยผลิตข้าวเพื่อการบริโภคเป็นหลักและหารายได้เสริมจากการผลิตพืชไร่ หรือพืชสวนอื่นๆ แต่ยังคงใช้แรงงานในครอบครัวเป็นหลัก โดยยังไม่มีจ้างแรงงาน การผลิตข้าวเพื่อการบริโภคจึงมีความคงอยู่ของเศรษฐกิจหมู่บ้านภาคกลางเป็นอันมาก เนื่องจากชาวนาไม่ได้ถูกดึงเข้าสู่ระบบตลาดมากกว่าที่ควรจะเป็น กล่าวคือเศรษฐกิจของชาวนาจึงไม่ถูกระทบจากภาวะผันผวนของตลาดและราคา ตลอดจนปัจจัยการผลิต เช่น ปุ๋ยเคมี เครื่องจักร แต่ชาวนาจะถูกกระทบจากเงื่อนไขอื่นๆ มากกว่า เช่น ฟ้าฝนไม่ตกตามฤดูกาลและน้ำท่วม ค่าเช่าที่ดิน เศรษฐกิจของหมู่บ้าน ชุมชนภาคกลางจึงมีเสถียรภาพ แต่ชาวนาก็มีหนี้สิน เพราะต้องจ่ายค่าเช่าที่ดินในอัตราที่สูง โดยเฉพาะปีใดที่ธรรมชาติไม่เอื้ออำนวยให้ผลิตข้าวได้เต็มที่ ชาวนาที่เช่าที่ดินก็ลำบากเพิ่มมากขึ้น

สภาพหลังการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

เมื่อเริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504 – 2509) การผลิตข้าวและ ผลผลิตชนิดอื่นๆ ในครัวเรือนของชุมชนริมภาคกลาง ยังเป็นการผลิตเพื่อการบริโภคมากกว่าเพื่อการขาย แต่มีแนวโน้มเพื่อการส่งขายเพิ่มมากขึ้น ต่อมาการใช้เครื่องจักรและเครื่องทุ่นแรง ปุ๋ยเคมีได้แพร่หลายมากขึ้น เพราะมีการขยายตัวของระบบชลประทาน ประกอบกับการใช้พันธุ์ข้าวที่มีอายุสั้น มีผลทำให้ชาวนาผลิตข้าวได้มากกว่า 1 ครั้งต่อปี โดยเฉพาะในกลุ่มชาวนาที่ถือครองที่ดินเป็นจำนวนมาก หลัง พ.ศ.2508 ทำให้สามารถปลูกข้าวได้ตลอดปี ไม่ว่าจะปลูกเดือนไหน เมื่อพันธุ์ข้าวมีอายุครบกำหนดก็จะออกดอกออกรวงเก็บเกี่ยวได้ ผลผลิตข้าวเพื่อขายจึงมีเพิ่มขึ้นส่งผลให้สัดส่วนการผลิตเพื่อขายได้เพิ่มขึ้น ชาวนาในชุมชนภาคกลางส่วนใหญ่ถึงร้อยละ 74.30 ผลิตข้าวส่วนเกินออกสู่ตลาด มีเพียงร้อยละ 26.60 ของครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตผลเพื่อการบริโภคเป็นส่วนใหญ่ ขายเป็นส่วนน้อย คือมีลักษณะให้เป็นการค้ามากขึ้น มีการจ้างงานรับจ้างในการทำนามากยิ่งขึ้น โดยชาวนาไม่จำเป็นต้องผลิตเพื่อการบริโภคเหมือนแต่ก่อน บางรายมีการขายข้าวสู่ตลาดทั้งหมด แต่ซื้อข้าวกินจากตลาดมาทดแทน การผลิตข้าวของหมู่บ้านชุมชนภาคกลางระหว่างหมู่บ้านที่อยู่ริมคลองหรือในเขตชลประทาน มีความแตกต่างกับหมู่บ้านที่อยู่นอกเขตชลประทานมาก กล่าวคือ หมู่บ้านที่อยู่ริมคลองหรือในเขตชลประทานที่กระจุกตัวอยู่ในเขตพื้นที่ภาคกลางสามารถทำนาได้มากกว่า 1 ครั้ง และมีการพัฒนาพันธุ์ที่ให้ผลผลิตสูงและกรรมวิธีสมัยใหม่สามารถผลิตข้าวเฉลี่ยต่อไร่มากกว่าผลผลิตต่อไร่ชาวนอกเขตชลประทานแตกต่างกันถึง 2 – 3 เท่า เนื่องจากหมู่บ้านนอกเขตชลประทานซึ่งเป็นพื้นที่ดอนยังคงอาศัยฟ้าฝนเพียงอย่างเดียวในการเพาะปลูกพืช หมู่บ้านในเขตชุมชนริมคลองภาคกลางและในเขตชลประทาน เช่น ในจังหวัดสิงห์บุรี อ่างทอง ชัยนาท อยุธยา สุพรรณบุรี ปทุมธานี ฉะเชิงเทรา ลพบุรีได้รับประโยชน์เป็นจำนวนมาก

เกษตรกรที่ถือครองที่ดินเป็นจำนวนมาก จะได้รับประโยชน์จากการสามารถเพิ่มผลผลิตได้มากขึ้น โดยการลงทุนในเครื่องจักรและจ้างแรงงานมากขึ้น และหากราคาข้าวตกต่ำลง เกษตรกรเหล่านี้ก็หันไปปลูกผลไม้ยืนต้น และสวนผักสำหรับทำผลไม้และผักกระป๋องส่งออก ระบบชลประทานก็ให้ผลเสียต่อเกษตรกรได้เหมือนกัน กล่าวคือ ผลผลิตข้าวที่เพิ่มขึ้นมีผลต่อราคาข้าวที่ตกต่ำลง และมีผลต่อรายได้เกษตรกร โดยเฉพาะเกษตรกรรายย่อยที่มีทุนและที่ดินน้อย ข้อมูลจากการสำรวจ

ในช่วงปี พ.ศ.2521 – 2524 พบว่าในเขตพื้นที่ชุมชนภาคกลางโดยเฉพาะพื้นที่ที่มีการปลูกข้าว พืชไร่และพืชอื่นๆ จะมีภาพที่คล้ายๆ กัน คือ แรงงานส่วนใหญ่ถึงร้อยละ 70 – 80 ดำรงชีพด้วยการทำนา ทำไร่ ตลอดจนประกอบอาชีพส่วนตัวและแรงงานรับจ้างในภาคเกษตร ในครัวเรือนหนึ่งๆ จะมีรายได้มากกว่าหนึ่งแหล่ง ซึ่งเป็นการสะท้อนภาพของการกระจายผลผลิตและอาชีพระบบการผลิตแบบตลาดได้ขยายตัวอย่างรวดเร็ว จากกรุงเทพฯ ไปสู่หมู่บ้านในชุมชนภาคกลาง โดยมีการสร้างถนนเป็นตัวยึดเหนี่ยวเพื่อให้เกษตรกรหันมาผลิตข้าวและพืชไร่ เพื่อสนองความต้องการของตลาดหรือการค้ามากขึ้น ข้าวและพืชไร่อันประกอบด้วย อ้อย ข้าวโพด มันสำปะหลังได้ขยายตัวเป็นอันมากเพื่อสนองตอบความต้องการภายในประเทศและต่างประเทศ และด้วยแรงกดดันของประชากรที่เพิ่มขึ้น เศรษฐกิจของชุมชนภาคกลางที่พึ่งพาการปลูกข้าวในภาคกลางเริ่มประสบปัญหาเกี่ยวกับปัญหาการขยายตัวในอัตราที่ชะงักลง ส่วนหนึ่งเป็นเพราะพื้นที่ทำนาในที่ลุ่ม ซึ่งเหมาะแก่การทำนาในที่ลุ่มได้ถูกจับจองเกือบหมดสิ้นแล้ว การขยายพื้นที่เพาะปลูกจึงเป็นไปอย่างเชื่องช้า ในขณะที่การเพิ่มขึ้นของประชากรในชนบทอยู่ในระดับสูง รัฐบาลได้ดำเนินนโยบายผลักดันให้เกษตรกร โดยการทำให้ราคาข้าวต่ำลงและสนับสนุนนโยบายพัฒนาอุตสาหกรรมเพิ่มมากขึ้น ผลที่ตามมาคือชาวนาระดับล่างคือพวกที่มีที่ดินน้อยหรือไร่น้อยทำกินได้ถูกกระทบเป็นอันมาก เนื่องจากไม่สามารถผลิตพอเพียงและประสบกับการขาดทุน ทำให้บุกรุกที่ดินใหม่ ทำให้พื้นที่พืชไร่และพืชเศรษฐกิจอื่นๆ ได้เพิ่มขึ้นโดยเฉพาะในเขตจังหวัดสุพรรณบุรี กาญจนบุรี นครปฐม เกษตรกรกลุ่มนี้หันไปเป็นแรงงานรับจ้างทั้งในหมู่บ้านและนอกหมู่บ้าน โดยเฉพาะในเมืองด้วย

ภาพตลาดน้ำแห่งหนึ่งบริเวณคลองภาคกลาง

การเจริญเติบโตของตลาด ในขณะที่อัตราการเพิ่มของประชากรที่ลดลง การสิ้นสุดของการขยายเนื้อที่การเพาะปลูก และความเสื่อมโทรมของทรัพยากร การขยายตัวของอุตสาหกรรมจากกรุงเทพฯ สู่ต่างจังหวัด การถดถอยของการปลูกข้าวและพืชไร่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจหมู่บ้านเป็นอันมาก อันเนื่องมาจากลักษณะที่สำคัญคือ ระบบการผลิตทางการเกษตรที่หลากหลาย การเจริญเติบโตของอุตสาหกรรม และการมีรายได้นอกภาคเกษตรกรรมที่เพิ่มขึ้น จากการศึกษาของนักวิชาการพบว่า ในปี พ.ศ. 2523 ระบบการผลิตทางการเกษตรที่สำคัญของพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำภาคกลาง แบ่งออกได้เป็น 6 ลักษณะ

1. การผลิตที่มีข้าวเป็นพืชหลัก ซึ่งได้แก่ พื้นที่ส่วนใหญ่ของชุมชนที่ราบภาคกลาง ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 7.5 ล้านไร่ ได้แก่ บริเวณที่สามารถปลูกข้าวได้เพียง 1 ครั้งต่อปีเพราะเป็นพื้นที่ลุ่มจัดคือ จังหวัดสิงห์บุรี ลพบุรี อ่างทอง อุทัยฯ นครนายกและฉะเชิงเทรา บริเวณที่สามารถปลูกข้าวได้ 2 ครั้งต่อปี เพราะเป็นพื้นที่ที่สามารถจัดการน้ำได้ในระดับปานกลาง คือ บางส่วนของจังหวัดลพบุรี อ่างทอง สุพรรณบุรี อุทัยฯ และบริเวณที่สามารถปลูกข้าวได้ 3 ครั้งในรอบ 2 ปี เพราะเป็นบริเวณที่สามารถจัดการน้ำได้ในระดับดีมาก คือบริเวณพื้นที่ในจังหวัดชัยนาท สุพรรณบุรี นครนายก นครปฐมและฉะเชิงเทรา

2. การปลูกพืชไร่เป็นหลัก พบในพื้นที่ดอนฝั่งตะวันตกของที่ราบลุ่มแม่น้ำภาคกลาง ซึ่งเป็นพื้นที่รับน้ำภายใต้โครงการชลประทานแม่กลองใหญ่ ในเขตจังหวัดกาญจนบุรี สุพรรณบุรี

และนครปฐมและบางส่วนของจังหวัดราชบุรี สิงห์บุรี และอ่างทอง เช่น อ้อย ข้าวโพด และมันสำปะหลัง

3. การปลูกพืชสวนเป็นหลัก(ผักและผลไม้) พบในพื้นที่ทางตะวันตกเฉียงใต้ของที่ราบลุ่มแม่น้ำภาคกลาง ซึ่งเป็นเขตพื้นที่ที่มีแม่น้ำลำคลอง มีการปลูกผักและผลไม้ในระบบร่องสวน พบมากในพื้นที่บางส่วนของจังหวัดราชบุรี นครปฐม นนทบุรีและนครนายก

4. ประมงน้ำจืดเป็นหลัก เป็นการเลี้ยงสัตว์ที่อาศัยน้ำจืด เช่น ปลา กุ้งก้ามกราม พบมากในพื้นที่บางส่วนของจังหวัดสมุทรปราการและฉะเชิงเทรา

5. การประมงเขตนํ้ากร่อยและการทำนาเกลือเป็นหลัก การประมงในเขตนํ้ากร่อย ได้แก่ กุ้งกุลาดำ พบมากในพื้นที่บางส่วนของจังหวัดสมุทรสาคร สมุทรสงครามและสมุทรปราการ

6. การเกษตรแบบไร่นาสวนผสม พบมากในเขตพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำภาคกลางโดยจะเป็นบริเวณที่มีความหลากหลายในการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ ได้แก่ การทำนา การทำไร่อ้อย การทำสวนผักและผลไม้ การทำสวนกล้วยไม้ การปลูกดอกไม้มงคล การเลี้ยงวัวเนื้อและวัวนม การเลี้ยงเป็ด หมูและไก่ พบมากในจังหวัดนครปฐม ราชบุรีและสมุทรสาคร

ในช่วงปี พ.ศ.2522 รัฐบาลทุ่มเทงบประมาณเป็นจำนวนมาก ในการพัฒนาระบบชลประทาน เช่น เขื่อน ขุดคลองซอย คูน้ำและระบบระบายน้ำเป็นอันมาก มีการกระจุกตัวอยู่ในภาคกลางถึงร้อยละ 73 ของพื้นที่ชลประทานทั่วประเทศ ทั้งๆ ที่บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำภาคกลางก็เป็นบริเวณที่มีแม่น้ำลำคลองเป็นจำนวนมาก เพราะภาคกลางเป็นพื้นที่ปลูกข้าวที่สำคัญที่สุด มีโครงการจัดรูปที่ดินในเขตชลประทานการเพิ่มรายได้ และการจัดรูปที่ดินมีผลต่อระดับการเพิ่มผลผลิตต่อพื้นที่เก็บเกี่ยวเพราะสามารถขยายพื้นที่ทำนาได้ 2 – 3 ครั้ง และมีการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีในการผลิต หรือที่เราเรียกว่า “การปฏิวัติเขียว” เป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตทางการเกษตรด้วยการใช้เทคโนโลยีใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้เมล็ดพันธุ์พืชวิทยาศาสตร์ รวมทั้งปุ๋ยวิทยาศาสตร์และยากำจัดศัตรูพืช เป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงถึงการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรกรรม ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงของชุมชนหมู่บ้านในด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม การปฏิวัติเขียวมีผลให้ผลผลิตเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำเครื่องจักรกลมาใช้ในการผลิต จากการสำรวจพบว่า จังหวัดที่มีการเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตทางการเกษตรด้วยเทคโนโลยีใหม่จะมีผลผลิตสูงกว่าจังหวัดที่ไม่มีการเพิ่มประสิทธิภาพถึง 2 เท่า (160)

ด้านอุตสาหกรรม

ตั้งแต่ปี พ.ศ.2523 อุตสาหกรรมและบริการได้ขยายตัวจากกรุงเทพฯ และปริมณฑลเข้าไปในจังหวัดต่างๆ โดยเฉพาะในที่ราบลุ่มแม่น้ำภาคกลางเป็นจำนวนมากตั้งแต่จังหวัด

พระนครศรีอยุธยา สระบุรี ฉะเชิงเทรา ราชบุรี กาญจนบุรี และภาคตะวันออกคือ จังหวัดชลบุรี อันเนื่องมาจากความแออัดของปัญหาที่ดิน ปัญหาจราจร และปัญหาสิ่งแวดล้อมที่นับวันจะรุนแรงขึ้น และที่สำคัญคือนโยบายของทางราชการที่ต้องการกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาคอื่นๆ เพื่อไม่ให้กระจุกตัวอยู่เฉพาะในกรุงเทพฯ และปริมณฑลเท่านั้น เช่น จังหวัดชลบุรีและระยอง โดยรัฐบาลให้แรงจูงใจด้านโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ด้านประปา ไฟฟ้า ถนนและมาตรการทางด้านภาษี เพื่อดึงดูดนักลงทุนให้มาลงทุนในพื้นที่จังหวัดที่ต้องการส่งเสริม การเจริญเติบโตของภาคอุตสาหกรรมในที่ราบลุ่มภาคกลาง มีผลทำให้โครงสร้างการผลิตของในที่ราบลุ่มภาคกลาง มีแนวโน้มจะพึ่งพาเศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรมและภาคบริการ เช่น ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาและสระบุรี อุตสาหกรรมที่การขยายตัวเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ยังมีจังหวัดในที่ราบลุ่มแม่น้ำภาคกลาง มีหมู่บ้านที่เป็นที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรมที่เพิ่มขึ้น ได้แก่หมู่บ้านในจังหวัดนครปฐม อยุธยา ระยอง ราชบุรี กาญจนบุรี ฉะเชิงเทรา ชัยนาท สิงห์บุรี เป็นต้น โดยเป็นโรงงานขนาดย่อม คือมีพนักงานประมาณ 20 – 30 คน ส่วนใหญ่เป็นแรงงานที่มีการศึกษาต่ำและมีทักษะในการทำงานน้อย และเป็นโรงงานที่เชื่อมโยงกับวัตถุดิบท้องถิ่น เช่น ผลผลิตทางการเกษตร ได้แก่ อาหารกระป๋อง แปรรูปอาหาร ทอผ้า จากการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำภาคกลางก็ส่งผลกระทบต่อภาคการเกษตร โดยเฉพาะแรงงานภาคการเกษตรที่ถูกดึงดูดจากแรงงานในไร่และนา เข้าสู่โรงงานอุตสาหกรรม เนื่องจากการทำไร่ ทำนามีเวลาว่างมากและมีรายได้ไม่แน่นอนอันเนื่องมาจากการพึ่งพาธรรมชาติ ขาดที่ดินทำกิน และประกอบกับประชากรมีการเกิดเป็นครอบครัวขนาดเล็ก แต่ละครอบครัวต้องการรายได้ให้แก่ครอบครัว

วัฒนธรรมและประเพณีพื้นบ้านชุมชนริมคลองภาคกลาง

จากการผลงานวิจัยของยูววิจัยมีความเห็นตรงกันว่า วัฒนธรรมและประเพณีพื้นบ้านชุมชนริมคลองภาคกลาง ยังคงผูกพันกับอาชีพเกษตรกรรม แม่น้ำลำคลองพระพุทธศาสนา ซึ่งวัฒนธรรมพื้นบ้านมีคุณค่าต่อชุมชนในชนบท กล่าวคือ

1. ทำให้ประชากรมีชีวิตอยู่ในกรอบของขนบธรรมเนียมประเพณีที่เหมาะสม โดยเป็นเครื่องมือกล่อมเกลาคิดใจให้ประพฤติดี เช่น นิทานพื้นบ้าน สุภาษิต
2. ประชากรในท้องถิ่นเกิดความภูมิใจในท้องถิ่นของตน เพราะมีลักษณะและแบบอย่างเป็นของตนเอง
3. ได้เรียนรู้ประวัติศาสตร์ของตนเองและเกิดความบันเทิงแก่สังคม
4. เป็นรากฐานของวัฒนธรรมด้านอื่นๆ

วัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นวิถีชีวิตของชุมชน โดยเฉพาะชุมชนริมคลองภาคกลางจะมีวัฒนธรรมของตนเองเหมือนชุมชนภาคกลางทั่วไป จะแตกต่างกันเฉพาะบ้าง แต่ไม่มากและมีการ

ถ่ายทอดกันมายาวนาน ทุกคนมีความภูมิใจในความเป็นเจ้าของร่วมกัน เกิดความรักความหวงแหน วัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นดังปมชีวิตซึ่งมีความสำคัญของวิถีชีวิตของคนในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งจะสืบต่อและเกิดประโยชน์คือ ทำให้เกิดความรัก ความสามัคคี เกิดการรวมกลุ่ม โดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ เช่น การทอดกฐิน การทอดผ้าป่าและการทำบุญทางศาสนา รวมทั้งสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตในชุมชนที่ต่างจากกลุ่มอื่นๆ เพราะความแตกต่างกันทางด้านสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ยังมีส่วนในการควบคุมสังคม

ประเพณีและพิธีกรรมของชุมชนริมคลองภาคกลาง เป็นวัฒนธรรมพื้นบ้านเกิดจากทัศนคติ ค่านิยม ความคิดและความเชื่อที่เชื่อว่าจะช่วยทำให้พ้นทุกข์และได้รับความสุข มีคุณค่าต่อการอยู่ร่วมกันของกลุ่มชนในสังคมท้องถิ่นอย่างมาก เพราะทำให้กลุ่มชนในสังคมมีความรู้สึกและยอมรับการเป็นพวกพ้องและหมู่คณะเดียวกัน รวมทั้งเป็นเครื่องมือในการควบคุมพฤติกรรมของสังคม อีกด้วย และประเพณีและพิธีกรรมที่ยังมีอยู่ สามารถแยกออกเป็น 4 ประเภทใหญ่ๆ คือ

1. ประเพณีเกี่ยวกับศาสนา ชุมชนริมคลองจะมีประเพณีเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาหลายอย่างเหมือนกับชุมชนภาคกลางทั่วไป ซึ่งส่วนใหญ่จะมีพิธีกรรม เช่น ประเพณีทอดกฐินทอดผ้าป่า เข้าพรรษา ออกพรรษา ตักบาตรเทโว เป็นต้น
2. ประเพณีเกี่ยวกับตัวบุคคล หรือประเพณีเกี่ยวกับชีวิต โดยจะมีประเพณีเข้ามาประกอบในแต่ละช่วงอายุ เช่น การโกนจุก การทำขวัญ การบวชนาค การแต่งงาน การตาย
3. ประเพณีเกี่ยวกับอาชีพ เช่น ประเพณีทำขวัญข้าว ทำบุญลานนวดข้าว
4. ประเพณีตามเทศกาล เช่น ประเพณีตรุษสงกรานต์ ลอยกระทง

นอกจากนี้ยังมีการเล่นพื้นเมือง หรือกิจกรรมที่ก่อให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลินในช่วงว่างงาน ใหญ่เป็นช่วงหน้าฝน เช่น ชนไก่ มอญซ่อนผ้า หมากรุก ชกมวยไทย ไม้หึ่ง การรำวง รำโทน ละครชาตรี ลิเก โขน การร้องเพลงเรือ จะขอกล่าวขยายความถึงประเพณีหรือพิธีกรรมที่เป็นที่นิยมกันแต่ละช่วงเวลา เช่น ประเพณีเทศน์มหาชาติ ซึ่งมีหลังจากวันออกพรรษา ชุมชนริมคลองจะมีน้ำท่วมทุ่งนา จะเป็นช่วงที่มีดอกบัวขึ้นในบริเวณหนอง บึง ริมคลองทั้งสองฝั่งคลอง ชาวบ้านจะเอาเรือเก็บดอกบัวมาตกแต่งศาลาการเปรียญ ปีไหนน้ำแห้งเร็วชาวบ้านจะเอาต้นกล้วยที่มีเครือ ซึ่งแสดงถึงความอุดมสมบูรณ์มาตกแต่งแทน นอกจากนี้ยังมีใบมะพร้าวให้ได้บรรยากาศแบบป่าตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ส่วนประเพณีตักบาตรเทโวก็เกิดหลังวันออกพรรษา ชาวบ้านจะเอาอาหารแห้งมาทำบุญถวายพระ ซึ่งโดยทั่วไปก็จะมีพระสงฆ์เดินลงมาจากภูเขา ที่สูงหรือเดินจากโบสถ์ลงมาให้ประชาชนตักบาตร แต่ถ้าเป็นชุมชนริมคลองบางพื้นที่ บางปี

น้ำมากท่วมทุ่งก็จะมีตักบาตรเทโวทางเรือ ประชาชนจะอยู่ในเรือสองฝั่งคลอง พระสงฆ์จะพายเรือผ่านระหว่างกลางประชาชนก็จะตักบาตรด้วยอาหารแห้ง

ในช่วงเดือน 11 ชุมชนริมคลองภาคกลางในสมัยโบราณจะยังคงมีน้ำมาก จะลดลงก็ในราวเดือนยี่ ในช่วงนั้นจะเป็นหน้าหนาว เมื่อถึงวันเพ็ญเดือน 12 คืนที่มีพระจันทร์เต็มดวงจะมีประเพณีลอยกระทง เพื่อบูชาเทพเจ้าประจำลำน้ำและขอมาที่ทำให้แม่น้ำลำคลองสกปรก ถ้าปีไหนน้ำลดลงช้าก็จะเป็นปัญหาในการเก็บเกี่ยวข้าว บางครั้งต้องใช้เรือในการเก็บเกี่ยวก็มี ในหน้าน้ำที่มีน้ำมากเกิดกิจกรรมโดยใช้น้ำซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อม เช่น การแข่งเรือขึ้นในวันสำคัญทางศาสนา โดยใช้นามแข่งบริเวณหน้าวัด ส่วนมากจะเป็นการแข่งขันของตัวแทนจากวัดหรือชุมชนที่อยู่ใกล้เคียงกัน ใช้เรือที่ใช้ในชุมชน นอกจากนี้ในบางท้องถิ่นมีกิจกรรมร้องเพลงเรือ ตามประวัติศาสตร์ กล่าวว่า พระมหากษัตริย์สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น คือพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชถึงกับโปรดเกล้าฯ ให้ขุดคลองเพื่อให้ราษฎรได้ร้องเพลงเรือ เล่นเพลงดอกสร้อยดักว้า

ในชุมชนริมคลองภาคกลางเมื่อถึงฤดูแล้งก็จะมีประเพณีสงกรานต์ที่ประกอบด้วยกิจกรรมตักบาตร สรงน้ำ รดน้ำและสาดน้ำ การรดน้ำผู้ใหญ่ การก่อพระเจดีย์ทราย ปลอยนกปล่อยปลา ถือว่าเป็นภูมิปัญญาของคนโบราณเพื่อให้คลายร้อน วันสงกรานต์หรือวันมหาสงกรานต์ ถือว่าเป็นวันต้นของวันปีใหม่ ชาวบ้านจะนำเอาอาหารคาวหวานไปทำบุญตักบาตรเลี้ยงพระที่วัดในชุมชนของตน ซึ่งส่วนใหญ่จะมากันทั้งครอบครัวลงเรือพายไปวัด เมื่อพระฉันอาหารแล้วชาวบ้านก็จะกลับบ้านมีการสังสรรค์รื่นเริงกันในหมู่ญาติ ทำพิธีรดน้ำผู้ใหญ่ ส่วนหนุ่มสาวจะแต่งตัวสวยงามเพื่อไปสนุกสนานรื่นเริงตามสถานที่ต่าง ๆ หรือในบริเวณวัดที่มีการจัดไว้ให้ ส่วนการสรงน้ำ รดน้ำ และสาดน้ำ การสรงน้ำพระพุทธรูปก็จะมีดอกไม้ ธูปเทียนและน่าน้ำอบไปพรมที่องค์พระแล้วนำไปสรงพระสงฆ์ หลังจากนั้นจะไปรดน้ำคำหัวผู้ใหญ่ถือว่าเป็นสิริมงคลเป็นการอวยพรและขอพรจากผู้ใหญ่ที่เคารพขียนถือ ครูอาจารย์ โดยใช้น้ำอบไทยเจือน้ำธรรมดา ดอกมะลิ รดลงที่มือของท่านท่านก็จะให้พร กิจกรรมก่อพระเจดีย์ทราย จะก่อในวันสงกรานต์จะก่อวันอื่นไม่ได้ โดยจะก่อในบริเวณวัด มีการขนทรายมาจากบ้าน เป็นกลอุบายของคนสมัยโบราณในการขนทรายไว้ทำการก่อสร้างศาสนสถานในวัด ส่วนกิจกรรมปลอยนกปล่อยปลา ในวันสงกรานต์นอกจากจะทำบุญตักบาตรแล้วจะมีการปลอยนกปล่อยปลา โดยเชื่อว่าในช่วงเดือนเมษายนจะเป็นเดือนที่อากาศร้อนและแห้งแล้งมาก การที่เราช่วยปลาที่อยู่ในห้วยหรือหนองที่แห้งขอด ถือว่าได้บุญกุศลแรง ซึ่งกระทำมาจนถึงปัจจุบันแต่เปลี่ยนแปลงไปมาก

ในช่วงตั้งแต่แรม 1 ค่ำ เดือน 11 ไปจนถึงกลางเดือน 12 คือหลังออกพรรษาเป็นระยะเวลา 1 เดือน ชุมชนริมคลองภาคกลางก็จะมีกิจกรรมทอดกฐินเหมือนกับชุมชนอื่นจะมีการถวายผ้า

พระกฐินและบริวารกฐิน การทอดกฐินถือว่าเป็นการทำบุญที่ได้บุญกุศลมากซึ่งถือเป็น “กาลทาน” คือทำได้ปีละครั้ง และในระยะเวลาที่กำหนดประชาชนริมคลองจะจัดตั้งองค์กฐินโดยผู้จองผ้าพระกฐินจะมีการแห่ทางเรือ มีการละเล่นเป็นที่สนุกสนาน

ชุมชนริมคลองภาคกลางก็จะมีการทอดกฐินเหมือนชุมชนอื่นๆ แต่แห่กฐินทางเรือ

ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน ในชุมชนริมคลองภาคกลางจะเป็นผลผลิตที่มนุษย์สร้างขึ้นด้วยฝีมือชาวบ้านในท้องถิ่นเพื่อประโยชน์ในการใช้สอยและตอบสนองความต้องการของตนเองและความเชื่อในพิธีต่าง ๆ

ลักษณะของศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านในชุมชนริมคลองภาคกลางจะมีลักษณะที่เหมือนกันดังนี้

1. สร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ในการใช้สอยในชีวิตประจำวันของชาวบ้านในท้องถิ่นเป็นหลัก เช่น การทอผ้าพื้นบ้านทอขึ้นเพื่อใช้นุ่งห่มกันในครอบครัว เมื่อเกินความต้องการก็นำออกจำหน่ายหรือแลกเปลี่ยนกันในท้องถิ่น มีชื่อเสียงและผลิตเพื่อจำหน่าย เช่น เครื่องจักสาน การทอผ้าพื้นเมือง

2. มีรูปแบบที่เรียบง่ายเนื่องจากสร้างขึ้นเพื่อการใช้สอยเป็นหลักสำคัญ มีการใช้วัสดุในท้องถิ่น ไม่มีการออกแบบ แต่มีการปรับเปลี่ยนให้สวยงามหรือได้ผลดียิ่งขึ้น

3. มีราคาไม่แพง เพราะสร้างขึ้นหรือผลิตเป็นจำนวนมาก รูปแบบวิธีการผลิตไม่พิถีพิถัน มีรูปแบบที่ซ้ำ ๆ กัน คำนึงถึงประโยชน์ของการใช้สอยมากกว่าความสวยงาม

4. มีลักษณะเฉพาะถิ่นเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นที่จำแนกได้ว่า เป็นงานศิลปหัตถกรรมของท้องถิ่นใด ผลิตจากแหล่งใด เป็นศิลปะของกลุ่มใด ทั้งนี้เกิดจากการเลือกใช้วัสดุที่ผลิตในท้องถิ่น จึงเกิดผลผลิตเฉพาะถิ่นขึ้น

5. เป็นงานที่ทำด้วยมือ โดยปราศจากเครื่องจักรเข้ามาเกี่ยวข้อง

6. เป็นงานโดยฝีมือของชาวบ้าน เกิดจากการสร้างสรรค์เป็นไปตามความสามารถ ความชำนาญ และเกิดการฝึกฝนที่ทำซ้ำ ๆ กันมาเป็นเวลานานๆ จนเกิดความชำนาญและดัดแปลงแก้ไขข้อบกพร่องจนได้ผลงานที่สมบูรณ์

หัตถกรรมพื้นบ้านของชุมชนคนริมคลองภาคกลาง เป็นผลงานที่ประดิษฐ์ขึ้นด้วยมือมีความเรียบง่าย มุ่งประโยชน์ใช้สอยเป็นสำคัญมากกว่าคุณค่าทางศิลปะ ซึ่งเน้นไปที่ความงามและความพึงพอใจอันปรากฏต่อสายตา ประดิษฐ์สร้างสรรค์โดยอาศัยวิธีการและรูปแบบที่ถ่ายทอดอยู่ในชุมชนจาก ปู่ ย่า ตา ยาย พ่อ แม่ มีจุดประสงค์เพื่อใช้สอยในชีวิตประจำวัน เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของชาวบ้านทั้งโดยตรงและโดยอ้อม เช่น การประกอบอาชีพจำเป็นต้องใช้เครื่องมืออุปกรณ์ เพื่อช่วยให้เกิดความสะดวก ประหยัดเวลาและแรงงาน จะแตกต่างกันบางในแต่ละท้องถิ่นขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรมของชุมชนและท้องถิ่น

ชนิดงานหัตถกรรมพื้นบ้าน

ชุมชนริมคลองภาคกลางจะมีชนิดของงานหัตถกรรมพื้นบ้าน ดังนี้

1. งานดิน คืองานหัตถกรรมพื้นบ้านที่ผลิตขึ้นด้วยดินในแต่ละท้องถิ่น บางท้องถิ่นจะมีดินที่เหมาะสมแก่การใช้งานส่วนใหญ่จะทำเป็นภาชนะสำหรับใช้ในครัวเรือนที่เรียกว่า “เครื่องปั้นดินเผา” ทำจากดินที่มีลักษณะพิเศษนำมาปั้นเป็นภาชนะหรือเครื่องใช้ต่าง ๆ แล้วนำไปเผาให้สุก มีเนื้อแกร่ง บางแห่งจะนำไปเคลือบน้ำยาและมีสีต่าง ๆ เพื่อความงดงามคงทนถาวรและสวยงาม เช่น กระถางต้นไม้ โอ่ง เต้า หม้อ ไห โถ ชาม ของเด็กเล่นรูปตุ๊กตา คน สัตว์ หมูบ้านที่ทำเครื่องปั้นดินเผาที่มีชื่อเสียง เช่น หมู่บ้านคลองสระบัว จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เครื่องปั้นตุ๊กตาชาววัง บ้านบางเสด็จ จังหวัดอ่างทอง เครื่องปั้นดินเผา เกาะเกล็ด จังหวัดนนทบุรี

2. งานไม้ ซึ่งได้จากธรรมชาตินำมาใช้งานตั้งแต่โบราณ เช่น สร้างที่อยู่อาศัย เครื่องมือเครื่องใช้ เช่น ไม้สัก ไม้ชิงชัน ไม้โมก ไม้แดง อุปกรณ์ที่ทำได้แก่ หีบใส่ของ กระต่าย ชูมมะพร้าว จาวักหรือจวกสำหรับดักของ

3. งานดอกไม้ใบตอง เป็นงานประดิษฐ์ที่มีความประณีตสวยงาม มีคุณค่าในด้านการใช้สอย ใบตองมีประโยชน์ต่อสังคมไทยมายาวนานและหลายอย่าง เช่น ทำเป็นภาชนะใส่อาหาร ทั้งคาวและหวาน ได้แก่ กระทงหรือเครื่องบูชา

4. เครื่องโลหะ นิยมทำเป็นเครื่องมือ เครื่องใช้และเครื่องประดับ ได้แก่ ทอง เงิน ทองแดง ทองเหลืองและเหล็ก เป็นวัตถุที่มีความคงทนถาวรกว่าเครื่องหัตถกรรมอื่นๆ โลหะที่นิยมนำมาทำเป็นเครื่องประดับตามฐานะ ได้แก่ ทอง นากและเงิน เช่น เครื่องประดับผม สร้อยคอ เข็มขัด กำไลมือ แหวน ส่วนเหล็ก ทองแดง ทองเหลืองและสำริด นิยมนำมาทำเป็นสิ่งของเครื่องใช้และอาวุธ เช่น เขียนหมาก ถาด พาน ขัน จอบ เสียม มีด พร้า คาบ

5. งานจักสานและงานทอ ชุมชนคนริมคลองเหมือนคนไทยโดยทั่วไปที่รู้จักนำวัสดุในท้องถิ่นมาประดิษฐ์เป็นสิ่งของเครื่องใช้ภายในบ้านและเป็นเครื่องมือในการประกอบอาชีพ แม้แต่นำมาเป็นเครื่องแต่งกายและของเล่น วัสดุที่ใช้จักสาน ได้แก่ ไม้ไผ่ หวายและใบลาน เช่น พัด กระบุง ตะกร้า กระจาด ตะข้อง งอบ กระด้ง ลอบ ไซ ปลาตะเพียน งานถักทอที่ทำจากเชือก ด้าย ไหม กกและปอ มีหลายประเภทตามลักษณะการใช้งาน เช่น การทอผ้า การทอเสื่อ การถักเครื่องมือจับปลา เช่น แห อวน ดาข่าย การถักเครื่องใช้ เช่น เชือก เปลญวน

ปัจจุบันเราให้ความสำคัญของการคมนาคมทางบก และทางอากาศกันมากจนลืมไปว่า “คลองเป็นวิถีชีวิตของคนไทย” เป็นสิ่งแวดล้อม เป็นประวัติศาสตร์ เป็นบ่อเกิดมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนคนริมคลองภาคกลาง และผูกพันอยู่กับแม่น้ำลำคลองมาก ชีวิตความเป็นอยู่ตามแม่น้ำลำคลองเริ่มเจียบเหงา ตลาดน้ำเริ่มซบเซา การค้าขายตามลำคลองหายไป เพราะแม่น้ำลำคลองไม่เป็นที่สัญจรไปมาเหมือนแต่ก่อน การใช้น้ำได้ได้รับความนิยมน้อยกว่าเพราะมีความรวดเร็ว และในขณะที่ทุกแห่งมุ่งแต่จะตัดถนน ก็ลืมนึกถึงความสำคัญของแม่น้ำลำคลอง ซึ่งไม่เพียงแต่ให้ประโยชน์หล่อเลี้ยงชีวิตมนุษย์มาแต่โบราณกาล องค์ประกอบที่สำคัญของแม่น้ำลำคลองก็คือน้ำ เมื่อแม่น้ำลำคลองถูกปล่อยปละละเลย ขาดการบำรุงซ่อมแซม ไม่มีการบำรุงรักษา ดินเลน ปล่อยให้สกปรก น้ำเสีย น้ำที่เค็มมีปลาก็เหลือน้อยลงหรือหมดลงไป เป็นการทำลายทรัพยากรธรรมชาติทางอ้อม ลำคลองที่เคยสะอาดตักกินได้ก็กลายเป็นคลองที่เน่าเหม็น กลายเป็นคลองทิ้งน้ำ และปัญหาอุทกภัยอันเนื่องมาจากน้ำระบายไม่ทัน แม้แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยังทรงให้ความสำคัญกับลำคลองเป็นอย่างมาก ระวังไว้เถิดสักวันหนึ่งเราจะไม่มีย่านน้ำใช้อีกต่อไปและชีวิตเราเป็นอย่างไร

คลอง : สายน้ำกับวิถีชุมชนดั้งเดิมของคนริมคลองภาคกลาง

กับภาพสะท้อนตัวอย่างคลองจินดา ต.คลองจินดา อ.สามพราน จ.นครปฐม

ตำแหน่งที่ตั้งคลองจินดาและตำบลคลองจินดา

คลองจินดาตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ตำบลคลองจินดา อำเภอสามพราน ห่างจากอำเภอสามพรานประมาณ 12 กิโลเมตร ตำบลคลองจินดาแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 14 หมู่บ้าน มีพื้นที่ 26,204,800 ตารางกิโลเมตรหรือประมาณ 16,378 ไร่ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ทำการเกษตร มีแหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์จากคลองจินดาและคลองย่อยๆ ดังนั้นจึงเหมาะสมกับการอาชีพส่วนใหญ่ของประชากรคืออาชีพเกษตรกรรม ทำสวนผลไม้ เป็นต้น

อาณาเขตของตำบลคลองจินดาทางทิศเหนือติดกับตำบลโคกพระเจดีย์ ตำบลท่ากระชับ ตำบลคลองใหม่ อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม ทางด้านทิศใต้ติดกับตำบลเกษตรพัฒนา ตำบลเจ็ดริ้ว อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร และตำบลหนองนกไข่ อำเภอกระทุ่มแบน จังหวัดสมุทรสาคร ทางด้านทิศตะวันออกติดกับ ตำบลบางช้าง อำเภอสามพราน จังหวัดปฐม และทางด้านทิศตะวันตกติดกับตำบลตลาดจินดา อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม (ยววิจัยฯ โรงเรียนปริดรามวิทยาคม,3)

สำหรับคลองจินดานั้น เป็นคลองที่มาตั้งแต่ครั้งสมัยรัชกาลที่ 5 เกิดขึ้นจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระบรมราชโองการให้ขุดคลองดังกล่าวขึ้น เพื่อให้เชื่อมต่อกับแม่น้ำท่าจีน คลองจินดามีความยาวทั้งสิ้นประมาณ 14 กิโลเมตร หลังจากที่ได้มีการขุดคลองแห่งนี้ขึ้น ประชาชนก็เริ่มเข้ามาจับจองพื้นที่เป็นเจ้าของประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำสวน ซึ่งในระยะแรกจะเป็นการประกอบอาชีพเพื่อความอยู่รอดภายในครัวเรือน และแลกเปลี่ยนผลผลิตกันบ้างเล็กน้อยคล้ายกับพื้นที่อื่นๆ ในภาคกลาง

การตั้งชื่อคลองจินดา

ประวัติของการตั้งชื่อคลองจินดานั้น จากรายงานยววิจัยฯ โรงเรียนปริดรามวิทยาคม (2551:2) เสนอไว้ว่า “ในอดีตนั้น คลองนี้เป็นคลองที่หล่อเลี้ยงชีวิตของคนที่นี่ การเดินทางและการติดต่อกับคนภายนอกจะใช้เส้นทางคลองเป็นหลัก ใช้เรือเป็นพาหนะในการเดินทางติดต่อ เมื่อพ่อค้า แม่ค้าที่จะขายของก็ต้องใช้เรือพายเข้ามาขายของให้กับคนในคลองนี้ แต่คลองแห่งนี้บางช่วงมีลักษณะคดเคี้ยวไม่สะดวกกับการสัญจร ซึ่งพ่อค้า แม่ค้าส่วนมากเป็นคนจีน เมื่อเข้ามาค้าขายที่คลองแห่งนี้ซึ่งมีความคดเคี้ยว และตื่นเงินบางช่วงเดินเรือไม่สะดวกกับการเดินทางขายของในบางครั้งก็เลยบ่นคำไปเรื่อย เมื่อชาวบ้านได้ฟังก็เลยขนานนามว่า “คลองจินดา” และเรียกกันมา

เรื่อยๆ จนเห็นว่า “คลองจินดา” ในปัจจุบัน และนอกจากนั้นยังนำชื่อคลองดังกล่าวมาเป็นชื่อตำบลสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบันด้วย

การตั้งถิ่นฐานชุมชนริมคลองจินดา

จากคำบอกเล่าของผู้คนริมคลองจินดาทำให้ทราบว่า ส่วนใหญ่เป็นคนที่อาศัยอยู่บริเวณนี้อยู่แล้วตั้งแต่กำเนิด จะเห็นจากการที่คลองแห่งนี้เกิดขึ้นเมื่อรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 จากนั้นเป็นต้นมาจึงเริ่มมีผู้คนอพยพย้ายเข้ามาตั้งจากเป็นคนถิ่นฐานเดิมบริเวณนี้ และจากคนใหม่ในพื้นที่ใกล้เคียง ดังนั้นข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ที่พักอาศัยอยู่บริเวณริมคลองจินดา อายุเฉลี่ยประมาณ 50-60 ปี จึงได้ให้ข้อมูลในลักษณะเดียวกันคือ “อยู่อาศัยเป็นเจ้าของพื้นที่ริมคลองจินดามาตั้งแต่กำเนิด”

“อยู่ริมคลองมาตั้งแต่กำเนิด เป็นคนพื้นถิ่น สมัยก่อนจากพื้นที่ตรงนี้เวลาออกไปทำนาสามารถมองเห็นองค์พระปฐมเจดีย์ได้เลย เพราะคนในสมัยก่อนมีอาชีพทำนาเป็นส่วนใหญ่ พื้นที่จึงโล่งสามารถมองเห็นได้ไกล” (คุณยายอุทัยวรรณ จันทร์สมวงษ์,5)

“ลุงใช้ชีวิตอยู่ที่คลองจินดามาตั้งแต่เล็กๆ ครอบครัวของลุงใช้ชีวิตอยู่ที่ริมคลองมาโดยตลอด” (คุณลุงประสิทธิ์ เพ็ชรดี,5)

วิถีการดำเนินชีวิต ระบบเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรมดั้งเดิมของคนริมคลองจินดา

วิถีการดำเนินชีวิตของคนริมคลองจินดาในตำบลคลองจินดา อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม จากการสัมภาษณ์คนในพื้นที่ได้สะท้อนให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรที่เป็นทุนของพื้นที่ และการดำรงชีวิตของผู้คนริมคลอง ที่มีวิถีการดำเนินชีวิตที่มีความผูกพัน เชื่อมโยง และใช้ประโยชน์จากลำคลองหลากหลายประการ เช่น การประกอบอาชีพ สร้างรายได้ การอุปโภคบริโภค หรือกิจกรรมต่างๆ ที่จำต้องมีคลองเข้ามาเป็นส่วนประกอบหลัก

ในด้านวิถีการดำเนินชีวิตของคนริมคลองจินดานั้น จากการศึกษาข้อมูลพบว่า วิถีการดำเนินชีวิตของคนริมคลองจินดา มีลักษณะคล้ายกับวิถีการดำเนินชีวิตของคนริมคลองในภาคกลางพื้นที่อื่น คือ มีการประกอบอาชีพทำการเกษตร ค้าขายสินค้าด้านการเกษตร พืชสวน ทำสวนผลไม้ จับและขายสัตว์น้ำ เป็นต้น

“ขายทำอาชีพเกษตรกรรม ทำสวนผลไม้มาตั้งแต่ยังเด็ก” (คุณยายทองคำ เฟื่องขจร,3)

“บ้านของยายประกอบอาชีพค้าขาย” (คุณยายสัมฤทธิ์ มรกตจินดา,3)

“ค้าขาย พายเรือขายกาแฟ เป็นลูกจ้างทำสวน” (คุณตาเซย บุญยืน,4)

“ครอบครัวของยายประกอบอาชีพขายปลา สร้างรายได้ให้กับครอบครัวได้เป็นจำนวนมาก” (คุณยายอุทัยวรรณ จันทรมวงษ์,5)

“ครอบครัวของคุณยายขายผัก ขายปลา ดำเนินชีวิตอยู่ริมฝั่งคลอง โดยหาปลาจากริมคลอง และปลูกผักเอาไว้กินเอง การดำเนินชีวิตของครอบครัวคุณยายดำเนินไปอย่างเรียบง่าย ใช้ชีวิตอย่างพอเพียง” (คุณยายละออ ทองเดช,4)

จากตัวอย่างวิถีการดำเนินชีวิตที่ได้จากการสัมภาษณ์คนริมคลองจินดาทำให้ภาพของลำน้ำแห่งนี้ ที่มีประโยชน์ต่อผู้คนริมคลองชัดเจนยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการที่ลำน้ำแห่งนี้ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจกรรมความเป็นอยู่ของผู้คนริมคลอง โดยเฉพาะบทบาทหน้าที่อันสำคัญในการหล่อเลี้ยงชีวิตของคนริมคลองจินดา เช่น การเป็นแหล่งทรัพยากรของพื้นที่ การเป็นอยู่อาศัยน้ำอุปโภคบริโภคของคนในท้องถิ่นไม่คอยขาด เปรียบเสมือนน้ำทิพย์ที่สามารถหล่อเลี้ยงวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนริมคลอง เป็นตัวแทนของความสมบูรณ์แห่งดินแดนภาคกลางได้เป็นอย่างดี ดังตัวอย่างข้อมูลจากเอกสารงานศึกษาวิจัยฯ โรงเรียนปรีดารามวิทยาคม ได้แก่

“โอ๊ย ปลาในสมัยก่อนยายยังเป็นเด็กหาได้ง่ายมาก ใช้สวิงช้อนขึ้นมาก็เต็มตะกร้าแล้ว กินได้หลายมื้อเชียว แถมยังเอาไปขายได้อีก แม้โลกจะไม่ก่ดังค์ในสมัยนั้น แต่ก็ได้เงินเยอะอยู่ (คุณยายอุทัยวรรณ หรือยายแป้ว,7)

“อยากจะทำแกงสักหม้อ เอน้ำตั้งเตารอได้เลย” (คุณลุงประสิทธิ์,7)

“แต่ก่อนสัตว์น้ำไม่ว่าจะเป็นกุ้ง หอย ปู ปลาในสมัยก่อนเยอะมาก หากินได้ไม่ยาก น้ำยังคงใสสะอาด” (คุณตานุญนาถ ภูมิรินทร์,3)

“เมื่อสมัยก่อนนาฬิกาปลุกของท่านคือการได้ยินเสียงเรือขายของแล่นผ่านหน้าบ้าน ทุกๆ เช้า” (คุณตาคำจัด เจียรธรรม,4)

“ริมคลองสมัยก่อนจะมีคันเหืองปลาหมอ แต่คนริมคลองมักเรียกว่าคันหนามหมอ คันหนามหมอนี้นำมาดัดกับพืชมะเขือเทศแทนน้ำและรักษาโรคความดัน เบาหวาน ถือเป็นสมุนไพรอย่างหนึ่งเลย สมัยก่อนหากเกิดการเจ็บป่วยไม่สบาย ต้องพยายามหาสมุนไพรรักษาตนเองก่อน” (คุณยายละออ,8)

“เรื่องราวน่าประทับใจคงเป็นเรื่องการสานเสื่อจากคันหนามเตย และจากคันก่น้ำเค็ม” (คุณยายทาม แก้วประชา,5)

จะเห็นได้ว่าจากข้อมูลเบื้องต้นสะท้อนให้เห็นถึงสภาพความเป็นอยู่ของคนริมคลองจินดา นั้น มีความอุดมสมบูรณ์ทั้งด้านอาหารการกิน และการประกอบอาชีพ ทั้งนี้เนื่องมาจากต้นทุนทางทรัพยากรธรรมชาติของท้องถิ่นที่มีอยู่อย่างสมบูรณ์ โดยเฉพาะคลองจินดาและแม่น้ำท่าจีน ที่เป็นสายเลือดที่สำคัญหล่อเลี้ยงผู้คนในดินแดนแถบนี้ให้อยู่ดีมีสุข ก่อนที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ ซึ่งมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทรัพยากรธรรมชาติและวิถีชีวิตของคนในตำบลคลองจินดาอย่างมาก

การเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิต ระบบเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรมคนริมคลองจินดา

ภายหลังจากการที่ภาครัฐเร่งระดมปลูกประเทศด้วยการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจที่ออกมาอย่างต่อเนื่อง แพร่กระจายไปตามพื้นที่ต่างๆ ทั่วประเทศ จึงส่งผลให้เกิดการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจ ระบบทุนนิยม การก้าวเข้ามาของโรงงานอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดใหญ่ที่จำเป็นต้องมีที่ตั้งริมน้ำเพื่อนำน้ำมาใช้ในการขับเคลื่อนกระบวนการทำงานของเครื่องจักร ดังนั้นจะพบว่าบริเวณสองฝั่งของแม่น้ำท่าจีน ซึ่งเป็นแม่น้ำสำคัญสายหนึ่งในภาคกลาง จึงเกิดมีโรงงานอุตสาหกรรมที่เป็นบ่อเกิดของผลิตภัณฑ์ชนิดต่างๆ เกิดขึ้นอย่างหนาแน่นมากกว่า 1,700 แห่ง สร้างผลกระทบต่อระบบนิเวศของทั้งแม่น้ำแม่กลองเอง และคลองสาขาย่อย รวมถึงคลองจินดาด้วย

ปัญหาที่เกิดขึ้นต่อระบบนิเวศ อันมีผลกระทบต่อวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนริมคลองจินดา จากข้อมูลรายงานวิจัยฯ โรงเรียนปรีดารามวิทยาคม ได้สะท้อนให้เห็นผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของสังคม เศรษฐกิจ ที่มีผลโดยตรงต่อระบบนิเวศ ทรัพยากรน้ำ ผู้คนริมแม่น้ำท่าจีน และคลองจินดา เช่น

“พันธุ์สัตว์น้ำที่เคยอยู่ในคลองจินดาในปัจจุบันแทบจะไม่หลงเหลืออยู่เลย ไม่ว่าจะเป็น กุ้ง หอย ปู ปลา นานาชนิด” (ยูวิจัยฯ โรงเรียนปริคารามวิทยาคม,6)

“ปัจจุบันนี้ความอุดมสมบูรณ์เหล่านี้ได้ลดลงไปอย่างมาก อาจเป็นเพราะผู้คนเพิ่มมากขึ้น ความต้องการมีมาก จึงใช้เครื่องมือและวิธีการที่มีแต่จะเอาเปรียบสัตว์เหล่านี้ เช่น ใช้ไฟช็อต โรยสารพิษลงในน้ำ เป็นสาเหตุที่ทำให้ฝูงปลาหลากหลายชนิดที่เคยแหวกว่ายอยู่ในน้ำได้ลดจำนวนลง และแทบจะหายไปจากคลองจินดา” (ยูวิจัยฯ โรงเรียนปริคารามวิทยาคม,7)

“คุณตากำจัดเล่าให้ฟังถึงเรื่องต้นเตยหนามว่า แต่ก่อนมีอยู่ในคลองจินดา โดยขึ้นเป็นกอๆ มีอยู่มากพอสมควร แต่ปัจจุบันสูญหายไปกับการขุดลอกคลอง” (คุณตากำจัด,8)

“คุณลุงพิมล เล่าถึงพืชที่เคยมีมากในคลองจินดา แต่ตอนนี้ไม่พบคือ ผักขมเขียว คล้ายกับต้นผักโปง แต่หลังจากมีการขุดลอกคลองอยู่บ่อยๆ จึงทำให้พืชเหล่านี้หายสาบสูญไปจากคลองจินดา คนรุ่นหลังจึงไม่มีโอกาสได้เห็นพืชบางชนิดอีกเลย” (คุณลุงพิมล,9)

“ปัญหาน้ำเน่าเสียเริ่มเกิดขึ้นเมื่อประมาณสิบปีก่อน น้ำที่เคยใสกลับมีสีดำ สกปรกเหม็น ปลาตายหิว คนริมสองฝั่งคลองไม่สามารถนำมาใช้อุปโภคบริโภคได้ ซึ่งต้นเหตุของการสร้างปัญหาน้ำเน่าเสียน่าจะเป็นโรงงานอุตสาหกรรมที่อยู่แถวแม่น้ำท่าจีน ได้ปล่อยน้ำเน่าเสียโดยไม่คำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับใครบ้าง” (คุณลุงบุญนาคและคุณยายอุทัยวรรณ,13)

“ปัญหาน้ำเน่าเสียที่เกิดขึ้นกับแม่น้ำท่าจีน เป็นสาเหตุสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อคลองจินดา ทำให้ไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มที่เหมือนเมื่อก่อน พร้อมกับการที่มีระบบน้ำประปาเข้ามา จึงทำให้คนหันไปใช้ประโยชน์จากน้ำประปามาก ซึ่งเป็นแหล่งน้ำใหม่ที่ใซ้กัน จึงทำให้แหล่งน้ำเก่าที่คนคลองจินดาเคยใช้กันในอดีต ก็ถูกปล่อยทิ้งไป ขาดการสนใจดูแลรักษา ความสมบูรณ์ของน้ำ” (คุณยายอุทัยวรรณ,14)

“คลองจินดาในปัจจุบันกับอดีตมีความแตกต่างกันมาก อดีตเมื่อ 50-60 ปีที่แล้ว ระบบนิเวศของคลองจินดา โดยเฉพาะเรื่องสัตว์น้ำ พืชพรรณต่างๆ และความสมบูรณ์ของน้ำ ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างมาก ไม่ว่าจะเป็นสัตว์น้ำ เช่น กุ้ง ปลา หอย ที่มีปริมาณลดลงอย่างมาก สัตว์น้ำบางชนิดแทบจะไม่พบอีกแล้ว และอาจสูญหายไปจากคลองจินดาแล้วก็เป็นไปได้ นอกจากนั้นวิถี

การดำเนินชีวิตของคนริมคลองจินดาที่เคยมีความผูกพันกับคลองก็ยังลดน้อยลงตามไปด้วย เช่น การปล่อยเรือให้ผูกเรือจ้างต่างๆ ที่เคยใช้ดำเนินชีวิตก็หมดสิ้นลง มีรถยนต์มาแทนที่การใช้เรือ เพราะเชื่อว่ามีความสะดวกสบายกว่าบ้านที่เคยหันหน้าลงคลองก็กลับหันหลังให้คลองหันหน้าให้ถนน” (ยูวิจัยฯ โรงเรียนปรีดารามวิทยาคม,21)

จากข้อมูลเบื้องต้นจะพบว่าปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้นเริ่มต้นจากภาครัฐสร้างนโยบายพัฒนาประเทศอย่างเร่งรัด จนทำให้ภูมิภาคต่างๆ ของประเทศโดยเฉพาะพื้นที่บริเวณภาคกลางซึ่งอยู่ใกล้กับศูนย์กลางการบริหารประเทศ มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งกระบวนการตัดสินใจและกระบวนการเพื่อนไปถึงทรัพยากรธรรมชาติ ที่ส่วนใหญ่จะถูกทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่เสื่อมโทรมลง เช่น ปัญหาน้ำเสียที่ถูกปล่อยออกมาจากโรงงานอุตสาหกรรมริมแม่น้ำแม่ท่าจีน ที่ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศอย่างมากมาขมมหาศาล การเปลี่ยนเส้นทางการคมนาคมขนส่งจากเดิมที่เคยใช้ลำคลอง แม่น้ำเป็นเส้นทางการสัญจร มาสู่การสร้างถนน ด้วยปัจจัยที่เกิดขึ้นนี้จึงส่งผลให้คุณค่าและประโยชน์ของลำคลองที่ผู้คนเคยเห็นความสำคัญและได้ใช้ประโยชน์จึงจำต้องหมดคุณค่าลง กระทั่งในที่สุดทั้งแม่น้ำท่าจีนและคลองย่อย รวมทั้งคลองจินดาจึงต้องประสบกับปัญหาสถานะเสื่อมโทรม น้ำเน่าเสีย ส่งกลิ่นเหม็น และส่งผลกระทบต่อผู้คนริมคลองที่ยังคงใช้ประโยชน์จากลำคลอง

“วิกฤตท่าจีนในปี 2543 เป็นเหตุการณ์ที่แม่น้ำท่าจีนเกิดน้ำเน่าเสียอย่างรุนแรงอย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนในประวัติศาสตร์ของกลุ่มน้ำท่าจีน ทำให้น้ำในแม่น้ำท่าจีนเป็นสีดำ ส่งกลิ่นเหม็นตลอดลำน้ำ ปราทั้งกระซังและบริเวณเขตอภัยทานของวัดต่างๆ ตายหมด น้ำในแม่น้ำไม่สามารถอุปโภคได้ สภาพน้ำเน่าเสียดำรงอยู่ประมาณ 2 อาทิตย์จึงคลี่คลายได้ด้วยการวิ่งเต้นของชุมชนที่รวมตัวกันเพื่อแก้ไขปัญหาน้ำเน่าเสีย เหตุการณ์นี้เป็นความทรงจำร่วมกันของชุมชน” (วิถีชุมชนลุ่มน้ำนครชัยศรี,13 อ้างใน ยูวิจัยฯ โรงเรียนปรีดารามวิทยาคม,14)

การแก้ไขปัญหาและทางออกของการอนุรักษ์คลองจินดาและแม่น้ำท่าจีน

จากข้อมูลการศึกษาเบื้องต้นจะเห็นว่าผลกระทบจากการพัฒนาที่เข้ามาในรูปแบบของโรงงานอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นริมแม่น้ำแม่กลอง ที่ได้ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศทำให้เกิดน้ำเน่าเสียทั้งกับแม่น้ำแม่กลองและแพร่กระจายเข้าสู่คลองสาขาต่างๆ รวมถึงในที่นี้คือคลองจินดา ซึ่งจากข้อมูลเบื้องต้นพบว่า สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นสร้างความเดือดร้อนให้กับคนในพื้นที่ที่ส่วนใหญ่ยังคงใช้ประโยชน์จากแม่น้ำและลำคลอง เช่น การเลี้ยงปลา การนำไปใช้ในการอุปโภคต่างๆ เป็น

ต้น จึงทำให้เกิดการรวมตัวขึ้นเพื่อทำการเรียกร้องให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับจากภาครัฐ เข้ามามีส่วนร่วมให้ความช่วยเหลือ

จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นพบว่าการณ์รณรงค์แก้ไขปัญหานี้ มีองค์กรและหน่วยงานต่างๆ ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไข โดยการจัดตั้งเป็นกลุ่มและโครงการขึ้น ในกรณีของการแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นโดยคนจากชุมชนริมแม่น้ำแม่ท่าจีน ได้มีการก่อตั้งชมรมเรารักแม่น้ำท่าจีนนครปฐมขึ้น ซึ่งมีหน้าที่หลัก 4 ส่วนคือ ติดตามสภาพน้ำและสรุปความเสียหายรายวัน ประสานงานแก้ปัญหาเกี่ยวกับราชการและการเมือง ประสานงานกับสื่อมวลชน และประมวลความเสียหายร้องเรียนรัฐบาล ซึ่งการดำเนินการของชมรมดังกล่าวทำให้เกิดการแก้ไขวิกฤตน้ำเน่าเสียได้อย่างจริงจังและรวดเร็ว นอกจากนั้นแล้วชมรมดังกล่าวยังได้สร้างเครือข่ายการทำงานเรื่องการรักษาแม่น้ำคูคลองต่อไปอย่างกว้างขวาง โดยดึงให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการเฝ้าระวังและการรักษาแม่น้ำ มีการชักชวนคนหลากหลายกลุ่มเข้าร่วมดำเนินการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ พระสงฆ์และเยาวชน มีการดำเนินการอย่างเป็นแบบแผน มีความต่อเนื่องของโครงการ มีกิจกรรม และขยายผลเข้าสู่โรงเรียน โดยการสอดแทรกความรู้เกี่ยวกับความสำคัญของน้ำ ผลที่เกิดขึ้นทำให้เกิดกิจกรรมนักสืบสายน้ำกว่า 40 โรงเรียน ซึ่งปัจจุบันยังคงขับเคลื่อนกิจกรรมดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง (เสาวภา พรศิริพงษ์และคณะ, 2548:302) นอกจากกลุ่มดังกล่าวแล้ว ยังมีการก่อตั้งกลุ่มต่างๆ ขึ้นเพื่อร่วมกันดูแลแม่น้ำท่าจีน ได้แก่ ชมรมคนรักแม่น้ำสุพรรณ กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม อ.บางปลาม้า สมัชชาจังหวัดนครปฐม เป็นต้น

นอกจากชุมชนริมแม่น้ำท่าจีนที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาที่เกิดขึ้นในครั้งนี้ แล้วลูกขึ้นแก้ไขปัญหาด้วยตนเองแล้วนั้น องค์กรและหน่วยงานในพื้นที่และต่างพื้นที่ที่มีส่วนเกี่ยวข้องและเห็นความสำคัญของการแก้ไขปัญหานี้อย่างเร่งด่วน ก็ได้เข้าช่วยเหลือให้ความร่วมมือ เช่น มหาวิทยาลัยมหิดล ได้เข้ามาเป็นอีกกำลังหนึ่งในการแก้ไขปัญหาคูคลองน้ำเสียของแม่น้ำท่าจีน โดย ม.มหิดล ทำการวิจัยแบบบูรณาการ โดยให้ประชาชนในพื้นที่เป็นศูนย์กลางถ่ายทอดความรู้แบบท้องถิ่น ซึ่งถือว่าเป็นภูมิปัญญาตะวันออก ผสานความรู้เทคโนโลยีสมัยใหม่ สู่แนวทางการพัฒนาและแก้ไขปัญห ซึ่งโครงการวิจัยดังกล่าวประกอบด้วยการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นระบบวัฒนธรรมภูมิปัญญาและนวัตกรรมทางสังคม ตลอดจนการพัฒนาการท่องเที่ยวและเศรษฐกิจท้องถิ่นอย่างยั่งยืน ศึกษาวงจรด้านความมั่นคงทางอาหารในกระบวนการผลิต การกระจาย การตลาด การบริโภค การแปรรูป และความยั่งยืน โดยอาศัยภูมิปัญญาดั้งเดิมเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรแหล่งน้ำทางด้านเกษตรกรรม เช่น การปลูกพืชโดยไม่ใช้สารเคมี การจัดการน้ำเสียก่อนระบายสู่แม่น้ำลำคลอง การใช้สิ่งของที่ผลิตจากธรรมชาติที่สามารถย่อยสลายได้เมื่อทิ้งลงสู่แม่น้ำลำคลอง โดยผสมผสานความรู้ในเชิงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี เช่น การ

วัดปริมาณน้ำเสีย หรือการใช้เครื่องมือสมัยใหม่ในการแก้ไขปัญหาหน้าเสีย ตลอดจนผลิตนักวิจัยท้องถิ่น การบันทึกความรู้ท้องถิ่น ว่าในแต่ละท้องถิ่นนั้นมีวิธีการดำรงชีวิตที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมได้อย่างไร การจัดทำแผนพัฒนาในระดับท้องถิ่น การจัดเวทีการเรียนรู้ในระดับต่าง ๆ โดยการใช้นักวิจัยจากท้องถิ่นในการเก็บข้อมูลจะทำให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง ตรงกัน นำความรู้และงานวิจัยที่ได้ถ่ายทอดสู่คนในท้องถิ่น โดยการพัฒนาศักยภาพการสื่อสารในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ระบบการสื่อสารในท้องถิ่น หรือ "สื่อท้องถิ่น" ให้เป็นกลไกเชื่อมโยงและถ่ายทอดผลการวิจัยและความเคลื่อนไหวของเครือข่ายสู่สาธารณชนในระดับภูมิภาคและประเทศ

สำหรับภาครัฐ ได้มีการดำเนินการควบคุมปัญหาและดูแลสภาพแวดล้อมของแม่น้ำท่าจีน เช่นกัน เช่น สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ที่ได้มีการหารือเกี่ยวกับร่างความเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการแก้ไขปัญหามลพิษในแม่น้ำท่าจีน ซึ่งที่ผ่านมาทางสภาที่ปรึกษาฯ ได้มอบหมายให้คณะทำงานศึกษาและอนุรักษ์แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำท่าจีน แม่น้ำแม่กลอง และแม่น้ำบางปะกง ศึกษาสภาพปัญหามลพิษในแม่น้ำท่าจีน และแนวทางในการแก้ไขเพื่อเสนอต่อคณะรัฐมนตรี ซึ่งเป็นการดำเนินการตามภารกิจของสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติภายใต้มาตรา 89 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 นำโดย นายชนะ รุ่งแสง สมาชิกสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ในฐานะประธานคณะทำงานศึกษาและอนุรักษ์แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำท่าจีน แม่น้ำแม่กลอง และแม่น้ำบางปะกง ให้ข้อมูลว่า แม่น้ำท่าจีน ซึ่งเป็น 1 ใน 25 แม่น้ำที่สำคัญของไทยในปัจจุบัน จากข้อมูลการตรวจวัดคุณภาพน้ำ และมลพิษในน้ำ ของกรมควบคุมมลพิษ พบว่า แม่น้ำท่าจีนเป็นแม่น้ำที่มีปัญหามลพิษร้ายแรงที่สุด และกำลังอยู่ในภาวะวิกฤติ ดังนั้น สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติจึงเห็นควรที่จะนำเสนอปัญหามลพิษในแม่น้ำท่าจีน และแนวทางในการแก้ไขต่อคณะรัฐมนตรี เพื่อให้นำไปพิจารณาและฟื้นฟูสภาพของแม่น้ำท่าจีนโดยด่วน ซึ่งจากการติดตามตรวจสอบคุณภาพน้ำของแม่น้ำท่าจีน พบว่าบริเวณลุ่มน้ำท่าจีนตอนล่างจากอำเภอนครชัยศรี จ.นครปฐม ลงไปจนถึงปากแม่น้ำ อ.เมือง จ.สมุทรสาคร ซึ่งมีระยะทางยาวประมาณ 80 กิโลเมตร มีปัญหาเสื่อมโทรมมากที่สุด มีค่าออกซิเจนละลายต่ำกว่า 1 มิลลิกรัม ต่อน้ำ 1 ลิตร ซึ่งมาตรฐานกำหนดให้มีค่าไม่ต่ำกว่า 2 มิลลิกรัม นอกจากนี้ยังพบการปนเปื้อนของแบคทีเรียโคลิฟอร์มสูงมาก ซึ่งต้นเหตุของการทำให้น้ำเน่าเสีย นั้น มาจากโรงงานอุตสาหกรรมบางประเภท เช่น โรงงานฟอกย้อม โรงงานอาหาร โรงงานกระดาษ โรงงานน้ำตาล ใน จ.นครปฐม การปล่อยน้ำจากการล้างคอกของฟาร์มเลี้ยงสุกร การใช้สารเคมีปราบศัตรูพืชและน้ำเสียจากแหล่งชุมชน ทั้งหมดถูกปล่อยลงสู่แม่น้ำท่าจีน โดยที่ไม่มีการควบคุมดูแลอย่างเข้มงวด ส่วนคุณภาพของน้ำในแม่น้ำท่าจีนทั้งตอนบนและตอนกลาง ส่วนใหญ่ไม่ได้ตามมาตรฐานที่กำหนดไว้ แต่ก็ถือว่าอยู่ในเกณฑ์ที่พอใช้ได้ อย่างไรก็ตาม รัฐบาลจำเป็นต้องเข้ามาแก้ไข

อย่างเร่งด่วน โดยใช้แนวทางในการแก้ปัญหาหมลพิษในแม่น้ำท่าจีนที่คณะทำงานศึกษาและอนุรักษ์แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำท่าจีน แม่น้ำแม่กลอง และแม่น้ำบางปะกง ของสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ทำหน้าที่ควบคุมดูแลการระบายน้ำเสียลงสู่แม่น้ำของโรงงานอุตสาหกรรมต่างๆ รวมทั้งฟาร์มสุกรและฟาร์มปศุสัตว์อื่นๆ ให้ได้ นอกจากนี้ต้องเร่งรัดมาตรการทางกฎหมาย และการบังคับใช้มีความจริงจังในการดำเนินการกับผู้ก่อมลพิษ และควรจัดให้มีแผนพัฒนาจังหวัดที่ยั่งยืน โดยคำนึงถึงระบบเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมใน 4 จังหวัดในพื้นที่ลุ่มน้ำ รวมทั้งสนับสนุนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนให้เข้ามาร่วมกันแก้ไขปัญหาอย่างบูรณาการและยั่งยืนด้วย (ไทยโพสต์, มปป)

จากที่ได้ยกตัวอย่างปัญหาที่เกิดขึ้นจากนโยบายการพัฒนา ระบบเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ที่ภาครัฐได้กระตุ้นให้ประชาชนได้ดำเนินการตามนโยบายดังกล่าว และได้สร้างผลกระทบในระยะยาวต่อมาทั้งกับสภาพแวดล้อม ระบบนิเวศ ทักษะคิของผู้คนที่เปลี่ยนแปลงไปนั้น การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการร่วมมือทั้งจากภาคประชาชนและภาครัฐ รวมทั้งหน่วยงานต่างๆ ที่มีความตระหนักถึงพิษภัยที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ ได้มีส่วนสำคัญในการที่จะทำ ให้แม่น้ำท่าจีน คลองย่อยต่างๆ รวมถึงในที่นี้คือคลองจินดา ซึ่งเป็นอีกหนึ่งคลองย่อยที่สำคัญ เชื่อมต่อจากแม่น้ำท่าจีน ให้พื้นที่กลับมามีคุณค่า สร้างประโยชน์ให้กับคนในชุมชนตำบลจินดาได้อีกครั้ง

จากข้อมูลที่น่าสนใจในบทสังเคราะห์ครั้งนี้ คงพอที่จะทำให้เราได้เห็นภาพของคลองในพื้นที่ภาคกลาง ซึ่งมีความเชื่อมโยงกับวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนอย่างไม่อาจที่จะตัดขาดจากกันได้ ดังนั้นด้วยบทบาทและความสำคัญของแม่น้ำและลำคลองที่กล่าวมาในบทสังเคราะห์นี้ จึงอยากที่จะให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและเห็นคุณค่าของแม่น้ำและลำคลอง โปรดช่วยกันดูแล รักษา แม่น้ำลำคลอง ให้ใสสะอาดสร้างประโยชน์และคุณค่าแก่คนรุ่นต่อไป

บรรณานุกรม

- จิราภรณ์ คุ่มพงษ์พันธ์และคณะ.2552.สายน้ำที่เปลี่ยนไปในคลองจินดา. โรงเรียนปรีดารามวิทยา
จังหวัดนครปฐม. โครงการวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง. กองทุน
สนับสนุนการวิจัย(สกว.).เอกสารอัดสำเนา.
- พอพันธ์ อูยานนท์.2546.เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านภาคกลาง. กรุงเทพฯ. บริษัท พิมพ์ดี จำกัด.
- พราวไพรินทร์ ศินมณีและคณะ.2552.ชุมชนคลองจินดา แหล่งเพาะช่างกล้าไม้. โรงเรียนวัดจินดาราม
จังหวัดนครปฐม. โครงการวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง. กองทุน
สนับสนุนการวิจัย(สกว.).เอกสารอัดสำเนา.
- มหาวิทยาลัยมหิดล.2548.พลิกฟื้นทำกิน-แม่กลองสู่สังคม. กรุงเทพฯ.เพชรรุ่งการพิมพ์ จำกัด.
- ส. พลายน้อย.2544.ชีวิตตามคลอง. กรุงเทพฯ.สำนักพิมพ์สายธาร.
- สภาวัฒนธรรมสามพราน.2548.วัฒนธรรมสามพราน. นครปฐม. โรงพิมพ์เพชรเกษมการพิมพ์.
- เสาวภา พรศิริพงษ์และคณะ.2548.วิถีชุมชนลุ่มน้ำนครชัยศรี. กรุงเทพฯ.เอกพิมพ์ไท จำกัด.

คลอง : สายน้ำกับการเปลี่ยนแปลงของวิถีชุมชน

วาริ สวัสดิ์จุ่น

คลอง : สายน้ำกับการเปลี่ยนแปลงของวิถีชุมชน

อาจารย์วารี สวัสดิ์จุ่น
โรงเรียนบ้านคลองโยง

บทนำ

คลองสายน้ำที่มีคุณค่าแห่งวิถีชุมชนในบริเวณพื้นที่ลุ่มน้ำ ที่หล่อเลี้ยงชีวิตของผู้คนในท้องถิ่นมาอย่างยาวนาน เป็นแหล่งอาหาร เป็นเส้นทางคมนาคมติดต่อค้าขาย ติดต่อญาติพี่น้อง การเชื่อมต่อเส้นทางจากสถานที่หนึ่งสู่สถานที่หนึ่ง มีมากมายในจังหวัดนครปฐม ได้แก่ คลองโยง คลองมหาสวัสดิ์ คลองจินดา คลองเจดีย์บูชาและคลองในจังหวัดสมุทรสาคร ได้แก่ คลองประชาชมชื่น คลองดำเนินสะดวก และกระจายอยู่ตามจังหวัดต่างๆทั่วภูมิภาคของไทย แสดงถึงความสำคัญของคลองแต่ละสายต่อคนในชุมชนแตกต่างกันไปตามบริบทของท้องถิ่นนั้นๆ คลองบางสายเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและพัฒนาสู่ลำคลองที่ก่อเกิดประโยชน์อย่างมหาศาลแก่ผู้ถิ่นในท้องถิ่นและผู้ที่ผ่านมา คลองบางสายเกิดจากการขุดของมนุษย์เพื่อใช้ในการสัญจร เดินทางไปมาหาสู่ เพื่อเชื่อมแม่น้ำสายหนึ่งกับแม่น้ำอีกสายหนึ่ง สร้างความสะดวกในการค้าขาย การขนส่งสินค้าตั้งแต่ครั้งอดีตจนถึงปัจจุบัน

คลองเป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญในอดีต วิถีชีวิตดั้งเดิมของคนไทยนั้น ใช้เรือเป็นพาหนะในการคมนาคมทางน้ำ บ้านเรือนและชีวิตของคนไทยผูกพันอยู่กับแม่น้ำและลำคลองท้องถิ่นใดที่มีเส้นทางน้ำในชุมชนถิ่นนั้น ชีวิตของผู้คนในชุมชนจะสะดวกสบาย และมีความสุขสมบูรณ์ การทำมาหากินจะคล่องตัวทั้งในด้านการทำมาค้าขาย และด้านการเกษตร เพราะเกษตรกรจะมีน้ำทำการเกษตรตลอดทั้งปี ทำให้พืชผัก พืชสวนเจริญเติบโตออกผลองงาม สร้างรายได้เป็นกอบเป็นกำ และเป็นแหล่งผลิตอาหารที่สำคัญของประเทศ การขนส่งสินค้าทางการเกษตรและเครื่องอุปโภคบริโภค และการกระจายสินค้าต่างๆทำได้สะดวก ทำให้วิถีชีวิตของชาวชุมชนริมคลองมีฐานะดี

คลองเป็นแหล่งรวมของอาหารโปรตีนและพืชผักที่สำคัญ เพราะคลองแต่ละสายจะมีสัตว์น้ำประเภท กุ้ง หอย ปู ปลา อาศัยอยู่หลากหลายชนิด จะมีจำนวนมากน้อยแตกต่างกันไปตามลักษณะของความอุดมสมบูรณ์ของอาหารของสัตว์เหล่านั้น คลองที่ได้รับการบอกเล่าจากคนในชุมชนและละแวกใกล้เคียงว่ามีปลาน้ำจืดมากมายคลองหนึ่งได้แก่ คลองโยง คลองที่เชื่อมต่อระหว่างแม่น้ำท่าจีนในเขตอำเภอนครชัยศรี กับ คลองทวีวัฒนา และมีคลองซอยเล็กๆแยกไปสู่คลองขุมมหาสวัสดิ์ ได้แก่

คลองปฎิรูป และคลองตาทิ คลองโยงจึงเป็นคลองที่มีสายน้ำไหลขึ้น ลงตามระดับของแม่น้ำท่าจีนจึงมีปลาน้ำจืดอาศัยอยู่จำนวนมาก เช่น ปลาตะเพียน ปลานิล ปลาแขยง ปลาฉลาด ฯลฯ จากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ในถิ่นนี้ ทำให้เราทราบได้ว่า ในอดีต มีปลาจำนวนมากในคลองโยง ชาวบ้านได้อาศัยหาปลาหาผักในคลองเป็นอาหารในครัวเรือนไม่ต้องไปซื้อหาให้เปลืองเงินทอง และถ้าเหลือจากการบริโภคแล้ว ชาวบ้านยังนำไปถนอมอาหารเพื่อใช้บริโภคในอนาคตอีกด้วย นอกจากคลองโยงแล้ว คลองต่างๆ ในแถบภาคกลางต่างก็อุดมสมบูรณ์ไปด้วยสัตว์น้ำต่างๆ จำนวนมาก วิถีชีวิตของคนริมคลองจึงมีอาหารการกินที่ได้จากคลอง สายน้ำที่ไหลผ่านชุมชนเป็นเสมือนสายโลหิตที่ทำหน้าที่เลี้ยงดูผู้คนให้เจริญเติบโตมาอย่างยาวนาน

คลองเป็นแหล่งรวมวัฒนธรรมของชาวพุทธ สิ่งที่ปรากฏให้เห็นอยู่จนถึงปัจจุบันได้แก่ วัดสถานที่ที่เป็นศูนย์รวมแห่งความเลื่อมใสศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของคนในชุมชน หลายวัดสร้างอยู่ริมคลองสายต่างๆ เช่น คลองมหาสวัสดิ์ในเขตอำเภอบางพลี ได้แก่วัดสาละวัน วัดสุวรรณาราม คลองดำเนินสะดวกก็มีวัดที่ปรากฏให้เห็น ได้แก่ วัดหลักสี่ราษฎร์สโมสร วัดปราสาทสิทธิ์ ประชาชนในละแวกริมคลองได้ใช้ร่วมกันในการทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น การทำบุญตักบาตร งานเทศกาล ประเพณี วัดจึงเป็นสถานที่รวม และพบปะพูดคุย และสังสรรค์ในระหว่างญาติพี่น้องและเพื่อนบ้าน บางครอบครัวถูกหลานไปทำงานต่างถิ่นนานๆ ก็จะใช้โอกาสของงานเทศกาล ประเพณีกลับมาเยี่ยมญาติผู้ใหญ่ ไม่แยกว่าเป็นคนไทยดั้งเดิม หรือคนไทยที่เข้ามาอยู่ใหม่ได้แก่ชาวจีน ชาวมอญ ต่างก็ได้อาศัยวัดเป็นสถานที่สืบสานวัฒนธรรมประเพณีที่สำคัญของตน เช่น วัดหลักสี่ที่ตั้งอยู่บริเวณริมคลองดำเนินสะดวก เมื่อถึงเทศกาลสำคัญจะมีทั้งคนไทยดั้งเดิมและคนไทยเชื้อสายมอญที่อาศัยอยู่บริเวณริมคลองทั้งคลองใหญ่และคลองซอยเล็กๆ ทั่วแวกใกล้เคียงในอำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาครออกมาทำบุญ โดยจะมีข้าวปลาอาหารตามวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีและความเป็นอยู่ของตนมาทำบุญร่วมกัน คลองมหาสวัสดิ์เราก็พบว่าวัดที่อยู่ริมคลองเป็นระยะๆ และมีวัฒนธรรมการทำบุญตามประเพณีที่สำคัญๆ ได้แก่ ประเพณีการทำบุญวันเข้าพรรษา ออกพรรษา วันสงกรานต์และวันสำคัญอื่นๆ ผู้คนก็จะหลั่งไหลเข้าวัดตามแรงศรัทธาแห่งพระพุทธศาสนาที่ตนเองนับถือ คลองวัดจึงเป็นที่รวมของผู้คนและวัฒนธรรมชุมชนริมคลองที่สำคัญของท้องถิ่นตั้งแต่ครั้งอดีต แม้ในปัจจุบันเราก็สามารถพบเห็นภาพเหล่านี้ได้เมื่อถึงเทศกาลงานบุญ บางวัดผู้คนอาจจะบางตาไปบ้าง แต่วัดก็ยังสามารถดำรงไว้ซึ่งความสำคัญด้านพุทธศาสนาไว้อย่างเหนียวแน่น

คนกับคลองเป็นสิ่งที่อยู่คู่กันมานานแสนนาน เพราะคนต้องอาศัยคลองและน้ำในการดำรงชีวิต ปลาและสัตว์น้ำเล็กๆ แหวกว่ายวนเวียนอยู่ในคลองที่มีน้ำใสสะอาด และมีอาหารอุดมสมบูรณ์

ทำให้ปลาและสัตว์น้ำเจริญเติบโตเพื่อเป็นอาหารเลี้ยงผู้คนตลอดมา ปัจจุบันบ้านเมืองขยายตัวอย่างรวดเร็ว ชุมชนใหญ่ขึ้น แหล่งทำมาหากินของผู้คนเปลี่ยนไป จากเดิมที่ต้องอาศัยพื้นดินและสายน้ำในการเพาะปลูกต้นกล้า พืชผักสวนครัว ไม้ผล ไม้ใบเพื่อใช้ในการดำรงชีวิตและเลี้ยงผู้คนไม่ให้อดอยากมาเป็นการประกอบอาชีพในตึกอาคารสูง ที่เต็มไปด้วยเครื่องจักรกล เทคโนโลยีที่ทันสมัยที่เกิดจากมันสมองและสองมือของมนุษย์ที่มีความเฉลียวฉลาด หลงลืมสายน้ำที่มีคุณค่าที่เคยหล่อเลี้ยงชีวิตผู้คนริมคลองให้เติบโตท่ามกลางธรรมชาติ ภาครัฐกิจขยายตัวอย่างรวดเร็ว พร้อมกับชีวิตผู้คนละแวกริมคลอง ก้าวไปสู่ภาครัฐกิจเพราะการศึกษาที่สูงขึ้นของผู้คนในยุคปัจจุบันส่งผลให้หลายคนหันหลังให้กับริมคลองที่บรรพบุรุษเคยอยู่อาศัยและทำมาหากินบนพื้นดินของสองฝั่งคลอง ทั้งไว้แต่ผู้เฒ่าผู้แก่และอาชีพดั้งเดิมที่ได้เคยก่อร่างสร้างครอบครัวให้อบอุ่นตลอดมา

ผู้มาใหม่ที่เข้ามาใช้ชีวิตร่วมกันคนริมคลองกลายเป็นผู้ที่อพยพออกมาจากเมืองใหญ่ หมู่บ้านจัดสรรถูกสร้างขึ้นเรียงรายหลายร้อยหลายพันหลัง ผู้คนดั้งเดิมมีวิถีชีวิตแบบเดิมๆอยู่กับธรรมชาติ สายน้ำ ลำคลองและอาชีพทำนา ทำสวน กับอาหารตามธรรมชาติที่หาได้จากลำคลองและท้องนา ส่วนคนที่เข้ามาอยู่ใหม่มีวิถีชีวิตยุคใหม่ ความเป็นอยู่ของคนในชุมชนริมคลองจึงมีสองลักษณะในพื้นที่เดียวกัน บางแห่งมีลักษณะของแตกต่างกันอยู่ไม่ใส่ใจความเป็นอยู่ของกันและกัน บางแห่งเกิดความขัดแย้งกันในการใช้ชีวิตความเป็นอยู่และการประกอบอาชีพ ได้แก่ ขยะและน้ำทิ้ง จากครัวเรือนที่ได้รับการกำจัดอย่างไม่ถูกต้อง จึงเป็นเหตุให้ส่งผลกระทบต่อวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนดั้งเดิม เกิดความขัดแย้งขึ้นในชุมชนเล็กๆจึงต้องอาศัยหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องมาช่วยจัดระบบวิถีชีวิตของคนในชุมชนให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของผู้คนที่อยู่ริมคลอง
2. เพื่อศึกษาสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับวิถีชีวิตของผู้คนริมคลอง
3. เพื่อศึกษาผลกระทบที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลง
4. เพื่อศึกษาวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนริมคลองในปัจจุบัน

ขอบเขตเนื้อหา

1. ตามรอยสุนทรภู์ย้อนดูคลองโยง
2. ย้อนรอยอดีตคลองดำเนินสะดวก

- 3.ตามรอยชีวิตริมคลองมหาสวัสดิ์
- 4.ตลาดน้ำท่าคา ความสุขของชาวสวน

ประเด็นที่ศึกษา

1. ลักษณะร่วมของวิถีชีวิตคนริมคลอง
2. รูปแบบการดำเนินชีวิตของคนริมคลอง
3. สาเหตุของการเปลี่ยนแปลง
4. ผลจากการเปลี่ยนแปลงของคลองส่งผลต่อวิถีชีวิตคนริมคลอง

วิธีการสังเคราะห์

1. ศึกษาเอกสารการวิจัยของทีมยูววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น
2. ศึกษาบทความของครูที่ปรึกษาที่ทีมงานยูววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น
3. สัมภาษณ์และเก็บข้อมูลเพิ่มเติม
4. ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง

บทสังเคราะห์

ลักษณะร่วมของวิถีชีวิตคนริมคลอง

คลองโยงเป็นคลองธรรมชาติที่คนในท้องถิ่นอาศัยสัญจรไปมา ตั้งแต่เป็นทางควายเดินดินๆ เมื่อถึงฤดูน้ำหลาก ชาวบ้านก็สามารถใช้เรือในการเดินทางได้แต่ครั้งถึงหน้าแล้งน้ำน้อยก็กลับมาเป็นทางเดินขึ้นอีกครั้ง แต่เมื่อเวลาผ่านไปนานเข้า คลองที่ตื้นเขินก็ลึกขึ้นและชาวบ้านก็ขุดหน้าบ้านของตนเพื่อเป็นแหล่งน้ำใช้ จนเกิดเป็นลำคลองเล็กๆ ที่ใช้เป็นเส้นทางสัญจรของบุคคลทั่วไปจากแม่น้ำเจ้าพระยาทะลุมาถึงแม่น้ำท่าจีน ส่วนคลองมหาสวัสดิ์เป็นคลองขุดที่เกิดขึ้นมาภายหลังในรัชกาลที่ 4 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชบัญชาให้เกิดคลองมหาสวัสดิ์ขึ้นเพื่อใช้เป็นเส้นทางลัดออกสู่แม่น้ำท่าจีน ส่วนคลองดำเนินสะดวกก็เกิดขึ้นในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่โปรดให้ขุดขึ้นเพื่อเป็นคลองลัดเชื่อมระหว่างแม่น้ำท่าจีนและแม่น้ำแม่กลองเข้าด้วยกัน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นเส้นทางในการคมนาคมขนส่งทางเรือ โดยมอบหมายให้มีผู้รับผิดชอบในการขุดคลองก็ ซึ่งการขุดคลองต้องใช้เวลาานาน ได้จ้างชาวจีนมาทำหน้าที่ขุดคลอง ซึ่งชาวจีนเหล่านั้นก็ตั้งบ้านเรือนอยู่ริมคลองขุดเรื่อยมา การขุดคลองมหาสวัสดิ์และคลองดำเนินสะดวกพบว่าคลองมหาสวัสดิ์

จะมีการสร้างศาลาไว้ทุกสี่กิโลเมตร โดยตั้งชื่อตามวัตถุประสงค์ของการใช้งานที่ต่างกันไปเช่น ศาลาทำศพ ศาลาชา ส่วนคลองดำเนินสะดวกจะมีเสาหินสี่เหลี่ยมขนาดใหญ่ 10×10 นิ้ว ปักไว้ที่พื้นดิน หลักระยะ 100 เส้น (8 กิโลเมตร) โดยมีชื่อเรียกตามหมายเลขที่ปรากฏบนเสาหินและในเวลาต่อมา ชื่อของศาลาริมคลองมหาสวัสดิ์และชื่อเรียกเสาหินริมคลองดำเนินสะดวกก็ใช้เป็นชื่อเรียกของชุมชนหมู่บ้านในละแวกนั้นด้วยเช่นกัน

วิถีชีวิตที่เรียบง่าย สงบ ไม่วุ่นวายจะเป็นวิถีชีวิตของผู้คนริมคลอง มีคลองและสายน้ำเป็นสิ่งที่ใช้ร่วมกัน ในการทำมาหากิน ใช้ลำคลองเป็นเส้นทางในการคมนาคม คลองโยงและคลองมหาสวัสดิ์เป็นคลองที่เริ่มจากแม่น้ำเจ้าพระยาทะลุถึงแม่น้ำท่าจีนในอำเภอนครชัยศรี ผู้คนได้ใช้คลองเป็นเส้นทางในการสัญจรไปมา ติดต่อค้าขาย เรือเป็นพาหนะที่ต้องมีอยู่ทุกครอบครัว สายสัมพันธ์ของชุมชนริมคลองมักจะรู้จักรักใคร่กันเป็นอย่างดีตลอดคันคลองจนถึงท้ายคลอง ถึงแม้ไม่ใช่พี่น้อง แต่ทุกครอบครัวก็มีความเอื้ออาทรและห่วงใย คอยเอาใจใส่ดูแลซึ่งกันและกัน

อาชีพของผู้คนที่อยู่ในชุมชนริมคลองส่วนใหญ่มีอาชีพด้านการเกษตรกรรมได้แก่ การทำนา ทำสวน เพราะมีแหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์ตลอดทั้งปีเพื่อใช้ในการเพาะปลูกพืช ทุกครอบครัวจะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เมื่อครั้งอดีตคนในชุมชนเกือบทุกครัวเรือนจะช่วยกันทำงานที่เรียกกันว่า การลงแขกเพื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตให้ทันกับฤดูน้ำหลาก แต่ปัจจุบันพบว่าวัฒนธรรมการลงแขกของชุมชนได้หายไปจากวิถีชีวิต สิ่งที่หลงเหลืออยู่เพียงในความทรงจำของผู้คน เนื่องจากผู้ที่ประกอบอาชีพทำนาทุกครอบครัวได้ใช้เครื่องจักรในการไถหว่านปักดำและการเก็บเกี่ยวตลอดฤดูกาลทำนา แรงงานของคนในท้องถิ่นจึงลดบทบาทความสำคัญลง ทำให้ความสัมพันธ์ที่เคยมีมาแต่ครั้งอดีตได้จางลง ส่วนการทำสวนผลไม้ของคนในชุมชนริมคลอง ก็ได้รับการพัฒนาให้สามารถเพิ่มผลผลิตให้สูงขึ้น บางแห่งได้พัฒนาขึ้นเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากภาครัฐ เป็นการสร้างรายได้จากการขายผลไม้ในสวนให้กับนักท่องเที่ยว และการจำหน่ายสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ของกลุ่มแม่บ้าน ผู้เฒ่า ผู้แก่และภูมิปัญญาในท้องถิ่น

รูปแบบการดำเนินชีวิตของคนริมคลอง

การดำเนินชีวิตของผู้คนที่อาศัยได้พึ่งพิงสายน้ำในลำคลองบริเวณลุ่มน้ำ แดบคลองโยง คลองมหาสวัสดิ์ในจังหวัดนครปฐม คลองดำเนินสะดวกในจังหวัดสมุทรสาคร ล้วนมีวิถีการดำเนินชีวิตที่เรียบง่าย กินง่าย อยู่ง่าย อาศัยธรรมชาติในการดำเนินชีวิต ยึดอาชีพเกษตรกรรม ทำนา ทำสวน และค้าขายริมฝั่งคลองอาชีพดังกล่าวต้องอาศัยน้ำในคลองที่ตนอาศัยในการประกอบอาชีพ นอกจากนี้แล้ว

อาหารการกินต่างๆยังหาได้จากคลองเช่น กุ้ง หอย ปู ปลา และพืชผักต่างๆ ก็สามารถนำมาประกอบอาหารได้

ภายหลังจากการพัฒนาประเทศไทยให้ทัดเทียมกับนานาชาติ ความเปลี่ยนแปลงมาเยือนชุมชนริมคลอง สภาพวิถีชีวิต รูปแบบการดำเนินชีวิตของผู้คนก็เปลี่ยน โรงงานอุตสาหกรรมเข้ามาแทนที่แหล่งทำการเกษตร เทคโนโลยี ขวดยานพาหนะ เข้ามาในชีวิตผู้คน ทำให้ผู้คนต่างดิ้นรนทำมาหากิน ละทิ้งถิ่นฐานบ้านเกิดเข้าไปอยู่ในสังคมเมือง โรงงานเข้ามามีบทบาทในการทำมาหากินของคนทำงานในยุคปัจจุบัน มีแต่คนแก่อยู่บ้านกับเด็ก ส่วนเด็กนั้นก็ขาดความสนใจในบ้านเกิดถิ่นที่ตนได้อาศัยอยู่วิ่งตามตามโลกยุคโลกาภิวัตน์ ตามกระแสโลกที่ไร้พรมแดน อพยพเข้าเมืองเพื่อศึกษาหาความรู้จากสถาบันการศึกษาที่มีชื่อเสียงตามที่พ่อแม่ผู้ปกครองต้องการ หรือตรงกับความต้องการของตนเองด้วยประการหนึ่ง เมื่อจบการศึกษาก็หางานให้ตรงกับสาขาที่ตนเรียนจบมา จึงไม่มีใครคิดที่จะกลับมารับมรดกอาชีพของบรรพบุรุษสืบไป

ในปัจจุบันคนที่อาศัยอยู่ริมคลองนั้นจะเป็นผู้เฒ่า ผู้แก่ ที่ปลดเกษียณตนเองจากการทำงานแล้ว อยู่บ้านดูแลบุตรหลาน และปลูกพืชผักสวนครัวไว้รอบบริเวณบ้านเพื่อเป็นการลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน นโยบายภาครัฐเห็นความสำคัญของพลังแห่งผู้เฒ่าในชุมชนริมคลองจึงได้เกิดกิจกรรมการรวมกลุ่มของผู้คนเพื่อให้เกิดประโยชน์ด้านต่างๆแก่ตนเองและเกิดประโยชน์ต่อชุมชนด้วย เช่น การรวมกลุ่มเป็นอาสาสมัครด้านสาธารณสุข (อสม.) การรวมกลุ่มแม่บ้านในการผลิตสินค้าชุมชน

สาเหตุที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของคลองที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตคนริมคลอง

คลอง สายน้ำที่มีความผูกพันกับชีวิตผู้คนมานับนาน ริมคลองจึงเป็นชุมชนที่มีกลุ่มชาติพันธุ์หลายเชื้อชาติมาอยู่ร่วมกัน จนเกิดวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีที่เกี่ยวข้องมาจากการดำรงชีวิตของชาวชุมชนริมคลอง คลองจึงเป็นแหล่งรวมความเจริญรุ่งเรืองและความอุดมสมบูรณ์ ผู้คนได้อาศัยน้ำในการประกอบอาชีพทางด้านเกษตรกรรม ใช้อุปโภค บริโภค เป็นเส้นทางคมนาคมขนส่ง รวมทั้งการสร้างวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีร่วมกันมาช้านาน จึงไม่น่าแปลกใจที่ริมคลองแต่ละสายจะมีชุมชนใหญ่บ้าง เล็กบ้าง ปลูกสร้างบ้านเรือนเรียงรายอยู่ทั้งสองฝั่งคลอง เพราะสายน้ำในลำคลองแต่ละสายเปรียบได้กับเส้นเลือดที่หล่อเลี้ยงชีวิตของผู้คนให้มีอาหารการกิน และสร้างวัฒนธรรมในการดำเนินชีวิตร่วมกันและสืบทอดกันมาช้านาน

ลำคลองและสายน้ำจึงเป็นมรดกที่ธรรมชาติและบรรพบุรุษมอบให้กับผู้คนทุกรุ่นตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ก่อเกิดความผูกพันอันยิ่งใหญ่ และลึกซึ้งต่อทุกชีวิตที่ต้องพึ่งพาลำคลองในการหล่อ

เลี้ยงชีวิตเป็นการสัมผัสความอุดมสมบูรณ์ ความสดชื่น ความเยือกเย็น ฯลฯ ที่ลำคลองเป็นผู้มอบของขวัญอันล้ำค่าแก่มนุษย์ไม่มีที่สิ้นสุด จึงถือเป็นบุญคุณที่มนุษย์ทุกคนต้องตอบแทนให้กับสายน้ำ ที่ทำหน้าที่สำคัญในการหล่อเลี้ยงชีวิตและก่อเกิดเรื่องราวอย่างมากมาย

มนุษย์ไม่เคยหยุดนิ่งที่จะคิดและประดิษฐ์นวัตกรรมใหม่ๆ เพื่ออำนวยความสะดวกให้เกิดขึ้นกับผู้คน ทำให้ช่วงระยะเวลาต่อมา เกิดการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากนวัตกรรมหรือสิ่งประดิษฐ์ที่ส่งผลกระทบต่อลำน้ำในคลอง ซึ่งเคยเป็นเส้นเลือดหล่อเลี้ยงรากเหง้าของทุกคนในชุมชนให้เจริญเติบโตอย่างยั่งยืนมานานแสนนาน เมื่อเส้นเลือดได้รับเชื้อโรคร้าย และกำลังเจ็บปวด ร่างกายที่มันทำหน้าที่ส่งท่อน้ำเลี้ยงให้กับเส้นประสาท แขน ขา และอวัยวะส่วนอื่นต้องได้รับความเจ็บปวดไม่มากนัก หรือในที่สุดถ้าหากไม่ได้รับการเยียวยา รักษาให้หายเป็นปกติ หรือดีขึ้น ร่างกายส่วนนี้ก็จะแตกดับไปในที่สุด ก็เหมือนกับชุมชนที่เกิดอยู่บริเวณริมคลองสายต่างๆ ถ้ายังปล่อยไว้ให้คลองและสายน้ำเจ็บป่วยอยู่ต่อไป โดยขาดการเยียวยา ดูแลเข้าใจได้ บทบาทของสายน้ำและลำคลองก็จะเริ่มลดลงและห่างหายจากวิถีชีวิตผู้คนที่อยู่อาศัยริมคลอง และสุดท้ายคลองก็จะกลายสภาพเป็น คลองที่มีประโยชน์เพียงรองรับน้ำทิ้งจากบ้านเรือน เรือกสวนไร่นา หรือโรงงานอุตสาหกรรมเต็มไปด้วยขยะและกอตะกอนประกอบด้วยการผักตบชวา ผักบุ้งและพืชน้ำอื่นๆ สุดท้ายก็ตื้นเขิน ส่งผลให้บทบาทของสายน้ำและลำคลองต่างๆ ในภาคกลางเปลี่ยนบทบาทและความสำคัญ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นน่าจะเกิดจากวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนริมคลองเปลี่ยนไปตามโลกยุคโลกาภิวัตน์ ที่นาเทคโนโลยีเข้ามาช่วยอำนวยความสะดวกต่างๆ ให้ผู้คนในการดำเนินชีวิตอย่างมากมาย วิถีชีวิตผู้คนและวิถีชุมชนเปลี่ยนแปลงไปส่งผลให้สายน้ำเปลี่ยนตามเพราะสายน้ำเปลี่ยนแปลงได้ก็เพราะการกระทำของคนทั้งสิ้น การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นน่าจะเกิดจากเหตุผลต่างๆ ดังนี้

1. นโยบายการพัฒนาประเทศของหน่วยงานภาครัฐ
2. การพัฒนาระบบขนส่งภายในและภายนอกประเทศ
3. การศึกษากับการพัฒนาสังคม
4. การเกิดอาชีพใหม่ๆ ในชุมชน
5. การสร้างประตูกันและระบายน้ำ
6. การอพยพย้ายถิ่นของประชาชน
7. การเปลี่ยนแปลงด้านวัฒนธรรมประเพณี

1. นโยบายการพัฒนาประเทศของหน่วยงานภาครัฐ

นโยบายด้านการพัฒนาประเทศของรัฐบาลที่ต้องการให้ประเทศเป็นสังคมอุตสาหกรรม แทนสังคมเกษตรกรรมที่ต้องใช้น้ำในการทำการเกษตรตลอดทั้งปี แต่เราคงปฏิเสธไม่ได้ว่า อุตสาหกรรมก็มีความจำเป็นที่พึ่งพาน้ำเช่นกัน การพัฒนาภาคอุตสาหกรรมอย่างไม่ตลอดแนวทำให้เกิด ปัญหาต่อน้ำในคลอง ได้แก่ปัญหาน้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรมที่ทิ้งลงในคลองหลายสายโดยไม่ผ่านการบำบัดให้ถูกต้องตามมาตรฐานสากล โรงงานอุตสาหกรรมเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องช่วงระยะเวลา 20-30 ปีที่ผ่านมา มีนายทุนเข้ามาลงทุนทำอุตสาหกรรมหลายชนิดที่ตั้งโรงงานอยู่ริมแม่น้ำ ริมคลอง ทั้งที่เป็น โรงงานอุตสาหกรรมขนาดกลาง และขนาดใหญ่ บางครั้งการตรวจสอบจากภาครัฐก็ไม่สามารถเข้าไป คูแลมาตรฐานของโรงงานอุตสาหกรรมเหล่านี้อย่างทั่วถึง ทำให้โรงงานเหล่านี้สร้างปัญหาแก่สภาพน้ำ ในคลอง เกิดการเน่าเสียเป็นระยะ ในระยะเวลาที่ผ่านมาได้เกิดการรวมกลุ่มกันของผู้คนที่ต้องการ อนุรักษ์แม่น้ำและคลองขึ้นและทำกิจกรรมกระตุ้นให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเกิดความตระหนัก และเกิด ความรับผิดชอบต่อสมบัติสาธารณะที่มีชื่อว่า แม่น้ำและคลอง ส่งผลให้การเน่าเสียของแม่น้ำ คูคลอง ลดปริมาณลง แต่สิ่งที่เราทุกคนปฏิเสธ ไม่ได้เลยก็คือ คุณภาพของน้ำในแม่น้ำและคลองในท้องถิ่น ต่างๆนั้นเปลี่ยนแปลงไปแล้ว เราไม่สามารถนำน้ำในคลองมาใช้ดื่ม บริโภคหรืออาบได้อีกต่อไป ทั้งนี้ ส่วนหนึ่งก็เกิดจากนโยบายการพัฒนาระบบอุตสาหกรรมภายในประเทศที่มีช่องว่างให้นายทุนได้ใช้ ประโยชน์จากแม่น้ำ ลำคลองที่เป็นสมบัติของชุมชนอย่างขาดความรับผิดชอบ

2. การพัฒนาระบบขนส่งภายในและภายนอกประเทศ

การพัฒนาระบบการขนส่งภายในและภายนอกประเทศ ให้คล่องตัวต่อการพัฒนา อุตสาหกรรม สะดวกต่อการขนส่งสินค้าภายในประเทศ การคมนาคมสะดวกสบาย เกือบทุกชุมชนมี ถนนตัดตรงเข้าสู่หมู่บ้านเพื่อนำผลผลิตภาคเกษตรกรรมไปป้อนเข้าโรงงานอุตสาหกรรม การคมนาคม จึงสะดวกสบายขึ้น รถยนต์ที่เป็นพาหนะในการบรรทุกสินค้าก็มีเพิ่มมากขึ้น ถนนจึงเป็นปัจจัยที่สำคัญ ในการเปลี่ยนแปลงของคลองต่างๆจำนวนมาก สาเหตุหลายสาเหตุที่เชื่อถือว่าถนนเป็นเหตุให้คลอง เปลี่ยนแปลง เมื่อถนนเข้ามา คลองลดความสำคัญด้านการคมนาคมไปในทันที รถยนต์ไปไหนไปกัน เพราะโครงข่ายของถนนนั้นเชื่อมต่อกันไปทั่วประเทศ และรวดเร็วกว่ามาก การคมนาคมโดยทางเรือใน ลำคลองนั้นมีข้อจำกัดเรื่องการเชื่อมต่อของลำคลองออกแม่น้ำสู่คลองออกแม่น้ำและอัตราค่าใช้จ่ายการ เดินทางโดยเรื่อนั้นเสียค่าใช้จ่ายแพงกว่าและช้ากว่า นอกจากนี้การสร้างประตูน้ำเพื่อกั้นและระบายน้ำ เพื่อการป้องกันการท่วมหรือป้องกันน้ำเค็มรุกล้ำพื้นที่ทำการเกษตร ก็เป็นปัญหาที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง

เมื่อการโดยสารเรือต้องไปพบประตูน้ำปิดก็เดินทางต่อไปไม่ได้ การขนส่งสินค้ามีข้อจำกัดเรื่องน้ำหนักบรรทุก และการระบายสินค้าไปยังตลาดย่อยต่างๆทำได้ไม่สะดวก ผู้คนจึงหันไปพึ่งพาการบริการของรถยนต์เป็นหลัก บทบาทและความสำคัญในการขนส่งของลำคลองจึงลดจำนวนลงอย่างมาก แต่เชื่อว่าจะหมดไปจากลำคลองเสียทีเดียว เรายังพบเห็นการขนส่งสินค้าและเรือโดยสารได้บ้าง เช่นในคลองดำเนินสะดวก ยังเห็นภาพของผู้คนที่อาศัยอยู่บริเวณสองฝั่งคลองและนักท่องเที่ยวนั่งเรือหางยาว จากท่าหน้าในตลาดบ้านแพ้วไปลงตามจุดต่างๆ ทั้งเรือพาย เรือเครื่องสำหรับขายสินค้า พืชผลทางการเกษตร และเรือขายอาหารประเภทต่างๆอยู่ในคลองก็พอหาได้ เนื่องจากผู้คนที่มียานพาหนะริมคลองดำเนินสะดวกนั้นยังมีบ้านเรือนอยู่จำนวนมาก เส้นทางเรือยังอำนวยความสะดวกโยชน์ในชาวบ้านในละแวกนี้ได้มากกว่ารถยนต์ เพราะการตัดถนนเลียบลำคลองทำได้ยากเนื่องจากมีบ้านเรือนอยู่ติดคลองและอยู่อย่างหนาแน่น ถนนจึงเข้าสู่ชุมชนได้แต่ต้องใช้ระยะทางในการเดินทางที่ไกลกว่า ทำให้ผู้คนในชุมชนบางส่วนยังนิยมใช้เรือโดยสารเป็นพาหนะในการเดินทางอยู่บ้าง

3. การศึกษากับการพัฒนาสังคม

การศึกษาและอาชีพของคนในชุมชนก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่ส่งผลกระทบต่อกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับคลอง ในปัจจุบันพบว่าคนในพื้นที่นิยมการส่งลูกหลานให้มีการศึกษาที่สูงขึ้น เมื่อจบการศึกษาก็ไปประกอบอาชีพอื่นแทนการทำการเกษตร เราจะพบว่าพื้นที่สีเขียวที่ใช้ในการเพาะปลูกทำนา ทำสวนลดลงจำนวนมาก สิ่งที่เกิดขึ้นมาแทนต้นกล้าสีเขียวเหล่านี้ก็คือ สิ่งปลูกสร้างที่เรียกว่าบ้านเรือนและโรงงานอุตสาหกรรมต่างๆ นั่น ทรัพย์สินสมบัติของผู้คนที่อาศัยอยู่บริเวณริมคลองก็คือที่ดินบริเวณริมคลอง บางครอบครัวได้มาจากการจับจองที่ดิน บางครอบครัวได้กรรมสิทธิ์การถือครองที่ดินจากสำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตร บางครอบครัวได้กรรมสิทธิ์การถือครองที่ดินของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ที่อนุญาตให้ราษฎรเข้าไปทำการเกษตรในพื้นที่ดังกล่าวได้ ปัจจุบันเราจะพบว่า ผู้ที่ถือครองที่ดินในส่วนที่เป็นทรัพย์สินติดทอดของบรรพบุรุษส่วนใหญ่ได้เปลี่ยนมือจากของผู้เป็นเจ้าของดั้งเดิมเป็นสมบัติของนายทุนรายใหม่ เนื่องมาจากการศึกษาที่สูงขึ้นของผู้คนในท้องถิ่น เมื่อมีการศึกษาสูงก็ไม่ต้องการกลับมาทำนา ทำสวนเช่นบรรพบุรุษ บางคนซื้อบ้านจัดสรรอยู่ในเมือง หรือบางคนก็กลับมาปลูกบ้านอยู่บนที่ดินเดิมของครอบครัวแต่ไม่ได้มาทำการเกษตร เนื่องจากได้งานที่ตรงกับสาขาวิชาที่ตนเรียนจบมาหรือเป็นงานที่รักและชื่นชอบ ที่ดินที่ได้รับตกทอดจากบรรพบุรุษจึงขายต่อกันเป็นทอด ในยุคที่ดินมีราคาสูง ยุคนั้นจึงเป็นยุคที่คนริมคลองส่วนหนึ่งร่ำรวยขึ้นจากการขายที่ดินซึ่งเป็นมรดกตกทอด ต่อมาเราจึงได้เห็นหมู่บ้านจัดสรรหรือบ้านเดี่ยวทั้งหลายเล็กหลัง

ใหญ่ ล้อมรั้วยาวตลอดแนวในที่ดินดังกล่าว การเข้ามาอยู่ในชุมชนของผู้มาใหม่ก็เป็นลักษณะต่างคนต่างอยู่ไม่ได้สนใจความเป็นอยู่ของผู้คนในท้องถิ่นเดิมเท่าใดนัก สิ่งที่แตกต่างกับการศึกษาที่สูงขึ้นของคนในชุมชนได้แก่ ที่ดินทำการเกษตรทั้งที่นาและที่สวนของชาวบ้านนั่งเอง ในส่วนของที่ดินที่เป็นทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์และที่ดินของสำนักงานปฏิรูปที่ดินจังหวัดก็ยังเป็นกรรมสิทธิ์ของผู้ที่ได้รับสิทธิ์เดิมอยู่ เนื่องจากที่ดินส่วนนี้เป็นที่ดินพระราชทานเพื่อให้เกษตรกรเข้ามาทำเกษตรกรรมในพื้นที่ดังกล่าว แต่ไม่สามารถขายได้ การตกทอดสู่ทายาทรุ่นต่อไปก็ต้องเป็นผู้ที่มีอาชีพในด้านการเกษตรเท่านั้น จึงจะได้รับสิทธิ์ในการถือครอง หากทายาทคนใดไม่ได้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมก็ไม่สามารถรับสิทธิ์การถือครองที่ดินในส่วนที่เป็นที่ดินของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์และที่ดินของสำนักงานปฏิรูปที่ดินจังหวัดได้ เหตุนี้เองที่เป็นเหตุให้พื้นที่ริมคลองหลายแห่งเช่น ที่ดินบริเวณคลองโยง คลองมหาสวัสดิ์ ยังมีความเป็นพื้นที่ดินเพื่อการเกษตรอยู่ต่อไปได้ถึงจะลดลงอย่างมากก็ตาม

4. การเกิดอาชีพใหม่ๆในชุมชน

อาชีพที่เกิดขึ้นใหม่ในชุมชนริมคลองที่มาพร้อมกับหมู่บ้านจัดสรรและคนในเมืองใหญ่ ก็คืออุตสาหกรรม ทั้งอุตสาหกรรมในครัวเรือน อุตสาหกรรมขนาดย่อม ทั้งการผลิตสินค้าจำพวก อุปกรณ์ต่างๆ เช่น โรงตะขอ โรงหล่อ โรงพิมพ์ โรงงานขนมปัง ฯลฯ อาชีพต่างๆเหล่านี้ล้วนส่งผลกระทบต่อสภาพน้ำในคลองต่างๆ เนื่องจากระบบการบำบัดน้ำเสียก่อนทิ้งลงคลองไม่ได้มาตรฐาน ทำให้เกิดน้ำเน่าเสีย นอกจากอาชีพที่เกิดขึ้นใหม่แล้ว อาชีพเดิมๆ ก็ก่อปัญหาให้กับน้ำได้เช่น การทำนา การทำสวนที่ใช้สารเคมี ขาฆ่าแมลง เนื่องจากน้ำในนาและในท้องร่องสวนที่เกษตรกรปล่อยลงสู่ลำคลองก่อให้เกิดสภาพของการปนเปื้อนในแม่น้ำลำคลอง เกิดการตายของทรัพยากรสัตว์น้ำเป็นบริเวณกว้าง

5. การสร้างประตูกันและระบายน้ำ

การสร้างเขื่อนและประตูน้ำก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นกับน้ำและลำคลอง เพราะการเดินทางที่ต้องผ่านประตูน้ำทำได้ยากลำบากมากขึ้นเนื่องจากเปิดและปิดประตูระบายน้ำไม่มีเวลาที่แน่นอน บางครั้งต้องเปิดประตูเพื่อระบายน้ำที่ท่วมออกไปสู่คลองและแม่น้ำสายต่างๆเพื่อแก้ปัญหาที่ท่วม ลดความเดือดร้อนของประชาชนที่อยู่อาศัยบริเวณที่ราบลุ่ม บางครั้งต้องใช้น้ำจืดในการไล่น้ำเค็มที่ท่วมเข้ามาสู่พื้นที่ทำการเกษตร และบางครั้งก็จำเป็นต้องปิดประตูเพื่อป้องกันน้ำเค็มเข้ามาทำความเสียหายให้กับพื้นที่ทางการเกษตรเช่นกัน ประตูน้ำมีประโยชน์อย่างมากมายกับผู้ที่ประกอบอาชีพการเกษตรและผู้ที่มีที่อยู่อาศัยบริเวณริมคลองและที่ราบน้ำท่วมถึง แต่มีเป็นอุปสรรคต่อการเดินทางบ้างในบางครั้งบางหน นอกจากเป็นอุปสรรคต่อการเดินทางแล้วประตูระบายน้ำ

ยังเป็นปัญหาต่อการไหลเวียนตามธรรมชาติของน้ำ ถึงน้ำขึ้น น้ำลงจะไม่ใช่ปัญหาในชุมชนก็ตาม เมื่อการไหลเวียนตามธรรมชาติของน้ำไม่มีหรือมีน้อย พืชน้ำที่ไม่เป็นที่พึงประสงค์ของคนริมคลองก็คือ ผักตบชวาหรือกอสาแหรกที่เจริญเติบโตได้ดีมาก โดยไม่ต้องฉีดยาและใส่ปุ๋ยเร่งผลผลิตแต่พืชน้ำจืดพวกนี้ก็ออกดอกสีม่วงอ่อนๆ รух่อสวยงามอดสาธยายผู้ที่พบเห็น แม้ที่ผู้ที่อยู่ริมน้ำเองก็จะต้องออกปากชมในความสวยงามของมันอยู่เสมอ และเมื่อมันเข้ามาอยู่ในคลองได้ มันจะออกดอกออกหลานเต็มลำคลองแน่นไปหมด โดยไม่เหลือที่ว่างไว้เรือพาย เรือเครื่องได้ใช้งานได้เลย ทำเสมือนคลองทั้งสายเป็นบ้านของพวกมัน ทั้งๆ ที่จริงคลองเป็นลำคลองสาธารณะที่ผู้คนต้องมาใช้ร่วมกันได้ ห้ามผู้คนหรือสิ่งใดมาจับจองเป็นเจ้าของแต่เพียงผู้เดียว แต่เจ้าผักตบชวาพวกนี้ก็ช่างไม่มีความเกรงอกเกรงใจผู้คนที่อยู่ริมคลองบ้างเลย หลายครั้งหลายคราที่ผู้คนริมคลองต้องออกแรงกำจัดมันออกไปให้พ้นจากวิถีริมคลอง ไม่ว่าจะเป็นการออกแรงดึง ถอน การใช้รถตัดผักตบชวาและตัดขึ้นในพ้นจากแม่น้ำ ลำคลอง บางครั้งหน่วยงานขององค์การบริหารส่วนตำบล มองเห็นว่าคลองไม่เป็นคลองอยู่แล้วก็มาทำการฉีดพ่นสารเคมีเพื่อฆ่าเจ้าผักตบชวากันเสียครั้งหนึ่ง แต่การฉีดพ่นสารเคมีก็มีผลกระทบสูงมากต่อทรัพยากรสัตว์น้ำที่อาศัยอยู่ในน้ำ เมื่อกอผักตบชวาเน่าเสียก็จะปนเปื้อนอยู่ในน้ำ ทั้งพืชน้ำที่เน่าเสียและสารเคมีที่ฉีดพ่นลงไป สุดท้ายน้ำก็เน่าเสีย ปลาและสัตว์น้ำต้องตาย ถ้าไม่มีประตุน้ำ น้ำก็จะไหลเวียนขึ้นลง ผักตบชวาก็จะลอยไปตามกระแสน้ำ ไม่ติดอยู่กับที่ ทำให้พืชน้ำเหล่านี้เจริญเติบโตได้ลำบากมากขึ้น อุปสรรคเหล่านี้จึงน้อยกว่าการปิดประตุน้ำ ในบางครั้งประตุน้ำก็เป็นปัญหาให้เกิดความขัดแย้งระหว่างประชาชนในฝั่งคลองทั้งสองฝั่งได้เช่นกัน เช่น บางพื้นที่ต้องการน้ำจืดเพื่อดื่มไม่ให้น้ำเค็มเข้ามาทำความเสียหาย และอีกฝ่ายไม่ต้องการให้เปิดประตูระบายน้ำ ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจึงต้องได้รับการดูแลช่วยเหลือจากหน่วยงานต่างๆ ในพื้นที่เพื่อลดความบาดหมางลง

6. การอพยพย้ายถิ่นของประชาชน

การอพยพย้ายถิ่นของบุคคลในชุมชนและคนนอกชุมชน คนในชุมชนขายที่ดินเพื่อไปอาศัยอยู่ในถิ่นอื่น คนนอกชุมชนซื้อที่ดินเพื่อทำหมู่บ้านจัดสรรทำให้คนมากมายพรั่งพรูเข้าสู่พื้นที่ภายในรูปแบบของหมู่บ้านจัดสรรที่คนจำนวนมากมาอยู่ร่วมกัน หรือการเข้ามาอยู่ใหม่ด้วยการซื้อที่ดินและก่อสร้างบ้านในเขตที่ดินของตน สร้างรั้วล้อมรอบ แต่ปัญหาที่ตามมาคือระบบการระบายน้ำทิ้งจากครัวเรือนไม่ได้มาตรฐาน ไม่ได้รับการบำบัดก่อนทิ้ง เมื่อผู้คนมีจำนวนมากขึ้นก็ทำให้เกิดผลกระทบที่รุนแรงต่อสภาพน้ำในคลอง ซึ่งคนในชุมชนเองก็ขาดความเอาใจใส่ต่อทรัพยากรที่ดินเองมีอยู่ ผู้มาอยู่ใหม่ก็ไม่ได้ใส่ใจว่า น้ำที่ครัวเรือนปล่อยทิ้งนั้นลงไปสู่ที่แห่งใด จนวันหนึ่งเกิดปัญหาที่ทำให้ผู้คนที่เคย

ใช้ประโยชน์จากลำคลองนั้น ใช้น้ำไม่ได้ จึงเกิดการรวมกลุ่มต่อต้านและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมขึ้นมา ประท้วง เรียกร้องความชอบธรรมต่อชุมชน สร้างปัญหาความขัดแย้งขึ้นในชุมชนระหว่างคนพื้นถิ่น และผู้มาอยู่ใหม่ บางครอบครัวไม่ได้สนใจในสิ่งที่เกิดขึ้นเลย เนื่องจากตัวเองไม่ได้รับผลกระทบ เข้าขับรถออกจากบ้านเพื่อประกอบสัมมาชีพ จะกลับมาอีกครั้งในเวลาค่ำมืด ทั้งที่ครัวเรือนของตนก็เป็นส่วนหนึ่งของปัญหาที่ทำให้น้ำในคลองเสื่อมคุณภาพ เป็นส่วนหนึ่งของการทำลายทรัพยากรในคลองแห่งลุ่มน้ำ ภาครัฐจึงต้องเข้ามารับรู้ปัญหาที่เกิดขึ้นและแก้ปัญหาให้ลุล่วงไป ซึ่งในสถานการณ์จริงเราก็จะพบว่า ชาวบ้านส่วนหนึ่งสามารถคาดเดาได้ว่า จะเกิดเหตุการณ์ไฉนบ้างจากการมีหมู่บ้านจัดสรร องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการอนุมัติการก่อสร้างบ้านพักและที่อยู่อาศัยน่าจะต้องมีความรอบคอบในการอนุมัติแบบแปลนต่างๆ และเล็งเห็นผลเสียที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ถ้าโครงการก่อสร้างเหล่านั้นไม่มีข้อบำบัดน้ำเน่าเสีย เพราะน้ำที่จากครัวเรือนนั้นมีการระบายทิ้งทุกวันในทุกครัวเรือน เมื่อไม่มีการบำบัด น้ำเหล่านี้ก็จะต้องลงสู่ลำคลองสาธารณะหรือบ่อน้ำ ที่ดิน ท้องร่องของชาวบ้านที่ละแวกที่หมู่บ้านจัดสรรเข้ามาอยู่ ซึ่งก็สร้างปัญหาให้กับชาวบ้านเช่นกัน ดังนั้น หน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องต้องพิจารณาอย่างรอบคอบและสร้างเงื่อนไขในการอยู่ร่วมกันกับผู้คนในชุมชนเดิมอย่างสงบสุข

7. การเปลี่ยนแปลงด้านวัฒนธรรมประเพณี

วิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนเปลี่ยนแปลงไปจากสมัยก่อน วัฒนธรรมการทำบุญ การเข้าวัด ทำบุญตักบาตรตามประเพณี หรือในวันพระย่อย วันพระใหญ่ เริ่มลดน้อยลง ผู้คนพื้นถิ่นและผู้มาใหม่ เข้าวัดน้อยลง เนื่องจากภารกิจ การทำมาหากินเลี้ยงปากเลี้ยงท้องที่ต้องเร่งรีบ และมีการแข่งขันสูงส่งผลให้วิถีชีวิตการทำบุญตักบาตรที่เป็นวงจรในชีวิตของคนริมคลองจางหายไป การร่วมกิจกรรมด้านวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีลดจำนวน คงไว้แต่ประเพณีที่สำคัญๆ เท่านั้น ทำให้ความสัมพันธ์ของผู้คนพื้นถิ่นและผู้มาอยู่ใหม่ไม่ค่อยรู้จักมักคุ้น ความสัมพันธ์ในรูปแบบเครือญาติลดลง จนในบางครั้งเหมือนกับไม่รู้จักกันต่างคนต่างอยู่ วิถีชีวิตของคนเปลี่ยนแปลงไปเป็นอันมาก บางครอบครัวเมื่อมีเวลาว่างจากการทำงาน ก็จะพาบุตร หลาน บิดา มารดาเข้าห้างสรรพสินค้าเพื่อเลือกซื้อสินค้าลดราคา รับประทานอาหารด้วยกัน หรือเดินเล่นในห้องแอร์ได้รับไอเย็นจากเครื่องทำปรับอากาศ ถือเป็นความสุขเล็กๆ น้อยๆ ที่ได้อยู่พร้อมหน้าพร้อมตากันในครอบครัว ในอดีตภาพเหล่านี้คงจะเป็นภาพที่ปู่ย่า ตายายหอบลูกจูงหลานเข้าวัดเพื่อปฏิบัติศาสนกิจของตน บางชุมชนเราจะได้เห็นภาพการทำกิจกรรมด้านวัฒนธรรม ประเพณีที่สำคัญในวัดร่วมกันทั้งผู้คนพื้นถิ่นและผู้ที่ย้ายเข้ามาใหม่ เช่น คนในคลองโยง

คลองมหาสวัสดิ์ ชุมชนจิวราย ลานตากฟ้า เมื่อถึงเทศกาลงานบุญ วัดจะจัดงานที่มีทั้งการไหว้พระ ทำบุญ และงานรื่นเริงต่างๆ ได้แก่ การแสดงดนตรีย้อนยุค ภาพยนตร์ ลิเก ซึ่งการแสดงเหล่านี้จะช่วยดึงดูดผู้คนให้นำครอบครัว เพื่อนบ้านใกล้เคียงไปร่วมงานกันอย่างมากมาย เมื่อสำรวจดูจึงได้รู้ว่า คนที่เข้ามาอยู่ในชุมชนแห่งนั้นมีจำนวนมากกว่าคนที่อยู่ดั้งเดิมในท้องถิ่น แต่สิ่งนี้ก็เป็นสัญญาณที่ดีที่แสดงให้เห็นว่า คนไทยยังเห็นความสำคัญของวัฒนธรรม ประเพณีไทย และวัดก็ยังเป็นศูนย์รวมจิตใจของผู้คน ถึงบางครั้งจะต้องใช้กลวิธีในการดึงดูดผู้คนให้เข้าวัดมากขึ้นก็ตาม ประเพณีและวัฒนธรรมต่างๆ ที่ต้องอาศัยคลองและแม่น้ำ ได้แก่ ประเพณีลอยกระทง ซึ่งสามารถทำให้คนทุกเพศทุกวัยเดินเข้าไปร่วมงานด้วยความเต็มใจ ถือว่าเป็นประเพณีที่ท้องถิ่นต่างๆ ควรจะต้องรักษาไว้ และปลูกจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่นนึกถึงความสำคัญของแม่น้ำ ลำคลอง เพื่อเป็นการปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์คลองให้คงอยู่สืบไป

ผลที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลง

1. บ้านเรือนที่เคยตั้งอยู่ริมคลองเริ่มขยับเคลื่อนที่ไปตั้งกันเรียงรายอยู่ริมถนน ทั้งหลังเล็ก ประเมินราคาได้เพียงไม่กี่หมื่นบาท จนกระทั่ง ราคาหลายล้านบาท ทรงสมัยใหม่สีสันสะดุดตา บ้านที่ปลูกใหม่บางครอบครัวก็เป็นผู้ที่ย้ายเข้ามาอยู่ใหม่ แต่บางครอบครัวก็เป็นคนที่อยู่ในพื้นที่แต่ย้ายบ้านจากริมคลองมาอยู่ริมถนน เหตุผลที่ต้องย้ายจากริมคลองมาที่ถนนเพราะความสะดวกสบายมีมากกว่า จะเดินทางไปทางไหนก็มีทั้งรถประจำทาง รับรับจ้าง ตลอดจนเส้นทางทอดเดียวถึงที่หมาย ถ้าไปเรือก็ต้องพายไปจอด แล้วต้องต่อรถไปอีกทอด ต้องเสียเวลา ทางรถมันเร็วกว่าเรือมาก ตอนนี้เขาไปรถกันหมดแล้ว แล้วอีกอย่างคลองมันมีสระแน่นไปหมด เรือเครื่อง เรือพายไปไม่ได้แล้ว แต่ก็ยังมีเรือโดยสารที่ยังทำหน้าที่รับส่งผู้โดยสารอยู่ได้แก่คลองดำเนินสะดวกที่คงรักษาสถาปัตยกรรมของต้นไว้ได้อย่างดีถึงแม้ว่าจะมีถนนเข้ามาประชิดติดคลองอยู่ทั้งสองฟากฝั่งคลองก็ตาม นอกจากเหตุผลเรื่องความสะดวกของการคมนาคมแล้ว ปัญหาที่ดินที่ปลูกสร้างบ้านก็เป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่มีความจำเป็นต้องย้ายครัวเรือนออกมา ได้แก่ปัญหารุกล้ำที่ดินของกรมชลประทาน บริเวณริมคลองโยงที่ทีมงานวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นได้เข้าไปเก็บข้อมูล ชาวบ้านบอกเล่าให้ทีมงานฟังว่าเดิมบ้านเรือนปลูกสร้างในที่ดินของตนเอง แต่ต่อมารกรมชลประทานส่งช่างมารังวัดที่ดินแต่กลับกลายเป็นชาวบ้านไปปลูกสร้างบ้านเรือนในที่ดินของทางราชการ ซึ่งชาวบ้านก็ต้องขยับขยายออกไปอยู่ในที่ดินของตนเองเพื่อสร้างความมั่นคงให้กับครอบครัวต่อไป จากคำบอกเล่าของชาวบ้านทำให้ได้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับคลองโยงที่เป็นคลองธรรมชาติสายประวัติศาสตร์สายหนึ่งที่มีหลักฐานหลายชิ้นกล่าวถึงคลองโยงสายนี้ว่า มีขนาด

เล็กและตื้นเขิน ซึ่งก็ตรงกับข้อมูลที่เราได้มา ต่อมาคลองโยงก็ขยายกว้างมากขึ้นจนเข้ามาในพื้นที่ดินของชาวบ้าน เมื่อมีการรังวัด กรมชลประทานก็ยึดแนวชายคลองแล้ววัดเข้ามาในพื้นที่อีกตามเกณฑ์การรังวัดของกรมชลประทาน แต่ชาวบ้านก็ไม่ได้เรียกร้องหาความยุติธรรมใดๆ นอกจากรู้สึกไม่พอใจอยู่อย่างเงียบๆ เมื่อครอบครัวพอมีเงินทองที่จะปลูกสร้างบ้านเรือนหลังใหม่จึงเลือกที่จะหาซื้อที่อยู่ใกล้ถนน เพราะสาธารณูปโภคต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นไฟฟ้า น้ำประปา โทรศัพท์ เครือข่ายอินเทอร์เน็ต มีครบถ้วน สิ่งนี้จึงช่วยลดแรงเสียดทานต่างๆ ได้เป็นอย่างดี

2. ผู้คนริมคลองต่างส่งบุตรหลานให้ได้รับการศึกษาในระดับที่สูงขึ้นกว่าสมัยก่อนมาก ก่อนนี้การเดินทางลำบากจะไปเรียนหนังสือลำบาก บางครอบครัวเด็กๆ ต้องเดินมาช่วยครอบครัวหุงข้าว หาปลา ไถนา เลี้ยงควายก่อน แล้วจึงจะไปโรงเรียนได้ การเดินทางก็ลำบากเดินตามคันนา หรือ ต้องพายเรือไปโรงเรียนกว่าจะถึงก็ไกลมาก แต่เด็กๆ ก็มีความมานะที่จะเล่าเรียนจนสำเร็จ มีอาชีพและหน้าที่การงานที่ดี ซึ่งต่างจากปัจจุบันที่ การเดินทางสะดวกสบาย เด็กๆ ไม่ต้องช่วยครอบครัวทำงานเหมือนก่อน การเดินทางไปเรียนบางครอบครัวมีรถไปส่งถึงโรงเรียน และไปรับกลับบ้าน บางครอบครัวจ้างรถผู้รับ-ส่งเป็นรายวันเป็นรายเดือน แต่บางครอบครัว เด็กก็ยังต้องช่วยเหลืองานของครอบครัวและต้องเดินทางไปเรียนด้วยตนเองเนื่องจากโรงเรียนอยู่ใกล้บ้าน หรือ คนในครอบครัวมีภารกิจ การงานไม่สามารถมารับ-ส่งได้ ผู้คนในหมู่บ้านที่อยู่ริมคลองจะบอกว่า เด็กสมัยนี้ไม่อยากเรียน ต้องบังคับบางครั้งก็ออกนอกทาง ผู้เฒ่าผู้แก่ในท้องถิ่นเล่าให้ทีมงานฟังว่า เด็กเดี๋ยวนี้ พ่อแม่เลี้ยงดูเหมือนเทวดา ต้องเอาอกเอาใจทุกสิ่งทุกอย่าง ทำสิ่งอย่างให้เพื่อให้ลูกหลานได้เรียนสูง มีอนาคตที่ดี แต่เด็กๆ หลายคนก็ไม่เคยสร้างความสุขสมหวังให้กับผู้เป็นบิดา มารดาเลย อาจเนื่องมาจากความสุขสบายที่พวกเขาได้รับไม่ได้สอนให้เด็กๆ มีความอดทน แต่หลายครอบครัวบุตรหลานก็ประสบความสำเร็จในการเล่าเรียนและหน้าที่การงาน สร้างฐานะสร้างครอบครัวเป็นปึกแผ่นมั่นคง แสดงให้เห็นว่าความสุขสบายในชีวิตไม่ได้แสดงว่า คนรุ่นใหม่จะตั้งใจเรียนและประสบความสำเร็จเสมอใหม่ บางครั้งความยากลำบากก็สอนให้เป็นคนแกร่ง และต่อสู้ชนะอุปสรรคต่างๆ ได้อย่างดี

ถึงจะไม่ประสบความสำเร็จด้านการศึกษาตามที่บิดา มารดาตั้งความหวังไว้ แต่บางรายเราพบว่า ครอบครัวก็อยู่อย่างมีความสุข มีรายได้จากการทำการเกษตรตามอาชีพเดิมของบรรพบุรุษ ปลูกผักส่งขายปากคลองตลาดสร้างรายได้ให้เป็นกอบเป็นกำ ทั้งสวนผักชี สวนกุยช่าย นาข้าว นาบัว หรือสวนผลไม้ เพราะความรู้ที่ใช้ในการประกอบอาชีพบางครั้งเกิดจากประสบการณ์ การลงมือปฏิบัติจริง การประสบปัญหาและได้คิดแก้ปัญหาต่างๆ ด้วยตนเอง ประกอบกับการพัฒนาอาชีพของตนให้ทันกับความต้องการของผู้คน ได้แก่ การสร้างรายได้จากสินค้าพื้นบ้านที่นักท่องเที่ยวต้องการจำนวนมาก

เนื่องชุมชนริมคลองนั้น มีพื้นที่อุดมสมบูรณ์จึงมีทรัพยากรในท้องถิ่นจำนวนมาก หากได้นำมาประยุกต์ใช้ก็จะก่อให้เกิดรายได้อย่างงามกับผู้คน โดยไม่ต้องทิ้งบ้านเรือนและครอบครัวไปทำงานยังต่างถิ่นเฉกเช่นคนในถิ่นอื่น

3. อาหารที่หาได้จากลำคลองประเภท กุ้ง หอย ปู ปลาสดน้อยลงมากเนื่องจากสารเคมีจากเรือ กวน ไร่ นา ระบายลงสู่ลำคลอง ปลาที่เคยมีมากมายต่างลดน้อยลง ประกอบกับผู้คนเพิ่มจำนวนมากขึ้นอย่างรวดเร็ว เครื่องมือในการจับสัตว์น้ำต่างๆก็เพิ่มประสิทธิภาพขึ้นด้วย สัตว์น้ำตัวเล็กๆที่จะเติบโตเป็นอาหารของผู้คนในอนาคตก็ติดเครื่องมือเหล่านั้นขึ้นมา บางครั้งคนในท้องถิ่นเองที่ใช้เครื่องมือในการหาปลาที่ไม่เหมาะสม เช่น การช้อนปลาด้วยไฟฟ้า หรือแบตเตอรี่แรงสูง ก็ทำให้สัตว์น้ำตัวเล็กๆตายเป็นจำนวนมาก ฉะนั้นจึงไม่น่าแปลกใจเท่าไรนักที่ปริมาณทรัพยากรสัตว์น้ำในคลองจะลดลงอย่างรวดเร็ว จากคำบอกเล่าของชาวคลองต่างๆเท่าที่ยังอยู่ในความทรงจำของผู้เฒ่าผู้แก่ พบว่าในลำคลองจะมีกุ้งใหญ่อู่มาก บางครั้งจะทำอาหารแกล้งโปงมที่บันไดทำน้ำก็ได้อู่มากๆมาทำอาหารกินได้แล้ว ส่วนปลานั้นมีมากมายหลายชนิด ไม่ว่าจะเป็นปลาตะเพียน ปลานิล ปลาแขยง ปลาช่อน ปลาดุก ล้วนมากมาย ยิ่งเมื่อถึงฤดูน้ำหลากแล้วชาวบ้านจะหาปลาได้มากจนรับประทานไม่หมด แจกจ่ายเพื่อนบ้านและญาติพี่น้อง แล้วก็นำไปทำอาหารต่างๆเก็บไว้รับประทานได้นานอย่างเหลือเฟือ แต่ปัจจุบัน กุ้งนั้นแทบจะหาไม่ได้จากในคลอง ส่วนปลานั้นยังพอหาได้แต่น้อยเต็มที

ทรัพยากรสัตว์น้ำประเภท กุ้ง หอย ปู ปลา สามารถเจริญเติบโตได้ในแม่น้ำ ลำคลองที่มีความอุดมสมบูรณ์ การจะทำอาหารให้อาหารของผู้คนเพิ่มจำนวนมากขึ้นนั้น ทุกคนในชุมชนจึงต้องช่วยกันปรับสมดุลของสิ่งแวดล้อมในคลองให้เหมาะสม และปรับวิธีการปฏิบัติต่อสัตว์น้ำในคลองเสียใหม่ เราต้องมองภาพคนช้อนปลาด้วยไฟฟ้าคือผู้ที่ไม่มีฝีมือในการหาปลา หาใช่ผู้มีความสามารถในการจับปลา และเป็นผู้ที่ต้องได้รับการลงโทษจากชุมชนไม่ให้มาปลาในละแวกนั้นอีก มาตรฐานของชาวบ้านในชุมชนจะช่วยดำรงและรักษาทรัพยากรสัตว์น้ำให้อยู่คู่กับคลองอย่างยั่งยืนได้ไม่ยาก

4. ภาพของเด็ก ๆ ที่กระโดดน้ำและว่ายน้ำเล่นกันสนุกสนาน ภาพผู้คนลงอาบน้ำ ว่ายน้ำในยามเย็นที่ทำน้าหน้าบ้านเรือนชานของชาวบ้านเริ่มจางหายไปจากลำคลองหลายแห่ง ภาพการสนทนาพูดคุยกันข้ามคลองในยามเย็นหายไปหมด ตกค่ำทุกคนต่างรีบเร่งกลับบ้านเข้าบ้านอาบน้ำ เพราะอาบน้ำในคลองไม่ได้แล้ว เนื่องมาจากสภาพน้ำที่เปลี่ยนไป คุณภาพของน้ำต่ำลง น้ำที่เคยใช้อุปโภค บริโภคในครัวเรือนนั้นเริ่มมีปัญหา องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นจัดสรรน้ำประปาหมู่บ้านเข้ามาแทนที่น้ำคลองที่ยังมีอยู่เต็มเปี่ยมในลำคลองทุกสาย ชาวบ้านริมคลองใช้น้ำประปาแทนน้ำคลองเสียแล้ว คุณภาพของน้ำในลำคลองสายต่างๆต่ำกว่ามาตรฐาน น้ำในคลองบางสายมีกลิ่นโชยมาแต่ไกล คลองบางสายน้ำใสแต่

สีของน้ำกลับดำคล้ำ หรือบางสายดำสนิทพร้อมกับกลิ่นโชยมา วิธีการดำเนินชีวิตของผู้คนจึงต้องปรับเปลี่ยนไปจากการอาบน้ำคลอง มาเป็นการอาบน้ำประปา สร้างห้องอาบน้ำ และใช้เงินซื้อหาเครื่องสุขภัณฑ์ต่างๆ การอาบน้ำของคนริมคลองในขณะนี้จึงต้องเสียค่าใช้จ่ายเทียบเท่ากับผู้คนในเมืองใหญ่

5. ตลาดน้ำและตลาดนัดเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงหลังจากผู้คนหันหลังให้กับสายน้ำและลำคลอง วิสัยทัศน์ในการพัฒนาท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแต่ละแห่งเล็งเห็นประโยชน์อันยิ่งใหญ่ที่จะเกิดขึ้นหลังการพัฒนา เพราะกระแสนิยมเรื่องของสิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยวเชิงเกษตร และการอนุรักษ์แม่น้ำคูคลองรุนแรง เมื่อพัฒนาสายน้ำและลำคลองให้เป็นตลาดน้ำ มีสิ่งของเครื่องใช้ อาหารการกินต่างๆ มาให้นักท่องเที่ยวจับจ่ายซื้อขายให้กับผู้คนจำนวนมาก รวมถึงการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวในเชิงอนุรักษ์และสร้างสรรค์ ได้แก่การล่องเรือไปตามลำคลองได้ชมธรรมชาติและบ้านเรือนที่ต้งเรียงราย การดำเนินชีวิตของผู้คนในชุมชน จัดทำบ้านพัก รีสอร์ท และโฮมสเตย์เพื่ออำนวยความสะดวกสบายให้นักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือน จึงเกิดแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่ขึ้นหลายแห่ง ประกอบกับการประชาสัมพันธ์ด้านการท่องเที่ยวจากสื่อต่างๆ เช่นสถานีโทรทัศน์ การบอกเล่าปากต่อปาก ทำให้สายน้ำและลำคลองหันกลับมามีชีวิตอีกครั้ง ถึงการฟื้นกลับครั้งนี้จะเปลี่ยนบทบาทไปบ้าง แต่ก็ทำให้เกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์และผู้คนหันมาสนใจใส่ใจกับสายน้ำ เพื่อจะได้ต่ออายุให้กับน้ำและลำคลองต่อไป

6. ความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชนริมคลอง ที่มีความสัมพันธ์กันเสมือนเครือญาติ บ้านพี่บ้านน้องของชุมชนริมคลองนั้น นับวันสายสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นในสังคมของคนริมลำคลองจะเจือจางลง ครอบครัวเป็นครอบครัวเดี่ยว มีเพียงพ่อ แม่ ลูก ขาดซึ่งญาติผู้ใหญ่ที่ให้การอบรมดูแลสั่งสอนเหมือนเช่นครั้งโบราณ เราพบว่า เด็กและเยาวชนจะอยู่ตามลำพังเมื่อบิดา มารดาไปปฏิบัติการกิจการงาน เด็กๆก็ไปโรงเรียนครั้นเมื่อกลับมาจะอยู่ตามลำพังจนกว่าผู้ปกครองจะกลับมา ส่วนครอบครัวของคนที่ย้ายถิ่นฐานเข้ามาอยู่ละแวกริมคลอง ก็มีชีวิตครอบครัวที่แยกตัวออกไปจากชุมชน ล้อมรั้วบ้านแยกจากสังคมคนพื้นบ้าน หากมิใช่ญาติพี่น้องก็ไม่ได้เคยเข้ามาพูดคุยกันแต่อย่างใด แต่สิ่งที่ช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ของคนในท้องถิ่นได้อย่างดี เห็นจะเป็นกิจกรรมต่างๆ ที่องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานภาครัฐช่วยกันจัดขึ้นเพื่อคนให้คนในชุมชนได้ทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน เช่น การออกกำลังกาย การแข่งขันกีฬา กิจกรรมส่งเสริมสุขของผู้คนในชุมชน กิจกรรมเหล่านี้สามารถใช้ดึงดูดผู้คนให้ออกมาทำกิจกรรมเหล่านี้ด้วยกัน แต่ต้องอาศัยผู้ประสานงานที่ความรู้ ความสามารถและเป็นที่ไว้วางใจแก่ผู้คนในชุมชน ทั้งประเภทคนท้องถิ่นเดิมและคนที่เข้ามาอยู่ใหม่ บทบาทนี้ก็คงหนีไม่พ้นผู้นำชุมชน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน และภูมิปัญญาในท้องถิ่นนั้น เมื่อกิจกรรมแรกเริ่มได้แล้ว กิจกรรมต่างๆ ก็ตาม

ไม่ตรีจิตและความไว้วางใจของคนในชุมชนก็เกิดขึ้นได้ แต่การจะทำให้เกิดความรักความสามัคคีในชุมชนนั้น ผู้ที่สำคัญที่สุดก็คือคนในชุมชนนั่นเอง

7. อาชีพที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของคลองมากที่สุดคือ อาชีพเกษตรกรรมที่ลดลง เนื่องจากผู้คนรุ่นลูกหลานได้รับการศึกษาหลากหลายสาขาจากหลายสถาบัน เมื่อจบการศึกษา ก็ต้องการที่จะทำงานในอาชีพและสายงานที่ตนได้ร่ำเรียนมา ไม่คิดกลับมาช่วยครอบครัวหรือสืบทอดอาชีพของบรรพบุรุษ ที่ดินที่มีอยู่ก็ขายให้กับนายทุนที่เข้ามากว้านซื้อเพื่อทำโรงงานอุตสาหกรรม และบ้านจัดสรร เราจะพบว่า พื้นที่การเกษตรได้ลดลงเป็นจำนวนมาก จากการลงพื้นที่ของกลุ่มวิจัยประวัติศาสตร์ภาคกลางพบว่า พื้นที่ที่ยังเหลืออยู่ส่วนหนึ่งเป็นที่ดินที่เกษตรกรไม่สามารถขายได้ เนื่องจากเป็นพื้นที่เช่า ที่ดินส่วนที่อยู่ในการดูแลของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ สำนักงานปฏิรูปที่ดินจังหวัด และที่ดินที่อยู่ในรูปของสหกรณ์การเกษตร ซึ่งที่ดินส่วนนี้เกษตรกรไม่มีกรรมสิทธิ์ในการซื้อ การขาย แต่สามารถทำมาหากินทำประโยชน์ ในที่ดินที่ถือครองได้ชั่วคราวชั่วคราว และสามารถตกทอดสู่ทายาทเพื่อทำการเกษตรเพียงการจ่ายค่าเช่าที่ดินในอัตราค่าเช่า 60 บาทต่อไร่ต่อปี ส่วนที่ดินที่ใช้ในการปลูกสร้างอาคารที่อยู่อาศัยนั้นจะเรียงรายกันแถวบริเวณริมคลอง เนื่องจากชีวิตของผู้คนยังผูกพันอยู่กับคลองอยู่มากนั่นเอง แต่ในปัจจุบัน บ้านเรือนเริ่มมีการขยายเขตปลูกสร้างออกไป เพราะบางครอบครัวได้แบ่งมรดกในกรรมสิทธิ์การถือครองที่ดินให้กับลูกหลาน อัตราค่าเช่าในส่วนที่ใช้ปลูกสร้างที่อยู่อาศัยก็เป็นอีกราคาหนึ่ง มีการรังวัดและปักปันเขตอย่างถาวร เราพบว่า เกษตรกรแต่ละครอบครัวมีที่ดินที่ใช้ทำประโยชน์ ตั้งแต่ 3 – 10 ไร่ แต่บางครอบครัว ได้อาศัยอยู่ในเขตที่ดินของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ และสำนักงานปฏิรูปที่ดิน แต่ก็ไม่ได้กรรมสิทธิ์ในการถือครองที่ดินในส่วนที่เป็นพื้นที่ทำการเกษตร ปัจจุบันคนที่ยังยึดอาชีพเกษตรกรรม ทำนา ทำสวน หรือการเกษตรผสมผสาน และสืบทอดอาชีพนี้มาได้แก่ บุคคลที่เป็นหัวหน้าครอบครัว อยู่ในวัยกลางคนขึ้นไป และมีการศึกษาในระดับที่ไม่สูงมากนัก แต่ทุกคนคือผู้ที่มีความรู้ ความชำนาญด้านการเกษตร ในวันนี้เกษตรกรเหล่านี้ไม่ได้ดำเนินชีวิตอย่างโดดเดี่ยวอีกต่อไป เพราะสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์และสำนักงานปฏิรูปที่ดินได้ร่วมกันจัดกิจกรรมเพื่อให้ลูกหลานของสำนักงานปฏิรูปที่ดินได้มีจิตสำนึกรักในอาชีพและรู้สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณที่ได้รับพระราชทานที่ดินให้ทำกินและใช้ประโยชน์จากที่ดินมาอย่างยาวนาน

การแย่งชิงในกรรมสิทธิ์ที่ดิน ไม่เคยเกิดขึ้น เพราะผู้ที่เป็นทายาทจะเป็นรุ่นใดก็ตามต้องเข้าไปทำประโยชน์ในที่ดินที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร ฉะนั้นผู้ที่ไม่คิดจะประกอบอาชีพทางการเกษตร ไม่ว่าด้วยเหตุผลใดก็ตามจะไม่มีสิทธิ์ในการถือครองที่ดินตกทอด บางครอบครัวมีลูกหลายคนแต่ก็

ยังยึดอาชีพเกษตรกรรมอยู่ เมื่อเข้าไปเก็บข้อมูลเราจึงพบว่า หลายคนมีการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เมื่อประกอบอาชีพด้านการเกษตรแล้ว หลังจากเสร็จจากการทำนา ทำสวน ก็ไปหารายได้พิเศษจากการเป็นช่างก่อสร้าง รวมกลุ่มเป็นกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร ผลิตสินค้าชุมชนเพื่อจำหน่ายให้แก่นักท่องเที่ยว ที่หลงใหลในธรรมชาติที่ยังหลงเหลืออยู่

บทบาทของคลองกับวิถีชีวิตคนริมคลอง

ปัจจุบันวิถีชีวิตของคนริมคลอง เป็นผู้ซึ่งใช้ชีวิตเรียบง่าย เป็นสังคมค่อนข้างถึงชนบทอยู่แบบพึ่งพา เอื้อเพื่อเอื้อแผ่ มีความรักความผูกพันแบบเครือญาติ ยังยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณี ด้วยลักษณะของพื้นที่ ที่เป็นลำคลอง เมื่อมีคลองดำเนินสะดวกผ่านจึงทำให้มีบ้านเรือนตั้งอยู่ริมคลองเป็นจำนวน มาก และตลอดระยะจะมีวัดตั้งอยู่เป็นระยะ ๆ ของแต่ละหลัก วัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของผู้คน จะเห็นได้จาก วันสำคัญทางศาสนา ประชาชน ก็จะพากันไปทำบุญตักบาตรที่วัดใกล้บ้าน ฟังเทศน์ ฟังธรรม เวียนเทียน เป็นต้น ด้วยการอพยพของประชาชนจากพื้นที่อื่น บริเวณริมคลองมีประชาชนหลายเชื้อชาติ มีทั้งคนไทย เชื้อสายจีน คนไทยรามัญ (มอญ) ตั้งรกรากในพื้นที่ถิ่นนี้และกลุ่มคนเหล่านี้ก็ยังยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีของตนเอง เช่น คนไทยเชื้อสายจีนก็ยังมีการจัดงานไหว้บรรพบุรุษ ในเทศกาลตรุษจีน สารทจีน คนไทยรามัญ (มอญ) ก็มีประเพณี เช่น กวนข้าวทิพย์ประเพณีสงกรานต์แบบชาวมอญ คนไทยที่เป็นคนพื้นถิ่นเดิมก็ยังคงวัฒนธรรม ประเพณี เป็นไทยพุทธปฏิบัติภารกิจของชาวพุทธ เช่น การทำบุญในเทศกาล ประเพณีที่สำคัญ ร่วมทั้งการจัดกิจกรรมงานที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต ได้แก่ งานอุปสมบท งานแต่งงาน หรืองานอวมงคลที่ต้องเกี่ยวข้องกับพระสงฆ์ งานทำบุญในส่วนเทศกาลและประเพณีสำคัญอาจจะมีผู้คนมาร่วมกิจกรรมกันลดน้อยลงบ้างแต่ก็ไม่ได้หมดไปจากแหล่งชุมชนริมคลองเสียทีเดียว

บทสรุปและข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

คลอง สายต่างๆมีความสำคัญมาแต่อดีตการตั้งถิ่นฐานของผู้คนมักจะตั้งอยู่ตามแหล่ง น้ำ และได้ใช้ประโยชน์มากมาย ทั้งด้านการคมนาคมขนส่ง การอุปโภคบริโภค การเป็นที่รองรับหรือระบายน้ำฝน และน้ำเสีย เป็นแหล่งผลิตอาหารจากพืชและสัตว์น้ำ แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร การอุตสาหกรรม ตลอดจนเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ ที่สืบทอดวัฒนธรรมและประเพณี เสริมสร้างภูมิทัศน์ให้แก่ชุมชน ที่โล่งสำหรับระบายอากาศของเมือง และก่อให้เกิดป่าชุมชน นอกจากนี้ลำคลอง ยังเป็นแหล่งรวมของ ขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิตที่สร้างสมสืบทอดต่อกันมาจากชุมชนที่ตั้งถิ่นฐาน

มาแต่โบราณ ซึ่งสิ่งเหล่านี้นับเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ ของชุมชนรึมนานี้ๆ และมีคุณค่าอย่างยิ่ง

วิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เริ่มขึ้นเมื่อมีการตัดถนนเข้ามาสู่ชุมชนที่อยู่ริมคลองหลายสาย จากการสัมภาษณ์ของทีมงานวิจัยประวัติศาสตร์ภาคกลางกล่าวถึง คำให้สัมภาษณ์ของผู้คนที่อาศัยอยู่ริมคลองสองฝั่งคลองโยก กล่าวถึงเหตุการณ์เมื่อครั้งชาวบ้านเริ่มมีถนนดินเข้าสู่หมู่บ้าน สิ่งที่เข้ามาพร้อมกับถนนก็คือ ขวดยานพาหนะ เมื่อแรกก็มีเพียงไม้ที่หลังคาเรือน เรือที่เคยใช้ผูกกันตามบ้านเรือนหลังต่างๆก็ยังทำงานอยู่ต่อไป แต่เมื่อผู้คนส่วนใหญ่มองเห็นความสะดวกสบายของขวดยานพาหนะที่แทรกเข้ามาในวิถีชีวิต ต่างก็เลิกที่จะหาเงินมาซื้ออาหารเพื่ออำนวยความสะดวกหลายรายที่ต้องขายที่ดินทำมาหากินเพื่อซื้อมาไว้ในครอบครอง ในไม่ช้าเรือที่เคยมีบทบาทอย่างมากมายของผู้คนริมคลองก็เริ่มจางหายไป คลองที่เคยมีชีวิตเริ่มเงียบเหงาลง ปัจจุบันเรือในคลองโยกกลายเป็นเรือที่ต้องการการอนุรักษ์ไว้สำหรับให้คนรุ่นหลังได้ศึกษา คลองดำเนินสะดวกเป็นคลองที่ขุดขึ้นเพื่อการคมนาคมขนส่งเป็นหลัก เพื่ออำนวยความสะดวกในการเดินทางเชื่อมต่อจากแม่น้ำท่าจีนไปยังแม่น้ำแม่กลอง แต่นอกจากประโยชน์ด้านการคมนาคมขนส่งแล้ว ยังก่อประโยชน์ในกับผู้คนในลุ่มแควคลองดำเนินสะดวกอย่างมากมาย ได้แก่ เกษตรกรรม ค้าขาย แต่วัตถุประสงค์หลักในการขุดคลองก็ช่วยทำให้การคมนาคมขนส่ง

ในสถานการณ์ปัจจุบัน บทบาทของคลองเปลี่ยนแปลงไป แต่บทบาทและความสำคัญไม่ได้ลดลงไป เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่เป็นอยู่ ได้แก่ การเดินทางทางน้ำลดลง การใช้น้ำจากระบบประปา และใช้ในการอุปโภคบริโภคแทน การประกอบอาชีพทางเกษตรที่ลดลง รวมทั้งขนบธรรมเนียมประเพณีทางน้ำลดความสำคัญลง นอกจากนี้ การพัฒนาของบ้านเมืองหลายอย่างไม่คำนึงถึงประวัติศาสตร์และภูมิหลังของคลอง สายต่างๆทำให้การใช้ประโยชน์ ลำคลองลดน้อยลง คลองจึงมีกอสวะลอยเกลื่อนลำคลอง และมีหน้าที่รองรับการระบายน้ำเข้า-ออกพื้นที่การเกษตร และรองรับน้ำทิ้งจากจากครัวเรือน ทำให้น้ำเน่าเสีย สัตว์น้ำที่เป็นอาหารของชาวชุมชนลดน้อยลงจนหาได้ยาก อย่างไรก็ตาม ลำคลองต่างๆก็ได้รับการพัฒนา เขียวจากชุมชน ก็จะทำให้แม่น้ำลำคลอง กลับมามีบทบาทเพิ่มมากขึ้น ทั้งด้านระบบนิเวศ เป็นที่ระบายอากาศ เสริมภูมิทัศน์ของชุมชน ให้มีความสวยงามร่มรื่น เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ และจัดกิจกรรมทางประเพณีของชุมชน ตลอดจนเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางน้ำที่ทำรายได้ให้กับคนในชุมชนเป็นอย่างดี อาทิ ตลาดน้ำ ซึ่งเป็นแหล่งทำมาค้าขาย และสถานที่ท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างชาติ การจะทำให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวอดนิยมนั้น ผู้คนในชุมชนริมคลองจึงต้องแสดงอัตลักษณ์ วัฒนธรรม ประเพณี ของท้องถิ่นให้ปรากฏ

ดังนั้นจึงทำให้คนในชุมชนต้องเร่งฟื้นฟู วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีดั้งเดิมกลับมาอีกครั้งหนึ่ง การทำตลาดน้ำหรือแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ก็เป็นแนวทางในการฟื้นฟูชุมชนริมคลองให้กลับมามีชีวิตอีกครั้งหนึ่ง

**การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของกลุ่มชนที่อาศัยอยู่บริเวณคลองมหาสวัสดิ์
และคลองโยงช่วง พ.ศ.2500 – ปัจจุบัน**

พรรณวิภา ดารามาศ

การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของกลุ่มคนที่อาศัยอยู่บริเวณคลองมหาสวัสดิ์และคลองโยง ช่วง พ.ศ.2500 – ปัจจุบัน

อาจารย์พรรณวิภา ดารามาต
โรงเรียนมหิดลวิทยานุสรณ์

บทนำ

ความสำคัญ

พื้นที่และชุมชนบริเวณคลองมหาสวัสดิ์และคลองโยงภายหลังประเทศไทยใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504 – 2509) มีการเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างมากทั้งลักษณะของการใช้พื้นที่ การประกอบอาชีพของผู้คนในท้องถิ่น การอพยพเคลื่อนย้ายของประชากร การเกิดขึ้นของชุมชนใหม่ เหตุของการเปลี่ยนแปลงมีหลายประการที่สำคัญคือการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของภาครัฐ โดยมีการตัดถนนใหม่เพื่อเชื่อมต่อระหว่างกรุงเทพฯกับนครปฐมซึ่งทำให้เส้นทางคมนาคมทางเรือในคลองต่าง ๆ ลดความสำคัญลง ติดตามมาด้วยการสร้างหน่วยงานราชการต่าง ๆ ในบริเวณนี้เป็นจำนวนมากผลที่ปรากฏคือชุมชนดั้งเดิมที่เป็นชุมชนเกษตรกรรมลดน้อยหรือหายไปกลายเป็นชุมชนเมือง พื้นที่ทางเกษตรกรรมโดยเฉพาะนาข้าวและที่สวนลดน้อยลง ชุมชนที่เกิดขึ้นใหม่กลายเป็นเมืองบริวารหรือเขตเมืองขยายของกรุงเทพฯ

การศึกษาถึงสาเหตุปัจจัยและผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้นจะช่วยให้เกิดความเข้าใจถึงปัญหาต่าง ๆ ของเมือง สิ่งแวดล้อม ทิศทางการเจริญเติบโตซึ่งอาจใช้เป็นข้อมูลในการวางแผนพัฒนา การแก้ปัญหาและใช้เป็นกรณีศึกษาสำหรับท้องถิ่นอื่น ๆ ได้เป็นอย่างดี

นับตั้งแต่มีการขุดคลองมหาสวัสดิ์ในสมัยรัชกาลที่ 4 พระองค์พระราชทานพื้นที่สองฝั่งคลองแก่พระราชโอรสและพระราชธิดาเพื่อเป็นการพัฒนาพื้นที่ที่รกร้างว่างเปล่าให้เป็นที่นา พื้นที่ดังกล่าวจัดทำผังระวางที่ดินเป็นแปลงๆ ทั้งหมด 47 แปลงรวมเนื้อที่กว่าสองหมื่นไร่ มีนายกองดูแลจัดการผลประโยชน์แต่การทำประโยชน์ในที่ดินเกิดขึ้นเมื่อมีคนจากแม่น้ำท่าจีนอพยพเข้ามาเช่าพื้นที่จากนายกองเพื่อทำนาและอยู่อาศัยทำให้เกิดชุมชนต่าง ๆ เช่น ชุมชนวัดสุวรรณ ชุมชนคลองโยง บริเวณสองฝั่งคลองมหาสวัสดิ์ที่อยู่ในตำบลศาลาयाเป็นชุมชนศาลาयाและเมื่อมีการสร้างทางรถไฟสายใต้ซึ่งเปิดเดินรถระหว่างสถานีบางกอกน้อยถึงเพชรบุรี ในปี พ.ศ. 2446 ส่งผลให้เริ่มมีชุมชนหนาแน่นขึ้น ทำให้ความสำคัญของการใช้เส้นทางคมนาคมทางน้ำลดลงเนื่องจากเกิดความสะดวก

การเปลี่ยนแปลงกรรมสิทธิ์ที่ดินเกิดขึ้นเป็นระยะเมื่อเจ้าของไม่ได้เป็นผู้ทำประโยชน์ “ที่ดินเจ้า” เริ่มมีการขายเปลี่ยนโอนกรรมสิทธิ์ เช่น ที่ดินแปลงที่ 18 ฝั่งมณฑลนครไชยศรีของ พระองค์เจ้ากนกวรรณเลขานี้ที่ 392 ไร่ 1 งาน 48 ตารางวา มีพื้นที่ด้านใต้จดคลองมหาสวัสดิ์ด้านเหนือจดคลองโยง ด้านตะวันออกและตะวันตกจดที่ดินเอกชน(อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ นายถาวร เทียมประเสริฐ : 2545) ได้ขายให้ปู่ของนายถาวร เทียมประเสริฐ

แปลงที่ 37 เดิมเป็นของกรมหมื่นพรหมวรานุรักษ์เนื้อที่ 525 ไร่ 2 งาน 72 ตารางวา ตกทอดมาเป็นของตระกูลและตกมาเป็นของนางม้วน กลิ่นประทุม ต่อมาบริจาควัดสุวรรณาราม 42 ไร่ 3 งาน 60 ตารางวา ต่อมาอีกหลวงพ่อดีซึ่งเป็นเจ้าอาวาสได้ให้กระทรวงสาธารณสุขเช่าจำนวน 25 ไร่ เพื่อสร้างโรงพยาบาลอำเภอพุทธมณฑล

การเปลี่ยนแปลงกรรมสิทธิ์ที่ดินเกิดขึ้นเป็นช่วงๆ ในระยะเวลาของการเปลี่ยนแปลง การปกครองในปีพ.ศ. 2475 เกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วไปเจ้าของที่ดินถูกตัดทอนรายได้ทำให้ต้อง นำที่ดินส่วนหนึ่งจำนองและขาย

การเกิดชุมชนในบริเวณตำบลศาลายามีจำนวนเพิ่มขึ้นหลังจากเกิดน้ำท่วม พ.ศ. 2485 ซึ่งเริ่มมีการขุดคลองเพื่อใช้สัญจรและระบายน้ำในการทำนาเช่น คลองตาหลิ คลองหม่อมเจ้าเฉลิม ศรี คลองตาปลั่ง คลองตาพริ้ง ทำให้เข้าถึงพื้นที่ส่วนใหญ่ในได้โดยสะดวกส่งผลให้เกิดชุมชนย่อยในพื้นที่

พื้นที่ตำบลศาลายาทางทิศเหนือจดคลองโยงฝั่งใต้ได้แก่พื้นที่หมู่ 2 บ้านคลองโยงและ หมู่ 5 บ้านศาลายา ในส่วนของคลองโยงนั้นเป็นคลองเก่าที่มีมาก่อนการขุดคลองมหาสวัสดิ์มีข้อสันนิษฐานว่าคลองโยงเดิมเป็นทางบกที่ใช้สัญจรโดยเกวียนต่อมาหันทางลึกและกว้างออกฤดูฝนมีน้ำขังเป็นช่วงๆ จึงมีการใช้เรือในการสัญจรถ้าหากเป็นเรือใหญ่หรือหนักต้องใช้ควายลากโยงไปบนตลิ่งภายหลังเมื่อคลองลึกมากขึ้นน้ำจากแม่น้ำไหลเข้าคลอง น้ำของแม่น้ำมีช่วงของน้ำขึ้นและน้ำลง จึงต้องใช้เรือโยงควายเกือบตลอดปี ต่อมาได้มีการขุดลอกให้เป็นคลองที่ลึกและใช้เดินทางได้สะดวกตลอดปี (เอี่ยม ทองดีและคณะ : โครงสร้างองค์ความรู้ท้องถิ่นพุทธมณฑล เรื่องพลังประวัติศาสตร์ท้องถิ่นต่อการพัฒนาชุมชน อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม “อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ นายถาวร เทียมปฐมเป็นกรณีพิเศษ, 2545) ปัจจุบันนี้คลองดังกล่าวเป็นคลองที่กั้นแดนระหว่างตำบลศาลายากับตำบลคลองโยงริมสองฝั่งคลองโยงมีชุมชนเก่ามีผู้คนจำนวนมากอยู่อาศัยมาก่อนและบางส่วนเป็นพื้นที่ที่มีการแบ่งให้เป็นพื้นที่นาของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโดยเริ่มจากคลองมหาสวัสดิ์ไปจดคลองโยงปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงกรรมสิทธิ์เช่นที่ดินเลขที่ 302 โฉนด 8598 ตกเป็นของวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม

การเปลี่ยนแปลงรูปแบบชุมชนของชาวบ้านที่อาศัยอยู่ริมคลองโยงฝั่งตำบลศาลาया เกิดขึ้นเมื่อมีการตัดถนนเทพนิมิต – ลานตากฟ้า 6035 เชื่อมกับถนนบางภาษี – ศาลาया นฐ 3004 เมื่อ พ.ศ. 2514 ทำให้การเปลี่ยนกรรมสิทธิ์ที่ดินเกิดขึ้นทั่วไปอย่างรวดเร็ว มีการแบ่งขายที่ดินให้กับเอกชนเพื่อใช้เป็นสำนักงานของบริษัท เช่น บริษัทสกิน, ใช้สร้างบ้านอยู่อาศัย รวมทั้งมีการกว้านซื้อที่ดินหลายแปลงที่อยู่ติดกันเพื่อสร้างหมู่บ้านจัดสรร เช่น หมู่บ้านกิติชัยวิลลา หมู่บ้านอาภากร เป็นต้น

การสังเคราะห์ครั้งนี้เพื่อศึกษาสภาพความเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนคลองโยงและคลองมหาสวัสดิ์ บริเวณ ตำบลศาลาया อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม ช่วง พ.ศ 2500 – ปัจจุบัน ศึกษาการเปลี่ยนแปลงการถือครองที่ดินของคนที่อาศัยอยู่ริมคลองโยงและคลองมหาสวัสดิ์และผลกระทบของการขยายเมือง จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม และการตั้งหน่วยงานของรัฐ โดยศึกษาเฉพาะพื้นที่ตำบลศาลาयाพื้นที่หมู่ 5 บ้านศาลาयाและหมู่ 2 บ้านคลองโยง พื้นที่ที่ติดกับคลองโยงและหมู่ 1 บ้านวัดสุวรรณ หมู่ 3 บ้านหนองแค หมู่ 4 บ้านตาพิน หมู่ 5 บ้านศาลาया ส่วนที่ติดกับริมคลองมหาสวัสดิ์ 2 ฝั่งคลองที่อยู่ในความดูแลขององค์การบริหารส่วนตำบลศาลาयाและส่วนที่เทศบาลตำบลศาลาया

ประเด็นที่สังเคราะห์การเปลี่ยนแปลงการถือครองกรรมสิทธิ์ที่ดินในพื้นที่ดังกล่าวที่สืบเนื่องมาจากการขยายตัวของเมืองซึ่งส่งผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ การปรับเปลี่ยนอาชีพ จากเกษตรกรนาข้าว, สวนผลไม้ มาเป็นเกษตรกรรับจ้าง การขายแรงงานในโรงงาน และการรวมกลุ่มของคนในพื้นที่เพื่อทำอาชีพเสริม โดยได้รับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบล และนโยบายของจังหวัด ในช่วง พ.ศ. 2500 – ปัจจุบัน

วิธีการสังเคราะห์

สังเคราะห์จากเอกสารองค์การบริหารส่วนตำบลศาลาया เอกสารเทศบาลศาลาया รายงานสรุปสภาพทั่วไปของอำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม แผนที่กรมที่ดิน อำเภอพุทธมณฑล, แผนที่ภาษีองค์การบริหารส่วนตำบลศาลาया แผนที่ภาษีเทศบาลศาลาया นอกจากนี้ยังหนังสือและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งจากการสัมภาษณ์เจ้าของที่ดิน เกษตรกร เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องในการสำรวจรังวัด ที่ดินขององค์การบริหารส่วนตำบลศาลาया (รายละเอียดการสัมภาษณ์ในบรรณานุกรม

บทสังเคราะห์

การเปลี่ยนแปลงของชุมชน

อำเภอพุทธมณฑล แยกจากอำเภอนครชัยศรีเมื่อ พ.ศ. 2534 แบ่งการปกครองเป็น 3 ตำบล ได้แก่ ตำบลคลองโยง ตำบลศาลายา และตำบลมหาสวัสดิ์

ตำบลศาลายาอยู่ห่างจากกรุงเทพฯ ระยะทาง 22 กิโลเมตร (ถนนปิ่นเกล้า – นครชัยศรี) ประกอบด้วย 6 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ 1 บ้านวัดสุวรรณ หมู่ 2 บ้านคลองโยง หมู่ 3 บ้านหนองแค หมู่ 4 บ้านดาphin หมู่ 5 บ้านศาลายา หมู่ 6 ชุมชนหน้าพุทธมณฑล ตำบลศาลายาอยู่ทางทิศตะวันออกของอำเภอนครชัยศรี ทิศเหนือจดคลองโยง ทิศตะวันออกจดคลองทวีวัฒนา ตำบลศาลากลาง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี ทิศใต้จดอำเภอสามพราน ทิศตะวันตกจดตำบลมหาสวัสดิ์ (ดังแผนที่แนบ) ศาลายา อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม) ทำให้พื้นที่ของหมู่ 2 บ้านคลองโยงและหมู่ 5 บ้านศาลายา มีอาณาเขตติดคลองโยงทางทิศเหนือและพื้นที่ของหมู่ 1 หมู่ 3 หมู่ 4 และ หมู่ 5 มีคลองมหาสวัสดิ์ตัดผ่าน

ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเริ่มจากมีระบบการคมนาคม

เริ่มจากนโยบายการสร้างพุทธมณฑลในสมัยจอมพล ป. พิบูล สงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี พ.ศ. 2497 มีนโยบายจะจัดสร้างพุทธมณฑลขึ้นที่ตำบลศาลายา และเริ่มมีการสร้างถนนพุทธมณฑล สาย 4 เพื่อสร้างเชื่อมกับถนนเพชรเกษม ทำให้ประชาชนมีทางเลือกเพิ่มขึ้นตามมาด้วยการดำเนินการของหน่วยงานของราชการ เช่นการก่อสร้างหน่วยสื่อสารกรมตำรวจ พ.ศ. 2510 โดยเช่าพื้นที่ทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ จำนวน 436 ไร่ การสร้างสถานีเครื่องส่งวิทยุ 100 กิโลวัตต์ (เอ.เอ็ม.) ศาลายาในที่ดินทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์เนื้อที่ 47 ไร่ 2 งาน 35 ตารางวาซึ่งเปิดใช้เมื่อ พ.ศ. 2508 การก่อสร้างทางสายศาลายา-บางภาษี และศาลายา-นครชัยศรีช่วงประมาณปี พ.ศ. 2514 โดยกำนันจุ่น เช็งมณี กำนันตำบลศาลายารับคำสั่งจากอธิบดีกรมการปกครองให้สร้างถนนสายศาลายาต่อไปคลองโยง – บางภาษีและสายศาลายาต่อไปวัดไทยवास อำเภอนครชัยศรี ช่วงประมาณ พ.ศ. 2510 เส้นทางศาลายา-นครชัยศรีเป็นทางลัดสำหรับขนข้าวโดยใช้เลื่อนทำจากไม้ไผ่สาน และใช้ควายลาก การตัดถนนระยะแรกเป็นถนนดิน ช่วงที่ฝนตกใช้ในการคมนาคมไม่สะดวกเพราะผิวถนนเป็นโคลน ต่อมาถมลูกรังทั้งสองสาย (บุญปลอด ภิรมย์น้อย, เกษตรกร รับจ้าง ,สัมภาษณ์ , สิงหาคม 2553)

การคมนาคมทางน้ำใช้เรือยังได้รับความนิยมเห็นได้จาก ช่วง พ.ศ. 2505-2510 มีท่าเรือบริเวณศาลายา อยู่ 2 แห่งคือ

1. ท่าตลาดใน (ตลาดเก่า) อยู่บริเวณหมู่ 5 หลังสถานีรถไฟศาลาขามคล่องมหาสวัสดิ์ฝั่งใต้ เป็นท่าจอดเรือ 2 ตอนใหญ่ (เรือหางยาว นั่งได้ 14-15 คน)

เส้นทางที่ 1 จากศาลาขามคล่องทวิวัฒนา คล่องนราภิรมย์ ไปคลองโยง วัดมะเกลือ วัดต้นเชือก บางคอดัด

เส้นทางที่ 2 จากตลาดในแล่นไปตามคลองมหาสวัสดิ์ ปลายทางที่จั่วราย ท่าเรือจั่วรายมีความสำคัญที่เชื่อมคลองมหาสวัสดิ์กับแม่น้ำนครชัยศรี มีเรือแม่ล้นบริษัทสุพรรณขนส่ง เดินเรือจากสุพรรณบุรี – กรุงเทพฯ(ท่าเตียน) ระหว่างทางจอดที่ท่าเรือจั่วราย ดำบลจั่วรายเป็นท่าต่อเรือสำหรับผู้ที่เดินทางมายังคลองมหาสวัสดิ์ (ปทุม สวัสดิ์นา, เกษตรกร, สัมภาษณ์, สิงหาคม 2553) เรือบริษัทสุพรรณขนส่งเลิกกิจการเมื่อ พ.ศ. 2510 เนื่องจากการสร้างทางรถยนต์สายมาลัยแมนเชื่อมต่อระหว่างนครปฐมถึงสุพรรณ ผู้โดยสารเรือหันมาใช้รถโดยสารเพราะสะดวกรวดเร็วกว่า (นุกูล ชมภูนิช, 2537 : 157)

2. ท่าเรือหัวถนน อยู่หัวถนนด้านคลองทวิวัฒนาเป็นท่าเรือหางยาวมีหลังคาเป็นเรือ 6 สูบ บรรทุกคนได้ 40 คน วิ่งรับ-ส่งผู้โดยสารระหว่างศาลาขาม – ศาลาแดง เลียบคลองทวิวัฒนาเป็นเรือคิว ประมาณ พ.ศ. 2527 เมื่อมีการสร้างมหาวิทยาลัยมหิดลแล้วเสร็จ เรือวิ่งตามคิวหยุดกิจการเหลือแต่ประเภทเรือหางยาวเหมาลำ (บุญปลอด, เกษตรกร, รับจ้าง, สัมภาษณ์, สิงหาคม 2553)

ในช่วงการสร้างทางสายศาลาขาม – บางภาษี ระยะต่อมามีการลาดยางมะตอยบางทำให้พื้นผิวถนนไม่คงทน สภาพถนนยังไม่ดีประชาชนยังอาศัยการคมนาคมทางน้ำ ผู้ที่อาศัยอยู่ริมคลองจะโดยสารเรือหางยาว 2 ตอนที่วิ่งรับส่งจากวัดมะเกลือมายังตลาดใน ค่าเรือคนละ 4 บาท จากนั้นเดินทางเข้ากรุงเทพฯ โดยทางรถไฟที่สถานีศาลาขาม หรือเลือกเส้นทางไปทางรถ ขึ้นรถ 2 แถวจากตลาดใน ไปปากทางพุทธมณฑลสาย 4 เพื่อไปทางบางแคหรือท่าพระ (พุง เอี่ยมเลื่อนาม, คำชาย, สัมภาษณ์, กันยายน 2553)

การเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ๆ จากระบบคมนาคมที่ส่งผลต่อการถือครองเปลี่ยนกรรมสิทธิ์ที่ดินก็คือที่สำคัญมากคือ การสร้างมหาวิทยาลัยในปี 2514 โดยมาจากที่ดินแปลงที่ 45 ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีเนื้อที่รวม 1,896 ไร่ 2 งาน 76 ตารางวาซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 9) ทรงพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ดำเนินการขายโอนโฉนดที่ดินที่ตำบลศาลาขามเนื้อที่ 1,242 ไร่ 20 ตารางวาให้กับมหาวิทยาลัย มหิดลและพื้นที่บางส่วนให้เป็นพื้นที่การอุปถัมภ์ (อภิสิทธิ์ เกษมผลกุล, 2552 : 53) เนื่องจากที่ดังกล่าวเป็นที่ทรัพย์สินซึ่งมีชาวนาใช้เป็นพื้นที่ทำนามาก่อนจึงมีการจัดเวนคืนที่ดินและจ่ายค่าเวนคืนให้ไร่ละ 4 พันบาท (น้อย ภพสมัย, เกษตรกร, สัมภาษณ์, สิงหาคม 2553)

จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 (2520 -2524) รัฐบาลกระจายความเจริญจากสู่ชนเมืองและรอบนอกกรุงเทพฯ เพื่อชะลอการขยายตัวของกรุงเทพฯ โดยเริ่มที่หน่วยราชการและสถานศึกษา

หลังจากมหาวิทยาลัยมหิดลเกิดขึ้นในช่วงทศวรรษเดียวกันนั้น รัฐบาลได้ตัดถนนสายปิ่นเกล้า – นครชัยศรีในปี พ.ศ. 2521 ระยะทาง 32 กม. เริ่มจากชุมชนตลิ่งชันสิ้นสุดที่จุดตัดเชื่อมต่อถนนเพชรเกษมที่อำเภอ นครชัยศรีทำให้การคมนาคมจากสาละยาไปกรุงเทพฯ สะดวกขึ้น มีรถสองแถวเล็กวิ่งให้บริการรับผู้โดยสารจากบางขุนนนท์มายังสาละยา (วัฒนา เทียมปฐม, อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ นายถาวร เทียมปฐม เป็นกรณีพิเศษ, 2545:70) และต่อมาปี พ.ศ. 2527 มีรถประจำทาง 2 สาย การสร้างถนนปิ่นเกล้า-นครชัยศรี ในปี พ.ศ. 2521 เสร็จและเปิดใช้ พ.ศ. 2527 ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก แก่ผู้อื่นที่ประกอบอาชีพค้าขายอยู่ที่บริเวณท่าเรือตลาดใน (ตลาดเก่า) เพราะผู้โดยสารทางเรือหันกลับมาใช้การคมนาคมทางถนนแทน

ผลกระทบจากการตัดถนนและสร้างมหาวิทยาลัยมหิดลทำให้เกษตรกรที่ทำนามีพื้นที่ทำนาลดลง เกษตรกรบางส่วนปรับตัวโดยเริ่มเปลี่ยนจากการทำนาข้าวมาเป็นนาบัวและเพาะเห็ดฟาง (น้อย ภพสมัย, อ้างแล้ว) พื้นที่ที่ได้รับผลกระทบคือเกษตรกรหมู่ 5 บ้านสาละยา 2 ฟากฝั่งคลอง เพราะที่ดินถูกเวนคืนไปสร้างเป็นถนน เกษตรกรเหล่านี้ส่วนหนึ่งจึงไปเช่าที่ดินฝั่งตรงข้ามคลองซึ่งเป็นเขตจังหวัดนนทบุรีเพื่อเพิ่มพื้นที่ปลูกบัว ผลอีกประการหนึ่งจากการตัดถนนนำไปสู่การปรับเปลี่ยนระยะเวลาการเก็บผลผลิต และขนส่งผลผลิต จากเดิมเกษตรกรจะเก็บดอกบัวบายโมงล่องเรือไปส่งที่ปากคลองตลาดตอนเย็น เปลี่ยนมาเป็นเริ่มเก็บบัวประมาณตี 1 และใส่รถบรรทุกไปขายที่ปากคลองตลาด (เวียง สิ้นลือนาม, เกษตรกรปลูกบัว, สัมภาษณ์, สิงหาคม 2553)

การพัฒนาของตำบลสาละยา มีหน่วยราชการดูแลใกล้ชิดเมื่อมีการประกาศจัดตั้งกิ่งอำเภอพุทธมณฑล(เดิมพื้นที่ขึ้นอยู่กับอำเภอนครชัยศรี) เริ่มจากยกฐานะพื้นที่ตำบลสาละยา ตำบลคลองโยงและตำบลมหาสวัสดิ์เป็นกิ่งอำเภอสาละยาการหาพื้นที่ตั้งสำนักงานดำเนินการ โดยร่วมกันบริจาคเงินเพื่อซื้อที่ดินจากสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์จำนวน 12 ไร่ 3 งาน 69 ตารางวาและขอเปลี่ยนชื่อเป็นกิ่งอำเภอพุทธมณฑลเมื่อวันที่ 27 ธันวาคม 2553 และยกฐานะเป็นอำเภอพุทธมณฑล เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม 2539

จากนั้นมีหน่วยงานราชการต่าง ๆ ตั้งขึ้นแสดงให้เห็นถึงการขยายเมืองจากกรุงเทพมหานครมายังชานเมือง ติดตามมาด้วยสถานศึกษาต่าง ๆ เช่น โรงเรียนมหิดลวิทยานุสรณ์ย้ายจากวัดไร่ขิงมาอยู่ในพื้นที่ของมหาวิทยาลัยมหิดลในพื้นที่ 25 ไร่ ในปี พ.ศ. 2538 สถาบันวิชาชีพทหารเรือชั้นสูงและกรมยุทธศึกษาทหารเรือมาในปี 2536

มีการสร้างโรงพยาบาลพุทธมณฑลในหมู่ 1 ถนนสาละยา – นครชัยศรี ตำบลสาละยา โดยเป็นโรงพยาบาลชุมชนขนาด 10 เตียง จะเห็นว่าถนนมีโรงพยาบาล วัด โรงเรียนซึ่งเป็นการเกิดชุมชนขยาย โรงพยาบาลเปิดบริการในพ.ศ. 2538 ขณะเดียวกันมีเอกชนสร้างโรงพยาบาลสาละยาขนาด 30 เตียงตั้งอยู่หมู่ที่ 5 ถนนสาละยา – นครชัยศรี ตำบลสาละยา

นอกจากนั้นที่ดินของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์โฉนดที่ดินหมายเลข 8586 จำนวน 436 ไร่ 1 งาน 16 ตารางวา ได้สร้างสถาบันส่งเสริมงานสอบสวนกองกำกับการโรงเรียนตำรวจนครบาล สถานีดับเพลิง โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบมอหามงคล โรงเรียนการช่างถมทอง หมู่บ้านมอหามงคล ตามมาด้วยการสร้างหมู่บ้านต่าง ๆ เกิดการเปลี่ยนแปลงลักษณะของพื้นที่ จากที่นาที่เป็นที่ตื้นน้ำขัง ถมที่สูงเพื่อปลูกสร้างอาคารบ้านเรือน มีการเปลี่ยนแปลงจำนวนประชากรอย่างรวดเร็ว มีการอพยพเข้ามาอยู่ของคนต่างถิ่นเพื่อมาประกอบอาชีพในบริเวณนี้และมีผู้คนประกอบอาชีพในกรุงเทพฯแต่มาอาศัยอยู่ในบริเวณนี้จำนวนมากขึ้น

สิ่งเหล่านี้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงจำนวนประชากรพื้นที่ทำกินสภาพสังคมของ หมู่ 1 และหมู่ 5

ปีพ.ศ. 2494 กรมชลประทานเวนคืนที่ดินริมคลองมหาสวัสดิ์ฝั่งทิศเหนือตั้งนิคมชลประทาน 25 วา และมีการลอกคลองทำให้คลองลึก เรือโยงเดินเรือได้สะดวก (ปทุม สวัสดิ์นำ, ผู้แทนเกษตรกรชาวนา,สัมภาษณ์,สิงหาคม 2553) เมื่อมีการสร้างถนนและเลียบริมคลองมหาสวัสดิ์ฝั่งทิศเหนือตั้งแต่ริมคลองทวีวัฒนา ผ่านหมู่ 5 ชุมชนโพธิ์ทองไปถึงหมู่ 3 บ้านหนองแคซึ่งเป็นเขตเทศบาลตำบลสาละยาทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากเหตุดังกล่าวบริเวณริมคลองถูกกันเป็นที่ของชลประทานโดยสภาพบ้านยังหันหน้าลงคลอง ด้านหลังบ้านเป็นทุ่งนา ทำให้การคมนาคมทางถนนสะดวกมากขึ้น ในช่วง พ.ศ. 2538 เกิดเหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่ทำให้พืชผักและผลไม้ตาย (วัฒนา ทอง

กั๋ง, ประธานชุมชนร่วมไพร, สัมภาษณ์, สิงหาคม 2552) ส่งผลทำให้เกษตรกรเริ่มเปลี่ยนวิถีชีวิตการเพาะปลูก

ขยายตัวของเมืองในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาเมื่อมีถนนทำให้ชาวนาแบ่งที่นาขายให้กับคนกรุงเทพฯ และอีกเหตุผลหนึ่งก็คือมีการตั้งโรงงานอุตสาหกรรมบริเวณถนนพุทธมณฑลสาย 4 ทำให้ถูกหลานเกษตรกรรุ่นหลังจำนวนมากไม่ทำนาอีกต่อไป เพราะเห็นว่าเป็นงานหนัก บางรายแบ่งที่ขายให้นักธุรกิจนำไปทำสนามกอล์ฟ (ทวี อยู่วงศ์, ข้าราชการบำนาญ, สัมภาษณ์, สิงหาคม 2552)

การตัดถนนยังมีผลกระทบทางตรงต่อการคมนาคมแล้วยังส่งผลกระทบทางอ้อมต่อคลองมหาสวัสดิ์ เมื่อมีโรงงานอุตสาหกรรมมาตั้งอยู่ริมคลองมีการปล่อยน้ำเสียลงคลอง น้ำเริ่มคั่งอับไม่ได้ ส่งกลิ่นเหม็น มีสีเหลือง ปลาตาย(ชะลอ เจริญพร, สัมภาษณ์, ตุลาคม 2552)

สำหรับหมู่ 1 บ้านวัดสุวรรณฝั่งเหนือกำลังเริ่มสร้างถนนเลียบริมคลองในปี 2553 ทำให้เกิดการใช้น้ำข้ามคลองมหาสวัสดิ์จากวัดสุวรรณมายังฝั่งเหนือโดยรถยนต์ ตำบลศาลายาทางริมคลองมหาสวัสดิ์ฝั่งใต้มีชุมชนวัดสุวรรณอาศัยอยู่ริมคลองอย่างหนาแน่น ทั้งยังเป็นชุมชนเก่าแก่ที่อาศัยการคมนาคมทางบกจากถนนศาลายา – นครชัยศรี บ้านบางหลังปลูกใหม่หันหน้าบ้านออกถนนที่ตัดขนานกับทางรถไฟ ส่วนบ้านเก่าแก่จะปลูกขนานกับคลองมหาสวัสดิ์หันหน้าบ้านลงคลอง และใช้น้ำจากคลองในการบริโภค อุปโภค หลังจากมีการใช้สารเคมีในการทำนา และมีการปล่อยน้ำจากโรงงานอุตสาหกรรมเป็นเหตุให้ปลาตายจึงเลิกการใช้น้ำคลองในการบริโภค(จรัส ปานสมรักษ์, สัมภาษณ์, 29 ตุลาคม 2552, สีน แก้วพฤษย์, 29 ตุลาคม 2552)

การทำสวนในบริเวณพื้นที่หมู่ 1 สืบเนื่องมาจากการโยกย้ายของเกษตรกรมาจากอำเภอสามพรานที่ทำอาชีพสวนผลไม้มาก่อน พื้นที่บริเวณนี้ที่เป็นที่ทำนามาแต่ก่อนจึงกลายมาเป็นสวนผลไม้แบบอำเภอสามพราน และเกษตรกรพยายามหลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีแต่ใช้ภูมิปัญญาแบบเก่าในการป้องกันศัตรูพืชคือวิธีการปลูกพืชหมุนเวียน(บุญเลิศ เศรษฐอำนาจ, สัมภาษณ์, สิงหาคม 2552)

การตัดถนนนำความสะดวกสบายมาให้กับคนในชุมชน ทำให้การคมนาคมทางน้ำลดความสำคัญลง คลองมหาสวัสดิ์แต่เดิมมีเรือพาย เรือยนต์ เรือหางยาว เรือโยงในการขนทราย ข้าวสาร บัว ขึ้นไปถึงนครปฐม ล่องลงไปถึงปากคลองตลาด (หลอม อยู่ไสว, เกษตรกรรับจ้าง, สัมภาษณ์, ตุลาคม 2552) ความรุ่งเรืองของการคมนาคมทางน้ำในคลองมหาสวัสดิ์เป็นที่นิยมโดยมีหลักฐานเห็นได้จากเมื่อ 30 - 40 ปีที่ผ่านมามีอาชีพต่อเรือ มีเรืออยู่ 2 ฟากคลองประมาณ 6-7 ไร่ เช่น อู่รุ่งโรจน์ อู่บุญส่ง อู่จิตอารีย์ อู่ด้อย อู่ตานิด อู่บุญรอด อู่ยิมๆ ต่อเรืออีแปะยาว 10 ศอกขายลำละ 800 บาท ต้นทุน 300 บาทโดยซื้อเรือไม้สักจากกำแพงเพชรล่องลงมาและนำมาประกอบใหม่ นอกจากนี้

ยังมีการต่อเรือเล็กสำหรับรับคนน้ำผักในร่องสวนผัก 5 (น้อย ภพสมัย, หงวน มั่นคงดี, บุญปลอด ภิรมย์ น้อย, เกษตรกรทำนาบัว, นาข้าว, รับจ้าง, 27 สิงหาคม 2553) และมีท่าเรืออยู่ริมคลองทวีวัฒนาใกล้กับ 4 แยก ระหว่างคลองมหาสวัสดิ์กับคลองทวีวัฒนาบริเวณหมู่ เป็นท่าเรือ 2 ตอนวิ่งไปลำพญาบรรทุกบัวเข้าไปขายที่ปากคลองตลาด วิ่งไปในคลองมหาสวัสดิ์แต่เลิกแล่นไปเมื่อประมาณ 10 ปีที่แล้วเพราะมีประตุน้ำมาขึ้นและประตูน้ำจะเปิดปิดเป็นเวลาทำให้ไม่สะดวกในการเดินทางประชาชนจึงเดินทางโดยทางรถแทน (น้อย ภพสมัย, อ้างแล้ว) ปัจจุบันมีเรือเหลืออยู่ 2 ลำไม่ได้ต่อเรือแล้วแต่ใช้เป็นอู่ที่ซ่อมเรือ

การเปลี่ยนแปลงด้านคลองโยงเริ่มเมื่อมีการตัดถนนเข้ามาในหมู่บ้านคือสายเทพนิมิต-ลานตากฟ้า นฐ 6035 เชื่อมกับถนนบางภาษี-ศาลายา นฐ 3004 เมื่อ พ.ศ. 2514 การตัดถนนผ่านที่แปลงยาวที่ลากจากคลองมหาสวัสดิ์มาจดคลองโยงในแนวนานกับคลองโยงทำให้พื้นที่เกษตรทำนาบริเวณหมู่ 2 บ้านคลองโยงถูกแบ่งออก (แผนที่ อบต.ศาลายา อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม) และพื้นที่บางส่วนมีการตัดแบ่งเพื่อขายให้กับคนต่างถิ่นนอกพื้นที่เป็นคนกรุงเทพฯ (นางสุชิน เต็กมณฑล, เกษตรกร ค้าขาย, สัมภาษณ์, 24 สิงหาคม 2553) แต่พื้นที่บางส่วนที่เคยเป็นที่มีโฉนดแต่รกร้างเพราะเจ้าของเป็นคนกรุงเทพฯและไม่ได้ใช้ทำประโยชน์ ได้ขายและจัดสรรในพื้นที่หมู่ 2 เกิดหมู่บ้านจัดสรร 3 โครงการ คือ หมู่บ้านกิตติชัย 5,6 และหมู่บ้านอาภากร 2 (ธีรวัฒน์ นิราศ โสภ, รองปลัด อบต.ศาลายา, สัมภาษณ์, 27 สิงหาคม 2553)

จากการตัดถนนเทพนิมิต-ลานตากฟ้าทำให้ชาวบ้านที่ปลูกบ้านอยู่ริมคลองโยงสร้างถนนในที่ดินของตนเองมาเชื่อมต่อกับถนนที่ตัดผ่านเพื่อใช้เป็นเส้นทางเข้า-ออกส่งผลให้การสัญจรทางคลองโยงที่ใช้เรือหางยาวเลิกกิจการไป (สำเนียง เขียวคำรพ, เกษตรกรทำนา, สัมภาษณ์, สิงหาคม 2553) ประกอบกับการแพร่กระจายของผักตบชวาทำให้เรือพายของชาวบ้านสัญจรในคลองโยงไม่สะดวก

การเกิดขึ้นของหมู่บ้านและโรงงานส่งผลการใช้ประโยชน์จากลำน้ำลดลง ปัจจุบันคลองโยงเดินเรือไม่ได้เนื่องจากมีผักตบชวาแน่นลำคลองชาวบ้านที่มีอาชีพหาปลาเป็นรายได้เสริมลดลง(ประเสริฐ ดวงดอกสร้อย, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 2, อ้างในกิตติชัย งานชัยพิสิฐ)

การเปลี่ยนแปลงในเรื่องการถือครองที่ดินทำกิน กรรมสิทธิ์ที่ดิน

นโยบายการจัดสรรที่ดิน สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม

ในปี พ.ศ. 2492 มีนโยบายให้กระทรวงการคลังไปจัดขายที่ดินของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ที่มีอยู่จำนวนมากแต่ปล่อยทิ้งไว้เฉยๆ โดยมีได้ทำประโยชน์(รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรีครั้งที่ 10/2492 (29 สิงหาคม 2492), อ้างใน ศรีบุญ เทพสงเคราะห์ :

กระบวนการกำหนดนโยบายที่ดินในประเทศไทยระหว่าง พ.ศ. 2475 - 2500) จากนโยบายการจัดสรรที่ดินดังกล่าวแสดงให้เห็นว่ายังมีที่ดินที่ผู้ถือครองอยู่จำนวนมากแต่ไม่ได้ใช้ประโยชน์จากที่ดินนั้น

จอมพล ป. พิบูลสงครามพยายามเสนอกฎหมายจัดสรรที่ดินเพื่อควบคุมการถือครองที่ดินของบุคคลไม่เกิน 50 ไร่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกรรมสิทธิ์ที่ดินโดยการแบ่งขายเช่น กรณีของแปลงที่ 18 ของพระองค์เจ้ากนกวรรณเลขาเนื้อที่ 392 ไร่ 1 งาน 48 ตารางวาตกทอดมาหลายครั้งจนถึงปู่ของนายถาวร เทียมปฐม (วัฒนา เทียมปฐม, อ้างแล้ว) แปลงที่ 23 ของพระองค์เจ้าประภาศรเนื้อที่ 354 ไร่ 3 งาน 36 ตารางวามีการเปลี่ยนตกทอดกรรมสิทธิ์ตามทายาทและขายให้กับบิดาของนายทวี อยู่วงษ์ (ทวี ทองวงษ์, ข้าราชการบำนาญ กรมไปรษณีย์, สัมภาษณ์, 29 ตุลาคม 2552) รวมทั้งพื้นที่บางส่วนที่พันตรี หลวงพิทักษ์ภูเบนทร์ (แป้น ยงใจยุทธ) ได้รับตกทอดและดูแลที่ทรัพย์สินจนตกมาถึงลูกและหลาน ได้แก่พื้นที่เขตเทศบาลสาขลา หมู่ 5 พื้นที่ชุมชนคุนหลวงและตลาดใหม่สาขลาปัจจุบัน

จำนวนประชากรช่วง พ.ศ. 2490 - 2503 เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วคือร้อยละ 2.5 – 3.00 (พ.ศ. 2490 ประชากรไทยเท่ากับ 17.5 ล้านคน และเพิ่มขึ้นเป็น 26.3 ล้านคนในปี พ.ศ. 2503 (พจนันท์ อุทยานนท์ 2540 : 91) ทำให้มีการขยายของพื้นที่ปลูกข้าว มีการแสวงหาพื้นที่ที่รกร้างและเข้าจับจอง บ้างเข้าไปเช่าที่ดินต่อจากผู้สืบทอดมรดกจากการจับจองที่ดินในสมัยรัชกาลที่ 4

เกษตรกรที่มีที่ดินเดิมของตนเองและทำนาแปลงใหญ่เมื่อประชากรเพิ่มส่งผลให้ครอบครัวต้องแบ่งขายที่ดินเป็นผืนย่อย ๆ ให้แก่สมาชิกครอบครัวทำให้ขนาดการถือครองที่ดินลดลง พื้นที่ทำนาลดลงไม่เพียงพอที่จะเลี้ยงครอบครัวได้จึงต้องมีการเช่าที่ดินเพื่อทำนาเพิ่มหรือสมาชิกในครอบครัวบางคนขายพื้นที่ที่ได้รับแบ่งมรดกให้กับคนนอกพื้นที่และหันไปประกอบอาชีพอื่น (สำเนียง เขียวคำรพ, เกษตรกรหมู่ 2, สัมภาษณ์, สิงหาคม 2553)

ตัวอย่างเช่นกรณีของนางกุหลาบ น้อยวัดอยู่หมู่ 2 บ้านคลองโยง มีที่ดิน 15 ไร่ มีบุตร 12 คน แบ่งที่ให้กับลูกคนละ 1 ไร่ ในจำนวนนี้มี 4 คนที่ยังใช้ประโยชน์ในที่ดินเดิม ใช้พื้นที่ปลูกบ้านและไม่ล้มลูกยังประกอบอาชีพทำนาโดยเช่าที่ดินทำนาของคนในพื้นที่และที่คนนอกพื้นที่ที่ได้รับมรดกตกทอดมาแต่ไม่ได้ประกอบอาชีพทำนา (สืบ น้อยวัด, สัมภาษณ์, สิงหาคม 2553)

ในพื้นที่หมู่ 2 ตำบลคลองโยงมีเจ้าของที่ดินรายใหญ่แบ่งที่นาเป็นแปลง ๆ จัดสรรให้เช่าทำนาเกษตรกรที่มีอาชีพทำนาและมีพื้นที่เป็นกรรมสิทธิ์ของตนเองมีจำนวนน้อยแต่ส่วนใหญ่จะเช่าพื้นที่ทำนาเป็นลักษณะการเช่าปีต่อปี (บุญธรรม แก่นละออง, สมาชิก อบต.สาขลา, เกษตรกรทำนา, สัมภาษณ์, 24 สิงหาคม 2553) มีทั้งจ่ายเป็นเงินไร่ละ 800 บาทต่อปีและเสียค่าเช่านาเป็น

ข้าวเปลือกไร่ละ 10 ถังต่อปี (มนัส จันทรเชื้อแถว, เกษตรกรทำนา และสำเนียง เขียวคำรพ, สัมภาษณ์, 24 สิงหาคม 2553)

การแบ่งที่มรดกที่เป็นที่นาให้กับลูกมักจะเกิดผลกระทบที่ตามมาเช่นที่ของนายแหง อยู่วงษ์ซื้อที่ต่อจากลุงเงิน สุขสมัย 100 ไร่และได้แบ่งที่ดินนี้ให้แก่ลูก 4 คนนางวัฒนา ทองกั้ง นาง สมใจ นายถวิล อยู่วงษ์และนายทวี อยู่วงษ์ ผู้ที่ได้มรดก 3 คน ขายที่ดินให้กับผู้ที่ซื้อที่ดินเพื่อทำ สนามกอล์ฟ เดอะรอยัลเจมส์ เหลือที่ของนายทวีอยู่เพียง 25 ไร่ที่ยังใช้พื้นที่ทำเกษตรกรรม(ทวี อยู่ วงษ์,อ้างแล้ว)

การประสบกับปัญหาที่นาลดลงเพราะมีลูกมากและพี่น้องร่วมกันทำนาในที่ดินแปลง ใหญ่เช่นในหมู่ 5 เมื่อที่ดินถูกเวนคืนไปทำสถานที่ราชการเงินที่ได้นำมาแบ่งกันในหมู่พี่น้องพื้นที่ นานที่เหลือไม่สามารถนำมาแบ่งแจกจ่ายได้ครบมีแบ่งพื้นที่ขายให้กับคนต่างถิ่นทำเป็นโรงงาน โดย จะเป็นพื้นที่ที่ติดถนนตัดใหม่ที่ทำมาสร้างที่อยู่อาศัย และอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ชุมชน เช่น พื้นที่ส่วน หนึ่งของชุมชนคุณหลวงในพื้นที่เพียง 900 ตารางวาแบ่งพื้นที่เป็นแปลงๆและสร้างบ้านอยู่รวมกัน 23 ครอบครัวจำนวนสมาชิกประมาณ 100 คน(น้อย ภพสมัย, เกษตรกรหมู่ 5, สัมภาษณ์, อ้างแล้ว) และพื้นที่ทำกินไม่เพียงพอเกษตรจึงเปลี่ยนไปทำอาชีพรับจ้างและทำงานเป็นลูกจ้างในมหาวิทยาลัย หรือทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม บ้างก็เปลี่ยนมาประกอบอาชีพค้าขายเล็กๆ น้อยๆ

ในช่วงที่มีการหลั่งไหลเข้ามาของแรงงานต่างด้าวมาแย่งอาชีพบางอย่างตลอดทศวรรษ ที่ผ่านมามีการปรับตัวของคนในชุมชนต่างๆ เพื่อค้นหาอาชีพและเพิ่มรายได้ให้เพียงพอ สำหรับครอบครัว การแบ่งบ้านซอยเป็นห้องเพื่อแบ่งเช่าจึงเกิดขึ้นจำนวนมากโดยมีแรงงานชาว เวียดนาม ลาว เขมรเข้ามาในพื้นที่หมู่ 5 เขตเทศบาลมากขึ้น เช่นในชุมชนคุณหลวงกลุ่มริมคลองมี แรงงานต่างด้าวเช่าห้องอยู่ประมาณ 50 คนทำให้เกิดปัญหาตามมาคือการลักขโมย (บุญปลอด ภิรมย์ น้อย, ลูกจ้างประจำ, สัมภาษณ์, สิงหาคม 2553)

กรณีตัวอย่างปัญหาเกี่ยวกับการถือครองที่ดินเนื่องจากเกษตรกรต้องการพื้นที่ทำนา เกิดขึ้นในหมู่ 1 บ้านสุวรรณ และหมู่ 2 บ้านคลองโยงเมื่อมีการรุกพื้นที่ประมาณ 380 ไร่ของวัดราช ประดิษฐ์สถิตมหาสีมารามจนนำไปสู่การทำกินอย่างถาวรของราษฎร 10 ราย โดยเกษตรกรได้รับ มอบที่ดินแต่ยังมีกรณีฟ้องร้องขัดแย้งกันกับเจ้าของกรรมสิทธิ์เดิมอยู่ (ไม่ระบุชื่อ, สัมภาษณ์, สิงหาคม 2553)

ในพื้นที่ของหมู่ 5 บ้านศาลายา เขตเทศบาลศาลายา บริเวณตลาดใน (ตลาดเก่า) เป็น พื้นที่ทรัพย์สิน ประชาชนที่อาศัยอยู่ 87 หลังคาเรือนมีการทำสัญญาเช่ารายปี เสียค่าเช่าให้ทรัพย์สิน เป็นรายเดือน การเปลี่ยนแปลงกรรมสิทธิ์เล็กน้อยในรูปแบบของการ “เปลี่ยนชื่อขายสิทธิ์” เช่นป่า สวรรค์ คล้ายคลึง เช่าสิทธิ์ต่อจากหมอผ่อง กรณีที่เช่ามานานจะเสียค่าเช่าถูก 38 ตารางวาเดือนละ 75

บาท ป่าพุง เอี่ยมลือนาม เข้าที่ทรัพย์สินในตลาดมาประมาณ 35 ปี เข้าพื้นที่ 16 ตารางวาเดิมเดือนละ 12 บาท ปัจจุบันเดือนละ 30 บาท มีการซื้อสิทธิ์ต่อจากนางเปลื้อง ศรีโสภากรณีนที่มีการเปลี่ยนสิทธิ์จากพ่อมาให้ลูกกรณีนายวัฒน์ แดงสอน เปลี่ยนสิทธิ์มาให้ลูก นางสาววันเพ็ญ แดงสอนและนางวันทนา สง่าอารีกุลเมื่อพ.ศ. 2538 ผู้รับสิทธิ์ใหม่เสียค่าเช่าเดือนละ 480 บาท (สวรรค คัลยาคลึง , พุง เอี่ยมลือนาม, วันทนา สง่าอารีกุล, คำชาย, สัมภาษณ์, สิงหาคม 2553)

การเพิ่มของประชากรจากการขยายตัวเป็นชุมชนเมือง

การพัฒนากรุงเทพมหานครและปริมณฑล จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4-8 กรุงเทพมหานครกระจายความเป็นเมืองสู่ชนบทอันเนื่องมาจากการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วและแออัด ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมดังกล่าวจึงให้มีการขยายตัวของเมืองเข้าไปในเขตพื้นที่เกษตรในลักษณะการกระจายและการเชื่อมโยงระบบคมนาคมเพื่อสามารถเดินทางเข้าถึงส่วนกลางของกรุงเทพมหานครได้ สอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีการพัฒนาของเมืองจากศูนย์กลาง (Concentric Zone Theory)(วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, 2551) ว่าการพัฒนาเมืองมี 5 ลำดับ เริ่มพัฒนาจากศูนย์กลางแล้วแผ่ขยายไปโดยรอบซ้อนเป็นวงแหวนแบ่งออกเป็น 5 ย่าน ชั้นในสุดเป็นย่านใจกลางธุรกิจ วงที่ 2 ย่านกำลังพัฒนาเป็นย่านธุรกิจ วงที่ 3 พื้นที่กิ่งธุรกิจที่ป็นอยู่กับที่อยู่อาศัยของชนชั้นกลางซึ่งพยายามหนีจากย่านธุรกิจที่แออัด วงที่ 4 ย่านที่อยู่อาศัยของผู้ที่มีฐานะดี และวงรอบนอกสุดย่านแถบชานเมือง เป็นที่อยู่อาศัยของผู้คนทั่วไปที่ทำงานที่ต้องเดินทางเข้ามาทำงานหรือประกอบธุรกิจ ในเมืองโดยพึ่งระบบขนส่งมวลชน และรถส่วนตัว

การขยายตัวของชุมชนเมืองตำบลศาลายาเกิดจากมีพื้นที่ใกล้เคียงกับกรุงเทพมหานครจึงเกิดการขยายตัวของเมืองประกอบกับมีความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ การคมนาคมสะดวกจึงมีคนอพยพมาตั้งถิ่นฐานเพิ่มขึ้นตามทะเบียนราษฎรและประชากรแฝงไม่มีชื่อในทะเบียนราษฎร มีทั้งชาวต่างดาว ที่เข้ามาอยู่ตามบ้านเช่าเป็นจำนวนมากในช่วงระยะ 5 ที่ผ่านมา

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนประชากรจากทะเบียนบ้าน ท้องถิ่นเทศบาลตำบลศาลายา พ.ศ. 2549

ตำบล/หมู่บ้าน	ชาย	หญิง	รวม
ตำบล ศาลายา	4,921	4,659	9,578
หมู่ 3	635	562	1,197
หมู่ 4	196	196	392
หมู่ 5	3,075	2,815	5,890
หมู่ 6	1,013	1,077	2,090

ตารางที่ 2 แสดงจำนวนประชากรจากทะเบียนบ้าน ท้องถิ่นเทศบาลตำบลศาลาया พ.ศ. 2550

ตำบล/หมู่บ้าน	ชาย	หญิง	รวม
ตำบล ศาลาया	4,708	4,748	9,456
หมู่ 3	623	556	1,179
หมู่ 4	201	197	398
ตำบล/หมู่บ้าน	ชาย	หญิง	รวม
หมู่ 5	2,825	2,894	5,719
หมู่ 6	1,033	1,091	2,124

ตารางที่ 3 แสดงจำนวนประชากรจากทะเบียนบ้าน ท้องถิ่นเทศบาลตำบลศาลาया พ.ศ. 2551

ตำบล/หมู่บ้าน	ชาย	หญิง	รวม
ตำบล ศาลาया	5,102	6,140	11,242
หมู่ 3	645	580	1,225
หมู่ 4	203	195	398
หมู่ 5	3,203	4,272	7,475
หมู่ 6	1,034	1,082	2,116

ตารางที่ 4 แสดงจำนวนประชากรจากทะเบียนบ้าน ท้องถิ่นเทศบาลตำบลศาลาया พ.ศ. 2552

ตำบล/หมู่บ้าน	ชาย	หญิง	รวม
ตำบล ศาลาया	5,312	6,802	12,114
หมู่ 3	659	599	1,258
หมู่ 4	213	201	414
หมู่ 5	3,361	4,898	8,259
หมู่ 6	1,064	1,090	2,154

ตารางที่ 5 แสดงจำนวนประชากรจากทะเบียนบ้าน ท้องถิ่นเทศบาลตำบลศาลายา พ.ศ. 2553
(มกราคม – สิงหาคม)

ตำบล/หมู่บ้าน	ชาย	หญิง	รวม
ตำบล ศาลายา	5,328	7,107	12,435
หมู่ 3	651	614	1,265
หมู่ 4	218	205	423
หมู่ 5	3,366	5,165	8,531
หมู่ 6	1,072	1,103	2,175

ตารางที่ 6 แสดงจำนวนประชากรจากทะเบียนบ้าน เขต อบต.ศาลายา พ.ศ. 2549

ตำบล/หมู่บ้าน	ชาย	หญิง	รวม
ตำบล ศาลายา	3,154	3,505	6,659
หมู่ 1	841	981	1,822
หมู่ 2	630	686	1,316
หมู่ 3	174	189	363
หมู่ 4	48	32	80
หมู่ 5	1,424	1,579	3,003

ตารางที่ 7 แสดงจำนวนประชากรจากทะเบียนบ้าน เขต อบต.ศาลายา พ.ศ. 2550

ตำบล/หมู่บ้าน	ชาย	หญิง	รวม
ตำบล ศาลายา	3,282	3,715	6,997
หมู่ 1	842	984	1,826
หมู่ 2	692	768	1,460
หมู่ 3	183	207	390
หมู่ 4	31	25	56
หมู่ 5	1,479	1,683	3,162

ตารางที่ 8 แสดงจำนวนประชากรจากทะเบียนบ้าน เขต อบต.ศาลายา พ.ศ. 2551

ตำบล/หมู่บ้าน	ชาย	หญิง	รวม
ตำบล ศาลายา	3,372	3,885	7,257
หมู่ 1	839	999	1,838
หมู่ 2	748	819	1,567
หมู่ 3	198	227	425
หมู่ 4	31	25	56
หมู่ 5	1,501	1,761	3,262

ตารางที่ 9 แสดงจำนวนประชากรจากทะเบียนบ้าน เขต อบต.ศาลายา พ.ศ. 2552

ตำบล/หมู่บ้าน	ชาย	หญิง	รวม
ตำบล ศาลายา	3,497	4,068	7,565
หมู่ 1	849	1,034	1,883
หมู่ 2	845	928	1,773
หมู่ 3	208	235	443
หมู่ 4	32	25	57
หมู่ 5	1,522	1,802	3,324

ตารางที่ 10 แสดงจำนวนประชากรจากทะเบียนบ้าน เขต อบต. ศาลายา พ.ศ. 2553

(มกราคม – สิงหาคม)

ตำบล/หมู่บ้าน	ชาย	หญิง	รวม
ตำบล ศาลายา	3,631	4,196	7,827
หมู่ 1	861	1,047	1,908
หมู่ 2	940	1,015	1,955
หมู่ 3	222	253	475
หมู่ 4	34	28	62
หมู่ 5	1,530	1,812	3,342

หมายเหตุ หมู่ 6 ไม่ได้อยู่ในพื้นที่ อบต.ศาลายา

ที่มา : ทะเบียนราษฎร อำเภอพุทธมณฑล

เขตเทศบาลสาขลา ปี พ.ศ.2550 – 2553 ด้านการขยายตัวของที่อยู่อาศัย มีหอพักขนาด 40 ห้องขึ้นไป 40 – 50 ราย หมู่บ้านจัดสรร 2 แห่ง คือสาขลาวิลเลจ และหมู่บ้านสหพร โรงงานอุตสาหกรรม 3 โรง (สุชาณี แก้ววรรณฤทธิ์, พัฒนารายได้เทศบาลตำบลสาขลา, สิงหาคม 2553)

ในพื้นที่ของ อบต.สาขลา มีโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่อยู่ 13 แห่ง ในเขตเทศบาล หมู่ 3 ฟังคลองมหาสวัสดิ์ด้านใต้มีหมู่บ้านจัดสรรเกิดขึ้น เช่นหมู่บ้านพิษณุธารา

พื้นที่ริมคลองโยงส่วนที่มีการเปลี่ยนแปลงกรรมสิทธิ์ที่ดินน้อยคือ ในพื้นที่หมู่ 5 ทางทิศเหนือเป็นของโรงสีข้าว มิตรไพบูลย์

ความพยายามในการแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงกรรมสิทธิ์ในที่ดิน

การก่อตั้งองค์การบริหารส่วนตำบลสาขลา ใน พ.ศ. 2538 ตามพระราชบัญญัติพุทธศักราช 2537 กำหนดหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลไว้ดังนี้

มาตรา ๖๖ องค์การบริหารส่วนตำบลมีอำนาจหน้าที่ในการพัฒนาตำบลทั้งในด้านเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรม

มาตรา ๖๗ ภายใต้บังคับแห่งกฎหมาย องค์การบริหารส่วนตำบล มีหน้าที่ต้องทำในเขตองค์การบริหารส่วนตำบล ดังต่อไปนี้ ในข้อที่ 7,8

* (๗) คุ้มครอง ดูแล และบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

* (๘) บำรุงรักษาศิลปะจารีตประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น

(อนุ (๘) (๘) ของมาตรา ๖๗ แก้ไข โดยพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๔๒)

มาตรา ๖๘ ภายใต้บังคับแห่งกฎหมาย องค์การบริหารส่วนตำบลอาจจัดทำกิจการในเขตองค์การบริหารส่วนตำบล ดังต่อไปนี้

(๕) ให้มีและส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรและกิจการสหกรณ์

(๖) ส่งเสริมให้มีอุตสาหกรรมในครอบครัว

(๗) บำรุงและส่งเสริมการประกอบอาชีพของราษฎร

(๑๒) การท่องเที่ยว

(๑๓) การผังเมือง

(อนุ (๑๒) (๑๓) ของมาตรา ๖๘ แก้ไข โดยพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๔๒)

ประกอบกับจังหวัดนครปฐมมีโครงการพัฒนาคลอง จังหวัดนครปฐมในปี พ.ศ. 2543 เพื่อประชาสัมพันธ์ในการปลูกสำนึกประชาชนในการอนุรักษ์ แม่น้ำคูคลอง องค์การบริหาร

ส่วนตำบลดำเนินการเป็นแผนระยะยาว (พ.ศ. 2543 – 2547) (จินตนา พงศ์ถิ่นของงาม, 2543 : 39) จากนโยบายดังกล่าว จึงเกิดการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรทางน้ำในคลองมหาสวัสดิ์และคลองโยง เป็นการพัฒนาเศรษฐกิจในชุมชน พร้อมกับการอนุรักษ์คูคลอง ดังนี้

1. ความร่วมมือกับผู้นำท้องถิ่น เกษตรกร การจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ในคลองมหาสวัสดิ์และคลองโยงในการท่องเที่ยวทางเรือ เริ่มจากวัดสุวรรณภูมิ 1 ล่องเรือไปชมสวนกล้วยไม้ของหมู่ 3 ตำบลศาลาตา ชมสวนผลไม้ใช้เกษตรแบบดั้งเดิมที่หมู่ 1 ล่องเรือไปนาบัวของหมู่ 3 มหาสวัสดิ์ คูผลิตภัณฑ์สินค้ากลุ่มแม่บ้าน หมู่ 3 มหาสวัสดิ์ (มนูญ นาราสดไส, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 1 สัมภาษณ์, สิงหาคม 2553) การจัดการท่องเที่ยวทางน้ำเป็นความร่วมมือระหว่าง อบต.ศาลาตา เกษตรกร และอำเภอพุทธมณฑล ในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวซึ่งทำรายได้เสริมเพิ่มขึ้นให้เกษตรกรและเป็นการประชาสัมพันธ์ท้องถิ่นแสดงถึงความพยายามที่จะอนุรักษ์ลำน้ำโดยใช้นโยบายของรัฐ

2. การรวมตัวกันของกลุ่มแม่บ้านเพื่อสร้างอาชีพเสริมในตำบลศาลาตาซึ่งมีแกนนำมาจากสมาชิก อบต. ดังนี้

ตารางที่ 11 การรวมกลุ่มแม่บ้านตำบลศาลาตา

หมู่ที่	รูปแบบผลิตภัณฑ์	หัวหน้า	เริ่ม	จำนวนสมาชิก
1	- กล้วยหอมทอด 5 รส - ถั่วกรอบแก้ว - ดอกไม้ประดิษฐ์จากใยบัว ดอกไม้จันทร์ - ชาตะไคร้ - จักรสาน ผักตบชวา*	นางสมใจ นาราสดไส	2548 2553 2543	22 คน 5-6 คน 7-8 คน 30 คน
3	ตัดเย็บกระเป๋าผ้า	นางบุญมา สุวรรณวงศ์	2550	12 คน ปัจจุบัน 20 คน
4	ปลูกไม้มงคลในกระถาง ถักยางรัดผม	นางวิลาวัลย์ สิ้นล้อมทรัพย์	2550	15 คน

*เลิกกิจการเนื่องจากหาตลาดส่งไม่ได้ (ข้อมูลจากพัฒนาชุมชน อบต.ศาลาตา)

บทสรุป

การขยายตัวเป็นชุมชนเมืองเกิดขึ้นเนื่องมาจากตำบลสาขลาอยู่ไม่ไกลจากกรุงเทพฯ พื้นที่ที่มีการทำการเกษตรมีแหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์จึงเกิดการอพยพของประชากรในกรุงเทพฯ มาซื้อพื้นที่เป็นที่อยู่อาศัยและทำการเกษตร

การตัดถนนสายปิ่นเกล้า – นครชัยศรี พุทธมณฑลสาย 4 และถนนลอยฟ้าพระบรมราชชนนี ทำให้การคมนาคมระหว่างกรุงเทพฯ กับสาขลาสะดวกขึ้น มีการลงทุนทำบ้านจัดสรรในตำบลสาขลาหลายแห่ง ผู้ที่ซื้อบ้านพักอาศัยในบริเวณนี้สามารถเดินทางไปกลับเพื่อเข้าไปทำงานในกรุงเทพฯ ได้อย่างสะดวก

การขยายตัวของโรงงานขนาดเล็ก และร้านอาหารเพิ่มมากขึ้น ทำให้ประชากรจากจังหวัดอื่นและแรงงานต่างด้าวที่ใช้แรงงาน รวมทั้งเป็นลูกจ้างในร้านค้าต่างๆ เพิ่มมากขึ้น จึงมีการสร้างที่พัก แบ่งบ้านทำห้องเช่าในบริเวณใกล้เคียงเป็นที่อยู่และเดินทางไปทำงานยังอำเภอหรือจังหวัดใกล้เคียง

การเข้ามาตั้งหน่วยงานราชการจำนวนมากในบริเวณนี้ทำให้ผู้ที่ทำงานกับหน่วยงานเหล่านี้ต้องการที่พักอาศัยในบริเวณใกล้เคียงกับที่ทำงาน ต้องการตลาดสำหรับจับจ่ายใช้สอยซื้อสินค้า ต้องการโรงเรียนและสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ สำหรับครอบครัวทำให้หมู่บ้านจัดสรร อาคารพาณิชย์ และธนาคาร ร้านอาหารและธุรกิจต่าง ๆ ตามมาและพัฒนาเปลี่ยนเป็นชุมชนเมืองที่หนาแน่นอย่างรวดเร็ว

ผลกระทบที่เกิดจากการขยายตัวของชุมชน

เกิดการขายที่ดินของเกษตรกรเพื่อสร้างโรงงานอุตสาหกรรม สนามกอล์ฟ หมู่บ้านจัดสรร เนื่องมาจากที่ดินของเกษตรกรถูกแบ่งเป็นผืนเล็กๆ ให้กับลูก ทำให้การทำนาในที่ดินให้ผลผลิตไม่เพียงพอ เกษตรกรจึงขายที่นาและเปลี่ยนอาชีพเป็นอาชีพรับจ้าง และค้าขายเล็กๆ น้อยๆ

เจ้าของที่ดินทำเกษตรกรรมหากยังคงใช้ที่ดินทำการเกษตรจะมีค่าเสียโอกาสสูงมากเทียบกับการเปลี่ยนรูปแบบการใช้ที่ดินไปทำที่พักอาศัยหรือพาณิชยกรรม นอกจากนี้ราคาที่ดินที่สูงขึ้นอย่างรวดเร็วทำให้เจ้าของที่ดินจำนวนมากได้รับแรงจูงใจให้ขายที่ดิน ให้กับผู้ที่ทำกิจการดังกล่าว

ผลผลิตภาคเกษตรแม้จะมีราคาสูงขึ้น และมีตลาดสำหรับการกระจายสินค้าได้ดีขึ้นแต่ราคาพืชผลยังมีความผันผวนสูงมากทำให้ความเสี่ยงสูงขึ้น ประสิทธิภาพขาดทุนและรายได้ตกต่ำบ่อยครั้ง อีกความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมยังทำให้การทำเกษตรกรรมมีความยากขึ้น ต้นทุนสูงขึ้นผูกพันกับบริเวณพื้นที่ทำกินที่ลดลงจากการแบ่งซอยเมื่อมีการรับมรดกตกทอด หรือพื้นที่ทำ

กินที่ถูกเวนคืนหรือเรียกคืนจากเจ้าของกรรมสิทธิ์ทำให้ผู้คนในท้องถิ่นจำนวนมากไม่สามารถคงอาชีพทำการเกษตรต่อไปได้

ในที่นาขนาดกลางเกษตรกร ต้องลงทุนเพิ่มขึ้นเป็นค่าปุ๋ย สารเคมี (การเกษตรแบบเข้มข้น) เพื่อเร่งการเพิ่มของผลผลิต ทำให้เกิดปัญหาที่ตามมาคือ ดินทุนเพิ่ม มีการระบายน้ำลงสู่ลำคลองมหาสวัสดิ์จากการเกษตรและอุตสาหกรรมคุณภาพน้ำต่ำลงมากจนถึงกับไม่สามารถใช้ได้ ประกอบกับการแพร่กระจายของผักตบชวา ส่งผลกระทบต่อการอุปโภคบริโภคน้ำในลำคลอง

ในด้านการถือครองและเปลี่ยนกรรมสิทธิ์ที่ดินในพื้นที่บริเวณริมคลองมหาสวัสดิ์ หมู่ 1 ในส่วนความรับผิดชอบของ อบต. มีการเปลี่ยนแปลงน้อย เนื้อที่ไม่เปลี่ยนแปลงกรรมสิทธิ์เป็นของคหบดีที่มีฐานะมั่นคง มีที่นาให้เกษตรกรเช่า และเป็นพื้นที่ดีริมคลอง การทำถนนคอนกรีต ยังไม่เสร็จสมบูรณ์ บริเวณที่มีการเปลี่ยนแปลงกรรมสิทธิ์ในที่ดินมากเป็นพื้นที่ที่อยู่ในเขตเทศบาลตำบลสาขลา มีถนนเข้าถึงสะดวกได้แก่ พื้นที่ริมคลองมหาสวัสดิ์ สังเกตได้จาก บ้านหนองแกล หมู่ 3 บ้านตาพิน หมู่ 4 บ้านสาขลา หมู่ 5 โดยเฉพาะพื้นที่ฝั่งใต้ของคลองมหาสวัสดิ์ซึ่งถนนสาขลา – นครชัยศรีตัดผ่าน และย่านชุมชนที่เป็นสถานีรถไฟสาขลา เกิดตลาดใหม่ของตระกูลงิ้วฤทธิ์

ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวสอดคล้องกันระหว่างสภาพการถือครองที่ดิน สภาพเศรษฐกิจ ส่งผลมายังสภาพสังคมในท้องถิ่น ปัจจุบันชาวบ้านที่อาศัยอยู่ริมคลองมหาสวัสดิ์ ใช้ประโยชน์ในทางสัญจรทางน้ำน้อย แต่จะได้ประโยชน์จากสภาพธรรมชาติ สุขภาพจิต มีความพยายามของคนท้องถิ่นที่จะอนุรักษ์คูคลองลำน้ำสะท้อนได้จาก การจัดงานรำลึก 150 ปี ในการขุดคลองมหาสวัสดิ์และการส่งเสริมการรวมกลุ่มเพื่อสร้างรายได้เสริมของ อบต. เป็นจุดขายอย่างหนึ่ง

การถือครองที่ดินในแถบริมคลองโยงบริเวณหมู่ 2 และหมู่ 5 มีการเปลี่ยนแปลงมาก เนื่องจากการตัดถนนเทพนิมิต-ลานตากฟ้า และถนนบางภาษี-สาขลา ทำให้เกิดหมู่บ้านจัดสรรถึง 5 โครงการ ประกอบกับการแบ่งที่เพื่อให้กับลูกหลาน ที่ดินถูกตัดแบ่งเป็นแปลงเล็กลงจนถึงขนาดที่ไม่พอเลี้ยงครอบครัวได้ จากการทำเกษตรกรรมในพื้นที่นั้น ส่งผลให้มีการเปลี่ยนอาชีพใหม่ จากเกษตรกรไปทำงานโรงงานอุตสาหกรรม รับจ้าง ค้าขาย

มอริส ยีทส์(Maurice Yeates)และแบร์รี การ์เนอร์(Barry Garner)(1976:23) ชี้ให้เห็นว่าการเกิดขึ้นของชุมชนเมืองเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจที่สลับซับซ้อน ซึ่งชุมชนแบบชนบทเปลี่ยนกลายเป็นเมืองใหม่ที่มีลักษณะทางกายภาพเปลี่ยนแปลงไปจากสภาพเดิมทั้งทางด้านสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม การเกิดขึ้นของชุมชนเป็นลักษณะร่วมกันของประชาชาติที่มีความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีในโลกปัจจุบัน

จะเห็นได้ว่าความเปลี่ยนแปลงยังคงดำเนินต่อไป ตราบเท่าที่ความเจริญด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะเมืองและการเพิ่มขึ้นของประชากร แน่แน่นอนว่าผลกระทบของความเปลี่ยนแปลงนั้นมีทั้งด้านบวกและลบมีทั้งผู้ได้ประโยชน์และเสียประโยชน์เช่นกันทิศทางการพัฒนาข้างหน้าจะเดินไปอย่างไรย่อมสามารถกำหนดและควบคุมได้หากมีความตระหนักและร่วมกันของผู้คนในชุมชนทั้งหมดและการวางแผนการพัฒนาอย่างสมดุลและเหมาะสมของภาคส่วนที่สามารถกำหนดทิศทางและนโยบายได้ทั้งนี้โดยการมีส่วนร่วมและตระหนักร่วมกันของคนในชุมชน และเช่นกันความเสี่ยงที่ทรุมก็เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ง่ายและไม่สามารถควบคุมได้เช่นกันหากปล่อยให้มีการขยายและเติบโตโดยไร้ทิศทางและปราศจากการตระหนักรู้ความเป็นมาเป็นไปตามเหตุและปัจจัยต่าง ๆตามที่ศึกษามาข้างต้นและที่สำคัญคือการขาดเป้าหมายและทิศทางการวางแผนและพัฒนาที่ชัดเจนในอนาคต

บรรณานุกรม

- กิตติชัย งามชัยพิสิฐ.2546. สภาพชีวิตที่ต้องปรับเปลี่ยนอาชีพของเกษตรกร กรณีศึกษาชุมชนชาวนาบ้านคลองโยง จังหวัดนครปฐม. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- คำรบลัทธิ สุรัสวดี.2543. การศึกษาและการวิจัยเพื่อชี้นำและกำหนดกรอบนโยบายการพัฒนาเมือง “กรุงเทพมหานครและปริมณฑล”กับการแก้ปัญหาจราจร. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จินตนา พงศ์ถิ่นทองงาม.2543. การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม เรื่องการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศคลองมหาสวัสดิ์และคลองโยง สำหรับสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ธีระ แก้วประจันตร์. 2534.สภาพเศรษฐกิจมณฑลนครชัยศรี พ.ศ. 2438 - 2475. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. เอกสารอัดสำเนา.
- นุกูล ชมภูนิช.2537.วัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำนครชัยศรี.นครปฐม.สำนักพิมพ์ศิลปวัฒนธรรมสถาบันราชภัฏนครปฐม.
- พอพันธ์ อยู่ยานนท์. เศรษฐกิจไทยก่อนมีแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1, วารสารสุโขทัยธรรมมาธิราช 10 (พฤษภาคม – สิงหาคม 2540) : 97.
- วัฒนา เทียมปฐม. 2545. หนังสืออนุสรณ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพนายถาวร เทียมปฐม.
- วิรัช วิรัชนิการวรรณ.2551. การพัฒนาเมืองและชนบทประยุกต์. กรุงเทพฯ : โฟร์เพช.
- ศรัญญู เทพสงเคราะห์. 2553. กระบวนการกำหนดนโยบายที่ดินในประเทศไทย ระหว่าง พ.ศ. 2475 - 2500. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ศศิกาญจน์ จินตวรรณ. 2541. บทบาทองค์การบริหารส่วนตำบลในเขตชนเมือง กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบลคลองโยง อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ สาขาพัฒนาชนบทศึกษา. มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สุนทรภู์. (ม.ป.ป.). นิราศพระประม-พระโชน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ.

เสาวภา พรศิริพงษ์ และคณะ. 2548. วิถีมชนลุ่มน้ำนครชัยศรี. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : บริษัท
เอการพิมพ์ไท จำกัด.

อภิสิทธิ์ เกษมผลกุล. 2552. เล่าขานตำนานศาลา. พิมพ์ครั้งที่ 2. นครปฐม : สาขาวิชาภาษาไทย
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.

อารยะ ปรีชาเมตตา. 2548. ทฤษฎีการขยายตัวของเศรษฐกิจชุมชนเมือง. กรุงเทพฯ :
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

เอี่ยม ทองดีและคณะ. 2539. พัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนในอำเภอพุทธมณฑล
จังหวัดนครปฐม. เอกสาร โรเนียวในการสัมมนางานครบรอบวันสถาปนา
มหาวิทยาลัยมหิดล 2542.

เอี่ยม ทองดีและคณะ. 2541. รายงานการวิจัยพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนในอำเภอพุทธ
มณฑล จังหวัดนครปฐม. เอกสารอัดสำเนา.

เอี่ยม ทองดีและคณะ. 2542. รายงานการวิจัยโครงสร้างองค์ความรู้ท้องถิ่นพุทธมณฑล เรื่องพลัง
ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นต่อการพัฒนาชุมชน อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม.
เอกสารอัดสำเนา.

Yeates, Maurice and Garner, Barry. 1976. The North American City. 2Ed. New York : Harper
Row, Publishers.

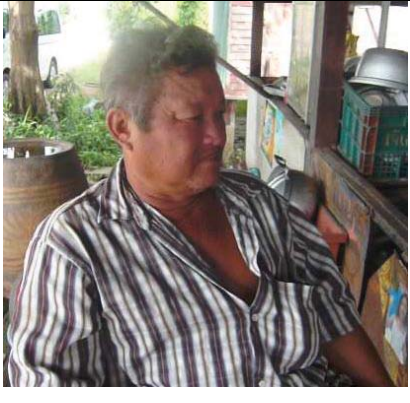
สัมภาษณ์ หมู่ 5, 4, 3, 1

หมู่ 5	คุณเจริญ วัฒนาวัดน์	อายุ 68 ปี	สัมภาษณ์ สิงหาคม 2553
หมู่ 5	นายแพทย์วัฒนา เทียมปฐม		สัมภาษณ์ 25 มิถุนายน 2552
หมู่ 4	คุณชะลอ เจริญพร	อายุ 70 ปี	สัมภาษณ์ 28 สิงหาคม 2552
หมู่ 3	คุณลำไย แสงสินทรัพย์	อายุ 81 ปี	สัมภาษณ์ 28 สิงหาคม 2552
	คุณศิริพงษ์ มุลทองน้อย		สัมภาษณ์ 29 ตุลาคม 2552
หมู่ 3	คุณทวี อยู่วงษ์	อายุ 62 ปี	สัมภาษณ์ 29 ตุลาคม 2552
หมู่ 3	คุณวัฒนา ทองกั้ง		สัมภาษณ์ 29 ตุลาคม 2552
หมู่ 1	คุณเดิม สีสดใจ	อายุ 86 ปี	สัมภาษณ์ 22 พฤศจิกายน 2552
หมู่ 3	คุณจรัส ปานสมรักษ์		สัมภาษณ์ 22 พฤศจิกายน 2552
หมู่ 1	คุณหอม นราศดใส	อายุ 77 ปี	สัมภาษณ์ 22 พฤศจิกายน 2552
หมู่ 1	คุณบุญเลิศ เศรษฐอำนาจ	อายุ 81 ปี	สัมภาษณ์ 29 ตุลาคม 2552
หมู่ 1	คุณวรากร ศรีเกตุนิม	อายุ 23 ปี	สัมภาษณ์ 22 พฤศจิกายน 2552

หมู่ 4	คุณ หลอม อยู่ไสว	อายุ 86 ปี	สัมภาษณ์ 22 พฤศจิกายน 2552
หมู่ 3	คุณสมัย เดชกล้าหาญ	อายุ 73 ปี	สัมภาษณ์ 22 พฤศจิกายน 2552
หมู่ 1	คุณสิน แก้วพฤษ์	อายุ 59 ปี	สัมภาษณ์ 22 พฤศจิกายน 2552
หมู่ 3	ทองคำ พร้อมมงคล		สัมภาษณ์ 28 สิงหาคม 2552
หมู่ 5	นางพยุ่ง เอี่ยมเลื่อนาม	อายุ 70 ปี	สัมภาษณ์ สิงหาคม 2553
หมู่ 5	นายน้อย ภาพสมัย		สัมภาษณ์ 27 สิงหาคม 2553
หมู่ 5	นายหงวน มั่นคงดี		สัมภาษณ์ 27 สิงหาคม 2553
หมู่ 5	นายบุญปลอด ภิรมย์น้อย		สัมภาษณ์ 25 สิงหาคม 2553
หมู่ 2	คุณยายสำเนียง เป็ยคำรพ		สัมภาษณ์ 24 สิงหาคม 2553
หมู่ 2	นายมนัส จันทรเชื้อแถว		สัมภาษณ์ 24 สิงหาคม 2553
หมู่ 2	นางสุชิน เต็กมงคล		สัมภาษณ์ 24 สิงหาคม 2553
หมู่ 2	นายบุญธรรม แก่นละออง		สัมภาษณ์ 24 สิงหาคม 2553
หมู่ 2	นายสืบ น้อยวัด		สัมภาษณ์ 24 สิงหาคม 2553
หมู่ 2	นายพิม เต็กมงคล		สัมภาษณ์ 24 สิงหาคม 2553
หมู่ 1	นายมนูญ นาราสดไส		สัมภาษณ์ 26 สิงหาคม 2553
หมู่ 3	บุญมา สุวรรณวงศ์		สัมภาษณ์ 26 สิงหาคม 2553
หมู่ 1	นายปทุม สวัสดิ์น้ำ		สัมภาษณ์ 26 สิงหาคม 2553
หมู่ 5	นางวันทนา สง่าอารีย์กุล		สัมภาษณ์ 30 สิงหาคม 2553
หมู่ 4	วิลาวัลย์ สิ้นล้อมทรัพย์		สัมภาษณ์ 26 สิงหาคม 2553
หมู่ 5	นายเวียง สิ้นรื้อนาม		สัมภาษณ์ 27 สิงหาคม 2553
	นายธีรวัฒน์ นิราศโสภ		สัมภาษณ์ 27 สิงหาคม 2553
	นายเจตนา ผกาพวง		สัมภาษณ์ 20 สิงหาคม 2553
หมู่ 2	นายปรีชา เอมหลาด	อายุ 47 ปี	สัมภาษณ์ 30 สิงหาคม 2553
หมู่ 5	นางสวรรค์ คล้ายคลึงดี	อายุ 69 ปี	สัมภาษณ์ 30 สิงหาคม 2553

รูปภาพการสัมภาษณ์ประชาชนที่อาศัยอยู่บริเวณคลองมหาสวัสดิ์ ตำบลศาลายา
และบริเวณคลองโยงและสภาพของตำบลศาลายา

	
นายแพทย์วัฒนา เทียมปฐม หมู่ 1	นางวัฒนา ทองกิ่ง หมู่ 3
	
นายบุญเลิศ เศรษฐอำนาจ หมู่ 1	ป้าหลอม หมู่ 4
	
นายทวี อยู่วงษ์ หมู่ 3	นายสมัย เดชกล้าหาญ หมู่ 3

	
นางสำเนียง จีวคำรพ หมู่ 2	นายมนัส จันทรเชื้อแถม หมู่ 2
	
ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ 2 นายพิม เต็กมงคล	นายปรีชา เอ็มหลาด หมู่ 2
	
นายธีรวัฒน์ นิราศโสภ รองปลัด อบต.ศาลาข่า	นายบุญปลอด ภิรมย์น้อย หมู่ 5

	
นายน้อย ภพสมัย และนายหงวน มันคงดี หมู่ 5	นางวันทนา สง่าอารีย์กุล หมู่ 5
	
นายปทุม สวัสดิ์น้ำ หมู่ 1	นางจรรยา ธีญญาวัฒน์ นางสาวรรค์ คล้ายคลึง นางพยุง เอี่ยมเลื่อนาม หมู่ 5
	
นายบุญธรรม แก่นละออง สมาชิก อบต. หมู่ 2	นางสุชิน เต็กมงคล หมู่ 2

	
ห้องแถวตลาดใน(ตลาดเก่ากำลังจะฟื้นฟูเป็นตลาดน้ำโดยมหาวิทยาลัยราชภัฏ)	ภายในชุมชนตลาดใน ปัจจุบัน
	
บริเวณท่าเรือตลาดในปัจจุบันทำเป็นศาลาหย่อนใจ	สัญญาเช่าที่ดินของสำนักงานทรัพย์สิน
	
การขกขยในคลองโยง	ปัญหาผักตบชวาในคลองโยงทำให้ชาวบ้านหมู่ 2 ใช้เรือในการคมนาคมลดลง

	
นาบัว ลุงเวียง หมู่ 5	สะพานข้ามคลองโยงที่ชาวบ้านยังใช้งานอยู่
	
หมู่บ้านอากาศ 2 หมู่ 2	หมู่บ้านกิตติชัยวิลล่า
	
พื้นที่ที่มีการแบ่งซอยพื้นที่ได้จากมรดกในหมู่ 2	ถนนเทพนิมิต – ลานตากฟ้าช่วงหมู่ 2

ประกาศกระทรวงมหาดไทย
เรื่อง จัดตั้งสุขาภิบาลสาธิต กิ่งอำเภอพุทธมณฑล
อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม

ด้วยกระทรวงมหาดไทยพิจารณาเห็นว่า ท้องถิ่นบางส่วนของตำบลสาธิต กิ่งอำเภอพุทธมณฑล อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม มีสภาพอันสมควรยกฐานะเป็นสุขาภิบาลได้ เพื่อประโยชน์ในการทำนุบำรุงท้องถิ่นให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๕ แห่งพระราชบัญญัติสุขาภิบาล พ.ศ. ๒๔๕๕ จึงให้ยกฐานะท้องถิ่นบางส่วนของตำบลสาธิต กิ่งอำเภอพุทธมณฑล อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม จัดตั้งเป็นสุขาภิบาลมีชื่อว่า “สุขาภิบาลสาธิต” กิ่งอำเภอพุทธมณฑล อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม และให้มีเขตดังต่อไปนี้

ด้านเหนือ ตั้งแต่หลักเขตที่ ๑ ซึ่งตั้งอยู่ตามแนวเส้นตั้งฉากกับริมคลองมหาสวัสดิ์ ฝั่งเหนือ ระยะ ๒๕๐ เมตร ตรงจุดที่อยู่ห่างจากริมคลองตาบ้ำ ฝั่งตะวันตก ตามแนวคลองมหาสวัสดิ์ ฝั่งเหนือ ไปทางทิศตะวันตก ระยะ ๔๐๐ เมตร

จากหลักเขตที่ ๑ เป็นเส้นขนานกับริมคลองมหาสวัสดิ์ ฝั่งเหนือ ระยะ ๒๕๐ เมตร ไปทางทิศตะวันออก ผ่านถนนไปบ้านคลองโยง ถึงหลักเขตที่ ๒ ซึ่งตั้งอยู่ตรงแนวเส้นแบ่งเขตระหว่างจังหวัดนครปฐมกับจังหวัดนนทบุรี

ด้านตะวันออก จากหลักเขตที่ ๒ เป็นเส้นเลียบเส้นแบ่งเขตระหว่างจังหวัดนครปฐมกับจังหวัดนนทบุรี และเลียบเส้นแบ่งเขตระหว่างจังหวัดนครปฐมกับกรุงเทพมหานคร ไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ผ่านคลองบางแก่งถึงหลักเขตที่ ๓ ซึ่งตั้งอยู่ริมทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๓๓๘ ต่อเขตกรุงเทพมหานครควบคุม (แยกสะพานสมเด็จพระปิ่นเกล้า) – บรรจบทางหลวงพิเศษหมายเลข ๓๓๘ (บางบำหรุ) แยกทางหลวงหมายเลข ๔ – ราชบุรี ฟากเหนือ

จากหลักเขตที่ ๓ เป็นเส้นเลียบแนวเส้นแบ่งเขตระหว่างจังหวัดนครปฐมกับกรุงเทพมหานคร ไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ และเลียบแนวเส้นแบ่งเขตระหว่างกิ่งอำเภอพุทธมณฑลกับอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ไปทางทิศตะวันตก ผ่านทางหลวงหมายเลข ๓๓๑๐ แยกทางหลวงหมายเลข ๔ (หนองแขม-พุทธมณฑล) ถึงหลักเขตที่ ๔ ซึ่งตั้งอยู่ริมทางหลวงหมายเลข ๓๓๑๐ แยกทางหลวงหมายเลข ๔ (หนองแขม-พุทธมณฑล) ฟากตะวันตก

ด้านใต้ จากหลักเขตที่ ๔ เป็นเส้นเลียบแนวเส้นแบ่งเขตระหว่างกิ่งอำเภอพุทธมณฑลกับอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ไปทางทิศตะวันตกและทิศเหนือ ผ่านทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๓๓๘ ต่อเขตกรุงเทพมหานครควบคุม (แยกสะพานสมเด็จพระปิ่นเกล้า) – บรรจบทาง

หลวงพิเศษหมายเลข ๓๓๘ (บางบำหรุ) แยกทางหลวงหมายเลข ๔ – ราชบุรี ถึงหลักเขตที่ ๕ ซึ่งตั้งอยู่ริมทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๓๓๘ ต่อเขตกรุงเทพมหานครควบคุม (แยกสะพานสมเด็จพระปิ่นเกล้า) – บรรจบทางหลวงพิเศษหมายเลข ๓๓๘ (บางบำหรุ) แยกทางหลวงหมายเลข ๔ – ราชบุรี ฟากเหนือ

ด้านตะวันตก จากหลักเขตที่ ๕ เป็นเส้นเรียบแนวเส้นแบ่งเขตระหว่างกิ่งอำเภอพุทธมณฑลกับอำเภอสามปราชญ์ จังหวัดนครปฐม ไปทางทิศเหนือ ทิศตะวันตกเฉียงใต้ และทิศตะวันตกเฉียงเหนือถึงหลักเขตที่ ๖ ซึ่งตั้งอยู่ริมถนนพุทธมณฑลสาย ๕ ฟากตะวันออก

จากหลักเขตที่ ๖ เป็นเส้นเรียบแนวเส้นแบ่งเขตระหว่างกิ่งอำเภอพุทธมณฑลกับอำเภอสามปราชญ์ จังหวัดนครปฐม ไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ผ่านถนนพุทธมณฑลสาย ๕ ถึงหลักเขตที่ ๗ ซึ่งตั้งอยู่ตรงแนวเส้นแบ่งเขตระหว่างกิ่งอำเภอพุทธมณฑลกับอำเภอสามปราชญ์ จังหวัดนครปฐม ตรงจุดที่อยู่ห่างจากศูนย์กลางถนนพุทธมณฑลสาย ๕ ตามเส้นแบ่งเขตระหว่างกิ่งอำเภอพุทธมณฑลกับอำเภอสามปราชญ์ จังหวัดนครปฐม ไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ ระยะ ๗๐๐ เมตร

จากหลักเขตที่ ๗ เป็นเส้นตรงไปทางทิศเหนือ ผ่านคลองมหาสวัสดิ์บรรจบกับหลักเขตที่ ๑

ดังปรากฏในแผนที่ท้ายประกาศนี้

ตามเส้นแนวเขตที่กล่าวไว้ในประกาศนี้ ให้มีหลักย่อยปักไว้เพื่อแสดงแนวเขตตามสมควร

ประกาศ ณ วันที่ ๒๘ สิงหาคม ๒๕๓๔

พลเอก อีระพงศ์ หนูนุกดี

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย

รายชื่อเจ้าของเดิม หมู่ 1 บ้านวัดสุวรรณในเขตอบต.

ลำดับ	ชื่อ	โฉนด	เลขที่
1	คุณปรีชา กลิ่นประทุม	ฉ. 34084	84
2	คุณกมล กลิ่นประทุม	ฉ. 39452	78
3	คุณคุป ดัษเสียร	ฉ. 251	78
4	คุณมรรยาท สายลือนาม	ฉ. 133	84
5	คุณทิพย์สุดา นพมงคล	ฉ. 36974	100
6	คุณสุชาดา วัฒนวิจารณ์	ฉ. 41052	156
7	คุณกัมพล เหมหารวิบูล	ฉ. 41049	157
8	คุณจ้านง ไตรวงศา	ฉ. 29933	157
9	คุณสมาน เพชประสาท	ฉ. 41866	158
10	คุณเอี่ยมพร นกแก้ว	ฉ. 34961	158
11	คุณสวาง น้อยสมวงษ์	ฉ. 6034	383
12	คุณอาภรณ์ จันทรจักรณี	ฉ. 39724	101
13	คุณนฤมล ช้ายโฝง	ฉ. 2932	101
14	คุณสุธิลา เลิศลบศิริ	ฉ. 36995	111
15	คุณบรรจง บานแย้ม	ฉ. 2500	154
16	คุณจุไรรัตน์ นิ่มนวล	ฉ. 11042	303
17	คุณพิสมร ทั้งสมุทร	ฉ. 22659	304
18	คุณปีบ ศรีแก่นแก้ว	ฉ. 11198	320
19	คุณสมทรง พรหมบุญ	ฉ. 66	328
20	คุณวรรณา จันทรเชื้อแถว	ฉ. 6281	392
21	คุณสมร ศรีแก่นแก้ว	ฉ. 6282	393
22	คุณอำนาจ ศรีแก่นแก้ว	ฉ. 6283	394
23	คุณชลอ กลิ่นมัลผล	ฉ. 6283	323
24	คุณป่วน กลิ่นมัลผล	ฉ. 20058	322
25	คุณฉลวย อ่อนเรียบร้อย	ฉ. 10588	321
26	คุณอารีรัตน์ พิพัฒน์บรรณวงศ์	ฉ. 23587	145
27	คุณจารุณี ท้องลาด	ฉ. 41758	145
28	คุณจิตติยาณ์ เฟื่องประเสริฐ	ฉ. 41043	129

ลำดับ	ชื่อ	โนนค	เลขที่
29	คุณยืนยง ทัศนศรี	น. 23608	129
30	คุณเตือนใจ หิรัญญะสิริ	น. 12317	663
31	คุณสมหมาย หิรัญญะสิริ	น. 31619	662
32	คุณวัฒนา สวัสดิ์ทอง	น. 30977	522
33	คุณดวงจิต จิตรพงศ์	น. 8583	446
34	คุณเพียว สิ้นสวัสดิ์	น. 33417	161
35	คุณสวาง น้อยสมวงษ์	น. 6034	383
36	คุณวัฒนา ทองกั่ง	น. 15624	293
37	คุณทวี อยู่วงษ์	น. 15625	295
38	คุณบรรจง เลียงรักษา	น. 240	331

ส่วนราชการและอื่นๆ

ลำดับ	ชื่อ	โนนค	เลขที่
1	ส่วนราชการ (กระทรวงการคลัง)	น. 12121	449
2	โรงพยาบาลศาลาษา	น. 239	342
3	สนามกอล์ฟ (เดอะรอยัลเจมส์)	น. 4607, น.41823, น. 41747, น. 4173	156,157,392,255
4	วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม	น. 8598	302

ที่จัดสรร

ลำดับ	ชื่อ	โนนค	เลขที่
1	คุณมนตรี วงศ์วิรัตน์	น. 2490, น. 2489, น. 2488, น. 2482, น. 2460, น. 2510, น. 2511 น. 2550	144,143,142,136,134, 159,156,157

วิถีชีวิต ผู้คน และการหาอยู่หากินของชุมชนลุ่มน้ำท่าจีน-แม่กลอง

เสาวภา พรศิริพงษ์

วิถีชีวิต ผู้คน และการหาอยู่หากินของชุมชนลุ่มน้ำท่าจีน-แม่กลอง¹

รองศาสตราจารย์ ดร.เสาวภา พรศิริพงษ์

สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล

“ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น คือประวัติศาสตร์ของสังคม ที่มีเรื่องราวต่างๆ หลากหลายทั้งของคนชั้นนำ และสามัญชน บอกเล่าความเป็นมาของชุมชนท้องถิ่น ทำให้คนในท้องถิ่นรู้จัก “ตนเอง” ผูกพันอย่างแน่นแฟ้นกับชุมชน บอกเล่า ความสัมพันธ์ หรือการพึ่งพาอาศัยระหว่างชุมชนท้องถิ่นของตนเองกับคนอื่น แล้ว เชื่อมโยงกว้างขวางไปทั่วโลก ทำให้รู้เขารู้เรา เป็นพลังผลักดันให้เกิดความคิด สร้างสรรค์เพื่อเศรษฐกิจสร้างสรรค์ทั้งในระดับชุมชนท้องถิ่นและระดับประเทศ”

สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2553

บทนำ

โครงการวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น มีวัตถุประสงค์เพื่อปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ รูปแบบใหม่ให้กับเยาวชน โดยเน้นให้นักเรียนศึกษาค้นคว้า และแสวงหาความรู้ด้วยตัวเอง แทนการ บอกเล่าจากครูผู้สอนแต่เพียงอย่างเดียว นอกจากนี้ เนื้อหาการเรียนรู้ก็มีเนื้อหาที่มาจากหนังสือ ตำราที่ส่วนใหญ่เป็นความรู้ที่มาจากภายนอก (explicit knowledge) ซึ่งเป็นความรู้ที่อยู่ไกลตัว เรียนรู้ แล้วไม่สามารถนำมาปรับประยุกต์ใช้กับท้องถิ่นได้เท่าที่ควร โครงการวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น จึงเน้นให้นักเรียนได้ศึกษาค้นคว้าเรื่องราวของท้องถิ่นตนเอง ศึกษาความทรงจำร่วมกันของสังคม (ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น) เรียนรู้ความสำเร็จและความล้มเหลวในอดีต ทำให้เข้าใจความคิดของสังคม ในแต่ละช่วงเวลา นำไปสู่การสร้าง “ตัวตน” รู้จักที่มาของตนเอง และเข้าใจความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ในสังคม ความทรงจำร่วมนี้ยังทำให้ผู้คนรู้สึกหวงแหนในความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากร ท้องถิ่น ภูมิปัญญาในการจัดการความหลากหลายของทรัพยากรดังกล่าว และต้องการให้สิ่งเหล่านั้น หวลคืนมา

¹ บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสังเคราะห์ผลงานการศึกษาของโครงการวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคกลาง ซึ่งเป็นโครงการความร่วมมือ ระหว่างสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และสถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล โดยสังเคราะห์ จากงานวิจัยทั้งหมด 17 เรื่อง

การศึกษาในปัจจุบันที่ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้จากตำรา ความรู้จากภายนอก ไม่สนใจภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำให้ไม่รู้จักรากเหง้าของตนเอง ยิ่งเรียนมากยิ่งถูกภูมิปัญญาดั้งเดิม ห่างเหินจากท้องถิ่น เกิดสภาพอยู่ในท้องถิ่นแต่ไม่รู้เรื่องราวของท้องถิ่น นำไปสู่การสูญเสียความจำร่วมกันของท้องถิ่น² ส่งผลให้ท้องถิ่นสูญเสียศักยภาพในการเผชิญหน้ากับปัญหาใหม่ๆ ที่ถาโถมเข้ามา การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจึงเป็นการฟื้นฟูพลังทางปัญญาของชาวบ้านในการทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนของตนท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ ส่งผลให้ชาวบ้านสามารถเผชิญหน้ากับการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยและสังคมโลกได้อย่างมีประสิทธิภาพ (อรรถจักร สัตยานุรักษ์, 2548: 9-10)

การสังเคราะห์ผลงานของขุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคกลางมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาว่า ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นหรือความทรงจำร่วมที่สะท้อนผ่านงานของขุววิจัยฯ จำนวน 17 เรื่องนี้ ส่วนใหญ่เป็นเรื่องอะไร บอกอัตลักษณ์อะไรเกี่ยวกับพื้นที่ลุ่มน้ำท่าจีนและแม่กลองบ้าง และสามารถกล่าวได้หรือไม่ว่าเจตนารมณ์ของสกว. และสถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย ที่ต้องการให้เยาวชนไทยได้เรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของตนเอง รู้จักที่มา รู้เขารู้เรา เพื่อเสริมสร้างศักยภาพในการแข่งขันและการเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงของโลกาภิวัตน์ได้อย่างมั่นคง จะเป็นไปได้อย่างไรหรือไม่ อย่างไร

ภูมิวัฒนธรรมภาคกลาง

ภูมิวัฒนธรรม หมายถึง ลักษณะทางภูมิศาสตร์ในอาณาบริเวณใดบริเวณหนึ่งที่สัมพันธ์กับตั้งถิ่นฐานของผู้คนในท้องถิ่น จนเป็นที่รู้จักร่วมกันและมีการกำหนดนามชื่อเป็นสถานที่ต่างๆ ให้เป็นที่รู้จักร่วมในลักษณะที่เป็นแผนภูมิหรือแผนที่เพื่อให้สามารถสื่อสารกันได้ (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2552)

ลุ่มแม่น้ำท่าจีนตั้งอยู่ทางตอนกลางของประเทศไทย และอยู่ทางฝั่งขวาของแม่น้ำเจ้าพระยา มีพื้นที่ลุ่มน้ำรวมทั้งสิ้นประมาณ 13,680 ตารางกิโลเมตร พื้นที่ลุ่มน้ำส่วนใหญ่ครอบคลุม 6 จังหวัด ได้แก่ อุทัยธานี ชัยนาท สุพรรณบุรี กาญจนบุรี นครปฐม สมุทรสาคร สภาพพื้นที่ลุ่มน้ำท่าจีนในช่วงตั้งแต่บริเวณตอนเหนือของจังหวัดสุพรรณบุรีขึ้นไป และพื้นที่ด้านตะวันตกจะเป็นเทือกเขา ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของทิวเขาถนนธงชัย โดยจากเทือกเขาดังกล่าวพื้นที่จะลาดต่ำลงมาทางทิศตะวันออกลงสู่พื้นที่ราบริมฝั่งทั้งสองข้างของแม่น้ำท่าจีน ส่วนทางตอนใต้ของพื้นที่ลุ่มน้ำคือ ตั้งแต่

² ความจำร่วมกันของสังคมไทยในอดีต เป็นสังคมที่มีการร่วมมือ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน แบ่งปันทรัพยากรโดยไม่มีใครได้เปรียบเสียเปรียบมากเกินไป แต่ความทรงจำแบบใหม่มุ่งทำให้ประชาชนเกิดสำนึกในความเป็นรัฐชาติ ทำให้ความทรงจำเกี่ยวกับศักยภาพของชุมชนในอดีตที่เคยมีศักยภาพในการจัดการและใช้ทรัพยากรร่วมกันหายไป (อรรถจักร สัตยานุรักษ์, 2548: 9)

จังหวัดนครปฐมลงมาถึงปากแม่น้ำ สภาพภูมิประเทศโดยทั่วไปเป็นที่ราบลุ่ม ที่ราบริมฝั่งทะเล และที่ราบชายฝั่งแม่น้ำที่มีระดับความสูงของพื้นที่เฉลี่ยอยู่ใน ช่วง 2-5 เมตร เหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง

ส่วนแม่น้ำแม่กลอง เป็นแม่น้ำสำคัญทางทิศตะวันตกของกลุ่มน้ำเจ้าพระยาอีกสายหนึ่ง ถือกำเนิดจากหุบเขา และที่สูงในเทือกเขาถนนธงชัย – ตะนาวศรีที่กั้นเขตแดนประเทศไทยกับประเทศพม่า ต้นกำเนิดของแม่น้ำนี อยู่ในเขตจังหวัดตาก และจังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งแยกลำน้ำนี้ออกเป็นสองแคว คือ แควใหญ่ หรือ แควศรีสวัสดิ์อยู่ในเขตจังหวัดตาก ส่วน แควน้อย หรือแควไทรโยค ในจังหวัดกาญจนบุรี ทั้งสองแควนี้ไหลมาสมทบกันที่ตำบลปากแพรก อำเภอเมืองกาญจนบุรี กลายเป็นลำแม่น้ำใหญ่เรียกว่า แม่น้ำแม่กลอง ไหลผ่านอำเภอเมือง อำเภอท่าม่วงอำเภอท่าเรือ และอำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรีมายังอำเภอบ้านโป่ง อำเภอโพธาราม อำเภอเมืองราชบุรี เข้าเขตอำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ไปออกอ่าวไทย

ลักษณะภูมิประเทศ ตามเส้นทางที่แม่น้ำแม่กลองไหลลงมาแต่ต้นน้ำนั้น อาจแบ่งกลุ่มแม่น้ำแม่กลองออกได้เป็น ๒ บริเวณ คือ บริเวณแม่น้ำแม่กลองตอนบน และตอนล่าง โดยเริ่มแต่เขตอำเภอเมืองกาญจนบุรี ที่ลำน้ำแควใหญ่ และแควน้อย ไหลมาบรรจบกัน ขึ้นไปยังที่สูงในเทือกเขาที่เป็นต้นน้ำ เป็นเขตลุ่มน้ำแม่กลองตอนบน ส่วนบริเวณที่เป็นแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง คือสองฝั่งแม่น้ำแม่กลองจากเขตอำเภอเมืองกาญจนบุรีไปจนออกอ่าวไทยเป็นที่ราบลุ่ม

บริเวณพื้นที่สองฝั่งแม่น้ำท่าจีนและแม่น้ำแม่กลอง จึงมีลักษณะทางนิเวศวิทยาที่หลากหลาย ตอนบนของแม่น้ำเป็นพื้นที่สูงเป็นเทือกเขา มีป่าไม้ ของป่า และแร่ธาตุต่างๆ ที่อุดมสมบูรณ์ และบริเวณตอนล่างเป็นที่ราบลุ่มจรดอ่าวไทย เป็นพื้นที่ที่มีผู้คนอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น มีการติดต่อค้าขายกันทั้งภายในและนอกประเทศ มีกลุ่มคนหลากหลายทางชาติพันธุ์ที่มีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเคลื่อนย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานจำนวนมาก เกิดชุมชนเรียงรายกันอยู่ตามริมแม่น้ำเป็นแนวยาว ซึ่งสะท้อนจากงานของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคกลาง³ ดังนี้

³ ยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคกลาง ในที่นี้ หมายถึง 7 จังหวัดในภูมิภาคตะวันตก ประกอบด้วย นครปฐม สมุทรสาคร สมุทรสงคราม ราชบุรี เพชรบุรี สุพรรณบุรี และกาญจนบุรี

ระบบนิเวศน์และการหาอยู่หากิน

ในจำนวนงานวิจัย 17 เรื่องมีงานที่กล่าวถึงการหาอยู่หากินของผู้คนแถบนี้จำนวนเกือบครึ่งคือ 8 เรื่อง⁴ เนื้อหาส่วนใหญ่สะท้อนให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของฐานทรัพยากร ความหลากหลายของทรัพยากร ที่สะท้อนถึงความหลากหลายของระบบนิเวศน์ ระบบความรู้ที่ถูกสั่งสมและถ่ายทอดเพื่อความอยู่รอดและอยู่ดีมีสุขของคนในระบบนิเวศน์นั้นๆ ฐานทรัพยากรที่สำคัญได้แก่ ป่า ลำน้ำ และชายฝั่งทะเล บริเวณพื้นที่ต้นแม่น้ำแม่กลอง บริเวณแม่น้ำแควใหญ่และแควน้อย มีระบบนิเวศน์ที่เป็นภูเขาสูง เป็นพื้นที่ป่าที่อุดมสมบูรณ์ ประกอบด้วยพรรณไม้หลากหลายชนิด เป็นแหล่งของป่านานาชนิด โดยเฉพาะป่าไม้ไผ่ ที่หล่อเลี้ยงผู้คนแถบนี้มาเป็นระยะเวลายาวนาน ซึ่งงานของขุววิจัยฯ ได้บอกเล่าประวัติความเป็นมาของอาชีพทำไม้ไผ่ของคนตำบลลาดหญ้า วิถีชีวิตที่ผูกพันกับไม้ไผ่ของผู้คนแถบนี้ รวมถึงการนำไม้ไผ่มาทำเป็นแพเป็นท่อยุอาศัยของชาวแพในชุมชนไทโรโยใหญ่ และพัฒนามาเป็นอาชีพทำแพรับนักท่องเที่ยวในเวลาต่อมา

ส่วนระบบนิเวศน์ริมน้ำ ที่เป็นที่ราบลุ่มสองฝั่งแม่น้ำตอนล่าง งานของขุววิจัยฯ ก็สะท้อนให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของฐานทรัพยากร ไม่ว่าจะเป็นสภาพพื้นดินที่อุดมสมบูรณ์ ผ่านงานวิจัยเรื่อง การปลูกข้าวแบบดั้งเดิม เสน่ห์ข้าวหอม ชุมชนคลองจินดา: แหล่งเพาะพันธุ์กล้วยไม้ และปูนแดงราชบุรี เป็นต้น

ในขณะที่ระบบนิเวศน์ชายฝั่งทะเล ที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรสัตว์น้ำ และแร่ธาตุจากทะเล ได้ก่อให้เกิดอาชีพที่หลากหลายของผู้คนแถบนี้ ไม่ว่าจะเป็นอาชีพประมงพื้นบ้าน การทำนาเกลือ นาเกลือแบบธรรมชาติ และการต่อเรือ

การหาอยู่หากินของผู้คนเหล่านี้นอกจากจะสะท้อนระบบนิเวศน์ที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของผู้คนแถบนี้แล้ว ยังสะท้อนถึงลักษณะของความรู้ท้องถิ่นที่สัมพันธ์กับระบบนิเวศน์และฐานทรัพยากรด้วย (สิลาภรณ์ บัวสาย, 2547) อาทิ ภูมิปัญญาในการต่อเรือของชาวแหลมใหญ่ จังหวัดสมุทรสงคราม ในอดีตเมืองสามสมุทร (สมุทรสงคราม สมุทรสาคร และสมุทรปราการ) ถือเป็นเมืองที่ขึ้นชื่อในการทำประมงน้ำลึก เรือประมงขนาดใหญ่ที่สามารถล่องเรืออยู่ในทะเลได้เป็นระยะเวลานับเดือน และได้กัเรือฝีมือจากลำนมาจาก 3 พื้นที่นี้ (เสาวภา พรศิริพงษ์ และพรทิพย์ อุสุภรัตน์, 2535) ความเชี่ยวชาญในการเดินเรือ และอยู่กับเรือประมงมาตลอดชีวิตได้ค่อยๆ พัฒนามา

⁴ การปลูกข้าวแบบดั้งเดิม ของโรงเรียนศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี อาชีพต่อเรือและการเปลี่ยนแปลงในยุควิกฤตเศรษฐกิจของชาวตำบลแหลมใหญ่ โรงเรียนศรีทราสมุทร จังหวัดสมุทรสงคราม อาชีพทำไม้ไผ่: วิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปของชาวตำบลลาดหญ้า โรงเรียนเทพศิรินทร์ จังหวัดกาญจนบุรี เส้นทางเกลือแห่งเมืองสมุทร โรงเรียนสมุทรสาคร และเกลือสมุทรสุดพิเศษ: วิถีเกลือ วิถีชุมชน โรงเรียนไทยรัฐวิทยา 70 จังหวัดสมุทรสาคร ชุมชนคลองจินดา: แหล่งเพาะพันธุ์กล้วยไม้ โรงเรียนวัดจินดาราม เสน่ห์ข้าวหอม โรงเรียนสิรินทรราชวิทยาลัย จังหวัด นครปฐม ปูนแดงราชบุรี โรงเรียนนาริวิทยา จังหวัดราชบุรี

เป็นองค์ความรู้ในการต่อเรือ จนสามารถสร้างเรือที่ได้รับการยอมรับจากนักเดินเรือประมงในแถบอ่าวไทยและน่านน้ำบริเวณใกล้เคียงได้เป็นอย่างดี

การทำนาเกลือเป็นอีกตัวอย่างหนึ่งของระบบความรู้ท้องถิ่นที่พัฒนามาจากฐานทรัพยากรในพื้นที่ อาชีพทำนาเกลือซึ่งเป็นอาชีพเก่าแก่ของชาวสมุทรสาคร สมุทรสงคราม และเพชรบุรี เป็นอาชีพที่ต้องอาศัยและพึ่งพิงธรรมชาติ ซึ่งมีความไม่แน่นอน เช่นเดียวกับการทำนาดังนั้นจึงมีประเพณี และพิธีกรรมความเชื่อเกี่ยวกับการทำนาเกลือจำนวนมากไม่แพ้การทำนาข้าว ไม่ว่าจะเป็นพิธีแรกนา การทำขวัญนาเกลือ ก่อนการรื้อเกลือ พิธีเปิดขุ้งเกลือ การลงแขกเกลือ เหล่านี้สะท้อนระบบความสัมพันธ์แบบถ้อยทีถ้อยอาศัยระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และมนุษย์กับอำนาจเหนือธรรมชาติ กลายเป็นภูมิปัญญาที่สืบทอดกันต่อมาจนถึงปัจจุบัน

การทำปูนแดงของจังหวัดราชบุรีก็เป็นอาชีพเก่าแก่ที่พัฒนามาหลายชั่วอายุคน คู่มากับการเจริญเติบโตของเมืองราชบุรี เนื่องจากราชบุรีเป็นเมืองที่มีภูเขาหินปูนจำนวนมาก โดยเฉพาะในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จึงเป็นแหล่งผลิตปูนแดงที่มีชื่อเสียงมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 (ขวัญพร อิม-เจริญชัย และคณะ, 2552)

ด้วยระบบนิเวศของกลุ่มน้ำท่าจีนและกลุ่มน้ำแม่กลอง ที่เป็นที่ราบน้ำท่วมถึง และน้ำได้พัดพาเอาธาตุอาหารที่สำคัญสำหรับการเพาะปลูก การอยู่ในพื้นที่ 3 น้ำ (น้ำจืด น้ำเค็ม และน้ำกร่อย) ที่น้ำทะเลเข้าถึง จึงทำให้พื้นที่แถบนี้มีชื่อเสียงในเรื่องการทำสวนผลไม้ ผลไม้มีรสชาติหวานอร่อย รวมทั้งความสามารถในการปรับปรุงพันธุ์ไม้ ความสนใจใฝ่หาความรู้อยู่เนืองๆ ทำให้พื้นที่แถบนี้กลายเป็นผู้นำในการผลิตพันธุ์ผลไม้ใหม่ๆ อยู่ตลอดเวลา และเป็นแหล่งขายพันธุ์ไม้ขนาดใหญ่เป็นที่รู้จักกันดีทั่วประเทศ

ระบบนิเวศ ผู้คน และวิถีชีวิต

มีงานของขุววิจัยฯ หลายเรื่องที่กำลังพูดถึงวิถีชีวิต และความหลากหลายของผู้คนในแถบกลุ่มน้ำท่าจีนและแม่กลอง⁵ (จำนวน 8 เรื่อง) เนื่องจากพื้นที่แถบนี้มีความอุดมสมบูรณ์ของฐานทรัพยากร จึงมีการเคลื่อนย้ายผู้คนที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ เข้ามาอยู่อาศัยทั้งชั่วคราวและถาวร มี

⁵ การทำปูนแดง สามารถใช้เปลือกหอยที่สามารถหาได้ทั่วไปตามแม่น้ำลำคลอง และหินปูน แต่คุณภาพของปูนแดงที่ได้จะแตกต่างกัน โดยหินปูนจะได้คุณภาพที่ดีกว่าเปลือกหอย

⁶ เช่น วิถีชีวิตคนบึงฉลวน ในยุคสมัยแห่งการเปลี่ยนแปลง ของโรงเรียนธรรมโชติศึกษาลัย จังหวัดสุพรรณบุรี ปากแพรกทางแยกแห่งการเวลา ของโรงเรียนกาญจนาภิเษก จังหวัดกาญจนบุรี วิถีชีวิตชุมชนประจูดสาร โรงเรียนกรรมมุตศึกษาลัย จังหวัดสุพรรณบุรี กว่าจะมาเป็นตลาดทรัพย์สิน ของโรงเรียนสวนหลวง จังหวัดสุพรรณบุรี ศาสนาคริสต์ในชุมชนโรมัน ของโรงเรียน จังหวัดนครปฐม คลองเจดีย์บูชากับวิถีชีวิต : เทศกาลกินเจกับวิถีชีวิตชาวจีน โรงเจ ดุยเลนย้งดิน เชื้อนถิ่นสามนา ของโรงเรียนบ้านแหลมวิทยา จังหวัดเพชรบุรี วิถีคนบ้านสหกรณ์ โรงเรียนพันท้ายนรสิงห์วิทยา จังหวัดสมุทรสาคร

การนำของป่าและแร่ธาตุไปแลกเปลี่ยนสินค้ากับคนที่มาจากภายนอก ทำให้เกิดเส้นทางคมนาคม ตั้งแต่ชายทะเลเข้ามาจนถึงที่ราบลุ่มที่มีบ้านมีเมือง (ศรีศักดิ์ วัลลิโภคม, 2522) งานส่วนใหญ่ที่กล่าวถึงวิถีชีวิตผู้คนและความเจริญรุ่งเรืองของชุมชนท้องถิ่นในอดีต ความสัมพันธ์ เกื้อกูลกันของผู้คน การพัฒนาที่เข้ามาเปลี่ยนแปลง ไม่ว่าจะเป็นการคมนาคมที่อาศัยการสัญจรทางน้ำ ต่อมาเปลี่ยนเป็นการสร้างถนน การสร้างสะพานเชื่อมพื้นที่สองฝั่ง ระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่ที่เข้ามาและส่งผลต่ออาชีพดั้งเดิมของชุมชน อาทิ เรื่อง “กว่าจะเป็นตลาดทรัพย์สิน” ที่แสดงให้เห็นถึงพื้นที่ชีวิตและพื้นที่ทางวัฒนธรรม (place) แห่งหนึ่งของเมืองสุพรรณบุรี แหล่งก่อกำเนิดของปราชญ์ท้องถิ่น และภูมิปัญญาพื้นบ้าน แสดงให้เห็นถึงความพยายามในรวมตัวกันเพื่อปกป้องวิถีชีวิตแบบเดิมของชาวตลาดทรัพย์สิน ด้วยการสร้าง “ตำนานของชุมชน” เพื่อต้านกระแสโลกาภิวัตน์ที่มาพร้อมกับเงินทุนจำนวนมหาศาลจากต่างประเทศ กรณีการต่อต้านการเข้ามาของห้างเทสโก้โลตัส

เรื่องราวของวิถีชีวิตชุมชนประจวบคีรีขันธ์ เรื่องปากแพรกทางแยกแห่งกาลเวลา หรือวิถีชีวิตของคนบึงฉวาก ในยุคสมัยแห่งการเปลี่ยนแปลงก็ได้ ล้วนแสดงให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของฐานทรัพยากร ความสุขสงบ และการใช้ชีวิตที่เรียบง่ายของผู้คน แสดงให้เห็นเครือข่ายทางสังคม (social network) อันเป็นหัวใจสำคัญของการขับเคลื่อนและการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ของท้องถิ่น

งานวิจัยเรื่อง ศาสนาคริสต์ในชุมชนโรมันที่อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม และคลองเจ็ดชัยภูากับวิถีชีวิต : เทศกาลกินเจกับวิถีชีวิตชาวจีนโรงเจ สะท้อนให้เห็นความเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมของพื้นที่แถบนี้ที่เต็มไปด้วยผู้คนที่หลากหลาย สะท้อนถึงความสามารถในการอยู่ร่วมกันโดยปราศจากความขัดแย้ง การให้เสรีภาพกับผู้คนในการนับถือศาสนา ล้วนสะท้อนถึงนโยบายที่ชาวจีนกลางของประเทศไทยในการจัดการความหลากหลายทางศาสนาและวัฒนธรรม ทำให้พื้นที่แถบนี้มีความสงบสุขมาโดยตลอด

การพัฒนาและ โลกาภิวัตน์ที่ส่งผลต่อระบบนิเวศน์ การหาอยู่หากิน และวิถีชีวิตของผู้คน

การเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวของชุมชน เป็นสิ่งที่สะท้อนออกมาในทุกขบวนการวิจัย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการหาอยู่หากิน และวิถีชีวิตของผู้คน ข้อค้นพบในเรื่องของการหาอยู่หากินคือ อาชีพที่สามารถปรับตัวได้ จะสามารถดำรงอยู่ได้และมีการพัฒนาให้ก้าวหน้าไปยิ่งขึ้น แต่ก็มีอีกไม่จำนวนน้อยที่ไม่สามารถปรับตัวได้ ก็จะค่อยๆ ซบเซา และมีความเสี่ยงที่จะหายไปในอนาคต เช่น อาชีพการทำปูนแดง ในอดีตที่คนไทยส่วนใหญ่ยังนิยม “กินหมากกินพลู” มีการใช้ปูนแดงเป็นส่วนผสมของยาแผนโบราณ ใช้ในการทำขนมไทยหลากหลายชนิด รวมทั้งใช้สำหรับการดองและหมักผลไม้ ปูนแดงจึงเป็นส่วนประกอบของอาหารที่ทุกครัวเรือนต้องมีไว้ติดบ้าน ปูนแดงเป็น

สินค้าที่สามารถผลิตไว้ใช้ได้เองในครัวเรือน เกิดเป็นวัฒนธรรมผลิตกันผลิตและแบ่งปันกันใช้ ขณะเดียวกันก็สามารถหาซื้อได้ทั่วไป แม่ค้าสูงวัยรายหนึ่งจากตลาดราชบุรีสะท้อนภาพการเปลี่ยนแปลงของปูนแดงได้อย่างชัดเจนว่า “สมัยก่อนขายปูนแดงอย่างเดียวก็เลี้ยงตัวเองและครอบครัวได้ ปัจจุบันต้องขายของหลายอย่างๆ” ในอดีตเมืองราชบุรีซึ่งมีภูเขาหินปูนจำนวนมากจึงเป็นแหล่งผลิตปูนแดงที่สำคัญแห่งหนึ่งของประเทศ ส่งไปขายยังชุมชนต่างๆ แถบลุ่มน้ำท่าจีน แม่กลอง และเจ้าพระยา เมื่อรัฐบาลจอมพลแปลก พิบูลสงครามได้ประกาศนโยบายนำไทยสู่ความทันสมัยด้วยการประกาศห้ามกินหมาก ส่งผลให้การผลิตปูนแดงลดน้อยลงไปทันที ปัจจุบันเหลือโรงงานผลิตปูนแดงในจังหวัดราชบุรีเพียงไม่กี่แห่ง ปูนแดงที่ผลิตได้จะถูกส่งไปขายตามจังหวัดต่างๆ ทั้งในภาคอีสาน ภาคเหนือ กลาง และใต้ นอกจากนั้นยังส่งไปขายยังประเทศเพื่อนบ้าน เช่น ลาว พม่า และไต้หวัน อีกด้วย

อาชีพต่อเรือประมง การทำนาเกลือ แม้กระทั่งอาชีพทำไม้ไผ่ ก็ไม่สามารถหลีกเลี่ยงผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงได้ ทุกอาชีพต้องเผชิญหน้ากับการเปลี่ยนแปลง การเข้ามาของการพัฒนาโรงงานอุตสาหกรรม เช่น การทำเกลือสมุทร ในแถบพื้นที่จังหวัดสมุทรสงครามสมุทรสาคร และเพชรบุรีที่ลดน้อยลงไปเนื่องจากที่ดินแถบนี้มีราคาสูงมากขึ้น วิธีการผลิตที่แต่เดิมเป็นการลงแขกเปลี่ยนเป็นการจ้างแรงงาน มีการนำเครื่องจักรมาทดแทนแรงงานคนมากขึ้น แต่ปริมาณการทำนาเกลือก็ยังมีปริมาณลดน้อยลงเพราะขาดการสืบต่อ คนรุ่นใหม่มองว่าการทำนาเกลือเป็นงานหนักต้องตากเหงื่อต่างน้ำ แต่รายได้ก็น้อย เสี่ยงต่อการขาดทุน เนื่องจากราคาเกลือที่ขึ้นลงไม่แน่นอน และการทำนาเกลือยังต้องขึ้นธรรมชาติ ลูกหลานจึงไม่ต้องการสานต่ออาชีพของพ่อแม่ ในอดีตจังหวัดสมุทรสาครมีการทำนาเกลือ 6 แห่ง ปัจจุบันเหลือเพียงไม่กี่แห่ง นาเกลือหลายที่ได้เปลี่ยนเป็นพื้นที่โรงงานอุตสาหกรรม ประกอบกับถูกโรงงานเกลือจากภาคอีสานที่ใช้เครื่องจักรสมัยใหม่ มีการใส่ไอโอดีนสังเคราะห์ และบรรจุในผลิตภัณฑ์ที่สวยงาม สามารถตลาดเกลือสมุทรได้

ปัจจุบันมีโรงงานอุตสาหกรรมเกิดขึ้นมาในพื้นที่นาเกลือเดิม น้ำทะเลท่วมในบางพื้นที่ ทิศทางลมไม่เป็นไปตามที่เคยเป็นสภาวะแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง ไม่โล่งกว้างเหมือนดังอดีต คุณภาพน้ำทะเลสำหรับทำเกลือมีสิ่งเจือปนเพิ่มขึ้น ขณะที่ราคาเกลือกลับตกต่ำ ส่งผลให้ชาวบ้านหันไปประกอบอาชีพอื่น

อาชีพต่อเรือประมง ปี 2528 ถือเป็นยุคทองแห่งการทำประมง เพราะธุรกิจประมงเจริญรุ่งเรืองมาก ราคาน้ำมันที่ยังไม่แพง ปริมาณทรัพยากรสัตว์น้ำยังอุดมสมบูรณ์ ส่งผลต่อความเจริญเติบโตของกิจการต่อเรือ ในชุมชนเรือประมงลำแล้วลำเล่าที่ต่อจากอู่ต่อเรือแหลมใหญ่ถูกลากลงน้ำ ช่างต่อเรือทำงานอย่างไม่มีวันหยุด 10 ปีให้หลัง ปริมาณปลาในอ่าวไทยเริ่มลดน้อยลง ทำให้เรือประมงต้องออกไปจับปลาในน่านน้ำของประเทศเพื่อนบ้านไม่ว่าจะเป็นเวียดนาม อินโดนีเซีย

และพม่า ประกอบกับราคาน้ำมันที่ขึ้นสูงมากในปี 2548 ทำให้ผู้ประกอบการประมงหลายรายต้องหยุดกิจการ รวมถึงเรือบางแห่งด้วย ข้างต่อเรือต้องหันไปประกอบอาชีพอื่นแทน

การขาดแคลนแรงงานในธุรกิจประมง ลูกหลานของชาวประมงไม่นิยมทำอาชีพประมงอีกต่อไป ต้องใช้แรงงานจากอีสาน และเมื่อประสบภัยพิบัติจากพายุเกย์ในปี 2532 แรงงานจากอีสานเริ่มหนีจากอาชีพลงเรือประมง ทำให้ต้องใช้แรงงานจากประเทศเพื่อนบ้านแทน นอกจากนั้นต้นทุนการผลิตเรือราคาสูง วัตถุดิบในการต่อเรือเริ่มหายากขึ้นและมีราคาแพงมาก ทำให้ธุรกิจต่อเรือในพื้นที่แหลมใหญ่เริ่มซบเซา

บทสรุป

งานของยูววิจัยฯ จำนวน 17 เรื่อง ที่ได้ทำการสังเคราะห์มาทั้งหมด สามารถสะท้อนอัตลักษณ์ของคนลุ่มน้ำทำจันและลุ่มน้ำแม่กลองได้เป็นอย่างดี เกือบครึ่ง (8 เรื่อง) เป็นการศึกษาเรื่องราวของการหาอยู่หากินของผู้คนลุ่มน้ำทำจันและแม่กลองที่สอดคล้องกับระบบนิเวศน์ โดยส่วนใหญ่ได้ให้ภาพของการประกอบอาชีพต่างๆ และการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลต่อการลดน้อยถอยลงของอาชีพเหล่านั้น และอีกเกือบครึ่งเป็นการศึกษาวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนต่างๆ โดยแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของวิถีชุมชนเมื่อการพัฒนาจากภายนอกเข้ามาสู่ชุมชน โดยการพัฒนาส่วนใหญ่มาจากนโยบายของรัฐ ซึ่งทำให้วิถีชีวิตที่เคยพึ่งพาและเกื้อกูลกันภายในชุมชนต้องเปลี่ยน แปลงไป ผู้คนจำนวนมากไม่สามารถต้านกระแสการเปลี่ยนแปลงได้ เนื่องจากระบบการศึกษาที่ผ่านมาเน้นความรู้จากตำรา ไม่ให้คุณค่าความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์การปฏิบัติ (implicit knowledge) และภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำให้ชุมชนท้องถิ่นไม่สามารถปรับตัวให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงได้

อย่างไรก็ตามงานวิจัยเหล่านี้ยังไม่ได้กล่าวถึงการเชื่อมโยงเนื้อหาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกับบริบทอื่นๆ อาทิ นโยบายของรัฐ ประวัติศาสตร์ชาติ รวมทั้งการใช้เครื่องมือและกลไกของชุมชนไม่ว่าจะเป็น ระบบความสัมพันธ์ภายในชุมชนท้องถิ่น วัฒนธรรม ระบบคุณค่า และความเชื่อ ในการรับมือกับปัจจัยจากภายนอกที่ถาโถมเข้าสู่ชุมชนอย่างต่อเนื่อง

งานยูววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในครั้งนี้จึงถือเป็นก้าวแรกที่เปิดโอกาสให้เยาวชนได้ศึกษาประวัติศาสตร์สังคมของตนเอง ได้รู้จักตัวตน เรียนรู้ เข้าใจ และตระหนักถึงคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมถึงกระแสของการเปลี่ยนแปลง ที่จะทำให้เยาวชนเหล่านี้มีพลัง และความสามารถในการเผชิญกับกระแสของโลกาภิวัตน์ได้อย่างมั่นคงในอนาคต เป็นการเชื่อมความรู้

⁷ การต่อเรือต้องใช้ไม้เนื้อแข็ง และต้องใช้ไม้เฉพาะที่ต้องใช้กับแต่ละส่วนของเรืออย่างเหมาะสม ไม้ที่ใช้ได้แก่ ไม้ตะเคียน ไม้แดง ไม้เต็ง ไม้ประดู่ ซึ่งปัจจุบัน ไม้เหล่านี้หายากมากขึ้น มีราคาสูง บางครั้งต้องนำเข้าจากต่างประเทศ (กนกวรรณ ชะมินชัย และคณะ, 2552)

ระหว่างในโรงเรียนกับนอกโรงเรียน เชื่อมความสัมพันธ์กับชุมชนท้องถิ่น โดยรื้อฟื้นคุณค่า ความรู้ และตัวตน โดยเฉพาะความรู้จากผู้เฒ่าผู้แก่ ที่เปรียบเสมือนสมุดเล่มใหญ่ที่ให้ความรู้ แต่ถูกละเลยในช่วงเวลาที่ผ่านมา ปรับเปลี่ยนรูปแบบการจัดการความรู้ที่มีชุมชนเป็นเสมือนห้องเรียน สำหรับส่งเสริมความรู้ได้หลากหลายมิติ และวิธีการให้นักเรียนไปสืบค้นข้อมูลต่างๆ สามารถกระตุ้นพัฒนาการเรียนรู้ของเยาวชนที่น่าสนใจอย่างยิ่ง

บรรณานุกรม

- กนกวรรณ ชะมินชัยและคณะ.2552.อาชีพการต่อเรือและการเปลี่ยนแปลงในยุควิกฤตเศรษฐกิจของชาวตำบลแหลมใหญ่.โรงเรียนศรีทธาสมุทร จังหวัดสมุทรสงคราม.โครงการยูววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง.กองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.).เอกสารอัดสำเนา.
- กรกนก บัววิเชียรและคณะ.2552.กว่าจะมาเป็นตลาดทรัพย์สิน.โรงเรียนสวนกุหลาบ จังหวัดสุพรรณบุรี.โครงการยูววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง.กองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.).เอกสารอัดสำเนา.
- ก่อกุล สอนยานาวินและคณะ.2552.ปากแพรกทางแยกแห่งกาลเวลา.โรงเรียนกาญจนาอนุเคราะห์ จังหวัดกาญจนบุรี.โครงการยูววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง.กองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.).เอกสารอัดสำเนา.เอกสารอัดสำเนา.
- ขวัญพร อิ่มเจริญชัย และคณะ.2552.ขุนแดงราชบุรี.โรงเรียนนารีวิทยา จังหวัดราชบุรี.โครงการยูววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง.กองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.).เอกสารอัดสำเนา.
- จินตหรา ร่วมรักและคณะ.2552.วิถีชีวิตคนจวาก ในยุคสมัยแห่งการเปลี่ยนแปลง.โรงเรียนธรรมโชติศึกษาลัย จังหวัดสุพรรณบุรี.โครงการยูววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง.กองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.).เอกสารอัดสำเนา..
- ชุดิมน สุกนิมิตรเจริญพรและคณะ.2552.เส้นทางเกลือแห่งเมืองสมุทร.โรงเรียนสมุทรสาครวิทยาลัย จังหวัดสมุทรสาคร.โครงการยูววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง.กองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.).เอกสารอัดสำเนา.
- ชัยยุทธ์ ทิศาวงศ์และคณะ.2552.อาชีพทำไม้ไผ่ วิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปของชาวตำบลลาดหญ้า.โรงเรียนเทพศิรินทร์ลาดหญ้า จังหวัดกาญจนบุรี.โครงการยูววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง.กองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.).เอกสารอัดสำเนา.
- ณัฐมถ นวมศิริและคณะ.2553.เกลือสมุทรสุดพิเศษ: วิถีเกลือ วิถีชุมชน.โรงเรียนไทยรัฐวิทยา 70 (บ้านบางแก้ว) จังหวัดสมุทรสงคราม.โครงการยูววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง.กองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.).เอกสารอัดสำเนา.

คสุติ ศรีเวหและคณะ.2552.การปลูกข้าวแบบดั้งเดิม.โรงเรียนสรวงสุทธาวิทยา จังหวัดสุพรรณบุรี.
โครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง.กองทุนสนับสนุนการวิจัย
(สกว.).เอกสารอัดสำเนา.

ธนิก อยู่เย็นและคณะ.2552.ลุยเลนย้าดิน เขื่อนถิ่นสามนา.โรงเรียนบ้านแหลมวิทยา จังหวัดเพชรบุรี.
โครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง.กองทุนสนับสนุนการวิจัย
(สกว.).เอกสารอัดสำเนา.

ธวัธรัตน์ ตั้งวงศ์สินและคณะ.2552. เสน่ห์..ข้าวหลามใหญ่.โรงเรียนสิรินธรราชวิทยาลัย จังหวัด
นครปฐม.โครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง.กองทุนสนับสนุนการ
วิจัย(สกว.).เอกสารอัดสำเนา.

นฤมล ศรีทองและคณะ.2552.ชุมชนคลองจินดา : แหล่งเพาะชำกล้าไม้ 1 ในแหล่งอาหารของโลก.
โรงเรียนวัดจินดาราม จังหวัดนครปฐม.โครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่
ภาคกลาง.กองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.).เอกสารอัดสำเนา.

ปริพัตร วงศ์เอกอินทร์และคณะ.2552.วิถีชีวิตชุมชนประดู่สาร.โรงเรียนกรรณสูตศึกษาลัย จังหวัด
สุพรรณบุรี.โครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง.กองทุนสนับสนุน
การวิจัย(สกว.).เอกสารอัดสำเนา.

ประพัฒน์ แซ่ท้วและคณะ.2552.คลองเจ็ดยู่ชากับวิถีชีวิตชาวจีน(โรงเจ ซอย 2).โรงเรียนวัดห้วย
จรเข้วิทยาคม จังหวัดนครปฐม.โครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง.
กองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.).เอกสารอัดสำเนา.

วสิน มุ่งมาตรและคณะ.2552.การเผยแพร่ศาสนาคริสต์ในชุมชนโรมัน.โรงเรียนวัดไร่จิงวิทยา จังหวัด
นครปฐม.โครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง.กองทุนสนับสนุนการ
วิจัย(สกว.).เอกสารอัดสำเนา.

วัลลพ รัตโนภาพและคณะ.2552.ชาวแพในชุมชนไทร โยคใหญ่.โรงเรียนสมเด็จพระปิยะมหาราช
รมณียเขต จังหวัดกาญจนบุรี.โครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง.
กองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.).เอกสารอัดสำเนา.

ศรีศักร วัลลิโภดมและคณะ.2552.ภูมิวัฒนธรรมภาคกลาง.เอกสารประกอบการเสนอผลงานวิจัย ณ
ห้องประชุม 1 ชั้น 14 อาคารสำนักงานสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.เอกสารอัด
สำเนา.

สุจิตต์ วงษ์เทศ.2553.ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและประวัติศาสตร์สามัญชน.เอกสารประกอบการ
สัมมนาระดับภาคเรื่อง “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น..ประวัติศาสตร์สามัญชน” วันที่ 30-31
มีนาคม 2553 ณ โรงแรมอูบลอินเตอร์เนชั่นแนล จังหวัดอุบลราชธานี จัดโดยคณะศิลป

ศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.เอกสารอัด
สำเนา.

สีลาภรณ์ บัวสาย.2547.พลังท้องถิ่น : บทสักระหว่างงานวิจัยด้านชุมชน.กรุงเทพฯ : สำนักงาน
กองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

เสาวภา พรศิริพงษ์ และพรทิพย์ อุสุภรัตน์.2535.ชีวิตลูกเรือประมงอีสาน.กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์.2548. ประวัติศาสตร์เพื่อชุมชน : ทิศทางใหม่ของการศึกษาประวัติศาสตร์
กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

อนุชา สาลีพลินและคณะ.2552.วิถีชีวิตคนบ้านสหกรณ์.โรงเรียนพันท้ายนรสิงห์วิทยา จังหวัด
สมุทรสาคร.โครงการวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง.กองทุนสนับสนุน
การวิจัย(สกว.).เอกสารอัดสำเนา.

ภูมินิเวศ ภูมิวัฒนธรรม : ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นสุพรรณบุรี

พรทิพย์ อุตสุภรัตน์

ภูมินิเวศ ภูมิวัฒนธรรม : ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นสุพรรณบุรี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์พรทิพย์ อุตสุภรัตน์

สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล

ความนำ

ท่ามกลางกระบวนการพัฒนาประเทศแบบรวมศูนย์อำนาจอย่างในปัจจุบัน พร้อมกับกระแสโลกาภิวัตน์ที่ได้นำพาระบบเศรษฐกิจยุคใหม่และการสื่อสารไร้พรมแดนเข้ามา มีการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว มีพฤติกรรมการบริโภคที่เลียนแบบโลกตะวันตก และภาวะของความเป็นเมืองที่มีมากขึ้น ล้วนแต่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพและทางสังคมที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนท้องถิ่นแทบทั้งสิ้น ซึ่งปัจจัยดังกล่าวย่อมจะกลายเป็นภัยคุกคามหากท้องถิ่นขาดความรู้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น นอกจากนี้ ยังจะทำให้เรื่องราวที่ผ่านมาในอดีตและข้อสนเทศของท้องถิ่นถูกละเลยจนอาจสูญหายไปหมด ดังนั้น จึงมีความจำเป็นที่จะต้องสนับสนุนให้คนในท้องถิ่นมีความคิด และมีความเข้มแข็งพอที่จะเผชิญหน้าอย่างเท่าทันกับกระแสการเปลี่ยนแปลงในยุคสมัยใหม่ได้มากขึ้น เพื่อสามารถสร้างการต่อรอง และแสวงหาทางเลือกได้ด้วยตนเองอย่างเหมาะสม

โครงการวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง 7 จังหวัด ได้แก่ นครปฐม ราชบุรี เพชรบุรี กาญจนบุรี สมุทรสาคร สมุทรสงคราม และสุพรรณบุรี โดยการสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) จึงเป็นกระบวนการสร้างความรู้จากการศึกษาวิจัยประวัติศาสตร์และเรื่องราวของท้องถิ่น ที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างทักษะความรู้ทางการด้านวิจัยและความสามารถในการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทาง สังคม อันจะเป็นประโยชน์ต่อเยาวชน และนำไปสู่การปฏิบัติการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ของครู รวมถึงการสร้างความสัมพันธ์อันดีกับท้องถิ่น ซึ่งทั้งครูและนักเรียนเหล่านี้เองที่จะเป็นผู้นำผลงานวิจัยไปใช้ได้โดยตรงเพื่อเสริมพลังท้องถิ่นในการสร้างสังคมที่เข้มแข็งในอนาคต

สำหรับรายงานผลการวิจัยในชุดโครงการวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น จังหวัดสุพรรณบุรี มีจำนวน 14 เรื่อง ดังนี้

1. วิถีชีวิตชุมชนประจูดสาร ของโรงเรียนกรรณสูตศึกษาลัย
2. วิถีชีวิตคนฉวากกับยุคสมัยแห่งการเปลี่ยนแปลง ของโรงเรียนธรรมโชติศึกษาลัย
3. วิถีชีวิตชาวละว้าบ้านกกเขียง ของโรงเรียนด่านช้างวิทยา

4. ตลาดเก่าเล่าเรื่องเมืองสุพรรณ (ตลาดทรัพย์สิน) ของโรงเรียนสวนหมิง
5. ตามรอยไทยทรงดำบ้านสวนแดง ของโรงเรียนสวนแดงวิทยา
6. ไทยทรงดำคนพื้นบ้านเมืองสุพรรณ ของโรงเรียนสระยาไสมวิทยา
7. กำฟ้าที่มะขามล้ม ของโรงเรียนหรรษาสุจิตต์วิทยา 2
8. การปลูกข้าวแบบดั้งเดิม ของโรงเรียนสรวงสุทธาวิทยา
9. ตามรอยชีวิตชาวนา ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว “แล้วปลาหายไปไหน” ของโรงเรียนทุ่งแฝกพิทยาคม
10. ตามรอยอาชีพ ชุมชนร้อยมาลัย ตำบลวังลึก อำเภอสามชูก จังหวัดสุพรรณบุรี ของโรงเรียนทุ่งแฝกพิทยาคม
11. เครื่องมือจับปลา ภูมิปัญญาท้องถิ่น : วิธีชีวิตชุมชนลุ่มน้ำสุพรรณ ของโรงเรียนบรรหารแจ่มใสวิทยา 7
12. ปลาหม้า “ความมหัศจรรย์แห่งแม่น้ำท่าจีน” ของโรงเรียนบางปลาหม้า “สูงสูดผดุงวิทย์”
13. ปลาหม้าแห่งลุ่มแม่น้ำท่าจีน ของโรงเรียนบรรหารแจ่มใสวิทยา 5
14. พระผงสุพรรณ มหัศจรรย์ เบญจภาคี ของโรงเรียนกาญจนาภิเษกวิทยาลัยสุพรรณบุรี

จากผลงานวิจัยดังกล่าวเห็นได้ว่า ทั้งเรื่องราวเกือบทั้งหมดล้วนแต่เป็นเรื่องของชีวิตวัฒนธรรมของผู้คนในท้องถิ่นสุพรรณบุรีที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องกับภูมิโนเวศสุพรรณบุรีซึ่งเป็นแหล่งของฐานทรัพยากรน้ำ ดิน และป่า แต่เนื่องจากรายงานการวิจัยทั้ง 14 เรื่อง ยังเป็นองค์ความรู้หรือเป็นข้อมูลที่แยกย่อยกันอยู่เป็นส่วนตัว ดังนั้น เพื่อให้เห็นภาพรวมของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นสุพรรณบุรีชัดเจนขึ้น บทสังเคราะห์รายงานการวิจัยเรื่อง “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นสุพรรณบุรี” นี้ จึงได้พยายามเรียบเรียงข้อมูลและเนื้อหาของงานวิจัยทั้ง 14 เรื่อง และค้นคว้าจากผลงานการศึกษา และงานเขียนของนักวิชาการ รวมทั้งเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นสุพรรณบุรีมาเพิ่มเติม และสนับสนุนในเชิงเนื้อหาและมิติเวลาของประวัติศาสตร์ท้องถิ่น แล้วนำเสนอในประเด็นดังต่อไปนี้ คือ เรื่องภูมิโนเวศสุพรรณบุรี ซึ่งกล่าวถึงสภาพแวดล้อมทางนิเวศและฐานทรัพยากรที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดรูปแบบวิถีชีวิตวัฒนธรรมของชาวสุพรรณ เรื่องราวที่เกี่ยวกับภูมิสังคมวัฒนธรรมของท้องถิ่นสุพรรณบุรี ได้แก่ เรื่องการก่อตัวและพัฒนาการของเมืองสุพรรณบุรี เรื่องคนสุพรรณและตั้งถิ่นฐาน เรื่องการทำมาหากิน : อาชีพทำนา เรื่องประเพณีความเชื่อ เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นสุพรรณบุรี และสุดท้ายคือ เรื่องการเปลี่ยนแปลง “เมื่อวิถีชีวิตเปลี่ยนแปลง สายน้ำจึงเปลี่ยนไป” โดยใช้แนวคิดเรื่องภูมิวัฒนธรรม(Cultural Landscape)เป็นแนวทางในการสังเคราะห์ ภูมิวัฒนธรรมนี้ ศรีศักร วัลลิโภดม

(2551) มีทัศนะว่า ภูมิวัฒนธรรมคือ ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพ แวดล้อมและวัฒนธรรมซึ่งในบริบททางสังคมวัฒนธรรมหมายถึงลักษณะภูมิประเทศทางภูมิศาสตร์ (Geographical Landscape) ในอาณาบริเวณใดบริเวณหนึ่ง เช่น บริเวณหุบเขา ที่ราบ ท้องทุ่ง แม่น้ำ ลำคลอง หนองบึง ปากอ่าว ชายทะเล เป็นต้น อันสัมพันธ์กับการตั้งถิ่นฐานบ้านเมืองของผู้คนในท้องถิ่น จนเป็นที่รู้จักร่วมกันและมีการกำหนดนามชื่อเป็นสถานที่ต่างๆ ให้เป็นที่รู้จักร่วมกันในลักษณะที่เป็นแผนภูมิหรือแผนที่เพื่อสื่อสารถึงกัน และอาจสร้างเป็นตำนาน (Myth) ขึ้นมาอธิบายถึงความเป็นมาและความหมายความสำคัญทางประวัติศาสตร์ สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของสถานที่และท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งแฝงเนื้อหาความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับอำนาจเหนือธรรมชาติที่ทำให้เกิดสำนึกร่วมของการอยู่เป็นกลุ่มเหล่านายในพื้นทีวัฒนธรรมเดียวกัน โดยคนในหรือคนภายในดังกล่าวจะมีการรับรู้ในเรื่องพื้นที่วัฒนธรรมที่ตนใช้ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันเป็น 3 ระดับ คือ ระดับที่มีขอบเขตกว้างขวางเรียกว่า ภูมิวัฒนธรรม (Cultural landscape) ระดับกลางอันเป็นท้องถิ่นที่ผู้คนหลายกลุ่มหรือหลายชาติพันธุ์เข้ามาตั้งถิ่นฐานเป็นบ้านเป็นเมืองเกิดขึ้นถือว่าเป็น นิเวศวัฒนธรรม (Cultural ecology) และระดับเล็ก คือ ระดับชุมชนบ้านเดียวกัน ที่ทำให้แลเห็นคนและวิถีชีวิตในการอยู่ร่วมกันในชุมชนที่เรียกว่า ชีวิตวัฒนธรรม (Cultural life) ซึ่งสาระสำคัญของการศึกษาภูมิวัฒนธรรมนั้นเป็นเรื่องของการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น (Local history) ในลักษณะของประวัติศาสตร์มีชีวิต (Living history) ที่แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการทางสังคมวัฒนธรรมของผู้คนที่อยู่เป็นสังคมเป็นกลุ่มในพื้นที่ และสามารถมองเห็นการเคลื่อนไหวได้

ภูมิเวศสุพรรณบุรี : ที่ราบลุ่มแม่น้ำ

สุพรรณบุรี เป็นจังหวัดเก่าแก่จังหวัดหนึ่งในภาคกลางด้านทิศตะวันตกของประเทศไทย ตั้งอยู่บน ที่ราบลุ่มแม่น้ำท่าจีน หรือแม่น้ำสุพรรณบุรี มีเนื้อที่ทั้งหมด ประมาณ 5,358 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 3,348,755 ไร่ อยู่ระหว่างเส้นรุ้งที่ 14 องศา 4 ลิปดา ถึง 15 องศา 5 ลิปดาเหนือ และระหว่างเส้นแวงที่ 99 องศา 17 ลิปดา ถึง 100 องศา 16 ลิปดาตะวันออก สูงกว่าระดับน้ำทะเลปานกลางโดยเฉลี่ยประมาณ 3 - 10 เมตร อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานคร ตามทางหลวงหมายเลข 340 ประมาณ 107 กิโลเมตร และโดยทางรถไฟประมาณ 142 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียง ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับจังหวัดชัยนาท และจังหวัดอุทัยธานี
ทิศใต้	ติดต่อกับจังหวัดนครปฐม
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับจังหวัดอ่างทอง จังหวัดสิงห์บุรี และจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ทิศตะวันตก ติดต่อกับจังหวัดกาญจนบุรี และจังหวัดอุทัยธานี

ที่ราบลุ่มแม่น้ำสุพรรณบุรี เป็นส่วนหนึ่งของที่ราบลุ่มแม่น้ำท่าจีนอันอุดมสมบูรณ์และเป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งของที่ราบภาคกลางตอนล่าง หรือ ที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาปากตะวันตก ลักษณะเป็นที่ราบลุ่มขยวรีไปตามลำน้ำ มีอาณาเขตครอบคลุมพื้นที่จังหวัดสุพรรณบุรีทั้งจังหวัด พื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ในบริเวณที่เรียกว่า “ทุ่งราบลุ่มน้ำเก่า (Old Delta)” ซึ่งเป็นที่ราบอันเกิดจากการทับถมของดินตะกอนน้ำพัดพาก่อนบริเวณอื่นๆ มีแม่น้ำสุพรรณเป็นแม่น้ำสายหลัก และเป็นสายเดียวกับแม่น้ำท่าจีนที่ได้แยกออกจากฝั่งขวาของแม่น้ำเจ้าพระยาที่ปากคลองมะขามเต่า ในเขตอำเภอวัดสิงห์ จังหวัดชัยนาท แล้วไหลลงใต้ไปทางด้านตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา ไหลเข้าสู่จังหวัดสุพรรณบุรีที่อำเภอเดิมบางนางบวช ผ่านอำเภอสามชูก อำเภอศรีประจันต์ อำเภอมือง อำเภอบางปลา และอำเภอสองพี่น้อง แม่น้ำสายนี้มีชื่อเรียกหลายชื่อตามเมืองที่ผ่าน ช่วงตอนบนที่ไหลผ่านเขตจังหวัดชัยนาทเรียกว่า แม่น้ำมะขามเต่า ช่วงที่ไหลผ่านจังหวัดสุพรรณบุรีมีชื่อว่า แม่น้ำสุพรรณบุรี หรือแม่น้ำสุพรรณ มีความยาวประมาณ 115 กิโลเมตร ไหลเข้าเขตจังหวัดนครปฐม เรียกว่า แม่น้ำนครชัยศรี แล้วไหลต่อไปยังจังหวัดสมุทรสาคร ออกสู่ทะเลอ่าวไทยที่อำเภอเมืองสมุทรสาคร ซึ่งในทางภูมิศาสตร์ การกำหนดชื่อแม่น้ำจะใช้ชื่อที่ปลายน้ำ ดังนั้น จึงเรียกชื่อแม่น้ำนี้ตลอดทั้งสายว่า แม่น้ำ ท่าจีน มีความยาวรวม 315 กิโลเมตร ความกว้างโดยเฉลี่ย 60 เมตร

ภูมิประเทศของที่ราบลุ่มแม่น้ำสุพรรณบุรีที่ครอบคลุมพื้นที่จังหวัดสุพรรณบุรีทั้งจังหวัดนั้น มีลักษณะลาดเทจากทิศตะวันตกลงสู่ทิศตะวันออก แบ่งออกเป็น 2 เขต คือ เขตพื้นที่ตอนลาดชันและภูเขา อยู่ทางด้านตอนเหนือและด้านตะวันตกของจังหวัดสุพรรณบุรี มีภูเขาสูงเป็นแนวยาวติดกับเทือกเขาตะนาวศรี ธรณีสันฐานเป็นสันเขา เนินเขาที่ลาดชัน ถัดจากแนวเขาเป็นที่ราบหุบเขาที่มีการปลูกพืชไร่และทำนาได้แก่ พื้นที่ของอำเภอด่านช้าง อำเภอหนองหญ้าไซ ด้านตะวันตกของอำเภออู่ทอง และด้านตะวันตกของอำเภออู่ทอง เขตพื้นที่ราบลุ่ม มีลักษณะเป็นที่ราบตะกอนลำนํ้าและที่ราบน้ำทะเลเคยท่วมถึง อยู่ทางทิศตะวันออกของจังหวัดตลอดแนวตั้งแต่เหนือจรดใต้ พื้นที่ส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นที่ราบลุ่มเหมาะแก่การทำนา ได้แก่ พื้นที่ของอำเภอเดิมบางนางบวช อำเภอสามชูก อำเภอศรีประจันต์ อำเภอเมืองสุพรรณบุรี อำเภอบางปลา และอำเภอสองพี่น้องซึ่งเป็นพื้นที่ระดับต่ำสุดมีสภาพคล้ายแอ่งกระทะมีน้ำท่วมขังในฤดูน้ำหลากเป็นประจำทุกปี

จังหวัดสุพรรณบุรี จัดว่ามีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรดินและน้ำ สำหรับลักษณะและคุณภาพของดินแบ่งออกเป็น 5 กลุ่ม คือ กลุ่มดินนา มีอยู่บริเวณที่ราบลุ่มฝั่งแม่น้ำสุพรรณทั้งสองด้านและตอนกลางจังหวัด เป็นกลุ่มดินที่เหมาะสมกับการปลูกข้าวและพืชผัก ครอบคลุมพื้นที่ร้อยละ 40 ของพื้นที่จังหวัด กลุ่มดินไร่ เป็นดินที่เหมาะสมสำหรับปลูกพืชไร่ เช่น อ้อย สับปะรด และมันสำปะหลัง ครอบคลุมพื้นที่ร้อยละ 40 ของพื้นที่จังหวัด กลุ่มดินดิน ไม่เหมาะแก่การเพาะปลูก มี

ประมาณร้อยละ 5 ดินภูเขาไม้ประมาณร้อยละ 5 ไม่เหมาะแก่การเพาะปลูกเช่นกัน และกลุ่มดินสภาพเป็นกรด มีศักยภาพในการเพาะปลูกต่ำ อยู่บริเวณพื้นที่น้ำท่วมถึงเขตอำเภอสองพี่น้องและอำเภอบางปลาม้า ครอบคลุมพื้นที่ร้อยละ 10 ของพื้นที่จังหวัด นอกจากนี้ จังหวัดสุพรรณบุรียังมีพื้นที่ที่เป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติ 7 แห่ง มีพื้นที่ประมาณ 852,102 ไร่ อยู่ในเขตอำเภอด่านช้าง อำเภอหนองหญ้าไซ อำเภออู่ทอง และอำเภอสองพี่น้อง แต่ปัจจุบันคงเหลือสภาพป่าที่อุดมสมบูรณ์อยู่ไม่มากนัก เพราะถูกรายการบุกรุกเข้าทำกินจนหลายแห่งถูกเปลี่ยนสภาพเป็นไร่อ้อย ไร่มันสำปะหลัง และเขตปฏิรูปที่ดิน เป็นต้น

สำหรับทรัพยากรน้ำ จังหวัดสุพรรณบุรีมีทั้งแหล่งน้ำธรรมชาติและแหล่งน้ำจากการพัฒนา แหล่งน้ำธรรมชาติได้น้ำฝนและน้ำท่า จากน้ำฝนนั้น จังหวัดสุพรรณบุรีมีช่วงฤดูฝนยาวประมาณ 6 เดือน คือ ระหว่าง พฤษภาคมถึงกันยายน ส่วนน้ำท่า หรือแหล่งน้ำผิวดิน จังหวัดสุพรรณบุรีมีแม่น้ำสุพรรณเป็นแม่น้ำสายหลักที่มีบทบาทสำคัญต่อการดำรงชีวิตของประชาชนทั้งทางด้านเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ โดยการใช้ประโยชน์เพื่อการอุปโภคบริโภค เพื่อการทำเกษตรกรรม และการคมนาคมขนส่งตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะพื้นที่ริมแม่น้ำสุพรรณทั้งสองฝั่ง เป็นบริเวณทุ่งราบลุ่มน้ำเก่า (Old Delta) มีภูมิประเทศ และมีน้ำต้นทุนเหมาะสำหรับการเพาะปลูกเป็นอย่างดี เนื่องจากในฤดูน้ำหลาก สายน้ำได้นำพาอินทรีย์สารต่างๆ ที่ละลายปนมากับน้ำ อันประกอบ ด้วยทรายละเอียด ดินเหนียว และดินตะกอน เกิดการตกตะกอนทับถมพอกพูนเป็นบริเวณกว้างกลายเป็นดินคุณภาพดีที่เหมาะสมแก่การปลูกข้าว นอกจากนี้ ยังมีลำน้ำที่กระเสี้ยวเป็นสาขาสำคัญของแม่น้ำสุพรรณ ซึ่งเกิดจากลำน้ำสายต่างๆ ที่ไหลมาผ่านมาทางตอนใต้ของอำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี และเขาพุทไธสง เขาพระ ทุ่งดินคำตอนใต้ ทางน้ำเหล่านี้จะไหลมารวมกันทางด้านตะวันตกของอำเภอด่านช้าง กลายเป็นลำน้ำที่เรียกว่า กระเสี้ยวใหญ่ หรือกระเสียวบน แล้วไหลมาทางด้านตะวันออกบรรจบกับแม่น้ำสุพรรณที่บ้านทิง อำเภอสามชุก เป็นลำน้ำที่มีกระแสน้ำไหลตลอดทั้งปี นอกจากแหล่งน้ำสำคัญ 2 แหล่งนี้แล้ว ยังมีแหล่งน้ำธรรมชาติประเภทแม่น้ำ ลำคลอง หนองบึงอีกจำนวนมาก อาทิ ลำน้ำท่าว่า คลองบางลี่ คลองบางอีหน และคลองสองพี่น้อง เป็นต้น

ในปัจจุบัน จังหวัดสุพรรณบุรี มีระบบน้ำชลประทานที่ค่อนข้างจะสมบูรณ์ เนื่องจากมีโครงการชลประทานขนาดใหญ่เป็นโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษารวมทั้งสิ้นถึง 11 โครงการ เป็น มีพื้นที่ส่งน้ำเพื่อการเพาะปลูกในเขตจังหวัดสุพรรณบุรี และจังหวัดใกล้เคียง จะมีบางพื้นที่เท่านั้นที่ระบบน้ำชลประทานยังไม่สมบูรณ์ โดยจังหวัดสุพรรณบุรี ได้รับการพัฒนาแหล่งน้ำมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 6 โดยได้เริ่มทำโครงการชลประทานแม่น้ำสุพรรณในปี พ.ศ. 2468 แล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2475 การดำเนินงานโครงการชลประทานแม่น้ำสุพรรณทั้งลำน้ำได้แบ่งย่อยออกเป็น 3 ตอน คือ ตอนที่ 1 เรียกว่า ตอนโครงการมะขามเต่า หรือโครงการพลเทพ ตอนที่ 2 เรียกว่า ตอนโครงการ

สามชุก หรือ ชลมารค์วิจารณ์ ตอนที่ 3 เรียกว่า ตอนโครงการโพธิ์พระยา โครงการที่ก่อสร้างในเขต จังหวัดสุพรรณบุรีมี 2 โครงการ คือ โครงการสามชุก และโครงการโพธิ์พระยา โดยก่อสร้างเป็น เชื้อนแบบประตูน้ำชลประทานกันลำแม่น้ำสุพรรณ ประตูน้ำนี้ทำให้มี 2 ประตูแยกจากกัน คือ ประตูใหญ่ สำหรับปิด – เปิดระบายน้ำ และมีอีกประตูหนึ่งเป็นประตูเรือสัญจร สำหรับปิด – เปิดให้เรือโดยสาร เรือสินค้า และเรือทุกชนิดแล่นผ่าน ประตูน้ำโพธิ์พระยาเป็นประตูน้ำที่สร้างขึ้นเป็นแห่งแรกของแม่น้ำสุพรรณ เริ่มสร้างในปี พ.ศ. 2464 แล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2475 ตั้งอยู่ในตำบลโพธิ์พระยา อำเภอเมืองสุพรรณบุรี ส่วนประตูน้ำสามชุก หรือ ประตูน้ำชลมารควิจารณ์ ซึ่งชาวบ้านนิยมเรียกกันว่า ประตูน้ำบ้านทิง เริ่มสร้างในปี พ.ศ. 2476 แล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2498 ตั้งอยู่ที่หมู่ 3 ตำบลสามชุก ต่อมาได้มีการสร้างโครงการส่งน้ำและระบายน้ำอีกหลายโครงการ อาทิ โครงการท่าโบสถ์ และโครงการมะขามเต่า – อุทอง เป็นต้น ส่วนโครงการลุ่มน้ำกระเสียว ได้สร้างเขื่อนกระเสียว ซึ่งเป็นเขื่อนดินสามารถเก็บน้ำเพื่อกักเก็บน้ำให้แก่พื้นที่เพาะปลูก และยังมีอ่างเก็บน้ำ เช่น บึงฉวาก เป็นบึงธรรมชาติ เป็นต้น รวมทั้งยังมีแหล่งน้ำใต้ดินที่สามารถขุดเจาะบ่อน้ำบาดาลเพื่อนำน้ำมาใช้ได้อย่างสะดวก ทำให้สามารถเพาะปลูกพืชได้หลายชนิดจังหวัด สุพรรณบุรีจึงเป็นแหล่งผลิตสินค้า การเกษตรที่สำคัญหลายชนิด ตลอดจนอุตสาหกรรมต่อเนื่อง

นับตั้งแต่อดีต ผู้คนที่อยู่ในบริเวณลุ่มแม่น้ำสุพรรณ ได้พึ่งพาอาศัยน้ำในแม่น้ำสุพรรณ และลำน้ำสาขาในการอุปโภคบริโภค และใช้เป็นเส้นทางคมนาคมสัญจรขนส่งสินค้า สำหรับคนสุพรรณแล้ว แม่น้ำสุพรรณถือได้ว่าเป็นเส้นเลือดใหญ่ที่หล่อเลี้ยงชีวิตคนที่นี่มาช้านานหลายร้อยปี คนกลุ่มต่างๆ เข้ามาอาศัยอยู่ส่วนใหญ่มักตั้งถิ่นฐานอยู่ริมแม่น้ำสุพรรณบุรี โดยใช้แม่น้ำสายนี้ทั้ง การอุปโภคบริโภค และการคมนาคม ชุมชนและวัดวาอารามเก่าแก่หลายแห่งจึงปรากฏอยู่สองฝั่งแม่น้ำ เรียงรายกันไปแทบไม่ขาดตอน ซึ่งมีข้อมูลที่ปรากฏตรงกัน ในงานวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น หลายเรื่องของยูวิจัยจากโรงเรียนต่างๆ ในจังหวัดสุพรรณบุรี อาทิ เรื่องปลาบ้า “ความมหัศจรรย์แห่งแม่น้ำท่าจีน” ของโรงเรียนบางปลาบ้า “สูงสมุทรผดุงวิทย์” เรื่องเครื่องมือจับปลา ภูมิปัญญาท้องถิ่น : วิถีชีวิตชุมชนลุ่มน้ำสุพรรณ ของโรงเรียนบริหารแจ่มใสวิทยา 7 เรื่องปลาหม่าแห่งลุ่มแม่น้ำท่าจีน ของโรงเรียนบริหารแจ่มใสวิทยา 5 และเรื่องตลาดเก่าเล่าเรื่องเมืองสุพรรณ (ตลาดทรัพย์สิน) ของโรงเรียนสวณหญิง ดังความจากปากคำของผู้เฒ่าผู้แก่ที่บอกเล่าตรงกันว่า “ในสมัยก่อนนั้น แม่น้ำสุพรรณ เป็นแม่น้ำที่มีชีวิตชีวามาก เป็นแม่น้ำที่หล่อเลี้ยงชีวิตของคนสุพรรณ เพราะคนส่วนใหญ่ดำรงชีวิตอยู่กันตามริมฝั่งแม่น้ำสุพรรณ ใช้น้ำในแม่น้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค หรือเดินทางติดต่อค้าขายกันตามทางน้ำเป็นหลัก ก่อนที่จะมีการสร้างเขื่อนเจ้าพระยา (เขื่อนชัยนาท) และเขื่อนภูมิพล (เขื่อนยันฮี) เมื่อถึงฤดูน้ำหลากก็จะเอ่อล้นท่วมบ้านเรือนไร่นาทุก ๆ ปีกระแสน้ำไม่ไหลเชี่ยว น้ำในแม่น้ำจะขึ้นลงตามกำลังหนุนของน้ำทะเล ในสามลักษณะคือ น้ำขึ้น น้ำทรง และ

น้ำลง แต่หลังจากที่ได้สร้างเขื่อนทั้งสองแล้ว กระแสน้ำจะไหลลงสู่ทะเลทางเดียว” ซึ่งชาวบ้านก็ไม่เคียดแค้นกับการที่มีน้ำท่วมน้ำหลากที่เกิดขึ้นกับวงจรชีวิตสักเท่าไร ตรงกันข้ามกับรู้ว่าสายน้ำได้เติมเต็มความอุดมสมบูรณ์ให้กับผืนดินและทรัพยากรสัตว์น้ำทุกๆ ปี ผู้คนที่นี้จึงมีภูมิปัญญาเรียนรู้วิธีการที่จะอยู่ร่วมกับธรรมชาติและปรับตัวให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติได้เป็นอย่างดี แต่ในปัจจุบัน แม่น้ำสุพรรณประสบปัญหามลพิษหรือน้ำเน่าเสียมากขึ้น เนื่องจากการขยายตัวของชุมชน และกิจกรรมอื่นๆ ที่ตามมา ในขณะที่เดียวกันพื้นที่ซึ่งเป็นอยู่ข้าวอูนน้ำเคยทำนาปีละครั้งก็เพิ่มเป็น 2-3 ครั้ง เพื่อให้ได้ผลผลิตเพียงพอกับความต้องการทั้งภายในและการส่งออก จึงมีการใช้ปุ๋ยและยาฆ่าแมลงในพื้นที่เพิ่มขึ้น ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่ส่งผลกระทบต่อเกษตรกรเองและสิ่งแวดล้อม

กล่าวได้ว่า ภูมินิเวศสุพรรณบุรีก่อให้เกิดรูปแบบสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่น ดังนี้

1. รูปแบบการตั้งถิ่นฐานสัมพันธ์กับน้ำ ตามสภาพภูมิศาสตร์ ภูมินิเวศสุพรรณบุรีมีสายน้ำหลักคือ แม่น้ำสุพรรณ คอยหล่อเลี้ยงและให้ความอุดมสมบูรณ์ ด้วยเหตุที่ราบลุ่มริมแม่น้ำบริเวณเมืองสุพรรณบุรีมีคันกั้นน้ำธรรมชาติ (nature levee) ติดต่อกันเป็นแนวยาว จึงทำให้มีเนื้อที่สำหรับปลูกสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัยเป็นแนวยาวเรียงรายไปตามลำแม่น้ำสุพรรณ ส่วนด้านหลังของแนวกั้นน้ำตามธรรมชาติเป็นที่ลุ่มต่ำ (Back swamp) และการที่มีลำน้ำลำคลองหลายสายใช้เพื่อในการคมนาคมสัญจรได้อย่างสะดวก พื้นที่บริเวณนี้จึงมีความเหมาะสมกับการตั้งถิ่นฐาน ดังดูให้เห็นผู้คนอพยพเคลื่อนย้ายเข้ามาตั้งหลักปักฐานมาแต่โบราณ ปรากฏว่ามีหลักฐานการอยู่อาศัยของผู้นั้นเป็นชุมชนแล้วพัฒนาการสู่ความเป็นชุมชนเมืองขนาดใหญ่หลายยุคสมัย ลักษณะการก่อตัวของชุมชนมักเกิดขึ้นตรงบริเวณจุดเชื่อมต่อระหว่างแม่น้ำกับปากคลองสำคัญๆ เช่น คลองบางลี่ คลองบางยี่หน และคลองสองพี่น้อง เป็นต้น บริเวณดังกล่าวมักเป็นชุมชนที่มีบ้านเรือนหนาแน่น มีวัดสำคัญๆ ทั้งยังเป็นศูนย์กลางคมนาคม การปลูกสร้างบ้านเรือนและวัดจึงหันหน้าออกไปทางแม่น้ำลำคลองที่เป็นเส้นทางคมนาคม เกิดเป็นย่านตลาดริมแม่น้ำในชุมชนท่ามาค้าขายกันอย่างคับคั่ง และที่สำคัญคือ การตั้งถิ่นฐานของผู้นั้นในเมืองสุพรรณบุรีก็มีความสัมพันธ์กับแหล่งทำนา

2. ทำเกษตรกรรมทำนาปลูกข้าว ด้วยพื้นที่เมืองสุพรรณบุรีเป็นที่ลุ่มต่ำเหมาะกับการทำนา ผู้คนที่เข้ามาตั้งหลักแหล่งจึงประกอบอาชีพทำนาเป็นสำคัญ จนกระทั่งมีคำกล่าวอันเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไป แสดงให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่บริเวณนี้ว่า “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” ดังนั้น สุพรรณบุรีจึงมีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศไทยมาเป็นเวลานานนับแต่สมัยโบราณ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ตรงกับรัชกาลที่ 3 และรัชกาลที่ 4 เมืองสุพรรณบุรีได้กลายเป็นแหล่งปลูกข้าวที่สำคัญของประเทศ จนเรียกได้ว่าเป็น “อู่ข้าว อู่น้ำ” ของประเทศไทย

3. สายน้ำเป็นบ่อเกิดวัฒนธรรมท้องถิ่น วิถีชีวิตของคนสุพรรณหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำสุพรรณนั้น มีวิถีการดำรงชีวิตที่ผูกพันกับสายน้ำ และอยู่ร่วมกับสภาพแวดล้อมอย่างพึ่งพา ถ้อยทีถ้อยอาศัย ใช้ภูมิปัญญาในการสร้างสรรค์และปรับตัวให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมซึ่งแสดงออกมาในรูปแบบของวิถีการดำรงชีวิต ขนบธรรมเนียม ประเพณี พิธีกรรม ศิลปการละเล่นการแสดง จนกลายเป็นวัฒนธรรมของท้องถิ่นสุพรรณบุรีที่มีเอกลักษณ์โดดเด่น

การก่อตัวและพัฒนาการของเมืองสุพรรณบุรี

ประวัติเมืองสุพรรณบุรี ตามตำนานกล่าวว่า เมื่อประมาณปีพ.ศ. 1420-1425 พระยาพาน ได้สร้างเมืองขึ้นที่ริมฝั่งแม่น้ำท่าจีน หรือแม่น้ำสุพรรณ บริเวณบ้านรั้วใหญ่ ตั้งชื่อว่า เมืองพันธุมบุรี และได้ครองเมืองนี้ต่อมาจนสวรรคต จากนั้นเรื่องราวของเมืองพันธุมบุรีได้เลียบหายไปราวสองศตวรรษ มาปรากฏขึ้นอีกตามพงสาวดารเหนือที่ระบุว่า "พระเจ้ากาแต" เชื้อสายไทยที่มาจากเมืองมอญ ได้เสวยราชย์อยู่ที่เมืองอุทอง แล้วได้บูรณะเมืองพันธุมบุรี ซึ่งเป็นเมืองร้างมาสองร้อยปีแล้ว (หลังจากพระยาพานครองเมือง) ขึ้นใหม่ แล้วย้ายราชธานีกลับมาอยู่ที่เมืองพันธุมบุรี แล้วก็ได้มอบหมายให้โอรสชื่อ "มอญน้อย" สร้างวัดสนามไชยและบูรณะวัดป่าเลไลยก์ (เวลานั้นเรียกว่า วัดลานมะขวิด) เมื่อบูรณะเสร็จแล้ว ข้าราชการและชาวเมืองได้ มีจิตศรัทธาในพระพุทธศาสนาได้ชักชวนกันออกบวชถึงสองพันคน ทำให้เมืองพันธุมบุรีกลายเป็น "เมืองสองพันบุรี" สำหรับเมืองอุทอง มีกษัตริย์ครองราชย์สืบต่อกันมาหลายพระองค์ เรียกว่า "พระเจ้าอุทอง" ทั้งสิ้น พระราชธิดาของพระเจ้าอุทอง พระองค์หนึ่งได้อภิเษกสมรสกับพระเจ้าราม โอรสของพระเจ้าศิริชัยเชียงแสน ต่อมาพระเจ้ารามได้ขึ้นครองเมืองอุทอง คนทั่วไปก็เรียกว่า "พระเจ้าอุทอง" ต่อมาเมื่อขุนหลวงพะงั่ว พิพระมหสีพระเจ้าอุทอง ขึ้นครองเมืองสองพันบุรี และย้ายไปครองเมืองอุทอง แต่เมืองอุทองได้กลายเป็นเมืองร้างเพราะแม่น้ำจะเข้สามพันเปลี่ยนทางเดินใหม่และตื้นเขิน ช้ำร้ายยังเกิดโรคห่าอีกด้วย ขุนหลวงพะงั่วจึงย้ายกลับมาประทับที่เมืองสองพันบุรี และเมื่อปี พ.ศ. 1890 ได้เปลี่ยนชื่อเมืองนี้เสียใหม่ว่า "เมืองสุพรรณบุรี"

เรื่องราวทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีของเมืองสุพรรณบุรีนั้น นักวิชาการทั้งชาวไทยและต่างชาติต่างก็ให้ความสนใจศึกษาค้นคว้ากันมานาน และเป็นที่ยอมรับกันว่าเมืองสุพรรณบุรี ได้เริ่มต้นการตั้งถิ่นฐานมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ในปลายยุคหินใหม่ แล้วพัฒนาเป็นรัฐแรกเริ่มในสมัยทวารวดี (พุทธศตวรรษที่ 8-13) มีศูนย์กลางอยู่ที่บริเวณเมืองโบราณอุทอง หรือที่คนสุพรรณเรียกกันว่า "เมืองท้าว อุทอง" ในปัจจุบัน เมืองสุพรรณบุรีที่สร้างขึ้นในสมัยอุทองนั้นตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำจะเข้สามพัน ซึ่งทุกวันนี้ยังคงปรากฏหลักฐานว่ามีคูน้ำคันดิน

ล้อมรอบตัวเมืองอยู่ ดังที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงเล่าไว้ในนิทานโบราณคดีเรื่อง “เมืองอุททอง” ว่า “... ข้าพเจ้าเข้าไปดูเมืองท้าวอุททอง เมืองตั้งอยู่ฝั่งตะวันตกของลำน้ำจะเข้สามพัน คูเป็นเมืองเก่าใหญ่โต เคยมีป้อมปราการก่อด้วยศิลา แต่หักพังไปเสียเกือบหมดแล้ว ยังเหลือคงรูป แต่ประตูเมืองแห่งหนึ่งกับป้อมปราการ ...” และจากการที่พบหลักฐานทางโบราณคดีมากมาย ทำให้สันนิษฐานได้ว่า เมืองโบราณอุททองคงมีความเจริญทางด้านเศรษฐกิจ และสถานภาพทางการเมือง เป็นบึงแผ่น มีบทบาทเป็นศูนย์กลางการค้า เนื่องจากตั้งอยู่ในเส้นทางคมนาคมที่เหมาะสมเป็นเมือง สามารถติดต่อค้าขายได้ทั้งทางบกกับภายใน และทางทะเลกับภายนอกภูมิภาคตามเส้นทางการค้า จีน-อินเดีย ในขณะที่ เดียวกันก็เป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรมที่รับอิทธิพลอารยธรรมจากภายนอก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จากอินเดียมาปรุงแต่งให้เป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนเองนั่นคือ ได้รับรูปแบบ ทางศาสนา ศิลปกรรมแบบอมราวดีจากอินเดีย อาทิ ประติมากรรมดินเผารูปพระสงฆ์อุ้มบาตร และพระพุทธรูปปูนปั้นนาคปรกศิลปะแบบอมราวดี เป็นต้น (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราชราช, 2532) โบราณสถานโบราณวัตถุสมัยทวารวดีเนื่องในศาสนาพุทธซึ่งพบที่เมืองอุททองส่วนใหญ่ มี ทั้งศาสนาพุทธนิกายมหายานและหินยาน รวมทั้งยังพบโบราณวัตถุที่เนื่องในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ด้วย ซึ่งหลักฐานจากโบราณวัตถุ โบราณสถาน และร่องรอยกิจกรรมต่างๆ ของคนสมัยโบราณที่ พบในเมืองอุททอง ชี้ให้เห็นว่าประชากรของชุมชนโบราณแห่งนี้มีวิถีชีวิตใกล้ชิดแม่น้ำ และฝั่ง ฝั่ง แม่น้ำ ทั้งเพื่อในการดำรงและการพัฒนาสังคม-วัฒนธรรม จนชุมชนได้พัฒนาเป็นศูนย์กลางทาง วัฒนธรรมและทางเศรษฐกิจที่สำคัญแห่งหนึ่งของภูมิภาค “สุวรรณภูมิ”

แต่ความเปลี่ยนแปลงทางนิเวศและสภาพภูมิศาสตร์ หลังพุทธศตวรรษที่ 12 ทำให้เมือง อุททองลดความสำคัญลง จนถึงพุทธศตวรรษที่ 16 -17 ผลกระทบจากระบบนิเวศชายฝั่งทวีความ รุนแรงมากขึ้น ส่งผลให้แม่น้ำท่าว่าและแม่น้ำจะเข้สามพันเปลี่ยนทางเดินจนทำให้แม่น้ำลัด กลายเป็นแม่น้ำสุพรรณ และกลายเป็นแม่น้ำสายหลักแทน ส่วนแม่น้ำจะเข้สามพันกลับคืนเงินจึง ทำให้เกิดภาวะขาดแคลนน้ำอุปโภคบริโภค นอกจากนี้ ยังเกิดการเปลี่ยนแปลงเส้นทางการค้าทำให้ เมืองอุททองหมดบทบาทด้านการค้าทางทะเล ดังนั้น ประชากรเมืองอุททองจึงต้องอพยพออกไปสร้าง ชุมชนแห่งใหม่เรียงรายไปตอนเหนือริมฝั่งแม่น้ำท่าว่า -สุพรรณซึ่งเป็นทำเลที่ดีกว่าชุมชนอุททอง โบราณ ซึ่งได้พบหลักฐานของเมืองโบราณบริเวณริมฝั่งตะวันตกของแม่น้ำสุพรรณที่มีความสำคัญ ขึ้นมาแทนเมืองโบราณอุททอง(วารุณี โอสธารมย์, 2547:93-94) ในงานวิจัยเรื่องการศึกษาวิจัย ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นลุ่มแม่น้ำจะเข้สามพัน ของสืบแสง พรหมบุญ และคณะ อธิบายไว้ว่าเมือง อุททองไม่ได้ร้างไปเสียทีเดียว แต่ลดฐานะลงเป็นชุมชนระดับหมู่บ้าน มีผู้คนอาศัยสืบทอดวัฒนธรรม ต่อกันมา โดยเห็นได้จากคำบอกเล่าประวัติชุมชนหมู่บ้านในรูปตำนาน หรือนิทานพื้นบ้าน

ถึงพุทธศตวรรษที่ 17 ได้ปรากฏหลักฐานชุมชนเมืองรุ่นที่สอง ขยายอำนาจขึ้นมาเป็นเมืองสำคัญและเป็นศูนย์กลางอำนาจรัฐในกลุ่มน้ำท่าจีนชื่อ “สุพรรณภูมิ” มีศูนย์กลางอยู่ที่บริเวณตัวเมืองสุพรรณบุรีในปัจจุบัน และจากหลักฐานที่ปรากฏต่างๆ สุพรรณภูมิน่าจะเป็นชื่อเมืองเดียวกันกับสุพรรณบุรี แต่เมืองมีร่องรอยการเปลี่ยนแปลงตัวเมือง สร้างเมืองใหม่ทับเมืองเก่า ในจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช (พ.ศ.1826) ได้กล่าวถึงสุพรรณภูมิไว้ว่าเป็นเมืองสำคัญร่วมสมัยกับสุโขทัย และนครศรีธรรมราช เป็นเมืองใหญ่ ที่มีประชากรมาก ผู้นำและราษฎรนับถือศาสนาพุทธ จากหลักฐานทางโบราณคดีที่ขุดค้นตามศาสนสถานต่างๆ พบว่า ศูนย์กลางเมืองซึ่งเป็นเขตที่มีการชุมชนกระจุกตัว คือบริเวณวัดพระศรีมหาธาตุ และวัดอื่นๆ อีกหลายวัด อาทิ วัดสนามชัย วัดราชคเษ (ปัจจุบันเป็นวัดร้าง) และวัดป่าเลไลยก์ (วัดลานมะขวิด) เป็นต้น วัดพระศรีมหาธาตุ เป็นวัดสำคัญมีฐานะเป็นวัดประจำเมืองโดยเป็นศูนย์กลางทางความเชื่อและศูนย์กลางของชุมชนเมือง สุพรรณภูมิมีระบบการผลิตแบบเกษตรกรรมทำนาและทำอุตสาหกรรมขนาคย้อมเพื่อการค้าภายใน ผู้นำมีบทบาทการค้ากับภายนอก โดยเฉพาะการค้ากับจีน (วารุณี โอสธารมย์, 2547:135-136) รัฐสุพรรณภูมิมีฐานะเป็นเมืองสำคัญคู่กับราชธานีกรุงศรีอยุธยา เป็นฐานกำลังทางทหารช่วยกรุงศรีอยุธยาในการขยายอาณาเขต และมีเจ้าเมืองปกครองสืบเนื่องมาจนถึงสมัยอยุธยาตอนต้น มีพงสาวดารหลายฉบับ อาทิ พระราชพงสาวดารฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างกรุงศรีอยุธยา และเมืองสุพรรณภูมิว่าเป็นระบบความสัมพันธ์ทางเครือญาติ โดยพระเจ้าอู่ทอง หรือพระรามธิบดีที่ 1 ปฐมกษัตริย์ของกรุงศรีอยุธยาได้โปรดฯ ให้ขุนหลวงพะงั่ว พี่ของพระมหาสีกรองเมืองสุพรรณภูมิ ครั้นเมื่อพระเจ้าอู่ทองสวรรคตแล้ว ขุนหลวงพะงั่วได้ขึ้นเสวยราชย์ปกครองกรุงศรีอยุธยา มีพระนามว่าพระบรมราชาธิราชที่ 1 ซึ่งตลอดช่วงเวลาการปกครองของขุนหลวงพะงั่วถึงสมเด็จพระนครินทราธิราช หรือเจ้านครินทร์ เมืองสุพรรณภูมิ หรือสุพรรณบุรียังคงมีฐานะเป็นเมืองที่มีเจ้าเมืองปกครองตนเอง มิได้ตกอยู่ภายใต้การควบคุมของกรุงศรีอยุธยา ครั้นถึงสมัยสมเด็จพระนครินทราธิราช ทรงรวมเอาเมืองสุพรรณบุรี อยุธยา และสุโขทัยไว้เข้าด้วยกัน ทำให้กรุงศรีอยุธยาสามารถสถาปนาอำนาจได้อย่างมั่นคง ดังนั้นสุพรรณภูมิที่เคยเป็นรัฐอิสระจึงได้ถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของกรุงศรีอยุธยาในฐานะเมืองลูกหลวง และมีบทบาทของเมืองลูกหลวงอยู่ช่วงสั้นๆ สมัยสมเด็จพระนครินทราธิราชต่อกับรัชกาลพระบรมราชาธิราชที่ 2 หรือเจ้าสามพระยาเท่านั้น เพราะในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ทรงยกเลิกระบบการปกครองเมืองลูกหลวง แล้วโปรดฯ ให้แบ่งการปกครองส่วนภูมิภาคออกเป็นหัวเมืองชั้นเอก โท ตริ และจัตวา มีขุนนางออกไปปกครอง เมืองสุพรรณบุรีได้ถูกคุกกลืนเข้าเป็นส่วนหนึ่งของราชธานี โดยถูกจัดอยู่ในหัวเมืองชั้นที่สี่ คือ หัวเมืองชั้นจัตวา และได้อยู่ในฐานะนี้ สืบมาจนตลอดสมัยกรุงศรีอยุธยา มีบทบาทหน้าที่ในการเกณฑ์แรงงานไพร่และไพร่สมเพื่อเข้า ร่วมเป็นกำลังกองทัพทำสงคราม ทำงานโยธาอยู่เวรยามรักษาพระนคร และเสียดา

ผลผลิตข้าวในฐานะแหล่งผลิตข้าว รวมทั้งเป็นหัวเมืองภาคตะวันตกที่ต้องส่งส่วยหญ้าและถ่านให้แก่ราชธานีกรุงศรีอยุธยา

ตลอดสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น เมืองสุพรรณบุรีจึงมีฐานะเป็นเมืองหน้าด่าน ตัวเมืองสุพรรณบุรีดั้งเดิมตั้งอยู่บนฝั่งตะวันตกของแม่น้ำท่าจีนตรงตำบลรั้วใหญ่ ซึ่งยังมีแนวกำแพงเมืองเก่าปรากฏให้เห็นอยู่ ในช่วงสมัยอยุธยาตอนกลางและตอนปลาย เมืองสุพรรณบุรีอยู่ในเส้นทางเดินทัพทำสงครามระหว่างกรุงศรีอยุธยากับกองทัพพม่า จึงถูกผนวกเข้าไปมีส่วนในการทำศึกสงครามหลายครั้ง ประชากรของเมืองนี้ได้ถูกเกณฑ์เข้าเป็นกองกำลังสู้รบ ภายหลังจากสงครามกับพม่าในปี พ.ศ.2091 สมเด็จพระมหาจักรพรรดิได้โปรดฯ ให้รื้อทำลายกำแพงเมืองทิ้งเสียด้วยพระประสงค์มิให้กลายเป็นที่มั่นของข้าศึก ต่อมาในปี พ.ศ.2127 สมเด็จพระนเรศวรทรงประกาศอิสรภาพ หลังจากนั้นกองทัพพม่าได้ยกทัพมาโจมตีกรุงศรีอยุธยาหลายครั้ง ซึ่งต้องใช้เส้นทางเดินทัพผ่านเมืองสุพรรณบุรีเกือบทั้งสิ้น กรุงศรีอยุธยาได้ใช้เมืองสุพรรณบุรีเป็นสนามรบในสงครามสมเด็จพระนเรศวรทรงกระทำยุทธหัตถีกับพระมหาอุปราชา ณ ตำบลตระพังตรุ จนกระทั่งกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าในปี พ.ศ. 2310 เมืองสุพรรณบุรีจึงถูกทำลายเสียหายมาก ผู้คนพลเมืองก็หลบหนีแตกกระสานซ่านเซ็น กลายเป็นเมืองร้างผู้คนเป็นเวลานาน บ้านเรือนและโบราณสถาน จึงรกร้างอยู่ทั่วไป ดังที่ปรากฏอยู่ในงานเรื่องวิถีชีวิตชุมชนประจวบคีรีขันธ์ว่า “...ภายหลังการล่มสลายของกรุงศรีอยุธยาในปี พ.ศ. 2310 เมืองสุพรรณบุรีกลายเป็นเมืองร้างไปนานหลายปี เนื่องจากประชากรบางส่วนได้เสียชีวิตไปในยามศึกสงคราม บางส่วนหลบหนีภัยสงครามซ่อนตัวกระจัดกระจายตามป่าเขา ไม่มีสภาพเป็นชุมชน...” (ปริพัตร วงศ์เอกอินทร์ และคณะ, 2552: 8)

ปัจจุบัน ตัวเมืองสุพรรณตั้งอยู่ที่ตำบลท่าพี่เลี้ยงทางฟากตะวันออก (ฝั่งซ้าย) ของแม่น้ำสุพรรณ สันนิษฐานว่าคงย้ายมาเมื่อสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ แม้ว่าในสมัยกรุงธนบุรี พระเจ้าตากสินทรงพยายาม เข้ามาฟื้นฟูเมืองสุพรรณให้เข้าสู่ภาวะปกติเพื่อวางกำลังคนให้มีเพียงพอในการผลิตข้าวและหาของป่า สามารถหล่อเลี้ยงและเป็นกำลังปกป้องราชธานีได้เหมือนเมื่อครั้งสมัยอยุธยาก็ตาม (วารุณี โอสตรมย์, 2547:186) แต่สมัยกรุงธนบุรียังมีศึกพม่าเข้ามาประชิดติดพัน จนไม่อาจจะสร้างเมืองสุพรรณบุรีขึ้นใหม่ได้ ถึงต้นสมัยรัตนโกสินทร์เมืองสุพรรณบุรีอยู่นอกเส้นทางเดินทัพและไม่ได้เป็นสมรภูมิการสู้รบของกองทัพไทย-พม่า จึงค่อยฟื้นตัวขึ้นมาอย่างช้าๆ จนกระทั่งตอนปลายสมัยรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เมืองสุพรรณบุรีได้ตั้งขึ้นเป็นเมือง และมีผู้รั้งเมือง แต่ถึงกระนั้นก็ดี เมืองที่ย้ายมาตั้งขึ้นใหม่ก็ยังคงเป็นป่าเปลี่ยวอยู่มาก บ้านเรือนราษฎรมิได้เฉพาะตามริมแม่น้ำเท่านั้น ลึกจากริมแม่น้ำเข้าไปยังเป็นป่าแทบทั้งสิ้น ครั้งเมื่อสุนทรภู่ไปเที่ยวเมืองสุพรรณบุรีได้กล่าวถึงบริเวณเมืองสุพรรณว่าเป็นป่ารกชัฏถึงขนาดที่ “รกเรือเสื่อคะนอง” อีกทั้งได้พรรณนาถึงสภาพบ้านเมืองสุพรรณในเวลานั้นตามความรู้สึกและสายตาที่มองเห็นเอาไว้ในนิราศสุพรรณว่า

○ ดวันเย็นเห็นหาดหน้า	ถ้า (ท่า) มี
เมืองสุวรรณบุรี	กร้าง
สาร (ศาล) ตั้งฝั่งนี้	ที่หาด ลาดแฮ
โรงเล่า (เหล่า) เขาตัมค้าง	ขอบทุ่งสุราษฎร์

สุนทรภู้อยังได้บรรยายถึงความรู้สึกที่เห็นวัดฝาโถซึ่งเป็นวัดที่นางพิมพิลาไลยสร้าง และบ้านเรือนที่ถูกทิ้งร้างว่า

○ ประทับหน้าท่าสิบเบี้ย	บูรณ
หว่างวัดฝาโถสถาน	ถิ่นร้าง
มหาโพทโศส (โบสถ์)วิหาร	หักทับ ยับเอย
กิมพิลาไลยสร้าง	สืบชู (คู่) สุพรรณฯ
○ สงสารบ้านวัดร้าง	แรมโรย
เสียงแต่นกหกโหย	คำเช้า
อกพี่ที่เดียวโดย	ด้วยแก่ แม่เอย
เข้าเรื่องเมืองร้างเศร้า	โศกซ้ำรำจวนฯ

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าในเวลานั้น บ้านเมืองและวัดวาอารามส่วนใหญ่ยังถูกทิ้งร้างอยู่ แต่สุนทรภู่อีกยังแปลกใจที่พบว่าวัดประตูลาศซึ่งเป็นวัดที่สร้างขึ้นในสมัยพระนารายณ์มหาราช ยังมีพระสงฆ์จำพรรษาอยู่

○ ฝั่งซ้ายฝายฟากโพ้น	พิศดาร
มีวัดพระรูปบูรณ	ท่านสร้าง
ที่ถัดวัดประตูลาศ	สง (สงฆ์) อยู่เอย
ห้อมย่านบ้านขุนช้าง	ชิดข้างบัลลังก์ฯ

ต่อมาในปี พ.ศ.2374 ขณะที่รัชกาลที่ 4 ทรงผนวช ได้เสด็จธุดงค์เมืองสุวรรณบุรี จึงทรงเห็นสภาพเมืองร้าง ครั้งนั้นได้เสด็จเข้านนการหลวงพ่อโตวัดป่าเลไลยก์ เมื่อเสด็จเสวยราชสมบัติแล้วจึงโปรดฯ ให้บูรณะปฏิสังขรณ์พระวิหารวัดป่าเลไลยก์

ต่อมาในปี พ.ศ. 2447 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสเมืองสุวรรณบุรี ทรงมณฑการสถานที่สำคัญหลายแห่ง เช่น วัดพระศรีมหาธาตุ วัดป่าเลไลยก์ วัดบางอีหน และศาลหลักเมือง และในสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อมีการปกครองมณฑลเทศาภิบาล เมืองสุวรรณบุรีขึ้นอยู่กับมณฑลนครชัยศรี ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 6 เมืองสุวรรณบุรีได้รับการยกฐานะเป็นจังหวัดสุวรรณบุรี ในปี พ.ศ. 2456

คนสุพรรณและการตั้งถิ่นฐาน

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์โบราณคดี ได้ค้นพบหลักฐานว่าบริเวณที่เป็นจังหวัดสุพรรณบุรีปัจจุบันมีการอยู่อาศัยของมนุษย์มาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ย้อนหลังไปกว่า 3,000 ปีมาแล้ว กลุ่มคน ยุคแรกๆ อาศัยอยู่ตามถ้ำหรือเพิงผา ดำรงชีพด้วยการหาของป่าและล่าสัตว์ มีการประดิษฐ์เครื่องมือหินรูปแบบต่างๆ เพื่อการใช้สอย ต่อมาได้เคลื่อนย้ายมาสร้างบ้านเรือนริมน้ำ และพัฒนาการดำรงชีพด้วยการเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ และเรียนรู้การนำโลหะมาประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใช้ แหล่งที่อยู่ของมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์คือ เขตเทือกเขา และที่ราบริมน้ำ บริเวณอำเภออู่ทอง อำเภอเมือง และอำเภอด่านช้าง เป็นต้น และด้วยสภาพภูมินิเวศที่เหมาะสมกับการอยู่อาศัยของมนุษย์ และพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำสุพรรณเป็นพื้นที่ ที่เหมาะแก่การเพาะปลูกข้าวซึ่งเป็นอาหารของผู้คนในแถบนี้ ความอุดมสมบูรณ์ของผืนดินและแหล่งน้ำตามธรรมชาติ ทำให้สามารถปลูกข้าวได้เพียงพอกับการบริโภคโดยแทบไม่ต้องพึ่งพาเทคโนโลยีในการผลิต ดังนั้น จึงพบหลักฐานการเพาะปลูกและการตั้งชุมชนดังกล่าวในพื้นที่แถบนี้มาช้านานก่อนพื้นที่อื่นในภาคกลาง จนทำให้บริเวณนี้ได้ชื่อว่าที่ราบลุ่มน้ำเก่า (Old Delta) ซึ่งนับตั้งแต่ปลายยุคหินใหม่และยุคโลหะจนถึงพุทธศตวรรษที่ 7-8 ทั้งสองฟากฝั่งแม่น้ำสุพรรณทั้งสายเดิมและสายใหม่ ค้นพบชุมชนหมู่บ้านที่พัฒนาการมาเป็นชุมชนเมืองไม่น้อยกว่า 19 แห่ง และชุมชนเมืองเหล่านี้ได้มีการรวมกลุ่มกันขึ้นมาเป็นเมืองสำคัญของภูมิภาคคือ เมืองอู่ทองโบราณ และรัฐสุพรรณภูมิ (วารุณี โอสธารมย์, 2547:71-73)

ด้วยปัจจัยทางภูมิศาสตร์ที่เหมาะสมเนื่องจากเป็นชุมชนลุ่มน้ำที่อุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูกและเป็นเส้นทางการค้า คือ แรงดึงดูดให้ผู้คนจากภูมิภาคภายในอพยพเคลื่อนย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐาน ประกอบกับมีพ่อค้า นักเดินทางจากภายนอกภูมิภาคได้แวะเข้ามาพำนักอาศัย จึงทำให้ชุมชนเกิดการขยายตัว ในเรื่องกลุ่มชาติพันธุ์ของประชากรที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานนั้น วารุณี โอสธารมย์ (2547 : 77-100) ได้กล่าวถึงไว้ว่า มีความเป็นไปได้ที่ประชากรหลักซึ่งเป็นชาวพื้นเมืองกลุ่มเริ่มแรก ที่เข้ามาตั้งหลักแหล่งจะเป็นกลุ่มคนพูดภาษามอญ-เขมร และเนื่องจากการเป็นเมืองท่าทางการค้า ใกล้ชายฝั่งทะเล ทำให้มีประชากรถิ่นอื่นอพยพเข้ามา จึงมีผู้คนหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์และภาษาแล้วมีการผสมผสานทางชาติพันธุ์ระหว่างชนพื้นเมืองมอญ-เขมร กับผู้ที่อพยพเข้ามา ทั้งอินเดีย อาหรับ จีน รวมทั้งชนชาติไทยที่อพยพเข้ามาในกลุ่มน้ำเจ้าพระยาราวๆพุทธศตวรรษที่ 17 รูปแบบการอพยพของผู้คนเข้ามาในกลุ่มน้ำสุพรรณ มีทั้งที่เข้ามาโดยอิสระ ถูกกวาดต้อนจากสงคราม และมีความเป็นข้าทาส ต่อมากลุ่มคนไทยมีความเข้มแข็งขึ้นสามารถรวมตัวกันสร้างอำนาจทางการเมืองเหนือกลุ่มผู้นำชาวพื้นเมืองเดิมที่เป็นมอญ-เขมรได้อย่างมั่นคง จึงกล่าวได้ว่าผู้คนที่อาศัยอยู่ใน

บริเวณลุ่มแม่น้ำสุพรรณมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ซึ่งต่อมาได้ผสมกลมกลืนกันจนกลายเป็นคนท้องถิ่นสุพรรณบุรี

ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 19 - 22 สุพรรณบุรีได้กลายเป็นศูนย์อำนาจทางการเมืองควบคู่กับอยุธยาตอนต้น และได้ผนวกรวมเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับกรุงศรีอยุธยาในสมัยของสมเด็จพระนครินทราธิราชแห่งราชวงศ์สุพรรณภูมิจากสุพรรณบุรี นับแต่นั้นมา บริเวณลุ่มแม่น้ำสุพรรณจึงกลายเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรอยุธยา ธนบุรี และกรุงเทพฯ ดังนั้นเมื่อเกิดความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงใดๆ จากศูนย์กลางอำนาจและจากภายนอกย่อมส่งผลกระทบต่อบริเวณลุ่มแม่น้ำสุพรรณด้วย ทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม (สุภาพร จินดามณีโรจน์, 2532 : 34) ตลอดสมัยอยุธยาการทำสงครามกับพม่าและเขมรอยู่หลายครั้ง จึงมีการกวาดต้อนผู้คนกลับไปกลับมา ส่งผลให้บริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยามีการผสม ผสานของกลุ่มคนหลายชาติหลายภาษา สุพรรณบุรีซึ่งเป็นเส้นทางเดินทัพทำสงครามและมีหน้าที่ในฐานะเมืองลูกหลวงจึงมีบทบาทร่วมอยู่ในการสงครามแทบทุกครั้ง ในสมัยอยุธยาจึงพบว่ามีการกวาดต้อนคนไทย พื้นเมือง เขมร และมอญ ตั้งถิ่นฐานทำมาหากินอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำท่าจีน รวมทั้งคนจีน ในสมัยกรุงธนบุรีได้ยกทัพไปตีเขมร 2 ครั้งและตีหัวเมืองลาวทั้งหมดไว้ในอำนาจ มีการกวาดต้อนผู้คนทั้งกลุ่มเขมร และลาวเข้ามาไว้ในภาคกลาง และเชื่อกันว่าคงกระจายอยู่รอบๆ ราชธานี รวมทั้งบริเวณลุ่มแม่น้ำท่าจีน ดังนั้น ในสมัยอยุธยาตอนปลายและสมัยธนบุรี ประชากรที่ตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำท่าจีนจึงมีทั้งไทย จีน ลาว เขมร และมอญ (สุภาพร จินดามณีโรจน์, 2532 : 36) ซึ่งการตั้งถิ่นฐานในเขตลุ่มแม่น้ำท่าจีนของกลุ่มคนเหล่านี้คงมีเข้ามาถึงในเขตลุ่มแม่น้ำสุพรรณด้วย เนื่องจากเป็นพื้นที่ใกล้เคียงและเป็นลุ่มน้ำเดียวกัน (ซึ่งการกล่าวถึงลุ่มแม่น้ำท่าจีนนั้นหมายรวมถึงจังหวัดนครปฐมและสมุทรสาครด้วย)

ในสมัยกรุงเทพฯ สุพรรณบุรีไม่ได้มีส่วนร่วมกับการทำสงครามโดยตรง บ้านเมืองจึงค่อยๆ พัฒนาขึ้น บรรดาผู้คนที่ยอพยพหลบหนีจากภัยสงครามได้กลับเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัย และได้ปรากฏหลักฐานว่า มีการอพยพของกลุ่มคนทั้งไทย ลาว จีน มอญ เขมร และญวนเข้ามาตั้งถิ่นฐานทำมาหากินในบริเวณเมืองสุพรรณบุรีมากขึ้นอีกด้วย กลุ่มคนเหล่านี้มีทั้งถูกกวาดต้อนเข้ามาจากการทำสงคราม มีทั้งอพยพเข้ามาเองเนื่องจากหลบหนีจากความวุ่นวายทางการเมือง และอพยพเข้ามาหาที่ทำกิน เช่น ในสมัยรัชกาลที่ 1 และรัชกาลที่ 3 ได้ยกกองทัพไปตีลาว พร้อมกับกวาดต้อนครอบครัวลาวเข้ามา แล้วแบ่งไปอยู่ตามหัวเมืองรอบๆ กรุงเทพฯ รวมทั้งสุพรรณบุรีด้วย ทำให้เมืองนี้มีคนลาวอพยพเข้ามาอยู่เป็นจำนวนมาก และในสมัยรัชกาลที่ 3 ก็ยังเกิดสงครามไทยกับญวน ไม่ปรากฏหลักฐานว่ามีการกวาดต้อนครัวญวนและเขมรเข้ามา แต่คงมีการอพยพหนีภัยสงครามเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารไม่น้อย (สุภาพร จินดามณีโรจน์, 2532 : 39) และในสมัยกรุงเทพฯ ยังมีการอพยพครั้งใหญ่ของมอญอีก 2 ครั้ง โดยเข้ามาตั้งหลักแหล่งอยู่ตามริมแม่น้ำในภาคกลาง ได้แก่

อยุธยา นนทบุรี ปทุมธานี สมุทรปราการ นครปฐมราชบุรี กาญจนบุรี และสุพรรณบุรี ส่วน กลุ่มคนจีนมีการอพยพเข้ามาเช่นกัน โดยเข้ามาทำการค้า และเป็นแรงงานรับจ้าง

ด้วยเหตุนี้ ประชากรในกลุ่มน้ำสุพรรณที่เรียกกันว่า คนสุพรรณจึงประกอบด้วยกลุ่มคนหลากหลายชาติพันธุ์และวัฒนธรรม ได้แก่ คนไทยที่เป็นกลุ่มคนพื้นเมืองเดิม ซึ่งได้ตั้งถิ่นฐานบริเวณริมแม่น้ำสุพรรณและริมคลองสาขาของแม่น้ำนี้มานานแล้ว ทั้งกลุ่มที่อยู่ติดพื้นที่แต่ดั้งเดิมที่กลับมาภายหลังจากสงครามสงบ และกลุ่มที่อพยพเข้ามาอยู่ใหม่ ซึ่งส่วนใหญ่มักมีอาชีพทำนา หมู่บ้านไทยที่พบเห็นได้ชัดเจนในจังหวัดสุพรรณบุรี ล้วนเป็นหมู่บ้านเก่าแก่สืบมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาและกรุงธนบุรี เช่น หมู่บ้านไทยที่ประจวบ และหมู่บ้านไทยที่โพธิ์พระยานั้น ยืนยันได้ว่าคนไทยตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณนี้มานานแล้ว (สุภาพร จินตมณีโรจน์, 2554 : 116-117) ลักษณะของชาวไทยพื้นบ้านที่คงยังเห็นได้ คือ รูปแบบของบ้านเรือนที่อยู่อาศัย การแต่งกาย และประเพณีเกี่ยวกับชีวิตต่างๆ ได้แก่ ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด การบวชพระ การแต่งงาน และงานศพ กลุ่มคนไทยที่อยู่ในเขตเมืองสุพรรณนี้มีสำเนียงพูดเป็นแบบเดียวกันที่เราเรียกกันว่า “เหน่อสุพรรณ” ซึ่งนับเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของคนสุพรรณ

นอกจากคนไทยแล้ว ยังมีลาว จีน เขมร ญวน กะเหรี่ยง และละว้า กลุ่มคนเหล่านี้ได้เข้ามาอาศัยอยู่ในจังหวัดสุพรรณบุรีมาหลายชั่วอายุคน ดังที่กล่าวแล้วว่า กลุ่มคนเหล่านี้มีทั้งที่เข้ามาอยู่อาศัยในฐานะเชลยสงคราม และการเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร ในจำนวนกลุ่มชาติพันธุ์ที่ไม่ใช่คนไทยพื้นเมือง กลุ่มลาวถือเป็นกลุ่มประชากรกลุ่มใหญ่ ซึ่งแบ่งเป็นกลุ่มย่อยๆ ได้แก่ ลาวโซ่ง หรือไทยทรงดำ ลาวพวน ลาวเวียง และลาวครั่ง จากงานวิจัยเรื่องตามรอยไทยทรงดำบ้านสวนแดง ของโรงเรียนสวนแดงวิทยา เรื่องไทยทรงดำคนพื้นบ้านเมืองสุพรรณ ของโรงเรียนสระยายโสมวิทยา และเรื่องกำฟ้าที่มะขามล้ม ของโรงเรียนหรรษาสัจจัตถ์วิทยา 2 ได้กล่าวถึง ลาวโซ่ง และลาวพวนว่าได้ตั้งถิ่นฐานอยู่รอบๆ ตัวเมืองสุพรรณบุรี ลาวโซ่งได้ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านดอน ดอนมะเกลือ สระยายโสม ดอนไฟไหม้ บ้านโซ่ง ในอำเภออู่ทอง โดยกลุ่มลาวโซ่งที่อู่ทองนี้อพยพเข้ามาอยู่ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 แล้วได้ขยายตัวอพยพมาอยู่แถวตำบลสวนแดง อำเภอเมือง บ้านวังน้ำเย็น บ้านดอนโก ในอำเภอบางปลาม้า และที่บ้านดอนมะนาว บ้านดอนดาเกิด ในอำเภอสองพี่น้อง ลาวโซ่งเป็นกลุ่มคนที่ชอบอาศัยอยู่ตามที่ดอน มีประเพณีนับถือผีบรรพบุรุษโดยมีการประกอบพิธีกรรมสืบทอดมาจนทุกวันนี้ และมีเครื่องแต่งกายที่เป็นเอกลักษณ์ ส่วนลาวพวนเข้ามาในสมัยรัชกาลที่ 4 ตั้งถิ่นฐานกระจายอยู่ตามริมฝั่งแม่น้ำสุพรรณที่บ้านเก่าห้อง อำเภอบางปลาม้า และขยายชุมชนขึ้นในแถบดอนเหนือของตัวเมือง เช่น บ้านโพธิ์ศรี บ้านโพธิ์ตะกอน บ้านมะขามล้ม และที่อำเภอสองพี่น้อง เป็นต้น ลาวพวนมีประเพณีสำคัญคือ พิธีกำฟ้า เป็นการบูชาเทวดาเพื่อให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล ประเพณีบุญบั้งไฟ ซึ่งลาวกลุ่มต่างๆ นี้เป็นกลุ่มคนที่มีภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิต และลักษณะการตั้ง

ถิ่นฐานต่างกันไปในรายละเอียด แต่มีลักษณะวัฒนธรรมบางอย่างที่คล้ายคลึงกันคือ การนับถือศาสนาพุทธอย่างเคร่งครัดและนับถือผีอันเป็นความเชื่อดั้งเดิม

คนจีน เข้ามາตั้งถิ่นฐานในจังหวัดสุพรรณบุรีส่วนมากเป็นจีนแต้จิ๋ว ประกอบอาชีพทำสวนผัก และค้าขายทางเรือล่องตามแม่น้ำสุพรรณและลำน้ำสาขา หรือทำแพค้าขายตั้งหลักปักฐานอย่างถาวรบริเวณตลาดย่านการค้าที่เป็นแหล่งชุมชนตามริมแม่น้ำซึ่งมีเรือสัญจร โดยเฉพาะริมแม่น้ำสุพรรณตลอดสายที่มีตลาดริมน้ำซึ่งมีคนจีนเข้ามาตั้งหลักแหล่งค้าขาย เนื่องจากเมืองสุพรรณบุรีผลิตข้าว คนจีนจึงยึดอาชีพพ่อค้าคนกลางขายส่งข้าวและสินค้าพื้นเมือง ขณะเดียวกันก็ขายของชำ (โชห่วย) ขายสินค้าเบ็ดเตล็ดหลายชนิดที่ชาวนาชาวสวนต้องการ เมื่อคนจีนมาอยู่กันหลายครอบครัวก็กลายเป็นชุมชนเล็กๆ ต่อมาได้สร้างเป็นตลาด ตัวอาคารโดยมากมีลักษณะเป็นเรือนแถวไม้ มุงจาก ยิ่งเศรษฐกิจการค้าเจริญขึ้น ตลาดยิ่งขยายใหญ่ขึ้นเรื่อยๆ ตามจำนวนครัวเรือนคนจีนที่เพิ่มมากขึ้น มีการปลูกสร้างอาคารร้านขายของให้แข็งแรงถาวรมากขึ้น แต่ยังคงนิยมปลูกเป็นเรือนแถว มุงหลังคาสังกะสี หรือกระเบื้อง ในเวลาต่อมา คนจีนหลายรายสามารถสร้างเนื้อสร้างตัวจนกลายเป็นเจ้าของกิจการ อาทิ โรงสีข้าว โรงน้ำแข็ง หรือเป็นเจ้าของตลาด นอกจากนี้ คนจีนยังเป็น “เจ้าภาษีนายอากร” อีกด้วย งานวิจัยเรื่องตลาดเก่าเล่าเรื่องเมืองสุพรรณ (ตลาดทรัพย์สิน) ของโรงเรียนสวนกุหลาบ ระบุว่า คนจีนเป็นกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญทางเศรษฐกิจทั้งในระดับชุมชนและในระดับท้องถิ่นสุพรรณบุรี คนจีนนับถือคติแบบจีนและนับถือบรรพบุรุษอย่างเหนียวแน่น มีการประกอบพิธีไหว้บรรพบุรุษหรือไหว้เจ้าในวันตรุษจีนและสารทจีนเป็นประจำทุกปี ประเพณีสำคัญงานหนึ่งที่คนจีน หรือคนไทยเชื้อสายจีนในเขตอำเภอเมืองร่วมจัดเป็นงานใหญ่เป็นประจำทุกปี คือ งานทิ้งกระจาดซึ่งเป็นงานบุญตามคติพุทธศาสนาตามหาชน

คนเขมร อพยพมาตั้งแต่สมัยอยุธยา และต้นรัตนโกสินทร์ ได้ตั้งชุมชนอยู่บริเวณวัดสกุณปักษ์ วัดสามทอง วัดสุวรรณนาคี ในเขตอำเภอเมืองจังหวัดสุพรรณบุรี โดยยังคงมีประเพณีสำคัญที่ถือปฏิบัติสืบเนื่องมาทุกปี คือประเพณีไหว้พระแชะ

คนญวน เป็นคนเชื้อสายเวียดนามที่เคยมีถิ่นฐานอยู่แถบชุมชนวัดญวนสามเสน ในกรุงเทพมหานครเมื่อประมาณ 100 ปีมาแล้ว มีบางครอบครัวได้อพยพมาอยู่ในอำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี โดยเริ่ม ทำอาชีพทำประมง หรือเรียกว่า “ทำจับ” จับปลาและทำนา จากนั้นจึงมีผู้อพยพเข้ามาสมทบอย่างต่อเนื่องจนกลายเป็นชุมชนใหญ่ ส่วนใหญ่นับถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก โดยมีวัดพระแม่ประจักษ์ ที่บ้านต้นตาล อำเภอสองพี่น้องเป็นศูนย์รวมจิตใจและสถานที่ประกอบพิธีกรรม

คนกะเหรี่ยง เดิมมีถิ่นฐานอยู่ในประเทศพม่าอพยพมาในประเทศไทยตั้งแต่สมัยอยุธยา เพราะมีปัญหาด้านการเมือง และคนกะเหรี่ยงในจังหวัดสุพรรณบุรี เป็นกะเหรี่ยงเผ่าปาว อยู่

บ้านตะเพินคี อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรีมากกว่า 2 ศตวรรษ ชาวกะเหรี่ยงเป็นกลุ่มคนที่ยังคงสืบทอดเอกลักษณ์ ได้อย่างชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นภาษาพูด การแต่งกาย และการนับถือผี ซึ่งเป็นแรงยึดเหนี่ยวช่วยให้เกิดความร่วมมือในการอนุรักษ์ทรัพยากรของชุมชน

คนละว้า เป็นกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยมานาน คนละว้าในจังหวัดสุพรรณบุรีอาศัยอยู่ที่บ้านกกเชียง อำเภอด่านช้าง ดำรงชีวิตด้วยการทำไร่ หาของป่า มีการแต่งกายที่มีลักษณะเฉพาะ และมีภาษาพูดเป็นของตนเอง ประเพณีของชาวละว้า คือ พิธีไหว้ศาล พิธีรับขวัญผู้ที่มาอยู่ใหม่คล้ายกับบายศรีสู่ขวัญของลาว

กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในลุ่มแม่น้ำสุพรรณในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ส่วนใหญ่ มีการตั้งถิ่นฐานกระจายอยู่เป็นกลุ่มๆ โดยแยกหมู่บ้านกันอย่างชัดเจน ต่างมีวัฒนธรรมและภาษาของตนเอง ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มที่มีอยู่บ้างเป็นลักษณะของการแลกเปลี่ยนผลผลิตกันเป็นส่วนใหญ่ และรัฐได้ปล่อยให้ควบคุมตนเอง โดยมีการเกณฑ์แรงงาน หรือส่งส่วยให้รัฐต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 ได้มีการขยายพื้นที่ปลูกข้าว เนื่องจากข้าวราคาดี ส่งผลให้มีคนอพยพเข้าสู่บริเวณเมืองสุพรรณบุรีมากขึ้น เนื่องจากในเขตจังหวัดสุพรรณบุรี ตั้งแต่อำเภอลงมา เป็นเขตทำนาที่อุดมสมบูรณ์ ประชากรทั้งคนไทยและคนลาว เป็นส่วนใหญ่ที่อาศัยอยู่บริเวณนี้หลายหมู่บ้านที่อยู่ริมน้ำ จึงเริ่มขยายขยายเข้าไปทางตอนใน มากขึ้น สุภาภรณ์ จินตมณีโรจน์ (2554 : 51-52) ได้ตั้งข้อสังเกตว่า การขยายตัวของชุมชนเป็นหมู่บ้านใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6 นี้ เป็นการแตกหน่อออกจากหมู่บ้านเดิม การตั้งหมู่บ้านใหม่จึงอยู่ไม่ไกลจากหมู่บ้านเดิม ส่วนมากเป็นการหักร้างถางป่า และญาติพี่น้องจะตามไป ชื่อหมู่บ้านใหม่บางทีจะใช้ชื่อหมู่บ้านเดิม และชื่อหมู่บ้านมักจะตั้งตามลักษณะภูมิประเทศ เช่น บางเลน ตั้งตามธรรมชาติแวดล้อม เช่น บางไผ่ บางปลาหมึก หรือใช้ชื่อต้นไม้ เช่น บ้านต้นกร่าง และบ้านมะขามล้ม เป็นต้น

การดำรงชีวิตของประชากรในบริเวณลุ่มแม่น้ำสุพรรณจึงยังคงมีลักษณะหมู่บ้านอยู่กันเป็นกลุ่มๆ แต่ละกลุ่มก็ยังคงรักษาภาษาและวัฒนธรรมของตนไว้ตลอดมา มักชอบตั้งถิ่นฐานอยู่ริมแม่น้ำ และปากคลองต่างๆ เพื่อใช้น้ำสำหรับอุปโภคบริโภค ทำมาหากินอาชีพเกษตรกรรม ไม่ว่าจะเป็น ทำนา ทำไร่ ทำสวน จับปลา และปลูกผัก เป็นต้น และใช้เป็นเส้นทางคมนาคมติดต่อค้าขาย และขนส่ง ทำให้หมู่บ้านริมแม่น้ำ หรือ ปากคลองที่สำคัญกลายเป็นชุมชนขนาดใหญ่ขึ้นหลายแห่ง เพราะเป็นชุมทางผ่านของผู้คนจากหลายหมู่บ้าน จนกระทั่งพัฒนาเป็นศูนย์กลางการคมนาคมและตลาดศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนสินค้า จึงปรากฏว่าได้เกิดตลาดใหญ่ริมน้ำหลายแห่งตลอดลำแม่น้ำสุพรรณ อาทิ ตลาดเมืองสุพรรณ (ตลาดเก่า) หรือตลาดทรัพย์สิน ที่อำเภอมือง ตลาดบ้านสุด และตลาดเก่าห้อง ที่อำเภอบางปลาหมึก ตลาดบางลี่ ที่อำเภอสองพี่น้อง ตลาดศรีประจันต์ ที่อำเภอศรีประจันต์และตลาดสามชุก ที่อำเภอสามชุก เป็นต้น ตลาดริมน้ำ จึงเป็นภาพที่อยู่ในความทรงจำของ

คนสุพรรณผู้เฒ่าผู้แก่ ที่เล่าขานให้คนรุ่นหลังฟังว่า แม่น้ำสุพรรณเคยคราคร่ำไปด้วยเรือเมล์ เรือขายของ เรือส่งของ เรือที่นำผลหมากรากไม้จากสวนมาแลกเปลี่ยนซื้อขายสิ่งของเครื่องใช้จำเป็น ผู้คนเดินขึ้นลงที่ทำน่าน้ำตลาดกันอย่างคึกคัก (อนุศักดิ์ คงมาลัย, 2545:34) ด้วยเหตุนี้ ตลาดเมืองสุพรรณ (ตลาดเก่า) หรือตลาดทรัพย์สิน จึงมีชื่อที่ชาวบ้านเรียกกันทั่วไปว่า ตลาดท่าเรือเมล์ เพราะในอดีตนั้น นอกจากจะเป็นตลาดใหญ่ริมน้ำที่ขายสินค้าทุกชนิดแล้วซึ่ง ยังเป็นชุมทางของเรือโดยสาร และเรือทุกชนิดในแม่น้ำสุพรรณ มีทั้งเรือพาย เรือแจว และเรือเมล์ แล่นขึ้น-ล่องอยู่ตลอดเวลา จากเมืองบางกอกทวนขึ้นไปทางเหนือผ่านโพธิ์พระยา ศรีประจันต์ สามชุก ขึ้นไปถึงสามง่ามท่าโบสถ์ ลงมาทางใต้ ล่องไปตั้งแต่ตลาดเก่าห้อง บางซอ บางสาม บางเลน นครชัยศรี หรือวกไปทางปทุมธานี เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม แม้ในอดีตที่กลุ่มคนต่างๆ เคลื่อนย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานในกลุ่มแม่น้ำสุพรรณในระยะแรกๆ จะมีการรวมตัวกันตั้งเป็นหมู่เฉพาะกลุ่มของตน มีการแยกกันอยู่อย่างเห็นได้ชัด โดยที่แต่ละกลุ่มต่างรักษาวัฒนธรรมของตนไว้ แต่ครั้นเมื่ออาศัยอยู่ร่วมกันในบริเวณพื้นที่เดียวกันเป็นเวลานานเข้า ได้มีการติดต่อสังสรรค์กัน มีการแลกเปลี่ยนถ่ายทอดวัฒนธรรมกัน และมีความสัมพันธ์โดยการแต่งงานระหว่างกลุ่ม ปัจจุบันกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ เหล่านี้จึงได้ผสมกลมกลืนกันจนแยกไม่ออก กลายเป็นคนในท้องถิ่น พุทธศาสนาท้องถิ่นแบบสุพรรณบุรีเหมือนๆ กัน (สุโขทัย ธรรมาธิราช, 2532 : 17) และเป็นคนไทยภายใต้ระบบการปกครอง เศรษฐกิจ และสังคมของรัฐเหมือนกัน ยกเว้นกลุ่มลาวที่ยังสามารถธำรงรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเองไว้ได้ในระดับหนึ่งจนถึงปัจจุบัน

การทำมาหากิน : อาชีพทำนา

ดังที่กล่าวแล้วว่า สภาพภูมิศาสตร์เมืองสุพรรณบุรีตั้งอยู่ในเขตที่ราบลุ่มน้ำเก่า พื้นที่ส่วนใหญ่เป็น ที่ลุ่มต่ำอันอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติ มีน้ำตลอดปี แม้แต่หน้าแล้งก็ไม่ขาดน้ำ ในฤดูฝนมีน้ำมากจนท่วมพื้นที่สองฝั่งน้ำ การทับถมของโคลนตมทำให้มีปุ๋ยในชั้นหน้าดิน พื้นดินมีทรายปนอยู่บ้างเพียงเล็กน้อย ดินจึงเก็บกักน้ำได้ดีจึงเหมาะแก่การเพาะปลูก โดยเฉพาะข้าว ซึ่งเป็นพืชอาหารหลักของคนไทยและเป็นพืชสำคัญทางเศรษฐกิจของประเทศ ผู้คนที่เข้ามาตั้งหลักแหล่งจึงประกอบอาชีพทำนาเป็นหลัก พื้นที่ปลูกข้าวแต่เดิมมักอยู่บริเวณริมแม่น้ำสุพรรณใกล้กับชุมชน มีทั้งนาหว่านและนาคำ สำหรับนาหว่านมักอยู่ริมแม่น้ำสุพรรณ ได้รับทั้งน้ำฝนและน้ำท่า โดยเฉพาะในฤดูน้ำหลาก น้ำจะท่วมเป็นประจำทุกปี ส่วนนาคำทำในพื้นที่อยู่ไกลแม่น้ำ จึงต้องอาศัยน้ำฝนเป็นหลัก มีหลักฐานว่า ในสมัยอยุธยา มีการปลูกข้าวในบริเวณลุ่มแม่น้ำท่าจีนอย่างกว้างขวางแล้ว เฉพาะเมืองสุพรรณบุรีเป็นแหล่งผลิตข้าวที่สำคัญมากแห่งหนึ่ง ผลผลิตข้าวส่วนหนึ่งจากเมือง

สุพรรณบุรีมีพ่อค้าบรรทุกเรือล่องไปขายยังอยุธยาซึ่งเป็นศูนย์กลางการค้าที่สำคัญ แสดงว่าเมืองสุพรรณบุรีเป็นแหล่งปลูกข้าวที่สำคัญมาแต่เดิม (มณฑล กองแควทอง, 2527:33) ดังนั้น จึงมีการปลูกข้าวกันทั่วไปในพื้นที่เมืองสุพรรณบุรี รองลงมาเป็นไม้ยืนต้น ได้แก่ มะม่วง มะพร้าว หนาม และพืชผักผลไม้อื่นๆ ที่มีความสำคัญ ได้แก่ ฝ้าย พริกไทย พริก หอม กระเทียม เป็นต้น ในสมัยอยุธยา เกษตรกรชาวสุพรรณ มีการใช้เทคนิคการเพาะปลูกแบบดั้งเดิม พึ่งพาธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่ เช่น อาศัยน้ำฝน และน้ำท่าเป็นปัจจัยในการผลิต ใช้แรงงานคน และสัตว์ คือ โค และกระบือ คั้นไถทำด้วยไม้

เมื่ออยุธยาถูกพม่าทำลายลงในปี พ.ศ. 2310 ศูนย์กลางการปกครองของไทยย้ายลงมาตอนล่างที่ราบภาคกลาง กลุ่มแม่น้ำท่าจีนยังเป็นแหล่งปลูกข้าวที่มีความสำคัญเพิ่มขึ้น บริเวณปลูกข้าวในกลุ่มแม่น้ำท่าจีนทั้งสามเมืองได้แก่ สุพรรณบุรี นครชัยศรี และสมุทรสาคร กลายเป็นแหล่งรายได้ของรัฐจากการจัดเก็บอากรค่านาและเป็นแหล่งผลิตข้าวขายให้กับรัฐบาล

ดังนั้น ในด้านเศรษฐกิจ สุพรรณบุรีจึงมีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศ ไทยมาเป็นเวลานานนับแต่สมัยโบราณ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยรัตนโกสินทร์ ตรงกับรัชกาลที่ 3 และรัชกาลที่ 4 เมืองสุพรรณบุรีได้กลายเป็นแหล่งปลูกข้าวที่สำคัญของประเทศ จนถึงได้ว่าเป็น “อู่ข้าว อู่น้ำ” ของประเทศทั้งนี้ด้วยสภาพภูมิศาสตร์ที่เหมาะสมและความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ลุ่มแม่น้ำสุพรรณ ทำให้เมืองสุพรรณสามารถเลี้ยงดูผู้คนในอาณาจักรได้ และมียังการส่งไปขายต่างประเทศด้วย

ส่วนการทำมาหากินของชาวบ้านในสมัยก่อนเป็นการผลิตเพื่อการยังชีพ มิได้ผลิตข้าวเพื่อขาย แม้แต่กลุ่มคนที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในช่วงต้นสมัยกรุงเทพฯ ไม่ว่าจะเป็น ลาว มอญ เขมร ญวน และกลุ่มอื่นๆ ก็ล้วนแต่ดำรงชีพด้วยการหาอยู่หากินเลี้ยงชีพด้วยการทำเกษตรกรรม โดยเฉพาะการทำนาเป็นหลัก เพราะการค้าข้าวเป็นการผูกขาดโดยรัฐมาตลอด ซึ่งรัฐจะได้รับการจ่ายภาษีเป็นข้าว เช่น หางข้าว หรือค่าที่นาจ่ายเป็นข้าว แต่ข้าวก็เปรียบเสมือนเงินตราของชาวบ้าน โดยสามารถนำผลิตผลส่วนหนึ่งไปแลกสิ่งของจำเป็นที่ตนเองไม่มี เช่น นำข้าวไปแลกเกลือ พริก ปลา หรือเสื้อผ้า เป็นต้น โดยมีคนจีนพ่อค้าคนกลางล่องเรือทำการค้าในลักษณะการแลกเปลี่ยนของกับของ ซึ่งสิ่งของที่ชาวบ้านใช้แลกเปลี่ยนซื้อขายก็คือข้าวนั่นเอง ดังที่ปรากฏว่า เกิดตลาดริมแม่น้ำสุพรรณหลายแห่งซึ่งเป็นตลาดแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้าทางการเกษตรและสินค้าของป่า อย่างเช่น ตลาดสามชุก และตลาดเมืองสุพรรณ (ตลาดเก่า) เป็นต้น

งานวิจัยเรื่องการปลูกข้าวแบบดั้งเดิม ของโรงเรียนสรวงสุทธาวิทยา และเรื่องตามรอยชีวิตชาวนา ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว “แล้วปลาหายไปไหน” ของโรงเรียนทุ่งแฝกพิทยาคม ได้นำเสนอข้อมูลเรื่องอาชีพทำนาจากคำบอกเล่าของชาวนาสุพรรณบุรีไว้อย่างน่าสนใจว่า อาชีพ

ชาวนาเป็นอาชีพสุจริตและเป็นมรดกตกทอดกันมา เพราะการประกอบอาชีพทำนาต้องใช้ที่ดินซึ่งเป็นทรัพย์สินมรดก รวมถึงเครื่องมือและอุปกรณ์ในการทำนาด้วย ในสมัยเมื่อ 50 ปีก่อน การทำนาส่วนใหญ่ทำได้ปีละ 1 ครั้ง โดยจะเริ่มลงมือทำนาตั้งแต่เดือนพฤษภาคม และเก็บเกี่ยวในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ของปีถัดไป และต้องพึ่งพาน้ำฝนตามฤดูกาลเป็นหลัก แรงงานที่ใช้ในการทำนาเป็นแรงงานคน และสัตว์ ได้แก่ ควาย และวัว ควายนั้นใช้ในการเตรียมดินทำนา ส่วนวัว ใช้จูงพาหนะ เช่น เกวียน พันธุ์ข้าวในการทำนาในสมัยก่อนเป็นข้าวไวแสง เป็นข้าวหนัก ทนต่อสภาพแวดล้อม ลำต้นสูงสู่น้ำในช่วงน้ำหลากได้ดี การทำนามักนิยมทำนาแบบปักดำ โดยจะตกกล้าไว้ก่อนเป็นแปลงเล็ก ๆ และค่อย ๆ เตรียมแปลงปลูกแล้วทยอยปักดำไปเรื่อย ๆ และการที่ทำอย่างนั้น ก็เพราะการทำนาต้องใช้แรงงานสัตว์ และแรงงานคน ซึ่งมีช่วงเวลาที่ทำงานได้ไม่นานนัก และชาวนาก็ไม่ต้องรีบอะไรเพราะระยะเวลาในการเก็บเกี่ยวผลผลิตใช้เวลานานเป็นแรมปี การปลูกข้าวในสมัยก่อนไม่ต้องดูแลมากเหมือนปัจจุบัน ไม่ต้องใส่ปุ๋ย หากใส่ก็ใช้ปุ๋ยคอก ไม่ใช้สารเคมีกำจัดวัชพืชและยาปราบศัตรูพืช ศัตรูพืชมีน้อยมาก การเก็บเกี่ยวใช้แรงงานคนและแรงงานสัตว์ ใช้เวลานานจนต้องสร้างยุ้งฉางเก็บข้าว ชาวนาจึงมีปฏิสัมพันธ์กันดีมากในชุมชนเพราะกิจกรรมในการทำนาที่ต้องใช้กำลังคนมาก เช่น การเกี่ยวข้าว การนวดข้าวก็ใช้การลงแขกช่วยกัน

จุดประสงค์การทำนาก็เพื่อเก็บไว้กิน นับเป็นความมั่นคงทางอาหารของชาวนาที่เหลือจึงนำไปขาย ให้กับเจ้าแม่โรงสี และพ่อค้าคนกลาง ในอดีต แปลงนามีความอุดมสมบูรณ์มากชาวนาสามารถใช้ประโยชน์จากแปลงนาได้ในหลายทาง ตั้งแต่การปลูกข้าว การปลูกพืชตามแนวคันนา จำพวกไม้ผล พืชผัก ไม้กินบนคันนา และเก็บผักที่ขึ้นในนา หรือตามคันนาไปประกอบอาหาร จับสัตว์น้ำจากแปลงนาไปบริโภคได้ แม้กระทั่ง น้ำจากกรอยกลีบเท้าของควายยังสามารถดื่มกินแก้กระหายได้ เพราะสะอาดไม่ปนเปื้อนมลพิษ ชาวนาจึงมีหนี้สินน้อยกว่าปัจจุบันมาก เพราะการทำนาต้นทุนต่ำกว่าปัจจุบันมาก และมักสร้างอุปกรณ์ในการทำนาขึ้นใช้กันเอง ในช่วงเวลาว่างจากการทำนา เช่น สานกระบุง โถย ถัง ตี๋ ไถ เกวียน แอก คราด คะเนียด สิบอก คันฉาง คันหลาว และกระพ้อม เป็นต้น

ในอดีต ชาวนาสุพรรณบุรี มีความเชื่อและมีประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำนา ด้วยถือว่าเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางใจอย่างสำคัญ ทำแล้วสบายใจ พิธีกรรมที่สำคัญนั้นได้แก่ การบูชาแม่โพสพ หรือการเลี้ยงแม่โพสพ ซึ่งเป็นรุกขเทวารักษ์อาศัยต้นข้าว การบูชาหรือการเลี้ยงก็จะทำต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น ที่ประดิษฐานของแม่โพสพมักจะทำเป็นหิ้งไว้ในยุ้งฉางข้าว นอกจากนี้ยังมีพิธีกรรมอื่นอีก เช่น การรับท้องข้าว หรือการรับขวัญข้าว ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่ชาวนาสมัยก่อนรู้จักเป็นอย่างดี

วิถีชีวิตของชาวนาในอดีตจึงมีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย ถ้อยทีถ้อยอาศัย มีกิจกรรมช่วยเหลือแบ่งปันกัน และไปมาหาสู่กันอยู่เสมอ เพราะการทำนาใช้แรงงานมากจึงต้องช่วยเหลือกันที่เรียกว่าลงแขก ดำรงชีพด้วยวิถีทางตามธรรมชาติ เพราะมีข้าวไว้กินเพียงพอจากการทำนา ด้วยการทำนาในสมัยก่อนเป็นการผลิตเพื่อกิน แลก แลก แล้วจึงขาย กับข้าวก็หาได้ง่ายจากความอุดมสมบูรณ์ในนาข้าว และแม่น้ำลำคลอง กิจกรรมในการทำนาที่ยาวนานทั้งในช่วงทำนาและหลังเก็บเกี่ยว จึงทำให้ไม่มีเวลาว่างมากนัก เพราะนอกจากกิจกรรมทำนาที่ทำให้ชาวนาต้องมาทำกิจกรรมร่วมกันในลักษณะลงแขกแล้ว ในช่วงดูแลต้นข้าวก็จะมีกิจกรรมที่ทำร่วมกันหลายกิจกรรม เช่น การดำข้าวเฝ้า การซ่อมอุปกรณ์ เครื่องใช้ในการทำนา จักสานเครื่องใช้ในครัวเรือน ขนควายให้แข็งแรง เพื่อเตรียมไว้ทำนาปีถัดไป ยามหน้าแล้งหมดยุคทำนา ก็มีงานประเพณีในเทศกาลประจำปี ชาวบ้านจึงมีความสุขกันตามอัตภาพ ดังคำบอกเล่าของทุเรียน สาปาน ชาวนาบ้านวังลึกในอำเภอสามชุก ต่อไปนี้

“เมื่อก่อนทำนากันปีละหน โดยการร่อนน้ำฝน เมื่อฝนตกตามฤดู น้ำก็จะหลาก เมื่อน้ำมากน้ำก็จะไหลมาเข้าแปลงนาเราและขังอยู่ในนาเราไม่ต้องใช้เครื่องชักน้ำเหมือนเดี๋ยวนี้ เราก็แค่ขุดบ่อพักน้ำเอาไว้ใช้เลี้ยงต้นข้าวให้ได้ตลอดปี กุ้ง หอย ปู ปลา มันก็มากันตอนน้ำหลากนี้แหละ เมื่อฝนตกมันก็เข้ามาอยู่ในแปลงนา และในบ่อที่เราขุดไว้ หากินและเติบโตในบ่อ ในแปลงนาเรา เวลาเราเดินบนคันนาจะได้ยินเสียงกบเขียดกระโดดหนี ลงไปในนาข้าว ปลาก็วิ่งเสียงดังอยู่ทั่วในนา ช่วงที่ข้าวยังไม่ออกรวง เราก็หากบ เขียด และปลาได้ด้วย ใช้เครื่องมือจับสัตว์ง่าย ๆ ในแปลงนาและในบ่อที่ขุดไว้ เช่น ใช้ลอบ ไซ มาดักตามร่องน้ำไหลระหว่างคันนา ทอดแห ในบ่อ ลงเบ็ดก็ได้ปลา กินทุกวันไม่อด ยิ่งพอถึงเวลาข้าวเหลืองรวงสุกพร้อมเกี่ยว เราต้องระบายน้ำในแปลงนาทิ้ง ซึ่งก็ระบายลงบ่อที่เราขุดไว้เก็บน้ำ พวก กุ้ง หอย ปู ปลา มันก็มารวมกันในบ่อ พอเก็บเกี่ยวเสร็จเราก็มาช่วยกันวิดบ่อน้ำ จับสัตว์น้ำกันสนุกสนาน วิดบ่อกันในคราว ๆ หนึ่งนี่นะ ได้ปลา กุ้ง หอย เป็น ร้อย ๆ กิโล(กรัม) เลยนะ เมื่อช่วยกันวิดบ่อและจับปลาเสร็จ ก็จะนำปลาและสัตว์น้ำต่าง ๆ มาแบ่งกันเอาไปทำปลาเค็ม ปลาจ่อม ปลาจุ่ม เอาไว้กินได้เป็น ปีเลย ไม่อด บางครั้ง หากมีกำหนดว่าบ้านใครจะจัดงานมงคลที่รู้ล่วงหน้า เช่นงาน บวชนาค งานแต่งงาน อะไรทำนองนี้ ด้วยความมีปลาชุกชุมและความอุดมสมบูรณ์จากแปลงนา เจ้าของบ้านเขาก็จะไปวิดบ่อในช่วงลงงานพอดีทำให้ได้สัตว์น้ำไปทำเลี้ยงแขก ที่มาช่วยงานได้สบายแทบจะไม่ต้องซื้อเลย สมัยนี้ทำนากัน บ่อพักน้ำไม่มี กลบกันหมดเพราะเอาที่ปลูกข้าว ซึ่งการที่มีพวกกุ้ง หอย ปู ปลา อยู่ในนาเป็นจำนวนมากนี้น่าจะช่วยกำจัดศัตรูต้นข้าวได้อีกทางหนึ่ง โรค แมลงจึงไม่เยอะเหมือนตอนนี ที่สำคัญเมื่อก่อนไม่ได้เผาตอซังข้าว และฟางข้าว เลย ข้าวสมัยก่อนก็ต้นสูงยาวมาก เวลาเกี่ยวต้องนาบให้ล้มลงมาก่อน ไม่อย่างนั้นเกี่ยวไม่ถึง ซึ่งการที่ฟางข้าวและตอซังไม่ได้เผาและปล่อยทิ้งไว้เป็นหลายเดือนกว่าจะเริ่มทำนารอบ

ใหม่ก็ย่อยหมดกลับกลายเป็นปุ๋ยให้กับข้าวอีกรอบ ข้าวจึงโตดีโดยไม่ต้องใส่ปุ๋ยบำรุงอะไรเลย ตอนว่างจากนาเราทำเครื่องใช้ในการทำนา ซ่อมอุปกรณ์ที่ชำรุดเอง แล้วก็เลี้ยงควายให้อ้วนในแปลงนาที่เก็บเกี่ยวแล้วนี้แหละเตรียมตัวรอทำนาหนต่อไป” (กรรณิกา พุ่มจำปา และคณะ. 2552).

ปัจจุบัน พัฒนาการในการทำนาของชาวจังหวัดสุพรรณบุรีได้ก้าวเข้าสู่การผลิตตอบสนองต่อระบบเศรษฐกิจการค้าทุนนิยมอย่างเต็มที่ จากการทำนาปีละครั้งก็เพิ่มเป็น 2-3 ครั้งต่อปี โดยจะทำการเพาะปลูกตลอดทั้งปี ระยะเวลา 2 ปี เพาะปลูกได้ถึง 5 ครั้ง ซึ่งชาวนาสุพรรณบุรีได้เล่าถึงการทำนาของตนว่า รัฐบาลช่วยเหลือมากขึ้น ทำให้มีระบบชลประทานที่ดี มีแหล่งน้ำในการทำนามากขึ้นไม่ต้องใช้น้ำฝนเป็นหลักอย่างเดียวเหมือนแต่ก่อน จำนวนครั้งในการทำนาจึงเพิ่มขึ้นโดยเฉลี่ยสามารถทำนาได้มากกว่า 2 ครั้งต่อปี จนแปลงนาไม่ได้พัก โดยใช้พันธุ์ข้าวที่ปลูกเป็นข้าวเบามีอายุการปลูกสั้น ไม่ใช่พันธุ์ข้าวชนิดไวแสง การมีเทคโนโลยีสมัยใหม่ช่วยทำนาด้วยเครื่องมือเครื่องจักรฟ่อนแรงและอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เพิ่มขึ้น ทำให้สามารถทำนาในพื้นที่ขนาดใหญ่ได้ในเวลาอันสั้น จากพื้นที่ 50 ไร่ ซึ่งในอดีตจะใช้เวลาในการทำนาถึง 2 – 3 เดือน ปัจจุบันสามารถทำนาเสร็จได้ไม่เกิน 10 วัน

การทำนาในระบบทยอยทำไม่ค่อยพบเห็นแล้ว รวมทั้งการทำนาโดยใช้แรงงานคนและสัตว์แทบหาอยู่ได้ยาก ความมุ่งหมายในการทำนาเปลี่ยนไปจากเดิมที่ทำไว้เพื่อกินกลายเป็นการทำนาเพื่อค้า ด้วยราคาข้าวที่สูงขึ้น ชาวนาจึงทำนาเพิ่มขึ้น ปัจจุบันพื้นที่การทำนาในตำบลวังลึกอำเภอสามชุกมีมากกว่าร้อยละ 60 ดังนั้น เพื่อการเพิ่มผลผลิต ชาวนาจึงต้องหันมาใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีฆ่าแมลงเพิ่มขึ้น เพราะมีโรคและศัตรูของนาข้าวเพิ่มมากขึ้นและมีอัตราในการทำลายสูง การช่วยเหลือกันแบบการลงแขกหมดไป การช่วยเหลือแบ่งปันแรงงานเปลี่ยนไปเป็นการจ้างงาน จึงมีอาชีพอื่นเกิดขึ้นที่เกี่ยวกับการทำนา เช่น อาชีพรับจ้างฉีดพ่นสารเคมี รับจ้างทำนา การค้าพันธุ์ข้าว การจ้างงานและการใช้สารเคมีในการทำนาเป็นเหตุให้ต้นทุนทำนาสูงขึ้นมากเพราะต้องชาวนาต้องมีภาระค่าใช้จ่ายซื้อปุ๋ย ซื้อยา และจ้างแรงงานทำนา การทำนาจึงคล้ายกับอุตสาหกรรมเกษตร เมื่อต้นทุนในการทำนาสูงขึ้นทำให้ชาวนามีหนี้สินเพิ่มมากขึ้นมากตามตัวแทบไม่มีการใช้ประโยชน์จากค่านาหรือในแปลงนา การทำเครื่องมือในการทำนาขึ้นใช้เองก็ไม่จำเป็นอีกต่อไป จนทำให้เครื่องมือบางชนิดหายไป การประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อที่แสดงถึงความเป็นสิริมงคลในการทำนาดลงมาก แต่มีกิจกรรมเพื่อผลประโยชน์มากขึ้น เช่น การรวมกลุ่มชาวนาเพื่อต่อรองกับรัฐ เป็นต้น

ประเพณีและความเชื่อ

สุพรรณบุรีเป็นเมืองที่มีกลุ่มชาติพันธุ์หลายกลุ่มอาศัยอยู่ ซึ่งแม้ว่าจะมีลักษณะที่แตกต่างหลากหลายของผู้คนกลุ่มต่าง ๆ แต่ก็สามารถดำรงอยู่ร่วมกันได้โดยไม่มีความขัดแย้ง

กล่าวคือ คนสุพรรณ มีประเพณีและความเชื่อทางศาสนาพื้นฐานเหมือนกับคนจังหวัดอื่นๆ ในภาคกลาง เช่น ประเพณีวันขึ้นปีใหม่ ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีวันเข้าพรรษา-ออกพรรษา ประเพณีทอดกฐิน-ผ้าป่า ประเพณีลอยกระทง พิธีอุปสมบท และพิธีปลงศพ เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีงานและประเพณีสำคัญของจังหวัด ได้แก่ งานรัฐพิธีถวายบังคมพระบรมราชานุสรณ์ดอนเจดีย์ และงานนมัสการหลวงพ่อดำวัดป่าเลไลยก์ ส่วนความเชื่อทางศาสนานั้น ประชากรส่วนใหญ่ของจังหวัดสุพรรณบุรี นับถือศาสนาพุทธ และมีศาสนาอื่นบ้าง เช่น ศาสนาคริสต์ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าคนหลายกลุ่มชาติพันธุ์จะมีการผสมกลมกลืนกันเป็นคนท้องถิ่นสุพรรณบุรีที่มีประเพณีและความเชื่อพื้นฐานร่วมกัน แต่กลุ่มชาติพันธุ์เหล่านั้นก็ยังมีประเพณีและความเชื่อดั้งเดิมเฉพาะของกลุ่มตนที่ยังคงยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมารุ่นต่อรุ่น ดังนั้น จึงพบว่า จังหวัดสุพรรณบุรีมีขนบธรรมเนียมประเพณีหลากหลาย อาทิ

- ประเพณีทิ้งกระจาดตามคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนานิกายมหายานของคนจีน ซึ่งจัดเป็นงานใหญ่ของจังหวัดสุพรรณบุรีทุกปี

- ประเพณีกำฟ้าของลาวพวนในตำบลวัดโบสถ์ ตำบลวัดโพธิ์ศรี ตำบลมะขามล้ม อำเภอบางปลาม้า และที่อำเภออุทุมพรเป็นการบูชาผีฟ้าเพื่อขอความคุ้มครองและขอให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล วันกำฟ้าแบ่งเป็น 2 ช่วง คือวันขึ้น 3 ค่ำ และ 7 ค่ำ เดือน 3 ในวันกำฟ้า คนลาวพวนจะหยุดทำงาน แต่งตัวด้วยชุดแบบดั้งเดิม เตรียมอาหาร ขนมหวาน คือ ข้าวหลาม นำไปถวายพระ เมื่อถึงกลางคืนจะมีงานเลี้ยงฉลอง นอกจากนี้ ลาวพวนในอำเภอบางปลาม้ายังมีประเพณีบุญบั้งไฟ และประเพณีทำบุญหลังบ้าน อีกด้วย

- ประเพณีเสนเฮือนของลาวโซ่ง คือ การเซ่นไหว้ผีเรือนเวลาเช่นเรียกชื่อผี ปู่ ย่า ตา ยาย ให้มากินเครื่องเซ่น ถือว่าการเซ่นนั้น ทำให้บรรพบุรุษไม่อดอยาก และมีอำนาจลดบันดาลให้ทุกคนมีความสุขในครอบครัว การจัดงานเสนถือเป็นการพบปะญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านใกล้เคียง จัดขึ้นในเดือน 6 หรือ 12 โดยหัวหน้าครอบครัวจะต้องจัดเป็นประจำทุกปี ปีละ 1 ครั้ง หรือ 3 ปีต่อครั้ง แล้วแต่ฐานะทางครอบครัวนอกจากประเพณีเสนเฮือนแล้ว ลาวโซ่งยังมีประเพณีเล่นคอนอีกด้วย

- ประเพณีไหว้พระแช เป็นประเพณีของชาวเขมรในตำบลบ้านโพธิ์ และตำบลตลิ่งชัน อำเภอเมืองสุพรรณบุรี เป็นพิธีบวงสรวงและไหว้พระจันทร์เพื่อเสี่ยงทางฝนฟ้าประจำปี จัดขึ้นในวันเพ็ญเดือน 12 และในวันรุ่งขึ้น ชาวบ้านจะเผาข้าวหลาม มาทำบุญเลี้ยงพระ ปัจจุบันมีการจัดขึ้นที่วัดต่างๆ เช่น วัดประชุมชน วัดสกุลปักย วัดสามทอง และวัดสุวรรณาคี เป็นต้น

- ประเพณีตักบาตรเทโว เป็นพิธีทำบุญในวันเทศกาลออกพรรษาของคนสุพรรณทุกกลุ่มที่นับถือศาสนาพุทธ ซึ่งตรงกับวันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 เป็นวันที่เชื่อกันว่าพระพุทธรูปเจ้าเสด็จจากดาวดึงส์และแสดงโลกวิวรรณ์ปาฏิหารย์ คือ เปิดโลก การทำบุญในวันนี้จะมีการนำอาหาร ขนม โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้าวต้มลูกโยนใส่บาตรถวายแด่พระสงฆ์

ส่วนระบบความเชื่อของท้องถิ่นสุพรรณบุรีนั้น วารุณี โอสธารมณ (2547 : 275-283) ได้อธิบายว่า แต่เดิมพื้นฐานความเชื่อของชาวบ้านเมืองสุพรรณเป็นความเชื่อแบบผีที่ผูกพันกับธรรมชาติเช่นเดียวกับเมืองชนบทเกษตรกรรมอื่นๆ แต่การนับถือผีของชาวบ้านเมืองสุพรรณ จากข้อสังเกตของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ เมื่อคราวเสด็จประพาสเมืองสุพรรณในปี พ.ศ. 2435 ว่า ชาวเมืองมีความเกรงกลัวและนับถือ “เจ้าผี” ยิ่งกว่าที่อื่น ด้วยทรงสังเกตเห็นว่ามีศาลเจ้าขนาดย่อมจำนวนมาก ซึ่งการนับถือเจ้าผีนี้มีความสัมพันธ์กับการนับถือเทพหรือเทพารักษ์ ซึ่งเป็นผู้คุ้มครองเมือง นั่นคือ ศาลหลักเมือง อันเป็นศูนย์รวมความนับถือของชาวเมืองนับตั้งแต่สมัยต้นรัตนโกสินทร์ ศาลหลักเมืองสุพรรณบุรี สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นสมัยกรุงศรีอยุธยา โดยแต่เดิมน่าจะเป็นอาคารทรงไทย ภายในประดิษฐานเทวรูปพระนารายณ์สององค์คู่กัน สลักจากหินสีเขียว สวมหมวกทรงกระบอกศิลปกรรมสมัยลพบุรี สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงเห็นว่าเป็นศาลไม้เก่า จึงทรงชักชวนให้ชาวเมืองช่วยกันสร้างศาลใหม่ เป็นตึกก่ออิฐถือปูน ปรากฏว่า คนจีนในเมืองเป็นกลุ่มที่มีศรัทธาบริจาคทรัพย์ปลูกสร้างอาคาร ในปี พ.ศ. 2447 รัชกาลที่ 5 ได้พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ซ่อมสร้างบริเวณศาลเพิ่มเติม การที่คนจีนมีความนับถือศรัทธาต่อเทพารักษ์หลักเมือง สอดคล้องกับคติความเชื่อของคนจีนเรื่องปูนเถ้ากั่ง การออกแบบสถาปัตยกรรมศาลหลักเมืองจึงเป็นรูปเก้งจีน ต่อมากลุ่มคนจีนเมืองสุพรรณบุรี ยังได้ขยายคติประเพณีความเชื่อนี้ให้เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมเมืองสุพรรณในเวลาต่อมา โดยกำหนดเป็นประเพณีบวงสรวงศาลหลักเมืองหรือ “ปูนเถ้ากั่ง” ขึ้นเป็นการประจำปี ในวันที่ 18 เดือน 7 หลังวันสารทจีนตามปฏิทินจีน เรียกว่า งานทิ้งกระจาด อันเป็นคติพุทธมหายาน ถือเป็นการเจริญเมตตาธรรมแก่ดวงวิญญาณที่ล่วงลับไปแล้ว ผู้คนในตลาดจะนำเครื่องอุปโภคบริโภคมาแจกจ่ายเป็นทานแก่ผู้ยากจน และได้ปฏิบัติประเพณีนี้อย่างยิ่งใหญ่สืบเนื่องกันมายาวนานจนถึงปัจจุบัน ในขณะที่ศาลหลักเมืองเป็นศูนย์รวมความเชื่อศรัทธาเชื่อของชาวเมืองโดยมีกลุ่มคนจีนเป็นแกนนำ และมีตลาดเป็นศูนย์กลาง เมืองสุพรรณยังมีวัดเป็นศูนย์รวมความเชื่อทางพุทธศาสนาซึ่งมีความเชื่อหลักด้วย และความเชื่อทางพุทธศาสนายังเป็นความเชื่อทางสังคมที่กลุ่มคนหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ ทั้ง ไทย ลาว จีน มอญ เขมร ต่างให้ความนับถือศรัทธาร่วมกัน วัดจึงเป็นองค์กรที่หล่อหลอมวัฒนธรรมที่แตกต่างกันของกลุ่มชาติพันธุ์ให้อยู่ร่วมกัน วัดที่เป็นศูนย์รวมความเชื่อทางพุทธศาสนาของคนสุพรรณคือ วัดป่าเลไลยก์วิหาร ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานหลวงพ่อดำพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองสุพรรณมาแต่โบราณกาล

วัดนี้ยังมีชื่อเสียงเป็นแหล่งพบปะของผู้คนและเป็นศูนย์กลางการแสดงออกทางวัฒนธรรมของคนท้องถิ่นสุพรรณบุรีและหัวเมืองใกล้เคียงในงานประเพณีประจำปี ซึ่งงานนมัสการหลวงพ่อดำวัดป่าเลไลยก์นี้เป็นงานประเพณีที่สืบทอดมาจนทุกวันนี้ โดยมีการจัดงานปีละ 2 ครั้ง คือในเดือน 5 และเดือน 12 มีประชาชนในจังหวัดสุพรรณบุรีและจังหวัดต่างๆ ที่เลื่อมใสศรัทธาพากันมาสักการะบูชาเป็นจำนวนมากทุกปี งานที่จัดขึ้นในเดือน 12 มักจะมีการเล่นเพลงเรือ เพลงอีแซวกันอย่างสนุกสนานครึกครื้น และยังเป็นการชุมนุมพ่เพลงแม่เพลงด้วย ซึ่งบรรยากาศความยิ่งใหญ่ของงานนมัสการหลวงพ่อดำเมื่อราว 50 ปีที่แล้วนั้นได้มีการบันทึกเอาไว้ในหนังสือ”แล..ล่องท่องสุพรรณ” ว่า “...เทศกาลงานนมัสการหลวงพ่อดำวัดป่าเลไลยก์ ชาวบ้านผู้เลื่อมใสศรัทธา ขวนขวายที่จะเดินทางมานมัสการหลวงพ่อดำกัน ภาพชาวบ้านจากทั่วสารทิศรอบเมืองสุพรรณบุรี พายเรือ แจวเรือ มารวมกันที่แม่น้ำสุพรรณ บริเวณหน้าตลาด มากมายขนาดว่าเรือจอดกันเต็มแม่น้ำ ยาวหลายร้อยเมตรจากหน้าตลาดทรัพย์สินถึงหน้าวัดสุวรรณภูมิ...” (อนุศักดิ์ คงมาลัย, 2545:34)

สำหรับธิดา สาระยา กล่าวถึงเรื่องความเชื่อของคนท้องถิ่นสุพรรณบุรีไว้ในเอกสารประกอบ การสอนของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2532:17) ว่า จากการที่กลุ่มคนในท้องถิ่นสุพรรณบุรีมีการผสมผสานทางด้านสังคมและวัฒนธรรม ทำให้เกิดลักษณะพิเศษอย่างหนึ่งของท้องถิ่นสุพรรณบุรี นั่นคือ การนับถือผี จนมีศาลเจ้า ศาลผี หรือศาลเจ้าที่กระจายอยู่ทั่วไป มากกว่าท้องถิ่นอื่น ในเรื่องนี้สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงเล่าไว้ในนิทาโบราณคดีว่า มีคดีห้ามไม่ให้พวกเจ้าไปเมืองสุพรรณ เพราะเป็นท้องถิ่นที่มีศาลเจ้ามาก ซึ่งยังคงแลเห็นได้ในปัจจุบัน ภายในเขตบ้านของชาวบ้านทั่วไป มีทั้งศาลพระภูมิและศาลเจ้าที่อยู่เคียงกัน ศาลพระภูมิเป็นศาลสูงมีเสาเดียว ศาลเจ้าที่มีสี่เสาอยู่ต่ำกว่า เครื่องเช่นพระภูมิที่เป็นเทวดาจากสวรรค์เป็นเครื่องกระยาบวช ส่วนเจ้าที่เป็นผีอยู่บนดิน เช่นด้วยอาหารที่ทำด้วยเนื้อสัตว์และสุรา นอกจากศาลในเขตบ้านแล้ว ยังมีการตั้งศาลเจ้าพ่อเจ้าแม่ตามที่ต่างๆ ในชุมชน อาจจะเป็นใต้ต้นไม้ต้นใหญ่ๆ หรือบริเวณที่ว่างระหว่างบ้านต่อบ้าน ทุกชุมชนหมู่บ้านจะต้องมีศาลเจ้าประจำหมู่บ้าน ตั้งอยู่ในตำแหน่ง ที่เหมาะสม และทุกคนในชุมชนยอมรับ มีหลายแห่งที่เดียวที่บริเวณศาลเจ้าประจำชุมชนมีศาลเจ้าใหม่สร้างซับซ้อนรวมกันอยู่ เหตุที่มีการนับถือผีกันมากคงเนื่องมาจากบรรดากลุ่มชนต่างๆ ที่เข้ามาผสมผสานกันเป็นชาวสุพรรณบุรีนั้น ล้วนแต่มีความเชื่อในเรื่องผีและเจ้าเป็นอย่างมาก ความเชื่อเรื่องเจ้านั้น สันนิษฐานว่าอาจจะเป็นอิทธิพลของคนจีน สำหรับลาวโซ่ง กะเหรี่ยง และละว้า เป็นกลุ่มที่นับถือผีมากกว่ากลุ่มอื่นๆ โดยเฉพาะกลุ่มลาวนั้นก็มีลักษณะพิเศษคือจะนับถือศาสนาพุทธอย่างเคร่งครัด ขณะเดียวกันก็นับถือผีอย่างแน่นแฟ้น ลาวโซ่งนั้นมีห้องผีหรือหิ้งผีอยู่ในบ้านเรือนแขกหรือผู้ที่มาจากนอกบ้านจะต้องได้รับอนุญาตจากผีเรือนเสียก่อน มิฉะนั้น ผีเรือนจะโกรธและจะทำให้เกิดอันตรายได้ กลุ่มลาวจึงมีลักษณะพิเศษคือ มี การ นับถือศาสนาพุทธอย่างเคร่งครัด

ขณะเดียวกันก็นับถืออย่างแน่นแฟ้น (สุภาภรณ์ จินตมณีโรจน์, 2554 : 179) นอกจากประเพณีการถือผีและไหว้ผีแล้ว ท้องถิ่นสุพรรณบุรียังมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม อีกอย่างหนึ่งคือ มีความเชื่อ นิทาน หรือนิยายท้องถิ่นที่เล่าต่อกันมาคือ นิทานเรื่องขุนช้างขุนแผน

ภูมิปัญญาท้องถิ่นสุพรรณบุรี

ภูมิปัญญาท้องถิ่นสุพรรณบุรี เกิดขึ้นจากคนสุพรรณที่อาศัยอยู่ในลุ่มแม่น้ำสุพรรณมาเป็นเวลานาน ได้สังเกต เรียนรู้ และปรับตัวตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของท้องถิ่น แล้วคิดสร้างสรรค์ นำองค์ความรู้และเทคนิควิธีนั้นๆ มาใช้แก้ปัญหาในการดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสม มีการสั่งสม ถ่ายทอดเป็นภูมิปัญญาสืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน อีกทั้งเมื่อย้อนดูภูมิหลังของประชากรในลุ่มน้ำสุพรรณ ที่ล้วนแต่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์หลากหลายวัฒนธรรมที่อพยพเข้ามาตั้งหลักปักฐานอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกันซึ่งต่างก็มีภูมิปัญญาดั้งเดิมในเรื่องของวิถีการผลิต การบริโภค ความเชื่อ และประเพณีพิธีกรรมที่นำติดตัวเข้ามาด้วย ครั้นเมื่อมาอยู่ร่วมกันนานเข้า ภูมิปัญญาเหล่านั้นได้มาแลกเปลี่ยน ถ่ายเท และหลอมรวมกันเข้าเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นสุพรรณบุรีที่โดดเด่นอยู่หลายด้าน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตวัฒนธรรมของผู้คนดำรงชีวิตที่สัมพันธ์อยู่กับน้ำ อาทิ ภูมิปัญญาด้านอาชีพและการหาอยู่หากิน โดยเฉพาะการทำนาปลูกข้าว เนื่องจากข้าวคืออาหารหลักของทุกกลุ่มชาติพันธุ์ และสุพรรณบุรียังเป็นดินแดน “อู่ ข้าว อุ่น้ำ” ของภูมิภาคท้องถิ่นและของประเทศ ด้วยภูมิโนะเทศที่เต็มไปด้วยแม่น้ำลำคลอง หนองบึง ทำให้คนสุพรรณมีภูมิปัญญาในการทำเครื่องมือ จับปลา การที่ตักดินฐานอยู่ริมแม่น้ำและต้องเผชิญกับน้ำท่วม น้ำหลากทุกปี ทำให้มีภูมิปัญญาในการสร้างบ้านเรือนยกได้สูง และการที่อยู่ในท้องถิ่นที่มีทรัพยากรอาหารอุดมสมบูรณ์ “ในน้ำมีปลา ใน นามีข้าว” ทำให้ท้องถิ่นสุพรรณมีอาหารการกินที่สามารถจัดปรุง และแปรรูปได้อย่างหลากหลาย อย่างที่ปรากฏอยู่ในงานวิจัยเรื่องปลาหมักแห่งลุ่มแม่น้ำท่าจีน ของโรงเรียนบรรหารแจ่มใสวิทยา 5 ซึ่งปลาหมัก ก็คืออาหารดั้งเดิมของคนยวนที่นำภูมิปัญญาการถนอมอาหารและแปรรูปอาหารชนิดนี้เข้ามา จนกลายเป็นอาหารท้องถิ่นของคนสุพรรณในเวลาต่อมา นอกจากนี้ ยังมีภูมิปัญญาด้านขนบธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรม ศาสนาความเชื่อ การละเล่นการแสดง ศิลปกรรมและหัตถกรรมประเภทต่างๆ อีกด้วย อย่างเช่น ท้องถิ่นสุพรรณบุรีมีนิทาน หรือนิยายท้องถิ่นที่เล่าสืบทอดกันมาคือ เรื่องขุนช้างขุนแผน ซึ่งปัจจุบันกลายเป็นวรรณคดีระดับ ชาติ มีการตั้งชื่อสถานที่ ถนนหนทาง วัด และหมู่บ้าน ตามชื่อในเรื่องขุนช้างขุนแผน เช่น พระขุนแผน คุ่มขุนแผน ถนนพระพันวษา ถนนขุนช้าง ถนนนางพิม ถนนขุนไกร แยกและสะพาน อาสาสี่หมอก เป็นต้น ท้องถิ่นสุพรรณยังเป็นต้นเค้าของประเพณีการละเล่นซึ่งต่อมาได้แพร่หลายไปยังท้องถิ่นอื่นๆ อาทิ การเล่นเพลงปรบไก่อ เพลงอีแซว และเพลงพืชม้วน เป็นต้น

จากงานวิจัยของขุววิจัยโรงเรียนต่างๆ ที่กล่าวมาแล้วนั้น มีหลายเรื่องที่กล่าวถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นสุพรรณบุรีเอาไว้บ้าง อาทิ กล่าวถึงลักษณะบ้านเรือนของคนสุพรรณซึ่งเป็นที่ทราบกันดีว่ามักปลูกสร้าง อยู่ริมแม่น้ำสุพรรณ และส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ลุ่มต่ำ โดยเฉพาะอำเภอสองพี่น้อง พื้นที่ที่เป็นแอ่งกระทะ ดังนั้น ในฤดูน้ำหลากราวเดือน สิงหาคม กันยายน ตุลาคม จะมีน้ำไหลบ่าลงมาท่วมทุกปี ว่า “ชาวบ้านนิยมจะปลูกบ้านใต้ถุนสูง บางปีน้ำมากถึงกับท่วมพื้นบ้าน บ้านเดี่ยว ๆ ต้องซื้อไม้กระดานมาปูทับพื้น บ้านให้พื้นน้ำพออยู่ได้จนกว่าน้ำจะลดลงในฤดูที่ไม่ใช่ฤดูน้ำหลาก คือ เดือนพฤศจิกายน ธันวาคม น้ำจะลดลงเรื่อยๆ จนแห้งลงอย่างนี้ทุกปี” ซึ่งการปลูกบ้านเรือนยกใต้ถุนสูงเช่นนี้นับเป็นภูมิปัญญาที่ฉลาดในการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมจึงมีประโยชน์โดยตรงยมน้ำน้ำหลาก แต่ยมน้ำแล้งก็เป็นที่เก็บข้าวของได้มากมาย ในยามน้ำหลาก “กระแสน้ำลงของแม่น้ำลำคลองช่วยในการระบายของเสียและสิ่งปฏิกูลออกไปจากใต้ถุนเรือนและบริเวณรอบๆ เรือนด้วย ทำให้ไม่มีการหมักหมมจากโรคระบาด อีกประการหนึ่งคือ การตั้งบ้านเรือนอยู่ริมน้ำก็ยังช่วยในเรื่องการจอดเรือและการลงเรือ รวมไปถึงการใช้น้ำในการอุปโภคบริโภค และการจับปลาเพื่ออาหารประจำวันด้วยลอบ ไซ หรือแห อีก จนอาจกล่าวได้ว่า เป็นสิ่งที่ทำให้ปลากลายเป็นอาหารในชีวิตประจำวันของคนอยู่ริมน้ำนี้ด้วย” (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2545) ปัจจุบัน ตามริมแม่น้ำสุพรรณยังคงได้พบเห็นว่ามีบ้านเรือนลักษณะเรือนไทยในภาคกลางตั้งอยู่เรียงราย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตอำเภอสองพี่น้องซึ่งเป็นพื้นที่ลุ่มต่ำแอ่งกระทะ

งานวิจัยที่เป็นเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นสุพรรณบุรีโดยตรงคือ เรื่องเครื่องมือจับปลา ภูมิปัญญา ท้องถิ่น : วิถีชีวิตชุมชนลุ่มน้ำสุพรรณ ของโรงเรียนบริหารแจ่มใสวิทยา 7 ซึ่งเป็นการใช้ข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมภาคสนามด้วยการไปสัมภาษณ์จากบุคคลที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาโดยตรง และบุคคลที่เกี่ยวข้องรวมทั้งได้ใช้ข้อมูลจากนิราศเมืองสุพรรณของกวีเอกสุนทรภู่ด้วย ได้นำเสนอไว้ในรายงานการวิจัยว่า คนในชุมชนลุ่มน้ำสุพรรณ นอกจากจะทำอาชีพหลักคือการเกษตรกรรมทำนาและเพาะปลูกพืชไร่แล้ว ยังทำหากินเลี้ยงชีพด้วยการหาปลา ซึ่งสมัยก่อนนั้น ในแม่น้ำลำคลองต่างๆ ของลุ่มน้ำสุพรรณล้วนอุดมสมบูรณ์ไปด้วยปลาพันธุ์ต่างๆ หลายชนิด ชุกชุมมาก ทั้งยังมีขนาดใหญ่กว่าปลาในสมัยนี้ หลักฐานที่กล่าวถึงจำนวนพันธุ์ปลา ปริมาณ และขนาดของปลาในแม่น้ำสุพรรณ นอกจากคำบอกเล่าของคนในท้องถิ่นแล้ว ยังมีการกล่าวถึงไว้ในโคลงนิราศสุพรรณของกวีเอกสุนทรภู่ ทำให้เราได้ทราบถึงสภาพของธรรมชาติและพันธุ์ปลาต่างๆ ของแม่น้ำสุพรรณเมื่อร้อยกว่าปีมาแล้ว ว่ามีอยู่มากมายหลายชนิดในทุกย่าน ตั้งแต่คลองสองพี่น้องเรื่อยมาจนถึงตัวเมืองสุพรรณ เป็นต้นว่า ปลาสดิด ปลาสดาด ปลาช่อน ปลาตุก ปลากระดี ปลาชีว ปลากระโสม ปลาเสือ ปลาสร้อย ปลาตะเพียน ปลากระต๊อบ ปลาเนื้ออ่อน ปลาแก้มขี้ ปลา นวลจันทร์ ปลาเกด ปลาเกา ปลาทราย ปลาหางไก่ ปลาหัวตะกั่ว ปลาหลด ปลาปักเป้า และปลาขนาง

ที่มีลายคล้ายตุ๊กแก รวมถึงปลาขนาดใหญ่อย่าง ปลาค้าว ปลาสวาย ปลาหางเบื่อน และปลากระโทงแทง (สุนทรภู่, 2545 : 170-171) สุนทรภู่อยังบรรยายถึงชาวบ้าน “บางกร่ำ” ทั้งชายหญิงใช้ฉมวกแทงจับปลา จนได้ปลาติดปลายฉมวกขึ้นมา ทั้งปลาคุก ปลาช่อน และปลาชะโด ทำให้ว่าในท้องน้ำแถบนี้มีปลาชุกชุมจนทำให้ผู้คนหลายหมู่บ้าน มีอาชีพจับปลาและทำปลาแห้งเกือบตลอดเส้นทางน้ำพบได้ ในหลายหมู่บ้าน นิราศสุพรรณจึงเป็นการบันทึกภาพชาวบ้าน ชายหญิงจับปลา ทำปลาดกแห้งที่มีปริมาณมาก (สุนทรภู่, 2545 : 168)

ดังนั้น การจับปลาจึงเป็นอาชีพสำคัญอีกอย่างหนึ่งของคนในชุมชนลุ่มน้ำสุพรรณ ในสมัยก่อนเมื่อผู้ขายว่างเว้นจากทำนาหรือดูแลพืชไร่ ก็มักจะใช้เวลาว่างนั่งสานกระบุง ตระกร้า และเครื่องมือจับปลาเอาไว้ใช้สอยในครัวเรือน โดยเจ้าของจะจักสานเครื่องมือจับปลาแต่ละชิ้นอย่างประณีตจากวัสดุที่หาได้จาก ธรรมชาติ เช่น หวาย ไม้ไผ่ เถวัลย์ และด้วยเหตุที่ปลามีมากมายหลายพันธุ์ ซึ่งมีรูปลักษณะ และธรรมชาติในการอยู่อาศัยในภูมิประเทศของแหล่งน้ำต่างๆ กัน บรรพบุรุษของชาวสุพรรณจึงคิดค้นเครื่องมือหาปลาต่างๆ ขึ้นมากมายหลายชนิดล้วนทำจากวัสดุธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่น โดยอาศัยภูมิความรู้เกี่ยวกับเรื่องการหาที่อยู่ การหาอาหารของปลา และนิสัยของแต่ปลาละชนิดว่าเป็นอย่างไร เครื่องมือหาปลาก็สร้างขึ้นมาให้ใกล้เคียงกับลักษณะนิสัยของปลาแต่ละชนิดอย่างนั้น อาทิ ในการเลียนแบบที่อยู่อาศัยของปลาก็นำดินโคลนมาทำที่เครื่องมือหาปลาขึ้น เมื่อปลาได้กลิ่นโคลน ปลาจะเข้ามาติดกับเอง ซึ่งวิธีนี้จะใช้ได้กับปลาบางชนิด นอกจากการเลียนแบบนิสัยในการอยู่อาศัยของปลาแล้ว ยังมีการเลียนแบบการหาอาหารของปลา เช่น ดันคักปลาไหล เนื่องจากลักษณะนิสัยของปลาไหลชอบกินของที่มีกลิ่นแรง เมื่อนำของที่มีกลิ่นแรงใส่ลงไปใกล้กับปลาไหลก็จะเข้ามาติดลันได้อย่างง่ายดาย นี่ถือเป็นภูมิปัญญาที่บรรพบุรุษของคนสุพรรณคิดค้นขึ้นมาจากประสบการณ์ความชำนาญ และการสังเกตสิ่งรอบๆ ตัว ในเรื่องของเครื่องมือหาปลาของผู้คนในลุ่มน้ำสุพรรณนั้น สุนทรภู่ได้บันทึกไว้ว่า มีแหล่งทำฉมวกจับปลาอยู่ที่หมู่บ้านชีปะขาว นอกจากการจับปลาด้วยการใช้ฉมวกแล้ว ยังมีการจับปลาด้วยเครื่องมืออื่นอีก อย่างชุมชนบางปลาแร่ที่สุนทรภู่เห็นว่ามีปลาชุกชุมเต็มลำคลอง ชาวประมงที่นี่จับปลาด้วยสุม ช้อน ตะลอม และเฟือก จนได้ปลาเป็นจำนวนมากเสียจนกระทั่งมองเห็นชาวบ้านที่นั่งขอดเกล็ดปลาเพื่อทำปลาร้ามีเกล็ดปลาดิตตามลำตัว จมูก แก้ม และส่งกลิ่นเหม็นคาวไปทั่วคุ้งน้ำ (สุนทรภู่, 2545 : 173)

เครื่องมือจับปลาจึงเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยแท้ ได้จากการเฝ้าสังเกตพฤติกรรมของปลา ระยะเวลาที่เหมาะสม การขึ้นลงของน้ำ และฤดูกาล รวมทั้งการทดลองปฏิบัติจริง จนเกิดความชำนาญแล้วนำมาสร้างเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการจับปลา สิ่งที่น่าทึ่งของเครื่องจับปลาไม่ได้อยู่ที่รูปทรงสวยงาม หรือฝีมือประณีตบรรจงเท่านั้น แต่อยู่ที่ภูมิปัญญาของชาวบ้านที่สามารถสร้างเครื่องจับปลาให้สอดคล้องกับพฤติกรรมของปลาแต่ละชนิดพันธุ์ การดำรงชีวิตของผู้คนในลุ่มน้ำ

สุพรรณที่ผูกพันกับสายน้ำ สะท้อนภาพผ่านเครื่องมือจับปลาพื้นบ้านที่มีความหลากหลาย ทั้งในเรื่องการใช้วัสดุสร้าง และเทคโนโลยีในการสร้าง รวมไปถึงวิธีการจับปลา ได้แสดงถึงภูมิปัญญาในการเรียนรู้และปรับตัวให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของท้องถิ่น จนสั่งสม และถ่ายทอดอันภูมิปัญญาที่สามารถตอบสนองต่อประโยชน์ในการหาอยู่หากินได้อย่างครบถ้วนลงตัว และอยู่ภายใต้ระบบนิเวศและวัฒนธรรมพื้นบ้านที่เกื้อกูลกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติอย่างถ้อยที่ถ้อยอาศัย

ปัจจุบัน สภาพนิเวศที่เปลี่ยนไป รวมทั้งจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นทำให้มีการจับปลาจากแหล่งน้ำธรรมชาติของกลุ่มน้ำสุพรรณมากขึ้นจนขาดความสมดุล ทำให้จำนวนปลาที่เคยมีอยู่มากมายหลายชนิดและชุกชุม มีปริมาณลดลงอย่างมาก และมีปลาหลายชนิดที่หายไปจากแม่น้ำสุพรรณ การทำนาโดยใช้สารเคมีทำให้พันธุ์ปลาหายไป บางชนิดสูญพันธุ์ไป และบางชนิดเมื่อสภาพแวดล้อมเปลี่ยนไป ทำให้ปลาบางชนิดไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้จึงย้ายถิ่นไปอาศัยอยู่ที่อื่น ปลาบางชนิดที่สมัยก่อนพบได้ในแม่น้ำสุพรรณ แต่เดี๋ยวนี้กลับหายไป ยังมีการสร้างเขื่อนต่างๆ ขึ้นยิ่งทำให้แหล่งที่หาอาหารของปลานั้นถูกทำลายไปมีผลให้ปลาต่างๆ นั้นลดจำนวนลงไป การลดจำนวนลงและการสูญหายไปของปลาบางชนิดทำให้ความจำเป็นในการสร้างเครื่องมือจับปลาประเภทต่างๆ หดไปด้วย ดังนั้น ในปัจจุบันนี้เราจึงไม่อาจหาคุณภาพของชาวบ้านที่เป็นเกษตรกรใช้เวลาว่างจากการทำไร่ ทำนา มานั่งจักสาน ทำเครื่องมือจับปลาอีกต่อไป และเมื่อจำนวนปลาในแม่น้ำลดลง ผู้คนก็เริ่มไปหาอาชีพใหม่ที่ให้มีรายได้ที่ดีกว่าการหาปลา ทำให้สามารถทำมาหากินได้โดยว่าเครื่องมือจับปลาต่างๆ นั้นจะหายไปตามจำนวนปลาที่ลดลงและสูญพันธุ์ ภายในเวลาอีกไม่นานนัก

เมื่อวิถีชีวิตเปลี่ยนแปลง สายน้ำจึงเปลี่ยนไป

สุพรรณบุรีเป็นเมืองที่เต็มไปด้วยแหล่งความทรงจำทั้งทางประวัติศาสตร์ ในฐานะเมืองเก่าที่เป็นแหล่งปลูกข้าวใหญ่ในบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง สุพรรณบุรีทุกวันนี้จึงยังคงเป็นพื้นที่เกษตรกรรมสำคัญของประเทศไทย ด้วยภูมิประเทศที่ตั้งเมืองเป็นพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำที่มีแม่น้ำสุพรรณและลำน้ำสาขาก่อกำเนิดความอุดมสมบูรณ์ของผืนดินให้เหมาะแก่การเพาะปลูกและการตั้งถิ่นฐาน ได้ดึงดูดผู้คนหลากหลายชาติพันธุ์และวัฒนธรรมให้เข้ามาอยู่อาศัยจนกลายเป็นแหล่งกำลังประชากรสำคัญในอดีตที่ดำรงอยู่ร่วมกันมาได้อย่างสืบเนื่องยาวนาน สุพรรณบุรีจึงเป็นท้องถิ่นที่มีการสั่งสมสืบทอดวัฒนธรรมและสร้างรูปแบบที่เป็นลักษณะเฉพาะ ทั้งในด้านชีวิตความเป็นอยู่ ภาษา ประเพณี ความเชื่อทั้งทางพุทธศาสนาและความเชื่อแบบชาวบ้าน ดังจะเห็นได้จากวัดและศาสนสถานเก่าแก่ อย่างเช่นวัดป่าเลไลยก์ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ วัดพระรูป วัดประตูลำราง ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง และ ศาลตา-ยาย เป็นต้น หรือยังมีแหล่งชุมชนบ้านเรือนริมฝั่งแม่น้ำที่มีอายุต่อเนื่องมา

ตั้งแต่ต้นรัตนโกสินทร์ ซึ่งหลายแห่งยังคงรักษารูปแบบการดำรงอยู่ของชีวิตชุมชนและลักษณะทางกายภาพที่เป็นศูนย์รวมทางเศรษฐกิจมาตั้งแต่ต้นพุทธศตวรรษที่ 25 อาทิ ตลาดเมืองสุพรรณ (ตลาดเก่า) หรือตลาดทรัพย์สินฯ ตลาดเก้าห้อง ตลาดสามชุก ตลาดศรีประจันต์ ตลาดโพธิ์พระยา เป็นต้น

นับแต่อดีตมาจนถึงปี พ.ศ. 2490 หากเทียบกับจังหวัดนครปฐม และสมุทรสาครซึ่งอยู่ในบริเวณลุ่มแม่น้ำท่าจีนด้วยกันแล้ว จังหวัดสุพรรณบุรีมีการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างช้ากว่าสองจังหวัดดังกล่าว เพราะในสมัยรัชกาลที่ 5 มีทิศทางการพัฒนาลุ่มแม่น้ำท่าจีนตอนล่างให้เป็นเมืองการค้ามากกว่าสุพรรณบุรี โดยขุดคลองเชื่อมแม่น้ำท่าจีนกับกรุงเทพฯ และสร้างทางรถไฟผ่านเมืองนครปฐม และเมืองมหาชัย หรือสมุทรสาคร ในขณะที่จังหวัดสุพรรณบุรีซึ่งมีพื้นที่เหมาะแก่การเกษตรยังเป็นเมืองทำนาเป็นส่วนใหญ่ โดยมีแต่เพียงแม่น้ำสุพรรณ หรือแม่น้ำท่าจีนเป็นเส้นทางคมนาคมหลักอย่างเดียว สุพรรณบุรีจึงมีลักษณะเหมือนเมืองปิดมาโดยตลอด (สุภาพรณ จินตามณี โรจน์, 2532:113) ดังนั้น การพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐานที่ช้ากว่าเมืองอื่น จึงทำให้วิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นสุพรรณยังมีความเป็นอยู่แบบเดิมและสามารถรักษาประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นไว้ได้มาก

แต่เส้นทางคมนาคมทางถนนได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกับท้องถิ่นสุพรรณอย่างรวดเร็ว นั่นคือ ในราวปี พ.ศ. 2490 มีถนนสายแรกที่เชื่อมต่อจังหวัดสุพรรณบุรีเข้ากับจังหวัดอื่นได้แก่ ถนนสายกาญจนบุรี-สุพรรณบุรี ต่อมาในปี พ.ศ. 2494 ได้มีการตัดถนนมาลัยแมนจากจังหวัดนครปฐมมาเชื่อมต่อกับจังหวัดสุพรรณบุรี เป็นถนนหินลูกรัง ภายหลังได้มีการปรับปรุงเป็นถนนลาดยางทั้งสาย ถือเป็นถนนสายเก่าแก่ที่สำคัญที่เป็นเสมือนประตูเปิดให้เมืองสุพรรณบุรีได้ติดต่อสัมพันธ์กับบ้านเมืองภายนอกได้สะดวกยิ่งขึ้น แต่ก็ยังไม่ส่งผลกระทบให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกับวิถีชีวิตของชาวบ้านมากมายนัก แต่หลังจากปี พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา ได้มีการสร้างถนนหลายสายเชื่อมระหว่างจังหวัดสุพรรณบุรีกับจังหวัดอื่นๆ และกรุงเทพฯ โดยเฉพาะถนนสายตลิ่งชัน-สุพรรณบุรีที่ช่วยย่นระยะเวลาการเดินทางระหว่างกรุงเทพฯ-สุพรรณบุรีลงมาก รวมทั้งมีการตัดถนนหนทางภายในตัวจังหวัดสุพรรณบุรีเพิ่มขึ้นหลายสาย เป็นโครงข่ายใยแมงมุมในการคมนาคมที่เพิ่มความสะดวก สบายในการเดินทางให้กับชาวบ้านในชุมชนเป็นอย่างมาก เส้นทางคมนาคมทางน้ำที่เคยมีความสำคัญกับชีวิตของผู้คนในท้องถิ่นสุพรรณมานานต้องลดบทบาทความสำคัญลงไป เนื่องจากผู้คนหันไปใช้ทางถนนรถยนต์แทน เพราะเดินทางสัญจรได้สะดวกรวดเร็ว ขนส่งได้มาก การใช้เรือเป็นพาหนะค่อยๆ ลดลง บริษัทเดินเรือสุพรรณขนส่ง ที่เคยมีกิจการเดินเรือโดยสารรับส่งผู้คนจากสุพรรณบุรี - กรุงเทพฯ จนเจริญรุ่งเรืองมาเป็นเวลานานต้องปิดกิจการลงไป ชุมชน วัด ตลาดริมแม่น้ำ ค่อยๆ ซบเซาลงเรื่อยๆ จนบางแห่งร้างไป ศูนย์กลางของชุมชน และตลาดย้ายจากริมแม่น้ำมาอยู่ริมถนนแทน บ้านเรือนปลูกหันหน้าออกสู่ถนนแทนแต่เดิมที่หันสู่แม่น้ำลำคลอง และยังปลูกไถ่ถนอยิ่งดี

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างเห็นได้ชัดคือ ความทันสมัยได้รุกคืบเข้าไปมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านในท้องถิ่นสุพรรณบุรีอย่างรวดเร็ว จนกล่าวได้ว่า ชีวิตประจำวันของชาวบ้านมีความสะดวกสบายมากกว่าในอดีตหลายเท่าตัว โดยจะพบว่าสิ่งของเครื่องใช้ที่อำนวยความสะดวกและสร้างความเพลิดเพลินแบบสมัยใหม่แพร่หลายอยู่ตามบ้านเรือนทั่วไป อาทิ ตู้เย็น เครื่องใช้ไฟฟ้าอื่นๆ เครื่องเสียง โทรทัศน์ วิทยุ รถยนต์ และรถจักรยานยนต์ เป็นต้น ยิ่งในระยะหลังๆ ได้มีร้านค้าใหม่ๆ จำหน่ายสินค้าและบริการแบบทันสมัยเกิดขึ้นโดยทั่วไปในชุมชนต่างๆ ของจังหวัดสุพรรณบุรี อาทิ ห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่ ซูเปอร์มาร์เก็ต ร้านสะดวกซื้อ และร้านวิดีโอเกมส์ เป็นต้น

กระแสการพัฒนาของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเร่งเร้าให้ระบบการผลิตของท้องถิ่นสุพรรณบุรีเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว จากการผลิตเพื่อพออยู่พอกินกลายเป็นการผลิตเพื่อสนองตอบต่อระบบการค้าและการส่งออก บวกกับความต้องการเงินของผู้คนเพื่อซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคที่ทันสมัยต่าง ๆ ดังจะเห็นได้ชัดเจนจากการผลิตพืชผลทางการเกษตรที่สำคัญหลายชนิด โดยเฉพาะข้าว ตลอดจนอุตสาหกรรมต่อเนื่อง ซึ่งปัจจุบันสุพรรณบุรีเป็นแหล่งผลิตที่สำคัญ สิ่งที่เกิดขึ้นพร้อมกับการผลิตที่เปลี่ยนไปย่อมหมายถึงช่วงเวลา และระยะเวลาการทำงาน การทำนาแต่เดิมอาศัยน้ำฝนตามฤดูกาลเปลี่ยนเป็นการใช้ระบบชลประทานที่ทันสมัย เพื่อให้เกิดผลผลิตทันต่อการค้าและระบบเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไป ผลที่ตามมาของการทำนาปรังปีละ 2-3 ครั้งก็คือ การใช้ปัจจัยการผลิตและเทคโนโลยีทางการเกษตร ได้แก่ รถแทรกเตอร์ ควายเหล็ก ใช้น้ำ และสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชในปริมาณมากเพิ่มขึ้นทุกปี ส่วนหนึ่งกระทบต่อเกษตรกรโดยตรงคือเรื่องของต้นทุนการผลิตที่เพิ่มขึ้น จึงพบว่าชาวนาต้องปลูกข้าวมากขึ้นก็ยิ่งจนลงและยังมีหนี้สินมากขึ้น ผลพวงที่สำคัญคือสารเคมีและสารพิษตกค้างทั้งในแหล่งน้ำ ผืนดิน ผลิตทางการเกษตร และตัวเกษตรกร ผู้บริโภค และแหล่งน้ำธรรมชาติ โดยเฉพาะแม่น้ำสุพรรณ ซึ่งเคยเกิดปัญหาถึงขั้นวิกฤตมาแล้วในปี พ.ศ. 2543 กรณีน้ำเน่าเสียจากการที่ท่วมขังอยู่ในพื้นที่ทุ่งนาของอำเภอสองพี่น้อง ได้ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของเกษตรกรเองที่ไม่สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ และส่งผลกระทบทำให้น้ำเน่าเสียในแม่น้ำท่าจีนเกือบทั้งสาย ซึ่งวิกฤตในครั้งนั้นได้ส่งผลกระทบในวงกว้างทั้งต่อผู้ที่อาศัยอยู่ริมแม่น้ำตั้งแต่จังหวัดสุพรรณบุรี นครปฐม และสมุทรสาคร ทำลายระบบนิเวศแม่น้ำ รวมทั้งสัตว์น้ำเป็นจำนวนมาก ความภาคภูมิใจและความมั่นใจในการประกอบอาชีพเป็นชาวนาหมดไป เพราะมองว่าอาชีพชาวนานี้ต้องทำงานหนัก ลูกหลานในครอบครัวชาวนาจึงยังไม่อยากมีอาชีพทำนา เว้นเสียแต่จะสืบทอดอาชีพการทำนาต่อจากพ่อแม่ หรือจะกลับไปทำนาเมื่อหมดหนทางทำกินอย่างอื่น และเองชาวนาก็หวังให้ลูกหลานประกอบอาชีพอื่นเพื่อจะไม่ต้องลำบากเหน็ดเหนื่อยเหมือนพ่อแม่ บรรพบุรุษ เช่น รับราชการ ทำงานบริษัท และทำงานโรงงาน เป็นต้น หรือบางชุมชนที่เคยทำ

นาก็เปลี่ยนอาชีพไปทำอย่างอื่นที่ทำเงินได้ดีกว่าการทำนา อย่างเช่น กรณีของชุมชนร้อยมาลัยในตำบลวังลึก อำเภอสามชูก จังหวัดสุพรรณบุรี

การพัฒนาของระบบทุนนิยมและกระแสความทันสมัยในยุคโลกาภิวัตน์ได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมของท้องถิ่นสุพรรณบุรีอย่างรวดเร็ว กลุ่มคนต่างๆ ที่เคยมีวัฒนธรรมเฉพาะกลุ่มมาเป็นเวลานานเริ่มเปลี่ยนแปลงมากขึ้น แม้จะมีความพยายามดำรงอยู่ แต่อาจเป็นได้เฉพาะรูปแบบ แต่ความหมายหรือทัศนคติเดิมเปลี่ยนแปลงไป อาทิ ประเพณีพิธีกรรมบางอย่างของกลุ่มชาติพันธุ์ คนรุ่นหลังจะไม่เข้าใจและซาบซึ้งกับความหมายของประเพณีปฏิบัติ แต่เพียงทำตามรูปแบบที่เคยมีมา เป็นต้นว่า ปัจจุบันนี้ ประเพณีกำฟ้าแต่เดิมมี 3 ช่วง แล้วลดลงเหลือ 2 ช่วง ระยะหลังนี้อาจจะเหลือเพียงช่วงเดียว หรือวันเดียว หรือไม่ถือปฏิบัติเคร่งครัด วันกำฟ้าในอดีตที่ลาวพวนทุกคนต้องหยุดทำงานก็เปลี่ยนได้ ถ้าคนมาว่าจ้าง หรือเรียกไปทำงาน มิฉะนั้นจะเสียงาน เสียโอกาสทำงาน ส่วนเด็ก ๆ และหนุ่มสาวคนลาวพวนจำนวนไม่น้อยรู้แต่เพียงว่าวันกำฟ้า คือวันทำข้าวหลาม และวันที่เอาข้าวหลามไปทำบุญ ส่วนการเผาข้าวหลามเปลี่ยนเป็นการต้มข้าวหลามโดยใช้เตาแก๊สแทนเพราะสะดวกกว่าเร็วกว่า พอต้มเสร็จจึงนำมาย่างเพื่อให้ได้กลิ่นหอม ซึ่งใช้เวลาทำน้อยกว่าการเผาไหม้ นอกจากนี้ ความผูกพันระหว่างชาวบ้านที่เคยร่วมกันในงานประเพณีต่างๆ เริ่มเสื่อมถอยลง ผู้คนที่เคยอาศัยอยู่ร่วมกันอย่างสงบ ถ้อยทีถ้อยอาศัยเกื้อกูลกัน เริ่มแปรเปลี่ยนเข้าสู่ความวุ่นวายสับสนภายใต้ความเป็นวัตถุนิยมที่เน้นความเป็นปัจเจกและผลประโยชน์ส่วนตน ส่วนภูมิปัญญาท้องถิ่นสุพรรณบุรีที่ได้ก่อเกิดและสืบทอดกันมาเป็นเวลานาน เมื่อท้องถิ่นเปลี่ยนแปลงไปพร้อมกับสังคมสมัยใหม่ ภูมิปัญญาท้องถิ่นบางอย่างที่ไม่สามารถปรับใช้ได้กับสภาพแวดล้อมและบริบททางสังคมวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปก็ใกล้จะสูญหายอย่างกรณีของเครื่องมือจับปลา หรือภูมิปัญญาในการปลูกข้าวไร่ของละว้า กกเชียงซึ่งคนรุ่นอาวุโสเริ่มเกรงว่าจะสูญหายเพราะลูกหลานไม่สืบทอด แต่ภูมิปัญญาบางอย่างมีการปรับตัว และอยู่รอดได้อย่างดีในกรณีของปลาหมึกที่ยกระดับจากอาหารพื้นบ้านกลายเป็นสินค้าโอท็อป รวมทั้งอาหารและสินค้าพื้นเมืองหลายอย่าง ไม่เว้นแม้แต่ประเพณีท้องถิ่นบางอย่างที่ปรับตัวเองไปเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมตอบรับกระแสการท่องเที่ยว

นอกจากเหนือการการพัฒนาของรัฐด้านโครงสร้างพื้นฐาน อิทธิพลของกระแสทุนนิยม กระแสของความทันสมัยและโลกาภิวัตน์อันเป็นโลกของการสื่อสารไร้พรมแดนที่ล้นหลามเข้าสู่ท้องถิ่นสุพรรณบุรีที่ซึ่งอยู่ใกล้กรุงเทพฯ ชั่วโมงเดินทางด้วยรถยนต์เพียงหนึ่งชั่วโมง ตามที่กล่าวมาแล้ว การมองภาพการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของท้องถิ่นสุพรรณบุรี ซึ่งก้าวไปสู่ความทันสมัย (modernization) และการกลายเป็นเมือง (urbanization) ภายในเวลาไม่ถึง 20 ปี คงจะไม่สมบูรณ์หากไม่ได้ถึงการเปลี่ยนแปลงที่ได้รับอิทธิพลมาจากการระบบการเมืองเมืองของท้องถิ่นที่ถูกโยงด้วยการเมืองระดับชาติโดยนักการเมืองคนสำคัญ ซึ่งสุกษณา จันทติล (2541: 159) ได้กล่าวถึงไว้ว่าการ

เปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการพัฒนาพื้นที่เป็นเวลามากกว่า 10 ปี เป็นผลโดยตรงมาจากระบบการเมืองแบบผูกขาด คือ พรรคชาติไทย นำทีมโดยนายบรรหาร ศิลปอาชา ส.ส. ที่ได้รับเลือกมาทุกสมัย และต่อมาได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี พยายามสร้างผลงานที่เป็นรูปธรรมโดยความมุ่งหมายเพื่อยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชนชนให้สะดวกสบายทัดเทียมจังหวัดอื่น ด้วยการระดมสร้างสาธารณูปโภคที่ทันสมัยต่างๆ เข้าสู่พื้นที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งถนนหนทางซึ่งเป็นผลงานที่ถูกกล่าวถึงมากที่สุด ทำให้ความเจริญแผ่ขยายออกไปทั่วถึงทุกอำเภอ และโดยสามารถดึงงบประมาณมาจัดสร้างสาธารณประโยชน์ในพื้นที่จังหวัดสุพรรณบุรีอีกเป็นจำนวนมาก ถึงขนาดที่สื่อมวลชนเคยขนานนามนายบรรหาร ว่าเป็น “ขุนหลวงพองั่วแห่งยุคโลกาภิวัตน์” (“บนเส้นทางของทุนอุปถัมภ์”, 2537: 4 อ้างใน สกฤณา ฉันทลิล, 2541: 4) ทำให้ในปัจจุบันจังหวัดสุพรรณบุรีมีระบบสาธารณูปโภคพื้นฐาน เช่น ถนน ไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ โรงเรียน และสถานีนอนมัย เป็นต้น กระจายอยู่ทั่วทั้งพื้นที่ ซึ่งคนในท้องถิ่นส่วนใหญ่ยินยอมพร้อมใจยอมรับการเปลี่ยนแปลงนั้นด้วย

บทส่งท้าย

จากรายงานผลการวิจัยของยูววิจัยของโรงเรียนในจังหวัดสุพรรณบุรีทั้ง 14 เรื่องนั้น หากพิจารณาเชิงเนื้อหาข้อมูลในมิติของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอาจจะยังไม่สมบูรณ์ครบถ้วนเสียทีเดียว และค่อนข้างจะเป็นภาพนิ่งอยู่ รวมทั้งยังไม่ได้ฉายภาพของกระบวนการเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจน เนื่องด้วยเป็นการเริ่มเรียนรู้และฝึกหัดทำงานวิจัยของยูววิจัยระดับมัธยมศึกษา ขณะที่การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น หรือประวัติศาสตร์สังคม (Social history) ของท้องถิ่นนั้นมุ่งศึกษาเพื่อจะได้มีความเข้าใจอย่างใกล้ชิดและลึกซึ้งต่อกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Process of social change) เป็นสำคัญ แต่อย่างไรก็ตาม งานวิจัยเหล่านั้นก็สามารถบอกเล่าเรื่องราวของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นสุพรรณบุรีได้พอสมควร ที่สำคัญคือ หัวข้อวิจัยทุกเรื่องล้วนเกิดจากความสนใจใฝ่รู้ของเยาวชนที่มีต่อเรื่องราวต่างๆ ในท้องถิ่นแผ่นดินเกิดของตน ซึ่งก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ การสืบค้น และการสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจากยูววิจัยที่เป็น “คนใน” อันจะนำไปสู่ความรู้ความเข้าใจ และความภาคภูมิใจต่อชุมชนท้องถิ่นอย่างลึกซึ้งต่อไป

โครงการวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจึงเป็นวิธีการหนึ่งที่จะสร้างพลังของท้องถิ่น เพื่อให้คนท้องถิ่น มีสติปัญญา มีความเชื่อมั่น และมีศรัทธาในตนเอง เนื่องจากเป็นกระบวนการที่ปลูกฝังให้เยาวชนในยุคสมัยปัจจุบันได้เรียนรู้และเกิดความเข้าใจถึงความเป็นมาของรากเหง้าเผ่าพันธุ์ตนเอง รู้จักภูมิปัญญาของบรรพชนที่สามารถนำทรัพยากรธรรมชาติมาปรับใช้ให้ตอบสนองต่อวิถีการดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสม ตลอดจนรับรู้ถึงการมีอยู่อย่างหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ในท้องถิ่นที่อาศัยอยู่ร่วมกันมาเป็นเวลานาน โดยมี “สำนึกร่วม” ของความเป็นคนท้องถิ่น

ร้อยรัดกันเอาไว้ ความรู้และความเข้าใจเหล่านี้จะทำให้เยาวชนมองเห็นคุณค่าของท้องถิ่นตนเอง อันจะนำไปสู่การสร้างสำนึกรักและผูกพันท้องถิ่นแผ่นดินเกิด แล้วหันกลับไปค้นหา รื้อฟื้น “พลังของท้องถิ่น” ไม่ว่าจะเป็นภูมิปัญญาด้านต่างๆ “ทุน” ด้านต่างๆ ของชุมชน หรือสายใยความผูกพันของผู้คนในชุมชนที่เคยมีมาแต่เดิมให้กลับคืนมา เพื่อจะเป็นพลังสำคัญในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น และประเทศชาติต่อไป ทั้งยังจะเป็นการเก็บรวบรวมข้อสนเทศในระดับท้องถิ่นเพื่อใช้เป็นสื่อในการถ่ายทอดความรู้ไปยังเยาวชนคนรุ่นใหม่ของท้องถิ่นอีกด้วย

บรรณานุกรม

- กรกนก บัววิเชียร และคณะ. 2552. ตลาดทรัพย์สิน: ตลาดเก่าเล่าเรื่อง เมืองสุพรรณฯ. โครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ภาคกลาง (สกว.). เอกสารอัดสำเนา.
- กรมศิลปากร. 2545. ชีวิตและผลงานของสุนทรภู่. กรุงเทพฯ : บ้านทีกสยาม.
- กรรณิกา พุ่มจำปา และคณะ. (2552). ตามรอยชีวิตชาวนา ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว “แล้วปลาหายไปไหน” โครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ภาคกลาง (สกว.). เอกสารอัดสำเนา.
- กาญจนา ปานเนียม และคณะ. 2552. ปลาหม่าแห่งลุ่มแม่น้ำท่าจีน.โครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ภาคกลาง (สกว.). เอกสารอัดสำเนา.
- จินตหรา ร่วมรัก และคณะ. 2552. วิถีชีวิตคนฉวาก ในยุคสมัยแห่งการเปลี่ยนแปลง. โครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ภาคกลาง (สกว.). เอกสารอัดสำเนา.
- ชลพร แดงทอง และคณะ. 2552. เครื่องมือจับปลา ภูมิปัญญาท้องถิ่น. โครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ภาคกลาง (สกว.). เอกสารอัดสำเนา.
- คุสิต ศรีเวช และคณะ. 2552. การปลูกข้าวแบบดั้งเดิม. โครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ภาคกลาง (สกว.). เอกสารอัดสำเนา.
- เดือนเพ็ญ เกตุวงษ์ และคณะ. 2552. ตามรอยชีวิตชุมชนร้อยมาลัย ตำบลวังลึก อำเภอสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี. โครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ภาคกลาง (สกว.). เอกสารอัดสำเนา.
- ทิปกร อรธนาลัย และคณะ. 2552. พระพงศุพรรณ มหัจจรรย์ เบญจภาคี. โครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ภาคกลาง (สกว.). เอกสารอัดสำเนา.
- ชนกฤต หอมสุวรรณ และคณะ. 2552. กำฟ้าที่มะขามล้ม.โครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ภาคกลาง (สกว.). เอกสารอัดสำเนา.
- ธนพัฒน์ พันธุ์สุข. 2552. ไทยทรงดำคนพื้นบ้านเมืองสุพรรณ.โครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ภาคกลาง (สกว.). เอกสารอัดสำเนา.
- นิตยา ใจอารีย์ และคณะ. 2552. วิถีชีวิตชาวละว้าบ้านกกเชียง.โครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ภาคกลาง (สกว.). เอกสารอัดสำเนา.
- ปริพัตร วงศ์เอกอินทร์ และคณะ. 2552. วิถีชีวิตชุมชนประจูดสาร. โครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ภาคกลาง (สกว.). เอกสารอัดสำเนา.

- ประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาคจังหวัดสุพรรณบุรี. 2528. สุพรรณบุรี : มนัสการพิมพ์.
- พรรณนิศา สุขศรีมงคล และคณะ. 2552. ตามรอยไทยทรงดำบ้านสวนแดง. โครงการวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง (สกว.). เอกสารอัดสำเนา.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. 2532. สังคมและวัฒนธรรมไทย. นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- วารุณี โอสการมย์. 2547. เมืองสุพรรณบนเส้นทางเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ พุทธศตวรรษที่ 8 - ต้นพุทธศตวรรษที่ 25. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. 2545. เรือนไทย บ้านไทย. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.
- ศรีศักร วัลลิโภดม และวลัยลักษณ์ ทรงศิริ. 2551. นครแพร่ จากอดีตมาปัจจุบัน. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- สกุณา ฉันทิลิก. 2541. บางลี่ : กรณีศึกษาการเปลี่ยนแปลงของชุมชนการค้าในลุ่มน้ำท่าจีน. วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล. คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. กรุงเทพฯ : เอกสารอัดสำเนา.
- สุภาภรณ์ จินดาภิโรจน์. 2532. ประวัติศาสตร์สังคมของชุมชนในลุ่มน้ำท่าจีน. รายงานการวิจัยเสนอต่อศูนย์วิจัยมหาวิทยาลัยศิลปากร. กรุงเทพฯ : เอกสารอัดสำเนา.
- _____. 2554. ประวัติศาสตร์สังคมของชุมชนลุ่มน้ำท่าจีน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์.
- อนุศักดิ์ คงมาลัย (บรรณาธิการ). 2545. แคว...ล่อง ท่องสุพรรณ. สุพรรณบุรี : ชมรมส่งเสริมธุรกิจท่องเที่ยวจังหวัดสุพรรณบุรี
- ฤทัยวรรณ ปานชา และคณะ. 2552. ปلام้า “ความหัตถ์ร้อยแห่งแม่น้ำท่าจีน”. โครงการวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง (สกว.). เอกสารอัดสำเนา.

O ประวัติศาสตร์และตำนานท้องถิ่น

O ความหลากหลายทางชาติพันธุ์

O ความเชื่อ ศาสนา และประเพณีท้องถิ่น

O วิถีชีวิตชุมชนคนภาคกลาง

O โบราณสถาน โบราณวัตถุ และชื่อบ้านนามเมือง

O หัตถกรรมและศิลปกรรม

O ทรัพยากรท้องถิ่นและการเปลี่ยนแปลง

O บทสังเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

และบทสังเคราะห์งานเขียนประวัติศาสตร์เชิงสารคดี

**โบราณสถาน โบราณวัตถุในห้วงคำนึง : ความสัมพันธ์ ความทรงจำ
และการรับรู้ประวัติศาสตร์ของผู้คนกับสถานที่**

พญ ฐศรีพิทักษ์

**โบราณสถาน โบราณวัตถุ ในห้วงคำนึง :
ความสัมพันธ์ ความทรงจำและการรับรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของผู้คนกับสถานที่**

**อาจารย์พญ คุศรีพิทักษ์
สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล**

ความนำ

เอกสารฉบับนี้ ผู้เขียนสังเคราะห์เนื้อหาของรายงานการวิจัยของนักเรียนผู้เข้าร่วมโครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง โครงการฯ นี้ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) โดยสถาบันวิจัยภาษาวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล ได้รับมอบหมายให้เป็นผู้ประสานงานจังหวัดในภาคกลาง ทั้งหมด 7 จังหวัด ได้แก่ สมุทรสงคราม สมุทรสาคร เพชรบุรี กาญจนบุรี สุพรรณบุรี ราชบุรี และนครปฐม โครงการฯ มีวัตถุประสงค์ให้เยาวชน หันมาสนใจประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ในบ้านเกิดเมืองนอนของตนเอง และมีสำนึกรักในบ้านเกิด ผ่านกระบวนการวิจัย สำรวจ สืบค้นข้อมูลจากคนเฒ่าคนแก่ หรือผู้รู้เกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ และถ่ายทอดออกมาเป็นงานเขียนรายงานวิจัย รวมทั้งการจัดนิทรรศการนำเสนอผลงานในรูปแบบต่างๆ เช่น หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ หนังสือทำมือ หนังสือนิทานสามมิติ พร้อมทั้งการเผยแพร่ผลงานของนักเรียนในรูปแบบ สื่อต่างๆ เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อวีดิทัศน์สารคดี สื่อวิทยุ สื่อโทรทัศน์ สื่ออินเทอร์เน็ต และสื่ออื่นๆ ต่อไป

โครงการฯ มีนักเรียนเข้าร่วมเป็นยววิจัยทั้งหมด 543 คน ครูที่ปรึกษา 123 คน จาก 98 โรงเรียน ใน 7 จังหวัดภาคกลาง และมีโครงการทั้งหมด 114 โครงการ

ทั้งนี้ งานเขียนชิ้นนี้ สังเคราะห์เนื้อหา เฉพาะจากรายงานวิจัยที่มีหัวเรื่องเกี่ยวกับโบราณสถานและโบราณวัตถุรวม 7 เรื่อง จาก 5 จังหวัด ดังนี้

จังหวัดกาญจนบุรี 3 เรื่อง ได้แก่ หมู่บ้านโบอ่องกับเจดีย์พระธาตุโบอ่องสายสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม อนุสรณ์ดอนเจดีย์กับรูปแบบการพัฒนาท้องถิ่น (กาญจนบุรี...ดอนเจดีย์ที่ถูกลืม) และ นมัสการพระแท่นดงรังแหล่งประวัติศาสตร์ของชุมชน

จังหวัดสมุทรสาคร 1 เรื่อง คือ โบสถ์มหาอุดมหนึ่งในสยาม

จังหวัดราชบุรี 1 เรื่อง คือ ตามหาศึกษาแหล่งโบราณคดีของอำเภोजอมบึง

จังหวัดสุพรรณบุรี 1 เรื่อง คือ พระผงสุพรรณ มหัศจรรย์เบญจภาคี

จังหวัดนครปฐม 1 เรื่อง คือ พระเครื่องนวัตกรรมแห่งศรัทธา

สารัตถะในรายงานฉบับนี้ เกี่ยวข้องกับเรื่องเล่า (narration) จากโบราณสถานและโบราณวัตถุในประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนกับสถานที่ (people and place) การรับรู้เรื่องราวในอดีต (perception of the past) ความหมายของโบราณสถานและโบราณวัตถุ (meaning of places and objects) การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นระหว่างโบราณสถานและโบราณวัตถุ กับ วิถีชีวิต สภาพภูมิสังคมและเศรษฐกิจ ผ่านช่วงเวลา (timeline) และเหตุปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงนั้น ๆ (force of changes)

วิธีดำเนินงาน

งานชิ้นนี้เป็นการรวบรวมเนื้อหาสาระจากรายงานการวิจัยต่างๆ ของนักเรียนเข้าใจด้วยกัน แล้วตีความหมายใหม่ ผู้เขียนเริ่มต้นจาก การอ่านรายงานวิจัยทั้ง 7 เรื่องที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถานและโบราณวัตถุ แล้วจำแนกข้อมูลเป็นหมวดหมู่ (categorized) ตามสารัตถะที่ได้กำหนดไว้

จากนั้นจึงสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้ โดยจำแนกเป็นประเด็นดังกล่าว ว่ามีจุดร่วม จุดต่างอย่างไร แล้วใช้กรอบวิธีการศึกษาแบบ ปัญจางควิธี (pendantic approach) ของ เคนเนท เบิร์ก (Kenneth Burke) นักวรรณคดีวิพากษ์ และวาทคดีวิพากษ์ชั้นนำแห่งมหาวิทยาลัยชิคาโก สหรัฐอเมริกา มาวิเคราะห์เรื่องเล่าประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

สวานิต ยมาภัย¹ (2551) ให้กรอบอธิบาย ถึงแนวคิด ปัญจางควิธี (pendantic approach) ของเคนเนท เบิร์ก ไว้อย่างกระชับว่า “เคนเนท เบิร์ก ได้ประกาศกระบวนการทัศน์ใหม่เกี่ยวกับพฤติกรรมเชิงสัญลักษณ์ (symbolic behavior) หรือพฤติกรรมการสื่อสารในทุกบริบทว่า มนุษย์สื่อสารด้วยอำนาจแรงจูงใจที่อาจอธิบายได้ด้วยอุปมาเชิงนาฏกรรมอันประกอบด้วยองค์ห้า หรือ ปัญจางค์ (pentad) เรียกให้เต็มว่า dramatic pentad ประกอบด้วย act (การกระทำ) scene (ฉาก) agent (ผู้กระทำ) agency (วิธีการ) และ purpose (จุดมุ่งหมาย) ขอยกคำพูดของเคนเนท เบิร์กมา ณ ที่นี้ “ทั้งโลกนี้คือเวที และมวลมนุษย์ทั้งชายและหญิงเป็นเพียงผู้เล่นละคร”

¹ สวานิต ยมาภัย (2551) วรรณคดีวิจารณ์เชิงวิจารณ์. เอกสารประกอบการบรรยายวิชา COM 692 การศึกษาอิสระนิเทศศาสตร์ หลักสูตรนิเทศศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต. เอกสารอัดสำเนา

“ การกระทำ ฉาก ผู้กระทำ วิธีการ จุดประสงค์ เมื่อกล่าวอย่างรวบรัดเกี่ยวกับแรงงูใจ , ท่านต้องมี คำพูด ซึ่งให้ชื่อ การกระทำ (ให้ชื่อสิ่งที่เกิดขึ้นในความคิดที่จะกระทำหรือที่ได้กระทำ แล้ว) และคำพูดซึ่งให้ชื่อ ฉาก (ภูมิหลัง) ของการกระทำ สถานการณ์ที่กระทำบังเกิดขึ้น) พร้อมกัน นั้นท่านต้องแสดงว่า บุคคลใดหรือประเภทใด (ผู้กระทำ) ได้ประกอบกระทำนั้นและด้วยวิธีการ หรือเครื่องมือที่ใช้อะไร (วิธีการ) และด้วยจุดมุ่งหมายอันใด ”

จากแนวคิดดังกล่าว ผู้เขียนจะวิเคราะห์ห้วงค์ประกอบทั้ง 5 คือ การกระทำ ฉาก ผู้กระทำ วิธีการ และจุดมุ่งหมาย แล้วสรุปสังเคราะห์ข้อค้นพบของการเปลี่ยนแปลงของความสัมพันธ์ การรับรู้ และความทรงจำระหว่างผู้คนกับสถานที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของโบราณสถานและโบราณวัตถุ

ช่วงเวลา (timeline)

ในการศึกษาประวัติศาสตร์นั้น ย่อมจะต้องมีมิติเรื่องเวลา อย่างมีนัยสำคัญ เรื่องราวของโบราณสถาน โบราณวัตถุ มีช่วงเวลาในประวัติศาสตร์ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ เรื่อยมาจนถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา และรัตนโกสินทร์ ดังนี้

โบราณวัตถุ เช่นขวานหินขัด เครื่องมือหินกระเทาะ จากแหล่งศึกษาโบราณคดีในอำเภोजอมบึงนั้น ตามหลักฐานทางโบราณคดี พบตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ หลังจากนั้น ในสมัยทวารวดีได้พบพระพิมพ์จารึกคาถาเข ธัมมา ผ่านมาสมัยลพบุรีพบเหรียญกษาปณ์ และเครื่องถ้วย ในสมัยธนบุรี พบหลักฐานการผ่านทัพของพม่า เมื่อมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ เกิดสงครามเก้าทัพขึ้น และในสมัยรัชกาลที่ 2 มีการตั้งค่ายที่เขาประทับช้าง ปากแพรก สมัยกลางรัตนโกสินทร์ ในช่วงรัชสมัยของรัชกาลที่ 5 ท่านได้เสด็จประพาสที่จอมบึง ทรงโปรดปรานความงามของบึงมาก และเปลี่ยนชื่อจากท้องชาตรี เป็นจอมบึง ตั้งแต่นั้นมา

เรื่องของพระแท่นดงรัง พบหลักฐานหรือมีตำนานเล่าขานมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา มีการสันนิษฐานว่าสร้างขึ้นตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา และมีหลักฐานปรากฏในนิราศพระแท่นดงรังของสามเณรกลั่น ว่าได้เดินทางมาเยือนพระแท่นดงรัง กับสุนทรภู่ เมื่อปี พ.ศ. 2376 และของนายมีเมื่อ พ.ศ. 2379 แสดงให้เห็นว่าพระแท่นดงรังมีมาตั้งแต่สมัยนั้น ต่อจากนั้น ในสมัยรัชกาลที่ 4 ได้มีการบูรณะปฏิสังขรณ์วัดพระแท่นดงรัง ครั้นสมัย พ.ศ. 2480 มีงานสัประจุเกิดขึ้น หลังจากนั้น ได้มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นมากมาย

โบสถ์มหาอุดณ์นั้น มีตำนานเล่าขานความเป็นมาตั้งแต่เมื่อสมัยกรุงศรีอยุธยาแตก ไทยรบกับพม่า ประมาณ ปี พ.ศ. 2310 หลังจากนั้นก็ได้มีการสร้างวัด และบูรณะโบสถ์ จากนั้น พ.ศ.

2464 มีการสร้างหลวงพ่อดำในปี พ.ศ. 2485 มีการพูดถึงโบสถ์ว่าลอยน้ำได้ และเมื่อปี พ.ศ. 2527 มีการบูรณะโครงสร้างของตึก มีการพูดถึงลายแทงสำคัญในโบสถ์ และมีการบูรณะภายในเมื่อปี พ.ศ. 2537 ต่อมาตั้งแต่สมัย พ.ศ. 2551 หลวงพ่อดำ เริ่มได้รับความสำคัญมากกว่าโบสถ์ ผู้คนให้ความสนใจมากกว่า และเมื่อปี 2552 โบสถ์มหาอุดมได้รับการจัดให้เป็นอุทยานการเรียนรู้ตามอัธยาศัย

พระพิมพ์ ของจังหวัดนครปฐม พบตั้งแต่สมัยทวารวดี ผ่านมาในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ เกิดคำว่า พระเครื่องขึ้น หลวงปู่บุญเริ่มปลูกเสกพระพิมพ์เมื่อปี พ.ศ. 2469 และเมื่อ 20-30 ปีที่ผ่านมา เป็นช่วงที่พุทธพาณิชย์เจริญงอกงาม ผู้คนหากำไรจากการจำหน่ายพระเครื่อง และสนใจผลกำไรมากกว่าการมีพระเครื่องไว้เพื่อยึดเหนี่ยวจิตใจ

พระผงสุพรรณ ในจังหวัดสุพรรณบุรี คาดว่าเกิดขึ้นตั้งแต่เมื่อ 700 ปีก่อน สร้างตามจารึกลานทอง ในสมัยอยุธยา และเมื่อ พ.ศ. 2436 ชาวจีนไปลักลอบเปิดกรุที่วัดพระศรีมหาธาตุ เมื่อเวลาผ่านไป พ.ศ. 2456 พระยาสุนทรสงครามขุดพระผงได้จากกรุพระปรางค์ ในสมัย พ.ศ. 2512-2513 มีการนำพระผงสุพรรณที่แตกหัก บดและนำมาสร้างพระผงสุพรรณย้อนยุคต่อมาเมื่อ ปี พ.ศ. 2549 โทททัศน์รายการแฟนพันธุ์แท้ออกรายการเกี่ยวกับเรื่องพระเครื่อง

พระธาตุโบอ่องนั้น บ้างก็เชื่อว่าพม่าเป็นผู้สร้าง บ้างก็เชื่อกันว่าสร้างเมื่อสมัย 100 ปีก่อน บ้างก็เชื่อว่า มนุษย์มิได้เป็นผู้สร้าง แต่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เป็นเจดีย์ศักดิ์สิทธิ์ ตั้งอยู่กลางหนองน้ำ ชาวบ้านเชื่อกันว่ามีอิทธิฤทธิ์ ปาฏิหาริย์ หากหวังสิ่งใด และได้ขอพรจากพระธาตุ จะได้สมดังปรารถนา

อนุสรณ์ดอนเจดีย์ ณ อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี ก็สันนิษฐานว่าสมเด็จพระนเรศวรทรงสร้างขึ้นหลังจากกระทำยุทธหัตถีชนะสมเด็จพระมหาอุปราชา เมื่อปี พ.ศ. 2135 ต่อมาได้มีการชำระประวัติศาสตร์ สืบความจริงของพื้นที่ จนกระทั่งในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ท่านได้ทรงสนพระทัยในเจดีย์แห่งนี้ ภายหลัง ในปี พ.ศ. 2549 พื้นที่แห่งนี้ได้รับความสนใจจากหน่วยงานภาครัฐ และได้รับงบประมาณในการสร้างนิทรรศการเกี่ยวกับการทำยุทธหัตถีในบริเวณอนุสรณ์ดอนเจดีย์ และบรรจุเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญของจังหวัด

กล่าวโดยสรุป โบราณสถานและโบราณวัตถุ ที่เอ่ยถึงในงานชิ้นนี้ มีจุดกำเนิดตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ แต่โดยส่วนมากมีจุดกำเนิดในสมัยอยุธยา ผ่านเหตุการณ์และช่วงเวลาสำคัญในช่วงเวลาต่างๆ และได้มีการบูรณะปฏิสังขรณ์ ซ่อมแซมเรื่อยมา จนกระทั่งในสมัยปัจจุบัน

ข้อสังเกตอย่างหนึ่งก็คือ จากข้อมูลที่พบในรายงานวิจัยทั้งหมดนี้ ในช่วง 20-30 ปีที่ผ่านมา มีการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับความเชื่อ ความศรัทธา ค่านิยมและความเคารพต่อโบราณสถานและโบราณวัตถุ เป็นอย่างมาก ซึ่งอาจจะเป็นไปได้ว่าในการทำงานวิจัยในครั้งนี้ นักเรียนขุดวิจัยเก็บข้อมูลจากผู้เฒ่าผู้แก่ เป็นงานที่เรียกว่า ประวัติศาสตร์มุขปาฐะ หรือประวัติศาสตร์บอกเล่า ผ่านเรื่อง

เล่าของผู้ที่อยู่มาก่อนในอดีต และคนในยุคปัจจุบัน ช่วงอายุตั้งแต่ 15-90 ปี ซึ่งข้อมูลจากความทรงจำในอดีต ของผู้คนเหล่านี้ อาจจะย้อนไปได้ไม่ไกลนัก เป็นข้อมูลเชิงประจักษ์ จากประสบการณ์และคำบอกเล่า เท่าที่ช่วงชีวิตของคนคนหนึ่ง ประสบพบเจอ ซึ่งจะให้ภาพและอธิบายเรื่องราว ความเปลี่ยนแปลงของประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นนั้นๆ ในช่วงเวลาปัจจุบันย้อนไปจนถึง 80 ปีที่ผ่านมา

CODE	PRE HISTORY			HISTORY							
	หินกลาง	หินใหม่	โลหะ	ทวารวดี	ลพบุรี	อยุธยา	ธนบุรี	รัตนโกสินทร์ (1)	รัตนโกสินทร์ (2)	รัตนโกสินทร์ (3)	
RBR	* คม. หิน กระเพาะ	* ขวาน หินขัด	* ฟังศพ 2 ครั้ง	* ถ้าพระ พิมพ์ * คาถา เขมมา	* หลักฐานการ ตั้งชุมชน เครื่อง ถ้วย+เหรียญ	.	.	* ศิลาบาง กึ่ง (หลักฐาน การผ่าน ทัพ)	2328 - * สงคราม 9 ทัพ (ร.1) ??? - * บ้านปากแพรก- การตั้งค่ายที่เขาประทับ ช้าง (ร.2) - * เปลี่ยนชื่อ จาก ทองชาตรี เป็น จอมบึง (รศ. 114)	2440 - * ร.5 เสด็จจอม บึง - * จารึก จปร. ถ้าจอม พล - * จารึก มวก. ถ้า จอมพล	2499 - * จารึก ภปร. ถ้า จอมพล 2520 - * จารึก มวก. ถ้า จอมพล
KRI				*	สร้าง?			??? - * สร้าง? (กรม ศิลปากรสันนิษฐาน) 2379 - * นิราศพระแท่น ดงรัง (ร.3)	??? - * บุรณะ (ร.4) 2480 - * มีงานสืบประจักษ์ แล้ว (เพชร ทองมอย เล่า) * เพชรโน โฉย * กระเทียม มาเป็น สัญลักษณ์งาน	* งานพระแท่นเปลี่ยนชื่อ * ไฟฟ้า * คมนาคม * เพชรโน โฉย * กระเทียม มาเป็น สัญลักษณ์งาน	
SKN				2310 - * กรู แตกมี คนมา				2464 - * สร้างพระ หลวงพ่อดำ 2469 - * หลวงปู่บุญ ปลุกเสก	2485 - เหตุการณ์โบสถ์ ลอยน้ำ 2527 - * บุรณะโครงสร้าง ปลุกเสก		

		อาศัย โบสถ์	พระพิมพ์ 2537 – บูรณะภายใน 2551 – หลวงพ่อดำได้รับ ความสำคัญกว่าโบสถ์ (คนมาสักการะมากกว่า)
NPT	พ บ พ ร ะ พิ ม พ์ ราชบุรี นครปฐม		??? เกิดคำว่าพระเครื่อง 2530 พุทธพาณิชย์บูม ??? ตลาดนัดองค์พระ
SPB	1886 - *สร้าง ต า ม จ า รึ ก ล า น ทอง	2436 - *ชาวจีนลักลอบ เปิดกรุ 2456 - *พระยาสุนทร สงคราม (อีกรณสุตร) ชุดได้ในกรุพระปรางค์ วัดพระธาตุสุพรรณบุรี เกี่ยวกับพระเครื่อง	2512 – 2513 หลวงพ่อ โพธิ์ ได้นำพระผงที่ แตกหักมาบดแล้วสร้าง พระผงสุพรรณย้อนยุค 2549 – รายการแฟนพันธุ์ แท้มีเนื้อหารายการ เกี่ยวกับพระเครื่อง
KBO	ความ เชื่อว่า พม่า เป็น คน สร้าง	สันนิษฐานว่าพระธาตุโบ อ่องสร้าง??? ระฆังสลักคำว่าพระ จุลจอมเกล้าสร้างอุทิศ	2545 - สมเด็จพระพี่นาง เธอฯ เสด็จมาเยี่ยม

			???	
KBA			2135 เชื่อว่า สมเด็จพระ จพระ นรศว รสร้าง เจดีย์ ห ถึง กร ะ ที่ า ยุทธ หัตถิ	2505 มีข่าวเรื่องเจดีย์ที่ พระนเรศวรสร้างอยู่ที่ ดอนเจดีย์ กาญจนบุรี 2507-2515 กำนันชูป รวบรวมข้อมูล 2515 สมเด็จพระเจ้าลูก เธอเจ้าฟ้าจุฬารามณ์ด้วย ลักษณะเจดีย์ 2516 จัดตั้งคณะกรรมการ เพื่อพิจารณาหาข้อมูล สมัยรัชกาลที่ 6 ยุติการ สืบค้น 2517 ยังคงบูรณะพัฒนา เจดีย์ 2518 พระบาทสมเด็จพระ เจ้าอยู่หัวฯ และสมเด็จพระ พระ ะ น ำ ง เ้า พระบรมราชินีนาถเสด็จ

			สำรวจ ไปได้ให้ ผู้เชี่ยวชาญพิสูจน์ หลักฐาน 2539 การขึ้นทะเบียน โบราณสถาน 2549 อบต.ดอนเจดีย์รับ งบประมาณปรับปรุงห้อง นิทรรศการ และ ดำเนินงาน 2552 พัฒนาเป็นแหล่ง ท่องเที่ยว สะดวกสบาย

หมายเหตุ : ตัวอักษรย่อภาษาอังกฤษเป็นตัวอักษรย่อที่ใช้แทน ชื่อรายงานวิจัยเรื่องต่างๆ ดังนี้

RBR ตามหาศึกษาแหล่งโบราณคดีของอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี

SKN โบสถ์มหาอุดูณ์หนึ่งในสยาม จังหวัดสมุทรสาคร

KRI นมัสการพระแท่นดงรังแหล่งประวัติศาสตร์ของชุมชน จังหวัดกาญจนบุรี

SPB พระผงสุพรรณ มหัศจรรย์เบญจภาคี จังหวัดสุพรรณบุรี

NPT พระเครื่องนวัตกรรมแห่งศรัทธา จังหวัดนครปฐม

KBO หมู่บ้านโบราณกับเจดีย์พระธาตุโบราณสายสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม จังหวัดกาญจนบุรี

KBA อนุสรณ์ดอนเจดีย์กับรูปแบบการพัฒนาท้องถิ่น จังหวัดกาญจนบุรี

เรื่องเล่า ตำนาน ความหมาย (narration, myth, and meaning of places and objects)

ผู้เขียน ขอนำท่านมาสู่ เรื่องเล่า และตำนานเกี่ยวกับโบราณสถานและโบราณวัตถุ ทั้ง 7 เรื่อง พอสังเขป ดังนี้

เรื่องที่หนึ่ง เป็นเรื่องเกี่ยวกับจังหวัดราชบุรี ตามหาศึกษาแหล่งโบราณคดีของอำเภอจอมบึง เป็นเรื่องเล่าเกี่ยวกับอำเภอจอมบึงที่อุดมไปด้วย โบราณสถาน และโบราณวัตถุ เป็นเส้นทางเดินทัพของพม่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเคยเสด็จประพาสถึง 2 ครั้ง และในครั้งที่ 2 เมื่อปี พ.ศ. 2438 ได้ทรง ยกฐานะตำบลจอมบึง เป็นกิ่งอำเภอจอมบึง

ในแถบนั้นมีพื้นที่แหล่งโบราณสถานมากมาย เช่น ถ้ำจอมพล ถ้ำเขาประแจ ไร่ขี้ฉู่ หนองคา หมู่บ้าน ปากบึง ถ้ำน้ำมนต์ บ้านหัวทะเล ถ้ำเขาหลังเสือ และถ้ำหนองศาลเจ้า มีเรื่องเล่ากันมาว่า พื้นที่แถบนั้นเป็นพื้นที่ ที่ชาวไทยที่อพยพจากแม่น้ำแม่กลองมาอยู่อาศัย และหลังจากนั้นก็มีการอพยพมาอยู่เป็นจำนวนมาก ส่วนหลักฐานทางโบราณคดีที่ขุดพบในแถบนั้นคือ หินสี หม้อดินเผา ลูกปัด และกระดูกสัตว์ รวมถึงกำไลสำริด อีกด้วย ภายหลัง พื้นที่บางพื้นที่ก็กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญ และดูแลโดยองค์การจากภาครัฐ

เรื่องที่สอง นมัสการพระแท่นดงรังแหล่งประวัติศาสตร์ของชุมชน มีตำนานเล่ากันมาว่าพระแท่นเป็นแท่นหินที่คาดว่ามีการตั้งแต่สมัยอยุธยา และเล่าต่อกันมาว่า แต่ก่อน พระพุทธเจ้าเสด็จมาบรรทมแล้วปรินิพพานบนแท่นนี้ ได้มีการจัดงานสมโภชพระแท่นขึ้น ต่อมางานนมัสการพระแท่น กลายเป็นงานประจำปี จาก 7 วัน เป็น 9 วัน จากนั้นแต่วันขึ้น 10 ค่ำ ถึงวันแรมค่ำหนึ่ง เดือนสี่ ไปเป็น วันขึ้น 8 ค่ำ ถึงแรมค่ำหนึ่ง ปัจจุบันพระแท่นบรรทมประดิษฐานอยู่ ณ วัดพระแท่นดงรังวรวิหาร ตำบลพระแท่น อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดกาญจนบุรี

วิหารที่สร้างครอบวัดพระแท่นไว้นั้น กรมศิลปากรสันนิษฐานว่า หลังเดิมคงสร้างราวสมัยรัชกาลที่ 1 ครั้นเวลาล่วงเลย สมัยรัชกาลที่ 3 วิหารเดิมชำรุดทรุดโทรม พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนได้ร่วมกันปฏิสังขรณ์ ต่อมาสมัยรัชกาลที่ 4 ได้มีการบูรณะปฏิสังขรณ์อีกครั้ง และได้มีการย้ายศาลาการเปรียญมาหลายครั้ง และครั้งสุดท้าย อดีตเจ้าอาวาส พระครูพุทธมัญจาคีรี ได้ย้ายกุญแจมาตั้งที่ปรากฏในปัจจุบัน และเป็นผู้ดำเนินการสร้างเสนาสนะถาวรวัตถุต่างๆ และสร้างสรรค์ความเจริญให้แก่วัดเป็นอันมาก

ภายหลัง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงเสด็จมาเยือนพระแท่นดงรัง และทรง พระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาต ให้ยกวัดพระแท่นดงรังเป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดวรวิหาร ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2515 เป็นต้นมา

เรื่องที่สาม เป็นเรื่องเล่าของโบราณสถาน ในจังหวัดสมุทรสาคร “โบสถ์มหาอุดมหนึ่ง ในสยาม” เป็นโบสถ์ที่มีตำนานเล่าขานกันว่า ครั้งสมัยกรุงศรีอยุธยานั้น มีประชาชนกลุ่มหนึ่ง วิ่งหนี

ทัพพม่า มา และเกิดการสู้รบกันขึ้น มีหญิงสองพี่น้อง วิ่งหนีทหารพม่า มาหลบในโบสถ์เก่าๆ แห่งหนึ่ง และอธิษฐานว่าถ้าตนเองรอดพ้นจากภัยในครั้งนี้ จะช่วยบูรณะซ่อมแซมโบสถ์หลังนี้ พร้อมจะสร้างวัดให้ด้วย เมื่อสิ้นคำอธิษฐาน การสู้รบก็ยุติลง หญิงสาว ทั้งสอง รอดชีวิต แล้วได้ตั้งรกรากสร้างบ้านเรือนอยู่ในละแวกนั้น และคิดจะซ่อมแซมโบสถ์ดังที่ได้ตั้งจิตอธิษฐานไว้ หญิงผู้พี่ได้แต่งงาน และไปสร้างวัดชื่อวัดกก ซึ่งปัจจุบันถูกกระแสน้ำกัดเซาะที่ดินที่ตั้งของวัด และวัดก็พังลงไปใต้ม่าน้ำทั้งหมด ส่วนหญิงสาวผู้น้อง กรองตัวเป็นโสด และบูรณะซ่อมแซมโบสถ์หลังนั้นร่วมกับประชาชน จนสำเร็จ และตั้งชื่อวัดว่า วัดพระมาจาราม เพื่อเป็นอนุสรณ์แก่หญิงสาวผู้น้อง ชาวบ้านนิยมเรียกว่า “วัดน้องสาว” ภายหลัง รู้จักกันในนาม “วัดนางสาว”

โบสถ์ของวัดนางสาว ที่หญิงสาวผู้น้องได้บูรณะขึ้นนั้น เป็นโบสถ์มหาอุด มีทางเข้าทางออกทางเดียว ไม่มีหน้าต่าง แต่อากาศสามารถถ่ายเทได้อย่างสะดวก ภายในโบสถ์จะให้ความรู้สึกอบอุ่นในหน้าหนาว และเย็นสบายในหน้าร้อน และไม่รู้สึกร้อนอึดอัดด้วย โบสถ์ลักษณะแบบนี้ในปัจจุบัน เหลือเพียงไม่กี่แห่ง เชื่อกันว่าหากมีการปลุกเสกของขลังในโบสถ์แห่งนี้ จะช่วยให้นั่นมีความขลังเป็นอย่างมาก เนื่องจากไม่สามารถหลุดออกไปไหนได้ หลวงพ่อคำแหงวัดนางสาว เป็นพระพุทธรูปที่ศักดิ์สิทธิ์มาก ผู้คนต่างให้ความเคารพนับถือ ภายหลังประชาชนให้ความสนใจมากกว่าตัวโบสถ์ หลวงพ่อแก้ว เป็นพระพิมพ์ ที่มีชื่อเสียงมากของวัดนางสาวแห่งนี้

เรื่องที่สี่ คือเรื่อง พระเครื่องนวัตกรรมแห่งศรัทธาของจังหวัดนครปฐม บูรณปฏิสังขรณ์แล้ว การกำเนิดพระพิมพ์ มีต้นกำเนิดตามคติพุทธศาสนาสมัยทวารวดี ในการสร้างเพื่อสืบอายุพระพุทธศาสนา ให้พระพุทธรูปและพระธรรมอันเป็นหัวใจของพุทธศาสนาปรากฏอยู่

ตามคัมภีร์ของลังกาคากล่าวว่า เมื่อ พ.ศ. 5000 มาถึง พระพุทธศาสนาจะเสื่อมทราม ไม่มีพระสงฆ์และไม่มีใครรู้พระธรรมวินัย แต่หากผู้คนสมัยนั้นได้พบพระพิมพ์ที่มีคาถา เย ธัมมา ซึ่งเป็นคาถาที่เป็นหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนา ก็จะสามารถรักษาพระพุทธศาสนาไว้ได้ จึงได้มีการสร้างพระพิมพ์ขึ้นเพื่อเป็นเครื่องสืบทอดพระพุทธศาสนาสืบไป

ในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา ธุรกิจพระเครื่อง เติบโตและขยายตัวอย่างรวดเร็ว ตลาดนัดพระเครื่องบริเวณ องค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม เปิดทุกๆ วันจันทร์เวลาแปดโมงเช้าถึงเที่ยง ผู้คนมาจับจ่ายใช้สอย ซื้อของในตลาด เล่นหมากรุก และรับประทานอาหารในตลาด รวมทั้งเลือกซื้อและจำหน่ายพระเครื่องรุ่นต่างๆ และอุปกรณ์เกี่ยวกับพระเครื่อง จากบทสัมภาษณ์ของเซียนพระ และคนเล่นพระเครื่อง ที่พบในตลาดนัดแห่งนี้

ได้ความว่า บางคนก็ทำเพื่อเงิน เพื่อธุรกิจ แต่บางคนทำมาค้าขาย เพราะศรัทธาในพระเครื่องนั้นจริงๆ สนทนาราคาซื้อขายมิใช่ธรรมดา แต่ตลาดพระเครื่องแห่งนี้ก็เป็นเป็นที่ที่ผู้สนใจในพระเครื่อง ต่างมาเดินเลือกซื้อ เลือกหาพระเครื่องที่ตนเองต้องการ

พิพิธภัณฑพัทธวิธีนายนกในเขตจังหวัดนครปฐม เป็นสถานที่ที่มีเรื่องเล่า เกี่ยวกับพระเครื่องหลากหลายรุ่น หลากหลายชนิด รวมถึงการให้ความรู้เกี่ยวกับการผลิตพระรูปแบบต่างๆ

หลวงปู่ญ เจ้าอาวาสวัดคงคาราม (วัดกลางบางแก้วในปัจจุบัน) ตั้งแต่สมัย พ.ศ. 2429 เป็นพระผู้มีชื่อเสียงมาก ได้ปลุกเสกพระพิมพ์ด้วย “เบ็ญแก่” เป็นของขลังที่มีชื่อเสียงมาก เชื่อกันว่าสามารถแก้อาการ คลุ้มคลั่งได้

เรื่องที่ห้า เรื่อง พระผงสุพรรณ มหัทศจรยเบญญาภาติ ในจังหวัดสุพรรณบุรี พระผงสุพรรณเป็นพระพิมพ์ ที่เชื่อกันว่าศักดิ์สิทธิ์มาก ใครได้ไว้ในครอบครองจะเป็นสิริมงคลแก่ตัวมาก ประวัติความเป็นมาของพระผงสุพรรณนั้นมาจากสำเนาจารึกลานทองที่ค้นพบมาจากกรุวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จังหวัดสุพรรณบุรี

พุทธลักษณะจำแนกออกเป็น 3 พิมพ์ คือ พิมพ์หน้าแก่ พิมพ์หน้ากลาง และพิมพ์หน้าหนุ่ม จากบันทึกลานทอง ได้กล่าวถึงพระผงสุพรรณไว้ 2 ชนิด คือ พระเนื้อดิน และพระผงสุพรรณที่ทำจากแร่โลหะ

จากคำบอกเล่า ระบุว่า เมื่อปี พ.ศ. 2436 มีชาวจีนคนหนึ่งอาศัยอยู่หลังวัด และแอบปีนขึ้นไปพระปรารักษ์ ที่เป็นองค์ประธาน แล้วปลุกพระปรารักษ์ออก จึงเผยให้เห็นกรุภายใต้ ชาวจีนผู้นั้นเอาแต่สมบัติไป แต่มิได้แตะต้องพระผงสุพรรณเลย แล้วจึงหนีกลับจีนไปในภายหลัง หลังจากเหตุการณ์กรุดังนั้น ชาวบ้านต่างก็มาขุดกรุกัน เมื่อ พ.ศ.2456 จากวันนั้นถึงวันนี้ก็กว่า 97 ปีแล้ว

พระพุทธรูปของพระผงสุพรรณ กรอบจักรวาล แล้วคลาด มหาเสน่ห์ มหานิยม ปกป้องภัยอันตราย ขับขี่ปลอดภัย โรคภัยไม่เบียดเบียน ค้าขายดี ร่ำรวย เงินทองไหลมาเทมา

นักเรียนขุขวิจัยยังเล่าอีกว่า พระผงสุพรรณไม่ได้ได้รับความร้อนจากการเผาไฟ แต่เกิดจากความร้อน ที่สะสมอยู่ในกรุเป็นเวลากว่า 700 ปี ทำให้องค์พระผงสุพรรณแกร่ง กระบวนการนี้เรียกว่า “สุกในกรุ”

เรื่องที่หก ได้แก่ หมู่บ้านโอบอ้อมกับเจดีย์พระธาตุโอบอ้อมสายสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม หมู่บ้านโอบอ้อม ตั้งอยู่ที่ตำบลปี่ลือก อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกับพระธาตุโอบอ้อม ตั้งอยู่กลางหนองน้ำ ผู้คนในละแวกนั้นนิยมไปกราบสักการะพระธาตุ และขอพรให้มีแต่โชคลาภ ขอให้ทำมาค้าขึ้น ขอบุตร ธิดา เจดีย์พระธาตุโอบอ้อมนี้ ไม่นอนุญาตให้ผู้หญิงขึ้นไปสักการะบูชา หากผู้หญิงจะสักการะ ให้สักการะเจดีย์องค์ที่อยู่ด้านล่างแทน หากไม่เชื่อ หนองน้ำบริเวณรอบพระธาตุจะแห้ง ทำให้ปลาตายหมด ซึ่งได้เกิดเหตุการณ์นี้ขึ้น เมื่อครั้งหนึ่ง นางเอกสาวจาวุณี ได้เข้าไปถ่ายทำภาพยนตร์ ในบริเวณพื้นที่ต้องห้าม ซึ่งเจ้าอาวาสในขณะนั้น ได้อนุญาตให้เข้าไปได้ เพราะมีผู้มีอิทธิพลมากุยกัฏกับท่าน หลังจากนั้น น้ำในหนองน้ำบริเวณรอบๆ ก็แห้งเหือด ปลา

ตายหมดจริงๆ ส่วนจารุณี นางเอกสาว ประสบอุบัติเหตุต้องพักรักษาตัวเป็นปี และเจ้าอาวาสก็ถูกยิงมรณภาพไป ชาวบ้านเชื่อกันว่า เป็นเพราะไปลบหลู่ จึงทำให้มีอันเป็นไป

เรื่องสุดท้าย อนุสรณ์คอนเจดีย์กับรูปแบบการพัฒนาท้องถิ่น นักเรียนยววิจัยเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับอนุสรณ์คอนเจดีย์ที่ อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี ว่า เนื่องจากมีผู้เสนอความคิด ช้อกกแลงว่า เจดีย์แห่งนี้ สมเด็จพระนเรศวรทรงสร้างเป็นอนุสรณ์ของชัยชนะในการทำยุทธหัตถีกับพระมหาอุปราชา กรมศิลปากรจึงได้เชิญผู้ทรงคุณวุฒิมาร่วมพิจารณา หาข้อเท็จจริง หลังจากนั้น เกิดการโต้แย้งขึ้น โดยในที่สุด ในสมัยรัชกาลที่ 6 ก็ได้มีการยุติการสืบค้นลง

ต่อมาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์ปัจจุบัน เมื่อท่านได้เสด็จนมัสการพระแท่นดงรัง อำเภอท่ามะกา นั้น ได้ทราบข่าวจากชาวบ้านถึงเจดีย์ที่พบ และสันนิษฐานว่าเป็นเจดีย์ยุทธหัตถี พระองค์จึงได้ไปสำรวจและแจ้งให้ผู้เชี่ยวชาญทางประวัติศาสตร์ร่วมกันพิสูจน์หลักฐาน

จากหลักฐานทางโบราณคดี วรรณคดี สถาปัตยกรรมและข้อมูลจากจดหมายเหตุต่างๆ น่าจะยืนยันได้ว่า เจดีย์ยุทธหัตถีบ้านคอนเจดีย์ อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรีเป็นเจดีย์ที่สมเด็จพระนเรศวรทรงสร้างขึ้นหลังกระทำยุทธหัตถีชนะสมเด็จพระมหาอุปราชา เมื่อ พ.ศ. 2135

หลังจากนั้น ในปี 2539 ได้มีการขึ้นทะเบียนโบราณสถาน และประกาศขอบเขต อาณาบริเวณของเจดีย์ยุทธหัตถี

เมื่อเวลาผ่านไป เจดีย์ก็เป็นที่รู้จักมากขึ้น และมีการพัฒนามากขึ้น จนในปี พ.ศ. 2549 ได้มีการปรับปรุงห้องนิทรรศการที่มีการจำลองการแสดงยุทธหัตถี พัฒนาพื้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในปัจจุบัน ชาวบ้านต่างภาคภูมิใจ และกล่าวว่า ถึงแม้จะไม่ได้มีการจารึกไว้ในประวัติศาสตร์ แต่ชาวบ้านทุกคนก็เชื่อว่าสถานที่แห่งนี้เป็นสถานที่ในการทำยุทธหัตถีจริงๆ

จากเรื่องเล่า หรือตำนานที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถานและโบราณวัตถุที่กล่าวมาทั้งหมดนั้น สามารถสรุปประเด็นหลักๆ ของเนื้อหาสาระ ของโบราณสถานและโบราณวัตถุต่างๆ ที่มีร่วมกันได้ ดังนี้

1. อิทธิทธิ ปาฏิหาริย์ของเรื่องเล่าและตำนาน ต่อสถานที่ของโบราณสถานและโบราณวัตถุอื่นๆ ซึ่งมักจะเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับอิทธิทธิปาฏิหาริย์ ที่คลบับกาลให้ผู้คน ประชาชนที่หลงใหลมาเพื่อสักการบูชาโบราณสถาน โบราณวัตถุ แล้วขอพร ได้รับพรสมดังใจหมาย มีแต่โชคลาภ มีสิ่งดีๆ เกิดขึ้นในชีวิต ดังจะเห็นได้จากความศักดิ์สิทธิ์ของพระธาตุบ่ออง พระแท่นดงรัง โบสถ์มหาอุดม และพระผางสุพรรณ ที่คนนิยมไปนมัสการ กราบไหว้บูชา ขอพร แล้วมักจะประสบพบเจอแต่สิ่งดีๆ ในชีวิต ดังปรารถนา ประกอบกับการที่บทประพันธ์ต่างๆ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับ

โบราณสถานที่นี่ เช่น นิราศพระแท่นดงรัง ที่ สามเณรกลั่น ผู้ติดตามสุนทรภู่ เป็นผู้แต่งขึ้น ระหว่างทางที่มาเยือน ทำให้ชาวบ้านเชื่อว่าพื้นที่แห่งนี้เป็นพื้นที่สำคัญที่บุคคลสำคัญ ในอดีตก็เคยผ่านมา และทำให้คนนอกท้องถิ่น ที่อยู่ไกล เมื่อได้ยินชื่อเสียง เรื่องราวดังกล่าว ก็อยากจะมาสัมผัสด้วยตนเอง จึงค้นคว้าเดินทางไปนมัสการและสักการะบูชาโบราณสถานและโบราณวัตถุที่มีชื่อเสียงนั้นๆ

2. ศรัทธาในพุทธศาสนา จากเรื่องเล่าและตำนานในแต่ละเรื่องที่กล่าวมาแล้วข้างต้น แสดงให้เห็นว่าการที่ผู้คนหลงใหลมาสักการะบูชาโบราณสถานและโบราณวัตถุ นั้น เป็นเพราะตำนานที่กล่าวขานกันมา เป็นเรื่องเล่าเกี่ยวกับสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่พุทธศาสนิกชนทุกคนเคารพและศรัทธาเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ทำให้มีความนิยมในการสักการะบูชามากยิ่งขึ้นไปอีก ดังกรณีพระแท่นดงรังที่ประชาชนเชื่อว่าสถานที่นั้น เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ มีเรื่องราวและตำนานเกี่ยวกับพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือพระผไทสมันต์ที่ผู้คนที่ได้ไว้ในครอบครอง มักจะประสบแต่สิ่งดีๆ เป็นสิริมงคลแก่ผู้สวมใส่ รวมทั้งพระเครื่องในจังหวัดนครปฐม ที่มีต้นกำเนิดการผลิตจากเจตนารมณ์ที่จะธำรงรักษาพระพุทธศาสนาไว้

3. เครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ โบราณสถานและโบราณวัตถุที่กล่าวมาทั้งหมดนั้น แสดงให้เห็นว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญกับชุมชนทั้ง “ใน” และ “นอก” พื้นที่ ผู้คนต่างให้ความสำคัญกับโบราณสถานและโบราณวัตถุ ว่า เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ให้ประพฤติปฏิบัติเป็นคนดี อยู่ในศีลธรรม สงบ ครอบคลุค และปฏิบัติตนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี

4. ข้อห้าม จากเรื่องเล่าหรือตำนานที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถานและโบราณวัตถุทั้งหมดนั้น ตำนานของโบราณสถานและโบราณวัตถุ มักจะมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับ “ข้อห้าม” ที่เชื่อกันมาช้านาน หากใครฝ่าฝืนก็จะมีอันเป็นไปเช่นในกรณีของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นที่พระแท่นดงรัง และพระธาตุบ่อทอง

5. ชื่อของสถานที่ (naming Place) ชื่อของสถานที่ต่างๆ มักจะได้มาจากตำนาน และเรื่องเล่าในอดีต ที่ก่อให้เกิดสถานที่นั้นๆ ขึ้นมา เช่น ในกรณีของ โบสถ์มหาอุดม์ ในวัดนางสาว ที่เชื่อกันว่า หลวงสองพี่น้อง แอบหลบในโบสถ์ เพื่อหนีทหารพม่า แล้วอธิษฐานให้พ้นภัย หากพ้นภัยจะมานุรักษ์โบสถ์หลังนั้น และสร้างวัด ในท้ายที่สุดทั้งคู่พ้นภัย และหลวงสองพี่น้องได้ครองตัวเป็นโสด ก็ได้บูรณะโบสถ์หลังนั้น และสร้างวัดขึ้น มีชื่อว่า วัดน้องสาว และเพี้ยนมาเป็น วัดนางสาว ในปัจจุบัน ส่วนโบสถ์เป็นโบสถ์ที่มีทางเข้าออกทางเดียว ชาวบ้าน เชื่อกันว่าหากมาขอพรที่นี่จะได้พรมากมาย เพราะ อุดม พ้องเสียงกับ คำว่า อุด หมายถึง อุดไว้ ไม่หนีไปไหน จึงหมายถึงโบสถ์ที่มีแต่โชคกลาง ให้กับผู้มาขอพร และโชคกลางนั้นๆ จะอยู่ที่นั่น ไม่หนีไปไหน หรือพระแท่นดงรัง ที่เชื่อกัน

ว่า พระพุทธเจ้าเสด็จมาบรรทมและปรินิพพานที่นั่น จึงได้เรียกสถานที่ตรงนั้นว่า พระแท่นบรรทม ซึ่งอยู่ในบริเวณวัดพระแท่นดงรัง ที่คนนิยมมาเคารพกราบไหว้นั่นเอง

การรับรู้เรื่องราวในอดีต (perception of the past)

การรับรู้เรื่องราวในอดีต ส่งผลต่อการกระทำ ความรู้สึกนึกคิดในปัจจุบัน และอนาคต ในการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในด้านการรับรู้เรื่องราวต่างๆ ในอดีต มีความสำคัญมาก เพราะจะเป็นสิ่งที่เชื่อมต่อกันระหว่าง ช่วงเวลา ในอดีต และปัจจุบัน และช่วยทำนายอนาคตได้

จากรายงานวิจัยทั้ง 7 เรื่องนี้ มีตัวอย่างของ การรับรู้เรื่องราวในอดีตของผู้เฒ่า ผู้แก่ ที่เล่าให้ฟังถึงความหลัง ครั้นยังเยาว์วัย ที่ตนเองมีประสบการณ์ร่วม ดังเช่นตัวอย่างจากเรื่องพระแท่นดงรัง ที่แสดงความทรงจำของคุณตาคนหนึ่งในครั้งวัยเด็กว่า

“ ตาสำรายหลับตานึกภาพความทรงจำในวัยเด็กว่า ร้านค้าที่กระจัดกระจายอยู่บริเวณวัดนั้นน้อยมาก คนก็ไม่เยอะ ตะเกียงเจ้าพายุแขวนอยู่ตรงชายหลังคาทุกร้านเลย....”

และความตอนหนึ่งของรายงานวิจัย ที่กล่าวว่า

“ความบันเทิงหรือความสุขของคนในสมัยก่อนอาจจะไม่ครบถ้วน สมบูรณ์แบบอย่างที่ เป็นอยู่ในปัจจุบัน แต่ก็สามารถทำให้ชีวิตชาวบ้านธรรมดาๆ ได้รับรู้ถึงคำว่า ความสุข ที่เรียบง่าย ที่มีได้เกิดขึ้นจากความสะอาดสบาย หรรษา อลังการใดๆ แต่เป็นความสุขที่เกิดขึ้นในใจ จากความเคารพ ศรัทธา เลื่อมใสในพระแท่นดงรัง”

เด็กหญิง อายุ 16 ปี ที่มีโอกาสไปนมัสการพระแท่นดงรังเมื่อ 10 ปีก่อน ตอนเธออายุ 6 ขวบ เล่าให้ฟังว่า ทางที่จะเข้าไปนมัสการพระแท่นดงรังนั้นน่ากลัว ไม่มีบ้านสักหลัง มีแต่ต้นไม้ สองข้างทาง ต้องเดินทางด้วยรถมอเตอร์ไซด์เท่านั้น ถนนเป็นดินทราย และเป็นหลุมเป็นบ่อ และเมื่อเข้าไปใกล้ๆ เธอมองเห็นแสงไฟสีทอง บนยอดเขา ที่ผู้คนกำลังเดินขึ้นบันได เพื่อไปนมัสการ กราบไหว้บูชารอยพระพุทธบาทจำลอง เด็กหญิงรู้สึกถึงความอลังการเป็นอย่างยิ่ง

เรื่องโบสถ์มหาอุดม์ เป็นตัวอย่างที่ชี้ให้เห็นได้ว่า คนสมัยปัจจุบัน เริ่มไม่มีส่วนร่วมกับความทรงจำ และความเชื่อความศรัทธาของคนในอดีต และคนในพื้นที่ เนื่องจาก เมื่อเวลาเปลี่ยนไป ผู้คนที่มาตั้งรกรากในบริเวณวัดนางสาวแห่งนี้ โดยมากเป็นคนจากต่างถิ่น มิได้มีภูมิถิ่นฐานบ้านเกิดที่นี่ ทำให้ไม่สนใจ และไม่มีการรับรู้เรื่องราวในอดีตและความสำคัญของโบสถ์ ประกอบกับโบสถ์ได้ถูกพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ยุววิจัยได้แสดงความห่วงกังวลเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ว่า ผู้คนที่เข้ามากราบไหว้ อาจมีเจตนารมณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป จากศรัทธาอย่างแท้จริง เป็นเพียงเพื่อเยี่ยม

ชม ชื่นชมความสวยงามของโบสถ์ แต่เพียงเท่านั้น ส่วนคนที่มีความทรงจำเกี่ยวกับความสำคัญของพื้นที่ นับวันก็น้อยลงไปทุกที ส่วนใหญ่ก็เป็นผู้สูงอายุ ที่อาจต้องจากโลกนี้ไปในระยะเวลาอันใกล้ หากไม่มีการถ่ายทอด ความทรงจำ เรื่องเล่า ความเชื่อในอดีต ผู้คนรุ่นปัจจุบันให้ได้รับรู้ ในอนาคตสถานที่แห่งนี้ อาจเป็นเพียงพื้นที่ท่องเที่ยวที่น่าสนใจ หากขาดแก่นสาร หัวใจหลัก ที่ผู้คนควรรู้จักอย่างแท้จริงก็เป็นได้

พิพิธภัณฑ์พุทธวินายกเป็นสถานที่ที่มีเรื่องราว เกี่ยวกับสิ่งที่น่าสนใจและอนุรักษ์ไว้ให้คนรุ่นหลัง ได้เรียนรู้เรื่องราวในอดีต ดังเนื้อหาจากเรื่องพระเครื่องนวัตกรรมแห่งความศรัทธา จังหวัดนครปฐม ว่าหลวงปู่บุญ เก็บรักษาพระเครื่อง และวิธีการเก่าๆ ในการผลิตเครื่องรางของขลังไว้เป็นอย่างดี ทำให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้ คุณค่า ความหมาย ของสิ่งต่างๆ ทราบถึงกุศโลบายสำคัญ ในการชักนำชุมชนให้ประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนดี คุณค่าของพระเครื่อง นวัตกรรมแห่งความศรัทธา จึงเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ บ่งบอกภูมิปัญญา วิถีคิด ให้กับชนรุ่นหลังอย่างแท้จริง

การรับรู้เรื่องราวในอดีตเกี่ยวกับพระผไทสมันสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 นั้น มีไม่มากนัก หลายคนเข้าใจตรงกันว่า การมีพระผไทสมันไว้ในครอบครอง จะเป็นสิริมงคลแก่ตัว บางคนมองว่าสมัยก่อนมีไว้บูชา แต่สมัยนี้เป็นพุทธพาณิชย์ คุณค่าจึงลดลงไป สนใจแต่มูลค่า

จากข้อมูลที่ยกมา อาจสรุปได้ว่า ความทรงจำ และการรับรู้เกี่ยวกับเรื่องราวและความสำคัญของโบราณสถานและโบราณวัตถุในอดีตนั้น มักจะเกิดขึ้นกับคนเฒ่าคนแก่ ผู้สูงอายุ ที่มีประสบการณ์ร่วมโดยตรง ในขณะที่เด็กรุ่นหลัง อาจจะไม่มีการรับรู้เกี่ยวกับเรื่องราวในอดีตของโบราณสถานและโบราณวัตถุเลย หากไม่ได้รับการปลูกฝังตั้งแต่ยังเด็ก ดังนั้น การรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับโบราณสถานและโบราณวัตถุจึงควรจะมีการถ่ายทอด หรือจารึกไว้ให้คนรุ่นหลังได้เข้าใจในแก่นแท้ และความหมายที่แท้จริงของเรื่องราวนั้นๆ เพื่อให้เกิดความทรงจำร่วมกัน อันจะช่วยปลูกฝังความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคมและเพื่อประโยชน์ในด้านอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานและโบราณวัตถุให้คงอยู่ต่อไปได้อย่างยั่งยืน

ผู้คนและสถานที่ (people and place)

เรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ มักจะมีเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนกับสถานที่ ผู้คนที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ใดๆ ในพื้นที่ใดๆ ก็ตาม ย่อมจะมีความทรงจำร่วม มีความเชื่อ และความศรัทธา ต่อพื้นที่นั้นๆ ไม่ว่าจะเป็นผ่านเรื่องราว ตำนานที่บอกเล่ากันมา หรือความเชื่อ ที่ส่งต่อมาจากรุ่นสู่รุ่น ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างของประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เรื่องนมัสการพระแท่นดงรังแหล่งประวัติศาสตร์ของชุมชน ที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนกับสถานที่จากความตอนหนึ่งในเรื่อง

“ถ้าหากตาบยายยังมีอายุอยู่ จะเดินทางมาไหว้พระแท่นทุกปี แต่ปีใดที่ไม่ได้เห็น ตากับยายคงจะไม่ได้อยู่ในโลกนี้แล้ว”

คำพูดที่ขกมา เป็นหนึ่งในคำพูดจากบทสัมภาษณ์ผู้ศรัทธาจากจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ที่มีความศรัทธาอันแรงกล้า และคั่นต้นมาสักการะบูชาพระแท่นดงรัง เพื่อมาขอพร และเชื่อว่าการมากราบไหว้ แม้จะเป็นเพียงปีละครั้งก็ถือว่าเป็นสิริมงคลกับตัวเองอย่างยิ่ง

ทั้งนี้ ผู้คนที่ตั้งใจมาร่วมงานบุญนั้น พร้อมใจกันทำอาหารคาวหวาน เพื่อผู้คนที่จะมาร่วมงาน รวมทั้งนำไปถวายพระภิกษุที่มาปักกลดอยู่ริมเขา ซึ่งเรียกว่า “การถวายสังฆทานสด”

คุณตาผู้หนึ่งอายุ 78 ปี ได้กล่าวถึงประสบการณ์การมีส่วนร่วมในการสร้างถนนตัดผ่านหน้าวัดพระแท่น-ดงรัง ว่าได้เคยรับจ้างหาบดินถมถนน จากทางเกวียน เป็นทางดิน จากทางดิน กลายมาเป็นลูกรัง และกลายเป็นถนนลาดยางในเวลาต่อมา

คนในชุมชนพระแท่นให้มีความศรัทธาแรงกล้าต่อพระพุทธศาสนา เพราะเป็นชุมชนที่อยู่ติดกับวัดพระ-แท่นดงรัง ซึ่งเป็นโบราณสถานที่มีความเก่าแก่ ผู้คนเคารพศรัทธามาก ประพฤติตนเป็นพุทธศาสนิกชนที่เคร่งครัดตามหลักพุทธศาสนา

“งานสัปดาห์บูชา” “งานเดือนสี่” “งานพระแท่น” หรือชื่องานในปัจจุบันคือ “งานนมัสการพระแท่นดงรัง” ถือเป็นงานสำคัญของชุมชน เพราะในเวลาหนึ่งปีที่แสนยาวนาน ทุกคนจะขะมักเขม้น ทำงานกันไม่หยุดหย่อน ทั้งทำไร่ ทำนา ค้าขาย แต่เมื่อถึงวันงาน ทุกคนต่างก็มาร่วมงานนี้ แม้จะด้วยจุดประสงค์ที่ต่างกัน แต่ทุกคนก็ตั้งใจมากราบไหว้นมัสการพระแท่นดงรังกันทั้งนั้น พระแท่นบรรทมเปรียบเสมือนเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวบ้าน เป็นศูนย์รวมทางด้านจิตใจ

โบสถ์มหาอุดม์ เป็นอีกหนึ่งตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงความศรัทธาของประชาชนในชุมชน แต่ในปัจจุบันส่วนใหญ่แล้วประชาชนจะเข้ามาในโบสถ์ เพื่อมานมัสการ “หลวงพ่อดำ” และเพื่อขอพร ขอโชคลาภ เพราะเชื่อว่า คำว่า “มหาอุดม์” หมายถึง โชคลาภ ความสำเร็จต่างๆ จะไม่มีทางออก มีแต่จะเพิ่มพูนมากขึ้น จากประสบการณ์ของชาวบ้าน ได้กล่าวไว้ว่า สถานที่แห่งนี้ขออะไรก็ได้สมดังปรารถนา เป็นสถานที่ที่เมื่อเกิดความไม่สบายใจแล้ว เมื่อเข้าไป จะรู้สึกดีขึ้น เกิดความสบายใจ เป็นเหมือนศูนย์รวมจิตใจของประชาชนในพื้นที่ และเป็นที่พักพิง คุณยายคนหนึ่ง ได้เล่าว่า

“ยายกินข้าวแล้วก้างปลาติดคอ ทรมานมาก ทำอย่างไรก็ไม่ออกซักที จึงมีคนแนะนำให้เข้าไปในโบสถ์ เพื่อไปขอพรและคัมภีร์มนต์ที่มีอยู่ในโบสถ์ หลังจากนั้น ก้างปลาก็หลุดออกไปอย่างง่ายดาย”

คุณยายจึงยิ่งเชื่อและศรัทธาในโบสถ์มหาอุดม์และหลวงพ่อดำเป็นอย่างมาก

คุณลุงคนหนึ่งกล่าวถึงโบสถ์มหาอุตม์ว่า เป็นโบสถ์ที่เห็นอยู่นี้อยู่มานานหลายสิบปีแล้ว ทำให้คุณลุง เกิดความศรัทธาในหลวงพ่อดำ และโบสถ์ในชุมชนของตนเอง

เจ้าอาวาสท่านหนึ่งของวัดนางสาว ได้กล่าวว่า การดำรงชีวิตของประชาชนในสมัยก่อนเป็นการอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มๆ สมัยก่อน พื้นที่ในละแวกนี้ ไม่มีถนนหนทาง พื้นที่ส่วนใหญ่จะเป็นเรือสวนไร่นาของชาวบ้าน โบสถ์มหาอุตม์นี้เป็นสถานที่สำคัญในการทำสังฆกรรมของพระภิกษุสงฆ์ วันสำคัญทางพุทธศาสนาต่างๆ พุทธศาสนิกชนก็นิยมมาร่วมงานเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ในปัจจุบัน พื้นที่แห่งนี้ ยังเป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจของประชาชนโดยทั่วไป เนื่องจากอากาศเย็นสบาย มีลักษณะของสถาปัตยกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ นอกจากนี้จะทำบุญแล้ว ยังได้ชื่นชมกับความงามทางด้านสถาปัตยกรรมอีกด้วย

คุณยายท่านหนึ่งเล่าว่า สมัยท่านยังเป็นเด็ก ก็มาวิ่งเล่นอยู่บริเวณโบสถ์บ่อยครั้ง และได้มาประกอบพิธีกรรมต่างๆ ในโบสถ์ร่วมกับผู้ใหญ่คนอื่นๆ อีกด้วย

เรื่องความเชื่อ ความศรัทธาของคนในท้องถิ่น ต่อโบราณสถานนั้น ยังสามารถเห็นได้จาก เรื่องหมู่บ้าน โบอิงกับเจดีย์พระธาตุโบอิงสายสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม กล่าวคือ คนในพื้นที่แถบนั้นมีความศรัทธา และเชื่อในตำนาน เรื่องเล่า และข้อห้ามของสถานที่นั้นๆ ดังเช่นที่เจดีย์โบอิง ที่มีความเชื่อกันว่า ห้ามผู้หญิงขึ้นไปสักการะ เพราะหากขึ้นไป จะทำให้น้ำในบริเวณที่ล้อมรอบองค์เจดีย์แห้งเหือด ซึ่งครั้งหนึ่งได้มีการถ่ายทำภาพยนตร์ขึ้นที่นี่ และนักแสดงหญิงท่านหนึ่งได้เข้าไปในบริเวณต้องห้าม หลังจากนั้น เธอก็ประสบอุบัติเหตุ ต้องพักฟื้นอยู่นาน และเจ้าอาวาส ก็มีอันเป็นไปหลังจากนั้นไม่นาน

ผู้คนละแวกนั้นเชื่อว่าหากอธิษฐานสิ่งใด ก็จะได้ดังใจหมาย ขอบุตร ธิดา ขอลาภ ขอให้ทำมาค้าขึ้น ซึ่งโดยมากก็จะได้ดังใจกันทุกคน

ชาวบ้านบางคนเชื่อว่าเจดีย์โบอิงนี้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ไม่มีใครสร้าง ในขณะที่บางคนก็เชื่อว่าพม่าเป็นผู้สร้าง แต่ทั้งนี้ เจดีย์นี้ก็อยู่มาเนิ่นนานแล้ว และเป็นที่เคารพ สักการะ ของประชาชนในแถบนั้น แม้ในช่วงหลังจะมีการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับสถานที่ ที่ถูกทำให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวมากขึ้น แต่ผู้คนในท้องถิ่นก็ยังคงศรัทธาพระธาตุโบอิงอยู่เหมือนเดิม ไม่เสื่อมคลาย พระธาตุโบอิงในปัจจุบัน เป็นสถานที่ที่มีความหมายต่อชุมชนมาก ทั้งด้านจิตวิญญาณและเศรษฐกิจ เป็นพื้นที่ทางการค้าขาย สร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน

ในขณะที่ อนุสรณ์ดอนเจดีย์ในจังหวัดกาญจนบุรีนั้น เป็นสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ยิววิจัยเล่าว่า ชาวบ้านในท้องถิ่นต่างเชื่อกันว่า สมเด็จพระนเรศวรทรงสร้างเจดีย์องค์นี้ไว้ ณ ที่แห่งนี้ ภายหลังจากการชนะสงครามกระทำยุทธหัตถีกับพระมหาอุปราชา จริงๆ แม้ว่าความเชื่อดังกล่าว จะขัดกับประวัติศาสตร์ชาติไทยที่กล่าวไว้ว่า เจดีย์ยุทธหัตถีนี้ อยู่ที่จังหวัด

สุพรรณบุรีก็ตาม ทุกคนต่างมีความรู้สึกภาคภูมิใจ ว่าบ้านเกิดเมืองนอนของตนเป็นสถานที่สำคัญ
ของประวัติศาสตร์ชาติไทย

ส่วนความสัมพันธ์ของคนกับโบราณวัตถุ เช่น พระผงสุพรรณ ในจังหวัดสุพรรณบุรี
และพระเครื่องในจังหวัดนครปฐมนั้น จะเห็นได้ว่า พระเครื่องเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ให้คน
ประพฤติดี ทำดี ถูกครรลองครองธรรม ผู้คนที่เล่นพระ หรือห้อยพระเครื่องดังเช่นพระผงสุพรรณ
หรือพระเบญจภาคีอื่นๆ ล้วนประพฤติตนเป็นคนดี เพราะถือคติว่า “เล่นพระ ต้องทำตัวดี ถ้าทำไม่ดี
จะเข้าตัว” คนต่างมีความเลื่อมใสในพระเครื่องที่ตนแขวนติดตัวไว้ว่าจะช่วยคุ้มครองให้แคล
แคล้วจากภัยทั้งปวง ดังเช่น ชายคนหนึ่ง ได้เล่าถึงความหลังให้ฟังว่า

“ตอนเด็ก สมัยวัยรุ่นก็มีเรื่องชกต่อยกัน ต่อยไปต่อยมา น้ำโดนฟัน แต่แปลกมาก น้ำ
ไม่เป็นอะไรเลยเลยมานั่งคิดว่าเพราะอะไร คิดไปคิดมาก็ว่าน่าจะเป็นเพราะพระที่น้ำห้อยคอตลอดนี้
แหละที่คุ้มครองน้ำ”

พระผงสุพรรณนั้น ใครๆ ก็เชื่อว่าเมื่อนำมาคล้องคอแล้วรู้สึกดี มีความเป็นสิริมงคลกับ
ตัวเอง มีเรื่องเล่าเก่าแก่ว่า สมัยก่อน ชาวสุพรรณนิยมกีฬาชนควายมาก พนันกันเอาเงินเอาทอง และ
สมัยนั้น พระผงสุพรรณมีมาก ไม่มีมูลค่าดังเช่นปัจจุบัน จึงได้มีการนำพระผงสุพรรณองค์ที่แตกหัก
ไปปูนให้ละเียจคลูกกับหญ้าให้ควายกิน แล้วนำควายไปชน ปรากฏว่า ควายที่กินเศษพระผง
สุพรรณเข้าไป ขวิดได้ดีมาก และหนังเหนียว น่าอัศจรรย์ยิ่งนัก

จากตัวอย่างที่ยกมาทั้งหมดของโบราณสถานและโบราณวัตถุตามสถานที่ต่างๆ นั้น จะ
เห็นได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนกับสถานที่นั้น (people and place) มีความสำคัญอย่างมาก ทั้ง
จากตำนาน เรื่องเล่า ประสบการณ์ตรง และความเชื่อที่มีมาช้านาน ส่งผลให้ผู้คนปฏิบัติตามครรลอง
ของหมู่บ้าน ผู้คน และประชาชนมีความศรัทธาต่อโบราณสถานและโบราณวัตถุ ที่อยู่ในพื้นที่ชุมชน
ที่ตนเองพักอาศัย และยังศรัทธาต่อโบราณสถานในพื้นที่อื่นๆ ที่ห่างไกล ที่มีเรื่องเล่า หรือตำนานที่
เกี่ยวกับพุทธศาสนาอีกด้วย ทั้งยังประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนดี ตามขนบที่พุทธศาสนิกชนพึงกระทำ

กล่าวโดยสรุป ความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนกับสถานที่ มักจะเกิดขึ้นกับคนที่มีความทรง
จำร่วม มีประสบการณ์โดยตรง อยู่ในสถานที่ หรือพื้นที่นั้นๆ มาตั้งแต่เกิด และเติบโตมาพร้อมๆ กับ
การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตามช่วงเวลาต่างๆ

คนในสมัยปัจจุบัน มักจะไม่มี ความผูกพันและ ไม่มีความทรงจำร่วมกับพื้นที่นั้นๆ
(place attachment) เนื่องจากตนเองไม่มีความทรงจำร่วมกับสถานที่ หรือวัตถุใดๆ สถานที่หรือวัตถุ
นั้นๆ จึงมิได้มีความหมายลึกซึ้งในมุมมองของพวกเขา ซึ่งหากไม่มีการถ่ายทอดเรื่องราว ความเชื่อ
ความสำคัญของสถานที่นั้นๆ ผู้คนรุ่นหลังอาจทำให้แก่นสารที่แท้จริงของโบราณสถานและ
โบราณวัตถุ รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนกับสถานที่ ผิดเพี้ยนไปจากเดิม

เมื่อกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนกับสถานที่ในประวัติศาสตร์ท้องถิ่น มักจะเกี่ยวเนื่องในเรื่องของ ศาสนา ความเชื่อ และความศรัทธา เสมอ ซึ่งความเชื่อเหล่านี้ ส่งผลให้มีการเพิ่มจำนวนผู้คนที่ศรัทธาในสถานที่นั้นๆ และสถานที่นั้นๆ ก็เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในพื้นที่ เป็นศูนย์รวมจิตใจให้กับประชาชนในพื้นที่ และผู้มาเยือนจากต่างถิ่น ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อสภาพเศรษฐกิจ และสังคมในพื้นที่นั้นๆ ต่อมา

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น (changes and force of changes)

โบราณสถานและโบราณวัตถุทั้งหมดที่กล่าวมา ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ด้วยเหตุปัจจัยที่แตกต่างกัน

เมื่อความเจริญเข้ามา ทำให้วิถีชีวิต ธรรมเนียม ประเพณี ในหลายๆ พื้นที่เปลี่ยนแปลงไป ดังเช่นประเพณีสัปปะรุค หรืองานเดือนสี่ งานพระแท่น ที่เปลี่ยนแปลงไป ตั้งแต่ชื่องานสมัยก่อนเรียกว่า งานสัปปะรุค ปัจจุบันคนเรียกว่า งานนมัสการพระแท่นดงรัง อีกทั้งช่วงระยะเวลาของการนมัสการ ที่ขยายจาก 7 วันเป็น 9 วัน และลักษณะของงานที่แปรเปลี่ยนไปตามกาลเวลาสมัยก่อน ไม่มีไฟ มีแต่แสงตะเกียงและแสงจันทร์ในงานนมัสการพระแท่นดงรัง แต่เมื่อไฟฟ้าเข้าถึงก็เปลี่ยนไปเป็นแสงนีออน สีสดต่างๆ กันไปในงาน รูปแบบของงานก็เปลี่ยนไป เช่นจากมหรสพลำตัด ละครลิง รำวงเข้าถ้ำที่เคยดู ก็เปลี่ยนไปเป็นการแสดงที่มีสีสันอลังการมากขึ้นมีหนังกลางแปลง วงดนตรี การเล่นเกมयाกอล เมียง สาวน้อยคณีน้ามาแทนที่ และมีเครื่องปั่นไฟ และเครื่องขยายเสียงที่ทำให้การแสดงต่างๆ ได้ยินชัดเจน เสียงใส รวมทั้ง ถนนหนทางที่พัฒนาจากทางเกวียนสู่ทางลาดยาง เมื่อการคมนาคมสะดวกกว่าสมัยก่อนมาก ทำให้ผู้คนหลั่งไหลมานมัสการพระแท่นดงรังมากยิ่งขึ้น

ทั้งนี้รูปแบบของของซื้อของขายในงานก็เปลี่ยนไปด้วยเช่นกัน เริ่มมีการค้าขายน้ำตาลโตนดจากแม่ค้าชาวเพชรบุรี และปลาแห้งเสียบไม้จากสุพรรณบุรี รวมทั้งหอม กระเทียม ที่ต่อมากลายเป็นสัญลักษณ์ของงานพระแท่นดงรัง ส่วนน้ำมะเน็ด เหล้าป่า และข้าวแช่กลับหายไป เป็นต้น เมื่อแม่ค้าจากที่อื่นเข้ามาขายของ จับบองพื้นที่มากขึ้น เกิดการแย่งชิงพื้นที่ จึงต้องจัดการด้วยการให้ประมูลเช่าที่ สำหรับแม่ค้าต่างถิ่นหลังคามุงจาก ของแม่ค้าต่างๆ ที่เคยค้าขาย เริ่มแปรเปลี่ยนเป็นเต็นท์ที่สะดวกต่อการเคลื่อนย้ายผู้คนต่างมาเพื่อเที่ยวหาความบันเทิงเริงรมย์ หนุ่มสาวมาพบกันเพื่อความสนุกสนานครื้นเครง

การพัฒนาจากหน่วยงานภาครัฐ ที่พยายามจะผลักดันให้สถานที่นั้นๆ เป็นแหล่งท่องเที่ยว แหล่งเรียนรู้ หรืออุทยานการเรียนรู้ ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เพราะเมื่อมีการประชาสัมพันธ์ให้เป็นจุดสนใจ ผู้คนก็จะหลั่งไหลเข้ามาอย่างล้นหลาม และเมื่อไม่สามารถบริหาร

จัดการสถานที่นั้นๆ ได้ดี ก็จะทำให้ประเพณี ความเชื่อเก่าแก่จางหายไป แทนที่ด้วยการเที่ยวชม เพื่อความเพลิดเพลินใจ มิได้นึกถึง ตำนาน ประเพณีความเชื่อ ความศรัทธาที่เคยเป็นดั่งเช่นในอดีตเลย

โบสถ์มหาอุดต์ถูกกำหนดให้เป็นอุทยานทางการศึกษา เป็นแหล่งเรียนรู้ตามอรรถาธิบาย จึงทำให้มีคน มาเที่ยวชมอย่างมากมาย แต่จะมีสักกี่คนที่เข้ามาด้วยความเชื่อ ความศรัทธา และความผูกพันที่มีจากใจจริง มิใช่เพียงเข้ามาชมความสวยงามหรือพักผ่อนหย่อนใจเท่านั้น

การเปลี่ยนแปลงเชิงประชากร การอพยพย้ายถิ่นฐานของประชากรจากต่างถิ่นเข้ามาในพื้นที่ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนกับสถานที่ (people and place) จากเรื่องโบสถ์มหาอุดต์ ปัจจุบัน ผู้คนในพื้นที่ส่วนใหญ่เป็น ผู้คนที่อพยพย้ายถิ่นฐานมาตั้งรกรากอยู่ในพื้นที่นั้น มิใช่คนในพื้นที่ตั้งแต่ดั้งเดิม จึงย่อมไม่มีความผูกพันกับสถานที่ (place attachment) ไม่เคารพ และศรัทธาโบราณสถาน โบราณวัตถุในพื้นที่นั้นๆ เท่ากับคนที่เป็นคนในพื้นที่ ไม่มีความหวงแหน ศรัทธา และ ไม่มีความรู้สึกเป็นเจ้าของ (sense of belonging) ในพื้นที่นั้นๆ ไม่มีการรับรู้เรื่องราวในอดีต (perception of the past)

รวมทั้ง “คน” ที่เป็นผู้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งหลาย เนื่องจากคนเป็นผู้กระทำผ่านบริบทต่างๆ ทางสังคม ที่เอื้อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ผู้คน ต้องดิ้นรนเพื่อความอยู่รอด หาเลี้ยงปากเลี้ยงท้องตนเอง ทำให้การกระทำหลายๆ อย่าง ทั้งที่เกิดขึ้นโดยตั้งใจและไม่ตั้งใจ ได้ส่งผลกระทบต่อ ขนบธรรมเนียม และวิถีชีวิตดั้งเดิมของพวกเขา

ค่านิยม ความศรัทธา และความเชื่อที่แปรเปลี่ยน ดังจะเห็นได้จากกรณีของพระเครื่องที่สมัยก่อนผู้สร้างเครื่องรางของขลังต้องเป็นเกจิอาจารย์เท่านั้น แต่ปัจจุบัน เริ่มมีวิธีการผลิตแบบใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการมากยิ่งขึ้น พระเครื่องมิได้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจอย่างเดียว หากแต่เป็น “สินค้า” ในตลาด ที่มีมูลค่าเงินหมุนเวียนมหาศาลเกินกว่าใครจะคาดคิด ความเชื่อในเรื่องพระเครื่องนั้น สามารถสรุปได้เป็นสามลักษณะดังนี้

ลักษณะที่หนึ่ง ความเชื่อด้านอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ ลักษณะที่สอง ความเชื่อในด้านพุทธานุภาพ ศรัทธาในพระเครื่องอย่างแท้จริง และลักษณะที่สาม ความเชื่อในเชิงธุรกิจ หรือพุทธพาณิชย์ ที่นิยมครอบครอง เพื่อหวังกำไร ไม่สนใจเรื่อง “กรรม”

กล่าวโดยสรุป ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นต่อโบราณสถานและโบราณวัตถุในแต่ละช่วงเวลา เกิดจากความเจริญ ความทันสมัยของระบบทุนนิยม การพัฒนาจากหน่วยงานของรัฐ การเปลี่ยนแปลงของผู้คนในพื้นที่ ทำให้ค่านิยม ความเชื่อ ความศรัทธา เปลี่ยนแปลงไป ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสถานที่ (people and place) การรับรู้เรื่องราวในอดีต (perception of the past) เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ส่งผลให้ ความหมาย ของโบราณสถานและโบราณวัตถุนั้นเปลี่ยนแปลงไป

เมื่อกาลเวลาเปลี่ยนไป ประเพณี ขนบธรรมเนียม ที่เคยมีความสำคัญและมีความหมายต่อผู้คนในอดีต ก็แปรเปลี่ยนไปด้วยตามกาลเวลา จากที่เคยค้ำคั่นเดินทางไปสู่การละทิ้งโบราณสถานด้วยความศรัทธาและเลื่อมใสจากใจจริง ก็เปลี่ยนแปลงไปเป็นการไปเยี่ยมชมโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว เพื่อเสพความงดงามของสถาปัตยกรรม ณ โบราณสถานนั้นๆ ผู้คนให้ความหมายแก่โบราณวัตถุ “พระเครื่อง” ในฐานะที่เป็น “สินค้า” มากกว่าเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ประเพณี งานบุญ งานมหรสพของงานนมัสการพระแท่นดงรัง ที่มีรูปแบบที่เปลี่ยนไปจากเดิม โดยสิ้นเชิง จากที่เคยมีมหรสพพื้นบ้านแสดงในงาน กลับกลายเป็นความบันเทิงในรูปแบบทุนนิยม แทนที่ในงานจะมีผู้ค้าผู้ขายเป็นคนในท้องถิ่น เพื่อสร้างรายได้พิเศษให้กับคนในชุมชน กลับเป็นพื้นที่ค้าขายของผู้ค้าจากต่างถิ่น ทำให้ความหมายที่แท้จริง บิดเบือนและเปลี่ยนแปลงไป การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น บางอย่างให้คุณ สร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน แต่ในขณะเดียวกัน อาจทำให้ความเชื่อ ความศรัทธา และประเพณี วิถีปฏิบัติของคนในชุมชนเปลี่ยนรูปแบบ และอัตลักษณ์ไป หากจะเลือกความสะดวกสบาย ความเจริญ และระบบทุนนิยม โฉนเลยจะต้องละทิ้งประเพณี ความเชื่อแบบดั้งเดิม

การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น โดยปัญจางควิธี (Dramatistic Pentad of Local History)

การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นทั้ง 7 เรื่อง ใช้วิธีการวิจัย ในการสำรวจสืบค้นข้อมูลจากการบอกเล่าของคนเฒ่า คนแก่ หรือผู้รู้ในเรื่องนั้นๆ ในแต่ละท้องถิ่น ที่ได้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ ความทรงจำ การถ่ายทอด และการรับรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของผู้คนกับท้องถิ่น วิธีการดังกล่าวนี้ เรียกเป็นภาษาวิจัยว่า การเก็บข้อมูลแบบ มุขปาฐะ (oral history) ซึ่งหมายถึง การศึกษาประวัติศาสตร์แบบให้ผู้ที่มีประสบการณ์ตรงในเรื่องราวหรือสถานที่ ที่เกิดเหตุการณ์ขึ้นในอดีต ได้เล่าเรื่องราวการรับรู้เกี่ยวกับอดีต และความทรงจำในเรื่องดังกล่าวนี้ ให้แก่ผู้วิจัยด้วย วาจา ผู้วิจัยมีหน้าที่บันทึกการเล่าเรื่องนั้น ให้ละเอียด ถี่ถ้วน

การศึกษาประวัติศาสตร์แบบมุขปาฐะ จึงมีนัยของกระบวนการสื่อสาร อย่างน้อยใน 2 มิติ ได้แก่ มิติที่หนึ่ง เป็นการสื่อสารระหว่างผู้บอกข้อมูลในฐานะผู้ส่งสาร และผู้วิจัยในฐานะผู้รับสาร และมิติที่สอง เป็นการสื่อสารระหว่างคนรุ่นเก่าในฐานะผู้ส่งสาร อันได้แก่ ความทรงจำเกี่ยวกับอดีต มายังคนรุ่นปัจจุบันในฐานะผู้รับรู้เรื่องราวที่ได้เกิดขึ้นมาแล้วในอดีต

การศึกษาประวัติศาสตร์มุขปาฐะจึงเป็น การสื่อสารประวัติศาสตร์ (historical communication) เพื่อถ่ายทอดการรับรู้อดีต ความสัมพันธ์ของผู้คนกับสถานที่ มายังคนรุ่นใหม่ ให้ได้มีความทรงจำร่วมกัน กับคนรุ่นก่อนเพื่อให้เห็นภาพสะท้อนที่ชัดเจน ผู้เขียนจึงได้นำกรอบวิธีการศึกษาปัญจางควิธี (dramatistic pentad) ของเคนเนท เบิร์ก (Kenneth Burke) มาวิเคราะห์

องค์ประกอบของการเปลี่ยนแปลงของ “การสื่อสารประวัติศาสตร์ท้องถิ่น” เกี่ยวกับโบราณสถาน และโบราณวัตถุในห้วงคำนึง โดยศึกษาจากองค์ประกอบทั้ง 5 กล่าวคือ การกระทำ (act) ฉาก (scene) ผู้กระทำ (agent) วิธีการ (agency) จุดมุ่งหมาย (purpose) ในอดีตและปัจจุบัน ซึ่งสรุปได้ดังนี้

ในอดีต

1. การกระทำ (act)

การกระทำที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ทั้ง 7 เรื่อง สรุปได้ดังนี้

1.1 การกระทำในลักษณะที่เป็นหลักของเรื่อง ได้แก่

1.1.1 การสักการะโบราณสถาน คือ พระแท่นดงรัง, พระธาตุโบอ่อง, โบสถ์มหาอุดม การกระทำในลักษณะนี้ เป็นการกระทำสำคัญ ที่ผู้มีจิตศรัทธาแสดงให้เห็นถึงความเคารพ ศรัทธาในโบราณสถานต่างๆ จึงนิยม ดันดัน เดินทาง เพื่อไปสักการะ โบราณสถานนั้นๆ และเชื่อว่า เมื่อตั้งจิตอธิษฐาน ขอบพระ จากสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นๆ รวมทั้งบนบานศาลกล่าว ด้วยของเช่น ไห้ว จะทำให้ตนประสบแต่สิ่งดีๆ ในชีวิต

1.1.2 การระลึกถึงโบราณสถาน คือ อนุสรณ์ดอนเจดีย์ คนท้องถิ่นในอำเภอมโนรมย์ต่างให้ความสำคัญกับอนุสรณ์ดอนเจดีย์ และเชื่อว่า บริเวณพื้นที่นี้ เป็นพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ที่ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้ทรงสร้างเจดีย์ หลังจากชนะการยุทธหัตถี กับพระมหาอุปราชา จริงๆ คนในท้องถิ่น ต่างให้ความเคารพ และภาคภูมิใจ ในความสำคัญของพื้นที่บ้านเกิดเมืองนอนของตน

1.1.3 การระลึกถึงและการสักการะโบราณวัตถุ คือ พระผงสุพรรณ และพระเครื่องประชาชนทั่วไป ต่างให้ความสำคัญแก่พระผงสุพรรณ สมัยก่อน มีมาก ยังไม่มีราคา แต่ปัจจุบันกลายเป็นของหายาก เชื่อกันว่าใครที่มีไว้ในครอบครอง จะแคล้วคลาดจากภัยอันตรายใดๆ ผู้คนนิยม มีไว้ในครอบครอง มูลค่าสูง ในปัจจุบัน

1.1.4 การเก็บรักษาโบราณวัตถุ คือ โบราณวัตถุจากแหล่งศึกษาประวัติศาสตร์จอมบึง ในสมัยก่อน การค้นพบแหล่งโบราณคดี ตามสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์นั้น บางครั้ง ชาวบ้านเป็นผู้ค้นพบ และเก็บของเหล่านั้น ไว้ใช้เอง เช่น ลูกปัดสี

1.1.5 การทำนุบำรุงโบราณสถาน คือ โบสถ์มหาอุดม แหล่งศึกษาประวัติศาสตร์จอมบึง พระธาตุโบอ่อง พระแท่นดงรัง การทำนุบำรุงโบราณสถาน นั้น เป็นสิ่งสำคัญ ที่ทำให้โบราณสถานเหล่านั้นคงอยู่จนถึงปัจจุบัน สถานที่สำคัญที่กล่าวมา มีการทำนุบำรุงในแต่ละยุคสมัย ที่แตกต่างกัน ทำให้ยังดำรงอยู่ทุกวันนี้

1.1.6 การแสวงหาวัตถุมงคล และการประกอบการเชิงพาณิชย์ คือ พระผงสุพรรณ พระเครื่อง ในอดีต ผู้คนที่ต้องการจะมีวัตถุมงคลไว้ในครอบครอง ล้วนได้วัตถุมงคลเหล่านั้นมาจาก เกจิอาจารย์ ตามศาสนสถานต่างๆ หรือได้มาจากผู้หลักผู้ใหญ่ ผู้เฒ่าผู้แก่ หลังจากนั้นมา ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปในรูปแบบพาณิชย์มากขึ้น มีการซื้อขายพระเครื่องกันตามตลาดนัดพระเครื่อง

1.2 การกระทำในลักษณะที่เป็นการสนับสนุน

1.2.1 การจัดงานนมัสการ หรือสักการะโบราณสถานและโบราณวัตถุ เช่น งานนมัสการ พระแท่นดงรัง ซึ่งมีช่วงระยะเวลา 7 วัน ในอดีต โดยต้องมีการเตรียมความพร้อมของงาน ทั้งด้านการคมนาคม การนมัสการ รูปแบบของงาน มหรสพในงาน อาหาร กิจกรรมต่างๆ ทั้งก่อนเริ่มงาน ระหว่างงาน และหลังจบงานแล้ว หรือการนมัสการพระธาตุโบอ่อง และโบสถ์มหาอุดม์ ที่มีได้ จัดเป็นงาน แต่ต่างก็มีกิจกรรมหลากหลายอย่างเกิดขึ้นในบริเวณโบราณสถานนั้นๆ ระหว่างที่ผู้ชม มาสักการะบูชา เช่นการขายของสำหรับสักการะในบริเวณวัด การขายอาหาร เครื่องดื่ม การจัดการ กับสถานที่

1.2.2 การเข้าชมงาน คือ การที่คณะบุคคลจากที่ต่างๆ ทั้งในท้องถิ่น และต่างถิ่นทั่วประเทศ มาเข้าชมงานต่างๆ ที่เจ้าภาพได้จัดขึ้น เช่น งานนมัสการพระแท่นดงรัง การไปสักการะพระธาตุโบอ่อง และโบสถ์มหาอุดม์

1.2.3 การเข้าร่วมงานในฐานะผู้ค้าขาย คือการเข้าร่วมงานของพ่อค้าแม่ค้า ทั้งใน และนอกท้องถิ่น ที่มาร่วมงานในฐานะผู้ประกอบการ ค้าขาย สิ่งของเครื่องใช้ อาหาร ในงานนมัสการ รวมทั้งการบริหารจัดการในบริเวณงานนมัสการ เช่นการจัดการกับพื้นที่ การจัดสรรปันส่วนสถานที่ ในการทำมาค้าขาย การจัดเตรียมมหรสพต่างๆ ในงานนมัสการ

1.2.4 การเดินทางไปยังโบราณสถาน โบราณวัตถุ ณ สถานที่ แห่หน ตำบลต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ในงานวิจัยทั้ง 7 เรื่อง ทั้งในฐานะผู้มีจิตศรัทธา ผู้สนใจใคร่รู้ และนักเดินทางท่องเที่ยว เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ การเดินทางมีนัยสำคัญ ซึ่งแสดงให้เห็นถึง ความตั้งใจจริง การให้ความหมายแก่สถานที่แห่งนั้นๆ ที่ตนได้ค้นค้นเดินทางไป

2. ฉาก (scene)

การกระทำได้กล่าวข้างต้นมีภูมิหลังหรือสถานที่ที่ถือได้ว่าเป็นฉาก (Scene) ของการกระทำต่างๆ ได้แก่

2.1 สถานที่ (locality) ของโบราณสถานนั้นๆ เช่น การสักการะโบราณสถาน การระลึกถึงโบราณสถาน การทำนุบำรุงโบราณสถาน การจัดงาน การเข้าชมงาน รวมทั้งการค้าขายของผู้ประกอบการ ล้วนเกิดขึ้น ที่โบราณสถานนั้นๆ คือพระแท่นดงรัง , พระธาตุโบอ่อง, โบสถ์มหา

อุตรมและหลวงพ่อดำ อนุสรณ์ดอนเจดีย์ แหล่งศึกษาประวัติศาสตร์จอมบึง และพิพิธภัณฑ์พุทธวิธี
นายกทีนกรปฐม เป็นต้น

2.2 ที่บ้าน การระลึกถึงโบราณวัตถุ การสักการะโบราณวัตถุ มักจะเกิดขึ้นที่บ้าน เช่น
การสักการะพระเครื่อง พระผสมุพรณ ที่ผู้ศรัทธามักจะสักการะที่บ้าน และนำติดตัว เพื่อเป็นเครื่อง
ยึดเหนี่ยวจิตใจ ให้ประพฤติดนเป็นคนดี

2.3 ศาสนสถาน แหล่งการแสวงหาโบราณวัตถุ คือ พระผสมุพรณ และพระเครื่อง
ในสมัยก่อน ผู้ศรัทธามักได้จากพระเกจิอาจารย์ โดยไปขอจากพระที่ตนเองศรัทธาที่วัด หรือได้มา
จากคนรู้จัก เพื่อนพ้อง คนสนิท นำมาให้

2.4 แหล่งอนุรักษ์โบราณสถานและโบราณวัตถุอื่นๆ การอนุรักษ์โบราณวัตถุ เกิดขึ้น
ณ พื้นที่ พระแท่นดงรัง ,พระธาตุโบอ่อง, โบสถ์มหาอุตรม, อนุสรณ์ดอนเจดีย์, แหล่งโบราณคดีจอม
บึง เป็นการอนุรักษ์ พัฒนาแหล่งโบราณสถานให้เสื่อมสภาพไปตามกาลเวลา ให้คงอยู่ไว้ โดยได้มีการ
การอนุรักษ์ซ่อมแซม ส่วนที่ผุพัง ให้กลับมาอยู่ในสภาพที่ดี จากรุ่นสู่รุ่น เพื่อให้คนรุ่นต่อไปได้
ศึกษา

3. ผู้กระทำ (agent)

จากการกระทำในแต่ละเรื่อง โดยมีสถานการณ์และบริบทเป็นฉากในแต่ละเรื่องที่
ปรากฏในรายงานการวิจัยทั้ง 7 เรื่อง ปรากฏผู้ที่มีบทบาทสำคัญที่เกี่ยวข้องในแต่ละเรื่อง ซึ่งถือได้ว่า
เป็นผู้กระทำ (agent) ซึ่งอาจแบ่งได้ดังนี้ คือ

3.1 คนในพื้นที่ ซึ่งมีทั้งประชาชนที่มีพื้นเพดั้งเดิมเป็นคนในท้องถิ่น ผู้จัดงาน ผู้ค้าขาย
ที่ได้ใช้โอกาสในการจัดงานนมัสการ เป็นช่วงเวลาในการหารายได้พิเศษ คนที่มาร่วมงานที่เป็นคน
ในท้องถิ่น ที่อพยพจากที่อื่นมาตั้งรกรากอยู่ในท้องถิ่นเป็นเวลานานมากแล้ว และมีทั้งที่เป็น
เจ้าหน้าที่ของรัฐ รวมทั้งพระสงฆ์อีกด้วย

3.2 คนนอกพื้นที่ ซึ่งก็เช่นเดียวกับคนในพื้นที่ คือ มีทั้งประชาชนทั่วไป ที่ร่วมเป็นผู้จัด
งาน ผู้มาค้าขาย ผู้มาสักการะ และผู้ค้าขายในงาน รวมตลอดทั้งพระสงฆ์

3.3 เจ้าหน้าที่ของรัฐ ที่เข้ามาเป็นผู้ร่วมจัดงาน ผู้บูรณะซ่อมแซม ทำนุบำรุงรักษา
พัฒนาด้านสาธารณูปโภค เช่น ระบบการคมนาคม ระบบน้ำ และระบบไฟฟ้า

3.4 พ่อค้า แม่ค้า ภายหลังจากที่มีกระแสนิยมการท่องเที่ยว และการครอบครอง
เครื่องราง ของขลัง ได้ทำให้เกิดผู้กระทำอีกกลุ่มหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในด้าน
การค้าขายเชิงพาณิชย์ กลุ่มพ่อค้าแม่ค้าที่เกิดขึ้นมานี้ เป็น “จุดเปลี่ยน” สำคัญประการหนึ่งของ

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เพราะทำให้เกิดยุคที่เรียกว่า การทำให้โบราณสถาน โบราณวัตถุกลายเป็นสินค้า (commodification)

4. วิธีการ (agency)

เมื่อพิจารณาในแง่ของการสื่อสารเพื่อส่งต่อความทรงจำ การรับรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น จากการถ่ายทอดหรือแสดงถึงความสัมพันธ์ที่คั่น วิธีการ (agency) ในการสื่อสารย่อมกล่าวได้ว่ามีความสำคัญน่าสนใจยิ่ง ซึ่งอาจสรุปได้ดังนี้

4.1 วิธีการบนบานศาลกล่าว การสื่อสารในการสักการบูชาโบราณสถาน โบราณวัตถุ นั้น เป็นการสื่อสารผ่านจิตสำนึกของผู้ศรัทธา กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยอาจกล่าวได้ว่า ใช้วิธีการบนบานศาลกล่าว เพื่อดึงจิตอธิษฐาน ขอให้ตนสมปรารถนา และนำของต่างๆ มาเซ่นไหว้ สิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นๆ รวมทั้งการตั้งใจจะยึดมั่น ถือนั่น ในการเป็นคนดี อยู่ในศีลธรรม เมื่อครอบครองสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น พระผงสุพรรณ และพระเครื่อง เป็นต้น

4.2 การเล่าเรื่อง การอบรมสั่งสอน การสื่อสาร เพื่อส่งต่อความทรงจำ ผ่านการบอกเล่าจากคนเฒ่าคนแก่ ผู้มีความทรงจำร่วม ในสมัยอดีต ที่ได้ถ่ายทอด ความทรงจำ เรื่องเล่า ตำนาน ผ่านการบอกเล่าประวัติศาสตร์แบบมุขปาฐะ

4.3 การมอบวัตถุมงคล เช่น พระเครื่อง พระผงสุพรรณ จากผู้เฒ่าผู้แก่ ให้ลูกหลาน หรือจากพระสงฆ์ให้แก่ลูกศิษย์ไว้เพื่อความเป็นสิริมงคลนั้น เป็นวิธีการสื่อสารที่แยกย่อยอย่างหนึ่งในการถ่ายทอดวัฒนธรรม

4.4 การจัดงานเพื่อนมัสการ สักการะและการอนุรักษ์โบราณสถานและโบราณวัตถุ ย่อมแสดงนัยแห่งวิธีการสื่อสารเพื่อให้คนยังระลึกถึงสิ่งที่ตนศรัทธาและเห็นความสำคัญ

4.5 การเจรจาตกลงและการประนีประนอม วิธีการสื่อสารระหว่างคนในพื้นที่ กับคนนอกพื้นที่ ในการจัดงานนมัสการ สักการะบูชา การเข้าร่วมงาน การเป็นผู้ค้าขาย ผู้ประกอบการ ในแหล่งโบราณสถาน โบราณวัตถุอื่นๆ ใช้วิธีการสื่อสารแบบเจรจาประนีประนอม ตกลงกัน ในขอบเขต สิทธิ หน้าที่ของแต่ละคนไม่ให้เหลื่อมล้ำกัน

5. จุดมุ่งหมาย (purpose)

การกระทำของผู้กระทำในเรื่องต่างๆ และด้วยวิธีการต่างๆดังกล่าวข้างต้น สะท้อนให้เห็น จุดมุ่งหมาย (purpose) ต่างๆ ทั้งในลักษณะที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ซึ่งอาจสรุปได้ดังนี้

5.1 การอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ จุดมุ่งหมายสำคัญ ที่เห็นได้จากงานวิจัยทั้ง 7 เรื่อง คือ การอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ ให้คงอยู่เพื่อให้คนรุ่นหลังได้เห็น สืบทอด ประเพณี ตำนาน วิถีปฏิบัติ เหล่านั้น ต่อไป

5.2 การปลูกฝังและการแสดงความเคารพ ความศรัทธา ความเชื่อ จุดมุ่งหมายอีกประการหนึ่ง คือ การปลูกฝังและการแสดงความเคารพ ความศรัทธา ความเชื่อ ของประชาชน ต่อ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ โบราณสถาน โบราณวัตถุที่ตนศรัทธา เชื่อว่า เมื่อประพาศดินเป็นคนดี หากขอพรจาก สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ก็จะสัมฤทธิ์ผลดังมุ่งหวัง ประชาชนมีความเชื่อ ความศรัทธา และคิดว่าเป็นสิริมงคล หากได้ไปนมัสการ แสดงความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นๆ รวมทั้งเมื่อมีเป็นของขลังประจำตัว

5.3 การสร้างเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ จากงานวิจัยทั้ง 7 เรื่อง แสดงให้เห็นได้ว่า เมื่อ ประชาชนมีความเชื่อ และศรัทธาต่อสิ่งใด ย่อมจะใช้สิ่งนั้นเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ให้เป็นผู้ ประพฤติดี ทำดี อยู่ในครรลอง ครองธรรมต่อไป

5.4 การสร้างความสุข ความสามัคคีของชุมชน การจัดงานหรือการเตรียมการเกี่ยวกับ โบราณสถานและโบราณวัตถุ เพื่อให้คนได้ไปสักการะและเยี่ยมชมนั้น ย่อมสะท้อนจุดมุ่งหมายของ ความสามัคคี ภาคภูมิใจของคนในท้องถิ่น รวมทั้งเป็นโอกาสในการหารายได้ในการยังชีพด้วย

ปัจจุบัน

จากการวิเคราะห์ดังกล่าวข้างต้น เป็นการกระทำ จาก ผู้กระทำ วิธีการ และจุดมุ่งหมาย โดยสรุปที่สะท้อนภาพในอดีต

อย่างไรก็ดี ในสภาพปัจจุบันนั้น ปรากฏว่ามีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นตามกาลเวลา และ สภาพแวดล้อม ที่เปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ

1. การกระทำ (act)

การกระทำในปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีต คือ การสักการะโบราณสถาน โบราณวัตถุต่างๆ เช่น วัดพระแท่นดงรัง พระธาตุโอบ่อง เป็นการสักการะบูชาตามความเชื่อความ ศรัทธา เหมือนเดิม แต่รูปแบบของงานนมัสการเปลี่ยนแปลงเป็นการจัดงานแบบอสังการ ยกตัวอย่าง การเปลี่ยนชื่องานจาก งานสัปปะรุค มาเป็นงานนมัสการพระแท่นดงรังและระยะเวลาของงาน เพิ่มขึ้นจาก 7 วัน เป็น 9 วัน

ส่วนโบสถ์มหาอุดม์ นอกจากชาวบ้านในท้องถิ่นจะให้ความศรัทธาตามตำนานที่เล่า ขานกันมาแล้ว ยังมีประชาชนจากนอกท้องถิ่นมาสักการะบูชา และท่องเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจด้วย ช่วงหลังชาวบ้านให้ความสำคัญกับหลวงพ่อดำ พระพุทธรูปในวัด มากกว่าตัวโบสถ์

การระลึกถึงโบราณสถาน คืออนุสรณ์ดอนเจดีย์ ในปัจจุบัน มีการพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว และเพิ่มเติมเนื้อหา เกี่ยวกับการทำยุทธหัตถี โดยมีโครงการในการจัดทำนิทรรศการยุทธหัตถี ในอนุสรณ์ดอนเจดีย์ด้วย

การระลึกถึงและสักการบูชาโบราณวัตถุรวมทั้งการแสวงหาวัตถุมงคล คือ พระเครื่องและแขวนติดตัว ในอดีต อันเนื่องมาจากเชื่อในพุทธคุณของพระพิมพ์และพระผงสุพรรณว่าเมื่อสวมใส่แล้วจะเป็นสิริมงคล และเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจให้ทำความดี โดยได้รับจากพระเกจิอาจารย์ แต่ปัจจุบัน การบูชาพระเครื่องและแขวนติดตัวนอกจากเชื่อและศรัทธาในพระพุทธคุณของพระเครื่องนั้นๆ แล้ว ก็มีการเปลี่ยนแปลงไปเป็นการแขวนพระติดตัว เนื่องจาก มองเห็น “มูลค่า” ของพระเครื่อง โดยการเที่ยวชม ซื้อมาขายที่ตลาดนัดพระเครื่องเพื่อมองหา พระพิมพ์ที่มี มูลค่า มาครอบครองหรือ ต่อยอดผล เชิงพุทธพาณิชย์

การเก็บรักษาโบราณวัตถุ นั้น ในปัจจุบัน มีการอนุรักษ์ให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาเรียนรู้จากพิพิธภัณฑ์ และแหล่งเรียนรู้สำคัญทางประวัติศาสตร์ โดยมีการสาธิตวิธีการผลิตโบราณวัตถุ รวมถึง ความสำคัญ ประวัติความเป็นมาของโบราณวัตถุต่างๆ ร้อยเรียงเป็นเรื่องราว ให้ผู้ที่สนใจศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม ได้จากพิพิธภัณฑ์ แหล่งเรียนรู้สำคัญทางประวัติศาสตร์

การทำนุบำรุงโบราณสถาน ในปัจจุบัน มีการพัฒนาพื้นที่โบราณสถานต่างๆ ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ และเป็นแหล่งท่องเที่ยว ให้ผู้คนมาเยี่ยมชม และเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ เช่น โบสถ์มหาอุดม และอนุสรณ์ดอนเจดีย์

ในปัจจุบัน การจัดงานนมัสการ การเข้าชมงาน และการร่วมงานของคนท้องถิ่นและคนนอกท้องถิ่น นั้น เปลี่ยนแปลงไปบ้าง รูปแบบการจัดงานพัฒนาไปตามยุคสมัยทุนนิยม งานมีความอลังการมากขึ้น ครบครันด้วยระบบแสงสีเสียง การเข้าชมงานก็มีคนนอกท้องถิ่นจากทุกที่ทุกทางให้ความสนใจมาร่วมงาน มิใช่เฉพาะคนในท้องถิ่นแต่เพียงอย่างเดียว รวมทั้งผู้ประกอบการค้าขายในงาน ที่มีคนจากนอกท้องถิ่นมาร่วมด้วยคนในสมัยนี้ เดินทางไปไหนมาไหนสะดวก ไม่ต้องขึ้นดั้น เดินทาง รอนแรม ไปไกล เพื่อไปสักการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์แล้ว เพราะทางสัญจร สะดวก น้ำไฟ บริบูรณ์ ผู้คน ต่างไปสักการบูชา เพราะอยากไปพักผ่อนหย่อนใจ มากกว่าความตั้งใจจริง และศรัทธาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นๆ อย่างบริสุทธิ์ใจแต่เพียงอย่างเดียว

2. ฉาก (scene)

ฉากและภูมิหลังนั้น ยังคงเป็นเหมือนเดิมแต่ สถานการณ์อาจมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้าง กล่าวคือในปัจจุบัน ฉากสำคัญสำหรับการกระทำในเรื่อง โบราณสถานและโบราณวัตถุ ยังคงเป็นสถานที่ของโบราณสถานนั้นๆ เช่นงานนมัสการพระแท่นดงรัง ที่ยังคงจัดที่เดิม แต่สภาพแวดล้อม

ของงานเปลี่ยนไปเป็นแบบทันสมัยตามระบบทุนนิยม การละเล่นที่เปลี่ยนไปเป็นหนังกลางแปลง เมียจู สาวน้อยตกรน้ำ แบบงานวัดทั่วไป อนุสรณ์ดอนเจดีย์ ที่อำเภอพนมทวน ยังคงเป็นสถานที่สำคัญ ที่คนท้องถิ่นให้ความสำคัญ ถือเป็นตำนาน และพื้นที่สำคัญในประวัติศาสตร์ ที่คนสมัยปัจจุบันเชื่อ และภาคภูมิใจ มีการเปลี่ยนแปลงโดยมีการพัฒนาพื้นที่บริเวณอนุสรณ์ดอนเจดีย์ ให้มีห้อง นิทรรศการเพื่อบอกเล่าเรื่องราวการกระทำยุทธหัตถีไว้ด้วย

แหล่งการแสวงหาโบราณวัตถุ หรือ สถานที่ในการรับพระเครื่องมาไว้ในครอบครองมีการเปลี่ยนแปลงไปจากสมัยก่อน ที่มักจะเป็นวัด หรือ ศาสนสถานต่างๆ ที่พระผู้เป็นเกจิอาจารย์ ผู้ปลุกเสก เครื่องรางของขลังนั้น เป็นผู้ให้ ปัจจุบัน มีตลาดนัดพระเครื่อง เพื่อการค้าขายในเชิงพุทธพาณิชย์ ผู้คนที่สนใจมีพระเครื่องไว้ประจำตัว สามารถเลือกซื้อหาได้จากตลาดนัดพระเครื่อง

ส่วนสถานที่สำหรับการอนุรักษ์โบราณวัตถุ เปลี่ยนแปลงเป็น พิพิธภัณฑ์ แหล่งรวบรวม โบราณคดี หลักฐานทางประวัติศาสตร์ แหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ เพื่อให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้ เรื่องราวสมัยอดีต ประวัติความเป็นมาของโบราณวัตถุ รวมทั้งกระบวนการวิธีการผลิต พุทธคุณของโบราณวัตถุ ผ่านพื้นที่การเรียนรู้

3. ผู้กระทำ (agent)

ผู้เกี่ยวข้องในการกระทำทั้งหมดที่กล่าวมา แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ “คนในท้องถิ่น” กับ “คนนอกท้องถิ่น” ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้าง เช่น คนส่วนใหญ่ที่นิยมไปสักการะบูชา โบราณสถาน โบราณวัตถุ ในอดีต ส่วนมากจะเป็นคนในท้องถิ่น และคนนอกท้องถิ่นที่ศรัทธาจริงๆ และคันคันเดินทาง เพื่อมาสักการะ ครั้งหนึ่งในชีวิต ในขณะที่ ปัจจุบัน คนที่มา มักเป็นนักท่องเที่ยว และเดินทางไปเพื่อพักผ่อน หย่อนใจ เป็นหลัก

คนนอกพื้นที่ เริ่มเข้ามามีบทบาทสำคัญในพื้นที่โบราณสถานต่างๆ กล่าวคือ เจ้าหน้าที่ของรัฐ เจ้าหน้าที่ในการรักษา ดูแลพื้นที่ คนนอกที่เข้ามาประกอบการค้าขาย และผู้พัฒนาพื้นที่นั้นๆ ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญ เจ้าอาวาสวัด ผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์ ผู้ชมพิพิธภัณฑ์ สถานที่ที่รวบรวม เก็บ เล่า เรื่องราวทางประวัติศาสตร์

พ่อค้า แม่ค้า และผู้ซื้อ ผู้บริโภค ล้วนเป็นผู้กระทำที่มีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนแปลง ภายหลังจากที่มีกระแสนิยมการท่องเที่ยวมากขึ้น มีธุรกิจ ซื้อขาย การเช่าพระ เกิดขึ้น พ่อค้าแม่ค้าที่ทำธุรกิจซื้อขายพระ ทั้งที่ศรัทธา และที่ทำเพื่อ กำไร เขียนพระ นักสะสมพระเครื่อง นักเล่นพระ ผู้สนใจทั่วไป และกลุ่มลูกค้าที่สนใจมองหาพระเครื่องไว้ในครอบครอง

นอกจากนี้ยังมีพ่อค้าแม่ค้าที่ขายอาหาร ข้าวของเครื่องใช้อยู่ในตลาด และผู้ซื้อหรือ ผู้บริโภค รวมทั้งผู้ประกอบการ จากต่างถิ่น ที่เข้ามาในท้องถิ่น เพื่อมาฉกฉวยโอกาสในการทำมาหา

กิน จับจองพื้นที่ในการค้าขายสินค้าจากต่างถิ่นของตน ในงานเทศกาล งานบุญ งานนมัสการ และแหล่งโบราณสถานต่างๆ อีกด้วย

4. วิธีการ (agency)

วิธีการในการสื่อสาร และถ่ายทอดความทรงจำจากรุ่นสู่รุ่นนั้น ไม่แตกต่างจากเดิมมากนัก ปัจจุบัน รูปแบบของการจัดงานเปลี่ยนแปลงไปเป็นแบบอสังการ มีแสงสี เสียง

สิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างสำคัญ คือการที่ผู้คนในท้องถิ่นไม่มีความทรงจำร่วมกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต เนื่องจาก บ้างก็อพยพถิ่นฐานมาจากที่อื่น บ้างก็มิได้รับรู้เรื่องราวในสมัยอดีต เมื่อไม่ได้มีบรรพบุรุษ หรือ ผู้เฒ่าผู้แก่ เล่าเรื่อง ถ่ายทอดประสบการณ์ ความสำคัญของวิถีชีวิตในอดีตให้ฟัง ทำให้ไม่มีความทรงจำร่วมในอดีต และไม่เห็นความสำคัญของสถานที่นั้นๆ เท่าที่ควร คนรุ่นหลังมีโอกาสสัมผัสกับโลกทันสมัยเติบโตมาในระบบทุนนิยมจึงไม่เข้าใจ ไม่เห็นความสำคัญและไม่ศรัทธาต่อโบราณสถานโบราณวัตถุในท้องถิ่นของตนเอง ดังเช่นคนในสมัยก่อน

การสื่อสารระหว่างคนต่างวัย มีน้อยลง คนรุ่นหลังให้ความสำคัญกับโลกแห่งความทันสมัย และไม่มีโอกาสในการสื่อสารกับ ผู้เฒ่าผู้แก่ ไม่มีโอกาสได้เรียนรู้ เรื่องเล่า วิถีชีวิตสมัยอดีตจากผู้เฒ่าผู้แก่ ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างวัย และ ช่องว่างระหว่างโลกแห่งความทันสมัยกับโลกแห่งความสำคัญของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นวิธีการสื่อสารแบบเจรจาประนีประนอมยังคงอยู่ ระหว่างการสื่อสารของคนในพื้นที่ กับคนนอกพื้นที่ เพื่อให้สังคมอยู่ได้อย่างสงบสุข จึงต้องมีการเจรจาประนีประนอม รอมชอมกัน การทำมา ค้าขาย จับจองพื้นที่ทำมาหากิน เป็นไปตามกฎกติกา ของท้องถิ่นนั้นๆ

5. จุดมุ่งหมาย (purpose)

แม้ความหมายของโบราณสถาน โบราณวัตถุที่มีต่อคนรุ่นหลัง จะแปรเปลี่ยนไป แต่จุดมุ่งหมายหลักของการนมัสการโบราณสถานโบราณวัตถุนั้น คือ การธำรงรักษาและอนุรักษ์โบราณสถานโบราณวัตถุให้คงอยู่สืบไป โดยอาจจะมีการที่แตกต่าง การพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ให้เป็นจุดสนใจ เพื่อผู้คน จะได้มาแสดงความเคารพ ศรัทธา ในท้ายที่สุด ผลลัพธ์ที่ได้ ก็คือ การที่คนรุ่นหลัง ยังไม่ลืม ที่จะนึกถึง โบราณสถาน โบราณวัตถุ ให้ความสำคัญ และไปเยี่ยมชม เมื่อมีโอกาส

การปลูกฝัง และการแสดงความเคารพ ความศรัทธา ความเชื่อ เป็นจุดมุ่งหมายหนึ่งที่มีเคยเปลี่ยนแปลง เป็นกุศโลบายให้คน ประพฤติ ปฏิบัติดี มีความเชื่อและศรัทธาในพุทธศาสนา

โบราณสถานและโบราณวัตถุ ยังเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ให้กับคนในสมัยปัจจุบัน แม้จะมีบ้างที่มองเป็นเชิงพาณิชย์ การแปรเปลี่ยน ความหมาย จาก “คุณค่า” มาเป็น “มูลค่า” แต่ในที่สุดแล้ว แท้จริงการนับถือโบราณสถาน สิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ รวมทั้งการมีโบราณวัตถุไว้ในครอบครอง ก็เพื่อการประพฤติ ปฏิบัติตนเป็นคนดี ในศีลธรรม

จากการวิเคราะห์การกระทำต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับ โบราณสถาน และโบราณวัตถุที่กล่าวมาทั้งหมด องค์ประกอบต่างๆ ของเหตุการณ์หรือการกระทำนั้นๆ ไม่ว่าจะเป็นการสักการะบูชา โบราณสถาน โบราณวัตถุ การเก็บรักษาโบราณวัตถุ การแสวงหาโบราณวัตถุ นั้น ล้วนแล้วแต่มีจาก ผู้กระทำ วิธีการและจุดมุ่งหมายที่แตกต่างกันออกไป รวมทั้งเมื่อวิเคราะห์ถึงความแตกต่างของการกระทำนั้นๆ ระหว่างอดีตกับปัจจุบันแล้ว จะเห็นได้ว่า มีการสื่อสารเกิดขึ้นในทุกๆ องค์ประกอบ รวมทั้งมีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น โดยสาระสำคัญคือจุดมุ่งหมายในการธำรงรักษาพระพุทธศาสนา และเผยแผ่พระพุทธศาสนา ให้คงอยู่สืบไปนั้น ยังคงมีอยู่ หากแต่ว่าสารัตถะ แก่นแท้ในการสักการะบูชา นมัสการ ด้วยความศรัทธาอย่างแท้จริง อาจเปลี่ยนไป เมื่อสังคมทุนนิยมเข้ามาแทนที่

อย่างไรก็ดี เมื่อมีการค้าขายเพื่อกำไรเพิ่มมากขึ้น ระบบเศรษฐกิจในบริเวณ โบราณสถานและโบราณวัตถุแห่งนั้น ย่อมเติบโตไปด้วย อันจะส่งผลในการผสมผสาน รูปแบบ ความหมาย ความเชื่อ สมัยใหม่ลงไป ทำให้ ความหมายที่แท้จริง แห่งความเชื่อและความศรัทธา เลือนลางหายไปบ้าง

กล่าวโดยสรุป จากการวิเคราะห์เรื่องเล่าเกี่ยวกับโบราณสถานและโบราณวัตถุทั้ง 7 เรื่อง ผ่านเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้อง จากสำคัญ และผู้มีส่วนที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งจุดมุ่งหมายของรูปแบบ การกระทำต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถานและโบราณวัตถุ ตามแนวคิดปัญจางควิธี ของเคนเนท เบิร์ก จะเห็นได้ว่า หากไม่มีการสื่อสารระหว่างคนต่างวัย ในการถ่ายทอดความทรงจำ เรื่องเล่าตำนานต่างๆ จากรุ่น สู่รุ่น ความหมายที่แท้จริงก็อาจจะแปรเปลี่ยนไปตามกาลเวลา การให้ความหมายและความสำคัญของสถานที่และวัตถุต่างๆ ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัด ผ่านช่วงเวลาจากอดีต ที่ให้ความสำคัญกับ คำว่า “คุณค่า” มาสู่ยุคปัจจุบัน ที่ให้ความสำคัญและความสำคัญ กับคำว่า “มูลค่า” มากขึ้น

ทั้งนี้ แม้ความหมาย หรือสารัตถะ ที่แท้จริง จะแปรเปลี่ยนไปตามกาลเวลา แต่จุดมุ่งหมายหลัก คือการอนุรักษ์โบราณสถานโบราณวัตถุให้คงอยู่สืบไป ยังคงอยู่ โดยสอดคล้องอยู่ในวิถีชีวิตของคนในยุคปัจจุบัน ที่ตอบรับกระแสนิยมแห่งการท่องเที่ยว และระบบทุนนิยมของสังคม

ทั้งหมดที่กล่าวมา สรุปได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางสรุป ปัญหาจกวิธีประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

จากสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ผ่านอยุธยา มาถึงรัตนโกสินทร์		
Dramatistic Pentad of local history		
ปัญหาจกวิธี	อดีต	ปัจจุบัน
การกระทำ (act)	1. การสักการะพระแท่นดงรัง พระธาตุโบอ่อง, โบสถ์มหาอุดม์ เป็นการสักการะด้วยจิตศรัทธา สักการะจากใจจริง รูปแบบงานแบบเรียบง่าย 2. การระลึกถึงโบราณสถาน และโบราณวัตถุ ในสมัยก่อน ผู้คน เชื่อในตำนานที่เล่าขาน สืบกันมา และเชื่อในพุทธคุณ และคุณค่า ของโบราณวัตถุ 3. การแสวงหาโบราณวัตถุ จากพระเกจิอาจารย์ ตามศาสนสถานต่างๆ 4. การเก็บรักษา โบราณวัตถุ ตามแหล่งศึกษาประวัติศาสตร์ 5. การทำนุบำรุง รักษา โบราณสถาน เป็นไปตามยุคสมัย ทำนุบำรุงส่วนที่สึกหรอ ให้คงอยู่สืบมา 6. การจัดงานนมัสการ รูปแบบพอเพียง ผู้ค้าเป็นคนในท้องถิ่น 7. การเข้าร่วมงาน ผู้มาร่วมงานเป็นผู้มีจิตศรัทธาเดินทางมาจาก	1. การสักการะยังคงมีอยู่ รูปแบบงานเปลี่ยนแปลงไปเป็นแบบอลังการ ตามระบบทุนนิยมของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป 2. การระลึกถึง และแสดงความเคารพต่อโบราณสถานและโบราณวัตถุ พัฒนาไปตามกาลเวลา พื้นที่ทางประวัติศาสตร์ได้รับการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว พระเครื่อง พระผงสุพรรณ นิยมซื้อขายหรือเช่า โดยมีมูลค่า มากกว่า คุณค่า 3. การแสวงหาโบราณวัตถุ จากตลาด พระเครื่อง 4. การอนุรักษ์โบราณวัตถุไว้ในพิพิธภัณฑ์ และแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ 5. มีการทำนุบำรุงรักษา และพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ อุทยานประวัติศาสตร์ และแหล่งท่องเที่ยวสำคัญของจังหวัด 6. การจัดงานนมัสการ ตามสมัยทุนนิยม แสง สี เสียง มีผู้ค้าต่างถิ่น มาค้าขายสินค้าในงาน ระยะเวลาของงานเพิ่มมากขึ้น ชื่องานนมัสการเปลี่ยนแปลงไป 7. ผู้มาร่วมงานมาเที่ยวงานเพื่อความสนุกสนาน ผู้ค้าในงานมีทั้ง คนในท้องถิ่น

	ท้าวสารทิส ผู้ค้าเป็นคนในท้องถิ่น หารายได้เสริมให้กับตนเองในช่วง เทศกาลงานนมัสการ 8. การเดินทาง ต้องดันดัน ลำบาก แสดงถึงความตั้งใจจริงของผู้ที่จะ มาสักการะบูชา	และคนนอกท้องถิ่น 8. การการเดินทางสะดวก สบาย มีถนน มี น้ำ มีไฟฟ้า

จากสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ผ่านอยุธยา มาถึงรัตนโกสินทร์		
Dramatistic Pentad of Local History		
ปัจจัย	อดีต	ปัจจุบัน
ฉาก (scene)	1. สถานที่โบราณสถานนั้นๆ การสักการะโบราณสถาน การ ระลึกถึงโบราณสถาน การทำนุ บำรุงโบราณสถาน การจัดงาน นมัสการ การเข้าชมงาน การค้า ขายในงาน 2. บ้าน การระลึกถึงโบราณวัตถุ การสักการะโบราณวัตถุ พระ เครื่อง พระผงสุพรรณ มักเกิดที่ บ้าน ผู้ศรัทธานำติดตัวไปด้วยเพื่อ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ 3. ศาสนสถาน เป็นสถานที่ที่ผู้ ศรัทธาจะได้มาซึ่งโบราณวัตถุ จาก พระเกจิอาจารย์ 4. การอนุรักษ์โบราณวัตถุ เกิดขึ้น ที่สถานที่ แหล่งประวัติศาสตร์ นั้นๆ	1. สถานที่โบราณสถานนั้นๆ รูปแบบงาน เปลี่ยนไปเป็นแบบอลังการ ตามสมัยทุน นิยม มีการพัฒนาพื้นที่โบราณสถานให้เป็น แหล่งท่องเที่ยว 2. บ้าน การระลึกถึงโบราณวัตถุ การ สักการะโบราณวัตถุ พระเครื่อง พระผง สุพรรณ มักเกิดที่บ้าน ผู้ศรัทธานำติดตัวไป ด้วยเพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ 3. ตลาดพระเครื่อง เป็นสถานที่ที่ผู้ศรัทธา จะได้มาซึ่งโบราณวัตถุ จากพ่อค้า 4. การอนุรักษ์โบราณวัตถุ ในพิพิธภัณฑ์ หรือแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์

ผู้กระทำ (agent)	1. คนในพื้นที่ คนในท้องถิ่น ผู้จัดงาน ผู้ค้าขาย คนร่วมงาน เจ้าหน้าที่ของรัฐ กรรมการ พระสงฆ์ 2. คนนอกพื้นที่ ประชาชนทั่วไป ผู้จัดงาน ผู้มาค้าขาย ผู้มาร่วมงาน ลักการะ 3. เจ้าหน้าที่ของรัฐ ผู้ร่วมจัดงาน ผู้บูรณะซ่อมแซมทำนุบำรุงรักษา พัฒนาด้านสาธารณูปโภค 4. พ่อค้า แม่ค้า	1. คนในพื้นที่ คนในท้องถิ่นทั้งที่มีพื้นเพเดิมในท้องถิ่นนั้น และผู้อพยพมาจากถิ่นอื่น ผู้จัดงาน ผู้ค้าขาย คนร่วมงาน เจ้าหน้าที่ของรัฐ กรรมการ พระสงฆ์ 2. คนนอกพื้นที่ ประชาชนทั่วไป ผู้มาค้าขาย ผู้มาร่วมงานลักการะ นักท่องเที่ยว 3. เจ้าหน้าที่ของรัฐ ผู้ร่วมจัดงาน ผู้บูรณะซ่อมแซมทำนุบำรุงรักษา พัฒนาด้านสาธารณูปโภค ผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์ ผู้ชมพิพิธภัณฑ์ 4. พ่อค้า แม่ค้า ผู้มีส่วนสำคัญในการเปลี่ยนแปลงสู่ระบบทุนนิยม

จากสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ผ่านอยุธยา มาถึงรัตนโกสินทร์		
Dramatistic Pentad of Local History		
ปัญจางควิธี	อดีต	ปัจจุบัน
วิธีการ (agency)	1. การขนานานศาลกล่าว การลักการะโบราณสถาน โบราณวัตถุ โดยมีเครื่องเช่นไห้ว การตั้งจิตอธิษฐาน ปฏิญาณตนเป็นคนดีหากได้รับในสิ่งที่ปรารถนา 2. การเล่าเรื่อง การอบรมสั่งสอน การบอกเล่าประวัติศาสตร์มุขปาฐะ การส่งต่อความทรงจำผ่านการบอกเล่าของคนเฒ่าคนแก่ สู่คนรุ่นหลัง การสื่อสารระหว่างคนต่างวัย ถ้อยทีถ้อยอาศัย 3. การมอบวัตถุมงคล เช่น พระ	1. การขนานานศาลกล่าว ปฏิบัติตามข้อห้ามจากเรื่องเล่า ตำนาน และตั้งจิตอธิษฐานเป็นคนดี 2. การเล่าเรื่อง การอบรมสั่งสอน ผู้คนในท้องถิ่นไม่มีความทรงจำร่วม ไม่เข้าใจ และไม่ให้ความสำคัญแก่โบราณสถาน โบราณวัตถุการสื่อสารระหว่างคนต่างวัย ลดน้อยลง เทคโนโลยี โลกสมัยใหม่มีบทบาทสำคัญในชีวิตคนรุ่นหลัง 3. การประนีประนอม การสื่อสารระหว่างคนในพื้นที่และคนนอกพื้นที่ ตกลงกันใน

	เครื่อง พระผงสุพรรณ จากผู้เฒ่าผู้แก่ ให้ลูกหลาน หรือจากพระสงฆ์ ให้แก่ลูกศิษย์ไว้เพื่อความเป็นสิริมงคล เป็นวิธีการสื่อสารที่แบบลืออย่างหนึ่งในการถ่ายทอดวัฒนธรรม 4. การจัดงานเพื่อนมัสการสักการะและการอนุรักษ์โบราณสถานและโบราณวัตถุ ย่อมแสดงนัยแห่งวิธีการสื่อสารเพื่อให้คนยังระลึกถึงสิ่งที่ตนศรัทธาและเห็นความสำคัญ 5. การเจรจาตกลงและการประนีประนอม วิธีการสื่อสารระหว่างคนในพื้นที่ กับคนนอกพื้นที่ ในการจัดงานนมัสการสักการะบูชา การเข้าร่วมงาน การเป็นผู้ค้าขาย ผู้ประกอบการ ในแหล่งโบราณสถาน โบราณวัตถุ นั้นๆ ใช้วิธีการสื่อสารแบบเจรจาประนีประนอม ตกลงกัน ในขอบเขต สิทธิ หน้าที่ของแต่ละคนไม่ให้เหลื่อมล้ำกัน	ขอบเขต หน้าที่ ไม่เหลื่อมล้ำ

จากสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ผ่านอยุธยา มาถึงรัตนโกสินทร์		
Dramatistic Pentad of Local History		
ปัญจางควิธี	อดีต	ปัจจุบัน
จุดมุ่งหมาย (purpose)	1. การอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุให้คงอยู่ สืบทอดต่อไปให้คนรุ่นหลังได้สักการะ ชื่นชม 2. การปลูกฝังและการแสดงความรัก ความศรัทธา ความเชื่อ 3. การสร้างเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ เช่น ในคุณค่าที่แท้จริง 4. การสร้างความสุข ความสามัคคีของชุมชน การจัดงานหรือการเตรียมการเกี่ยวกับโบราณสถาน และ โบราณวัตถุ เพื่อให้คนได้ไปสักการะและเยี่ยมชม สะท้อนจุดมุ่งหมายของความสามัคคีภาคภูมิใจของคนในท้องถิ่น รวมทั้งเป็นโอกาสในการหารายได้ในการยังชีพด้วย	1. การอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุให้คงอยู่ สืบทอดต่อไปให้คนรุ่นหลังได้เห็น แต่ความหมายแปรเปลี่ยนไป สารัตถะเปลี่ยน 2. การปลูกฝังและการแสดงความรัก ความศรัทธา ความเชื่อ กุศโลบายให้ประเพณีเป็นคนดี 3. การสร้างเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ยังคงเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ แต่ความหมายเปลี่ยนไป จาก “คุณค่า เป็น “มูลค่า”

บทส่งท้าย

จากการสังเคราะห์ข้อมูลเรื่องเล่า ด้านานประวัติศาสตร์บอกเล่า ของคนเฒ่า คนแก่ เกี่ยวกับ โบราณสถานและโบราณวัตถุทั้ง 7 เรื่อง และนำทฤษฎี ปัญจางควิธี (dramatistic pentad) ของ เคนเน็ท เบิร์ก (Kenneth Burke) มาวิเคราะห์ ช่วยให้ข้อสรุปที่มีน้ำหนัก ว่า ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมีความสำคัญ เกี่ยวเนื่องกับความสัมพันธ์ของผู้คนและสถานที่ การรับรู้เกี่ยวกับเรื่องราวในอดีต

เรื่องเล่าและด้านานต่างๆ มักจะเป็นความเชื่อ ความศรัทธาต่อพุทธศาสนา และความเชื่อ ต่ออิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ของสถานที่และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ รวมทั้งมีข้อห้ามที่พึงระวังในการเคารพสักการะบูชา โบราณสถานส่วนใหญ่จะมีชื่อตามด้านานที่เล่าขานมาตั้งแต่สมัยอดีต

ผู้คนที่ เป็น “คนในพื้นที่” และ “คนนอกพื้นที่” ต่างให้ความหมายเกี่ยวกับโบราณสถาน และโบราณวัตถุ แตกต่างกัน เมื่อกาลเวลาแปรเปลี่ยนไป ความหมายของสถานที่นั้นๆ ก็แปรเปลี่ยนไป พร้อมกับผู้คนและการกระทำของผู้คนที่เปลี่ยนไปตามยุคสมัย แต่อย่างหนึ่งที่ทุกคนให้ความสำคัญ เหมือนๆ กันคือ ความมุ่งมั่นและศรัทธา ที่มีต่อพุทธศาสนา และแสดงออกผ่านความเคารพต่อ โบราณสถานและโบราณวัตถุ และใช้โบราณสถานและโบราณวัตถุเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ให้ ประพฤติ ปฏิบัติตนเป็นคนดี อยู่ในครรลองครองธรรม

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เป็นเรื่องเล่า ที่มีความเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ของผู้คนกับ สถานที่ การรับรู้เรื่องราวในอดีต ความหมายของโบราณสถานและโบราณวัตถุ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นระหว่างโบราณสถาน และโบราณวัตถุ กับ วิถีชีวิต สภาพภูมิสังคม และเศรษฐกิจ ผ่านช่วงเวลา และเหตุปัจจัยของการเปลี่ยนแปลง ทั้งหมดนี้ ล้วนอยู่ในกระบวนการสื่อสารทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นการ สื่อสารของคนต่างวัย การถ่ายทอด ส่งต่อ ความทรงจำและการรับรู้เรื่องราวในอดีต ผ่านเรื่องเล่า จากรุ่นสู่รุ่น รวมทั้งความสัมพันธ์ของคนกับสถานที่ และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตามกาลเวลา

หากความทรงจำเกี่ยวกับเรื่องราวในอดีต จากรุ่นสู่รุ่น เริ่มจางหาย หากไม่มีการถ่ายทอด ด้วยวิธีการ ที่เหมาะสมเพื่อให้ผู้คนในรุ่นลูก รุ่นหลาน ได้รับรู้วิถีชีวิตความเชื่อ ความศรัทธาและความเป็นมาในอดีต เมื่อผู้คนในปัจจุบัน ไม่มีความทรงจำร่วมเกี่ยวกับอดีต ก็ไม่ทำให้เกิดสำนึกรักในบ้านเกิด ไม่เกิดความเป็นหนึ่งเดียวกันในการรับรู้เรื่องราวในชุมชน (identification) ทำให้เกิดช่องว่าง และเกิด ความเปลี่ยนแปลงตามสมัยนิยม ตามบริบทของสังคม

“การสื่อสารประวัติศาสตร์ท้องถิ่น” จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งยวดในการสืบทอดความทรงจำในอดีตของ “คนรุ่นก่อน” สู่ “คนรุ่นหลัง” การสื่อสารระหว่างคนต่างวัย การส่งต่อ และถ่ายทอดความทรงจำ รวมทั้งประสบการณ์ ของผู้เฒ่าผู้แก่ เป็นสิ่งสำคัญที่ไม่ควรมองข้าม เพื่อความหมายและความสำคัญที่แท้จริงของโบราณสถานและโบราณวัตถุ จะได้มิแปรเปลี่ยนไป ผู้คนในปัจจุบัน จะได้ทราบหรือศึกษาถึงต้นกำเนิดความศรัทธา ความเชื่อ ต่อประเพณี นั้นๆ อย่างแท้จริง

ความเจริญ และอำนาจการจัดการของรัฐ รวมทั้งการพัฒนาแหล่งโบราณสถานให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ที่สำคัญ บางครั้งอาจเป็นปัจจัยยิ่งใหญ่ที่ส่งผลต่อ การเปลี่ยนแปลงจุดมุ่งหมาย ความหมายของความเชื่อความศรัทธาและค่านิยมที่แท้จริงแบบดั้งเดิม จาก “คุณค่า” เป็น “มูลค่า” ที่ไม่อาจหวนคืนกลับไปดังในอดีต

หากจะมีการเปลี่ยนแปลงใดๆ เกิดขึ้น ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง น่าจะพิจารณา ไตร่ตรองให้ถ้วนถี่ ถึงพฤติกรรมการสื่อสารในทุกบริบทของมนุษย์ ดังที่เคนเนท เบิร์ก ได้ให้แนวทางในการวิเคราะห์ไว้ ที่จะพิจารณาถึงผลกระทบที่ตามมา นำมาสู่คำถามและทางเลือกว่า คุณค่า ศรัทธา วิถีชีวิตและค่านิยม เหล่านี้ควรจะแปรเปลี่ยนไปตามกาลเวลา หรือควรอนุรักษ์ไว้ดังเช่นวันวาน หรือควรนำมาสู่ทางเลือก วิธีการที่เหมาะสมในการที่จะบริรักษ์ประเพณี ความเชื่อ ความศรัทธา ค่านิยม ความหมาย และวิถีชีวิต ให้กลมกลืนกับกาลเวลาที่แปรเปลี่ยนไป

มีคำกล่าวว่า “นวัตกรรมย่อมคู่กับการละทิ้ง” แล้วเราจะต้องละทิ้งอดีต หรือ เราควรที่จะ “ละทิ้งปัจจุบัน” “สืบสานอดีต” เพื่อ “สร้างนวัตกรรม” ที่มีคุณค่าและความหมาย ให้แก่ท้องถิ่นและประเทศชาติต่อไปในภายหน้า

บรรณานุกรม

- จริยาภรณ์ อยู่สถิตย์และคณะ. 2552. นัยสการพระแท่นดงรังแหล่งประวัติศาสตร์ของชุมชน.
โรงเรียนรียนพระแท่นดงรังวิทยาการ จังหวัดกาญจนบุรี. โครงการยววิจัย
ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
เอกสารอัดสำเนา.
- ทีปกร ธรณาลัยและคณะ. 2552. พระพงศุพรรณ มหัทศจรย์ เบญจภาคี. โรงเรียนกาญจนาภิเษกวิทยา
ลัย จังหวัดสุพรรณบุรี. โครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง.
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.). เอกสารอัดสำเนา.
- ประพัฒน์ แซ่ฉั่วและคณะ. 2552. พระเครื่องนวัตกรรมแห่งศรีทธา. โรงเรียนวัดห้วยจรเข้วิทยาคม
จังหวัดนครปฐม. โครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง. สำนักงาน
กองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.). เอกสารอัดสำเนา.
- ผลเย็น โบอ่องดำรงรักษ์และคณะ. 2552. หมู่บ้านโบอ่องกับเจดีย์พระธาตุโบอ่อง สายสัมพันธ์ทาง
วัฒนธรรม. โรงเรียนร่มเกล้ากาญจนบุรี จังหวัดกาญจนบุรี. โครงการยววิจัย
ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
เอกสารอัดสำเนา.
- สวนิต ขมาภัย. 2551. ทรรศนิยมิติการเจรจา. เอกสารประกอบการบรรยายวิชา COM 692 การศึกษา
อิสระนิเทศศาสตร์ หลักสูตร นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัย
รังสิต. เอกสารอัดสำเนา.
- สุภาวดี ศรีพนมวันและคณะ. 2552. อนุสรณ์ดอนเจดีย์กับรูปแบบการพัฒนาท้องถิ่น (กาญจนบุรี ดอน
เจดีย์ ที่ถูกลืม). โรงเรียนพนมทวนชนูปถัมภ์ จังหวัดกาญจนบุรี. โครงการยววิจัย
ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
เอกสารอัดสำเนา.
- หนึ่งฤทัย ผมพันธุ์และคณะ. 2552. โบสถ์มหาอุดม์หนึ่งในสยาม. โรงเรียนวัดนางสาว (ถาวรราษฎร์
บำรุง) จังหวัดสมุทรสาคร. โครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง.
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.). เอกสารอัดสำเนา.
- อานนท์ วงศ์วิสิฐไพบุลย์และคณะ. 2552. ตามหาศึกษาแหล่งโบราณคดีของอำเภอมบิ๊ง. โรงเรียนครู
ราษฎร์รังสฤษดิ์ จังหวัดราชบุรี. โครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง.
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.). เอกสารอัดสำเนา.

Scott L., Robert and Brock, L. Bernard. 1972 Method of Rhetorical Criticism A Twentieth Century Perspective. New York : Harper & Row, Publishers.

ประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาของปัญญาชนงานช่างปูนปั้น

เจลิยว เทศกลั่น

ประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาของปญฺญานงานช่างปูนปั้น

อาจารย์เฉลียว เทศกลิ่น

โรงเรียนเบญจมเทพอุทิศจังหวัดเพชรบุรี

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

จากการเข้าร่วมโครงการวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคกลาง ในฐานะอาจารย์ที่ปรึกษาโครงการเรื่อง “เมรุเมืองเพชร” ทำให้รู้ซึ่งว่า “คนเพชร” เป็น “ช่าง” มาแต่โบราณกาล ศิลปการทำเมรุเป็นงานรวมช่างทั้งงานจิตรกรรม ประติมากรรม และหัตถกรรมเข้าไว้ด้วยกัน เช่น งานเขียนภาพจิตรกรรมประกอบส่วนสองชั้น การก่อสร้างตัวเมรุ งานช่างไม้ทำลูกโกศ งานตกแต่งประดับลูกโกศ งานแทงหยวกประกอบเครื่องสด งานเขียนลวดลายไทยประดับหน้าบันช่อฟ้า ใบระกาประกอบตัวเมรุ

ด้วยความอยากรู้เรื่องราวของ “สกุลช่างเมืองเพชร” โดยเฉพาะงานปูนปั้นที่ปรากฏอยู่ทั่วเมืองที่ช่างฝีมือจะต้องมีความรู้พื้นฐานในการเขียนลวดลายไทยมาก่อน จึงจะทำงานปั้นให้พริ้วไหวมีชีวิตชีวาได้ อีกทั้งช่างยังต้องมีความรอบรู้ในเรื่องวรรณคดีไทย พุทธประวัติ ธรรมะในพระพุทธศาสนา ชาติต่าง ๆ ที่จะทำให้งานปูนปั้นมีความโดดเด่นและมีคุณค่าตามแบบของศิลปวัฒนธรรมไทย

ช่างปูนปั้นที่มีชื่อเสียงของเพชรบุรีในปัจจุบัน คือ “ช่างทองร่วง เอ็มโอยฐ์” ผู้มีคุณสมบัติครบถ้วนในความเป็นผู้ใฝ่รู้ใฝ่เรียน สามารถพัฒนาตนเองจนเป็นที่ยอมรับในด้านฝีมือและความคิด จากฐานความรู้เดิมเพียง ป.4 แต่ได้สร้างผลงานจนเป็นที่ประจักษ์ จนกรมศิลปากรได้มอบหมายให้เป็น “นายกong” พาช่างฝีมือชาวบ้านเพชรบุรี เข้าไปฝากฝีมือสกุลช่างเมืองเพชรไว้ที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพมหานคร ในคราวสมโภช 200 ปี กรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2525

นอกจากฝีมือตามแนว “สกุลช่างเมืองเพชร” แล้ว ช่างทองร่วงยังเป็นต้นแบบในการถ่ายทอดเหตุการณ์บ้านเมือง วิถีชีวิต สังคม ลงในงานปูนปั้นจนโด่งดังไปทั่วประเทศ

วัตถุประสงค์

1. ศึกษาประวัติความเป็นมาของงานสกุลช่างเมืองเพชร
2. ศึกษาประวัติช่างทองร่วง เอ็มโอยฐ์

3. ศึกษาการบูรณะวัดพระแก้วของช่างเมืองเพชร ปี 2523 – 2525
4. ศึกษาผลงานปูนปั้นลือการเมือง และสังคมของช่างทองร่วง เอ็มโอยฐ์

ขอบเขตเนื้อหาของประเด็นการสังเคราะห์

1. ศึกษาความเป็นมาของสกุลช่างเมืองเพชรโดยสังเขป
2. ศึกษาประวัติและผลงานของช่างทองร่วง เอ็มโอยฐ์ เน้นเฉพาะงานบูรณะซ่อมแซมวัดพระแก้ว ปี 2523 – 2525 และผลงานปูนปั้นลือการเมือง และสังคมของช่างทองร่วง

วิธีการสังเคราะห์

โดยการศึกษาเอกสาร บทความ สารคดี วิทยานิพนธ์ ที่เกี่ยวข้องกับงานสกุลช่างเมืองเพชร และสัมภาษณ์ช่างเมืองเพชร ทั้งช่างทองร่วง เอ็มโอยฐ์ เจ้าของเรื่อง และช่างเมืองเพชรท่านอื่น ๆ ที่เป็นช่างปูนปั้น ช่างจิตรกรรมฝาผนัง ช่างศิราภรณ์ ช่างลายรดน้ำ ช่างปิดทองประดับกระจก ช่างแกะสลักไม้ ช่างแทงหยวก ช่างทองเมืองเพชร

บทสังเคราะห์

ความนำ

คำขวัญประจำเมืองเพชรบุรีที่ว่า “เขาวังคู่บ้าน ขนมหวาน เมืองพระ เลิศล้ำศิลปะ แดนธรรมะ ทะเลงาม” ถ้าขยายความให้ชัดเจน เขาวังก็คือ เขารัษฎาหรือเขาที่มีวังอยู่บนเขาในที่นี้คือ “พระนครคีรี” นั่นเอง ขนมหวานคือ ขนมห่มอแกง ทองหยิบ ทองหยอด ฝอยทอง ฯลฯ ที่ใคร ๆ มาเที่ยวเมืองเพชรต้องซื้อกลับไปเป็นของฝากเสมอ เมืองพระกับแดนธรรมะ หมายถึงเมืองที่เต็มไปด้วยวัดวาอารามต่าง ๆ มากมาย ทั้งวัดเก่าแก่สมัยขอม สมัยกรุงศรีอยุธยา และรัตนโกสินทร์ โดยเฉพาะในตัวเมืองเพชรบุรี แทบจะมีวัดชนวัดเลยทีเดียวนั้น วัดที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันทั่วไปคือ วัดมหาธาตุวรวิหาร วัดใหญ่สุวรรณาราม วัดกำแพงแลง วัดพระนอน วัดสระบัว วัดเกาะ วัดเขابันไดอิฐ

เมืองใดเป็นเมืองงาม งามสุดสว่างด้วยแสงสะท้อนของข้อฟ้า ไบระกา หางหงษ์ เป็นความงามวิจิตร ที่ปรากฏอยู่ที่วัดแห่งรวมใจของชาวพุทธเท่านั้น เพราะการสร้างวัดก็เหมือนการจำลองวังลงมานั่นเอง พระมหากษัตริย์แต่ละพระองค์ตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบัน นิยมสร้างวัดเพื่ออุทิศให้บุคคลอันเป็นที่รัก เช่น บิดา มารดา มเหสี พี่ น้อง ลูก หลาน อยู่เสมอ บางวัดก็เป็นวัดประจำพระองค์ “วังเป็นอย่างไร วัดก็ทำอย่างนั้น” ช่วงทองร่วง เอ็มโอบูลกุลกล่าวยืนยัน

ชาวบ้านที่มีเงินทองเหลือกินเหลือใช้ นิยมสร้างวัดเพื่อเป็น “บุญใหญ่” ส่งดวงวิญญาณสู่สวรรค์ การสร้างวัด ๆ หนึ่งต้องใช้เงินจำนวนมาก ดังนั้น “คนมีอันจะกิน” เท่านั้นที่จะสร้างวัดได้

เมืองเพชรเป็นเมืองร่ำรวย ด้วยมีทรัพยากรอุดมสมบูรณ์ ทั้งข้าว เหลือ และน้ำตาล ซึ่งอาศัยความได้เปรียบของลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่มีแม่น้ำเพชรบุรีไหลผ่าน ทำให้หน้าดิน 2 ฟากฝั่งเป็น “ดินดี” ที่ปลูกอะไรก็ได้กินแถมเหลือกินเหลือใช้ ขายต่อเอาเงินมาทำบุญสร้างวัดให้จงงามวิจิตร และดูเหมือนว่าจะ “ทำบุญสร้างวัด” อย่างประชันขันแข่งกันเลยทีเดียว

ศิลปะงานช่างต่าง ๆ จึงเป็นร่องรอยหลักฐานที่ปรากฏอยู่ตามสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ภายในวัด เช่น วิหาร ศาลา กุฏิ หอระฆัง องค์พระพุทธรูป ฯลฯ ซึ่งรายละเอียดปลีกย่อยของแต่ละงาน ปรากฏให้เห็นอยู่ทั่วไปไม่ว่าจะเป็นงานจิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม เพชรบุรีจึงเป็นเมือง “เลิศล้ำศิลปะ” มาทุกวันนี้

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงพระนิพนธ์คำฉันท์ดุษฎีสังเวย และกาพย์ขับไม้ ในงานพระราชพิธีรับและขึ้นระวางสมโภชช้างสำคัญ 3 เชือก ณ จังหวัดเพชรบุรี เมื่อ พ.ศ. 2521 ตอนหนึ่งได้ทรงกล่าวสดุดีเมืองเพชรว่า

“เมืองเพชรบุรีรัต - น ประวัติศีสม

เป็นเอกบุริรม - ย บุราณนานมา

วัดวังพระศิริน ศิริศิลปอาภา

ช่างเอกประกอบกา - ร ยจุณ ปางหลัง ”

“คนเพชรบุรีเป็นช่างทุกคน” โดยเฉพาะผู้ชายรุ่นเก่าของทุกครัวเรือนจะต้องเป็นงานช่างเช่น ช่างไม้ ช่างเขียน ช่างปูน มีเรื่องเล่าว่าชาวนาเมืองเพชรสมัยก่อน เมื่อหมดหน้านาแล้วจะพากันเข้าเมืองพร้อมเครื่องมือช่างประจำตัว เพื่อหางานทำในตัวเมืองเพชร

“เกิดสกุลช่างเมืองเพชร”

งานช่างเมืองเพชรปรากฏอยู่ตามวัดต่างๆ ทั่วเมือง จนเพชรบุรีถูกขนานนามว่า “อยุธยาที่มีชีวิต” “ชีวิต” ของช่างเมืองเพชรหลายยุค สืบทอดอยู่ในลายปูนปั้นตกแต่งหน้าบัน โบสถ์ วิหาร ฐานพระ ตามวัดต่างๆ

สมัยอยุธยาตอนปลาย ถึงต้นรัตนโกสินทร์ เป็นช่วงเวลาที่มีการสร้างผลงานศิลปะอย่างวิจิตรบรรจง และความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ของช่างพื้นบ้านเพชรบุรีที่เรียกว่า “งานศิลปะสกุลช่างเมืองเพชร” อันประกอบด้วย ประติมากรรมปูนปั้นงานจิตรกรรม และงานศิลปสาขาอื่นๆ ยังคงสืบทอดฝีมือมาอย่างต่อเนื่อง

ช่างศิลปสกุลช่างเมืองเพชร ที่มีชื่อเสียงต้นรัตนโกสินทร์ผู้หนึ่งคือ “จรัลอินโข่ง” ที่เป็นต้นแบบงานศิลปะแนวใหม่แบบ 3 มิติ ในงานจิตรกรรมฝาผนังอุโบสถวัดมหาสมณาราม จ. เพชรบุรี วัดบวรนิเวศฯ กรุงเทพฯ

การพัฒนาฝีมือช่างที่สืบทอดต่อกันมา ในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ ทำให้เกิดกลุ่มช่างวัดต่างๆ ของเพชรบุรี เช่น กลุ่มช่างวัดยาง วัดเกาะ วัดพระทรง วัดใหญ่ วัดพลับพลาชัย วัดมหาธาตุ แต่ละกลุ่มช่างแม้จะสร้างงานที่บ่งบอกเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่ม และมีครูช่างที่มีฝีมือเป็นเลิศของแต่ละวัดเป็นต้นแบบ เช่น หลวงพ่อฤๅษีวัดพลับพลาชัย พระอาจารย์เป้าวัดพระทรง พระอาจารย์จันทร์วัดเขาวัง เป็นต้น แต่ยังคงความเป็นศิลปะสกุลช่างเมืองเพชรอย่างชัดเจน

“ศิลปะสกุลช่างเมืองเพชร มีความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ด้วยลวดลายที่อ่อนช้อย ปรู๊วไหว เหมือนมีชีวิต มีสอด มีไส้ ชับซ้อน อ่อนไหว” ช่างมนู เนตรสุวรรณ ช่างศิริภรณ์ สำนักช่างสิบหมู่ กรมศิลปากร อธิบายให้เห็นภาพ โดยเฉพาะงานด้านปูนปั้นเมืองเพชรจะมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ที่มีการออกแบบลวดลายทั้ง 2 ช้างให้แตกต่างกันเล็กน้อย ก่อให้เกิดความหลากหลายแตกต่างกันในงาน ต่างจากงานแบบช่างหลวง ซึ่งเน้นที่ความสมมาตร คือ ด้านซ้ายกับด้านขวาเหมือนกัน งานปูนปั้นนิยมใช้ประดับตกแต่งอาคาร สถาปัตยกรรมสำคัญๆ ซึ่งมีความคงทนกว่างานเครื่องไม้ ในขณะที่สามารถทำลวดลายได้อ่อนช้อยไม่แพ้กัน

พัฒนาการงานศิลปะพื้นเมืองเพชรบุรี ในช่วงปี พ.ศ. 2400 – 2500 นั้น ได้มีการสร้างผลงานและแข่งขันของกลุ่มช่างต่าง ๆ เป็นอันมากแต่ยังคงความสัมพันธ์ใกล้ชิด และมีการถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนแนวคิดร่วมกันมาโดยตลอด ช่างศิลปะเหล่านี้ได้แก่ หลวงพ่อฤๅษี วัดพลับพลาชัย (2378 – 2490) นายหวล ตาลวันนา (2404 – 2495) อาจารย์เป้า ญาณปัญโญ (2417 – 2490) นายเลิศ พ่วงพระเดช (2437 – 2513) นายพิน อินฟ้าแสง (2438 – 2515)

“ช่างทองร่วง เอมโษษฐ์” ช่างปูนปั้นฝีมือดีศิษย์ ครูพิน อินฟ้าแสง ครูช่างผู้มีผลงานโดดเด่นทางการช่างเฉพาะตัวในการสร้างประติมากรรมปูนปั้นลอยเด่นออกจากผนัง การออกแบบที่หลากหลายไม่ซ้ำแบบเดิม และการสร้างสถาปัตยกรรมปูนปั้นเคลื่อนไหว เป็นผู้หนึ่งที่มีโอกาสได้รับมอบหน้าที่จากกรมศิลปากรให้เป็น “หัวหน้ากอง” ในการใช้ฝีมือช่างพื้นบ้านสกุลช่างเมืองเพชร ซ่อมแซมและบูรณะวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในปี 2523 – ต้นปี 2525 เพื่อฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี ในครั้งนั้น

ความโดดเด่นที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของช่างทองร่วง เอมโษษฐ์ ที่เป็นที่เลื่องลือและเป็นต้นแบบของงานต่าง ๆ ทั่วประเทศ คือ “การถ่ายทอดความเป็นไปทางสังคม การเมือง วิถีชีวิต ลงในงานศิลปะไทย” หรือเรียกอย่างภาษาชาวบ้านว่า “งานปูนปั้นล้อการเมือง” นั่นเอง

ประวัติช่างทองร่วง เอมโษษฐ์

ช่างทองร่วงเกิดที่ อ. บางคนที จ. สมุทรสงคราม เมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2546 ชีวิตกลางท้องร่องสวนมะพร้าวของ ด.ช.ทองร่วง เอมโษษฐ์ ที่ทางบ้านมีฐานะไม่ค่อยดีนัก ของเล่นวัยเด็กจึงเป็น ตุ๊กตาดินปั้นเองตามจินตนาการของเด็กอายุ 7 – 8 ขวบ เป็นพระเอก เป็นผู้ร้าย เป็นอินเดียนแดง เป็นลิเก ม้า วัว ควาย ตามจินตนาการแค่นี้ก็สนุกมากแล้ว ชื่อ “ทองร่วง” ได้มาจากตอนที่แม่ตั้งท้อง ได้ฝันเห็น “พระทอง” ตกลงมาจากฟ้า แม่วิ่งมาเก็บหลวงก็มาเอาไป เห็น “พระจันทร์สีทองสุกอร่าม” ตกลงมาจากฟ้า แม่วิ่งมาเก็บหลวงก็มาเอาไป หลังจากจบชั้นป.4 ได้บวชเป็นเณร ที่วัดบางใหญ่ วัดเล็กๆ ใกล้บ้านด้วยหวังเพื่อเรียนธรรมะ และภาษาบาลี จากแรงสนับสนุนของพ่อที่หวังจะให้ลูกเป็นมหาเป็นนักเทศน์ ศึกษาเล่าเรียนจนสอบได้นักธรรมตรีในปีที่ 2

หลังจากนั้นได้ย้ายมาอยู่ในเมืองที่วัดอัมพวา อ. อัมพวา จ. สมุทรสงคราม ที่วัดอัมพวา นี่เองที่เป็นที่จุดประกายไฟฝันของเด็กชายทองร่วง ให้รู้จักการเขียนลาย ลงสี จากมหาเสวกที่สอนทั้งภาษาบาลีและการเขียนลาย ลงสีซึ่งถูกใจเด็กชายมาก แต่มหาเสวกอยู่ที่วัดอัมพวันได้แค่ปีเดียวก็ย้ายกลับมาอยู่ที่วัดมหาธาตุ จ. เพชรบุรี จึงให้สามเณรทองร่วงอยู่ที่วัดอัมพวาที่เพียรสอนให้เณรน้อยท่องหนังสือ ฝึกกิริยามารยาทให้งดงามเพื่อที่จะให้ไปอยู่รับใช้สมเด็จพระสังฆราช(จวน) ที่กรุงเทพฯ แต่สุดท้ายก็ยังไม่ได้ไป เพื่อน ๆ ที่เคยเรียนด้วยกันก็ไปหมดแล้ว สามเณรทองร่วงจึง

ตัดสินใจสึก แล้วตามมหาเสวกมาที่วัดมหาธาตุ จ. เพชรบุรี หวังใจจะเรียนบาลีต่อให้แตกฉานเพื่อจะได้เป็นมหากับเขาบ้าง และได้บวชนเณรอีกครั้ง (อายุ 17 ปี) และได้แม่ชีเต้าหู้ รับเป็นอุปัชฌาย์ให้

เรียนบาลีกับมหาเสวกได้แค่ 1 ปี ช่วงนั้นครูพิน อินฟ้าแสง (อายุ 70 ปี) ช่างปั้นมีชื่อของเมืองเพชร มารับงานปั้นชุ้มกุฏิ และซ่อมพระพุทธรูปที่พระระเบียงรอบองค์ปราสาทวัดมหาธาตุ สามเณรทองร่วงซึ่งมีใจรักงานปั้น งานเขียน มาตั้งแต่เด็ก ๆ ได้เข้าไปคอยสังเกต ชักถามพูดคุยกับครูพินเสมอ ๆ ประกอบกับการเรียนภาษาบาลีมา 1 ปี ถึงจุดอิ่มตัว คูเป็นของโบราณ ไม่ทันสมัยเหมือนวิทยาศาสตร์ เครื่องยนต์ กลไก ที่ชอบมากกว่า จึงให้มหาเสวกสึกให้ กะว่าจะเป็นช่างปั้นและเรียนศึกษาผู้ใหญ่ไปด้วย ทั้ง ๆ ที่พระในวัดทักท้วงว่า “จะมีงานทำหรือ” ในเมืองงานตามวัดนาน ๆ จะมีสักครั้ง แต่นายทองร่วงก็ตัดสินใจเด็ดเดี่ยวคิดว่าถ้าไม่มีงานปั้นงานอื่น ๆ ก็มีพอทำมาหากินได้

หลังจากสึกแล้วก็ไปหาครูพินที่บ้านทันที เข้าไปกราบขอฝากตัวเป็นศิษย์ แต่คำตอบที่ได้กลับเป็นว่า “ฉันไม่รับสอน” เพราะสอนมาก็คน ๆ ก็ “ตาย” หมด ไม่ป่วยตาย ก็อุบัติเหตุ ไม่อยากสอนใครอีก แต่ท่านก็ยังเมตตา บอกให้ลองทำดู ถ้าทำได้จะให้ทำงาน (ไม่สอนให้) นายทองร่วงคิดว่า “ทำได้เรื่องปั้นนี้หว่าน ๆ” เพราะตอนเด็ก ๆ ปั้นดินมาเสียนักแล้ว แถมความรู้เรื่องลวดลายไทยก็พอมีพื้นฐานอยู่บ้าง และได้เฝ้าดูครูพินอยู่นานพอจะจำได้ เช้าวันรุ่งขึ้นจึงได้ไปปั้นงาน 3 ชิ้น เพื่อพิสูจน์ความสามารถ คือ กระเจิงดาอ้อยขนาดเล็ก ขนาดกลาง และขนาดใหญ่ ครูพินได้เห็นผลงาน 3 ชิ้นแล้วก็บอกว่า “พຽ່ງนี้ให้มาทำงานได้เลย”

วันรุ่งขึ้นจึงไปทำงานซ่อมพระทรงเครื่องในพระระเบียง แต่กว่าจะฝ่าด่าน “แม่ตุ้” กหบดีเมืองเพชรที่เป็นคนออกสตาเงาให้และขอให้ครูพินทำคนเดียว ไม่ไว้ใจฝีมือคนอื่น ซึ่งก่อนหน้ามีช่างคนหนึ่งมาปั้น แม่ตุ้มาเจอแล้วแะทิ้งทิ้งหมด แต่ช่างทองร่วงปั้นเสร็จแล้ว ครูพินให้แม่ตุ้ไปดูว่าองค์ไหนที่ให้ “เณรร่วง” ทำ แม่ตุ้บอกว่า “ก็เห็นมันเหมือน ๆ กัน” ไม่รู้องค์ไหนเป็นอันว่าฝีมือของช่างทองร่วง “สอบผ่าน”

หลังจากนั้นช่างทองร่วงก็ทำงานอยู่กับครูพินตลอดมา วันไหนที่ไม่ได้ไปทำงาน ครูพินก็ให้ไปที่บ้านครูเพื่อไป “ตำปูน” ตามสูตรช่างเมืองเพชรอันลือเลื่องนั่นเอง

ช่วงนั้นช่างทองร่วง ได้สอบครูวาดเขียนโทไปด้วย แต่ผ่านแค่ 2 ชุด จาก 6 ชุด คือ ลายไทยกับลายเครือเถา ต้องสอบใหม่ปีหน้า ซึ่งช่างรู้สึกท้อใจไป เงินเดือนก็แค่ 650 บาท (ครูวาดเขียน) จึงเลิกเล่นการสอบ กลับมาเรียนศึกษาผู้ใหญ่ต่อ (ม.3) เรียนได้เดือนกว่า ๆ ครูพินก็ให้ไปกรุงเทพฯ เพื่อไปเขียนฝาผนังโบสถ์ที่วัดบางขวาง จ. นนทบุรี ซึ่งอ.อาภรณ์ ลูกชายครูพินเป็นช่างรับเหมางานอยู่ ช่างทองร่วงไปเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังโบสถ์อีก 2 ด้านที่เหลือ จนแล้วเสร็จภายในเวลาอันรวดเร็ว (เดือนเศษ) โดยได้ค่าจ้างวันละ 15 บาท (ตอนอยู่กับครูพินได้วันละ 10 บาท)

หลังจากหมดงาน ช่างทองร่วงก็ยังพักอยู่ที่บ้าน อ. อาภรณ์ ที่ 3 แยกเตาปูนกับอาชีพ “ทำงานกะลา” โดยเอากะลามะพร้าวที่เก็บหาได้ตามร่องสวนมาขัดถูและเลื่อยถูให้เป็นรูปเรือหงษ์พระราม แล้วแต่เขาจะสั่งว่าให้ทำรูปอะไร แล้วเขียนสี ทาแล็กเกอร์ ดัดเข็มกลัด ขายฝรั่งที่มาเที่ยวเมืองไทย สมัยนั้นส่งตัวละ 10 บาท วันหนึ่งทำได้อย่างน้อย 4-5 ตัว ก็พอมีสตางค์เพิ่มมากขึ้น ทำงานกะลาอยู่ได้ 2 ปี ก็มีช่างรับเหมาคนหนึ่งมาชวนไปทำงานปูนปั้น โดยให้ค่าจ้างวันละ 50 บาท ช่างทองร่วงจึงกลับมาปรึกษา อ. อาภรณ์ ๆ บอกว่า “ลื้อคิดดู เขาก็หาว่าอ้าวไม่มีปัญญาหางานให้ลูกน้องซิ ออกก็ต้องออกอย่างลื้อ” ช่างทองร่วงเห็นพ้องกับ อ.อาภรณ์ จึงทำงานกะลาต่อไป และได้แต่งงานกับสาวเชียงใหม่ชื่อ “บุญศรี” ที่พักอยู่บ้านใกล้ ๆ กัน จนอายุได้ 20 ปี จึงกลับมาบวชทดแทนคุณพ่อแม่ ที่วัดบางใหญ่ จ.สมุทรสงครามบวชได้ 1 พรรษา จึงสึกไปเป็นทหาร ที่เกล็ดแก้ว สัตหีบ จ.สมุทรปราการ เป็นทหารเรือได้แค่ 2 เดือนก็ถูก “ให้ออก” เพราะป่วยด้วยโรคแพ้ท้องและอาหารทะเลอย่างรุนแรง ช่างทองร่วงใช้คำว่า “เน่า” เลยทีเดียว เพราะพุพองไปทั้งตัว กลับมาอาศัยที่กรุงเทพฯ 1 เจ็ม แล้วกลับไปบ้านที่แม่กลองให้พ่อที่เป็นหมอยาสมุนไพรโบราณรักษาอยู่ประมาณครึ่งเดือน แต่พุพองก็ยังขึ้นเต็มตัวอีก อยู่ไม่ได้ต้องไปเพชรบุรีให้คุณหมอกิจชัย ศิริอักษร แพทย์แผนปัจจุบันรักษา (หมอกิจชัยเช่าบ้านของครูพินเปิดเป็นคลินิกอยู่ฝั่งท่าราบทิศตะวันออกของแม่น้ำเพชรบุรี) รักษาอยู่ 6 เดือนก็ทุเลา และหลังจากเป็นไข้มาเลเรียนขึ้นสมอง (ไปเขาลูกช้างมา) อีก คุณหมอกิจชัยก็รักษาให้จนหายและโรค “เน่า” แผลพุพองของช่างทองร่วงก็หายไปด้วย ช่วงนี้ได้ทำงานซ่อมแซมพระพุทธรูปในระบียงวัดมหาธาตุ และหอรบขัง และออกมาเช่าบ้านอยู่ที่ถนนนอก ต. คลองกระแซง อ. เมือง จ. เพชรบุรี

อยู่มาไม่นาน หลวงพ่อวัดอัมพวา จ.สมุทรสงคราม ซึ่งทราบกิตติศัพท์ความสามารถด้านงานปูนปั้นของลูกศิษย์คนนี้ มาตามให้ไปซ่อมฐานพระที่วัด ช่วงนี้ช่างย้ายบ้านเข้ามาอยู่ที่หน้าวิทยาลัยอาชีวศึกษาเพชรบุรี และภรรยาได้มาอยู่ด้วย ทำอยู่ได้ไม่กี่เดือนก็ได้อู้จ๊กกับ อาจารย์ประเวศ ลิ้มปรีณิ (ศิลปินแห่งชาติ) ผู้คุมงานกรมศิลปากรซ่อมอุโบสถวัดอัมพวาในขณะนั้น การได้อู้จ๊กกับ อ.ประเวศ คงจะไม่ธรรมดาซะแล้ว เพราะเป็นการรู้จักกันจากงานเป็นเหตุ ช่างทองร่วงได้ปั่นกระຈังติดไว้ แล้วกลับเพชรบุรี อ.ประเวศ มารื้อแคะออกหมดเพราะคิดว่า “ติดไม่แน่น” ช่างทองร่วงกลับมาเห็น ก็ทำติดใหม่อีก อ.ประเวศ ก็มารื้อแคะออกอีก ด้วยเหตุเดิม “ติดไม่แน่น” ช่างทองร่วงเล่าว่าที่ขอมให้รื้ออีกเป็นครั้งที่ 2 เพราะต้องการให้ “เกิดเรื่อง” จะได้อธิบายเหตุผลกัน ได้กันด้วยเหตุผลและประสบการณ์จริงของช่าง สุดท้าย อ. ประเวศถามว่า “คุณจบชั้น 6 หรือเปล่า ถ้าจบจะชวนไปทำงานด้วยกัน” แต่ช่างจบแค่ชั้น ป. 4 อ.ประเวศ ก็ได้บอกไว้ว่า “ว่าง ๆ ให้ไปแะหาที่กรมศิลป์” ต่อมาช่างไปกรุงเทพฯ และแะไปกราบ อ.ประเวศ ที่กรมศิลป์ อ.ประเวศ ทักว่า “ผมดี

ใจที่ได้รู้จักคนอย่างคุณ เพราะคุณเป็นคนทีกล้า แบบที่ผมไม่เคยเห็นมาก่อน เพื่อมีงานอะไรจะ
ได้มาช่วย ”

งานบูรณะวัดพระแก้ว

ปี 2523 เหมือนสวรรค์บันดาล ช่างทองร่วงได้รับงานจาก อ.ประเวศให้ไปซ่อมวัด
พระแก้ว เพื่อฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี (ในปี 2525) โดยให้ไปทำงานกับ “ คุณหนั่น ” (อ.
สนั่น สมพันธ์ – ช่างกองหัตถศิลป์ กรมศิลปากร) เป็นช่างพื้นบ้านสกุลช่างเมืองเพชร ที่ต้องไป
ทำงานร่วมกับช่างหลวงของกรมศิลป์ โดยบรรจุเป็นอัตรจ้างชั่วคราวของกรมศิลป์

อ.สนั่น ได้สัมภาษณ์ ทดสอบ คุยเรื่องงาน พาไปที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ชี้ให้ดู
อาคารหลังโน้นหลังนี้แล้วถามช่างว่า ให้ทำงานซ่อม 10 วัน 12 วันให้เสร็จจะได้ไหม ช่างทองร่วง
ก็รับปากว่า “ ได้ ” อ.สนั่น จึงสั่งให้ไปเดินดู “ โบสถ์ ” วัดพระแก้ว ว่าจะต้องซ่อมอะไร ตรงไหน
อย่างไร และคำนวณบประมาณมาด้วย ช่างทองร่วงไปเดินดูคำนวณ (ตีราคา) ค่าซ่อม เสา คันทวย
ซุ้ม งานปูนปั้น ประดับกระจก ปิดทอง ฯลฯ เสร็จในเวลาครึ่งวัน ช่างบอกว่าตอนนั้นต้อง “ สวม
วิญญาณพระวิฆณุกรรม ” กันเลยทีเดียวหลังจากคำนวณคร่าว ๆ ได้งบประมาณประมาณ 20 ล้าน
แต่ต้องตัดทอนรายการออกไปเพื่อประหยัดงบประมาณเหลือเพียง 8 ล้าน 7 แสนบาท ช่างทอง
ร่วงเล่าว่าที่ตัดงบได้เกินครึ่ง เพราะตั้งใจไว้ว่าจะซ่อมเฉพาะที่ชำรุดมากเท่านั้น ส่วนที่ชำรุดไม่มาก
ก็จะไม่ทำใหม่ ตัวอย่างเช่น เสา 1 ต้น เดิมคิดค่าซ่อม 1 แสนบาท ตัดเหลือ 4 หมื่นบาท ก็ทำแค่
เชิกลายที่โคนเสาโคนฝืน เน้นที่เสียไม่ได้ทำทั้งต้น

ทำได้ 7 เดือน ก็หมดเงิน ต้องหยุดทำ สมเด็จพระเทพฯเสด็จมาตรวจดู ก็ไม่ได้ตำหนิ
ติติงอันใด แต่ช่างทองร่วงก็ยังต้องการทำให้สมบูรณ์ที่สุด จึงปรึกษากับคุณสนั่นให้ออกเหรียญ
(พระแก้วมรกตฉลอง 200 ปีรัตนโกสินทร์) คุณสนั่นเห็นด้วยทำเรื่องเสนอสมเด็จพระเทพฯ
สมเด็จพระท่านตกลง และรับเป็นองค์ประธานงานทำเหรียญ ได้เงินมา 200 ล้าน ที่นี้ทำทั้งต้น(เสา)
ใช้ไปไม่กี่สิบล้าน งานก็เสร็จสมบูรณ์ทันฉลอง 200 ปี เงินที่เหลือได้ทำเป็นกองทุนสำหรับบูรณะ
ซ่อมแซมวัดจนถึงปัจจุบัน

งานที่ซ่อมแซมบูรณะวัดพระแก้วในครั้งนั้น

ช่างทองร่วงเล่าว่า งานที่ทำเป็นส่วนใหญ่คือ ซ่อมแซมบูรณะของเก่าให้สดใสสมบูรณ์
ดังเดิม ส่วนไหนที่ชำรุดมาก ต้องรื้อลงมาทำใหม่ทั้งหมด แต่ยังคงรักษาลวดลาย รูปร่างลักษณะ
ของเดิมไว้ ยกเว้นบางที่ เช่น มุขทั้ง 4 ของเจดีย์ทอง ช่างได้ปั้นลายเพชรบุรีใส่เข้าไปทั้งหมด ของ
เก่าเป็นลวดลายเถาแบบ ๆ ช่างเปลี่ยนเป็นเถากลม ๆ แบบลอยตัว นอกจากอุโบสถแล้ว วัดสุทัศน์

ทั้งหลายในบริเวณวัดพระศรีรัตนศาสดารามและพระบรมมหาราชวัง ที่ช่างเมืองเพชรได้เข้าไปใช้ฝีมือซ่อมแซมบูรณะกินเวลาทั้งหมด 2 ปี กับอีก 1 เดือน (เริ่มปี 2523 และเสร็จสมบูรณ์ต้นปี 2525) ประกอบด้วยเจดีย์ทองและมุขทั้ง 4 ของเจดีย์ทอง หอระฆัง หอกรมานุสรณ์ หอพงศานุสรณ์ เจดีย์โพธิธาตุ สัตว์หิมพานต์ พนมหมาก เจดีย์อรหันต์ 8 องค์ ชุ่มประตูประขรรค์ชัยศรี นครวัด จำลอง

ช่างเพชรบุรีที่ไปร่วมทีมกับช่างทองร่วงในครั้งนั้นรวมแล้ว 100 กว่าคน และบวกอีก 300 กว่าคนจากกรุงเทพฯ ช่าง 400 กว่าคนนี้อยู่ในความควบคุมดูแลของช่างทองร่วงทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นการทำงาน การกำหนดค่าจ้างรายเดือน โดยที่ช่างทองร่วงรับเงินเดือนจากกรมศิลปากร เดือนละ 11,840 บาท นับว่าคุ้มกับความรับผิดชอบและร่างกายแรงใจที่ทุ่มเทให้กับงานอันเป็นเกียรติสูงสุดของชีวิตช่าง เริ่มตั้งแต่การประมาณการรายจ่ายทั้งหมด การสำรวจเบื้องต้นเพื่อประมาณรายการย่อย การจัดหาช่าง และแยกช่างเป็นแผนกต่าง ๆ คิดการซื้อวัสดุ คิดการฝ่ายเทคนิคทางด้านช่าง และกำหนดเงินเดือนของช่างแต่ละคน ตลอดทั้งการดูแลความเป็นอยู่ของช่างเมืองเพชร 100 กว่าคน ที่ต้องหาที่กิน ที่อยู่ให้ เสมือนหนึ่งเป็น “แม่ทัพ” ของ “พลช่าง” ทั้งหลายทีเดียว ที่ช่างทองร่วงได้รับการยอมรับและเลือกให้เป็นหัวหน้าการซ่อมแซมและบูรณะวัดพระแก้วฯ ในครั้งนั้นก็เพราะ “เราสู้ เรามีคน คนของเรามีฝีมือ เขาจึงจ้างเรา” นี่เป็นคำกล่าวยืนยันของช่างทองร่วง

“พลช่าง” ทั้งหมด 100 กว่าคนที่มีทั้งหัวหน้าช่างแผนกต่าง ๆ และลูกมือของแต่ละงานช่าง หัวหน้าช่างแผนกต่าง ๆ มีดังนี้

นายสำรว	เอ็มโอยฐ์ (น้องชายช่างทองร่วง)	เป็นหัวหน้างานช่างปูนปั้น
นายศิริ	พรพระ	เป็นหัวหน้าช่างปั้น- ถอดพิมพ์
ป้าอุดม	ปัญญางาม	เป็นหัวหน้าช่างประดับกระจก
ช่างประสงค์	(ไม่ทราบนามสกุล)	เป็นหัวหน้าช่างไม้
นายสำเรียง	พรพระ (น้องชายนายศิริ)	เป็นหัวหน้าช่างประณีตศิลป์
นายยนต์	มิ่งหนองอ้อ	เป็นหัวหน้าช่างปิดทอง
นายสุชิน	ดีประเสริฐ	เป็นหัวหน้าช่างงานปูน
นายเฉลิม	พึงแดง	ดูแลทั่วไปและเป็น ผู้ช่วยช่างทองร่วง

นอกจากนี้ยังมีช่างของกรมศิลป์ที่ช่างทองร่วงเป็นผู้ดูแลรวมอยู่ด้วย คือ ช่างโลหะ ช่างโลหะประดิษฐ์ และช่างแกะสลักไม้ ตำแหน่งของช่างทองร่วงในตอนนั้นคือ “ผู้เชี่ยวชาญใหญ่” ควบคุมการซ่อมบูรณะทั้งหมด ขณะที่มียายุเพียง 37 ปีเท่านั้น

นับได้ว่าคณะของช่างทองร่วงเป็น 1 ใน 7 คณะที่ได้เข้าไปบูรณะในครั้งนี้ เพราะว่า มีอีก 6 บริษัทที่เข้าไปทำงานด้วย งานบูรณะครั้งนี้ยิ่งใหญ่และกินเนื้อที่ทั้งบริเวณวัดพระแก้ว พระบรมมหาราชวัง มหาปราสาท พระที่นั่งต่าง ๆ หมู่ราชมณเฑียร และวัดที่อยู่ในอาณาบริเวณ เกาะรัตนโกสินทร์ เช่น วัดมหรณพาราม วัดอรุณราชวรารามฯ ซึ่งช่างเมืองเพชรได้กระจายกำลัง กันไปฝากฝีมือไว้ทุกที่ คณะของช่างทองร่วง 100 กว่าคนนี้เป็น “ลูกจ้างชั่วคราว” ของกรม ศิลปากร รับเงินเดือนจากกรมศิลปากร แต่อีก 6 บริษัทเป็นบริษัทในกรุงเทพฯ รับเหมาบูรณะ ส่วนอื่น ๆ ในวัดพระแก้วและพระบรมมหาราชวังในส่วนที่ไม่ใช่ช่างเมืองเพชร เช่น การมุง หลังคาอุโบสถ พระที่นั่ง พระมหาปราสาทต่าง ๆ ช่างทองร่วงจะดูแลงานที่กรมศิลปากรรับผิดชอบ งานอื่น ๆ ที่บริษัทรับเหมา 6 บริษัท ช่างทองร่วงไม่มีหน้าที่เข้าไปดูแล

ทางกรมศิลปากรได้แต่งตั้งผู้เชี่ยวชาญกิตติมศักดิ์ของกรมศิลปากรและของสำนักพระราชวัง มารวมเป็นคณะที่ปรึกษา และเป็นเกราะป้องกันให้คณะของช่างทองร่วง ในกรณีที่จะมีผู้มา ประท้วงหรือคัดค้านงานที่ทำ เพราะคณะที่ปรึกษาได้ร่วมสำรวจกับช่างทองร่วงตั้งแต่นั้นว่า อัน ไหนควรทำ ไม่ควรทำ การตัดสินใจของช่างทองร่วงจึงมีคณะกรรมการร่วมตัดสินใจด้วย ไม่ได้ทำ ไปโดยพลการ

การทำงานทุกอย่างต้องมีปัญหา กรณีของช่างทองร่วงก็เกิดปัญหาขึ้นมาให้ตัดสินใจ หรือแก้ปัญหาอยู่บ้าง เช่น เมื่อเริ่มแรกเข้าไปทำงาน งานแรกคือ การสำรวจว่ามีส่วนไหนหมดอายุ แล้ว ปูนตรงไหนหมดอายุ ทางรัฐบาลสมัยนายกรัฐมนตรีเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ได้ตั้ง คณะกรรมการจากรัฐบาลมาดูแล มีการประชุมถึงปัญหาที่จะพิสูจน์ให้ได้ว่า ไม้หรือปูนหมดอายุ ดู จากอะไร มีการอภิปรายแก้ปัญหากัน เช่น ใช้สว่านเจาะเนื้อไม้มาดูว่าผุหรือยัง ช่างทองร่วงได้ใช้ ปัญญาและประสบการณ์เสนอแนะไปว่า “เกาะๆ เอาที่รู้ครับ ทั้งไม้ทั้งปูน ” ทำให้นักวิชาการ ทั้งหลายยอมรับ และสั่ง “ เลิกประชุม ” หลังจากทีนายท.เกรียงศักดิ์ลาออกจากตำแหน่ง คณะกรรมการชุดนี้จึงล้มไปโดยปริยาย เกิดช่องว่างในการตรวจสอบดูแลขึ้นมา แต่นับเป็น “ โอกาส ” ของช่างทองร่วงที่จะลุยงานได้เต็มที่ เพราะไม่มีใครมาคุมแล้ว ช่างทองร่วงเล่าว่า “ เข้า ไปรีดเลย เองงานปูนก่อน เกาะ ๆ ชูต ๆ ชูต ชูตกันใหญ่เลย เอาคนไปเกือบ 100 ชูตทองออกก่อน แล้วชูตปูนต่อ เขียนแบบ ทำพิมพ์ลูนเลย เดือนกว่า ๆ ก็ลุยไปได้เยอะ ” จนทางคณะจากสำนัก พระราชวังเป็นห่วงว่าพวกนี้จะรีดไปถึงไหน ไม่มีใครห้าม จึงทูลสมเด็จพระเทพฯ ๆ ทูลถวาย ใน หลวง ในหลวงจึงทรงแต่งตั้งให้สมเด็จพระเทพฯ เป็นองค์ประธานการบูรณะและมีคณะกรรมการ ชุดใหม่มาดูแล หลังจากนั้นการทำงานก็ราบรื่น ปัญหาอื่น ๆ ไม่มีนอกจากคนงานช่างที่เข้าออกอยู่ เรื่อย ๆ แต่พองานเข้าที่ มีชื่อเสียง ได้รับการยอมรับ คนจะเข้ามาเองไม่ต้องไปวิ่งหา

การทำงานของช่างทองร่วงต้องทั้งบริหารคนและบริหารงาน แต่ช่างทองร่วงก็ถือคติ “เราช่วยเขา เขาช่วยเรา” “เราต้องทำงานแบบวงกว้าง” การบริหารคนจึงไม่มีปัญหา

ด้านความเป็นอยู่ของเหล่าช่างเมืองเพชร 100 กว่าคนนั้น ส่วนใหญ่เช่าบ้านอยู่กัน แถวบางพลัด พวกที่รายได้น้อย ชักหน้าไม่ถึงหลัง ช่างทองร่วงก็เมตตาออกให้บ้าง การทำงานเริ่ม 8 โมงเช้าถึง 5 โมงเย็น หยุด “วันพระ” เสาร์ – อาทิตย์ไม่หยุด เพราะวันเสาร์ – อาทิตย์ มีนักท่องเที่ยวมาดูการซ่อมบูรณะ นิสิตนักศึกษาจากสถาบันต่าง ๆ ก็มากัน ช่างทองร่วงต้องทำหน้าที่เป็นผู้อธิบาย บางครั้งคณะผู้ตรวจเงินแผ่นดินมา ช่างทองร่วงก็ต้องเป็นผู้ชี้แจงเรื่องการเงิน การบัญชีต่าง ๆ ทั้งหมด สำหรับการงานล่วงเวลา ซึ่งปกติจะทำกันใกล้ ๆ งานเสร็จ (เร่งทำตอนหลัง) แต่ช่างทองร่วงจะตกลงกับลูกน้องก่อนเริ่มงานว่า “เราควรทำล่วงเวลาทั้งกลางวันและกลางคืน ตั้งแต่เริ่มงานเลย ตั้งแต่ช่วงแรกเลย (2 – 3 เดือนแรก) แต่ให้เพิ่มค่าแรงจาก 100 บาท เป็น 120 บาท ให้เหมือนกันทุกคน ให้มาเท่าที่มาได้ ถ้าไม่มาก็ให้ 120 บาทด้วย เราเชื่อมั่นกัน ทุกคนก็โอเค พอเห็นว่างานเสร็จกันก็หยุดทำล่วงเวลา ทุกคนก็พอใจ ไม่ต้องเหนื่อยตอนหลัง”

นอกจากงานในหน้าที่รับผิดชอบแล้ว ช่างทองร่วงยังได้มีโอกาสที่น้อยคนนักจะได้รับ คือ การได้เดินตามสมเด็จพระเทพฯ เวลาที่พระองค์ท่านเสด็จมาตรวจงาน (เสด็จมาตลอดเกือบทุกวัน) หรือตามหม่อมเจ้ายาใจ จิตรพงศ์ ผู้แทนพระองค์ที่เสด็จมาตรวจงานด้วย ทำให้ช่างทองร่วงได้เห็นสิ่งที่ “ผิดปกติ” “ไม่ถูกต้อง” ในงานสถาปัตยกรรม งานประติมากรรม และได้มีโอกาสกราบถวายบังคมทูลให้ทรงทราบ ดังเหตุการณ์ต่อไปนี้

เหตุการณ์แรก ขณะตามเสด็จหม่อมเจ้ายาใจ จิตรพงศ์ ผ่านพระมಹามณที่ป ซึ่งตั้งอยู่ระหว่างเจดีย์ทองกับปราสาทพระเทพบิดร ช่างทองร่วงสังเกตเห็นว่า ยอดนพคุณ (ยอดที่ขึ้นไปจากลูกระฆัง) ไม่ตั้งตรงศูนย์กลางของลูกระฆัง แต่เอียงไป ซึ่งช่างทองร่วงได้เห็นมาก่อนหน้านี้แล้ว แต่ก็ไม่ได้รับการทักท้วงจากคุณเสน่หาว่า “อาจารย์อย่าไปยุ่ง งานของเขา ไม่ใช่งานเรา” แต่ด้วยสายเลือดของช่างเมืองเพชรที่เป็นคนตรง ต้องการให้งานออกมาดี จึงทูลหม่อมเจ้ายาใจ ๆ ส่องกล้องทอดพระเนตร เห็นชัดว่าเป้ไปจริง ๆ จึงสั่งให้ช่างทองร่วง “ทองร่วงถ่ายรูปซิ” ช่างทองร่วงซึ่งมีกล้องชนิดซูมได้กล้องคอยอยู่เป็นปกติทุกวัน จึงถ่ายรูปซูมภาพไว้ หม่อมเจ้ายาใจนำรูปไปทูลเกล้าถวายสมเด็จพระเทพฯ อีก 2 – 3 วันต่อมา นั่งร้านก็ถูกก่อสร้างขึ้นมาใหม่ แก้ไขยอดนพคุณให้ตรงดังที่เห็นในปัจจุบัน

เหตุการณ์ที่ 2 ขณะตามเสด็จสมเด็จพระเทพฯ ทรงตรวจงานที่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ช่างทองร่วงได้กราบทูลถึงงานประดับกระจกติดหลังคาถึงยอดปราสาท ว่าของเดิมเป็นงานปิดทองประดับกระจก ไม่ใช่ประดับกระจกเท่านั้น โดยสังเกตจากชิ้นงานที่อยู่ที่ยื่น ที่กำลังจะนำขึ้นไปติดบนหลังคา ช่างเห็นรอยทองติดอยู่ที่เนื้อไม้ (ใช้วัสดุเดิมซ่อมแล้วกลับขึ้นไปติดใหม่)

สมเด็จพระเทพฯ จึงมีรับสั่งให้เรียกผู้เชี่ยวชาญมาปรึกษาและให้ช่างทดลองทำทั้ง 2 แบบ คือแบบเก่ากับแบบที่ช่างทองร่างเสนอ คิดตั้งที่หัวพญานาค บนยอดปราสาท ปรากฏว่าผู้เชี่ยวชาญตัดสินว่า วิธีของช่างทองร่างถูกต้อง งานปิดกระจกข้อฟ้าใบระกาก็ต้องรื้อออกทำใหม่ทั้งหมด เป็นปิดทองประดับกระจก

เหตุการณ์ที่ 3 หลังคาพระอุโบสถ ซึ่งทำเสร็จแล้วแต่ทำไม่ถูกเพราะมุงกระเบื้องไม่ขนานกับสันเข้โดยช่างทองร่างสังเกตจากแผ่นพับ (โบชัวร์) แสดงภาพพระอุโบสถก่อนบูรณะว่า แนวกระเบื้องขนานกับสันเข้ทุกแถว ท่านอธิบดีกรมศิลปากร (เดช สวานานนท์) เห็นพ้องด้วย ช่างรับเหมาบริษัทที่ทำงานชิ้นนี้ต้องรื้อหลังคามุงใหม่ทั้งหมด และต้องทำโดยไม่คิดค่าแรงอีกด้วย

ทั้ง 3 เหตุการณ์แสดงถึงความเอาใจใส่ ความละเอียดประณีตของวิญญูชนช่างที่มีอยู่ในตัวของช่างทองร่างอย่างท่วมท้น การกล้าพูด กล้าคิด กล้าทำ ดูเหมือนจะทำให้ภาพลักษณ์ของช่างทองร่างดูจะ “ห้าว ๆ” ไปสักหน่อย แต่ทุกอย่างที่ทำไปก็เพื่อคุณภาพและความถูกต้องของงานศิลปะของชาติทั้งสิ้นไม่ใช่เป็นการกลั่นแกล้งหรืออวดรู้กับใคร ๆ ช่างทองร่างเล่าว่าเมื่อ 2 ปีมานี้ ช่างได้ไปทำดาวเพดานโบสถ์วัดบวรนิเวศวิหาร และได้ไปพบกับลูกชายของช่างบริษัทรับเหมาที่ถูกสั่งให้รื้อยอดปราสาทพระที่นั่งดุสิตฯ คราวบูรณะวัดพระแก้ว ซึ่งตอนนั้นลูกชายคนนี้ยังเด็ก ๆ อยู่ แต่พอเห็นช่างทองร่างก็จำได้ รีบตรงเข้ามากราบและแนะนำกับอธิบดีกรมศิลปากรที่อยู่ด้วย ขณะนั้นว่า “นี่ละคู่ปรับเก่าพ่อผม โอ้ย! อย่างนี้ต้องกราบ ”

นอกจาก 3 เหตุการณ์นี้แล้วยังมีเหตุการณ์ที่แสดงถึงความมีไหวพริบปฏิภาณของช่างทองร่างในการแก้ปัญหาได้อย่างชาญฉลาด นับว่า คือ เหตุการณ์ซ่อมบูรณะเจดีย์อรหันต์ทั้ง 8 องค์ ซึ่งเป็นงานที่ต้องทำเยอะมาก (อยู่ในรายการของช่างเมืองเพชรที่จะต้องทำ) สุดท้ายทำไม่ทันเหลือเวลาแค่ 3-4 เดือน ยังไม่เสร็จสักองค์ ทางหัวหน้าคือคุณสนั่น รู้ว่าไม่ทันแน่ก็เรียกประชุมช่างเพื่อหาทางออก ช่างทองร่างซึ่งนั่งฟังอยู่อย่างเงียบ ๆ ไม่ได้แสดงความเห็นอะไร จนสุดท้ายท่านอธิบดีกรมศิลปากรถามว่า “คุณทองร่างว่าไง” ช่างตอบไปว่า “ถ้าเป็นความคิดผม เสร็จแน่ครับ ง่ายนิดเดียว ก็ให้บริษัท 6 บริษัทรับไปบริษัทละองค์ เหลือ 2 องค์ให้กรมศิลปากรทำเอง” (กลุ่มช่างเมืองเพชรของช่างทองร่าง) ทุกคนตกลงจึงเสร็จทันเวลา

ยังมีอีกเหตุการณ์หนึ่ง ซึ่งเป็นงานของคนอื่น แต่ช่างเมืองเพชรต้องไปเกี่ยวข้องด้วย คือการซ่อมฝาผนังโถงอุโบสถ ขณะซ่อมอยู่ ช่างทองร่างได้เห็นคาน ซึ่งอยู่ในส่วนของโครงสร้างหลังคาอุโบสถเคาะย่อยลงมา ช่างทองร่างเกรงว่าถ้าปล่อยไว้ หลังคาที่มุงกระเบื้องแล้วอาจจะทนน้าหนักไม่ได้ พังลงมาเมื่อไหร่ก็ไม่รู้ จึงทักท้วงให้บริษัทที่รับผิดชอบทำตรงนี้แก้ไขเสีย โดยให้เปลี่ยนคาน (ไม้) ทั้งหมด แต่แก้ไขได้แค่เอาคานมาดาม ซึ่งช่างทองร่างให้ความเห็นว่า “การเจาะรูเนื้อไม้ด้วยสว่านเพื่อใส่เนื้อยึดเหล็กทำให้เนื้อไม้ขาด เหล็กจะประกองอยู่ได้เท่าไรไม่รู้”

จากเหตุการณ์ทั้งหมดที่กล่าวมา แสดงถึงภูมิความรู้ ภูมิปัญญาของช่างทองร่วง ในงานสถาปัตยกรรม งานประติมากรรมปูนปั้น งานศิลปกรรมต่าง ๆ อย่างลึกซึ้ง ยากที่จะหาผู้ใดมาเทียบได้

ความประทับใจเกี่ยวกับองค์สมเด็จพระเทพฯ

ช่างทองร่วงเล่าว่า “ ท่านเป็นกันเอง เดิน ๆ ไป มีลูกอมก็ส่งให้ ครั้งหนึ่งท่านรับสั่งว่า “ น้ำยาเซรามิก เขาซื้อกันที่ไหน ” (ปัจจุบันซื้อที่ญี่ปุ่น) ท่านถามต่อว่า “ สมัยโบราณสั่งจากไหนล่ะ ” “ ก็ใช้ของนอกเหมือนกันครับ ” คุณอาวุธทักว่า “ สมัยก่อนมีเมืองนอกหรือ ” ช่างทองร่วงตอบว่า “ เมืองจีน ใจครับ ” สมเด็จพระเทพฯรับสั่งว่า “ เออ!ใช่ เมืองจีนก็เมืองนอก ” ”

“ ท่านมาแทบทุกวัน เป็นหลายเดือนจนสมเด็จพระเทพฯรับสั่งว่า “ คู่กัน ” “ เคยทำงานด้วยกัน ” มีอยู่วันหนึ่งผมไปสอนที่วิทยาลัยในวังชาย ท่านเสด็จมาพระราชทานประกาศนียบัตร ผมไปรับเสด็จ ท่านลงจากรถ เห็นผม ท่านเสด็จพระราชดำเนินเข้ามาที่ผม ผมโค้งคำนับ ท่านตรัสว่า “ เป็นไง ยังรับงานอยู่ไหม ” คนล้อมเข้ามากลุ่มใหญ่ ท่านก็เยกพระพักตร์หันไปดู ท่านตรัสว่า “ นี่คู่กันเคยกัน ก่อนเคยทำงานด้วยกัน ” พอพระองค์ท่านเสด็จพระราชดำเนินจากไป ท่านสัมพันธ์ ทองสมัคร เดินเข้ามาถามผมว่า “ คุณจบที่ไหนครับ ” ผมตอบว่า “ ผมช่างเมืองเพชรครับ ”

16

ครั้งหนึ่งท่านเสด็จมามหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี พาพวกทูตมาเที่ยวดูงานโครงการของในหลวงฯที่แหลมผักเบี้ย และเสวยพระกระยาหารกลางวันที่ราชภัฏ วันที่ท่านเสด็จมีวิทยุมาบอกว่า สมเด็จพระเทพฯ รับสั่งว่า “ ต้องมี ทองร่วง เอ็มโอยฐ์ นะ ” ดร.สุเมธมาบอก “ แหม! งานนี้ท่านสั่งมาเลยนะ ” พอท่านเสด็จมา ผมตั้งโต๊ะสาธิตงานปูนปั้น ท่านแนะนำผมกับพวกทูต “ นี่ละช่างใหญ่ ” ท่านตรัสเป็นภาษาอังกฤษด้วย

ตอนเสด็จอุทยาน ร.2 ผมเอาชมพูเพชรไปกราบ พอท่านเสด็จมาถึงผมท่านร้อง “ อ้าว! ” รับชมพูแล้วรับของไปจนสุดโต๊ะ แล้วพระองค์ท่านเดินย้อนกลับมาที่ผมอีก “ มาทำอะไรอยู่ที่นี่ ” ท่านทักด้วยพักหนึ่ง ท่านก็เสด็จไปที่เรือนไทย พวกนายอำเภอบอก “ ใช้ได้เลย ช่างทองร่วงนี้ พระองค์ท่านอุตส่าห์เดินมาหา ”

ตอนที่กำลังทำงานซ่อมที่วัดพระแก้วอยู่ สมเด็จพระเทพฯท่านจัดพระราชทานเลี้ยงที่ตำหนักของท่านที่ จ.ปทุมธานี กรมศิลป์ให้ช่างทองร่วงและหัวหน้าอีก 4 – 5 คน ไปร่วมงาน ในงาน ได้ยินเสียงของลูกสาวของ ม.จ.ยาใจ ถามว่า “ คุณทองร่วงอยู่ไหน ” แล้วก็เชิญไป ที่จริงสมเด็จพระเทพฯท่านปรารภว่า “ วันนี้ตั้งใจเลี้ยงช่างของคุณทองร่วง แต่เห็นช่างมากันไม่กี่คนเอง ” ท่านถามว่าช่างมีทั้งหมดกี่คน (300 คน) ต่อมาอีก 3 – 4 วัน ทางสำนักพระราชวังก็จัดอาหาร

พระราชทานจากสมเด็จพระเทพฯ มาให้ 300 ชุด นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณแก่ “ช่างเมืองเพชร” เป็นล้นพ้น

“ ท่านมาทุกวัน ครึ่งวันเช้า บางวันท่านมาองค์เดียว บางวัน หม่อมเจ้ายาใจ ก็ตามเสด็จมาด้วย ผมมีหน้าที่เดินตามดูแล หม่อมเจ้ายาใจ เพราะท่านอายุมากแล้ว ลูกสาวของหม่อมเจ้ายาใจก็มาด้วย ”

หม่อมเจ้ายาใจ ถามช่างทองร่วงว่า “ ทองร่วงกินเงินเดือนของกรมศิลป์ แล้วมาเดินกับฉัน กรมศิลป์เขาไม่ว่าเอาหรือ ? ”

เมื่อปิดงานที่วัดพระแก้วแล้ว สมเด็จพระเทพฯ ได้พระราชทาน “ เข็มพระนามาภิไธยสธ. ” ให้ช่างทุกคน

ช่างทองร่วงยังต้องอยู่ส่งลูกน้องที่ทยอยกันกลับ หางานใหม่ให้ลูกน้องทำ ช่างบอกว่า “ ต้องอยู่ส่งเขาให้หมด ” ต้องอยู่กรุงเทพฯ ต่ออีกเป็นเดือน ๆ ช่างทองร่วงกล่าวทิ้งท้ายว่า “ มันเหนื่อยมากกว่าจะถึงเป้าหมาย ” แต่เมื่อถามว่าเคยท้อบ้างไหม ท่านตอบว่า “ ไม่เคยท้อ เหมือนเรือจะเข้าเส้นชัย ต้องจ้วงเต็มที เข้าเส้นชัยแล้วสบายตัวไปเลย ภูมิใจที่สุดแล้ว เงินทองก็ไม่อยากจะได้กำไรอะไร ถึงฝั่งแล้ว ”

รูปแบบงานศิลปะ งานประติมากรรมปูนปั้นสะท้อนสังคม (อันเป็นเอกลักษณ์) ของช่างทองร่วง เอ็มโอยฐ์

“ ครูทองร่วง เลื่องลือในการถ่ายทอดความเป็นไปทางสังคมลงในงานศิลปะไทย ” นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว กล่าวไว้ในสารคดีเรื่อง “เล่าเรื่องเมืองเพชร” คำกล่าวนี้เป็นความจริง และถือเป็นเอกลักษณ์ของช่างทองร่วงเลยทีเดียว อีกทั้งเป็น “ต้นแบบ” ให้ช่างคนอื่นๆ ที่อื่นๆ งานอื่นๆ นำไปเป็นตัวอย่างถ่ายทอดในงานศิลปะ ซึ่งจะเห็นได้จากการแกะสลักดินเทียนเข้าพรรษาที่ จ. อุบลราชธานี รูปปั้นอนุสาวรีย์ที่ จ. พระนครศรีอยุธยา เป็นต้น

ครูทองร่วงเป็นลูกศิษย์ของ ครูพิน อินฟ้าแสง (2438 – 2516) ครูช่างเมืองเพชรซึ่งมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวในงานประติมากรรมปูนปั้นแบบลอยตัว จากจุดเด่นที่เป็นเอกลักษณ์ของครูพิน ครูทองร่วงได้ต่อยอดโดยการปั้นรูปถ่ายทอดความเป็นไปทางสังคม ในยุคสมัยของครูทองร่วงมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2517

ต้นเหตุที่ทำให้ช่างทองร่วงถ่ายทอดความคิดและจารึกเหตุการณ์ของบ้านเมืองลงในงานศิลปะปูนปั้น มาจากเมื่อเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ทางการเมือง 14 ตุลาคม 2516 ที่นิสิตนักศึกษาเดินขบวนเรียกร้องประชาธิปไตยจากรัฐบาลเผด็จการทหารของจอมพลถนอม กิตติขจร ซึ่งเป็นนายกรัฐมนตรีในขณะนั้น จนทำให้เกิด “ เหตุการณ์วันมหาวิปโยค ” ทหารฆ่านักศึกษา

ประชาชน และท้ายสุดจอมพลถนอม ต้องลี้ภัยการเมืองไปอยู่ต่างประเทศ และลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี หลังจากนั้นดูเหมือนความเข้มแข็งและมีบทบาททางการเมืองของนิสิตนักศึกษาเพิ่มมากขึ้น และมีการรวมกลุ่มกันเพื่อปลุกระดมให้ชาวบ้านรู้จัก “ประชาธิปไตย” ช่างทองรุ่งซึ่งขณะนั้นอยู่ในวัยหนุ่มฉกรรจ์ (อายุ 31 ปี) มีพื้นฐานทางความคิดและสนใจติดตามข่าวสารบ้านเมืองอยู่แล้วได้เข้าร่วมขบวนการกับนักศึกษาของ ม. ธรรมศาสตร์ ม. รามคำแหง ออกปลุกระดมชาวบ้านให้รู้จัก “ประชาธิปไตย” ช่วงตอนเย็นหลังเลิกงาน (ที่วัดมหาธาตุ จ. เพชรบุรี) อยู่ระยะหนึ่ง

ปี 2519 หลังจากเหตุการณ์ “6 ต.ค. 2519” ที่นิสิตนักศึกษาถูกอำนาจของรัฐบาลปราบปรามในข้อหา “คอมมิวนิสต์” ต้องหลบหนีเข้าป่าไปเป็นจำนวนมาก ช่างทองรุ่งตกอยู่ในสถานะที่ต้อง “หลบซ่อน” เช่นกัน ช่วงนั้นจึงต้องหลบอยู่ตามวัด เช่น วัดมหาธาตุ และแสดงออกทางความคิดด้วยการ “ปั่น” รูปล้อเหตุการณ์ทางการเมือง แต่งานชิ้นแรกที่ช่างทองรุ่งได้ทำ เริ่มมาตั้งแต่ปี 2517 ณ วัดใหม่ธรรมรังษี ต.หนองพลับ อ.เมือง จ.เพชรบุรี ปั่นเป็นรูปกรรมกรกับชาวนา แต่ก็ถูกกองอำนาจการรักษาความมั่นคงภายใน (กอรมน.) สั่งให้เจ้าอาวาสทุบทิ้งเสียก่อน

ปี 2518 ปั่นรูปนายกรัฐมนตรีกึกกัฏฐ์ ปราโมช แบกฐานพระพุทธรูป ที่วัดมหาธาตุวรวิหาร จ. เพชรบุรี ร่วมกับครูทแบก และยักษ์แบก ถ้าเรามองจะรู้สึกได้ว่า นายกฯต้องรับภาระหนักในการปกครองบ้านเมือง แต่ช่างทองรุ่งบอกว่า “ตั้งใจปั่นให้ “โหน” ” มากกว่า “แบก” ” เพราะที่จริงคนใหญ่คนโตของบ้านเมืองมักเข้าไปหาผลประโยชน์มากกว่าที่จะเข้าไปทำงานเพื่อบ้านเมือง ข้างล่างเป็น “งู” ซึ่งเป็นสัตว์อสรพิษ เปรียบเสมือน “บริวาร” ของผู้ยิ่งใหญ่ในแผ่นดิน

ปั่นรูปอดีตนายกรัฐมนตรีสัมกร สุนทรเวช (ซึ่งในขณะนั้นถูกศาลตัดสินข้อหาหมิ่นประมาท ให้จำคุก 2 ปี แต่ลดโทษเป็นรอลงอาญา 2 ปี) เป็นรูปนายสมิคร สุนทรเวช ถูกตรวนคล้องคอ ให้แนวคิดที่ว่า “ใครทำอะไรไว้ ต้องจารึกไว้” รูปนี้อยู่ที่ฐานพระพุทธรูปในโรงเรียนพรหมานุสรณ์จังหวัดเพชรบุรี (ปั่นในปี พ.ศ. 2530)

ภาพปูนปั้นลอยตัวประดับฝาผนังโรงพยาบาลเพชรรัตน์ อ.เมือง จ.เพชรบุรี เป็นรูปหมอถือเตารีด

ภาพปูนปั้นที่สถานีรถไฟฟ้ามหานคร จ.เพชรบุรี ปั่นเป็นรูป “วัวลาน” การละเล่นพื้นบ้านของชาวเพชรบุรี ถ้าดูตามรูปก็จะคิดว่าเป็นรูปแสดงประเพณีพื้นบ้านของคนเมืองเพชรธรรมดา แต่เมื่อคุยกับช่าง ช่างได้อธิบายว่า การละเล่นวัวลาน เป็นการเล่นตอนกลางคืนซึ่งคนควร

จะนอน แต่ไม่นอน กลับหลับไหลไปตามกิเลส และที่ฐานพระพรหมปรากฏเป็นภาพของ
นักการเมือง และนายทหารผู้มีบทบาทในการมาตกรรมหมู่ช่วงพฤษภาทมิฬปี พ.ศ. 2535

ภาพปูนปั้น “บินลาเดน” ที่วัดบางแก้ว อ.นครชัยศรี จ.นครปฐม ช่างทองร่างเป็น
ผู้ออกแบบให้ช่างบาหยัน บุญประเสริฐ ซึ่งเป็นลูกศิษย์ ปั้นเป็นรูป “บินลาเดนจั่นกอินทรีย์เหยียบ
ตึกเวิร์ลเทรด” เกิดการประท้วงจากผู้นับถือศาสนาอิสลาม เพราะบินลาเดนเปรียบเสมือน “รูป
เคารพ” ของคนอิสลาม ไม่ควรมายู่ในวัด ช่างทองร่างจึงแก้สถานการณ์ด้วยการปั้นเพิ่มเติมเป็น
รูป “บวชบินลาเดนเป็นฤาษี” นี่ถือปฏิภาณไหวพริบของช่างทองร่าง

งานของช่างทองร่างที่ศาลาบุญประคอง ในวัดมหาธาตุ จ.เพชรบุรี มีทั้งเรื่องราวของ
เหตุการณ์วันมหาวิปโยค 14 ตุลาคม 2516 เหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 และรูปอื่นๆ อีกมากมาย
นับเป็นศูนย์รวมการปั้นปูนถ่ายทอดเหตุการณ์บ้านเมือง บุคคลสำคัญของบ้านเมืองลงในงาน
ประติมากรรมปูนปั้นเลยทีเดียว ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ปั้นปูน “ทศกัณฐ์อุ้มหมา” ตอนเหตุการณ์ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ลาออกจากหัวหน้าพรรค
กิจสังคม และให้พลอากาศเอกสิทธิ เสวตศิลา เป็นหัวหน้าพรรคแทน ที่ต้องอุ้มหมาเพราะ ม.ร.ว.
คึกฤทธิ์ ท่านโปรดปรานสุนัขและแมวมากนั่นเอง

ที่ฐานพระหน้าอุโบสถ ช่างทองร่างปั้นเป็นรูป “เทวดาปากคาบคัมภีร์ มือถือถุงเงิน
เหยียบอยู่บนหลังชาวบ้านที่ถือเชื้อมซี” ช่างทองร่างอธิบายความหมายว่า “ปากพูดว่ารักชาติ แต่
เอาแต่ผลประโยชน์ จี้ออกพวกชาวบ้านอยู่ไม่ยอมลง ปลอ่ยให้ชาวบ้านแบกรับภาระกันเองแล้วแต่
โชคชะตาพาไป”

ปั้นรูปฤาษีคาดตะกรุด แขนวนปลัดขิก พกปืน และมีลิง ชักษ์ จี้ออฤาษี เพราะฤาษีทำ
ตัวไม่ดี (ฐานพระหน้าอุโบสถ)

ที่กำแพงรั้วศาลาบุญประคอง มีการปั้นรูปยักษ์ในอิริยาบถต่างๆ เพื่อสอนพระและเณร
ที่วัดสนามพราหมณ์ อ.เมือง จ.เพชรบุรี ต้นเหตุของพาดหัวข่าวหนังสือพิมพ์ “ไป
ดูป่าเปรมถูกชกหน้าทีเพชรบุรี” (ประมาณปี พ.ศ. 2529) เพราะช่างทองร่างได้ปั้นเสมาอุโบสถเป็น
รูป “ป่าเปรมถูกชกหน้า” ล้อและบันทึกเหตุการณ์ ที่มีหนุ่มสติไม่ดีชื่อนายขวัญชัย นุกชกหน้าป่า
เปรมที่สนามกีฬา (กรุงเทพฯ) หลังกจากเกิดเหตุเป็นช่วงที่ป่าเปรมต้องมาเป็นประธานเปิดงานพระ
นครคีรีที่จังหวัดเพชรบุรีพอดี หนังสือพิมพ์มิดิชนเลยเอาไปพาดหัวข่าว ทำให้เดือดร้อนกันไปทั่ว
ทั้งเจ้าอาวาสและผู้ว่าราชการจังหวัด แต่รูปปั้นนี้ก็ยังอยู่ที่เสมาของวัดสนามพราหมณ์จนถึงปัจจุบัน
เจ้าอาวาสที่ตั้งใจให้ช่างทองร่างปั้นเสมาทั้ง 8 ก็เลยงด ให้ปั้นตัวเกิดเรื่องเพียงตัวเดียว ที่เหลือให้
ช่างคนอื่นปั้นต่อ

ปัจจุบันช่างทองร่วงเริ่มหยุดงานปั้นประเภทนี้แล้ว ด้วยเหตุผลที่ว่า “ การเมืองไม่มีแง่มุมชัด ๆ ที่จะทำ ” แต่ถ้ามีโอกาสจะปั้นแบบตลก ๆ และมุ่งหวังจะปั้นในแนว “ ประติมากรรม ” มากกว่า และจะเริ่มปั้นที่วัดมเหยงค์ อ.พระนครศรีอยุธยา จ.อยุธยา ในเร็ว ๆ นี้

ผลจากความมานะพยายามศึกษางานศิลปะเมืองเพชรจากของเก่าที่มีอยู่ตามวัดต่าง ๆ ทั่วเมือง ซึ่งเป็นศิลปะสมัยทวารวดี สุโขทัย อยุธยาตอนต้นและตอนปลาย และได้ศึกษาอย่างใกล้ชิดกับ ครูพิน อินฟ้าแสง ทำให้ช่างทองร่วงได้ฝึกฝีมือประติมากรรมงานปูนปั้นไว้มากมายทั้งในและนอกจังหวัดเพชรบุรี ได้มีโอกาสครั้งสำคัญที่สุดของชีวิต เข้าเป็น “ นายกองพาทัพช่างเมืองเพชร ” ในฐานะช่างพื้นบ้านไปบูรณะวัดพระแก้ว เมื่อปี 2523 – ต้นปี 2525 ในโอกาสฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ครบรอบ 200 ปี ร่วมกับช่างของกรมศิลป์

หลังจากเสร็จงานบูรณะวัดพระแก้วแล้ว ช่างทองร่วงได้รับเชิญให้ไปสอนวิชาช่างปั้นปูนที่ จ.สุพรรณบุรี แต่การเดินทางต้องใช้เวลามาก สอนอยู่ได้พักหนึ่งก็เลยหยุด และได้ไปสอนที่วิทยาลัยในวังชาย ในพระบรมมหาราชวัง อีก 8 ปี (เริ่มตั้งแต่ปี 2531) ปี 2535 ได้เป็นครูสอนในสวนจิตรลดา (โครงการศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ) มีลูกศิษย์ลูกหาจากจังหวัดอื่น เช่น สกลนคร เพชรบูรณ์ พิจิตร หนองคาย มาสืบทอดงานปูนปั้นเมืองเพชรอีกหลายสิบคน และสามารถไปประกอบอาชีพได้

ผลจากงานที่ทำ เป็นประโยชน์ให้แก่วงการ “ สกุลช่างเมืองเพชร ” ในด้านการสืบทอดฝีมือและลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ ทำให้ช่างทองร่วง ได้รับการประกาศเกียรติคุณต่าง ๆ ดังนี้

- รางวัลผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรมจาก สวช. ปี 2528
- ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิตกิตติมศักดิ์จากมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี ปี 2535
- โล่รางวัล “ ยอดฝีมือ ช่างปูนปั้น ยอดฝีมือคุณภาพงานและขบวนการแก้ไข ” ปี 2546
- เสาศรรณจักรทองคำ ในฐานะผู้ช่วยเหลืองานพระพุทธศาสนาดีเด่น จากสำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ปี 2548
- เสารางวัลราชมงคลสรรเสริญ สาขาศิลปะการช่างฝีมือ จากสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล ปี 2549
- รางวัลอนุรักษ์ศิลปะสถาปัตยกรรมดีเด่น ประเภทบุคคล จากสมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ ปี 2549

บทสรุป

งานปูนปั้นเมืองเพชร เป็นศิลปะที่คงอยู่คู่เมือง “พริบพรี” มาแต่โบราณกาลตั้งแต่สมัยทวารวดี ยุทธยาตอนต้นและตอนปลาย จนถึงรัตนโกสินทร์ และปัจจุบัน ผลงานที่ปรากฏและเหลือให้เห็นเป็น “ครุ” ที่ดีที่สุด ไม่ว่าลายปูนปั้นเป็นรูปพุทธประวัติ ปราสาท 7 ชั้น ศาลา เริงผา ภูเขา ต้นไม้ ที่โบสถ์ร้างวัดไผ่ล้อม งานปูนปั้นรูปฝรั่งจุมกโด่งผูกผ้าพันคอแทรกอยู่ระหว่างรูปยักษ์ที่เบกฐานเสมาของวัดสระบัว เปรียบฝั่งเป็นคนชั้นด้านนอกศาสนาพุทธจนต้องจับไปรวมอยู่กับยักษ์มาร ที่เป็นแรงบันดาลใจให้ช่างทองร่วงถ่ายทอดความคิดเห็นทางการเมืองลงในงานของตน

งานปูนปั้นฝีมือช่างทองร่วง ปรากฏอยู่หลายแห่งทั้งในและนอกจังหวัดเพชรบุรี เช่น ที่วัดมหาธาตุวรวิหาร จ.เพชรบุรี ที่ส่วนหนึ่งเป็นงานด้านประเพณี เลียนแบบของเก่า หรืองานประเภทด้านความคิด ด้านธรรมะ ที่ช่างเรียนรู้และคิดป้อนเอง ปรากฏอยู่บริเวณริ้วและหน้าบ้านของอาคารบุญประคอง งานปูนปั้นลือเหตุการณ์ทางการเมืองยุค 14 ตุลา 2516 ก็ปรากฏอยู่ที่นี้

ช่างทองร่วงเล่าว่า ช่างโบราณ ทำงานไม่คิดค่าจ้าง เพราะอยู่ในวัด แต่ปัจจุบันด้วยความจำเป็น ช่างต้องทำงานเพื่อเงิน แต่ก็ยังใส่ “หัวใจ” เอาไว้กับงานสำคัญทางศาสนาอยู่เสมอ เพราะงานทางศาสนาไม่ใช่งานรับจ้างแบบโรงงาน และช่างทองร่วงจะไม่รับงานในที่ที่มีรูปแบบเฉพาะตัวอยู่แล้ว เช่น จะไม่รับงานที่จังหวัดเชียงใหม่ เพราะช่างมีความคิดว่าคนไปเที่ยวเชียงใหม่เพราะต้องการดูงานศิลปะของล้านนาไม่ใช่ของ “คนเมืองเพชร” ไม่อย่างนั้นเอกลักษณ์งานศิลปะประจำถิ่นก็จะหายไป

งานปูนปั้นที่พัฒนาต่อยอดจาก “งานของครุ” ที่ปรากฏอยู่ตามวัดเก่าแก่ต่าง ๆ ในเมืองเพชรตลอดจนการเรียนรู้และฝึกฝนจากประสบการณ์จริงกับครุพิณ อินฟ้าแสง ครูช่างฝีมือเย็บ การคลุกคลีอยู่กับปราชญ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น การแสวงหาความรู้เพิ่มเติมจากวรรณคดีไทย เรื่องราวทางพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง และการติดตามข่าวสารบ้านเมือง เหตุการณ์ประจำวันอยู่เสมอ ทำให้ช่างทองร่วงสร้างผลงานที่มีทั้งความงามวิจิตรตามเอกลักษณ์ “งานสกุลช่างเมืองเพชร” และผลงานปูนปั้นถ่ายทอดความเป็นไปของบ้านเมืองในแต่ละช่วงที่เปรียบเสมือน “หอจดหมายเหตุ” ที่ทนแดด ทนฝน อยู่ได้เป็นร้อย ๆ ปี โดยไม่มีการบอบสลาย

อภิปรายและข้อเสนอแนะ

เนื่องจากช่วงเวลากการสังเคราะห์น้อยเกินไป ทำให้การสังเคราะห์ยังไม่มีผลลึกซึ้งเท่าที่ควร จึงมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. ควรเจาะลึกผลงานด้านลือการเมืองของช่างทองร่วง เอ็มโอบุส ให้ละเอียดกว่านี้
2. ควรสัมภาษณ์หัวหน้าช่าง หรือช่างที่ไปทำงานบูรณะวัดพระแก้วเมื่อปี 2523 – 2525 ให้มีจำนวนมากกว่านี้ เพื่อจะได้มุมมองของผู้ร่วมงานกับช่างทองร่วงด้วย

บรรณานุกรม

- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.2543.เข้าใจถิ่นเข้าใจเที่ยวเพชรบุรี. กรุงเทพฯ : บริษัทแปลนโมทิฟจำกัด
คณะกรรมการบรรณาธิการ . 2544. วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิ
ปัญญา จังหวัดเพชรบุรี. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว .
- จังหวัดเพชรบุรี . 2549. เมื่อน้ำเที่ยวเพชรบุรี. ประจวบคีรีขันธ์ : บริษัทหัวหินสาร จำกัด .
- ดำรงพันธ์ อินฟ้าแสง . 2542. การศึกษาพัฒนาการศิลปะพื้นเมืองเพชรบุรี : กรณีศึกษาประวัติและ
ผลงาน ของนายพิน อินฟ้าแสง. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ,
สาขาวิชาวัฒนธรรมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล .
- นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว . 2544. อารยะของแผ่นดิน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ภาพพิมพ์ .
- _____ . 2550. เล่าเรื่องเมืองเพชร. กรุงเทพฯ : บริษัทวี .พริ้นท์ (1991) จำกัด.
- วัดลักษณาราม จังหวัดเพชรบุรี.2552.วิบูลยจิรสารานุกรม.นครปฐม:โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเพชรบุรี วิทยาลัยครูเพชรบุรี . 2533. การอนุรักษ์สถาปัตยกรรม
ประติมากรรม และจิตรกรรมในเพชรบุรี. กรุงเทพฯ : หจก. เกษมการพิมพ์ .
- สุทธิลักษณ์ อำพันวงศ์ . 2536. เที่ยวเมืองเพชร. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว .
- สุภัทรดิศ ดิศกุล , ศาสตราจารย์ ม.จ..(ม.ป.ป.). ประวัติวัดพระศรีรัตนศาสดาราม. กรุงเทพฯ :
บริษัทอัมรินทร์ พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด .
- สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบุรี . 2550. เพชรบุรีเมืองงาม งามงานสกุลช่างเมืองเพชร .
กรุงเทพฯ : หจก. อรุณการพิมพ์ .

สัมภาษณ์บุคคล

1. นายทองร่วง เอมโอษฐ์	อายุ 67 ปี	วันที่สัมภาษณ์ 3 สิงหาคม 2553 และ 23 – 25 สิงหาคม 2553
2. นายมณู เนตร์สุวรรณ	อายุ 67 ปี	วันที่สัมภาษณ์ 7 สิงหาคม 2553
3. นางบุญเรือน เอมโอษฐ์	อายุ 56 ปี	วันที่สัมภาษณ์ 23 – 24 กรกฎาคม 2553
4. นายเฉลิม พึ่งแดง	อายุ 66 ปี	วันที่สัมภาษณ์ 8 สิงหาคม 2553
5. ศศ.บุญมา แจ่งฉายา	อายุ 62 ปี	วันที่สัมภาษณ์ 10 สิงหาคม 2553
6. นายจำลอง บัวสุวรรณ	อายุ 52 ปี	วันที่สัมภาษณ์ 11 สิงหาคม 2553
7. นายวิริยะ สุสุทธิ	อายุ 40 ปี	วันที่สัมภาษณ์ 9 สิงหาคม 2553

O ประวัติศาสตร์และตำนานท้องถิ่น

O ความหลากหลายทางชาติพันธุ์

O ความเชื่อ ศาสนา และประเพณีท้องถิ่น

O วิถีชีวิตชุมชนคนภาคกลาง

O โบราณสถาน โบราณวัตถุ และชื่อบ้านนามเมือง

O หัตถกรรมและศิลปกรรม

O ทรัพยากรท้องถิ่นและการเปลี่ยนแปลง

O บทสังเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น
และบทสังเคราะห์งานเขียนประวัติศาสตร์เชิงสารคดี

ศิลปหัตถกรรมท้องถิ่น : มุมสะท้อนการเปลี่ยนแปลงจากชุมชนเกษตรกรรม
สู่อุตสาหกรรมครัวเรือน

อภิญญา บัวสรวง

ศิลปหัตถกรรมท้องถิ่น : มุมสะท้อนการเปลี่ยนแปลงจากชุมชนเกษตรกรรม สู่ชุมชนอุตสาหกรรมครัวเรือน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์อภิญญา บัวสรวง

สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล

บทความนี้สังเคราะห์มาจากการงานของ ขุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของโรงเรียนต่างๆ ในพื้นที่ภาคกลางที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่องราวของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นผ่านงานศิลปหัตถกรรมในท้องถิ่นของตนเอง จำนวน 8 โครงการ คือ

1. เรื่องเบญจรงค์มรดกวิถีไทยของโรงเรียนกระทุ่มแบน “วิเศษสมุทคุณ” จังหวัดสมุทรสาคร
2. เรื่องการศึกษาการเปลี่ยนแปลงกลุ่มเศรษฐกิจศิลปหัตถกรรมผ้าทอ ของชาวเลาขวัญ ของโรงเรียนเลาขวัญราษฎร์บำรุง จังหวัดกาญจนบุรี
3. เรื่องโครงการสืบสานตำนานผ้าขาวม้าร้อยสี ของดีบ้านหนองขาว ของโรงเรียนวิสุทธิรังษี จังหวัดกาญจนบุรี
4. เรื่องผ้าคูบัว นวัตกรรมของโรงเรียนแคทรายวิทยา จังหวัดราชบุรี
5. เรื่องผ้าขาวม้า : วิถีชีวิตชาวห้วยเขย่ง ของโรงเรียนปากท่อพิทยาคม จังหวัดราชบุรี
6. เรื่องผ้าพื้นเมืองไทยทรงดำ : ผ้าเปี้ยว ของโรงเรียนเขาย้อยวิทยา จังหวัดเพชรบุรี
7. เรื่องตามรอยอาชีพชุมชนร้อยมาลัย ตำบลวังลึก อำเภอสามชุกของโรงเรียนทุ่งแฝกพิทยาคม จังหวัดสุพรรณบุรี
8. เรื่องรักษภูมิปัญญาสานเสื่อเตย ของโรงเรียนวัดคอนหาวย (นครรัฐประสาธ) จังหวัดนครปฐม

ขุววิจัยเหล่านี้พบว่างานศิลปหัตถกรรมที่เห็นอยู่ในชุมชนนั้น เป็นจุดเริ่มต้นของการตั้งข้อสังเกต ตั้งประเด็นคำถามในงานวิจัยเพื่อนำไปสู่การสืบสาวราวเรื่องถึงประวัติศาสตร์ในแต่ละท้องถิ่น แม้ว่าในงานของขุววิจัยบางชิ้นจะเน้นถึงกระบวนการผลิต ศิลปหัตถกรรมเสียเป็นส่วนใหญ่ แต่จากข้อมูลพบว่าศิลปหัตถกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละท้องถิ่น ได้สะท้อนให้เห็นภาพทางเลือกและการปรับตัวของชาวบ้านเพื่อให้สอดคล้องกับสถานะทางเศรษฐกิจ ของชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไปในช่วงเวลาและปัจจัยต่างๆ ทั้งปัจจัยภายในชุมชนเองและปัจจัยอื่นๆ จากภายนอกที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน เมื่อประมาณ 40 – 50 ปีที่ผ่านมาได้พอสมควร

เนื้อหาในบทสังเคราะห์ฉบับนี้แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ส่วนแรก คือ ความนำชี้ให้เห็นถึงลักษณะของพื้นที่ภาคกลาง และกระแสนของการเปลี่ยนแปลงในภาพกว้าง ส่วนที่สอง เป็นเนื้อหาหลักของการสังเคราะห์ประกอบด้วยภาพ การปรับตัวของชุมชนท้องถิ่นต่อการเปลี่ยนแปลงเชิงเศรษฐกิจ กระบวนการและกลไกในการก่อรูป ปรับเปลี่ยนรูปแบบของศิลปหัตถกรรม การจัดการและการใช้ศิลปหัตถกรรม เพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ปัจจัยหรือเงื่อนไขที่มีส่วนทำให้ศิลปหัตถกรรมยัง ดำรงหรือปรับเปลี่ยนเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชน ภายใต้บริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนไป

ส่วนสุดท้าย เป็นข้อสังเกตเกี่ยวกับการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดในกระแสวัฒนธรรมการบริโภค และมุมมองต่อการเปลี่ยนแปลงจากภาคเกษตรกรรมสู่อุตสาหกรรมครัวเรือน

ความนำ

พื้นที่ภาคกลางเป็นแหล่งผลิตการเกษตรที่มีความอุดมสมบูรณ์ของประเทศไทย นอกจากนั้นยังเป็นภูมิภาคที่มีการลงทุนด้านโครงสร้างพื้นฐานและสาธารณูปโภคที่ค่อนข้างสมบูรณ์ ก่อให้เกิดการเจริญเติบโตของชุมชนเมือง การพัฒนาด้านอุตสาหกรรม ด้านพาณิชยกรรม และด้านการบริการสาธารณะอย่างรวดเร็ว ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของชุมชน ภาคกลางในมิติต่างๆ

เมื่อระบบเศรษฐกิจของประเทศเปลี่ยนแปลง และมีการเร่งรัดการพัฒนาจากประเทศเกษตรกรรมเป็นประเทศที่พัฒนาอุตสาหกรรมเป็นหลักนั้น ระบบทุนนิยมได้เข้าไปแทรกแซงระบบเศรษฐกิจของชุมชนต่างๆ ทั่วประเทศ ซึ่งชุมชนภาคกลางเอง ก็ไม่สามารถต้านกระแสทุนนิยมที่หลั่งไหลเข้าไปในชุมชนได้

อย่างไรก็ตาม เมื่อได้พิจารณาถึงการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นในชุมชน ก็จะเห็นได้ว่าการพัฒนาส่งผลต่อชุมชนในด้านบวก กระแสการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกมีส่วนสำคัญที่ทำให้คนในบางชุมชนเกิดความมั่นใจ ภาคภูมิใจ และเพิ่มพูนความเป็นตัวของตัวเอง ในการธำรงรักษาความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนให้คงอยู่ และทั้งทำให้คนในบางชุมชนต้องปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตให้สอดคล้องกับระบบเศรษฐกิจแผนใหม่ของสังคมไทย

ส่วนในด้านลบนั้นเมื่อผู้เขียนได้ศึกษางานของขุววิจัยโรงเรียนต่างๆ ที่ศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นผ่านงานศิลปหัตถกรรมของแต่ละชุมชน จำนวน 8 โครงการ พบว่า ในช่วงของการพัฒนาเศรษฐกิจ หลังการตัดถนนหนทางเข้าสู่ท้องถิ่นต่างๆ ในภาคกลางตั้งแต่มีการปรับปรุงถนนเพชรเกษมจนสามารถเดินทางต่อเนื่องจากกรุงเทพฯ ไปจังหวัดนครปฐมและลงสู่ภาคใต้ในปี พ.ศ.2505 ทำให้การคมนาคมสะดวกขึ้น จึงเริ่มมีนายทุนจากนอกพื้นที่มากว้านซื้อที่ดินเพื่อก่อสร้างโรงงานอุตสาหกรรมเป็นจำนวนมาก ใช้เวลาไม่นานนักก็มีโรงงานอุตสาหกรรม

กระจายอยู่ทั่วไปในพื้นที่ภาคกลาง ทำให้ภาคกลาง โดยเฉพาะกรุงเทพฯ และปริมณฑลกลายเป็นพื้นที่อุตสาหกรรมแหล่งใหญ่ ชาวบ้านทยอยขายที่ดิน เลิกอาชีพเกษตรกรรม ไปเป็นลูกจ้างผู้ใช้แรงงานในโรงงาน แม้จะมีรายได้ประจำจากโรงงาน แต่ก็ไม่เพียงพอที่จะใช้ชีวิตแบบอยู่ได้ในภาวะเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลง

จากนั้นเป็นเวลานานนับย้อนกลับไปกว่า 10 ปี ชาวบ้านบางกลุ่มได้เริ่มผลิตงานศิลปหัตถกรรมท้องถิ่นเป็นอาชีพเสริม และด้วยปัจจัยเอื้อประโยชน์ต่างๆ ทำให้สามารถพัฒนาเป็นอาชีพหลัก จนกลายเป็นอุตสาหกรรมชาด้อมในชุมชน ซึ่งได้ส่งผลให้เกิดโครงสร้างใหม่ๆ ในชุมชน ตั้งแต่การสืบทอดความรู้ ระบบการบริหารจัดการแบบอุตสาหกรรม เช่น การแบ่งงานในการผลิต การสร้างระบบการตลาด และการเปลี่ยนแปลงบทบาทหน้าที่ของตัวงานศิลปกรรม ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับโครงสร้างของอุตสาหกรรมครัวเรือนที่แผ่ขยายอย่างกว้างขวางในชุมชน

ศิลปหัตถกรรมท้องถิ่นในชุมชนภาคกลาง : ยุคผู้หญิงทอผ้า ผู้ชายตีเหล็ก

ศิลปหัตถกรรมท้องถิ่นเป็นงานฝีมือที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ผลิตขึ้นเพื่อประโยชน์ใช้สอยเป็นหลัก โดยนำเอาวัตถุดิบตามธรรมชาติที่มีอยู่หรือหาได้ในท้องถิ่นมาดัดแปลงสร้างสรรค์ให้เกิดประโยชน์สำหรับตัวเองหรือใช้ในการประกอบอาชีพในพื้นที่ ฉะนั้นศิลปหัตถกรรมท้องถิ่นในแต่ละพื้นที่จึงมีหลายลักษณะ หลายประเภทที่ “ทำไว้ใช้เอง” มีลักษณะเด่นเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว มีความเหมือนและแตกต่างกันไปตามสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมประเพณี และกลุ่มชนต่างๆ

แต่เดิมศิลปหัตถกรรมท้องถิ่นส่วนใหญ่ มักมีลักษณะร่วมสำคัญ คือ มีความเรียบง่าย เน้นประโยชน์ใช้สอยเป็นสำคัญ แต่ด้วยความเป็นมนุษย์ จึงประดิดประดอยสอดใส่ความสวยงามเข้าไปในวัสดุสิ่งของเครื่องใช้ และโดยที่ชุมชนมักตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้แหล่งทรัพยากร จึงสามารถนำวัตถุดิบธรรมชาติที่ใกล้ตัวมาผลิตงานศิลปหัตถกรรมท้องถิ่นได้สะดวก ใช้เครื่องมืออุปกรณ์ง่ายๆ มีขั้นตอนการผลิตที่ไม่ยุ่งยากซับซ้อน งานศิลปหัตถกรรมเหล่านี้ชาวบ้านจะทำเมื่อมีเวลาว่าง จากการทำอาชีพหลัก (ซึ่งส่วนใหญ่เป็นอาชีพเกษตรกรรม) ดังมีคำพูดที่ว่า “พอเสร็จหนานา ผู้หญิงทอผ้า ผู้ชายตีเหล็ก” สิ่งที่ผลิตได้ก็นำมาใช้ประโยชน์ในครัวเรือน จากผลงานของยววิจัย หลายโครงการได้แสดงให้เห็นลักษณะของศิลปหัตถกรรมที่ผลิตขึ้นเพื่อใช้ในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะงานที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ เช่นในเรื่องผ้าคูบัวนารักษ์ แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตของชาวไทยวน ตำบลคูบัว จังหวัดราชบุรี ซึ่งมีอาชีพเกษตรกรรม ในยามว่างจากไร่นา ผู้หญิงทุกครัวเรือนจะต้องทอผ้าเพื่อใช้สอยกันในครอบครัว ผู้หญิงในวัยสาวต้องเตรียมทอผ้าจาก یشีและลวดลายตามจารีตประเพณีดั้งเดิมอันเป็นวัฒนธรรมร่วมของชาวไทยวน ไทพวน ผู้ไท ไทอีสาน ในประเทศไทย รวมถึงไทแดง และไทลื้อ ประเทศลาวด้วย ผ้าทอจากเหล่านี้ใช้นุ่งห่มในพิธีแต่งงานของตน และใช้

เป็นเครื่องขมาญาติฝ่ายเจ้าบ่าว ครั้นถึงวัยกลางคนก็ยังต้องทอผ้าไว้สำหรับสมาชิกในครอบครัว เช่น ทอผ้าให้ลูกชายใช้ในพิธีบวช ต้องอบรมสั่งสอนกรรมวิธีการทอผ้าให้แก่ลูกสาวและหลานสาว ครั้นถึงวัยชราก็ต้องเตรียมทอผ้าเพื่อใช้ในพิธีศพของตนเองเป็นต้น

นอกจากหัตถกรรมประเภทเครื่องนุ่งห่มแล้ว ยังมีสิ่งทออื่นๆ เช่น ทอจกผ้าเช็ดหน้า ทอจกผ้าขาวม้า ยาม กระเป๋ามัดเอวสำหรับใส่กระสุนดินปืนเวลาออกป่า ส่วนของใช้ในพิธีกรรมทางศาสนาก็มีหลายประเภทเช่น ผ้าห่อคัมภีร์ ผ้าประดิษฐ์เป็นพวงมาลัยสำหรับประดับศาลา และธรรมาสน์ ผ้าทอแต่งหน้าหมอนในพิธีแต่งงานหรืองานบวช เป็นต้น

ผ้าขาวม้าของหมู่บ้านไททรงดำที่ห้วยเขย่ง ในโครงการยววิจัยของโรงเรียนปากท่อพิทยาคม จังหวัดราชบุรี และโครงการผ้าพื้นเมืองไททรงดำ : ผ้าเปี้ยว ของโรงเรียนเขาย้อยวิทยา จังหวัดเพชรบุรี ก็มีรายละเอียดแสดงถึงผ้าที่ชาวบ้านทอไว้ใช้เอง ชาวบ้านปลูกฝ้ายไว้ทอผ้าในยามว่างจากการทำไร่ ทำสวน ผ้าทอของกลุ่มชาติพันธุ์ไททรงดำนี้ คือ ผ้าซิ่น ผ้าพื้นสีด้ายแดงโม ตามเอกลักษณ์ท้องถิ่นและผ้าขาวม้า (ผ้ากรรมมา/ผ้ากำม้า) ซึ่งเป็นผ้าอเนกประสงค์ใช้ประโยชน์ได้นานัปการตั้งแต่ปูรองอาบน้ำ ทำเปล โปกศรีษะ ทำผ้าอ้อมเด็ก ม้วนหนุนแทนหมอน ใช้มัดแทนเชือก เป็นต้น ส่วนผ้าเปี้ยว คือ ผ้าฝ้ายสีครามเข้ม ปักลายด้วยไหมสีแดง สีเขียว สีขาวและสีส้มบนชายผ้าทั้งสองข้าง อันเป็นสัญลักษณ์ของการมีเจ้าของและคนชรา หญิงชาวไททรงดำ ใช้ผ้าเปี้ยวโปกศรีษะ คาดอก ใช้ห่ม ใช้อุ้มลูก ฯลฯ เช่นเดียวกับผ้าขาวม้าของฝ่ายชายตามที่กล่าวแล้ว

นอกจากศิลปหัตถกรรมประเภทผ้าทอแล้ว ยังมีหัตถกรรมอื่นๆ เช่น เสื้อเตย ในโครงการยววิจัยโรงเรียนวัดดอนหวาย จังหวัดนครปฐม ก็เป็นผลิตภัณฑ์ที่ทำเอาไว้ใช้ ในยามว่างจากการทำไร่ทำนา เช่นกัน

ในอดีตที่ผ่านมา แม้ว่าการศิลปหัตถกรรมเหล่านี้จะมีมากมายในพื้นที่ภาคกลาง แต่ไม่มีชุมชนใดที่อุทิศเวลาทั้งหมดเพื่อผลิตงานเหล่านี้แต่เพียงอย่างเดียว ชาวบ้านมักจะทำหัตถกรรมในช่วงยามว่างจากการประกอบอาชีพหลัก เนื่องจากสังคมในยุคนั้น ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจที่ได้จากการประกอบอาชีพหัตถกรรมไม่มากพอที่ชาวบ้านจะทำหัตถกรรมแต่เพียงอย่างเดียวจนเต็มเวลา คนส่วนใหญ่ยังต้องร่วมกันลงแรงทำเกษตรกรรมอันเป็นอาชีพหลักที่หล่อเลี้ยงทุกคนในครอบครัว

อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ก่อให้เกิดผลกระทบต่อวิถีการดำรงชีวิตรวมทั้งศิลปหัตถกรรมท้องถิ่นเป็นอย่างมาก ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2500 รัฐบาลได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาชนบท มีการสร้างระบบสาธารณูปโภคทั้งการสร้างถนน น้ำประปา ไฟฟ้า มีการสร้างเขื่อน มีการเร่งรัดพัฒนาชนบท ทำให้ชุมชนเมืองหลายแห่งใน ส่วนภูมิภาคได้ถูกพัฒนาให้ป็นศูนย์กลางของระบบเศรษฐกิจ แต่ชนบทที่ห่างไกลเป็นจำนวนมากที่

ไม่ได้รับบริการของรัฐอย่างทั่วถึง ทำให้ประสบปัญหาต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกิดการขาดแคลนทรัพยากร จึงทำให้ชาวนชนบทเหล่านี้หาลู่ไหลเข้ามารับจ้างใช้แรงงานในชุมชนเมือง และกรุงเทพมหานคร วัฒนธรรมประเพณีแต่ดั้งเดิมแทบจะหมดสิ้นไปเพราะไม่มีผู้รักษาและสืบทอด นอกจากนั้น การที่รัฐบาลได้ส่งเสริมอุตสาหกรรม ทำให้เกิดโรงงานอุตสาหกรรมหลายประเภท รวมทั้งโรงงานทอผ้า โรงงานผลิตภัณฑ์พลาสติกต่างๆ อีกทั้งการคมนาคมระหว่างชนบทสู่เมืองมีความสะดวกขึ้นมาก และวัฒนธรรมเมืองก็หลั่งไหลเข้ามาสู่ชนบท ทำให้ชาวบ้านหลายแห่งหันมานิยมใช้ผ้าทอจากเครื่องจักรแทนผ้าทอมือ ในช่วงนี้เองทำให้ศิลปหัตถกรรมท้องถิ่นซบเซาลง หลายชุมชนได้ยุติการผลิตหัตถกรรมท้องถิ่นไป จนเป็นเวลานานนับสิบปีจึงจะฟื้นตัวขึ้นมาใหม่

โครงสร้างเศรษฐกิจใหม่ของชุมชน : ยุคศิลปหัตถกรรมกลายเป็นสินค้า

จากการศึกษาของยูววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลางในเรื่องเกี่ยวกับงานศิลปหัตถกรรมท้องถิ่น ตามรายละเอียดที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น พบว่าภายหลังจากยุคที่ศิลปหัตถกรรมท้องถิ่นซบเซาไปเป็นเวลานานในช่วงการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมของประเทศตั้งแต่ปี พ.ศ. 2500 นั้น ท่ามกลางกระแสของการพัฒนาด้วยเหตุปัจจัยต่างๆ ส่งผลให้ศิลปหัตถกรรมท้องถิ่นได้ฟื้นตัวขึ้นมาใหม่ เป็นปรากฏการณ์การก่อตัวของเศรษฐกิจชุมชนใหม่ในสังคม ประมวลได้ 3 รูปแบบดังนี้คือ

รูปแบบที่ 1 : ศิลปหัตถกรรมดั้งเดิมที่กลายเป็นสินค้านำมาผลิตใหม่

“ผ้าทอจก” ของชาวไทยวน จังหวัดราชบุรีนับเป็น ตัวอย่างหนึ่งของศิลปหัตถกรรมท้องถิ่นดั้งเดิมที่ถูกรื้อฟื้นขึ้นมาทอกันใหม่ภายหลังจากที่เกือบเลิกทอกันไปนาน ในภาวะที่หนุ่มสาววัยทำงานต้องออกจากพื้นที่เข้าไปทำงานในโรงงานต่างๆ และเข้าไปหางานทำในกรุงเทพฯ เพื่อนำเงินมาเลี้ยงครอบครัว ส่งผลให้ขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ค่อยๆ จางหายไป ศิลปหัตถกรรมท้องถิ่นได้ฟื้นกลับมาอีกครั้ง เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เสด็จพระราชดำเนินทอดกฐินที่จังหวัดราชบุรี เมื่อ พ.ศ.2517 ชาวบ้านต่างแต่งกายด้วยผ้าทอจกพื้นบ้าน ออกไปรับเสด็จฯ อย่างเนืองแน่น ทำให้กระแสความนิยม ผ้าทอจกได้กลับมาอีกครั้งหนึ่ง จนถึงกับมีการรวมตัวกันตั้ง “ศูนย์ผ้าทอ” ขึ้น มีการฝึกช่างทอเป็นคนหนุ่มสาวรุ่นใหม่ มีการประกวดฝีมือทอ ได้รับพระราชทานประกาศนียบัตรผู้มีความสามารถในการทอจากสมเด็จพระเทพฯ ในพ.ศ.2529 ช่วงเวลา 17 ปีที่ผ่านมา “ผ้าทอจก” กลายเป็นงานศิลปหัตถกรรมท้องถิ่นที่ปลูกกระแสวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวไทยวนในท้องถิ่นขึ้นมาอีกครั้ง รวมทั้งกลายเป็น “สินค้า” ที่ต้องการของคนนอกพื้นที่ โดยเฉพาะคนกรุงเทพฯ เป็นอย่างมากและเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจให้แก่ชุมชนมาตั้งแต่บัดนั้น จากงานหัตถกรรมภายในครอบครัวกลายเป็นอุตสาหกรรมพื้นบ้าน ที่เริ่มมีการจัดการโดยชาวบ้านด้วยตนเองและ

ภายใต้การดำเนินงานของศูนย์ งานที่เคยทำเบ็ดเสร็จได้ในครอบครัว ที่ทำได้ปีละขึ้นสองขึ้น ได้เพิ่มปริมาณเพิ่มมากขึ้น สร้างรายได้ให้แก่ชุมชน เป็นอย่างมาก จึงต้องอาศัยการจ้างงานจากคนในหมู่บ้าน แบ่งงานออกเป็นส่วนๆ ชาวบ้านส่วนหนึ่งที่ออกจากบ้านไปเป็นลูกจ้างในโรงงาน จำเป็นต้องเดินทางกลับเข้าหมู่บ้านเพื่อรับจ้างผลิตผ้าทอจนให้ทันกับความต้องการของตลาดชาวกรุงที่เพิ่มมากขึ้น

ศูนย์ศิลปหัตถกรรมท้องถิ่นผ้าจากไทยวน เป็นทั้งศูนย์อนุรักษ์และเป็นหน้าร้านที่มีทั้งการสาธิต การจัดแสดง และการจำหน่ายผ้าทอ ส่วนในหมู่บ้านกลายเป็นโรงงานอุตสาหกรรมท้องถิ่น ที่แบ่งงานกระจายไปตามบ้านต่างๆ เป็นส่วนๆ เช่น งานกรอผ้า งานจกผ้า งานจุ่มมัด (ขึ้นด้านยืน) งานทำกึ่ง (ใช้ความสามารถพิเศษ) งานย้อมไหม เป็นต้น งานย่อยเหล่านี้เป็นงานที่ชาวบ้านพอใจทำด้วยค่าจ้างรายวัน วันละประมาณ 200 บาท หรือเป็นรายเดือน หรือเป็นรายชิ้นซึ่งราคาขายผ้าตีนจก ผ้าฝ้ายขนาดกว้าง 8 นิ้ว ยาว 160 เซนติเมตร ราคาปัจจุบันจะอยู่ประมาณ 2,500 – 5,000 บาท ถ้าทอด้วยไหม จะมีราคาสูงถึง 6,000-10,000 บาท งานทอผ้าเป็นงานประณีตที่ทำได้ทั้งกลางวัน กลางคืน เป็นได้ทั้งงานเต็มเวลา หรืองานยามว่างจากการทำนา และยึดหยุ่นได้ตามดินฟ้าอากาศ กลายเป็นทั้งอาชีพหลัก และอาชีพเสริมที่นำรายได้มาสู่ชุมชนได้เป็นจำนวนมาก

เอกลักษณ์ของไทยวนที่เหลืออยู่ คือ ลวดลายดั้งเดิมและเทคนิคการจก เมื่อปริมาณความต้องการผ้าทอตีนจกมีมากขึ้นจากชาวกรุงเทพฯ และต่อมาระบาดไปทั่วประเทศ ทำให้ชาวบ้านไม่สามารถปลูกฝ้าย ย้อมสีแบบดั้งเดิมได้ เพราะทุกสิ่งต้องใช้เวลามาก ไม่ทันต่อความต้องการของตลาด สีย้อมจากวัสดุเส้นใยที่เคยใช้จากวัสดุตามธรรมชาตินั้น ได้เปลี่ยนเป็นสีเคมี และเส้นใยสังเคราะห์ รวมทั้งการวางลวดลายก็เป็นไปตามความต้องการของตลาดมากขึ้น

“ตลาด” ที่กล่าวถึงนั้นคือ กลุ่มคน องค์กร/หน่วยงานต่างๆ ที่เกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก ในช่วงการส่งเสริมและการอนุรักษ์วัฒนธรรม ใกล้เคียงกับกระแสการท่องเที่ยวทั่วไทย เมื่อประมาณ พ.ศ.2536 เป็นต้นมา เป็นตลาดใหม่ซึ่งนิยมชมชอบสินค้าพื้นเมืองที่เดินทางเข้ามาซื้อสิ่งทอ และรับไปขายต่อในกรุงเทพฯ และจังหวัดอื่นๆ

ส่วนในการศึกษาเรื่องผ้าพื้นเมืองไททรงดำ : ผ้าเปี้ยวของโรงเรียนเขาย้อยวิทยา จังหวัดเพชรบูรณ์นั้น พบว่า ผ้าเปี้ยวเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาวไททรงดำที่สืบทอดมาตั้งแต่อดีต ซึ่งผูกพันกับวิถีปฏิบัติและความเชื่อตั้งแต่ดั้งเดิม มีข้อกำหนดและข้อห้ามในการทออย่างเป็นระบบแบบแผน เน้นความสวยงามของผืนผ้า ลวดลาย และสีสรรที่มีความหมายตามความเชื่อโบราณ ความนิยมในการใช้ผ้าเปี้ยวก็ลดน้อยลงไป เช่นเดียวกับผ้าทอคูบัว และกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ แต่กลับฟื้นตัวขึ้นใหม่ ในเชิงการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม อยู่ในแวดวงของชาวไททรงดำ แต่ยังไม่

สามารถพัฒนาสู่เศรษฐกิจชุมชนได้ เนื่องจากขาดกลไกในการจัดการผลผลิต ให้เป็นที่ยอมรับของ
สาธารณชนในวงกว้างได้

รูปแบบที่ 2 การพัฒนาปรับปรุงลักษณะและยกระดับคุณภาพศิลปหัตถกรรมดั้งเดิมให้
เป็นสินค้า

โครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของโรงเรียนปากท่อพิทยาคม อำเภอปากท่อ
จังหวัดราชบุรี ซึ่งศึกษาเรื่อง ผ้าขาวม้าของชุมชนไททรงดำที่ชุมชนหัวเขาเงิน เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งที่
ศิลปหัตถกรรมท้องถิ่นที่ซบเซาไปแล้ว ถูกรื้อฟื้นขึ้นมาใหม่ กว่าจะเป็นสินค้าที่สร้างรายได้ ทำให้
เศรษฐกิจของชุมชนดีขึ้นได้ ผ้าขาวม้าหรือผ้าเคียนเอว ทอจากฝ้ายย้อมคราม ไม่มีลายแบบพื้นเมือง
โบราณ ได้ถูกปรับเปลี่ยนไปหลายครั้ง หลายหน ในด้านรูปลักษณะ ผ้าขาวม้าย้อมครามกลายเป็นผ้า
ทอ เส้นด้ายใหม่ประดิษฐ์ ทอกลับสีเป็นลายตาหมากรุก หรือลายทาง มีทั้งลายทอ 2 ตะกรอ และลาย
ทอ 4 ตะกรอ ที่มีสีสันสดใส คุณภาพคงทนกว่าผ้าฝ้าย เป็นที่ชื่นชอบของผู้บริโภค

งานทอผ้าขาวม้าของชาวหัวเขาเงินเป็นงานที่ใช้ทุนน้อย เมื่อเทียบกับการลงทุนผลิต
สินค้าอื่น ชาวบ้านใช้ทุนทางสังคมที่มีอยู่ คือใช้แรงงานจากกลุ่มเครือญาติในชุมชน ที่มีทักษะฝีมือ
ในการทอ ฝึกฝนถ่ายทอดความรู้ให้แก่ลูกหลาน เป็นการขยายกลุ่มแรงงานอย่างต่อเนื่องตลอดมา

สำหรับการจัดการด้านผลผลิตนั้น เริ่มจากการรวมตัวของกลุ่มแม่บ้าน ตั้งกลุ่มสตรีทอ
ผ้าขึ้นในชุมชน เป็นผู้จัดการดูแลเรื่องการผลิต ร่วมลงหุ้นกัน หุ้นละ 50 บาท ต่อมา มีการจัดตั้งศูนย์
วัฒนธรรมไททรงดำ ขึ้น ร่วมกลุ่มกันทำงานอย่างเป็นระบบมากขึ้น และในปีพ.ศ.2544 ได้รับ
งบประมาณสนับสนุนจากโครงการ SIP ของธนาคารออมสิน ทำให้สามารถขยายผลรวมกลุ่ม
แม่บ้านที่ว่างงานจากท้องไร่ ท้องนา รวมทั้งลูกหลานเยาวชนหลังเลิกเรียนใช้เวลาว่างในการทอผ้า
บางคนก็สามารถยึดเป็นอาชีพหลักได้ นำรายได้มาสู่ครอบครัว และชุมชนได้เป็นอย่างดี

นอกจากการใช้ประโยชน์ในการเป็นผ้าขาวม้าแล้ว ยังมีผู้ซื้อหาไปใช้ในพิธีกรรม ทำ
พวงหรีดในงานศพ ตกแต่งสถานที่ในวัดเช่น ตกแต่งเสาฉัตรในงานบวช เป็นต้น นอกจากนั้นยังทำ
เป็นกระเป๋า เสื้อต่างๆ อีกด้วย โดยมีราคาจำหน่ายดังนี้

ผ้าทอ 2 ตะกรอ ผืนละ 100 บาท

ผ้าทอ 4 ตะกรอ ผืนละ 150 บาท

ผ้าทอ 4 ตะกรอ มีชายตาข่าย ผืนละ 180 บาท

พวงหรีด พวงละ 120 บาท เป็นต้น

โอกาสทางเศรษฐกิจมีมากขึ้นเมื่อชาวบ้านพัฒนาฝีมือ เป็นสินค้าโอท็อป 3 ดาว ทำให้
ได้เปิดช่องทางการจำหน่ายมากขึ้น จากการวางขายในศูนย์วัฒนธรรมไททรงดำในชุมชน ยังได้

นำออกไปจำหน่ายประจำที่ร้านค้าที่ปากเข้าตลาดปากท่อ และห้างโลตัส รวมทั้งแผงขายผลไม้ข้างทาง คัดขายให้แก่ผู้สัญจรไปมาได้อีกด้วย

ศิลปหัตถกรรมผ้าทอนี้จะเป็นธุรกิจที่ชุมชนพัฒนาขึ้นมาและรับประโยชน์ เศรษฐกิจได้โดยตรง การดำเนินในรูปแบบเช่นนี้เกิดขึ้นมากมายในชุมชนภาคกลาง โครงการบูรณาการเรื่องโครงการสืบสานผ้าขาวม้าร้อยสีของดีบ้านหนองขาว ของโรงเรียนวิสุทธรังษี และการศึกษาการเปลี่ยนแปลงกลุ่มเศรษฐกิจศิลปหัตถกรรมผ้าทอของชาวเลาขวัญของโรงเรียนเลาขวัญราษฎร์บำรุง จังหวัดกาญจนบุรี ก็มีการก่อรูป การจัดการ การดำเนินงาน การแปรรูป ศิลปหัตถกรรมเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจ เช่นเดียวกัน

รูปแบบที่ 3 : ศิลปหัตถกรรมที่สร้างขึ้นใหม่เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

ในโครงการบูรณาการวิทยาศาสตร์ท้องถิ่นในพื้นที่ภาคกลางมี 2 โครงการที่ศึกษาวิจัยถึงศิลปหัตถกรรมในชุมชนที่เกิดขึ้นใหม่ ที่สร้างรายได้ให้กับชุมชน มีผลให้ชาวบ้านหันมายึดเป็นอาชีพหลัก แทนอาชีพเกษตรกรรมที่ทำกันมาแต่ดั้งเดิม โครงการดังกล่าว คือ เรื่องเบญจรงค์มรดกวิถีไทย ของโรงเรียนกระทุ่มแบน “วิเศษสมุทคุณ” จังหวัดสมุทรสาคร และ เรื่องตามรอยอาชีพชุมชนร้อยมาลัย ตำบลวังลึก อำเภอสามชูกของโรงเรียนทุ่งแพรกพิทยาคม จังหวัดสุพรรณบุรี ดังจะได้กล่าวตามลำดับต่อไปนี้

โครงการเบญจรงค์มรดกวิถีไทย

โครงการนี้สะท้อนให้เห็นว่าในยุคที่ประเทศกำลังเร่งรัดพัฒนาเศรษฐกิจ (พ.ศ.2510) นั้น มีโรงงานอุตสาหกรรมเกิดขึ้นมากมายทั่วพื้นที่ภาคกลาง ในจังหวัดสมุทรสาครก็มีทั้งโรงงานอาหารสัตว์ โรงงานทอผ้า โรงงานน้ำปลา โรงงานทอกระสอบ ฯลฯ เกิดขึ้นมากมาย แรงงานส่วนใหญ่ของโรงงานอุตสาหกรรมเหล่านี้ก็คือ ชาวบ้านในพื้นที่ที่เลิกอาชีพเกษตรกรรมทำไร่ ทำนา มาเป็นคนงานในโรงงานเหล่านี้ ในช่วงนี้เอง โรงงานเสถียรภาพ อันมีชื่อเสียงโด่งดังที่บุกเบิกอุตสาหกรรมผลิตเครื่องลายครามและเครื่องเบญจรงค์ ออกจำหน่ายตามห้างสรรพสินค้าต่างๆ ในกรุงเทพฯ รวมทั้งส่งออกต่างประเทศด้วย โรงงานแห่งนี้เป็นต้นกำเนิดความรู้ใหม่ให้แก่ชาวบ้านทั้งในเรื่อง การเขียนลายเส้น การลงสี การลงทอง และเทคนิคการเผาเครื่องลายครามและเครื่องเบญจรงค์ เมื่อโรงงานประสบปัญหาต้องเลิกกิจการไปเมื่อประมาณ 40 ปี ที่ผ่านมา ชาวบ้านต้องเปลี่ยนอาชีพกลับมาทำการเกษตรอีกครั้งหนึ่ง แต่นำความรู้ทุกอย่างที่ได้รับมาจากโรงงานเสถียรภาพมาผลิตต่อทำเป็นอาชีพเสริม ขายให้แก่ลูกค้าเก่าๆ เริ่มจาก 1 ครอบครัว ต่อมาได้ขยายกิจการเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ และได้แพร่ขยายไปทั้งหมู่บ้านและกลายเป็นอาชีพหลัก ที่ทำรายได้ให้แก่ ชุมชนดอนไก่อี้อำเภอกระทุ่มแบน จังหวัดสมุทรสาคร มาจนทุกวันนี้

เหตุการณ์สำคัญที่เป็นตัวเสริมให้ศิลปหัตถกรรมเบญจรงค์ของชุมชนคอนไก่อดี มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของสาธารณชน คือ เมื่อสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอกระทุ่มแบน จังหวัดสมุทรสาครได้รับรองให้จัดตั้งกลุ่มอาชีพสตรีในระดับตำบล หมู่บ้านขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2536 และต่อมาศิลปหัตถกรรมเครื่องเบญจรงค์ของชุมชนคอนไก่อดีได้รับรางวัลชนะเลิศ ระดับประเทศในการประกวดหมู่บ้านหัตถกรรมดีเด่น ของมูลนิธิหม่อมงามจิตต์ บุรฉัตร ในปี พ.ศ. 2544 นอกจากนั้นในปี พ.ศ. 2546 ผลิตภัณฑ์เครื่องเบญจรงค์ของหมู่บ้านได้รับการคัดเลือกเป็นสุดยอดผลิตภัณฑ์โอท็อป ระดับ 5 ดาว เหตุการณ์ต่างๆ เหล่านี้สร้างความเข้มแข็ง และกระตุ้นให้เกิดการรวมพลังของชุมชน นอกจากนั้นยังได้สร้างผู้นำการช่วยให้มีการพัฒนารูปแบบและคุณภาพ ได้ขยายผลการดำเนินงานออกไปอย่างกว้างขวาง

ส่วนเงินทุนดำเนินการนั้นได้รับการสนับสนุนบางส่วนจาก อ.บ.ต. คอนไก่อดี และมีรายได้จากการจำหน่ายให้แก่แหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ที่ย่านลีลม กทม. จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดภูเก็ต และที่เขาค้อใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา เป็นต้น นอกจากนั้นยังผลิตส่งลูกค้าประจำคือที่รัฐสภา สถาบันการศึกษาต่างๆ นำรายได้มาเลี้ยงชุมชนได้เป็นอย่างดี

โครงการตามรอยชีวิตชุมชนร้อยมาลัย ตำบลวังลึก อำเภอสามชูก จังหวัดสุพรรณบุรี

ชุมชนร้อยมาลัย ตำบลวังลึกเป็นชุมชนแรกของอำเภอสามชูก จังหวัดสุพรรณบุรี ที่เริ่มทำอาชีพร้อยมาลัยเป็นอาชีพเสริมจากการทำนาและทำไร่ไถมาตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. 2512 จนปัจจุบันนี้อาชีพร้อยมาลัยกลายเป็นอาชีพสุจริตที่พัฒนาจากอาชีพเสริม เป็นอุตสาหกรรมขนาดย่อมที่นำรายได้มาสู่ชุมชนวังลึก และต่อมาได้ขยายตัวไปอีกหลายชุมชนในอำเภอสามชูก

การก่อตัวของอาชีพนี้เริ่มมาจากหนึ่งครอบครัว มาสู่กลุ่มบ้าน และมาสู่ชุมชนที่ในอดีตนั้น นอกจากจะได้รายได้เสริมแล้ว ยังเป็นงานลักษณะพิเศษที่คนทุกเพศ ทุกวัย ทั้งคนวัยแรงงานที่กลับจากไร่นา คนพิการ คนสูงอายุที่อยู่กับบ้าน และเด็กนักเรียนที่กลับจากโรงเรียนมาช่วยกันทำได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงงานเทศกาลประจำปีต่างๆ ทั้งวันสำคัญทางศาสนา งานบุญ งานตรุษ งานประเพณี ชาวบ้านจะมาระดมกำลังช่วยกัน “ลงแขก” ร้อยมาลัยขาย โดยใช้ทุนทรัพย์ และแรงงานจากคนในชุมชน

ในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา คือ ตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ. 2536 ความต้องการมาลัยเพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับ คนในสังคมภาคกลางเข้าวัดมากขึ้น มีความนิยมไหว้พระ 9 วัด ถ้าไปเที่ยวก็มักจะแวะทำบุญไหว้พระตามวัดวาอารามต่างๆ คุณบุญนำ งามพรรค สมาชิก อ.บ.ต. ตำบลวังลึก ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า สังคมต้องการมาลัยบูชาพระมากขึ้น จนถึงกับต้องระดมพลในหมู่บ้านมาช่วยกันทำ นอกจากใช้ในวัดวาอารามแล้ว ยังมีผู้คนจำนวนมากนิยมไปแขวนรถยนต์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง

รถบรรทุกสิบล้อและรถแท็กซี่ เพื่อคุ้มครองป้องกันอุบัติเหตุ และเพื่อความเป็นสิริมงคล รวมทั้งมีการยกศาลพระภูมิ เจ้าที่ รวมทั้งศาลเจ้าต่างๆ ก็มีความต้องการใช้มาลัยบูชาเป็นจำนวนมากมายมหาศาล จากความต้องการของผู้บริโภคที่เพิ่มมากขึ้นนี้เอง ทำให้กระบวนการผลิตต้องเปลี่ยนแปลงไป จากงานที่ทำเบ็ดเสร็จในคนๆ เดียว กลายเป็นงานที่ต้องแบ่งเป็นส่วนๆ กระจายไปให้คนในหมู่บ้านแบ่งกลุ่มช่วยกันทำงานเกิดความชำนาญในแต่ละส่วน แบ่งออกได้เป็น 3 ส่วนคือ

1. ส่วนบิ่น คือส่วนที่ทำจากบิ่นพลาสติก สำหรับคล้องกระจกรถ ฯลฯ
2. ส่วนตัว คือส่วนที่ต่อจากส่วนบิ่น ซึ่งมีหลายแบบตามความนิยม ส่วนนี้จะใช้ดอกไม้ เช่น ดอกมะลิ ดอกดาวเรือง ดอกบานไม่รู้โรย ดอกจำปี เป็นต้น
3. ส่วนขา คือส่วนที่ต่อจากส่วนตัว นิยมใช้ดอกกรัก ดอกกุหลาบ ดอกจำปี หรือดอกดาวเรือง

พวงมาลัยที่ร้อยมีทั้งแบบชายเดี่ยว สองชายและมาลัยชำระ้วย มีทั้งระบบขายส่ง มีตลาดกลางเป็นตัวระบบในการสั่งจ้าง หาวตัดดิบ บรรจุหีบห่อ และจัดจำหน่ายให้เบ็ดเสร็จ ในเวลาเดียวกันในหมู่บ้านก็ยังมีระบบขายตรง ที่ชาวบ้านตั้งแผงขายเองตามข้างถนน หรือออกเดินขายตามสี่แยกไฟแดงใหญ่ๆ ของอำเภอ แบ่งลูกจ้างขายเป็นกะ ตั้งแต่กะเช้ามีดถึงเที่ยงคืน ขายที่ตลาดดอกไม้ในระยะหลังนี้มีตลาดนัดชุมชนชาวบ้านก็จะตระเวนขายตามตลาดนัดต่างๆ หมุนเวียนไปทุกวัน แต่ละที่ก็จะมีลูกค้าประจำ และขาจร มาซื้อไปใช้ หรือไปขายต่อมากมาย ในยามเย็นชาวบ้านบางคนจะนำรถออกไปส่งขายเองที่ตลาดไทยสี่มุมเมือง ตลาดปทุมธานี และปากคลองตลาด

สำหรับแรงงานในการร้อยมาลัยนั้นยังใช้แรงงานในครัวเรือนเป็นหลัก นอกจากการร้อยมาลัยแล้ว ยังมีงานบรรจุหีบห่อ ซึ่งแต่เดิมห่อใบตองหรือถุงผ้าขึ้นๆ ไปส่งกับมือ ได้เปลี่ยนไปเป็นบรรจุถุงพลาสติก สวมออกมาให้เป็นสวยงาม เรียงไว้ในลังโฟมและอัดน้ำแข็งส่งไปตลาดกลาง ด้วยเหตุนี้จึงมีการจ้างแรงงานเสริมทั้งจากคนในและนอกชุมชน เพื่อใช้ในการบรรจุภัณฑ์และขนส่งอีกด้วย

งานร้อยมาลัยจึงนับเป็นอุตสาหกรรมครัวเรือนเพื่อการพึ่งตนเองของคนในตำบลวังลึก อำเภอสามชูก มาจนปัจจุบันนี้

พร้อมๆ กับการปรับตัวจากชุมชนเกษตรกรรมไปสู่ชุมชนอุตสาหกรรมครัวเรือนนั้น เพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ชาวบ้านยังต้องปรับวิถีคิด วิถีปฏิบัติที่เป็นมรดกตกทอดมาตั้งแต่ดั้งเดิม รวมทั้งวิธีการดำเนินงานต่างๆ ในหลายส่วนดังนี้

การสืบทอดความรู้

แต่เดิมการสืบทอดความรู้ในการผลิตงานศิลปหัตถกรรม โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ นั้น จะสืบทอดกันเป็นสายตระกูล เช่น ชาวไทยวน แม้จะทอดผ้าจากกันทุกบ้าน แต่ในผืนผ้าโบราณที่เก็บรักษาไว้มัก สอดแทรกกลดลาย สี สัน สัญลักษณ์ต่างๆ รวมทั้งการสืบทอดความรู้เกี่ยวกับเทคนิคการจกผ้าที่รู้กันเฉพาะสายตระกูล

“ ผู้หญิงไทยวนสมัยก่อนมักจะเลือกชิ้นจกลายใหม่ๆ ที่ตนคิดขึ้นเองเป็นการ โอ้อวด ประกวดแข่งขันในเชิงฝีมือ ลวดลายที่ปรากฏบนชิ้นบางทีก็ไม่มีชื่อเรียก เพราะผู้ทอเป็นผู้คิดขึ้นเอง และเป็นผู้ทอแต่ผู้เดียว ลวดลายเหล่านี้ถ่ายทอดเฉพาะลูกหลาน ซึ่งต้องใช้วิธีจดจำ ไม่มีบันทึกเป็นตำรา บางลวดลายจึงหาผู้สืบทอดการทอไม่ได้.. ”

นายพายุ เปี้ยสร บูรณวิจิตรประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของโรงเรียนแคทรายวิทยา จังหวัดราชบุรี แม้เป็นเด็กผู้ชาย แต่สามารถสืบทอดเทคนิคการทอและลวดลายของยายได้ ก่อนที่ยายจะเสียชีวิตไป จึงเป็นมรดกที่มีค่าจากยาย ที่ทำให้เจ้าตัวภูมิใจมาจนถึงทุกวันนี้

ในปัจจุบันนี้ ศูนย์สืบทอดศิลปะผ้าจกราชบุรีมีบทบาทสำคัญทั้งการอนุรักษ์ลวดลายจกโบราณ โดยบันทึกลวดลายไว้ในคอมพิวเตอร์ รวมทั้งได้เปิดสอนเทคนิคการทอผ้าจกให้แก่บุคคลทั่วไปที่สนใจ มีการจัดทำเป็นหลักสูตรวิชาชีพพระยาศัน เปิดสอนที่วิทยาลัยสารพัดช่างราชบุรี และหลักสูตรประกาศนียบัตร(ปวช) กลุ่มวิชางานทอผ้าจากระบบทวิภาคี ที่วิทยาลัยเทคนิคราชบุรี เป็นการยกระดับให้แก่ช่างฝีมือทอผ้าจก ของจังหวัดราชบุรีต่อไป ทำให้ศิลปหัตถกรรมการทอผ้าจกคูบัวราชบุรี มิได้เป็นศิลปหัตถกรรมที่ใช้ในหมู่ชาวไทยวนเท่านั้นแต่ใช้กันแพร่หลายกว้างขวางทั่วประเทศไทย

ในโครงการเบญจรงค์มรดกวิถีไทยนั้นได้ให้ข้อมูลที่น่าสนใจว่า ช่างฝีมือที่ทำงานศิลปะ มักเป็นคนช่างสังเกต มีความจดจำดี และที่สำคัญคือมีจินตนาการ ช่างเขียนลายเบญจรงค์ต่างๆ จึงแกะลายโบราณที่ตกทอดมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 2 ได้ ในเวลาเดียวกันก็จินตนาการลวดลายใหม่ๆ ได้เสมอ

“ ลายที่นิยม คือ ลายเปลวเทียน เกิดจากการจุดเทียน เห็นลูกไฟที่จุดมีลักษณะคล้ายลูกตุ้ม จึงนำมาเขียนเป็นลวดลาย ”

ในบางครั้งก็สามารถจินตนาการจากสิ่งที่เป็นนามธรรมสู่ลวดลายได้ เช่น ลายพระยาสุนทรพระยาหลุยส์ เกิดขึ้นจากการกระทำคุณงามความดีของท่าน จินตนาการเป็นลวดลาย และใช้ชื่อของท่านเป็นชื่อลาย .. ”

ลวดลายต่างๆ เหล่านี้ได้ถ่ายทอดความรู้จากคนในครอบครัวสู่คนในครอบครัวเดียวกัน และต่อไปยังชุมชน และถ่ายทอดโดยการฝึกหัดจากอาจารย์ทางศิลปะจากสถาบันการศึกษาต่างๆ ขยายความรู้สู่วงกว้างต่อไป

การสืบทอดความรู้ในลักษณะใหม่ จึงเปิดกว้างกว่าในอดีตที่จำกัดเฉพาะสายตระกูล เท่านั้น กลุ่มแม่บ้าน ศูนย์วัฒนธรรมท้องถิ่น องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น สภาวัฒนธรรมจังหวัด ล้วนมีภารกิจในการดูแลโอปอภูมิศิลปหัตถกรรมท้องถิ่น รวมทั้งการสืบทอดความรู้ให้ไปสู่ สาธารณชนในสังคมอย่างกว้างขวาง

ระบบบริหารจัดการแบบอุตสาหกรรมครัวเรือน

การแบ่งงาน

เมื่องานศิลปหัตถกรรมท้องถิ่นกลายเป็น “ สินค้า ” เข้าสู่ระบบอุตสาหกรรมครัวเรือน แล้ว แม้จะเป็นงานที่ยังต้องใช้ความประณีต แต่จะยังใช้โครงสร้างเดิมของการผลิตไว้ใช้เองไม่ได้ อีกต่อไป เพราะจะไม่ทันกับความต้องการของตลาด การแบ่งงานจึงไม่ได้แบ่งตามเพศและวัยเช่นแต่ ก่อน แต่เป็นการกะเพศและวัย

“ ใครก็ได้ที่มีเวลาและทำเป็นต้องช่วยกันทั้งหมด งานร้อยมาลัยขาย จึงทำได้ทั้ง หมู่บ้านเลยนะ คนแก่ คนพิการเดินไม่ได้ก็นั่งร้อยอยู่กับบ้าน ลูกหลานกลับจากโรงเรียนก็แบ่งๆ แยก ส่วนกันไปทำ.. ”

“ งานอุตสาหกรรมร้อยมาลัยที่บ้านวังลึก เป็นงานหัตถกรรมล้วนๆ ยุคก่อนจะเน้น ความสวยงาม ประณีต เพราะต้นทุนต่ำคนสั่งน้อย ใช้แต่ในเทศกาล ยุคก่อนจึงร้อยจบทั้งพวงในคน เดียว เดียวนี้มาลัยเป็นสินค้าทั้งขายปลีกและขายส่ง แยกส่วนกันทำแบ่งเป็น ส่วนปั่น (ส่วนพวงของ มาลัยทำจากริบบิ้น) ส่วนตัว (ดอกกรัก ดอกมะลิ ฯลฯ) และส่วนขา (ดอกกุหลาบ ดอกจำปี ฯลฯ) ”

“ ที่นี้มีคนงานร่วม 30 คน มีทั้งคนงานลงสี คนเขียนลายเบญจรงค์ และคนเผา ส่วน ใหญ่ก็เป็นญาติพี่น้องลูกหลาน รวมทั้งคนในพื้นที่ระห่มเบน ”

ระบบการจัดการตลาด

ในระยะเริ่มแรกของการผลิตงานศิลปหัตถกรรมท้องถิ่นเพื่อเป็นสินค้านั้น ชาวบ้านจะ เป็นทั้งผู้ประกอบการและแรงงาน ชาวบ้านไม่ได้มีระบบการจัดจำหน่ายแต่อย่างใด เนื่องจากผู้ซื้อ ส่วนใหญ่จะเดินทางเข้ามาซื้อถึงแหล่งผลิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงที่กระแสการท่องเที่ยวทั่วไทย เมื่อประมาณ พ.ศ.2536 หลังจากนั้นไม่นานสินค้าศิลปหัตถกรรมท้องถิ่นประเภทผ้าทอเริ่มติดตลาด

เพื่อบสนองความต้องการของผูับริโภคที่เพิ่มมากขึ้น ระบบการบริหารจัดการที่เริ่มขึ้น คือ การขายเอง-ขายตรง ทั้งตามบ้านและผ่านองค์กรในท้องถิ่น

“ขายกันที่กลุ่มแม่บ้านหัวเขาเงินนั้นแหละ ใครว่างก็มานั่งทอ ทอไปขายไปผ้าขาวม้าหัวเขาเงินขึ้นชื่อ คนรู้จักเขาตามมาซื้อถึงที่ ”

ต่อมากลุ่มแม่บ้านหลายแห่งได้รับการเลื่อนระดับเป็นศูนย์วัฒนธรรมที่หัวเขาเงิน ก็เปลี่ยนชื่อเป็นศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำ

“ การทอผ้าขาวม้านั้น นอกจากสร้างรายได้ให้กับชุมชนแล้ว ยังเป็นการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ลูกหลาน จนได้เป็นศูนย์วัฒนธรรม คนนอกเข้ามาสั่งทอมากมาย ศูนย์ฯ ก็เลยเป็นผู้จัดจำหน่าย เอาไปวางตลาดด้วย ”

“ตลาด ” ที่ว่าในจังหวัดก็คือ ร้านสินค้าพื้นเมืองในเมือง งานประจำปี และงานกาชาดของจังหวัดก็เป็นแหล่งรวมและกระจายสินค้าออกสู่ผู้บริโภคได้เป็นอย่างดี เมื่อผลิตภัณฑ์สิ่งทอพื้นเมืองเป็นที่นิยม ก็จะมีพ่อค้าคนกลางรับไปขายที่กรุงเทพมหานครและหัวเมืองต่างๆ ส่วนผลิตภัณฑ์ศิลปหัตถกรรมท้องถิ่นอื่นๆ เช่น เครื่องเบญจรงค์ ก็มีพัฒนาการด้านการขายและระบบตลาดคล้ายคลึงกัน

ส่วนศิลปหัตถกรรมของชุมชนร้อยมาลัยที่สามชุกนั้นใช้ระบบบริหารจัดการหลายรูปแบบ

“ พวกมาลัยนี้รอให้คนมาซื้อก็ไม่ได้ แม้จะมีระบบตลาดกลางส่งมาลัยกระจายออกไปตามจุดต่างๆ แล้ว แต่ความต้องการมาลัยมันมีอยู่ทุกจุด เราจึงลุยการตลาดแบบลูกทุ่ง ทั้งเร่ขายตามสี่แยก และออกตลาดนัดได้ทุกวันเหมือนกัน ”

การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นผ่านงานศิลปหัตถกรรมท้องถิ่นของยววิจั จึงสะท้อนให้เห็นถึงเรื่องราวของการปรับตัวของชาวบ้านเพื่อให้อยู่รอด ท่ามกลางปัจจัยภายนอก ทั้งการรุกรืบด้านเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมและสังคม เปลี่ยนจากชุมชนเกษตรกรรมเป็นชุมชนอุตสาหกรรมครัวเรือนมาจนทุกวันนี้

บทสรุป

จากข้อมูลในงานของยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคกลางตามที่ได้กล่าวมาข้างต้น พอจะทำให้เห็นถึงภาพสะท้อนของเศรษฐกิจชุมชนที่ได้ก่อตัว และหยั่งรากลงในหมู่บ้านต่างๆ ในภาคกลาง ยุคของการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมของชาติ ตั้งแต่ พ.ศ. 2500 จากการศึกษาพบว่าการเปลี่ยนแปลงด้านประวัติศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนของภาคกลางนั้น มิได้เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วหรือเปลี่ยนจากหน้ามือเป็นหลังมือ หากแต่มีการปรับเปลี่ยนอย่างค่อยเป็นค่อยไป ตามปัจจัยหรือเงื่อนไขต่างๆ ภายใต้บริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนไป

ปัจจัยภายนอกที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจชุมชนในภาคกลางนั้น คือ

- 1) การเปลี่ยนแปลงทางด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคมของประเทศนั้น มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงสถานะแวดล้อมของชีวิต อาชีพ การทำมาหากินและค่านิยมต่างๆ ของประชาชน ปรานี วงษ์เทศ (2527) ได้ระบุว่า “การเพิ่มของประชากรอย่างรวดเร็ว การขาดแคลนทรัพยากร และการเกิดขึ้นใหม่นั้น โดยเฉพาะในสังคมชนบท เช่น การมีงานสร้างถนน สร้างเขื่อน มีการสร้างกลุ่มสัมพันธ์ใหม่ๆ ขึ้น ได้แก่ กลุ่มสหกรณ์ กลุ่มชาวนา การเร่งรัดพัฒนาชุมชนเมือง หลายแห่งตามส่วนภูมิภาคต่างๆ เพื่อให้เป็นศูนย์กลางของระบบเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม มีบริการสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นน้ำประปา ไฟฟ้า ทำให้ประชาชนทั่วอยู่ในเขตตัวเมืองมีรายได้สูง และมีความเป็นอยู่สะดวกสบายขึ้นแต่บริการของรัฐและการพัฒนาดังกล่าวมิได้เป็นอย่างทั่วถึง ประชากรในหมู่บ้านหรือชนบทส่วนใหญ่ ยังต้องเผชิญปัญหาต่างๆ เช่นเดียวกับที่บรรพบุรุษของตนเคยทนมาก่อน สภาพเหล่านี้ผลักดันให้เกิดแรงจูงใจให้ประชาชนในชนบท หลังไหลเข้ามาสู่ชุมชนในเมืองเพื่อแสวงหารายได้ที่ดีกว่า โดยมารับจ้างใช้แรงงานหรือทำงานด้านบริการต่างๆ นอกจากนั้น จากกรณีศึกษาของโครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่กล่าวมาข้างต้น เห็นได้ชัดว่า สังคมเกษตรกรรมแต่ดั้งเดิมของพื้นที่ภาคกลาง ค่อยๆ เปลี่ยนไป ทางกายภาพ บางพื้นที่ มีโรงงานอุตสาหกรรมเข้ามาตั้ง ส่วนทางสังคมชาวบ้านบางส่วนกลายเป็นคนงานในโรงงาน ชาวบ้านไม่สามารถดำเนินชีวิตแบบพอเพียงเช่นเดิมได้อีก ประกอบกับสังคมเมืองที่ขยายตัวเข้าสู่สังคมชนบท

ในเรื่องนี้ พรเพ็ญ ทับเปลี่ยน (2546) ได้อธิบายได้อย่างชัดเจนว่า “จากอดีตที่ชุมชนดำรงวิถีชีวิตแบบหาอยู่หากินมาอย่างยาวนาน ก่อนที่จะถูกกลไกของรัฐและระบบเศรษฐกิจภายนอกผนวกเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจที่ผลิตเพื่อขาย ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการพัฒนาที่ผ่านมาชุมชนไม่ได้มีทางเลือกอื่น แม้ว่าการเปลี่ยนผ่านแห่งยุคสมัยส่วนหนึ่งจะเกิดจากความปรารถนาของชุมชนที่

ต้องการเข้าร่วมในระบบเศรษฐกิจที่เน้นการผลิตเพื่อขายก็ตาม แต่ก็เป็นการปรารถนาที่ถูกระงับหรือเร่งเร้าให้เข้าสู่กระแสการพัฒนาที่มีเพียงเส้นทางเดียว ก่อนที่ภาวะวิกฤตของชุมชนหมู่บ้านที่ดำเนินไปภายใต้วิถีของทุนนิยมและความพยายามที่จะพัฒนาไปสู่ความทันสมัยจะปรากฏขึ้น ไม่ว่าจะป็นภาวะหนี้สิน ความยากจน การสูญเสียที่ดิน การเสียสมดุลของสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศของภาคเกษตรกรรม เป็นต้น การพัฒนาในอดีตไม่เคยมีการพูดถึงการพัฒนากระแสหลัก กระแสรอง เพราะแนวคิดและแนวทางการพัฒนามีเพียงกระแสเดียว คือ การนำชุมชนเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจที่ผลิตเพื่อการค้า และความพยายามที่จะตรึงให้ชุมชนอยู่ในระบบความสัมพันธ์ดังกล่าวด้วยกลไกที่สำคัญ ไม่ว่าจะเป็นกลไกทางด้านทุนหรือความรู้/ความเชื่อที่ว่าจะมีชีวิตที่ดีกว่าในอดีต ที่แม้ว่าจะพอเพียง แต่ก็เป็นการพอเพียงในระดับการมีปัจจัยพื้นฐานในการยังชีพเท่านั้น การครองชีพที่ดีขึ้นอยู่ความสามารถในการผลิต/สร้างส่วนเกิน(surplus) แม้ว่ารัฐจะประสบความสำเร็จหากพิจารณาจากการที่สามารถทำให้ชุมชนสร้างส่วนเกินได้ แต่จากประสบการณ์การพัฒนาที่ผ่านมาว่าครึ่งศตวรรษนั้น ได้ให้ภาพที่ประจักษ์ชัดว่าส่วนเกินที่ชุมชนเป็นผู้สร้างนั้น ได้ถูกดูดซับออกไปในรูปต่างๆ อย่างต่อเนื่องและรุนแรงมาตลอดระยะเวลาอันยาวนานที่ชุมชนดำรงอยู่ในวิถีของทุนนิยม ที่สะท้อนออกมาเป็นความวิกฤตของชุมชนในด้านต่างๆ”

ด้วยเหตุนี้หลายชุมชนจึงได้ปรับตัวให้เกิดการพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน สร้างเศรษฐกิจชุมชนของตัวเองให้อยู่ได้ เป็นที่พึ่งพิงของชุมชนและตัวเองได้ตามกรณีศึกษาที่กล่าวข้างต้น

- 2) เมื่อประมาณ พ.ศ. 2532 กระแสของการอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านและวัฒนธรรมท้องถิ่นได้เกิดขึ้นในสังคมไทย มีหน่วยงานของรัฐและเอกชนเกิดขึ้นหลายแห่งที่มีภารกิจในการฟื้นฟูมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ อาทิเช่น สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (สวช) กระทรวงศึกษาธิการ (พ.ศ. 2532) ศูนย์ศิลปศึกษาในการศึกษาวิจัย และดำเนินการก่อตั้งศูนย์วัฒนธรรมทั่วราชอาณาจักร นอกจากนั้น ในเอกสารของ อ.ปรางค์ วังษ์เทศ ยังได้ระบุว่า มีกองส่งเสริมหัตถกรรมไทย กองอุตสาหกรรมในครอบครัว กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม กรมการพัฒนาชุมชน สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท กร.ฝ. กลาง สภาพัฒนาฝีมือแรงงานแห่งชาติ อ.ส.ท. สมาคมต่างๆ เช่นสมาคมแม่บ้านทหารบก ทหารเรือ สมาคมผู้บำเพ็ญประโยชน์ สมาคมสตรีอุดมศึกษา

หน่วยงานเหล่านี้มีบทบาทสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ทั้งในด้านการอนุรักษ์พัฒนาศิลปวัฒนธรรม ทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค นอกจากนั้นยังมีบทบาทด้านการส่งเสริม เพื่อมุ่งพัฒนาในด้านเศรษฐกิจ มีหลายหน่วยงานได้ช่วยเหลือด้านการจัดหาตลาด การจำหน่ายผลิตภัณฑ์

พื้นบ้าน รวมทั้งเป็นตัวกลางในการขาย การออกแบบ การให้คำปรึกษาทั้งด้านเทคนิค การฝึกอาชีพ การจัดการ การแก้ปัญหา และการพัฒนาคุณภาพของผลิตภัณฑ์ เป็นต้น

ส่วนบทบาทสำคัญด้านการศึกษาวิจัยนั้น เป็นภาระหน้าที่ของสถาบันอุดมศึกษา เช่น มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาลัยช่างศิลป์ และโรงเรียนเพาะช่าง เป็นต้น

หน่วยงาน อีกแห่งหนึ่งคือ มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพพิเศษ ในพระบรมราชินูปถัมภ์ นอกจากจะมีบทบาทในการอนุรักษ์ฟื้นฟูพัฒนาศิลปหัตถกรรมไทยแขนงต่างๆ แล้ว มูลนิธิ ยังมี ส่วนสำคัญในการฟื้นฟูกระแสความนิยมในการใช้ของไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งศิลปหัตถกรรมสิ่งทอ และเครื่องนุ่งห่ม เริ่มจากในหมู่ข้าราชการบริพารในราชสำนัก ประชาชนทั่วไปในกรุงเทพมหานคร และต่อมาได้แพร่ไปในส่วนภูมิภาคด้วย กระแสความนิยมนี้เพิ่มมากขึ้นเป็นระยะๆ ตามกิจกรรมที่จัด ขึ้นทั่วประเทศ เช่นงานประกวดศิลปหัตถกรรมไทย งานเชิดชูศิลปินพื้นบ้าน งานกาชาด จำหน่าย และสาธิตศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค และทุกราวที่มีการเสด็จพระราช ดำเนินไปประกอบการกิจต่างๆ ก็มักจะมีประชาชนนำผลิตภัณฑ์ ด้านศิลปหัตถกรรมในท้องถิ่นของ ตนมาถวายอยู่เนืองๆ และคณะรัฐบาลสมัยต่างๆ ตลอดจนหน่วยงานภาครัฐ ก็นิยมสั่งซื้องาน ศิลปหัตถกรรม ฝีมือเลิศของชาวบ้านเป็นของขวัญ และของที่ระลึกสำหรับแจกจ่ายไปทั้งในและ นอกประเทศฯ เมื่อยิ่งเผยแพร่มาก กระแสความนิยมในหมู่สาธารณชนทั่วไปก็มากขึ้นตามไปด้วย ทำให้งานศิลปหัตถกรรมท้องถิ่นที่เคยซบเซานั้น กลับฟื้นคืนขึ้นมาอีกครั้ง และต่อมาเมื่อมีนโยบาย เรื่องหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) ก็ได้สร้างกระแสความนิยมอนุรักษ์ของไทยมากขึ้นอีก นำพาให้เกิดเศรษฐกิจชุมชนในพื้นที่ต่างๆ ทั่วไป

3) ปัจจัยเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

สภาพความซบเซาทางเศรษฐกิจที่มีความต่อเนื่องมาหลายสิบปี นั้นส่งผลให้ชุมชน หลายแห่งไม่สามารถอยู่รอดได้ เทียมสุริย์(2553) มีทัศนะว่า ยุคที่กระแสการท่องเที่ยวชุมชนตื่นตัว (ประมาณ พ.ศ. 2536) นั้น การท่องเที่ยวได้เข้ามามีบทบาทในการฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชน ปัจจุบัน ชุมชนประวัติศาสตร์ ที่สามารถพัฒนาตนเองเข้าสู่อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว อาทิ สามชุก อัมพวา คลองสวน ดำเนินสะดวกล้วนแล้วแต่เป็นชุมชนการค้าที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาประเทศ เมื่อกว่าร้อย ปี มาแล้วทั้งสิ้น การท่องเที่ยวจึงเป็นเครื่องมือในการฟื้นฟูสภาพเศรษฐกิจของชุมชนประวัติศาสตร์ มีส่วนช่วยให้ชุมชนประวัติศาสตร์สามารถมีบทบาทในสังคมได้อีกครั้ง ทำให้ชุมชนสามารถรักษามรดกทางวัฒนธรรม รูปแบบการดำรงชีวิต รวมไปถึงความภาคภูมิใจในคุณค่าของตนเองไว้ได้ อย่างไรก็ตามหลายชุมชนกลับถูกรุกลินการท่องเที่ยว ใช้เป็นเครื่องมือทำให้คุณค่าของชุมชนสูญสลายไปอย่างไม่มีวันกลับ

ดังนั้นจึงเป็นเรื่องที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชนประวัติศาสตร์จะต้องตระหนักว่าการท่องเที่ยวในพื้นที่ทั้งด้านบวก และด้านลบ ในขณะที่การท่องเที่ยวอาจเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชน ความเข้าใจระดับความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยว การบริหารจัดการ และการร่วมแรงร่วมใจของชุมชนเป็นสิ่งจำเป็น ในการรักษาคุณค่าของชุมชนประวัติศาสตร์ไว้

ในรายงานของโครงการบูรณาการประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคกลางของโรงเรียนวิสุทธรังสี จังหวัดกาญจนบุรี เกี่ยวกับผ้าขาวม้าร้อยสีนั้น เห็นได้ชัดว่าในช่วงที่ชุมชนได้รับการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. 2540 ทำให้นักท่องเที่ยวหลั่งเข้ามา “เดินทัวร์ชุมชน” และชมการแสดงพื้นบ้านที่ชุมชนจัดขึ้น ทำให้ผ้าขาวม้าที่ชาวบ้านทอไว้จำหน่าย กลายเป็นของฝากที่นักท่องเที่ยวนิยมซื้อติดมือกลับไป เสน่ห์ของผ้าขาวม้าคือ สีอันสดใส ลวดลายแปลกตา มีการเดินคว่ำ ขยายไม่เหมือนที่อื่น จนได้รับการขนานนามว่า “ผ้าขาวม้า 100 สี” ชื่อเสียงของผ้าขาวม้าชุมชนบ้านหนองขาวระเบิดไปไกล จากการบอกกล่าวปากต่อปาก รวมทั้งการออกข่าวอย่างต่อเนื่องของสื่อมวลชน แขนงต่างๆ ทำให้ชุมชนบ้านหนองขาว เป็นที่รู้จักของคนทั่วไป ผ้าขาวม้าบ้านหนองขาว จึงสามารถสร้างฐานะทางเศรษฐกิจให้แก่ชุมชน แม้กระแสนักท่องเที่ยวจะซบเซาลงบ้างแล้ว แต่ผ้าขาวม้าก็ยังเป็นที่นิยมของผู้ที่เดินทางผ่านไปมาในจังหวัดกาญจนบุรี มาจนทุกวันนี้

แม้ว่าปัจจัยภายนอกที่กล่าวมาข้างต้น จะส่งผลทางเศรษฐกิจในทิศทางที่ดีขึ้นต่อชุมชน แต่ถ้าคนในชุมชนไม่ได้ใช้ศักยภาพที่มีอยู่ให้สอดคล้องกับจังหวะของการพัฒนาที่เข้ามาในชุมชน เป็นระลอกๆ แล้วก็จะไม่สามารถพลิกผันสู่การฟื้นฟูเศรษฐกิจได้ จากโครงการบูรณาการประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ได้ยกเป็นกรณีศึกษานั้น พบว่ามีปัจจัยภายในที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงกัน 4 ด้าน ที่เป็นปัจจัยสำคัญในการจัดการธุรกิจภายในชุมชน กล่าวคือ

1. ปัจจัยการผลิตในชุมชน อันประกอบด้วยทุนทางสังคม คือ คนที่มีฝีมือในการผลิต ศิลปหัตถกรรมท้องถิ่น ทักษะฝีมือ ทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งกลุ่มแรงงานในการผลิต จะต้องมีความพร้อม และเอื้ออำนวยต่อการผลิต
2. กระบวนการผลิต อันหมายถึง ภูมิปัญญาความรู้ ความใส่ใจ ในการผลิต การแบ่งกลุ่มในการผลิต เทคนิคในการผลิตต่างๆ
3. การจัดการผลผลิต เช่นการจำหน่ายโดยตรงในชุมชน การจำหน่ายในร้านค้า ตลาดนัด ศูนย์วัฒนธรรม ศูนย์จัดการโดยผ่านพ่อค้าคนกลาง การบรรจุหีบห่อ และการขนส่ง เป็นต้น
4. ผู้ซื้อ/ ผู้บริโภค เป็นผู้มีส่วนสำคัญที่ทำให้งานศิลปหัตถกรรมท้องถิ่นที่ผลิตขึ้นสามารถดำรงอยู่ ปรับเปลี่ยน แปรรูปไปจากเดิม

จากการรวมตัวของคนในชุมชน โดยมีเป้าหมายหลักในการพัฒนาเศรษฐกิจนั้น จะสามารถสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน เกิดเป็น “ธุรกิจชุมชน” ผลักดันให้กิจการดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่อง

การปรับตัวของคนในชุมชนท้องถิ่นอาจมีหลายลักษณะ เช่น เป็นกลุ่มแม่บ้าน ศูนย์วัฒนธรรม สหกรณ์ ฯลฯ มีกฎระเบียบ และกติกาสังคมในการทำงานที่มีประสิทธิภาพ トラバิดที่ทุกคนยังมีผลประโยชน์ร่วมกัน และทุกคนมีความสำนึกในความเป็นเจ้าของร่วมกัน ก็จะทำให้ธุรกิจชุมชนพัฒนาต่อไปได้อีกยาวนาน แต่ถ้าการผลิตเป็นแบบต่างคนต่างทำ มีการแข่งขัน ตัดราคากัน ก็จะทำให้ธุรกิจชุมชนล่มสลายได้โดยง่าย

นอกจากการรวมตัวกันได้ภายในชุมชนแล้ว ชุมชนยังควรมีเครือข่ายภายนอกชุมชน เช่น ต่างอำเภอ ต่างจังหวัด มีเครือข่ายทั้งหน่วยงานของรัฐและเอกชน รวมทั้งกลุ่มเครือข่ายสินค้าประเภทใกล้เคียงกัน ก็จะทำให้ขยายช่องทางการผลิตและจัดจำหน่ายได้กว้างขวางยิ่งขึ้น

ปัจจัยภายในต่างๆ เหล่านี้ต้องมีความสัมพันธ์กันเป็นอย่างดี จึงจะสามารถจัดการให้เกิดธุรกิจชุมชน และพัฒนาให้รุ่งเรืองต่อไปได้ จากรายงานของยูววิจัยประวัติศาสตร์พบว่า ศิลปหัตถกรรมท้องถิ่นไม่เพียงแต่สร้างรายได้ให้แก่ชุมชนเท่านั้น หากแต่ยังเป็นการสืบทอดองค์ความรู้ด้านศิลปหัตถกรรม การรวมพลังกลุ่มคนในชุมชนในการผลิตเป็นการสร้างความสามัคคีและความเข้มแข็งให้เกิดขึ้น แสดงให้เห็นถึงความกล้า ที่จะสามารถจัด “ความกล้า ความยากจน” ให้หมดสิ้นไปในชุมชนอีกด้วย

บรรณานุกรม

- ณัฐพล อำนวย และคณะ.2552.โครงการสืบสานตำนานผ้าขาวม้าร้อยสี ของดีบ้านหนองขาว.
โรงเรียนวิสุทธิรังษี จังหวัดกาญจนบุรี.โครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาค
กลาง.สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.).เอกสารอัดสำเนา.
- เดือนเพ็ญ เกตุวงษ์ และคณะ.2552. ตามรอยชีวิตชุมชนร้อยมาลัย ตำบลวังลึก อำเภอสามชุก จังหวัด
สุพรรณบุรี. โรงเรียนทุ่งแม่เหล็กพิทยาคม จังหวัดสุพรรณบุรี.โครงการยววิจัย
ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคกลาง.สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).เอกสาร
อัดสำเนา.
- พายุ เปี่ยม และคณะ.2552. ผ้าคูบัวน่ารัก. โรงเรียนเศรษฐายวิทยา จังหวัดราชบุรี.โครงการยววิจัย
ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคกลาง.สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).เอกสาร
อัดสำเนา.
- พัฒนา ตรงสกุล และคณะ.2552. การศึกษาการเปลี่ยนแปลงกลุ่มเศรษฐกิจศิลปหัตถกรรมผ้าทอ
ของชาวเลาขวัญ.โรงเรียนเลาขวัญราษฎร์บำรุง จังหวัดกาญจนบุรี.โครงการยววิจัย
ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคกลาง.สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.)
- ภรณ์ภา ชูพันธ์ และคณะ.2552. ผ้าพื้นเมืองไทยทรงดำ : ผ้าเปีย.โรงเรียนเขาย้อยวิทยา จังหวัด
เพชรบุรี.โครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคกลาง.สำนักงานกองทุนสนับสนุน
การวิจัย (สกว.).เอกสารอัดสำเนา.
- พราว พุฒศิริ และคณะ.2552. เบญจรงค์มรดกวิถีไทย.โรงเรียนกระทุ่มแบน(วิเศษสมุทรคุณ)
จังหวัดสมุทรสาคร.โครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคกลาง.สำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย(สกว.).เอกสารอัดสำเนา.
- วรี กิจธนอุดม และคณะ.2552. ผ้าขาวม้ากับวิถีชีวิตชาวหัวเขาจีน.โรงเรียนปากท่อพิทย จังหวัด
ราชบุรี.โครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคกลาง.สำนักงานกองทุนสนับสนุน
การวิจัย (สกว.).เอกสารอัดสำเนา.
- ลำแพน จอมเมืองและสุทธิพงษ์ วสุโสภณ.2546. ผ้าทอไทลื้อ : เศรษฐกิจชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง ,
สำนักพิมพ์สร้างสรรค์.
- ทิพวัลย์ สัจจันทร์.2546.พลวัติการเกษตรและเศรษฐกิจชุมชนภาคกลาง : กรณีศึกษา ต.ทุ่งลูกนก อ.
กำแพงแสน จ.นครปฐม , สถาบันวิจิตรทัศน์.
- พรเพ็ญ ทับเปลี่ยน.2546. เส้นทางเศรษฐกิจชุมชนในกระแสวนนิยม.สำนักพิมพ์สร้างสรรค์.

เทียมสุรย์ สิริศรีศักดิ์.2553. ความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับการท่องเที่ยวชุมชนในประเทศไทย .จุฬ
สารอิโคโมสไทย , เม.ย. – ก.ค. , กรมศิลปากร.

ปรานี วงษ์เทศ.2527.ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจและสังคม.
วารสารธรรมศาสตร์.ปีที่ 13 ฉบับที่ 5 กันยายน 2527.

พัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวนาเกลือในภาคตะวันตก

แมนสรวง เฟิงจู

พัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวนาเกลือในภาคตะวันตก

อาจารย์แมนสรวง เพ็ญ
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสมุทรสงคราม

บทนำ

การศึกษาทางด้านประวัติศาสตร์ทุกวันนี้เริ่มจะให้ความสำคัญกับการศึกษาเพื่อเรียนรู้เรื่องราวของตัวเอง หรือกลุ่มคนธรรมดาที่ใช้ชีวิตอยู่ตามปกติ หรือที่เรียกว่าชาวบ้าน คนเหล่านั้นได้มีการต่อสู้ดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดของตนเองและสังคมเฉพาะกลุ่มผ่านเหตุการณ์และช่วงเวลาต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง จนกลายเป็นวิถีชีวิตหรือวัฒนธรรมเฉพาะกลุ่มขึ้นมา ซึ่งในการต่อสู้ดิ้นรนนั้นก็มีการสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ เพื่อที่ความอยู่รอดของตนเองและสังคม ได้แก่ การผลิตปัจจัยสี่เพื่อสนองความต้องการขั้นพื้นฐาน ประกอบด้วย อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ในขณะเดียวกันก็ได้มีการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกที่จะสนองต่อการผลิตปัจจัยสี่เหล่านั้น ได้แก่ เครื่องมือ เครื่องใช้ ยานพาหนะ และสาธารณูปโภคต่าง ๆ นอกจากการสร้างสรรค์ปัจจัยสี่ที่สนองความต้องการขั้นพื้นฐานของร่างกายแล้ว ยังมีการสร้างสรรค์สิ่งที่จะสนองความต้องการทางจิตใจอีกด้วย ได้แก่ ดนตรีและเพลงพื้นบ้าน การละเล่น ขนบธรรมเนียมประเพณี นิทาน เป็นต้น

สิ่งทั้งหลายทั้งปวงที่กล่าวถึงมีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น เพื่อความดำรงอยู่จนทำให้เกิดสิ่งที่เรียกว่า “ภูมิปัญญา” (Wisdom) และถ้านำเอาเศรษฐกิจเป็นตัวตั้งสิ่งเหล่านั้นก็คือที่มาของ “อาชีพ” ต่าง ๆ ในทุกวันนี้

ดังได้กล่าวมาข้างต้นแล้วว่า การดำเนินตามวิถีชีวิตของผู้คนเหล่านั้นได้ผ่านเหตุการณ์ยุคสมัยต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องทำให้วิถีชีวิตมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การศึกษาเรื่องราวเหล่านี้จึงเรียกว่า “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น” เพราะเป็นเรื่องของการศึกษาเรื่องราวของคนในท้องถิ่น โดยมีเหตุการณ์และช่วงเวลาเข้ามาเกี่ยวข้องในการศึกษา ซึ่งแต่เดิมการศึกษาประวัติศาสตร์จะให้ความสำคัญกับการศึกษาเรื่องราวของผู้นำที่นำพาประเทศชาติผ่านเหตุการณ์และยุคสมัยต่าง ๆ ที่เรียกว่า “ประวัติศาสตร์ชาติ” ซึ่งก็ถือว่ามีความสำคัญที่จะต้องศึกษาเพราะประวัติศาสตร์ชาติเป็นประวัติศาสตร์ในเชิงบูรณาการเพราะจะทำให้คนในท้องถิ่นต่าง ๆ ที่มีความเหมือนและความแตกต่างกันในแง่ของวิถีชีวิต มีความรู้สึกในความเป็นชาติร่วมกัน หรือเป็นพวกเดียวกันและประวัติศาสตร์มีความเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น กล่าวคือ ถ้ามีการเปลี่ยนแปลงในระดับชาติจะส่งผลต่อวิถีชีวิตของผู้คนในท้องถิ่นต่าง ๆ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ตัวอย่างเช่น ในอดีตหากเกิดภาวะสงครามผู้คนที่เป็ชายฉกรรจ์จะต้องถูกเกณฑ์เป็นทหาร ทำให้กำลังการผลิตลดลง แต่ใน

ขณะเดียวกันผู้คนในสาขาอาชีพต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับยุทธปัจจัย ก็ต้องส่งผลผลิตเข้าช่วยในการสงครามนั้น อีกตัวอย่างหนึ่งหากรัฐมีการปรับโครงสร้างภาษี ผู้คนในท้องถิ่น ต่าง ๆ ก็ได้รับผลกระทบและส่งผลถึงวิถีชีวิตของเขาที่จะต้องเปลี่ยนแปลงไปด้วย ดังนั้น การศึกษาเรื่องราวดังกล่าวจึงต้องศึกษาในเชิงพัฒนาการก็คือเป็นการศึกษาให้เห็นถึงการปรับตัวของกลุ่มคนที่ใช้ชีวิตในท้องถิ่นต่าง ๆ ตามการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม ระบบเศรษฐกิจ และสังคมและวัฒนธรรม

มีงานวิจัยหลายเรื่องที่ได้ศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นที่แสดงออกมาในรูปของอาชีพ ศิลปวัฒนธรรมในแขนงต่าง ๆ ที่น่าสนใจก็คืองานวิจัยของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาที่ได้รับการสนับสนุนจากกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ร่วมกับสถาบันอุดมศึกษาที่ดำเนินการภายใต้โครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ซึ่งแบ่งไปตามพื้นที่ 4 ภูมิภาค สำหรับพื้นที่ภาคกลางในส่วนของจังหวัดนครปฐม กาญจนบุรี ราชบุรี เพชรบุรี สมุทรสงคราม และสมุทรสาคร ซึ่งมีสถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดลรับผิดชอบในการดำเนินโครงการ มีงานยววิจัยที่น่าสนใจเรื่องหนึ่ง คือเรื่องของชวานาเกลือ ซึ่งเป็นงานวิจัยของนักเรียนโรงเรียนไทยรัฐวิทยา 70 (บ้านบางแก้ว) จังหวัดสมุทรสงคราม เรื่อง “กว่าจะมาเป็นเกลือ” และงานวิจัยของนักเรียนโรงเรียนสมุทรสาครวิทยาลัย จังหวัดสมุทรสาคร เรื่อง “เส้นทางเกลือ” ในการศึกษาวิจัยนี้ได้นำประเด็นของงานวิจัยทั้งสองเรื่องประกอบกับการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ และการศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร ตำรา และเก็บข้อมูลภาคสนามเพิ่มเติมเพื่อให้ได้องค์ความรู้ที่แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมของชวานาเกลือในภาคตะวันตก ประกอบด้วยชวานาเกลือในจังหวัดสมุทรสาคร สมุทรสงคราม และเพชรบุรี โดยจะเป็นการศึกษาในเชิงวิวัฒนาการที่แสดงให้เห็นถึงกระบวนการปรับตัวของชวานาเกลือในภาคตะวันตกกับการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ระบบเศรษฐกิจ และสังคมและวัฒนธรรม ทั้งนี้จะเห็นความสำคัญที่การเปลี่ยนแปลงในระบบเศรษฐกิจเป็นตัวแปรหลัก โดยวิวัฒนาการแต่ละขั้นตอนจะกำหนดในสองยุคสมัย คือ ยุคเศรษฐกิจเพื่อยังชีพ และยุคเศรษฐกิจการตลาด ซึ่งในยุคแรกการเปลี่ยนแปลงจะขึ้นอยู่กับตัวแปรด้านสภาพแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรมเป็นตัวแปรสำคัญ ส่วนในยุคหลังซึ่งเป็นยุคเศรษฐกิจการตลาดจะเป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอด และมีแนวโน้มที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลงต่อไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

เกลือ : ธรรมชาติเสกสรรมนุษย์ปั้นแต่ง

เรื่องราวของเกลือไม่ได้มีการบันทึกไว้ชัดเจนว่ามนุษย์รู้จักการทำนาเกลือมาแต่เมื่อใด และใครเป็นผู้คิดค้นกระบวนการผลิตเกลือ แต่แน่นอนที่สุดคือเกลือเป็นวัตถุดิบที่เกิดขึ้นมาพร้อมกับโลก ก่อนที่สิ่งมีชีวิตชนิดแรกจะเกิดขึ้นเสียอีก

เกลือชนิดแรกที่มนุษย์รู้จักนำมาบริโภคน่าจะเป็นเกลือบกหรือเกลือสินเธาว์ (Rock Salt) และในยุคแรกมนุษย์ก็จะบริโภคเกลือโดยตรงเช่นเดียวกับสัตว์ที่กินเกลือจากดินโป่ง ทั้งนี้ ร่างกายของมนุษย์และสัตว์จะขาดเกลือไม่ได้ ฉะนั้นโดยสัญชาตญาณมนุษย์ต้องบริโภคเกลืออยู่แล้ว เช่นเดียวกับอาหาร น้ำ และเกลือแร่ชนิดต่าง ๆ ดังนั้นจึงถือว่าเกลือมีประวัติและความเป็นมา ยาวนานและนานมากกว่าประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ หลักฐานทางโบราณคดีพบว่ามนุษย์รู้จักผลิต เกลือมาตั้งแต่สมัยนีโอลิทิก (Neolithic) หรือในยุคที่มนุษย์เปลี่ยนระบบเกษตรกรรมแบบเร่ร่อนมา เป็นระบบการตั้งถิ่นฐานทำเกษตรกรรมอยู่กับที่ราว 10,000 ปีก่อนคริสตกาล

ในสมัยที่มนุษย์ยังผลิตเกลือกันน้อยเกลือจึงเป็นของหายากและมีค่ามาก เนื่องจาก ความต้องการเกลือมีมากกว่ากำลังการผลิต ในยุคนั้นเกลือจึงถูกใช้เป็นตัวกลางในการแลกเปลี่ยน สินค้าในขณะที่การซื้อขายยังเป็นระบบของแลกของ (Barter System) ก่อนที่จะใช้เงินตราเป็น ตัวกลางในการแลกเปลี่ยน และเกลือยังถูกใช้เป็นเงินตราในสมัยโรมัน โดยใช้เป็นเงินเดือนสำหรับ ทหารในกองทัพจึงเป็นที่มาของคำว่าเงินเดือนในภาษาอังกฤษที่ใช้คำว่า “Salary” ซึ่งมีรากคำมาจาก ภาษาละตินว่า “Salarium” หมายถึงการใช้เกลือเป็นตัวกลางในการแลกเปลี่ยน (Sal = Salt) และยัง พบว่าในอินเดียโบราณและอียิปต์มีการใช้เกลือเป็นเงินตราซื้อสินค้าอื่น ๆ เช่นเดียวกัน

และด้วยเหตุที่เกลือเป็นของมีค่าเป็นที่ต้องการของทุกคน จึงมีการนำเรื่องของเกลือมา ผูกเป็นนิทานเรื่องหนึ่งที่กล่าวถึงโมวิเศษของเศรษฐีที่อิจฉาซึ่งให้หมูนแล้วจะมีเกลือออกมาจากโมนั้น มีชายผู้หนึ่งได้โจรกรรมโมนั้นไปไว้ในเรือของตน ขณะที่อยู่กลางทะเลชายผู้นั้นก็ได้สั่งให้โมวิเศษ หมูนแล้วเกลือก็ไหลออกจากโมนั้นแต่เขาไม่รู้วิธีที่จะสั่งให้โมหยุดหมูนได้อย่างไร โมจึงหมูนไปเรื่อย ๆ จนปริมาณของเกลือทำให้เรือจมอยู่ที่ก้นทะเล และโมก็ยังหมูนอยู่จนทุกวันนี้จึงทำให้น้ำทะเลมี ความเค็ม

ดังได้กล่าวแล้วว่าเกลือที่มนุษย์รู้จักนำมาบริโภคเป็นเกลือสินเธาว์และมีการผลิตกันมา นับหมื่นปีแล้วและจนถึงปัจจุบันพบว่าประเทศที่ผลิตเกลือทั่วโลกมีอยู่ 62 ประเทศ (รวมทั้งเกลือ สมุทรและเกลือสินเธาว์) รวมปริมาณผลผลิตทั้งสิ้นปีละ 210 ล้านตัน ประเทศที่ผลิตเกลือได้มาก ที่สุดคือสหรัฐอเมริกาผลิตได้ประมาณปีละ 46.5 ล้านตัน คิดเป็นร้อยละ 17.67 ในขณะที่ประเทศ ไทยอยู่ในอันดับที่ 26 คือปีละประมาณ 1 ล้านตัน หรือร้อยละ 0.48 ของผลผลิตเกลือทั่วโลกตีใน บทความเรื่อง “ว่าด้วยเรื่องเกลือ” ของดร.เอกรินทร์ วาสนาส่ง (View Dr.EKarin Vasanasong’s blog โพสต์เมื่อ 11 มกราคม 2553) มีข้อมูลว่าประเทศไทยมีกำลังการผลิตเกลือประมาณปีละ 2 ล้านตันใน จำนวนนี้เป็นเกลือสินเธาว์ประมาณ 1.6 ล้านตัน และเกลือสมุทรประมาณ 4 แสนตัน ซึ่งข้อมูลจาก <http://www.pridiainstitute.com> ได้นำเสนอข้อคิดและข้อเสนอแนะของดร.ปรีดี พนมยงค์ ซึ่งมีข้อมูล กำลังการผลิตเกลือสมุทรที่ตรงกันคือประมาณปีละ 3-4 แสนตัน ในปัจจุบันพบว่าแหล่งผลิตเกลือ

สมุทรที่สำคัญในประเทศไทยอยู่ในบริเวณชายทะเลทางฝั่งตะวันตกในส่วนที่เรียกกันว่าอ่าวไทย หรืออ่าว ก.ไก่ บริเวณอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร อำเภอเมืองจังหวัดสมุทรสงคราม อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี และโดยที่การผลิตเกลือนั้นจะต้องใช้พื้นที่ในการกักน้ำทะเลและตากจนเกิดผลึกเกลือเป็นบริเวณกว้าง และต้องมีคันดินกั้นแปลงดินเป็นล๊อก ๆ เรียกว่า “กระตงนา” เช่นเดียวกับนาข้าว จึงเรียกแปลงดินนั้นว่า “นาเกลือ” และเรียกผู้ผลิตเกลือว่า “ชาวนาเกลือ”

เป็นที่ทราบกันดีว่าเกลือสมุทรนั้นมีอยู่ในธรรมชาติแต่จะอยู่ในสภาพของสารละลายในน้ำทะเล โดยเกลือที่มีรสเค็มซึ่งเรานำมาบริโภคเรียกว่าเกลือโซเดียมคลอไรด์ มีชื่อสามัญว่า เกลือแกง และมีสูตรทางเคมีว่า NaCl โดยชาวนาเกลือจะผลิตเกลือในช่วงฤดูแล้งตั้งแต่เดือนพฤษภาคมจนถึงราวเดือนพฤษภาคมที่ฝนยังไม่ตก กระบวนการผลิตเกลือของชาวนาเกลือในอดีตจนถึงปัจจุบันไม่มีการเปลี่ยนแปลง เป็นกระบวนการที่สืบทอดจากรุ่นต่อรุ่นมาหลายศตวรรษ จนกลายเป็นวัฒนธรรมนั้นก็ถือการที่ต้องเริ่มต้นโดยการเตรียมปรับพื้นนาโดยขูดจีแดดนาเกลือออกให้หมด จีแดดนาเกลือคือตะไคร่น้ำที่เกิดขึ้นช่วงที่มีน้ำจืด

นอกจากนั้นจะทำให้ผลึกหรือเม็ดเกลือที่ได้ไม่ขาวสะอาด ราคาไม่ดี ทั้งนี้ชาวนาเกลือจะแบ่งกระตงนาเป็น 4 กระตงในแต่ละแถวชาวนาเกลือเรียกกระตงนาว่า “อัน” หรือ “อันนา” โดยมีคันดินกั้นไว้ นาอันแรกที่อยู่ใกล้แหล่งน้ำมีชื่อว่า “อันขัง” ใช้สำหรับขังน้ำที่ดันมาจากแหล่งน้ำ อันถัดไปมีชื่อเรียกว่า “อันตาก” ใช้สำหรับกักน้ำที่ระบายมาจากนาอันขังแล้วตากให้น้ำระเหยไปบางส่วนเพิ่มความหนาแน่นหรือความเค็ม อันถัดจากนาอันตากเรียกว่า “อันเชื้อ” ใช้กักน้ำที่ระบายมาจากนาอันตากมากักไว้ให้มีความเค็มเพิ่มขึ้นอีกจนระดับความเค็มเพิ่มเป็น 20-24 ดิกรี ชาวนาเกลือเรียกน้ำที่มีความเค็มระดับนี้ว่า “น้ำแก่” ในสมัยก่อนการที่จะรู้ได้น้ำในอันเชื้อเป็นน้ำแก่หรือยัง ชาวนาเกลือจะใช้ข้าวสุกโยนลงไปถ้าข้าวสุกลอยน้ำก็ถือว่าเป็นน้ำแก่ส่วนนาอันสุดท้ายเรียกว่า “อันเกลือ” หรือ “อันปลง” ซึ่งเป็นอันที่กักน้ำแก่ที่ระบายมาจากอันเชื้อมาตากจนอิมตัวและตกผลึกเป็นเกลือ โดยระหว่างนาแต่ละอันจะมีคันนากั้นอยู่ และที่คันนาจะมีช่องระบายน้ำเพื่อให้ น้ำ

จากนาอันตากไปจนถึงนาอันปลง ช่องระบายน้ำนี้ชาวนาเกลือเรียกว่า “หุณา” และรอบอันนาทุกอันจะมีรางหลอดทำหน้าที่เป็นทางระบายน้ำชาวนาเกลือเรียกว่า “ขานา”

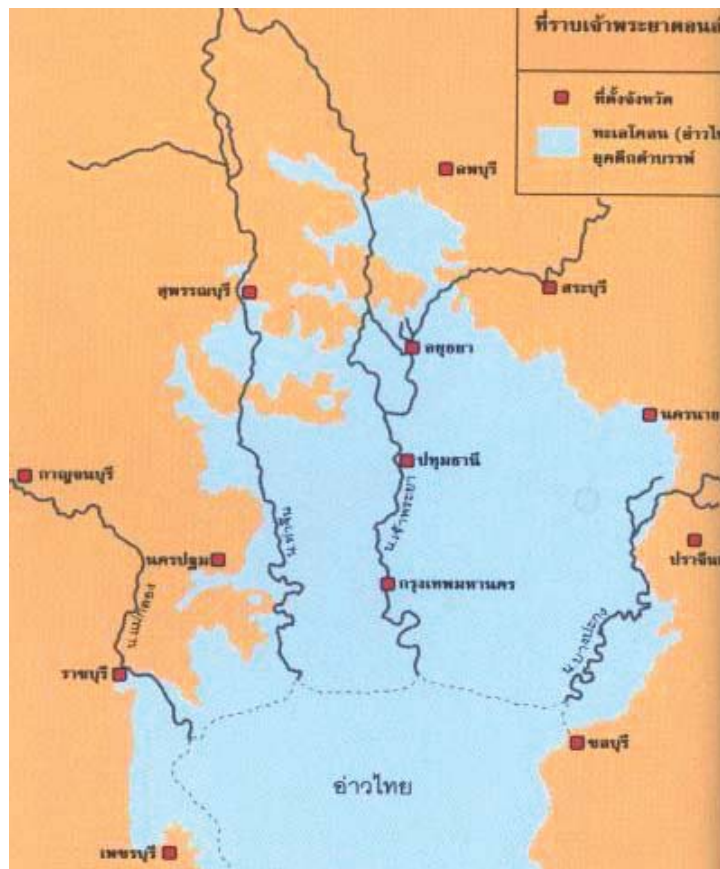
กระบวนการตกผลึกในนาอันปลงจะใช้เวลาประมาณ 15 วัน โดยเกลือจะเริ่มตกผลึกจับกัน บนผิวน้ำ เรียกว่า ดอกเกลือ ปัจจุบันมีผู้นิยมนำไปบริโภคเพราะมีความเค็มกำลังดีโดยชาวนาเกลือจะช้อนดอกเกลือออกมาก่อน เมื่อเกลือตกผลึกได้ความหนาประมาณ 1 นิ้ว ชาวนาเกลือจะปล่อยน้ำผ่านทางช่องหุณากลับมาเก็บไว้ในนาอันเชื้อ แล้วใช้ลูกกลิ้งไถไปมาเพื่อให้เกลือแตกเป็นเม็ด จากนั้นใช้ระตาหรือคทาชักเกลือมากองเป็นแถว ๆ เพื่อสะดวกในการขนเข้ายุ้งฉางต่อไป

ในการทำนาเกลือนั้นนอกจากจะได้เกลือแ่งที่ต้องการแล้วยังมีการตกผลึกจิตในนาอันเชื้อและมีการตกผลึกของดีเกลือซึ่งทั้งเกลือจิตและดีเกลือสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ทั้งสิ้น แต่ชาวนาเกลือไม่ต้องการให้เกิดการตกผลึกของดีเกลือมากนักเพราะจะทำให้ได้ปริมาณของเกลือแ่งน้อยและคุณภาพไม่ดี

เกลือเป็นแร่ธาตุที่มีอยู่ในธรรมชาติ แต่ด้วยความพยายามของมนุษย์จึงได้คิดค้นวิธีการที่จะนำเกลือที่ธรรมชาติสร้างขึ้นมาแยกสิ่งที่ไม่ต้องการออกไปเพื่อให้ได้เกลือที่บริสุทธิ์ โดยใช้เทคโนโลยีที่มีการถ่ายทอดกันมาอย่างต่อเนื่องที่เรียกว่า “ภูมิปัญญา” ซึ่งมีการพัฒนาโดยตลอด นี่คือความมหัศจรรย์ ที่มนุษย์มีเหนือสัตว์อื่น ๆ พัฒนาการทางเทคโนโลยีเริ่มมาจากการตั้งพื้นฐานธรรมชาติและแรงคน ได้แก่ การจุดระหัดวิดน้ำทะเลเข้านาโดยการใช้นกตีระหัด พัฒนามาเป็นใช้กังหันลมและเครื่องสูบน้ำ เป็นต้น จึงกล่าวได้ว่า เกลือเป็นสิ่งที่ธรรมชาติเสกสรรขึ้นมาแต่มนุษย์เป็นผู้ปั้นแต่งเพื่อที่จะให้ได้เกลือมาใช้และส่งไปในท้องถิ่นที่ไม่มีเกลือในธรรมชาติ

ภาคตะวันตกและชาวนาเกลือภาคตะวันตก

ดินแดนในภาคตะวันตกของประเทศไทย ซึ่งได้แก่บริเวณจังหวัดสุพรรณบุรี กาญจนบุรี นครปฐม ราชบุรี สมุทรสาคร สมุทรสงคราม เพชรบุรี และประจวบคีรีขันธ์ เป็นดินแดนที่มีวิวัฒนาการมาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์จากหลักฐานทางโบราณคดีที่ขุดค้นพบจากแหล่งต่างๆ เช่น ที่ตำบล บ้านเก่า บ้านดอนตาเพชร ในจังหวัดกาญจนบุรี พระประโทนเจดีย์ พระปฐมเจดีย์ วัดหน้าพระเมรุ จังหวัดนครปฐม และเมืองโบราณคูบัว จังหวัดราชบุรี เป็นต้น ประกอบกับผลการศึกษาของนักโบราณคดี นักมานุษยวิทยา เช่น ศาสตราจารย์ ชิน อยู่ดี รองศาสตราจารย์ ศรีศักร วัลลิโภดม ทำให้ทราบว่า ภาคตะวันตกหรือดินแดนสุวรรณภูมิมีวิวัฒนาการต่อเนื่องมาตั้งแต่ยุคหินใหม่ผ่านยุคเหล็ก ยุคทวารวดีมาถึงปัจจุบันเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 2,000 ปีมาแล้ว และศูนย์กลางของสุวรรณภูมิในยุคแรกอยู่ที่เมืองนครปฐม อู่ทอง และคูบัว หลังจากที่ตั้ง 3 เมืองเสื่อมอำนาจลงก็เกิดเมืองท่าใหม่ในดินแดนนี้คือเมืองราชบุรี เพชรบุรี และสุพรรณบุรี

แผนที่ภาคตะวันตกแสดงพื้นที่ชายฝั่งทะเลของอ่าวไทยในยุคโบราณ

(ภาพจาก <http://board.palungjit.com>)

ประเด็นสำคัญที่จะนำมากล่าวถึงก็คือการติดต่อค้าขายกับภายนอกของสุวรรณภูมิ ซึ่งจะมีทั้งการค้าทางบกและทางทะเล โดยทางบกก็จะติดต่อกับอาณาจักรภายในที่เป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ ของป่าต่าง ๆ อันเป็นสินค้าสำคัญโดยมีเส้นทางการค้าไปทางตะวันตกถึงมอญ ทวาย มะริด และตะนาวศรี ส่วนทางเหนือจะมีเส้นทางไปยังแคว้นสุโขทัย ซึ่งมีเส้นทางเชื่อมต่อไปถึงเกาะตะมาที่ปากน้ำสาละวินและทางภาคอีสานไปจนถึงเมืองเวียงจันทน์ เวียดนามและจัมปา จากการที่มีการติดต่อกับเมืองต่าง ๆ ได้กว้างขวางจึงทำให้เกิดความหลากหลายของคนหลายเผ่าพันธุ์

ส่วนการค้าทางทะเลนั้นเมืองท่าสำคัญจะอยู่ทางแถบลุ่มน้ำท่าจีน-แม่กลอง โดยมีการเปลี่ยนศูนย์กลางการค้ามาโดยตลอดจนถึงพุทธศตวรรษที่ 13 ความเจริญทางการค้าทำให้เกิดมีการตั้งถิ่นฐานของผู้คนตามชายทะเลทำให้เกิดเมืองใหม่ที่สำคัญ คือ เมืองเพชรบุรี แล้วมีการพัฒนาจนเป็นศูนย์กลางทางการเมืองและเศรษฐกิจของสุวรรณภูมิที่อยู่ติดชายทะเลจริงๆ ทำให้เกิดเส้นทาง

คมนาคมเลียบชายทะเลจากคูบัวผ่านเขาชัยเพชรบุรีจนถึงชะอำ ทำให้มีการขยายตัวของชุมชนมากขึ้นในความหลากหลายของผู้คนที่เข้ามาติดต่อค้าขาย และตั้งถิ่นฐานนอกจากจะเป็นคนที่อยู่ในเมืองใกล้เคียงแล้วยังมีการเคลื่อนย้ายถิ่นฐานของกลุ่มคนจีนที่มาจากทางตอนใต้ของจีนที่เข้ามาค้าขายและตั้งถิ่นฐาน ซึ่งมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ซึ่งเป็นจดหมายเหตุของชาวต่างประเทศที่เข้ามาติดต่อกับกรุงศรีอยุธยาได้บันทึกไว้ โดยเฉพาะจดหมายเหตุของพ่อค้าชาวฮอลันดาที่มีชื่อว่า ฟอนพลิต โดยได้บันทึกเรื่องราวความสัมพันธ์ระหว่างเพชรบุรีกับนครศรีธรรมและการเคลื่อนย้ายของชาวจีนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐาน ซึ่งรองศาสตราจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม ได้วิเคราะห์เชื่อมโยงกับตำนานเมืองนครศรีธรรมราชและเพชรบุรี ตั้งแต่สงครามระหว่างพระเจ้าอู่ทองเจ้าเมืองเพชรบุรี กับพระยาศรีธรรมมาโสกราช เจ้าเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นเหตุให้นครศรีธรรมราชและเพชรบุรีมีการแบ่งเขตปกครองกันและในสมัย ต่อ ๆ มานครศรีธรรมราชอ่อนแอลงเพชรบุรีจึงได้เข้าไปฟื้นฟูเมืองนครศรีธรรมราชและสร้างเมืองใหม่อีกหลายแห่ง

จากการที่ได้วิเคราะห์เหตุการณ์เรื่องราวดังกล่าวทำให้ทราบว่าชาวจีนโพ้นทะเลที่เข้ามาตั้ง ถิ่นฐานในเมืองเพชรบุรีและนครศรีธรรมราช และลงไปจนถึงเมืองปัตตานี ได้นำอาชีพที่เคยทำตอนอยู่ประเทศจีนเข้ามาด้วย จากการศึกษาข้อมูลผ่าน ทาง <http://www.oocities.com/yatimmiKin/report> พบว่าในอดีตชาวบ้านสุโขทัยในตำบลบนา อำเภอมือง จังหวัดปัตตานี เป็นแหล่งผลิตเกลือมาในยุคแรก บ้านสุโขทัยได้ผลิตเกลือสมุทรส่งไปยังเมืองนครศรีธรรมราช กรุงศรีอยุธยา และเมืองต่าง ๆ มายาวนานสอดคล้องกับเอกสารเรื่องอาณาจักรลังกาสุกะ ที่กล่าวถึงงานเขียนของ หวัง-ต้า-หยวน ซึ่งเขียนไว้ในหนังสือ เต้า-อี-ซี-ยูลู่ ว่า ชาวเมืองลังกาสุกะ "ทั้งชายหญิงไว้ผมมวย ใช้ผ้าฝ้ายนุ่งห่ม และรู้จักการ ต้มน้ำทะเล เพื่อให้ได้เกลือมาใช้"

การทำนาเกลือ เพื่อใช้บริโภค และจำหน่ายในจังหวัดภาคใต้ มีอยู่ที่เมืองปัตตานี ทำเป็นสินค้าจำหน่ายมาแต่ต้นสมัยอยุธยาแล้ว ประวัติเมือง ปัตตานี ได้กล่าวถึงการทำนาเกลือไว้ชัดเจนในสมัยนางพญาธิยาและนางพญาปิรุปกครองเมืองปัตตานี แต่ไม่ปรากฏว่า เมืองใกล้เคียง ทำนาเกลือเป็น ทั้งที่บ้านเมืองเหล่านั้นก็อยู่ใกล้ทะเล มีสภาพที่ดินคล้ายคลึงกัน พอที่จะใช้ในการทำนาเกลือได้ ดังปรากฏ หลักฐาน ในตำนานเมืองนครศรีธรรมราช ความตอนหนึ่ง เมื่อพระเจ้าอู่ทองตรัสถามพญาศรีธรรมโศกราชว่า "เมืองของท่านขัดสิ่งใดเล่า แลพญาศรีธรรมโศกราชว่า ขัดแต่เกลือ อาณาประชาราษฎร์ไม่รู้จักทำกิน และพระเจ้าอู่ทองว่า จงให้สำเภาเข้ามาจะขัดให้ออกไป" และจากการที่ได้ศึกษาด้านเมืองนครศรีธรรมราชพบว่าเดิมกรุงศรีอยุธยาสั่งเกลือมาจากเมืองน่าน ต่อมาเมืองน่านถูกล้านนายึดไป เมืองน่านจึงไม่ส่งเกลือให้กรุงศรีอยุธยา พระมหากษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยาจึงโปรดให้พระพนมทะเลศรีซึ่งเป็นพระญาติลงไปทดลองทำนาเกลือสมุทรที่เมืองเพชรบุรี และได้สำเร็จ กรุงศรีอยุธยาจึงไม่ขาดแคลนเกลืออีก จากข้อมูลนี้ทำให้ทราบได้ว่าในภาคตะวันตก

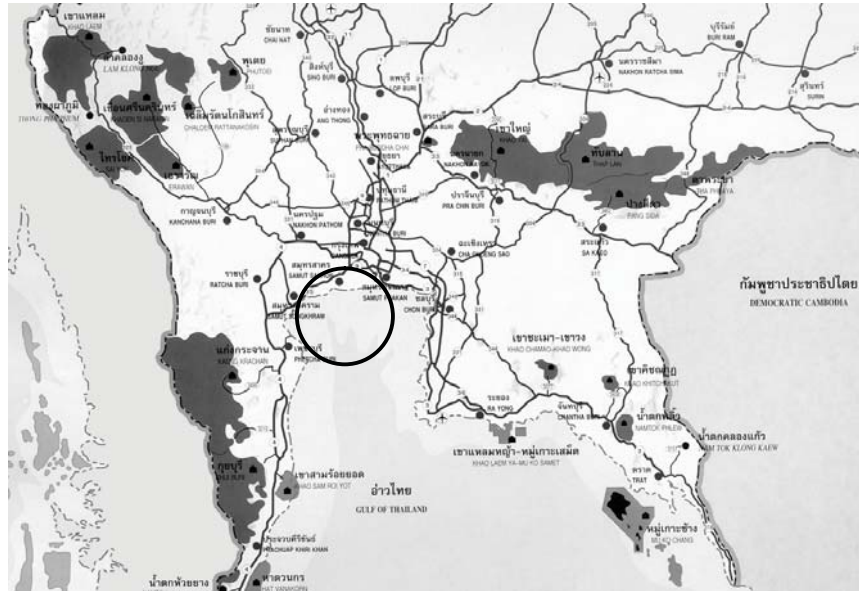
มีการทำนาเกลือที่เมืองเพชรบุรีมาช้านานแล้ว และในช่วงต่อมาเมื่อพวกมลายูมารุกรานปัตตานี ในช่วงนั้นเมืองนครศรีธรรมราชเป็นเมืองร้างพระมหากษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยาจึงโปรดให้ พระโอรสของพระพนมทะเลศรีทรงนามว่า พระพนมวังไปฟื้นฟูเมืองนครศรีธรรมราชและปกครอง ต่อมาทรงพระนามว่าพระเจ้าศรีธรรมมาโสกราช หลังจากที่เสร็จสงครามกับเมืองเพชรบุรีที่กล่าวไว้ ข้างต้นได้มีการปักปันเขตแดนใหม่นครศรีธรรมราชจึงมีอาณาเขตปกครองตั้งแต่บางสะพานไปจนจรดแหลมมลายู ซึ่งรวมทั้งปัตตานีด้วย ดังนั้นการทำนาเกลือที่บ้านสุโหงปาเน และเมืองเพชรบุรีจึง น่าจะได้รับการถ่ายทอดเทคโนโลยีซึ่งกันและกัน

ในยุคหลังพุทธศตวรรษที่ 19 ดินแดนชายทะเลปากแม่น้ำท่าจีน-แม่กลอง ซึ่งเป็นทะเล ตมและป่าชายเลนได้มีการตั้งถิ่นฐานมากขึ้นจึงทำให้เกิดเมืองสมุทรสาครและสมุทรสงครามขึ้นมา เนื่องจากเป็นเมืองที่เกิดใหม่ และเป็นพื้นที่เกิดใหม่ด้วย ผู้คนที่มาตั้งถิ่นฐานอยู่กันน่าจะเป็นพวกต่าง ถิ่นที่อพยพ เข้ามาจากหลายแห่ง ได้แก่ พวกที่มาจากท้องถิ่นใกล้เคียง เช่น เพชรบุรี ราชบุรี อุทัยธานี รวมทั้งคน ที่อพยพมาจากดินแดนที่ไกลออกไป เช่น ชาวมอญและชาวจีนจากทางตอนใต้ เช่น ชาว สกเกียน และชาวจีนไหหลำ เป็นต้น ทำให้มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและอาชีพเกิดขึ้น โดย ธรรมชาติของคนแล้วถ้าตัวเองอพยพมาจากพื้นที่ที่สภาพภูมิประเทศเป็นอย่างไรก็จะเลือกถิ่นที่อยู่ ที่ มีสภาพภูมิประเทศใกล้เคียงกับถิ่นเดิมของตนและนำวัฒนธรรมเดิมติดมาด้วย ดังจะเห็นได้จากพื้นที่ ชายฝั่งทะเลตั้งแต่สมุทรสาคร สมุทรสงคราม ไปจนถึงเพชรบุรี ในบริเวณที่มีการตั้งถิ่นฐานของผู้คน จะมีศาลเจ้าอยู่เกือบทุกชุมชน ทั้งนี้เนื่องจากชาวจีนที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานก็จะสร้างศาลเจ้า สำหรับเป็นที่สถิตย์ของเทพเจ้าที่ตนเคารพไว้ในชุมชนที่อาศัยอยู่ โดยมีความเชื่อว่าเทพเจ้าจะช่วย ให้อยู่รอดปลอดภัยจากภัยอันตรายต่าง ๆ และช่วยให้ทำมาหากินได้ดี ไม่ฝืดเคือง และเท่าที่สังเกตศาล เจ้าที่อยู่ตามชุมชนชายทะเลจะเป็นเทพที่เป็นผู้หญิงที่มีชื่อเรียกว่า ศาลเจ้าอาม้า ศาลเจ้าแม่ทับทิม ศาล เจ้าแม่เนื้ เป็นต้น

อาชีพการทำนาเกลือมาเกิดขึ้นที่ในบริเวณชายฝั่งของจังหวัดสมุทรสาคร และ สมุทรสงคราม เมื่อราว 200 ปีที่ผ่านมาโดยชาวเพชรบุรีกลุ่มหนึ่งได้อพยพมาอยู่ที่บ้านนาโคก (ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร ซึ่งมีเขตติดต่อกับบ้านบางแก้ว และบ้านลาดใหญ่ จังหวัดสมุทรสงคราม) ซึ่งเป็นพื้นดินที่มีสภาพเป็นดินเหนียวเหมาะแก่การทำนาเกลือชาวบ้านกลุ่ม นั้นจึงประกอบอาชีพในการ ทำนาเกลือเป็นส่วนใหญ่ และมีการขยายพื้นที่นาเกลือไปยังตำบล ใกล้เคียงทั้งในจังหวัดสมุทรสาคร และสมุทรสงคราม

จึงอาจกล่าวได้ว่าอาชีพการทำนาเกลือและชาวนาเกลือในภาคตะวันตก มีจุดเริ่มต้นที่ เมืองเพชรบุรี ในสมัยกรุงศรีอยุธยาและขยายตัวไปทางตอนใต้ที่เมืองปัตตานีทำให้เกิดอาชีพการทำ นาเกลือในภาคใต้ก่อนแล้วจึงขยายตัวไปทางเมืองสมุทรสาครและสมุทรสงครามที่เป็นเมืองใหม่

ทั้งนี้ ชาวนาเกลือในยุคแรกน่าจะเป็นชาวจีนที่อพยพมาจากทางตอนใต้ที่อยู่ติดชายฝั่งทะเลแล้วมาตั้งถิ่นฐาน

แผนที่แสดงพื้นที่ภาคตะวันตกในวงกลคือบริเวณที่มีการทำนาเกลือในปัจจุบัน

(ภาพจาก <http://www.google.co.th/imglending>)

เหตุผลสนับสนุนข้อสันนิษฐานนี้ก็คือประเทศจีนมีการทำนาเกลือมานานแล้ว โดยเฉพาะที่เมืองเทียนจินที่อยู่ทางตอนใต้ มีอาณาเขตติดชายฝั่งทะเลกว่า 150 กิโลเมตร มีความสำคัญในการผลิตเกลือสมุทรมาก สามารถผลิตได้ปีละ 2.4 ล้านตัน และจากข้อมูลที่น่าเสนอมาข้างต้นที่ว่าจีนเป็นประเทศที่ผลิตเกลือได้เป็นอันดับสองของโลก รองจากสหรัฐอเมริกา คือประมาณ 37 ล้านตันต่อปี คนจีนที่อพยพมาในช่วงนั้นก็อาจจะนำเทคโนโลยีการทำนาเกลือเข้ามาด้วย

ศาลเจ้าพ่อฉางเกลือ บริเวณท่าพรานนก บางกอกน้อย

(ภาพจาก <https://www.myfirstbrain.com/thaidata/image>.)

ด้วยเหตุที่เกลือเป็นยุทธปัจจัย เพราะกองทัพมีความจำเป็นต้องใช้เกลือในการประกอบอาหาร ถนอมอาหาร ประกอบเป็นเครื่องปรุงยารักษาโรค และรักษาอาการบาดเจ็บซึ่งเป็นเหตุผลหลักของการทำนาเกลือในยุคแรก ๆ ก็คือเพื่อผลิตเกลือส่งให้กองทัพดังเช่นที่ได้กล่าวถึงมาบ้างแล้วในตอนต้น และยังมีหลักฐานว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้สร้างฉางเกลือเพื่อเก็บเกลือไว้ใช้ในกองทัพกู้ชาติ โดยใช้วิหารแห่งหนึ่งที่วัดโมลีโลกยารามหรือวัดท้ายตลาดเป็นฉางเกลือ และยังมีศาลเจ้าพ่อฉางเกลือปรากฏอยู่แถวท่าพรานนกเป็นเทพเจ้าตามคติจีน จึงเป็นเหตุผลสนับสนุนว่าเทคโนโลยีการทำนาเกลือในภาคตะวันตกน่าจะได้รับการถ่ายทอดมาจากชาวจีนโพ้นทะเลและการทำนาเกลือในบริเวณจังหวัดสมุทรสาครและสมุทรสงครามในยุคแรกก็คือผลิตเกลือส่งให้เมืองหลวงเพราะอยู่ใกล้กรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์นั่นเอง

การเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลต่อการพัฒนาทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวนาเกลือภาคตะวันตก

สังคมและวัฒนธรรมของชาวนาเกลือมีการเปลี่ยนแปลงมาโดยตลอด ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ สังคม การเมือง เทคโนโลยี และเศรษฐกิจ แต่ในที่นี้จะให้ความสำคัญเฉพาะการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจเท่านั้น

ปัจจัยด้านการเปลี่ยนแปลงทางสภาพภูมิศาสตร์ดูเหมือนจะมีอิทธิพลน้อยกว่าด้านอื่นๆ เพราะการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์มีลักษณะแบบค่อยเป็นค่อยไป ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมักจะส่งผลต่อการย้ายถิ่นฐานหรือขยายที่ทำกินออกไป ตัวอย่างเช่น ในช่วงที่ชายฝั่งทะเลด้านจังหวัดสมุทรสาครและสมุทรสงครามเกิดขึ้นใหม่ ๆ ชาวเพชรบุรีหรือรวมทั้งคนถิ่นอื่นทั้งใกล้และไกลก็อพยพเข้ามา ชาวเพชรบุรีที่มาตั้งถิ่นฐานที่บ้านนาโคกและนำอาชีพการทำนาเกลือเข้ามาดังที่ได้กล่าวไว้แล้วก็สร้างวัดนาโคกขึ้นเป็นศูนย์รวมทางจิตวิญญาณ โดยมีการจำลององค์หลวงพ่อดำสมุทรซึ่งเป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องปางห้ามสมุทร สมัยอยุธยาตอนปลายจากวัดต้นสนอำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี มาไว้เป็นที่เคารพสักการะจนกระทั่งเป็นที่เคารพของคนทั่วไปในถิ่นนี้ หรือชาวจีนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานซึ่งประกอบอาชีพประมงชายฝั่งมีการสร้างศาลเจ้าไว้เป็นที่เคารพ ส่งผลให้ชาวนาเกลือต้องมีศาลเจ้าไว้เป็นที่เคารพประจำปีนาเกลือของตน ในช่วงเทศกาลตรุษจีนหรือช่วงฤดูทำนาเกลือก็จะมีการเซ่นไหว้เป็นประจำทุกปี และเนื่องจากอาชีพการทำนาเกลือเป็นอาชีพที่ต้องพึ่งพาธรรมชาติคือทำได้ในช่วงฤดูแล้งประมาณ 5 – 6 เดือน พอถึงฤดูฝนที่ไม่ได้ทำนาเกลือชาวนาเกลือก็จะประกอบอาชีพอื่น ๆ เช่น การทำประมงพื้นบ้าน เลี้ยงสัตว์น้ำกร่อย เช่น ปลาหมอเทศ เป็นต้น

ปัจจัยที่สำคัญอีกด้านหนึ่งคือการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การเปลี่ยนแปลงด้านนี้ก็สืบเนื่องมาจากการที่มีการย้ายถิ่นฐานของผู้คนเข้ามาอาศัยอยู่ในพื้นที่ที่มีการทำนาเกลือทั้งในส่วนของคนในจังหวัดที่อยู่ห่างทะเลและทำอาชีพอื่นมาก่อนและคนที่มาจากต่างถิ่น เมื่อมีคนมากขึ้นก็เกิดความหลากหลายของกลุ่มอาชีพ และกลุ่มสังคม ซึ่งสังคมดั้งเดิมของชาวนาเกลือจะอยู่กันเป็นลักษณะของสังคมเครือญาติ มีการจัดระเบียบทางสังคมอย่างง่าย ๆ ไม่ซับซ้อน มีสถาบันหลักที่ช่วยจัดระเบียบสังคมคือสถาบันครอบครัว โดยใช้วิถีประเพณีและจารีตที่สังคมกำหนดขึ้นเป็นหลักในการจัดระเบียบและอยู่ร่วมกัน โดยยึดหลักทฤษฎีทางสังคมที่เรียกว่า ทฤษฎีการหน้าที่ (Functionalism) คือทุกคนที่อยู่ร่วมกันมีการดำเนินกิจกรรมไปตามหน้าที่ของตนโดยไม่มีการใช้อำนาจบังคับ แรงงานในการทำนาเกลือจะเป็นการใช้แรงงานภายในครอบครัวเป็นหลัก แต่พอถึงช่วงที่ต้องการแรงงานมาก ๆ เช่น ช่วงเตรียมพื้นที่ หรือช่วงที่มีการรื้อเกลือ หาบเกลือ ก็จะใช้วิธีการเช่นเดียวกับชาวนาข้าว

คือการขอแรงหรือลงแขก เมื่อสังคมขยายตัวขึ้นจากการย้ายถิ่นฐานเข้ามาของคนต่างถิ่นบางกลุ่มก็ทิ้งอาชีพเดิมของตนมาทำนาเกลือบ้าง แต่บางกลุ่มก็เข้ามาประกอบอาชีพอื่น ที่เห็นได้ชัดเจนคือช่วงปี พ.ศ.2528 – ปี 2535 มีการเลี้ยงกุ้งกุลาดำเพื่อการส่งออกกันมาก มีนักลงทุนจากต่างประเทศเข้ามาดำเนินการเลี้ยงกุ้งและโรงงานอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้อง เช่น โรงงานผลิตอาหารกุ้ง โรงงานแปรรูปอาหารทะเล ก็ตามเข้ามาตราบนี้ส่งผลกระทบต่อชาวนาเกลือและอาชีพการทำนาเกลืออย่างชัดเจน มีการเคลื่อนย้ายแรงงานจากนาเกลือไปสู่ภาคอุตสาหกรรมทำให้ขาดแคลนแรงงาน และชาวนาเกลือบางส่วนก็ใช้พื้นที่นาเกลือมาเลี้ยงกุ้งเพราะมีรายได้ดีกว่า

สังคมชาวนาเกลือในช่วงดังกล่าวมีความสลับซับซ้อนมากขึ้น ชาวนาเกลือที่มีวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมต้องพลิกผันตัวเองมาอยู่ในบริบทของสังคมใหม่ ระบบของการจ้างแรงงานที่เข้ามาทำให้เกิดระบบนายจ้างลูกจ้าง แม้แต่ในส่วนของชาวนาเกลือเองที่บางรายยังคงยึดอาชีพนี้อยู่เพราะเห็นว่าเป็นอาชีพดั้งเดิมของบรรพบุรุษก็ยังคงต้องมีการจ้างแรงงาน

ช่วงหลังปี 2535 อาชีพการเลี้ยงกุ้งกุลาดำประสบภาวะวิกฤติไม่สามารถดำเนินการได้พื้นที่ นากุ้งจึงถูกปรับเป็นนาเกลืออีกครั้ง อาชีพการทำนาเกลือจึงกลับมาใหม่แต่สิ่งที่ไม่กลับมาเหมือนเดิมคือสภาพสังคมที่เปลี่ยนไปโดยเฉพาะการขาดแคลนแรงงานจึงต้องมีการจ้างงานในช่วงที่ต้องการแรงงานมาก ๆ โดยเฉพาะช่วงรื้อเกลือและขาดเกลือ แต่เนื่องจากการจ้างงานของชาวนาเกลือเป็นการจ้างในช่วงสั้น ๆ เพียงไม่กี่วัน จึงมองไม่เห็นสภาพสังคมของนายจ้างกับลูกจ้างอย่างชัดเจนนัก แต่การจ้างจะมีลักษณะเป็นการว่าจ้างหรือการให้ค่าตอบแทนในการทำงานในให้ผู้รับจ้างเสียมากกว่า

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ดูเหมือนจะเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดที่ส่งผลต่อพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวนาเกลือรวมถึงคนทุกคนไม่ว่าจะอยู่ในสาขาอาชีพใด พัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวนาเกลือในภาคตะวันตก ถ้าพิจารณาจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจเป็นตัวตั้งแล้วสามารถแบ่งช่วงเวลาการศึกษาออกเป็น 2 ยุค นั่นคือ ยุคเศรษฐกิจแบบยังชีพกับยุคของเศรษฐกิจเพื่อการค้าหรือเศรษฐกิจการตลาด

ในยุคของเศรษฐกิจแบบยังชีพเกลือจะต่างจากผลผลิตอย่างอื่นเพราะเกลือถูกผลิตขึ้นมาเพื่อสนองความต้องการของผู้บริโภคอื่นเป็นส่วนใหญ่ไม่มีใครที่จะทำนาเกลือเพื่อไว้บริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วว่าการผลิตเกลือสมุทรครั้งแรกเป็นการผลิตเพื่อส่งให้เมืองหลวงคือ กรุงศรีอยุธยาเพื่อใช้ในกองทัพเป็นหลัก ต่อมาเมื่ออาชีพการทำนาเกลือแผ่กว้างออกไปเกลือก็ยังเป็นผลผลิตที่ชาวนาเกลือผลิตขึ้นเพื่อสนองความต้องการของผู้อื่น การบริโภคเกลือของสังคมชาวนาเกลือเป็นเพียงใช้เกลือเป็นสื่อกลางในการแลกกับสินค้าอื่นที่จำเป็น เช่น ข้าว และผลิตผลการเกษตรอื่นที่จำเป็นในการดำรงชีวิต จึงเป็นที่มาของสำนวนที่ว่า “อย่าเอาพิมเสนไป

แลกกับเกลือ” เพราะพิมเสน เป็นของที่มีราคาแพง ต้องสั่งมาจากต่างประเทศ การนำมาแลกกับเกลือ จึงไม่สมน้ำสมเนื้อกัน

อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าในยุคของเศรษฐกิจแบบยังชีพเกลือมีฐานะเป็นสินค้าที่เป็นที่ต้องการ ของทุกคน ระบบของการค้าก็เป็นเพียงการค้าแบบดั้งเดิมเป็นทั้งระบบของแลกของ (barter System) ถึงแม้จะมีการใช้เงินตราเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนแล้วก็ตาม หรือใช้เป็นส่วนที่ต้องส่งให้กับเมืองหลวงแทนการที่จะต้องไปเป็นทหารในยุคของสังคมชนชั้น ชวนาเกลือจึงดำรงวิถีชีวิตอย่างเรียบง่าย ไม่ต้องแข่งขันกับใคร มีความเป็นตัวของตัวเองสูงและดำรงอัตลักษณ์ของตนเองไว้ได้อย่างยาวนานดังสำนวนที่เรียกชวนาเกลือหรือคนชายฝั่งทะเลว่า “ลูกน้ำเค็ม” หรือ “เลือดน้ำเค็ม”

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นระบบเศรษฐกิจเริ่มเป็นแบบการค้ามากขึ้น เกลือจึงมีบทบาทในการเป็นสินค้าที่นำรายได้เข้าประเทศทั้งในส่วนของการส่งเกลือไปขายโดยตรงทั้งในประเทศและต่างประเทศ โดยเฉพาะในแหลมมลายู และส่วนของการใช้เกลือในการถนอมอาหาร และแปรรูปสินค้า เช่น อาหารแห้งจากปลา สัตว์และพืชผักต่างๆ หรือใช้ฟอกหนังสัตว์ส่งไปขายต่างประเทศ

ถึงแม้ตลาดเกลือกว้างขวางขึ้นสังคมและวัฒนธรรมของชวนาเกลือก็ยังคงมีการพัฒนาการอย่างค่อยเป็นค่อยไป มีวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมเช่นเดียวกับที่ผ่านมา

หลังสนธิสัญญาบาวริงใน พ.ศ. 2398 ประเทศไทยต้องเข้าสู่ระบบการค้าเสรีกับประเทศตะวันตกตามเงื่อนไขของสนธิสัญญามีผลให้เศรษฐกิจของไทยเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงจากระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพมาเป็นระบบเศรษฐกิจแบบการค้า ช่วงนี้ชวนาเกลืออาจเริ่มได้รับผลกระทบเนื่องจากประเทศอินเดียซึ่งอยู่ในปกครองของอังกฤษเป็นประเทศที่ผลิตเกลือได้มาก (ในปัจจุบันผลิตเป็นอันดับ 3 ของโลก) และรัฐบาลอังกฤษก็เข้าไปผูกขาดการผลิตเกลือ (อันเป็นความขัดแย้งอย่างรุนแรงระหว่างชาวอินเดียกับชาวอังกฤษจนเป็นสาเหตุใหญ่ที่มหาตมะคานธีนำชาวบ้านต่อต้านรัฐบาลอังกฤษ) การที่อังกฤษเป็นประเทศคู่สนธิสัญญากับไทยประเด็นเรื่องเกลือจึงส่งผลกระทบต่อการค้าเกลือระหว่างไทยกับประเทศอังกฤษอย่างแน่นอน แต่สังคมชวนาเกลือยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงแปลง ที่เห็นได้ชัดเจนนักเพราะการผลิตเกลือยังผลิตเพื่อสนองความต้องการของผู้บริโภคในประเทศเป็นหลัก โดยเฉพาะอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้อง เช่น โรงงานน้ำปลา ซีอิ๊ว ฯลฯ ต้องใช้เกลือในปริมาณมาก

ความเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดเจนคือในช่วงที่ประเทศไทยมีการนำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติมาใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาประเทศ ในปี พ.ศ. 2504 ซึ่งมีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน (Info Structure) อย่างมากมาย โดยเฉพาะการพัฒนาเส้นทางคมนาคมบางบก มีการสร้างถนนสายหลักหลายสาย และมีการพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อทดแทนการนำเข้าโดยเปิด

โอกาสให้นักลงทุนชาวต่างชาติพร้อมกับให้สิทธิพิเศษต่างๆ ให้กับนักลงทุนดังกล่าว ในปี 2515 ได้มีการตัดถนนจากกรุงเทพไปยังถนนเพชรเกษมที่เรียกว่าถนนสายธนบุรี-ปากท่อ หรือถนนพระราม 2 เส้นทางนี้ตัดผ่านจังหวัดสมุทรสาครและสมุทรสงครามตรงส่วนที่เป็นนาเกลือพอดีส่งผลให้วิถีชีวิตชาวนาเกลือเปลี่ยนไปอย่างชัดเจนความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นประการแรกก็คือ ระบบของการคมนาคมขนส่งที่ใช้ทางน้ำและทางรถไฟเป็นหลักเปลี่ยนมาเป็นการคมนาคมที่ใช้ทางรถยนต์ซึ่งสะดวกและรวดเร็วกว่าเป็นหลัก แต่เดิมการขนส่งเกลือต้องใช้เรือบรรทุกซึ่งล่าช้าและทำให้เกลือเสียหายได้ แต่ถ้าใช้รถยนต์ก็จะรวดเร็วและลดความเสียหายลง และสามารถขนส่งไปในท้องถิ่นที่ห่างไกลได้มากยิ่งขึ้น แต่ในขณะเดียวกัน ความสะดวกของการเดินทางก็ทำให้สังคมและวัฒนธรรมเมืองหลวงไหลเข้ามา มีการซื้อรถยนต์ หรือจักรยานยนต์เป็นพาหนะแทนเรือ เนื่องจากมีการตัดถนนซอยไปตามหมู่บ้านต่าง ๆ ทำให้มีความเชื่อมต่อทางสังคมและวัฒนธรรมกับคนในถิ่นอื่นเฉพาะในกรุงเทพฯ ได้ง่ายขึ้น การรับวัฒนธรรมต่างถิ่นเข้ามาทำให้สังคมและวัฒนธรรมของชาวนาเกลือเปลี่ยนไปจนเป็นสังคมเมืองในที่สุด ประการต่อมาก็คือเส้นทางถนนพระราม 2 เป็นเส้นทางลัดที่ไปสู่ภาคใต้ ซึ่งจะไปสู่สถานที่ท่องเที่ยวหลายแห่ง เช่น ชะอำ หัวหิน และสถานที่ต่าง ๆ ทางภาคใต้ จึงทำให้นักท่องเที่ยว หรือผู้คนอื่น ๆ หันมาใช้ถนนสายนี้แทนที่จะใช้เส้นทางทางถนนเพชรเกษมเหมือนเดิมเพราะทุ่นเวลากว่านาเกลือภาคตะวันตก โดยเฉพาะช่วงจังหวัดสมุทรสาครและจังหวัดสมุทรสงครามจึงถูกพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวไปด้วย ชาวนาเกลือจึงเริ่มมีรายได้จากการท่องเที่ยวเข้ามาอีกทางหนึ่ง มีการนำเกลือและผลิตผลจากเกลือมาวางจำหน่ายสองข้างทาง ชาวนาเกลือได้พลิกผันอาชีพมาประกอบอาชีพค้าขายได้อีกทางหนึ่งมีความสัมพันธ์กับนักท่องเที่ยวโดยเฉพาะชาวต่างประเทศที่มาจากทั่วทุกมุมโลก โดยเฉพาะชาวต่างประเทศนี้จะมาเที่ยวตลาดน้ำดำเนินสะดวกตามโปรแกรมการท่องเที่ยวจะต้องแวะที่ชนวนเกลือด้วย จึงทำให้มีการรับวัฒนธรรมโดยเฉพาะชาวต่างประเทศ เข้ามาถึงแม้จะไม่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภาษานี้ใช้ในการสื่อสารตามปกติก็ตาม แต่ก็ทำให้เรียนรู้วัฒนธรรมของหลาย ๆ ชาติ และอีกประการหนึ่งก็คือผลจากการพัฒนาประเทศในช่วงดังกล่าวซึ่งมีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานก็คือการขยายเขตบริการจ่ายกระแสไฟฟ้า และการขยายคู่สายโทรศัพท์ก็ตามมาทำให้ชาวนาเกลือมีวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปมีการจัดหาอุปกรณ์เครื่องใช้ไฟฟ้ามาอำนวยความสะดวก มีโทรศัพท์ใช้ติดต่อสื่อสารทำให้การประกอบอาชีพมีความคล่องตัวขึ้น เพราะสามารถติดต่อกับลูกค้าได้สะดวก

ในช่วงปี พ.ศ.2516 เกิดวิกฤตการณ์ราคาน้ำมันและเหตุการณ์วันที่ 14 ตุลาคม ผลพวงจากเหตุการณ์ดังกล่าวทำให้เกิดการขยายตัวของทางธุรกิจนี้เน้นการส่งออก มีโรงงานอุตสาหกรรมเกิดขึ้นมากโดยเฉพาะในเขตจังหวัดสมุทรสาคร ซึ่งส่งผลกระทบกับชาวนาเกลืออย่างมาก ประการแรกก็คือ เกิดการเคลื่อนย้ายแรงงานไปสู่อุตสาหกรรมดังได้กล่าวมาแล้วในประเด็นของการ

เปลี่ยนแปลงทางสังคม ถึงแม้ว่าการเคลื่อนย้ายแรงงานจากการทำนาเกลือไปสู่อุตสาหกรรมจะไม่ส่งผลกระทบต่อการผลิตมากนัก เพราะการทำนาเกลือในแต่ละปีทำได้เพียง 5-6 เดือน แต่ทำให้สังคมและวัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงนี้เห็นได้ชัด กล่าวคือ จากการนี้ใช้แรงงานในครัวเรือน และการลงแขกกลายมาเป็นระบบของการจ้างแรงงานทำให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้นในขณะที่ราคาเกลือไม่ได้ขยับสูงขึ้นตามประการที่สองก็คือจากการขยายตัวของงานอุตสาหกรรมทำให้ความต้องการเกลือในงานอุตสาหกรรมมีมากขึ้นเพราะอุตสาหกรรมหลายประเภทการผลิตต้องใช้เกลือเป็นจำนวนมากเพื่อไปใช้ในกระบวนการผลิตทั้งทางตรงและทางอ้อม ประเด็นนี้แทนที่จะเอื้อประโยชน์ให้กับชาวนาเกลือในภาคตะวันตกที่ผลิตเกลือสมุทร แต่กลับทำให้เกลือสินเธาว์เข้ามาแย่งตลาดส่วนนี้ไป เนื่องจากว่ากำลังการผลิตของเกลือสินเธาว์มีสูงสามารถทำในเชิงอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ได้ ทำให้มีราคาต่ำกว่าเกลือสมุทรซึ่งต้องพึ่งพาธรรมชาติในการผลิต ไม่เพียงแต่ในภาคธุรกิจภาคอุตสาหกรรมเท่านั้นที่เกลือสมุทรถูกแย่งตลาดในภาคครัวเรือนที่เคยบริโภคเกลือสมุทรในรูปแบบของเกลือเม็ดก็หันมานิยมบริโภคเกลือป่นซึ่งผลิตจากเกลือสินเธาว์เพราะมีความสะดวก และไม่ขึ้นง่าย ความจริงผู้บริโภคในระดับครัวเรือนไม่ได้สนใจว่าเป็นเกลือชนิดใดแต่ต้องการความเค็มที่มีอยู่ในเกลือมาเป็นเครื่องปรุงรสเท่านั้น จากสถานการณ์นี้ทำให้ตลาดเกลือสมุทรเริ่มแคบลงชาวนาเกลือเกิดความเดือดร้อน จึงทำให้มีการรวมกลุ่มเป็นสหกรณ์ชาวนาเกลือขึ้นมาโดยมีสมาชิกที่เป็นชาวนาเกลือในทุกจังหวัดเพื่อสร้างอำนาจต่อรองและสร้างความร่วมมือกันของชาวนาเกลือตามหลักการสหกรณ์ ซึ่งตรงจุดนี้ได้เป็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวนาเกลือ ซึ่งเคยรวมกลุ่มกันบ้างในลักษณะของกลุ่มอุปนัย มาเป็นการรวมกลุ่มแบบรูปนัย

ในปี 2528-2534 มีนโยบายจากรัฐบาลที่จะผลักดันให้ประเทศไทยเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ (New Industrial Country : NIC) และประเทศเกษตรกรรมใหม่ (New Agricultural Country : NAC) โดยใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยมาใช้ในการเกษตรเพื่อสร้างผลผลิตเพื่อการส่งออกประกอบกับนโยบายเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้าของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น ทำให้การขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมและการเกษตรที่เน้นการส่งออกจากนโยบายดังกล่าวส่งผลกระทบต่อชาวนาเกลืออย่างชัดเจนคือมีการควั่นซื้อที่ดินที่เป็นพื้นที่ทำนาเกลือไว้รองรับภาคอุตสาหกรรม และเพื่อเก็บกำไรจากการเลี้ยงกุ้งกุลาดำ โดยนำเทคโนโลยีมาจากต่างประเทศมาใช้ เรียกว่ามีการเลี้ยงกุ้งแบบพัฒนา ซึ่งในระยะแรก สามารถสร้างรายได้ให้กับเกษตรกรอย่างมาก พื้นที่นาเกลือ ในภาคตะวันตกจึงถูกไปใช้ในการเลี้ยงกุ้งเป็นจำนวนมาก ชาวนาเกลือเลิกอาชีพการทำนาเกลือ ส่วนหนึ่งก็ ขานที่ดินให้ผู้อื่นไป ส่วนหนึ่งก็หันมาเลี้ยงกุ้งบ้าง สภาพการณ์นี้เป็นไปเหมือนกันตั้งแต่สมุทรสาคร สมุทรสงคราม และเพชรบุรี อาชีพการทำนาเกลือหายไปเกือบหมด มีเพียงบางสายนี้ยังคงอนุรักษ์อาชีพนี้ไว้ เมื่อกำลังการผลิตลดลงปริมาณเกลือมี

น้อยอุตสาหกรรมผลิตอาหารสำเร็จรูป และการแปรรูปอาหารยังมีความจำเป็นต้องใช้เกลือสมุทร โดยเฉพาะประเทศญี่ปุ่นซึ่งสั่งเกลือสมุทรจากประเทศไทยเป็นจำนวนมากเพื่อใช้ในการผลิต ดังกล่าวเป็นผลให้ราคาเกลือสมุทรสูงขึ้นถึงตันละ 4,000 บาท ในขณะที่ข้าวมีราคาเพียงตันละ 3,000 บาท มีนักธุรกิจบางรายพยายามที่จะตั้งโรงงานผลิตเกลือสมุทรโดยใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วยการผลิต แต่ไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากในน้ำทะเลมีแร่ธาตุอื่น ๆ เจือปนอยู่มากกระบวนการผลิตไม่สามารถแยกแร่ธาตุอื่นออกไปได้ทำให้เกลือนี้ได้ไม่ใช่โซเดียมคลอไรด์บริสุทธิ์ ซึ่งต่างกับการผลิตโดยธรรมชาติสามารถแยกแร่ธาตุอื่น ๆ เช่นดีเกลือ หรือแมกนีเซียมซัลเฟตออกได้เพราะตกผลึกไม่พร้อมกัน และมีภูมิปัญญานี้จะไม่ให้เกิดดีเกลือมากเกินไป ราคาเกลือสมุทรที่สูงขึ้นมากนี้เป็นสาเหตุที่ทำให้เกลือสินเธาว์ที่มีราคาต่ำกว่าเข้ามาเป็นคู่แข่งทางการค้าที่ได้เปรียบกว่า หลังปี พ.ศ.2535 อาชีพการเลี้ยงกุ้งแบบพัฒนาประสบและล้มเหลวเนื่องมาจากสภาพแวดล้อมคือน้ำ และดินเสีย เกิดแก๊สในบ่อกุ้ง ประกอบกับการต่อต้านของกลุ่มนักอนุรักษ์โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกาเป็นประเทศที่รับซื้อกุ้งรายใหญ่ไม่ให้สิทธิพิเศษทำการค้ากับไทย เนื่องจากการเลี้ยงกุ้งของไทยส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศป่าชายเลน และระบบนิเวศทางทะเล อาชีพเลี้ยงกุ้งกลาดำแบบพัฒนาจึงล่มสลายไปสถาบันการเงินที่ปล่อยเงินกู้ต้องยึดที่ดินอันเป็นทรัพย์สินเพื่อขายทอดตลาด ชวนำอาชีพการทำนาเกลือจึงกลับมาใหม่นับได้ว่าสังคมชาวนาเกลือเกิดขึ้นใหม่หลังจากที่เกือบจะล่มสลายไป

อย่างไรก็ตามการกลับมาใหม่ของชาวนาเกลือก็ยังประสบกับปัญหาอยู่ดี โดยเฉพาะปัญหาคู่แข่งสำคัญคือเกลือสินเธาว์ และที่สำคัญประเทศคู่ค้ารายใหญ่คือญี่ปุ่นไม่ซื้อเกลือจากประเทศไทยเพราะมาตรฐานความเค็มต่ำประเด็นสำคัญซึ่งเคยเป็นข้อถกเถียงก็คือคุณภาพทางโภชนาการระหว่างเกลือสมุทรกับเกลือสินเธาว์โดยเฉพาะด้านความบริสุทธิ์ของโซเดียมไรด์ที่กระทรวงอุตสาหกรรมนำมาเป็นมาตรฐานคุณภาพของเกลือถึงแม้จะมีข้อตกลงกันระหว่างบริษัทผู้ผลิตเกลือสินเธาว์รายใหญ่กับสหกรณ์นาเกลือในปี 2536ว่าจะไม่นำเกลือสินเธาว์มาจำหน่ายเป็นเกลือบริโภค แต่สำนักงานมาตรฐานสินค้าอุตสาหกรรมได้ออกมาตรฐานเกลือบริโภคว่า เกลือที่ใช้ปรุงรสอาหารจะต้องมีปริมาณโซเดียมคลอไรด์ไม่ต่ำกว่าร้อยละ 99.9 เกือบจะเป็นโซเดียมคลอไรด์บริสุทธิ์ แต่เกลือสมุทรที่ผ่านกระบวนการทำให้บริสุทธิ์โดยการได้นำออกจากเกลือแล้วจะมีปริมาณโซเดียมคลอไรด์ไม่เกินร้อยละ 95 จะเห็นได้ว่าสังคมของชาวนาเกลือซึ่งเป็นกลุ่มชาวบ้านที่สืบทอดวัฒนธรรมดั้งเดิมของพวกตนถึงแม้จะมีการรวมกลุ่มกันในรูปของสหกรณ์ก็ไม่สามารถจะมีอำนาจต่อรองกับบริษัทใหญ่ ๆ ซึ่งเป็นกลุ่มทุนขนาดใหญ่ได้

อีกประเด็นหนึ่งคือเรื่องปริมาณของสารไอโอดีนในเกลือที่ถูกนำมาเป็นข้อถกเถียงถึงแม้ว่าจากการวิเคราะห์ของกระทรวงสาธารณสุขพบว่าเกลือสินเธาว์ไม่มีสารไอโอดีนอยู่เลย แต่ปริมาณของสารไอโอดีนที่มีในเกลือสมุทรก็ไม่เพียงพอที่ร่างกายจะนำไปใช้ได้จึงมีความจำเป็นที่

จะต้องเดิมสารไอโอดีนเข้าไปในเกลือเพื่อให้ได้ปริมาณไม่น้อยกว่า 30 มิลลิกรัมต่อเกลือ 1 กิโลกรัม ตรงนี้จึงทำให้เกลือสมุทรและเกลือสินเธาว์ไม่แตกต่างกันและในปี พ.ศ. 2543 กระทรวงศึกษาธิการ และกระทรวงสาธารณสุขได้แจกเกลือสินเธาว์ผสมไอโอดีนให้กับสถานศึกษาและประชาชนทั่วประเทศ นับเป็นการเปลี่ยนความเชื่อของผู้บริโภคซึ่งเดิมเชื่อว่าเกลือสมุทรเท่านั้นที่มีสารไอโอดีนอยู่อย่างใดก็ตาม นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้าล้นกระหม่อมของชวนาเกลือสมุทร กล่าวคือ เมื่อปี 2536 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรการสาธิตการทำงานของเครื่องผสมเกลือไอโอดีนของวิทยาลัยเทคนิคเชียงใหม่ และได้พระราชทานพระราชดำริว่า ให้พิจารณาแก้ไขการขาดสารไอโอดีนของราษฎร และต้องมีการสำรวจเส้นทางเกลือว่าผลิตจากแหล่งใดให้นำไอโอดีนไปผสมเกลือยังแหล่งผลิตตามแนวพระราชดำริดังกล่าวจึงมีการรวบรวมเกลือสมุทรที่เป็นเกลือเม็ดจากเพชรบุรีและสมุทรสงคราม ไปรวมไว้ที่สมุทรสาครเพื่อส่งต่อไปยังจังหวัดเชียงใหม่เพื่อการจำหน่ายต่อไป และพ่อค้าเชียงใหม่ไปซื้อเกลือตรงจากสมุทรสาครเพื่อไปจำหน่ายต่อ

และพระมหากรุณาธิคุณที่มีต่อชวนาเกลืออีกประการหนึ่งก็คือโครงการฝนหลวง ซึ่งจะต้องใช้เกลือสมุทรในการทำฝนหลวงเป็นจำนวนมาก เพราะเกลือสมุทรมีคุณสมบัติในการดึงความชื้นในอากาศได้ดี ซึ่งเกลือสินเธาว์ไม่มีคุณสมบัตินี้

จากพระมหากรุณาธิคุณที่มีต่อชวนาเกลือในภาคตะวันตกดังกล่าวทำให้ชวนาเกลือมีความซาบซึ้งเป็นล้นพ้น และจะเห็นได้ว่าความผูกพันระหว่างชวนาเกลือภาคตะวันตกกับสถาบันพระมหากษัตริย์มีความผูกพันกันมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาดังที่ได้กล่าวไว้ในตอนแรก

ในช่วงหลังวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจปี พ.ศ.2540 ที่เรียกว่ายุคเศรษฐกิจฟองสบู่กระสับกระสอย นำเอาหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ มีการระบบของการจัดการการทำนาเกลือโดยใช้หลักวิชาการมาช่วยโดยเฉพาะการสร้างองค์ความรู้ใหม่ ๆ เช่นที่นาเกลือของนายบุญปลอด เจริญฤทธิ์ ตำบลบางแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) โดยมีการค้นคว้าและพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่ได้จากการทำนาเกลือ เช่นการทำจี๊ดแคนนาเกลือซึ่งแต่เดิมจะต้องรื้อทิ้งในช่วงฤดูการทำนาเกลือ แต่จากการศึกษาวิจัยแล้วพบว่าจี๊ดแคนนาเกลือจากสาหร่าย ตะไคร่น้ำ และจุลินทรีย์ต่าง ๆ ที่ประกอบด้วยธาตุอาหารที่เหมาะสมแก่การเจริญเติบโตของพืช องค์ประกอบที่สำคัญคือโปแตสเซียม(K_2O) และฟอสฟอรัสในรูปของฟอสเฟต(P_2O_5) ในปัจจุบันมีเกษตรกรได้นำไปเป็นปุ๋ยสำหรับไม้ผลกันมาก ผลิตภัณฑ์ที่มีการพัฒนาอีกอย่างหนึ่งคือแป้งเกลือจืดซึ่งพัฒนามาเป็นผลิตภัณฑ์เสริมความงามหลายชนิด จึงนับได้ว่าสังคมของชวนาเกลือได้มีการพัฒนามาสู่สังคมความรู้ (Knowledge Base Society) และมีระบบเศรษฐกิจแบบเศรษฐกิจฐานความรู้ (Knowledge Base Society) อย่างแท้จริง

อย่างไรก็ตามในส่วนของระบบเศรษฐกิจเพื่อการตลาดซึ่งเป็นเศรษฐกิจเพื่อการส่งออก เป็นหลักปัญหาขานานาเกลือที่มีเกลือสินเธาว์เป็นคู่แข่งรายใหญ่อยังคงอยู่โดยเฉพาะนโยบายเปิดเสรีทางการค้าทำให้ระบบทุนนิยมข้ามชาติเจริญเติบโตขึ้น โคนเฉพาะการทำเหมืองโปแตสในภาคอีสานมีหลายบริษัทที่รัฐบาลโดยกระทรวงการคลังเข้าไปถือหุ้นด้วย ร้อยละ 10 ทุกบริษัทที่ได้รับสัมปทาน อย่างไรก็ตามยังถือว่าเรื่องดังกล่าวยังเป็นประเด็นความขัดแย้งระหว่างผู้ผลิตเกลือสินเธาว์รายย่อยและประชาชนที่อาจได้รับผลกระทบอยู่ มีการคาดการณ์ว่าถ้ามีการดำเนินการเหมืองโปแตส ผู้ผลิตเกลือสินเธาว์รายย่อยและขานานาเกลือได้รับผลกระทบอย่างมากมายมหาศาล เพราะในขณะนี้ราคาเกลือที่อยู่เพียงตันละ 800-1000 บาท อยู่แล้วถ้ามีเกลือในปริมาณที่เพิ่มมาอีกหลายแสนตัน ผู้ผลิตเกลือรายย่อยและขานานาเกลือสมุทรต้องเลิกอาชีพนี้แน่นอน

และจากระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม หรือเศรษฐกิจการตลาดขานานาเกลือสมุทรในภาคตะวันตกเป็นผู้ผลิตเกลือรายใหญ่อาจได้รับผลกระทบเนื่องจากมีนายทุนชาวเกาหลีนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาทำนาเกลือที่เรียกว่า “นาเกลือพลาสติก” โดยมีการมาขอเช่าที่ดินที่ตำบลพันท้ายนรสิงห์ อำเภอมือง จังหวัดสมุทรสาคร ทำนาเกลือพลาสติก ซึ่งใช้พลาสติกหรือแผ่นโพลีเมอร์ปูพื้นที่ที่จะทำนาเกลือให้เรียบและดึงการทำเกลือพลาสติกจะทำให้เกลือตกผลึกเร็วโดยที่ขั้นตอนไม่ซับซ้อนเหมือนการทำนาเกลือแบบดั้งเดิม เพียงนำน้ำทะเลมาขังไว้ประมาณ 5 วันก็สามารถที่จะรื้อเกลือและเก็บเกลือได้แล้ว เกลือที่ได้จะมีผลึกเล็กและขาวสะอาดเพราะไม่เปื้อนดิน ผลผลิตที่ได้มีนายทุนชาวเกาหลีจะจัดการส่งตลาดต่อไปนอกจากที่ตำบลพันท้ายนรสิงห์แล้วที่อำเภอบ้านแหลมก็เริ่มมีการทำนาเกลือพลาสติกเช่นเดียวกัน ถึงแม้จะเป็นเทคโนโลยีแบบใหม่ในวงการทำนาเกลือสมุทร ถ้าขานานาเกลือรับเทคโนโลยีนี้มาพัฒนาการทำนาเกลือของตนให้มีคุณภาพเพื่อการแข่งขันกับเกลือสินเธาว์หรือเกลือในต่างประเทศก็ถือว่าพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมอีกระดับหนึ่ง แต่ถ้าเป็นการเปิดโอกาสให้กลุ่มทุนจากต่างชาติมากโดยผลประโยชน์จากทรัพยากรและมีการจดสิทธิบัตรเป็นของตนเองพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมของขานานาเกลือภาคตะวันตกก็ถือเป็นอันมาถึงจุดสุดท้ายและสิ้นสุดลง

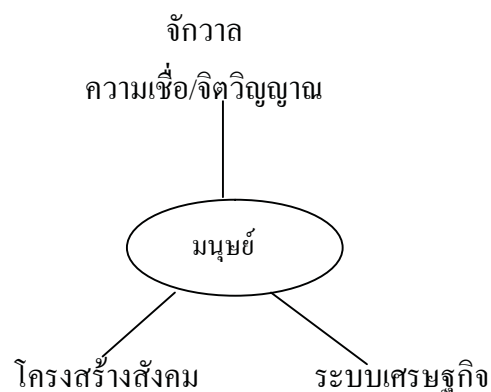
ขณะเดียวกันธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร(ธ.ก.ส.) ได้เปิดตัวโครงการรับจำนำเกลือโดยการให้สินเชื่อในรูปแบบของการรับจำนำเกลือและการลงทุนสร้างยุ้งฉาง โดยเริ่มดำเนินการมาตั้งแต่เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2553 โดยให้เป็นการรับจำนำเกลือรายละไม่เกิน 300,000 บาท และการสร้างยุ้งฉางรายละไม่เกิน 300,000 บาทเช่นกัน โดยมีเหตุผลว่าการเก็บเกลือไว้รอจำหน่ายเมื่อราคาเหมาะสมจะช่วย แก้ปัญหาราคาเกลือตกต่ำในช่วงฤดูการผลิตได้ แต่การพยายามผลักดันให้ราคาเกลือสูงขึ้นเมื่อนำมาพิจารณาช่วยร่วมกับประเด็นแรกที่น่าเสนอคือการที่มี

นักลงทุนต่างชาติมาทำนาเกลือพลาสติก มีประเด็นที่จะต้องขบคิดต่อไปอีกว่าผู้ได้รับประโยชน์ที่แท้จริงคือใคร

บทส่งท้าย

กิจกรรมของชาวนาเกลือในภาคตะวันตกมีวิวัฒนาการมาเป็นเวลานานนับพันปี เริ่มต้นจากการค้าระยะไกลที่ทำให้มีการย้ายถิ่นฐานของชาวนาเกลือเข้ามา ประกอบกับเหตุผลทางการเมืองการปกครองทำให้มีการทำนาเกลือเกิดขึ้นในดินแดนแถบนี้

องค์ประกอบที่ทำให้มีการพัฒนาทางสังคมและวัฒนธรรมเพื่อจะวิเคราะห์ตามแนวทางของ รองศาสตราจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม เกิดจากปัจจัยหลัก 3 ด้านที่มาเกี่ยวข้องกับมนุษย์ คือ จักรวาล ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อหรือจิตวิญญาณ โครงสร้างสังคมและระบบเศรษฐกิจ

โครงสร้างทางสังคมและระบบเศรษฐกิจของชาวนาเกลือเริ่มจากการรวมตัวกันเป็นกลุ่มสังคมเล็ก ๆ ที่ประกอบอาชีพเดียวกัน การจัดระเบียบสังคมเป็นไปอย่างง่าย ๆ ไม่ซับซ้อนมีสถาบันครอบครัวเป็นสถาบันหลักในการจัดระเบียบ มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เคารพนับถือช่วยควบคุมทางสังคมได้แก่เทพเจ้าต่าง ๆ โดยเฉพาะเทพเจ้าตามคติความเชื่อฝ่ายจีน ดังปรากฏศาลเจ้าทั้งที่เป็นที่สักการะของส่วนรวมในชุมชน และศาลเจ้าที่สร้างไว้ประจำนาเกลือ ต่อมา มีการรับคติทางพราหมณ์ก็มีการสร้างศาลพระภูมิ เจ้าที่ขึ้นมาอีก เมื่อชุมชนขยายตัวใหญ่ขึ้นก็มีการสร้างวัดทางพระพุทธศาสนา จึงทำให้เกิดการผสมผสานกันแต่ชาวนาเกลือก็สามารถที่จะปรับตัวให้เข้ากับคติความเชื่อหลาย ๆ ฝ่ายได้อย่างกลมกลืน วิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับคติความเชื่อ นับเป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวมาโดยตลอดเกือบจะ ไม่มีการเปลี่ยนแปลง ถึงแม้ว่าปัจจัยด้านอื่น ๆ จะมาทำให้วิถีชีวิตของชาวนาเกลือเปลี่ยนไป

เมื่อสังคมมีการขยายตัวขึ้นจากกลุ่มสังคมเล็ก ๆ ซึ่งมีผู้นำที่มาจากกาให้เกียรติยกย่องซึ่งจะมีลักษณะเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณมากกว่า กลับกลายมาเป็นผู้นำตามกฎหมายที่ทางการกำหนดขึ้นมี นายบ้าน ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน เป็นต้น ซึ่งในบางชุมชนก็จะมอบให้ผู้นำทางจิตวิญญาณทำหน้าที่นี้ด้วย หรือถ้าเป็นผู้อื่นมาทำหน้าที่ผู้นำทางจิตวิญญาณซึ่งเป็นผู้อาวุโสในหมู่บ้านก็ยังได้รับความเคารพเชื่อฟังเช่นเดิม แต่เมื่อการเมืองในระดับชาติและการเมืองระดับท้องถิ่นมีการพัฒนาขึ้นมีการต่อสู้แข่งขันเพื่อให้ได้ซึ่งอำนาจในการปกครอง ไม่ว่าจะเป็นในระดับชาติหรือท้องถิ่นก็ตามความคิดทางการเมืองของชาวนาเกลือจึงมีความแตกแยกกันถึงแม้จะไม่ส่งผลชัดเจนต่อวิถีชีวิตแต่ก็ถือเป็นจุดเปลี่ยนที่ทำให้เกิดความหลากหลายทางความคิด เกิดการถือฝักถือฝ่ายแต่ยังไม่เกิดความขัดแย้งกันอย่างรุนแรง

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่เห็นได้ชัดเจนนั้นมีผลมาจากการพัฒนาการทางเศรษฐกิจโดยเฉพาะการที่สังคม มีการพัฒนาจากระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพไปสู่ระบบเศรษฐกิจการตลาด ต้องมีการต่อสู้แข่งขันกับเกลือสินเธาว์ซึ่งเป็นสินค้าคู่แข่ง การต่อสู้กับการเอารัดเอาเปรียบของพ่อค้าคนกลาง และการต่อสู้กับนายทุนซึ่งเป็นกลุ่มทุนใหม่ การสร้างพลังอำนาจเพื่อการต่อรองจึงเกิดขึ้นเช่นการรวมกลุ่มของชาวนาเกลือเป็นกลุ่มเล็ก ๆ หรือการจัดตั้งสหกรณ์ชาวนาเกลือขึ้นมาแต่พลังอำนาจที่สร้างขึ้นมามีผลในการต่อรองไม่มากนักแต่ก็ทำให้เห็นได้ว่าเป็นการพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมขึ้นมาอีกระดับหนึ่ง

การพัฒนาการทางสังคมที่ถือว่าเป็นจุดเด่นคือการน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ประกอบกับการพัฒนาไปสู่สังคมฐานความรู้ หรือสังคมแห่งการเรียนรู้และระบบเศรษฐกิจ น่าจะสร้างความเข้มแข็งให้สังคมของชาวนาเกลือได้เป็นอย่างดี ถ้ามีการได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากภาครัฐ และความร่วมมือจากชาวนาเกลือทุกคน

การพัฒนาสังคมและวัฒนธรรมของชาวนาเกลือให้ไปสู่ความเข้มแข็งนั้นจะต้องเกิดจากความร่วมมือร่วมใจกันของคนในอาชีพเดียวกันของชาวนาเกลือต้องรู้จักตนเองในขณะเดียวกันก็ต้องรู้จักประเทศชาติโดยรวมคือรู้จักความเป็นไทย และความทันกระแสโลกจึงจะปรับตัวให้เข้ากับสภาพการเปลี่ยนแปลงได้ ข้อสำคัญการกำหนดนโยบายในการพัฒนาประเทศจะต้องมีการศึกษาวิเคราะห์ให้ได้ว่าส่งผลในด้านลบต่อชาวนาเกลือหรือแม้แต่ประชาชนในสาขาอาชีพต่าง ๆ หรือไม่

บรรณานุกรม

บำเพ็ญ ไชยรักษ์.(ม.ป.ป.).ถูกปัญหาเกลือและโปแตชอีสาน...ทางออกที่ยังไปไม่ถึง.เอกสารอัดสำเนา.

ปรีศนา เพียรจริง.(ม.ป.ป.).เรื่องเล่าจากเกลือสมุทร. เอกสารอัดสำเนา.

วรรณ ศรีสรากร.(ม.ป.ป.).การจัดการองค์ความรู้เรื่องเกลือของวิสาหกิจชุมชนแม่บ้านเกลือสมุทรบางแก้ว.เอกสารอัดสำเนา.

ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม.2544.พัฒนาการทางสังคม – วัฒนธรรมไทย. เอกวิทย์ ณ ถลาง : บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์.

เอกรินทร์ วาสนาส่ง.2553.ว่าด้วยเรื่องเกลือ. View Dr.EKarin Vasanasong's blog โพสต์เมื่อ 11 มกราคม.

เว็บไซต์

<http://baanmaha.com/community/thread26877.html>. อาณาจักรลิงกาสุกะ.

<http://breaking.quickze.com/readnews>. ชกส. จัดโครงการจมน้ำเกลือ

<http://bu.ac.th/program/finaid/index.php?PHPSESSID>. วิวัฒนาการเศรษฐกิจไทยสมัยโบราณ.

<http://oocities.com/yatimmisKin/report>. บ้านสุโขทัย

http://www.pridiinstitute.com/autopage/show_page.php?h=11&s_id=10&d_id=15. ข้อเสนอแนะของ ดร. ปรีดี พนมยงค์ เรื่องของเกลือเรื่องของเกลือ

http://sarakadee.com/feature/2000/12/salt_farm.htm. นาเกลือ...อาจจะเหลือเพียงตำนาน.

<http://skyscrapercity.com/showthread.php?t=855540&page=229> เทคโนโลยีที่สำคัญในตำนาน.

พลวัตท้องถิ่นภาคกลางท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลง
: เติมเต็มสิ่งที่หายไปด้วยความทรงจำ

ขวัญจิต ศศิวงศาโรจน์

พลวัตท้องถิ่นภาคกลางท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลง: เติมเต็มสิ่งที่หายไปด้วยความทรงจำ

ดร.ขวัญจิต ศติวงศาโรจน์

สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล

บทนำ

พื้นที่ภาคกลางของประเทศไทยส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำที่อุดมสมบูรณ์ และด้วยความอุดมสมบูรณ์ดังกล่าวทำให้เป็นดินแดนที่ผู้คนจากภูมิภาคต่างๆ หลั่งไหลอพยพเข้ามาทำมาหากิน นับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จากหลักฐานทางโบราณคดีตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์แสดงให้เห็นว่า ดินแดนแถบนี้เคยเป็นที่ตั้งถิ่นฐานของชุมชนเป็นศูนย์กลางการค้าขายแลกเปลี่ยน เป็นแหล่งอารยธรรม และเป็นศูนย์กลางของอำนาจทางการเมือง เศรษฐกิจที่สำคัญของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ชูพินิจ เกษมณี และกุลวดี เจริญศรี, 2549) ดังนั้นถิ่นแดนภาคกลางจึงมีเรื่องราวของประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรมในท้องถิ่นที่น่าสนใจและน่าศึกษาเป็นอย่างยิ่ง

กองทุนสนับสนุนการวิจัยและสถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล ได้จัดทำโครงการวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคกลาง เพื่อสนับสนุนให้เด็กนักเรียนชั้นมัธยมปลายได้เข้าร่วมวิจัยโดยมีครูเป็นผู้ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งโครงการนี้เป็นจุดเริ่มต้นที่กระตุ้นให้เยาวชนหันมาสนใจเกี่ยวกับเรื่องราว ความเป็นมา และความเปลี่ยนแปลงในท้องถิ่นของตัวเอง อันเป็นจุดเชื่อมโยงให้คนรุ่นใหม่ได้ตระหนักถึงคุณค่าของประเพณีท้องถิ่น พิธีกรรม ความเชื่อ โบราณสถาน โบราณวัตถุ และภูมิปัญญาของบรรพชน ซึ่งจะก่อให้เกิดสำนึกรัก ความหวงแหนและมองเห็นเกียรติประวัติและศักดิ์ศรีของท้องถิ่นตนเอง อันจะนำไปสู่พลังในการพัฒนาท้องถิ่นต่อไป โครงการดังกล่าวได้ดำเนินการใน 7 จังหวัด ได้แก่ กาญจนบุรี ราชบุรี สุพรรณบุรี เพชรบุรี นครปฐม สมุทรสาคร และสมุทรสงคราม มีโรงเรียนสังกัดมัธยมศึกษาเข้าร่วมโครงการ 98 โรงเรียน มีประเด็นวิจัยรวม 112 เรื่อง

จากโครงการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นประเด็นวิจัยต่างๆ ที่เหล่าผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าเมื่อนำมาประมวลในภาพรวมพบว่า มีหลายเรื่องที่มีประเด็นร่วมกัน ซึ่งสามารถนำมาเชื่อมโยงให้เห็นความเป็นมาและเป็นไปของท้องถิ่นภาคกลาง ในจุดร่วมดังกล่าวประเด็นของการเปลี่ยนแปลงด้านกายภาพ และวิถีชีวิตของคนลุ่มน้ำภาคกลางเป็นประเด็นที่ผู้วิจัยได้หยิบยกขึ้นมาบอกเล่าไม่น้อยทีเดียว โดยผ่านชื่อเรื่องที่มีคำว่า “.....หายไปไหน” ด้วยเหตุที่พื้นที่ภาคกลางเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา การ

เปลี่ยนแปลงต่างๆ จึงเกิดขึ้นมากมายและรวดเร็ว สิ่งเล่าขานจากคนเฒ่าคนแก่ที่ผู้วิจัยได้รวบรวมมา จึงเป็นประสบการณ์ที่สะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านกายภาพและวัฒนธรรมชุมชน บทความนี้ได้นำเสนอบทสังเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพและวิถีชีวิตจากรายงานวิจัยจำนวน 11 เรื่อง โดยมีคำถามหลักในการสังเคราะห์ดังนี้ 1) จากมุมมองของเด็กผ่านการบอกเล่าความทรงจำของผู้ใหญ่ได้สะท้อนภาพสิ่งที่มีอยู่ในท้องถิ่นทั้งฐานทรัพยากรและความเป็นท้องถิ่นเปลี่ยนแปลงอย่างไร 2) ประสบการณ์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นส่งผลต่อความคิดและความเป็นไปของคนในท้องถิ่นอย่างไร และ 3) สาเหตุของการเปลี่ยนแปลง ผลของการสังเคราะห์ครั้งนี้อาจเป็นประโยชน์ในฐานะที่เป็นเป็นหลักฐานชั้นต้นสำหรับการศึกษาต่อยอดประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในเชิงลึกต่อไป

ขอบเขตเนื้อหาในการสังเคราะห์

การสังเคราะห์ในครั้งนี้ได้ใช้งานเขียนประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของยูววิจัยในโครงการ โดยคัดลอกงานเขียนที่มีประเด็นเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ ทรัพยากรในท้องถิ่น และวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งมีจำนวน 11 เรื่อง

1. วิถีคนฉวาก ยุคสมัยแห่งการเปลี่ยนแปลง จากโรงเรียนธรรมโชติศึกษาลัย จังหวัดสุพรรณบุรี
2. เครื่องมือจับปลา ภูมิปัญญาท้องถิ่น: วิถีชีวิตชุมชนลุ่มน้ำสุพรรณ จากโรงเรียนบรรหารแจ่มวิทยา 7 จังหวัดสุพรรณบุรี
3. ชุมชนพระประโทนที่เปลี่ยนแปลงไป จากโรงเรียนวัดพระประโทนเจดีย์ จังหวัดนครปฐม
4. สายน้ำที่เปลี่ยนไปในคลองจินดา จากโรงเรียนปรีดารามวิทยา จังหวัดนครปฐม
5. ตามรอยวิถีชีวิตริมคลองมหาสวัสดิ์ จากปัจจุบันสู่อดีต จากโรงเรียนมหิดลวิทยานุสรณ์ จังหวัดนครปฐม
6. ตามรอยชีวิตชาวนา: ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว แล้วปลาหายไปไหน โรงเรียนทุ่งแฝกวิทยาคม จังหวัดสุพรรณบุรี
7. หอยหลอดหายไปไหน โรงเรียนถาวรานุกุล จังหวัดสมุทรสงคราม
8. อาชีพทำไม้ไผ่: วิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปของชาวดำบลลาดหญ้า จากโรงเรียนเทพสิรินทร์ลาดหญ้า จังหวัดกาญจนบุรี
9. “ปลาแม่น้ำ” ความมหัศจรรย์แห่งแม่น้ำท่าจีน จากโรงเรียนบางปลาแม่น้ำ จังหวัดสุพรรณบุรี

10. การปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของผู้หญิงท่าม่วงก่อนและหลังการตั้งโรงงานอุตสาหกรรมจากโรงเรียนท่าม่วงราษฎร์บำรุง จังหวัดกาญจนบุรี
11. ตลาดน้ำท่าคา: ความสุขของชาวสวน จากโรงเรียนวัดลาดเป้ง จังหวัดสมุทรสงคราม

งานเขียนที่เป็นข้อมูลหลักในการสังเคราะห์ครั้งนี้เป็นประวัติศาสตร์บอกเล่า (oral history) ที่ผู้วิจัยได้มาจากการถ่ายทอดความทรงจำ (collective memory) จากคนรุ่นผู้ใหญ่และคนเฒ่าคนแก่ในท้องถิ่น โดยเก็บข้อมูลช่วงเดือนมิถุนายน-ตุลาคม 2552 ผู้วิจัยส่วนใหญ่ใช้เวลาวันหยุดเสาร์-อาทิตย์ และหลังเลิกเรียน เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ และสังเกตประสบการณ์ชีวิต (the individual's experience) ของคนในท้องถิ่นในประเด็นที่สนใจศึกษาจากผู้ให้ข้อมูลทั้งสิ้น 159 คน (รวมทั้ง 11 เรื่อง) ซึ่งเป็นคนรุ่นอายุ 40 ปีขึ้นไป และส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ โดยมีอาจารย์ที่ปรึกษาโครงการเป็นผู้ให้คำแนะนำปรึกษาและควบคุมการลงภาคสนาม รายงานวิจัยที่จัดทำโดยนักเรียนจึงมีข้อมูลในการนำมาสังเคราะห์ระดับหนึ่งและมีข้อจำกัดอยู่บ้าง เนื่องจากโครงการวิจัยดังกล่าวเป็นการเริ่มต้นเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของเด็กในช่วงเวลาสั้นๆ กระบวนการศึกษา ยังไม่ได้ก้าวไปถึงขั้นการหาหลักฐานอื่นๆ เพิ่มเติม หรือตรวจสอบไขว้คำให้การ (testimony) ของคนในท้องถิ่นอย่างเต็มรูปแบบ ประโยชน์จากการศึกษาอยู่ที่กระบวนการศึกษามากกว่าผลลัพธ์ทางเนื้อหา ผลการศึกษาที่ได้จึงอาจจัดอยู่ในข่าย “บันทึกเรื่องเล่าจากความทรงจำ” (narration of collective memory) เป็นเพียงแง่มุมส่วนหนึ่งของหลักฐานชั้นต้นมากกว่าเป็นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอย่างเต็มรูปแบบ อย่างไรก็ตามเนื้อหาที่มีอยู่อย่างจำกัดนี้ก็สามารณนำมาสังเคราะห์เป็นเรื่องเล่าจากท้องถิ่น (local narratives) อีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งต่างจากการสังเคราะห์ประวัติศาสตร์ที่ศึกษาและบันทึกโดยนักวิชาการ หรือนักประวัติศาสตร์ เป็นการสังเคราะห์จากมุมมองและการเล่าต่อในรูปแบบรายงานของเยาวชนรุ่นเด็กที่ไม่ซับซ้อนและปราศจากกำแพงความรู้เดิม ซึ่งสะท้อนความเป็นไปในท้องถิ่นที่เรียบง่ายจากมุมมองเล็กๆ ในฐานะเจ้าของประวัติศาสตร์

วิธีการสังเคราะห์

การสังเคราะห์ครั้งนี้นอกจากใช้ข้อมูลรายงาน (written text) ของผู้วิจัยเป็นข้อมูลหลักแล้ว ยังใช้เอกสารและวรรณกรรมอื่นๆ ประกอบ เพื่อช่วยให้เข้าใจปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น การสังเคราะห์ได้ใช้แนวคิดความทรงจำทางสังคม (social memory หรือ collective memory) เป็นกรอบในการเชื่อมโยงเรื่องเล่าในพื้นที่ต่างๆ เข้าด้วยกัน แนวคิดนี้เสนอโดย Maurice Halbwachs (1992) นักสังคมวิทยาชาวฝรั่งเศส ในงานตีพิมพ์ปี 1925 เรื่อง “*Social Framework of Memory*” โดย

อธิบายว่าความทรงจำร่วมเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่ถูกสร้างขึ้นจากกลุ่มคนและสถาบันเป็นเรื่องราวที่มีพื้นที่และเวลาเข้ามาเกี่ยวข้อง (time and space) ประสบการณ์ชีวิตของบุคคลถูกกำหนดโดยบริบทของกลุ่มและสังคม และถ่ายทอดไปสู่สมาชิกในท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่ง Carole L. Crumley (2000: 193) กล่าวถึงความทรงจำในงานเขียนเรื่อง *"From Garden to Globe: Linking Time and Space with Meaning and Memory"* ว่าเป็นเสมือนตัวนำพาเรื่องราวให้สืบทอดต่อไป (a carrier wave) ความทรงจำจึงเป็นเครื่องมือทางประวัติศาสตร์ที่มีชีวิต

Crumley (2000: 194) ได้เสนอว่าการวิเคราะห์ความทรงจำทางสังคมนั้นมีข้อพิจารณา 3 มิติด้วยกัน คือ 1) เวลา (time) ในประเด็นแรกนี้ให้ความสำคัญกับเวลาในช่วงที่เกิดเหตุการณ์ต่างๆ ขึ้นประวัติศาสตร์เป็นเรื่องเล่าที่เกี่ยวข้องกับกาลเวลา 2) ฉาก (vista) หรือพื้นที่ที่เกิดเรื่องราว (place, space หรือ landscape) และ 3) การรับรู้ (cognition) สองมิติแรกเป็นมิติทางกายภาพที่ชัดเจนตรงไปตรงมา แต่มิติสุดท้ายนี้เป็นนามธรรม (abstract) และซับซ้อน เป็นการรับรู้ของคนในช่วงเวลานั้นและต่อเหตุการณ์นั้นๆ ซึ่งอาจไม่ตรงไปตรงมาตามมิติทางกายภาพที่ปรากฏ หลากหลายไปตามประสบการณ์และการตีความของผู้คน ดังนั้นในเวลาเดียวกัน เหตุการณ์เดียวกันความคิดและพฤติกรรมอาจมีความแตกต่างแต่ละคนมีเหตุผลในการตอบสนองหรือได้ตอบสนองต่อเหตุการณ์แตกต่างกันไป ดังนั้นในแต่ละท้องถิ่นจึงมีความทรงจำที่แตกต่างหลากหลายกันไป

ข้อมูลจากความทรงจำนี้มีประโยชน์ในหลากหลายรูปแบบ ดังเช่นการศึกษาของ Arce-Nazurio (2007) ที่ใช้ประวัติศาสตร์บอกเล่าในการวิจัยด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งทำให้เข้าใจการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศน์เมซอนที่เปลี่ยนแปลงไป และปฏิสัมพันธ์ของผู้คนกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการกระตุ้นให้เกิดการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม กระบวนการเก็บข้อมูลก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้รวบรวมและผู้ให้ข้อมูล (Olick & Robbins, 1998) ทำให้ความทรงจำทางสังคมสามารถแปรเปลี่ยนเป็นพลังที่ก่อให้เกิดความเคลื่อนไหวในสังคม (Ivanova, 2007; Grillis, 1994) และเป็นส่วนหนึ่งของการเกิดขึ้นของประวัติศาสตร์ (อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ 2553)

การสังเคราะห์ครั้งนี้เน้นจุดที่เป็นประสบการณ์ร่วมที่สอดคล้องกันเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปของผู้คนในพื้นที่ภาคกลาง ในช่วงความทรงจำจากปัจจุบันย้อนไปประมาณ 80 ปี รวมทั้งการรับรู้และความคิดเห็นของผู้คนกับการเปลี่ยนแปลง (perception of culture-nature changes) รวมทั้งวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

บทสังเคราะห์

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคกลางได้มีการศึกษาโดยนักวิชาการมาระดับหนึ่งแล้ว (ดูรายงานการวิจัยโครงการประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคกลาง, 2549 และโครงการความหลากหลายวัฒนธรรมภาคกลาง, 2547 โดยสำนักงานคณะกรรมการสนับสนุนการวิจัย) ผลการศึกษาจากยูวีจีโดยรวมมีประเด็นที่คล้ายคลึงกับงานประวัติศาสตร์ท้องถิ่นหรืองานเขียนอื่นๆ ที่ผ่านมา ความเป็นไปของพื้นที่ภาคกลางมีจุดร่วมกันของหลายจังหวัดที่มีลักษณะทางภูมิศาสตร์คล้ายคลึงกัน มีวิถีชีวิตที่อาศัยแม่น้ำ ลำคลอง รวมถึงประกอบอาชีพในรูปแบบเดียวกัน นอกจากนี้การเป็นพื้นที่ที่อยู่ใกล้ศูนย์กลาง ทำให้ถูกกระทบจากนโยบายรัฐและกระแสความเจริญต่างๆ อย่างมากมายและรวดเร็วคล้ายกัน มีความแตกต่างกันบ้างในรายละเอียดซึ่งขึ้นกับบริบทของท้องถิ่นนั้นๆ การสังเคราะห์ในครั้งนี้ได้นำเอาเรื่องเล่าที่สัปดาห์ประเด็นที่เป็นจุดร่วมของทั้ง 11 โครงการมาเชื่อมโยงและร้อยเรียง โดยนำเสนอภาพทรงจำในอดีต ที่นำมาสู่การเปรียบเทียบให้เห็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับระบบนิเวศ ฐานทรัพยากรและความเป็นท้องถิ่นรวมทั้งความคิดและการตอบโต้ต่อการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านบวกและลบของคนในท้องถิ่น พร้อมกันนั้นก็ได้อภิเคราะห์เหตุปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงควบคู่กันไป

ภาพทรงจำ “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว”: พื้นที่ราบลุ่มแห่งความอุดมสมบูรณ์

สภาพแวดล้อมของพื้นที่ภาคกลางสมัย 80 ปีก่อน จากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่จินตภาพที่เกิดขึ้นก็เป็นไปตามคำพูดที่ว่า “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” อย่างแท้จริง แม้ว่าในช่วงนั้นเป็นช่วงเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง และเหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่สอง ผู้คนมีอาชีพเกษตรกรรม ทำนาเป็นหลัก ยังมีวิถีชีวิตแบบเรียบง่าย ระบบเศรษฐกิจเป็นแบบกึ่งยังชีพ เน้นผลิตเพื่อบริโภคและเก็บส่วนที่เหลือไว้แลกเปลี่ยน สภาพธรรมชาติถูกถ่ายทอดออกมาในภาพของความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่แม่น้ำลำคลอง ตลอดไปจนถึงทรัพยากรตามแนวชายฝั่งทะเล ผู้คนในยุคนี้สามารถใช้ประโยชน์กับทรัพยากรเหล่านั้นได้อย่างเต็มที่ ไม่ว่าจะเป็นแม่น้ำลำคลองในจังหวัดสุพรรณบุรีและนครปฐม ชาวบ้านพูดถึงความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์น้ำในแม่น้ำลำคลองที่มีทั้งกุ้ง หอย ปู และปลามากมาย ดังที่คนคลองจินดา แถบลุ่มน้ำนครชัยศรีย้อนรำลึกให้ฟังว่า “อยากจะทำแกงสักหม้อ เอน้ำดังเตารอได้เลย” ในน้ำมีสัตว์น้ำนานาชนิดที่ชาวบ้านสามารถนำมาเป็นอาหาร และนำไปแลกเปลี่ยนซื้อขายเลี้ยงชีพได้ แถบลุ่มน้ำเดียวกันชาวบ้านคลองมหาสวัสดิ์ก็ไม่ต่างกัน จังหวัดสุพรรณซึ่งมีอาชีพหลักทำนาเช่นเดียวกับนครปฐมเสริมภาพความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ภาคกลางให้แจ่มชัดยิ่งขึ้นว่า

“เมื่อก่อนทำนากันปีละหน รอน้ำฝน เราก็แค่ขุดบ่อพักน้ำ เอาไว้ใช้เลี้ยงต้นข้าวให้ได้ตลอดปี กุ้ง หอย ปู ปลา มันก็มากันตอน น้ำหลากนี่แหละ เมื่อฝนตกมันก็ขึ้นมาอยู่ในแปลงนาและในบ่อที่เราขุดไว้ หากินและเติบโตในบ่อ อยู่ในแปลงนา เวลาเราเดินบนคันนาจะได้ยินเสียงกบเจียดกระโดดหนีเราลงไปนาข้าว ปลาที่ว่ากระโดดขึ้นมาเสียงดังอยู่ทั่วนา ในช่วงที่ข้าวยังไม่ออกรวง เราก็หากบ เจียด ปลาในนา พอลงเบ็ดก็ได้ปลากินทุกวันไม่อด ยิ่งพอถึงเวลาข้าวเหลืองรวงสุกพร้อมเกี่ยว ระบายน้ำในแปลงนาทิ้ง พวกกุ้ง หอย ปู ปลา มันไปไหนไม่ได้ มันก็มารวมกันในบ่อ พอเก็บเกี่ยวเสร็จเราก็มาช่วยกันวิดบ่อน้ำ จับสัตว์น้ำกันอย่างสนุกสนาน วิดบ่อคราวหนึ่งๆ ได้ปลา กุ้ง หอยเป็นร้อยๆ กิโล เอามาแบ่งกัน เอาไปทำปลาเค็ม ปลาจืด ปลาจ่อม กินได้เป็นปี ไม่มีอด ชุมมาก บางครั้งหากมีกำหนดว่าบ้านใครจะจัดงานมงคล เช่น งานบวช งานแต่งงานอะไร ทำนองนี้ เจ้าของบ้านก็จะไปวิดบ่อในช่วงลงงานพอดี ได้สัตว์น้ำเลี้ยงแขกได้สบาย ไม่ต้องซื้อเลย”

ความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ภาคกลางได้ถูกเติมเต็มจากหลากหลายแง่มุม บึงน้ำตามธรรมชาติ เช่น บึงฉวาก หรือบึงบัวแดงของชาวสุพรรณ ก็เต็มไปด้วยพืชผักและสัตว์น้ำนานาชนิด รวมทั้งเป็นแหล่งพักพิงของนกอพยพที่หนีหนาวมาจากประเทศจีน ความอุดมสมบูรณ์ของบึงเป็นแหล่งทรัพยากรสำคัญของชาวบ้านที่อยู่รอบบึงทั้งใช้กินใช้อาบ เป็นแหล่งอาหารและประกอบอาชีพเรื่อยมา คุณภาพน้ำในสมัยนั้นสามารถใช้ได้อย่างเต็มศักยภาพ ส่วนน้ำในแม่น้ำสุพรรณบุรีวิจัยโรงเรียนบางปลาม้าก็ถ่ายทอดเรื่องใกล้ตัวให้เห็นภาพว่า แม่น้ำทำเงินที่ไหลผ่านอำเภอมีความกว้างและลึก มีลักษณะเป็นวังน้ำวน ทำให้แรชาตุ กิ่งไม้ เศษไม้ และเศษซากต่างๆ มารวมกันบริเวณดังกล่าว ทำให้บริเวณนั้นมีระบบนิเวศที่เอื้อต่อความสมบูรณ์ของสัตว์น้ำต่างๆ รวมทั้งปลาแม่น้ำอันเลื่องชื่อของอำเภอ ซึ่งมีจำนวนมากและต่างไปจากที่อื่นในเรื่องขนาดที่ใหญ่โตและรสชาติที่โดดเด่นกว่า เมื่อขยับไปทางภาคกลางฝั่งตะวันตก เรื่องเล่าจากกาญจนบุรีก็ทำให้เห็นถึงระบบนิเวศที่สมบูรณ์ไม่แพ้กัน โดยสะท้อนผ่านอาชีพการทำไม้ไผ่ของคนตำบลลาดหญ้า ความอุดมสมบูรณ์ของป่าไผ่ธรรมชาติมีมากถึงขนาดที่ชาวบ้านสามารถยึดเป็นอาชีพหลักได้

“ผ่านชีวิตมา 93 ปี อาชีพตัดไม้ขาย ในป่ามีไฟให้ตัดเยอะเยอะ
แม้กระทั่งในหมู่บ้านก็ยังมี ถ้าต้องการมากๆ ก็ออกนอกหมู่บ้านไม่
ไกลก็มีไฟให้เลือกตามต้องการ แม่น้ำแควใหญ่สมัยนั้นเขียวใส
และลึกมาก ไปทางไหนก็มีแต่ต้นไม้เขียวไปหมดไม้เต็งรัง ไม้ไฟ
ไม้มะค่า ไม้ขนวน”

ภาคกลางตอนล่างส่วนที่ติดกับอ่าวไทย ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติถูก
ถ่ายทอดผ่านหอยหลอดที่ปัจจุบันกำลังจะหายไป หอยหลอดที่มีเนื้อที่กว่า 5,500 ไร่ ในสมัยก่อน
นั้นเป็นพื้นที่ที่มีนกสารพัดชนิด เช่น นกกระสา นวล เขียวแดง นางนวล แกลบเล็ก นกแอ่นกินรัง นก
กระยาง พันธุ์จว รวมทั้งสัตว์ทะเลหลากหลายชนิด และเต็มไปด้วยหอยหลอด ชาวบ้านแถบนั้นนอกจาก
ทำประมงแล้ว การจับหอยหลอดก็เป็นอีกช่องทางหารายได้อีกช่องทางหนึ่ง

ภาพอดีตของภาคกลางที่ปรากฏในงานเขียนของยูววิจัย ล้วนแต่บอกเล่าถึงความอุดม
สมบูรณ์ ยูววิจัยได้ให้ข้อสังเกตในงานเขียนของตนเองว่าจากการพูดคุยกับคนเฒ่าคนแก่ คนรุ่นปู่ย่าตา
ยายไม่ได้พูดถึงความทุกข์ยากของความเป็นอยู่ในอดีตเลย ได้ยินแต่คำพูดที่ว่า “ไอนั่นก็มี ไอนี้ก็เยอะ”
นอกจากทรัพยากรทางธรรมชาติแล้ววิถีชีวิตของผู้คนในอดีตก็รุ่มรวยไปด้วยความสัมพันธ์อันใกล้ชิด
ความเอื้อเฟื้อ และพึงพิงธรรมชาติอย่างเรียบง่าย อาศัยการสัญจรทางน้ำเป็นหลักการ ดังที่ปรากฏในงาน
เขียนเรื่องชีวิตชานาในตำบลวังลึกและตลาดน้ำท่าคาว่า

“การทำนายาวนาน ชานาไม้ได้ออกไปฟุ้งเฟ้ออย่างปัจจุบัน
นอกจากการทำนาที่ชานาต้องมาทำกิจกรรมร่วมกันในลักษณะลง
แขกแล้ว ในช่วงดูแลต้นข้าว เราก็มีกิจกรรมทำร่วมกันหลายอย่าง
เช่น การดำข้าวเฒ่า การซ่อมเครื่องมือเครื่องใช้ในการทำนา เงินทอง
แทบไม่มีความหมาย เรามีความสุขกันไปตามอัธยาศัย”

“วิถีชีวิตริมคลองในสมัยก่อนจะมีเรือแจว เรือพายไปมาไม่
ขาดสาย มีเรือฟาง เรือโยง เรือบรรทุกสินค้าไปจำหน่ายในจังหวัด
ต่างๆ มีเด็กเล่นน้ำในคลอง รวมทั้งการแลกเปลี่ยนผลผลิตของ

ชาวสวน พายเรือลัดเลาะคุคลองมาแลกเปลี่ยนกันโดยตรง ไม่ต้อง
ผ่านพ่อค้าคนกลาง และที่ตลาดเรือยังเป็นที่พบปะพูดคุยระหว่าง
เพื่อนบ้านชาวสวนด้วยกันอีกด้วย”

วิถีการผลิตที่ไม่ได้มุ่งเน้นการผลิตเชิงเศรษฐกิจ ทำให้กิน แลก แจก เหลือแล้วจึงขาย ทำให้คนในท้องถิ่นมีโอกาสปฏิสัมพันธ์ในเชิงเกื้อกูลกัน เอาแรง แบ่งปัน และแลกเปลี่ยนแบบถ้อยทีถ้อยอาศัย เมื่อว่างเว้นจากงานนา งานสวน ก็จะนั่งล้อมวงคุยกันยามसानเลื้อจากกกอกก สานกระบุง กระพ้อม สุ่ม ลอบ หรือทำคันหลาว คันฉาย ฯลฯ นอกจากนี้พิธีกรรมเกี่ยวกับการผลิตยังเป็นจุดเชื่อมโยงให้คนได้พบปะพูดคุยสังสรรค์กันอย่างต่อเนื่อง เรียกได้ว่ามีวิถีชีวิตที่สมดุล มีเวลาสำหรับตัวเองและเพื่อนบ้านรอบข้าง

ท้องถิ่นภาคกลางท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลง

จากการศึกษาของยูววิจัยพบว่าในช่วงชีวิตหนึ่งๆ ของคนภาคกลางพบการเปลี่ยนแปลงมากมายและกระแสการเปลี่ยนแปลงเป็นไปอย่างรวดเร็ว ทำให้ผู้คนภาคกลางต้องดิ้นรนหรืออาจใช้คำว่า “วิ่งตาม” จนไม่มีเวลากลับมาคิดทบทวน บางกลุ่มถึงกับสับสนต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นด้วยปรับตัวไม่ทันและวนอยู่ในกระแสหาทางออกไม่เจอ การเปลี่ยนแปลงที่สังเคราะห์ได้จากรายงานของยูววิจัยไม่ต่างจากงานประวัติศาสตร์ท้องถิ่นก่อนหน้านี้ (ดูใน เสาวภา พรศิริพงษ์และคณะ, 2551; ชูพินิจ เกษมณี และกุลวดี เจริญศรี, 2547; อนุชาติ พวงสำลี สิทธิพงษ์ คิลกวณิช และ นัตรชัย ลือชาพงศ์ทิพย์ (บรรณาธิการ), 2549) การเปลี่ยนแปลงที่เป็นประเด็นร่วมกันของหลายพื้นที่ภาคกลางที่โดดเด่นและปรากฏชัดเจนในรายงาน คือ การเปลี่ยนแปลงของวิถีการผลิต ซึ่งผลพวงของการเปลี่ยนแปลงนี้กระทบต่อระบบนิเวศและวิถีชีวิตของคนภาคกลาง ซึ่งเป็นที่มาของหลายสิ่งที่ยูววิจัยตระหนักว่ากำลังจะหายไป

จากงานประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคกลางที่ผ่านมาวิเคราะห์ว่า วิถีการผลิตของคนภาคกลางถูกกระทบอย่างมากในช่วงที่เริ่มมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ (พ.ศ. 2504) (เสาวภา พรศิริพงษ์และคณะ, 2551; ชูพินิจ เกษมณี และกุลวดี เจริญศรี, 2547) ในช่วงต้นแผน (แผน 1-3 พ.ศ. 2504-2519) ที่เน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจโดยการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การผลิตเป็นไปเพื่อการค้าและการส่งออก รวมทั้งการพัฒนาอุตสาหกรรมซึ่งทำให้พื้นที่แถบนี้ก็ขยายตัวอย่างรวดเร็ว นโยบายระดับชาติดังกล่าวทำให้ท้องถิ่นภาคกลางเจอแรงปะทะหลายด้านทั้งการปรับเปลี่ยนของเดิมที่มีอยู่ และรับมือกับสิ่งใหม่ที่เกิดขึ้น การเกษตรที่มุ่งไปสู่การค้า และการผันที่ดินเดิมจากภาคเกษตรกรรมไปสู่ภาคอุตสาหกรรม

พร้อมกันนั้นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่อรองรับนโยบายดังกล่าวก็ถาโถมเข้ามาในช่วงเวลาเดียวกัน การพัฒนาต่างๆ ที่เกิดขึ้นส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ภาคกลางอย่างใหญ่หลวง

วิถีการผลิตแบบใหม่: วัฏจักรของทุนนิยม

การผลิตเพื่อการค้าและส่งออก บีบคนในพื้นที่ภาคกลางต้องปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต และรูปแบบการผลิตนี้ยังส่งผลให้สภาพแวดล้อมของท้องถิ่นเปลี่ยนแปลงไปด้วย เน้นการเกษตรเพื่อการค้าและส่งออก เปลี่ยนจากการทำนาปีละหน มาทำปีละ 3 ครั้ง เรียกได้ว่าดินไม่แห้งกันเลยทีเดียว จนชาวนาเรียกการทำนาในปัจจุบันว่าเป็น “อุตสาหกรรมภาคเกษตร” ไม่ต่างจากการผลิตแบบเครื่องจักร การทำนาแบบ “ทยอยทำ” ในสมัยก่อนหายไปจากพื้นที่ภาคกลาง เทคโนโลยีและวิทยาการต่างๆ ก็คิดค้นขึ้นมส่งเสริมให้ผลิตได้รวดเร็วยิ่งขึ้น ชาวนาที่ทำนามาก่อนเก่าจนถึงยุคปัจจุบัน ได้บอกเล่าให้เห็นการเปลี่ยนแปลงในกระบวนการผลิตอย่างชัดเจนเป็นลำดับว่า

“จากใช้ *ควาย* ก็เป็นมาเป็น *ควายเหล็ก* ไถนาได้ทั้งวันไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย การไถด้วย *คันไถ* ก็พัฒนามาเป็น *ผานเหล็ก* แบบที่ไถได้รอยเดียว จากรอยเดียวก็พัฒนามาเป็น *ผานพวง* ที่ไถครั้งเดียวได้หลายรอย ปัจจุบันก็เปลี่ยนมาเป็น *จอบหมุน* ยิ่งเร็วขึ้นไปอีก การทำเทือกก็เร็วเพราะใช้รถไถแบบนั่งขับ เตรียมเทือกพร้อมปลูกข้าวได้ทันใจแบบกำหนดได้เลย”

“เดี๋ยวนี้พัฒนาไปไกลถึงขั้นมีรถดำนา ประสิทธิภาพสูง ดำนาวันเดียว คันเดียวได้ 20 ไร่แล้ว เป็นระเบียบเรียบร้อยกว่าคนทำ ข้าวที่ใช้น้อยกว่า ขึ้นการดูแลก็พัฒนาให้มีสารบำรุงดินข้าวทั้งปุ๋ยเคมี สารเร่ง สารเสริม ฮอร์โมนต่างๆ สารกำจัด สารควบคุมศัตรูพืช สารกำจัดโรคแมลงครบครัน ปัจจุบันชาวนาไม่ต้องมียุ่งฉางเก็บข้าวกันแล้ว เพราะพอเกี่ยวเสร็จก็จะมีรถบรรทุกมารอรับและนำส่งที่ทำข้าวหรือโรงสีกันเลยทีเดียว พอเกี่ยวเสร็จไม่ถึงชั่วโมงก็ขาย รับเงินกันไปเรียบร้อยแล้ว”

“...มีเครื่องใช้อำนวยความสะดวกทั้งเครื่องนิตยาแบบสะพาย
หลังทั้งแบบมีเครื่องยนต์และไม่มีเครื่องยนต์ หรือแบบลากสาย
เครื่องพ่นแบบอัดแรงดัน ทำให้ง่ายในการดูแลแปลงนาขนาดใหญ่
ด้วยตัวเอง ชาวนาเร่งวันเร่งคืนในการทำนาและมุ่งผลผลิตต่อไปให้
ได้สูงขึ้นด้วยวิถีทางที่ทำให้เสียสมดุลทางธรรมชาติ”

การทำนาในยุคนี้เหมาะกับชาวนายใหญ่ที่มีที่ดิน มีทุนทรัพย์เพราะต้องใช้ต้นทุนสูงมาก
การลงทุนเครื่องจักรเป็นการลงทุนที่สูง ชาวนายย่อยไม่สามารถมีไว้ใช้ได้ด้วยตัวเอง มีหน้าซำการเร่ง
ผลิตทำให้ต้องอาศัยสารเคมี ปุ๋ย ยาฮอร์โมนต่างๆ มากกว่าพึ่งพาธรรมชาติ ทุกขั้นตอนต้องว่าจ้างแทบ
ทั้งหมด ทั้งดำ หว่าน ไถ ไปจนถึงเก็บเกี่ยว จากยุคก่อนที่คนทำนาได้สมญานามว่า “หลังสู้ฟ้า หน้าสู้ดิน”
ภาพนี้คงต้องเปลี่ยนไป ชาวนาสามารถพึ่งพาตัวเองได้น้อยลงเรื่อยๆ เป็นการบีบให้ชาวนาส่วนใหญ่มี
โอกาสน้อยลง การใช้พื้นที่ผลิตอย่างต่อเนื่องทำให้ความสมบูรณ์ลดน้อยลง จนเกษตรกรขาดสารเคมี
ไม่ได้ ความหลากหลายทางชีวภาพในนาข้าวลดลงไปมาก ชาวนาไม่สามารถหาประโยชน์ได้จากพื้นที่
ทำนาได้มากเหมือนก่อน นอกจากการทำนาเพียงอย่างเดียว แม้ทำนาได้มากกว่าแต่ก่อนแต่คุณภาพชีวิต
ชาวนาไม่ได้ดีขึ้นเท่าใดนัก ชาวนาจำนวนมากต้องกู้หนี้ยืมสิน แล้วในที่สุดชาวนาที่ไม่สามารถรับมือกับ
การผลิตรูปแบบใหม่นี้ได้ ก็ต้องผันตัวเองออกจากท้องถิ่นไปสู่อาชีพอื่น รวมทั้งรุ่นลูกหลานด้วย

“สารเคมีก็แรงมาก ยาหยดหอยนี้หยดลงไปในนา
ปลายังกระโดดขึ้นมาตายบนที่แห้งเลย อันตราย ยิ่งมาปี
หลังๆ นี้มีโรคและศัตรูมาก หนูก็ชุม ทั้งเปื้อ ทั้งซัดด้วย
ไฟฟ้า โรคแมลงเพลี้ยก็มาก เคี้ยวนี้ข้าวขาดปุ๋ยไม่ได้ ไม่ใส่
ก็ไม่โต เราทำนาห่าสิบไร่ก็ต้องเตรียมปุ๋ยไว้เลย ผลผลิตน่า
ภูมิใจกว่าก่อนมากเพราะได้ไร่ละเกวียน แต่พอติดต้นทุน
กินไปแล้วเกินครึ่ง ยิ่งพวกที่เช่าเขาแล้วด้วย ยิ่งไปกันใหญ่
ทำนาไปก็จนลงเรื่อยๆ”

นอกจากอาชีพทำนาแล้วการผลิตเพื่อมุ่งการค้าอย่างเข้มข้นยังกระทบต่ออาชีพที่พึ่งพิงวัฏ
จักรของธรรมชาติ เช่น การจับปลาμάขายของชาวสุพรรณ ที่พบผลกระทบจากจำนวนและขนาดของปลา

ลดลง นอกเหนือจากปัญหาคุณภาพน้ำเสื่อมโทรมลงจากมลพิษโรงงานและขยะมูลฝอยแล้ว การมุ่งการค้าก็ทำให้มีการจับปลาปริมาณมากจนขาดความสมดุลในแพร่ขยายพันธุ์

“ปลาตัวเล็กๆ นะ สมัยก่อนโน้นจับได้ เขาไม่เอากันหรอก ทอดแห ยกอได้ตัวเล็กๆ ก็ปล่อยมันไป กินเฉพาะตัวใหญ่ๆ ก็พอ อีกอย่างเมื่อก่อนก็กินกันอยู่แค่คนในอำเภอบางปลาม้า ต่อมามันเริ่มขยายเป็นวงกว้าง จากหากินกันเป็นครอบครัวเล็กๆ เริ่มขยาย ส่งขายกินกันในจังหวัด พอมีชื่อว่าอร่อยคนต่างที่ก็แห่กันมาลิ้มรส พอปลามีราคาก็เริ่มจับมาทำเป็นปลาเศรษฐกิจส่งออกขายไปทั่ว คราวนี้ทั้งกินทั้งขาย ปลามันก็เลยโตไม่ทัน ฤดูวางไข่ก็จับ ปัจจุบันพวกเราไม่ค่อยเห็นปลาม้าตัวใหญ่ๆ ตัวละ 9-10 กิโลเหมือนสมัยก่อน”

การพัฒนาทำให้วิถีการผลิตของคนภาคกลางเปลี่ยนไปผูกติดกับระบบทุนนิยม วิธีการและเทคโนโลยีที่เข้ามาเสริมระบบการผลิตรูปแบบนี้ทำให้คนภาคกลางมุ่งแต่จะตอบโต้ของปริมาณผลผลิตที่ได้ การทบทวนความทรงจำกับสิ่งที่ผ่านมามีให้เห็นว่าเกษตรกรตกอยู่ในวังวนของระบบทุนนิยมอย่างไร และมีสิ่งใดบ้างที่กำลังจะเลือนหายไปจากท้องถิ่นภาคกลาง

อาชีพใหม่: พลวัตของการใช้ที่ดิน

การผลิตเพื่อการค้านี้ยังส่งผลให้การใช้ที่ดินเปลี่ยน และมีผลพวงทำให้การประกอบอาชีพของผู้คนบางกลุ่มก็เปลี่ยนไปด้วย พื้นที่ทำเกษตรแบบยังชีพถูกเปลี่ยนไปปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยว เช่น ไร่อ้อย ไร่มันสำปะหลัง ชาวบ้านที่หากินเลี้ยงชีพจากทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ชาวลาดหญ้า จังหวัดกาญจนบุรีที่ตัดไม้ไผ่ขายก็ต้องเปลี่ยนไปรับจ้างเป็นแรงงานในไร่อ้อย ไร่มัน หรือไม่ก็ไปเป็นพนักงานรักษาความปลอดภัย ทำงานโรงงาน หรือก่อสร้าง เนื่องจากไม้ธรรมชาติลดลงจากการนำพื้นที่ไปใช้ในเชิงเศรษฐกิจ

“เดิมมีไม้ไผ่ขึ้นอยู่ริมแม่น้ำตลอดทาง เมื่อก่อนตัดกันทุกบ้าน แต่เดี๋ยวนี้ไม่มีใครตัดแล้วเพราะมีน้อย สภาพป่าและต้นไม้โดยทั่วไปลดน้อยลงมาก เพราะเอาไปทำไร่อ้อย ไร่มันกันหมดแล้ว

ที่ดินมีเจ้าของหมด ไม้ไผ่มีน้อยลง ถ้าจะตัดก็ต้องไปตัดที่หลวงซึ่งก็
ไม่ได้แล้วเพราะบางที่ประกาศเป็นเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า”

นอกจากนี้พื้นที่ภาคกลางโดยเฉพาะเขตปริมณฑลกรุงเทพฯ พื้นที่นาพื้นที่สวนยังถูกเปลี่ยนเป็นโรงงานอุตสาหกรรม จำนวนโรงงานในแถบลุ่มน้ำภาคกลางเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจากต้นแผนไปจนแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 7 ในช่วงนี้รัฐได้หันมาทบทวนแผนพัฒนาเศรษฐกิจที่ผ่านมาและพบว่า ผลการพัฒนานั้นทำให้เศรษฐกิจดีขึ้นแต่สังคมกลับมีปัญหา และการพัฒนาไม่ได้เป็นไปอย่างยั่งยืน ซึ่งแผนฯ ในฉบับต่อมาจึงเน้นการขยายภาคอุตสาหกรรมไปยังภูมิภาคต่างๆ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2552) แต่การพัฒนาที่ผ่านมาได้ทำให้ภาคกลางบอบช้ำไปแล้ว ของเสียจากโรงงานส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ และพื้นที่เกษตรของชาวบ้าน จากการศึกษาของยูวิจัยเรื่อง “เครื่องมือจับปลา ภูมิปัญญาท้องถิ่น” ในลุ่มน้ำสุพรรณนั้น ก็บ่งบอกว่า เครื่องมือจับปลาที่มีมากมาย หลากหลายตามความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์น้ำในแม่น้ำสุพรรณนั้น เหลืออยู่เพียงไม่กี่ชนิด จากผลกระทบของโรงงานที่มีเพิ่มมากขึ้นในแถบนั้น สิ่งที่จะตามมาคือภูมิปัญญาการทำเครื่องมือหาาก็เริ่มเสื่อมสูญไปด้วย ชาวไร่ชาวนาที่ล่มสลายกับภาคเกษตรได้เดินทางเข้าสู่การเป็นแรงงานในโรงงาน ไม่เว้นแต่ผู้หญิงซึ่งในสมัยก่อนเป็นแม่บ้านแม่เรือนและช่วยงานในไร่นา การทำงานนอกบ้านถือเป็นเรื่องแปลก งานยูวิจัยเรื่อง “การปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของผู้หญิงท่าม่วง ก่อนและหลังการตั้งโรงงานอุตสาหกรรม” แสดงให้เห็นความแตกต่างของผู้หญิงในสมัยรุ่นพ่อแม่และรุ่นลูก ที่คนรุ่นหลังส่วนใหญ่ไม่ลังเลที่จะเข้าสู่การเป็นสาวโรงงาน เนื่องจากไม่มีทำกินและเห็นว่ามีความมั่นคงกว่าอาชีพเกษตรกร

ความบอบช้ำของพื้นที่ภาคกลางจากการพัฒนาในช่วงต้นๆ ก่อนที่จะมีการกระจายไปยังภูมิภาคอื่น บ่งบอกจากพื้นที่เกษตรบางส่วนเสื่อมจนไม่สามารถสร้างผลผลิตได้อีกต่อไปรวมทั้งต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น ที่ดินถูกขายไปสู่ภาคธุรกิจ กลายเป็นโรงงาน สนามกอล์ฟ หมู่บ้านจัดสรร และอื่นๆ ความเป็นพื้นที่เกษตรในแถบนี้ได้ลดบทบาทลง แต่มีการพัฒนารูปแบบใหม่ เช่น การท่องเที่ยวเข้ามาแทนที่โดยอาศัยกระแสการรำลึกถึงธรรมชาติและวิถีชีวิตแบบเก่า ทำให้มีการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติเชิงอนุรักษ์ ในรูปแบบของตลาดน้ำเกิดขึ้นมากมายในพื้นที่ริมแม่น้ำ ริมคลองภาคกลาง ซึ่งก็ไม่อาจสรุปได้ว่ารูปแบบที่เปลี่ยนไปนี้เกิดจากการมองย้อนเพื่อสร้างคุณค่าในการอนุรักษ์ หรือไหลไปตามกลไกของการเปลี่ยนแปลงที่พื้นที่ไม่สามารถสร้างผลผลิตได้ดังเช่นก่อนเก่า

เชื่อน ถนน: ความอุดมสมบูรณ์และวิถีชีวิตที่ผันแปร

นอกจากการพัฒนาเพื่อไปสู่การค้าและการส่งออกได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงข้างต้นแล้ว การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่อรองรับนโยบายดังกล่าวยังก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมหาศาลต่อพื้นที่ภาคกลางอีกด้วย ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ฉบับที่ 1 และ 2 (พ.ศ. 2504-2514) รัฐบาลได้ใช้แนวคิดการพัฒนาที่อาศัยการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นหลัก (Development with growth) โดยเน้นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน (Project-oriented approach) (คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2011) การสร้างเขื่อนเพื่อชลประทานสำหรับการเกษตรเกิดขึ้นมากมาย เพื่อสนับสนุนให้เกษตรกรสามารถกำหนดการผลิตได้โดยไม่ต้องพึ่งพิงธรรมชาติ พร้อมกันนั้นการคมนาคมขนส่งก็ถูกพัฒนาอย่างก้าวกระโดด โดยวัตถุประสงค์หลักส่วนหนึ่งก็เพื่อสนองตอบการค้าและการลงทุน การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานนี้ได้ส่งผลอย่างใหญ่หลวงต่อวิถีชีวิตคนภาคกลางที่อาศัยแม่น้ำลำคลองในการทำมาหากินและสัญจร ถนนหนทางถูกสร้างขึ้นขนานไปกับแม่น้ำลำคลอง และตัดต่อ ลัดเลาะ เชื่อมโยงเป็นโครงข่ายทำให้การเดินทางและขนส่งสะดวกรวดเร็วยิ่งขึ้น

การสร้างเขื่อนส่งผลต่อระบบนิเวศ ทั้งทรัพยากรและอาชีพที่อาศัยกระแสน้ำตามธรรมชาติ ความมีชีวิตชีวาของลำน้ำหมดไปเมื่อกระแสน้ำถูกกำหนดโดยมนุษย์ จากปากคำของผู้เฒ่าผู้แก่ในรายงานของยูววิจัยบอกเล่าตรงกันว่า ในสมัยก่อนนั้นแม่น้ำในภาคกลางเป็นแม่น้ำที่มีชีวิต หล่อเลี้ยงผู้คนสองริมฝั่งน้ำ ชาวบ้านปรับตัวอยู่กับน้ำและใช้ประโยชน์จากน้ำที่มีสามลักษณะคือ น้ำขึ้น น้ำทรง และน้ำลง หลังจากสร้างเขื่อนแล้ว การเคลื่อนไหวของน้ำตามธรรมชาติหมดไป ซึ่งชาวบ้านใช้คำว่า “ไหลลงทะเลเท่าเดียว” การจัดการน้ำในรูปแบบนี้แม้มีวัตถุประสงค์เพื่อการพัฒนา แต่ก็ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนภาคกลางหลายด้าน ดังเช่นที่ยูววิจัยพบว่าการสร้างเขื่อนในจังหวัดกาญจนบุรีทำให้กระทบต่อจังหวัดอื่นๆ ที่อยู่ใต้เขื่อนลงมา เช่น ความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์น้ำลดลง การอาศัยกระแสน้ำเพื่อการขนส่งก็ไม่สามารถทำได้ และจังหวัดที่อยู่ติดทะเลก็ต้องเจอปัญหาความไม่สมดุลของน้ำจืดและน้ำเค็ม ทำให้กระทบต่ออาชีพชาวสวนจนต้องเปลี่ยนไปสู่การเป็นแรงงานในโรงงานในที่สุด

“ประมาณปีสุโขทัย (พ.ศ. 2506) มีการสร้างเขื่อนที่จังหวัดกาญจนบุรี น้ำจืดจากต้นน้ำระบายมายังท้ายน้ำ (จังหวัดสมุทรสงคราม) ทำให้น้ำเค็มผลักดันเข้าไปตามคลองเล็กคลองน้อยเข้าสู่เรือกสวนไร่นา ทำสวนไม่ได้ ต้องหันมาปลูกมะพร้าว แต่ก็

เป็นอาชีพที่เหนื่อยเหนื่อยและยากลำบาก ตอนหลังก็เลยหันไปทำงานโรงงานกัน”

“เชื่อกันว่าการล่องแพทำได้ลำบากขึ้น น้ำน้อยการขนส่งทางน้ำก็ทำไม่ได้ น้ำน้อยแพล่องไม่ได้ น้ำขึ้นและลงเร็วตามที่เชื่อกันจะปล่อย ล่องแพไม่ไผ่เริ่มจางหายไป ต้องอาศัยขนส่งทางรถแทน”

“...มีปลาบางชนิดที่หายไปจากแม่น้ำสุพรรณ ยังมีการสร้างเขื่อนต่างๆ ขึ้นทำให้แหล่งอาหารของปลาถูกทำลายไปด้วย จำนวนปลาต่างๆ ลดลง คนโบราณเคยบอกว่าต่อไปจะไม่มีปลา ลุงไม่เชื่อว่าจะเป็นเรื่องจริง แต่ตอนนี้ลุงเชื่อแล้ว เพราะที่ที่เหมาะสมกับการเจริญเติบโตและแพร่พันธุ์เปลี่ยนไปมาก เวลานี้สภาพแวดล้อมที่เคยอุดมสมบูรณ์ของแม่น้ำสุพรรณเริ่มเปลี่ยนแปลง”

การพัฒนาโครงสร้างด้านการคมนาคมก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ภาคกลางอย่างมาก ด้วยพื้นที่ราบลุ่มนี้มีแม่น้ำลำคลองมากมายที่ผู้คนใช้ในการทำการเกษตรและเดินทางสัญจร การสร้างถนนและทางรถไฟทำให้บทบาทของแม่น้ำลำคลองลดความสำคัญลงไปอย่างมาก จังหวัดต่างๆ ในภาคกลางเชื่อมต่อถึงกันและสามารถเข้าสู่ศูนย์กลางกรุงเทพได้อย่างสะดวกรวดเร็ว ดังที่ยุววิจัยถ่ายทอดความเชื่อมโยงของการสัญจรไปมาระหว่างจังหวัดต่างๆ ในภาคกลางว่า “.....จนเมื่อถนนมาลัยแมนสร้างเสร็จ การเดินทางด้วยรถยนต์จากสุพรรณมายังนครปฐมแล้วเข้ากรุงเทพก็รวดเร็วขึ้น ทำให้การเดินทางโดยทางเรือลดน้อยลง” และ

“เมื่อก่อนเรือใช้ในการสัญจรเป็นหลักในแถบคลองจินดาและละแวกใกล้เคียงนี้ หลังจากทางรถไฟสายใต้เริ่มก่อสร้างเมื่อปี 2440 และเริ่มมีการเปิดเดินรถระหว่างสถานีบางกอกน้อยกับเพชรบุรีเมื่อปี 2446 ทำให้การเดินทางระหว่างนครปฐมกับกรุงเทพมีความสะดวกสบายมากขึ้น ส่งผลให้เริ่มมีการตั้งถิ่นฐานหนาแน่น

ขึ้น เกิดชุมชนใหญ่หลายแห่ง เรือไม่ได้ถูกใช้ หลายบ้านยกเรือขึ้น
เก็บไว้ในบ้านเป็นอนุสรณ์ไว้ให้ลูกหลานรุ่นหลังๆ”

เมื่อโครงสร้างหลักเปลี่ยนแปลงไป แม่น้ำลำคลองก็เริ่มลดบทบาทลง ส่งผลต่อวิถีชีวิตในเรื่องการใช้น้ำและการจัดการน้ำของคนแถบนี้เช่นกัน เมื่อไม่เห็นประโยชน์การบำรุงรักษาก็ถูกละเลย โดยเฉพาะลำคลองที่เริ่มหมดความหมาย บ้างถูกถมเพื่อไปปลูกสร้างบ้านเรือน หรืออาคารพาณิชย์บ้างก็ถูกปล่อยให้รกร้าง เป็นที่ระบายน้ำเน่าเสีย หลายคลองที่สภาพยังดีอยู่แต่คุณภาพน้ำมีสารเคมีจากไร่นาและโรงงานปนเปื้อน เช่น คลองประโธม คลองมหาสวัสดิ์ ดังที่ชาวบ้านริมคลองพูดถึงสภาพคลองให้ฟังว่า “ปัจจุบันนี้คลองยังมีอยู่แต่รกร้างมาก น้ำเน่าเสีย มีขี้หมูไหลลงคลอง ทำให้มีกลิ่นเหม็น ยุงชุมมาก ไม่มีประโยชน์อีกแล้ว”

การเปลี่ยนแปลงกับความสัมพันธ์ที่สั่นคลอน

นอกจากการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพที่เกิดขึ้นแล้ว ความสัมพันธ์ ความเป็นท้องถิ่นของคนในพื้นที่ภาคกลางก็เปลี่ยนไป วิธีการผลิตที่ต้องการปริมาณมาก ทำให้ต้องเร่งรีบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การทำนาสามหนกระทบต่อวิถีชีวิตเรียบง่ายที่กิจกรรมประจำวันดูเหมือนเป็นไปอย่างลงตัวทั้งชีวิตส่วนตัว ครอบครัว และเพื่อนบ้าน การเปลี่ยนแปลงที่เน้นเศรษฐกิจนำทำให้การผลิตที่ทำไว้เพื่อ “กิน แลก แจก ขาย” ในอดีตนั้น เหลือแต่ “ขาย” เพียงอย่างเดียว คำว่า “แจก” ได้ค่อยๆ เลือนหายไปจากสังคมภาคกลาง ทั้งสิ่งของและน้ำใจ การทำนาแต่ละครั้งต้องว่าจ้างแทบทั้งหมด ดังที่ชาวนาพูดถึงเรื่องนี้ว่า

“ตอนนั้นผลผลิตต่อไร่ไม่สูง ไร่กันไร่ละประมาณ 50-60 ถึงแต่ไม่ต้องลงทุนอะไรมาก ปุ๋ย ยา ไม่ต้องใส่ไม่ต้องดูแลมาก เลยอยู่ได้ ถึงลำบากแต่ก็ไม่มีหนี้สินมากเหมือนเดี๋ยวนี้ ทำนาสมัยก่อนมีอะไรให้ทำตลอดเหนื่อย ไม่มีเวลาไปเที่ยวไหนไกล ยืนตอนลงนาด้วยก็ขลุกกันอยู่แต่ในนา นาเราบ้าง นาเพื่อนบ้าง แต่ก็มีความสุข เพราะไปมาหาสู่กัน ไม่เหมือนเดี๋ยวนี้ เดิวนี้น่าจะง่ายไม่เหนื่อยเพราะมีเครื่องทุ่นแรงเยอะ แต่ดูเหมือนไม่มีเวลาคุยกัน เพราะทำนากันปีละสามหน จ้างทุกอย่าง ต้นทุนสูงมาก ชาวนาไม่มีความสุขเหมือนก่อน”

การ “เอาแรง” ได้ลดน้อยลงไป มีการ “รับจ้าง” เข้ามาแทนที่ ชาวนาได้แจกแจงอาชีพที่เกิดขึ้นใหม่จากการทำนายุคปัจจุบันตั้งแต่การเตรียมพื้นที่นาไปจนถึงขายข้าวออกไป เช่น รับจ้างตีดิน ย่ำเทือกเตรียมดิน หว่านข้าว ดำนา วิดน้ำ หว่านปุ๋ย ฉีดพ่นสารเคมี เกี่ยวข้าว บรรทุกข้าว ทำลานตากข้าว อาชีพค้าพันธุ์ข้าว รวมทั้งขายสารเคมีเพื่อการเกษตร ไม่เพียงแต่การช่วยเหลือที่ลดน้อยลงไป การเปลี่ยนแปลงบางอย่างยังทำให้เกิดความขัดแย้งในการแย่งชิงทรัพยากรและผลประโยชน์ ชาวนาถือว่าโรงงานอุตสาหกรรมที่ทำให้น้ำสำหรับทำนาเน่าเสีย ในขณะที่ชาวสวนก็โทษชาวนาว่าปล่อยน้ำที่ปนเปื้อนสารเคมีลงสู่ไร่นา หรือเกิดการแย่งพื้นที่ แย่งช่องทางทำมาหากินระหว่างชาวบ้านด้วยกันเองกลายเป็นวงจรแห่งความขัดแย้ง ขาดการเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

“ตลาดน้ำท่าคากำลังพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวถ้ำคนในชุมชน เล็งเห็นมูลค่าสำคัญว่าคุณค่า ในอนาคตตลาดน้ำท่าคาก็จะไม่ต่างไปจากตลาดน้ำอัมพวาที่ทุกวันนี้นักท่องเที่ยวล้นหลามเข้ามาเยี่ยมชมมากมาย ทำให้วิถีชีวิตดั้งเดิมเลือนหาย พ่อค้า แม่ค้าไม่มีโอกาสพบปะสังสรรค์ หรือพูดคุยกันเหมือนแต่ก่อน เพราะร้องแย่งชิงลูกค้ากัน ถนนสำหรับคนเดินตั้งร้านค้าเต็มสองข้างของถนน ถนนสำหรับรถยนต์เล่นก็เต็มไปด้วยรถของนักท่องเที่ยวติดกันยาวเหยียด สถานที่พักผ่อนหย่อนใจของชาวบ้านก็แปรสภาพเป็นลานจอดรถ ในลำคลองมีเรือติดเครื่องยนต์เล่นขวักไขว่ส่งเสียงดัง”

นอกจากนี้การพัฒนายังสร้างความเป็นอื่นให้กับคนในพื้นที่ จากเดิมที่เคยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นได้กลายเป็นไม่มีสิทธิ ผิดกฎหมาย เช่น เรื่องสะท้อนจากชาวบ้านรอบบึงฉวาก

“แต่เดิมบึงฉวากนั้นอุดมสมบูรณ์นัก ในบึงมีทรัพยากรธรรมชาติมากมายที่เป็นประโยชน์ต่อชาวบ้านทุกคน ทั้งเป็นอาชีพเสริม แหล่งอาหาร และอื่นๆ อีกมากมาย แต่ในปัจจุบันเมื่อความเจริญเข้ามา ชาวปลาที่เคยหากินง่าย ก็จะถูกเขากไปหมด เพราะความเจริญเข้ามาพร้อมกับแหล่ง

ท่องเที่ยว ทำให้ทุกสิ่งทุกอย่างกลายเป็น เขตหวงห้ามไป
หมด ไม่ว่าจะทำอะไรก็ต้องได้รับอนุญาตจากหน่วยดูแล
เสียก่อน”

ความเจริญแยกผู้คนที่เคยอยู่เป็นกลุ่มก้อนเดียวกัน พื้นที่เดียวกัน ออกด้วยขอบเขตทาง
การเมือง การปกครอง กิจกรรมที่ชาวบ้านเคยทำร่วมกันถูกขีดเส้นด้วยเขตการปกครอง ความสัมพันธ์
ของคนลุ่มน้ำเดียวกันก็ถูกแยกออกห่างกันโดยปริยาย เหตุการณ์เช่นนี้อาจเกิดขึ้นในหลายท้องที่ แต่จาก
การสังเคราะห์ครั้งนี้ปรากฏในงานเรื่อง ชุมชนพระประโทนที่เปลี่ยนแปลงไป งานประเพณีดั้งเดิมการ
แห่ผ้าห่มพระประโทนเจดีย์ที่คนละแวกคลองประโทนสืบทอดกันมาช้านาน และร่วมแรงสามัคคีจัดทำ
ร่วมกันมาโดยตลอด เมื่อความเจริญเข้ามาพื้นที่แถบนี้ได้พัฒนาเป็นเขตเทศบาล มีการแบ่งแยกพื้นที่ตาม
เขตการปกครองใหม่ ชาวบ้านที่ไม่ได้อยู่เขตวัดก็ไม่ได้เข้าร่วมพิธีเช่นเคย ประเพณีดังกล่าวจึงได้เลิกลา
ไป เช่นเดียวกับประเพณีต่างๆ ที่เกี่ยวกับการทำนาลดลงไปพร้อมๆ กับพื้นที่การทำนา ความสัมพันธ์
ของคนก็เปลี่ยนแปลงไปด้วยเช่นกัน แต่กลับมีการรวมกลุ่มกันแบบใหม่ขึ้นมาแทนที่ดังที่ชาวบ้านกล่าว
ว่า “การรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมตามความเชื่อ หรือเอาแรงกันลดลงไปมาก มีแต่กิจกรรมเพื่อ
ผลประโยชน์มากขึ้น เช่น รวมกลุ่มกันเพื่อต่อรองกับรัฐ” กลายเป็นความสัมพันธ์ที่มีเงื่อนไขของ
ผลประโยชน์เข้ามาแทนที่

ความคิดและการตอบโต้ต่อการเปลี่ยนแปลง

อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงไม่ได้ถูกมองในด้านลบเสมอไป แม้ภาพอดีตที่รวบรวมมา
ล้วนแต่เป็นความทรงจำที่งดงาม อุดมสมบูรณ์ และเต็มไปด้วยน้ำใจและมิตรไมตรี คนภาคกลางก็ไม่ได้
ปฏิเสธการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นไปเสียทั้งหมด โดยเฉพาะการพัฒนาด้านเทคโนโลยี และการคมนาคม
ซึ่งสะท้อนจากความคิดเห็นของคนภาคกลางว่า

“ยอมรับว่าสมัยนี้ดีกว่าแต่ก่อน เพราะเมื่อก่อนลำบากมาก ทุก
คนต้องพายเรือ ไม่ก็เดินระยะทางก็ยาวไกล บางครั้งถึงกับต้องใช้
เวลาเดินทางทั้งวัน ซึ่งปัจจุบันนั่งรถไปไม่นานก็ถึง”

“ชอบความเป็นอยู่ในปัจจุบันมากกว่า เพราะมีสิ่งอำนวยความสะดวกมากมาย ชีวิตสบายขึ้นกว่าแต่ก่อน เมื่อก่อนไม่สบายต้องอาศัยเรือ ซ้ำมาก มีถนนไปโรงพยาบาลสะดวกขึ้นมาก”

การพัฒนาวิธีการผลิตเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทำให้คนภาคกลางปฏิเสธไม่ได้ว่า ช่วยให้ชีวิตที่สะดวก สบาย รวดเร็วแม้หลายสิ่งหายไปแล้วหลายสิ่งกำลังเลือนลาง แต่สิ่งที่เข้ามาแทนที่ดูเหมือนจะสอดคล้องกับความเป็นไปของโลก ผู้คนส่วนหนึ่งจึงยอมรับการเปลี่ยนแปลง ดังหลายเสียงที่สะท้อนในงานของยูววิจัย

“เมื่อก่อนพื้นที่นาสูงต่ำไม่เท่ากัน ตั้งกันคันทนาหลายคัน มีแปลงนาหลายแปลง เมื่อก่อนนา 30 ไร่ มีแปลงนาย่อยๆ ถึง 10-15 แปลง เดี่ยวนี้แปลงนาโล่งเตียนราบเรียบไปทั่วทุก มีข้อดี คือ จัดการน้ำง่าย ทำอะไรในคราวเดียวกัน ที่เดียวไปเลย ทั้งปลูก ฝึดยา หว่านปุ๋ย เก็บเกี่ยวง่าย”

“การพัฒนาทำให้ผลผลิตต่อไร่น่าพอใจมาก ชาวนาสบายขึ้นมาก ยิ่งในช่วงเก็บเกี่ยวและขายนั้นง่ายกว่าก่อนเรียกได้ว่าเทียบกันไม่ได้เลย ในสมัยก่อนแปลงนา 50 ไร่ ใช้เวลาถึง 2-3 เดือน ปัจจุบันทำเสร็จไม่เกิน 10 วันได้ น่าอัศจรรย์จริงๆ”

“ในสมัยก่อนต้องรอน้ำฝนจึงกำหนดทำนา แต่ปัจจุบันการชลประทานดี น้ำแน่นอน”

อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงบางอย่าง เมื่อถึงระยะเวลาหนึ่งที่ผลกระทบก็ปรากฏชัดเจน คนภาคกลางก็ได้มีการปรับตัวต่อสิ่งที่เกิดขึ้นเช่นกันเพื่อหาจุดสมดุลของการผลิต สิ่งที่ชาวนาได้เอามาใช้ฝนกระแสนการเปลี่ยนแปลงกลับเป็นการย้อนเอารูปแบบในอดีตมาปรับใช้ เช่น

“ตอนนี้หันกลับมาทำเองเยอะขึ้น ช่วยกันในครัวเรือนมากขึ้น และที่สำคัญหันมาใช้สารชีวภาพที่ทำเอง ตอนแรกที่ช่วยพ่อแม่ทำ ก็ไม่รู้สักอะไร พอมีครอบครัวมาทำนาเอง เลยรู้ว่าแทบไม่เหลืออะไร เพราะจ้างเขาซะมาก ปุ๋ยยากีราคแพงไม่ใช้ก็ไม่ได้ จะเอาไม่อยู่ ข้าวจะเสียทั้งหมด กลับมาอาศัยธรรมชาติมากขึ้น ปุ๋ยชีวภาพปุ๋ยหมักได้ผลไม่ทันใจแต่ก็ต้องรอ มีฝูงนกกลมากินหอย กินแมลงในนาที่ปล่อยมัน ถ้าเป็นเมื่อก่อนนี้ทั้งไร่ ทั้งยังไม่ยอมให้ลงนาเลย”

“ตอนนั้นข้าวเป็นโรคต้นแห้งทำอะไรก็ไม่หาย เลยหยุดทำไปคราวหนึ่ง ไร่ทิ้งไว้เกือบสี่เดือน พอกลับมาทำใหม่ข้าวไม่เป็นโรค เลยรู้ว่าการพักดินบ้างช่วยเรื่องโรคและแมลงได้ด้วย”

แต่จากการสังเคราะห์พบว่าประเด็นการฟื้นได้การเปลี่ยนแปลง หรือการพยายามต่อสู้มีปรากฏน้อยมาก อาจเป็นด้วยข้อจำกัดของการศึกษา หรืออาจเป็นเพราะการเปลี่ยนแปลงได้ถ้อยความซับซ้อนจนยากที่จะคลี่คลาย ผู้คนภาคกลางจึงไหลเรื่อยไปกับกระแสการเปลี่ยนแปลง ซึ่งงานสังเคราะห์ครั้งนี้ไม่สามารถสรุปได้แน่ชัด

สรุป

นักประวัติศาสตร์กล่าวว่า History as an Art of Memory (Yates, 1966) แต่ความทรงจำในแง่ของประวัติศาสตร์ก็ยังเป็นข้อถกเถียงถึงความน่าเชื่อถือ เพราะความทรงจำมีธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับความจำ เวลา และสถานการณ์ ทำให้มีข้อจำกัดในเรื่องของความครบถ้วน แน่นนอน ความจำอาจมีความบิดเบือน (distort) จากการหลงลืมด้วยกาลเวลา หรือเลือกที่จะจำเพียงบางเรื่องหรือบางแง่มุม และมีความรู้สึกของผู้ถ่ายทอดเข้ามาปะปน แต่ก็เป็นข้อมูลที่ใกล้ชิดกับคนมากที่สุดเพราะอยู่ในตัวคน และถ่ายทอดจากคน ที่ไม่มีเพียงแต่ข้อเท็จจริง (fact) แต่ยังมีความรู้สึกรวมอยู่ด้วย เป็นสิ่งที่เอาแน่ไม่ได้ เพราะความทรงจำไม่ใช่สิ่งที่จับต้องได้ ไม่ใช่สิ่งของ แต่เป็นกระบวนการ (memory is a process) จึงอาจแตกต่างกันในแต่ละสถานการณ์และช่วงเวลา (Zelizer 1995) การสังเคราะห์ครั้งนี้เป็นการต่อภาพชิ้นส่วนเล็กๆ ที่ได้จากการศึกษาของยูวิจัยให้เห็นการเปลี่ยนแปลงทางด้านสิ่งแวดล้อมทั้งด้านกายภาพและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนภาคกลาง สภาพแม่น้ำคูคลอง ชีวิตชาวนา การเปลี่ยนแปลงที่ถูกอิทธิพล

ของการพัฒนา การผลิตที่เน้นส่งออก และการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและเทคโนโลยี การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเกิดขึ้นทั่วพื้นที่ภาคกลาง โดยเฉพาะจังหวัดในเขตปริมณฑลที่อยู่ใกล้ชัฒศูนย์กลาง เช่น สุพรรณบุรี กาญจนบุรี แม้ไม่ใช่ปริมณฑลที่ใกล้กรุงเทพแต่ก็อยู่ในรัศมีที่ต้องพัฒนาเพื่อตอบสนองนโยบายชาติ การสังเคราะห์ในครั้งนี้จึงเป็นการให้ภาพเล็กๆ ที่มีความใกล้ชิดกับท้องถิ่น เป็นส่วนเสี้ยวหนึ่งของบันทึกเรื่องราวพื้นที่ภาคกลางจากความทรงจำ

บรรณานุกรม

- ชูพนิจ เกษมณี และกุลวดี เจริญศรี.2549. รายงานวิจัยฉบับสังเคราะห์: โครงการวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคกลาง.สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, มทท.
- เสาวภา พรศิริพงษ์และคณะ.2551.กรุงเทพ, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2011. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1-11. สืบค้นจาก <http://www.nesdb.go.th/Default.aspx?tabid=87> เมื่อวันที่ 8 เมษายน 2554.
- อนุชาติ พวงสำลีและคณะ.2549. พลิกฟื้นทำกิน-แม่กลองสู่สังคมภูมิปัญญา. กรุงเทพฯ:เพชรรุ้งการพิมพ์ จำกัด.
- อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์.2553.ประวัติศาสตร์กับความทรงจำ (1). ในการเมือง: *ทัศนะวิจารณ์* วันที่ 14 มีนาคม 2553, กรุงเทพธุรกิจ.
- Arce-Nazurio, JA. 2007. Landscape Images in Amazonian Narrative: The Role of Oral History in Environmental Research. *Conservation and Society* 5 (1) :115-133.
- Crumley, C.L. 2000. From Garden to Globe: Linking Time and Space with Meaning and Memory. The Way the Wind Blows: Climate, History, and Human Action. Roderick McIntosh, Joseph A. Tainter, and Susan Keech McIntosh, eds., pp. 193-208. *Series in Historical Ecology*, William H. Balee and Carole L. Crumley, eds. New York: Columbia University Press.
- Gillis, J. (ed.) 1994. *Commemorations: The Politics of National Identity*. Princeton: Princeton University Press.
- Halbwachs, M. 1992. *On Collective Memory*. Ed., Translated and with Introduction by Lewis A. Coser. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Ivanova, O. 2007. Collective Memory of the Holocaust and National Identity of the Student Youth in Ukraine. Presented at the Third Annual Danyliw Research Seminar on Contemporary Ukraine12-13 October 2007.

- Olick J.K. & Robbins J. 1998. Social Memory Studies: From Collective Memory to the Historical Sociology of Mnemonic Practices. *Annu. Rev. Sociol.* 24:105-140.
- Yates F.A. 1966. *The Art of Memory*. Chicago: Univ. Chicago Press.
- Zelizer B. 1995. Reading the past against the grain: the shape of memory studies. *Crit. Stud. Mass. Commun.* 12(June):214,39.

O ประวัติศาสตร์และตำนานท้องถิ่น

O ความหลากหลายทางชาติพันธุ์

O ความเชื่อ ศาสนา และประเพณีท้องถิ่น

O วิถีชีวิตชุมชนคนภาคกลาง

O โบราณสถาน โบราณวัตถุ และชื่อบ้านนามเมือง

O หัตถกรรมและศิลปกรรม

O ทรัพยากรท้องถิ่นและการเปลี่ยนแปลง

**O บทสังเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น
และบทสังเคราะห์งานเขียนประวัติศาสตร์เชิงสารคดี**

โครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกับการปลูกปัญญาให้กับเยาวชน

สายพิน แก้วงามประเสริฐ

โครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกับการปลูกปัญญาให้กับเยาวชน

อาจารย์สายพิน แก้วงามประเสริฐ

โรงเรียนโพธารัตนาสนี

คำนำ

งานสังเคราะห์ยววิจัยประวัติศาสตร์เรื่อง “โครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกับการปลูกปัญญาให้กับเยาวชน” เป็นการเล่าเรื่องราวภาพรวมของผลงานยววิจัยประวัติศาสตร์ทั้งหมดของยววิจัยประวัติศาสตร์ของโรงเรียนต่าง ๆ กวาร์้อยโครงการ เพื่อให้เห็นภาพเรื่องราวการสืบค้นของเด็ก ๆ ในภาคกลาง นอกจากนี้ยังบอกเล่าประสบการณ์การเป็นที่ปรึกษายววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง เพื่อให้ภาพความสำคัญของกระบวนการยววิจัยประวัติศาสตร์ต่อการจัดการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ในโรงเรียน

ตลอดจนการใช้กระบวนการของยววิจัยประวัติศาสตร์ เพื่อสืบค้นเรื่องราวเกี่ยวกับท้องถิ่น ซึ่งจะนำไปสู่การปลูกปัญญาให้กับเยาวชน

งานสังเคราะห์โครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกับการปลูกปัญญาให้กับเยาวชนเรื่องนี้ ผู้สังเคราะห์หวังว่าจะได้ทำให้เห็นความสำคัญของกระบวนการยววิจัยประวัติศาสตร์ ที่มีต่อการพัฒนาความคิดให้กับเด็ก ๆ ไม่น้อย และมิผลทำให้เกิดโครงการยววิจัยในปีต่อ ๆ ไป อีกเหมือนเดิม

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันสังคมไทยมีความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี และมีความเติบโตด้านเศรษฐกิจสังคมไทยจึงมุ่งพัฒนาด้านวัตถุเป็นสำคัญ ในขณะที่ให้ความสำคัญกับวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม ความเอื้ออาทรจะค่อนข้างน้อย เพราะต่างมุ่งความเจริญเติบโตด้านเศรษฐกิจเป็นสำคัญ ทำให้ละเลยความสำคัญด้านจิตใจ

การที่สังคมมุ่งหวังพัฒนาความเจริญก้าวหน้าด้านวัตถุเป็นหลัก ส่งผลให้เกิดปัญหาให้กับเด็กและเยาวชน ซึ่งเป็นปัญหาที่ค่อนข้างวิกฤต มีทั้งปัญหาพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมด้านต่างๆ ที่แสดงถึงเด็กและเยาวชนมีทักษะในการคิดค่อนข้างน้อย ดังนั้นการเรียนในโรงเรียนจำเป็นต้องพัฒนาทักษะกระบวนการคิดให้กับเด็กๆ ตลอดจนต้องทำให้เด็กมีรากฐานในการดำรงชีวิตที่มั่นคง นั่นคือเด็กต้องรู้ว่าตนเองเป็นใคร มีที่มาอย่างไร และจะทำอะไรต่อไป

การรู้จักตัวเองคือการสร้างฐานรากแห่งภูมิปัญญาอย่างหนึ่ง การรู้จักตัวเองนั้นเด็ก ๆ ต้องรู้เรื่องราวเกี่ยวกับท้องถิ่นของตนเองว่ามีประวัติความเป็นมาอย่างไร มีอัตลักษณ์ร่วมกัน และมีความแตกต่างทางชาติพันธุ์อย่างไร เมื่อเข้าใจความแตกต่างและสามารถยอมรับความแตกต่างอย่าง ที่ผู้อื่นเป็นได้ ย่อมสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข

การสืบค้นเรื่องราวเกี่ยวกับท้องถิ่น ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในตนเอง ซึ่งความภาคภูมิใจในตนเองจะเป็นฐานรากของชีวิตที่มั่นคง กระบวนการสืบค้นเกี่ยวกับท้องถิ่นโดยใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ผสมผสานกับวิธีการทางมนุษยวิทยา ในโครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ จะทำให้ เด็ก ๆ มีทักษะในการคิดวิเคราะห์ และคิดอย่างมีวิจารณญาณ ซึ่งจะทำให้ยุววิจัยสามารถนำความรู้ และทักษะเหล่านี้ไปใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตของตนเองได้ รวมทั้งโครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นสามารถปลูกปัญญาให้กับเยาวชนได้เป็นอย่างดี

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาภาพรวมของการสืบค้นเรื่องราวต่าง ๆ ของยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง
2. เพื่อศึกษาผลของโครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ที่มีต่อการสร้างความเข้มแข็งทางภูมิปัญญาที่มีต่อเด็ก ครู และชุมชน
3. เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้เรื่องท้องถิ่นผ่านโครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์
4. เพื่อหาวิธีการขยายเครือข่ายโครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ให้กว้างขวางขึ้น

ขอบเขตเนื้อหาของประเด็นที่จะสังเคราะห์

1. ยุววิจัยประวัติศาสตร์กับการกลับสู่ชุมชนเพื่อความเข้าใจในตนเอง
2. ยุววิจัยประวัติศาสตร์กับความเข้มแข็งทางปัญญา
3. เรียนรู้เรื่องท้องถิ่นผ่านโครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์
4. มองไปข้างหน้ากับโครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

วิธีการสังเคราะห์

การสังเคราะห์โดยอาศัยประสบการณ์จากการเป็นที่ปรึกษายุววิจัยประวัติศาสตร์ และการศึกษาจากผลสรุปงานของยุววิจัยประวัติศาสตร์โรงเรียนต่างๆ โดยการเขียนในลักษณะเป็นบทความ

บทสังเคราะห์

ยววิจัยประวัติศาสตร์กับการกลับสู่ชุมชนเพื่อความเข้าใจในตนเอง

โครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลางเป็นความร่วมมือระหว่างสถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล กับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ที่ให้ทุนทำวิจัยแก่โรงเรียนต่าง ๆ ในภาคกลางรวม 7 จังหวัด มีเป็นโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการประมาณ 100 โรงเรียนเศษ มีโครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ กว่า 100 โครงการ

โครงการยววิจัยประวัติศาสตร์เป็นโครงการที่สนับสนุนให้เด็กและเยาวชนได้มีโอกาสย้อนกลับไปสำรวจตรวจสอบ และมองท้องถิ่นของตนเองว่ามีประวัติศาสตร์ความเป็นมาอย่างไร มีอัตลักษณ์อะไรที่โดดเด่นของชุมชน ซึ่งเป็นสิ่งที่น่าภาคภูมิใจร่วมกัน เพื่อให้เกิดความเข้าใจในตนเองและท้องถิ่นของตนมากขึ้น

ในการกลับสู่ชุมชนเพื่อความเข้าใจตนเองของเด็ก ๆ และเยาวชนในภาคกลาง หากแบ่งออกเป็นจังหวัดจะทำให้เห็นภาพความหลากหลาย และอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของทั้งชุมชนและจังหวัดนั้นๆ ได้แก่

ยววิจัยประวัติศาสตร์จังหวัดราชบุรี

ความสนใจของยววิจัยที่มีต่อท้องถิ่นราชบุรี เนื่องจากเห็นว่าราชบุรีเป็นเมืองที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาอย่างยาวนาน และมีลักษณะเด่นเป็นอัตลักษณ์ของตนเองคือ เป็นเมืองที่มีคนหลากหลายชาติพันธุ์อยู่ร่วมกันมาเป็นเวลาช้านาน เช่น คนจีน คนมอญ คนไทยวน คนลาว ซึ่งมีทั้งคนลาวเวียง ที่อพยพมาจากเวียงจันทน์ คนลาวโซ่ง(ไทยทรงดำ) คนเขมร รวมทั้งคนไทยที่อยู่มาแต่ดั้งเดิม ชาติพันธุ์เหล่านี้อยู่ร่วมกันในราชบุรีอย่างมีความสุข บางหมู่บ้านมีทั้งคนมอญ คนจีน คนไทย และคนลาว อยู่ร่วมกันโดยมิได้แบ่งแยกเชื้อชาติความเป็นมาของประชากร มีการปะทะสังสรรค์ แลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกัน และยังคงรักษาประเพณีวัฒนธรรมดำรงชีวิตความเป็นอยู่ตามชาติพันธุ์ตามบรรพบุรุษของตนเองมากขึ้นแตกต่างกันไป ตามแต่วิถีชีวิตของชุมชนหมู่บ้านที่อยู่อาศัย

บางชุมชนหมู่บ้านในจังหวัดราชบุรีพยายามรื้อฟื้นประเพณีดั้งเดิม บางหมู่บ้านพยายามรักษา อนุรักษ์ประเพณีอันดีงามที่มีค่าควรแก่ความภาคภูมิใจไว้ให้ลูกหลานได้ประพฤติปฏิบัติ เป็นแบบอย่างแก่ชุมชนอื่น ๆ ซึ่งเชื่อว่าเมื่อเกิดความรักความภูมิใจในท้องถิ่น เข้าใจตัวตนของตนเองในความเป็นคนราชบุรี น่าเชื่อว่าเมื่อเด็กเหล่านี้เติบโตเป็นผู้ใหญ่ย่อมเป็นคนดี ทำตัวเป็นประโยชน์ต่อสังคมไม่น้อย

โครงการยววิจัยประวัติศาสตร์เป็นโครงการที่ให้ยววิจัยน้อยๆ ที่เรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนละ 4 – 5 คน รวมเป็นยวชนประมาณ 100 คน เข้าไปสืบค้น รากเหง้าความเป็นมา ชาติพันธุ์ ประเพณีวัฒนธรรม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่นของตนเอง เช่น

ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ของคนที่ยวบุรี ทำให้ยววิจัยสนใจเรื่องการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของคนลาวเวียง ที่อพยพมาจากเวียงจันทน์ในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี และคราวศึกเจ้าอนุวงศ์ ในสมัยรัชกาลที่ 3 คนลาวเวียงแม้ว่าจะอพยพมายูวบุรีเป็นเวลาเร็วกว่าปีถึงสองร้อยปีเศษแล้วก็ตาม แต่ยังคงรักษาประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนเองไว้ได้ รวมทั้งภาษาพูดที่ยังคงสื่อสารกันด้วยภาษาลาว และลูกหลานยังคงรับรู้ความเป็นมาของบรรพบุรุษของตนเองอยู่เสมอ ยววิจัยบางกลุ่มสนใจเรื่องประเพณีการโยนข้าวพันก้อนที่อาจเหลือแห่งเดียวของคนลาวเวียงที่บ้านหนองรี

ขณะที่ยววิจัยที่ช่องพรานสนใจการเก็บมูลค้างคาวที่ถ้ำค้างคาวร้อยล้าน ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของยวบุรี

ยววิจัยที่บ้านโป่งสนใจวิถีชีวิตของคนมอญที่บ้านม่วง ซึ่งตั้งบ้านเรือนอยู่ละแวกกลุ่มแม่น้ำแม่กลองและการดำรงอัตลักษณ์ของคนมอญ ทั้งเรื่องการรำผีมอญ อาหารการกิน เสื้อผ้า ประเพณีวัฒนธรรม วิถีชีวิตของคนมอญก่อนและหลังมีพิพธิภณัฒมอญที่บ้านม่วง

ยววิจัยอีกกลุ่มหนึ่งสนใจการบวชนาคของคนมอญที่มีขั้นตอนการบวช เครื่องแต่งกายของนาคที่แตกต่างจากที่อื่น ซึ่งสืบทอดประเพณีการบวชนาคมอญจากอดีตสู่ปัจจุบัน

นอกจากนี้ยวบุรียังเป็นเมืองที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง ที่ยวบุรีเป็นเส้นทางเดินทางเดินทัพของญี่ปุ่น เพื่อผ่านไปยังพม่า ซึ่งอำเภอบ้านโป่งเป็นเส้นทางเดินทางเดินทัพ โดยเป็นต้นทางของเส้นทางรถไฟสายมรณะที่สถานีหนองปลาตุก ทำให้ยววิจัยอีกกลุ่มหนึ่งศึกษาเกี่ยวกับวิถีชีวิตคนบ้านโป่งกับสงครามโลกครั้งที่สอง และผลต่อวิถีชีวิตผู้คนในเวลาต่อมา

ยววิจัยที่ดำเนินสะดวกสนใจศึกษาวิถีชีวิตคนคลองดำเนินสะดวก คลองสายประวัติศาสตร์ที่ถูกขุดมาเป็นเวลาร้อยกว่าปี เพื่อการติดต่อระหว่างหัวเมืองกับกรุงเทพมหานคร และเป็นเส้นทางเสด็จประพาสต้นของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 วิถีชีวิตของคนในคลองดำเนินสะดวกจากอดีตสู่ปัจจุบันอาจเปลี่ยนไป แต่สิ่งที่ไม่เปลี่ยนคือคลองดำเนินสะดวกยังคงเกื้อกูลเลี้ยงดูผู้คนริมคลองเป็นอย่างดี

อีกเรื่องหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับคลองดำเนินสะดวก คือ การเสด็จประพาสต้นของรัชกาลที่ 5 ที่เกี่ยวกับประวัติความเป็นมา วิถีชีวิตของคนในคลองดำเนินสะดวก ซึ่งทำให้เกิดงานยววิจัยที่

สืบค้นเรื่องภูมินามตามรอยประพาสคัน เป็นการเสด็จประพาสคันของรัชกาลที่ 5 ที่เสด็จผ่านคลองดำเนินสะดวก

นอกจากนี้ดำเนินสะดวกไม่ได้มีความน่าสนใจเฉพาะวิถีชีวิตของคนริมคลองเท่านั้น ความน่าสนใจยังอยู่ที่การมีคนหลายชาติพันธุ์ไปอาศัยอยู่ร่วมกันทั้งคนจีน คนไทย และไทยทรงดำ ดังนั้น ยววิจัยบางกลุ่มจึงสนใจวิถีชีวิตของไทยทรงดำ ที่มีอัตลักษณ์โดดเด่นเป็นของตนเองทั้ง ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ การดำรงชีวิต ภูมิปัญญาของคนไทยทรงดำที่มีผลต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คน ตลอดจนเครื่องแต่งกายที่บ่งบอกความเป็นไทยทรงดำที่ดอนคลัง

ส่วนยววิจัยที่บางแพศึกษาเรื่องกระบวนอาสา ซึ่งเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนไทยในอดีตที่อาจสืบทอดมาจนปัจจุบัน นอกจากเรื่องที่กล่าวมาแล้วยววิจัยของราชบุรียังสืบค้นเกี่ยวกับที่มาของกระเหรี่ยงกลุ่มใหม่ที่สวนผึ้ง กระเหรี่ยงที่บ้านคา ไทยทรงดำที่ชุมชนทุ่งหลวง วิถีชีวิตคนภู่วัวเป็นใครมาจากไหน ซึ่งในปัจจุบันเรารู้จักภู่วัวในนามของผ้าภู่วัวผ้าที่มีความสวยงามและเป็นเอกลักษณ์ให้นึกถึงเมืองราชบุรี ศึกษาแหล่งโบราณคดีของจอมบึง ชื่อบ้านนามเมืองของด่านทับตะโก รวมทั้งการประกอบอาชีพทำปูนแดง อาชีพดั้งเดิมของเมืองราชบุรี และสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำเปลโบราณ เป็นต้น

ยววิจัยประวัติศาสตร์เพชรบุรี

ยววิจัยจังหวัดเพชรบุรีได้ย้อนรอยอดีตความทรงจำของผู้คนเมืองเพชรบุรีเกี่ยวกับสงครามโลกครั้งที่ 2 ทำให้ค้นพบร่องรอยหลักฐานในช่วงเวลาของการเกิดสงครามโลกครั้งที่สอง ที่แสดงถึงบทบาท วิถีชีวิตของคนเมืองเพชรในสมัยนั้น ที่ผ่านเหตุการณ์และมีส่วนร่วมในเหตุการณ์ที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ซึ่งก่อให้เกิดความภูมิใจในอดีต และมีประวัติศาสตร์แห่งความทรงจำร่วมกัน

เด็ก ๆ ได้เรียนรู้ว่า เมืองเพชรบุรีนอกจากมีอัตลักษณ์ที่สำคัญพูดที่ไม่เหมือนใครแล้ว ยังเป็นเมืองที่มีผู้คนมากหน้าหลายตา หลายถิ่นฐานบ้านช่องได้มาอาศัยอยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุขไม่ว่าจะเป็นคนไทยทรงดำที่เขาย้อย ไทยทรงดำที่แก่งกระจาน รวมถึงการทอผ้าพื้นเมืองไทยทรงดำ ซึ่งเป็นประเพณีวัฒนธรรมที่สืบสานมานานกว่าสองร้อยปี เด็ก ๆ ยังได้เรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมลาวเวียง และกระเหรี่ยงที่หนองหญ้าปล้อง

นอกจากเด็ก ๆ เมืองเพชรบุรีจะมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับชาติพันธุ์ต่างๆ ในท้องถิ่นของตนทั้งไทยทรงดำ ลาวเวียง และกระเหรี่ยงแล้ว ยังทำให้เข้าใจได้เรียนรู้วัฒนธรรมของผู้คนเหล่านี้ เช่น ประเพณีฝังศพ ประเพณีสลากภัต

เพชรบุรีมีเรื่องราวที่น่าสนใจเหมาะกับการเข้าไปสัมผัสและค้นหาเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะเมื่อนึกถึงเมืองเพชรบุรี ผู้คนคงอดคิดถึงขนมหวานเมืองเพชรไม่ได้ ดังนั้นเด็ก ยุววิจัยกลุ่มหนึ่งจึงได้ ตามไปคูสถานการณ์ขนมหวานเมืองเพชรที่เป็นสัญลักษณ์ของเมือง โดยเฉพาะข้าวเกรียบงาเมืองเพชรที่เริ่มห่างหายไปจากท้องตลาดว่าเป็นเพราะอะไร ทำไมถึงเป็นเช่นนั้น

เมืองเพชรบุรียังมีชื่อเสียงด้านงานช่างที่ลือชื่อ โดยเฉพาะการสร้างเมรุเมืองเพชร ที่ต้องอาศัยความรู้ความชำนาญด้านศิลปะขั้นสูงถือเป็นภูมิปัญญาอย่างหนึ่งที่สืบทอดกันยาวนาน ทำให้เด็กๆ ยุววิจัยเข้าไปศึกษาค้นคว้าเรื่องเมรุเมืองเพชรจากบรรดาภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้เกิดการเรียนรู้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นในด้านศิลปะวิชาช่างที่นับวันจะเลือนหายไปทุกที

นอกจากนี้การเล่นเพลงพื้นบ้านที่สะท้อนวิถีชีวิตของชุมชนภาคกลางในอดีต ที่เมืองเพชรบุรีมีการเล่นเพลงพวงมาลัย และการเล่นเพลงโนเน ที่เด็กและเยาวชนส่วนหนึ่งแทบจะไม่รู้จัก แต่การสืบค้นเรื่องราวเหล่านี้ทำให้เด็กๆ ได้รู้ว่า เมืองเพชรบุรีมีอัตลักษณ์ มีอะไรเป็นสิ่งที่น่าภาคภูมิใจของตนเองบ้าง

ยุววิจัยประวัติศาสตร์กาญจนบุรี

จังหวัดกาญจนบุรีเป็นจังหวัดที่อยู่ติดกับชายแดนด้านตะวันตก ติดกับประเทศพม่า ซึ่งเป็นประเทศที่มีชนกลุ่มน้อยหลายกลุ่ม โดยเฉพาะคนมอญ ทำให้กาญจนบุรีมีผู้คนหลากหลายชาติพันธุ์ มาอยู่ร่วมกัน ดังนั้นเด็กๆ ยุววิจัยประวัติศาสตร์กาญจนบุรีให้ความสนใจไปสืบค้นเรื่องราวเกี่ยวกับคนมอญ เช่น มอญท่ามะกาและมอญที่วังกะว่ามีความเป็นมา ดำรงชีวิตอย่างไรทั้งในอดีตและปัจจุบัน รวมทั้งการอยู่ต่างถิ่นต่างที่มีวิถีชีวิตแตกต่างกันหรือไม่อย่างไร

นอกจากความสนใจที่มีต่อคนมอญแล้ว เด็กๆ ยุววิจัยยังสนใจสืบค้นเรื่องราวเกี่ยวกับคนจีนที่บ้านตลาดเขต กระเหรี่ยงที่ทองผาภูมิ กระเหรี่ยงบ้านเกาะนุก และชาวขมุ รวมทั้งวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปของกระเหรี่ยงกองม่อนทะ สังขละบุรี เกี่ยวกับเรื่องความเชื่อ การนับถือผีป่า ผีเขา ซึ่งเคยอยู่คู่กับชุมชนชาวกระเหรี่ยงว่าเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร และพิธีเสนเฮือนของคนไทยทรงดำในอดีตเทียบกับปัจจุบันปรับเปลี่ยน หรือยังคงดำรงอัตลักษณ์ไว้ได้หรือไม่อย่างไร

นอกจากสืบค้นเกี่ยวกับชาติพันธุ์ วิถีชีวิตของผู้คนเหล่านั้นแล้ว เด็กๆ ยุววิจัยกาญจนบุรียังได้ไปสืบค้นเกี่ยวกับเรื่องเล่า ตำนานท้องถิ่น ได้แก่ ประวัติศาสตร์เมืองท่ากระดาน แคว้นน้อยลำนํ้าสายประวัติศาสตร์ แหล่งประวัติศาสตร์สงครามมหาเอเชียบูรพา ซึ่งกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวในปัจจุบัน และตำนานผ้าขาวม้าร้อยสีของตำบลหนองน้ำขาว

การสืบค้นเรื่องราวเกี่ยวกับท้องถิ่น เด็ก ๆ ยังได้เห็นภาพวิถีชีวิตชาวแพในชุมชนไทรโยคใหญ่ว่าเขาอยู่กันอย่างไร ชีวิตผู้คนที่พักแพรถที่เป็นเหมือนทางแยกของกาลเวลา รวมทั้งศึกษา

ชีวิตของผู้คนในชุมชนบ้านหนองบัวจากอดีตถึงปัจจุบัน ที่ใช้ภูมิปัญญาเกี่ยวกับพืชสมุนไพรว่าเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร และการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มเศรษฐกิจศิลปหัตถกรรมทอผ้าของชาวเลาขวัญ ตลอดจนอาชีพจากการทำของใช้ด้วยไม้ไผ่ที่เปลี่ยนไปของชาวลาดหญ้า

นอกจากนี้ยังมียุววิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น เช่น พุน้ำร้อนหินดาด คุณค่าและความหมายของกาลเวลา

จังหวัดกาญจนบุรีมีประวัติศาสตร์ที่ยาวนาน มีความเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์สำคัญหลายเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ จึงทำให้มีแหล่งประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจหลายแห่ง ซึ่งเด็ก ๆ ยุววิจัยได้ไปสืบค้นเรื่องราวต่างๆ ในท้องถิ่นของตน เช่น อนุสรณ์ดอนเจดีย์กับรูปแบบการพัฒนาท้องถิ่น พระแท่นดงรังแหล่งประวัติศาสตร์ของชุมชน และหมู่บ้าน โบอิงกับเจดีย์พระธาตุสายสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม

การสืบค้นของยุววิจัยประวัติศาสตร์กาญจนบุรี นอกจากสืบค้นเรื่องวิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบดั้งเดิมของวิถีชุมชนแล้ว เด็ก ๆ ยังสนใจสภาพการณ์ปัจจุบันของจังหวัดกาญจนบุรีที่เริ่มแปรเปลี่ยนจากเมืองที่มีธรรมชาติสวยงาม เป็นเมืองอุตสาหกรรม โดยได้ศึกษาการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของผู้หญิงท่าม่วงก่อนและหลังการตั้งโรงงานอุตสาหกรรม

ยุววิจัยประวัติศาสตร์นครปฐม

เมืองนครปฐมเป็นอีกเมืองหนึ่งที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ยุววิจัยในจังหวัดนี้สนใจสืบค้นเรื่องราวเกี่ยวกับวิถีชีวิตความเชื่อของคนไทยทรงดำที่เปลี่ยนไป ลาวครั้งหายไปไหน คลองเจดีย์บูชากับวิถีชีวิตชาวจีน รวมทั้งยุววิจัยได้เข้าชุมชนเพื่อสืบค้นประเพณี และสิ่งของที่เกี่ยวเนื่องกับชาติพันธุ์ต่างๆ ได้แก่ ประเพณีแห่ธงสงกรานต์บ้านกงลาด ประเพณีการบวชแบบมอญที่บางเลน ตามรอยประเพณีโกลกขนมจีนงานบุญวัดพะเนียงแตก และก๊วยเลี้ยวที่กำลังจะหายไป

นอกจากเรื่องชาติพันธุ์แล้ว นครปฐมยังมีตำนานและเรื่องราวในประวัติศาสตร์ ให้เด็กๆ ได้ค้นหามากมาย เช่น สืบสานตำนานหลวงพ่อดั่งแสงกายสิทธิ์ ตามรอยสุนทรภู่แล้วย้อนดูคลองโยงและตำนานวัดมะเกลือ

การเข้าสู่ชุมชนของยุววิจัยนครปฐมทำให้เห็นภาพวิถีชีวิตคนนครปฐมจากอดีตสู่ปัจจุบัน จากงานยุววิจัยเรื่อง การเผยแพร่ศาสนาคริสต์ในชุมชนโรมัน ชุมชนคลองจินดาแหล่งเพาะกล้าไม้ ธุรกิจกล้วยไม้ที่บางเลน และกว่าจะเป็นข้าวหลามของดีเมืองนครปฐม

นอกจากนี้งานยุววิจัยยังทำให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตผู้คน เช่น ชุมชนพระประโทนที่เปลี่ยนแปลงไป สายน้ำที่เปลี่ยนไปในคลองจินดา ตามรอยชีวิตริมคลองมหาสวัสดิ์ : ตำบลศาลาจากปัจจุบันสู่อดีต และความเปลี่ยนแปลงของกระทู้ลุ่มจากอดีตถึงปัจจุบัน

เมื่อสืบค้นเรื่องราวเกี่ยวกับท้องถิ่นแล้วทำให้พบว่า หลายสิ่งหลายอย่างในชุมชนได้หายไปหรือกำลังจะหายไป ไม่ว่าจะเป็นข้าวหอมมณเฑียรศรี ข้าวพันธุ์ดีที่ถูกกลืน การสืบค้นหัตถศิลป์ที่หายไป ภูมิปัญญาแสนเลือนหาย และวิถีชีวิตที่กำลังจะหายไป

นอกจากนี้ชุมชนยังมีโบราณสถาน โบราณวัตถุที่สำคัญ ควรค่าแก่การค้นหา ทั้งองค์โลกเจดีย์ศรีทวารวดี และพระเครื่อง : นวัตกรรมแห่งความศรัทธา เป็นต้น

ยววิจัยประวัติศาสตร์สมุทรสงคราม

สมุทรสงคราม หรือที่เรารู้จักกันในนามเมืองแม่กลอง เป็นเมืองที่อยู่ทั้งริมคลองและริมทะเล วิถีชีวิตผู้คนมีเรื่องราวน่าสนใจให้ค้นหาเกี่ยวกับฝั่งคลอง ริมฝั่งทะเล ได้แก่ ย้อนมองคลองบ้านเรา : ชุมชนอัมพวาสองฝั่งคลองประชาคมขึ้น อาชีพการต่อเรือและการเปลี่ยนแปลงในยุควิกฤติเศรษฐกิจของชาวดำบลแหลมใหญ่ เกลือสมุทรสุดวิเศษ ตลาดน้ำท่าคา : ความสุขของชาวสวน วิถีชีวิต วิถีธรรมดักบาตรชนมกรกที่ถูกกลืน นอกจากนี้งานยววิจัยยังสะท้อนถึงการประกอบอาชีพของคนแม่กลอง ที่นับวันอาชีพหาหอยหลอดของคนแม่กลอง จะอยู่อย่างลำบาก จึงทำให้หัวข้อยววิจัยประวัติศาสตร์ว่าหอยหลอดหายไปไหน

อัตลักษณ์ของเมืองแม่กลอง นอกจากเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตผู้คนริมฝั่งคลองและฝั่งทะเลแล้ว เมืองแม่กลองยังมีความเป็นมาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทยที่น่าสนใจ จนยววิจัยประวัติศาสตร์ของเมืองนี้ต้องไปตามรอยค่ายบางกุ้ง และศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นชุมชนมอญวัดศรัทธาธรรม แห่งลุ่มแม่น้ำแม่กลอง รวมทั้งมรดกแห่งภูมิปัญญาของชาวแม่กลองในเรื่อง การเซ็ดหุ่นกระบอก เมืองแม่กลองที่กำลังจะลบเลือน

เมืองแม่กลองแม้เป็นเมืองเล็ก ๆ แต่เงียบสงบ อุดมสมบูรณ์ไปด้วยเรือสวน พืชพรรณผลไม้ต่าง ๆ ทำให้เมืองนี้น่าอยู่ ชีวิตผู้คนชาวสวนริมลำคลองและชายฝั่งทะเล เป็นเมืองที่น่าค้นหาเหมือนที่ยววิจัยน้อยๆ ค้นหาเผยโฉมความมีเสน่ห์ของเมืองเล็กๆ แต่มีความหลากหลายของการดำรงชีวิตของผู้คนที่เรียบง่าย แต่น่ารัก ด้วยสำเนียงภาษาพูดที่เป็นเอกลักษณ์ของคนภาคกลาง

ยววิจัยสมุทรสาคร

สมุทรสาครหรือเมืองมหาชัย เป็นเมืองชายฝั่งทะเลที่มีประวัติศาสตร์และตำนานท้องถิ่นให้ ยววิจัยได้ค้นหา ศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นบ้านแพ้วจากชื่อบ้านนามเมือง พันท้ายนรสิงห์ในโลกทัศน์ของคนตำบลพันท้ายนรสิงห์ เมืองมหาชัยยังได้ชื่อว่ามีสุขภาพแห่งแรกของประเทศไทย มีอายุกว่าร้อยปี ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าภาคภูมิใจจนทำให้ยววิจัยของเมืองนี้ ต้องศึกษาเรื่องสุขภาพกับการเปลี่ยนโฉมประวัติศาสตร์ท่าฉลอม รวมทั้งโบสถ์มหาอุดม หนึ่งในสยาม

เด็กๆ ยววิจัยยังได้เข้าไปในชุมชนเพื่อสืบค้นอัตลักษณ์ความเป็นเมืองริมฝั่งทะเล เพื่อค้นหาเส้นทางเกลือแห่งสมุทรสาคร และวิถีชีวิตชุมชนบ้านสหกรณ์

นอกจากนี้เมืองสมุทรสาครยังมีคลองสายประวัติศาสตร์พาดผ่าน เพราะต้นทางของคลองดำเนินสะดวกเริ่มต้นที่เมืองนี้ ยววิจัยจึงได้ไปสืบค้นประวัติศาสตร์คลองดำเนินสะดวก

เมืองสมุทรสาครหรือเมืองมหาชัยเป็นเมืองที่ประชาชนส่วนหนึ่งดำรงชีวิต ประกอบอาชีพเกี่ยวกับประมง จึงทำให้มีแรงงานต่างด้าวเข้ามาประกอบอาชีพจำนวนมาก โดยเฉพาะคนมอญเข้ามาอาศัยทำมาหากินจำนวนมาก ทำให้ได้พบเห็นร่องรอยอัตลักษณ์ของคนมอญ ยววิจัยได้เข้าไปสืบค้นเรื่อง หางหงส์ธงของมอญ : สัญลักษณ์แห่งความรักความภูมิใจของชาวมอญเจ็ดริ้ว นอกจากนี้ยังมีสินค้าที่ขึ้นชื่อที่เป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่น ให้ยววิจัยได้เข้าไปค้นหา เช่น เบญจรงค์มรดกวิถีไทย

ยววิจัยประวัติศาสตร์เมืองสมุทรสาครได้เปิดให้สังคมภายนอกได้เห็นอัตลักษณ์ของความเป็นเมืองมหาชัย ที่ไม่ใช่เป็นเพียงเมืองประมงเท่านั้น แต่ยังมีหลากหลายของชีวิตผู้คนริมฝั่งทะเล ร่องรอยอัตลักษณ์อันมีเสน่ห์ของวิถีคนมอญที่มหาชัย ตำนาน ประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น และภูมิปัญญาที่น่าค้นหาให้สังคมภายนอกได้เรียนรู้

ยววิจัยประวัติศาสตร์สุพรรณบุรี

เมืองสุพรรณบุรีได้ชื่อว่าเป็นเมืองอยู่ช้ำอยู่น้ำ จากอดีตสู่ปัจจุบัน รวมทั้งเป็นเมืองแห่งประวัติศาสตร์หลายยุคสมัย สุพรรณบุรีจึงมีเรื่องราวมากมายให้เด็ก ๆ ได้ค้นหา นับตั้งแต่ตามรอยชีวิตชาวนา ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว “แล้วปลาหายไปไหน” การปลูกข้าวแบบดั้งเดิม วิถีชีวิตชุมชนคนประตูลำ วิถีชีวิตคนฉวาก ยุคสมัยแห่งการเปลี่ยนแปลง ตลาดทรัพย์สินถิ่นทำกินคนเมืองสุพรรณฯ และตามรอยอาชีพชุมชนร้อยมาลัย ตำบลวังลึก อำเภอสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี

ความเป็นอยู่ช้ำอยู่น้ำแหล่งทำมาหากินของผู้คนที่อุดมสมบูรณ์ในอดีต ทำให้สุพรรณบุรีเป็นเมืองที่มีผู้คนหลากหลายชาติพันธุ์มาอาศัยอยู่ร่วมกัน ก่อเกิดประเพณีวัฒนธรรมที่หลากหลาย มีเสน่ห์ให้ยววิจัยเข้าไปค้นหา เช่น ตามรอยไทยทรงดำบ้านสวนแดง ไทยทรงดำพื้นบ้านเมืองสุพรรณ ประเพณีกำฟ้าที่มะขามล้ม ซึ่งเป็นประเพณีของคนไทยพวนที่อพยพเข้ามาอยู่ในสุพรรณบุรีกว่าร้อยปี แต่ยังรักษาประเพณีดั้งเดิมของตนเอง สืบต่อมายังลูกหลานได้เป็นอย่างดี และการสืบค้นการสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลงภาษาท้องถิ่น บ้านกกเชียง

นอกจากเมืองสุพรรณบุรีจะมีประเพณีที่เป็นอัตลักษณ์แสดงความหลากหลายแล้วของดี อีกอย่างหนึ่งที่ทำให้ผู้คนนึกถึงเมืองสุพรรณบุรีคือ พระผงสุพรรณ มหัศจรรย์เบญจภาคี ที่ยววิจัยได้สืบค้นทำให้เห็นมนต์เสน่ห์ของเมืองสุพรรณบุรี

นอกจากเป็นเมืองอยู่ช้ำวช้ำแล้ว ยังเป็นเมืองทำการค้าทางเรือในอดีต แม่น้ำที่เป็นแหล่งทำมาหากินและแหล่งผลิตอาหารเลี้ยงดูผู้คนในอดีตถึงปัจจุบันคือ แม่น้ำท่าจีนหรือแม่น้ำสุพรรณบุรี ซึ่งยววิจัยได้เข้าไปค้นหา เครื่องมือจับปลา ภูมิปัญญาท้องถิ่น : ความเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตชาวลุ่มน้ำสุพรรณ และเรื่องของปลาที่เลี้ยงดูชีวิตผู้คนแห่งลุ่มน้ำสุพรรณบุรี คือ “ปลาหม้า” และ “ปลาหม้า” ความมหัศจรรย์แห่งลุ่มน้ำท่าจีน

เมืองสุพรรณเป็นเมืองที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติ น้ำท่าที่อุดม ความกว้างขวางของผืนนาข้าวที่เขียวขจี และความหลากหลายทั้งวิถีชีวิตผู้คนทั้งทำนา ทอผ้า และหาปลา และมีของดีเมืองสุพรรณที่หลากหลายทั้งชีวิตผู้คนที่มีความแตกต่างหลายชาติพันธุ์ และความมีชีวิตชีวา ความเจริญรุ่งเรืองในอดีตที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ในยุคสมัยต่างๆ โดยเฉพาะเป็นแหล่งประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจหลากหลายแห่ง ความหลากหลายและความเป็นสุพรรณบุรีมีมนต์เสน่ห์แก่การค้นห เหมือนที่เด็ก ๆ ที่สุพรรณบุรีได้นำเสนอให้เห็นอย่างน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง

ในการสืบค้นเรื่องราวเหล่านี้ยววิจัยต้องเข้าไปเก็บข้อมูลตามหมู่บ้านต่างๆ โดยมีอาจารย์ที่ปรึกษายววิจัยประวัติศาสตร์แต่ละเรื่องร่วมเข้าไปเก็บข้อมูล และคอยดูแลอย่างใกล้ชิด โดยการเข้าไปในหมู่บ้านมีทั้งการสำรวจสภาพภูมิทัศน์ของหมู่บ้าน พบปะพูดคุยกับคนเฒ่าคนแก่ ผู้รู้ หรือผู้นำชุมชนเพื่อสังเกต สอบถามเกี่ยวกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิม เพื่อเปรียบเทียบกับปัจจุบันว่าประเพณี วิถีชีวิตอะไรในท้องถิ่นที่สูญหายไป สิ่งใดที่ยังอยู่และคงเป็นอัตลักษณ์ที่น่าภาคภูมิใจของท้องถิ่น และสิ่งเหล่านี้เมื่อก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนเองที่มีความหลากหลายในด้านต่าง ๆ แล้ว ย่อมเห็นว่าสังคมไทยเป็นสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม แต่ผู้คนหลายชาติพันธุ์สามารถอยู่ร่วมกันได้โดยเกื้อกูลกันเหมือนที่ราชบุรีมีความแตกต่างทางวัฒนธรรมแต่ไม่แตกแยก คนราชบุรีจึงสามารถสื่อสารกันด้วยภาษาที่แตกต่าง แต่เข้าใจกันได้และอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

เป็นโอกาสอันดีที่ยววิจัยเหล่านี้จะได้สืบค้นร่องรอยความเป็นมาที่บรรพบุรุษของตนเองได้สร้างสรรค์ไว้ นอกจากก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในความเป็นคนราชบุรีแล้ว ยังเป็นสิ่งที่ดีที่เยาวชนในวัยนี้ จะได้นำทฤษฎีที่อยู่ในตำราเรียนที่ว่าด้วยการทางประวัติศาสตร์ และแนวคิดทางมานุษยวิทยาที่เคยเรียนหรือฟังจากคำบอกเล่าของครูในห้องเรียน มาสู่โลกกว้างในชุมชน ได้รู้จักวางแผนการทำงาน การสืบค้นข้อมูล การฝึกหัดการเขียนบทความ สารคดี ตลอดจนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับยววิจัยกลุ่มอื่นๆ รู้จักนำเสนอเรื่องราวในที่สัมมนา หากเรียนรู้เพียงในห้องเรียนที่เหลี่ยมแคบๆ ฟังครูเล่าเรื่องราว อย่างเดียว ไม่แน่ว่าเด็กไทยจะคิดอะไรเป็นมากนักน้อยเพียงใด เมื่อเด็กคิดไม่เป็น ย่อมส่งผลต่อคุณภาพชีวิตและโอกาสที่จะพัฒนาตนเองให้ดีขึ้นกว่าเดิม

โครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์เป็นโครงการที่ควรได้รับการส่งเสริมให้กว้างขวาง ถือเป็นความโชคดีที่สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล โดยการสนับสนุนทุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.)และโรงเรียนมัธยมศึกษาส่วนหนึ่งที่สนับสนุนส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนของตนเองได้เข้าร่วมโครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ ซึ่งความร่วมมือเหล่านี้ย่อมส่งผลให้เยาวชนคนราชบุรีได้เกิดความรักและความภาคภูมิใจในท้องถิ่น รู้จักตัวตนของตนเองว่าเป็นใครมาจากไหน จะทำอะไรต่อไป และที่สำคัญเป็นรากฐานให้เด็กรู้จักการนำวิธีการทางประวัติศาสตร์ที่เรียนแต่ในตำราเรียนไปใช้ในการดำรงชีวิตต่อไปได้

ยุววิจัยประวัติศาสตร์กับความเข้มแข็งทางปัญญา

จากภาพรวมของโครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลางทั้ง 7 จังหวัด พบว่ากว่าโครงการยุววิจัยของแต่ละโรงเรียนจะสำเร็จเสร็จสิ้น จนได้ผลงานเป็นรูปเล่ม เด็กๆ ยุววิจัยต้องเข้าไปสืบค้นเรื่องราวต่างๆ ในท้องถิ่นของตน เพื่อหาร่องรอยที่ยังปรากฏให้เห็นอาจเป็นวัตถุสิ่งของ และประจักษ์พยานที่ยังมีตัวตนอยู่ ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ปราชญ์ผู้รู้และผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน ที่ล้วนอยากบอกเล่าเรื่องราวต่างๆ ให้ลูกหลานฟัง และต้องการให้มีผู้สืบสานประเพณีวัฒนธรรมที่ได้สืบทอดมาอย่างยาวนานสืบไป

เด็ก ๆ ยุววิจัยประวัติศาสตร์ได้อะไรจากโครงการนี้

เมื่อเข้าร่วมโครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์แล้ว สิ่งที่เกิดขึ้นกับยุววิจัยได้จากโครงการนี้น่าจะประกอบด้วย

การรู้จักค้นหารากเหง้าของตนเองและท้องถิ่น

คนแต่ละคนย่อมต้องมีรากเหง้า เทือกเถาเหล่ากอ ว่านางวงศ์พงศ์พันธุ์ของตนเอง ซึ่งศาสตราจารย์สุมน อมรวิวัฒน์ เคยกล่าวไว้ในที่ประชุมวิชาการเรื่อง “ยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น : ภูมิคุ้มกันทางวัฒนธรรม” เมื่อวันที่ 5 กันยายน พ.ศ. 2552 ว่า คนไม่มีรากก็เหมือนผักตบชวาที่ลอยไปตามน้ำ ไปติดที่ตายน้ำใด คนเขาก็เขี่ยทิ้งเหมือนเป็นสวะที่เกะกะน้ำ แต่หากมีราก ก็เหมือนหญ้าแฝกที่รากยังลึกลงไปดินอย่างมั่นคง ดังนั้นคนมีราก และหารากของตนเองพบ ก็จะอยู่อย่างมั่นคงมีศักดิ์ศรี และมีความภูมิใจในความเป็นมนุษย์ของตนเอง ไม่ว่าจะมิชาติพันธุ์ใด ๆ ก็ตาม

การที่ยุววิจัยเข้าไปสืบค้นเรื่องราวในท้องถิ่นของตนเอง เป็นการตามหาเผ่าพันธุ์ รากเหง้าของตน เพื่อให้รู้ว่าบรรพบุรุษของตนมาจากไหน ทำไมถึงมาอยู่ที่นี่ มาแล้วอยู่กันอย่างไร กว่าจะมาถึงวันนี้ สร้างบ้านแปลงเมืองก่อเกิดสร้างสรรค์ภูมิปัญญากันอย่างไร จึงสามารถเก็บรักษา

ประเพณีวัฒนธรรมอันดีงาม ดำรงวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมเอาไว้ได้ หรือปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับถิ่นที่อยู่ใหม่ในปัจจุบันอย่างไร

เมื่อยุววิจัยได้ค้นพบว่าตนเองเป็นใคร ชุมชนของตนมีอัตลักษณ์มีสิ่งที่น่าสนใจอย่างไร หรือมีสิ่งใดที่ควรปรับเปลี่ยนแก้ไข จะทำให้ยุววิจัยมีความเข้าใจตนเองและท้องถิ่นมากขึ้นกว่าเดิม สามารถอยู่ร่วมกับคนในท้องถิ่นได้ด้วยความเข้าใจในสิ่งที่ท้องถิ่นเป็น และมีภูมิคุ้มกันทางวัฒนธรรมที่จะทำให้ไม่ตกเป็นทาสของกระแสวัตถุนิยม บริโภคนิยม จนไร้รากทางความคิด

การปรับตัวเข้ากับผู้อื่นได้

การเข้าไปสืบค้นเรื่องราวในท้องถิ่นของยุววิจัย อาจเป็นชุมชนหมู่บ้านที่ยุววิจัยคุ้นชินแต่ดั้งเดิม หรืออาจเป็นหมู่บ้านที่เพียงแต่เคยผ่านไปเท่านั้น เมื่อยุววิจัยต้องไปสืบค้นเรื่องราวของชุมชน สิ่งแรกที่ยุววิจัยจะต้องทำได้โดยปริยายคือ การปรับตัวเข้ากับผู้อื่น ทั้งผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน การฝึกกริยามารยาทอันดีงาม การปฏิบัติตัวให้เหมาะสมกับสถานที่และบุคคล

ยุววิจัยจะได้เรียนรู้เกี่ยวกับชุมชนด้วยตนเองจากการสังเกต การพูดคุยกับคนในชุมชน และฝึกเป็นคนที่มีอัธยาศัยไมตรีที่ดีผู้อื่นอยู่เสมอ

นอกจากนี้การเข้าร่วมโครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ ทำให้ยุววิจัยมีโอกาสพบเพื่อนจากโรงเรียนต่าง ๆ ที่ทั้งเข้าร่วมการรายงานความก้าวหน้ายุววิจัย การเข้าค่าย การร่วมเสวนา และการจัดนิทรรศการแสดงผลงาน ตลอดจนการพบปะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างยุววิจัยด้วยกันเอง เป็นการฝึกให้ยุววิจัยสามารถเรียนรู้การปรับตัวเข้ากับผู้อื่นได้ดี ซึ่งจะเป็นรากฐานไปสู่การอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้เป็นอย่างดี

การวางแผนการทำงานอย่างเป็นระบบและการทำงานเป็นทีม

เมื่อยุววิจัยได้เรื่องที่สมาชิกในกลุ่มสนใจร่วมกันที่จะสืบค้นแล้ว สิ่งที่จะได้ฝึกร่วมกันคือ การวางแผนในการทำงาน โดยแบ่งงานกันว่าใครจะไปค้นหาเรื่องอะไรจากหนังสือเล่มใด หรือข้อมูลใดที่จำเป็นต้องค้นคว้าจากอินเทอร์เน็ต รวมทั้งต้องวางแผนการไปสัมภาษณ์ผู้รู้ในชุมชนว่ามีข้อคำถามใดที่ควรถามบ้าง เมื่อถามหรือสัมภาษณ์แล้ว จะต้องแบ่งว่าใครจะเป็นคนถอดเทปหรือเรียบเรียงสรุป

การนำเสนอข้อมูลเมื่อมีการรายงานความก้าวหน้าแต่ละครั้ง ยุววิจัยจะแบ่งงานกันว่าใครจะเป็นคนนำเสนอเรื่องอะไร และเสนอในรูปแบบใดบ้าง ซึ่งต้องปรึกษาหารือเพื่อให้งานออกมาดี ดังนั้นการที่เด็กได้เข้าร่วมโครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ตั้งแต่เริ่มแรก จนกระบวนการเสร็จสิ้นเด็กๆ จะได้ฝึกฝนเรื่องการทำงานภายใต้เวลาที่จำกัด ให้การทำงานเป็นระบบ และเรียนรู้การทำงานเป็นทีม งานถึงจะสำเร็จด้วยดีด้วยความร่วมมือร่วมใจ โครงการนี้จึงเป็น

โครงการที่ฝึกฝนให้เด็กได้มีประสบการณ์ในการทำงานจนสำเร็จลุล่วงไปได้ ซึ่งเป็นทักษะที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตจริงได้

การรู้จักศึกษาค้นคว้า และสืบค้นเรื่องราวต่างๆ

โครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ยังได้ฝึกให้เด็กๆ ได้รู้จักการสืบค้นข้อมูลจากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ทั้งในห้องสมุดโรงเรียน พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน วัด และชุมชนต่างๆ โดยการออกไปเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสังเกต การเข้าร่วมกิจกรรม ประเพณี พิธีการต่างๆ รวมทั้งการออกไปสัมภาษณ์ และไปสืบค้นเรื่องราวประวัติศาสตร์ในท้องถิ่น วิถีชีวิตผู้คน ทำให้ยุววิจัยต้องเรียนรู้วิธีการหาข้อมูลจากการสัมภาษณ์ รู้จักพูดคุยกับผู้สูงอายุ รู้จักการวิเคราะห์ข้อมูล และถูกกระตุ้นให้รู้จักการค้นคว้าข้อมูลเพิ่มเติม

นอกจากนี้การเข้าร่วมโครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ทำให้เด็ก ๆ มีทักษะในการสืบค้นข้อมูล มากกว่าเดิมแล้ว ยังเป็นการส่งเสริมให้เด็ก ๆ มีนิสัยรักการอ่านมากขึ้น เพราะกระบวนการทำงานของโครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์จนถึงการเขียนบทความหรือสารคดีจนเสร็จเรียบร้อยได้ เด็ก ๆ ต่างต้องเตรียมข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องที่ตนสนใจก่อนเข้าไปสัมภาษณ์ เมื่อได้ข้อมูลจากสัมภาษณ์แล้วต้องนำมาวิเคราะห์ ซึ่งต้องอ่านหรือค้นคว้าจากเอกสารเพิ่มเติม เพื่อเปรียบเทียบ จนเกิดความเข้าใจได้เป็นอย่างดี แล้วจึงจะสามารถเขียนงานออกมาได้ และรายงานความก้าวหน้าด้วยการอภิปราย บรรยายให้ผู้อื่นรับรู้ ตลอดจนการนำความรู้ไปขยายต่อได้ ก็ล้วนแล้วแต่เกิดจากทักษะในการค้นคว้า สืบค้น และผ่านการอ่านมาเป็นอย่างดี

เมื่อโครงการนี้เสร็จสิ้นพบความเปลี่ยนแปลงในตัวเด็ก ว่ามีพัฒนาการการเรียนรู้เพิ่มมากขึ้นกว่าเดิม เข้าใจกระบวนการหาความรู้ เข้าใจวิธีการทางประวัติศาสตร์และสามารถนำวิธีการเหล่านี้มาใช้ประโยชน์ในการสืบค้นข้อมูลได้ รวมทั้งการรู้จักตั้งคำถามกับสิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบๆ ตัว รู้วิธีการหาคำตอบ ซึ่งเป็นพื้นฐานของความสามารถในการคิดวิเคราะห์เพิ่มขึ้น

เวทีให้ยุววิจัยได้แสดงความรู้ความสามารถ

โครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ทำให้เด็ก ๆ ได้มีเวทีแสดงความรู้ความสามารถ กล่าวคือ ถ้าทำ ถ้าแสดงออก รู้จักการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์และคนแปลกหน้าได้เกิดความเชื่อมั่นในตนเองมากขึ้นรวมทั้งทำให้เด็กๆ ได้เปิดโลกทัศน์ให้กว้างไกลจากการได้พบปะแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับเด็ก ๆ ด้วยกัน และได้รับความรู้จากการเข้าร่วมสัมมนา ซึ่งหากสามารถให้เด็ก ๆ ทุกคนที่เป็นยุววิจัยให้เข้าร่วมกิจกรรมการสัมมนายุววิจัยประวัติศาสตร์ จะเป็นประสบการณ์ที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตต่อไปในอนาคตได้

โครงการยุววิจัยยังทำให้เด็กๆ ได้แสดงความสามารถด้านการเขียน ทั้งได้รับความรู้จากวิทยากรที่แนะนำการเขียนสารคดี แล้วนำมาฝึกฝนด้วยตนเอง มีเวทีให้ทดลองเขียน ทำให้มียุว

วิจัยหลาย ๆ คนสามารถเขียนผลงานออกมาได้ดี และมีความเชื่อมั่นที่จะเขียนมากขึ้น ซึ่งสามารถนำทักษะการเขียนไปใช้เป็นประโยชน์ต่อการเรียนในระดับที่สูงขึ้นได้

ประสบการณ์ที่ดีสามารถนำความรู้จากทฤษฎีมาปฏิบัติจริงได้

การเข้าร่วมโครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์เป็นการนำทฤษฎีในตำราเรียน ที่ว่าด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์มาทดลองใช้ในภาคสนาม ตลอดจนเป็นการฝึกการแก้ปัญหาที่อาจเกิดขึ้นจากการเข้าไปสืบค้นเรื่องราวในหมู่บ้าน เพราะการเรียนเพียงในตำราเรียนอย่างเดียว ในขณะที่ยังมีความรู้อีกมหาศาลไม่ได้ถูกเขียนไว้ในตำราเรียน เด็กก็จะไม่รู้วิธีการได้มาซึ่งความรู้ และการสืบค้นควรทำอย่างไร ทำให้สมองไม่พัฒนา คิดไม่เป็น เรียนไปเรียนมาตัวจะลืบทัวจะโศ แต่ในหัวไม่มีอะไรเลย ดังนั้นผู้ใหญ่จึงจำเป็นต้องให้เด็กสร้าง “ราก” ของตนเองให้ได้ เพื่อจะได้คิดเป็น

นอกจากนี้ยังเป็นการฝึกฝนให้เด็กได้นำกระบวนการสืบค้นทางประวัติศาสตร์มาปฏิบัติจริงได้ จนสามารถบอกเล่าเรื่องราวท้องถิ่นของตนเองแก่ผู้อื่น และค้นพบอัตลักษณ์ความเป็นท้องถิ่นของตนเองได้นั้น ย่อมสะท้อนว่าการเรียนการสอนในห้องสี่เหลี่ยมแคบ ๆ ในโรงเรียนเพียงอย่างเดียวมันยังไม่พอที่จะพัฒนาเด็กและเยาวชนของไทยให้คิดเป็น และอยู่ในสังคมร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

การนำเอาทฤษฎีเรื่องวิธีการทางประวัติศาสตร์จากตำราเรียนสู่การปฏิบัติจริงของเด็กๆ จะทำให้เด็กมีทักษะในการใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ ตั้งแต่การตั้งประเด็นที่จะศึกษา การหาหลักฐานข้อมูล วิเคราะห์ข้อเท็จจริงของหลักฐานข้อมูล จัดระบบความสัมพันธ์ของข้อมูล และนำเสนอเรื่องราวอย่างมีเหตุผล ซึ่งทักษะเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของการฝึกคิดอย่างมีวิจารณญาณ เมื่อเด็กๆ ได้ฝึกแล้วจะทำให้มีความคิดที่รอบครอบและรอบด้านมากขึ้น นำไปสู่การตัดสินใจที่ดีได้

ภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนเอง

โครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลางได้นำเด็ก ๆ กลับไปสู่ท้องถิ่น ได้เรียนรู้ทั้งเรื่องราวในอดีตและปัจจุบันและวาดหวังอนาคต ทำให้รับรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของท้องถิ่นด้วยตนเอง มากกว่าการเรียนเพียงในห้องเรียน และยังทำให้รับรู้รากเหง้าที่มาของผู้คนในท้องถิ่นของตน ซึ่งจะก่อให้เกิดความเข้าใจในอัตลักษณ์ของท้องถิ่น ทำให้มีทัศนคติที่ดีต่อการอยู่ร่วมกันของคนในท้องถิ่นที่มีความหลากหลายเป็นไปอย่างราบรื่น

การเข้าไปสำรวจท้องถิ่นของยุววิจัย นอกจากทำให้รับรู้เรื่องราวในท้องถิ่นของตนเองแล้ว ยังทำให้เด็ก เข้าใจในอัตลักษณ์ของท้องถิ่น สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในพัฒนาท้องถิ่นของ

ตนเองตามศักยภาพที่มีอยู่ได้ รวมทั้งเป็นการสร้างสำนึกรักท้องถิ่น ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนเอง

ความเข้าใจในตนเองยังก่อให้เกิดความเข้าใจต่อผู้อื่น รู้จักการเห็นอกเห็นใจ ทำให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างเอื้ออาทร ผู้คนในสังคมโดยภาพรวมก็จะอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข

ครูได้อะไรจากโครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์

การเข้าร่วมโครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในฐานะครูที่ปรึกษา ทำให้ครูเองก็ได้รับความรู้ประสบการณ์ และมีโอกาสพบปะแลกเปลี่ยนความรู้กับครูในกลุ่มยุววิจัยประวัติศาสตร์ด้วยกันเอง นับเป็นประสบการณ์ที่ดี ทำให้มีเครือข่ายในการทำงานอื่นๆ ต่อไป ถือว่าเป็นประโยชน์มาก

การเข้าร่วมสัมมนายุววิจัยประวัติศาสตร์ทำให้สามารถนำความรู้ที่ได้ ไปประยุกต์ใช้กับการเรียนการสอนในโรงเรียนได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับวิชาประวัติศาสตร์

การเข้าร่วมโครงการในฐานะเป็นที่ปรึกษา ยังทำให้ได้มีโอกาสเรียนรู้เรื่องราวความเป็นมาของท้องถิ่นไปพร้อมๆ กับเด็กๆ ทำให้สามารถนำแนวคิดวิธีการของยุววิจัยประวัติศาสตร์ไปใช้ส่งเสริมการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ในโรงเรียนได้เป็นอย่างดี

ครูได้มีโอกาสในการทำงานร่วมกับเด็ก ๆ ทำให้เข้าใจธรรมชาติความเป็นเด็กมากขึ้น รู้จักการปรับวิธีการทำงานให้เหมาะสมกับวัยของเด็ก และมีโอกาสที่ดีที่ได้เรียนรู้การทำงานกับเด็กและเยาวชนสามารถนำความรู้ ความเข้าใจที่ได้ไปปรับใช้ในห้องเรียนกับเด็กวัยเดียวกันได้

โครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ยังเป็นโครงการที่แสดงถึงความร่วมมือระหว่างหน่วยงานของรัฐหลายองค์กรทั้งในส่วนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเซีย มหาวิทยาลัยมหิดล และโรงเรียนมัธยมศึกษาที่เข้าร่วมโครงการ ซึ่งแต่ละหน่วยงานมีวัฒนธรรมในการทำงาน และมีปัจจัยในการทำงานที่ต่างกัน แต่สามารถประสานการทำงานร่วมกันได้เป็นอย่างดี แม้ผลผลิตของงานที่ได้อาจไม่สมบูรณ์แบบตามหลักการวิจัยปกติที่คุ้นชินทั่วไป แต่สิ่งที่สำคัญยิ่งกว่าผลผลิตจากงานเขียน น่าจะเป็นกระบวนการทำงานร่วมกัน และกระบวนการสืบค้นข้อมูล

การให้โอกาสแก่เด็กๆ ในทำงานภาคสนาม กระบวนการในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า มีเวทีให้เด็กและเยาวชนเหล่านี้ได้แสดงออก ให้ได้ชื่อว่าเป็นยุววิจัย หรือนักวิจัยตัวน้อย น่าจะเป็นประโยชน์ยิ่งกว่าผลผลิตที่เป็นรูปธรรม เท่ากับครูได้มีโอกาสสร้างสรรค์เล็กๆ ให้มีประสบการณ์ในการทำงานร่วมกับผู้ใหญ่และชุมชน

ชุมชนได้อะไรจากโครงการยววิจัยประวัติศาสตร์

โครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ทำให้เด็ก ๆ และเยาวชนได้เข้าไปสืบค้นเรื่องราวเกี่ยวกับท้องถิ่น นอกจากทำให้เด็ก ๆ ได้รู้จักท้องถิ่นของตนเอง เข้าใจในอัตลักษณ์และความหลากหลายทางชาติพันธุ์

ในส่วน of ชุมชนเอง การที่เด็กและเยาวชนได้เข้าไปสืบค้นเรื่องราวในท้องถิ่น พบปะผู้สูงอายุ ผู้คนในท้องถิ่น ย่อมทำให้คนในชุมชนเกิดความตระหนักถึงความสำคัญของอัตลักษณ์ของท้องถิ่นตนเอง เห็นความจำเป็นที่จะอนุรักษ์และสืบสานไว้ให้ลูกหลานสืบไป

นอกจากนี้การเข้าไปในชุมชนของยววิจัยยังเป็นการกระตุ้นเตือนให้ท้องถิ่นได้รับรู้ว่า ประเพณีวัฒนธรรมเรื่องราวในแต่ละท้องถิ่นเป็นสมบัติร่วมกันของคนในชุมชนและท้องถิ่นจะได้รับรู้ว่าเด็กและเยาวชนเหล่านี้ตระหนักในความสำคัญของอัตลักษณ์ท้องถิ่น เมื่อเกิดความเข้าใจอันดีระหว่างคนสองวัยสองช่วงเวลา ได้ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ได้ร่วมแรงร่วมใจในการสืบสานอัตลักษณ์ของท้องถิ่นร่วมกัน

ขณะเดียวกันโครงการยววิจัยประวัติศาสตร์มีส่วนทำให้ชุมชนมีภูมิคุ้มกันทางวัฒนธรรม เห็นความสำคัญของตนเองและเกิดความร่วมมือร่วมใจ ในการสร้างฐานรากให้กับเด็กและเยาวชนมีรากฐานที่มั่นคง

โดยสรุปแล้วโครงการยววิจัยประวัติศาสตร์เป็นโครงการดีที่มีประโยชน์ ที่จะก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองและท้องถิ่นอย่างถูกต้อง ซึ่งจะนำมาซึ่งความรักและความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนเอง และทำให้เด็ก ๆ มีความเข้มแข็งทางปัญญาอีกด้วย

ดังนั้นโครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นโครงการที่ควรได้รับการสนับสนุนให้เด็ก ๆ อีกส่วนหนึ่ง ได้มีโอกาสฝึกปฏิบัติ ทดลองสืบค้นเรื่องราวในท้องถิ่นของตนเอง เพื่อส่งเสริมให้สามารถฝึกคิดวิเคราะห์เป็น ซึ่งจะสามารถนำแนวคิดไปใช้ในการชีวิตประจำวันได้ดี ตลอดจนก่อให้เกิดความรักความภูมิใจในรากเหง้าของตนเองอย่างถูกต้อง

เรียนรู้เรื่องท้องถิ่นผ่านโครงการยววิจัยประวัติศาสตร์

โครงการยววิจัยประวัติศาสตร์เป็นโครงการที่ส่งเสริมให้เด็ก ๆ ได้สืบค้นเรื่องราวที่น่าสนใจในท้องถิ่นของตนเอง ทั้งเรื่องประวัติศาสตร์ ความเป็นมา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ และวิถีชีวิตผู้คนทั้งในอดีตและปัจจุบัน ซึ่งเป็นสิ่งบ่งบอกอัตลักษณ์ความเป็นตัวตนของชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ เป็นโครงการที่ให้เด็ก ๆ ได้มีโอกาสสืบค้นรากเหง้าความเป็นมาของตนเอง โดยใช้ทั้งวิธีการทางประวัติศาสตร์ ผสมผสานกับวิธีการทางมานุษยวิทยา เพื่อให้การสืบค้นเรื่องราวในชุมชนมีความสนุกสนานน่าสนใจ

กระบวนการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ที่ทำให้นักเรียนสนุกสนาน มีส่วนร่วม ทำทาทยความรู้ความสามารถ เกิดความตระหนัก เห็นความสำคัญของการสืบค้นเรื่องราวต่างๆ และได้รู้ในสิ่งที่ตนเองอยากรู้อย่างแท้จริง หรือรู้จักการเตรียมการ วางแผนสืบค้น และสามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้ด้วยการเรียนรู้ประวัติศาสตร์แบบยววิจัย

การเรียนรู้แบบยววิจัยประวัติศาสตร์ควรเริ่มต้นที่ครูกระตุ้นให้นักเรียนเห็นความสำคัญของ การรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับท้องถิ่นของตนเอง เพราะเป็นเรื่องที่นักเรียนสามารถสืบค้นได้ง่ายใกล้ตัว การดำเนินการสอนประวัติศาสตร์ด้วยวิธีการแบบยววิจัยประวัติศาสตร์ ครูอาจให้นักเรียนแบ่งออกเป็นกลุ่ม โดยให้นักเรียนที่มีความสนใจเรื่องเดียวกันอยู่กลุ่มเดียวกัน แล้วไปสืบค้นเรื่องราวเกี่ยวกับท้องถิ่นของตนเอง ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ที่อยู่บนพื้นฐานการวิจัยต้องเริ่มต้นจากประเด็นดังต่อไปนี้

การตั้งโจทย์ในการวิจัย

การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นนั้น การตั้งโจทย์ในการวิจัยเริ่มต้นจากการสังเกตสภาพแวดล้อม ลักษณะเด่น วิถีชีวิตผู้คนในท้องถิ่นว่าเป็นใครมาจากไหน อยู่กันอย่างไร มีความน่าสนใจในเรื่องใดบ้าง โดยนักเรียนที่เป็นกลุ่มยววิจัยจะเป็นผู้มองหาหรือสืบค้น หรืออาจเกิดจากความอยากรู้อยากเห็นเกี่ยวกับท้องถิ่นของตนเอง รวมทั้งเห็นว่าเรื่องราวในท้องถิ่นในสวนใดที่ควรนำเสนอหรือค้นคว้าเพิ่มเติมเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน รวมถึงคนในท้องถิ่น

การตั้งคำถามต่างๆ

เมื่อได้โจทย์หรือหัวข้อในการวิจัยแล้ว ลำดับต่อไปคือการตั้งคำถามที่จะใช้ในการวิจัย โดยเริ่มระดมความคิดของสมาชิกในกลุ่มยววิจัยประวัติศาสตร์ เพื่อตั้งคำถามพื้นฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์ว่าใคร ทำอะไร ที่ไหน เมื่อไร อย่างไร เพราะเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น หรือยววิจัยอยากรู้อะไรบ้างเกี่ยวกับท้องถิ่นตามหัวข้อที่ตกลงจะศึกษาบ้าง ในขั้นตอนนี้ทำให้ได้ข้อคำถามที่ต้องไปสืบค้นอย่างหลากหลายและรอบด้าน

จากการระดมความคิดเห็นของสมาชิกเพื่อให้ได้ข้อสงสัยเกี่ยวกับเรื่องที่ศึกษาทำให้ได้คำถามหลากหลายคำถาม หรือหลากหลายข้อสงสัย ต่อมาจึงได้นำคำถามเหล่านั้นมาสรุปเป็นหัวข้อที่ใช้ในการสัมภาษณ์ชาวบ้านซึ่งประกอบด้วยผู้สูงอายุ ผู้รู้ในท้องถิ่น เด็ก ๆ เยาวชน และพระสงฆ์ ซึ่ง การที่ต้องมีกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา เพื่อให้เห็นวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ทัศนคติของคนใน

ท้องถิ่นที่ครอบคลุมตัวแทนคนในท้องถิ่น และเพื่อเปรียบเทียบทัศนคติว่ามีผลเปลี่ยนแปลงตามช่วงอายุหรือไม่อย่างไร

วิธีการที่ใช้รวบรวมหลักฐานข้อมูลในงานวิจัยประวัติศาสตร์

เมื่อนักเรียนกำหนดประเด็นของเรื่องที่จะศึกษา ตั้งคำถามที่ต้องการหาคำตอบอย่างรอบด้านแล้ว ประการต่อมา นักเรียนต้องใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ในการรวบรวมข้อมูลจากทั้งหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษร ที่เป็นเอกสารที่บอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับท้องถิ่นของตนเอง จากเอกสารที่มีผู้เขียนขึ้นในท้องถิ่น หนังสือเอกสารทั่วไปที่ตีพิมพ์แล้ว หนังสือพิมพ์ พงสาวดาร เอกสารของทางราชการที่บอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับท้องถิ่น ซึ่งอาจเป็นหลักฐานชั้นต้น หรือชั้นรองเท่าที่นักเรียนจะหาได้ ตลอดจนการค้นหาข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องนี้ในอินเทอร์เน็ต ซึ่งในขั้นตอนนี้ครูอาจเป็นผู้ช่วยแนะนำให้นักเรียนได้รู้จักการสืบค้นหาหลักฐานอย่างหลากหลาย

นอกจากนี้การศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับท้องถิ่น โดยการใช้หลักฐานจากเอกสาร หนังสือบอกเล่าเรื่องราวเพียงอย่างเดียว อาจทำให้วิชาประวัติศาสตร์ดูแห้งแล้งไม่มีชีวิตชีวา เพราะขาดลมหายใจของผู้คนที่มีชีวิตอยู่ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์บอกเล่า วิธีการทางมานุษยวิทยา โดยให้นักเรียนได้เข้าไปสังเกต มีส่วนร่วมในชุมชน เพื่อสอบถามผู้รู้ ซึ่งเป็นคนเฒ่าคนแก่ หรืออาจเป็นพระสงฆ์ในหมู่บ้านนั้นๆ ที่เป็นผู้รู้ หรือมีบทบาทในการรื้อฟื้นประเพณีอันเก่าแก่ของชุมชน เพื่อให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของชุมชน นอกจากนี้เมื่อเข้าไปในหมู่บ้านแล้วจะทำให้นักเรียนได้รู้ว่าใครเป็นแหล่งข้อมูลที่จะไปสอบถามต่อไปได้อีก

การเข้าไปในชุมชนหมู่บ้านยังทำให้นักเรียนได้พบกับหลักฐานทางโบราณคดี หลักฐานที่เป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุ งานสถาปัตยกรรม จิตรกรรมฝาผนัง จารึกต่างๆ ที่แสดงร่องรอย หรือบอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับท้องถิ่นได้ว่ามีประวัติความเป็นมา มีอัตลักษณ์ หรือแสดงร่องรอยวิถีชีวิต ที่ทำให้นักเรียนสามารถอธิบายเรื่องราวประวัติศาสตร์ในท้องถิ่นของตนเองได้ดี

หากเรื่องที่ศึกษาเกี่ยวข้องกับทัศนคติของผู้คนในชุมชน การเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์อาจใช้เวลานาน ครูอาจแนะนำให้นักเรียนสร้างแบบสอบถามเพื่อสะดวกในการเก็บข้อมูล

การวิพากษ์หลักฐาน

เมื่อนักเรียนรวบรวมหลักฐานทั้งหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษร หลักฐานที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร ข้อมูลจากคำบอกเล่า ดำเนินในท้องถิ่น หรือหลักฐานอื่นๆ แล้ว นักเรียนต้องวิพากษ์ความน่าเชื่อถือของหลักฐานว่ามีมากน้อยเพียงใด เพราะเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น ในขั้นตอนนี้ครูอาจใช้วิธีการแบบยูววิจัยประวัติศาสตร์ ด้วยการจัดเสวนาให้นักเรียนแต่ละกลุ่มได้เปิดเวที

แลกเปลี่ยนเรียนรู้วิพากษ์หลักฐานของกลุ่มตนเองว่าหลักฐานใดมีความน่าเชื่อถือมากน้อยเพียงใด หรืออาจให้นักเรียน แต่ละกลุ่มช่วยกันวิพากษ์หลักฐานที่กลุ่มรวบรวมได้ แล้วเขียนการวิพากษ์หลักฐานส่งให้ครูช่วยแนะนำชี้แนะ

การเลือกสรรและจัดความสัมพันธ์ของหลักฐาน

ในขั้นตอนนี้ นักเรียนต้องนำข้อมูลจากหลักฐานต่าง ๆ ที่นักเรียนสืบค้นได้ มาจัดกลุ่มแยกตามประเด็นที่มีความคล้ายคลึงหรือสนับสนุนกันเป็นประเด็นต่างๆ ซึ่งสามารถอธิบายเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นได้หลากหลายประเด็น ในขั้นตอนนี้ครูต้องทำหน้าที่แนะนำ โดยอาจให้นักเรียนทดลองจัดกลุ่มความสัมพันธ์ของหลักฐาน แล้วให้ครูช่วยวิพากษ์วิจารณ์หรือชี้แนะ

ขั้นการนำเสนอเรื่องราวที่ศึกษาค้นคว้า

การนำเสนอเรื่องราวของนักเรียนยุววิจัยประวัติศาสตร์ อาจนำเสนอได้หลายรูปแบบอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่างรวมกัน เช่น การเขียนเป็นรายงานการค้นคว้าของยุววิจัยประวัติศาสตร์ การนำเสนอด้วยการจัดนิทรรศการแสดงผลงานการสืบค้นเรื่องราวประวัติศาสตร์ท้องถิ่น การนำเสนอด้วยโปรแกรม Power Point การเผยแพร่ข้อมูลในอินเทอร์เน็ตในรูปแบบของเวปบล็อก หรือด้วยวิธีการ อื่น ๆ ตามความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของนักเรียนที่เป็นยุววิจัยก็ได้

การสร้างเวทีให้แก่ยุววิจัยประวัติศาสตร์

การเรียนแบบยุววิจัยประวัติศาสตร์ไม่ใช่การสั่งให้นักเรียนไปทำรายงาน เมื่อถึงกำหนดเวลาแล้วถึงมาส่ง แต่การเรียนด้วยการใช้วิธีการแบบยุววิจัยประวัติศาสตร์คือ การเริ่มต้นให้นักเรียนได้คิดวางแผนด้วยตนเองว่าจะศึกษาเรื่องอะไร เพราะอะไร เรื่องเหล่านี้มีความสำคัญอย่างไร จะไปสืบค้นข้อมูลอย่างไรได้บ้าง

ระหว่างดำเนินการสืบค้นข้อมูลใน 1 ภาคเรียนนั้น ครูต้องวางแผนให้นักเรียนได้มีเวทีนำเสนอความก้าวหน้ายุววิจัยเป็นระยะๆ มีกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างนักเรียนแต่ละกลุ่ม และระหว่างนักเรียนกับครู หรืออาจมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ความรู้กับนักเรียนในโรงเรียนที่อยู่ใกล้เคียงกัน รวมทั้งอาจให้คนในท้องถิ่นที่นักเรียนไปเก็บข้อมูลได้มีส่วนร่วมในเวทีวิจัยครั้งนี้ ซึ่งโรงเรียนอาจสนับสนุนการจัดกิจกรรม หรือมีเวทีให้นักเรียนนำเสนอผลงานในการจัดนิทรรศการของโรงเรียน แล้วเชิญผู้รู้ในท้องถิ่นมาให้ข้อมูลย้อนกลับแก่ยุววิจัย

การสอนประวัติศาสตร์โดยให้เด็ก ๆ ได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง การตั้งประเด็นข้อสงสัย การค้นหาหลักฐานทั้งจากเอกสาร การสัมภาษณ์ การสังเกตด้วยการลงพื้นที่จริง การวิเคราะห์

ข้อมูล และการเขียนเรื่องราวเป็นบทความ สารคดี หรือการมีเวทีให้เด็ก ๆ ได้นำเสนอด้วยการ รายงานความก้าวหน้ามีเวทีให้เด็ก ๆ ได้นำเสนอ ถือว่าเป็นการสอนที่จะทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้ได้ ดี สามารถสรุปองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง ซึ่งเป็นความรู้ที่ยั่งยืนกว่าการเรียนรู้แต่ในห้องเรียนเท่านั้น

การสอนด้วยวิธีนี้เป็นการพาเด็กๆ กลับสู่ชุมชนของตนเอง เพื่อหารากเหง้า ตัวตนของ ตนเองว่าเป็นใครมาจากไหน มีสิ่งใดน่าภาคภูมิใจ และจะอยู่ในชุมชนอย่างมีคุณค่าได้อย่างไร

มองไปข้างหน้ากับโครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

โครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์เป็นโครงการที่ส่งเสริมให้เด็กเจริญงอกงามด้านปัญญา เพราะสามารถฝึกให้เด็กรู้จักการคิดวิเคราะห์ คิดอย่างมีวิจารณญาณ รู้จักการเข้าชุมชน ถักทอคิดกล้า แสดงออก สามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมที่ไม่คุ้นเคยได้ เกิดความรักและความภาคภูมิใจใน ท้องถิ่นของตนเอง จึงเป็นโครงการที่ต้องได้รับการต่อเติมเสริมต่อ ขยายเครือข่ายให้มากขึ้นกว่าเดิม แต่อย่างไรก็ตาม เพื่อให้โครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์สามารถเดินต่อไปข้างหน้าได้อย่างสวยงาม จึงต้องมีการทบทวนจุดเด่น จุดด้อย และวิธีการเสริมเติมต่อโครงการนี้ต่อไป

จุดเด่น จุดด้อยของโครงการ

จุดเด่นของโครงการคือ เป็นโครงการที่ให้ความสำคัญกับการทำวิจัยประวัติศาสตร์ ท้องถิ่นของเด็ก ๆ ตามความสนใจของเด็กที่จะเสนอโครงการเข้ามา ทำให้เรื่องที่จะทำวิจัยส่วน ใหญ่เป็นเรื่องที่ เด็ก ๆ สนใจอยากรู้ อยากเห็นจริง ๆ ซึ่งเป็นโครงการที่ให้อิสระทางความคิด ก่อนข้างมาก นอกจากนี้การปรับวิธีการ หลักเกณฑ์โดยเฉพาะการส่งงานเป็นรูปเล่มที่ไม่ยึดหลัก รูปแบบงานวิจัยทั่วไป นับเป็นสิ่งที่ดี เนื่องจากความเชี่ยวชาญในการเขียนงานวิจัยจริง ๆ ของเด็กยัง ทำไม่ได้ตามรูปแบบนั้น การยืดหยุ่นจึงถือเป็นความเข้าใจในความสามารถและศักยภาพที่แตกต่าง ของเด็กจริง ๆ

จุดเด่นของโครงการนี้อีกประการหนึ่งคือ การมีเวทีให้เด็กได้นำเสนอผลงาน ทั้งการ รายงานความก้าวหน้ายุววิจัยประวัติศาสตร์ในแต่ละจังหวัด รวมทั้งการมีเวทีเสวนาระดับภาคที่เด็ก ได้เข้าร่วมกิจกรรมทั้งการฟังการเสวนา การนำเสนอผลงาน การจัดนิทรรศการ เป็นการเปิดโลกทัศน์ของเด็กให้กว้างขวางขึ้น

นอกจากนี้การร่วมงานกับทีมงานของสถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล กับโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการเป็นความร่วมมืออย่างกัลยาณมิตร ก่อให้เกิดการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการศึกษาเป็นอย่างยิ่ง

จุดค้อยของโครงการคือ การลำดับขั้นตอนกิจกรรมบางส่วนว่าอะไรควรทำก่อนหลัง เช่น การเริ่มต้นให้ความรู้เกี่ยวกับวิธีการทางประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น โดยเฉพาะความรู้ที่ ร.ศ.ดร.ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ ให้ความรู้ น่าจะเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นในระยะแรกๆ เพื่อเป็นพื้นฐานความรู้ที่ให้แก่ครูและเด็ก ๆ เรื่องเกี่ยวกับการใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ สืบค้นเรื่องราวในท้องถิ่น และอาจตามด้วยกิจกรรมการเข้าค่ายที่มี ร.ศ.สุเนตร ชุตินธรานนท์ ให้ความรู้เป็นกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ ฟังเข้าใจง่ายเป็นประโยชน์ต่อเด็ก แต่เวลาก่อนข้างน้อย

นอกจากนี้กิจกรรมพบนักเขียนสารคดี เพื่อให้ความรู้แก่เด็กๆ ในการฝึกทักษะการเขียนสารคดีเป็นประโยชน์ต่อเด็กมาก แต่การจัดกิจกรรมค่อนข้างช้าไป เนื่องจากเด็กๆ ควรมีเวลาได้ฝึกเขียนมากกว่านี้ อีกทั้งฟังครั้งเดียวอาจไม่สามารถนำความรู้ไปเขียนได้มากนัก หากจัดเร็วกว่านี้ เด็กอาจมีเวลาฝึกเขียนมากขึ้น จะทำให้เมื่อถึงเวลาต้องเขียนสรุปเป็นรูปเล่มอาจทำได้ดีกว่านี้ก็เป็นได้

การต่อเติมเสริมต่อโครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

โครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์เป็นโครงการดีมีประโยชน์สามารถสร้างทุนทางปัญญาให้กับเด็กและเยาวชนได้ดี ทำให้เด็กสามารถใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์เพื่อสืบค้นความเป็นไปเป็นมาในอดีต ที่ส่งผลต่ออัตลักษณ์ของคนในชุมชน หมู่บ้าน ในท้องถิ่นของตนเองในปัจจุบัน ด้วยการตั้งคำถามกับสิ่งที่พบเห็นว่าเป็นอะไร มีความสำคัญอย่างไร เกี่ยวข้องกับใครอย่างไร รวมทั้งวิถีชีวิตผู้คนมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร และจะเป็นอย่างไร และควรจะทำอย่างไรต่อไปในอนาคต

ดังนั้นการสืบค้นของยุววิจัยประวัติศาสตร์เพื่อหา “ราก” ของความเป็นท้องถิ่นของตนเอง ว่าผู้คนเหล่านี้มีวิถีชีวิตความเป็นมาอย่างไร ทั้งมีความแตกต่างอย่างหลากหลายในท้องถิ่น แต่ผู้คนเหล่านี้มีวิถีจัดการกับความแตกต่างเหล่านี้อย่างไร จึงสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขตั้งแต่อดีตสู่ปัจจุบันอย่างมั่นคง

เมื่อโครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์เป็นโครงการที่ดี จึงควรขยายเครือข่ายและพื้นที่ให้มากกว่าเดิม รวมทั้งต้องประสานความร่วมมือกับกระทรวงศึกษาธิการเพื่อให้สนับสนุนทั้งงบประมาณ และอำนวยความสะดวกด้านต่างๆ ให้โรงเรียนที่สังกัดกระทรวงศึกษาธิการมีโอกาสเข้าร่วมโครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์เพิ่มมากขึ้น เพราะประสบการณ์ของการดำเนินงานโครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์รุ่นที่ผ่านมา เป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่าโครงการนี้สามารถปลูกปัญญาให้กับเด็กได้ เป็นเครื่องแสดง ว่ากระทรวงศึกษาธิการมีทรัพยากรที่มีคุณค่าเช่นบรรดายุววิจัย แต่หากไม่เห็นคุณค่าก็น่าเสียดายยิ่ง

การต่อเติมเสริมต่อนอกจากการจัดโครงการยุววิจัยในปีที่สองแล้ว เพื่อขยายเครือข่ายให้กว้างขวางขึ้นแล้ว อาจนำเสนอวิธีการเรียนประวัติศาสตร์ด้วยวิธีการของยุววิจัยประวัติศาสตร์แล้วขยายความรู้วิธีการไปสู่โรงเรียนต่างๆ รวมทั้งให้ความรู้เรื่องยุววิจัยแก่นักเรียนในโรงเรียนเพื่อให้สามารถนำวิธีการของยุววิจัยประวัติศาสตร์ไปใช้ประโยชน์ได้จริง ด้วยการนำกระบวนการยุววิจัยประวัติศาสตร์สู่ห้องเรียน เพื่อปลูกปั้นสร้างเสริมภูมิปัญญาให้กับเด็กและเยาวชนต่อไป

ดังนั้นโครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นโครงการที่ควรได้รับการสนับสนุนให้เด็ก ๆ จำนวนที่เพิ่มมากขึ้น ได้มีโอกาสฝึกปฏิบัติ ทดลองสืบค้นเรื่องราวในท้องถิ่นของตนเอง เพื่อส่งเสริมให้สามารถฝึกคิดวิเคราะห์เป็น ซึ่งจะสามารถนำแนวคิดไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ดี ตลอดจนก่อให้เกิดความรักความภูมิใจในรากเหง้าของตนเองอย่างถูกวิธี

โครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ถือว่าเป็นโครงการที่มีประโยชน์ต่อการพัฒนาความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นให้กับทั้งเด็กและตัวครู ทำให้เด็ก ๆ ได้ฝึกประสบการณ์ ได้เรียนรู้การใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์นอกห้องเรียน เด็ก ๆ ได้เรียนรู้เรื่องราวเกี่ยวกับท้องถิ่น ศึกษา รากเหง้าของตนเอง ก่อให้เกิดความรักความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนเอง

บทสรุป

โครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง เป็นโครงการที่ส่งเสริมให้เด็กนำวิธีการทางประวัติศาสตร์ วิธีการทางมานุษยวิทยาที่นักเรียนเรียนในห้องเรียน ที่เป็นความรู้แบบทฤษฎี ไปสู่การปฏิบัติจริง โดยนักเรียนที่เป็นยุววิจัยได้เข้าไปสำรวจชุมชนท้องถิ่นของตนเองว่ามีความเป็นมาอย่างไร มีอัตลักษณ์อะไรเป็นสิ่งที่ภูมิใจร่วมกันของคนในท้องถิ่นนั้น ๆ

จากผลงานยุววิจัยของเด็ก ๆ ทั้ง 7 จังหวัดของภาคกลาง พบว่าเด็ก ๆ ได้เรียนรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นของตนเองแล้ว ยังได้นำความรู้ความเข้าใจ นำอัตลักษณ์ของท้องถิ่นตนเองมานำเสนอให้ผู้คนในสังคมได้รู้จักท้องถิ่นของแต่ละพื้นที่ แต่ละจังหวัด ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในตนเองแล้ว ยังเป็นการกระตุ้นสำนึกรักท้องถิ่นให้แก่คนในชุมชน และเยาวชนอื่นๆ ได้อีกด้วย เนื่องจากความเข้าใจในท้องถิ่นของตนเอง ย่อมก่อให้เกิดความสำนึกที่จะทำสิ่งที่ดีให้กับท้องถิ่นของตน

โครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์มีกระบวนการให้เด็ก ๆ ได้สืบค้นเรื่องราวของท้องถิ่นที่ตนเองสนใจ กระบวนการนี้นำไปสู่การหาองค์ความรู้ เพื่อสร้างความเข้าใจในตนเอง เป็นกระบวนการที่สร้างความเข้มแข็งทางปัญญาให้กับเด็กและเยาวชนได้ ไม่ว่าจะเป็นการรู้จักรากเหง้าของตนเอง การรู้จักศึกษาค้นคว้าสืบค้นเรื่องราวต่างๆ ของท้องถิ่น ตลอดจนรู้จักวิธีการวางแผนในการทำงาน การทำงานเป็นทีม สามารถปรับตัวเข้ากับผู้อื่นได้ กล้าแสดงความคิดเห็น และเป็นการกระตุ้นให้ตนเองและท้องถิ่นเกิดความรักและภาคภูมิใจในตนเอง

การเข้าร่วมโครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ ยังทำให้เด็ก ๆ ได้เรียนรู้เรื่องท้องถิ่นผ่านกระบวนการยววิจัยประวัติศาสตร์ โดยการนำทฤษฎีที่ว่าด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ที่อยู่ในตำราเรียนมาปฏิบัติจริง ทั้งการตั้งประเด็นข้อสงสัย ประเด็นที่จะศึกษา การรวบรวมข้อมูลหลักฐาน การวิพากษ์หลักฐาน การจัดความสัมพันธ์ของหลักฐาน และเรียบเรียงเรื่องราวพร้อมทั้งนำเสนอทั้งในรูปแบบของงานเขียน และการเสวนา

โครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ เป็นโครงการที่สามารถปลูกปัญญาให้กับเด็กได้ตามกระบวนการที่เด็กใช้ในการสืบค้นเรื่องราวเกี่ยวกับรากเหง้าของตนเอง และท้องถิ่น จึงจัดเป็นโครงการดีมีประโยชน์ ที่ควรค่าแก่การสืบสานต่อ เป็นส่วนหนึ่งของการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน

แต่อย่างไรก็ตาม การสืบสานต่อ และการขยายเครือข่ายไปสู่การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในโรงเรียนจะสำเร็จลงได้ ต่อเมื่อผู้ใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับระบบการศึกษาร่วมมือร่วมใจ และเห็นความสำคัญของโครงการนี้ โดยเฉพาะกระทรวงศึกษาธิการควรนำข้อดี ข้อด้อย ของโครงการยววิจัยประวัติศาสตร์มาใช้ในการปรับแก้ไข และส่งเสริมให้โรงเรียนต่างๆ ได้นำกระบวนการยววิจัยประวัติศาสตร์ เป็นส่วนหนึ่งของการจัดการเรียนการสอนในวิชาประวัติศาสตร์ในโรงเรียน เพื่อเป็นการปลูกปัญญาให้กับเด็กและเยาวชน

ประวัติศาสตร์เป็นเรื่องของอนาคต
: กระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงตนของยูววิจัยฯ

จิตขยงค์ ยมภักย์ / พฐู ฐุศรีพิทักษ์

ประวัติศาสตร์เป็นเรื่องของอนาคต : การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงตนของยุววิจัย

อาจารย์พญ คุศรีพิทักษ์ / ดร.จิตชายงค์ ยมภักย์

สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล

โครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย มีสถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล เป็นผู้ประสานงาน โครงการดังกล่าวเป็นกระบวนการสร้างความรู้จากการศึกษาประวัติศาสตร์และเรื่องราวของท้องถิ่น จึงเป็นวิธีการหนึ่งซึ่งจะสร้างทักษะความรู้ทางการวิจัย และความสามารถเชิงวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางสังคม นอกจากนี้จะมีประโยชน์ต่อตัวเยาวชนเองแล้ว ยังจะนำไปสู่การปฏิรูปการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ของครูและความสัมพันธ์ที่ดีกับท้องถิ่น เพิ่มพลังในการสร้างสังคมที่ดีในอนาคตอีกด้วย

โครงการฯ มีวัตถุประสงค์ เพื่อให้เยาวชน ครู และชุมชน ได้เรียนรู้ สืบค้น และสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของตนด้วยตนเอง เพื่อสร้างและพัฒนาศักยภาพนักวิจัยระดับมัธยมศึกษา เพื่อใช้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับเด็กรุ่นใหม่ และ เพื่อนำความรู้ที่ได้รับจากการวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไปนำเสนอต่อสาธารณะด้วยสื่อประเภทต่างๆ

ในพื้นที่ภาคกลาง โครงการยุววิจัยได้ดำเนินงานในพื้นที่ 7 จังหวัด ได้แก่ กาญจนบุรี สุพรรณบุรี นครปฐม สมุทรสาคร สมุทรสงคราม ราชบุรี และเพชรบุรี มีจำนวนโครงการทั้งสิ้น 114 โครงการ จากทั้งหมด 98 โรงเรียน มีนักเรียนที่เป็นยุววิจัยจำนวน 543 คน และครู 123 คน

บทความนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะนำเสนอเสียง (voice) ของนักเรียน เกี่ยวกับประสบการณ์ของพวกเขา ที่ได้เข้าสู่กระบวนการสร้างความรู้จากการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เสียงดังกล่าวเป็นความคิดเชิงไตร่ตรองด้วยตนเอง (self-reflection) ที่นักเรียนได้นำเสนอไว้ในรายงานยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ซึ่งผู้เขียนได้นำมาสังเคราะห์ จำนวน 15 เรื่อง ดังนี้

1. กะเหรี่ยงแผ่นดินใหม่
2. ตามรอยกะเหรี่ยงบ้านคา
3. สืบสานประเพณีข้าวห่อกะเหรี่ยง
4. การปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของคนลาวเวียงในโพธาราม
5. การศึกษาอัตลักษณ์ของคนลาวเวียงบ้านหนองรี ผ่านประเพณีโยนข้าวพันก้อน

6. เสาหงส์ ธงตะขาบ สัญลักษณ์แห่งความรักและความภูมิใจของชาวมอญตำบลเจ็ดยี่
7. พิพิธภัณฑสถานบ้านวัดม่วงกับการดำรงอัตลักษณ์ของคนมอญ กรณีศึกษาชุมชนบ้าน
ม่วงอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี
8. เครื่องแต่งกายที่มีอิทธิพลต่อประเพณี ความเชื่อ และพิธีกรรมของชาวไทยทรงดำ
ตำบลคอนคั้ง
9. ไทยทรงดำ ในชุมชนทุ่งหลวง
10. ตามรอยไทยทรงดำ บ้านสวนแดง
11. ตามหาศึกษาแหล่งโบราณคดี ของตำบลจอมบึง
12. โบสถ์มหาอุดม์ หนึ่งในสยาม
13. นมัสการพระแท่นดงรัง แหล่งประวัติศาสตร์ของชุมชน
14. พระผงสุพรรณ มหัศจรรย์ เบญจภาคี
15. พระเครื่องนวัตกรรมแห่งศรัทธา

การสังเคราะห์ มีจุดมุ่งเน้นที่การให้ความหมายแก่ประสบการณ์ของนักเรียน จากการเข้าร่วมโครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น โดยจะนำเสนอเป็นสามช่วงเวลา คือ ก่อนเข้าร่วมโครงการ ระหว่างดำเนินการ และเมื่อโครงการสิ้นสุดหรือผลที่ได้รับจากการเข้าร่วมโครงการ

ภาพใหญ่ที่ได้จากการสังเคราะห์งานครั้งนี้ ผู้เขียนเสนอข้อถกเถียงว่า กระบวนการยุววิจัยเป็นกระบวนการการเรียนรู้ของเด็กที่ดึงเด็กให้ออกจาก พื้นที่ “สบาย” (comfort zone) มาสู่พื้นที่ “เสี่ยง” (risk zone) แต่กระบวนการดังกล่าว ทำให้นักเรียนเปลี่ยนพื้นที่เสี่ยงหรือไม่สบายใจนี้ ให้กลายเป็นพื้นที่สบาย และผลที่ได้รับนั้น ทำให้นักเรียนสามารถสร้างความหมายใหม่ให้แก่ประสบการณ์ของตนเอง โครงการยุววิจัยจึงเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เปี่ยมด้วยความหมาย (meaningful learning) ของนักเรียนที่ได้เข้าร่วมโครงการ โครงการยุววิจัยจึงมีส่วนสร้างความเปลี่ยนแปลง (transformation) ให้แก่ ปฏิบัติการด้านการเรียนการสอน (pedagogical practices) และการจัดความสัมพันธ์กับชุมชนท้องถิ่น โครงการฯ จึงมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่ออนาคตทางการศึกษาของประเทศไทย

ช่วงก่อนเข้าร่วมโครงการ

1. การเข้าสู่พื้นที่ที่ยากลำบากใจ

เมื่อยุววิจัยได้รับทราบว่า ตนเองจะต้องเข้าร่วมโครงการฯ นั้น ส่วนใหญ่แล้ว ยุววิจัยจะมีความตื่นเต้นปนกับความหวาดหวั่นพรึบพรึง ว่า ตนเองจะทำได้หรือไม่ เพราะนักเรียนส่วนใหญ่ ยังไม่เคยมีประสบการณ์ในการทำงานวิจัยมาก่อน และคำว่า “วิจัย” นี้ ก็ดูเหมือนว่า จะเป็นคำสำหรับให้ผู้ใหญ่ทำกัน ไม่ใช่เรื่องของเด็กๆ แต่ยุววิจัยทุกคนก็มุ่งมั่นที่จะทำงานนี้ให้สำเร็จ ยุววิจัยมีความสับสนทั้งในเรื่อง การทำวิจัย และวิธีการเข้าถึงแหล่งข้อมูลต่างๆ

“การทำงานครั้งนี้พวกเรายอมรับว่า มีความกังวลใจไม่น้อยทีเดียว... ทีมยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของเรา ยังเป็นนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น การทำงานวิจัยไม่ใช่สิ่งที่พวกเราถนัด และไม่มีประสบการณ์มาก่อน.... แต่ไม่ว่าอย่างไรก็ตาม ฉันและทีมงานทุกคนจะทำงานนี้ให้ดีและสำเร็จให้ได้” MN1

“เพราะพวกเราแทบจะไม่รู้ด้วยซ้ำว่าวิจัยคืออะไร แตกต่างจากโครงงานมากน้อยเพียงใด แล้วจะเริ่มทำงานกันจากตรงไหน” SKD

ครูที่ปรึกษานั้น มีความสำคัญอย่างยิ่ง และเป็นตัวแปรสำคัญของการทำงานอย่างมีความสุขของนักเรียน ครูท่านหนึ่งได้ให้โอวาทแก่นักเรียนไว้ว่า

“งานนี้คือศักดิ์ศรีของเราละ ไม่ว่าอย่างไรก็ตาม ต้องทำให้สำเร็จ ”

ส่วนนักเรียนนั้น ก็ซาบซึ้งใจที่ได้ทำงานร่วมกับคุณครูที่ปรึกษา

“ขอขอบคุณ ครูที่ปรึกษาโครงการที่ให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ นำยุววิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูล และให้ความช่วยเหลือในการทำงานของยุววิจัย รวมถึงรอคอยความสำเร็จของยุววิจัยด้วยความอคทน ซึ่งยุววิจัยทุกคนซาบซึ้งในความกรุณาของครู

2. เริ่มเกิดความสนใจใคร่รู้ในเรื่องที่เคยมองข้าม

โครงการยุววิจัยมีส่วนในการกระตุ้น “ต่อมเอ๊ะ” ของนักเรียน ในเรื่องทีนักเรียนเคยมองข้าม หรือ ละเลยไม่สนใจ แต่เมื่อโครงการวิจัยได้เข้าไปชักชวนให้นักเรียนทำโครงการ ก็เริ่มทำให้นักเรียนตั้งคำถาม กับ เรื่องราวรอบๆ ตัวเอง

“แต่ก่อนนั้น หลายครั้งหลายหน ที่พวกเราได้ผ่าน ไป ผ่านมา ก็พบเห็นเสาหงส์ แต่ก็ไม่เคยสนใจมากนัก ทั้งๆ ที่บ้าน ที่ชุมชนของพวกเราก็มีอยู่ แต่ก็ไม่เคยคิด ไตร่ตรอง ใฝ่ใจพินิจถึงคุณค่าของมัน” “เมื่อพวกเราได้มีโอกาสทำงานวิจัยครั้งนี้ พวกเราก็นึกถึงความสนใจเกี่ยวกับเสาหงส์ ว่ามีที่มา ที่ไปอย่างไร” MN1

“ก้าวแรกของการย่างเข้าสู่การเป็นยุววิจัยอย่างเต็มตัวของเด็กนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย 5 คน หลังจากได้รับมอบหมายงานครั้งยิ่งใหญ่ ให้เข้าไปมีส่วนร่วมในการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ที่ไม่เคยมีโอกาสดู ได้ไปสัมผัสอย่างเต็มตัวมาก่อน ถือเป็นเรื่องแปลกใหม่ น่าสนใจ และน่าตื่นเต้นเป็นอย่างมาก” SKN

“กลุ่มผมจึงเลือกที่จะมาทำวิจัยในเรื่องนี้ แทนที่จะไปทำเกี่ยวกับสาละ เพราะ ว่า สาละสุพรรณนั้น ผู้คนส่วนมากก็มักจะรู้จักกัน บางทีงานวิจัยเราอาจไม่น่าสนใจเลยก็ได้ ... แต่ที่เราหันมาทำวิจัยเรื่องพระผงสุพรรณ มหัศจรรย์ เบญจภาคี ก็เพราะว่า คนส่วนมาก ก็อาจจะไม่รู้รัก” SPB

ช่วงระหว่างเข้าร่วมโครงการ

หลังจากที่โครงการต่างๆ ได้รับทุนสนับสนุนการดำเนินงานแล้ว ยุววิจัยได้มาเข้าค่ายเพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับการลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อเก็บข้อมูลประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และในระหว่างดำเนินโครงการอยู่นั้น ทางสถาบันวิจัยภาษาฯ ได้คอยติดตามให้คำปรึกษาอย่างใกล้ชิด และอบรมให้ความรู้ ในเรื่อง การเก็บข้อมูล และการเขียนรายงานวิชาการให้แก่ยุววิจัย

3. กระบวนการเรียนรู้ในโครงการยุววิจัย

ดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นว่า สำหรับเด็กนักเรียนหลายๆ คนแล้ว การมาเข้าร่วมโครงการยุววิจัยนั้น คือ การออกจากพื้นที่สบายหรือพื้นที่เคยชิน ซึ่งหมายถึง การเรียนการสอนในห้องเรียน แบบครูเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ กับนักเรียนเป็นผู้รับการถ่ายทอดความรู้ มาสู่ การหาความรู้ด้วยตนเอง การออกจากพื้นที่สบาย มายัง พื้นที่ที่ไม่คุ้นชิน ได้สร้างโอกาสในการเรียนรู้ให้แก่นักเรียน ยุววิจัย ได้เกิดกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยใช้การใช้ “การวิจัย” เป็นฐาน

“วันนี้เป็นเช้าวันเสาร์ที่ใครหลายๆ คนหยุดอยู่บ้านเพื่อพักผ่อน ... แต่สำหรับพวกเรา วันนี้ถือเป็นวันหนึ่งที่จะได้เริ่มทำสิ่งที่ถือว่าแปลกใหม่ที่พวกเราได้มีโอกาสลงทำ นั่นคือ การลงสำรวจพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูล” NPI

นักเรียนส่วนใหญ่จะเริ่มจากการประชุมพูดคุย เพื่อวางแผนงานและแบ่งงานกันทำ ขั้นตอนนี้ มีส่วนอย่างมากในการปลูกฝังวัฒนธรรมประชาธิปไตยให้แก่นักเรียน

“พวกเราได้เริ่มทำการประชุมหาความเห็นของสมาชิก โดยพวกเราทุกคนลงความเห็นไว้ ..” SPB

“พวกเราจึงเริ่มแบ่งหน้าที่เพื่อไปหาข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง..... การดำเนินงานในการศึกษาข้อมูลขั้นต้นนั้น ผ่านไปอย่างไม่ค่อยจะราบรื่นนัก อย่างไรก็ตาม ไรก็ดี ทำให้เราทราบประเด็นที่ชัดเจนขึ้น ว่าเราต้องการอะไรจากการสัมภาษณ์ “ SKN

“หลังจากช่วยกันระดมความคิดอยู่นามพอสมควร พวกเราก็ได้ข้อสรุปว่า....”

“ได้มีการเสนอว่าจะทำเรื่องเกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่น แต่ก็มีฝ่ายค้านบอกว่าจะทำเกี่ยวกับอาชีพของคนกะเหรี่ยง ผลปรากฏว่าฝ่ายค้านเป็นผู้แพ้ พวกเราลงมติว่า จะทำเกี่ยวกับวัฒนธรรมกะเหรี่ยงในเรื่องข้าวหอม”

ภายหลังจากที่เด็กๆ ได้วางแผนแล้วแบ่งงานกันทำแล้ว ก็มาถึงการเก็บข้อมูล ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นช่วงเวลาที่มีความเข้าใจมากที่สุด

เมื่อนักเรียนจะลงเก็บข้อมูลในสนามแล้ว ก็มักจะเกิดความรู้สึกตื่นเต้นระคนกับความประหม่า แต่เมื่อได้สัมภาษณ์ไปแล้ว และผู้บอกข้อมูลให้ความร่วมมือร่วมใจเป็นอย่างดี ทำให้นักเรียนเริ่มรู้สึกสนุกสนานและมีความมั่นใจในการทำงานมากยิ่งขึ้น

“แม้รู้ว่าการที่จะเก็บข้อมูลขั้นต้นนั้นเป็นไปได้ค่อนข้างยากลำบาก แต่พวกเราก็ไม่เคยคิดจะย่อท้อ ต่ออุปสรรค ที่จะถาโถมเข้ามาสักเพียงใดก็ตาม พวกเรายังคงมีความเชื่อว่า แม้ข้อมูลจะไม่ได้ถูกรวบรวมไว้ในแหล่งเดียวกัน แต่พวกเราก็จะเสาะแสวงหาข้อมูลเหล่านั้น มาให้ได้เพื่อรวบรวมไว้ให้ได้มากที่สุด” SKN

“เข้าไปพูดคุยกับบุคคลชุมชน โดยเฉพาะบุคคลที่พวกเราไม่เคยรู้จักมาก่อน มันไม่ใช่เรื่องง่ายเลยสักนิดสำหรับพวกเรา..... ความรู้สึกในตอนนั้นกลัวมากกว่าเราจะวางตัวกันยังไง จะเริ่มอย่างไร แล้วเขาจะให้ความร่วมมือไหม รู้สึกหวั่นๆ ใจ” SKN

“ความไม่กล้า ทำเอานิ่งกันไปพักใหญ่ จึงได้เริ่มถามซึ่งก็ยังมีติดขัดบ้าง แต่ก็ผ่านไปด้วยรอยยิ้ม และภาพประทับใจ” KA3

การเรียนรู้ในช่วงนี้ ชูวิทย์อาจประสบปัญหาหลายอย่าง เช่น

“ในการทำงานครั้งนี้ ปัญหาในการหาข้อมูลเห็นจะยาก คือ ภาษาที่ใช้ไม่ตรงกัน และผู้ถูกสัมภาษณ์ก็ไม่ค่อยเข้าใจคำถามกันเท่าที่ควร แต่ปัญหาเหล่านี้ก็สามารถแก้ไขได้เพราะทางกลุ่มมีสมาชิกพูดภาษาเดียวกับผู้ถูกสัมภาษณ์ จึงสามารถผ่านอุปสรรคเหล่านี้ไปได้” KA1

แต่เมื่อการสัมภาษณ์ครั้งที่หนึ่งผ่านไป และครั้งอื่นๆ ที่ตามมา ก็มักจะทำให้ชูวิทย์สนุกสนาน และมีความสุขและเกิดความประทับใจจากการทำงาน

“จบการสัมภาษณ์ พวกเราทุกคนมีความรู้สึกเช่นเดียวกันว่าการลงสนามจริงนั้น ไม่ได้ยากอย่างที่คิดไว้เลย มีความสนุกสนานกับการทำงาน” SKN

“ความรู้สึกในช่วงที่สัมภาษณ์ เป็นความรู้สึกที่บางครั้งไม่อาจบรรยายออกมาเป็นรูปธรรมได้ เพราะทุกครั้งที่เราได้ทำมันเป็น **ความสุข** ที่อย่างน้อยเราก็เป็นหนึ่งในยุววิจัยที่ได้มีโอกาสรวบรวมประวัติศาสตร์สำคัญของโบราณสถานเก่าแก่ที่หากปล่อยไว้ ประวัติเหล่านี้ก็อาจจะถูกลบเลือนไป”SKN (เน้น โดยผู้เขียน)

เมื่อนักเรียนได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูลแล้ว ซึ่งโดยส่วนใหญ่จะใช้เวลา 2 – 4 เดือน ก็มาถึงขั้นตอนต่อไปของการวิจัย คือ การตอบคำถามการวิจัย หรือ สร้างข้อสรุปเรื่องราวประวัติศาสตร์ท้องถิ่นก่อนที่จะนำข้อเท็จจริงที่ค้นพบ นำมาเรียบเรียง และเขียนเป็นสารคดี อันเป็นขั้นตอนสุดท้ายของการดำเนินงาน

ยุววิจัยได้เล่าถึงขั้นตอนของการสรุปไว้ว่า

“นำข้อมูลที่ได้ มาสรุปเป็นองค์ความรู้ของแต่ละคน แล้วนำองค์ความรู้ของแต่ละคนมาสรุปเป็นองค์ความรู้ของกลุ่ม และนำเสนอเป็นรูปแบบงานเขียน เพื่อเผยแพร่ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นสืบไป” RBR

“นอกจากนั้น ยังพบข้อมูลบางส่วนที่มีความขัดแย้งกันระหว่างข้อมูลที่ได้มาจากเอกสาร ที่ค้นคว้าจากหอสมุดแห่งชาติกับข้อมูลที่ได้จากการสอบถามจากชาวบ้านกะเหรี่ยงโดยตรง และยังประสบปัญหาเกี่ยวกับการที่มีข้อมูลที่ประปรายไม่ใช่ข้อมูลในเชิงลึก ซึ่งปัญหาดังกล่าวนี้เป็นสาเหตุให้คณะยุววิจัยไม่สามารถหาข้อสรุปของการดำเนินงานได้ ดังนั้น คณะยุววิจัย จึงมีความเห็นตรงกันว่า ข้อขัดแย้งที่พบยังไม่สามารถนำมาสรุปได้ ในโครงการชิ้นนี้ ให้ใช้ข้อมูลทั้งสองอย่างประกอบกันไป

จากเรื่องเล่าของนักเรียนที่ได้ยกตัวอย่างมาแสดงไว้นี้ จะเห็นว่ายุววิจัยรู้จักสร้างข้อสรุปที่มีหลักการและหลักฐานมารองรับ (warranted claim) ประเด็นดังกล่าวนี้ ถือเป็นหัวใจสำคัญของการทำงานวิชาการ

ช่วงภายหลังการเข้าร่วมโครงการ

4 ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น

เสียงสะท้อนของยุววิจัยเพื่อดำเนินโครงการเสร็จแล้วนั้น แสดงให้เห็นถึงผลสัมฤทธิ์ทั้งด้าน “การเรียนรู้” (Learning) และ “การรู้” (knowing) กระบวนการยุววิจัยจึงเป็น “การเรียนรู้” อย่างแท้จริง เพราะทำให้นักเรียน ได้เรียนที่จะสร้างความหมายด้วยตนเอง ทำให้มีโนภาพสัมพันธ์ ขยายออกไปอย่าง กว้างขวางและลึกซึ้ง มากยิ่งขึ้น ความรู้ที่นักเรียนได้รับนี้ เป็นความรู้ อย่างที่เรียกกันว่า ความรู้ฝังในตัวตน (tacit knowledge)

ยุววิจัยได้สะท้อนประสบการณ์ของตนไว้อย่างน่าสนใจว่า

“สิ่งที่ได้รับก็คือ ได้รู้จักวิธีค้นคว้า การวิจัยเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เช่น การค้นคว้าจากหนังสือต่างๆ เป็นต้น หรือจากการสัมภาษณ์ ปราชญ์ท้องถิ่น รู้วิธีการเขียนรายงานการวิจัยเบื้องต้น ตามรูปแบบที่กำหนดมา รู้ถึงการแบ่งเวลาให้ถูกต้อง ว่าเราควรทำอะไรก่อนดี เช่น ทำอะไร เมื่อไร อะไรควรทำก่อน อะไรควรทำหลัง เป็นต้น มีความกล้าแสดงออกมากขึ้น เช่น การได้ไปสัมภาษณ์กับคนที่เรามีความรู้เกี่ยวกับพระพุทธรูป การออกไปนำเสนอรายงานความก้าวหน้าของโครงการ เป็นต้น” SPB

“คณะยุววิจัย ได้ฝึกความสามารถด้านการคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ และรู้เท่าทันรากเหง้าที่มา ที่ไปของตน” KRI

“หลังจากการดำเนินงานในการทำวิจัยครั้งนี้ ทำให้ทางคณะยุววิจัยนั้น ได้เกิดประสบการณ์ในด้านต่างๆ มากขึ้น ทำให้เรามีความกล้าที่จะเข้าไปสัมภาษณ์ พวกเราทุกคนที่ทำงานวิจัยนี้ มีความรู้สึกอย่างเดียวกันว่า เกิดความสุขและสนุกที่ได้ทำงานร่วมกับเพื่อน รวมไปถึงการที่พวกเราได้พูดคุย ทำความรู้จักกับแม่ค้า และชาวบ้าน รู้จักการแก้ปัญหาาร่วมกันกับเพื่อน มีการแสดงความคิดเห็นของแต่ละคนแล้วนำมาสรุปผลเพื่อที่จะได้เนื้อหาที่เป็นจริงมากที่สุด” SKN

“สำหรับพวกเราแล้ว ได้รับวิธีการ กระบวนการค้นหาความรู้ ค้นหาข้อเท็จจริง และวิธีการสรุปประเด็น ที่นำไปสู่องค์ความรู้และเป็นประสบการณ์ครั้งหนึ่งในชีวิต”

๕ คุณค่าของโครงการยววิจัย

การบันทึกเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ (documentation)

โครงการยววิจัย ได้มีส่วนช่วยให้เรื่องราวในอดีตของท้องถิ่น ได้ถูกบันทึกเป็นเอกสารไว้

“คำบอกเล่า เหล่านี้จึงถือได้ว่าเป็นประวัติศาสตร์ที่มีคุณค่า และความสำคัญต่อชุมชน ที่สมควรอย่างยิ่ง ที่ต้องบันทึกไว้ เพราะขณะนี้คนที่รู้ และบอกเล่าถึงเรื่องราวอันเก่าแก่ที่มีคุณค่านี้ เหลือน้อยเต็มที และส่วนใหญ่มีอายุมากแล้ว ถ้าหากไม่มีประวัติศาสตร์เหล่านี้ แล้วบันทึกไว้ ก็คงสูญหายไป ไม่เหลือไว้ให้ลูกหลานได้รับรู้ และสืบทอดสืบไป...”KRI

“การทำยววิจัยครั้งนี้ จึงเป็นเหมือนดังว่าพวกเราเหล่ายววิจัย ได้ร่วมมือกันนำเรื่องราวในอดีต ที่หลายๆ คนภายในชุมชนแห่งนี้ ได้หลงลืมสิ่งสำคัญที่ยังทรงคุณค่า ไปอย่างน่าเสียดาย เป็นการบอกเล่าเรื่องราวที่น่าประทับใจและแสนมหัศจรรย์อย่างยิ่ง สู่ปวงประชาโดยทั่วกัน” SKN

นักเรียนมีจิตใจสำนึกรักท้องถิ่น Conscience and concern

สิ่งสำคัญที่เกิดขึ้นกับนักเรียน ภายหลังจากได้ร่วมโครงการยววิจัยคือ จิตใจที่มีสำนึกรักในท้องถิ่น ดังที่ยววิจัยในหลายๆ โครงการ ได้กล่าว ไปในทำนองเดียวกันว่า

“มีเรื่องที่...รู้สึกเศร้ามาก คือ บ้านแบบมอญที่สมบูรณ์ที่สุดหลังสุดท้าย ได้ถูกรื้อไปแล้ว ด้วยเหตุผลที่เจ้าของบ้านบอกว่า ไม่มีคนมาคอยดูแลรักษา”

“กลัวเองก็ได้รับความรู้ดีๆ ที่มีความสำคัญ มีคุณค่าต่อคนในชุมชนในท้องถิ่น ทำให้กลัวเกิดความรู้สึกรักท้องถิ่น ชื่นชอบวัฒนธรรมประเพณีเอกลักษณ์ของชาวมอญเจ็ดริ้ว” SKN

“คณะยววิจัยได้เกิดสำนึกรักในท้องถิ่น ตระหนักในคุณค่าและศักดิ์ศรี ของท้องถิ่นตน ทำให้เกิดการสร้างจิตสำนึกเพื่อการอนุรักษ์และหวงแหน ในประวัติศาสตร์ที่มีอยู่ในท้องถิ่นตนได้เป็นอย่างดี”KRI

“สิ่งหนึ่งที่เรารู้ได้ จากการทำงานในครั้งนี้คือ ความรู้สึกรักและหวงแหนในประเพณีข้าวห่อกะเหรี่ยง เราจึงอยากให้ทุกคนรักและหวงแหนในวัฒนธรรม ประเพณีของตนเองเหมือนที่เรารู้สึก”

KA3

“ก่อนหน้าที่พวกเราจะเข้าร่วมโครงการวิจัย พวกเรายอมรับว่า รู้สึกเฉยๆ แต่หลังจากเข้าร่วมโครงการ ทำให้พวกเราทราบประวัติความเป็นมาของเสาหงส์ ธงตะขาบของมอญแล้ว ทำให้เรารู้รักความเป็นมอญ และเคารพในบรรพบุรุษของเราที่ฉลาดหลักแหลม มีของดีๆ มอบให้พวกเรา” MN1

ที่กล่าวมาทั้งเป็นเสียงของยุววิจัย ที่ได้สะท้อนบทเรียน ประสบการณ์การเข้าร่วมกระบวนการวิจัย ตั้งแต่ช่วงเริ่มต้นโครงการจนถึงวันสิ้นสุดโครงการ ภาพที่ปรากฏชัดเจนก็คือ เราได้เห็น การเปลี่ยนแปลง ของนักเรียน ทั้งในด้าน วิธีจัดการเรียนการสอน การจัดความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมชั้นเรียน การจัดความสัมพันธ์กับคุณครู การจัดความสัมพันธ์คนในชุมชน การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ ได้ส่งผลให้ นักเรียนได้เป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้ และได้มีความใกล้ชิดกับชุมชนมากขึ้น โครงการนี้จึงเป็นเครื่องมือที่สำคัญยิ่งในการปฏิรูปการเรียนรู้ให้แก่เด็กไทย

ในส่วนต่อไป ผู้เขียนจะนำเสนอ “เสียงสะท้อน” จากตัวผู้เขียนเอง ในฐานะที่เป็นผู้ประสานงานระดับจังหวัด ในการขับเคลื่อนโครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคกลาง

6 ข้อคิดเชิงไตร่ตรองของผู้ประสานงานจังหวัด (critical reflection)

ผู้เขียนเป็นผู้ประสานงานจังหวัดสมุทรสาครและเพชรบุรี มีหน้าที่รับผิดชอบในการประสานงานกับครูและนักเรียนจากโรงเรียนในจังหวัดสมุทรสาครและเพชรบุรีทั้งหมดรวมทั้งมีโอกาสในการดูแลและเป็นพี่เลี้ยงให้แก่นักเรียนและครูที่เข้าร่วมโครงการตั้งแต่เริ่มต้น จนจบโครงการระหว่างเดือนธันวาคม 2551 ถึงกุมภาพันธ์ 2553 และเป็นทีมวิทยากรอบรม เรื่อง การเขียนสารคดีและงานวิชาการ ให้แก่ คณะครูและนักเรียนในจังหวัด สมุทรสาคร เพชรบุรี สุพรรณบุรี กาญจนบุรี และได้มีโอกาสร่วมกิจกรรมการอบรมการสัมภาษณ์ของจังหวัดราชบุรี และการนำเสนอผลงานในจังหวัดสมุทรสงคราม

จึงขอกล่าวถึงประสบการณ์ที่พบเจอระหว่างการทำงาน รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับนักเรียนยุววิจัย โดยแบ่งตามช่วงเวลาในการดำเนินงาน ดังนี้

ช่วงเริ่มต้น ก่อนการอบรม

ครั้งแรกที่ผู้เขียนได้พบเจอกับยุววิจัยจากทั้ง 7 จังหวัด จำนวน 543 คน ครู 123 คนนั้น ยุววิจัยทั้งหมด แลดูมีความกังวลอยู่ในแววตา ผู้เขียนเองก็รู้สึกหนักใจว่าการเรียนรู้ด้วยกระบวนการวิจัยกับนักเรียนมัธยมจะยากเกินไปหรือไม่ แต่เมื่อทีมงานได้เริ่มอบรม ให้ความรู้แก่ยุววิจัย และมีโอกาสทำงานอย่างใกล้ชิด โดยเฉพาะจังหวัดสมุทรสาครและเพชรบุรีนั้น ทำให้เห็นถึงความตั้งใจจริง และแววตาแห่งความกังวลนั้น ได้เปลี่ยนไปเป็นแววตาแห่งความสงสัยใคร่รู้ และมุ่งมั่นตั้งใจ ผู้เขียนจึงรู้สึกโล่งใจ และเกิดความมั่นใจในการทำงานครั้งนี้

ช่วงระหว่างดำเนินการ

ยุววิจัยเริ่มต้นด้วยความงงงวย ไม่เข้าใจอย่างแจ่มแจ้งว่าโครงการเป็นอย่างไร ขั้นตอนในการทำงานเป็นอย่างไร แต่เมื่อทีมงานจัดการประชุมการอบรม ความรู้เบื้องต้นในการทำงานวิจัย เช่น การสัมภาษณ์ การเก็บข้อมูล และความเข้าใจเกี่ยวกับชุมชน ที่ทีมงานเรียกกันว่า ดิดอาวู ให้กับยุววิจัย รวมทั้งจัดการประชุมพบปะพูดคุยกับนักเรียนยุววิจัยเป็นระยะๆ เพื่อให้ยุววิจัยรายงานความก้าวหน้า และปัญหาที่เกิดขึ้น โดยแยกการประชุมเป็นจังหวัด สังเกตเห็นได้ว่ายุววิจัยเริ่มมีความเข้าใจมากยิ่งขึ้น เมื่อมีหัวข้อเรื่อง วัตถุประสงค์ที่ชัดเจน และออกแบบการทำงานไว้ในระดับหนึ่ง ทั้งนี้ทางทีมงานได้มอบคู่มือการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ที่รวบรวมความรู้จากหลายๆ ที่ ให้แก่คณะครูที่ปรึกษาของทุกโครงการเพื่อใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการศึกษาเกี่ยวกับ กระบวนการทำวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

ช่วงที่ 1 ช่วงติดตามความก้าวหน้า หลังจากที่ยุววิจัยได้ตั้งหัวข้อและกำหนดวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน รวมทั้งเตรียมการในการเก็บข้อมูลในระยะแรกแล้วนั้น ผู้เขียนและทีมงานได้ไปเยี่ยมเยียนยุววิจัยเพื่อติดตามความก้าวหน้าในครั้งที่ 1 ปัญหาที่พบมากคือ เรื่องทักษะการสัมภาษณ์ การบันทึกข้อมูล การถ่ายภาพ ยุววิจัยได้ลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อเก็บข้อมูล จากคนเฒ่าคนแก่ แต่ไม่ได้ข้อมูลตามที่ต้องการ เพราะคนเฒ่าคนแก่ ไม่ตอบคำถามตามที่ถาม ทางทีมงานจึงได้ให้คำแนะนำเกี่ยวกับเทคนิคการเป็นผู้ฟังที่ดีให้กับยุววิจัย เมื่อพบกันอีกครั้ง ยุววิจัยได้เล่าให้ทีมงานฟังว่า สามารถเก็บข้อมูลได้ดีขึ้น ยุววิจัยดูจะมีความสุขมากขึ้น และตื่นตัวกับการเก็บข้อมูล ซึ่งเป็นสิ่งแปลกใหม่สำหรับพวกเขา ในช่วงนี้ผู้เขียนสังเกตเห็นว่า ยุววิจัย เริ่มมีความสุขกับการทำงาน ค้นหาเรื่องราวในท้องถิ่นของตนมากยิ่งขึ้น มีความกระตือรือร้นที่จะออกไปเก็บข้อมูล และเรียนรู้วิธีการที่จะจัดการปัญหาเฉพาะหน้าต่างๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างเก็บข้อมูล ผู้เขียนและทีมงานมีกำลังใจในการทำงานต่อไป และมองเห็นความเป็นไปได้ในการทำวิจัยของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา

ช่วงที่ 2 ช่วงอบรมการเขียน ซึ่งผู้เขียนและทีมงานตั้งชื่อว่า “รวบรวบ เรื่องราว เรียบเรียง เป็นเรื่องเล่า” ช่วงนี้ยุววิจัยมีหน้าที่ที่เปลี่ยนไป ยุววิจัยออกอาการเกร็งและสับสนกับข้อมูลที่ได้มา ไม่รู้จะจัดการกับข้อมูลอย่างไร ทีมงานตั้งใจจะใช้ช่วงเวลานี้ในการแนะนำกระบวนการจัดการข้อมูล จำแนก แยกแยะ จัดแบ่งหมวดหมู่เพื่อการเขียน ยุววิจัยมีคำถามมากมายเพราะคำตอบที่ได้จากการสัมภาษณ์กันหลายๆ คน ในเรื่องเดียวกัน กลับไม่ตรงกัน จึงไม่แน่ใจว่าจะเชื่อใคร ทีมงานได้แนะนำให้ยุววิจัยจัดการกับข้อมูล โดยลองแบ่งข้อมูลเป็นออกเป็นหมวดหมู่ และไม่ต้องตัดสินใจว่าจะเชื่อใคร แต่ให้เขียนไปในรายงานตามข้อเท็จจริงที่พบว่า ใครพูดว่าอย่างไร ถึงแม้จะมีประเด็นขัดแย้ง ก็ให้รายงานไปตามความจริง

ขั้นตอนสำคัญสำหรับการเขียน คือ “การวางโครงเรื่อง” ซึ่งเป็นการจัดระเบียบความคิด โดยพิจารณาจากเนื้อหาและข้อมูลที่มีอยู่ แล้วลำดับความคิด ให้เป็นขั้นตอน เพื่อบรรยายให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของเรื่องนั้นๆ และอธิบายถึงเหตุปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และผลที่เกิดต่อชุมชนและสังคม รวมทั้งยกตัวอย่างข้อมูลจากบทสัมภาษณ์ไว้ในรายงานด้วย

เท่าที่ผู้เขียนสังเกตเห็น ยุววิจัยยังไม่ค่อยมีทักษะในการเขียนงานแบบนี้ เนื่องจากมีความเชื่อว่าการเขียนต้องใช้ภาษา ลำนวน ที่สวยงามแต่เพียงอย่างเดียว แต่ไม่ได้คำนึงถึงการจัดระเบียบความคิด จนเมื่อทุกคนได้ลองวางโครงเรื่องของรายงานแล้ว ภาพของงานก็เริ่มเป็นรูปเป็นร่างขึ้น และทำให้เห็นว่า มีเนื้อหาบางส่วนที่ยังไม่ครบถ้วนสมบูรณ์ จึงต้องเตรียมตัวไปเก็บข้อมูลภาคสนามเพิ่มเติมอีก ส่วนข้อมูลที่มีอยู่แล้วนั้น ยุววิจัยจะต้องพยายาม รวบรวม เรื่องราว เรียบเรียง เป็นเรื่องเล่า

ช่วงที่ 3 เป็นช่วงติดตามผลงานการเขียน ผู้เขียนได้ติดตามความก้าวหน้าครั้งที่ 3 โดยมีโอกาสเดินทางไปเยี่ยมยุววิจัยจากโรงเรียนในจังหวัดสมุทรสาคร และเพชรบุรี ทุกโรงเรียน

ในช่วงนี้ ยุววิจัย เกิดอาการสับสนอีกครั้งหนึ่ง เนื่องจากเมื่อลองเขียนงานแล้ว มักจะไม่พอใจกับผลงานของตนเอง ไม่รู้จะเรียงลำดับเนื้อเรื่องอย่างไร หรือจะจัดหมวดหมู่และความสำคัญของข้อมูลอย่างไร ทีมงานช่วยกันกรั่นกรองข้อมูล แก้ไข เพิ่มเติม และลำดับเรื่องราวให้เห็นถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลง เพื่อให้งานเขียน เป็นงานประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมากขึ้น

มียุววิจัย บางโรงเรียนไม่เกร็ง และทำออกมาได้ดี และเมื่อผู้เขียนแนะนำให้ลองกลับไปดู “โครงเรื่อง” ที่วางไว้ตั้งแต่ตอนแรก และพยายามทำให้ได้ตามนั้น ยุววิจัยก็เริ่มเข้าใจมากขึ้น ปัญหาที่พบในช่วงนี้ จะเป็นการนำข้อมูลทุกอย่างที่มี มาใส่ไว้ในงานเขียน โดยมิได้เรียบเรียง บางครั้งเล่าบทสัมภาษณ์มาเป็นคนๆ โดยมิได้เรียบเรียง แล้วเล่าเป็นประเด็น โดยนำบทสัมภาษณ์มาเสริมข้อมูลที่เล่าไว้ เป็นต้น

ช่วงท้ายของการติดตามผลงานการเขียนในครั้งนี้ ยุววิจัยมีความหวังมากขึ้น ผู้เขียนและทีมงาน เริ่มมั่นใจมากขึ้น ผู้เขียนและทีมงานมีความเห็นตรงกันว่าถึงจะเหนื่อย ที่ต้องตะลอนไปทุกๆ ที่ แต่ก็คุ้มค่า เพราะได้ให้คำแนะนำแก่นักเรียนอย่างใกล้ชิด ซึ่งน่าจะเป็นประโยชน์ และเป็นกำลังใจที่ดีให้กับยุววิจัยทุกคน ข้อเสนอแนะอย่างหนึ่งที่พวกเรามี คือ นักเรียนในท้องถิ่นทุรกันดาร หรือนักเรียนที่ไม่ได้อยู่ในตัวเมืองนั้น จะมีความกระตือรือร้น ในการทำงานมากกว่านักเรียนในเมือง และพวกเขาสามารถทำงานออกมาได้ดี ไม่แพ้นักเรียนในเมืองเลย พวกเราทีมงานทุกคน ต่างนับวันรอผลงานฉบับสมบูรณ์จากเหล่ายุววิจัย

ช่วงที่ 4 ช่วงนำเสนอผลงาน และแล้วงานเขียนฉบับสมบูรณ์ก็เสร็จสิ้น ยุววิจัยต่างแยกย้ายกันไป รวบรวมเรื่องราว เรียบเรียงเป็นเรื่องเล่า ออกมาได้อย่างดี เป็นที่น่าพอใจ หลังจากที่ยุววิจัยส่งรายงานวิจัยเรียบร้อยแล้ว ได้มีการจัดเวทีนำเสนอผลงานในระดับท้องถิ่นขึ้น ช่วงนี้เป็นช่วงเวลาที่ยุวเขียนและทีมงาน ต่างเห็นรอยยิ้มอันปลื้มปิติของยุววิจัย และครู เป็นช่วงเวลาที่ดีเยี่ยมที่สุด ยุววิจัยจากจังหวัดสมุทรสาครและจังหวัดเพชรบุรีเป็น 2 จังหวัดที่มีการงานเพื่อนำเสนอผลงานของยุววิจัยในระดับท้องถิ่น โดยจังหวัดสมุทรสาครจัดที่ ศาลพันท้ายนรสิงห์ และจังหวัดเพชรบุรี จัดที่ วัดเกาะแก้วสุทธาราม อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี ซึ่งมีผู้บริหารระดับท้องถิ่น ของทั้งสองจังหวัด ให้ความสำคัญแก่งานนี้ พร้อมให้เกียรติมาเป็นประธานในพิธีเปิดงานด้วย รวมทั้งเอ่ยปากที่จะช่วยสนับสนุน ส่งเสริม หากมีกิจกรรมเช่นนี้อีกในอนาคต

ยุววิจัย ต่างนำผลงานของตนเองมานำเสนออย่างเต็มกำลัง ในรูปแบบที่แตกต่างกัน เช่น การจัดแสดงนิทรรศการ ภาพถ่าย งานวิดิทัศน์ รวมถึงการจัดกิจกรรมสาธิตการทำขนม การผลิต วัสดุอุปกรณ์ ข้าวของเครื่องใช้ที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิม การแสดง การละเล่น สืบพื้นบ้านต่างๆ ในหัวเรื่องที่ตนเองศึกษา

งานนี้ยุววิจัยเป็นพระเอก นางเอกเต็มตัว เพราะจัดการประชาสัมพันธ์ในจังหวัด เพื่อเชิญชวนให้ประชาชนมาร่วมงานด้วยตนเอง ยุววิจัยมีความกระตือรือร้นตั้งแต่ช่วงเตรียมงาน และในวันงานที่ทุกคนหน้าตาเบิกบานเป็นพิเศษ แววดตาเป็นประกาย นักเรียนกล้าพูด กล้าแสดงออก เชิญชวนให้ผู้เขียน และผู้ชมเข้าร่วมกิจกรรม

ยุววิจัยภาคภูมิใจในผลงานของตนเอง และอยาคนำเสนอให้ทุกคนได้รับรู้ ในวันงาน ครูที่ปรึกษาของนักเรียนยุววิจัยหลายคน ต่างมาพูดคุยกับผู้เขียน ว่าขอบคุณมากสำหรับ โครงการดีๆ แบบนี้ ถ้าไม่ได้เข้าร่วมคงจะเสียดายมาก นักเรียนยุววิจัย มีบทบาทที่เปลี่ยนไป มีความมั่นใจในตนเองมากขึ้น นักเรียนหลายคนที่ไม่ได้เข้าร่วมโครงการไม่ได้เป็นเด็กเก่งของห้อง แต่การร่วมกิจกรรมนี้ ทำให้ทุกคนมีส่วน

ร่วมและได้แสดงศักยภาพของตนเองออกมา โดยแต่ละคนถนัดไม่เหมือนกัน เมื่อมาร่วมกันทำงานเป็นทีม ทำให้ได้งานที่ดีออกมา นักเรียนมัธยมต้นก็สามารถทำงานนี้ได้สำเร็จ

ผู้เขียนเองและทีมงาน ต่างรู้สึกปลื้มปิติถึงความสำเร็จเล็กๆ ที่เห็นอยู่ตรงหน้า ความพยายามตั้งแต่ต้นในการปลูกฝังสำนึกรักบ้านเกิดของเยาวชนคนไทย เริ่มเป็นรูปเป็นร่าง การทำงานเป็นทีมของผู้เขียนและเพื่อนร่วมทีม ที่พยายามพบปะ ดูแลยุววิจัยอย่างใกล้ชิด และให้คำปรึกษาเท่าที่จะทำได้ ความตั้งใจจริงของนักเรียนและครู รวมทั้งความร่วมมือจากองค์กรระดับท้องถิ่น ทำให้มีวันนี้ขึ้นมาได้ การทำงานในระยะเวลา 1 ปี ที่ผ่านมา (นับถึงวันนี้) มิได้สูญเปล่าเลย แต่เหมือนการบ่มเพาะเมล็ดพันธุ์ แล้วเริ่มเห็นต้นกล้าโผล่พื้นขึ้นมาจากผืนดิน เปรียบเหมือนการทำงานที่ละเล็กละน้อย จนออกดอกออกผลให้เห็น ทุกคนชื่นใจ ปลื้มปิติ ยิ้มกันชื่นบาน

ช่วงที่ 5 การแสดงผลงานรวมของยุววิจัยในภาคกลาง จัดขึ้นที่สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล วันนั้น เป็นอีกหนึ่งวันที่เห็นแววตาสดใสของยุววิจัยทั้งหมด รวมทั้งครูที่ปรึกษา เจ้าของทุน (สกว.) และทีมงานทั้งหมด ยุววิจัยทั้งหมดจาก 7 จังหวัด ได้มาพบปะกันอีกครั้ง และนำเสนอผลงานของตนเองด้วยวิธีการที่หลากหลาย เช่น จัดนิทรรศการ แสดงภาพถ่าย นำของจริงมาจัดแสดง รวมทั้งมีการแสดงต่างๆ ที่เตรียมมา ในขณะเดียวกันก็มีจัดเสวนาวิชาการสำหรับคณะครู อาจารย์คู่ขนานไปกับเวทีของนักเรียน ในวันนั้นสังเกตได้ว่า ยุววิจัย ต่างสนใจที่จะเรียนรู้เรื่องราวในจังหวัดอื่นๆ และโครงการอื่นๆ เป็นอย่างมาก เวทีในวันนั้นเปิดโอกาสให้ยุววิจัยได้พบปะสังสรรค์กัน และเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจากที่อื่นๆ อีกด้วย

อนึ่ง ระหว่างการดำเนินโครงการ ได้มีการเผยแพร่โครงการ ผ่านสื่อต่างๆ ทั้งสื่อวิทยุและโทรทัศน์ รวมทั้งสื่อท้องถิ่น เกี่ยวกับโครงการ โดยนำนักเรียนยุววิจัย ไปร่วมรายการและเล่าถึงประสบการณ์ในการเข้าร่วมโครงการ ตั้งแต่ต้นจนจบ นักเรียนยุววิจัยที่มีโอกาสไปร่วมรายการ จึงมีโอกาสเห็นการทำงานของห้องส่ง การบันทึกเทปโทรทัศน์ การดำเนินรายการ อีกด้วย ยุววิจัยรวมทั้งครูบอกว่า ตื่นเต้นมาก แต่เป็นประสบการณ์ที่ดี ทำให้พวกเขามีความกล้าแสดงออกมากยิ่งขึ้น

ช่วงหลังโครงการ

ภายหลังจากที่โครงการได้จบลงไปแล้ว ผู้เขียนยังได้รับการติดต่อจากอาจารย์ที่ปรึกษาหลายท่าน ในการขอคำปรึกษาเกี่ยวกับเรื่องการวิจัย และขออนุญาต ไปดำเนินโครงการในลักษณะเดียวกันกับโครงการยุววิจัย เพื่อต่อยอดความคิด และวิธีการจัดการเรียนการสอนที่มีอยู่ให้พัฒนายิ่งขึ้นไป

หลังจากนั้น เกือบ 1 ปี ครูที่ปรึกษา จากโรงเรียนหนึ่งเขียนจดหมายอิเล็กทรอนิกส์มาเล่าให้ ผู้เขียนฟังถึงนักเรียนคนหนึ่งที่เคยร่วมโครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ว่าได้เข้าเรียนในระดับอุดมศึกษาในขณะที่ตนเองตั้งใจไว้ และยังกลับมาแสดง ร่วมกันกับเพื่อนๆ และน้องๆ ในทีม ในการผลิตวิดีโอทัศนศึกษารคดี เรื่องที่ตนเองได้ทำไว้กับเพื่อนๆ ครั้งเป็นยุววิจัย เพื่อนำเสนอและเผยแพร่ต่อไป ครูที่ปรึกษายังกล่าวขอบคุณ ด้วยความซาบซึ้งใจในการเข้าร่วมโครงการ และย้ำว่าเป็นโครงการที่ดีมาก และตนได้นำวิธีการเรียนการสอนแบบ วิจัย ไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนวิชาอื่นๆ ซึ่งได้ผลเป็นที่น่าพอใจ และปรารถนาจะเข้าร่วมโครงการลักษณะนี้อีกในอนาคต และขอให้ทางทีมงานช่วยประชาสัมพันธ์ให้คนทราบด้วย

จากที่กล่าวมาทั้งหมด ขอสรุปว่า ผู้เขียนเห็นความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับครูที่ปรึกษา และนักเรียนยุววิจัยเป็นอย่างมาก จากจุดเริ่มต้นที่ยุววิจัยยังหวาดกลัวและหวั่นเกรงกับสิ่งที่พวกเขาไม่คุ้นชิน หรือเรียกว่าๆ ว่า เมื่อก้าวข้ามออกมาจากพื้นที่ปลอดภัย (Comfort Zone) ซึ่งยุววิจัยก็มีความกล้าหาญ และพร้อมที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ (Intermediate Zone) จนในที่สุด หลังจากยุววิจัยมีประสบการณ์ร่วมโดยตรง และสร้างความหมายของประสบการณ์ รวมทั้งสร้างสรรค์ผลงานขึ้นมาใหม่ได้แล้ว ยุววิจัยจึงได้เปลี่ยนความคิดของตนเอง เปลี่ยนมุมมอง และไม่หวาดเกรงต่ออุปสรรคใดๆ ที่จะเกิดขึ้น ในพื้นที่ที่ตนไม่คุ้นชินนั้น (discomfort zone) การเรียนรู้ของยุววิจัยจึงมีความหมายของ การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงตน (transformative learning) อยู่ในที่

อาจกล่าวได้ว่าโครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง ได้ทำหน้าที่ในการผลักดัน ส่งเสริม กระบวนการเรียนรู้สร้างสรรค์ให้กับนักเรียนที่เข้าร่วมโครงการ

ผู้เขียนเอง ก็ได้รับประสบการณ์อันดีในการทำงานโครงการนี้ ทั้งจากการเป็นทีมงานของสถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเซีย รวมทั้งการทำงานกับองค์กรภายนอก คือ โรงเรียนต่างๆ ที่เข้าร่วมโครงการฯ โดยเฉพาะ โรงเรียนจากจังหวัดเพชรบุรี และจังหวัดสมุทรสาคร และองค์กรท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง

ผู้เขียนได้รับสัมพันธภาพและมิตรภาพที่ดีกับครู และนักเรียนจาก โรงเรียนต่างๆ สิ่งที่สำคัญ คือ ได้เรียนรู้ร่วมกันกับนักเรียนยุววิจัย การอบรม ให้คำแนะนำ ยุววิจัยในทุกขั้นตอน ทำให้ผู้เขียน ได้เรียนรู้สิ่งใหม่ๆ จากนักเรียน ผู้เข้าร่วมอบรม และทีมงานอยู่เสมอๆ กระบวนการทั้งหมด เป็นการเรียนรู้สร้างสรรค์เช่นกัน เนื่องจากผู้เขียนสนุกสนานกับการสอน มีอิสระในการทำงาน รวมทั้งมีความมั่นใจในตนเองมากยิ่งขึ้น

จากประสบการณ์การทำงานครั้งนี้ ผู้เขียนมั่นใจว่า ครูและนักเรียนที่เข้าร่วมโครงการยุววิจัยทุกคน เกิดการเรียนรู้ และเปลี่ยนแปลงตนเอง ทั้งด้านความคิด และจิตใจ ผ่านการหาคำตอบ และความรู้ นั้นๆ จากประสบการณ์จริง ก่อให้เกิดจิตสำนึกรัก และหวงแหนภูมิปัญญาท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในบ้านเกิดเมืองนอนของตนเอง ซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์และช่วยส่งเสริมให้นักเรียนมีความ สนุกสนาน เชื่อมั่นในตนเอง และมีอิสระเสรีทางความคิด อันจะยังผลที่ดีไปสู่อนาคต เพราะเยาวชนเหล่านี้ จะเติบโตเป็นกำลังสำคัญ และเป็นอนาคตของชาติในวันข้างหน้า

7. บทสรุป

“การดำเนินงานโครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคกลาง พวกเราทีมงานยุววิจัย นักเรียน โรงเรียนวัดห้วยจรเข้วิทยาคม อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม ได้ร่วมกันจัดการเรียนรู้ที่เกิดประสบการณ์ใหม่ นอกห้องเรียน และสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้ที่ออกจากความเคยชิน ทั้งในด้านการเรียนรู้และกระบวนการทำงาน ทำให้พวกเราได้เรียนรู้คุณค่าความหมายของชีวิต และความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในชุมชนในแง่มุมต่างๆ จากการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ชุมชนและท้องถิ่น” NPT

ในเอกสารฉบับนี้ คำว่า “การเปลี่ยนแปลง” นั้นหมายถึง การเปลี่ยนความหมายของประสบการณ์ ดังนั้น การเปลี่ยนแปลง จึงมีความหมายเท่ากับคำว่า “การเรียนรู้” เพราะตามความหมายของนักวิชาการเช่น โนแวก¹ มาชิโร² นั้น การเรียน หมายถึง การเปลี่ยนแปลงความหมายของประสบการณ์

คำว่า “การวิจัย” นั้น บูธ³ โคลอม และวิลเลียม⁴ ได้ให้คำอธิบายไว้อย่างกว้าง และเข้าใจง่ายว่า คือ การตั้งคำถาม เก็บข้อมูล และตอบคำถาม

¹ โนแวก โจเซฟ. 2534. ศิลปะการเรียนรู้. สานิต ฆมาภัย, สวีต ปทุมราช แปล. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

² Mezirow, J. 1990. *How critical reflection Triggers transformative learning*. in *Fostering critical reflection in adulthood: a guide to transformative and emancipatory learning*. jack Mezirow and associates. P 1-20 Jossey-Bass.

³ Booth, W., Colomb, G., Williams, J. 1995. *The Craft of research*. Chicago: the University of Chicago Press.

โครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นกระบวนการสร้างความรู้จากการศึกษาประวัติศาสตร์และเรื่องราวของท้องถิ่น การเปลี่ยนแปลงของเด็กในโครงการยุววิจัยจึงหมายถึงกระบวนการเรียนรู้ของเด็กที่จะตั้งคำถาม เก็บข้อมูล และหาคำตอบ เรื่องราวที่เกิดขึ้นในอดีตของท้องถิ่น ด้วยตนเอง

จากการสะท้อนประสบการณ์ของนักเรียนที่กล่าวมาข้างต้นนั้น แสดงให้เห็นได้อย่างแจ่มชัดว่า นักเรียนได้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่แท้จริง และเป็นการเรียนรู้ที่มีความหมาย เพราะทำให้นักเรียนได้สร้างความรู้ และเปลี่ยนความหมายของประสบการณ์ด้วยตนเอง

นอกจากการเรียนรู้อย่างมีความหมายแล้ว กระบวนการยุววิจัยยังสอดคล้องกับแนวทางการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ ซึ่งนักวิชาการด้านการเรียนรู้ชื่อ ซูเอลิส¹ ได้ให้คำอธิบายไว้ว่า การเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์นั้น อย่างน้อยต้องประกอบด้วย ความริเริ่ม ความเชื่อมั่นใจตน และความมีอิสระเสรีที่จะเรียนรู้ ซึ่งจากที่นักเรียนได้เล่าประสบการณ์ในการทำโครงการยุววิจัยมา เราจะเห็นองค์ประกอบของการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ดังกล่าว ได้อย่างชัดเจน

การเปลี่ยนแปลงที่มีความสำคัญในอีกมิติหนึ่งก็คือ การเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างครูกับนักเรียน โดยเฉพาะในประเด็นเรื่อง “การวางกรอบ” (Framing) ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนในปฏิบัติการด้านการเรียนการสอน ตามแนวคิดของ บาเชล เบิร์นสไตน์² ซึ่งอธิบายว่า การวางกรอบนั้นมีแบบแข็ง และแบบอ่อน (strong framing and weak framing) การวางกรอบแบบแข็งคือครูเป็นผู้ควบคุมปฏิบัติการด้านการเรียนการสอน ในการคัดเลือกหัวข้อ กำหนดขั้นตอน จังหวะการเรียนรู้ และประเมินผลการเรียนรู้ ในขณะที่การวางกรอบแบบอ่อน นักเรียนจะมีบทบาทหรือเป็นคนนำในปฏิบัติการด้านการเรียนการสอน ซึ่งจากการทำงานของโครงการยุววิจัยนั้น ได้แสดงให้เห็นว่า ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนนั้น เป็นการวางกรอบความสัมพันธ์แบบที่ให้นักเรียนได้มีส่วนในการควบคุมการเรียนการสอนด้วยตนเอง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับนักเรียนยุววิจัย จึงเป็นการปรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างครูกับนักเรียน ให้ครูกับนักเรียนมีความใกล้ชิดกันมากขึ้น

จากที่กล่าวมาทั้งหมด จึงเห็นได้ว่า กระบวนการยุววิจัยนั้น เป็นการพาเด็กออกไปจาก “พื้นที่สบาย” ไปสู่ “พื้นที่เสี่ยง” เพราะเด็กอาจจะไม่คุ้นชิน ไม่มีประสบการณ์ และขาดความเชื่อมั่น ที่จะสร้างความรู้ด้วยตนเอง แต่พื้นที่เสี่ยงดังกล่าว ทำให้นักเรียนได้เกิดการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ และกลายเป็นพื้นที่ที่เด็กได้เรียนรู้อย่างริเริ่มในที่สุด โครงการยุววิจัยจึงทำให้เด็กสามารถเปลี่ยนแปลง

¹ Ellis, Sue. 2008. *The assessment of creative learning*. Creative learning. www.creative-partnership.com.november2010.

² Bernstein, B..2000. *Pedagogy symbolic control and identity: theory, research, critique*. Rowman&Littlefield publisher, INC.

พื้นที่อันตราย เป็นพื้นที่ที่สบายได้ด้วยตนเอง และสิ่งสำคัญก็คือ มีส่วนช่วยนักเรียนได้เกิดจิตใจที่รักในท้องถิ่น และทำให้โรงเรียนกับชุมชน ได้ใกล้ชิดกันมากยิ่งขึ้น

โครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง จึงเป็นการเปลี่ยนรูปแบบการจัดการเรียนการสอน ให้ผู้เรียนได้เป็นศูนย์กลาง และเป็นการวางรากฐานอนาคตทางการศึกษา ให้ผู้เรียนสามารถสร้างความรู้ได้ด้วยตนเอง หรือให้นักเรียนได้ “เรียนรู้ที่จะเรียน” (learning to learn) อันเป็นหัวใจสำคัญของการเรียนรู้ตลอดชีวิต และเป็นจุดหมายสูงสุดของการปฏิรูปการศึกษาของประเทศไทย

ปีเตอร์ ดรักเกอร์ ครูใหญ่แห่งวงการบริหารจัดการ ได้กล่าวไว้ว่า “วิธีการทำนายอนาคตที่แม่นยำที่สุด คือ สร้างมันขึ้นมา” โครงการยุววิจัยฯ นี้ ได้เป็นส่วนหนึ่งของการสร้างอนาคตทางการศึกษาให้แก่ประเทศไทย

สุดท้ายผู้เขียนขอฝาก เสียง ของ “เด็ก” ไปยัง “ผู้ใหญ่” ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปการศึกษาว่า...

“ดังนั้นหากทีมยุววิจัยของเรา นำข้อมูลนี้ไปเผยแพร่ในโรงเรียน ด้วยวิธีการใดก็ตาม ทีมยุววิจัยเชื่อว่า เยาวชนรุ่นใหม่ก็น่าที่จะต้องเกิดความรัก ความภาคภูมิใจ และความศรัทธาต่อเสาหลักสี่ประการ เหมือนอย่างพวกเราเช่นกัน และในที่สุดแล้ว พวกเราเห็นว่า ถ้ากิจกรรมการวิจัยนี้ ดำเนินต่อไปยังกลุ่มนักเรียน ในโรงเรียนของเรา ทีมยุววิจัยเชื่อว่า สิ่งหนึ่งที่จะเกิดตามมาก็คือ จิตใจที่สำนึกรักท้องถิ่นเห็นคุณค่าของสิ่งที่บรรพบุรุษให้ไว้และมีจิตใจที่จะอนุรักษ์ของดีๆ ให้กับท้องถิ่นสืบไป” MNI

บรรณานุกรม

- กนกวรรณ จูประสงค์และคณะ.2552. การปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของคนลาวเวียงในโพธาราม.โรงเรียนโพธารามพัฒนาเสนา จังหวัดราชบุรี.โครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง.สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย(สกว.).เอกสารอัดสำเนา.
- กันธิมา จัดเกิดสมุทรและคณะ.2552. เสาหงส์ ชงตะขาบ : สัญลักษณ์แห่งความรักความภาคภูมิใจของชาวมอญตำบลเจ็ดริ้ว.โรงเรียนวัดเจ็ดริ้ว (สาครกิจโกศล) จังหวัดสมุทรสาคร.โครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง.สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.).เอกสารอัดสำเนา.
- กิตติยา ดังแสงและคณะ.2552. สืบสานประเพณีข้าวกะเหรี่ยง.โรงเรียนหนองหญ้าปล้องวิทยา จังหวัดเพชรบุรี.โครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง.สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย(สกว.).เอกสารอัดสำเนา.
- จริยาภรณ์ อยู่สถิตย์ และคณะ. 2552. นมัสการพระแท่นดงรังแหล่งประวัติศาสตร์ของชุมชน.โรงเรียนพระแท่นดงรังวิทยาคาร จังหวัดกาญจนบุรี.โครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง.สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย(สกว.).เอกสารอัดสำเนา.
- ณัฐพล ชุนิด.2552.เครื่องแต่งกายที่มีอิทธิพลต่อประเพณี ความเชื่อ และพิธีกรรมของชาวไทยทรงดำตำบลดอนคลัง.โรงเรียนเตรียมอุดมพัฒนาการดอนคลัง จังหวัดราชบุรี.โครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง.สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.).เอกสารอัดสำเนา.
- ทีปกร อรธนาลัย และคณะ.2552.พระผงสุพรรณ มหัศจรรย์ เบญจภาคี.โรงเรียนกาญจนาภิเษกวิทยาลัยจังหวัดสุพรรณบุรี.โครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง.สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย(สกว.).เอกสารอัดสำเนา.
- รัชพรรณ จริยอมรเวชและคณะ.2552. พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงกับการดำรงอัตลักษณ์ของคนมอญ : กรณีศึกษาชุมชนบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี.โรงเรียนรัตนราษฎร์บำรุง จังหวัดราชบุรี.โครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง.สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.).เอกสารอัดสำเนา.

ประพัฒน์ แซ่จั่ว และคณะ. 2552. พระเครื่องนวัตกรรมแห่งศรัทธา. โรงเรียนวัดห้วยจรเข้วิทยาคม จังหวัดนครปฐม. โครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง. สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย(สกว.).เอกสารอัดสำเนา.

ผลเย็น โบอ่องดำรงรักษ์ และคณะ. 2552. หมู่บ้านโบอ่องกับเจดีย์พระธาตุโบอ่อง สายสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม. โรงเรียนร่มเกล้ากาญจนบุรี จังหวัดกาญจนบุรี. โครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง. สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย(สกว.).เอกสารอัดสำเนา.

พรเทพ ไกรวิจิตร.2552. การศึกษาอัตลักษณ์ของลาวเวียงบ้านหนองรีผ่านประเพณีโยนข้าวพันก้อน. โรงเรียนหนองโพวิทยา จังหวัดราชบุรี. โครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง. สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย(สกว.).เอกสารอัดสำเนา.

พรรณีสา สุขศรีมงคลและคณะ.2552. ตามรอยไทยทรงดำบ้านสวนแดง. โรงเรียนสวนแดงวิทยา จังหวัดสุพรรณบุรี. โครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง. สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.).เอกสารอัดสำเนา.

วดินทร คำพูดและคณะ.2552. กะเหรี่ยงแผ่นดินใหม่. โรงเรียนสวนผึ้งวิทยา จังหวัดราชบุรี. โครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง. สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย(สกว.).เอกสารอัดสำเนา.

สุทธินิ หนูทิพย์และคณะ .2552. “ไทยทรงดำ” ในชุมชนทุ่งหลวง. โรงเรียนสันติการามวิทยา จังหวัดราชบุรี. โครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง. สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.).เอกสารอัดสำเนา.

สุภาวดี ศรีพนมวัน และคณะ. 2552. อนุสรณ์ดอนเจดีย์กับรูปแบบการพัฒนาท้องถิ่น (กาญจนบุรี ดอนเจดีย์ ที่ถูกลืม). โรงเรียนพนมทวนชนูปถัมภ์ จังหวัดกาญจนบุรี. โครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง. สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย(สกว.).เอกสารอัดสำเนา.

หนึ่งฤทัย ผมพันธุ์ และคณะ.2552. โบสถ์มหาอุตม์หนึ่งในสยาม. โรงเรียนวัดนางสาว(ถาวรราษฎร์บำรุง) จังหวัดสมุทรสาคร. โครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง. สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย(สกว.).เอกสารอัดสำเนา.

อานนท์ วงศ์วิสิฐไพบูลย์ และคณะ.2552. ตามหาศึกษาแหล่งโบราณคดีของอำเภोजอมบึง. โรงเรียนครูราษฎร์รังสฤษดิ์ จังหวัดบุรี. โครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง. สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย(สกว.).เอกสารอัดสำเนา.

อุมภาพร ถ้าเลิศอภิกิตติ์,และคณะ.2552. ตามรอยกระเบื้องบ้านคา.โรงเรียนบรมราชินีนาถราชวิทยาลัย
จังหวัดราชบุรี.โครงการวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง.สำนักงานกองทุน
สนับสนุนงานวิจัย(สกว.).เอกสารอัดสำเนา.

ลีลาภาษาเขียนของยุววิจัย หรือ อัตลักษณ์ภาษาเฉพาะวัย ?

กฤตยา อภิษฐ์

ลีลาภาษาเขียนของยูววิจัย หรือ อัตลักษณ์ภาษาเฉพาะวัย ?

อาจารย์กฤตยา อกนิษฐ์

สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล

คำนำ

ท่ามกลางกระแสเครือข่ายสังคมออนไลน์ที่สะท้อนให้เห็นในสื่อต่างๆ ปรากฏการณ์หนึ่งได้เกิดขึ้นอย่างเป็นที่ประจักษ์ชัด คือ ภาษาที่ใช้สื่อสารภายในเครือข่ายมีลักษณะจำเพาะ ความชัดเจนในเรื่องนี้จุดประกายให้เกิดความสนใจในการศึกษา “ภาษาเขียน” ของเหล่ายูววิจัย ผู้เป็นตัวแทนของคนรุ่นใหม่ที่หันมาใส่ใจในประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เพื่อค้นหาคำตอบ หรืออย่างน้อยร่องรอยของความน่าจะเป็นว่า นี่เป็นลักษณะร่วมกันของกลุ่มคนที่มีความสนใจร่วมกันในเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ (ซึ่งในที่นี้ คือ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น) จนอาจกล่าวได้ว่าเป็นลีลาภาษาเขียนเฉพาะของยูววิจัย หรือว่าเป็นคุณลักษณะประจำกลุ่มคนรุ่นใหม่ ที่อาจเรียกได้ว่าเป็นอัตลักษณ์หนึ่งทางภาษาของคนรุ่นนี้โดยเฉพาะ

ไม่ว่าคำตอบจะเป็นเช่นไร ภาษาไทยก็อยู่ในมือของพวกเขาแล้ว ...

บทนำ

หลักการและเหตุผล

นอกเหนือจากทักษะการทำวิจัย อาทิเช่น การกำหนดขอบเขตการวิจัย การเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล ฯลฯ การนำเสนอผลการวิจัยของยูววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในเขตพื้นที่ภาคกลางในรูปแบบรายงานผลการวิจัยนับเป็นผลลัพธ์ที่แสดงให้เห็นทั้งเนื้อหา และความสามารถในการถ่ายทอดเนื้อหาดังกล่าว ดังนั้น ทักษะการเขียนภาษาไทยจึงเป็นคุณสมบัติประการสำคัญที่ยูววิจัยใช้ในการสื่อสารผลการวิจัยให้เป็นที่เข้าใจ ถึงแม้โดยหลักการแล้ว รูปแบบและระดับภาษาที่ใช้ในรายงานการวิจัยจะมีแบบแผนที่แน่นอนชัดเจน แต่ “ภาษาเขียน” ของยูววิจัยที่ปรากฏในรายงานการวิจัยส่วนหนึ่ง กลับมีลักษณะการนำเสนอที่ไม่เป็นไปตามแบบแผน และมีความน่าสนใจ สมควรแก่การศึกษาเพื่อให้ทราบว่าลักษณะดังกล่าวเป็นความจำเพาะของยูววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น หรือว่าเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มคนที่อยู่ใน “วัยรุ่น” ซึ่งเป็นกลุ่มของผู้ใช้ภาษาไทยกลุ่มหนึ่งที่มีความสำคัญยิ่งต่อสังคมในปัจจุบัน เพื่อเป็นแนวทางให้แก่ผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องในทุกระดับต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการใช้ภาษาเขียนในรายงานการวิจัยของยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในเขตพื้นที่ภาคกลาง
2. เพื่อทราบถึงคุณลักษณะสำคัญในการใช้ภาษาเขียนของยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในเขตพื้นที่ภาคกลาง
3. เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานร่วมกับยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในอนาคต

ขอบเขตเนื้อหา

เป็นการสังเคราะห์ โดยศึกษาข้อมูลจากรายงานของยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคกลาง จำนวน 9 เรื่องได้แก่

1. เกลือสมุทรสุตพิเศษ: วิถีเกลือ วิถีชุมชน
2. เครื่องแต่งกายที่มีอิทธิพลต่อประเพณี ความเชื่อ และพิธีกรรม ของชาวไทยทรงดำ ตำบลคอนคลัง
3. ชาวแพในชุมชนไทรโยคใหญ่
4. ตามรอยสุนทรภู่ย้อนคูคลองโยง
5. ปลาบ้า “ความมหัศจรรย์แห่งแม่น้ำท่าจีน”
6. ปูนแดงจังหวัดราชบุรี
7. เมรุเมืองเพชร
8. วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปไทยทรงดำ (บ้านคอนทอง)
9. สายน้ำที่เปลี่ยนไปในคลองจินดา

ประเด็นสังเคราะห์

ในการศึกษาลีลาภาษาที่ใช้ในการเขียนรายงานการวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของยววิจัยนั้น พบว่า ยววิจัยมีลีลาการใช้ภาษาที่แตกต่างกันใน 2 ระดับ กล่าวคือ ถึงแม้ว่าส่วนใหญ่มักยังคงใช้วิธีการนำเสนอในรูปแบบของการเขียนรายงานเชิงวิชาการ แต่ในรายงานบางฉบับ พบว่ามีการเขียนเชิงสร้างสรรค์และพรรณนาที่สะท้อนอิทธิพลของวรรณกรรม ภาพยนตร์ การถ่ายภาพ และงานศิลปะ ความโดดเด่นที่ “นอกกรอบ” ในลักษณะต่างๆ กันนี้ อาจเป็นผลมาจากบริบทในการวิจัยเอง หรือ จากตัวตนของ “เด็ก” ที่ถ่ายทอดภาษาคิดสู่ภาษาเขียนอย่างชัดเจน

ข้อสังเกต:

ผลการสังเคราะห์ลีลาภาษาเขียนของยุววิจัย อาจสามารถนำไปเชื่อมโยงกับการศึกษาอัตลักษณ์ทางภาษาและวัฒนธรรมที่สะท้อนผ่านกิจกรรมการเขียนในรูปแบบอื่นๆ ของเยาวชนในวัยและระดับการศึกษาที่ใกล้เคียงกันได้ เช่น การเขียนข้อความเพื่อแสดงทัศนคติในโลกของเครือข่ายสังคมออนไลน์ ที่การสื่อสารเปิดกว้างไร้พรมแดน เช่น ใน Facebook หรือ blog ต่างๆ

บทสังเคราะห์

ลีลาภาษาเขียนของยุววิจัย หรือ อัตลักษณ์ภาษาเฉพาะวัย?

จากการศึกษารายงานผลการวิจัยในโครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เขตพื้นที่ภาคกลาง จำนวน 114 โครงการ จากโรงเรียนจำนวน 98 แห่ง ใน 7 จังหวัด อันได้แก่ สมุทรสาคร สมุทรสงคราม นครปฐม ราชบุรี กาญจนบุรี สุพรรณบุรี และเพชรบุรี นั้น พบว่า ยุววิจัยมีลีลาการใช้ภาษาที่น่าสนใจและในเวลาเดียวกันก็น่าสะอิดใจด้วยเช่นกัน ถึงแม้ว่าส่วนใหญ่ยังคงใช้วิธีการนำเสนอในรูปแบบของการเขียนรายงานเชิงวิชาการ แต่ในรายงานบางฉบับ พบว่ามีการเขียนเชิงสร้างสรรค์และการพรรณนาความที่สะท้อนอิทธิพลของวรรณกรรม ภาพยนตร์ การถ่ายภาพ และงานศิลปะอย่างชัดเจน ความโดดเด่นที่ “นอกกรอบ” ในลักษณะต่างๆ กันนี้ อาจเป็นผลมาจากบริบทในการวิจัยเอง หรือ จากตัวตนของ “เด็ก” ในวัยระหว่าง 15- 18 ปี ที่ถ่ายทอดภาษาคิดสู่ภาษาเขียนอย่างชัดเจน

จากประสบการณ์ทั้งในฐานะผู้ร่วมดำเนินการในโครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เขตพื้นที่ภาคกลาง และในฐานะคน “รุ่น(ไม่ใหม่)” ทำให้เกิดความรู้สึกหลากหลายทั้งในแง่ถึงวิชาการและแง่ “เก๋อบ” วิชาการ ไม่ว่าจะเป็นความสนใจใคร่อยากอ่านรายงานผลการวิจัยของยุววิจัยที่เป็นลายลักษณ์อักษร หลังจากที่ได้รับความสะดวกใจในการทำงานอย่างขยันขันแข็งของเหล่ายุววิจัยมาแรมเดือน หรือจะเป็นความงุนงงสับสนเมื่อแรกอ่านเนื้อในรายงานบางฉบับ และกลับกลายเป็นการยอมรับโดยคุณเมื่ออ่านรายงานจนครบทุกโครงการว่า ภาษาที่ยุววิจัยส่วนใหญ่ใช้สื่อสารผ่านรายงานนั้น มีเป้าหมายที่ทะมัดกล้ายกย่องยิ่งนัก

ด้วยเหตุนี้ ความสนใจ ความประทับใจ ความงุนงง และการยอมรับดังกล่าว จึงเป็นชนวนที่จุดประกายให้สงสัยใคร่รู้และสืบค้นต่อไปว่า แท้ที่จริงแล้ว เป้าหลอมแห่งภาษานี้ คือ ลีลาภาษาเขียนของยุววิจัย เอง หรือจะสามารถนับเป็นปรากฏการณ์ในระดับที่ใหญ่กว่านั้นว่าเป็น *อัตลักษณ์ภาษาเฉพาะวัย* ได้หรือไม่ โดยศึกษาข้อมูลจากรายงานของยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคกลาง จำนวน 9 เล่ม และไม่ว่าผลจะเป็นเช่นไร หนึ่งในสมมติฐานสองประการนี้ หรือทั้งสอง

ประการ หรือจะเป็นประการอื่นใดอันเกินความคาดคิด ขอบเขตของการศึกษาและการสังเคราะห์ใน
ครั้งนี้ จะประกอบด้วยเนื้อหา ดังนี้

1. ความสำคัญและประสิทธิภาพของการเขียน
2. การเขียนเชิงสร้างสรรค์
3. การพรรณนาที่สะท้อนอิทธิพลสื่อเครือข่ายสังคมออนไลน์
4. อัตลักษณ์ทางภาษาของเยาวชนในปัจจุบัน

1. ความสำคัญและประสิทธิภาพของการเขียน

ในปัจจุบัน กลุ่มผู้ใช้ภาษาไทยซึ่งเป็นเป้าหมายหลักในการรณรงค์การใช้ภาษาไทยให้ถูกต้อง จะยังคงเป็นกลุ่มวัยรุ่นอยู่ เห็นได้จากข้อมูลของผลการสำรวจของสำนักวิจัยเอแบคโพลล์ เรื่อง “ความรู้ความเข้าใจของประชาชนเกี่ยวกับวันภาษาไทยแห่งชาติและปัญหาการใช้ภาษาไทย: กรณีศึกษาตัวอย่างประชาชนที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไปในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล” จำนวน 2,452 ตัวอย่าง ระหว่างวันที่ 18-23 กรกฎาคม 2551 (รายงานพิเศษ, 8: 8) ผลการสำรวจพบว่า กลุ่มบุคคลที่มีส่วนทำให้เกิดปัญหาในการใช้ภาษาไทยในระดับสูงที่สุด ส่วนใหญ่ คือ 77.5% ระบุว่าในกลุ่มวัยรุ่น ต่อมา ผลการสำรวจของสำนักวิจัยเอแบคโพลล์ ในปี 2552 เรื่อง “วันภาษาไทยแห่งชาติ กับสิ่งที่คนไทยต้องการรักษาไว้ในสังคมไทย: กรณีศึกษาตัวอย่างประชาชนที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไปในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล” (http://www.abacpoll.au.edu/flash/2552hotpoll072052a_g.swf) ซึ่งให้เห็นว่า กลุ่มบุคคลที่มีส่วนทำให้เกิดปัญหาในการใช้ภาษาไทยในระดับสูงที่สุด ก็ยังคงเป็นกลุ่มวัยรุ่น ซึ่งมีระบุไว้ถึง 80.6% ที่เดียว

ข้อมูลการสำรวจทั้ง 2 ครั้ง ล้วนเป็นการย้ำให้เห็นว่า กลุ่มวัยรุ่นเป็นกลุ่มที่ถูกเพ่งเล็งว่าเป็นเหตุแห่งปัญหาในการใช้ภาษาไทยมากที่สุด เนื่องจากเป็นกลุ่มที่มีความเสี่ยงในการใช้ภาษาไทยอย่างไม่ถูกต้องตามแบบแผน ในการสังเคราะห์นี้ จะใช้ตัวอย่างในการใช้ภาษาเขียนในรายงานผลการวิจัยของยูววิจัย ซึ่งถือเสมือนเป็นตัวแทนของวัยรุ่นในสังคมไทย ในภาพรวม พบว่ายูววิจัยบางส่วนยังมีข้อควรแก้ไขเกี่ยวกับการใช้ภาษาไทย ดังจะเห็นได้จากข้อเสนอแนะผ่านการ “ถอดบทเรียน” ในหัวข้อ การใช้ภาษาไทยของนักเรียน ที่ยกตัวอย่างไว้ว่า “ควรได้รับการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการเขียนภาษาไทยว่า การเขียนที่ดี ควรเป็นภาษาเขียน ซึ่งต่างจากภาษาพูด หมายความว่า ควรแปลงภาษาพูดให้เป็นภาษาเขียน มิใช่คนพูดออกมาอย่างไรก็เขียนเป็นถ้อยคำเช่นนั้น แต่ทั้งนี้ก็มีข้อยกเว้นว่า หากการเขียนเลียนแบบคำพูดของผู้ตอบสัมภาษณ์ ต้องอยู่ในเครื่องหมายอัญประกาศ ... การวางโครงสร้างของประโยค พบว่า นักเรียนมีความสับสน หรือไม่รู้วิธีการสร้างประโยคว่า ส่วน

ใดเป็นประธาน ส่วนใดเป็นกริยา หรือกรรม และในบางปริบท ไม่รู้ว่า เมื่อใดจึงสมควรละประธานของประโยค เหล่านี้ เป็นต้น”

ดังนั้น ในเบื้องต้น จึงขอกล่าวถึงองค์ประกอบในการใช้ภาษาเขียนที่ถูกต้องตามแบบแผน หรือที่กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2518: 51-52) กำหนดว่าเป็น “ประสิทธิภาพในการเขียน” ไว้พอสังเขป ณ ที่นี้

1. เขียนตัวสะกด การันต์ถูกต้อง
2. เขียนถ้อยคำที่สื่อความหมายได้แจ่มแจ้ง ไม่เคลือบคลุม
3. เว้นวรรคตอนถูกต้อง ถ้าต้องใช้เครื่องหมายวรรคตอนก็ใช้ได้ถูกต้อง
4. รู้จักเลือกใช้ถ้อยคำสำนวนที่เหมาะสมและสละสลวย
5. รู้จักลำดับความให้เข้าใจง่าย มีเหตุมีผล มีต้นมีปลาย
6. รู้จักถ่ายทอดความคิดของตนออกเป็นลายลักษณ์อักษรให้ผู้อื่นเข้าใจได้
7. รู้จักเขียนโดยใช้จินตนาการ ความคิดริเริ่มและสร้างสรรค์ เช่น ในการแต่งข้อความที่ไพเราะ แต่งบทร้อยกรอง เรียงความเรื่องต่างๆ ฯลฯ

ในการสังเคราะห์นี้ ผู้เขียนจะใช้ “ประสิทธิภาพในการเขียน” ทั้ง 7 ประการข้างต้น และพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 เป็นหลักในการสังเคราะห์ โดยเฉพาะในประเด็นการเปรียบเทียบภาษาไทยมาตรฐานกับตัวอย่างภาษาเขียนของยุววิจัย จากการศึกษาข้อมูลพบว่าสิ่งที่เป็นปัญหาและข้อควรแก้ไข ในการใช้ภาษาเขียนของยุววิจัย อาจแบ่งเป็นหัวข้อได้ดังนี้

1. การเขียนตัวสะกด

จากการศึกษาข้อมูล อาจกล่าวได้ว่าไม่มีรายงานผลการวิจัยเล่มใดเลยที่มีตัวสะกดถูกต้องโดยสมบูรณ์ นี่เป็นสัญญาณหนึ่งซึ่งแสดงว่ายุววิจัยกลุ่มนี้มีลักษณะการเขียนร่วมกันหนึ่งประการแล้ว ซึ่งจากการสังเกตและอนุมานเบื้องต้น การสะกดผิดไม่น่าเกิดจากการพิมพ์ผิด หรือวางนิ้วมือบนแป้นคีย์บอร์ดผิดตำแหน่ง เนื่องจากบางคำนั้นเหมือนเป็นการสะกดจากการออกเสียงที่ตนเข้าใจผิด

ตัวอย่างของการเขียนตัวสะกดผิด มีดังนี้

-เรื่องของสัตว์น้ำ **พืชพรรณ**ที่พบในคลองจินดา

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 บัญญัติให้ “พรรณ” หมายถึง สีของผิว; ชนิด เช่น พรรณพืช พรรณไม้ พรรณสัตว์ และ “พืชพันธุ์” หมายถึง เมล็ดพันธุ์ไม้ ดังนั้น ควรเขียนให้ถูกเป็น “พรรณพืช” ไม่ใช่ “พืชพรรณ”

-คุณยายเป็นอัมพาตเดินไม่ได้

อาการเจ็บป่วยของคุณยาย ควรเป็น “อัมพาต” ซึ่งสันนิษฐานว่ายูววิจัยอาจสับสนกับคำว่า “อาพาธ” ซึ่งเป็นคำศัพท์ที่ใช้กับพระสงฆ์ หมายถึง มีอาการเจ็บป่วย

-บางหน้านั้นมีรูปภาพเข้ามาชั้นข้าง

ตามความหมายที่ต้องการสื่อความในประโยคนี้ ควรใช้คำว่า “คัน”

-กระท่อมหลังใหญ่ที่มีเสาตั้งเป็นฐานรองอยู่

ผู้เขียนไม่แน่ใจว่า การสะกดคำว่า “รอง” เป็น “ลอง” ในกรณีนี้ มีสาเหตุมาจากการสะกดผิด หรือเกิดจากการที่ยูววิจัยพูดคำนี้ไม่ชัดถ้อยชัดคำในชีวิตประจำวัน และส่งผลกระทบต่อมาถึงการสะกดคำในภาษาเขียน ซึ่งล้วนแต่เป็นกรณีที่น่ากังวลไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากันเท่าใดนัก โดยตัวอย่างจากข้อสันนิษฐานยังพบได้จากคำว่า เฟิง/ฟิง ในตัวอย่างข้างล่างนี้ด้วยเช่นกัน

-ถึงแม้คุณยายยังดูเหนื่อยๆ จากการทำงานสวนฟิงเสร็จ

ในบริบทนี้ คำที่ถูกต้องควรใช้คำว่า “เฟิง” ไม่ใช่ “ฟิง” ซึ่งมีความหมายที่แตกต่างกัน

-ตลอดสองฝั่งคลองเต็มไปด้วยพรรณไม้นานาชนิด ที่ธรรมชาติได้สรรสร้างอย่างลงตัว

-เสื้อผ้าที่หญิงผู้นี้สวมใส่นั้นเหมือนกับคนที่กำลังรีบเร่งผมที่รวบไว้ด้านหลังแบบรวกๆ

เป็นที่น่าสังเกตว่า คำที่มีการสะกดผิดนี้ไม่ใช่เป็นถ้อยคำ หรือศัพท์เฉพาะในการวิจัย ที่ยูววิจัยอาจไม่มีความคุ้นเคย แต่เป็นคำทั่วไป ที่ยูววิจัยใช้ทั้งในการฟัง-พูด-อ่าน-เขียนภาษาไทยในชีวิตประจำวัน

2. มุมมองในการเล่าเรื่อง

ประเด็นของมุมมองในการเล่าเรื่องนี้ อาจกล่าวได้ว่าเป็นความสับสนมากกว่าเป็นข้อผิดพลาด อันที่จริง ในการเล่าเรื่องใดๆ นั้น ผู้เล่าสามารถใช้มุมมองของผู้เล่าได้มากกว่า 1 มุมมอง เช่น ในกรณีของนวนิยาย อาจมีมุมมองของตัวละครต่างๆ สลับกันไปมาได้ หรือจะมีเพียงมุมมองเดียวตั้งแต่ต้นจนจบเรื่องก็ได้

เป็นที่น่าสังเกตว่าผู้วิจัยส่วนใหญ่จะมีการใช้ “มุมมอง” ที่ไม่เหมาะสม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ก. การใช้สรพนามบุรุษที่ 1 “ดิฉัน”

ทุกโครงการวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น จะมีการทำงานกันเป็นกลุ่ม โดยจำนวนสมาชิกจะอยู่ระหว่าง 3-6 คน ดังนั้น ในความคิดเห็นของผู้เขียน การใช้สรพนามบุรุษที่ 1 ที่หมายถึงจำนวนผู้พูดเพียง 1 คน อาจฟังดูไม่เหมาะสม นอกจากว่าผู้วิจัยจะให้ข้อมูลก่อนว่า “ดิฉัน” หมายถึงผู้ใด และกำลังทำหน้าที่เป็นผู้แทนของคณะผู้วิจัย จะเห็นว่าจากการศึกษาเนื้อหาตัวอย่างที่ยกมาบางส่วน ความรู้สึกที่ได้รับในการอ่าน คือ นี่เป็นมุมมองของบุคคลเพียงคนเดียวเท่านั้น

-จากข้อมูลข้างต้นดิฉันคิดว่า ปูนแดงเริ่มมีบทบาทในชีวิตประจำวันของคนในจังหวัดราชบุรีมาตั้งแต่อดีต

-เหตุผลประการหนึ่งที่ปูนแดงได้รับความนิยม ดิฉันเชื่อว่าส่วนหนึ่งคนในสมัยก่อนนิยมรับประทานหมากพลู

-ดิฉันทราบว่าทุกสิ่งทุกอย่างล้วนไม่แน่นอน เพียงแต่ดิฉันต้องการให้เยาวชนคนไทยด้วยกันไม่ว่าจะอยู่ในจังหวัดไหน ท้องถิ่นท่านทำอะไร ดิฉันต้องการให้พวกท่านเข้าไปศึกษา ลองลงมือทำ ลงมือผลิตดู แล้วท่านจะทราบว่ามันไม่ยากอย่างที่คิด

ข. การใช้สรพนามบุรุษที่ 1 “ข้าพเจ้า”

ในเบื้องต้น กรณีการใช้สรพนามบุรุษที่ 1 “ข้าพเจ้า” นี้ มีความคล้ายคลึงกับการใช้สรพนามบุรุษที่ 1 “ดิฉัน” ในแง่ที่สื่อให้เข้าใจว่าผู้เล่าเรื่องมีจำนวนเพียง 1 คน เท่านั้น แต่สิ่งที่แตกต่างจากกรณีของ “ดิฉัน” คือ คำว่า “ข้าพเจ้า” จะเป็นคำที่ใช้ในระดับภาษาทางการ โดยพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 บัญญัติให้ คำว่า “ข้าพเจ้า” เป็น คำใช้แทนตัวผู้พูด มักใช้อย่างเป็นทางการ, เป็นสรพนามบุรุษที่ 1 แต่บริบทการใช้ภาษาตลอดทั้งเรื่องกลับไม่ได้เป็นทางการ คำว่า “ข้าพเจ้า” จึงดูล้าหลัง ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างต่อไปนี้

ข้าพเจ้าจึงถือโอกาสสอบถามเกี่ยวกับความเป็นมาของอาชีพนี...

... เมื่อข้าพเจ้าได้เข้าพบและพูดคุยกับหลวงพ่อช่วย เจ้าอาวาสวัดบางทะเล...

... แต่หลวงตาปลื้ม ซึ่งเป็นช่างเมรุอยู่ที่วัดลาดโพธิ์ จังหวัดเพชรบุรี กล่าวว่า พระวาสเป็นเจ้าของได้ แต่จะเอาชื่อวัดขึ้น แต่ยังในชะ สำหรับเมืองเพชร วัดก็เป็นจุดหลักของเมรุอยู่ดี ไม่ว่าใครจะเป็นเจ้าของ

ค. การใช้สรพนามหลากหลาย

มีผู้วิจัยบางกลุ่มที่มีมุมมองการเล่าเรื่องมากกว่า 1 มุมมอง โดยการใช้การตัดสลับระหว่างมุมมองของผู้เล่า (คือทีมผู้วิจัย) และผู้สัมภาษณ์ แต่การนำเสนอยังไม่ชัดเจน จึงทำให้เกิดความ

สับสนในการอ่านพจนมถรรพ์ อันที่จริง ผู้เล่าอาจใช้การดำเนินเรื่องในรูปแบบบันทึกได้ โดยเขียนในลักษณะที่ให้ผู้อ่านรู้สึกที่กำลังอ่านบันทึก ซึ่งวิธีการนี้ผู้เล่าสามารถแสดงความคิดเห็นได้ อีกทั้งนำข้อความหรือคำพูดของคนที่ตอบสัมภาษณ์ ซึ่งควรมีเครื่องหมายอัญประกาศ “...” ใส่กำกับข้อเขียนไว้ด้วย

ตัวอย่างที่แสดงให้เห็นความสับสนดังกล่าว มีดังนี้

-เมื่อแรกเราไม่รู้จะเริ่มต้นอย่างไรดี... ตาหยวกนั่งนิ่งอยู่ครู่หนึ่ง แล้วจึงเริ่มลำดับความคิด...

เมื่อก่อนไม่ใช่แบบที่หนูเห็นกันหรอกนะ...

แต่ในรายงานเรื่องเดียวกันนี้ เมื่อเล่าถึงผู้ให้สัมภาษณ์อีกท่านหนึ่ง ยุววิจัยกลับใช้วิธีการเล่าเรื่องอีกแบบหนึ่ง ซึ่งเป็นวิธีที่เหมาะสม และควรใช้วิธีนี้อย่างสม่ำเสมอตลอดทั้งรายงาน

-พวกเราเดินเข้าไปทักคุณยาย... “ยายชื่อ ยายก้าน นามสกุลกิ่งสวัสดิ์...”

3. การใช้คำเรียกญาติ

เป็นที่น่าสังเกตว่า ในจำนวนรายงานการวิจัยทั้ง 9 เล่มที่นำมาศึกษานี้ มีเพียง 1 เล่ม คือ “สายน้ำที่เปลี่ยนไปในคลองจินดา” ที่แสดงให้เห็นว่าวัยรุ่นยังมีระบบการจัดชั้นอาวุโสที่ไม่แม่นยำ ในรายงานการวิจัยเล่มนี้ ยุววิจัยได้ให้รายละเอียดของบุคคลที่ให้ข้อมูลไว้ที่ท้ายเล่ม โดยใช้คำเรียกญาตินำหน้าชื่อบุคคลเหล่านั้นทุกท่าน พร้อมให้ข้อมูลเรื่องอายุไว้ด้วย

สิ่งที่น่าสนใจอย่างยิ่ง คือ การใช้คำเรียกญาติของยุววิจัยนั้น ไม่มีความสม่ำเสมอ โดยกลุ่มคนที่อายุระหว่าง 52-64 ปีนั้น บุคคลที่ให้ข้อมูลเพศหญิงจะเป็น “ยาย” แต่บุคคลที่ให้ข้อมูลเพศชาย จะเป็น “ลุง” แทน ซึ่งไม่เสมอภาคกัน โดยเฉพาะในกรณีที่บุคคลนั้นมีอายุใกล้เคียงกันมาก คือ 60 ปี และ 61 ปีดังจะเห็นได้จากตัวอย่างข้างล่างนี้

-คุณตาบุญนาค อายุ 87 ปี

-คุณยายทองคำ อายุ 74 ปี

-คุณยายละออ อายุ 64 ปี

-คุณยายอุทัยวรรณ อายุ 63 ปี

-คุณยายทาม อายุ 61 ปี

-คุณลุงประสิทธิ์ อายุ 60 ปี

-คุณลุงพิมล อายุ 52 ปี

4. ระดับภาษา

ก. ภาษาปาก

ผู้เขียนต้องยอมรับว่า มักจะผิดหวังเสมอเมื่อเห็นคนไทยใช้ภาษาไทยไม่เหมาะสมกับ
กาละ-เทศะ โดยประสบการณ์ผิดหวังส่วนใหญ่มักมาจากผู้ให้ภาษาที่เป็นกลุ่มวัยรุ่น ทั้งนักเรียน
นิสิต นักศึกษา ในกรณีของโครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นก็เช่นกัน แต่ทั้งนี้ พบว่ายุววิจัย
ใช้ระดับภาษาที่เหมาะสมพอสมควร มีเพียงบางข้อความในรายงานของโครงการบางโครงการ
เท่านั้น ที่ยังมีการใช้ภาษาปากแทรกเข้ามาบ้าง เช่น

- แต่ฉันไปนึกถึงค่ายบางกุ้ง
- ถ้าหากเธอมีชีวิต เค้าคงเสียใจมาก ๆ
- เมื่อก่อนเคยหมาจนฟันดำปื้ถือว่าสวย
- ปูนแดงสามารถช่วยลดกลิ่นเหม็นของรักแร้ได้จริง วิธีแก้กลิ่นเต่าแรง...
- รับรองว่าจิ้งจกในบ้านหายเกลี้ยงแน่นอน
- พอกินแล้วจะเมาหัวชุกหัวซุนจนตกขังข้าหัวทิ่มพื้นไปเลย
- แต่รุ่นพี่ศิษย์เก่า ปว. ที่ร่วมเดินทางไปกับคณะเรา ทำหน้าที่เป็นตากล้องให้เราด้วย
- บางคนที่ต้องการที่ดินผืนนั้นผืนนี้ก็เอาเงินของตัวเองไปแลกกับที่เหล่านั้นซึ่งราคาก็สูงไม่เบาเลยทีเดียว

2. การเขียนเชิงสร้างสรรค์

ท่ามกลางความเข้มข้นในการมุ่งมั่นค้นคว้าข้อมูลของเหล่าผู้วิจัย การแสดงออกซึ่งความคิดสร้างสรรค์ในการร้อยเรียงเรื่องราวนับเป็นสิ่งที่เกินคาดหวัง เนื่องจากรูปแบบการเขียนรายงานเชิงวิชาการค่อนข้างมีแบบแผนที่ตายตัว อย่างไรก็ตาม จากการ “อ่าน” รายงานผลการวิจัยจำนวนทั้งสิ้น 114 โครงการนั้น ในทัศนะของผู้เขียนพบว่ามีเพียงโครงการเดียวเท่านั้น ที่ถือว่ามีการใช้ความคิดสร้างสรรค์ในการออกแบบการเล่าเรื่องได้โดดเด่นมากที่สุด นั่นคือ โครงการวิจัยเรื่อง “วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปไทยทรงดำ (บ้านคอนทอง)” ที่มีลักษณะสอดคล้องกับ “ประสิทธิภาพในการเขียน” ประการหนึ่ง คือ “รู้จักเขียนโดยใช้จินตนาการ ความคิดริเริ่มและสร้างสรรค์”

การกล่าวถึงการเขียนเชิงสร้างสรรค์ของโครงการนี้ จะขอแบ่งเป็น 3 ประเด็น ได้แก่

ก. มมองในการเล่าเรื่อง

โครงการวิจัยเรื่อง “วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปไทยทรงดำ (บ้านดอนทอง)” เป็นโครงการเดียวที่มีการสร้างตัวละครหลักให้เสมือนเป็นตัวแทนของยูววิจัยทุกคน หรืออาจกล่าวได้ว่านี่เป็นการรังสรรค์นวนิยายขึ้นมา 1 เรื่อง โดยใช้ข้อมูลจากชีวิตจริง ซึ่งการคิด “นอกกรอบ” ที่เป็นแบบแผน

ของการเขียนรายงานผลการวิจัย อาจสวนทางกับวัตถุประสงค์ของโครงการขุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ที่ว่า “เพื่อสร้างและพัฒนาศักยภาพนักวิจัยระดับระดับมัธยมศึกษา”

ตัวละครหลักดังกล่าว คือ “กะทิ” เด็กผู้หญิงที่มีทัศนคติด้านบวก และมีความชื่นชมกับท้องถิ่นอันน่ารื่นรมย์ ที่มีเพื่อนสนิท คือ “น้ำค้าง” การบรรยายถึงสรรพสิ่งผ่านสายตาของเด็กหญิงกะทิทำให้ผู้อ่านรู้สึก “อยากติดตามต่อไป” แต่ไม่ใช่ในเชิงวิชาการ แต่เพื่อความบันเทิงมากกว่า ดังนั้น ขุววิจัยอาจต้องเลือกให้ชัดเจนว่าการนำเสนอรายงานการวิจัยของต่อนั้นควรเป็นเพื่อความรู้เชิงประวัติศาสตร์ หรือเพื่อความบันเทิง

-กะทิกล่าวสวัสดีคุณครูที่ออกมาต้อนรับนักเรียน . . . ที่เดินทางมาจากที่บ้านคุณครู กล่าวทักทายกะทิที่กำลังลดมือลงหลังจากที่ไหว้คุณครู พร้อมกับเงยหน้าขึ้นมอง รอยยิ้มอันสดใสที่คุณครูมอบให้ รับกับดวงตาที่อ่อนโยนของคุณครู ทำให้กะทิอดที่จะยิ้มกลับมาให้คุณครูไม่ได้ จากนั้นกะทิก็ดินผ่านไปเพื่อเข้าไปยังอาคารที่กะทิใช้เรียนอยู่ทุกวัน

ข. การใช้ภาษาวรรณศิลป์

หากพิจารณาเฉพาะคุณภาพในด้านศิลปะการใช้ภาษา แทบไม่น่าเชื่อว่านี่คือ “ภาษาเขียน” ของวัยรุ่นในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 ด้วยขุววิจัยมีการใช้ภาษาวรรณศิลป์ได้โดดเด่นมาก ตัวอย่างการบรรยายและพรรณนาจากต่างๆ มีดังนี้

-กะทิจะมาโรงเรียนแต่เช้าทุกวัน ภายในโรงเรียนตอนนี้ยังไม่คึกคักมากนัก แต่กะทิรู้ว่าอีกไม่นานสถานแห่งนี้ก็จะคึกคักไปด้วยเสียงอันครึกโครมที่ยากจะทำให้จางหายไป และแล้วช่วงเวลาที่เครื่องเครียดก็มาถึงและค่อยๆ จบลงไปอย่างช้าๆ ในอีกหลายชั่วโมงต่อมา

-เลิกจากการเคร่งเครียดกับการเรียนมาแล้ว กะทิก็ดปล่อยให้สมองเป็นอิสระจากตัวเลข บทความยาวๆ ทำให้กะทิรับรู้ถึงความเย็นลมพัดมาเป็นละลอก จากท้องฟ้าที่มีปุยเมฆสีขาวบัดนี้ก็ได้ถูกแทนที่ด้วยสิ่งที่คล้ายกับควันหนาสีเทาปกคลุมท้องฟ้าเอาไว้ เมฆกลุ่มหนาที่จับตัวกันเป็นก้อนขนาดใหญ่ที่มองแล้วดูเหมือนกับว่ามันกำลังจะตกลงมา ไม่นานผลที่ตามมาก็คือหยดน้ำที่ไม่สามารถบอกได้ว่ามีกี่หยดต่างพากันหนีจากก้อนเมฆเหล่านั้น แล้วพากันดิ่งลงสู่พื้นดิน เม็ดฝนที่โปรยลงมาพร้อมกับคนกำลังพากันหนีจากก้อนเมฆเหล่านั้น แล้วพากันดิ่งลงสู่พื้นดิน เม็ดฝนที่โปรยลงมาพร้อมกับคนกำลังพากันหนีจากก้อนเมฆเหล่านั้น แล้วพากันดิ่งลงสู่พื้นดิน เม็ดฝนที่

เป็นที่สังเกตว่า ขุววิจัยน่าจะได้รับอิทธิพลจากวรรณกรรมที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับท้องถิ่นในชนบท และจากภาพยนตร์เรื่อง “ความสุขของกะทิ” ซึ่งสร้างมาจากวรรณกรรมที่ได้รับรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน (S.E.A. Write) ประจำปี 2549 และกำลังเข้าฉายในโรงภาพยนตร์ในช่วงเวลาเดียวกันกับที่มีการทำวิจัย

นอกจากนี้ ยังมีตัวอย่างที่อาจสะท้อนให้เห็นมุมมองของการเลียนแบบการทำงานของกล้องถ่ายภาพด้วยเช่นกัน

-เช้าวันนี้อากาศดูเป็นใจให้กับการทำงานของเราแสงแดดอ่อนๆพากันไล่ละลงตามพื้นดินที่มีต้นหญ้าปกคลุมอยู่อย่างหนาแน่นเหมือนกับว่ามันกำลังต่อสู้กับพลังแห่งแสงที่ตกกระทบลงมา

-อุณหพลสถิกที่เมื่อแสงอาทิตย์มาตกกระทบจะสะท้อนแสง แว่ววับ แลดูสลับตามาเข้าตาเรา

อนึ่ง ในบางครั้ง การบรรยายในเชิงวรรณศิลป์ก็กลับเป็นกลวิธีที่ขุววิจัยใช้ในการให้ข้อมูลได้อย่างเนบเนียน อาทิเช่น

-ในขณะที่เดียวกันนั้นกะทิมองไปนอกรถก็พบว่า หยคน้ำหยดเล็กๆที่ตกใส่เธอ เมื่อไม่กี่นาที่ที่ผ่านมานี้ส่วนหนึ่งมันก็ถูกเก็บเอาไว้ในแอ่งน้ำเล็กๆ ที่เกิดจากการทรุดตัวลงของถนนนั่นเอง ไม่นานนี้กรตของคุณครูก็หักเลี้ยวเข้ามาในระแวกบ้านที่ปลูกเรียงรายอยู่ เป็นจำนวนมากซึ่งแถวนี้ส่วนใหญ่จะเป็นบ้านสองชั้นที่มีชั้นล่างเป็นปูน ชั้นบนเป็นไม้

-เสื้อผ้าที่หญิงผู้นี้สวมใส่นั้นเหมือนกับคนที่กำลังรีบเร่งผมที่รวบไว้ด้านหลังแบบรวๆ แต่เหตุใดมันถึงต่างกับลวดลายที่เธอ นั้นบรรจงทักทอนักเป็นลวดลายที่อ่อนช้อยบ่งบอกถึงความประณีต สีลันที่เลือกใช้นั้นก็ดูเหมาะสมกันอย่างกับว่ามันเกิดมาคู่กัน ผ้าที่ทอนี้เป็นผ้าที่ทำขึ้นใช้กันเองในครอบครัว

-พ่อแม่ลูกนั่งมองดวงอาทิตย์ที่กำลังละจากหน้าที่ในตอนกลางวันเพื่อพักผ่อนแล้วกลับมาทำหน้าที่อย่างแข็งขันในวันต่อไป ภาพแบบนี้คงเป็นภาพที่น่าประทับใจในความคิดของกะทิ พื้นที่ส่วนที่ใช้สำหรับนั่งเล่นนั้นเรียกตามภาษาของไทยทรงคำว่า ‘กะชาน’

-ภาพแห่งความทรงจำเหล่านี้กำลังเลือนลางลงทุกที หากในตอนนี้อย่างยิ่งเหมือนเดิม บ้านที่ดูเป็นที่อยู่อาศัยของกลุ่มชนที่เข้ามาอาศัยมันถูกออกแบบขึ้นโดยบรรพบุรุษที่เป็นต้นกำเนิดความภูมิใจตอนนี้กำลังถูกลบให้จางลงทุกทีที่ไม่มีใครคิดสานต่อ ส่วนหนึ่งนั้นเป็นเพราะกาลเวลาที่เข้ามาเปลี่ยนพร้อมกับหอบหิ้วเอาสิ่งคิดค้นใหม่เข้ามาเพื่อเพิ่มความสะดวกสบายให้แก่คน บ้านที่ปลูกจากเสาไม้ทั้งต้นที่ต้องใช้เวลาเลือกสรรอย่างละเอียดบรรจง บัดนี้มันถูกแทนที่ด้วยแท่งเสาทรงสูงสีขาวตั้งอยู่เป็นฐานรองรับตัวบ้านที่ถูกแทนจากไม้เป็นปูนที่ทาสีสนดใส

ค. การสื่ออารมณ์

ขุววิจัยมีการใช้ภาษาภาพพจน์ประเภทบุคลาธิษฐานในการถ่ายทอดอารมณ์ของตนเองในฐานะที่เป็นผู้รับรู้ข้อมูลต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น รูปภาพเก่า จั๋วบ้าน และดอกไม้ โดยนำมาถ่ายทอดให้คนอ่านได้รับความรู้สึกในแบบเดียวกัน

-กระดาศแผ่นนั้นมันเป็นภาพถ่ายเก่าๆที่ดูแล้วสีของมันกลายเป็นสีน้ำตาลไปแล้ว มันเองคงเศร้าที่สีมันต่างๆเริ่มจางหายไป

-ยอจ้วของบ้าน มีการประดับตกแต่งด้วยไม้แกะสลักคล้ายเขากวางเรียก ‘ขอกูด’ ลวดลายสวยงามตามแบบฉบับที่ไม่เน้นลายละเอียดมากนัก ยอจ้วคงจะเหงามากเพราะมันต้องอยู่อย่างเดียวดาย มันคงจะดีหากว่าจะมีเพื่อนบ้านที่มาอยู่ข้างๆ กันยอจ้วจะได้มีเพื่อนเวลาที่ตัวเองเหงา

-ท่ามกลางบรรยากาศตอนเย็นที่กำลังเย็นสบาย หลังจากที่ทุกคนในครอบครัวเสร็จจากการทำงานหนักทุกคนต่างพากันมานั่งรับสายลมที่พัดมา พร้อมกับกลิ่นของอายดินที่ตอนนี้อยู่แล้ว ต้นไม้หอมนานาชนิดต่างพากันส่งกลิ่นหอมของตอนเองออกมาอวดความสำคัญของตัวเอง... กะทิกคิดว่าธรรมชาติเหล่านี้เป็นส่วนสำคัญในการสร้างสรรคงานของนักศิลปะที่ใช้อารมณ์ความรู้สึก และจินตนาการ ที่ไม่สามารถมองเห็นได้

นอกจากนี้ ยังมีโครงการเรื่อง “สายน้ำที่เปลี่ยนไปในคลองจินดา” ที่มีการพรรณนาความในเชิงวรรณศิลป์ด้วย ซึ่งเป็นที่สังเกตตั้งแต่การตั้งชื่อโครงการ เนื่องด้วยมีการเลือกใช้ภาษาที่สละสลวยเพื่อแทนความหมายของการเปลี่ยนแปลงในเชิงนิเวศของลำคลองได้อย่างดึงดูดใจ

ยูววิจัยในโครงการนี้เปิดเรื่องด้วยการบรรยายถึงบรรยากาศและแนวลำคลองที่สื่ออารมณ์ได้ละเมียดละไม ถึงแม้ในทัศนะของผู้เขียนจะรู้สึกว่าไม่ค่อยสอดคล้องกับส่วนอื่นๆ ของรายงานนักก็ตาม ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างที่ยกมานี้

-สายน้ำที่ใสไหลเอื่อยๆ ทอดยาวเต็มจนสุดสายตาเบื้องหน้านี้เป็นสายน้ำที่แยกมาจากแม่น้ำท่าจีน ซึ่งเคยเต็มไปด้วยปลาหลากหลายชนิดแหวกว่ายไปมาอย่างร่าเริง ตลอดสองฝั่งคลองเต็มไปด้วยพรรณไม้นานาชนิด ที่ธรรมชาติได้สร้างอย่างลงตัว เป็นบรรยากาศที่น่าหลงใหล และจดจำไม่รู้ลืม... เป็นความงามที่ไม่สามารถบรรยายได้หมดจนกว่าจะมาสัมผัสด้วยตนเอง ณ ที่แห่งนี้ “คลองจินดา”

หรือในบางข้อความที่ปรากฏอยู่ในรายงานเป็นระยะๆ เช่น

-...บ้านของคุณยายมีบรรยากาศที่ร่มรื่น เมื่อได้สูดลมหายใจเข้าไปจะได้รับกลิ่นธรรมชาติที่สดชื่น และอยู่ริมฝั่งคลองได้เห็นต้นไม้มหัศจรรย์ทั้งสองฝั่ง...

-ขณะที่สัมผัสภาพ มีเรือแล่นผ่านมาพอดี เกิดคลื่นกระทบฝั่ง ทำให้มีความรู้สึกเหมือนย้อนเวลาไปในอดีต...

ตัวอย่างที่ยกมาจากโครงการทั้ง 2 โครงการนี้ สามารถสะท้อนให้เห็นอิทธิพลของวรรณกรรม ภาพยนตร์ การถ่ายภาพ และงานศิลปะอย่างเห็นได้ชัดทีเดียว และนี่ก็นับเป็นประเด็นปลายเปิดที่น่าสนใจว่าผู้วิจัยควรพัฒนาทักษะในการนำเสนอผลงานวิจัยด้วยรูปแบบที่เป็นอิสระหรือให้เป็นไปตามขนบของรายงานการวิจัย

3. การพรรณนาที่สะท้อนอิทธิพลสื่อเครือข่ายสังคมออนไลน์

ในรายงานพิเศษเรื่อง “ปัญหาการเขียนของเด็กวัยโจ๋” ใน *สารศูนย์เฝ้าระวังทางวัฒนธรรม* (8: 8) ของกระทรวงวัฒนธรรม มีการสะท้อนสถานะที่น่าเป็นห่วงของการใช้ภาษาไทยในการเขียนของวัยรุ่นไว้ว่า “... การเขียนเพื่อการสื่อสารบนอินเทอร์เน็ต ไม่ว่าจะเป็นการแชตหรือการเขียนอีเมลล์ที่กลุ่มวัยรุ่นนิยมชมชอบกัน จะพบว่ามีการใช้อักขระ ตัวสะกดที่เพี้ยน ไม่ถูกต้องตามหลักไวยากรณ์ แต่กลุ่มวัยรุ่นยังสามารถสื่อสารเข้าใจกันได้ จนกลายเป็นความคุ้นชิน และนำไปใช้ในเวลาเทศะอื่นที่เป็นทางการจนเกิดเป็นปัญหาและความเสียหายตามมามากมาย”

หากพิจารณาตามข้อเขียนข้างต้น อาจจัดประเภทการใช้ภาษาที่มีการผันวรรณยุกต์ผิด และการแสดงความคิดเห็นในลักษณะตรงไปตรงมาไว้ว่าเป็นการได้รับอิทธิพลสื่อเครือข่ายสังคมออนไลน์ได้ไม่มากนักน้อย ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างดังนี้

ก. การผันวรรณยุกต์

อาจกล่าวได้ว่า โครงการวิจัยเรื่อง “วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปไทยทรงดำ (บ้านดอนทอง)” มีการผันวรรณยุกต์ โดยเฉพาะในคำลงท้ายแสดงความสุภาพและแสดงคำถามที่คลาดเคลื่อนมากที่สุด ดังตัวอย่างต่อไปนี้

-“น้ำค้ำขอทราบชื่อของกำนันได้ไหมคะ”

-“ป้าชื่อว่าสังวล ชาวบ้านเขาเรียกป้าว่ากำนันสังวลจ๊ะ”

“กำนันคะ แล้วมีการทำพิธีที่กะลือหองด้วยไหมคะ”

“มีจ๊ะ ส่วนที่เป็นกะลือหองจะมีการทำพิธีเสนเรือน”

“เป็นพิธีที่ทำเพื่ออะไรคะ”

ข. การแสดงความคิดเห็น

-ดิฉันคิดว่ามันเป็นเรื่องน่าตื่นเต้นมากๆ ปูนสีขาว เทน้ำใส่ ใส่ขมิ้นเขยาก็สองทีก็เกิดเป็นสีแดงพักไว้ไม่นานก็ออกจำหน่ายสร้างรายได้ให้คนในชุมชนมากมาย ซึ่งดิฉันเองก็ไม่เข้าใจว่าเหตุใดคนในจังหวัดราชบุรี รวมถึงคนไทยทุกคนไม่ทำการส่งออกปูนแดงกันไปเลย

-เพราะความคิดของผู้ใหญ่คิดไว้อย่างนี้จึงทำให้เด็กๆสมัยนี้น้อยคนมากที่จะรู้จักปูน

แดง

4. อัตลักษณ์ทางภาษาของเยาวชนในปัจจุบัน

จากการประมวลข้อมูลที่ศึกษาภาษาเขียนของยววิจัย พบว่าภาษาเขียนสามารถสะท้อนประสบการณ์การอ่านของยววิจัยได้เป็นอย่างดี กล่าวคือ นอกเหนือจากประสิทธิภาพของทักษะการเขียนโดยลำพังแล้ว กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2518: 52) ยังได้เน้นหนักไว้ว่า “ความรู้เกี่ยวกับหลักภาษาเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยในการเขียนได้ดีมาก เช่น ถ้ารู้คำมาก ๆ รู้จักแบบสร้างของวลีและประโยค รู้จักการเข้ารูปประโยคแบบต่างๆ และวิธีใช้ถ้อยคำชนิดต่างๆ ได้ถูกต้อง ก็จะทำให้ภาษาเขียนนั้นกะทัดรัดและสละสลวย ... ถ้านักเรียนได้ฟังมาก อ่านมาก ก็จะมีความรู้ดี มีความคิดแตกฉาน สามารถเขียนได้ดีขึ้น”

ดังนั้น หากจะพิจารณาให้ยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในเขตพื้นที่ภาคกลางเป็นเสมือนตัวแทนของ “วัยรุ่น” หรือเยาวชนไทยในปัจจุบันแล้ว การใช้ภาษาเขียนของพวกเขาจะสะท้อนให้เห็นตัวตนของ “รุ่น” อย่างชัดเจน โดยเฉพาะส่วนใหญ่มักมีการใช้ภาษาที่ไม่ถูกต้อง เช่น การสะกดผิด การผันวรรณยุกต์ผิด และการใช้ระดับภาษาที่เหมาะสม ซึ่งอาจเกิดจากการขาดคลังคำและความรู้สังสัทที่ได้จากการอ่าน และส่วนน้อยที่อาจมีประสบการณ์การอ่านมากกว่า ก็จะมีความคิดสร้างสรรค์ในเชิงวรรณศิลป์มากกว่าตามไปด้วย

บทสรุป

ในการสังเคราะห์เรื่องภาษาเขียนของยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในเขตพื้นที่ภาคกลาง โดยใช้การศึกษาข้อมูลจากรายงานผลการวิจัยนั้น พบว่าภาษาเขียนยววิจัยมีคุณลักษณะสำคัญร่วมกันอยู่บางประการ และมีบางกลุ่มที่มีลักษณะเฉพาะที่โดดเด่น และกล้าที่จะ “คิด” นอกกรอบวิชาการ ภาษาเขียนของยววิจัยที่มีลักษณะร่วมกัน ได้แก่ การสะกดผิด การผันวรรณยุกต์ผิด และการใช้ระดับภาษาที่ไม่สม่ำเสมอ ส่วนลักษณะภาษาเขียนที่ปรากฏเฉพาะบางกลุ่ม ได้แก่ การใช้ความคิดสร้างสรรค์ในเชิงวรรณศิลป์ อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าเสียดายว่าลักษณะรวมทั้ง 3 ประการนั้น เป็นลักษณะที่มีได้เป็น “คุณ” กับยววิจัย หรือเยาวชนอื่นๆ ที่มีโอกาสสัมผัสภาษาเขียนในรายงานการวิจัยดังกล่าว ซึ่งผลการสังเคราะห์ย่อมมิได้เป็นสิ่งที่เกินคาดหรือ “เกินจริง” ไปจากบริบทที่ยววิจัยหรือเยาวชนกลุ่มอื่นๆ ดำเนินชีวิตประจำวันอยู่แต่อย่างใด หรือสิ่งที่น่าวิตกกังวลไปกว่านั้นก็คือ เยาวชน หรือวัยรุ่นในสังคมอื่นๆ จะแยกแยะและตระหนักรู้ได้หรือไม่ว่าลักษณะใด คือ ถูกต้องหรือไม่ถูกต้องตามหลักการใช้ภาษาไทย

แล้วอย่างนี้ ต่อคำถามที่ว่าลีลาภาษาเขียนของยววิจัยนั้น ถือว่าเป็นลักษณะเฉพาะของยววิจัยเอง หรือ เป็นอัตลักษณ์เฉพาะ “วัยรุ่น” กันเล่า คำตอบนั้นคงต้องย้อนไปทางประการหลังที่ว่า เป็นลักษณะของวัยรุ่น ถึงแม้จะดูเหมือนเป็นการด่วนสรุป แต่เหตุผลที่ใช้สนับสนุนก็คือ เนื่องจาก

ข้อผิดพลาดในภาษาเขียนที่ปรากฏในรายงานการวิจัยของยุววิจัยนั้น มิได้จำเพาะเจาะจงไปที่ภาษาเฉพาะทางการวิจัย หากแต่เป็นภาษาเขียนโดยทั่วไป ที่ใช้ในการอธิบาย บรรยาย หรือพรรณนาความ และเป็นไปได้ว่าอาจได้รับอิทธิพลจากเครือข่ายสังคมออนไลน์ เนื่องจากวัยรุ่นมีการใช้ภาษาสื่อสารในลักษณะนี้ในชีวิตประจำวันอยู่แล้ว

อย่างไรก็ดี หากสรุปว่าลักษณะการใช้ภาษาเขียนของยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในเขตพื้นที่ภาคกลางเป็นผลพวงจากอิทธิพลสื่อเครือข่ายสังคมออนไลน์นั้น อาจฟังดูไม่ยุติธรรมเท่าใดนัก ด้วยผู้ที่ใช้สื่อเครือข่ายสังคมออนไลน์ในชีวิตประจำวันไม่ได้มีเพียงกลุ่มเยาวชน หรือกลุ่มวัยรุ่นเพียงกลุ่มเดียวเท่านั้น แต่ในทางกลับกัน การละไว้ซึ่งอิทธิพลของสื่อเครือข่ายสังคมออนไลน์ในการสังเคราะห์ภาษาเขียนของยุววิจัย ก็นับเป็นการลำเอียงเช่นกัน ดังนั้น ช่องว่างตรงนี้จึงนับเป็นสิ่งที่ท้าทายอย่างยิ่งในการศึกษาค้นคว้าหาข้อมูลมาสนับสนุนความคิด ไม่ว่าจะเป็นความคิดในทางใดก็ตาม

อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

หนึ่งในวัตถุประสงค์ของโครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น คือ เพื่อนำความรู้ที่ได้รับจากการวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไปนำเสนอต่อสาธารณะด้วยสื่อประเภทต่างๆ นี่ย่อมแสดงให้เห็นว่าการนำเสนอเรื่องราวที่ยุววิจัยได้เรียนรู้ สืบค้น และสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของตนนั้น ย่อมต้องเป็นลายลักษณ์อักษรเสียเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้น จึงนับได้ว่ายุววิจัยได้รับโอกาสที่จะพัฒนาศักยภาพ “นักวิจัยระดับระดับมัธยมศึกษา” ควบคู่ไปกับการพัฒนาทักษะการเขียนภาษาไทยของตนเอง นอกจากนี้ อาจารย์ที่ปรึกษาก็ยังได้รับโอกาสในการพัฒนาศักยภาพนักเรียนที่อยู่ในโครงการของตน ทางด้านทักษะการใช้ภาษาไทย ตลอดจนการวางแผนทาง หรือจัดทำแผนการดำเนินงานด้านการพัฒนาทักษะในการสื่อสารภาษาไทยที่ถูกต้อง เพื่อรองรับนักเรียนรุ่นต่อไป ที่จะก้าวขึ้นมาเป็นยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในอนาคต อันสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของโครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอีกประการหนึ่ง นั่นคือ เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานร่วมกับยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในอนาคต

โครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เป็น “วิธีการหนึ่งซึ่งจะสร้างทักษะความรู้ทางการวิจัย และความสามารถเชิงวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางสังคม นอกจากจะมีประโยชน์ต่อตัวเยาวชนเองแล้ว ยังจะนำไปสู่การปฏิรูปการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ของครูและความสัมพันธ์ที่ดีกับท้องถิ่น เพิ่มพลังในการสร้างสังคมที่ดีในอนาคตอีกด้วย” ซึ่งมีผลลัพธ์คือความรู้ อันอาจเป็นนามธรรมที่ไม่สามารถจับต้องได้ แต่ทักษะการเขียนต่างหากที่จะเป็นเครื่องมือหลักในการถ่ายทอดและสื่อสารความรู้นั้นๆ ไปยังสังคมในระดับที่จับต้องได้และเป็นที่เข้าใจสำหรับผู้ที่อยู่ในและนอกท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ.

บรรณานุกรม

- กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. 2518. คู่มือครูวิชาภาษาไทย ประโยชน์มัธยมศึกษาตอนต้น เล่ม 1. พิมพ์ครั้งที่สี่. กรุงเทพมหานคร: องค์การค้ำของคุรุสภา.
- โครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง. 2553. ถอดบทเรียน โครงการยววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น (ภาคกลาง). หน้า 1-2.
- งามพรรณ เวชชาชีวะ. 2552. ความสุขของกะทิ. พิมพ์ครั้งที่สิบ. กรุงเทพมหานคร: แพรวสำนักพิมพ์. เปลื้อง ณ นคร. 2540. พิมพ์ครั้งแรก. ภาษาวรรณนา วิวัฒน์และวิบัติของภาษาไทย. กรุงเทพมหานคร: บริษัทสำนักพิมพ์ ข้าวฟ่าง จำกัด.
- ราชบัณฑิตยสถาน. 2547. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน.
- _____. 2552. ภาษาไทยที่บกพร่อง ต้องแก้ไข เล่ม 1. กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน.
- รายงานพิเศษ. "ปัญหาการเขียนของเด็กวัยโจ๋," สารศูนย์เฝ้าระวังทางวัฒนธรรม. ปีที่ 8 ฉบับที่ 4 ตุลาคม - ธันวาคม 2553: หน้า 8-9.
- วัฒนะ บุญจับ. "คิดแล้วจึงเขียน". สารศูนย์เฝ้าระวังทางวัฒนธรรม. ปีที่ 8 ฉบับที่ 4 ตุลาคม - ธันวาคม 2553: หน้า 4-5.